БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндеазилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Июнь 1 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 126 (7972) | Өртээ 2 көп.

Кежик чолдуг чаштар

Бөгүн чайның башкы айының бөр чаазы. Делегейниң бурунгаар дешилгелиг хөй-ниитиин Уруглар камгалалының делегей хүнүн моон-биле чоорбиги удаа демделеп турар. Бистиң келир үевис — чалыы салгалга тураскаатқан чыртыкылыг байырлалды чылдың эң чаагай үезіп—чайның эгезинде эрттирер кылдыр доктаатканы онзагай ужур-дузалыг.

В. И. Ленин Совет эрге-чагырганың баштайгы жыл-бергe чылдарында-ла уруглар дугайында сагыш салып чораан. 50 чыл мурнунда, 1919 чылдың январь этезинде, Уруглар камгалалының чөвүлелин тургузар дугайында Улуг Комиссарлар Чөвүлелиниң доктаалынга Ильич ат салган.

Оон бээр-ле бистиң чурттувус уругларның бүгү-ниитин аас-кежиниң чурту апарган. Бистиң чурттувуста кадык-шыырак, бижиг соруктуг, бүгү талазы-биле сайзыраңгай салгал өзүп олурар. Чурттуң уруглар садтарында 9 мян. бичии чаштар бар. 1970 чылдың төнчүүнге чедир школа назыны четпээннериниң уруглар албан черлери 12 мян. хире уругну хүлээп алыр. Чыл бүрү 17 мян. пионер болгаш школачы хоорай чоогунуң лагерьлеринге, түрлүм баазаларынга дыштанып турар.

Чурттуң хоорайларында уруглар албан черлериниде чедп хар чедир назылыг ийи уругнуң бирээзи-зе ясли-садта хаара түттүнген. Уруглар албан черлериниге бичии кижилерни ажаатканы дээш ада-иелер төлеириниң чүгле 15—25 хуузун төлеп турар.

Совет Тывапын чалыы салгалы Коммунистиг партиянның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынынга бүргеткен. Бичии уруглариың ийиги бажыңы—ясли-садтар апарган. Ясли, сад чок колхоз, совхоз суурун бистеп тывары берге. Чаштарның кадыкшылын камгалаан амнелге албан черлериниң четкиси чыл келген түдүм калбарып турар. Ие, чаштың кадыкшылынга бараан болган акушер-гинекологтарның, уруглар эмчилериниң база орутчаан эртемниг медицина ажыллакчыларының саны 400 чедип турар.

Нияти билигиниг школаларында бежен муң хире уруглар хаара түттүнген. Школа-интернаттар, үзаткан хүн школазы, уруглариың кадыкшыл байдалының айыы-биле түскай школалар бисте бар. Уруглариың мага-бот болгаш эстетиктиг сайзыралы дээш сагыш човаашкын кол черни эзеп турар. Спорт залдары, чурулга студиялары, хореография бөлүктери бар, музыка школаларының саны чыл келген түдүм калбарып турары көрүнүүр. 1970 чылга чедир бүгү-ниитиниң орттумак өөредилгезинче шилчиир соруглга бистиң чурттувуста салдынган.

Уругларның дыштанылгазын чөп организастаарынга партия, совет, профэвилел органнары чыл бүрү эвээш эвес иүженишкинии үндүрүп келген. Уругларның эргеленде пионер лагерьлерин тургускан. Республика иштиниң лагерьлеринден аңгыда. Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Артек», «Орлёнок» ышкаш сураглыг лагерьлерже уругларны барык-ла будун чыл дургузунда аътчарып чорудуп турар бис.

Аймак-сөөгү, социал тургузуу деп ылгал турбас социалистиг тургузуунуң ёзулуг кижизиг чоруунуң ачызында уругларны бот-боттарындан ылгай көөр чорукту бисте орнуп-даа чок.

Чер кырында секунда санында төрүттүнүп турар үш уругнуң шуптуу аас-кежиктиг, чырык чаагай чурттаалгалыг деп чугаалап шыдавас бис. Ынчангаш 1949 чылда делегейниң иезери боттарының конгрезинге Уруглар камгалалының делегей хүнүн доктаалып, уругларны даймдан камгалаар, тайбың дээш демисежир деп үлам дидим пиитпирээн. Делегейниң кайыдаа булуңунда уруглар хостуг, тайбың чурттап, өзүп доругар база өөренир болгаш дайының чалбыыштыг ортүзіте алыспас, аш-чуттан, аарыглардан дашкаар болуруп бурунгаар дешилгелиг хөй-ниити иеген турар.

Маадырлыг ыеттиам улуска удур америк империализминиң үптекчи агрессиязын делегейниң арыг сеткилдиг кижи бүрүзү буруу шапкан. Капиталистиг делегейде уругларның 40 хуузу өөренир аргазы чок, хөй-хөй уруглар аарыглардан аарып, аштап турар.

Аас-кежиктиг совет чаштарның даартагы хүнү үлам чырык. Бүгү-де эки түүлдерин уругларга бараан болдурган. Оларның кижи бүрүзү кончуг эки өөренип, кадык сергек өзүп сайзыразын дээш улуг сагыш салдынган. Аныяк салгалдың аас-кежиктиг чаш назынын бүрүн хандырары коммунистиг тургузуушкунуң чүтүлә соруглгаларының бирээзи дээрзин СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Бистиң чаштарывыс коммунистиг мөзүг-шынарга хевирлеттинип кижизиттинер ужурлуг. Уруглар кижизидилгезинге хөй-ниитиниң киржилгезін үлам калбарып бар чыдар. Ынчалза-даа кижизидилгеге өг-бүленнің кол, үндезин өзек болур ролю кажан-даа чамызавас. Уруглар—бистиң келир үевис, оларның аас-кежин, төлептиг мөзүг-шынары дээш ада-иезер бистиң харыысалгавыс улуг. Совет уругларның чырыткылыг чалыы назыны дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салдынгылыгына шүптүвүс чоргаарланыр бис.

Уруглар камгалалының делегей хүнүн демделеп тура, делегейниң бөдүүн кижилериниң чүткүлү чаштарны дайын халавындан чайладырынче, өөренир эргени оларга хандырарынче, аш-чуттан, аарыглардан оларны камгалаарынче утпангаи. Уругларга инакшыл ак сеткилдиг бүгү кижилериң чүректерин чылыдып чоруур. Бүгү уруглар аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг өзер болзун!

Бөгүн уруглар камгалалының бүгү делегей ХҮНҮ

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотомонтажы.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткел талазы-биле Комиссияның хуралының дугайында

ДЫҢНАДЫГ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткел талазы-биле Комиссияның хуралдары май 23-тен 30-га чедир Москвага болуп эрткен.

Белеткел комиссиязының ажылынга төлээлери киришкен 70 коммунистиг болгаш ажылчын партиялар болза: Австралияның Коммунистиг партиязы, Австрияның Коммунистиг партиязы, Алжирниң Социалистиг авангард партиязы, Аргентинаның Коммунистиг партиязы, Бельгияның Коммунистиг партиязы, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Болгарияның Коммунистиг партиязы, Боливияның Коммунистиг партиязы, Бразилияның Коммунистиг партиязы, Великобританияның Коммунистиг партиязы, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы, Венесуэланың Коммунистиг партиязы, Гаити коммунистериниң Каттышкан партиязы, Гайананың Улусчу депшилгелиг партиязы, Гваделупаның Коммунистиг партиязы, Гватемаланың Күш-амыр партиязы, Германияның Коммунистиг партиязы, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Гондурастың Коммунистиг партиязы, Грецияның Коммунистиг партиязы, Данияның Коммунистиг партиязы, Доминиканның Коммунистиг партиязы, Израильдиң Коммунистиг партиязы, Индияның Коммунистиг партиязы, Иорданияның Коммунистиг партиязы, Ирактың Коммунистиг партиязы, Иранның Улусчу партиязы, Испанияның Коммунистиг партиязы, Италияның Коммунистиг партиязы, Канаданың Коммунистиг партиязы, Киприң күш-амыйчы улузунуң Депшиягелиг партиязы, Колумбияның Коммунистиг партиязы, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязы, Ливанның Коммунистиг партиязы, Люксембургтуң Коммунистиг партиязы, Хостаашкынның болгаш социализминиң партиязы (Марокко), Мексиканың Коммунистиг партиязы, Мооңдуң Араттың революстуг партиязы, Никарагуаның Социалистиг партиязы, Норвегияның Коммунистиг партиязы, Чөөн Пакистаннық Коммунистиг партиязы, Панаманың Улусчу партиязы, Парагвайның Коммунистиг партиязы, Перунуң Коммунистиг партиязы, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, Португалияның Коммунистиг партиязы, Пуэрто-Риканың Коммунистиг партиязы, Реюньоннуң Коммунистиг партиязы, Румынияның Коммунистиг партиязы, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязы, Санмариноның Коммунистиг партиязы, Сирияның Коммунистиг партиязы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, АКШ-тың Коммунистиг партиязы, Суданның Коммунистиг партиязы, Тунистиң Коммунистиг партиязы, Турцияның Коммунистиг партиязы, Уругвайның Коммунистиг партиязы, Финляндияның Коммунистиг партиязы, Францияның Коммунистиг партиязы, Цейлоннуң Коммунистиг партиязы, Чехословакияның Коммунистиг партиязы, Чилиниң Коммунистиг партиязы, Швейцарияның Күш-амыр партиязы, Эквадорнуң Коммунистиг партиязы, Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязы база айыыл чок болур чөрүкту барымдаалаш, аттарын айытпаан чамыт байдалда ажылдап турар база үш партиялар. Швецияның коммунистери — чөөн партияның төлээленчилерин хайгааракчылар болуп киришкен.

Төлээлер «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң соруглгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү нуштериң хөделимишкиннериниң чаңгыс эвиз» деп Чөвүлел хуралдың кол документизиниң төлевилелиниң дугайында боттарының партияларының Төп Комитеттериниң бодаалдарын тайылбырлаан. Белеткел комиссиязының киржинчилери ажы-дүүмэ партияларның Төп Комитеттериниң бүгү бодаалдарын болгаш саналдарын кичээнгейлиг өөренип көрүп, эдилгелерни киирген төлевилелди коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылынга үндезин кылдыр шилчидип бээрин дугурушкан.

Комиссия өске-даа документилерниң төлевилеядерин база көрген болгаш оларны Чөвүлел хуралга нөрдүрери-биле киирген.

Белеткел комиссиязының хуралдары ак сетнидиг болгаш эш-хүүзүмүң кады ажылдажылгазының байдалынга эртикен.

—●—

Эш Орасио Фернандес Ингуансога хосталга!

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИССИЯНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

Бис, делегей Чөвүлел хуралынга белеткел талазы-биле Комиссияның ажылынга киришкен 70 коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээленчилери, Испанияның Коммунистиг партиязының Күүскомунуң кежигүнү эш Орасио Фернандес Ингуансону франкочу полицияның хоруудаан дугайын дыңнаан, ону доп-дораан хостап үндүрерни шиитпирлии-биле негеп тур бис.

Револючу маадырны франкочу полицияның холундан адырып алыры-биле Австрияның ажылчы чоннарының алдар-хүндүлүг удуртукчуларының бирээзин камгалаарынче эп-сеткил каттыштырылгазы-биле кодурлуп үнер деп, бүгү коммунистерни, бүгү делегейниң демократтарын кыйгырып тур бис.

Бис Франконуң фашистиг диктатуразынга удур Испанияда демисежир турар бүгү кижилерниң талазында бис.

ЭШ ОРАСИО ФЕРНАНДЕС ИНГУАНСОГА ХОСТАЛГА!

Москва, 1969 чылдың май.

Кады кылган меделел

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Пакистанның Президентизи генерал А. М. Яхья Ханның чалааның өзуглаар кыска үениң аян-чоруун кылып, май 30-де Пакистанга чоруп турган.

Совет-пакистан ийи талалыг харылаазыларның айтырыгларының болгаш делегейниң ийи чуртка сонуургалдыг айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы А. Н. Косыгин биле генерал А. М. Яхья Ханның араазында болган. Ол беседалар чүректиг, ханы болгаш бот-бодун биичир найыралчы өзүнүң байдалывга эрткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Пакистанга келгиң дээн чалалганы ажыглаанынга хозбаштыр бодунуң хүлээп көрүүшкүнүн Пакистанның Президентизи илергейлээн А. Н. Косыгин чылыг хүндүлээчел өзү-биле хүлээп алганы дээш Президентиге өөрүп четтиргеп.

Президент А. М. Яхьа Хан Пакистанда сөөлгү болуушкуннарның чорудулгазының дугайында донгу тайылбырны кылган. Ол болуушкуннар Пакистанның даштыкы политиказының кол принциптериниге могаралды чедирбээн. Совет Эвилели-биле Пакистанның найыралчы харылаазылары моон сонгаар-даа быжыгар дээрзинге бүзүрелиг Президент илергейлээн. Пакистан-биле найыралчы харылаазаларны быжыглаар талазы-биле күжениишкиннерин Совет Эвилелиниң үргүлчүлээрин бодунуң талазыңдан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы бүзүреткеп.

Экономика, культура болгаш өске-даа алырлар талазы-биле ийи чуртгуң аразынга кады ажылдажылганың ажырларын калбартырынга боттарының күзелдиин ийи тала бадыткаан. Ол кады ажылдажылга ийи чуртгуң улустарының эрге-ажыктарынга. Аанада болгаш бүгү делегейде тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан болган турар болгаш каймбир үшкү күрүнелерге удур угланмаан.

Диптиң бо девискээриниде байдалдың дугайын А. Н. Косыгинге дыңнатпышаан. Президент Яхья Ханның демделээни болза, Пакистан Индия-биле маргылдаалыг шиитпирлеттинмээн бүгү айтырыгларны тайбың арга-биле таарыштыр шиитпирлээр дээш күжениишкиннерин салып турар. А. Н. Косыгин индий-пакистан маргылдаалыг айтырыгларны диптиң бо девискээриниң улустарының эрге-ажыктарынга дүүштүр дүрген таарыштыр шиитпирлээриниге бодунуң бүзүрелиг бадыткаан.

Делегейниң ан чугула айтырыгларының талазы-биле боттарының үзел-бодаалдарының дүгжүп турарын ийи тала күзелиниң аажок хамыышкыны-биле демделээн.

Ийи тала Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязынга үндезилээш, тааршыттыр шиитпирлээриниң эргежок чугулазын демделеп, израиль шериглерин оларның эжелээн бүгү девискээрлеринден үнгүрери дээш сапалдаан.

Вьетнам дугайында ам Парижте болуп турар чугаалажыышкыннарның дугайын чугаалажып көрген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Пакистанның Президентиниң бодунуң салым-чолун даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка бот-тускайлаң шиитпирлээринге Вьетнамның улусунуң чартынмас эргелин хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, вьетнам айтырыын политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээриниң эргежок чугулазын демделээн.

Ийи тала тайбыңны деткип быжыглаар организация болур Каттышкан Нациялар Организациязының ажыктыын быжыглаарынга боттарының шиитпирлиин бадыткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Совет Эвилелинге келгиң деп, чоокта чаа Президент Яхья Ханга чоруткан чалалганы база катап айыткан. Президент чалалганы өөрүп четтиргени-биле хүлээп алган болгаш ырак эвес келир үеде Совет Эвилелинге аян-чоруун боттандырып болурунга бодунуң идегелин илергейлээн.

Кайда-даа ногаанчыдылга, чаагайжыдылга

ЭРЗИН районнуң ажылчы чоннары суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле шеф ажылдарынга идепкейлиг киржип келген.

Бо чазыы район төвүнүң ногаанчыдылгазынга үш катап субботниктер чоруттунган. Эрзин суурнуң кудумчуларынга 300 ыяшты тарып олурткан. Оон вштинде Пушкин кудумчуузунга 637 дес ыяшты тарып олурткан. Иелер аллеязын тургускан. Суур чаагайжыдылгазынга райпонун, уруглар садының болгаш шагдаа киидизиниң коллективтери эң-не организастыг киришкен.

ОЛ-ЛА районнуң Мөрен көдээ Советиниң даргазы Кыргыс Доржунуң биске дыңнатканы болаа:

— Колхоз төвүн ногаанчыдарын илап ёзугаар чорудуп тур бис. Бо чазыы төп кудумчуга ыяш олуртуруи доостувус. Экп шынарлыг, шевер ыяш-биле херимээн 350 ыяш ам экп өзүп турар. Ону суттарынга тускай суг соөртүр машинаны тургускан. Колхозтуң чоокта чаа кылдырып алган кудуу суттарымгаиы чиигедип турар. Ам чаа кудукту кастырып эгелей берген. Чаагайжыдылга ажылынга № 4, 5, 6 агитквартиралар, ясли-садтың коллективи экп киришкен. Күзүн муруиу кудумчуну база шак ынчвар ногаанчыдар бис. Удавас ону районда чараш суурларның бирээзи болдурар.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Чадаанада көдээ тудуг эргелелиниң № 463 механизастаттынган колонназының А. Солаан-оолга удурткан тудугжу эвенозу СЭКП XXII съездизин аттыг совхозтуң төвү Хайыракан суурга бо чылдың февральдан бээр тудуг кылып ажылдаан.

Олар бо араазында бирээзинге-ле ийи аал иштп чурттаар ийи бажыңны бүрүн дериглелери-биле кады ам доозуп турарлар.

Бир эвес Чадаанаиың көдээ тудуг эргелели тудуг материалы-биле үзүктел чок хандырган болза, звено ийи эвес, үш бажыңны тудар үжурлуг турган. Эргелел моон сонгаар тудуг материалын үзүктелдирбезин кичээнгейге алза чогуур.

Ш. ДУВЕНДЕП.

СУГГАРЫЛГА—БЕДИК ДҮЖҮТ ОЛ

Агаар-бойдустуң кандыгдаа чымында суггарылга бедик дүжүттүг алырын хандырар. Бо чугула ажылче бистиң Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхоз улуг кичээнгейни салып турар.

Көк-Терек деп черниң алдыы, үстүү ийи бугаларын улам алгыдып аштаан, ажыглалга киирген. Ажыглалга шоолуг кирбейн турган. чамдык черлери будуо калган эрги бугаларның чүгле иштип аштаар эвес, алгыдып чаартыр ажыл улуг болганы-биле ук ажылды № 2 трактор-хову бригадазының кежигүннери алээп хөй хоноктарда кылып, май 19-та дооскан, суун бадырган.

Беш-беш кижи составтыг ийи суггарылга звеноларын тургускан. Баштайгы дөрт хүнде 87 га кукуруза шөлүг суггартынган. Хоочун суггарыкчы Ондар Честып-оол хүн нормазын 150 хуу, Ондар Кенден, Ондар Беля адашкылар 100—115 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турарлар.

Кукуруза шөлүнге 2300 тонна өдектп төккеп. Тамара Ондарның удуртулгазы биле комсомолчу болуқ кыстар өдек тарадылгазынга кончуг идепкейлиг ажылдааннар.

Колхоз баштаар черииің болгаш партбюронуң каттышкан хуралынга Көк-Теректиң алдыы, үстүү бугаларының суун олардан чарыткан алды бугаларга үзер, ынчангаш суггарылга звеноларын беш чедир көвүдедир деп шиитпирлээн. Колхозтуң контора ажылдакчылары хоноктта солчуп ажылдаары-биле онон кижи составтыг звеноларны база тургускан. Колхоз даргазы Моңгуш Хунажыкка удуртқан суггарылга звеновзу майның 22-де 6 га черип суггарган, Моңгуш Шогжалга баштаткан Пәме көдээ Советиниң коллективи 5 га черип база суггарган. Чоок-кывда малчыныарның тускай суггарылга звенолары база ажылдап эгелээн. Суггарыкчыларга арык-сумун тыртып бээр тускай трактороиу быжыглаан.

Көк-Теректиң шөлдериниге 450 га черии суггарып ажыглаан. гектар бүрүүдеи кызыл-тактың 18 центнер дүжүдүп, кукурузаның 270 центнер иогаан массазын өстүрүп алыр соруглга-биле техникчилер күжениишкиниг ажылдап турарлар.

О. АРАКЧАА.

Чайлаглап эгелээн

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң 36 кодан малы Шом-Шүм, Шёле, Теректиг, Баяжы, Адар-Төш, Кегээн-Булак ол ынчвар чайлагларга баар.

Инек, аныяк хой болгаш мыйыстыг бода малдың 17 коданы Адар-Төш, Баяжы, Кегээн-Булак чайлагларында бо хүиверде чедө берген. Ол малчыннарның чурттаар черлерин баш удур септээн болгаш оларның амыдырал хандырылгазын экижиткен.

Чайлагаашкын уламчылавышаан.

Колхозтуң 4 баштаар черп бо ажылды организастыг болгаш шынарлыг эрттирериче улуг кичээнгейки салып турар.

Ажыл-агыйда бо чылын кыргыыр 13 муң хой бар. Хой бүрүзүиден 2 кг-дан өрү дүктү кыргыы алыр соруглга салдынган.

Ында теп кыргылда пушкузуун септээш, электри-биле хой кыргыыр 17 хачылыг агрегатты тургускан. Анаа дуржулгалыг ийи эдикчимастерни бижыглаан.

Кыргылда июнь айның 10-дан эгелээр.

М. СЕВЕН,
бистиң корр.

ЛЕНИНЧИ ЛЕКТОРИЙ

Каа-Хем районда «Кызыл тук» совхозтуң партия организациязы ленинчи лекторийни тургускан. Аиаа бо чылын «Ленинчи ёзу-биле чурттаар, өөренир болгаш ажылдаар», «Ленин коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин туруузукчузу» деп темаларга 9 удаа лекция пөмчүттүнгеи. Оон ынай «Ленинчи идеялар биске оруктуу чыридып берип турар», «Чечен чогаалда Ленинниң овур-хевири», «Ленин — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин организакчызы» деп темаларга ленинчи кежээлер болуп эрткилээн болгаш Бүрен-Аксы суурның клубунда болгаш библиотеказында Ленинниң чогаалларының база Ленин дугайында номнарның делегелеги ажыттынган. Уран түүл болгүмнериниң көрүлделерин ийи удаа организастаан. Ону база-лы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оонга тураскаатқан.

(Бистиң корр.).

Хойжу өөрүмге чоргаарланыр мен

«ТЕС-ХЕМ» совхозтуң Оруку-Шынаа салбыры хой ажылдыг ажыл-агый. Салбырның хойжулары кыштың берге үезинде улуг күжениишкиниг ажылдап тургаш, хой малды кыштан хүр ажыргап болгаш чаш төлүн бүрүн камгалап алган. Ам олар чазагларда кодан-кодан хойларын кадарып, чайның чаш көк оъдунга семиртип, кыргылдага белеткеиип турарлар.

Чазагларда хойларже суг сөөртүр дөрт машиназы тургускан. Олар 35 кодан хойну суг-биле доктаамал хандырып турар.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бо чылын хойжулариың «дүжүдү» арбып. Салбырда ниитизи-биле 5759 хой төрээн, оон алган хураган 5848 бөш. Хойлар ам-даа төрүп турар. Бүгү төрүүр хойларга онаарга, төрүүр чүс хой бүрүзүиден салбыр 87 хураганны камгалап алган, а социалистиг хүзэлгеде бо сан 90 болгай. Ам төрүүр хойларның хураганнарын менди алыр болза, хүзээлге чайлыг күүсеттинер үжурлуг. Хойжуларның арааиында М. Мурзукай төрүүр 100 хойга овааштыр 101, С. Бадыраа — 102, С. Балчыр — 100, С. Эртине — 99, С. Нанчат — 96, С. Сеңреиимаа — 95 хураганны ап, дээрелерге санаткан.

Күрүиеге эът садар планга киирер соруглга-биле 700 баш шөөр малды, 60 баш мыйыстыг бода малды түскай семиртилге коданнары кылдыр үзүп тургускан.

Бо бүгү байдалдарны ап көөрге, салбырның малчыннары бо чылын малдың баш санын өстүрер, күрүнеге дук, эът садар талазы-биле планныг онаалдаларны болгаш немей алган хүзээлгелерин күүседип шыдаар дээрзинге чиганнар чок.

Ам бистиң соруглавыс чүл дизе, хой кыргыдазын организастыг эртпрери, күрүнеге 28 тонна дук садар планны күүседири, чайлагласшкынны организастыг чорудуп, бүгү малды кышка удур семиртип алыры, хой мал чемнерин болгаш кыштаг каждаарлыны белеткээри болур. Сеңгелеген аңгыда, үш чаа кажаапы, ийи чурттаалга бажыңның тудар планныг бис. Бо хүиверде аныяк малчын Д. Окчаа кажаа мяжын боду кезип белеткей берген. Бо эштиң үлегерин өскөлер база эдерер болза чогуур.

Мен хойжу болганымда, хойжу өөрүмүң карак кызыл ажылдап, эки түңнелдерни чедип ап турарынга сеткил-сагыжым өөрүп, чоргаарланыр мен. Ынчангаш бо каш чижектерни өске черлерде малчын өөрүүске тавыштырар дээш бижидим.

М. ТИРЧИВ.
ЗО-ч хойжу бригадазының хойжуу.

Моген-Бүренде

1. ОРУК ТУДУУ

Кызыл-Хая суурнуң чурттакчылары Көдээ Советтиң болгаш парторганизациянның удуртулгалы-биле Моген-Бүрен хемниң иштин өрү өскөөр машина оруун казып аштап, 5 хонуктуң ажыл хүнүнүг шевин кылган.

Кызыл-Эриите Суглаар-Бооң деп черниң суун чайып тургаш, суг моондаандан машина оруун дескилээн. Чайлагларда малчыиарже кол орук ол болур.

2. ДИДИМ ШИИТПИР

Дошкун-ширини-даа бойдустуг болза, Моңгуш-Тайганың Моген-Бүренге шенелде кылдыр 20 га черге мал чеми суланы тарымрын колхоз башгаар чери планнаан. Чоокта чаа комсомолчу аныяктар ийи хүнүнүң шевин организастаан, бута бажын казып аштап алган. Ам ол черни трактор-биле чарып, суланың үреанна чажып эгелээн. Бо дидим шиитпир мал чеми белеткээринге немелде курлавыр болур.

АЛДЫН ХҮНҮМ ХҮННЕП ТУРЗУП

УРУГЛАР—КЕЛИР ҮЕВИС

Хүнүң-не школаның эжиин ажып кирип кээриңге, аас-кежик чайнаан өөрүшкүлүт арыннар сээң мурнуңга коступ келир. Чоргаарал, өөрүшкү куттулган «Экии?» дээп чазык үннерии оон-моон дыңнаар сен. Кыннарыл ол? Уруглар-дыр. Чээрби чыл дургузунда Кымлга ажылдап, школаның эргинии артап, эргим, чазык арыннарны көрүп келдим.

Хензиг чаштыда-дээ, өвүп доругуп келген оолду, уругну-даа йоргеш, кымның сеткил-сагыжы чымчап, өөрүшкүзүү хайыннаас дээр! Бистер —башкылар, мөлер уругларга оңаагай мнак бис. Уруглардың өөрүшкүзү — бистиң өөрүшкүвүс, оларның чедиишкини — бистиң шүтүүвүстүң чедиишкиннис!

Бөгүн — шииилүң бир чаазы. Чээрби чыл мурнунда, 1949 чылдың ноябрьда хөрээжиннериң бүгү-делегей конгреззинге Уруглар камгалалының делегей хүнүи доктаадыл тургускан. Чер кырында бүгү уруглар аас-кежиктиг чурттап, аш-түреңги, ажыг човулаң, дайын халаны көрбеэнн дээш демиселче арыг сеткилдиг кижи бүрүзүп ол хүн хей-аът кирип, кыйгырып турар. Чер бөмбүрээзиниң аңгы-аңгы булуңнарында уруглариың салым-чолу чаңгыс аай эвес боол турары дүүреевчиг. Аас-кежиктиг чаш назының казыттырган миллион-миллион бичии уруглар капиталистиг делегейде бар. Ол чурттарда аныяк салгал каржы дарлалга таваржып, аарыглардан аарып, өлүп, ашчутка алзып чоруур. Дайын пропагандазы, күш догээшкини болгаш аш-чут-биле уруглариың угаан-бодалын хоралап турарын биилер бис. Реакциыг пропагандаиың үредекчи салдарындан уруглары камгаалары—бөгүнгү чүгүла сорулга.

Советтер Чуртунда уруглар дугайында сагыш салмышкын күүре ужур-дузалыг айтырыг. Коммунистиг нинтилелди тургузарының чүгүла соруглаарының бирээзи уруг бүрүзүнүң аас-кежиктиг чаш назының хандырары болур деп СЭКП-ниң Программазында бижээн. Совет улустуң тургузуп турары бүгү-ле дээре чүүлдерни бичии хамаатыларга бараан болдуруп турар. Бистиң чуртувуста уруглар дугайында сагыш салмышкын оларның төрүттүшер ырак мурнунда эгеззр. Ие кижиге бүгү талалыг чинге.лдеии күүре көргүзүп турар. Уруглариың кадык чаагай өзериие, оларның күзел сонуургалын боттандырарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны бисте тургуеқан.

25 чыл оюн удавас байырлаар Совет Тываның чалыы салгалы коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш човаашкынынга бүргеткен. Республиканың 171 эге, сес чыл, ортумак школазында 50 муң ажыг уруглар өөренип турар. Малчыннарның ажылтолүп күрүеииң долу хандырылгазында киирген. Школа назыны четпээннерии иели-садтарже хаара тудары чыл бүрү калбарып турар. Школа-интернаттар, түскай школалар, поликлиникалар уруглариың эргелиидe.

Уруглар — бистиң келир үевис, чер кырынга амыдыралдың уламчылакчылары. Ак, кара, сарыг деп кежиниң ылгалы чокка кавдыг-даа аймак-сөөк уруглар чырык хүиге, өөрүп чечектерге, бижыг тайбыцга мпак. Коммунистиг партияның сагыш салмышкынынга хүрээлеткен совет чаштар арыг агаар тыныл, тайбың дээр адаанда чурттап турар болгаш бодунуң чонунга база хөй нациоиалдыг улуг күрүне — В. И. Ленииниң чуртунга хаиы ынакшылга кижизиттиниp турарынга чоргаарзаныр бис. Чайгы үеде пионер лагерьлериие дыштанмышаан, кижи эртээн турисчи көкпаларны изеп, адаларның дайынчы, күш-ажылчы оруун шинчилеп турар. Бистиң школазының өөреиикчилери дыштанмылга үезинде Москваже экскурсиялап чораанвар. Чуртувустуң чүрээ Москвазы мага хандыр сонуургап, Ильичиниң музейинге база чораан. Ырак баштыңчының мавзолейинге чораанын олар кажан-даа утпас. Ол бүгү уруглarга Ильичиниң боду-биле ужуражып, чугаалашкан дег сагындырып турар.

Кызылдың № 6 дуржулга школазының өөреиикчилери Ильичиниң шөлүлге үезинде турган чери Шушенскоеге хөй катап чораап. Баштыңчының ады-биле холбашкан чүүдерии улуг сонуургал-биле өөренип көрүп, танымзып чоруурлар. Ильич ышкаш өөренир болгаш чурттаар деп оларның кыйгырыы ол. Тайбың үеде бистиң уругларывыстың ажыл-хереқтери солун, ииы-бүрү, ону кым-даа сонуургаар, магадаар.

Ымчалза-даа дайын халаптың чылдарын утпаан бис. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында Ленинградтың хөй-хөй уруглары фашистериң коргунчут бомбалаашкыннарыидан, аш-чуттан чок болган. Севастополдуң болгаш Волгоградтың, Украинаның болгаш Белоруссиянын уруглары кудумчу тулчуушкыннарының үезинде снарядтарның база октарның частыышкыннарындан өлүп хораан болгай. Тиииин чоогунга дайын үезинде көргенин коргунчуг болуушкун мээң сагыжымдан ыравас. Эвакуацияже бар чораан демир-орук составы бомбалаашкынга таварышкан. Состав-биле хөрээженнер, бичии уруглар бар чораан. Бомбалаашкын соонда чүү артар деп бодаар сөлөр. Бертинии кемдээп, амытыныидан чарылган бичии уруглариы көөрге каракка чаржынчыг. Балыглаиган уруглариың улуг кижилерзиг шыңгыы муңгаргай арыышырайын, иелериң үё-човуурун, ыы-сыызын коргеш, дайынчыларның килеңи хайыып, ышкындырган чаштар, чалыы назын дээш өжээп иегләшкиннинче олар кодурүлген.

Чылдың-ва июнь 1-де делегейиин бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетеии Уруглар камгалалының хүнүн демдеглеп турар. Тайбыцны камгалаар дугайында үнмер улам бүзүрелдиг, улам дыңзыг дыңналып турар апарган. Делегейде байдал оожургаичыг эвес. Америк империалистер вьетиам черде ханиыг дайынны үргүлчүлеиишаан. Вьетнамның бичии чаштары бомбадан чаштып, бузуидулардан, снарядтардан өлүп хорап турар.

Дайынның ортун катап кыымепас дээш демисел улам күштелген. Бистиң ооллардывыс кымгаа р д а р ы ы серемчилеллиг камгалап турар. Совет улусту дайынның аймымиче кииир тырттар, уруглариың аас-кежиктиг чазыы назынын хуиаап алыр дээр бүгү-ле орлалдажышкыннарны ойтур шаварынга кажаидаа белеи бис. Делегейге чаз дайын кыпсырын орлалдажып турар дайынзыраткарның бодал чок орлалдажышкынынга удур тайбыцның күүлүт күжү бижыг шивээ кылдыр турупкан.

«Делегейде бүгү иелер аймак-сөөк деп ылгал чокка ажы-төлдерии тайбынга, чырык хүнге, арыг сеткилге ынак кылдыр кижиландинер! Бичии чаштариың тайбың чуртталгазын камгалаарынга оларны чаңчыктырылар. Чоннуң аас-кежии дээш дидим демиселчилерии белеткеңер. Ок-боо частыышкыны, уруглариың үё-човууру чер кырынга кажан-даа дыңналбас болзун!» деп дыңзыг кыйгыны кижиниң салыксаазы келир-дир. Пролетариаттың улуг чогаалчызы А. М. Горький: «Уруглар—черниң дириг чечектери» деп ковчуг шын тодаратқан. Өң-бааэын чараш чечектерииске «Алдын хүн кеззеде хүннеп, аяс дээр кеззеде каан турар болзун!».

М. ЕРМИШКИНА.

№ 6 школаның директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы. Ада-чурттуң Улуг дайынының кыржинчизи.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 24 яслизиниң бөлүк бичии уруглары номчугашты ажып сонуургап олурары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РЕПОРТАЖ

Бичии хөгжүмчүлер

Тоора-Хем кырынга хүнүң-не дуй тыртып келгелеп тургулаан карацгы булуттар ол хүн көзүлбээн, бүдүн хүн ёзулут-ла чайгыыаг кылдыр аяс болган. Анчыг бүргет хүннериң соонда шак ынчаар изиди хүннеп келирге, артында-ла от-сигеи, чечектер безин улам погаан чараш, өөгүр ышкаш. Бачым ажыл хүнү доозулган. Чана базып олурумда, садиктен келген бичии кызым уткүй маннап келди.

— Шымда ачай, концерттен көрээли!— деп мындыт.

— Чүү концерт, уруум?

— Канчап билбес кижи сен, бөгүн музыка школазының уруглары концерт үидурер болгай.

Ам канчаар, кады баар ужурта таварыштым. Районнуң Культура бажыңында улус-даа шыгырт. Удаваанда сцена аяттынган. Тоора-Хемде уруглариың музыка школазының директору Людмила Александровна Прокопчук үнүп келгеш:

— Бистиң школавыс өөредилге чылын доозуп турар, бөгүн бичии хөгжүмчүлериин отчёттуг концертин силерге бараалгадыр-дыр бис — дээ.

Концерт эгелээн. Бир-ле дугаарында келир үеиик музыкантылары — бир үе бичии уруглар, оолдар башкыларының удуртулгазы-биле «Ленин биле чаз» деп ырыны ырлаан. Сценаны уруглар боттары көрүштүг кылдыр дерип алган.

Уруглариың аяныыг чараш ырынга тавлап, бөгүн аяс болганын оон-биле дедиеп бодап олурдум. Көргүзүглер солчуп, улажы берген. Бичии-даа, сүрээдеп, девидээр кижи чок. Бетховеннии, Чайковскийнии болгаш өске-даа сураглыг классиктериин бичии музыкантылар күүседип турарын дыңнаарга дика-ла солун!

Бичии артистериң өөренип алгаиы ырлар, танцылар өткүт болгаш чазыг чогуя бодап көөрге кайгамчык. Игорь Аңгырбан түңнел концертке киржип турарларың эң-не бичиизи. Игорьнуң күүседир номерин чарлаптарга, сценаның ол чарынга турган пианинога чедир эргек дег оолчук чеде аарак маңнап баргаш, олуруптарга, хайлыг, чолдак бүттар шалага четпес болду. Хевзиг салаажыгаштар клавишалар кырлап чүгүрүшкүлээр, оон уиунге таалааш, күүседикчивистиң хепаиин уттуптар бис.

Бирги классчы (музыка школазыиы-биле) Наташа Мамонтованың баянга күүселделериң улуг-биче көрүкчүлер үнелээн. «Салган хаан дугайында тоол» деп операдан үзүндүжүгешти болгаш еске-даа онаашкан күүседиглерии Таня Дуева солун күүсетиилээн, бо бичии артист баянга-даа, пианинога-даа тоорулбас ойпаары-биле көрүкчүлериың мактазын таалап алган.

Тамара Севилбаа пианино классының өөреиикчизи. Ол аиаа школаның 6-гы класзының дээре өөреиикчизиниг санадыл турар. Школага эки өөренимшаан, музыка школазында база чедиишкиниг болуп турарын түңнел концерт көргускен.

Вера Рялина, Ира Викторова, Вася Чащин, Света Селина болгаш оскелериин-даа күүсеткен номерлерии көрүкчүлер, дыңнакчылар улуу-биле үнелээн. Тоора-Хемниң бичии хөгжүмчүлериниң концертиниң баштайгы кезээ Ваня Варочкиниың орус улустуң «Бистиң херимнис зжининге» деп хөглүг ырызын баянга онза таалаичыг кылдыр күүсеткеии-биле доозулган.

Концерттиң ийиги кезээнге музыка школазының башкылары ойнаан.

Бичии кызымның чүткүдүп тургаш, эдертип чедирген ол концертиигe сеткилим ханып, орта барып дыка эки дыштанып алганымга өөрээш, бо репортажты биживейн баар аргам чок болганын номчукчуга чугаалап каайн.

О. НАМЧЫЛАК.

—⊙—

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

☆ *Совет эрге-чагыргаиың чылдарының дургузукүи көрүне түдүүн ёзугаар школ назыны четпээн уруглар албан черлерии (уруглар садгарын, ясли-садгарны, яслилерни) 4664 муң орунныг кылдыр түдүп ажыглалга киирген. Оон аңгыда, колхозтарның эге саналы-биле болгаш акша-хөрөнгизи-биле 1641 муң орунныг ындыг албан черлерии түдүп, ажыглалга киирген.*

☆ *1968 чылда школа назыны четпээн уруглар албан черлериие 9 миллион уруг ажаабып турганнар. Чайгы үеде сезоннуг уруглар яслилерии болгаш уруглар садгарын организастап турар. Эрткен чылын оларга 4,5 миллион уруглар дыштанган.*

☆ *Бистиң чурттуң уругларынга школалар дамчыштыр 171,6 муң библиотека болгаш уруглариың тускай 5,5 муң библиотека бар, олар 490 миллион кезек номнарлыг болгаш журналдарлыг.*

☆ *1968—1969 өөредилге чылында уруглариың 3826 музыка болгаш ураи чүүл школаларынга 645,5 муң уруглар өөренип турган.*

☆ *Пионер организацияларының эргезинде 3580 ордулар, пионерлер болгаш школачылар бажыңнары, 442 турум техниктер, аиыяк натуралистериң 296 станциязы бар.*

☆ *Эрткен чылдың чайынында 17 миллион хире уруг болгаш элээди назылыглар пионер бага школалар лагерьлеринге, уруглар санаторийлеринге, экскурсия-туристиг баазаларга дыштанган болгаш уруглар албан черлериниң чайгылаларынга барып чораннар.*

—⊙—

Аттыг Коля

Коля Салчак ужа-тура
Кожазынга чедип келгеш,
Аътчыгажын айтып бергеш,
— Айланмаа!—деп,
хулумзурду.
Айланмаазы амыраанзыг
Аътты тудуп сүйбагылаап,
Ойнаар-кызын тонналырган,
Орта дораан олуртупту.
Оилазы самнап үнүү —
Ойнаар кызы ырлап берди.
Айлаң биле Коляжыгаш
Анаа таалап каттырыштыы.
Аваларның, энелериин
Авыралы харын ол-дур.
Биче чаштар яслизе
Бирээни-ле кылган турар:
Эремазы арай чиктиг,
Энезинге чедип келгеш,
Аъды биле Коляжыкты
Алыйн дээнзиг көрүп туру.

Б. ЧЮДЮК.

Бо чурукта уругларның өөрүшкүзүн көрүнерем. Арыннарында хүлүмзүрүг чайнаан, пионержи кызыл галстуктар хөректерии каастаан. Ильичиниң чагыын ёзугаар «өөренир, өөренир база катап өөренир» деп оларның күзел-чүткүлүиндыг. Олар Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сес чыл школазында өөренип турарлар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Колхозувус чаштары

70 уруг турар уруглар садының тудуун «Большевик» колхозтуң колхозчулары кончуг дүрген туткаш, 1964 чылда-ла ажыглалга киирген. Олла чылын малчыннарның уругларын садикке тургузары-биле чыып эгелээн. Баштайгы үеде малчын ада-иелериин чамдыктары уругларын белеп-не чоруткайн тургулаан. Ада-иелериин ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп тургаш, бичии уругларны чыып алдывыс.

Дүн-хүн чок тургузар садикке уругларны чаңчыктырарда ада-иелерии база келдирип турдувус. Уруглар садынга турарга байдал эки, культурлуг аажы-чанга кижизиттинер дээрзинге бүзүреп көрген ада-иелер чоорту бистиң айывыска киргеи.

Уруглар садында малчыннарның 48 уруглары бар. Оон аигыда шуут өскүстер, специалистер уруглары база бар. Хүндүс колхоз бүзүрүлгезинге ажылдаар колхозчуларның 25 уруг турар яслизи база ажылдап турар.

Малчыннарның 3—6 харлыг уругларын садикте өөредип, кижизидип турар бис. Коллективке чаңчыкпаан уругларны ижиктирип алыры беден эвес айтырыг. Бижизидикчилер, ажаакчылар дээш яслизи-садтың шүүту ажылдакчылары эвээш эвес күженишкинии үндүргени чугаажок.

Кым-даа билир-ле болгай. Бичии уруглар дээрге чаптанчыг чараш, ынчалза-даа ажыктаны бир дөмей эвес. сонуургаачал, өөредип, кижизидерге, чаңчыгычал өттүнчекпейлердир. Өөрүнүң аразында эң баштай келгенде, чаңгыс сес-даа соглевес. өөрүк уруглар тургулаар. Уруг бүрүзүнге аптиратдек болурга, ону чаптап ойнадырга, коллективке дораан-на чаңчыга бээр боордур.

Школа назыны четкеннерии бирги классче үдээн соонда-ла чаш уругларны малчыннардан чыып ап турар бис. Колхоз баштаар чери биске дуза кадарынан ойталавас. Түскай машина ап алгаш, уругларны чыып акпаар.

Ясли болуу-биле кады 4 бөлүк бар. Бөлүк бүрүзүнде кижизидикчилерни быжыглаан. Уругларны өөредип, кижизидери түскай программа ёзугаар чорун турар. Музыка киичээлдери база бар. Ай болгаш чыл аайы-биле түскай план ёзугаар ажылдап турар бис. Ада-иелер болгаш профзвилел комитеттериниң ажылы эки. Уругларының культурлуг өзүлде, сайгыралы дээш колхозчу ада-иелериниң сагыш салыышкыны улуг. Ада-иелериниң күжү-биле баянны база садыш берген. Ногаанчыдылга, чугайлаашкын ышкаш ажылдарга ада-иелер идепкейлиг киржип турар.

Чыл бүрү бирги класска уругларны белеткээш, үдээри чаңчыл болган. 1963 чылда 8 уругну, 1966 чылда — 18, 1968 чылда—22 бирги классчыны белеткээн бис. Келир өөредилге чылынга 20 уругну белеткеп турар.

Уругларның бүгү талалыг сайзыралы дээш сагыш салыышкын кайда-даа нептерээни билдингир. Бичии уругларны ураи чүүлге хандыкшыдар ажыл бисте чорун турар. Уруглар боттарының концерттерии малчын ада-иелериие хөй катап көргүскүлээн. Уругларны эстетиктиг чаңчылдарга кижизидериие ясли-садтың девискээриинин үлегерлиг чаагайжыдылгазы улуг салдарлыг. Бистиң девискээрде хөй чылдыг чечектерни тарып олуткан. Эрткен чылын Чита областан келген «Москва сирени» деп чечектиң рассадазы эки өзүлделиг, удавас чечектелир.

Уруглар садының дериг-хереқселин колхоз эки хандырган. Ясны-бүрү оюнларга хереглээр чүүлдер бүрүи четчир.

Бистиң колхозтуң бичии хамаатылары—келир үеиин чаа салгалы шак мынчаар өзүп, доругуп турар.

В. ШААЛЫ,
ясли-садтың эргелекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады. Барыын-Хемчик район.

Бүгү талалыг сайзырал дээш

Бичии уругнуң кижизидилгези оон башгайы базыынарыидан эгелээр. Баштайгы оюннарга, уруглар-биле аралажылгага, школаза баргаида, күш-ажылга чаа кижи хевирлеттинер.

Дүлей уруглар өөренир школаның чаа программазында база өөредилге планында уругларның профессия шилип алырынга чугула иишти техниктиг болгаш күш-ажылчы белеткелди чугула деп саиап турар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, ол ышкаш коллективизиге, боттарынсалгага кижизидери бистиң кол соруглавыс.

Уругларны өөредирде боттарының күүседип турар ажылын медереддиг кылып, оон-биле чергелештир сөс таймырыын кылырын чедип ап турар бис. Инструментилериың аттарын база билири чугула. Бистиң школавыста иишти техниктиг күш-ажылды 5—12 класстарда өөредип турар бис. Демирии, ыыштыы чазаарынга уругларны өөредип турар. 12-ги классты дооскан соонда оолдар түскай разрядты чедип ап турар.

Бистиң школага делгелгелер эртип турар. Уругларның талантызын сайзырадыр, күш-ажылга чаңчыктырарын чугула деп көрүп турар бис.

Түскай школага уругларның эстетиктиг кижизидилгезиниче онза сагыш салыр аиаар. Дыңнаары кошкак уруглариы бойдуска ынак кылдыр кижизидер, бойдустуң болуушкуннарын хайгаараарынга чаңчыктырары чугула. Хайгаарал үезинде көргеи чүүлдерии аас чугаага көргүзер ужурлуг.

Башкының азы кижизидикчиниң дузавы-биле кайгамчык чараш чүүлдерии уруглар билип алыр. Чараш чүүлдү билип алгаш, ону аиыдырал-биле дүүштүрер соруганы салып турар бис. Башкы В. Ф. Зибреванның чуруга кичээлдерии уруглар онза сонуургап турар. Аныяк чурукчуларның болгумиеринге улуг чурукчуларның ажыл-чорудулгазы-биле танышып, оларның сураглыг ажылдарын уругларга көргүзүп турар. Ынчангаш бистиң школавыс өөреиикчилериниң арасында чуруулага хандыкшыылыглар эвээш эвес. Ылаигыы Мөңгүн-оол, Лебедев, Ооржак оларның чуран чурукгарын уругларның республика делгелгезинге киирген.

Дүлей уруглар школазының өөреиикчилери-биле экскурсииы үргүлчү организастап турар бис. Кызылдың янзы-бүрү булуңнарынче экскурсияны хөй катап эртирдиие. Улуг-Хемни кежилдир көөрүгүү сонуургап, парк кыдыында эриче үргүлчү баар бис. Найысылалга эртип турар делгелгелерге бистиң уругларывыс албан баар.

Интернаттың иштии арыг-сиилг тургузарында уруглар эң идепкейлиг киржип турар. Үстүкү классчылар класс өрээлдерии боттары арыглаар. Школа чанын ногаанчыдар ажыл база эки чоруп турар.

Бот-тывыигыр уран чүүлдүң, танцының, гимнастиканың, күш-ажылдың, шевер колдарның болгумнери ажылдап турар. Ойнаарактар театры бичии уругларның сонуургалын чаазап алган. Бистиң школаның үстүкү классчылары киноларны көргүзүп билирлер.

Пионериың улуг вожатыйы З. Н. Воронина кижизидилге талазы-биле улуг ажылдарны чоруткан. «Комсомолдуң тургустуганы», «Совет аныяктарның найыралы», «Ленин дугайында сактыышкынар», «Партия бистиң баштыңчывыс» деп бесседаларны комсомолчулар сонуургап дыңнаан. Неделяның пятиица санында Ильич дугаймында бесседалар эртип турган.

Кожавые № 2 школа-биле кежээзерии кады эрттирген бис. «Чараштыр кеттинер» деп кежээге кожаларывыс бистиң үстүкү классчыларывысты база чаагаан. Ук школаның артистери биске бо-ла аалдап кээр.

Башкылар-даа, кижизидикчилер-даа өөренип турар бис. Четверг санында методиктиг кичээлдер эртип турган. Ажык кичээлдерге барып, илеткелдер иомчуп, имизошкиннн өөренип келдивис.

Дыңнаары кошкак дээш өске-даа четпестерлиг уругларның кадыкшылы, өөредилгези, кижизидилгези дээш бистиң чазаавыс бир дөмей сагыш салып турарынга ким чортаарзаннас боор. Республиканың Кызылда дүлей уруглар школазында 103 кижи күрүеиин долу хандырылгазында өөренип турар. Уругларның кижизидилгези дээш дуржулгалыг башкылар, кижизидикчилер бараан болган. Уруглары дээш оларның ада-иелери сагыш амыр.

Е. ЛУБОШНИКОВА.
Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

ДЕЛЕГЕЙ КОММУНИСТЕРИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

БО ЧЫЛДЫҢ июнь 5-те делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы Москвага ажыттынар. Бо чөвүлел хурал сөөлгү сес чыл ажыг үениң иштинде, тодаргайлаарга, 1960 чылдың Чөвүлел хуралының соонда коммунистерниң эң-не төлээлекчи делегей ужуражышкыны болур. Түгле бо чүүл безин коммунистерниң ам болур шуулганының бирги чергениң ужур-дузазын айтып турар-дыр.

Чаа Чөвүлел хуралды чыылдырар дугайында айтырыгны коммунистер каш чылдарның дургузунда чугаалажып келген. Коммунизмниң политиктиг дайзыннары ол байдалды ажыглап алгаш, шуугаазының кампаниязы калбартып, коммунистер чаа Чөвүлел хуралын чыылдырып шыдавас дээр чүвезин баш бурунгаар чулчуруп турган. Коммунизмниң дайзыннарыныц ол кампаниязы буураашкыга таварышкан деп чүвени ам бүгү кижилер көрүп турар.

1969 чылдың москва Чөвүлел хуралының хүн чурумунга амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чангыс эви деп айтырыгны киирген. Коммунистер делегейниц улустарынга эң шинтпирлиг, эң амыдыралчы ужур-дузалыг айтырыгны боттарының кичээнгейиниң төвүнге соксаал чокка тургузуп келгенин бо айтырыгны Чөвүлел хуралга көрдүрери-биле киирген факт боду-ла херечилеп турар-дыр. Шынында коммунистиг шимчээшкиннииң, антиимпериалистиг бүгү күштериниң чангыс эвин быжыглаарының сорулгазы бо үедеги ышкаш кажан-даа ол хире ужур-дузалыг болбайн келген.

60—70 чылдарның аразында калбарган социал тулчуушкуннар онза чидин-биле ылгалып турар. Бүгү делегей төөгүзүнүң күчүлүг агымы инитилел амыдыралының ареназынган империализмни кээргел чокка үндүр шаап турар. Ынчалза-даа буураашкыныче кирер чыгаттырган тургузуг эки тура-биле аткаарлаарын күзевес. Империализм удурланмышаан, делегейде күштериниң денгиүүрү империализме иле-де-ле таварымча чок болган тудум-на, ол удурланыышкын улам-на кадыг-дошкуп шынарлыг болуп турар. Империализм хосталгаже улустарның орууң моондактаар, оларның социалистиг чаалап алышкыннарже халдаар дээр бодунуң оралдажышкыннарынга кайы хире кеминг арга, чепсектерни ажыглап тударының тодаргай хереченгин болза, пентагончуг аг-шеригленииң Вьетнамче чепсектиг халдаашкыны болур.

Монополистиг буржуазия бир талазында делегейге бодунуң ходелиишкиннерин таарыштыр каттыштырар, өске талазында, кол үүл—социалистиг чурттарны, коммунистиг партияларны, революстуг өске-даа бүгү отрядтарны болгаш шимчээшкиннерни бот-боттарынга удурланыштырар, башкаландырар дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар. Ыңдыг янзылыг политика империализмниң амгы стратегиязының эң чугула угланыышкыннарының бирээзин болу бергең.

Ол кеминг херекке политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа эң янзы-бүрү арга, чепсектерни ажыглаар кылдыр тургускан. Делегей социализминиң, коммунистиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннииң күштерин башкаландырар сорулга-биле империализм социалистиг чурттарда чаа инитилел тургузуушкунунга, капиталистиг чурттарда революстуг чорудулгага улам чаа-чаа янзы-бүрү политиктиг күштерни хандыдып киириштирери-биле капсырлашкан масалыг революсчу демиселдиң калбарыышкынынга чайлаш чок болур өзүлдениң нарының болгаш бергелерин база ажыглап турар.

Империалистерниң ол айыылдыг үүлгедиглерин болдурбас аргалар, чепсектер депшилгениң күштеринде бар бе? Чугаа чок бар. Ыңдыг аргалар, чепсектер болза, хамыктың мурнунда делегейниң антиимпериалистиг фронтузуң тургузары болур, бодунуң коммунистиг авангардынга баштаткан ажылчын аңгы ол фронтунуң удуртукчузу болган турар ужурлуг.

Чогум-на харын антиимпериалистиг демиселге ооң тус-тус участоктарынга-даа, делегей хемчээлинге-даа чедиишкиннии магадылалы пролетаржы интернационализм болуп турар деп чүвени делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкиннииң практиказы эң бүзүрелдин-биле бадыткаан. Бо байдал ылангыя ам, социалистиг, антиимпериалистиг, тайбыңга ынакшылдыг күштер улустарның хосталгаазы болгаш аас-кежии дээш демиселди кажангызындан-даа артык улам быжыг болгаш калбак үндезинге чорудар талазы-биле боттуг аргалары бар болу берген үеде, онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Капитализмни солуурунче кел чоруур чаа инитилел формациязы болур социалистиг система—делегейниң чаа системазы— коммунистерниң удуртулгазы-биле чер кырынга моцгеде бадыткаттынып тургустуңган. Капиталистиг чурттарда коммунистиг партиялар массачы салдарлыг партиялар аазы ам дээрезинде эвээш санныг организациялар болуп турарындан хамаарылга чокка, олар империализмниң политиказынга удур боттарының политиктиг программазы-биле чер болганда туржуп турар. Инитилел-төөгүлүг янзы-бүрү чылдагааннар-биле коммунистиг партиялар антиимпериалистиг күштерни баштавайн турары национал-хосталганың ындыг районнарында безин оларның боттуг чолецгинажи делегейниң социалистиг системазы болу берген, а олар идеология талазы-биле кайы-бир хире-чергеге социализмниң талазынче чоорту киреринң эгелеп турар.

Капиталистиг чурттарда улам хөй миллион кижилер социализмниң идеяларын, империализм-биле идепкейлиг демиселдиң идеяларын модерелдин-биле шинээдип ап турар. Франциядан Япония чедир, Италиядан Чили чедир — капиталистиг делегейниң барык бүгү чурттарында политиктиг чидиг тулчуушкуннар калбарып турар. Чер болганда национал политиктиг улуг кризистер эгелээн. Ол демиселде ажылчын аңгының кол ролю ажылчы чоннарның көдүрлүүшкүнүн улам-на антимонополисчи угланыышкынныг болдуруп бар чоруур. Империалистиг күрүнелериниң системазыпка чаа боттуг согуушкуннарны таварыштырыы шыдаар аргалыг күштер национал-хосталгалыг шимчээшкиннииң талазында база калбарып турар.

Марксистер-ленинчилер ам антиимпериалистиг революстуг күштерге ажыктыг кылдыр тургустуңуп келген чаа аргаларны улустарның эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле ажыглаарын улустарның мурнунга боттарының бирги чергениң хүлээлгеэн кылдыр көрүп турарлар. Болдунар арга дээрге, амдаа херек кырында боттуг чүүл болу бергени ол эвес-ле болгай. А ооң кол чүүлү—антиимпериалистиг революстуг хүрээлениң, хамыктың мурнунга амгы үениң— коммунистиг шимчээшкиннииң политиктиг авангардының чангыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаары-дыр. Коммунистиг авангардтың чангыс эвинче империализмниң болгаш ооң агентуразының халдаашкыннарын ойтур шавар сорулга амгы үениң эң-не соңгаарлаттынмас сорулгазы болуп, коммунистиг шимчээшкиннииң мурнунга тургустуңуп келгенинiң ужуру-даа ол.

Сөөлгү чылдарда бистиң шимчээшкиннивистиң чамдык звеноларынга коммунистиг хүрээлениң быдарадырынче чүткүлдүң илереп келгенин марксистер-ленинчилер көрбейн барын база шыдаваан. Кыдатта Мао Цзэ-дуннуң бөлүү марксизм-ленинизминиң, пролетаржы интернационализмниң принциптерин таптай базып дорамчылаып, ол чүткүлдүң эң айыылдыг нептередикчизи болуп, демисежин үнген. Ол бөлүк бүгү делегейниң коммунистиг, революстуг шимчээшкиннииңге удур утландырган националисчи, улуг күрүнезирек, гегемончу сорулгаларны боттандырарын оралдажыл турар. Бодунуң чарылдырыкчы, хоралакчы, антикоммунистиг ажыл-чорудулгазынга маочу болүүлел революстуг, хосталгалыг демиселге удур идеологтуг хоралакчы, үргедекчи чоруктуң бужар хоран чепсээн улам калбаа-биле ажыглап турар империалистиг реакция-биле херек кырында каттыжа берген.

Ол байдалдарда марксисчи-ленинчи өөредиглиң арыг чоруу дээш, бистиң революстуг теориязыстан кандыг-даа оппортунистиг чайгылыышкынныңга удур могаг чок демиселди чорударының сорулгазы делегейниң коммунистиг шимчээшкиннииң мурнунга онза чидин-биле тургустунган.

Мынчангаш коммунистер бо сорулганы шинтпирлээри-биле эчис сорулгаже чүткүлдүг ажылдап турар. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, Герман коммунистиг партиязының, Американың Каттышкан Штаттарының, Аргентинаның, Канаданың, Бельгиянын, Перунуң, Дания-ның, Израильдиң болгаш өске-даа чамдык чурттарның коммунистиг партияларының сөөлгү айларда болгулаан съездилери коммунистиг шимчээшкиннииң улам четчин бышканың, бистиң тиилелгелиг тугувус — марксизм-ленинизмни, пролетаржы интернационализмни камгалаарынга ооң быжыккан чүткүлүн көргүскен.

(Эгези. Төнчүзү 4-ку арында).

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЧКП ТК-ның пленуму

ПРАГА. (СЭТА). Прага ордузунга Чехословакиянын Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму ажылдап эгелээн дээрзин ЧТК агентилел дыңнаткан. Пленумда ЧКП-нин Төп контроль-ревизия комиссиязының кежигүнери, ЧКП ТК-ның чех областтарга партия ажылын удуртур талазы-биле бюрозунуң кежигүнери болгаш секретарьлары, Словакияның КП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери болгаш секретарьлары, ЧКП ТК-ның калдистер эргелекчилери, федералдыг болгаш национал чазактарның кежигүнери коммунистер, партияның область, район болгаш хоорай комитеттериниң бирги секретарьлары, партия паралгазының кол редакторлары олуруун турар. Баштайгы үнде пленумга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Л. Штроугал даргалаан.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак «Амгы политиктиг байдалда партияның кол сорулгалары» деп илеткелди кылган.

Бодунуң илеткелиниге Г. Гусак партияда болгаш чуртта амгы байдалды тайылбырлап, чуртта байдалды чогумчуларының-биле партияның салдап турар чугула сорулгаларын айыткан.

Чугаа болза, марксизм-ленинизминиң өөредиминиң принципиалдыг үндезиннерине, партия тургузуунуң болгаш амыдыралының ленинчи принциптеринге. 1968 чылдың ноябрьда ЧКП Төп Комитединиң хүлээп азаган политиктиг платформазынга партияның чангыс эвин катап тургузар дугайында, мынчангаш бүгү партияның идепкейлиг хөделиишкиннерге аргалыын бедидер дугайында, ооң революстуг дайынчы аргазын бедидер дугайында болуп турар дээрзин од демделээн. Чугаа болза, пинтилелге, хамыктың мурнунда массалыг организацияларга болгаш Национал фронтунуң кол чардынмас кезектерине, күрүне органнарына, экономиканың болгаш культураның участоктарына коммунистиг партияның удуртукчу ролүн катап тургузар дугайында чоруп турар.

Чугаа болза, хемчегларниң комплексизиниң дугайында азы харын-даа күрүзеде экономика талазы-биле берге байдалдарны шинтпирлээр сорута-биле ол хемчегларни белеткээр дугайында, ажылчын аңгының болгаш күш-ажылдарын хүлээп ап, кылып турар болгаш төлевирни ол разрядтар ёзугаар алыр. Кандыг-бир кылыгны чеди шак иштинде даараар турган болза, ону мастер бир ажыл хүнүнүң дургузунда күүсеткен турары билдингир, ынчан ол (бирги, ийиги разрядтыы-биле) бир шакта-ла 34 көпеекти ажылдап алыр. Ынчаар дең-дески ажылдаар чүве болза, үстүнде айытканывыс доктаалга дүгжүп турар кылдыр, алдандан эвээш эвес, тодаргайлаарга, 61 руб. 16 көпеекти ажылдап алыр. Ооң кырынга Тыва республиканың 20 хуузу немежир. А бир эвес бир хонукта үлей санаарга 7 шакты эвес, а оон эвээш кылыгны даараар болза, айда ажыл төлевири чугаажок иуду болур. Мынчангаш бир тээ чагыглар хөй чүве болганда мастерлерниң мергежилин бедидип, кызымак ажылдаары дээрге төлевирни алырының үндезини болур-дур.

Чурук тырттырар кижиниң бирги кварталда планы 220 рубль турган, кииргени 120. Ажыы-биле чугаалаарга, бо план чайлыг күүсеттинип болур турган. Үстүнде айыткаывыс ак сеткилдиг эвес ажылдың, көдээже, малчыннарже ховар үнүп турганының хараазында ол бүтпейн баргап. Баш таарыыр чер үргүлчү ажылдап, үнүүшкүннерни кылып турар чүве болза, база-ла планны күүседир аргалыг.

Тускай өөредилге черинге комбинаттың өөредип алганы шак септээр мастерниң ажылының байдалы нарын. Каждан ол январьның эгезинде иээрге, комбинатта ажылдаар туснай өрээл чок болган. Ону кылгыже чедир бир ай иштинде ол ажыл чок турган. Февральда 56 рубльдиг ажылын күүсеткен, март, апрель айларда оон өрүлевээн. Мооң ужурун айтырарга, аныяк мастер А. Монгуш мынчаар харыылап турар: «Артык кезектер чедиштесте, чагыглар эвээш болурга, мен планны күүседир аргам чок-тур. Мен өөренип тургаш, хоорайга айда дөрт чүс рубль чедир түңге септелгени кылыптар турдум. Бисие хүнде бир кижи келзе-ле келир, а кылдырар ажылының өртээ чиик болур-дур. А элээн хөй, ондан ажыг рубль өртектиг септелгени чагыычылар кылдырбас, чаа шак садып алыры дээре-дир дээр. Мынчап иээрге киирер акшаның планын канчап күүседип шыдаарыл?»

Чоокта чаа комбинат элээн артык кезектерни алган. Ынчалза-даа эң-не чугула чүве— өзек ышнаш кезектер эвээш. Чурттанчы чону эвээш черге ажылының төлевири таарымчаяыг болур хире планны күүседири берге. Харын-на ооң хараазында министерство дан өске бир ажылга дамгырлап ажылдаарын сүмелээн. Ынчалза-даа ындыг эптиг арга тывылбаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ТӨЛЕВИР КУДУ БЕ?

Самагалдайның амыдырал хандырылга комбинады бирги кварталда ниити продукциянның планын 65,6, бараанныг продукциянының —90 хуугa күүсеткен. Шак мастерскиязы, дааранылга цеги, чурук тыртыырар чер бердинген даалгаларының чартыындан биче-ле хөй хемчээлдиг ажылды күүсеткен. Түгле ийик септээри база даараары 100—121 хуулларга четкен. Моон көөргө амыдырал хандырылгазында четпестер илдең.

Чылдагааны чүдел? Комбинаттың удуртулгазы, (директору О. Дөгүй-оол) ажылды эки организастап, негелдени харыылап турар деп чугаалаары берге. Янзы-бүрү цехтериниң мастерлери доктаамал ажылдавас ийинпе, азы чаидыкта найы-бир цехте ырыңай ниижи чок болгулаар турган. Ажыл шагы үзер, квитанция чок чагыглар хүлээп алгаш, акшазын боттары шиңгээдир, үрей кылыр, арагалаар таварылгалар фотографф турган И. Кандыковна, сапожник Б. Параволикке турза-даа, дээштиг хемчегларлер дорааи алдынмаан. Ындыг мастерлер тывылбазындан олар-биле эптежир ужурга бо-ла таваржыр турганы илдең. Дааранылга цегииниң Берт-Дагда салбыры декабрь, январь айларда одалга системазы үрелген индеи ажылдаваан. Ооң мастерлери онаалгаларын мурнунда-даа күүсетпейн турган, ынчангаш план күүселдезинге багай салдарлыг болганы чугаажок. Комбинаттың бухгалтери турган Н. Халбай-оол ажылчыннарның шалыңын четче эвес төлеп турганының фактылары бар. Түгле январь айда 31 акша 73 көпеекти дааранықчыларга чедир төлевээн. Ажыл төлевири шын эвес деп бөлүк мастерлер район Советиниң күүскомунга билдири ишкин киирген. Хыналдадан илерээни: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле күрүне комитединиң болгаш профэвилелдерниң Төп Чөвүлелиниң Президиумунуң 1967 чылдың ноябрь 20-де ажыл төлевирин 60 рубльден эвээш эвес болдурар дугайында тодаргай айытkан доктаалын барымдаалавайн, төлеп турган. Бухгалтер мастерниң ажылдап киирген рубляның 45, 50, 55 хууларын санап бергилепкен. Райкүүскомнуң тургускан комиссиязы бо четпестерни этпкен болгаш ооң түңелин комбинаттың ажылчыннарынга дыннатkан.

Өске талазындан ап иээрге, «ажыл төлевири эвээш» деп чугаалардың үнүп турар чылдагааны чамдык мастерлерниң доктааттынган нормага чедир ажылды будурбейн турарында. Ындыг болганда план күүсеттинмейн баары чайлаш чок. Дааранықчыларда бедик мергежилдиг, разрядтыг, мастерлер чок. Олар шыдаар хирези-биле кандыг-даа разрядтыг мастерлерниң күүседир ажылдарын хүлээп ап, кылып турар болгаш төлевирни ол разрядтар ёзугаар алыр. Кандыг-бир кылыгны чеди шак иштинде даараар турган болза, ону мастер бир ажыл хүнүнүң дургузунда күүсеткен турары билдингир, ынчан ол (бирги, ийиги разрядтыы-биле) бир шакта-ла 34 көпеекти ажылдап алыр. Ынчаар дең-дески ажылдаар чүве болза, үстүнде айытkанывыс доктаалга дүгжүп турар кылдыр, алдандан эвээш эвес, тодаргайлаарга, 61 руб. 16 көпеекти ажылдап алыр. Ооң кырынга Тыва республиканың 20 хуузу немежир. А бир эвес бир хонукта үлей санаарга 7 шакты эвес, а оон эвээш кылыгны даараар болза, айда ажыл төлевири чугаажок иуду болур. Мынчангаш бир тээ чагыглар хөй чүве болганда мастерлерниң мергежилин бедидип, кызымак ажылдаары дээрге төлевирни алырының үндезини болур-дур.

Чурук тырттырар кижиниң бирги кварталда планы 220 рубль турган, кииргени 120. Ажыы-биле чугаалаарга, бо план чайлыг күүсеттинип болур турган. Үстүнде айытkанывыс ак сеткилдиг эвес ажылдың, көдээже, малчыннарже ховар үнүп турганының хараазында ол бүтпейн баргап. Баш таарыыр чер үргүлчү ажылдап, үнүүшкүннерни кылып турар чүве болза, база-ла планны күүседир аргалыг.

Туснай өөредилге черинге комбинаттың өөредип алганы шак септээр мастерниң ажылының байдалы нарын. Каждан ол январьның эгезинде иээрге, комбинатта ажылдаар туснай өрээл чок болган. Ону кылгыже чедир бир ай иштинде ол ажыл чок турган. Февральда 56 рубльдиг ажылын күүсеткен, март, апрель айларда оон өрүлевээн. Мооң ужурун айтырарга, аныяк мастер А. Монгуш мынчаар харыылап турар: «Артык кезектер чедиштесте, чагыглар эвээш болурга, мен планны күүседир аргам чок-тур. Мен өөренип тургаш, хоорайга айда дөрт чүс рубль чедир түңге септелгени кылыптар турдум. Бисие хүнде бир кижи келзе-ле келир, а кылдырар ажылының өртээ чиик болур-дур. А элээн хөй, ондан ажыг рубль өртектиг септелгени чагыычылар кылдырбас, чаа шак садып алыры дээре-дир дээр. Мынчап иээрге киирер акшаның планын канчап күүседип шыдаарыл?»

Чоокта чаа комбинат элээн артык кезектерни алган. Ынчалза-даа эң-не чугула чүве— өзек ышнаш кезектер эвээш. Чурттанчы чону эвээш черге ажылының төлевири таарымчаяыг болур хире планны күүседири берге. Харын-на ооң хараазында министерство дан өске бир ажылга дамгырлап ажылдаарын сүмелээн. Ынчалза-даа ындыг эптиг арга тывылбаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

делегей бо хүннерде

Марксизм-ленинизмге шынчы чорук

ПРАГА. (СЭТА). Боттарының үезинде СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээдн школазынга болгаш Нинтилел эртемнериниң академиязынга өөренип эрткен словак коммунистериниң ужуражышкын киржикчилериниң Совет Эвилелининң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чоруткан чагаазын Братиславаның «Правда» солуну парлап үндүрген. Ужуражышкынга политиктиг ажылдың дуржулгазын солуткан болгаш амгы үениң политиктиг айтырыгларын чугаалажып көргеп.

Чагаада чугаалааны болза: «Апрель пленумунга ЧКП ТК нинтилелдиң барыып оппортунистиг, антисоветтиг болгаш антисоциалистиг күштери-биле демиселдиң ажык оруунче кирген. Марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге шынчы словак коммунистер болза марксисчилер бис дижирлериниң база социализминиң ажык дайзыннарының талазындан янзы-бүрү халдаашкыннар болгаш ыйыышкыннар турзажок, чуртта политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралды сырый каттыштырар дээш, партияның кол ролюн боттандырарынга ленинчи принциптерни катап тургузар болгаш социалистиг күрүнелериниң арасында эш-хуузуның чапчыл болган интернационалчы харылзааларын катап тургузар дээш демиселдиң чаа үе-чадазынче кирип турар.

Марксизм-ленинизминиң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы чорук, ооң арыг болуру болгаш оларның ёзазынга принципиалдыг практиканы боттандырары ЧССР-ге социализминиң амыдыралчы үндезин айтырыгларын шинтпирлеп шыдаарывыстың магадылалы болур дээрзинге бүзүреддит бис. Бисте социализм тургузуушкунун кошкадып, социалистиг өске чурттардан Чехословакияны башкаландырарын оралдажып келген болгаш оралдажып-даа турар антисоциалистиг болгаш ревизионисчи күштерге удур демисежиринге бижыг шинтпирлиг бис. Чаңгыс-даа чурт башкалавчак турбаш социализмни тургузуп шыдавас, ону түгле социалистиг өскеда чурттар-биле чаңгыс эпке болгаш ажы-дүңмалышкы кады ажылдажылгага, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын бүгү шимчээшкиннибиле кады ажылдажылгага тургузуп шыдаар деп үвени эки билип турар бис. Чогумна харын ол бодал болгаш угланыышкын-биле бис коммунистиг болгаш ажылчын партияларның июньда Москвага болур Чөвүлел хуралының улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар бис».

Вальтер Ульбрихтиң чүүлү

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихтиң Герман Демократтыг Республиканың догуннап келгенинiң 20 чылының иштинде төөгүлүг чаалап алышкынnарынга бараан болдурган чүүлүн «Юнге вельт» солунга парлап үндүрген.

Ажылчын аңгының чаңгыс эвинiң, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы кылдыр Германияның Коммунистиг партиязының болгаш Социал-демократтыг партиязының каттышканыпың улуг ужур-дузазын В. Ульбрихт демделээн.

Ажылчын аңгының марксисчи-ленинчи партиязы бүгү аңгыларның болгаш күшажылчы бүгү улустуң бөлүктеринiң антиимпериалистиг, антимилитаристиг болгаш антифашистиг ниити кол өргежыктарын доктаамал барымдаалап келген деп, В. Ульбрихт бижээн. ГСЧП бодунуң улуттукчу ролюн өске-даа партиялар болгаш массалыг организациялар-биле эш-хуузунуң кады ажылдажылгазынга боттандырып турар.

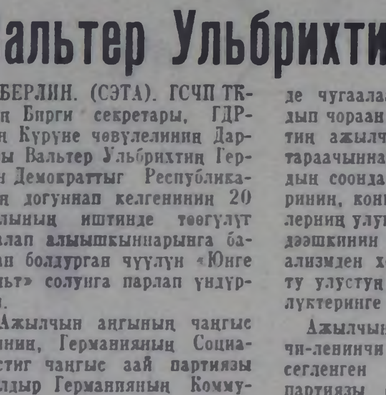
Бистиң ажылчын-тараачын күрүневистиң төөгүлүг ачыхавыязы болза, антифашистиг-демократтыг тургузугнуң болгаш социализминиң улуг күштерин ооң бүзүрелдин-биле көргүскени болур деп, чүүлде чугаалаан. Шаанда дарладып чораан аңгылар болур бистиң ажылчыннарывыс болгаш тараачыннарывыс 1945 чылдың соонда шериг херектеннериниң, концерннериниң, юнкерлериниң улуг ээлериниң тергиндээшкинин узуткаан, империализмден хосталырынче оруктуу улустуң өске-даа бүгү бөлүктеринге ажыдып берген.

Ажылчын аңгының марксисчи-ленинчи өөредиг-биле чепсегленген чүгле революстуг партиязы социализминиң сайзырангай системазын чеднишкинниг тургузарының оруу-биле улусту баштап шыдаар аргалыг деп, В. Ульбрихт демделээн.

Герман Демократтыг Республиканың хамаатыларының чеднишкиннери Барыын Германияның болгаш Барыын Берлинниң чонунга үлегер-чижекти көргүзүп турар деп, чүүлде айыткан.

ХҮРЭЭЛЕҢНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының политиказынга ажылчы чоннарның калбак деткимчезин ооң хүрээлениниң доктаамал өзүлдезинде, бүдүрүлгелерде партияның чаа организацияларын тургузуп турарында илереп турар. Чүгле чаңгыс Сена-Сен-Дени департаментиге безин сөөлгү айның иштинде ФКП-нин хүрээлениге хүн бүрүде 150 кижи киргеи. Рона департаментиге партияның хүрээлениге 111 кижи киргеи, ында партияның ийи эге организациязын тургускан. ФКП-нин Нор департаментининде организациязынга 150 чаа кежигүн немешкен.

АКШ-та америк үндүруг төленчилерниң эътинге чүктетkен үндүруглериниң үүргези соксаал чокка аартап турар. Ынчаарга үндүруг талазы-биле чиигелдени ап, чазактың шериг чагыгларын күүседип турар капиталистиг улуг монополиялар аажок хөй мончааны ап турар.

(СОЛУННАРДАН).

Америк «Дейли уорлд» солундан алган шоодуг чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАНАДА. Онтарио можунуң 2 муң хире хөрээженнери вьетнам уругларга чорудары-биле хеп аймаан болгаш чооргаңны кежээнiң-не аргып турар. Олар 7 муң ажыг чылыг хеп аймаан аргаан болгаш Вьетнамче чоруткан.

Бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш америк агрессияга удур демисежин турар маадырлыг вьетнам улус-биле боттарының эпсеткил каттыштырылгазын канада хөрээженнер мынчаар илергейлеп турар.

ЧУРУКТА: Тайбың дээш шимчээшкиннииң база Канаданың хөрээженнер шимчээшкиннииң хоочун ажылдакчызы Лил Грин (оң талазындан нйигизин) бодунуң уруглары болгаш оларның өөнүктери-биле. Олар шуптузу вьетнам уругларга чорудар чылыг хеп аймаан белеткээринге идепкейлиг киржип турар.

В. НИКИТИНИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Конгресске бижик

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Никсон даштыкы күрүнелерге экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын көргүзер дугайында дилеглиг бижикти конгресске чоруткан. Өске күрүнелерге америк экономиктиг болгаш шериг «дузаламчызы» «АКШ-тың национал эрге-ажыктарынга» дүгжүп турарын демделээш, президент 1970 сан-хөө чылында экономиктиг «дузаламчыга» 2 миллиард 210 миллион долларны, а шериг «дузаламчызынга» 375 миллиард долларны үндүрүп бээрин саналдаан.

Шериг «дузаламчызының» ниити түңүнүң 77 хуузун Мурнуу Көрейге, Тайваньга, Грецияга болгаш өске-даа чамдык чурттарга тыпсыр деп, бижикте айытkан. Испанияга хамаарыштыр президентиниң демделээнiң болза, испан девискээрге АКШ-тың шериг базаларының дугайында дугуржулганы шуут чедип алган соонда чазак Франковун чазаанга шериг дузаламчызын көргүзеринге немелде акша-хөреңгини үндүрүп бээрин дилээр апзар. Мынчангаш президентиниң дилеп киирген акша-хөреңгизиниң эң хөй кезиин эрге-чагырагда турар реаксычы өзу-чурумну деткиринге чарыгдаар дээни ол.

Сайгонга, Таиландыга болгаш Лаоска АКШ-тың шериг дузаламчызын Пентагонуң бюджединден көргүзер деп, Никсон бодунуң бижинге демделээн. Даштыкы күрүнелериниң америк чепсекте садып алырынга немелде чээлиин үндүрүп бээрин АКШ-тың президентизи дилээн.

Ооң-биле кады президент Никсон «даштыкы чурттарга хуу капитал салыышкынnар талазы-биле корпорацияны» организастаарын саналдаан. Ол корпорацияга делегейниң янзы-бүрү районнарынга америк хуу капиталдың эжелелин бүгү хевир-биле деткиир ужурлуг. Бо корпорация «даштыкы чурттарда хуу капитал салыышкынnарынга чаа угланыышкынны бээр» деп, бижикте айытkан.

ЧИДИРИИ КӨВҮДЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хосталарының Улусчу чепсектиг күштери америк болгаш чамча шериглерге удур идепкейлиг шаап халдаашкынныг хемчегларни чурттуң бүгү девискээринде чорудуп турар.

Май 11-ден 21-ге чедир чоруткан дайынчы хемчегларниң үезинде хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери Мурнуу Вьетнамның 94 можу, район болгаш үоорай төптеринде америк-сайгон шериглериниң база оларның чамчаларының 480 ажыы шериг объектилеринче халдаан, артиллерия, ракета, миномёт-биле боолаан.

ВПА агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, тулчуушкуннарның он хонуунуң иштинде америк шериглер болгаш АКШ-тың чамчаларының шериглери дириг күш талазы-биле улуг когаралга таварышкан.

Патриоттар танкыларны болгаш бронетранспортёрларны киириштир санаарга, 700 хире шериг машиназын, 180 ажыы артиллерия бооларын, хөй санныг самолёттарны болгаш вертолёттарны, шериг складтарын узуткаан, бензин шыгжаан 30 ажыы черлерни болгаш шериг херекселиниң 40 складын орттеткен.

Суданның Премьер-министриниң медеглели

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң корреспондентизинге берген харыызында Суданның чаа Премьер-министри Бабикер Авадалланың медеглээни: Суданның революстуг чаа чазаа бүгү делегейде деп-шилгелиг революстуг өзу-чурумнарны деткиир турар.

Суданның чазаа палестина айтырыын эң чугула араб айтырыы болур болгаш аңаа чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг деп санап турар дээрзин Суданның чаа Премьер-министри медеглээн. АКШ Израильге дуза-ламчы коргузерин үргүлчүлээр болза, Судан Вашингтон-биле дипломаттыг харылзааларны катап тургуспас деп, Премьер-министр демделээн. ГФР-ге хамаарыштыр база ындыг болур ужурлуун ол медеглээн.

Герман Демократтыг Республика-биле дипломаттыг харылзааларны тургузаар дугайында бодунуң чаа-ааның шинтпирлаарын тайылбырлаан, Судан туснай догуннаан күрүне болуруп барымдаалаваш, ындыг шинтпирни хүлээп алган деп Премьер-министр демделээп.

Чаа Премьер-министриниң чугаалааны болза, Суданга политиктиг организацияны удавас тургузар, анаа бүгү улустуң төлээлекчилери кирер. Революстуг командылал чөвүлели арминяны аас тургузуун, организастаары-биле эргежок чугула хемчегларни алыр, ылаңгыя шериг албанын ыяап-ла арттырарын, арминяны чаарты чепсегларын, а ол ышкаш Суданга баштайгы шериг-агаар академиязын тургузарын көрүп турар.

Мурнундагы чазактың бажыңнарынга хоругдаттырган чамдык министрлериниден ап-гыпла Суданга политиктиг хоругдаттырганнар чок деп, Бабикер Авадалла демделээн.

ШЫН ● Дөртқү арын ● 1969 ч. июнь 1

ДЕЛЕГЕЙ КОММУНИСТЕРИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

(Төнчүү. Эгези 3-ну арында).

Марксизм-ленинизмге үндезилээш коммунистиг хүрээлекни каттыштырарынга 1969 чылдың делегей Чөвүлел хуралынга белеткелдиң чорудулгазы онза чугула ужур-дузалыг болган. Чөвүлел хуралдың белеткели чоруп турда делегейниң хөй чурттарының интернационалчыларынга сөөлгү чылдарда коммунистиг шимчээшкиннииң чамдык эвесилерынга тыштың келген башкаларымышкынче чүткүлдү кады күжениишкиннер-биле ажып артер аргалыг болган. Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптерине үндезилээш, коммунистиг хүрээленнің чаңгыс эвинче болгаш сырый каттыжышкыныңче угаазылалдыг чүткүл үлем тиилеп турарын бүгү коммунистер, империализмге удур чүс-чүс миллион демиселчилер күзел ханышкыны-биле демдеглеп турар. Чөвүлел хуралдың белеткелиниң чорудулгазы, коммунистиг шимчээшкиниң коллективтиг документилерин ажылдап кылыр талазы-биле акы-дунма партияларның шилип алган оруу түр үениң бергелерин ажып эртиринге, бүгү партияларның аразында бот-бодуң эки билчир чорукту, оларның үзел-бодалдарын чоокшулаштырарынга, империализмге удур дайынчы, дээштиг кады ажылдажылганы иүштелдиреринге ажыттыг арга болган.

Ленинизмниң ажылдап кылганы болгаш коммунистиг шимчээшкинге дүгжүп таарышкан демократтыг арга-методтар чаа Чөвүлел хуралга белеткел чоруп турда улам калбаа-биле илерээн. Коммунистерниң чаңгыс-даа делегей чөвүлел хуралын ам болур шуулганга киржир күзелин илерегилээн бүгү партияларның бодалын барымдаалаан. 1969 чылда коммунистерниң чылдыраар дээн Чөвүлел хуралынга шинаш, ол хире коллективтиг, демократтыг ёау-биле кажандаа белеткевейн келген дээрани медеглээриниң бүгү барымдазы бар.

1969 чылдың Чөвүлел хуралының кол документизиниң төлевилелин ажылдап кылыр талазы-биле тус-тус белеткел органнары чыл ажыг үеде Будапештиге ажылдап келген. Чөвүлел хуралдың тодаргай планын акы-дунма 40 хире партияларның төлээлекчилериден тургустунган Ажылчын бөлүү баштай ажылдап кылган. Оон дараазында сес партияларның төлээлекчилери кол документиниң баштайгы төлевилелин чогаатkан. Кол документиниң төлевилелин 1969 чылдың эгезинде 18 партияларның төлээлекчилери, оон дараазында барык 50 партияларның төлээлекчилериден тургустунган Ажылчын бөлүү, 67 партияларның төлээлекчилери киргеи Белеткел комиссиязы көргеи. Белеткел комиссиязы бодунуң ажылын артиеп чылдың февральда Будапештиге эгелээн болгаш Москвага делегей Чөвүлел хуралының бүхүүзүнде дооскан.

Белеткелдиң үе-чада бүрүзүнде бүгү талалыг, хайнышкынныг чугаалажылга болгулаан, хөй санныг саналдарны болгаш немелде, чазалгаларны киирген, оларны шуптузуп чугаалажып көргеи. Политика талазы-биле ыңдыг байдалдарда хөй санныг акы-дунма партиялар документиниң позитивтиг, боттуг чаңгыс аай төлевилелиң кады ажылдап кылырын чедип ап шыдаан, а ол чорук коммунистиг шимчээшкиниң чаңгыс эвин быжыглаарынга база-ла улуг салыышкын болган.

Европаның, Азияның, Американың болгаш Африканың ов-оң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары ам болур Чөвүлел хуралдың «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң чаңгыс эви» деп кол документиниң төлевилелин чугаалажып көргеи. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчу органнары ол документини бүгү талазы-биле чугаалажып көргеи соонда ук төлевилелди Чөвүлел хуралга көрүп, хүлээп алырынга марксизм-ленинчи эки үндезин болур деп түңнелди кылган.

Коммунистерниң чаа делегей шуулганынга белеткел талазы-биле ажыл доозулган үезинде марксистер-ленинчилер революстуг, антиимпериалистиг бүгү күштерни сырый каттыштырар херек дээш боттарының харыысалгазын бүрүн медереп билип турар. Белеткел ажылдарының чамдыктары доозулбаан, шинчилеттинмээн айтырыглар бар болбайн аан. Ынчалза-даа коммунистиг хүрээленниң чаңгыс эвин дээш демисечилер ол айтырыгларны шинчилээринииң шын аргаларын, оруктарын тыварынга бижыг шинчилеглиг болгаш оларны тывар-даа.

Июнь ужуражышкыныңын чедишкинин бистиң үенин коммунистиг авангардының чаңгыс эвинче орук-биле улам ыңай бурунгаарлааны революстуг шимчээшкиниң өске-даа отрядтарының сырый каттыжышкыныңын чорудулгазынга төөгүлүг үе болуп демдеглеттинер. Бистиң планставыстың бүгү черлеринде боттарын империализмге удур демиселге бараан болдурган чүс-чүс миллион кижилер 1969 чылдың москва Чөвүлел хуралы кижи төрелгетенниң келир эң эки үеын дээш демиселге чаа шылгарааргай салыышкын болуп демдеглеттинер дээрээге бүзүреп база идеген турар.

Бүгү акы-дунма партияларның коммунистери-биле бир дөмей Совет Эвилелиниң коммунистери коммунистиг, революстуг хүрээленде интернационалчы чүткүлдүң күштелгенинге өөрүп турар. В. И. Ленин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизаның пролетаржы интернационализмниң принципинге кызытаар чокка бердинген чоруктуң ёаузунга естүрген болгаш кижизиткен. Бодунуң төөгүзүнде бистиң партиявыс ол ыдыктыг принциптен чайлавайн келген болгаш кажан-даа чайлавас.

Кажан белеткел ажылы чоруп турар үеде СЭКП чаа коммунистиг Чөвүлел хуралды чылдыраарынче коммунистиг болгаш ажылчын партияларның аажок хөй шуруузунуң угланышкынын чайгылыш чокка деткип келген. Чөвүлел хуралды өң чедишкиннинг артиреринче угланыргаи бүгү белеткел ажылынга ол идепкейлиг киришкен. Совет коммунистер коммунистериниң бүгү-делегей чаа ужуражышкынын арттиреринге салыышкынын база киирер.

Москвага май 1-де митингиге болуунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев ленинчи партияның туружуун ылаптыг илереткеи. Оон чугаалаанны болза: «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткел ам доостур үе-чадазынче киргеи, акы-дунма партияларның күзел-соруун ёаузаар ол Чөвүлел хурал чедишкинниг артсын, империализмге удур, тайбың, демократтыг, наппонал хостаашкыл болгаш социализм дээш нинти демиселге чаа чугула үе-чада болзуун дээш бистиң партиявыс бодундан хамаажыр бүгү чүвени кылыр».

Виталий КОРИОНОВ.

Даарта Тыванын композиторларының 2-ги конференциязы ажыттынар

СОНУУРГАТСЫН, ТААЛАТСЫН, СОРУК КИИРЗИН!

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга чедир каш-ла санныг айлар арткан. Ол кайгамчык юбилейни улуг-чаагай чедишкиннер-биле үтүүр ёаш совет улус каш дакпыр күженишкинниг ажылдап турар болгай.

Бистиң эстетикавыстың үндезини—партийжи литератураның болгаш уран чүүлдүң ленинчи принцини болур. Ынчангаш бистер боттарывыстың чогаалдарывыска В. И. Ленинниң чагыгларын болгаш идеяларын Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус амыдыралга канчаар боттандырып турарын ам-даа долузу-биле, бүгү талазы-биле илереткир ужурлуг бис.

Эң-не кижизиг кижи Ленинниң овур-хевирин музыканың дылы-биле чонга чугаалаарда, янзы-бүрү жанрлыг болгаш хевирлерлиг онзагай музыкалыг чогаадыры болур. Анаа чүгле улуг жанрлардан эвес, күжүнүң иштики сагыш-сеткилин хайныктырып келир эң-не ёзулек лириктиг чогаалдар база херек.

Ленин — Партия — Төрээн чурт кезээде кады. Алдарлыг совет шулуктуу Владимир Маяковский ынча дээн:

«Ленин хижир бис —
партия дээнивис ол!
Партия хижир бис —
Ленин дээнивис ол!».

Октябрь революциязының тиилээринииң чылдарында, халаатты болгаш Ала-чурттуң Улуг дайынчыларының чылдарында ырлар бистиң кижилерни тулчуушкунче, дайынчыларны ажып тиилээринче, эрес-маадырлыг чоруктарны кылынче хей-аът киирип турганы кымга-даа билдингир.

Сөөлгү чылдарда Ленин, партия, Төрээн чурт дугайында эвээш эвес ырларны совет композиторлар чогааткан. Оон иштинде тыва композиторлар бо дугайында ырларны база-ла чонга бараалгаткан.

Ленин дугайында ырлар: «Ленин көргеи болза»—аялгазы Кан-оол Баазан-ооллуу, сөзү Алдын-ool Даржаанын; «Ленин—Партия» сөзү Леонид Чаламбаныы; «Өлүм чок Ленин»—сөзү Сергей Пюрбюнүн-аялгалары Алексей Чыргал-ооллуу. Ол ышкаш эштер Ростислав Кенденбиль, Виктор Кок-ool болгаш өскелер-даа улуг баштынчы дугайынга аялгаларны чогааткан.

Партия дугайында ырлар: «Партияның үнү» — аялгазы Ростислав Кенденбильдин, сөзү Салчак Молдурганың, «Коммунистиг партияга шынчы бис»—аялгазы Сат Соруктуу; «Ленинчи партия» — аялгазы Алексей Чыргал-ооллуу, сөзү Салим Сүрүн-ооллуу ёаш оонда өске.

Төрээн чурт дугайында ырлар: «Төрээн «Тыва»—аялгазы Ростислав Кенденбильдин; «Чечектелген Тыванын үнү»—аялгазы болгаш сөзү Семен Бухтуевтин; «Байлак чуртум»—аялгазы Виктор Кок-ooллуу, сөзү Степан Сарыг-ооллуу; «Совет Тывам», «Хүннүг Тывам» — аялгалары Алексей Чыргал-ooллуу, сөстери Степан Сарыг-ooллуу. Өске-даа эштериниң чогааткан ырлары кодээнниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын каастап турар.

Совет Эвилелиниң составынга Тыва каттышкандан бээр 25 чыл болуп турар бо үениң иштинде Тываның экономика, культура тургушкунунга кайгамчык чаартылалар болуп, бүрүнгээр улуг базымнарны кылган. Культураның чаа одаглары чыл бүрүде-ле ажыттынып турар. 1968 чылда уран чүүл училищези, сөөлгү каш-ла чылдар дургузунда ургларның 13 музыка школалары ажыттынган. Радио дамчылыга болгаш телевидение комитединиң симфониялыг оркестри ажылдап, солун болгаш дыңнакшынчыг ырлар, музыкалар-биле чонну сонуургадып турар, ам Тываның күрүне филармониязы болгаш ырның, танцының күрүне ансамбли тургустунуп турар.

Хүн бүрүде-ле культурага болуп турар улуг, биче болуушкуннарның кайызын ол дээр оны. Тыва музыка алдарсураглыг, талантылыг цирк артистери Оскал-оолларны база Хензиг-ooлду ёдертип—бистиң улуг Төрээн чурттувусту болгаш делегейниң хөй санныг чурттарын кезип, чаңгыланып турары кымга өөрүнчүт эвес боор.

Амгы үеде бистиң республикада 40 ажыг бот-тывынгыр композиторлар ажылдап турар. Оларның дээре дээш ырлары республиканың Улустуң чогаадылга бажының белеткеп кылгылаан чыынды номарында парлаттынгылаан.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң район, республика, зона ажыл-биле болуп эртикилээн көрүлделеринге бистиң композиторларывыстың ырларының чаңгыланып турганы өөрүнчүг.

Бистиң бот-тывынгыр композиторларывыс коллуундала массалыг ырлар чогаадырынга мергежип турар. Кодээнниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылынга идепкейлиг киришкени база эки ырларны чогаатканы дээш бот-тывынгыр композиторлар Солаан Базыр-оол, Семен Бухтуев, Кан-оол Баазан-оол оларга Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчылары деп аттарны тывыскан.

Музыка хөгжүдлезиниң талазы-биле биче эвес чедишкиннерлиг болзувусса-даа четпестеривис база бар.

Бирээде, бот-тывынгыр композиторлар улустуң ырларын, музыка чогаалларын өөренмейн, бот-боттарының чогаалдарын оттүнүп турары—эң-не кол четпес-тир. Ийиде, бот-тывынгыр композиторлар пентатониканы (беш үнүг лад-тарны) ханызы-биле өөренмейн, ону эки билбейн турар. Чүге дизе, пентатониканы чүгле тывалар эвес, ону татарларның, башкирлернин, марийлернин, буряттарның, моолдарның, көрейлернің болгаш ооң-даа оске он ажыг национаддарның ырлажып турарын билбейн турарлар. Чижек кылдыр композитор С. Бюрбенің «Эжикей» деп ырын эп көрээли. Ол ыр хөлүг болгаш чараш-даа болза, тывазывас. Үште, бот-тывынгыр композиторлар музыка талазы-биле өөренмейн, билиг-мергежилин бедитпейн турарындан чаа солун аялгаларнып эвээш дыңналып турары үргүлүленмишаан.

Тываның композиторлары даарта ажыттынар боттарының ийиги конференциязынга чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының кайдыг байдалдыын, моон соңгааргы сорулгаларын — канчаар ажылдаарын, өөренип, билиг-мергежилин бедидерин, кайдыг аялгаларны, музыка чогаалдарын чогаадырын чугаалажыр. База бир кол чүве — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга музыка чогаадырының талазы-биле чаа чедишкиннерлиг ужуражырын чугаалажыр.

Бистиң кижилеривистиң сагыш-сеткилин хайныктырып, оларны сонуургадыр, таладыр, ажыл, амыдыралче сорулга киирип турар ап эки музыка чогаалдарын чогаадыры композиторлар бистерниң бедик харыысалгалыг, ыдык-тыг хүлээлгевис болурун кажан-даа утпас бис.

Алексей ЧЫРГАЛ-ООЛ,
композитор, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы.

Чурукчунун блокнодундан

«Ачам, авам база мен
Агаарлаар бис, селгүүстээр бис».
«Авам тоолду номчуй бээрге,
Аажок солун, өөрүүр бис».
В. ВОЛЧЕЙКОНУҢ чуруктары.

Туризм мастери

Бистиң республиканың спортчу хей-иниитизи хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты баштай чедип алган тыва моге Ондар Өргелээрни чоокта чаа демдеглээн. Ам база бир мастерлиг апарган бис. Ол дээрге, чадаг кылаштаар туризмге ССРЭ-ниң спорт мастери деп атты чедип алган Николай Григорьевич Ярославцев-тир.

Н. Ярославцев Тывага төрүттүнген болгаш өскеи.

Николай туризмге 1951 чылдан бээр Кызылдың Совет Эвилелиниң Маадыры М. А. Бухтуев атты № 1 ортумак школазынга мергежип эгелээн. Ол, школа доосканш, Канскинин машина-тудуг техникумунга өөренип-даа тургаш, Совет Армияның хүрээленнинге албан-даа эрттиринип-даа тургаш, ынак спортун кагбаан.

Оон бээр эрткен он сес чыл иштинде турист Н. Ярославцев бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң кайгамчык чараш бойдус-чурумалдыг хөй черлеринге чораан. Ол, ангы-ангы чергенин бергелерлиг 32 шылгалдатурисчи маршруттуу эрткеп. Ол, Маны, Кана, Улуг-Хем хемнериниң уну-биле турисчи походтарга киржип, Киев хоорайның география институтунуң экспедициязының составынга чоруп, Тянь-Шань, Кавказ дагларынче, Уралдап, Москва областап турисчи походтарга киришкеи.

Ол Тываның девискээринге алды улуг походтарга киришкеи. Ярославцев берге, ырак походтар үезинде шыдамыкай турист, эш-ёөрүнге сагыш човаңгыр, чугаакыр эш.

Туризмниң Төп Чөвүлелиниң организастааны «1968 чылда Барыын Саян дагларының бешки чергенин бергелиг черлер-биле турисчи аян-чорук дугайында» отчёдунда мынча дээн бижээн:

«Кадыр туругга эртер чер тывары чугула апарган. Походтуң удуртукчузу Николай Ярославцевти шилип алган, ниилээн үнүшкеи. Коля мурнунга чоруп, орукту маеп чораан. Ол кончуг аңылыг орук тургаи, чүге дээрге чалымның арнын 30 см кылын кургаг чиигис дуй үнеп болган. Ону хоора тыртып, аңаа кадагларны кыпр хап, тутчуп үнер хендирип шоер ужурдуг турган. Николай ону бууреелдиг бижыг кылдыр кылгаш, бүгү бөлүкке орукту озал-ондак чок эртерин хайырган».

Туризм оон чурттаалгазының кол сорулгазы апарган. Ол ам аныяк туристерниң республика станциязында туризм теориязы-биле методист болуп ажылдап, янзы-бүрү туристиң аян-чоруктарны организастап эрттиреринииң талазы-биле байлак дужулгаашы болгаш билиг-мергежилин аныяк-өскенге дамчыдып берип турар. Ам ол чадаг туризмниң мергемчилиге найысылалдың 45 школачызын өөредип турар. Одар, школа дооскуже чедир үеде разрядтыг туристчилер болуп алыр сорулганы салган.

Н. Ярославцев разрядтыг 135 туристи белеткээн.

Туризм талазы-биле кандыгла ажылдарны кылып турар болдур, олар Ярославцевтиң кичээнгейни чокка эртпес. Николай туристиң слёттарының, маргылдаалардың негелделерин ажылдап кылып, маршруттарның схемаларын, карталарын чуруп, семинарларны, походтарны, слёттарны, чарыштарны организастап эрттирип турар.

Н. Ярославцев ам Кызылдың педагогика институдунуң сөөлгү курузунда бот-өөредилгеге-биле эки өөренип турар.

Эки спортчу чедишкиннерин дээш Н. Ярославцев туризмниң Төп Чөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң, «Спартак» спорт нииитилелиниң республика чөвүлелиниң хүндүлел бижиктери-биле болгаш спорт нииитилелиниң Төп Чөвүлелиниң «Дээрге хей-иниитчи инструктору» деп хөрен демдээ-биле шаннаткан.

Л. ФЕДОРИНА.

СПОРТ

Вратарь эки ойнаан

«Спартак» спорт нииитилелиниң футболга бирги черн дээш түңнел ойннарынга «Спартак» биле «Луч» (чырыдыышкын министерствозу) командалар киргеи. Маргылдааны бирги чергенин судьязы В. Мерзляков судьялап эрттирген.

Ужуражылганың баштайгы 10 минутазында кайы-даа тала бот-боттарының камгалакчыларының күжүн шенешкеи. «Спартактың» вратары М. Жаворонков ойнуун эгезинден эгелээп төнчүзүнге чедир кашпагай, аваанырын көргүскеи. Бирги чартыында кайы-даа талэ санны ажыдып шыдавааи.

Ойнуун ийиги чартыының эгезинде «Луч» деминг халдаап, санны ажытса-даа, «Спартактың» халдакчызы Сергей Казанцев мячиин эптиг өттүрүп эккелгеш, эки Сергей Маландайже дамчыдыптарга, ол харыы санны киир тепкеи. Оон соонда ийиле минута эрткенде «Лучиниң» халдакчызы Колесников «Спартактың» камгалакчыларының шүшпедин ажыглап алгаш, мячиин удурланыкчыларының хаалгазынче хостуг теп чедирде бергеш, кашпагай киир теверде, Жаворонков эрттирбээн.

Үжеи бешки минутада оң талакы кыдыкы халдакчы С. Казанцев мячиин «Лучиниң» хаалгазының азыг талазындан шөлүүн ортузуиче углай күштүг согунналдыр тептерге, оон эжи, «Спартактың» төп камгалакчызы Александр Дёмин бажы-биле мячиин хаалгаже киир утпакан, ынчангаш сан 2:1 болуп, спартакчылар шырак ойнакчылар деп адын база катап бүзүреллиг бадыткаан.

Е. ЧУРКИН.

БЕШКИ САЛЫГ СООНДА

«Спартак» нииитилелиниң организастааны мергежил бедидер шыдыраа маргылдаазының бешки салымның соонда К. Калындуу 4, М. Шаалый, О. Сендаш, О. Алдын-ool олар тус-туста 3,5 санныг мурнап турар.

Ийиги разрядчы бирги разрядты чедип алырынга бо маргылдаага 8 сан чедип алыр ужурлуг. Ам 6 салыт арткан.

М. ШОВАА.

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОПГУ.

ЧЕЧЕК ТАРЫКЧЫЛАРЫНГА СУМЕ

Балконда чечек

Соңга баарынга чаагай чыттыг, чараш өннүг чечектерни тарып алырга, чүгле бажың ээзиниң сеткил-сагыжын көдүрер эвес, ол хоорайның, суурнуң бүгү чурттакчыларынга таарымчалыг болуру билдингир. Чурттакчы бүрүзү бажының чанында чечек тарып ап болур аргалыг. Чечекти чүгле чаңгыс каът, верандалыг, херимнит бажын чанынга эвес, а соңганың даштынга хааржакка, балконга, ёжик аксында чаданың хажыызынга тарып болур. Ногаан үнүш, ооң чараш чечээ чүгле каасталга шимелде эвес, а ол хоорайның «өкпезин» болур. Чүге дээрге ногаан үнүш агаарны арыглап, шимээндаштыг, хүннүң изиг халыынын бодунга шингээдип ап турар.

Чайын ногаанчыткан балконга дыштанырга кайы хире таалынчыг ийик.

Балконга, соңга баарынга, террасага чечектерни бичии хааржактарга тарып, өстүрери таарымчалыг. Бир эвес горшокка тарыыр болза, чечекти дарый-дарый суттарары чугула.

Эптиг болуру-биле хааржактарны үзүнү бир метр-калбаа 20-25 см кылыр херек. Ооң дүвүнге суг агар үттерни кылыр. Ооң аккан суг чыглыр демир хааржакчыгашты адаанга салыр.

Чечек тарыыр хөрүүн мындыг составтыг болур. Үш кезектиң бирээзи — шириктелчек хөрүүн, база бирээзи — кара довурак болгаш бир кезээ—өлезиин холуксаалыг болур. Хөрүүниң хааржактың ёрнинге 2 см четпес кылдыр урар.

Балконнуң даштынга астынчак чечектерни, чижээ, настурцияны, ийигиг одурукка өнгүр чечектерни, чижээ астраны, үшкү одурукка чаттылып (сөөп) өзер, чижээ вьюнокту (ипомеа) тарыыры ёң таарымчалыг.

Ипомея кончуг дүрген өзер. Ооң сывы үш метр чедир бедикче сөөп үнер. Ооң чечээ ягаан, ак, чиидиг кызыл, аккөк, көк өннүг болгулаар.

Ногаанчыдылгага чаагай чыттыг горошек база чараш көстүр, таарымчалыг. Ол чечек кандыг-даа чечектен артык чүүлдерлиг. Чаагай болгаш чиидиг чыттыг, янзы-бүрү өнгүр өннүг чечектерлиг дүрген үнүүчел, чечээ үр үеде хадывас бо үнүшке бажың ээлери ынак. Чечээн болгаш дээлданып үнген черлерин үргүлүчү кезип каап турарга, горошек күскү доңатка чедир чечектелир. Ону хүннээректиг чырык черлерге өстүрер.

Хөлегеленчек талага хмель тарыырга, өзүп үнүүчел, ёхиноцистис база ындыг черге эки өзер.

Тараан чечектерни эртен, кежээ суггарар. Суг агаарның температуразындан соок болбас ужурлуг. Үнүштүң бүрүлерни база суг-биле чаштырары ажыктыг.

Суттарарга кадып, таптапты берген хөрүүнү 1-2 см хаңылыр үлүүредир. Ооң хаңылаарга, дазылды үрептип болур.

Кургап, кадып калган бүрүлерни, чечектерни үргүлчү ап каап, арыглаар.

Балконга тарыыр чечектерни өңүнүң, бедиинин аайы-биле тааргыдырары база чугула. Ногаан бүрүлерлиг, чиидиг кызыл чечектиг герань ырактан-на чараш көстүр. Сарыг-кызыл чечектиг настурция-биле көк чечектиг лобелияны, азы сарыг чечектиг хилин биле өкпен-көк петуньяны, кызыл каннар биле ак алисцияны катай өстүрерге көрүштүг болур.

Хааржакка чечектер тарааш, балкон бүрүзүн магалыг дыштанылга черн, соңга бүрүзүн шиник кылып ап болур.

Н. ТУЛИНА.

Анай-хаак

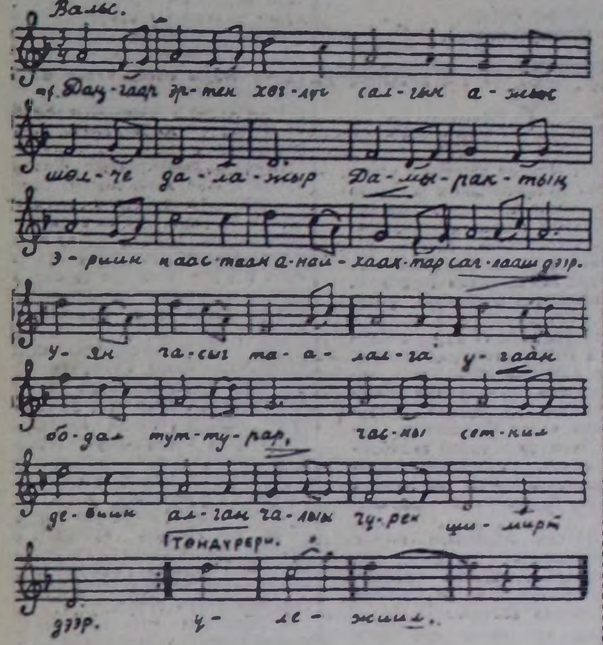
Сөзү Е. ТАНОВАНЫҢ. *Аялгазы А. ТАНОВТУҢ.*

Даңгаар эртем хөглүг салгын
Аңын шөлче даланыр
Дамырактың эриин ыястаан
Анай-хаактар саглаш дээр
Уян часыг таалалга
Угаан-бодал туттурар
Часны сеткиэ девиин алган
Чалыы чүрек шимирт дээр.

Аткан даңга утнуй үнүп.
Анай-хаакты белчап каашы.
Ырак-узак оран иезип.
Ыман чердан чоруптар мен.

Изим чуруп эртер орук
Амыр эвес берге бол.
Изит чүрээм ханызындан
Анай-хаагым ыраавас.
Өскен черим анай-хаагы
Өөрүшкүмүнүң оду сен.
Эргимнимге ынанчылыым
Эгезим сен салган сен.
Часны шагның хүлүмзүруу
Чалыы үем чажыды.
Анай-хаагым, анай-хаагым,
Аскым-кожунин үлемнив.

Вальс.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, культура киллизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининиң 21-27, информациянын киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00638

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЛЫҢЫАР!

1925 чылдан үнделип эдилгеннер

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 3 ВТОРНИК № 127 (7973).

Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯ БӨЛҮКТЕРИ

Партияның бүгү амыдыралы, оон чедишкиннери болгаш четпестери, бистерни өөртүп база хөмүдадып турар бүгү чүүлдер партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазынга илереп база аңаа хамаарылгалыг болуп турар. Аңда кижилериниң характериниң тус-тус онзагай чүүлдерин, оларның хереглелин, негелделерин, ажыл-херекти билирин шын барымдаалап көрүп турар. Партия эге организацияларының, оон бөлүктериниң ажылының хой талазы болгаш нарыны ында. Партия бөлүктериниң наябак четкилери партияның политиказын амыдыралга боттандырарынга, коммунистерни кижизидеринге шиитпирииг рольду ойнап, масса-биле партияны сырый харылзаштырып турар.

Будурулгениң шиитпирлиг участоктары болур бригадаларда, фермаларда, оон-даа өске черлерде партия бөлүктерин тургускан. Олар партияның директиваларын боттандырарынга кол даяныр күш болуп турар. Оларның кол соруглазы — массаның организаторлары болуру, бүгү-ле мурнакчы дурмулганы нептередири болгаш чонуң күш-амылчы идепкейин бүгү талаа-биле детиириви болур.

«Сут-Хөл» совхозта ниитизи-биле 15 партия бөлүүн тургускан. Бора-Тайга салбырның партия эге организацияза партбөлүктерга удуртулганы эжиктиткен. Манчүреите хөйму бригадада эш С. Ашак удуртнан партия бөлүүнде дөрт коммунист бактаап турар. Ол бөлүк партийжи салдарны бүгү хөймуларга чедирер дээш элээн амылдарны чорудуп келген. Ында коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг. Бөлүктүң хуралынга эң чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Бригаданың соруглаларынга дүүштүр организакчы болгаш политмассалыг амылды коммунистер чорудуп турар. Хөйнүң чайгы одаяадыышкыны, дүк кыргылдазы, намаалларны, малчыннарның бажыңнарын септээри, мал чемин белеткээри дээш ышнаш чугула айтырыгларны партия бөлүүнүң хуралынга чугаалашкан. Ленинчи юбилейни төлептиг өткуурунга коллективти углап башгаярыга бөлүктүң коммунистери үлегер-чижээн көргүзүп, мурнуку одуругда турар. Коммунистер амылды чорударда ында комсомолчуларның болгаш өске-даа активтериң нүмүн шын тургузуп, оларга даянып турар.

Сезоннуг амылдар үезинде түр партия бөлүктерин тургузуп, оларны дамчыштыр коммунистерниң авангардчы рэмюи кодурерин дына хой партия организацияларының чедип алган. Республиканда тараадак «Тиилелге» совхозта партком (секретары М. Дамдын) часны хову ажылдарын чедишкинниг чорудары ында амыл-ишчилериң ортузунга организас-массалыг амылдан улуг хамааржырын көргеш, хову-трактор бригадаларынга партия бөлүктерин тургускан. № 8 хову-трактор бригадазында партия бөлүү (партгруппорг С. Семис-оол) механизаторлар ортузунга масса-политиктиг амылды эки организастаанының түңнелинде, тараа культуразының тарылгазын бригада мурнай дооскан.

Ынчалза-даа бо чугула кампанияның үезинде чамдык партия организацияларының ындыг бөлүктерни тургузарын организаставаан. Каа-Хем районнуң «Кызыл тун» совхозунда (секретары К. Якименко), «Ленинни орун» колхозта (секретары О. Наксыл-оол) тарылга үезинде партия бөлүктерин четчелээриниң аргалары бар турбуже, ындыг бөлүктерни тургускаан. Чайлаглаашкынының, мал чемин белетээриниң үезинде коммунистерниң нүмүн таарыштыр тургузуп, болдунар черлерге партия бөлүктерин тургузар херек.

Партия бөлүктериниң амылының онзагайы чүдел дизе, олар эң-не оперативтиг, массага чоок болганындан бригадаларда, участоктарда, фермаларда ажыл-ишчилерге партийжи салдарны доктаамал чедирер аргалыы болур. Оларның мурнунда салдынган соруглалар кончуг тедаргай болур. Ажыл-херекти шудургу шиитпирээринге, кижилериниң дүржулгазын, билиин чөптүг ажыглаарынга эптиг байдалда турар. Кызыл аэропортунда партия бөлүктериниң амылы эки. Олар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга утказыттыр социалистиг чарышты авиаторлар ортузунга малбартып, будурулгеге чаа чүүлдерни нептередир, күш-амылдың сагылга-чурумун быжыглаар, инженер-техниктиг амылдакчыларның бот-харыысалгазын бедидер талазы-биле дээштиг амылдарны чорудуп турар. Партгруппорглар эштер А. Шкуратов, А. Епифанов, П. Сафонов олар тус-тус чорудар амылдарын планнап, оон күүселдезин чедип ап турар.

Партия бөлүктери масса ортузунга ажыл чорударынга улуг арга-дүржулгалыг апарган. Ынчалзажок амыдыралдың улам бурунгаар хөгжүп олурары-биле чергелештир амылды улам сайзыраңгаймыдары партия организацияларындан, ылаңгыя шиитпирлиг участоктарда турар оон бөлүктеринден негеттинер. Амгы экономиктиг реформаның үезинде амыдыралда чаа чүүлдер болганчок-ла кодурлуп турар. Будурулгениң бүгү-ле звеноларының, агрегадының будурукчулуг чоруун, продукцияның шынарын бедидерин, күш-амылдың бедик сагылга-чурумун шыңгыы сагыырын, дериг-херекселге камныг чорукту, морайдыг, материалдыг идиг берииишкинни чеп ажыглаарын оя бөлүктер чедип алыр ужуруг.

Мурнуку одуругда турмуп турар бо партия бөлүктеринге чогуур дузаны партюмнарның, райкомнарның талазындан чедирип, партгруппорглардың семинарын эрттирип, дурмулгаларын солуштуруп, политиктиг болгаш экономиктиг айтырыгларга лекцияны номчууру чугула. Партия бөлүктеринге ничээнгейни болгаш дузаны нүштелдирген тудум, оларның амыл-чорудулгазы үнам идепкейжиир болгаш үре-түңнелдиг болур.

Совет Тываның одаар чүүл шыгжамыры

КЫЗЫЛ. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде черниң кырында каътзарын аштап арыглап турар. Ында ажылдап турар Николай Анкриановтуң удуртканы бригада-ла май 31-де бир миллион кубометр дой-довуракты ужулган. Чылда 500 муң тонна хөмүр-даш бээр бо разрез Улуг-Хем бассейниниде одаар чүүл тывыжының ийиги бүдүрүлгези болур. Тываның төп районунда чыдып турар бо шыгжамыр республиканың чөөн талакы районнарының энергетика болгаш үлетпүр базазының сайзыразырынга улуг ужурдузалыг.

Хөмүр-даштың мында курлавыры он миллиард тонна чедип турарын Тываның комплекстиг геология экспедициязының ажылдакчылары дыннаткан. Чамдык черлерде хөмүр-даш ханы эвес чыдып турар. ынчангаш ону казарыы белеп болур. Оон 60 хире хуузу коксталыр шынарлыг.

Чаа разрез келир чылын ажыглалга кирер. Ынчалзада-даа баштайгы хөмүр-даштыр бо чылдың дөртку кварталында казып тыварын дагжылар хүлээнген. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң продукциязының бот-үнезин шаҥа аргазы-биле тывыштан ийи катап чиик болур.

ЧУРУКТА: Кызылдың алгы заводунуң мурнакчы ажылчыны Ховалыг Увак. Ол идиктер кылырынга хереглээр бук аймаан эки шынарлыг белеткээринге мергежээн. Оон хоюдуп белеткээн дүгү бедик шынарлыы-биле онзаланып турар.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

Комиссияның хуралы

Бойдустуң элбек чүүлдери оон байлактарын камгалаарындан болгаш оон бээр улуг кежик, белеткерин угаалыылдыг ажыглаарындан шуут хамааржыр. Оон у ж у р у н д а РСФСР-ниң Дээди Совединиң Бойдусту камгалаар талазы-биле комиссиязының кежигүннери браконьер-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалажып турар үезинде бойдусту камгалаарын сонуургалдыг болгаш шыңгыы көргеп.

Сөөлүг чылдарның дургузунда РСФСР-ге балык курлавырларын болгаш аңнарны камгалаарынга, өстүрериңге кичээнгейни күштелдиргенин санал бергеннер демделгээн. Балыкты тударының болгаш аңнарны, куштарны аңнаарының эртемге үндезилеттинген чурумун боттандырган. Республикада күрүнеңиң аңнар азыраар дөрт чүс ажыг черлерин организастаан болгаш оларда ап, күштүң курлавыры элээн өскен. Ол үнелиг хевирлериң балыктарының, өлүк болгаш дүвүглуг черлик аңнарның тывыжының шыңгыы кызыгаарлыг системазын чоруткан.

Ап болгаш балык курлавырларын камгалаарынга хөйниитиниң калбаа-биле киришкен. Ынчалза-даа Россия Федерациязының балык болгаш аңнаар байлактарының камгалалында улуг четпестер база бар, дүрүм чок аңнаар болгаш балыктаар чоруктар хаая эвес.

Чугаалажып көргеп айтырыгның талазы-биле комиссия доктаалды хүлээп алган. Браконьер-биле демиселди күштелдирериче угландырган сүмелериң база ажылдап кылган. Бойдус камгалалының хоойлуларын сагыштыы-биле үрээннерге кеземченің эң шыңгыы хемчеглерин суд органнарын көргүзер болза чогуур дээрэн комиссия саналдаан.

Шаңнал-мактадыг

★ «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» совхозтуң механизаторлары 2900 гектар тараа болгаш тараа-бөбү культураларының чаштырылгазын май 25-те чажып доосканнар.

Түңнелди үндүргеш, тарылга үезинде эрес-шудургу ажылдап, ажыл нормазын эки шынарлыг, ажыр күүседип турган мурнакчы механизаторларны 3-тен 20 рубль чедир шаңнаан. Шаңналга кирген механизаторлар он ажыг.

Механизаторлар амгы үеде кукуруза, тарымал т о о р у к, чаңгыс чылдыг сигеннер тарылгазын чорудуп турар. Совхозта суггарылга ажылы база үзүктел чок чоруп турар.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

Композиторларның конференциязы

Дүүн, Кызылга Тываның профессиональ болгаш бот-тывынгыр композиторларының ийиги республика конференциязы ажыттынган.

Конференциянны Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку бодунуң эге сөзү-биле ажыткаш, конференциянның киржикчилеринге байыр чедирген.

«Музыка уран чүүлү В. И. Ленинниң төрүттүнгенниңде бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл ооңга» деп плеткелдя композитор А. Б. Чыргал-оол кылган.

Оон соонда композитор Р. Д. Кенденбиль «Бот-тывынгыр композиторларның ыры чогаадылгазы» деп адырынга илеткелди кылган. Ол ышкаш Тываның бот-тывынгыр композиторларының чогаадылгазының дүтүлгэн бот-тывынгыр композиторлар-хөгжүмчү л е р С. Л. Бухтуев биле А. С. Танов олар чугаалаан.

Конференциянның ажылынга хөгжүмчүлер, артистер, чогаалчылар, культураның ыраң чүүлдүң өске-даа ажылдакчылары база киришкен.

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинин толээзи, Бурят АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы композитор Л. И. Израйлевич конференциянны эрттиржирп-биле чедип келген. Ол моон мурнунда Тыва республикага алаан каш чылдарда ажылдап, Тываның музыка культураазын хөгжүдеринге бодувун үлүг-хуузун кириштирген. «Тулчуушкуп че», «Чылча шавар», «Аъттыг шериг» болгаш өске-даа чонга билдингир эки ырларыны чогаалткан.

Дүүн бот-тывынгыр композиторлар-биле тускай семинар кичээлдя эрттирген. Конференция чоокку хүннерге чедир бодунуң ажылын үргүлчүлээр.

Экзаменнер чоруп тур

Чай— чырык хүнүн, чечектелишкинин, оорушку, хевелдиң үези. Оон ынчалза чайгы хүннер ажыл-ишчи кодурлушкунуң үези, шак-ла ынчан бистиң ургулармыстың шылгалдазы база эгелээр. Бүгү-ле оорениң эртинеким, шиитпирлиг билип алганым түңнээр уе ол. Экзаменнер болза школа, башкылар коллективиниң чорудуп келген ажылының шылгалдазы боон турар.

Тываның школаларында доозарының курупе экзаменнери июнь 2-де эгелээр. Я болгаш 10 классчылар ырак шиниик кертинилеп, холдарында чечектерин тутканнарын чедип ээп, башгайгы экзаменнерге киришкек.

Кызылдың № 7 школазының доозукчуларындан аңгыда 5, 6, 7, 9 классчер майның соолгу ийи хүнүнде шенелде экзаменнерни дужаалган. Украинаның болгаш Грузияның школаларының үлегери-биле 5-ки класска географияны, даштыкы дылды, төөгүнү, 6-ды класска — орус дылды (лас-биле) база геометрия, 7-ги класска — физиканы, 9-ку класска — химияны дужаалаан. Чымыдыкшын министерствозу уе эгелевишкинни деткээн болгаш келир чылын 9-ку класска шилип алганын дүүлгаар уш эртелде экзаменнерни дужаар.

ЧУРУКТА: № 7 школаның чедиш классында физика экзамени чоруп тур.

Сөзү болгаш фотозу Е. ЧУРКАННИҢ.

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН РАНЕТКА

РЕПОРТАЖ

Хүн таптыг-ла даа дүүш. Чылыды шонуп турар. Чаяында хемчегештен сугнуң бир дескн шаалаан дваждыдмышалып, изиг сырын үргүн каап турар. Совхозтуң ногаа шөлүнде ажыл кидин түүк. Помидор өзүмнерин муңгаш тепляцодан үндүргеш, дашты хүн караа чылыдып турар тускай оңгарларда тарелы тарып олуртуп турар. Херим эжининиң аксында чаңгыс бажыңчыгаш. Ногаа бригадазының «штаб-квартиразы» ында. Шала чолдаксымаар сынныг, дозураш карактарлыг, хүлүмзүраан шырайлыг, аныяк кижи столда бижиттингеп олур. Бригадир Сат Эртинеевич Комбу-биле аңаа чугаалажы бердивис.

— Ногаа аймаан олуртуп эгелей бердивис — деп, ол биске чугаалады. — Арбустуг 5 гага, капустаны 5 гага чаштырдывыс. Помидорну 2, огурецти база 2 гага олуртур бис. Ногаан согуна шагда-ла үнген, ону кескеш, дужаап эгелей бердивис.

— А картофельди каш гектарга олуртур силер?

— Ону 40 гектарга олуртур бис.

Совхоз бо чазын ногаа бригадазынга бир чаа тракторну, ногаа чаштырар СОН 2-80 деп сеялканы быжыглаан. Бригадада шупту 11 кижи ажылдап турар. Картофельди болгаш өске-даа ногаазарны чүле суггаттыг черге тарыыр. Бүгү шөлдү часкы суг-биле мык сингир суггарып алган. 600 тонна одекти эккеп токкеп. А чайгы үеде минералдыг чемнитчидилгелер-биле га черге 6 центнер онаажыр кылдыр 3 катап чемнитчидер.

Ногаажылар 40 га картофельди май 30-деп эгелеп тускай машина-биле тарып олуртуп турар эвес, а кат-чимистиг чаштарны база өстүрүп турар бис —дээш, Сат Эртинеевич ырак эвесте үгежегер ак кылдыр чечектелип турар мынче холу-биле айытты. — Чараажыл көрүнер даан, хевеп-биле бүргеп каанна чүве. Ол чечектелип турар ранетка-дыр. Оон ыцай машина-даа акпеп олуртан бис. Ранеткаңың дүжүдүп ам кап чыл уламтыр ап келдивис. Ону 2 гектар черге, а малинаны 1,6 гектарда тарып олуртканбыс. Чүгле эрткен чылын безин ранеткаңың 7 тонна кадыы ажаап алгаш, дужаадывыс. Оон арыг орулганы ап турар.

Ногаа бригадазында бодунуң херээжеге бердинген, хөй чыл ажылдап келген, дүржулгалыг кижилер бар. Куулар Борбаан, Куулар Чыябак, Монгуш Мурнакчы олар ногаазарның чаагай дүжүдүн өстүрүп турарлар.

— Совхоз ногаа ажылынан кайы хире орулганы ап турарыл?—деп, Сат Эртинеевичтен сонуургадывыс.

— Бичс эвес орулганы ап турар бис — деп, ол харылады. — Чижээ, 1968 чылда картофельден 1522 рубльдин, ногаа аймаандан — 2119 рубльдин, ранеткадан — 2646 рубльдин арыг орулганын совхоз алган. Ам ногаажылар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг белекбиле ужуражыр дээш, күжениишкиннииг ажылдал турар болгаш беш чыл планының дөртку чылында 480 тонна картофельди, 22 тонна капустаны, 15 тонна помидорну, 54 тонна арбустуг дужаарын, ниитизи-биле 45 муң ажыг рубльдың орулганын совхозка киирерин хүлээгеп. Бар болдунар аргаларны болгаш курлавырларывысты санаа көргеш, ынчаар шиитпирээри бис. Ол биске күш четтинер, чайгы үеде ногаа шөлүнге суггарылганы чорудар, немелде чемгерилгени кылыр бис.

— Совхоз ногаа аймаа-биле кайы черлерни хандырып турарыл?

— Бистиң «Чыраа-Бажы» совхоз бодунга өстүрген ногаа аймаа-биле республиканың бир индустриалдыг төвү болур аныяк Ак-Довурак хоорайны болгаш тооругда Чадаана хоорайны хандырып турар. Ону эрткен чылдардан бээр-ле ынчаар кылып келген. А бо чылын совхоз ол черлер-биле керээ-дугуржулганы шагда-ла чарып алган ажылдап турар — деп, адак соолүнде бригадир чугаалады.

Чечектелип турар ранеткалар ак-чайт апарган. Ында ажылдаан кижилерге көөргеттинген чүве дег. чымчак салгынга будуктарын сагалаңнадыр чайгап каап тур. Арыгчиргиир чаагай чыт агаарже тарап чоруп турар. Бодунуң күш-амылының үре-түңнелиниге сеткил ханган кижилер чечектелген садты чоргааралбиле коруп, удам-на соруң киришкиннииг ажылдап турлар.

К. АРАКЧАА.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА—НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

ЧАДААНА КӨДЭЭ СОВЕДИ

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединиң ажылчы чоннары бо чазык чаагайжыдылга талазы-биле алаан ажылдарны кылган. «Искра» көдээ ажыл-агый а р т е л и н и ң эковомиказы көдурлүп турары-биле артельдиң төвү— Бажың-Алаак суурга чаа тудугларны, чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылганы доктаамал чорудары негеттинип келген. Көдээ Совединиң күүскому, чаагайжыдылга, тудут талазы-биле доктаамал комиссиязы бөлгаш депутаттар суур чаагайжыдылгазынче ажылчы чонну организастап турар.

Чурттакчылар болгаш албан черлериниң коллективтери бо чазын 1617 дос ыяшты, хөй чаланы үнүштү тарып олуртканы, ам чечек тарымырынга белеткелдя чорудуп турар. Квартал комитеттериниң даргаларының болгаш депутаттарының удуртулгазы-биле суггарылга база экп организастаттынган. Квартал комитеттериниң даргалары Монгуш Амаа, Иргит Эренчип, Зоя Балдан олар чурттакчыларны ногаанчыдылгаже хаара тудуп, харылап турар кварталдарында дыка хөй ыяшты болгаш чадан үнүштерни олуртканы. Колхозтуң база албан черлериниң күжү-биле бо чазын суурда үш көвүртүнү кылган.

Бажың-Алаактың чурттакчылары боттарының чуртталга бажыңнарының девискээрин арыг-силиг тургузар, ногаанчыдар талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар. Бажыңнарының чанында ыяштарны тарып алган. Оларны үргүлчү ажаап, суггарып турар чурттакчылар хөй. Чечек тарылгазын соолгу чылдарда чамдык өрегелер доктаамал чорудуп келген.

Ынчалза-даа чамдык чурттакчылар болгаш квартал комитеттерин чаагайжыдылгага киришпейн турар. Квартал комитеттериниң даргалары Алексей Ховалыг, Хомушку Көкүй-оол, Монгуш Анай-оол чаагайжыдылга ажылынче чурттакчыларны авилелдевейн келгени-биле ол кварталдарда олуртканы үнүш ховар, мурнунда чылдарда олуртканы ыяштары кадыы кургап турар. Квартал комитеттериниң ажыл-чорудулгазын удуртуп башгаар, чаагайжыдылгага чурттакчыларны, коллективтерни кириштирер талазы-биле Советтиң доктаамал комиссиязы, депутаттары кичээнгей салыры чугула.

Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле Чадаана көдээ Советтиң ажылчы чоннарының алган хүлээлгезин күүседир дээш организастыг ажылды ам-даа эжиндери чугула.

М. БАРЫНДАП.

—●—

АК-ТУРУГ

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырда тудугжу бригадазы столовааның болгаш уруглар-ның ясли-садының капитал септелгезин шалыпкын чоруткан. Бажыңнарның эрги печкаларын солуп, чаарты кылган, штукатуразын септеп хоюглаан, чугайлап, будаала. Чайгы үеде чем кылыр серии тускай черии туткан дерээн. Ясли-садтың өрөөлдерин, аалын шевергин кылган, стол, сандайларны будуп чаарткан, бичии чаштарга болгаш ажылдакчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган.

Ниитиниң чемненилге черии, уруглар албан черии септеп кылыр ажылды тудугжу бригаданың бригадири коммунист Куулар Машпалдыр эки организастаан. Шеверлекчи херээженнериниң звенозу улуг ажылды бүдүргеп. Штукатура, будулга болгаш чугайлаар ажылды звено кежигүннери чоруткан. Шеверлекчи херээженнериниң ортузунда социалистиг чарышка Д. Херел, Д. Лаа, С. Куулар, С. Сереннаа олар тиилекчи болган.

Ясли-садтың, столовааның коллективтери тудугжуларның кылган ажылын бедии-биле үнелеп, оларга четтиргенин илергейлээн. Коллективтиң кежигүннери тудугжуларның кылган ажылын хүлээп алгаш, ногаанчыдылганы чоруткан. Столовая биле ясли-садтың девискээрин арыглап аштаап, ниизы-бүрү үнүштерни тарып олуруткан.

Д. ШЫНАРАП.

—●—

ЭЛЕГЕС КӨДЭЭ СОВЕДИ

Таңды районнуң Элегес көдээ Соведи суур чаагайжыдылганының дугайында айтырыгны сессиянга чугаалажып көргеш, ногаанчыдылга талазы-биле бо чылын чорудар хемчеглерни тодаратқан. Сессия эрткендеп бээр ай ажа берген, кандыг ажыл кылдыганын кысказа-биле номчукчуларга таныштырар бодадым.

Совхозтуң төвүнге часкы ногаанчыдылгага 1200 ниизы-бүрү үнүштерни тарыыр турган. Ам 900 дос олуртунган. Колкол кудумчуларла хадың, терек, шөлге болгаш кат аймаан тарып олуруткан. Камгалал кажаалаачы, теримнерни тудкан болгаш эрги черим, кажаларны септеп кылган. Ленин кудумчудунуң болгаш клубтуң девискээринде 127 дос үнүш олуруткан, оларның хөй кезии кезээде ногаан турар ажыг дос үнүш тарыттынмайн барган. Элегес суурнуң кыдыгларында чурттакчылар бажыннарының чанында ыяш олуртпайн, девискээрни арыглап аштаавайн турда, көдээ Советтиң күүскому болгаш доктаамал комиссиязы шиитпирлиг хемчег албайн келген. Суурну арыг-шевер тургузарынга медицина ажылдакчылары роль ойнавайн турар. Чамдык чурттакчыларның кышкы богу ам-даа овааланы берген чытынмаан. Рабкооптуң болгаш дыштанылга парыгының девискээрлеринде бок аштаттынмаан. Суурну арыг-шевер тургузар, ногаанчыдар дугайында көдээ Советтиң сессиязының шиитпири кошкак күүсеттинип келген.

Чурттакчылыг черлерни арыг-силиг тургузарынга, ногаанчыдарынга квартал, кудумчу комитеттери улуг роль-ду ойнап турар. Хөй-ниитиниң чугула организациязы квартал, кудумчу комитеттерни Советтиң күүскому, депутаттар ам-даа четче тургуспаан. Советтиң организас-массалыг ажылын идепкейжиткен, суурларны ногаанчыдып, арыг-шевер тургузары ажылчы чоннуң калыкшылыынга улуг ужур-дузалыг.

Х. КУУЛАР.

ХОВУ-АКСЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Совет Эвилелинде улуг тудугларның бирээзи «Тыва кобальт» комбинатының тудуунда мурнакчылар хей. Оларның бирээзинге крановщик Василий Яковлевич Лихницкий сеналып турар.

ЧУРУКТА: В. ЛИХНИЦКИЙ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда Любовь Содунам баштаан шеверлекчилер бригадазы бодуунуң ажыл-херектери-биле алдаржып турар. Аныяктарның ол коллективиниң планныг онаалгаларын ай санында улам ажыр күүседип, дагдыныган ажылын бедик шынарлыг кылып турар.

Ылаңгыя школадан чоокта чаа келгеш, күш-ажылчы аймыралын аңда эгелээн Намзырай Делгермаа (үстүнде чуруктa) биле Наташа Ном-Сюрюң онаа эки ажылдап турааннар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозары.

Эът будуреринн көвүдедиил!

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕ

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүмден бээр чүс чыл болурукка төлептиг ушуралыр дээш бүгү улусчу шимчээшиниинниң шиитпирлиг чыныкка кирбишаан, республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын будуреринн белгээш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле бадыткан хүлээлгелерни алган. Оон иштинде эът будуреринн көвүдедирин бир чугула черни эзлээр.

1969 чылда республиканың колхозтары, совхозтары 24,2 муң тонна эътти күрүнеге садар ушуралыр. Оон аңгыда, социалистиг хүлээлге ёзугаар планга немештир 800 тонна эътти күрүнеге садар. Бо сөрүлгени күүседирин-биле 25 муң ажыг баш ыйыстыг бода малдың 293 муң хей, ошкүнү, 10 муң хаванны азырап белгээш одарладып семиртирин көрдүнгеи. Ыйыстыг бода мал бүргүзүнүң ортукан дириг деңзизин 300 кг, хейнүк 43 кг чедирер. Бо хүлээлгелерни күүседир болза, күрүнеге эът садар онзалда чүгле күүсеттинер эвес, харын ажыр күүсеттинер ужуралыр.

Эът будуреринн көвүдедир талазы-биле эң чугула хемчегларниң бирээзи болза чайгы үеде малды одарладып семиртири болур. Республиканың бөйдүс байдаалдарын аяырга, мал ажыынның продуктуларын будуреры чайгы белгээш күсүү үелерде одарларның шык нөгаан оъдун шын ажыглаарын организастаарындан көп хамаарыштыр.

Республикага малды ындыг одарларга ажаап кадарары майдан сентябрьның төнчүзүнге чедир үргүлчүлээр. Колхозтар, совхозтар чыл бүрүде фермаларга саар сүдүнүк 70—80 хуузун, малдың немелде деңзизиниң 70 ажыг хуузун үстүнде айытнан үеде ап турар. Чайгы үеде мал ажыынның продукцизын будуреринниң бөт-үнезин кышкы үеннигиндеи 2-3 катап чиик болур.

Одарның нөгаан эът-сигени болза: бирээде, эң чиик ортентиг чем болур белгээш одарладыышкын үезинде мал ону улуг нуш үндүрбейн ажыглаар; ийинде, ындыг чемниң хөлөлүг талазы онза эки болгаш малдың организминге белен шиңгээчел будумелдерлиг болур.

Бүгү чүзүн малдар чайгы үеде дүрген семиририк, хонукта деңзи немелдези, сүт саалдазы бедирир, аныяк малдар эки доругуп өзөр деп чүвени бүгү малчыннар билир. Ындыг болганда, чайгы үеде сүткүр белгээш эътпир угланыышкынныг ферма бүргүзүнге, хойжу бригада бүргүзүнге, тустус малчыннар бүргүзүнге малдың продуктулуун бедидер, баш санын хөратпас талазы-биле эң дээре түңнелдерни чедип аяыр ужуралыр бис.

Чайгы үеде чамдыкта, ылаңгыя каңдаашкын болганда, одарларның эът-сигени кадып саргара бээр. Ындыг үеде мыйыстыг бода малга белгээш хойга одарладыры-биле чергелештир хөлуксаалыг азы өскедаа концентрат чемнерни немей бээри чугула. Моңу ёзу барымдаалавайн, хүн-дүнде эки деңзи немелдезинн алыр кыйдыр арбыдадыр бээр ужуралыр.

Ындыг турбушке республиканың ажыл-агыйларының мал нуруузу малды чаңгыс одарладыышкын-биле семиртириичо кичээнгей салгаш, эки түңнелдер чедип айбайн турар. 1968 чылда колхозтарның белгээш совхозтарның күрүнеге сатkан ыйыстыг бода малының чүгле 29 хуузу, хей биле ошкүнүң 24 хуузу эң эки нүштүг болган. Оон иштинде ыйыстыг бода малдың 10 хуузу, хей биле ошкүнүң 12 хуузу арган белгээн, а арткыны өртүмен нүштүг деп санаткан.

Колхозтар белгээш совхозтар күрүнеге арган малды сатканының түңнелинде 3950 муң рубльди эртиен чылын чедир айбаннар. Бо дээрге ажыл-агыйларга-даа, күрүнеге-даа материал талазы-биле улуг караша-дыр.

Одарладыышкын-биле немелде чемгерилгени дүүштүг чорудуп тургаш, мал семиртилгезинн эки организастаан ажыл-агыйлар эки түңнелдерлиг болгулаан. Чижээ, 1968 чылда «УТКА 25 чылы» совхозка үш иодан 320 баш шарыыктарның 94 хуузу тергиин, чүгле 6 хуузу өртүмен күштүг болган. Баш бүргүзүнге өртүмен дириг деңзи 360 кг четкен. Ынчангаш ук ажылагый эът сатканындан оруглалыг болган. «Өвек» совхозка сатkан ыйыстыг бода малдың өртүмен дириг деңзизи 421 кг болган. 578 баш бода малдың 380-ни тергиин нүштүг деп санаткан. Бо ажылагый элээн каш чылдарның иштинде мал семиртилгезинн эки чорудуп турар.

Концентраттар-биле чемгерилгени чорутканының түңнелинде ыйыстыг бода малдың өртүмен дириг деңзизи «Кок-Тей» совхозка 447 кг, «Межегейге» 357 кг, «Бурунгаарга» 341 кг, «Тиилелгеге» 325 кг, «Улуг-Хаяга» 318 кг, «Элегесне» 321 кг болгулаан. Ынчаарга бо норгузуг республикага ниитизи-биле 284 кг, оон иштинде Бай-Тайга, Өвүр, Чоон-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарга оон-даа куду болган.

1968 чылда немелде деңзи талазы-биле конкурсна киришкеш, мурнакчы кадарчылар эки норгузуглерни чедип алган. Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң кадарчызы Г. Уйнук-оол концентраттар-биле немелде чемгерилгени ажыглап тургаш, эртиен чылдың семиртилге сезонунда шарыктың бүргүзүнден хонукта 939 грамм, Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозта эш Д. Хомушку — 865 грамм, көдээ ажылагый дуржулга станциязында Л. Шыырап — 765 грамм немелде деңзинн чедип алган.

Бистиң республиканың колхозтарының белгээш совхозтарының эң чугула сөрүлгаларының бирээзи эът будуреринн көвүдедиринге ам ноя чүүл болур чайгы үеде малдың семиртилгезинн эң эки организастаары болур. Бо ажылга эки түңнелдерни чедип алыр болза, күрүнеге эвээш мал-биле эки шынарлыг хей эътти киирип, харын-даа пландан ажыр эът садар хүлээлгени күүседир бис.

Малдың хонукта өртүмен немелде деңзизин көвүдедиринниң эң чугула чүүлдериниң бирээзи ажыл-агый белгээш малчын бүргүзүнге семиртилгениң технологиязын сагыыры болур. Малды эки одарлатпышаан, немелде чемгерилгени чорудар болза, чайгы үеде хонукта ыйыстыг бода малдың өртүмен немелде деңзизин 1,2—1,5 кг, хейнүк 200 — 250 грамм чедирип болур.

Чайгы үеде семиртилге малдарының кадарчылары бөттарынга хамаарышкан одарларын планнап үсүлээш, эзэчег ёзугаар одарладыр арганы калбаа-биле ажыглаары чугула. Одарга малды болүк кылдыр кадарар болза, бөт-бөттарынга шаптык кылыр болгаш эътту чаза базар апаар болганда, тарады кадарары ажыктыг болур.

Малды, ылаңгыя ыйыстыг бода малды чүгле хүндүс эвес, дүне база одарладырын организастаар херек. Хүн-дүн дургузукда мал 16 шаи иштинде эъттаар болгаш арткан шактарда дыштаныр. Ол дыштандырылганы чаңгыс үеде эвес, одарладыышкын аразында үзүктелиишкиннг чорудар. Чижээ, дыштандырылганың бир 4 шагын хүндүс, өскө 4 шагын дүнеги үеге хуваагаш, бир черге бир шак хире дыштандырып каап чоруурy чугула. Семиртилгениң баштайгы үезинде малдың одарладыышкынын эртен арте, чижээ, 4,5 шак үезинде, а төнчүзүнде оон элээн орайтады эгелээр.

Одарладыышкынның, сургарылганың, немелде чемгерилгениң доктаатkан хүн чурумун семиртикге үезинде шыңгыы сагыыр херек. Дус болгаш концентраттар малдың ноя доктаап турар черлеринге турар. Дүстү мал тураскаазы-биле чылгаар, а концентраттарны эртен болгаш кежээ норма ёзугаар бээр. Семиртилге малын хүнде 3—4 катап суггарары чугула. Бир эвес одарда суг чок черлер болза, суггарылганы эртен, кежээ ийи катап эки чорудар болгаш суг сөөртүлгезин үзүктелдирбес.

Семиртилгениң чедишкинниг болуру малдың коданнарын эр, кызының, назыныың аайы-биле түүлеп үзеринден дыка хамаарыжыр. Аныяк болгаш улуг малдарны холушуруп болбас. Оон турмуң күрүнеге садар малдарның коданнарын кайы үеде дужаарын база барымдаалазары чугула. Кодан малдарның доктаап турар черлери одарларның ортузу болгаш арай бедик, кургаг болур ужурлуг. Ыйгыл, шык болгаш ол-чаъс үезинде малгашталыр черлер таарышпас.

Мыйыстыг бода малдың болгаш хойларның кодан бүргүзүнге тускай кодан дептери турар. Малды баштай үзүп турган үеде деңзизин, дугаарын, семиртилге үезинде ай санында деңзилээшкинниң үчёдүм ол дептерге дакзылап турар.

Мал семиртилгезинниң үезинде чаш малды доруктурарынче, олар кышкэ чедир эки доругуп, күш кирип алган турарынче база кичээнгей салыр херек. Бир эвес кыштагаашкынга кошкак деңгилделиг киртен анай, хураган болгаш бызаа ыышты чудап арттирер, харын-даа хорамчага тавармыр, а эки нүшдеңгилделиг чаш мал ыышты белен тоовас дээрзи малчын бүргүзүнге эки билдингир. Моөң умурунда чаш малды мелериндеи чогуур ойунда аңгылап үзер болгаш эки ъттуг, суглуг черлерге кадарары чугула.

Колхозтарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агый будуруге эргелелдериниң мал ажылының тускай эртемнигларининиң, бүгү малчыннарның сөрүлгазы болза беш чылдың дөртүү чылында мал семиртилгезин эки организастаар, республиканга эът будуреринн дыка көвүдедири дээш бүгү болдунар хемчегларни аларыы болур.

П. УШАКОВ,
республиканың Көдээ ажылагый министерствозунуң улуг зоотехниги.

Ажылывыс уламчылаар бис

Тес-Хем районнуң ажылагыйлары хөвү ажылдарын бо хүннерде доозуп турар. Сургарылгаже «Ак-Эрик» колхоз өскелерни мурнаи, марттың төнчүзүнде кирген. Апрель 14-ке чедир суггарыкчылар 97 га черни суггарган. Ынчалза-даа баштайгы суггарылганың шынары багай болган: шөлдерни дескилевээн, арыктар аразы ырак болганындан суг шөлдерни дески эвес суггарган. Оон уржуундан катап кылыр ужурга таварышкан болгаш четпестерни өткен. Эш Матпаргы Соянга улуг-тукан бригаданың 21 кежигүнери черле шору ажылдап турар. Май 22-ге чедир олар 140 га тараа база 30 га сиген шөлүн суггарган. Оон аңгыда бо колхозта Нарын хемниң унундан сугну үндүргеш, чүс га сиген шөлүн суггарганы мактанчыг.

«Чодураа» колхозтуң суггарган нийи шөлү 340 га, оон иштинде тараа шөлү 150, сигеннии —140 га. Баштайгы үеде Ч. Маны-Хаяга улурткан звено Чодураа, Сайгын деп черлерге багай эвес ажылдазадаа, күш-ажылдың сагыяга-чурумунуң кошкаандан суггарыкчылар тарап, темпиин кудулаткан.

«Тес-Хем» совхозтуң суггарыкчылары үр үеде бичии хемнериниң суу ватпаанындан ажылдавайн турган, харын май 5-тен эгелеп суггарылгаже киргеш, бо хүннерде 400 ажыг га черге сугну чедиштирген. Маңаа ажылдаары-биле хойжу бригадалардан кижилер ап турза-даа, суггарыкчылар ам-даа четпес, ону көвүдедири негеттиниип турар.

Район бо чылын 1400 га суггарылгалыг черлерни суггарар деп планнаан. Ам оон 71 хуузу суггарылгага киргеп.

Хөвү ажылларында будуруге технологиязын үрээр, эртиен чылдарда болгулап турганы ышкаш таварылгалар чок. Бар үүрмек четпестерни дораан эттирип турар апарган. «Ак-Эрик» колхоз часкы хөвү ажылдарын апрель 15-те эгелээш, 24-те эрте тарыыр тараа культураларын чажып киргеш, май 5-те дооскан. Кызыл-тастың өзүмү эки. Бо хүннерде кукуруза чаштырылгазы дооступ турар. Чодураажылар кожаларынга денээрге, часкы хөвү ажылдарын организас чок эгелээн, кывар-чаар чүүлдерни азал сөөрткен болгаш үрелиишкиннер болуп, тракторлар аңаа тургулап келген, тайга хемнериниң суу эрте батса-даа, үр үеде суггарылганы саадаткан. Бо бүгүнү бачым үеде эде тургузуп кылыр ужурга таварышкан.

Ажыл-агыйлар көрүнгенинден оранчок эвээш одекти төккен, минералдыг чемишчидилгелерни, совхозту санаваска, барык-ла ажыглавааны агрономнарның, бригадирлерниң четпес ажылы деп саназа чогуур.

Механизаторларның амыдырал хандырылгазынче сагыш салышкын четпес тургустунганын айытса чогуур. «Ак-Эриктиң» Агарда бригадазын аъш-чем-биле хандырары үстүп, нийтү чурталга бажыныың печказы үреник болганы, чүнар-бажынны доктаамал ажылдатпааны бир чижек ол. Мындыг фактыларны өске ажыл-агыйларын база киирип болур. Райпонуң автолавказы шөлдерге хөвар чедип турган, а совхозтуң № 1, 2 бригадаларынга апрель 14-те бир автолавка чүгле арага сөөртүп аппарган, өске бараанардан таакпы безин чок болган.

Тарылга адактаалган. Ам тараажыларның сорулгазы — аки дүжүт дээш демиселди кошкатпайн уламчылаары болур.

Н. БАДЫ-СУУР,
Тес-Хеминиң көдээ ажылагый эргелелиниң кол агроному.

СИБИРЬ КӨДЭЭНИҢ ЭЛЕКТРИЖИЛГЕЗИ

1920 чылда колчактарны чиилча шапкаш, Сухобузимо деп суурга Ыраккы чоон чүктүң 5-ки армизиниң кызыл-шеригжилери одалга-биле ажылдаар электростанцияны тудуп эгелээн. Машинаны белеткеп кылгаш, бажыңнарже электри удазыныарын шейгеп соонда, суурга сайгылгаап хып келген. «Совет эрге-чагырганың баштайгы белээ бо-дур» — деп, кызыл-шеригжилер чугаалаан.

— Ильичиниң лампочказын алдентиг ийби-шиди деп бодап турган бис. Ынчан тараачыннар сайгылгаан дугайын бодаар туржун, чүгле керосин ажыглаан чораан — деп, колхозчу Алексей Иванкин сактып чугаалаар.

Россияның долузу-биле электрижидер дугайында В. И. Ленининиң чагыглары Красноярскиге ырак чөөрбиги чылдарда шак мынчаар эгелээн.

Ам үеде крайда Назаровскиниң ГРЭС-и ажылдап турар. Делегейде эң улуг Красноярск ГЭС-тиң тудуу дооступ турар. Ниитизи-биле үш миллион киловатт шыдалдыг ол станцияның алды агрегатары чуртка үш миллиард киловатт-шак электри энергизын берген. Саян-Шушенское ГЭС-тиң тудуу чоруп турар. Енисейниң келир үеде-ги гидростанцияларының болгаш одалгалыг бөлүк электри станцияларының тудуглары дараазында эолчегде туруп турар.

Шаанда Красноярскиниң суурларын: түс черниң үебиле ажылдаар станциялары чырдып турган. Ам үеде күрүнеинң энергия системазынче бүгү-ле көдээ суурларны кирери дооступ турар. Мындыг чорук тараачыннарга ептиг-даа, ажыктыг-даа.

Чижээхөөрге, эртиен чылын бир киловатт-шактың өртээнге 1 копеек төлээш, 200 миллион киловатт-шак электри энергизын 266 колхозтар болгаш совхозтар алган. Күрүнеинң чиик өртектиг электри энергизынын ачызы-биле олар 10 ажыг миллион рубльди камнап алган.

Электри амты үеде колхозчуларның бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни чырыдып, фермаларда инек саар аппараттарны, тараа бастырар машиналарны дээш, өске-даа чүүлдерни көделедирип турар. Тараачыннарны культурага чаңчыктырарынга, оларның амыдырал-чурттазын эде тургузарынга электри дузалап турар: оларда ам телевизорлар, соодукчулар, хей чуур машиналар, радиоприёмниктер бар боон турар.

Сибирь көдээниң электрижидилгези чыл келген тудум, уламна сайзырап турар.

Электри дамчыдылгазының көдээ шугумнарын кылырынга соолгу сес чылдарда Красноярск крайга 37,5 миллион рубль чарыгдаттынган. Ол болза 1945—60 чылдарга бодаарга 2,7 катап хей. Ажыглазга 19 муң километр чавыс вольтулуг шугумну киирген. Ол болза эртиен 15 чылдарда кииргенниден 2,5 катап хей-дүр.

Крайның көдээ ажыл-агыйынга электри энергизын ажыглап турары соолгу сес чылдарда 300 миллион киловатт-шакка өскен. Көдээ ажылчын бүргүзүнге чылда ортумаа-биле 1250 киловатт-шак электри энергизы онаажыр.

Күрүнеинң энергия системазынга бо чылдың төнчүзүнде 66 колхоз база 160 совхоз суурларын киирер.

Галина СМИРНОВА.
(ПМА).

Планывыс улуг

«Тыва кобальт» тудуг эргелели бистиң бригадавыска эң харыысалгалыг ажылды бо чылдың эгезинде хүлээткен. Комбинаттың кол салбырларының бирээзи—руда турнуктурар черниң тудуун кылырын биске даскан. Бо нарын тудуг. Бирээзиниң-не узуну 20, дооразы 37 метр хемчээлдиг 10 демир досгаарларның турар черлерин кылган бис.

Чазын орук үрелгеш, тудуг материалдары чедишпестен турган үеде тудугжуларның ажылы элээн саадаан. Ынчалзажок бо тудугну чылдың бирги чартыынга ажыглалга киирер арга бистe бар. Бир эвес монтаж ажылдарын шулуудлар болза, тудугжулар турнуктурулга салбырын ажыглалга айытkан хүүсаазында киирерлер.

И. МӨНГЕ,
бригадир.

Теве дүгүн—күрүнеге

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң ажыл-ишчилери теведер дүгү кыргыырын республикада бир дугаарларның бирээзи болуп дооскан. Кыргыышкынны шынарлыг чорутканының караазында 220 теведен 1020 килограмм ол эң үнезиг чиг-этти алган.

Тевелер дүгүн кыргымыры организастыг, дүрген болгаш бедик шынарлыг болуп эрткен.

Амгы үеде совхозтуң ажыынчилери хей дүгүн кыргыырынга кызымак белеткелди чорудуп турар, ону база организастыг, шынарлыг эртиреринге бүзүрелдиглер.

Бистиң корр.

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ

БАЙЛАКТАРНЫҢ ДҮЛГҮҮРҮ

СИБИРЬ ЭРТЕМНИҢ кол сорулгазы — Сибирьниң курлавырларын шиңгээдип алырының планын ажылдап кылыры болур. Сибирьниң будурүүчү күштеринниң хөгжүдезиниң болгаш ол күштеринниң сайгарымгазының талазы-биле Сибирьниң академия хоорайжыгажынга чаа болгаш эртем конференциязынга ол сорулга бөгүн канчаар шиитпирлеттинин турарын, эртемденнер чаа-чаа ажылдымышкыннарны кылып, санаалдарны киирип турарын дыннаан бис.

Академиктер М. А. Лаврентьев, Н. Н. Некрасов, А. А. Трофимук, Л. А. Мелентьев, корреспондент кежигүн А. Г. Аганбегян, аныяк эртемденнер, партия болгаш совет ажылдакчылар, экономиканың хей-хей адырларының төлөөлекчилери конференцияга чүве чугаалап турдулар.

Чурттун ийи чүс семеп эртем-шинчилел институдунуң, төлевилел болгаш будуруге организацияларының черлеринден келген дөрт чүс илеткелчи оон беш секцияга илеткелдер кылбышаан, кайгамчык делгем Сибирьниң бөгүнгү байдалын, эртем-ажылагыйжы шиңгээдин алдыышкынның бүгү талаларынга оон келир үезин тодаргай чуруп көргүстүлер.

Новосибирскиниң академия хоорайжыгажындан Оожум океан чедир он-он эртем алban черлери аразында тудуш харылзаалыг. В. И. Ленининиң тодарадып чугаалаанып ёзугаар алырга, «Октябрь мурнунда патриархальщина, чартык черлик ёзу, харын-даа ёзулуг черлик ёзу тертиидеп турган» бо черниң магалыг улут чаартылгаларының дугайын «Сибирь эртеми» деп бадытkаттынган сөстер база чугаалап турар-дыр.

ЧЕР ИШТИНИҢ БАЙЛАКТАРЫ

ЧЭЭРБИ ЧЫЛ МУРНУНДА бүгү Совет Эвилелиниң тып турганы хире хемчээлдиг нефтиии болгаш газты Барыын Сибирь бир-ле чыл эрткен соонда чуртка бере бээр. Чер байлааның яваыбүрү профессияларының кижилерин — геологтарны, геофизиктерни, байлак шинчээчилерни экономистер бөгүн магалыг солуун чурагайлар-биле чепсегээн. Сибирьниң тайгаларын таварты хей чылдарының дилеп тывыышкын маршрудунуң түңнелинде нефтиинн, газтын, өнүүг металлдарның, демир рудаларының эң-не байлак черлери ажыттынган. Нефтиниң миллиард-миллиард болгаш триллион-триллион тонна кылдыр биддиинн турар курлавырлары — келир үеде чүгле экономистерге эвес, харын химиктерге, энергетиктерге, машина тудугжуларынга, металлургтарга, архитекторларга база чаартыы планнаан көрүүшкүнүнүң улуг ажылыдыр.

Сибирьниң ажыл-агыйының кандыг-даа адыры эртеминн чоокта чаа ажыктыларын чаа бойдус курлавырларынга үндезилээш харын ам чедишкиннинг хөгжүп болур.

Одалга-энертетика балансызына чаа бодаады конференция деткээн. Аңаа кол черни бойдус газы эдлээр. Чижек одаар чүүдүң тонналарын чижеглеп саналарга, бойдус газының өртээ хөмүр-даштан он катап, нефтиден үш ажыг катап чиик-тир. Сөөлгү он чыл дургузунда Барыын Сибирьге газтың эгээртиннес хей байлактарлыг черлерин ажыткан.

Академик А. А. Трофимуктуң сөстери-биле алырга, Барыын Сибирь — «Ийнги-даа, «Үшкү-даа Баку» деп адаа болбас ыңдыг байлак нефть баазазы-дыр. Сөөлгү сан-медээлерни деңнештирип көөр болза, Бакунуң хемчээли ылергей-ле эртижирей берген медээ болур.

Геологтарның болгаш экономистерниң саналгаларын барымдаалап алырга, Сибирьниң нефтизин Омскиниң болгаш Ангарскиниң нефть сайзырады ажыдаан кылыышкынның чаа будурүлгелериин кедизинде барып тударының дугайында чугаа чоруп турар.

Черниң ажык байлактарын шиңгээдип алыр чорук Сибирьниң бүгү экономиктиг географиязын, оон хоорайларының болгаш суурларының хевир шинчизин чаарты өскертиптер. Нефть болгаш газ байлактыг чер саныига келир үеде чаа хоолай дамчыдыкчыларының болгаш демир-оруктарның, ховуга, тайгага, тундрага индустриалдыг улуг будурүлгелериниң болгаш чаа хоорайларның тудуу чоруттуувар апаар. Бо черлериниң кадыг-ширини бойдузунга амгы шагының индустриалдыг тудуунуң болгаш архитектурааының чедишкиннериин болгаш бодаалдарын удурланыштыр тургузуптар. Сибирьниң ядролуг семиртикге үезинде шыңгыы сагыыр херек. Дус болгаш концентраттар малдың ноя доктаап турар черлеринге турар. Дүстү мал тураскаазыбиле чылгаар, а концентраттарны эртен болгаш кежээ норма ёзугаар бээр. Семиртилге малын хүнде 3—4 катап суггарары чугула. Бир эвес одарда суг чок черлер болза, суггарылганы эртен, кежээ ийи катап эки чорудар болгаш суг сөөртүлгезин үзүктелдирбес.

Семиртилгениң чедишкинниг болуру малдың коданнарын эр, кызының, назыныың аайы-биле түүлеп үзеринден дыка хамаарыжыр. Аныяк болгаш улуг малдарны холушуруп болбас. Оон турмуң күрүнеге садар малдарның коданнарын кайы үеде дужаарын база барымдаалазары чугула. Кодан малдарның доктаап турар черлери одарларның ортузу болгаш арай бедик, кургаг болур ужурлуг. Ыйгыл, шык болгаш ол-чаъс үезинде малгашталыр черлер таарышпас.

Мыйыстыг бода малдың болгаш хойларның кодан бүргүзүнге тускай кодан дептери турар. Малды баштай үзүп турган үеде деңзизин, дугаарын, семиртилге үезинде ай санында деңзилээшкинниң үчёдүм ол дептерге дакзылап турар.

Мал семиртилгезинниң үезинде чаш малды доруктурарынче, олар кышкэ чедир эки доругуп, күш кирип алган турарынче база кичээнгей салыр херек. Бир эвес кыштагаашкынга кошкак деңгилделиг киртен анай, хураган болгаш бызаа ыышты чудап арттирер, харын-даа хорамчага тавармыр, а эки нүшдеңгилделиг чаш мал ыышты белен тоовас дээрзи малчын бүргүзүнге эки билдингир. Моөң умурунда чаш малды мелериндеи чогуур ойунда аңгылап үзер болгаш эки ъттуг, суглуг черлерге кадарары чугула.

Колхозтарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агый будуруге эргелелдериниң мал ажылының тускай эртемнигларининиң, бүгү малчыннарның сөрүлгазы болза беш чылдың дөртүү чылында мал семиртилгезин эки организастаар, республиканга эът будуреринн дыка көвүдедири дээш бүгү болдунар хемчегларни аларыы болур.

П. УШАКОВ,
республиканың Көдээ ажылагый министерствозунуң улуг зоотехниги.

КАРА МЕТАЛЛУРГИЯНЫҢ КЕЛИР ҮЕГИ АДРЕСТЕРИ

ЧУРТТА БАШТАЙГЫ — мурнуу чүктүң металургия баазазының заводтарынга бодаарга, бөгүн Сибирьниң заводтары дыка чиик өртектиг металлды будурүп үндүрүп турар. Ийи чүс бежен чыл мурнунда Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейни канчаар ажытынганын төөгү чугаалап турар. Ынчаарга ам руда шинчилеп тывариның ролюн электроншаналга машиналары дыка улуг хемчээлдин-биле болдунга апкан. Красноярскиниң

ЧУРТ ШИНЧИЛЕЛ НОМНАРЫН ~ЧОНГА

Чер-чурт шинчилел өөренирин номчукчуларны хандыкшыдар талазы-биле Улут-Хем районнуң библиотекалары аялзын ажылдарны чорудуп турар. Бо талазы-биле четчир күш-даа, ном фондузу-даа бар дээрзин чугаалаар херек. Ам үеде районда 19 библиотека, оларның иштинде районнуң 2, уругларның 1, профзиилелдиң 1 библиотекалары ажылдап турар. Библиотекаларның нинти ном фондузу 170 муң, ооң иштинде тыва дылда номнар 160 муң ажыг экземпляр болуп турар. Ол ном фондузун 9 муң ажыг номчукчулар ажыглап турар.

Библиотекаларның амгы үеде ажылдап турар кол кыйгырыы «Ленинниң ажылдарын болгаш ооң дугайында номнарны номчукчу бүргүзүнге чедирери» болуп келген. Бо политиктиг улуг ужур-дузалыг ажылды бүгү тала-биле калбартымаан, ооң-биле чергелештир чер-чурт шинчилел өөрениринче номчукчуларны хандыдар ажылды библиотекалар база чугулага санап турар.

«Бодуңуң төрээн чериңге ынак бол, ону өөрен» деп девиз барык библиотека бүргүзүнүң хүн бүрүде ажылынга илереп турар. Шагаан-Арыгның район болгаш уруглар библиотекалары комсомол райкому-биле кады «Тыва улустуң поэзиязы» деп кежээн районнуң Культура бажыңынга организастаан. Ында шүлүкчү Светлана Козлованы чалап келдирткеш, ооң солун чугаазын кежээнниң киржиниилеринге баравилгаткан. Ол кежээге тыва чогаалчыларның шүлүктерин база номчугулаан.

Район библиотеказының тыва дылда ном фондузу 1912 экземпляр, бо чылдың биргн кварталында ооң 291 номну номчукчуларга берген. Бис бодувус ажылывыска республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының парлап үндүргени «Тыва дугайында чүнү номчуурул», «Тываның комсомолунуң алдарлыг оруу», «Тывага алдарлыг болгаш төөгүлүг болуушкуннарның хүннерни» деп библиографтыг пособиелерни ажыглап турар бис.

«Тыва дугайында чүнү номчуурул» деп сүмеге дүшүрүп «Тыва мээң чоргаараалым» деп тематиктиг картотеканы тургускан. Ында «Аку-дүңмалышкы улуг ог-бүледе», «Тыва эгээртинмес байлактарлыг чурт», «Улуг келир үелиг республика» деп өске-даа темаларны хаара туткан. «Төрээн черим өөрен» деп аттыг сүмелердиң литератураларымыңа дандзыма тургускан.

Торгалыгның кодээ библиотеказы чурт шинчилел талазы-биле литератураларны ажыглап чыгаан. Совет Тываның 25 чылынга тураскаатказан помнарның делгереңгей чыындызын кылган. «Тыва мээң төрээн черим», «Байлак чуртум» деп өңнүг плакаттарны чуруп дерээн. Бо чылдың биргн кварталында ол библиотека 676 тыва номну номчукчуларга берген.

Чодураанның кодээ библиотеказында «Азияның тоңу» деп ном делгелгезин эки кылган, квартал иштинде библиографтыг 2 допчулады чоруткан, 578 экземпляр номну чонга тараткан. Чурт шинчилелиниң дыка байлак литературазары Ак-Туругуңуң кодээ библиотеказында чыгдыыган.

Ооң Тываның ном үндүрер черииниң парлаан үндүргеи бүгү номнарын номчуп болур. Ол библиотека биргн кварталда 328 экземпляр тыва литератураларны кижилерге берген. «Совет Тыва чечектелде!» деп плакатты, «Төрээн чериң өөрен» деп ном делгелгезин кыыган. Хой-нинтиниң киржилгези-биле ээлээн хой массалыг хемчеглерни библиотека чоруткан.

Бир эвес районда бар бүгү библиотекалар үстүнде демдеглээн библиотекалар ышкаш ынчалар ажылдап турган чүве болза, ленинчи литератураларны болгаш чурт шинчилел талазы-биле номнарны чонга бээри болгаш пропагандалаары районга дыка шапкынчаан турар ийик. Бистиң чамдык библиотекаларывыс бо чугула үеде боттарының хүзээлгезин багай күүседип турары база чамдыктарының ном фондузу кончуг эвээш боон турары харааданчыгдыр.

Кок-Чыраа библиотеказында тыва дылда чечен чогаал номнары кончуг эвээш, ооң полказында тыва дылда чүгле 30 ном, ооң иштинде «Ногаан херел» 5, «Тараа» — 3 экземпляр бар. Мооң ужурунда чонга тыва дылда номнар тарадыры кончуг эвээш, чижээ, биргн кварталда чүгле 26 ном берген болган. Кызыл-Даг, Үрбүн кодээ библиотекаларда чурт шинчилел талазы-биле ном фондузу кончуг багай байдалда. Ол ышкаш үстүнде библиотекалар ленинчи 100 чылга болгаш Совет Тываның 25 чылынга белеткелдер талазы-биле тодаргай план чок ажылдап турар.

Кызыл-Дагның кодээ библиотеказының бүгү фондузу чүгле 5004 экземпляр. Сайгарылга чок ном хөй болуп турар. Оларның аразында кодээ ажыл-агыйга хамаарышкан, ынчалза-даа бистиң республикага улуг ажык чок номнар, чижээ, ары ажылының, виноград өстүрериниң, көвең ажылының дугайында дээн чергелиг номнар бар. Ооң кырынга немецтир, библиотеканың хаалгыг турары база хөй. Байдал мындыгда кызыл-дагжылар кайы хире ном номчуп турарын дээрзи билдингир ышкажыл.

Үрбүнүңү кодээ библиотеказында байдалды ап көөр болза, үстүндээниден база-ла бичии-даа дээредевес. Библиотека эргелекчизи ап Түлүш тодаргай ажыл планын тургузуп албаан. Номну массага пропагандалаар болгаш пенсередир талазы-биле күжениишкиниг ажыл чоруттунмайн келген. Мооң ужурунда В. И. Ленинниң ажылдарын болгаш ооң дугайында номнарны, Совет Тываның 25 чылынга холбашкан литератураларны чонга чедирип турары конгуг эвээш. Ылаптап көөрге, бо чылдың январьда-ла чонга 91 ном, ооң иштинде тыва дылда 44 ном берген болуп турар.

Байыраалдыг хүннер чоокшулаан. Библиотека бүргүзү көрүлдеге киржип турар тодаргай хүлээлгелерни алган. Ол үүлдериниң боттанылыпкыны дээш бистиң районнуң библиотекалары ам-даа күженииишкиниг ажылдаары чугула болуп турарын үстүнде киирген чижектер көргүзүп турар-дыр.

Н. АРАКЧА.
Шагаан-Арыгның район библиотеказының эргелекчизи.

делегей бо хүннерде

Польшада соңгулда

ВАРШАВА. (СЭТА). Июнь 1-де Сеймге болгаш улус чөвүлелдериңге соңгулда болган. 19,5 муң соңгулда участоктарының эжин дыка эрте турда ажыттынган. Эртенгинин 6 шакта соңгулда участоктары польша улустуң эң эки оолдары болгаш кыстары дээш боттарының бадылаашкынын бээри-биле келген баштайгы соңгукчуларны хүндүлээчел ёзу-биле уткаан.

Соңгулдага Сеймниң 460 депутаттарын болгаш улус чөвүлелдериниң 116 муң хире депутаттарын соңгуур. ПБАП-ни, Каттышкан тараачын партияны, Демократтыг партияны болгаш хой-нинтиниң массалыг организацияларын каттыштырганы улустуң чаңгыс аай фронтузунуң кандидаттарынга польша улустуң бүгү бөлүктериниң төлөөлекчилерин депшиткен, оларның иштинде ПБАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка, ПУР-нуң Бүрүне чөвүлелиниң Даргазы М. Спыхальский, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич, өске-даа күрүне болган хой-нинти кескү ажылдакчылары бар. Соңгукчуларның дандзыында 21,5 миллион кижи киргеи, ооң иштинде 2,5 миллион оолдар, кыстар бадылаашкынга эң-не баштай киржип турар.

Бүгү улустуң байырлалы

ВАРШАВА. СЭТА-ның корреспондентилери В. Кузнецов биле В. Михальченко оларның дамчыткаы:

Июнь 1-де ПУР-нуң Сейминге болгаш улус чөвүлелдериңге соңгулда чүрттүң хоорайларынга болгаш кодээ суурларынга «Күштүг, хамаарышпас, социалистиг Польша дээш бадылаалы!» деп девизбиле эрткен.

Бүгү соңгулда участоктарынга байырлал шинчизин киргеи, өөрүшкүлүг байдал нептерээн турган. Польша улустуң эң эки оолдар, кыстары дээш боттарының бадылаашкынын бээр, социализмниң идеяларынга шынчы чоруун, сырый каттыжышкынын болгаш улусчу эрге-чагырганы бердингенин көргүзер дээш соңгукчулар участоктарга улаа-дараа кээп турган. Олар улустуң чаңгыс аай фронтузунуң кандидаттары дээш бадылап, улусчу Польшаның улам ынайгы чедиишкинниг хөгжүүрүнүң магадылалын ооң программазындан көрүп турардар.

Хүннүң бирги чартыында Варшавага В. Гомулка, М. Спыхальский, Ю. Циранкевич, ПУР-нуң өске-даа партия болгаш күрүне ажылдакчылары бадылаан.

Журналистер-биле беседазынга ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулканың медеглээни:

«Ажылчы чоннарның хөй нуруузу богун боттарының хамааты хүлээлгезин күүседип, соңгударынга төлептинг деп санаан кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээрзинге ханы бүүрелдиг мен».

ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевичиниң чугаалааны болза: «Бадылавышаан, бис шуптувус келир үениң утланыышкынын, чүрттүң воеводство, хоорай болгаш район бүрүзүнүң углануышкынын тодарадырынга бүзүрээн мен».

Июньның баштайгы хүнүнде соңгулда участоктарынга кээп турган ажылчы чоннарның сеткил-сагыжы өөрүшкүлүг. Чүртта ажыл-херек чедиишкинниг чоруун турда канчап өөрүвес боор. Улусчу Польша бодунуң чаэрби беш чыл юбилейин чедиишкиннер-биле үткүп турар. Оларны чон шупшузу билир. Чүртта сайзырангай үлетпүр тургустунган, 50 муң хире бүдүрүлгелер чыл бүрүде барык 490 миллиард злотых түнүг продукциязы бүдүрүп үндүрүп турар. Дайын соолүндеги чылдарда 8,5 миллион квартираларны ажыглалга киирген. Польша тараа бүдүрер талазы-биле Европада үшкү черни эзлээн.

Сеймге болгаш улус чөвүлелдериңге соңгулданың хүнүнде улусчу Польшаның ажылчы чоннары политиктиг бедик идепкейжи чоруун көргүскен.

Варшава, Краков, Лодзь, Жешув болгаш өске-даа хөй хоорайларга, кодээ суурларга дүште-ле соңгукчуларның чартык кезиинден хөйү бадылаашкынын берген.

ЧКП ТК-ның пленуму доозулган

ПРАГА. (СЭТА). Прага орлузунга ЧКП ТК-ның пленуму болдунуң ажылын доозкан.

Пленум ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың «Амгы политиктиг байдалда партияның кол сорулгалары» деп илеткелин, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү В. Вилякның коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга белеткел дугайында информациязын чугаалашкан, организастыг болгаш кадр айтырыгларын көрген. Пленумга санал берген В. Павленда, В. Коуцкий, Я. Пельнарж, Я. Немец, О. Шимунек, Ф. Бедржих, Л. Ковальчук, О. Павловский болгаш ЧКП ТК-ның өске-даа кежигүннери Г. Гусактың илеткелин үүлдүг деп санаан.

Боттарының санаалдарында оларның демдеглээни болза, чоокку үеде ажыл-чорудулганың политиктиг тодаргай директиваларын бүгү партия органнарынга болгаш организацияларга илеткеп берип турар. Социалистиг нинтилелдиң улуртукчу күжү, социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг звенозу болур партияны улам ынай быжыглазырынче партийжи активти болгаш бүгү коммунистерни пленум угландырган.

Пленум чамдык организастыг болгаш кадр айтырыгларының талазы-биле принципиалдыг шиитпирлерни хүлээп алган. ЧКП ТК-ның доктаамал комиссиязының база ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур талазы-биле бюрозунуң комиссияларын тургузар дугайында доктаалды пленум база үүлдүг деп санаан. ТК-ның идеология комиссиязын ЧКП ТК-ның секретары П. Кемпны, улус ажыл-агый комиссиязын ЧКП ТК-ның секретары Й. Ленарт, кодээ ажыл-агый болгаш аъш-чем талазы-биле комиссиязын ЧКП ТК-ның секретары Я. Геттеш, экономика комиссиязын ЧКП ТК-ның Бюрозунуң секретары В. Гула, политика-юридиктиг комиссиязын ЧКП ТК-ның Бюрозунуң секретары О. Пруша удуртур.

ЧКП ТК-ның секретары А. Индра ЧКП ТК-ның май пленумунуң кол документилериниң — пленумнуң директиваларының болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының кол документизинин дугайында доктаалдың төлевилелдериниң талазы-биле чүве чугаалаан. Чугаалажып көргеи соонда бо ийи документини үлээп алган. «Амгы политиктиг байдалда партияның кол сорулгалары» деп Г. Гусактың илеткели-биле ол документилер чоокку үеде партияның ажыл-чорудулганың политиктиг кол үтказын тодарадып турар.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак пленумга түнел чүве чугаалаан. Пленум «Интернационалды» ырлап күүседири-биле доозулган.

Капиталистиг чурттарда бүдүрүлгени автоматчыдар чорук ажылчыннарны ажыллан массалыбиле үндүреринге чедирип турар.
(Солуннардан).

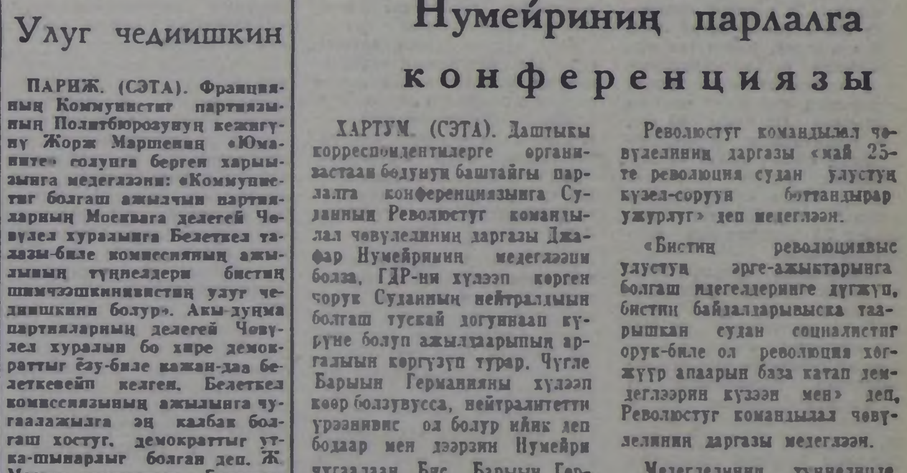

Автоматчыдылганың үре-түнели. «Кардиан трибюн» солундан алган шоодуг чурук.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ногаанчыдылгада

Каа-Хем районнуң Сут-Бажы суурунуң херээженнери «Совет Тыва» совхозтуң уруглар яслизининиң девискээринге чечектер, ыяштар олуртуп, бүрүн ногаанчыткаш, «Чаа төрүттүүген уруглар» аллеязын кылган.

Херээженнер чөвүлели бо ажылды моон соңгаар-даа уламчылаарын шиитпирлээн.

В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр чүе чыл оюнга холбаштыр Польша Улус Республикада «Ленинчи чылды» эрттирип турар. Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин болгаш амыдыралын өөренир талазы-биле курстар бүгү чүрттә ажыттынган. Октябрь революциязының улуг баштынчызының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга бараан болдурган лекцияларны хоорайларда болгаш суурларда номчуп турар.

ЧУРУКТА: «Ленинчи чылды» эгелээнинге тураскаал болдурганы Варшава университединде баштайгы хурал.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Улуг чедиишкин

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң кежигүнү Жорж Маршенин «Юманите» солуна берген харыызынга медеглээни: «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга Белеткел талазы-биле комиссиязының ажылынын түңнелдери бистиң шиитчээшкинивистиң улуг чедиишкини болур». Ажы-дүнма партияларның делегей Чөвүлел хуралын бо хире демократтыг ёзу-биле кажан-даа белеткевейп келген. Белеткел комиссиязының ажылынга чугаалажылга эң калбак болгаш хостуг, демократтыг уткашынарлыг болган деп. Ж. Марше демдеглээн. Белеткел комиссиязының хуралдарының бүгү киржикчилери бо фактыны демдеглээн, шинчаагаш капиталистиг парламенның бо темага хамаарыштыр кандыг-даа чулчуруушкуну херектиң боттуг байдалы-биле чүүдежир чүвези чок.

Түңнелинде Ж. Маршенин демдеглээни: Белеткел комиссиязының ажылдап кыыган документилери Францияның Коммунистиг партиязының болгаш бүгү делегейде ажыдүнма партияларның хөй нуруузунуң үзел-бодалдарынга бүрүн дүгжүп турар.

Камгалал министриниң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). НАТОнуң планнарын ёзугаар Европада турун турар бодунуң шеригларининг санын кызырар дугайында Канаданың шиитпири шуут болгаш «дүжүп бээринең барымдаазы болбас ужурлуг» деп. Канаданың камгалал министри Лео Кадье база катап бадымкаан. ЮПИ агентиледдиң дыңнатканы-биле алырга, НАТО-нуң камгалалын планнаар комитединиң Брюссельге болган хуралынга Канаданың камгалал министри Лео Кадьени «эвилелчилери шыңгыы шүгүмчүлээн».

Канада бодунуң шиитпириниң өске-даа айтырыгларын, ылаңгыя шеригниң санын кызырарының хемчээлин болгаш үезин бодунуң эвилелчилери-биле чугаалажып болур, шинчалза-даа бодунуң кол шиитпирин — Барыын Европада бодунуң шеригларининг санын «чоорту кызырарын» кажан-даа өскертпес деп, камгалал министри медеглээн.

Нумейриниң парлалга конференциязы

ХАРТУМ. (СЭТА). Даштыкы корреспондентилерге организастаан бодунуң баштайгы парлалга конференциязында Суданның Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазы Джафар Нумейриниң медеглээни болза, ГДР-ни хүлээп көрген чорук Суданның нейтралдының болгаш түскай догуннаан күрүне болуп ажылдарының арганының көргүзүп турар. Үүле Барыын Германияны хүлээп көөр болзувусса, нейтралитетти үрээнивис ол болур ийик деп бодаар мен дээрзин Нумейри чугаалаан. Бис Барыын Германия-биле харылзааларны үскеп бис, үүге дээрге, Израильди ол бүрүн деткип турар-дыр.

Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазы «ай 25-те революция судан улустуң күзел-соруун бүтандырар ужурлуг» деп медеглээн.

«Бистиң революциявыс улустуң эрге-ажыктарынга болгаш идегелдеринге дүгжүп, бистиң байзалырывыска тарышкан судан социалистиг орук-биле ол революция хөгжүүр апаарын база катап демдеглээрин күзээн мен» деп, Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазы медеглээн.

Медеглелиниң түңнелинде Нумейри социалистиг чурттарбиле экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге Суданның күзелдинн бадыткаан.

Турцияда америк шериг баазаларында ажыл соксадыышкыны

АНКАРА. (СЭТА). Измирде америк баазаларда ажылдап турар ажылчыннарның профзиилели апрель 17-де эгелээн ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээр деп медеглээн.

Анкарада, Адавда, Стамбулда болгаш Турцияның өске-даа хоорайларында америк баазаларда ажылдап турар ажылчыннар ажыл төлевирин бодидерин болгаш куп-ажылдың байдалдарын экижидерин негээн. Боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин кымгалаан Турцияның ажылчы чоннарының демиселп 44 хонукта үргүлчүлеп кезген. Турцияда турар америк чөпсектиг куштериниң төлээдекчилерп дүжүп бээр ужурга аргажоктаи таварышкан. Олар ажыл соксатканнарның негелдеринең хандыраарына чөпшээрежин турар дугайын медеглээн. Ындыг болза-даа ол үүгле кажарлаашкын болган. Ажыл соксатканнарның негелдеринең үүгле чамдык кезиин хандырар дугайында дүгүржүлгага профзиилелдер удуртулгазы-биле кады ат салган.

Измирде ажыл соксадыышкының комитединиң удуртукчулары ажылчыннарның негелдезин хандырбаан шаанда ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээр деп медеглээн.

Макартизм ёзузу-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чүртта студентилер шимээшкининиң калбарганындан коргуп девидээн Американың чагырыкчы бөлүктери «өске үелдиг» аныяк американчыларга удур кара туразында кампанияны калбартырын эгелээн. Истелгенин федералдыг бюрозунуң саавырын ёзугаар Баттышкан Штаттарның студентилериниң эң дайынчы бөлүктериниң бирээзи — «Демократтыг инитилел дээш студентилер» деп организациянын активчилериниң аттарын киирген «кара данзыларын» тарадып турар. Парлалганың дыңнатканы-биле алырга, төлээлекчилер палатазының иштики айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле комиссиязы бо организациянын ажыл-чорудулгазын хынап көөрүн бо неделяда чорудар дээн. Моон мурнунда антиамериканчы ажылчорудулганы истеп хынаар комиссия деп адап турганы ол орган макартизмниң үезинде бүжар «алдар-биле» сураг-жаан турган.

СИБИРЖИ БАЗЫМНАРЫ

болгаш Новосибирскиниң эртемденнери математиктиг чаартылганың болгаш электрон-саналга машиналарының дүзээзы-биле демир руда байлактыг черлерни шиңгээдип алырының эзлчеглиг болурун тодарадып турар. Соруга чиик эвес: чүрттүң одалга-энергетика балансызының дугайында чаңчыл болган бүгүле билиишкиннерни нефтиниң болгаш газтың ап октапканы ышкаш, демир рудаларын хөйү-биле ажыткан чорук ажыктыг казымалдарның чурт чуруунга боттуг эдилгелерни киирген.

Чаңгыс үүле Бакчарскиниң байлактарының курлавырлары безин херек кырында кызыгаар чок. Сибирьниң чер иштининң байлаан бойдус магалыг-ла тавартыштар чапаан хаан: ында торф, хүреп хөмүр-даш, тудуг элезинин, элезин-дой-довурак материал дээш, черле чүнү чок дээр! Кожазында нефтиниң болгаш газтың бар болганы ол байлактарны ажылдап ажыглаарының чыртыкылаачак перспективаларын ажыдып турар.

Чөөн Сибирьниң магалыг улуг девискээринде демир рудаларының милиард-милиард тонна курлавырлары овон черлерде бар. Ангаро-Питскиниң бассейнин (Красноярск крайда) болгаш Барыын Сибирьниң байлак черлери — Сибирьниң кара металлургиязының даартагы хүнүнүң адрестери ол-дур.

ЧУРТТУҢ ХИМИЯ ЦЕГИ

СИБИРЬ — химия үлетпүрүнүң чок дээн бааззызыдыр. Ында чиг-эттиң бүгү хевирлери, чиик өртектиг сдаар чүүл болгаш электроэнергия, ажжок улуг суг курлавырлары болгаш тудуг материалдары бар.

Каучук болгаш резина чокта амгы делегейни билип алырының аргазы чок. А мырыңай чоокка чедир-ле каучуктуң кара чаңгыс үнер дозу колония чурттарның плантациялары, кол шургулайында Мурнуу-Чөөн Азияның каучук үнүштүг районнары болуп турган болгай.

Нефтиден мономерлер алырының чиг-эдининң бөгүн аң чиик өртектиг чери Сибирь болуп турар. Сибирьге үлетпүрүүң ол адырын хөгжүдерин бир янзы көөрүнче геологтарның ажыдыышкыпнары албадап турар. Келир үеде синтетиктиг каучуктуң чаа улуг заводтарын маңаа тудар. Ындыг каучукка негелде чылдың-на өзүп орар.

Каустиктиг соданы, хлорну болгаш хлор-продуктуларны, химиктиг волокноларны, синтетиктиг смолаларны болгаш пластиктиг бүдүмелдерни база химиктиг продукциянның өске-даа хөй-хөй хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле Сибирь иштин Эвилел хемчээлинге улам улуг черни эзлеп бар чыдар.

СИБИРЬНИҢ ДЕЛГЕМ ТАРЫЛГА ШӨЛҮ

СИБИРЬНИҢ кодээ ажылагыйын бойдус түүге чаңгыс чылыг талазы-биле кыызгаарлап турар. Сибирьниң чайы кыска. Часкы тарылгадан ажаап алыышкынга чедир, сиген кезилдеанинден бүгү узун кышка маз чемнерин курлавырлап алырынга чедир бүгү ажылдарның хуусаалары ажжок кыска. Эрте дүжер доңаттарга алдырбас, бедик дүжүттерни берип шыдаар аргалыг тараа болган ногаа культураларының чаа сорттарын тургузарының айтырыгларынче ооң ужурунда конференциянның киржикчилери онза кичээнгейни салган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының биология институттары, селекция станциялары, колхоздар болгаш совхоздар бо талазы-биле боттарының шинчиледдерин чорудуп турар.

Сибирь черииниң хөрөүннерининң үнүш-дүжүткүрүн, күчүлүг техниканы болгаш мурнакчы дүржулганы ажыглавышаан, Сибирьниң кодээ ажыл-ишчилери чурттуң Европа чартынга бодаарга ботүнезинин талазы-биле бөгүн безин 20—30 хуу чиик өртектиг тарааны, 15—20 хуу чиик өртектиг эътти болгаш сүттү берип турар болгай.

Сибирьде ажжок улуг чер шөлдерин — тулаавланган, кужурланган, кандаачал черлерни база эртем шиңгээдип алыр апаар. Мелиорациянын эртемге үндезилеттинген аргалары, агротехниканың мурнакчы аргалары, электрижидилге болгаш бүдүрүзгени хемижидерп, эвиларның болгаш районнарның бойдус база экономиктиг байдалдарын барымдаалап специализациянны хамыладыры— Сибирьниң кайгамчык делгем чер курлавырларын амгы үеде шиңгээдип алырының аргалары олдур.

2000 чылда чурттуң кодээ ажыл-агый чиг-эдинге болгаш чеменнилге продуктуларынга хереглезинин хандырар төлээде. Сибирьниң экономистериниң санап турары-биле алырга, продукциянның чамдык хевирлерин бүдүрерин маңаа үш—алды катап көвүдедир ужурлуг.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң кодээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле эртемшинчилел комплексизин тургузарынга Бүгү-эвилел ленинчи субботнигинден киргеи акша-хереңгилерни бээр деп Совет чазактың шиитпириниң дугайын конференциянның киржикчилери чаагай сеткилханыышкын-биле чугаалап турганнар.

ТАЙГА 2000 ЧЫЛДА

АМГЫ ҮЕНИҢ саазынны дүрген кылыр машиназы 300—350 муң гектар шөлден арга-ыяштың чылда немей өзүлдезинп чарыгдап болгу дег хөй санныг саазынны чыл иштинде-ле ажылдап үндүрүп турар. Ындыг болганда чижээлээрге, Новосибирск область шиви ыяштарның бүгү курлавырларын ындыг машина үш-ле чыл дургузунда сайзырады ажылдап каапгып болур-дур.

Ынчангаш миижин кескен черлерниң арга-миижин катап тургузар дугайында сагыш санныкшыны, арга-арыгларны ажаар болгаш оларның шынарын экижидер талазы-биле хемчеглер хүнүң чугула айтырыны болу бергеи. Созуп, дептер саазынны, бижик бижирр саазын, сава кылыр саазын, конденсатор, кабель саазынны —ол дээрге саазынпирның үүгле чамдык сорттарыдыр, саазын ажыглаар адырлар чыл санында калбарып орар болгай. Саазын, мебель, аң-мең кежик, химиктиг продуктулар, тудуг материалдары.... ол дандында 20 муң ажыг янзы-бүрү аттыг продуктуларны кижи төрелтетенге арга-арыг бээр. Ынчаарга чүрттә тудуг ыяжыныг ажыглаар курлавырларының дөрттүң үш кезиин Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң арга-арыглары бөрип турар.

Чижек сайгаашкыннар-биле алырга 2000 чылга чедир делегейге ыяш байлаан ажыглаары 1985 чылда, ийи милиард тонна болганынга удур беш милиард тонна ажаар. Ынчангаш тайганың ыяш байлаан каныыг, үгаанныг, ажылыг ажыглаары чугула.

* * *

НОВОСИБИРСК конференциязының чүс-чүс киржикчилери пленарный азы семцияларының хуралдарынче неделя дургузунда эртенинң-не чоруун тургаш, Академия хоорайжыгаштың Эртем кудумчузун кежилдирп: «Россияның күүгүзүн Сибирь остүрер» деп Ломоносовтуң өткүт сөстерин бижээн транспарантынны көрүп эртип турганнар.

Ынчангаш магалыг чаагай өттүр көргүшкүнүн боттанышкынының үезин келгепи бо-дур! — деп кижи бүрүзү чоргаарланыышкын-биле бодап турган.

З. ИБРАГИМОВА,
Д. ЗОЛОТОВ, СЭТА-ның корр.

Культураның болган дыштанылганын Гастелло аттыг паркының лекторий залында Кызылдың уран чурулга школазының өренникчилериниң чүраан чуруктарының делгелгези ажыттынгандан бээр өлүп каш хонук арткан. Янзы-бүрү тема-ларга, янзы-бүрү өнерлиг будуктар-биле чураан, янзы-бүрү хемчээлдиг чуруктар көрүкчүлерни сонуургадып турар.

ЧУРУКТА: делгелгеде чуруктарны көрүкчүлерниң көрүп турары.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

„АЛДЫН СОГУНА“

Бо чылдың май 13-те үнген № 110 «Советская Россия» солунга парлаттынган «Немелде өртектиг чечектер» деп чүүлдү улуг сонуургал болган сёткил хынмышкын-биле номчудум. Чүүлдүк авторлары: В. Мотяшов болган Г. Орловский «Правда» деп ном үндүрер черниң оперативтиг отрядының комсомолчулары болган Москва хоорайның шагдаа ажылдакчылары ол материалды чыып белеткээринге, фактыларны ыяавылаарынга дузалашканнар.

Күрүне болган кооператив садыында өртектен улгаттыр чамдык чүүлдерни, чижээ, чечекти, чижеҥ ёзуг-биле базаарларга садыглап турганын ол чүүлде сойгалап илереткен... Москваның бир албан черинин ажылдакчызы Маргарита Ивановна Сучкова 1969 чылдың апрель 25-те Черемушкин рынокунга беш салбактыг белүк чечекти бичии кара салдыг, ярны хүнге каарып додуга берген аныяк кижиден 10 рубль-биле садып алган. Дараазында база-ла бир ооп болган уруг оз-ла кижиден он рубль-биле база чечек садып ап-тырлар.

Ооп биле уруг — оперативтиг отрядтың комсомолчулары-дыр. Олар чогуур документ бижиктерин көргүскеш, чечек садыгжызын шагдаа черинге эккелгеннер. Ол кымыл дээрге, Бакудан Москвага чедип келген киномеханик Рафит Мустафаев деп кижи болган.

— Бо чечектер мээҥни эвестир. Бир херээжен кижи кадартын каапаш, чемненип чорүй баады — деп, ол шагдаа черинге будуддуруп кедетпээн.

— Ол херээжен кижи-биле таныш боор силер, аа?

— Кайын таныш боор ийик. Бегүн бир-ле дүтаар көргеним ол-дур ийик — дээш, Мустафаев куду көрүгеп.

Чижеҥ садыг кызыл, күшажылчы кижилериҥ карманыпче шак ынчаар ажылыбиле холуп суп турган кижизин шаҥнавас дээрэн черле билдингир. Бир эвес хөй-ниитиниҥ төлээлери, улусчу коптролерлер, шагдаа ажылдакчылары болган журналистер демдеглээн алган, доктаамал хыналданы кылыр болза, үстүнде ышкаш шак ынчаар улгаттырып турардыр.

— Кандыг кончут өртээ аар чүвел, «алдын согуна» эвес пе ге? — дээш чугаалаҥны Кызыл рынокунга амгы үеде хүнүҥ-даа дынаап болур. Согуна өртээн шак ынчаар кедергей улгаттырып турар чижениерни Рафит Мустафаев ышкаш кылдыр чүге тодаартып болбас деп?

Бир килограмм картофельдиҥ магазинде үндүр садар өртээ 14 көпеек болгай. Ынчаарга, 8 килограмм (бичежек кочал ишти) картофельди рынокка 1 рубль 80 көпеекке алы 2 рубльго чижеҥ ёзуг-биле хуу кижилер садып турар.

Хайгаараалдың болган хыналданың кошкаанда хуу онучүүрек ийи-чаҥгыс кижилер ажыглавышпаан, кат-чымис, ногаа аймаан, тооруктуг болган өске-даа чүүлдерни рынокторга чижеҥ сорулга-биле улуг өртекке садыглай бээр таварыгларар ам-даа чок эвес. Мынчаҥаш, рынок өртээниге хөй-ниитиниҥ салдарын доктаамал чедирери, хыналданы, хайгаараалды күштелдирери эртежок чүгүлде деп бодаар мен. Бо херекке улусчу контролёрлар болган хөй-ниитичи комсомолчу оперативтиг отрядтарның кежигүнери, шагдаа болган садыг организациялының ажылдакчылары, парлалганың төлээлекчилери шинчилеп, ыяавылаар үүредүг ойнаар ужурлуг.

Д. ИРГИТ.

Мөҥгүн-Тайгада сөөлгү коҥга байырлалы

Майның 24-те дүштекиниҥ 3 шакта 420 олуттуг школаның 605 өренникчилери, хөй-хөй ада-иелер, район төвүнүҥ хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери школа херимниҥ иштинге чыглып келгеннер. Ол болза 10 «а», «б» класстарның өренникчилериниҥ сөөлгү коҥга байырлалының шугум чыскаалы. Сөөлгү коҥга байырлалынга аныяк кеттинникен, катыжоглуг 36 доозукчулар чыскаалыканнар.

Байырлады ортумак школа директорунуҥ өредилгежижиидилгелиг ажыл талазы-биле оралакчызы эш Иргит ажыткаш, ол-ла школаның кижизидилгө талазы-биле өредилгө эргелекчизи эш А. Бегзиге байырлыг шугум чыскаалынга үүве чугаалаары-биле сөс берген. Ол Мугур-Аксы ортумак школаның бо чылгы доозукчулары ук школаның төөгүзүнде нийги доозукчулар болурун чугаалаап, күрүве экзаменнерин бүтүү доозукчуларының чедиишкинниг дужаарын башкыларның, ада-иелериниҥ мурнундан күзээн. Эрткен чылын ук школаны 28 оолдар, кыстар доосканнар. Олар ам колхоз бүдүүлгезинде ажылдап, дээш, тускай ортумак өредилге черлериндө өөренип турарлар.

Доозукчулар күрүне экзаменнерин дужаарыга белеткелди канчаар чорудуп, түүн кылып турарын онгу классчылар Аймаан Вера, Константин Дондук олар чугааланнар. Онгу классчыларның эстафетазын хүлээп алганын, олар ышкаш өөренип, төлептиг чурум-сагыглыг болурун, күш-ажылга чаҥчыгарын школаның үш белеткел классчарының өөреникчилериниҥ өмүнээзинден Хертек Сайбкай чугаалаан.

Мугур-Аксы ортумак школаның онгу классының доозукчуларына тураскааткан сөөлгү коҥганы белеткел классының эң тергиин өөреникчиан Салчак Жанна кыҥгырады хапкан соон дарый, онгу классчылар «Сөөлгү коҥга» деп сураглыг ырны тыва дылга ырлашканнар. Аныяк талалы үннер школа чанынга үр чаҥгыланып, оюн-тоглаа, хөөрежиишкиннер аҥаа болган.

Дараазында онгу классчылар, белеткел класстарның өөреникчилери, башкылары, ада-иелери болган боттарының школачы өҥнүктер-биле чурукка тырттырганнар.

Б. АДЫГ-ТУЛУШ.

ЛАГЕРЬЛЕР СЕПТЕЛГЕЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Республиканың бүгү школаларында доозарының аказамени чок класстарда өредилге доозулган. Бүдүн өредилге чылының дүргүзүнде күҥүн үндүрүп өөренип келген уругларны дыштандырары чаа өредилге чылынга белеткелдиг болгаш эртип турар өредилге чылының кижизидилге ажылының чүгүлә кезээ.

Ам үеде школачыларның чайгы дыштанылгазын шын организастаар ажылга бүгү хөй-ниитиниҥ кичээнгейи салдынып турар. Күш-ажылчы болгаш дыштанылганың, доктаамал ажылдаар пионер лагерьлерин септеп белеткээр ажыл, бүдүрүлге бригадаларын, каттышкан отрядтарны, туристчи походтарны, солун аксурсияларны четчелээри чер болганда чоруттунуп, хүниүн чүгүлә айтырыы апарган.

Таҥды районда Чагытай хөлдүҥ девискээри уругларны дыштандырып кадыкшыдарынга чайгаар бүткен таарымчалыг байдалдарлыг. Ынчаҥаш каас-чараш, бойдус чурумалдыг, көктүг-шыктыг, арыг агаарлыг бо черге республика школачыларының янзы-бүрү слёттары, чыыштары болгаш маргылдаалары болгулай бээри таварылга эвес. Оон аҥгыда бистиҥ республиканың адырлар аайы-биле профвилелдериниҥ үш пионер лагери доктаамал үш сөөнүүт ажылдап келген. Ол лагерьлериҥ оран-бажыҥ-биле хандыртынганын багай деп болбас болгаш бо чылын безин чаа тудуглар немежип турар.

Уруглар дыштанылгазынга лагерьлериҥ белеткели бо хүниверде чоруп турар. Республиканың үлетүүр, транспорт организацияларының Терешкова аттыг лагериниҥ уругнар чурттаар үш корпузунуҥ бирээзи белен, база бирээзи кезик кижи септеттингеп, үшкүүнче ам-даа хол дегбээн. Столованы 6 бызаачы септеп турар. Бир эвес кылыр ажылдарның хемчээлин аа көөр болза, дыка улуг. Ийи корпусту чугайлаар, будуур, соҥгаларының ойбактарын шилээр. Столованың ханаларының болгаш дээвириниҥ тиглериниге чиге маназалар катар, чугайлап будуур, печказын септээр, стол, сандайларын будуур. Оон аҥгыда уругларын ойнаар шөлдерин дерип кылыр, үрелгеп статуэткаларны кылыр, кааспап шимээр дээш, ажылла хөй.

Колхозтар болгаш совхозтар араазының «Орлёнок» лагеринде байдал үстүндээниҥдээ дүвүреҥнииг. Лагерьниҥ 8 чуртталга корпузунуҥ түгле чаҥгызы («Межегей» совхозка хамаажыры) белен, артканнарынга шуут хол дегбээп. Бир маназа корпусту бузуп каан, оон орнунга брус-биле кылыр тудуг эгелевээн. Чаа столованың ханазы, крышазы доозулаа-даа, материал чогуудан ара туруп алган. Уруглар ойнаар шөлдер кылдынмаан, аткыыштарның үүгле херекселдерин чедирип каан. Стол, сандай, тумбочкалар будуттунмаан.

Садыг ажылдакчыларының Чагытай кыдында пионер лагериниҥ үш чуртталга корпустарының ийиси белен, мынчаҥаш-даа чунар-бажыҥ тудуунуҥ шазазы, соҥга, хаалгазы ам-даа кылдынмаан. Оон аҥгыда штукатураалаары, чугайлаары, будууру болгаш печказын кылыры база бар. Столовая база-ла улуг септелгелиг, ында 6 кижи муң-не ажылдап турар. Сугга эштир чер, ойнаар шөлүүгештер, херекселдер ам-даа белеп эвес.

Черле элдеп чүве. Кайыдаа лагерьлерге немей кылыр тудуглар, капитал септелге үүгле ам чаа тургустунуп келген айтырыг эвес-ле болгай. Оларны чүге эрте тудуп, кылып эгелевээнин? Ол ышкаш, бо лагерьлерде уруглариың астетиктиг негелдезин хандырыптар көрүштүг чараш үүлдер эвээш. Корпустар араазында кылаштаар оруктар чок, чечектер болгаш өске-даа чараш үнүштер тарыттынмаан, ол чер кандыг болдуг, ол-ла хевээр. Бир эвес оруктарны даштар-биле демдеглеп салгаш, чугайлаза, чечек клумбуларындан кылгаш, аҥаа чараш, өң-баазын чечектерден олуртупса, лагерьлер улам аяа кирип, чараш апаар. Ону кылыры черле эргежок чугула.

Июнь 15-тен эгелеп пионер лагерьлери ажыттынар, уруглар чер-черден чыглып келир болгай. Бир эвес Чагытайда лагерьлериҥ септелгезин болгаш тудугларын дүргедетпес, пинипирлиг хемчеглер албас болза, школачыларны четче белеткеттинмээн черге үүлээп алыр аналары чайлаш чок ивре. Ынчаҥаш лагерьлерге хамаажыр турар организациялар: Кызылдың садыг киллизи, респотребсоюз, транспорт организациялары. Таҥды районуҥ колхозтары, совхозтары, онда механизастаттынган көҥүл чоруур тудуг колонналары лагерьлер септелгезинче, онда тудугларже четчир күштү чорудуп, шефтээшкиннерни уругулчу организастаары негеттинип турар.

С. ЧИГЖИТ.

«ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН» Ш. СЕДЕН-ООЛДУҢ фотоэтюду.

БИСТИҢ САДЫВЫСТА

«В. И. Ленинниҥ төрүттүнген хүниҥден бээр 100 чыл болурунга, Совет Тываның 25 чылының юбилейинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужураҥыр дээш Самагалдайның уруглар садының коллективи бедиткен социалистиг үлүлээлгелерни алган. Уруглар садында шупту 80 уруг бар. Оон даштыкы болгаш иштики дериглезин уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге таарыштыр кылган. Эрткен чылдарга садтың дашты дериттинмээн турган болза, бо чылын ада-иелериниҥ болгаш кижизидикчи башкыларның күҥү-биле дыка хөй чаа чүүлдер немежикен. Чижээ, кышкы үеде уругларның чүүгулап ойнаар черин, оон бадыптарда хереглээр сыртыктарны ада-иелер даарап берген. Ол ышкаш тоолдар бажыпчыгажын, чайгыныр черни, элезин төккен хааржактарны тургускан. Бо ажылларга ада-иелер Ф. Башин, М. Калчан, Ф. Логинов, Д. Лойгу, Г. Ликтан дээш оонда өскелер идепкейлиг киришкеннер.

Уругларның түс-түс болуктериниҥ аразында чарыш чоруп турар. «Түҥнелди ийи неделя болгаш-ла үндүрер. 5—6 харлыг уругларның болуу тиилекчи болуп келгей. Бөлүктүг кижизидикчи башкызы Тамара Ховалыговна Калчан өредилге-кижизидилгелиг ажылче улуг кичээнгейни салып турар. Оон кичээлдери көргүзүг материалдары-биле байлак. Оларны боду кылып ап, а чамдыызын белеткээринге ада-иелерни-даа дузалаштырып турар.

Бистиҥ садывыс чуртталга бажыңына турар. Аҥаа уругларның чогуур кижизидилгезинге хамаарыштыр таарымчалыг байдалды тургузары берге. Шиңгүр болганындан чамдык бөлүктерге оюннар эрттирери дыка таарымча чок. Эт-херексел аймаа-биле чедир хандыртынмаан.

Чамдык таарымча чок байдалдар бар-даа болза, коллективтиҥ кежигүннери уругларның өредилге-кижизидилгезин кошкатпайн, кичээлдерни, оюннарны программа ёзугаар эрттирип турар. Садтың иштики дериглезин шевергин кылган. Кижизидикчи башкы Оюмаа Чорбаевна Чооду бодуҥуң дуржулгалыг арга-мергежилин кызымак чоруу-биле өскелерге үлегерин көргүспүшаан, ада-иелерниҥ, чаштарның хүндүткелин чаалап алган. Уругларның концертин белеткээш, ада-иелерге каш-даа удаа көргүскен. Оларның хол-биле кылган ажылдарының делгелгезин организастап, кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип турар. Оюмаа Чорбаевна хостуг шактарда уругларга кино, концерт көргүзүп, аексурсияны чорудуп, шаг-үениҥ айы-биле бойдустуҥ каас чурумалын уругларга таныштырып келген. Өредилге-кижизидилгелиг ажылды бөлүктер айы-биле программа ёзугаар чорударга уругларның үгаан-медерелиниҥ сайзыралынга ужур-дузалыг, оларның сонуургалы янзы-бүрү болуру кымга-даа билдингир. Чамдыызы ырга, танцыга, өскелери шүлүк, чечен чугаа, тоолдарга ынак болгулаар. Бистиҥ садывыста Урана Намзал, Валериана Ликтан, Ира Арыштаева ада-иелерге бараазгаткан концерттериниҥ таланчылыг киржикчилери.

Бисти удуртуп турар органнар районо, райкүүском уруглар садының одаар ыяш, дериг-херекселинге хереглээр материалдар-биле хандырарынче кичээнгейни кошкак салып келгенин демдеглевес аргажок.

А. ШАЛЫК,
уруглар садының эргелекчизи.

БАШКЫНЫҢ СУМЕЗИ

Чогаалдан үзүндүну сайгарары

Чечен чогаалды уругларның сагыш-сеткилинге кирер өредиири оларны кижизидеринге болгаш чечен чогаалды ханы билип алырынга, аҥаа сундулаашкынны ханылдырынга сандарлыг. Проза чогаалын хөй-биле номчуп, оон ужур-утказын сайгарып билири өөреникчилериниҥ өске әртемнерни чедиишкинниҥ өөренириниге дузалыг. Ол ышкаш өөреникчинин дыл, домаан сайзырадып, чогаадыкчы арга-мергежилин бедидер, аажы-чанын, культуразын тодаргайлаарынга аажок дузалыг.

Кандыг-бир проза чогаадының үзүндүзүн өредип эгелээр мурнунда ук чогаалдың авторунуң чогаал ажылы-биле ажылын допчулап таныштырар. Оон соонда үзүндүнүң текизи-биле өөреникчилерни таныштырар. Ук үзүндүну программа ёзугаар каш шак өредиирин тодаргайлап алыр. Текст-биле өөреникчилерни таныштырарының аргазы аҥы-аҥы. Башкының бодунуң тайылбыры, башкының аянныг номчулгазы, өөреникчилерге номчудары — мындыг арталарны ажыглап болур. Чижек кылдыр С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузундан «Мергең» деп эгени көрээли. «Араттың сөзү» 5 класстан эгелеп, өредип эгелээр. Программа ёзугаар 5 класска «Мергең» деп эгени шээжи-биле доктаадыр ужурлуг.

«Мергең» деп эгени өредип эгелээриниҥ мурнунда кижилерде беседа чорудар. Авторнуң күрүне, хөй-ниити болгаш литературулуг ажыл-чорудулгазының дугайында допчулап чугаалаар. «Араттың сөзү» деп тоожу дээш авторнуң күрүне шаҥналын алганын, ол чогаадың очулгаларының дугайын, идейлиг утказын, кай номнардан тургустунганын, кайы үелерге хамаарыштыр чогааттынганын допчулап тайылбырлаар. Оон соонуда ол эгениҥ текизи-биле өөреникчилерни таныштырар. Ында бойдустуң чурумалдарын канчаар көргүскенин өөреникчилерден айтырар, чедир чугаалап шыдаваза, башкы боду тайылбырлап бээр болгаш пейзаж деп үүл дээрзин өөреникчилерге билиндирер.

Чогаалдың дылын сайгарары чугула. Риториктиг адаллаарын, эпитеттерин, деннелгелерни болгаш метафораларны авторнуң чедиишкинниг ажыглаанын айтыр, чижектерин сайгарар. «Араттың сөзү» деп тоожунуң ниити кол утказын «Тос чадырда» деп бирги номнуң «Мергең» деп эгезинде уран-мергең арга-биле көргүскен. Мергең земниҥ Тожунуң тайгаларындан эгелеп баткаш, Каа-Хемче киргиже чедир әртип баткан берге оруунда Тыва улустуң чүс-чүс чылдарда даштыкының эжелекчилериҥе, чижеҥ садыгжыларына болгаш иштикиниҥ феодал-дүҥүметтериҥе дарладып әрткени, чонунуң хосталга, аас-кежик дээш чүткүлү көстүп турар.

Тыва улустуң хөй национальдыг Совет күрүнеҥиҥ составынга киргенин, социалистиг оруктап коммунизмче хөгжүп бар чоруурун база-ла ол эгеден көрүп болур.

Ук чогаалда үзүндүге хамаарышкан ниити идейлиг утканы өөреткен соонда Мергең хем кайы районнуң девискээринде турарын картадан көргүзер болза улам эки.

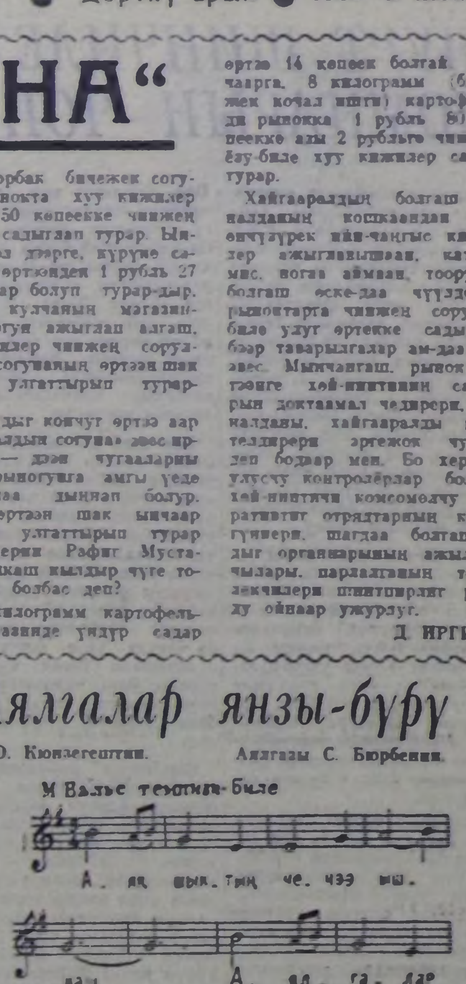
Эң сөөлүнде үзүндүүң грамматика-биле холбаар апаар. Өөреникчилериҥ шын бижиириниҥ чедип алыр сорулга-биле, оларның частырыгларын эвээжедир дээш өөреткен чогаалдарының иштиниҥ чамдык бижиирин берге болгаш өөреникчилериҥ чазыптып болгу дег сөстерин ук чогаалды өредип турар үеде самбырага бижидип болур. Чижээлээрге, «Мергең» деп эгеде хөй нарын сөстер бар, оон ынай дакпырзап бижиир ажык эвес үүктер хөй. Чижээ: чаъс-чаймык, аңдара-дүҥдере, тайга-таңды, чытталыш, чассыг дээш оон-даа өске.

Бир эвес проза чогаалының үзүндүзүнде дорт чугаалар, аян сөстери, киирилде сөстер бар болза ону аяның номчударынга, өөренникчилерни чаҥчыктырар.

М. ДАКПАЙ-ООЛ,
литература, дыл башкызы.
Чөөн-Хемчик район.

Аялгалар янзы-бүрү

Сөзү Ю. Кюнзегештиҥ. Аялгазы С. Бюрбениҥ.

Аяң, шыктың чечээ ышкаш
Аялгалар янзы-бүрү —
Ыяңгызыг өткүт тода,
Ындаазында маажык, уян ...

Кожумаа:
Таалапчыг үнүң дыңнаап,
Даады ону сактып кээр мен.
Оргу черниҥ хемниге хүн
Орайга дээр шолаан эштир
Ону чалгыг болап каар дээш
Опчоктанып, самнай бербес.

Кожумаа.
Сээң үнүң шак-ла ындыг
Сеткилимниҥ тереҥинде
Удаажыраап, уттундурбас
Улам уран хомустаалыр.

Кожумаа
Дөргүл шыкта ховаргенниҥ
Оттурбас дээн сырын ышкаш,
Дескел биябес ынакшылды
Оожум, хүнүк сымыраныр.

Кожумаа:
Таалапчыг үнүң дыңнаап
Даады ону сактып кээр мен.

Редакторнуң орлакчызы
С. К. ШОЙГУ.

ЧАШ УРУГГА НЕМЕЛДЕ ЧЕМ

Уругну немелде чем-биле чемгерерин незининг эмиг судунүң эвээш, хөйүнден хамаарылга чокка 5 айлымындан эгелээр ужурлуг.

Немелде чемни эрте (дөрт айлымындан эгелеп) бээрин чамдык варыглардан аарып турар таварылгада, чижээлээрге, хан чедиишпестээн, рахиттээн, уругулчу кетирип, кустурар уругларга сүмелеп болур. А ижин-шөйүндүзүү, эът ижиир аарыглардан аараан уругларны немелде чем-биле эрте чемгербезе эки.

Баштай аң хоюг, а соолгуредир бүдүн чемнерни бээр, чемни омаштап база дайнап чиирииге уругну чаҥчыктырарын эрте эгелеп болур.

Уругнуң баштайгы немелде чемгерилгеэн ногаадан кылган шюре азы 5 хуузу ногаа болгаш сүттүг каша боон болур. Ногаадан кылган шюрени баштайгы немелде чем кылдыр элекке торуттуунген, неличиниҥ судуу уруун тоттурбазындан рахиттээн, гипотрофейден аараан уругларга, а ол ышкаш каша чээн соонда ногаадан кылган шюреге хөөн чок уругларга бээри ажыктыг.

5 хуузу каша-биле чемгерген соонда 2 неделя болганда оон 10 хуузун чалаҥ сүт-биле солуур, мынчаарга хоюг капаны кырлыг-кара, суда, рис кашалар-биле аралаштырар херек. Уругларга кырлыг-кара кашазы онза ажыктыг. Уругнуң чем рацпопунга ак саржагны 5 чартык айлымындан эгелээш киирер.

7 айлымдан эгелээш уругнуң ийиги немелде чемгерилгеэнге муи, сухарей болгаш ак хлебтен тургустунган дүштеки чемни бээр, ногаадан кылган шюре болгаш картоп каан чаа яблокону дүштеки чемге база киирер.

8 айлымындан эгелээш уругну үшкү немелде чем-биле чемгерип эгелээр. Аҥаа кефир азы печенье биле сүт киирер. А ол-ла үеде хүнде 30 грамм эттиг бульонну (1 улуг омаш иштин) бээр. 10 айлымында уругга фрикаделекти, бир харлыында изинг буска быжырган котлетти бээр.

Уругну баар, мээ, балык-биле чемгерери ажыктыг. Уругнуң чемниде белоктуг шынарынга эргежок чугула пегеттинер саннаг чиг сүт быштаан бээр. Амыдыралының биргн чылында кисель-биле чемгерери чедиигир эвес, түге дээрге, бо блюдада углеводтар хөй болуп турарындан оон хоолулуг шынары шоолуг эвес болур.

Эки өзуп доругуп орар, кадык уругну 11-12 айлымында неличиниҥ эминдеп чарары күзенчиг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

кино

ИЮНЬ 3-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Андрейка» 10, 12, 2, «Барымаа хөрек» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өмээн негээшкинии» (1-ги, 2-ги сериалары) 10, 12.45, 3.30, 6.15, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кымга-даа хамаарышпас сугаар» 3.15, 5.10, 7.05, 9 шактарда.

ВИТАМИННЕР

ВИТАМИННЕР БОЛЗА будумеделериҥ шын солчурушка эргежок чугула, а уругларга болза оларның чөп, шын өзүл база сайзыраарынга херектиг. Кандыг-бир витаминниҥ чедишпези аар-берге аарыглардан аарырынга чедирер. Бир эвес организминиҥ витаминнер хереглээри хандыртынып турар болза кижи могаачал эвес болур, янзы-бүрү аарыгларга удур эң шынарак болур.

ВИТАМИННЕР БОЛЗА аъш-чем аймаанның продуктуларында бар болуп чоруур. Ынчалза-даа аъш-чем келээде-ле кижиниҥ организмизиге хереглиг витаминнериниҥ шупту-зу-ла чогуур хемчээли-биле хандырбайн турар. Ынчан тускай белеткеп каан витамин таблеткаларын, ажыткыларын, хандырарны ижер апаар. A_1 B, B_2 болгаш С деп витаминнерни эмчиниҥ берген бижии чокка ижип болур, кордунген саным хажытпайн ижер.

Д ВИТАМИННИ болгаш база витамин холуктуг балык үзүм чүгле эмчиниҥ сүмезин ёзугаар ында айыткан хемчээлинден бичии-даа хажытпайн ижер. Д витаминин хөйүү ижер болза хоралыг — уругларның өзүлдезин ара доктаадып, оларның деңзевэй кудузаарынга чедирер, оон-даакта чугайның хемчээлин эвээжедир болгаш оон өске органнарже эът-мага-ботче шилчиирип болдура бээр.

База ол ышкаш К витаминниг эмнерин эмчиниҥ чөптээрели чокка ижип черле болбас.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакциянын адрезиз

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кедэ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-66, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргандь 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында парлалга эргелээниҥ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00142

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнделип эгелээнзиннеген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 4 СРЕДА № 128 (7974).

Өртээ 2 көп.

Акы-дуңманың байырын чедирген

Гваделупаның Коммунистиг партиязының болгаш оң төп органы «Этенсель» солунның чөзүрби чыл ою-биле холбаштыр Гваделупаның бүгү коммунистерингө Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди акы-дуңманың байырын чедирген.

Гваделупаның Компартиязы Гваделупага ёзулуг автономияны тыпсыры дээш шинтпиреиг демиселди чорудуп, ортулуктуң чонунуң калбак кезиктериниң национал эргелерин камгалап, социал-экономиктиг болгаш политиктиг эргелерни ол чонга хандырып бээрин негеп турар. Амылчын аңгының болгаш амылчы чонзарның ёзулуг авангардызы, бодунуң чуртунуң күш-амылчы үлүзүнүң эрге-амытарының туруштуг болгаш чайгылыш чөк камгаланчызы болуп турарын Гваделупаның Компартиязы бузуретпген.

Марисизм-ленинизмниң болгаш пролетарлы интернационализмниң тугунга шынчы гваделупа коммунистер делегейниң коммунистиг шимчээшининиинниң чаңгыс эвин бызыглаар, бүгү чурттарның амылчы чонзарының эп-сетиил наттыштырылгазын калбартып хөгжүдер дээш чайгылыш чөк демиселди чорудуп турар. Олар Совет Эвилелиниң улустары-биле майгыралы болгаш кады амылдажылганы хөгжүдер дээш демиселип турарын байырлыг телеграммаза демдеглевишээн, олар чаа-чаа чедишиктиниерииг болзун деп күзээшинии илерегейлээн.

Чайгы семиртилге

Тыванын байдалынга хамаарыштыр алырга, семиртилгеге чөгүмчалыг үе майдан сентябрь аразында болур. Малдың ниити немелде деңзизиниң чедөн хуузу, сүттүң чылда ниити чыылдазының барык сезөн хуузу ол үеларде алдынып турар. Ол ышкаш малдың чайгы оруглазының бөт-үнези чылдың өске үеларинде алдынган оруглануындан 2-3 катап чиик болур.

Чай — шагның эң эки үези. Чиик өртектиг мал чеминге, ногаан одарга даянгаш, хөй продукцияны — эттги, сүттү болгаш дүктү элбекшилдиг белетиззиринге чай оңза таарымчалыг.

Фермаларның, хөй бригадаларының амыл-ишчилери ленинчи юбилейниң алдарынга социалистиг чарышты үлам калбартпышаан, бо чылын планга немей хүлээлге-биле кады, күрүнеге 25 муң тонна эттги, 21 муң тонна сүттү, 2,7 муң тонна дүктү белетиззир соруланы чедишиктиниг боттандырар дээш чаңгыс деминг амылдап турар. Ол чиик эвес хүлээлге, ону чогуур ойунде доодур, харын амыр күүседип болурунуң бүгү арга-курлавырлары бар.

Кодзэмик партия, совет органнарының, амыл-агый удуртучуларының, зооветеринария амылданчыларының амгы нел соруглазы — мал семиртилгезин, чайгы одарладыышкынны шын организастаары болур. Турнуктур семиртиген малдың чүгле продуктулуу бедик эвес, оң чаш толу база ботнур, дүрген мандыычал болурун уттуп болбас.

Тыванық одар девискээри делгем, ол байлак чайлагларны, күзеглерни чоп амыглаар херек, ылаңгыя шээр малдың хонукта ортумак немелде деңзизи 200, а бода малдың 1200 граммдан куду эвес болурун чедип алыр. Семиртилгеге чүгле чайгы одарны амыглаары четпес, ылаңгыя саар инекке, тускайлап үскен коданга хөлүксээлиг чемни, концентратты база немей бээри чугула.

Мал семиртилгезин организастыг чоруткан «УТКА 25 чылы», «Өөн», «Межегей» ышкаш амыл-агыйларның эртикен чылгы үлегерин амыглаары чугула. Ол совхозтарның күрүнеге дужааган малы семис, деңзизи бедик болган. «Сүт-Хөлдүк» коргузуу база эки, ол совхоз эртнен чылын пландан ажыр 339 центнер эттги киирген, а бо чылын күрүнеге 8600 центнер эт садар хүлээлгезин база чедишиктиниг күүседиринге сүт-хөлчүлер бүзүреядиг.

Амыл-херек бүрүзүн киижилер, кадрлар ныыл бүдүрер болгай, ынчангаш чайгы семиртилгеге үлегерлиг малчыннарны мактаары, оларның дурмулгазын малбартыры чугула. 1968 чылда кадарган шарлыыктарының баш бүрүзүнге өнаштыр хонукта ортумаа-биле Каа-Хемниң «Бурунгаар» совхозунда эш Уйнук-оол 940, Барыын-Хемчиктиң «Бардык» совхозунда эш Хомушку 865, Таңдының дуруулга станциязында эш Шырап 765, Улуг-Хемниң «Найырал» совхозунда эш Суванит 725 грамм немелде деңзини ап турган. Амылынга кызыкаа, мергежээн шын ыдыг кадарчыларны, саанчыларны район бүрүзүнден хөйлү аза болуп.

Күрүнеге дужаар эттиң шынарын улам бедидер сорулгабиле амгы үеде республикада 25 муң бода мал, 290 муң ажыг шээр мал, 10 муң хире хаван тускай семиртилгеде үстүнген. Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс ышкы, часкы берге байдалдан үштүнүп, амгы үеде малын чайгы одарларже организастыг шилчидип эгелээн. Чөөн-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин, Таңды, өске-даа районнарның чамдык амыл-агыйлары чайгы мал семиртилгезинге белетиелеп хынамчалыг чорудуп турар.

Ниитиниң малын өстүрер, оң уксаазын эккидер, продуктулуун улам бедидер талазы-биле хемчегларни амыл-агый бүрүзү биледилиг организастаар, ылаңгыя эт, сүт, дүк будүреринн көвүдедир дээш социалистиг чарышты чер болганга калбартыр үжүрлүг. Чарыштың түңнелин доктаамал үндүрер, ону массалыг, дээштиг болдурар, материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшиннериниң хемчегларын организастаар херек.

Социалистиг чарышты калбартпышаан, «Сүт-Хөл» совхозтуң дирекция черинии, ында партия, профсвилел организациялары чорудуп турар чугула хемчегларын айтыры чугула. Пландан ажыр алдынган мал продуктуларының ниити өртээнии чээрби хуузун малчынга тыпсыры чаңчыл болган. Ол немелде шаңнал-төлевирден аңгыда, эң эки коргуулер дээш конкурс база чарлаттынган. Чарышка тимлээн малчынга бирги шаңнал—эзер-чүгенниг ат, ийиги шаңнал— Шушенское баар халас путёвка, үшкү шаңнал — радиоприёмник ышкаш, амыктыг өске-даа ховириик хемчегларин чер-черниң, амыл-агыйның байдалынга хамаарыштыр организастаары чугула.

Мөөң-биле кады материалдыг байлактың тургузуучулары киижилер, малчыннар дугайында, оларның амылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырар дугайында сагыш салыры чугула. Маңаа хамаарыштыр почта харылзааның, медицина болгаш культура албан черлериниң амылын амгы негелдеге дүүштүр бедидер херек. Райпо болгаш рабкооптарның амылын эккидер, фермаларны, хөй бригадаларын үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле үзүктел чөк хандырар, чайлагларда малчыннарга автолавкаларның чедерин шын организастаар. Партия райкомнары, район Советтериниң күүсекомнары, ылаңгыя кодзэ амыл-агыйның будүрүлге эргелелдерии бо талазы-биле хүн бүрү удуртуланы болгаш негелдениң күштелдирер үжүрлүг.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кодзэ амыл-агый будүрүлгезин дүрген хөгжүдеринге, амыл-ишчилериниң культурлуг болгаш амыдыралчы деңнелин улам бедидеринге доктаамал сагыш салып турар. Ада ёзуңуң ол улуг сагыш човаашкыныңга чаңгыс деминг күш-ажыл-биле харылзаары—медээниң бүгү чонунуң, ылаңгыя коммунистериниң кол сорулгазы болур.

Төрээн чуртка улам хөй, шынарлыг эттги, сүттү болгаш дүктү будүрүп белетиззиринге Тыванын амыл-ишчилери алган социалистиг хүлээлгезин чогуур ойунде чедишиктиниг күүседип шыдаар.

Чайгы семиртилге

Ногаан үнүштер

«Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының механизаторлары болгаш тараажылары беш чылдың дөртүү чылының тарылгазын алээн организастыг чорудуп турар. Тараа культураларының тарылгазы май 20-де доозулган. Быжыл-тас, сула болгаш чингетараа тарыырының планнары ажыр күүсеттинген.

Кукуруза болгаш ногаалар тарылгазы ам база-ла адакталып келген. Часкы тарылга үезинде техниканы мергежилдиг башкарып, ажыл нормазын үргүлүү ажыр күүседип келген механизаторлар бар. О. Санчай-оол чаштырылганың хүн нормазын үргүлүү 130—160 хуу, М. Донгак — 120 хуу күүседип турган. Оларның сеялыщиктери, комсомолчу кыстар О. Серен, О. Алдынкыс, М. Бөкүү олар тарылганың өгезинден бээр частың соок хаттыг хүннеринде-даа, түннүң карангызында-даа тура дүшпейн ажылданнар.

Салбырның кол тарылгазы суггарылгалыг черде. Суггарыкчылардан О. Шактароол, К. Мадар-оол март айда суггарылга бугаларының септелгези өгелээнден бээр ажылдаан. Олар май 25-ке чедир 181 га черни суггарып, эки түннелдп чедип алганнар.

Шөлдерде ногаан үнүштер бир дески үнүп олурар. Ол дээрге тараажыларның сетКилинге өөрүнчүт. Ынчалза-даа бедик дүжүттү алырывыс ол дээш күжениишкинии кошкадып, оожургаар болза, ол канчап-даа таарышпас. Чаш ногаан үнүштерни суггарар, ажаар, малдан камгалаар херек. Дүжүттү ажаап алгыже чедир демиселди кошкадып болбас!

Д. ОНДАР.

Ногааны — чонга

Көдээ ажыл-агыйның Тандыда дуржулга станциязы янзы-бүрү ногаа культураларын чыл бүрүде тарып олурткаш, багай эвес дүжүттү өстүрүп ап, ону чонның хереглелиниге киириштирип келген. Оон ангыда картофель тарылгазының талазы-биле бо станция районда база-ла көскү черни эзлеп турар. Аъш-чемниң ол үнелиг культуразын бо чылын 30 гектарны эки хөрзүннүг шөлдерде, өл-шык четчир, агаар-бойдус чылын келген үеде, орайтатпайн тарып олурткан.

Дуржулга станциязының ногаа тарыыр черинии болгаш кат-чимис өстүрер салдының ниити шөлү эвээш эвес — 50 гектар. Оон хөй хүузун катчимистиг ыяштар болгаш сыптар эзлеп турар. Бо чүгүле участокта ажылдап турар бригаданы Екатерина Петровна Воронина дээр аныяк бригадир удуртуп турар.

Ногаа культураларының тарылгазын сонуургап көөр дээш чеде баэривиске, 15 киижи янзы-бүрү ажылдар кылган турлар. Ногаажыларның бо чылгы планы арбын: 8 гектар черге капуста, 4 гектарга огурец, 1 гектарга морковь болгаш алаан каш гектар черге согуна, редиска, помидор тарып олурттур. Бо ногаа культураларын тарыыр шөлдерни бүрүн белеткээн. Редиска, капуста, согуна, морковь ышкаш культураларны олурттуп эгелээн. Помидориун рассадазы четчири-биле белеткеттинген.

Ногаа бригадазының ажылынга шаптыктыг чамдык чүүлдерниң барынга ногаажылар болгаш бригадир сеткил хомудап чугаалап турар. Тарып олурттуганы чорударда суггарылга кылыр хоолайжыгаштарны четче шөйбээнинден, сугну кочалдар-биле дажыглап турар. Ынчаар ажылаарга, хүнде бир кижи-зе 80—100 кочал суг дажыглап, хөй үе-шакты чарыглап турар. Шөлде суггарылга арыктары ам-даа кылдынмаан, ону кылдырар дуржулгалыг трактористи амга чедир дирекция бербээн. Ногаа бригадазына доктаамал 35 кижи, түлүк ажылдар үезинде 70-деп эвээш эвес кижи ажылдаар үжүрлүг турда, ам чүгле 17 кижи ажылдап турар. Ол бүгүнү бүдүрүлге-дуржулга ажыл-агыйының удуртулгазы кичээнгейге албайн келген.

Ногаажылар бригадазы бо чылын 1187 центнер янзы-бүрү ногаа аймаан, 800 килограмм яблок болгаш ранетка чимизин, 600 килограмм кат аймаан бүдүргеп, күрүне шыжамырынга киирерин хүлээлгеп. Ногаа өстүрериниң часкы ажылдарын дүрген чорударынга үстүнде демдеглээнивис ышкаш паштыктаашкыннар тураажок, дуржулга станциязының ногаажылары беш чылдың дөртүү чылында алган хүлээлгелерии ылап-зе күүседир деп быжыг сорук-биле ажылдап турарлар.

Ч. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: дуржулга станциязының ногаажылары редиска тарып турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Көктүг-шыктыг чайлагларже

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң 34 коданның 3 хойжу бригадазы Чайзаг-Хем, Биниктиг чайлагларынче көжүп эгелээн. 8 кодан инек, бир кодан чылгы Бестиг-Ажык чайлаанда чеде берген.

Чылгычылар М. Деспил-оол, М. Дачый-оол оларның коданнары кыштан хүр ашкан болгаш ам кулуннап эгелээн. Бөгүнге чедир төрээн 12 бөлүн кулуннары шупту менди доругуп турар.

М. БАРЫНДАЙ.

Үнелиг дүк

«Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары ошкү кыргылдазын доознаш, эки шынарлыг 1800 иг чөвүту кыргын алган. Ында төвө кыргылдазы база доозулган, 43 төведен 210 кг дүктү кыргаан. Төведен-не 5 иг дүк алдынган.

М. СЕВЕН, бистиң корр.

Төведен-не 5 кг дүк

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң 18 херээжен колхозчузу 197 төведен 1082 иг дүктү кыргаан. Олардан Ы. Сымчаан, О. Калюндүү, Г. Допчаа, Ш. Зүгемаадыр олар шалыпкын амылдаан.

Ам кыргыкчылар № 1 хөйжу бригаданың ошкүлерин кыргып эгелээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Өшкү кыргылдазы

ЧАДААНА. (Телефон-биле). «Сүт-Хөл» совхозта ошкү кыргылдазы организастыг эгелээн. Бөгүнге чедир амыл-агыйда бар 9713 ошкүнүң 1062-зин кыргаан. Бо амыл Ишкин салбырында организастыг. Ында 7 киижи составтыг кыргыкчылар звеновзу болгаш ошкү кадарчылары боттарры кыргып турар. Ол салбыр 1062 ошкүнү кыргааш, оон 777 кг дүктү алган. Ошкү кадарчылары О. Кок-оол 244 ошкүден 166, М. Калчан-оол 288 ошкүден 162, О. Ламажап 268 ошкүден 164 кг дүктү кыргып алган.

С. МОНГУШ, Чөөн-Хемчик район.

ТЕХНИКТИГ АЖААЛДАНЫ ЭКИЖИДЕР

РЕЙД

«Шынның» рейд бригадазы часкы тарылга үезинде «Таэли» совхозта тракторларның техниктиг ажаалгазының болгаш камналгазының байдалыбиле танышып көрген. Совхоз эрте чажар тараа культураларының тарылгазын болгаш картофель олурттурун доозкаш, күкуруза тарылгазынче кирген.

Часкы тарылганы кыска агротехниктиг хуусаада шалыпкын доозкан чорук совхозтуң механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш ховунуң ажыл-ишчилериниң күжениишкинниг ажылдааны ол деп демдеглээр херек. Найырал салбырда механизаторлар Монгуш Киим-оолдуң, Александр Ламажаптың, Хертек Доржуның, Кызыл-Даг салбырда Чарындак Киим-оолдуң, Владимир Быжкактың, Бай-Тал салбырда Кунзук Советтиң, Менге Базыр-оолдуң тракторларының техниктиг ажаалгазы эки, чер чарарының хүн нормазын 150—160 хуу күүседип, эки ажылдааннар.

Ындыг-даа болза тракторларның техниктиг ажаалгазын болгаш камналгазын совхозта ниитизи-биле эки деп санап болбас. Рейд чоруп турар хүн совхозта ниитизи-биле 61 трактор нның иштинден 16 трактор ажылга үнмейн, агар септелгеге турганнар.

Тракторларның үрелиишкинге таваржыры хүннүң-не болуп турар. Оон коп чылдагааны болза чамдык механизатерлар чүгле норма күүседирин бодаазш, а тракторунуң техниктиг байдалын чогуур үезинде хынап көрбес-зэриилдерин дыңзытпас, үзевес, чилчии үстүп, турупкуме чедир бургурадып-ла турар.

Тракторларның техниктиг ажаалгазының дугайында, өртке удур хереклелер кылбаашы дээш, коп инженер эш Пироговту болгаш мастерская эргелекчизи эш Борбак-оолду күрүнеиин техниктиг хайгаралының инспектору моон мурнунда-ла сагындырып турган. Ындыг-даа болза бо эштер мынчага чедир оортан түңнел үндүрүп, шинтпиреиг хемчегler албааннар.

Кайы-даа салбырларга азы совхоз төвүнге баргаш көөрге, чанында тракторлар тургузуп каан бажыннар эмнежок. Найырал салбырының төп хову турлаанда ниити турталга бажының школа-интернат ышкаш дериин.

Ында столованың чемнинин өртээ чиик, шынары райпонун Тээли суурда столоразының чеминден артык. Ындыг турбуже ажыл шагы төнген соонда чамдык механизаторлар хову турлаанга хонмас. Беларусь маркалыг тракторларынга ушкажыпкаш. Тээли суурже буруладып киириптерлер.

Байлал мынзыг турда, техниктиг ажаалга болгаш кывар-чаар чүүлдерге камналга болдунмас. Бир-тээ ынзыг болганда, трактор чогуур хуусаазынга четпейн элеп, ажыглалдан үнер, а совхоз улуг каражага таварлыры чайлаш чөк болур.

Көдээ ажыл-агый машиналарының ажаалгазы болгаш камналгазы ёзулуг-ла сандаргай байдалда туруп турар үзүрзин совхоз директору эш П. Г. Хирбээ бот-шүтүмчүзел хуузу-биле минии демдеглээн.

Сорулга болза тракторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машина-техниказының ажаалгазын үндезини-биле эккижидер болур. Бо херекче чүгле совхозтуң дирекциязы, инженер-техниктиг ажыдакчылары эвес, партия, профсвилел болгаш комсомол организациялары киичээнгей салза чогуур деп рейд бригадазы санап тур.

«Шынның» рейд бригадазының кежигүннери: П. ООРЖАК. «Сельхозтехника» каттыжышкынының Кызыл-Мажалык салбырында тракторист, В. ХАРЧЕНКО. «Сельхозтехника» каттыжышкынының Кызыл-Мажалык салбырының кол инженери, В. ЛЮБЧИЧ. Куртехнадзорнуң инспектору, Т. ТАЛГАНЧИК. «Шынның» корр.

Аянгатының ажыл-ишчилеринде

Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозунуң Аянгаты салбырының малчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнгениинден бээр 100 чылынга тедептиг ужуражыр дээш калбарткан социалистиг чарыжының күүселдезиин боттарының хуралынга тутаалашкан.

Коммунистиг күш-ажылдың салбыры деп бедик атты чедип алырын олар шиитпиргээн. Эки ажылдыг малчыннарны хуралга демдеглээн. Оларның арасында хойжу К. Содунам төрүүр чүс хойдан-на 90 хураганны, чылгычы М. Эник-оол чүс беден-не 70 кулунну алган.

Салбырның хойжулары 8 муң 49 хойнун кыргылдазынче эгелеп киришкен.

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Украин культуравың болгаш ураи чүүлдүң РСФСР-де декадазының хүн бүрүзү уттундурбас болгаш сорук киришкин ужуражылгалар-биле долган.

Ыраккы Чөөн чүкке декаданың маршруду Оожум океаның эриктеринге четкен. Июнь 2-де Украинаның төлээлерн тускай поезд-биле Владивостокта чеде берген. Акы-дунма республикалар келген аалчылар хамааты дайынның маадырларының турасхаалынга венокту болгаш чечектерни салган, украин совет графиканың делгелгезиниң ажыдыышкыларынга киришкен. Кежээ клубтарга болгаш концерт заалдарынга Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары театр, музыка болгаш кино ураи чүүлүнүң сураглыг мастерлери-биле ужурашкан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылзарында төрүттүнген хөй чылдыг найырал украин болгаш башкир улустарны холбаштырган. Ынчаарда УССР-ниң Эртемнер академиязы, республиканың Чогаалчылар эвилели, Киевтиң опера болгаш балет театры Башкирияга ажылдап турган. Июнь 2-де Уфага украин улустуң төлээлерин чүректиг хаңзындан аажок улуг өөрүшкү-биле утпуп алганының ужуруу-даа оз. Декаданың киришкичилери В. И. Ленинниң Бажың-музейинге барып, баштыңчының тураскаалынга чечектерин салган. Бөлүк украин аалчылар Стерлитгамскиниң сода-цемент комбинадынга чорааан.

Липецкиниң чурттакчылары украин одиуктерин чылыбиле угаан. Партия обкомунуң бирги секретары Г. П. Павлов акы-дуңма улустуң төлээлеринге байыр чедиргеп. Театрга ужуражыышкын Украинаның ураи чүүлүнүң мастерлериниң болгаш бот-тывынгыр ураи чүүлүнүң киржикчилериниң концерти-биле доозулган.

Декаданың киржикчилери — чогаалчылар, туруукчулар, композиторлар Омскиниң нефти комбинадынга аалдап чеде берген. «Омточалектроприбор» заводунуң, «Восток» пөс-таавы каттыжышкынының, синтетиктиг каучук заводунуң, мотор тудуушкунунуң Баранов аттыг заводунуң пехтеринге украин аалчылар таңгылаанып турган.

Украинаның ураи чүүл мастерлериниң оюн көргүзүү Оренбургка болгаш Саратовка база болгулаан.

(СЭТА).

«Социалистиг индустрия»

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп комитединиң инвитилел-политиктиг чаа солуну — «Социалистическая индустрия» бо чылдың ийиги чартыынган эгелеп массалыг тираж-биле парлаттынып үнер. Солунну хамыктың мурнунда үлетпүр будүрүлгенің ажылчыннарынга, инженер-техниктиг болгаш эртем ажылдакчыларынга таарыштырган.

Солуннуң арынналарынга коммунизм тургузуушкунунуң авторлары эртем-техниктиг дешилгенин дүргедиринин, планнаашкынның болгаш экономиктиг идит берипшкининиң чаа системазының байдалдарында үлетпүрлү хөгжүдеринің айтырыгларының талазы-биле материалдарны парлаар.

Солун будүрүлге курлавырларын ажылдаар болгаш күрүне планын хуусаа бетинде күүседир, ажыл-агый реформазын боттандырар, социалистиг индустрияның бүгү звеноларынга күш-ажылдың байдалдарын болгаш ону организастарын бедидер талазыбиле ажыл-агый, партия, профсвилел болгаш комсомол организацияларының, будүрүлге коллективтериниң ажылын калбак-биле чырыдар хүлээлгелиг.

Солун социалистиг чарыштың болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкининиң дугайын, будүрүлге чаартыкчыларының болгаш мурнакчы коллективтериниң патриотчу эгелээшкининиң дугайын чугаалаар, заводтарның чогаадыкчыларының болгаш рационализаторларының ажылының дугайын, Ада-чурттуң эртемининң болгаш техниказының чаа түүлдериниң дугайын, күш-ажылды эртемге үндезилээш организастаарын, будүрүлгенин болгаш башкарылганы комплексилиг механизастаар болгаш автоматчыдар дугайын номчукчуларга дыңнадыр.

Солун бистин чуртувуста болгаш даштыкыда чугула болуушкуннарны, социалнам чурттарында чаа амыдыралдың тургузуушкунун, капиталистиг чурттарда боттарының политиктиг болгаш социал эргелери дээш ажылчы чоннарның демиселин номчукчуларга таныштырар.

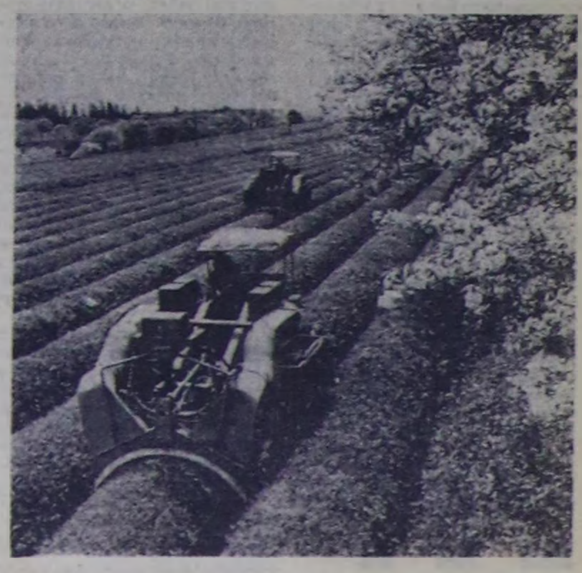
Ажылчын аңгының амыдыралын чырыткан очерктерни, рассказтарны, совет болгаш даштыкы чогаалчыларның чогаалдарындан үзүндүзерни солунга парлаар. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижиндидегезиниң, культура, амыдырал-чуртталга болгаш дыштанылгазының, күш-культура болгаш спорттуң айтырыгларының талазы-биле ямы-бүрү материалдар солунга алаан черни эзлеп турар. Фельетон, сатира болгаш юмориун тускай булуңун тургузарын көрген. Номериниң өртээ 2½ көпеек. Чагылдавы «Союзпечать»тың бүгү салбырларынга хүлээп алыр.

ХҮНДҮЛҮГ АТ

Тыва АССР-ниң кадык камгалал министерствозунуң кол педиатры Лидия Ивановна Кабешовага Россия Федерациязының Дээди Совединиң Президиумуу РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсын, апрель 24-те Чарлык үндүрген.

Дүүн, Кадык камгалал министерствозунга оон ажылдакчылары бүрүнү-биле чыгыыл келген турда, ол бедик атты тывыскан дугайында грамотэ биижиктп Л. И. Кабешовага Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ю. Долчаңмаа тывыспышаан, совет киижиниң кадыы дээш улам чедишиктиниг ажылдаарын алдаа күүзээн.

Лидия Ивановна Кабешова хүндүлүг ат дээш өөрүп четтиргенин илерегейлээн.

Абхазияның шай өстүрер эң улуг ажыл-агыйларының бирээзи · Очамчир районнуң Москвин совхозунда ногаан шай бүрүлгерин ажаап алырынче киргеп. Бо чылын совхоз 1700 тонна сорттиг бүрүнү күрүнеге садарын планнаан.

ЧУРУКТА: плантацияже шай ажаар «Сакартвельс» машинаның унуткени.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ ЧОГУУР КИЧЭЭНГЕЙНИ САЛЫР

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Мөңгүш-Тайга районда «Малчын» колхоздуң экономиказында кол черни мал ажылы эзлээн. Ынчангаш мал ажылын хөгжүдер, ооң баш санын өстүрер база продуктулуг чоруун бедидеринче партия организациязы бодунуң организастыг болгаш агитас-массалыг хемчеглерин угландырган.

Мал ажылында 19 коммунист быжыглаттынган. Үш партия бөлүүн тургускан. Тоолайлыгда Саая Кара-ооддуң удуртканы партия бөлүү өскелерден дээре ажылдап турар. Ында 4 коммунист бар, оларның кижи бүрүзүндө түс-түс даалгаларны берген. Ону малчыпар ажыл-ижи чай чок-даа болза, хостуг үелерни шилип алган, багай эвес күүседип келгеннер. Ынчангаш партия бөлүү малчыннар ортузунга ажыл-ишти организаставарынга, агитас-массалыг ажылды чорударынга көскү салдарны чедирген. Тоолайлыгның малчыннары ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, ону чедишкинниг боттандырып турар. Мында мал кыштаглавашкыны организастыг эрткен. Кадарчылар төрээн 994 өшкүден 1070 анайны, ооллаан 218 сарлыктың бызаларын мөңге өстүргеп. Малчыннарның иштинде эштер Х. Оолак, Д. Очур ышкаш мурнакчылыг хөй.

Мал ажылында коммунистер бердинген ажылынга харыысалгалыг болуп, өскелерге үлегерчижээн көргүзүп, дуржулгавыл нөптередип келген. Коммунист эш Д. Биче-оол хөй ажылынга 16 чыл четкен. Чыл бүрүде-ле кыымаккай күш-ажылының түңнелинде эки көргүзүглерин чедип ап келген. Иниттиниң малының баш санын өстүрер болгаш продуктулуг чоруун бедиперинге чедип алган чедишкиннерни дээш Дыртыына Мага-Ширневна Биче-оол «Хүндүлелдин демдээ» орден-биле шаңнаткан. Ажыл-ижи-биле чергелештир ол хөй-иниттиниң херээжээ идепкейлиг киржип келген. Дыртыына Мага-Ширневна СЭКП райкомунуң кежигүнү, партийжи даалгаларны идепкейлиг күүседип турар. Мал ажылында онаашкан ижиниге бердинген, харыысалгазын бедип-биле үнелеп билир, эки көргүзүглерни чедип ап турар коммунистер хөй.

Комсомолчуларны болгаш апыяштарны мал ажылынче чорудар хемчеглерни партия организациязы хүн бүрү ажылының кичээнгейиниң төвүнге ап келген. Сөөлгү чылдарда мал ажылынче 19 комсомолчуларны чоруткан. Оларны зооветеринарлыг билиглер-биле чепсеглээр, мурнакчы дуржулгага өөредир талазы-биле чамдык хемчеглерни алгылаан. Зоотехниктер болгаш мал эмчилерин кадарчылар ортузунга зооветеринарлыг өөредилгени чорудуп келген. Бо чылын 30 кижи ол өөредилгени арткан дугайында шынзылганы алырлар. Кадарчылап киргең комсомолчуларның хөй нуруузу боттарының даалгазын ак сеткилдиг күүседип, ажыл-ишчи чоруун көргүскен. Аныяк коммунист Каң-оол Бораргайның бирги чылында-ла көргүзүглерин шырак болган. Баштайгы чедишкиннерге менээртенмейн, ону улам быжыглавышаан, шудургу ажылдап келген. Беш чыл планының дөртки чылында эш Бораргай чүс хойга онааштыр 95 хураган, 1 кг 500 грамм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган. Ол ам чүс хойга онааштыр 93 хураганны мөңге доруктуруп турар. Комсомолчу Александр Серен колхозтуң мурнакчы кадарчыларының одуруунче киргең. Бо чылын төрүүр 310 хоюндан 284-ти төрээн, ооң чаш төлү мөңге. Ол В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

Кедээ ажыл-агый артелиниң малчыннарының ортузунга агитас-массалыг ажылдарны чорудары-биле 27 агитаторну быжыглаан. Олар ишчилерге деңгей байдалының, чурт иштинде болуушкуннар дугайында беседаларны кылып турар. Агитаторлардан эштер С. Шыдыраа, С. Өшкү-Саар, К. Балды эки ажылдап, мактадып келген. Кадарчы бүрүзү чагыдылгалыг. Ону чедирери-биле 4 почтачыны колхоз баштаар чери тургускан. Олар солуннар, журналдар, чагаалар чедирер даалгазын колдуунда багай эвес күүседип турар.

Бистиң партия организациязы малчыннар ортузунга чамдык организастыг болгаш агитас-массалыг ажылдарны чоруткап болза-да чедир кылдынмайн турар ажылдар хөй. Ылаңгыя малчыннарның культурлуг амыдыралын экижидер талазы-биле хемчеглерни багай боттандырып турар бис. Колхозта иниттизи-биле 112 кодан бар. Оларның кыштаар черлеринге бажыңнарны тудуп бээр ужуралыг бис. Ындыг турбуже чүгле 33 бажың туттунган. Ооң чүгле алдызында малчыннар чурттап турар. Өскелерни чурттаварынга таарымчалыг кылдыр чедир кылдынмаан, септеттинмээн. Ону кылыр талазы-биле колхоз баштаар чери, партия эге организациязы боттуг хемчеглерни албаан. Бо чылын ону чедир кылыр ажылды чорудуп эгелээн бис. Малчыннар шилип алырында кичээнгей чогундан, кижизиндилге ажылының кошкаавдан онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чок, арагага хындыкшыыр чоруктар чамдык малчыннарда бар.

Малчыннарга В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренирин кошкак организастаан база улуг баштыңчының чогаалдарын болгаш Владимир Ильичиниң дугайында бижээн номнарын тарадып нептередириниң айы чарлаттынган турда-ла ажыл колдуунда чоруттунмаан. Ооң кол чыдагааны районуң херегжекчилер ниитилелиниң баштаар черииниң чогуур литературалар-биле хандырбаанындан болган.

Ырак-узак коданнарда кыштың соогунда, чайның ишинде амыр-дыш чок малчыннарга агитас-массалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин доктаамал чорудар хүлээлгевисти багай күүседип келген бис. Агитаторлар быжыглаттынган болза-даа хөй нуруузу чүү-даа кылбайн турар. Кино, концерт көргүзүглерни ховар болуп келген.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур ооңга база Совет Тываның 25 чылынга күш-ажылачы чедишкиннерлиг ужуражыры-биле колхозтуң малчыннары бедиткен хүлээлгелерин алган. Ону ажыл-херек кырынга кижи бүрүзү боттандырган туразун дээп бар четпестерин дарый чайладып, партияның организастыг болгаш агитас-массалыг ажылын күштелдирип чорудары партия организациязының болгаш коммунистерниң хүлээлгези болур.

Х. ДОСТАЙ-ООЛ,
колхозта партия организациязының секретары.

Хову-Аксында № 3 аъш-чем бараанналарының магазиниҥиҥ коллективи улуг эвес, ында 5-ле садыгжы бар. Ынчалза-даа олар бот-боттарының арасында эп-найыралдыг. Чоннуң аъш-чем бараанналарына негелде-херегжелиин хандырар хүлээлевиниге кижи бүрүзү ак сеткилдиг. Магазинниҥ эргелекчизи Екатерина Григорьевна Ефимовская ажылдакчыларының күш-ажылын шын организастаан, удуртуп турар коллективиниге негелделиг.

Садыгжыларның ажылынга кыымак болгаш корум-чурумнуг чоруу бараан саарылгазынга, садыглаашкынның культуразын бедидеринге, садып алыкчыларның бараан хандырылгавын экижидеринге улуг салдарны чедирип турар.

Бо чылдың бирги кварталында бараан саарылгазының планын 117 хуу күүсеткен. Апрельдиң саарылга планы база-да ажыр күүсеттинген.

ЧУРУКТА: магазинниҥ мурнакчы садыгжызы А. Сагхеева.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ ШЫРАЙЫ

КЫДЫН-НЕ чечектелген назын үезинде начын моге ышкаш, Тываның ажылчын аңгызы сөөлгү чылдарда шашкын өзүп, республиканың амыдыралының бүгү адырларынга ёзулуг арныи көргүзе берген. Чээрби шаа чылдың мурнунда ооң төлээлери Кызыл хоорайның заводтарынга, бүдүрүлгелеринге, районнар төптеривге, ийи-үш совхозтарга мөөнеттиивген турган болза, ам үеде ол ораичок улуг девискээрни ээлээн: Ак-Довуракты болгаш Хову-Аксының улуг тудуглары ажылдап эгелээн, район төптеринге бүдүрүлгелер, амыдырал хандырылга комбинаттары база оларның колхозтарга, совхозтарга салбырлары алгаан, көдээге чаа-чаа совхозтар тургустунган... Тыва ажылчын аңгының чаа төлээзи, чаа кижи быжыг базымпыг, дыцзыг холдуг, күдер-шыырак боттуг начын болуп билдиниp турар.

Геолог-тывыштың чер үттээр хереклелиниҥ мастери Сергей Түмен-Хөө, дуржулгалыг инженер Василий Никитин, алгы заводунуң үндезилекчилериниҥ бирээзи Саадыр-оол Хүүрекпен, үлетпүр тудугларының хуудгаазының даргапнакчызы тудугжу Күжүгет Калдар-оол, кадржаанарның соон салгаан чүс-чүс инженер-техниктиг ажылдакчылар, ажылчыннар, чап-даа өөредилге доозкан азы дуржулгазы улуг дыка байыыаан аныяктарның каттышкан овуру ынчаар билдинер, тыва ажылчын аңгының каксы чурумалы ындыг. Хову-Аксының мырыңай аныяк тудугжу комсомолчу Клара Маадының алыныг хевири сагшыка кирип кээр-дир. Кирзе сапының хонгуузун аңдаргаш, хоюткан малгаш чаар мастерогун идиктепкеп аныяк магаболду, хойган сыып дег херилгеш, хөрээ бурунгаар үзеө берген, холун быктынга даянгаш, тудуг кырынга чоргаар турган кысты көөрге, тыва ажылчын аңгының чалыы ширайы дораан-на каракка көстүп келир.

— Быжыг сагылга-чурум ажылчын кижиниҥ бир кол шынары ол — деп, «Тыва дагдүүр» комбинаттың ажылчыны Г. И. Перов чугаалаар.— Шыңгыы сагылга-чурум херек болдур ийин.

— Хо-о, бо назымында ажылдан озалдап көрбээн мен— деп, Саадыр-оол Хүүрекпен бадыткаар. — Шуут чаңчыл апарган, ажылче үнер шагымны эндевес, сагыжым өөстүнместеп келир болгай.

— Чогуур өйүвде баргаш, хереклелиниҥ таарыштыр тургускаш, шыңгыы ажылдап эгелевес болзумза хоржок — деп, Сергей Түмен-Хөө тайылбырлаар. — Эрте эгелээн ажыл эки түңнелдиг болур. Ылап түтпаан шаанда сагышка бир-ле чүве тудуу, пат-ла өөренип каар чүве-дир.

Ээулуг-ла сагыш-сеткилдиң ханызынган ажылчын деп чүве ол-дур. Ынчаарга ажылчын сеткил дораан-на чедип келбес, ажылчыннын күш-ажыл дептерин азы инженерниң дипломун ап алыры-биле дораан белеп ажылчын болу бербес. Ол дээрге чоорту ажылчын аңгының ёзулуг төлээзи апаарынга, ажылга дадыгып, бергелерни ажарынга болгаш мергежилди ханыдыр шиңгээдип алырынга белеевиниҥ айтырыы-дыр. Бо дугайга «Шын» солуннуң бир корреспондентизинге ажылчын Г. И. Перов дыка эки чугаалаан. Григорий Иванович 1943 чылда, ол чедиҥ-ле харлыг оолак тургаш, фронтуже эки-тура-биле чоруткан. Украинаның бирги фронтузунуң 99 дугаар ажыгжы дивизиязының составында ол улуг орукту эрткен: Украинаны болгаш акы-дүмэ дорт чурттуу хостаарынга киришкен. Ооң соонда хөй чылдарда Москва чоогунуң хөмүр-даш тывыш черлериниге ажылдап келген: күш-ажылдың кезээде чалыы романтиказы ону мырак Тываның баштайгы индустриялыг төвүнге экке келгеп.

— Тыва ажылчын аңгы дыка-ла аныяк-тыр — деп, Григорий Иванович чугаалады.— Мен көрүп келгенимде безин дыка хөй эштер ажылдан озалдааш азы чепсек-херемчок-ла таварышпайн, ажылдан чоокка тургузупкаш, буруузунмас, сагылгачурум дугайын хаайынга-даа какпас-даа болгулаар-дыр. Ол амдыызында ындыг. Кайгамчыктыг ажылчыннар хүн бүрүде өзүп олурар, техниканың дүрген маңы оларның кылажын эдип турар-дыр, ажылга олар хөнүте бээрлер. Беш-алды чылдан эртпес, ындыг болур, көөр-даа бис.

Чугаа болаа медерелдин-биле ажыл шагы үзер азы былдамыш ийи-чаңгыс кижилер дугайында, ындыг «ковүктер» ажылчын аңгыга багып халдадыр шаа-даа чок. Аныяк болгаш ажылдың уун тыпкалак чоруур эштер ажылчын сеткилге домей-ле кижиниҥ бээр: кижи өзер, кидис шөйлүр болгай... Түмен-Хөө, Никитин, Перов ышкаш хоочуннар ол озалдени көрүп, ону дүргедиринге үлүүн киирип, аныяк эштер-биле ажылдап турар. Хөй чылдарда кошкуи чораан чоннуң сагышсеткилиниҥ айнынга мырыңай чаа ажылчын шынарны киирери белеп эвес болур ужурлуг-даа. Ынчанмыже бо кончуг чугула айтырыг: кымның ажылчын сеткили, медерели, соонуургалы быжыг болдур, ооң бүдүргеи продукциязы хөй болур. Кижи бүрүзүнүң ажылчын сеткилин, харыысалгазын бедидеринге партия, профэвилел, совет, комсомол органнарның ужур-дузазы улуг. Лекторларның, агитаторларның дириг сөзү, чогаалчыларның, хөгжүмчүдериниҥ, ойнакчыларның чурумалдыг чараш уран чүүлү бо нарын, улуг ажылга чугула... Тываның ажылчын аңгызы озалдениҥ бергелерин эртпишаан, кадыр арттың кырынче көдүрлүп орар. Ооң мурнакчы төлээлери Советтер чуртунуң эртемининиҥ болгаш техниказының деңнелинде айтырыгларны шиитпирлеп, Хову-Аксынга, Ак-Довуракка чурт иштинде баштайгы чамдык шенелделерни боттандырып турар.

Кижилериниҥ хамаарышкан ажылынга билиг-мергежилин болгаш практиктиг дуржулгазын К. Маркс «байлактың кол шыгжамчыры» деп адаан. Экономиканың, эртем болгаш социал деңшилгенниҥ хөгжүлдези ооң деңнелинден хамаарыжыр. Ол байлакты угаазылалдыг ажыглаары күрүнеге ажыктыг, ол дээрге анаа байлакты угаазылалдыг ажыглаарындан бичө эвес ужур-дузалыг.

— Үе-шак шуут чедишпес, чүгүрүп-ле турар бис — деп, «Тыва кобальтының» кол металлуругу Доржу Базырович Бузур-оол ындыг. — Бүдүрүлгенин улам ылгайгы сайзыралынга, чаа үүлдерни тыварынга болгаш нептередиринге сактып четпес ужур-дузалыг. Боденыр, боданыр болгаш боданыр — эртемденниҥ овур-хевирии чогаалдарда ынчаар көргүзүп турар ийик бе?— дээш, техниктиг эртемнериниҥ баштайгы тыва кандидады каттырымызырга, ооң күдер мага-боду Саглы бажының кадмр даглариын сагындырып көлир.— Чугула айтырыг. Чугула негелде. Ол бисте эчизинге чедир боттанмайн турар. Ооң бир чылдагааны мындыг: бистиң бүдүрүлгенин байдалында инженер-техниктиг ажылдакчылар чедишпес, оларның белеткели, мергежили база эвээш. Ынчангаш удуртукчу инженерлер чүзүп-баазын аарсаар ажылдарга чүдүрүр апаар. Кижилерниҥ мергежилиниҥ өзеринге оларның бир ажылдан өске ажылче шилчиир чоруу шаптыктыг.

ДОРЖУ БАЗЫРОВИЧИГЕ каттышпас арга чок.

Ажылчыннарның бир чердеп өскээр шилчиир, «шуралыктаар» чоруу ам-даа хөй. Республиканың бүдүрүлгелериниге чаңгыс черге үр ажылдаав азы шуут-ла өг-бүле, ажы-толгу-биле «ызыгуур» салган турар кижилер ам-даа эвээш. Ындыглар Кызылдың алгы заводунда, «Тыва дагдүүр» комбинаттың ярыглал фабриказында, республика типографиязында а л ээ н бар. Ажылчыннарның ажылдан үнер, солчуг чоруунуң бир чылдагааны: аныяк өскенге Вера Кызылдың политехниктиг техникумун дооскаш, адазының херээн уламчылап, кобальт бүдүрүлгезинге ажылдай берген. Республиканың дээре хаакчызы, Хакасияның хаак чемпиону ол уруг чедишкинче улуг чүткүдүг. Чээрби ажыг чылдың мурнунда Ондар Сундуй Кызылдың алгы заводунга өөренип-чилеп кирген, а ам үеде ооң оглу заводта шалыпчы ажылчын болу берген. Доңган Канчыыр-оол 27 чыл иштинде чолаачылаан, ооң сонуургалы улам хаңылаан, ону Кызылдың автосептелге заводунуң харыысалгалыг участогунга — машина незектери түүлеп чыыр цехке аккелген, ам ооң уруу чолаачы болур дээш өөренип турар... Мындыг чижектер кайы хөй. Тыва ажылчын аңгы аныяк-даа болза, чаа салгакчылар — ажылчынның төлү ажылчын кижилер тыптып турары ол-дур. Адаларның херээн уламчылаар, техниктиг депшилгениҥ дүрген маңындан чыдып калбас, харын ол хогжүдени чигелээр төлээде, өөренир болгаш чогаадыр, бодаар болгаш чүткүүр херек. Ынчангаш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниге бүдүрүлге өөредилгезин күштелдирери чугула.

Ажыл биле дыш адырыбас тудуш: ол ийиниҥ харылзаазын бөдүүн чон, күш-ажылчы кижилер шагдан бээр билип келген. Дыш база хемчээлдиг болбайн канчаар. Угаазылалдыг дыштанылга ажылчын кижиге, ылаңгыя хоорай черге болгаш чыт-бустуг бүдүрүлгелерде ажылдап турар ажылчыннарга тоң чугула.

— Дыштанылга че?! —дээш, Кызылдың алгы заводунда партия организациязының секретары Е. В. Кудря салаа базып санаар. — Делгем кызыл булуңга шыдыраалап, даалылап болур, хаая концерт база үне бээр. Чайгы үеде Дус-Хөлге эштип, күзүн каттап, мөөгүдеп үнүп турар бис. Заводта тускай машинаны үндүрүп каан, ажылчын бүрүзү чылда ийиден эвээш эвес катап хоорай даштың үнүп турар.

Республиканың хөй-хөй бүдүрүлгелериниге байдал моон ылгалышпас. Чамдык черлериниҥ агаар-бойдузу чайгаар эки, чамдык черлерини дора, ылгал-ла ол. Ынчаргa чылда ийи-үш катап хоорай даштың үнерии хөй бе, эвээш бе? Ам үеде ажылчын кижи бүрүзү чыл дургузунда чүс он хире дыштанып болгаш байырлал хүннерлиг болуп турарын санаптарга, байдал тодаргай болу бээр.

— Угаазылал чок дыштанылга бүдүрүлгеге кончуг шаптыктыг — дээш, автосептелге заводунуң кол технологу В. А. Никитин мындыг чижектерни көргүстүг: — Слесарь Иван Босенко хөй чылдарда ажылдап келген, билири-даа шырак, чүве кылырының шынарлыы-дыл кончуг. Ынчалза-даа ижери кончуг, недеелиниҥ барык среда хүнүнге чедир «ажрыл» кээр. Струков, Греков суглар база кончуг мергежилдиг, чүгле «оттуг суггa» алзыптар, оозула кончуг.

Дыштанылганың кадык херээнге «ниит сугнуң» киржи бээрининҥ чылдагааны ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынче кичээнгейниҥ сулазында. Улуг хоорайларның бүдүрүлге черлериниде ажылчыннарның тускай дыштанылга бажыңнары бар болгай. Республикага ол дугайын бодаар, ылаңгыя чаңгыс азы ийи хүнүг дыштанылга бажыңын Кызыл чоогунга тургузаар үе келген. Кызыл кавызының бойдузу бо талазы-биле кончуг-ла тавармчалыг. Хөй чижек-даа херек чок, «Восток—Каа-Хем» хоорай автобузунга олурупкаш, ооң маршрудунуң дал-ортузунга дүшкеш, школа-интернат биле чайлаг сууржугаштың аразында хем эримнчо кире бераэлп. Кайгамчык чараш чечек хээлээн улуг алаак. Бир талазында Каа-Хем-бадып чыдар, хүнүң кандыг-даа изниңде оортан серини салгын үзүлбес. Өске талазында хадыңныг арыг, хоорыйның бажыңнары-даа, аэродрома хонган самолёттар-даа билдиртпес. Шуут-ла чурумалдыг кайгамчык оран! Кызылчылар мону шагда-ла билир, ында-мында дыштанган, ойпаан, паштанган турар. Бир дыштанып хүнүң чаңгыс-ла шагында ужурашканывыс ажылчын аңгының кижилерин адап көрээли. Политехниктиг техникумнуң сурууларды Иван Хомушку биле Валерий Салчак кичээл өөренип келген, курраг шыгбан кырынга тужурка чатканш, ном номчуп чыдар. «Тыва тудугнуң» тудугжузу Иван Сермакпи биле ооң өг-бүлеапиниҥ ээзи экономист Евдокия аяң кыдыында бөмбүк октажып ойпаан турар. Оларбиле кады уруглары Володя биле Валя чораан, ынчалзадаа опаалга кылып алыр дээш далажып чаныпкан. «Тыва тудуг» тресте инженер Сат Сүлүүң-оол кезек карагал баарында одагда эът пиштээн, а ооң кады келген өөрү — артистер, эмчилер, ажы-тол ойпаан турар... Булиныг алаак кижилериниҥ дыжын хандырып, «Хаая эвес чедип келир ораагчылардан мени камгалаар болза, культурлуг дыштанылга ордузуп тудуп каар болаа», дээн ышкаш, уран хээлиг чечек хевизии көөргеткен-даа дег, ыржым-шөлээн апарган чыдар.

Ажылчыннарның хоорай даштынга коллективтиг дыштанылгазын культурлуу-биле организастаар дугайында эки сагыш салып турар бүдүрүлгелер чок эвес.

— Хоорай даштынга дыштанылга бистиң эки чаңчылывыс апарган — деп, инженер Д. Б. Бузур-оол бүзүредир. — Ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар Чагытай хөлдүң чурумалдыг эриниге, эминг суглуг Дус-Хөлге майгын лагерьлерин тургузуп алыр улус. Чамдыкта «Тыва кобальтының» чайлаа 20 майгын чеде бээр.

— Чагытайның эрииниге ажылчыннарның турум дыштанып черин кылыр бис—деп, кол инженер Д. С. Монгуш уламчылады.— Аңаа туристиг база хевирлиг маңзы турлагны дерип кылыры планда кирген. Оон ыңай Хову-Аксының бодунга чуртталга тудуун база экижиктеш, ылаңгыя чайгы үеде ажык агаарга үр үеде турары-биле верандалыг бажыңнарны әлбедир тударын көрүп турар.

Дыш биле ажыл чарылбас үдүш. Кым эки дыштанган болдур, ол бүдүрүкчүлүг ажылдаар. Дыштанылга бажыңнарын тургузар үе-даа келген, бо талазы-биле аныяк тыва ажылчын аңгы дидим базар болаа чогуур...

Тудугжу Клара Маадының овуру база катап сагышка кирип кээр. Тавакка аяк чуур дээн чүве дег, ийи биле-ле эптин сүргей сывырынгаш, мастерогун дүргени кончуг ушта соккаш, бир-ле элдептиг танцы тепкен ойнакчы дег, аяның ажылдай бээр. А мастер Түмен-Хөө кыр кырынга күдер болу берген үнүп келгеш, чер үттээр күчүлүг машинаазынче чаштына бээр, ынчалза-даа ажылчының үгааны, тура-соруу улуг херекселдиң бүгү шимчээшкинин башкарып турар. А хынакчы мастер Хүүрекпен кидис идиктиг чугай-биле ийи-үш шыяр, оон өске ажылчыннар чараш кара идиктер кылдыр бүдүрө кааптар. А инженер Никитин бүдүрүзегин эргип, кандыг-даа техниканың эң үүрмек кезек бүрүзүн тайылбырлап, улусту башкарып турар...

Аныяк тыва ажылчын аңгының үгавы, күжү хемчээл билбес, ооң базымы чиге бурунгаар, ооң чүткүлү доктааш дивес.

Алдын-оол ДАРЖАА.

ХООЧУН ЧАЗАНЫКЧЫ

Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниҥ хоочун колхозчузу Мөңгүш Мыныяевич Дакпай төрээн ноягозунга 16 чыл чазаныкчылаап ажылдап келген. Артель баштаар чери аңаа кандыг-даа нарын кылыгларны даандырарга, ол чамам дивес, айытkан хуусаазында ыяап-ла чазап кылып каар.

Чылдың бо үезинде Хемчик хем савазындан ажып, ол, бо чарын-биле аргыныылгага хаая эвес бергелерни болдура бээр. Мөңгүш Дакпай колхозунга шагдан бээр 7 хемени чазап берген. Бо чазын ол Мөңгүш Конгарны эш кылып алгаш, хары угда 25 хире хойну кежирер, узуну 8 метр дурттуг хемени наш-ла ажыл хүнүнде чазаваш, хемечи Д. Ондарда хүлээткен. Ам Хемчик кежир аргыныяга эгелээн. Мөңгүш Мыныяевич улуг хемчээлдиг ийиги хемени чазап кирипкен.

О. АРАКЧАА.

УРАН ХОЛДУГ

Хөрүм-Даг суурнуң илувунга салбырның бүгү хөрээженнериниҥ хуралы болган. Аңаа совхоз бүдүрүлгезинге, хөй-иниттиниҥ ажылынга хөрээженнериҥ киржилгезиниҥ дугайында илеткелең хөрээженнер чөвүлелиниҥ даргазы башкы Е. Ховалыг ыылган. Хөрээжен ишчилериҥ идепкей кежээзи бедип, мурнакчыларның одуруу оларның иштинден новүдеп турарын хуралга демдеглээн.

Монгуш Торуңмаа, Монгуш Ханды, Монгуш Дарый, Валентина Оюу, Монгуш Чыйбак, Ондар Хенче-көк, Монгуш Тайбы ышкаш онаашкан ажылынга кызымаа-биле эки үреттүнелдиг ажылдап турарлар салбырда хөй. Ондар Норжуңмаа, Зина Ондар, Монгуш Мамуу, Көк олар уругларының кижизидилгезинге улуг кичээнгей салып, өг-бүлеге үлегерлиг чурттап турарлар.

Хөрээженнер чөвүлели уран холдарның делгелгезин ол кежээ организастаан. Аңаа 50 ажыг янзы-бүрү ыылыглар делгеттинген. Почтальон Мөңгүш Севилбааның, башкы Сат Бады-Доржуның, Монгуш Мамуунуң, Үгекпенниҥ, Амырбиттиң белетиээн ыылыгларын норучулер үнелээн. Бирги черни М. Севилбаага, ийигизин С. Бады-Доржуга тывыскан.

Д. ШООМА.
Чөөн-Хемчик район.

Просковья Ивановна Дабыкина «Межегей» совхозтуң хоочун ногаажыларының бирээзи. Ам ооң удурткаиы ногаажылар звеноzу 75 парниктерде капуста, помидор рассадаларын эки ажаап өстүрүп турар.

ЧУРУКТА: звеночу П. Дабыкина.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

Садыг ажылын экижидер

Тожу районнуң кооператорлары бо чылдың бирги кварталында бараан саарылгазының планын нийтизи-биле 100 хуу, иниттиниҥ чемнениллезиниҥ саарылга планын 110 хуу күүсеткен. Хуучуларның ортузунга кооператив-массалыг ажылды калбартып чоруткан. Хуучуларның кежигүн дадыырывын чылдагаан 102 хуу күүсеткен болгаш кежигүннер хүлээп алыр план б а з а-ла ажыр күүсеттинген. Ырбаанның маган белеткээр участогунда магазин (садыгжызы эш Бякова) бирги кварталда бараан саарылгазының планын 109 хуу күүседип, чонну аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналары-биле үзүктелиишкин чок хандырып келген. Боттарының онааглыг ажылынга кызымак, садып алыкчыларның хереглелинге кичээнгейлиг садыг ажылдакчылары бистe хөй. Оларга садыгжылар эштер Өрге-Диштиг, Адыг, Печорина, Абрамкина база хлеб бижырыкчызы Юрьева дээш оон-даа өскелер хамааржыр. Ниитизи-биле саарылга планы күүсеттинип, бараан хандырылгазында чамдык эки чүүлдер бар-даа болза, районнуң өске магазиннеринде бараан саарылгазының планы күүсеттинмейн турар. Янзы-бүрү чылдагааннар-биле магазиниҥ хагдынчак т у р а р ы кайы хөй. Сесерлиг сельпозуның ыракты Чазыларда магазинин доктаамал ажылдавас, чонну чугула херегледдиң бараанналар-биле чедир хандырбайн турар. Ырак-узак черде чурттап турар малчыннарның, балыкчыларның бараан хандырылгазынга районнуң кошкак кичээнгей салып турарын демдеглевес арга чок. Оларга бараанны чедирип садыглаарын багай организастаан.

Садып алыкчыларны хүндүлеп көрбес карзы-хажагай, чамдыкта барааннының ч о д ы р деңнелевес ийикпе, азы өресэмчыгдалды болдуруп турар ийи-чаңгыс садыгжылар база бар. Эртиен чылын районнуң шуугумунга 11 муң рубльдиң өресэмчыгдалы болдурган. Районнуң баштаар черииниҥ талазындан садыгжылар ортузунга кижизидилге ажылын к о ш к а т к а н ы м и д а н к а д р л а р ы н ы ң солчуушкуну улуг, садыгжыларын ажылдан үнер, кирер чоруу хөй, ылаңгыя аныяк садыгжыларның талазы н д а н самчыгдал-дудагдаа болдуралары болганчок-ла тава р ж ы п турар. Районнуң суд, прокуратура органнары самчыгдакчыларның херээнии истелгезин чогуур ой-шаанда чоруткап болгаш өрелиг кижилерден оларның төлээр ужурлуг акшазын ол үезинде санажырын негевейн турар.

Районнуң столоваязында чемниҥ белеткелиниҥ шынары куду, аъш-чемниҥ ассортиментин эвээш. Бирги кварталда хлеб бижырын белеткээриниҥ планы күүсеттинмээн. Далгайдан янзы-бүрү чем аймаан кылыры мурнукуулуун кызырылган. Районнуң суурларынче хлебти база далган кылыларын чедирип садыгларын үзүктелдирип турар.

Садыг организацияларының болгаш тус-тус ажылдакчыларның ортузунга социалистиг чарышты организастаар турары сула. Чарыштың түңнелинээй, квартал санында үндүрер, мурнакчыларны илереткеш, шаңнаар мактаар, оларның арга-дуржулгазын нептередар хемчеглер алдынмайн турар. Районнуң баштаар черииниҥ талазындан садыгжылар ортузунга кижизидилге ажылын к о ш к а т к а н ы м и д а н к а д р л а р ы н ы ң

Ш Ы Н

● Ийиги арын ● 1969 ч. июнь 4

Чечен-Ингуш АССР-ниң Сунженски районунда «Коммунизмниче өруң» колхозтуң чылда орулгазы дөрт миллион рубль четкен. Ооң тарылга талдарын 20 муң гектар ажыг. Төп турлаглан чамдык бригадаларның аразы 60—80 ам ырак.

Ажыл-агыйның бүгү-ле адырларын дүрген удуртуп башкарарынга мында механизаттыгнаан диспетчер албаны улуг ужур-дузалыг. Ону түскей бажыңда тургускан. бригада, ферма, звено бүрүзү-биле радио-телефон харылзаалыг. Хүндүлекү недәлер болган кол айтымшкыннар фотателеграфтың дузазы-биле дамчыттынар.

ЧУРУКТА: колхозтуң диспетчер черь, мурнуку одуругда диспетчер Умар Гамидов.

Р. ДИКТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

ХҮНДҮЛҮГ ТУДУГЖУ

1923 чылда В. И. Ленинге чорутпан чагаада: «Эргим Владимир Ильич! Тудуг ажылчыннарының Смела звеноларының бәйырлыг иниги хуралы бо чылдың декабрь 3-те бистиң звеноларывыс хүндүлүг кежигүнүңге Силерни киирип алырын дилеттетты. Ол дөктаалды күүседири-биле местком ажыгүн биледин Силерже чорутту...»

В. И. Ульянов-Ленинниң адынга бижээн үр үеде шыгжаага чыткаш, партты саргага берген бичии дептер СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң партия архивинден тывылган. Турасказалдыг болуушкынарның киржикчилери ол үеринең дугайында сактыышкынарын база хайыралыг кадагалап чоруур.

1923 чылда болган хуралдың киржикчилери, күш-ажылдың хөочун кижилери Е. Л. Поляков, А. Т. Легеньний, Г. А. Цельнер ол дугайын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

— Ол хуралды дүүн болган шыкаш сактып чоруур мен—деп, дашчы чераан Е. Л. Поляков чугаалап олурар. Тудуг ажылчыннар звеноларының Черкассы округ кинидизиниң Смела местному Первомайская иудумчузунда ыяш баракка ажылдап турган чүве. Бис ооң мурнунда-ла ол бажыңга бавык хүн бүрүде баар турган бис. Ильичиниң кадыынның дугайында, чуртта болуушкуннарның дугайында шидээлерни ооң биләп алыр турган бис. А ол хүн хуралга 130 кижи чыыларан...

В. И. Ленин Смела суурну «Россияга капитализминиң хогнуудези» деп номунга бижээн. Ол шагда Киев губерниялың чурттакчылары аңаа тып алыры-биле ол суурга келир турган, ынчангаш ук суур бодунуң революстуг чаңчылдары-биле шагдан бээр суретиээн.

Чаа Смела бо-ла болгай. Өске кайы-даа совет хөөрай ышнаш. Смела база-ла бодунуң базым бүрүзүн улуг болгаш найыралчы ажылчын аг-бүлениң хүндүлүг кежигүнү Ильичиниң өзугаар хемчээл турар. Ам Смела улуг индустрия төвү болу берген. Ооң машина тудуушкун заводу чаа деригбиле чурттуң чигир үлетпүрүн хандырып турар. Улус ажыл-агыйы кодуртүр-транспорт дериин өөн ап турар. Ында чигир, сүттен кылган консервы, хөп, мебельди бүдүрүп турар. Смелада 18 ортуман школа, техникум, үш профессионал-техникитиг училище, завод клубтары, кинотеатрлар, библиотекалар, номчулга черлери, кызыл-буюңнар бар.

Кижилер Ленинниң чагыгларын өзугаар чурттап база ажылдап турар.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүүзээнинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН.

Тое уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дамба Монгуш Достанмаевна—районнуң Культура бажыңының ажылдакчызы.

Сее уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Бора-кыс Саналеевна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Кольчи Борбей-ооловна — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Өлеш Монгуш Ыпай-ооловна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Сарыглар Марта Хереловна —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Сүрешпей Маадыр-ооловна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Куинскаал Хоокүй-ооловна — Передовая суурда өг-бүле ээзи.

Чедиң уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даржы-Сегбе Күжүгет Хуржатовна — Аксы-Барлык школазының ажылчыны.

Күжүгет Александра Номчутовна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Александра Каңооловна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Мокур-оол Бакый Чүдексооловна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Хапык Серендоевна — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Степанова Бораш Ламажыковна — Кызыл-Мажалыкта столовая ажылчыны.

Хомушку Александра Деспейевна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Караш Хүндү-Самбуевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Шожут Сотпаевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дылгыжек Александра Мөчекпеновна— «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Күжүгет Самара Мавзырыкчыевна — Хөндезен суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Согаш-Дажы Аксаловна— Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Галина Кирбээевна — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Деспижек Борбаксооловна— Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Сүрүнмаа Кок-Хунаевна — Кызыл-Мажалыкта түбдиспансерниң санитарказы.

Хомушку Клара Учуп-ооловна— Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күүгет Човар Бадыпаевна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Маркс-оол Манчыт Чадамбаевна — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Санчыдар Кара-Хунаевна — Дөң-Терезин магазинниң эргедекчизи.

Моактаар Доңпак Ооржаковна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Намчын Нина Каң-ооловна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Хертек Чамыяновна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Саян-оол Ранса Соколовна —амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Хертек Ажыкай Мүргүтайовна — Аксы-Барлык школазының ажылчыны.

Хомушку Бок-Кара Эмекейовна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Сее уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Сесиндоп Ондарооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Чавыт Бичеооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Бүрүткел Даржы-Караевна— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Бичиней Күдержиковна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Бүрүүкей Назыновна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Чедиң уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ» АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Сержинмаа Мартанооловна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Дикс Өктекорусовна—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сат Борбак-Кулча Даңаы-Белековна—СЭКП XXII съездиэн аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Кызыл Хүрен-ооловна—СЭКП XXII съездиэн аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Чазын Дөстекович —Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Сал Очур Даргановна —«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Мартый Седенсотовна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Ондар Доңмак Чараановна— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Кек Шулууевна — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Кертик Хереловна —Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Чульдуп Маны Бадыевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Шаңгыр Калзановна—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Шулуу Долгатмаа Сатовна —СЭКП XXII съездиэн аттыг совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыртый-оол Дөге Алдын-ооловна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Нина Хаван-ооловна—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Куузар Чылбак Бопай-ооловна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Татьяна Албайооловна—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Ычак Манзырыкчыевна—«Чыраа Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Анзат Сегбеевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Менди Хунажыковна Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ондар Чал Сотпаевна—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Ооржак Копеек Мусуевна— «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сат Севез Диинмеевна—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сумадай Серен Николаевна — КМК-483-түң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Алды уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сазыкина Мария Максимовна—Эржей суурда өг-бүле ээзи.

Чечен-оол Мынай Төгүловна—«Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ажиймаа Мария Кунгаевна —Бүрен-Аксыда инвалидтер бажыңының ажылчыны.

Ондар Болага Орловна—Бүрен-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Салчак Өшкү-Саар Костайооловна—«Октябрь 14 чылы» колхозта уругларга ясли-садының няңазы.

Толгат Урунма Чимбаевна —Ильинка суурда өг-бүле ээзи.

(Үлевчилиг).

делегей бо хүннерде

З. Комочинниң медеглели

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткел талазы-биле ажылдың аң чугула түңнели болза, делегейниң ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эви арткан чылдың эгезинде Будапештиге белеткел ажылының эгезээн үезинде турганындан ам бызыг болгаш, ону сырый каттыштырарының перспективазы улам эки апарганы болур деп бүрүн барымдаа-биле бадыткан шыдаар дөзүлүн ВСАП ТК-ның Политбюровунуң кежигүнү болган секретары З. Комочин медеглээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга белеткел талазы-биле Комиссиянның ажылынның доозулганы-биле холбаштыр З. Комочин «Непсабадшаг» солунга болгаш МТИ агентилелге харыны берген.

Бүгү белеткел ажылы эң-хүүзүнүң ак сеткилдиг байдалының, демократизминиң болгаш коллективизминиң ёзугунга арткан дөзүлүн З. Комочин демдеглээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин бижиглээрынга чугула үе-чада, марксизм-ленинизмниң, пролетарлы интернационализминиң идеяларының чаа тинделгези болур.

ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА

СОФИЯ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ам Москвага болур делегей Чөвүлел хуралының дугайында В. Найденовтуң чүүлүн «Народна младеж» солунга парлап үндүрген деп, БТА агентилел дыңнаткан.

Чүүлде деидегээнин: коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы империализмге удур демиселге, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин бижиглээрынга чугула үе-чада, марксизм-ленинизмниң, пролетарлы интернационализминиң идеяларының чаа тинделгези болур.

В. Рошениң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Хөй миллион ажылчы чоннарга болгаш демократтарга деткиткен Жак Дюкло соңгулдага улуг чедишкинниң чедип алган деп, Франциянның Коммунистиг партиязының Чаңгыс секретары Вальдек Роше Францага президент соңгулдазының баштайгы эвлүүзээнң таймылбырлавышаан, медеглээн. Хөй миллион ажылчы чоннар «мурнакчы демократияның тургузуун тургузарынче, улуг сан бөлүктериниң шургуушкунундан нацияның хосталырынче боттарының чүткүлдүүнүн шимпирлиг медеглээн» деп, ол чугаалаан. «Олар бүгү ажылчын болгаш демократтыг күштериниң чаңгыс эвинче боттарының чүткүлдүүнүн, чаа политиканы чорудар сорузга-биле чаңгыс эптиг чедип алырынче боттарының чүткүлдүүнүн дугайын шимпирлиг медеглээн».

Францияның Коммунистиг партиязы «демократияның шимпирлиг күжү, социализминиң улуг партиязы болуп» туржуп турар деп чүвени соңгулданың түңнелдери көргүскен. «Шынчы чөөн болган шынчы чартыкчы кандыгдаа политика партияның киржилгези чокта боттанмас деп чүве ам кажангылыындан-даа артык тодаргай апарган».

Францияның Коммунистиг партиязы бүгү коммунистериң, социалистериң болгаш демократтарның ёзулуг чаңгыс эвин тургузар дээш демисежир, Жак Дюкло дээш бадылаашкынын берген хөй миллион кижилериң бадылаашкынын бүгү ажылчын болгаш демократтыг күштерин сырый каттыштырарынга бодунуң ролюн ойнаар. Чөөн күштерни башкаландырган дээш харыысалганы Социалистиг партия үлүзээр ужурлуг деп, ФКП-ниң Чаңгыс секретары айтыкан. Ол чарыдырышкын бадылаашкынның ийнги эзлүүзүнге киржир арганы ол күштерниге бербейн турар-дыр. Ажылчы чоннарның болгаш демократтарның чүүле чаңгыс аай дениг хөделиишкиннериниң ачызында социализмче аппаар мурнакчы демократияга таарымчалыг байдалдар тургуступар деп, В. Роше демдеглээн.

ЧКП ТК-ның пленумунуң доктаалы

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның май пленумунуң чамдык организастыг айтырыгларының талазы-биле доктаалын ЧТК агентилел дамчыткан. ЧКП ТК-ның кежигүнү О. Шиктиң даштыкыга кылып турган ажыл-чорудулгазын истеп хынаар талазы-биле комиссияның дыңнадыын Төп Комитет чугаалажып көрген дээрэнн доктаалда демдеглээн. Ф. Шорн баштаан комиссия даштыкы чуртка тургаш, О. Шиктиң ажыл-чорудулгазын ТК-ның политиктиг шугумунга, иликгыя ноябрь пленумунуң резолюциязынга дүүшпейн турарын документ ёзугаар бадыткаан делгереңгей материалдарны ТК-ның кежигүннерииге киирген. ТК-ның кежигүнү О. Шик ЧКП-же халдаарынга чыглан кыдыр ажыглаар арганы буржуаа пропагандага берген политиктиг болгаш идейлиг туруштарны эзлеп, ооң ол туруштарны күрүненин эргеажыктарынга улуг хогаралды чедирген. Санал берген үезинде О. Шик бодунуң туруштарын кангалаш, ийи удаа чүве чугаалаан. Пленум ТК-ның кежигүнүнден ону үндүрер дугайында комиссияның болгаш ТК-ның Президиумунуң саналын түүлдүг деп көрген.

ЧКП ТК-ның кежигүннери болгаш ЧССР-ниң Федералдыг хуралының депутаттары Ф. Кригель биле Ф. Водслонь оларның партийин сагылга-чуруумну кар-ыызы-биле үрээн дугайында Президиумунуң дыңнадыын пленум чугаалажып көрген. 1968 чылдың октябрь 18-те Национал хуралга олар ЧКП ТК-ның Президиумунуң доктаалынга болгаш Национал хуралдың коммунист депутаттарының клубунга удурлажып, чүве чугаалап турган.

Төп Комитеттиң составындан оларны үндүрер дугаймында саналды Президиум кирген.

Бо айтырыгны чугаалажып турда Ф. Кригель антипартийжи, антисоциалистиг болгаш антисоветтиг ажык платформазынга туржуп, чүве чугаалап турган. Ооң ужурунда Президиум бодунуң шинтпирин өскертип, Кригельди партиядан үндүрерин сүмелээн. ТК-ның пленуму ол саналды чүүлдүг деп санаан. Ф. Водслоньны Төп Комитеттиң составындан үндүрген.

Эртиен чылын ТК-ның чамдык кежигүннери «Ийи муң сөс» деп кыйгырыгга болгаш аңаа «Элээн каш сөс» деп немелдеге ат салган турган. Оларның ол үүлгедиишкиннерин пленум база көргөн. 1968 чылдың июнь 27-де Төп Комитеттиң Президиумуну ол кыйгырыгны антипартийжи документ кылдыр демдеглээн. К. Косик, Ф. Павличек болган К. Павликтиң «Ийи муң сөс» деп кыйгырыгны антипартийжи платформа кылдыр принципиалдыг үнелеп көргени-биле ам база-ла чөпшээрешпейн, боттарының туружун өскертирикден ойталап турар фактыларны барымдаалаш, пленум оларны ТК-ның составындан үндүргеи. О. Старый, И. Гочар болган М. Вацулик ол антипартийжи документиерден адырлыг турарын кичээнгейге албышаан, пленум оларга партия талазы-биле хемчет көргүзери-биле кызыгаарлаан.

«Ийи муң сөс» деп кыйгырыгның авторларының болгаш ол кампаниянның организаакчыларының херээн партия талазы-биле истеп хынап, оларның харысаялгалыг болурунуң хире-чергезин барымдаалап турган алыр хемчегларын чогуур партия организаларына саналдан киирерин пленум ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязынга хүлээткен.

ЧКП ТК Я. Шпачекти ооң бодунуң дилээн ёзугаар ЧКП ТК-ның секретарының болгаш Секретариадының кежигүнүнүң хүлээлгезинден хостаан. Пленум Я. Шпачекти Национал фронтунуң ТК-ның секретарынга соңгуурун сүмелээн. Пленум Президиумунуң саналын ёзугаар В. Славикти ЧКП ТК-ның Секретариадының кежигүнү хүлээлгезинден хостаан.

ТК-ның кежигүннери М. Гюбл биле В. Прохяк оларның ажылын каш үеде шүтүмчүлеп келгенин барымдаалаш, пленум оларның ажыл-чорудулгазын истеп хынаар талазы-биле тускай комиссияны тургузарын, истелгенин түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны эзлеглиг пленумга киирерин Президиумга хүлээлеткен.

Августың сөөлүнде даштыкыга турган чазак кежигүннериниң ажыл-чорудулгазын истеп хынаар талазы-биле комиссияны тургузарын болгаш истелгенин түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны эзлеглиг пленумга белеткээрии ЧКП ТК Президиумга саналдаан.

Күрүнениң контролюнга

АЛЖИР. (СЭТА). Алжир чазак чуртта даштыкы монополиялары кызыттаарларының оруунга чаа чугула базымны кылган. Монополия хараның чурт иштинче киирген машиналарын болгаш дериин Революстуг чөвүлелдиң даргазының декредин ёзугаар механиктиг конструкциязарының Национал инитилелиинге шилчидип берген.

Бо хемчет бодунуң машиниэ тудуушкунун тургузары-биле кады республиканың удуртузугазының айытканы индустриализациянын политиказын эң чедишкинниг боттандырарынга хүзалаар аппаар.

Коммунистерниң кыйгырыы

ОТТАВА. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң программазы АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шеригдерин чугаа чокка үндүрерин көрүп. Вьетнамда дайынны соксадырынга болгаш вьетнам айтырыын тайбың тавыштыр чөптүг шинтпирлээрииге угаазылаадыг кара чаңгыс үндезин болуп турар. Ол дугайын Канаданың Коммунистиг партиязының Төп Күүскомунуң ыыда парлап үндүрген медеглелиинде чугаалаан.

Ол арактанаыг дайынны соксадыр ооруга-биле үреткүнелдүр чугаалажымышкынарны чорударынга кара чаңгыс моондак болза, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң программазын чугаалажымышкынарга үндезин кылдыр хүлээп алырындан Каттышкан Штаттарның чазаанның бар-ла шаазаа балыглаан. Ол тулчуушкуннарга мурнуу-вьетнам патриоттар 700 хире шериг машиназын уаткаан, ооң иштинде 300 ажыг танк болгаш бронетранспортёр бар болган, кывар үүл болгаш ок-чемзек тыгжаан 62 складты буза тевискен, хөй самолёттарны болгаш вертолёттарны сандан үндүрген.

(СЭТА).

Тайбыңчыдылганы үрээн

Будданың төрүттүнген хүнүнден бээр чыл оюнга холбаштыр хостаганың Национал фронтузунуң ийи хонукта чарлаан тайбыңчыдылганы АКШ-тың шеригнери болгаш ооң сайгон чалчаларының шеригнери үрээн деп, Парлалганың хосталга агентилелии Мурнуу Вьетнамдан дамчыткан. Мурнуу Вьетнамның хөй можуларынга америк самолёттар болгаш артиллерия чүрттүн сырый чурттажымыыг районнарын бомбалап, боолаан. Америк «В-52» дээр стратегтиг бомбалакчы самолёт Тайынь можуның районнарынче бомбаларны октаан. Тайбың чоннуң ортузунда когарал хөй болган.

(СЭТА).

Трибунал тургускан

ХАРТУМ. (СЭТА). Омдурман радиозунуң дыңнатканыбиле алырга, Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазының декредин ёзугаар Суданга шериг трибуналын майор Хасан Абу Алайля баштадыр тургускан.

Шериг трибуналы ажылдап эгелээн. «Аксы-дуңмалар-мусульманнар» дээр организациянның кежигүнү Мухаммед Салехтиң херээн трибунал көруп эгелээн. Чаа ёзу-чурумга ожаанның үүлгедиглери дээш ону буруудаткан.

Агрессорларга согуушкуннар

Парлалганың хосталга агентилелиинин Мурнуу Вьетнамдан дамчытканы болза, хостаашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары четче эвес медээ-биле алырга, май 11-ден 21-те чедир Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээрииге америк болгаш сайгон шеригнер-биле тулчуушкуннарга дайынның 30 муң ажыг солдаттарын өлүрүп база балыглаан. Ол тулчуушкуннарга мурнуу-вьетнам патриоттар 700 хире шериг машиназын уаткаан, ооң иштинде 300 ажыг танк болгаш бронетранспортёр бар болган, кывар үүл болгаш ок-чемзек тыгжаан 62 складты буза тевискен, хөй самолёттарны болгаш вертолёттарны сандан үндүрген.

(СЭТА).

Негелдеге ат салыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ракетага удур «Сейфгард» дээр камгалал системазын тургузар дугаймында чазактың шинтпирлээ-биле чепшээрешпейн турар 20 муң америкиннар негелдеге ат салган болгаш ону Бостонда сенат кежигүнү Эдвард Брук биле хоорайның мунципалитет чөвүлелиниң кежигүнү Томос Этчинс оларга дамчыткан.

Негелдеге ыланган чугаалааны болза: «Ракетага удур камгалал системазын тургузарынга удурланырынче силерни шинтпирлиг кыйгырыг тур бис. Ракетага удур системаны тургузарынга ажыглаар акшаны хоорайның айтырыын шинтпирлээринге: ап-биле демиселдиң, медицина хандырылгазын болгаш өөредилгени экижедиринең айтырыгларын шинтпирлээринге ажыглаары мырыңай эргежок болуп турар».

Польша тракторлар болгаш кодээ ажыл-агый машиналары даштыкы рынокторлар үнүм-на калбак сураглыг болу бергеи.

ЧУРУКТА: «Урсус С-4011» дээр белеи трактор. Варшава чанында «Урсус» завод оларны кылып үндүрүп турар. Польшаны фашистер эзелеп турарының үезинде ол заводту бүрүн үзүткаан турган болгаш дайын соңдагы үеде ону бүрүнү-биле катап тургузуп, чаарты чепсегээн.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ЭРГИМ АНЫЯКТАР, ШУПТУ СПОРТЧЕ!

ВЛКСМ Төп Комитеди, ВЦСПС база ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелининг чанында күш-культура болгаш спорт Комитеди, ДОСААФ Төп Комитеди-биле кады чурттуң комсомол эге организацияларының спорт болгаш массалыг кагалал ажылының Бүгү-эвилел көрүлдезин база комсомолчуларның болгаш аныяктарның күш-дамыр болгаш шериг техниктиг талазы-биле белеткелинге шылгалданы эрттирерин шиитпирлээн.

Көрүлдени колхоз, совхозтарда, транспорт, тудуг, бүдүрүлге, өөредилге черлеринде комсомол эге организацияларында аныяктар (14-тен 28 чедир харназылыг) ортузунга 1969 чылдың июньдан 1970 чылдың сентябрьга чедир чорудар. Оон программазында 100 м. черге маниаары, сугга 100 база 300 м. эштири, узунун, бедиин халыыры, гранат октаары, чадаг база хаактыг кросстар, доорага көдүртүнери, канатка туттунуп үнери, шой көдүрери, туристчи походтар, боодалга база ол ышкаш техниктиг шериг мергежилдерге өөренири (тракторист, чолаачы, скутер, планер, парашютист, эмчи дузазы чедирери) кирип турар.

Оолдар боттарының шилип алган 7, уруглар 5 хевирге өөренир, бир техниктиг шериг мергежилдиг болуру ыяап албан болур.

(СЭТА).

ИЙИГИ ЭЭЛЧЭЭ ДООЗУЛГАН

Республика наймысталының ленинчи алдарыг юбилейге тураскааткан бот-тывыңгыр ураң үүл коллективтериниң көрүлдезиниң баштайгы эдлээ доозулган. Анда хоорайның 9 коллективтери идепкейлиг киржип, ураң талантызын ооңга бараалгаткан. Түңнел көрүлдеге бирги черни Садыг министерствозунуң базазының коллективи алган. Оларда ураң үүл бөлүүзү доктаамал ажыддавайн-даа турган болза, шында бухгалтерия черинниң ажыдакчылары, ажылчыннар чогаадыкчы бот-тывыңгыр демин кадыр, бот-идепкейни көдүргенинден чедиишкинниг ойнаан. Ажыл-ишчи бүрүзүн ураң үүлче көдүрүп үндүрериңге ыяда партия, профсоюзтар организацияларының улуг рольдуг болган.

Ийиги чергениң шаңналамакталыр Кызыл хоорайның садыг четкизиниң бот-тывыңгыр артистери ап үнген. Оларның күүселделеринде көлдуунда ленинчи юбилейге тураскаадың темажыткан көргүүлер эдбек болган. Оон код «Ленин кезээде дириг» деп ураң-чечен монтаж болуп турар. Ырак суурлардан Терек-Хөлде Күнгүртүг суурда Культура бажыңының ураң үүл коллективи кээп кирипкен. Оларның ойнакчыларының арасындан он бир кижи шаңдат бажыктер-биле шаңдатканы. Программаның иштинде 12 кезек күүселделер оларның боттарының чогааткан көргүүлерин болуп, ук коллективтиң чогаадыкчы өөрүлдезин бадыткан турар.

Чурттарда: «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывыңгыр артистери Татьяна Лосева, Михаил Чуриков «Калининниң кожаңнарын» ыраажыл турары. (Солагай талазында). Бирги черни алган садыг базазының ойнакчылары «Чыраа кажаа чанытта» деп ырың күүселдезинде.

О. ОХЕМЧИК.

Авторнуң фотолары.

СПОРТ

БИСТИИНГЕ ТЫВЫСКАН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр. Р. Серебренников) Совет Эвилелдиң Европа чурттарының арасындан 1968 чылда эң-не спортчу чурт деп демдеглээн. «Экип» деп француз солунның директору Жак Годде будуң чыл иштинде дээре спортчу чедиишкиннерин чедип алган чурттка тыпсыр «Позиум Берже» деп шаңнадды ССРЭ-ниң Францияда алчаң черинге дамчыдып берген.

«Экип» деп спорт солунның болгаш «Берже» деп француз садыг компаниязының тургусканы ол шаңнадды спортчуя 33 хевиринге түңнелдерин пеорүп, делегей маргылдааларынга чедиишкиннерин барымдаалап турган, тыпсыр.

—●—

НЕМЕЦ КЫС ТЕРГИИДЭЭН

Трамплиндеп сугже халыырыга бирги чер дээш Ленинград хоорайга болган делегей маргылдаазынга Ростов хоорай чурттуг он сес харлыг школачы Криста Келер (ГДР) тиилээн.

Ийиги черни канал студент кыс Беверли Бойс, үшкү черни совет школачы Таня Штырёва («Динамо», Львов) алган.

Ол маргылдаага Голландияның, ГДР-ниң, Италияның, Кубаның, Румыниянның, Финляндиянның, Франциянның, ГФР-ниң, Швецияның болгаш Совет Эвилелиниң спортчулары киришкен.

(СЭТА).

—●—

ЭЭП КЕЛГЕН

МАР-ның Убса-Нур аймаанга бо чылдың май 23—25 хүнеринде чоргаар бистиң республиканың бир волейбол командазы, ийи моге составтыг спортчу төлээлери ээп келген.

Бистиң волейболистериве баштайгы ужуражылгага 2:3 санга уттуруглаш, ийиги ужуражылганы 3:1 санга удуп алган.

Бистиң хостуг хүреш мөгелериве О. Дашыл, Б. Чокпен олар үш удаа эш-хуу ужуражылгаларга хүрешкеш, ийиниве шүүлгеш, бирээзиниг хайыы болган.

Л. ФЕДОРИНА.

Спартакиадага уткуштур

БЕЛЕТКЕЛДИ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

«Шыңның» вомчукчулары М. Шаалый, В. Серен-оол, О. Сендаш (Кызыл), М. Бичө-оол (Улуг-Хем), О. Гавза-Самбу (Барыын-Хемчик), М. Чап (Өвүр), В. Сат (Чөөн-Хемчик) олар болгаш өскелер-даа бо чылдың апрель 18-те үнген «Шын» солунда парлаттынган эш К. Калмындүүнүң «Мөгениң саналы» деп эгелиг үүлүнде тыва хүреш дугайында саналдарны деткип, тыва хүрешти улам ажыжиринниң дугайында боттарының саналдарын, бодалларын илереткен чагаалары редакциняже бижээн.

Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Николай Кудаевич БЕГЗИНИҢ ол саналдарга хамаарыштыр тайылбырын болгаш бо чылдың июльда Кызыга болуп өртер Сибирьниң болгаш Ыраккы Соңгу үүктүң улустарының спортунуң национал хевирлеринге спартакиадазынга уткуштур кылган болгаш кылыр чамдык ажылдарының дугайында үүлүн мооң адаанда парладывыс.

Тыва хүрештиң хостуг хүреш солуй берген дээрн шын авес. Тыва хүреш түгле Тывага сайыраң келген. Хостуг хүреш амгы үеде бистиң чуртувуста эвилелдиг болгаш делегей маргылдаалаарынга сайыраң турар. Хостуг хүреш национал хүрештерге чоок, оларның үнезинниге сайыраан.

Тыва хүреш Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн-Чүк улустарының спортунуң национал хевирлериниң программазынга кирип, амгы үеде улам сайыраң турар.

Мөге кижиниң идик-хевиниң дугайында айтырыгны чон шаандан тура чугулаап керүү келген. Үргүлчү хүрежип чоруур мөге кижилер боттары содак-шуудакты, кадыг идиктерни боттарының эът-иага бодунга таарыштыр даарадып ап, үүлче боттары эдилеп, хүреш үезинде кедер чораан.

Сөөлгү чылдарда бис мөгелерге идик-хепти кылып турар бис, ынчалза-даа үлегер ёзугаар даараң идик-хептерниң хемчээли мөге бүрүзүнге таарышпас болуур-дур. Амгы үеде районнарның күш-культура болгаш спорт комитетериниң 16-дан 32 чедир кижи кедер содак-шуудактар бар.

Бисте мөгениң содак-шуудаан, кадыг идиин шаандагы тыва-даа, амгы моол-даа үлегер ёзугаар даараң билир кижилер бар. Ындыг хептер даараарынга мергежилдиг моол ийи кижи арткан чылын бистиң республиканың даранызга комбинадынга алаан үеде келгеш, чамдык даараныкчыларны ол ажылга өөреткеш барган.

Кадыг идиктерни даараары хол-биле кылыр, улуг шүүдедиг ажыл болуур, ынчангаш эки шынарлыг сапык идиктер бистиң садыгларывыста хөй-биле үнүп турар, оларны мөге бүрүзү садып ап болуур.

Мөге кижиниң идик-хевиниң садыгларга садыглаар кылдыр хөй-биле будуруп үндүрер дугайында айтырыг тургустунуп турган. Садыгга киирер бараан бүрүзү тускай паспорттуг, хөй-биле будуруп үндүрүп турар болур үзүрлүг. Районнарның күш-культурэ комитеттери доктаамал хүрежип турар мөгелериниң кижи бүрүзүнге болгаш хүрешке сонуургалдыгларга таарыжыр идик-хептерге чагыгларны республиканың күш-культурэ болгаш спорт комитединге киирип, кылдыртып ап болур негелде бар болганда, мөгелериниң идик-хевин массалыг кылырының чугулазы чок болуп турар. Ол дээрге, хөй кижи хереглээр бараан авес болгай.

Тыва хүрештиң национал школаларының программазынга киирер дугайында айтырыгны угаазыладдыг шиитпирлээри чугула. Школаның программазы бүгү чурттуң чырыдыышкын системазының негелдезинде киргеп кол, хөй артемнер-биле долдунган болгай, ынчангаш ону түс черде неперээн спорттуң национал хевири-биле ковүдедирип артык. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң, спорттуң өске хевирлери ышкаш, тыва хүреш секцияларын национал школаларга ажылдар дугайында шиитпирп бар турбуже, районнарның, хоорайларның күш-культура болгаш спорт комитеттери ону барык күүсетпейн келген. Чижээ: Сүт-Хөлде хөй хоочун мөгелер бар болган, ол ышкаш өскедаа черлерде. Оларны школаларга ажыткаш, тыва хүреш секцияларына тренерледип чүге болбазыл? Болур.

Республика ужур-дузалыг хүреяке шүүлүп, бирги разрядты күүсеткен мөгеге 30 рубль түңнүг шаңналлы тыпсыр доктаттынган чурум бар. Ынчалза-даа бис тыва чонның шаандан тура хогжүп келген чаңчылын ёзугаар 4 мөге чедир шаңнап турар бис. Спорттуң чаңчыл болган бо национал хевирниң ужур-дузазын улам көдүрер, хүрешке улам хөй кижи киириптирер соруза-биле чамдык ажыл-агыйлар шүүлген мөгени аът-биле, азы эске-даа үнелиг үүлдер-биле шаңнап турары бүгү тала-биле деткирип чугула эки эгелээшкин-дир.

Мөгелерге аттар тыпсыр дугайында ССРЭ-ниң күш-культура болгаш спорт комитединиң, спорттуң ооң-биле хевирлери ышкаш, тыва хүреш секцияларын национал школаларга ажылдар дугайында шиитпирп бар турбуже, районнарның, хоорайларның күш-культура болгаш спорт комитеттери ону барык күүсетпейн келген. Чижээ: РСФСР-ниң спортунуң национал хевириниң спорт мастери деп атты тыпсыр. Анда хамаарыштыр автономнуг республиканың спорттуң национал хевирииге спорт мастери деп атты тургузар дугайында эйтырыгны чоорту көдүрүп болур.

Тыва хүрештиң ам күштүг болуп турар дүрүмүвүле мөгелерге разряд тыпсыр туруму-ну доктаатткан. Моол Арат Республиканың мөгелериниг «Арыылаң», «Начын», «Чаан» деп хүндүлүг аттарны тыпсыры национал хүрештиң бурунгу ёзу-чаңчылдарындан үкталганы чугаажок. Моол мөгелериниң девириң Хаан-Хөретиң күштүң, а тыва мөгелериниң девириң ээжиниң ужарын өттүнер угланышкынныг. Ынчалза-даа бистиң мөгелериве ээжиниң чоргаары дег, хартыганың кашпагайы дег девирин ам-даа болур-чогууру-биле шиңгээдип албааны бистиң ажылывыста улуг четпес үүл болур. Ол ышкаш республика чемпионыу мөгелерни алдаржыдар ёзулал бисте четпес. Мөгелерни девидер, хоочун мөгелерни алдаржыдар ажылды ажыжидери негеттиниң турар-дыр. Ынчангаш ыяап-ла моол мөгелерни өттүнери албан эвес, тыва хүрешке разряд тыпсыр чурум доктаттынган болганда, мергежил аайы-биле разряд, спорт мастери деп аттар тыпсыры совет спорттуң амгы углаңышкынынга дүгжүп турардыр.

Бо чылын В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскаткан Тываның херээжен спортчуларының ийиги спартакиадазы эгелээн. Шыдыраага Бай-Тайга, шаңкыже Улуг-Хем районнарның, боодалгага болгаш стол теннизинге «Спартак» командаларды бирги черлерни алгылаан.

Улавас ча адарының, волейболдуң, баскетболдуң болгаш чиик атлетиканың маргылдаалары тиилекчилерни илереткен.

Республиканың команда аайы-биле болгаш хууда бирги чери дээш бокс, боодалга, тыва хүреш маргылдаалары Ооржак Дадар-оол, Саная Балчир-оол, Владимир Клабуков, Моңгуш Дадар-оол, Сергей Токмашев (бокс), А. Седип (Улуг-Хем), В. Ондар (Чөөн-Хемчик) (теннис), О. Дашыл, В. Базыр-Тараа (тыва хүреш) дээш ышкаш чаа чемпионнарның аттарын илереткени ворүнүг.

Республиканың шилиндек спортчулары зона аайы-биле маргылдааларга база-ла күжүн шенежип четтингишкен. Новосибирск хоорайга спорттуң гимнастика талазы-биле Сибирь чемпионадынга бистиң республиканың гимнастары бир дугаарыпла-да хөй кижи составтыг киришкеш, келген. Хостуг хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң зона аайы-биле биргы чери дээш маргылдаага (Душанбе) киришкеп ССРЭ-ниң спорт мастери О. Өргелээр 8-ки черни эдлеп, ол ээрге 10 спортчуларның санынга киржип, бодунуң мастер адын 1969 чылдың дүргүзүнде камгалап шыдаанны аныяк мастериң чедиишкинни болур. Аку-дунма Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанның спортчуларынга харыы оюннар эрттирерибиле бистиң волейбол командавыс болгаш хостуг хүреш мөгелери Улаңгом хоорайга чораан келген.

Июль 11-14 хүнеринде Кызыл хоорайга спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн-Чүк улустарының зона маргылдаазы болуп эртер болгай. Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле бо улуг хемчээлдиг маргылдаа болур. Анаа белеткел ажылдары Тываның күш-культура коллективтеринде эгелээн.

Ча адары, тыва хүреш, спорт инитилелериниң болгаш школачылардың спорттуң национал хевирлеринге спартакиадазы республикага бедик көргүүзүүлүг спортчуларны илередир сорулгалыг.

Эрткен чылын бо маргылдаа Якутияга болуп эрткен. Маңаа бистиң командавыс Якутияның спортчуларынга үүлге чаңгыс сын четпейн баргаш, бирги черни алыскан. Тыва болгаш бурят хүрештерге бирги черлерни, якут халыг биле ча адарыңга ийиги черлерни, шой көдүрериңге үшкү черни алган. Бистиң командавыс 7 чемпионнуг болуп, бо талазы-биле еске командаларны ашкан.

Ынчалза-даа бистиң спортчуларывыстың ча адар болгаш шой көдүрер мергежилиниг дыка куду болганын демдеглевес аргажок. Моон кол чылдагааны районнарда болгаш хоорайларда күш-культура коллективтерге адыгжыларны болгаш аар атлеттерни доктаамал өөретпейн турарында. Маңаа республиканың эрткен чылгы VIII спартакиадазынга ча адарыңга улут ар улустардан бирги черни алган «Спартак» командазы 1185 санныг болуп турда, ийиги черни алган «Динамо» 847, а үшкү черни алган Тес-Хем районнуң командазы үүлге 252-ле санныг болганын чугаалаарга-ла четчир. Ол спартакиада тырыкы кара адарыңга адыгжылар эки түңнелдерни көргүзүп туруа-даа, чыткан караны (кегли) адарыңга мырыңай чер албайн турарын көргүскеп.

Шой көдүрериниң талазы-биле эрткен чылын чаңгыс-ла зона чемпионнуг болган бис. Эрткен кыжын «Спартак» спорт инитилезин аар атлетиканың ишпаңга секциязын организастаан. Ол секцияга штангадан адыгда, шой көдүрерин база чорудуп турар. Спорттуң бо берге хевирлеринге эки билиглиг, ССРЭ-ниң спорт мастериңе бандидат, эмчи Евгений Черногрибовтуң бисте ажылдап келгени, секцияны удуртуп турары эки.

Якут халыглар талазы-биле педагогика институдунуң башкызы Василий Баклыков бодунуң өөреникчилери-биле кады спартакиадага киржир.

Тыва болган бурат хүрештер талазы-биле эрткен чылгы чемпионнар О. Дашыл, О. Кара-Кат, Хомушку Киров, А. Чульдук, В. Базыр-Тараа, Д. Кончай олардан адыгда О. Сюр-оол, К. Аныш-оол, С. Бедарев болган оон-даа өске шилиндек мөгелерни республика спартакиадазының соонда өөредилге-белеткелдит чышка арттырып белеткээрни комитет планнаан.

Өске республикалар база-ла шынгы белеткелди чорудуп турарын чугаалаза чогуур. Спортчу оюннарга башудур «төлегээшкин» бадыткаттынмас. Ынчангаш спортчу бүрүзү кызымак, чүткүдүг болуп, бо улуг маргылдаага бүгү талалыг белеткенири чугула.

УРГУЛЧУЛЕВИШААН

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр үш чыл болурунга тураскаткан Тыва АССР-ниң профэвилелдериниң IV чайгы спартакиадазы күш-культураны болгаш спорттуң көдээниң болгаш хоорайларының ажылчы чоннарының ортузунга улам массалыг болдурар болгаш эки тура спорт инитилелүдериниң организасс-масс алыг ажылын улам экижидер сорулганы салып турар. Бо спартакиадаңың тиилекчилери РСФСР-ниң профэвилелдериниң спартакиадазының деңнеэр аайы-биле эрттирер ёзына маргылдааларынга киржир.

Спартакиаданы үш этаптарга чарган: тус-тус коллективтерге, районнар болгаш хоорайларга база республиканың түңнел спартакиадалары.

Оон программазында чиик атлетика, баг кагары, стол теннизи, волейбол, ча адары, чадаг-терге спорту, спортчу боодалга болгаш хостуг, тыва хүрештер кирип турар.

Спартакиаданың түңнел оюннары бо чылдың июнь 26—29 хүнеринде Кызылга болуп эртер. Анаа районнарның болгаш хоорайларның тиилекчи командалары киржир.

Ук спартакиаданың түңнел маргылдааларынга «Урожай» спорт инитилелиниң киржир баскетбол командазын илередир маргылдаа май 29-та Кызылда эгелээн. Анаа ында хоорайлардан болгаш районнардан келген ёр кижилериң, херээженнериң командазы киржип турар.

Маргылдаа эгелээриниң мурнунда, «Урожай» эки тура спорт инитилелиниң республика чөвүлелиниң даргазы эш В. Сырат көдээ спартакиаданың сорулгаларын тайылбырлаан. Оон соонда маргылдааның тугун эрткен чылгы чемпион команданың капитаны көдүрген.

Ёр командаларны ийи бөлүкке чаргаш. Бөлүк бүрүзүнүң командалары дескидирер система ёзугаар ойнаар, түңнелинде тиилекчи командалар чемпион ат дээш маргылдашкан.

Баштайгы хүнде Бай-Тайга районнуң командазы дүржүлгалыг болгаш шыырак баскетболистер барыын-хемчиниң 78:60 санга чеңнишкинниг удуп алаа-даа. Чөөн-Хемчик районнуң чыынды командазынга 56:27 санга чиик утпурган. Ол-ла хүн чөөн-хемчикчилер маа-хемчилерни удуп алган.

Бирги белүкте ойнап турар Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң оолдары Улуг-Хем районнуң командазын барык ийи катап хөй сан-биле тиилээн.

Өвүр районнуң командазында шыырак ойнакчылар бар. Ол команда баштайгы хүн Эрзинниң командазын удуп ап, бир тиилелгени таблицага киир бижиткеп.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң кыстары маа-хемчилерни беш катап хөй санга удуп, чиик тиилелгени чедип алган.

Маргылдаа үш хүн үргүлчүдээш, июнь 1-де доозулган.

Чөөн-Хемчик районнуң оолдар командазы удурлажыкчыларын чиик удуп, «Урожай» инитилелиниң кубогун бүдүрелдиг чаалап ап, республика чемпионыу болган. Ийи, үш дугаар черлерни Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы биле бай-тайгажылар үлешкен. Маңаа урутларда бирги черни техникумунуң командазы база республика чемпионыу болган. Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарның үргүлчү командалары ийи, үш дугаар черлерни дараалаштыр алган.

Л. ФЕДОРИНА,
М. ЭҢГИЛ-ООЛ.

Лекцияже чалап тур

Бөгүн 19 шакта Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында

«СОВЕТ ХӨЛ-ШЫДЫРАА ШКОЛАЗЫ»

деп, хөйге лекция болур. Лекцияны бүгү-эвилел категориязының судьязы И. В. Алексеев номчуур. Лекция соонда ол 30 хөлге хары үзүн ойнаар.

СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

☆ СУГЖЕ ШУРААРЫНГА олимпий чемпионыу италиец Козус Дибласи Ленинградка болган делегей маргылдаазынга 151,65 санны чедип алган, тиилээн.

☆ ЧИИК АТЛЕТИКАНЫҢ маска шывадаар хевиринге Прибалтиканың болгаш Белоруссияның чиик атлеттериниң маргылдаазынга Мексиканга болган олимпиадага мөңгүн медальды алган Роныальд Клим 73 м 36 см чедир шывадакпан, ССРЭ-ниң чаа рекордун тургускан.

☆ БАСКЕТБОЛГА чурттуң чемпионадың ор улустуң 6 командазының арасынга алды ай үргүлчүлээн. Кызыл Армияның Төп стадионунуң командазы тиилээн. Ийиги, үшкү черлерни Тбилисиниң динамочулары. Ленинградтың спартакчылары дараалаштыр ээлээн.

☆ ШЫДЫРААГА херээженнериң Ярославльга болган делегей маргылдаазынга Москва область чурттуг Клара Скенина 13 санзан 10 санны алгаш, тиилээн. Анаа ССРЭ-ниң Болгарияның, Голландиянның, Англияның, Венгрияның шымыраачылары киришкен.

(СЭТА).

Редакторнуң орлакчызы
С. К. ШОПГУ.

Канчаар организастаарыл?

Бичии чаштарның ойнап, хөглеп дыштанмарының эң-не таарымчалыг үези — чай болгай. Уругларның кадыын камгалаан чайны дыштанылганнарның калганнарын эртүрери бистиң чуртувуста чаңчыл апарган. Школачыларга пионер лагерьлерин, уруглар садтарының болгаш ясли-детсадының кижизитиричилериниге хоорай чоогунга чайлаглерны организастап, куруме, аз-бүлеге улуг дүвүнү чедирип турер.

Кадык уругларга ындыг дыштанмага эң-не таарымчалыг. Уругларны кижизидип турар черлериң ажы-чеми, хун чуруму эки сагыттынган турар болгаш эмчиниң хайгаралы-биле бичии чаштар эки дадыгын, өзүп турарлар. Анаа уруглар семирип, дадыгын, күш кирип ап турерлар.

Бир эвес уруг уруглар садында-даа, ясляде-даа турустунмаан болза, оон чайгы дыштанылганын ванчаар организастаза эки? Бо айтырыгны уругларның хар-назыкын, кадыкшылын болгаш чурттан турар черинiң климадын барымдаалап тургаш шиитпирлээр.

Школа назыны четпээннер чайгы дыштанылганын чурттап турар черинге эрттирерни дээрге. Бичии уругнуң организми долгандыр турар аварбойдустуң байдалынга оожум чаңчыгар. Ынчангаш бичии уругларны мурнуу чүвеге ап чорбаза эки, чүге дээрге, оларның организми чидиг зүн харамга болгаш ишкеге чаңчыккыже дыка ур үе эртер, оон дедир ээп чаңын келгеш, серцин аварамга черге база-ла катап чаңчыгар апаар болгай.

Сөөлгү чүвеге ишкпе ортавыс курлагдан мурнуу чүвеге келген бичии чаштар чемге туда чокталып, кылыктанып, орта удуваскан турүп бээр болгаш оон аалынче дедир чаңын келгеш, тыныштың үстүкү оруктарының катар дээр аарын-биле бо-ла аарый бээрлер.

Элээди апарган уругларга дыштанып чернi белеткээри белек. Ынчалзажок оларның кадыкшыл байдалын, кайы хире дадыгын быжыкканын база-ла көрүп тургаш, ол айтырыгны шиитпирлээри чугула. Кадык, шыырак уруглар дыштанылганын кедээге, ынай-бээр аян-чорук кылып чоруп азы хоорайның пионер лагеринге эрттирери солун.

А халдавырлыг аарыдан аарып эрттирген ишкпе хоочу аарыглыг уругларның хун чуруму оңгалай болур удурлуг.

Ревматизмнэ уругларның чайгы дыштанылганын парыгның байдалын болгаш хевирин көрүп тургаш таарыштырары чугула. Ревматизмниг уруг бүрүзү курортка таарыштапайн барып болур. Аарыгның түлүк эвес үезинде ындыг уругларның чурттап турар черинiң чоок кавыында санаторийже ишкпе чайлагже чорудупканы дээре. Ындыг аарыг уругларның аарыының түлүк үези эрткен, 2-3 чыл четпээнде курортче чорудуп болбас.

Хоочу болган гонзиллитти (боостаам аарыг) уругларны шык эвес, курсаг черге дыштандырар херек. Бо аарыг-биле демиселге организмни дадыктырары коңчуг чугула. Ынчангаш ындыг уруглар аарыг аварга чоруп, эштири, хаая-хаая кызыл-бут маннап, ол ышкаш ынчаның сумезибиле күш-культураны кылып турза эки. Оларга чаңдыкта Прибалтикага, Крымга, Азов далайга, Сөөгү Кавказка хат салгынынга каксын эннедири коңчуг ажыктыг болгулаар. Ол черлерге улаштыр ээзэн каш чылдарда эннедир болза, үлегер эки. Бронха астмазы, астмалыг бронхиттен аараан уругларга хүннүң херели ультрафиалеттиг хереледер-биле байлак бедик даглармыг черлерге дыштанырры коңчуг ажыктыг. Шак ындыг уругларга Крымның мурнуу эриктери, Одесса дээш чижектиг черлериң аварбойдуну коңчуг тааржыктамалыг.

Чайны бичии чаштарның организмин дадыктырарында бүрүн ажыглаар херек. Кандыг янзылыг дадыктырарыга дээрзиниң дугайында уругну эннеп турар эчи-биле сүмележип алыры чугула.

Редакциянын адреси

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амгы ырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизинин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доңгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелиинин типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00145

КИНО

ИЮНЬ 4-ТЕ

НАЙЫРАЛ»: «Чидиг ыяш парустар» 10, 12, 2, «Барымаа херек» 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өмээн мөгээшкинни» 10, 12.45, 3.30, 6.15, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аскыр даргаа» 3.15, 7.05, «Аянсканың дилгилери» 5.10, 9 шактарда.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 5 ЧЕТВЕРГ № 129 (7975).

Өртээ 2 көп.

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ШЫНАРЫ

Чоокта чаа Кызылга үлетпүр продукциязының шынарының дугайында республика конференциязы болуп эрткен. Оон киржиичилерни харымсалгалыг ажылдакчыларның ниетке-лдерин дыңнаарындан ажыда, түс-түс бүдүрүлге коллективтериниң продукциязының делгелгээн, шынарыны экижидип чурарының дугайында медээ болур диаграммалар-биле тавылышкан.

Делгелгеден Кызылдың алгы заводунуң ылыгларын көрүүшкен чер хөй кижилерниң сонуургалын хайыктыргам. Эр кижилер кедер кышкы кара майыкташтыр, хынам-бүрү тапочкаларны көрүүчүлер мактаан. Шынап-ла, ол кылыгларның хевири, маймы чараш, даарааны эки, чиик болгаш алзачел эвес материалдан уддуүн белеткээни-биле улуг үнелелди алган. Алгы заводунуң 1965 чылда бүдүргеи хөн идиктериниң 78,4 хуузу бирги сорттуу турган. Оон дараазындагы чылдарның ол көргүзүү мындыг: 1966 чыл — 96,3, 1967—97,8, 1969—98, бо чылдың бирги кварталында — 99,5 хуу. Бо чижек чүүү көргүзүп турарыл? Республиканың хоозун бүдүрүлгеникиң ажылчыннары бедик мергежилди чедип ап, бодувуң коллективиниң алдар-адын кодүрүп, эки шынарлыг продукция ылгаш, оон хереглекчилер ажылчы чонну өөртүп турарлар.

Алгы заводу колдуунда кадржаан кижилер-биле четчелеттингеи. Мында ажылчыннның оглу азы уруу, бүдүн-бүдүн өг-бүлелер ажылдап, чаагай чаңчылдарны салган, хогжудуп турарының чижектери хөй. Чижээ, хөн идик кылырының мастери В. Д. Маркова заводка хөй чыл ажылдаан. Оон маңаа эрттиргени чыл бүрүзү мергежилди сайзыраңгайжыдырының, ажылдың эвин тып, улам эки түңнелдерни чедип алыр дээш хөй-хөй шенелделерин, дуржулгаларны шицгээдип боттандырганының чылдары. Ындыг кижилер-биле алы заводу байлак. Коллективтиң эдлечлиг сорулгазы — кидис идикке садыл алыкчының бүгү талалыг негелдезин хандырар дээш, технологиягa чаартылгаларны киирери.

СЭКП-ниң XXIII съездизин чуртка ажыл-агый чорудулгазының экономиктиг реформазын боттандырарда бүдүрүп үвдүрер продукциязының шынарын үргүлчү экижидерип онаалап демдеглээн. Планнаашкыныңың болгаш экономиктиг идиг беришкининиң чаа системазының негелдези бүдүрүлгениң ажылыш сайгарган продукциязының хемчээлин барымдаалап түңнээри. Ынчангаш эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп, оны сайгарары болза коллективтиң кол сорулгазы апарган.

Бистиң үевис эртемниң, техниканың чечелеттингишкинининиң үезин. Оон чедимишкиннериниг даянып, эртем-техниктиг деп-шилгени боттандырарының айтырыглары чидин-биле тургустунган. Ам үеде күш-ажылды эртемге үндезилеп организаставры, бүдүрүлгениң бүгү участокторун чаа техника, бедик мергежилдиг кадрлар-биле четчелээри опза чугула апарган.

Эки шынарлыг продукцияны бүдүрер дээш күш-ажылды өң тавармычалыг организастаарының кол аргазы — саратовчуларның системазы. Ол дээрге продукцияны дефект чокка бүдүрүп, техниктиг контрольга баштайгы көргүзүүшкүнден дужаары болур. 1955 чылда Саратовтуң машина тудуушкуның бүдүрүлгелерин ол системаны шицгээдип эгелээн. Продукцияның шынарын үргүлчү бедидерде, белеп продукцияга эвес, ону бүдүрүп турар кижилериниң ажылынга контрольду күштелдирерин саратовчулар шинтпирлээн. Ол система бистиң чуртувуста болгаш даштыкының сайзыраңгай чурттарының үлетпүрүнүң бүгү адырларында нептереп турар.

Продукцияны дефект чок бүдүрериниң ол аргазы республикада чаа ажыглаттынып эгелээн. Ону шицгээдир талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинатта элээн дуржулга мооңнеттингеи. Коллектив чаа реформа ёзугаар ажылдап, чаа стандартның даг-дүгүн арыглап, бүдүрүлгениң экономиктиг көрүүзүглерин доктаамал бедидип турар. Ол дээрге продукцияны бүдүрериниң дешпилгелиг аргаларын, оон иштинде күш-ажылды продукцияның шынарын дамчыштыр башкарарының саратов системазын чедимчелиг шингээткенининиң түңнели болур.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта администрация, партком, рудком саратов системазын ёзугаар ажылдарынга белеткелди таарымчалыг организастаан. Механизастаан күш-ажылдың түңнели бедик болур. Ынчангаш рудапы казып тыпкаш, даг-дүгүн арыглаш, савалап, автомашинага чүдүрүп чорударынга чедир ажылдарга механизмнер күжүн долу ажыглаарын, технологтуг чорудулгапы ыын сагыырын харыылаар кижилерни өөредип, оларның мергежилин бедиткен.

Продукцияны дефект чок бүдүрериниң системазын шицгээдири дээрге кижи бүрүзүн күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, бот харымсалганы бедидеринге чаңчыктырары болур. Шынарны ажылчын, мастер, директор — кижи бүрүзү контрольдаар. А техниктиг контроль килдиан үрей кылышкын азы кандыг-бир четпестерни болдурбас дээш чиг-этти хынап, алдагдалды, частырыгны чайладырының хемчегерин чорудар хүлээлгелиг. Ак-довуракчылар эки шынарлыг даг-дүгүн арыглап, аргыглыг материалдар кылыр бедик сорттуң продукциязын чаа, ыңгымыратка стандартка дүүштүр бүдүрүп турар. Комбинаттың продукциязының хереглекчилери тыва даг-дүгүнге чагыгны көрүүдедип, эки шынарлыг продукция берип турары дээш, коллективке немелде төлевирии берип турар.

Оон-биле чергелештир республика иштиняге сайгарып турар чамдык барааннарның шынары багай болуп турарын демдеглээр херек. Сүт, эът, хлеб-булка аймаа, хөмүр-даш, тудуг материалдары — хереглекчиниң негелдезин хандырып шыдаавайн турар.

Сүт комбинадымиц районнарда саржаг заводтарынңц материал-техниктиг баазазы кошкак, ажылчыннарның мергежилэ чавыс. Садыг организациялары Кызылдың сүт заводунуң бүдүрген продуктуларын холуп, дедир эгидер тавар-ылгалар кайы хөй. Заводта профзвилел организациязы, коммунистер бүдүрүлгениң культуразын бедидип, сүттен кылган, эки шынарлыг продуктуларны хереглекчиге бээр дээш социалистиг чармышты чогаадыкчы ёзу-биле организастаар хүлээлгелиг.

Эки шынарлыг, садыл алыкчының негелдезинге дүгжүр продукцияны бүдүрер, ону чедип алыр дээш ажылчыннарның мергежилин сайзыраңгайжыдып, техниктиг дешпилгениң түгүн улам бедик көдүрери үлетпүр коллективтериниң бөгүнгү чугула сорулгаларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Суггарыкчылар Б. П. Лыков биле П. П. Какунин сиген шөлүн суггарып турлар. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БИСТИҢ республикада

СОВХОЗТАРДА

☆ «МЕЖЕГЕЛ» совхоз бо чылын 300 га черге картофельди тарыыр. Ам оон 220 газын тарып олуртқан. Совхоз 40 га капустаның тарылгазын база эгелей берген.

☆ «ТЭЭЛИ» совхозтуң Бай-Тал салбырымың ажыл-ишчилери суттатгыг тараа шөлдерни эрткен чылдаазындан дөрт катап калбартыр деп шинтпирлээн, ийи суггарылга бугаазын казып үндүрүп, 500 га черни суггарган.

Оон-биле чергелештир шөлдер арыглаар ажыл база калбарган.

КАСКАЛЧЫЛАР

Таңды районда «Россия» совхозтуң Каскалда № 3 хову бригадазы 1800 гектар черге мал чемин культураларны тарыыр планныг. Механизаторлар бо хүнге чедир 631 гага суланы, 740 гага силос культураларын, 280 гага люцернаны тарып дооскан. Ол культуралардан чаагай дүжүттү алыр дээш, хөрөңнүң эки шынарлыг кылдыр болбаазыратқан.

Механизаторлар С. Кыыл-оол биле С. Баржың-Кара олар чаптырышкынга хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турган.

ДООСТУП ТУРАР

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының механизаторлары эрте чаштырар тарааларның дараазында мал чемин культураларның чаштырылгазынче киргеш, ол ажылды ам колдуунда доозуп турарлар. Арбайны 448 гага, суланы 935 гага, күкурузаны 245 гага чаштырып дооскан.

Тудугжунуң мергежили

Кол Хүлербеннің алыс чурттан өскен чери Ий, Тоора-Хем. Ол назынының хөй нуруузун аңнап эрттирген.

Кажан Тожуга колхозчу чаа амыдырал тургустунуп, чадырлар орнунга делгем, чырык, чылыг бажыңнарны тудар апарганда, ажылга сундулуг ол кижи тудугжулап киргеи. Хүлербен 1930 чылдар үезинде амгы Тоора-Хем суурга баштайгы бажыңнарының таваан салып, бодун шевер бызаңчы дириип турган.

Оон ёзулуг тудугжу ажылы 1949 чылда Ийге «Май 1» колхоз тургустунганда эгелээн. Ол суурда Кол Хүлербеннің тудушпаан бажыңы барык чок. А 1958 чылдан бээр ол үаукател чок бригадирлеп, тудугжуларны удуртуп келген.

Таңды районда кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы бо чылын суттатгыг черлерни ажыглаарынче чугула кичээнгейни салып турар. Станцияның часкы хову ажылдарының үезинде тараа культураларын тарыыр эдээн хөй шөлдерни бирги трактор-хову бригадазының шөлдеринге болгаш Хадында бригаданың шөлдеринге суггарган.

Ам үеде мал чемин белеткээрининиң чугула черлери болур бирги бригаданың сиген шөлдерин база суггара берген. Дуржулга станциязының хову ажылдакчыларының араазында дуржулгалыг суггарыкчылар эвээш эвес.

Борис Петрович Лыков шагдан бээр тараазы суттарып тарып чаңчыккан кижи. Ынчангаш ол ам үеде станцияның суггарыкчылар звеноузун бо-ла удурту берген турар. Эрткен чылын оон удурткан 3 кижилиг звенозу 400 ажыг гектар черни суггарган. Оон амгы эки Петр Иванович Какунин ам үш чыл улаштыр чер суггарып турар. Бо ийи суггаттымның кылган ажылының шынары невээде эки.

Техниктиг дешпилге— партийжи херек

КЕМЕРОВО. (СЭТА). Уралдың, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Казахстанның болгаш Ортаа Азияның хөмүрдаш шахталарының партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хурал-семинары бодунуң ажылын Кемеровода эгелээн.

СЭКП Төп Комитединиң эрттирип турары бо семинар хөмүр-даш тывыжының техниктиг деңнелиин бедидер. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг уткуур дээш дагжыларның социалистиг чарышын организастаар талазы-биле чүртүүң партия организацияларының ажылының айтырыгларын чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ниң, министерстволарның, звиялелдешкен республикаларның компартияларының Төп Комитеттериниң, партияның крайлар, областар, хөөрайлар болгаш районнар комитеттериниң харыысалгалыг ажылдакчылары чөвүлел хурал-семинарның ажылында киржип турар.

Бөгүн — араб чурттарының ажылчы чоннары болгаш улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегей хүнү

СУЭЦ—МУРНУУ ОДУРУГДА

1967 чылдың июнь 5-те израиль дайынзырактарның оор ёзу-биле халдаарының мурнунда Суэц кандыг турганын эки билир мен. Ол болза хайнымышкының мурнуу порт хоорай турган чүве. Хоорайның кызыы кудумчуларында чылган чон хөй дылдарга чугаалашкан чоруур. Магазиннер болгаш лавкалар эңмежок, харын-даа одарның хөйүн тротуарларда шуут тургускаваан. Түс черниң белек аймаан болгаш улуг порты аргежок чугула ооске-даа хөй от түүлдерин эртиен кижилер көрүп турда-ла кайгамчык ураң-шевер арга-биле будүрер хөй санныг мастерскаялар бар, хүн бүрүде ол портту дамчыштыр он-он океан судиолары эртер.

Суэц чугле порт болгаш садыг төвү эвес турган. Революция соонда эрткен чылдарның дургузунда ол хоорай Африкада нефть-химия үлетпүрүнүң улуг төвү болу берген, чуруттакчы чоңу дөрт миллион кижиден ашкан. Суэштиң нефть болбаазыралыр заводтарын болгаш ооске-даа будүрүлгелерин чаа техника ёзугаар туткан, олар даштыкы чурттарга сурагжаан болгаш КАР-ның экономиказынга чугула рольду ойнаан.

Ам Суэц мырыңай сыр ооске шинчилиг болу берген. Кудумчуларга кижилер барык көзүлбес. Магазиннерниң болгаш мастерскаяларның хөй нуруузунуң ,соңгаларын калбак ыыштар-биле дуглап каан, артиллерия адыышкынындан болгаш бомбалаашкыдан чоңнуң камгаланыр узуг, бинө камгалал дериишкиннерин тургускан, тенелечек демир удазын-биле кылган дестер, мооңдактар, бедик чалдар чер болганда коскуу.

Портта мурнуудагыы шыкаш, ындыг хайнымышкынның болгаш идепкейлиг байдал чок. Оон чылдагаан, уржуу ийи чыл мурнунда делегейниң база бир чугула суг оруу болуп турган Суэц каналы-биле судиолар чоруушкуну чүгле агрессияның түңнелинде соксаанында эвес. Херектиң ужуру болза, Суэц каналының кавызында бүгү хоорайлар египет камгалалының мурнуку шугуму болу бергеинде. Израиль шериглериниң туруштары Суэц каналының чамдык районнарының мырыңай чоогунда турар.

Израиль дайынзырактарның ханаларын болгаш эжиктерин деже, соңгаларын буза ачылаан болгаш чамдыктары оон бажыңнарны хоорайга келген кижи дораан-на көрүп каар. Суэштиң кварталдарын артиллерия-биле ара-тараваар боолап, үргедээн. Хөй чус-чус чурттарга бажыннарын, школаларны, эмнелгелерни хоозуратқан.

Израиль эжелекчилер Суэцти болгаш оон чоогунда хоорайларны, суурларны хөй удаа боолап келген. Израиль дайынзырактар ол үүлгедиглерин агартып шыдаваз.

Агрессорларның араатанзыг үүлгедиглериниң чылдагаамында КАР-ның чаза айылга таварышкы дег районнардан хамаату чоңну болгаш үлетпүр будүрүлгелерни массалыы-биле көжүрүп үндүрер дутайында хемчеглерни алган. Ам Суэц каналындан чус-чус муң кижилер чуруттуң оске районнарында көжүп келген. Оларга транспорт хереклерлерин хадас ажыглаары-биле тыпсын турар. Эрге-чагырганың черчерде органнары көжүп келгеннериниң амыдырал-чурттолгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр дугайында сагыш салып, оларны ажылга киирер талазы-биле хемчегерни ап турар. Көжүп келгеннер болгаш олардың ог-бүлелери күрүнеден дузаламчыны ап турар, калык камгалал органнары олардың кадыынның дутайында сагыш салып, эргежок чугула эм аймаа-биле хандырып турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оларның байдалын чиигедирп-биле бүгү болдувар чүвени чурт кылып турар. КАРның амгы тургузуунуң база бир онзагай шынары кижилер дутайында ол сагыш салышкынында илереэн.

Суэц каналының чоогунга израиль агрессорларның эжелеп келген үезинден бээр ийи чыл эрткен. Ындыг болза-даа Израильдиң чагырыкчы белүктери делегейниң хөй-ниитизинге калчаалыы-биле чөңгээлеп, империализм күштеринге деткидип алгаш, араб чөрде эжелеп алган девискээрлериниден салдыкпайн турар. Израиль эзертектер «алды хүнүң дайыны» чоруп турда эжелеп алган девискээрининге турумчуурун ажыыбиле чулуурул, шеригжиттен суурларны болгаш будун быжыглал дилиндектерни аткылаттырыкшыны сонсаткан шугумнарны дургаар тургузуп турар.

Израиль дайынзырактар израиль кол штабтың начальнигининиң ады-биле адааны «Барлев шугуму» дээр быжыглал системазын Суэц каналының чөөн талакы ирии дургаар тургускан. Олар «Барлев шугумунга» даянып алгаш, КАР-же ыйышкынын күштелдирер дээр боттарының бодалдарын ажыы-биле чугаалап турар деп. КАРның информация төлээлекчизи даштыны корреспондентилер-биле бесседазынга демдеглээн.

Ындыг болза-даа Араб социалистиг авиялдың Дээди күүсекчи комитединиң кежигүнү Д. Даудтуң чоокта чаа айтканы-биле алырга, КАР-ның чепсектиг күштери 1967 чылда агрессияның бүдүүзүнде чуртка турган дайынчы күүнден ажып турар. Чер кырынга, агаарга болгаш далайга израиль агрессорларга удур египет чепсектиг күштериниң сөөлгү үеде чоруткан чедиишкининг тулчуушкуннары ол дугайын чугаалап турар-дыр. Сөөлгү айларда египет чепсектиг күштер идепкей чок камгалалдың тактиказында идепкейлиг камгалалдың тактиказынче, каналдың кавызында дайынның мөөннелгеи шеригларилге болгаш техниказынга артиллериянның күүлүг соғуушкуннарын таварыштырарының тактиказынче шилчээн. Чөптүг өжээн негеп адыышкынындан агрессорларны «Барлев шугуму» база камгалап ап шыдавас. Египет чепсектиг күштериниң күүлүг артиллерия адыышкынының түңнелинде Израильдиң быжыглал чердериниң элээн хөй кезиин ажыглалдан үндүрген.

Израиль агрессорлар египет артиллериянның адыышкынын базар күжүү чок болуп, улуг чидиргилерге таварышпаан, каналдың кавызында хоорайларда болгаш суурларда арткан тайбың чонга удур дерзин үүгедиглерин кылып турар. Суэштиң губернатору Хамид Махмудтуң мөңээ чугаалааны: «Израильчилер хоорайда арткан чонну мораль талазы-биле сандарадырын, бооласшкынның доктаамал аймылынга чурттаарынче ону албадаарын оралдажып турар. Ындыг болза-даа олар оон чүү-даа чедип ап шыдавас. Суэштиң чурттакчыларының мораль байдалы мурнуку хевээр онаа бедик».

Агрессияның уржуктарын узуткаар дээш чөптүг демисседи чорудуп турар бүгү араб улустар-биле бир дөмей египетчилер тайбының болгаш улустарның аймыл чок чоруунуң херээ аргым үнелиг бүгү кижилер, Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг чоруктуң одаан узуткаарынга күзелдиг кижилер бүгү араб улустарның, оон иштинде египетчилерниң талазында деп үвээн билир. Күчүлүг Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг ооске-даа чурттарның деткимчези оларның талазында деп үвээн эки билир. Израиль агрессорларын «Барлев шугуму» база камгалаан ап шыдавас. Египет чепсектиг күштериниң күүлүг артиллерия адыышкынының түңнелинде Израильдиң быжыглал чердериниң элээн хөй кезиин ажыглалдан үндүрген.

Израиль агрессорлар егип

Доктаамал комиссия

СОВЕТ ТУРГУЗУГ

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда өйү келген айтырыгларны шинтиргеринге Советтериниң күүсеечи комитеттеринге хүн бүрү дузаны коргузуп, санал-оналды киирип, амыдыралчы ажыл-херектерни шинтиргежип турар. Эрэги районнуң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары сонгулда сөөлүнде чамдык организастыг ажылдарны кылган.

Доктаамал комиссиялар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чүгүла айтырыгларны болгаш четчестерни илередип, Советтериниң сессияларынга, күүскомнарының хуралдарынга тургузуп-биле кызыгаарлаттынмайн, боттарының хуралдарын чыыдырып, эргежок чүгүла аварган айтырыгар талазы-биле ажыл-агый болгаш албан черлерниң удуртукчуларының информацияларын дыңнап, кылыр ажылы дүргедиринче болгаш четчестерни чайладырынче үлгаган сүмелерни берип, күүселеделин кылап турар. Доктаамал комиссиялариың кежигүннери Советтериниң сессиялаарынга болгаш күүскомнар хуралдарынга чүгаалаашкын көөр айтырыгларны белеткээринге идепкейлиг киржип келген.

Эрэги районнуң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары боттарының ажылчордулгазының Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, суур болган көдээ Советтериниң доктаамал комиссияларының дугайында Дүрүмге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң чедиг чыл-жылының үшкү сессиязынга хүлээп алдынган көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында дүрүмге үндезилээп чорудуп турар. Советтериниң организассаллыг ажылын сайгырангайдыр, масса-биле харылзааны хамыладыр талазы-биле Советтериниң доктаамал комиссиялары сөөлгү үеде көскү ажылдарны чоруткан.

Эрэги көдээ Советтиң тудуг болгаш чагайжылыгга талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы эш С. Чымба) районнуң экономикалыының кол өзөө — мал ажылы. Колхозтарның малчыннары нинтиниң малының баш санын көвүдедир, продуктулуг чорууң бедидер дээш амыр-ынаш дивейн ажылаан турар. Чер-чер Советтериниң көдээ ажылагый талазы-биле доктаамал комиссиялары нинтиниң малчыннарга дузаны коргүүн. Советтериниң көдээ ажыл-агыйга удуртулгазын улам күштелдиреринге идигни берип келген. Бай-Даг көдээ Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүннери өйлүг-хүнүнде хөй-дүктүг ажылдарны чорудуп, мал ажылынга четчестерни илередип, оларны эдер талазы-биле Советтиң күүскомунга, колхоз баштар черге сүмени берип, Советтиң сессиязынга, күүскомнуң хуралынга тургузуп келген. Советтиң үндүрген шинтиргериниң күүселедезин организастаар талазы-биле комиссияның даргазы эш С. Комбу үреттүнелдиг ажылды чорудуп турар. Доктаамал комиссиязының дээштиг ажылдан келгени-биле «Чаа өруг» колхозтуң кадарчылары эки түңнелдерни чедип алган. Бо чылын колхоз чүс төрүүр хойга онзагыр 100 хураган алган. Хойжу бригадалар кыштагларының септелгезин кылып, чаа кажаалларны түзүп турар. Бригадалар кыргылдага белеткел ажылын чоруда берген. Советтиң улус өредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиязы башкылар, ада-иелерби-биле харылзааны быжыглаан. Бай-Даг школазы эртken өредилге чылынга белеткеди эки чоруткан. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң макталбижин-биле шаңнаткан. Бо чылын районнуң бирги черн дээш организастаан уран чүүл көрүлдезинге бо школаның өөреникчилери бирги черни эвлээн. Сарыг-Булуң көдээ Советтиң тудуг болган чагайжылыгга талазы-биле, Мерен көдээ Советтиң сан болган бюджет талазы-биле доктаамал комиссиялариың эки ажылдан турарын айтыса чогуур. Сарыг-Булуң көдээ Советтиң доктаамал комиссиязы суур чагайжылыгланыче ажылчы чонну эриледдээш, өөгаанчылыгга хөй ажылды кылган.

Район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары доктаамал комиссияларының ажылчорудугазынга практиктиг дузаны четпес коргүүн келгенин минлер херек. Район Совединиң улус өредилгези болгаш культура, нинтиниң корум-чуруум болгаш хөөлүү-дүрүм талазы-биле доктаамал комиссияларын бирги организастыг сессияга тургузуп каан соонда, бир-бир хурал кылгаш, кандыг-даа ажыл чорутпаан. Парын болгаш Сарыг-Булуң көдээ Советтеринин чамдык доктаамал комиссияларын план чок ажылдан, боттарыңга хамаарышкан ажыл-агый, албан черлериниң ажыл-чорудугазын мынчага чедир сонуургаан көрбөөн. Советтериниң организас-массалыг ажылын сайгырангайжылырынга дузаны коргүүн, чоңдан кирер чыыдыларыны организастарынга үргүлүү киржип келген. Эрэги көдээ Совет бюджет планын эки күүседип, практиктиг дузаны коргүзер чүгүлээ.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шинтиргелерин амыдыралга боттандырмышаан, В. И. Ленининиң торуттунгенинден бээр 100 чыл болгурунга алдар болдурган социалистиг чаршыты калбарткан, районнуң ажылчы чону ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкинниг болур дээш бедик хүлээгелерни алган ажылдан, эки түңнелдерни чедип ап турар. Советтериниң организас-массалыг ажылын эдижилеринге доктаамал комиссияларның каржылагеэнин идепкейжилеринге күүскомнар доктаамал сагыш салып, практиктиг дузаны коргүзер үүгүлүг.

А. МОНГУШ.
райкүүском даргазы.

Малчын өг-бүле

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛ

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Моңгун-Тайганың байдалында шуурган чыдыш кайы-даа үезинде сөксаар эвес. Шуурганнаавайн баар, хат хадывайн баар хүн мында барык-ла хоозар дизе чазыг эвес.

Агаар-бойдустуң шак мындыг байдалы «Малчын» колхозтуң хойжуу Доңгак Бичө-оолдуң Чинге-Дыттыг хемде кыштаан бо чылын база ойбаан. Мергежөзөн хойжу ажылчүүлезинге бедик эр-харымсалгалыг болуп, 1969 чыдыш шуурганде биезигзи дег, база-ла хүр-чагаай кыштагаавас. Ооң коданында торуур 327 баш чүрт иштиниң тыва үксеавыг хойлары бар. Олар ам шупту ооллапкан. Сөөлгү медээ сөңгаар алырга, Тыва АССР-ниң Алдарлыг малчыны Доңгак Мазыкаевич 320 хойдан 324 хураганны менди ап доруктургаан. Чаш хураганнарны доруктурун азыраарынга байлак дүрзүлгалыг сакманщик, малчынның кадайы коммунист Дыртыына Мага-Шырпевна Бичө-оолдуң кирген үлүг-хүүзу бите эвес.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Д. М. Бичө-оол 1969 чыдыш берге кыжында одар хоюн хүр кыштаглады, торуттунгеи чаш малды канчап менди ап келгенил дээр болза, аңаа тодаргай харылзаар херек. Эрткен чайын ол бодунуң күжү-биле 5 тонна көк сигенин Доозунуг-Чоогага ажаап белеткеп алган. Ол шыкаш холукседалыг чемнерни колхоз төвүнден чаш малга, деңгеги багай хойларга ой-шаанда чедип ап, мергежилдин-биле ажаап-тежөөп келгенинде. Ооң-биле кады хөй, хураган кажаадарының шыварлыг септеттингеннде, малдың чайгы семирүлгезин эрткен чайын кайгамчык чайлаг — Узун-Хемге ажы организастаанында. Ынчангаш колхозунга чыыдың-на водан мал остүрүп бээри, тонна-тонна дүктү кыргын бээри оларга чаагай чаңчыл апаргаан.

В. И. Ленининң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл. Совет Тыванның 25 чыл ойнга Бичө-оолдаар 100 хойдан-на 95 хураган, бир хойдан-на 1.6 кг дүк кыргыын хүлээлеп алганнар. Бо хүлээлгелерни хоочун, дуржулгалыг малчыннар күүседин шыдазар.

А. БЕГЗИ.

Кызылдың дааранызге комбинады республиканга мурнакчы будурүлгелеринин бирээзин. Бо коллективтиң үш чүс ажыг ажылчыннарының хөй кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

ЧУРУКТА: комбинатта будурүлге цехтериниң бирээзи.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Эдер-Дагның эдээнде

ТАРАМЫК, чоок дыттарлыг арыг. Ында кидиң-не чечектелип турар үодурүзүнүң чаагай чыды агаарда турупгуп турчукеп. Машина арыг булуңундан үне маанап келирге, мурнуауста ногаан хевис чадыл каап дег, көктүг-шыктыг алаан чыдыр. Кырын шифрбиле шын каан ийи чаа бажың, узун, шөйбен чаа каковлар аланатын бажында көстүп тур.

— Бирги хойжу бригаданың төвү бо чүве — деп, автолавка чолдачыны Дапп-оол тайылбырлады. — Мында ам малчыннар чок боор.

Улуг-ла хүреп бажыңнын чанында кээп, машинке доктай берди. Кижи ортузу арткиселе берген назылыг хире, чазык шырайлыг ер биске үүкшүттүр үнүп келди. Бригадир Төмүр-оол ол болду.

— Чаа, чүнү эккелдиң Дапп? — дээш, бригадир хөлүгүр хүлүмүредиг.

— Хереглээн чүвелерни тып эккелгеп мен.

Бригала төвүнде арткан малчыннар автолавкадан херек барааннарын салып ап турар аразында, хойжу бриганың ажыл-херээн сонуурган айтырдым.

— 11 кодан хойлуг бис. Нинти баш саны 6100. Торээн 1450 хойнуң хураганын менди дүрүктүүрүп тур бис. Амдыызында төрээн хойларны алырга, чүс хойга 82 хураган онаажын турар мындыг. Ооң-даашкын ам-даа үламчылап турар. Хүлээлгевис — 100 хойдан-на 90 хураган. Чедио аптар боор деп бодап тур мен.

Амгы үеде бригаланың бүгү кодаларын кышкы кыштаглардан чазагларже сайгара можуруп кээп. Оъду ону унгеп, ыжык, суг чоогу одарларда баргызап.

Бригадир Төмүр-оол бодунуң хөй малдазырыңа 14 чыл боолуп турар. Ол бодунуң нөрээнин шынап-ла мастерп. Ужуг арга-дуржулгалыг, ажылга кызымаан кижи боорга, «Чыраа-Бажың» совхозтуң дирекциязы оны хойжу бригадының бригадири кылып кааи. Ол бригадировшаавай, бир кодаи хойну бодуң кадарын турар.

ЧАЛЫМ дургузарлыг, бизең-биээң сиргелиг Эдер-Дагның баары бо. Соңгу чүлтеп хадыыр часкы соон хатты хая-дашпыг ол даг дугаар туурар боорга, чазын малчыннар оон эдектериже чазагзаар. Ыжык, күнүзөрөм болгаш, оът-сиген ногаан-чайт ямдыр үнүп келген. Өң-бажыңнар чечектер дээрге хевис чедип каан-на чүве.

Бажында тайгаларының хары ноин хүн каранга ормир орта, Дагыр-Шемчиң суг сазының ажыл ягелээн. Оон оң тазазы эрин-биле хап олур бис.

Доң кырында ногаан оргуавашта ийи ог тур. Бригадының оң аныяк малчыны Доңгак Бидигиниин ноданы ол. Билигнең хой кадарга-ла ындыг үр болбаан, оон малчын стазыы чаа-ла чыл ажыын чоруур. Ынчалза-даа ажылга кежээ, кызымак комсомолчу бодунуң кадайы Куулар Танибиле кады кодан хоюн мендп чыл ажырып алган. Оон коргүүзү бригадага эң дээре болуп турар. 100 хойга онаатыыр 96 хураганы мендп дүрүктүрүп турар.

— Биске баштайгы удаазында дыка берге болган — деп, район Совединиң депутазы Куулар Таня чугаалады. — Кадарчының арга-мергежилинге бистиң оорөнии алырывыска, совхозтуң хоочун хойжузу Сат Сагбалдай дузалады. Ол бо кыжын бистиң кадарчыладып оөредип, дузалажып, санмандиктеп турду. Ам ажылдыы уг-шиин биле бердивис.

Кайызы-даа комсомолчу ол аныяк малчыннарның залындан аттанган, Кара-Суг хөвүзүү кайы сеп дээш, хаптывыс.

БИСТИҢ чедер черивистиң сөөлгүзү Хараганныг-Дагның бир чоогазында эрги кыштаг. Ооң ээзи — «Чыраа-Бажың» совхозтуң алдарлыг малчыны Сат Сагбалдай. Ол назы дөгүп, пенсияже үнзе-даа, бодунуң мнак ажылы—мал кадарынан үнмөөн.

— Бир чыл хире хой кадарбайн, дузалачылладым — деп, ол чугаалады. — Чаңчыгыл калган кижи мал кадарбайн, аңаа олурутунмас чүве-дир. Бо чазын семиртер бир кодан хой хүлээп алдым. Аныяк малчыннарны дыкыта өөредиэп-биле айтып берип, дузалакчылап, санмандиктеп турдум шыпаазыл.

Бир кодан, кара-чара хойлар ховуда чатыла бергеп, чылар-чызбас апартан өттээ чорлар. Хоочун малчын бистиң-биле байырлашкан, аъдын мунукшаан, хойларыңе шилеп-шошкуулуп чоруттуг. Анаа дээрээд долеминде хамаарым мыкырадыр эдип, кадарыңга аян тудуп турр.

Хамыы малчыннар кезээш, чүгүү чинтей бергеп автолавка, ховунуң доозунуң соогга бурулалыр шөйбушаан, Кек-Шанчыг баарында совхозтуң төп турлаанче хап киришкеп.

К. АРАКЧАА.

Комсомол өөредилгези

Эрэги районнуң комсомал чырыдышкынының болгумнеринде түңнел кичээлер доозулган. 18 болгумнең 16-зы өөредилге программазын чедиишкинниг доосаан.

«Мерен» колхозта Кыргыс Доржу, «Коммунизмче өрүк» колхозта Балчыр Менге, Бай-Тал сес чыл школазында Валентина Арапган, Ооржак Долчаймаа, Ленин аттыг колхозта эш Кама оларның удурткан болгумнери эки түңнелдерниг болганын демдеглээн.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ЧИИ-ХЕМ РАЙОН

Тос ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шойла Анна Янзыновна — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ БИЛЕ

Сандый Ак-кыс Севен-ооловна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчи Зинаида Маадыевна — «Кызыл таваачыл» колхозтуң колхозчузу.

Байкара Арина Кежегеевна — Хадын суурда ог-буле ээзи.

Насав-Доржу Чолдак Оюновна — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Александра Алексеевна — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Яскина Валентина Егоровна — Хадын суурда ог-буле ээзи.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Байыр-оол Уйнукпан Ховалыговна — «Кызыл таваачыл» колхозтуң колхозчузу.

ТАНДЫ РАЙОН

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кондаурова Анна Романовна — Балгазын суурда ог-буле ээзи.

Ондар Седенма Санчиевна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Дима Бадмеевна — «Коммунизмниң хереги» колхозтуң колхозчузу.

Тараачы Доозат Эренович — Кадыал суурда ог-буле ээзи.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бадыра Сайна Сенднеевна — Кызыл-Арыг ортумак школазының ажылчыны.

Ондар Карашпаа Бавуевна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Доктугу Бел-Хөөевна — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Дежитпаа Чыртаковна — Целинный суурда ог-буле ээзи.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Үзибаа Саар Сайаевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даваа Севизбаа Далай-Хөөевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Данзыт Кеп-Даш Балдановна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Дежикей Дадар Кончуковна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичө-оол Маажык Буяновна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ак-оол Татьяна Торжуевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Балдан-оол Кок-кыс Делгеровна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Бичө-оол Делгермаа Магаранзаевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Дадар-оол Саврай Манчыковна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Кодаммай Алим Баржаевна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шыырап Александра Шыырановна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бора Доңгурак Байыровна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Дамба Минчеймаа Дамбаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чооду Өмчүрмаа Санчатовна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шынык Кызылай Үрлеевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сес ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сарыг-Нава Ховалыг Сотпаевна — Ак-Тургуг суурда ог-буле ээзи.

Чеди ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анукаева Сачы Ховалыговна — Баян-Кол суурда ог-буле ээзи.

Болат-оол Кандат Ховалыговна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Дадар Монгуш Сансаяковна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Данчаа Бичилдей Монгушовна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Эремаа Алексеевна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Сайчы Часкалбаа Ховалыговна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чечекпаа Чолдакпаан Ховалыговна — Бүлүң-Терек суурда ог-буле ээзи.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дарый Күүсовпаа Назыттыевна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Доржу-оол Серенмаа Тюлюшовна — Чодураа суурда ог-буле ээзи.

Ламажай Розалия Ховалыговна — Нйя-Тал суурда ог-буле ээзи.

Намчак-оол Ховалыг Чалбаевна — Арыг-Бажы суурда ог-буле ээзи.

Сенднн Доңгак Кушкашовна — Чодураа суурда ог-буле ээзи.

Салбырын Стаан Тюлюшовна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Суктер Уйнук Даваа-Сатовна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Майя Кыргысовна — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чөгеже Күртелмаа Тулушовна — Арыг-Узуу суурда ог-буле ээзи.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бавыр-Сады Таргазык Ховалыговна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Бичө-оол Александра Тулушовна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Сайчы Часкалбаа Ховалыговна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чечекпаа Чолдакпаан Ховалыговна — Бүлүң-Терек суурда ог-буле ээзи.

Доржу Серекпмаа Баяновна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Сесиик Доозба Тулушовна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Куусовпаа Монгуш Самбаевна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Тоглашпаа Сурун Валерьевна — Хайыраккы суурда ог-буле ээзи.

Уйнук-оол Кара-кыс Донтаковна — Адыы-Шынаа суурда ог-буле ээзи.

Хунаа Фанна Чамаевна — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Хураганчын Валентина Кыргысовна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чымыай Хандык Тулушовна — Уруум суурда ог-буле ээзи.

Ойдаа Кызыл-оол Сурунович — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының хүлээлгезин күүседип турар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чыдыш апрель 30.

Чоокта чаа ажылчы чоннар депутаттарының Моңгун-Тайга район Совединиң ийнги сессиязы болуп эрткен.

— Район школаларының материалдыг базазы чыл келген тудум-на өзүп, келир үениң аныяк салгакчыларын өөредип, кижизидиргеринге бүгү-ле таварымчазыг байладыы тургузар дээш хемчеглерни ап келген — деп, районнуң улус өөредилге кадзынның эргелечиин эш С. Мижит-оол «Чаа өөредилге чылынга школазарының белеткелиниң дугайында» сессияга плеткелиниң эгезинде чугаалаан.

Школаларның материал базазын экижидерине колхозтар улуг дузаны коргүүн келген. «Малчын» колхозтуң баштар черн, партия организациязы Мугур-Аксы ортумак школазын тударынга, сентелгезин чорударынга, өөредилге-кижизидилге ажылын экижидерине доктаамал дузалаан келген. «Мерен-Бүрен» көдээ ажыл-агый артели хамаарышкан школазынга эвээш эвес дузаны чедирген. Ынчангаш школаның өөредилге-кижизидилге ажылынын деңгээи мурнукузундан дыка бедээнии плеткелчи демдеглээн. Өөренчилерге быжыг билигни бэзр, төлептиг ажы-чаңга кижизидер дээш хөй чылдар ажылдан келгее башкыларга Х. Адыгны, О. Борбак-Карыны, Д. Доңгакты хамаарыштырып болур. Олар школа сентелгезинге дузалажып, ада-иелер-биле ажылдарынга база кичээлдер эртпээринге байлак дүржулгалыглар. Бо башкыларның класстарының өөренчилери быжыг сагыыга-чүрүмнүг, эки өөредилгелиг, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг.

Илеткелчи болган санал берген депутаттар школа ажылында болгаш чаа өөредилге чылынга белеткеде улуг четпестер барын шүүгүлээзин. Өөренир назылыг улустың школага хаара тудар ажылды районда четпес организастаан. Каргы көдээ Седелиде 36, Мөген-Бүрен көдээ Совединиде 23 ургулаг школада өөренмейн турар. Школалардан кандыгда чыздагаан чоп 6 уруг эртken өөредилге чылында өөредилгезин кагтаан чораан, оларны дедир эгидер талазы-биле башкылар коллективтери, көдээ Советтер болгаш районнуң улус өөредилге кадзынын кандыг-даа хемчег албаан. Кичээлдерин коргүзүг материалдары чедишпезинден куду деңнелдиг эрттирип келген. Ындыңыя күш-ажыл, күш-культура кичээлдерининң шынары куду.

Школаны чогуур үезинде эки шынарлыг сентеп алыры базза четчир сайның оттулар чүүл-биле хандырары өөредилгекижизидилге ажылын экижидин чорударыңга дыка деткимчелиг. Оны барымдаалаан Моңгүн-Тайганың школалары сентелге планын тургускан, чугаалажып көргеп. Өөредилге чылы дооступ турар, чүгле экзаменнер арткан. А сентелгеге хамаарышпыыр чүнү кылыы алганы? Мугур-Аксы ортумак школазында кылыр чүүлдер хөй турбүүже мынчага чедир макша. Будуук, кадаг болгаш еске-даа чүүлдерни белеткеп, садыы албаан. Хереглиг материалдарны тыптынары-биле бодувуң төлээзин чоокта чаа Кызылче чорутkан. Мөген-Бүреи сес чыл школазы (директору эш О. Сазчак) сентелге чорударының хемчеглерин шагда-ла бодап, хереглиг материалды школазда чедирип алган, анда сентелге ажылдары чоруп турар. Школазларга одаар чүүл белеткээри бергедээшкинге таварышкан. Керээ ам-даа чарлынмаан. Мынчага чедир күүскомнар токаан-даа, тонна хомур-дашп-даа школалар чаңчыда чедиртпнмээн. Бо талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры районнуң күүсеечи комитединден негеттиниин турарын сессия демдеглээн.

Сессияга школачылларының чайгы дыштанылгазын организастыг эрттирер талазы-биле саналдар база болгулаан. Суурларга пионер отрядтарын, будуруузе бригадаларын тургузары юрдунген. Өөренчилерниң чайгы дыштанылгазын ажыктыг, хөлүг кылдыр организастаар дээш бүгү хемчеглерни алыры негеттиниин келгенин депутаттар санаадаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң сессиязы «Кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демисеелдя күштелдирер дугайында» райкүүскомнуң иштинки херектер кадзынның начальныгын эш О. Намчылдың илеткелин ынналап, чугаалашкан.

Район девискээринде кем-херек үүлгедир, арагалаар, хулгаанаар чорук ам-даа бар, оон-биле демисеелди хөй-нинти организациялары кошкатканын сессия айытkан. Сессия чугаалашкан айтырыглар талазы-биле шинтирлерин хүлээп алган.

БҮГҮ-НИИТИНИ КИИРИШТИРЕР

Советтер болгаш амыдырал

ЛЕНИН ҮРЕТКИНДА САКТЫЫШКЫННАР

ИЖ-КРУПСКАЯ

Октябрь революциязындан Брест тайбыңынга чедир

«Ам болгаш социализмниң бүрүн тиилелгезиниң соонда алдынның ужур-дузазының дугайында» 1921 чылдың ноябрь 5-те бодунуң чүүлүнде Ильич мынчаар бижээн: «Бистер баш дескинип турар дүргедээшкин-биле, каш-ла неделя дургузунда, октябрь 25-тен Брест тайбыңынга чедир, Совет күрүнеин тургузуп алдывыс, империалистиг дайындан революстуг арга-биле үнүдүвүс, буржуаз-демократтыг революцияны алдынга чедирип алдывыс, ол чоруктуң уламындан ажок улуг дедирленишкин (Брест тайбыны) безин «дыш алдышкынны» ажыглаар, Колчакка, Деникинге, Юденичиге, Пилсудскийге, Врангельге удур тиилелгелиг бурунгаардан чоруптар төлээде, черле четчир туруштарны биске арттырып берген болгайбыс (В. И. Ленин. Долу тыгдынган чогаалдар, 44 том, 228 арын.—Ред.). Ленининиң бо чугаалап турары ол алээн каш неделялар, колдуунда-ла март-тың ийиги чартынында Москваже кожуп чоруурунга чедир Ленинградка, Смольныйга, турган үеин хаара тудуп турар. Ильич ол-ла ажылдың төвүнге туруп, ону организастап турган. Ол дээрге аваа-ла бир депшик-чымыштыг ажыл эвес, харын бүгү күштүг төдүп, бүгү энергияны кедергей дыңадыпп турар ажыл болган; кончуг бергелерни ажып эртер, эң-не баш муңгаш шудургу демиселди чорудар, удаа-дараа кады ажылдап турар чоок эштери-биле демисежир ужур таварыжып турган. Бистиң Смольныйга чуритап турганывыс өрээлдиң кожеге артынга дүне орайтадыр чедип келгеш, Ильич черле удуп чадап, кашда катап туруп, бир-ле кижилерже телефоннап, оларга ажыл-херек дугайында далаштыг айтышкынныр бергиден турган, адак соолүнде кээп удуза-даа, уйгузунда база-ла ажыл-херек дугайын чугаалаттынып чыдарында алдепсинчиг чүве-дүр чок...

БИСТИҢ АНЫЯКТАРЫВЫС, харын чүгле аныыктар эвес аан, ажыкче элээн соолгүредир кирген хөй-хой кижилер хамык чүве аваа-ла амыр бүде бергеп, Кышкы ордуну алгаш, юнкерлерни чула бергеш, Керенскийниң халдаашкынын өйтүр шаап каан—ол-ла деп бодаар болгай. Аппаратты канчаар тургузуп, улуг комиссариаттарының ажылын канчаар таварыштырып турганын шоолуг-ла совуургавас болдурар ийин. Ынчаарга эрте-леп башкарарда бистиң башкайгы базымнарывыс эртелеп башкаарының хүн бүрү ажылынга пролетариаттың херээ дээш бистиң канчаар тулчуп өөренип турганывыс — онзагай, чугула чүүл болдур эвеспе. Октябрь хүнеринде Улус Комиссарлар Чөвүделиниң ажылчын аппарадының канчаар тургустунуп турганының дугайында бодупуң сактыышкынныарынга эш Н. П. Горбунов, чижээлээрге, сан фронтузунга эрге-чагырганың канчаар алдынып турганын кайгамчык солун кылдыр тоожуп бижээн. «Чазактың декреттери болгаш акша-хөреңги үндүрүп бээр деп негелдер турбуже-ле, Күрүне банкызы мят чокка чорчүп турган—деп, эш Горбунов бижип турар. — Санның улус комиссары эш Менжинский революцияга херектиг акша-хөреңгини чазакка үндүрүп бээр кылдыр Күрүне банкызын, оон директору Шиповту тудуп хоруурунга чедир беэин кандыгдаа хемчеглер алгаш албадап чадап каан, Шиповту Смольныйга эккелгеш, аваа хоргудал адаанга элээн олуруткан чүве. Ол эш Менжинский-биле болгаш · мээң-биле чаңгыс өрээлге хонган. Хүндүс ол өрээл бир-ле албан черинии (санның улус комиссариадының чоор бе?) албан кылыр канцелириязы болу бээр турган. Мен элдек болуксаарым ол ыйнаан, бодумнуң удуур орун-дөжээмни Шиповка хостап бергеш, бодум сандайлар улаштыр салгаш, оон кырынга удуп хонар ужурга таварышкан мен» (Н. П. Горбунов. Октябрь хүннеринде Улус Комиссарлар Чөвүделиниң ажылчын аппарадының канчаар тургустунуп турганы. «Ленин 1917 чылда. Сактыышкынныр» деп чыныды ном. М. 1967, 283—284 арын.—Ред.).

Улус Комиссарлар Чөвүделиниң секретарының холунга чазактың эргезинге кирер 10 миллион рубльди кандыг-даа ёзу барымдаалаашкын болгаш озал-моондак чокка тутсуп бээр дугайын Күрбанныга дагаын, бодунуң ат салган декредин Владимир Ильичиниң аңаа, эш Горбуновка, канчаар тутсуп берип турганын ол чугаалап турар. Күрбанныга чазактың комиссары кылдыр эш Осинский томуйлаткан турган. Ильич оларга—Горбуновбиле Осинскийге — декретти тутсуп тура: «Бир эвес акша тыппас болзуңарза, дедир келбенер» деп чугаалаан. Акша алдынган. Куду дужаалдыг албан-хаакчыларга болгаш чарылгаларга даянгаш. Кызыл гвардиниы чедирип кээр бис деп кыжанып турган, хөрегле-ттинер акша түңүн үндүрүп бээр кылдыр кассирни албадапканнар. Акша санаашкыны чоруп турда, банкының кампаланчылары боозунуң мажының базарынга белетченип алгаш турган. «Акша сугар шоодайлар-биле бергедээшкин болган — деп, эш Горбунов бижип турар. — Бодувыска чүнү-даа албаан болган бис. Чарыгаларның найыны ийик, бирээзин, адак соолүнде ийи арга улуг шоодай берген. Оларны долдур тырып тургаш, акша дыгып алдывыс. Оон шоодайларывыс чүктепкеш, автомобильге чедип келген бис.

Смольныйга ажок өөрүшкүүлүг хүлүмзүрүүвүс хайыпчедип келдивис. Смольныйга баргаш, шоодайларывыстыВладимир Ильичиниң кабинединге чүктеп кирер бердивис. Владимир Ильич чок болган. Оны манап, шоодайларым мунушкап, олурган мен. Ол акшаны Владимир Ильичиге онза өөрүшкүлүг амыраң дужаган мен. Владимир Ильич ону ындыг-ла онза чүве болбаан деэш шинчибиле хүлээп алза-даа, сеткилиа база-ла кончуг хангаң. Кожа өрээлде хеп шкавынга баштайгы совет санның шыгжаанын, ону долгандыр сандайлар херимней салып каан болгаш камгаладып тургускан. Ол акшаны кадагаларының болгаш ажыглаарының чүрүмүн Улус Комиссарлар Чөвүлели тускай декрет-биле докпаткан. Бистиң баштайгы бюджедивис шак ынчаар эгелээн чүве ийин» (база ында. 284 арын. —Ред.).

ООҢ СООНДА банкыларны канчаар национализастаанының дугайын В. Д. Бонч-Бруевич тайылбырлап бижип турар. Операция эш Сталиниң удуртулгазы-биле чоруттунган. Бүгү херекти белеткеп турган Бонч-Бруевич оон-биле сүмележип, дужаалдар бижип, транспорт белеткеп, адыгжыларның 28 отрядтарын эвилелдеп, өске-даа чүүлдерни кылып турган. 28 банкыларны эелеп алыр, банкыларның 28 директорларын тудуп хоруур херектиг турган. В. Д. Бонч-Бруевич мынчаар сактып бижип турар: «Смольныйның коменданы эш Малковту чон шуут кирбее жи өрээлден үндүргеш, аваа 28 орун салып каг, столдардан, сандайлардан тургус, мынчаарга ол 28 кижини ажаарынга белен турар, эртен ижер шай болгаш чем белен турар эвеспе деп чугаалап каан мен». Банкыларны эелээри хала чок болган. Ол чорук 1917 чылдың декабрь 27-де болган чүве. «Удатпаанда-ла сан комиссары банкыларның чаа ажылдакчыларын белеткей шаанан. Банкыларның туттурган директорларыңнан дыка хөй ийин Совет эрге-чагырганга ажылдап бээр күзедилиг илеретken болгаш олар хоругдалдан доп-дораан хосталып үнгүлеен. Банкыларга комиссарларны тургускан, ажыл үламчылап турган...» (В. Д. Бонч-Бруевич. Шилип алдынган үш томнуг чогаалдары. СССР-ниң Эртемнер академиязының ном үндүрер черн. III т. М. 1963, 120.122—123 арын.—Ред.).

Эрге-чагырганы ынчаар ап турган бис. Күрүне ажылының чаа талаалары, оон чаа хевирлери тургустунуп турган.

Шушенское. Аалчылар бажыңы.

Ноябрь 28-те сес шактыг ажыл хүнүнүң угуулгазында декрет парлаттынып үнген.

АЖЫЛЧЫН КОНТРОЛЬ дугайын Советтериниң II съездизиниң угуулгазында айтып каан төлээде, ажылчыннар ону херек кырынга дораан-на боттандырып киришкен. Шынында Октябрь мурнундагы үе-ле оларны бо херекке белеткеп каан болган. Фабрика эелерин ажылчыннарының саналдарын барымдаалап, а ажылчыннар шыгжы негелдени салып турар апаргаң. Ынчанмыже бо херек ала-чайгаарлаашкын-биле чоруп турган. Смольныйга Владимир Ильичиниң даргалаашкыны-биле комиссия чыылган, аңаа М. Томский, А. Шляпников, В. Шмидт, Глебов-Авилов, Лозовский, Цыперович болгаш оон-даа өскелер киришкеп. Эштериниң чамдыктары фабрикаларны болгаш заводтарны, шахталарны болгаш рудниктерни эжелээринче даады-ла шилчип турган ала-чайгаар ажылчын контролюн күрүне контролю-биле солуурунга ажок чугула деп чугаалап, бир чамдыкызы — фабрикаларның чамдыкызына контроль тургускан херээ чок, чүгле улугулуг, демир болбаазырадыр будүрүлгелерге, демир-оруктарга тургусса чогуур деп санап турган. Ынчалза-даа Ильич бо херекти кызыд

ТЫВА ТӨӨГҮЗҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ
ҮШКҮ ДОКТОР

ТЫВАНЫҢ төөгүзүнге хамаарыштыр эртем-шинчилел ажылдарын кылгаш, төөгү эртемнериниң доктору деп эртем чадазын моон мурнунда чүгле ийи кижи, В. И. Дулов болгаш хакас эртемден Л. Р. Кызласов чедип алган турган. Олар Тывага ындыг-лыр ажылдап база чурттаваандаа болза, республиканың төөгүзүн өөренип, шинчилээр талазы-биле үнелиг эртем ажылдарын кылганнар. Тываның чурт музейиниң эртем ажылдакчызы турган С. И. Вайнштейн «Тыва улустуң тыптып келгени болгаш төөгүлүг этнографиязы» (этнография — улустарның материалдыг болгаш угаан-бодал культуразын шинчилеп өөренир эртем) деп темалыг доктор диссертациязын ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Н. Н. Миклухо-Маклай аттыг Этнография институтунуң эртем чөвүлелиниң хуралынга чоокта чаа камгалаан. Ол болза С. Вайнштейнниң чээрби чылдарның дургузунда чорудуп келген эртем-шинчилел ажылдарының түнелди болур.

Н. Н. Миклухо-Маклай аттыг Этнография институтунуң эртем чөвүлелиниң хуралынга С. Н. Вайнштейн доктор диссертациязы камгалап турда, төөгү эртемнериниң докторлары Г. Е. Марков (Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединиң А. П. Смирнов (ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Этнография институду), С. А. Токарев (база Этнография институду) болгаш академик А. П. Окладников (Новосибирск хоорай) олар авторнуң эртем ажылын бедии-биле үнелеп, тыва улустуң дугайында төөгү эртеминге чугула салыышкын кылдыр санаанар.

«Тыва улустуң тыптып келгени болгаш төөгүлүг этнографиязы» деп темалыг монографияны (монография — кандыг бир адырны бүгү тала-биле шинчилеп көрген эртем ажылы-дыр). С. И. Вайнштейн чогаадыл тургузар мурнунда хой санныг эртем ажылдарын бижээн. Чижээ, Тываның төөгүзүнге хамаарыштыр оон бижээни, эртем ажылдары тускай номнар азы чүүлдер кылдыр парлаттынган. Оон аңгыда бо чылын парлаары-биле С. Вайнштейниң үш эртем ажылдарын өрүлтеже база киирген.

Доктор диссертациязын камгалаан Вайнштейниң ол монографиязы тываларның тыптып келгенииң болгаш төөгүлүг этногрaфиязының баштайгы, бүтү талалыг болгаш ханы шинчилеттинген эртем ажылы боон турар. Автор бодунуң хөрүмнар, чевеглер, көжегелер казып көргеш шинчилелдеринден аңгыда, хой санныг архив материалдарын база калбаа-биле ажыглаан. Чижээ, эртемден Ф. Я. Коннуң 1902—1903 чылдарда Тывага шинчилел кылып чораан экспедициязының хүн демделгелдериниң хой нуруузун СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң Төп партархивинден эш Вайнштейн тыпкаш, бодунуң эртем ажылынга ажыглаан.

Монографияның бирги кезиинде тыва улустуң тыптып келгеи төөгүзүнүң кол айтырыгларын киирген. Ол бирги кезек болдунуң өөлчээнде үш өгелерден тургустунган: бирээде, тыва аймак улус болуп тургустунгуже чедир Тываның этнографтыг төөгүзүнүң кол үе-чадалары; ийиде, XIX чүс чылла болгаш XX чүс чылдың өгезинде тываларның этниктиг составы; үште, тыва дең аймак улустуң тургустуганының айтырыглары. Монографияның ийиги кезээн «Тываларның материалдыг культуразы болгаш Азияның көшкүн улустарының этнокультура төөгүзүнүң айтырыглары-биле холбаштыр тыва культураның тыптып келген төөгүзүнүң айтырыглары» деп адаан.

Оон ол ийиги кезээ тос өгелерден тургустунган. «Тываларның мал ажылы». «Тываларның көшкүн амыдыралының хевирлери болгаш төөгүлүг хөгжүдезиниң айтырыглары» деп үүлдерни бирги өгеде киирген. Тожу болгаш Тере-Хөл девискээринге иви ажылының тыптып келген төөгүзүн болгаш хөгжүдезиниң ийиги өгеде тодаргай тайылбырлаан. Транспорт херекселдериниң төөгүзүн үшкү өгеде айыткан. Мал, аныяк, балык ажыл-агыйының сайзырап келген төөгүзүнүң айтырыгларын дөртку өгеде тайылбырлаан. Тывага өгүң, чадырның болгаш эт-херекселдерниң тыптып база сайзырап келген төөгүзүнүң айтырыгларын сескн өгеге тодаргай айыткан.

Эртем ажылының **сөөлгү** үшкү кезээн «Ниитилел болгаш өг-бүле харылзаалары. Угаан-бодал культуразы» деп адаан. Үшкү кезек беш кол өгелерден тургустунган. Көшкүн мал, иви амыдыралдыг чораан шаандакы тываларның ниитилел харылзааларының онзагай байдалының айтырыгларын үшкү кезектиң бирги өгезинде автор тодаргай тайылбырлаан. 1757 — 1911 чылларда тургулчүлээн маньчжур-кытат дарлал Тываның хөгжүлдезин дыка сааданнын болгаш күш-ажылчы араттарны аар-бергe хилинчек-човуланга таварыштырып келгенин база даштыкы өжелекчилерге удур тываларның маадырлыг демиселин диссертациянын сөөлгү кезээнде бирги өгезинде онзалап айыткан.

Монографияның үшкү кезээнин ийиги өгезин «Өг-бүле болгаш өглениишкин», үшкү өгезин «Чонның билии, аас чогаалы болгаш оюннары», дөртküзүн — «Кааставга-силбиишкин ураң түүлү», бешки өгезин «Шажын чүдүлге» деп адаан. Тыва улустуң амыдыралының болгаш культуразының хөгжүп келген төөгүзүнүң бо чугула айтырыгларының тайылбырын автор бодунуң диссертациязынга тодаргай айыткан.

Чөөн чүктүң улустарының ажыл-агый болгаш культура хөгжүлдезинге Россияның депшилгелиг ролиинүң дугайында Б. Маркстың, Ф. Энгельстиң кылган түннелиниң шынның монографтыг шинчилелдия материалдары база катап бадыткап турар. Орустуң материалдыг болгаш угаан-бодал культуразы тыва улустуң хөгжүлдезинге депшилгелиг салдарны чедиргенин диссертацияда тодаргай чижектер-биле айтып көргүскен.

Тыва улустуң салым-чолунга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ленинчи Коммунистиг партия төөгүлүг чаагай салдарны чедиргенин автор онзалап демделээн. Октябрь революциязының чырыткылыг херели-биле Тываның национал-хосталгалыг революциязы 1921 чылда тиилээн болгаш тыва улус иштикинин база даштыкының ийи лакпыр дарлалындан хосталган. Совет Эвилелиниң акыдунма интернационалчы улуг дузаламчызынга даянган тыва улус хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунче кирген болгаш социализмче шиитпирлиг базымны улусчу эрге-чагырганын чылдарында кылган. ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың эки турабиле кирген (1944 чылдың октябрьда) тыва улустуң салым-чолунга эң-не чугула эргилделиг үе-чада болган деп С. И. Вайнштейн диссертациязында айтып турар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Этнография институдунуң эртем чөвүлели С. И. Вайнштейнге төөгү эртемнериниң доктору деп эртем чадазын 27 бадылаашкыныы өзүгаар бир үн-биле тывыскан.

А. ДУГЕРЖАА.
«Билиг» ниитилелиниң кежигүнү.

Аныыр черлери-биле керээ чарып, сыыннаар дээн аңчылар артып, шаанактың чаагай чыды сиңген тайга, сыннарже аттанныкандан бээр каш хүннер эрткен. Республиканың хоочун-даа, аныяк-даа аңчылары нөрдүнген план ёзугаар 150 сыынны аңнап, оларның улуг үнелиг мыйысын болгаш эъдин, межин дужаар соруглалыглар. Сыын мыйысының ханындан «пантокрин» деп эмин чурттуң эм кылыр фабрикаларында кылып, мыйыстың бодун кадырган, даштыкы чурттарже экспорт барааны кылдыр үндүрүп турар болгай.

Кызылда сыын мыйысы хүлээп алыр пунктуда башлайгы аңнаашкынының олчазы кирип эгелээн. Олар шынарының талазы-биле бирги сорттуунга хамаарыжып турар. Бедик шынарлыг мыйысты Улуг-Хемден аңчы эш Донгак, Каа-Хемден Ф. Никитин, С. Бочкарев, Туранда эш Петеримов олар экижеп дужаагаан.

БО ЧУРУКТА: хоочун мыйыс хаймындырыкчызы Я. Горбунов аныяк аңчы В. Буторовкинге мыйысты канчаар белетээрин айтып берип турары.

В. РАЧКОВСКИЯНИҢ фотозу.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

Белеткелди соңгаарлатпас

Тожу районда Ий 8 чыл болгаш Ий кадыкшылга школаларында каттышкан партия организациязының эвилчелиг хуралынга школаларның 1969-70 чаа өөредилге чылынга белеткелиниң дугайын чугаалашкан.

Ий 8 чыл школазы (директору эш Е. Бады) бо чылын 1000 кубометр одаар ыяш белеткээр тургаш, 300 ажыг кубометрни белеткээн болгаш ыяш белеткели үргүлчүлеп турар. Оон 280 кубометрин школа чанында дүжүрүп алган 5000 хире туулбу хереглээр тургаш, 2500-түн тып алган. База алээн чугай бар.

Ий кадыкшылга школазының септелгеге хереглээр материалдары колуунда бар деп школа директору эш А. Маады клеткээн. Школада 8 печканы эде салырынга хереглээр 400 туулбу бар. Соңга шилдээр шил база олифа, яныы-бүрү будуктар, кадаглар хереглелге чедер, а чүгле чугайлаашкынга хереглээр сиинька чок. Оон ынай кадыкшылга школазының соцгу талазынга Ий хемиинг суун бугалап эккелгеш, эштир хөөлбек тургузар деп турары солун.

Ыынчалза-даа школаларның чаа өөредилге чылынга белеткели кошкак чоруп турар деп хурал демделээн. Ий 8 чыл школазы септелгеге хереглээр олифа, соңга будуур көн будук, кадаг, соңга шилдээр шил дээн мышкаш чугула чүүлдерни ам-даа тыптынып албаан. Интернаттың шалазын чаартып солуур ужуралуг, анза хереглээр 18 кубометр маназы райпромхозтан база сөөртүп албаан.

Ыынчаарга Ий кадыкшылга школазында байдал оон дээредевес. Школа бо чылын 1000 ажыг кубометр одаар ыяш белеткээр тургаш, бөгүнге чедир чаңгыс токпак-даа белеткевээн, а ыяш белеткелиниче ам чаа кирип турар.

Школаларның каймы-даа башкы кадрлар-биле четче хандыртынмайн турар, кайы-даа школада орус дыл башкылаар чаңгыс-даа орус башкы чок. Ылаңгыя Ий кадыкшылга школазы районо дамчыштыр башкы кадрлар-биле школаны четчелээр дугайында министерстводан кандыг-даа иогелде салбайн, а чүгле 10 класс доосканнар-биле туттунушпушаан турар.

Сентелгеге хереглээр чүүл бүрү материалдарны дарый тыптынып, август 1-нин бетинде школаларны чаа өөредилге чылынга белеп тургузар дугайында партия хуралы тодаргай шиитпирин хүлээп алган.

М. ЭРГЕП.

Четчелээшкиннин чугулазы

Өөредилге чылы доозулган, чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдары школаларда эгелээн. Келир чылга белеткелдиң бир кол айтырыы болза, башкыларның четчелээшкинин баш удур шын, өөреникчилерниң санынга, класстар аайы-биле хувааларынга дүүштүр тургузары болур. Четчелээшкинии школа бүрүзү шын тургузуп турар. Маңаа холбаштыр бистиң Кара-Хөл ортумак школазында байдалды бижин көрейн. 1968-69 өөредилге чылында ук айтырыгны чурум ёзугаар чогуур ой-шаанда кылгаш, районога киирген. Ук школага өөредилгениң шынары чыл-чыдаа-ла дыка ауду деңнелдиг болуп келген. Ылаңгыя орус дыл, математикага өөреникчилериң билии дыка кошкак. Оон кол чылдагааны, ол эртемнериниң башкылаашкынын тускай дооскан эртемниг кижилер-биле хандырбайн келгени болур. Бо өөредилге чылында байдал база-ла мурнуку чылдардан дөредевээн. Эрткен улдуңнарының түнелди 82-84 хуудан өөрүлеейн турары тодаргай хереглээ болур.

Моон бир кол чылдагааны районоиуң талазындан 1968-69 өөредилге чылынга школа дирекциязының кииргенин башкылар четчелээшкиннинче онза кичээнгейни салбаанында. Чүл дээрге, 5-9 классларга ийи дээди эртемниг орус дыл башкыларын чагаа турда, оларның чаңгызы-даа келбээн.

«Ам-даа башкылар келир, силерже чорудуптар бис» деп аазап турда, өөредилге-даа эгелээн. Ук школаның 8-9 класстарының өөреникчилерин 20 хонукта орус дыл кичээлин «хос эртемнин» келген. Аргажок бергедеп келирге, школаның дирекциязы биология, математика башкыларынга орус дылды башкыладыр ужурга таварышкан. Ол шыкаш ийи математиктер чагаан турда, оон түгле бирээзин чорутkан.

Мындыг чүүлду база өөренип көрээ деп бодаар мен. Бистиң Кара-Хөл ортумак школазында тускай эртемниг 12 же класс башкызы бар. Оларның 3-түн дээди эртемниг. Эге класстарга ажылдаар класс чок болганы-биле ийи дээди эртемниг, бир ортумак эртемниг башкылар үстүкү класстарда ажыддап турар. Эртеми дээди-даа болза, олар үстүкү класстарга ажылдадып шаарга, тускай эртемниг эштер дег, чогуур биллиин берип шыдаваска биледингир. Ындыг болганда школа дирекциязы район-биле сүмележип тургаш, «карта бергеп» башкыларны өске школаларже сайгарар ажылды баш удур кылып болгу дег. Черле ынчаш чамдык школаларга эге класстарның башкыларын азы тыва дыл болгаш төөгү башкылары ковүдээт, комплектованне тургузарынга берге байдал болу бээрии баш удур бодаары чугула.

Келир 1969-70 өөредилге чылында башкыларның туспуспе школалар аайы-биле четчелээшкиниин сайгарып тура, район-даа, Чырыдыышкын министерстводу-даа Кара-Хөл ортумак школазы ышкаш мраи-узак школаларны башкы кадрлар-биле бүрүн четчелеп алырындан эгелээри чугула деп күзел бар

Б. БАРБА.
Кара-Хөл школазының директору.

Чараш чечектер хөй-ле болзун

Пенсия ап эгелээнимден бээр чеди чыл эртти. Бо үеним дургузунда хой-ниити ажылынга киржириидеп аңгыда, чечек тарып өстүрер ажылга чаңчыктым. Баштайгы чылдарда таварышпаан, тыптынган чечек бүрүзүн тарып, олуртуп турдум.

1965 чылда «Цветоводство» деп журналды чагыдып алгаш, ында бижиттинген сүмелерни ажыглап эгелээним черле эки болган. Бо журналда янзы-бүрү чечектер дугайы, оларны ажаап, өстүрериниң аргалары дээш өске-даа солун, ажыктыг чүүлдерни бижип турар. Оон аңгыда чечек үрезинии кайын чагып алырының дугайында тускай бүлүүнү берип турар. Чечек тарырынга ниижышылдыг кижилер-биле ол журналды дамчыштыр чагаалажып эгелээш, ажыктыг сүмени, чараш өңнүг чечек үрезиниерни хөйнү ап турар апарган мен.

Ам харын-даа өске хоорайларның садчылары, школачылары, мээң өстүргеи чечектеримниң үрезиниң чагып ап турар апарган. Москваның, Ленинградтың, Донда-Ростовтуң, Украинаның, Улан-Удэниң, Алтайның, Псковтуң болгаш өске-даа хоорайларның кижилери мениден чечек үрезиниң алган. «Тыва деп черден келген чечек-тир» деп улус чугаалажырга безин кижиниң сагыыкыпга өөрүнчүт болгай. Ниитизи-биле 2490 ажыг чагаа меңээ кээп турар.

Тываның школачылары мээң өстүргеи чечектеримниң үрезиниерни база-ла ап турарлар.

П. СИМАКОВА,
пенсионер.

Кара-Хаак суур.

ЭПТЕШПЕС БИС

Таңды районуиуң «Элегеэ» совхозта эш-хуузуиуң суду хөйниитиниң корум-чуруумуиуң үрекчилери-биле демиселди чөвүлүп, оларны эде кижиизидер хемчегларни ап келген. Бо чылын совхозта эш-хуузуиуң судунга 5 керекти үзе шиитпирлеп көргеи. Сөөлгү болуп эрткеи эш-хуузуиуң судунга «Элегеэ» совхозта чурттаи турар хамаатылар Бочкарёв, Афанасьев оларның хераан сайгарып көргеи. Бочкарёв ам кайда-даа ажылдаваи, а Афанасьев совхозтуң слесарь. Олар дыштанылга үзеиниидеи иитиниин корум-чуруумуи хажыды, клубка шоп-содаа үнүргеи, чоиуи культурлуг дыштанылгазын шаптыктап, оларның амыр-дыжын үргеи. Афанасьев сөөлгү үеде арагаже хандыкшып, ажыл шагы үзер, өөрлаиыр апаргаи. Бо удаада совхозтуң сүт сөөртүр машииазының кезекгеии өөрлаап. Афанасьев султаи өршээл дилеп, бүрүзүи миииир үжүрлүг тургаи, харын бодуиуи улуг туразын көргүзүп, сүт кежигүиниерии дорамчылаан. Оон хераан улус судунче шилчиткеи.

Судка олурушкан санал берген кижи бүрүзү корум-чуруум үрекчилериниң четпестерии шыиғыы бүрүү шапкаи. Эш-хуузуиуи суду оларга чогуур хемчегии онаагаи.

К. ХОЮГ-ООЛ.

Шыдыраа

Б. СПАССКИЙ МУРНАВЫШААН

Делегей чемпиону деп ат дээш маргылдаага Т. Петросян биле Б. Спасскийниң аразында он сеснн саяыг хайым боягаи. Сан 9,5:8,5 болуп, Спасскнй мурнавышаан.

ТҮННЕЛ ОЮННАРГА КИРЖИР

Гроссмейстерлер Васюков, Гипслис, Либерзон, Таймаиов, Фурман, Холмов, Штейи, а база ол ышкаш мастерлер Авербмин, Жуховицкий, Купрейчик, Платонов, Тукмаков олар ССРЭ-ниң шыдыраа чемпионадының түннел оюнларына киржир аргени чедеи алган. Бо чылын болур ол чемпионат делегей маргылдаазынга киржир шыдыраачыларны илереидир зона турнири база болур. Үстүнде адаттыгиаи шыдыраачылар Воронежже, Киевже, Донда-Ростовка болган бүгүзилел маргылдааларынга шылгараан. (СЭТА).

Редакториуи орадакчызы
С. К. ШОҢУ.

кино

ИЮНЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Бриллиантылыг хол» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Нояумб» деп хемеден келген оол» 10, 1.50, «Барымдаа хөрек» 11.50, 3.40, 5.30, 7.20, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өмээи» (1-ги, 2-ги серияларда) 3, 5.45, 8.30 шактарда.

Республиканың чурт-шинчилел музейинге орус болгаш тыва дылды билир, моол дылга чугаалап шыдаар экскурсоводмассовик негеттиниң турар.

Республиканың Алдан-маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң директориязы.

Спартакиадага уткуштур

☆ ЧӨӨП-ХЕМЧИКТИҢ волейболистериниң 6 хергажеи, 12 эр командазы районуиуң бирги чери дээш маргылдашкаи. Аңаа тиилээи хергажеи болгаш эр командалар республиканың бирги чери дээш түннел оюннарга киржир. Ол хүидүүг ат-алдарны «Сүт-Хөл» совхозтуң хергажевнер, «Чыраа-Бажы» совхозтуң эр улус командалары чедип алган.

М. СЕВЕН,
бистиң корр.

☆ УЛУГ-ХЕМ районуиуң Кара-Тал, Үрбүн, Чаа-Хөл, Бүлүң-Терек суурларының волейбол командаларының маргылдаазынга Чаа-Хөл суурнуң командазы тиилээн.

Оон соонда 32 моге хүрепкеи. Ацаа Д. Маадыр-оол шүүлгеи.

С. ДУГАР-СҮРҮН.

☆ «СПАРТАК» эки тура спорт ниитилелиниң республика чөвүлели волейболга найысылалдың бирги чери дээш маргылдааны организастаан. Ацаа 8 команда киришкеи.

Педагогика институдунуң оолдар, ГорОНОнуң хергажевнер командалары бирги черлерни бүзүрелдиг эллээн.

Республиканың шилиидеи болук штангистери Кызыяга моргузуг маргылдааны эрттирген.

ЧУРУКТА: бодунуң деңизинге тиилээн штангист Иван Большевтуң шой модурүп турары.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

Чагаалажып ойнаңар

Чагаалажып ойнаңар

Мен чагаалажып ойнаар № 1407 турнирге киришкеш, спорттуң бо хевиринге чедип алган бирги разрядымны бадыткап алдым.

Чагаалажып ойнаар бо Бүгү-эвилел турнири шыдыраачыларның билиг-мергежилиин байыдарынга улуг ужур-дузалыын бүзүреп көрдүм. Оон ажыктыг чүүлү, ойнап турар ажииңң болгаш бодунуң көштерии шыдыраа хөлүүге салып алгаш, кайы көштү кылырын далаш чок сайгарып боданыр арганы бээри-дир. Бүзүреллиг шилип алган, ол көжүн ойнап турар ажииче чагаага бижип чорудуп бээр. Ынчаар-ла уламчылаар. Бир кижи ынчаар каш-даа кижи-биле ойнап болур.

Ам № 1472 турнирде кирип алгаш, ойнап эгелей бердим. Ынчаар ойнаар күзелдиг шыдыраачылар бар болза, оларга Бүгү-эвилелдиң чагаалажып ойнаар турнирлерии организастап турар черииң адрезии бижип ор мен: Москва хоорай, Г—19, Н. В. Гоголь аттыг бульвар, бажыы № 14. ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязынга деп бижиир.

Бо адресче бижээн, турнирге киржирии дилээн билдиреишкинге шыдыраага бодунуң разряд дептериниң кодаа Советке, азы күш-культура болгаш спорт комитединге таңма базыы шынзыткан хоолгазын хожар.

Улуг-Хем районда шыдыраачы Белек Хемчик бо турнирге база чедиишкиниг ойнап турарын билир мен.

Бистиң республикада шыдыраа спорту массалыг апартан. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шыдыраа секциязынга мындыг турнирлерни организастап болур арга бар деп бодаар мен.

М. КӨРГЕН-ООЛ,
Эрзин районуиуң Бай-Даг школазында башкы.

Дыңнаар органны камгалаңар

Дүлей чорук болгаш дыңнаар органның баксыраар чоруу кулак аарыының уржуунан тыптыр. Ынчангаш дыңнаар чорукту намгалаары-биле кулактарның аарыыр чоруун болдурбазы чугула.

Кулактың эң-не неперегей аарыы—ортаакы кулактың дегдиришкиниң болур. Ол думчуктуң болгаш октүң ылчыргай карттарының дегдиришкиии-биле үдеттинер грипптиң, улааиуттуң, скарлатинаның болгаш өске-даа аарыгларның соонда кадаиаашкын кылдыр болдуунда тыптыр. Думчуктан болгаш өктен үнген микробтар кулактың ханы черлериниэ киргеш, аңаа дегдиришкинии болдурар. Бир эвес шын эвес сиңмирер болза, микробтар кулакче кирип болур. Сиңмирерде думчуктуң үттерии бирде бираазии дуглай туткаш аалчег-биле сиңмирип болур. Дыңнаыдыр сиңмирип черле бөзбас. Сырыгылаашкын үезинде оожум сиңмирерп чугула.

Кулактың дыка хөй аарыглары думчуктуң азы боостаның байдалы-биле харылзаалыг болур: ол органнарның аарыыр чоруу дыңнаарының органынга база халдап болур. Бир эвес кижи думчуу-биле тыныш албас болза, хоочураан сырыгыдан, полипадан, аденондадан болгаш өске-даа аарыглардан аарып чоруур чадавас, ол эмчиге баар болгаш ооң айтышкынын күүседир ужуглуг.

Чамдыкта кижилер билбезиниң хараазы-биле кулак аарыын тывылдырып турар. Олар кулактарын казар, суг азы саваи көвүү олче кире бээр кылдыр чуиуп турарлар. Ол чорук кулактың барабаннарын үрээр азы кулактың дыңнаар удун дегдиришкинге чедирип болур.

Бир эвес кулак иштинче кандыг-бир дириг амытан кире бээр болза, олар коичуг аичыг кылдыр аиаа шимээр. Кулакты казып, ол дириг амытанны боду үштүп каапгарын оралдашкан херек чок. Ынчан чылыг үүнүп азы вазелин үзүп, чок болза водканы кулакче кудар херек. Ынчангаш ол дириг амытан олуп ийикпе, азы даштынче үнүп келир. Бир эвес хоржок болза, эмчиге баар.

Кудумчуга аажы-чаң культурлуг болур

Кудумчуга бир кижи чоруп олура, папиросун чедир соргаш, чанында бок киир октаар хааржак кестүп турда-ла, таичыккан аайы-биле папиросун тротуарже октапкан-ыр. Ол кижиниң үүлгединиң канчаар көөрүл?

Оиу арыг-шеверниң чүрүмүи сагыыаан, кудумчу бокталдырып чоруур кижи-дир деп чугле ынчаар көөр болза, ол шын эвес.

Ол болза хамыктың мурнунда кижилерни, ниитилелди хүндүткеп көрбээн кижиниң ниитилелге удур үүлгедии болур. «Шала кырынче үүкүрер кижи болдуиуң ажиниң арныиче үүкүргени ол болуру»—деп, кадыы камгалалыиың баштайгы улус комиссары Н. А. Семашко бижээн.

Тротуарга үүкүрүп, оон кырынче тлакпызының сыынын октап, бокталдырып каапкаш, «мээи богумга улуе былчашсадаа хамаан» деп бодаар чамдык кижилер бар. А муп-муи ажылчы чон тротуарлап чорун тура, оон ханиде арткан үүкпүден, бокган ческиниң эртер апаарлар.

Будумчу — ол дээрге ниитиниң ажыглал чери болганда ол арыг-шевер болгаш чараш турар үжүрлүг. ССРЭ-ниң Конституциязы социалистиг ниити чурттаргының үүрүмнерин үидүткеп сагыырын бүгү хамаатыларга хүлээндиргеи. Ол дээрге кижи бүрүзү каза-даа чораан, корум-чуруумиу сагып, шевергин чорзун, бодуиуи октаан бок-сүреэзин аиттаарынче өске кижилерни албадазаазын дээни ол-дур.

Төрээи хоорайыиың, оон кудумчуларыиың, шөлдериниң, сад-сеспрликтериниң арыг-шеверииың дугайында сагыш салыр чорук—бүгү чурттакчыларның алдарының хераа болур. Бодуиарның хоорайыларга, суурнарга ынак болунар! Тротуарже ташкы сывы, саазын, тоорук карты, чимистер артынчызы чижектиг болгаш өске-даа чүвелер октаар кижилерни эскет чокка эрттирбес херек. Кудумчуга культурлуг чоруурунуң чуруумун сагыш, ол чуруумну үревеэин өскелерден база негедер!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫНЫҢ СҮМЕЛЕРИ

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларынын болгаш пропагзина киидизинин 35-24, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыырал киидизинин 23-54, культура киидизинин 37-13, кодээ ажыл-агый киидизинин 21-47, үлетпүр киидизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизинин 21-27, информация киидизинин 20-60, бухгалтериинын 21-75, корректорларынын 27-41. Солун келбейн бергенде 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниин Министрлер Чөвүлелиниин чанында парлалга эргелелиниин типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00147.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 6 ПЯТНИЦА № 130 (7976).

Өртээ 2 көп.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы— Москвага коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы ажыттынар. Бо Чөвүлел хуралдың чыылганы— делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң амыдыралында, империализмге удур бүгү чурттарның ажылчын аңгызының, ажылчы массаларының демиселиниң төөгүзүнде чугула бөлүүшүнүн.

Чөвүлел хурал делегей хөгжүлдезинниң харыысалгалыг үезинде чыылган. Делегейниң ажылчын аңгызының, делегейниң улустарының маадырлыг демиселиниң, социалистиг чурттарның улустарының эрес-маадырлыг күш-ажылының болгаш күненнишкиннериниң ачызында социализмниң, тайбыкның, демократияның болгаш национал хоспталганың күштери өзүп, бурунгаарлары үргүлчүлеп турар. Ол күштерни улам ыңай быжыглаарынга болгаш нимти эчис сорулгалар дээш демиселге оларны каттыштырарынга боттуг байдалдар тургустунуп турар.

Марксизм-ленинизмниң тиилелгелиг чепсээ-биле чепсеглеңген коммунистер империалистиг реакцияга болгаш агрессияга удур, тайбык, демократия болгаш социализм дээш демиселчилерниң бирги одуруунда чоруп турар.

Аңгылар тулчуушкуннарының үндезинниге коммунистер дадыкан болгаш деңнемир чүве чок политиктиг дуржулганы мөңнеп алган. Коммунистер империализмге удур демиселге үүгле кызыгаар чок эрес-маадырыг чоруун болгаш беленин, үүгле политика талазы-биле угаасыландыг болдалын болгаш шыдамыккайын тургузуп турар эвес. Оларның стратегиязының болгаш тактиказының күжү база амыхтыы болза, олар аңгылар күштериниң деңзигүүрүн эртем ёзугаар шыңгыы аналиэтээринге даянып, тодаргай байдалдарны эң долузу-биле барымдаалап турары демиселдиң хевирлерин болгаш арга-методтарын ажыглаарын хандырып турарында болур. Боттарының бүгү ажыл-чорудулгазында коммунистиг болгаш ажылчын партиялар чогум-на харын олар амгы үениң политиктиг авангарды болур деп чүвени бадыткап турар.

Бистиң үениң эң чугула амыдыралчы айтырыын — амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгаларын база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин 1969 чылдың делегей Чөвүлел хуралының хүн чурумунга тургускан. Бо Чөвүлел хураяды ол хире амыдыралчы чугула айтырыгга бараан болдурбушаан, марксисчилер-ленинчилер антиимпериалистиг массалыг шимчээшкинниң хүрээлеңинде боттарының хүлээлгезин күүседиринге беленин база катап көргүзүп турар. Ол дээрге бистиң үениң революстуг бүгү күштериниң эрге-амыктарын, бүгү үлустарның эргеамыктарын илергейлээн болгаш марксисчи-ленинчи үндезинге коммунистиг шимчээшкинни боттуг сырый каттыштырарынга дузалап турар интернационалчы ханы көрүүшкүн-дур.

Коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаары, империализм-биле демиселге демократтыг, антиимпериалистиг бүгү күштериң сырый каттыжыышкынынга дузалаары дээрге, ниити нинтилелиниң бурунгаар эттынган хөгжүлдезин дургедедир, делегей социализминиң, ажылчын болгаш национал-хоспталганыг шимчээшкинниң чедиишиннерин көвүдедир дээни ол-дур.

Социализмниң болгаш хоспталганың күштериниң бүгү делегейге шаап халдаашкыны, эртеминг коммунизминиң идеяларының чер болганга нептерээшкини, хоспталгалыг шимчээшкинниң өзулдезии болуп турар бистиң үевисте социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хоспталгалыг шимчээшкинниң чаңгыс эвин кошкадырынга болгаш туруулдурарынга империалистиг реакция өнза кордалды санып турар деп чүвени коммунистер эки билип турар. Империалистиг реакция делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглендирип, агрессияның шуут үүлгедиишиннерин үүлгедип турар, ол дугайын Вьетнамның маадырлыг улузунга удур АКШ-тың империализминиң бүжар-чүдек дайыны, араб улустарга удур Израильдиң агрессиязы болгаш империализмниң өске-даа дээрбечи үүлгедиишкиннери херечилеп турар. Ол байдалдарда делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эви, революстуг, антиимпериалистиг бүгү күштериниң бир аай кылдыр каттыжары бирги чергениң чугула хөрээ болуп турар. Моон ужурунда акы-дүңма партияларның амыттынар Чөвүлел хуралының төөгүлүг ужур-дузазы ында.

Чаа Чөвүлел хурал — ону эрттиреринге киришкен бүгү партияларның коллективтиг күжениишкиннериниң түңнели болур. 70 ажыг коммунистиг болгаш ажылчын партиялар белеткел органнарының ажылынга киришкен, аңаа ёзулуг демократизмге үндезилээш, дөң эргенниң, ам сетиилдиг болгаш эш-хуузунуң кады ажылдажылгазының байдалынга Чөвүлел хуралдың документилериниң төлевилелдерини ажылдап кылган. Чөвүлел хуралга көрдүрери-биле инирген кол документиниң төлевилелиниге акы-дүңма партияларның Төп Комитеттериниң дуржулгазын болгаш бодалын өөренип көрген.

Коммунистиг хүрээлеңнерниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче чүтүүл кол чүүл болу бергенин чорутнан белеткел ажылы бадыткаан. Чөвүлел хурал ол чүтүүлдү быжыглап, марксизм-ленинизмниң үндезиннеринге коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаар дээрзинге идегелин акы-дүңма партиялар илергейлеп турар. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чагып чоруулары пролетаржы интернационализмниң принциптери бүгү нарын байдалды болгаш моондактарны ажып эртип турар боттарының күүчүлүг дээштиг күмүн база катап көргүзүп турар.

Империализмге удур планетаның бүгү черлеринде чүс-чүс миллион демиселчилер коммунистериң чаа бүгү-делегей ужуражыышкынына байыр чедирип, ону чыылдырганын тайбык, демократия болгаш социализм дээш демиселге улуг чедиишкин кылдыр көрүп турары чайгаар биядингир-дир. Революстуг ыдыктыг идеялар дээш херек кырында туржуп турар бүгү кижилер Чөвүлел хуралдың мурнунга тургустунган харыысалгалыг сорулгаларны күүседиринге долу чедиишкинни аңаа күзеп турар.

Совет коммунистер, бүгү совет кижилер акы-дүңма партияларның күзел-соруун ёзугаар Чөвүлел хураяды бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалынга эрттирип турарынга чоргаарларныр. Москваның, бистиң бүгү чуртувустуң эжиктери акыдүңма партияларның төлээлериниң мурнунга көрүшкү-биле амыттынган.

Бүгү делегейниң коммунистери, ажылчы чоннары төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюн байырлалдыг демдеглээриле белетиненип турары, өлүм чок Ленин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын кижизидип, дадыптырган. СЭКП марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң улам тиилеп турар идеяларынга кызыгаар чокка бердинген болгаш бодун делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң чардынмас кезии кылдыр көрүп турар. Совет коммунистер, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырганынга изиг байырын чедирип турар.

1969 чылдың май 1-де Кызыл шөлге чугаалаан чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң медеглээни болза: «Бо Чөвүлел хурал чедиишкинниг эртсин, империализмге удур, тайбык, демократия, национал хоспталганың болгаш социализм дээш ниити демиселге чугула үечада болзун дээш бистиң партиявыс бодундан хамаарыр бүгү чүвени кылыр».

ПРОЛЕТАРЖЫ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ДАИЫНЧЫ ТУГУН, ДЕЛЕГЕЙНИҢ КОММУНИСТИГ ШИМЧЭШКИНИНИҢ МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ ТУГУН БЕДИК КӨДҮРЭЗЛИ!

(«Правданың» июнь 5-те мурнуку чүүлү).

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның

ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажыттынганы

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы Москвада Кремльдиң Улуг ордузунуң Георгиев залында июнь 5-те 15 шак турда ажыттынган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев байыр чедирип, чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын 1969 чылдың июнь 5-те ажыдып тура эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим аштер!

Акы-дүңма партияларның делегей Чөвүлел хуралынга киржири-биле келген төлээлериңе СЭКП Төп Комитединиң, бүгү совет коммунистериң өөрүүзүнден түрекпин хамыдыган байырны чедирерин менээ чөптээрел көргүнер. Марксизм-ленинизмниң түгүнүң адаа-биле ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалап, империализмге удур, социализм дээш, тайбык, демократия болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселдиң чорудуп турар бүгү чурттарда болгаш бүгү диптерде хөй миллион чаңгыс болдалдыгларга болгаш аштерге ниити байырны силерниң өүрүүнерден чедирип тур бис.

Бистиң Чөвүлел хуралывыста 75 партияларның төлээлекчилери киржип турар-дыр.

Ам бүгү делегейниң кичээнгейи бо залче угланган дээрзин хөөрем чокка чугаалап болур. Бистиң ажылывысты бистиң хөй санныг өөнүктеривис соксаал чокка хайтаарап турар. Ындыг сонуургал билдингир. Ол сонуургал хамыктың мурнунда амгы үениң аң салдарлыг интернационалчы күжү болур коммунистиг шимчээшкинниң ролю-биле тодаруттынып турар. Бистиң чугаалажып көөр болгаш чаңгыс аай турушгарны ажылдап кылыр ужурлуг айтырыгларның өйү келгенибиле ол тодаруттынып турар.

Чөвүлел хуралдың чорудулгазын бистиң ангы дайзыннарывыс—бүгү чурттарның империалистери болгаш оларның чалчалары база кичээнгейлиг хайгаарап көөр апаар. Ону база кижи кайгаар чүве эвес-тир. Олар бистиң чаңгыс эвивистен коргуп турарлар, Чөвүлел хуралдың ужур-дузазын бичелеттир, оон чорудулгазын болгаш түңнелерин хажыдыр көргүзеринбиле боттарындан хамаарыжыр бүгү чүвени кылырын олар орадлажыр болбайнзаа. Бистиң Чөвүлел хуралывыс хөделиишкиннериниң чаңгыс эвинче, сырый каттыжыышкынче улуг күзел-соруктуг көргүскен тудум-на империалистериң коралдарынга оон таварыштырар согуушкыну улам күштүг болур деп бүгүрел-биле чугаалаан болур.

Хүн чурумунда тургустунган кол айтырыг бүгү улустарның эрге-ажыктарынга шуут хамаарыжып турар. Ол айтырыгны оран-делегейниң бүгү черлеринде коммунистериниң, ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның эң калбак массаларының чүгле каттышкан күженнишкиннери-биле чедиишкинниг болгаш түзүлүнга чедир шинтпирлеп болур. Тайбынның болгаш нинтилел депшилгезинин салым-чолу дээш боттарының бедик харыысалгазын коммунистериниң билирр дугайын, делегейниң ажылчын аңгызының мурнунга, улустарның мурнунга боттарының хүлээлгезин күүседиринге оларның шинтпирлининиң дугайын Чөвүлел хуралды чыылдырганының фактызы болуда хереченеп турар-дыр.

Коммунистер империализмге удур, социализмниң, демократияның болгаш социал депшилгениң херээниң тиилелгези дээш демиселдиң авангарлынга кезээде чоруп келген болгаш чоруп-дээ турар. Оларның чаңгыс эви, оларның күженнишкиннериниң каттыжыышкынны антиимпериалистиг революстуг демиселдиң чедиишкининиң чугула чүүлү, социализмниң чаа тиилелгелериниң баштайгы чугула негелдези болуп келген болгаш болуп артып-дээ турар.

Бистиң мурнувуста тургустунган сорулгаларны чугаалажып көөрүн эгелевишаан, кайы хире улуг болгаш чугула ажылды кылыр ужурлуувусту билдип турар бис. Аңаа ам эки байдалдар тургустунган. Чөвүлел хуралдың мурнунда үр үеде чогумчалдыг белеткел өртээн. Акы-дүңма хөй партияларның төлээлекчилери эш-хуузунуң демократтыг байдалынга политиктиг болгаш организастыг делгеренгей айтырыгларны болур-чогуург-биле чугаалажып көрүп, документилериниң төлевилелдерин ажылдап кылган. Белеткел ажылының үре-түнелдиг улуг ужур-дузазы болза, коммунистиг шимчээшкинниң яңы-бүрү отрядтарының шинтпирлеп турар айтырыгларыбиле аки таныжар, антиимпериалистиг демиселдиң өйү келген кол айтырыгларының талазы-биле туруштарны чаңгыс аай болдурар арганы партия бүрүзүнге оон бергенинде болур. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның интернационалчы калың ажылдажылгазының чазагай үре-түнелдиниң практика кырынга база катап көргүскен.

Белеткел ажылынга оон яңзы-бүрү үе-чадаларында киришкен акы-дүңма бүгү партияларның киирген салыышкынын белии-биле үнелеп турар бис. Белеткел ажылы чоруп турда улуг күштүү-биле илерээн эш-хуузунуң болгаш интернационализмниң ол ёзугу, коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвинче ол күзел-соруктуг амгы Чөвүлел хуралга бүгү байдалды база тодаралар дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Бистиң партиявыс болгаш бүгү совет улус коммунистериниң делегей шуулганын бистиң найысылалывыс—Москвага эрттирер дугайында шинтпириңер-биле көргүскен ол идегелиңерин белии-биле үнелеп турар. Бодунуң Төп Комитединиң адалгазын күүседиптиивээн. СЭКП-ниң төлээлери Чөвүлел хуралдың ажылы чедиишкиниг болгаш үре-түнелдиг эртсин дээш боттарындан хамаарыжыр бүгү чүвени боттарының талазындан кылырын силерге бүзүрелип тур бис, аштер.

Акы-дүңма партияларның төлээлери СССР-ге келгенин совет улустуң амыдыралы болгаш күш-ажылы-биле таныжарынга, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары-биле ужуражарынга ажыглап шыдаар дээрзинге база идеген турар бис.

Чөвүлел хурал империализм-биле демиселге амгы үениң революстуг, хоспталгалыг, депшилгелиг бүгү күштерин мобилизастаарының оруунга чугула үе-чада болур болгаш марксизм-ленинизминиң, пролетаржы интернационализминиң принциптеринге делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырарының херээнге улуг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди илергейлеп тур.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлери

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлерин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев (төлээлерниң баштыны), СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери эштер А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретарьлары эштер К. Ф. Катушев, Б. Н. Пономарев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү эш К. В. Русаков составтыг кылдыр СЭКП Төп Комитеди бадылаан.

Тудугжуларның ажыл-ижи

Мөңгүн-Тайга районунуң «Малчын» колхозтуң тудугжулары боттарының мурнунда салдынган сорулганы багай эвес шинтпирлеп келген. Бо ажыл-агыйның чылында бүдүрүлге оланыр ёзугтаар 8 аал иштин чурттаар бажыңны, 50 орунлуг уруглар садын тудар, 33 бажыңнарны септээр болгаш дыка хөй мал кажааларын тудар, септээр ужурлуг.

Тудутка хереглээри-биле 700 кубометр ыяшты белеткеп алган, оон дыка хөйүн тудуг шөлүнде дүжүргеп, сөөртүлгеи уламчылап турар. Түүйбу бүдүрүлгезинче кол кичээнгейни угландырган, ол колхозка эргежок чугула тудуг материалы болур. Бо сезонда 140 муң түүйбуну кылыры көрдүнген. Орта ажыддаары-биле четчир санныг техниканы база 72 кижини быжыглаан. Олар долу күжү-биле ажылдап эгелээн.

Колхозчу тудугжулар 2 аал иштин чурттаар бажыңның ханазын дооскан, бирээзинин фундаментизин салып киришкен. Ол ышкаш уруглар садының тудуу чоруп турар.

Колхозтуң кол ажылы мал ажылы болганда кажаалар тударынче болгаш септээринче хөй күштү салган. Бирээзи-ле 400 баш хөй кирер 13 кажааны кодапларда тутка, 9 кажаавың септелгеин дооскан. Мында он ийи кижи составтыг звено доктаамал ажылдап, боттарының мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседип турар. Хүн нормазын доктаамал ажырып, эки ажылдап турарларга эштер Серен-Сот, Дамдын, Содуп, Чымба олар хамаарыжыр.

Тудуг бригадазында ажылынга бердинген, мергежилиг озуп орарларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Саая Конгар, Саая Кудусоол, Саая Кан-оол, Салчак Хүлер-оол, Салчак Чижир-оол ышкаш будүрүлгениң мурнакчылары хөй.

«Малчын» колхозтуң тудугжулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тываның 25 чыл болурунга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш планныг сорулгаларын күүседири-биле шудургу ажылдап турарлар.

Х. КУЛА,
учётчик.

Чайлагларда

Чайгы болгаш өүскү одарладыышкынны эки организастаар, семиртилгеже кичээнгей салыр чорук кышка хынамчалыг белеткелди болгаш малдың продуктулуун улам бедидерин хандырар чугула айтырытның бирээзин. «Россия» совхозтуң Каскал салбырының малчыннары чайлагладыышкынны эгелей берген.

Хой-Булактың одарлары семиртилгеге таарымчалыг черлер, ында 326 баш казыларны үш кодапда үскен. Ол аныяк мал кадарчылары Комбу Бугалдай, Салчак Болат-оол болгаш Александр Сыдан олар хонукта баш бүрүзүүге онаалтыр 650 граммдан куду эвес немелде деңзинин алырын хүлээлгеп кызымак ажылдап турар.

Чагытайның Дыттыг-Тейде 200 инекти чайлагладткан. Моңгуш Сарыг-оол биле Соян Үлес оларның кадарган ол кодаларының инектери тодаргай-ла семирип эгелээн. Ол девискээрде одарның үүжүү эки, малчыннар ону билдилиг ажыглап турар.

Кадр-оол Наскылда 130 инек быжыглаттынган. Ол кодапда сөөлүү хүннерге чедир 46 инек төрээн, оон бызаалары шуптуг менди, эки доругуп турар. Бызаа ажаап өстүрериге малчын өг-бүленің хереэжен ээзи Баймаар Мингеймаанын мергежилдиг күш-ажылын үнелеп демдеглээри чөптүг. Олар ам Каскал ооруу чайлагның ногаан одарында барган, хонукта инек бүрүзүү ортумаа-биле 570 грамм деңзи немелдеги ап турар.

Салбырның чылгы малы базаа чайлагда. Иртиштиң тайгазында 398 чылгыны көдээ Совет депутады Иван Наскыл эки одарладып турар. Чылгыга чылгадырынга четчир дусту малчын чайлагда чүдүрүп аппарып алган.

Коллектив бо чылын төрүүр үс инекке онаалтыр 95 бызаанны өстүрүп алыр, күрүнеге 3065 центнер эттги садар хүлээлгелиг. Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин Каскалдың малчыннары чедиишкинниг күүседип шыдаар.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ.
Таңды район.

Бир ажыл-агыйда

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарын, ылаңгыя тараа болгаш мал чемнерн культураларның тарылгазын, чогуур хуусаада чедиишкинниг дооскаш, 30 ажыг га картофель, 10 гага арбуз дээш өске-даа ногаа культураларын тараап. Бо хүннерде совхоз механизаторлары Кожайның болгаш Торгалыгның делгем шөлдеринде черниң чайгы андырылгазын эгелеп киргеп. Эрткен тарылга кампаниязының мурнакчылары Болдуу Маас-оол «ДТ-75», Бегзи Маадыр-оол «Беларусь» маркаларның тракторлары-биле чер адырылгазынче хамыкты мурнап киргеннер.

• • •

Июньның 11-де совхозтуң маёвказын эртпирер дугайында шинтпирни оон дирекциязы болгаш ажылчын комитединиң хүлээп алган. Бо хүннерде ажыл-агыйның 4 чердө көдээ клубтарында ол маёвканы эки эртпирериниң ажылдары чоруп турар. Маёвка будүүзүүде совхоз аныяктарының фестивалын эртпирер деп планнаан. Ынчангаш Торгалыгда Андрей Чульдум-оол, Эйлиг-Хемде Ховалыг Билчир-оол оларның удуртканы бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери бирги чер дээш шудургу белеткенип турар.

Эрткен часкы хову ажылдарының болгаш черле совхоз будүрүлгезиниң мурнакчылары элээн хөй кижи Тываның аар үзетпүрүнүң эге суурун салып турар черлер Ак-Довуракның, Хову-Аксының будүрүлгелеринче 2—3 хүнүг экскурсиялап барыбыле аъттанып дең турарлар.

Тарылга медээзи

Республикада часкы тарылганың чоруп турарын июнь 4-түн медээзи-биле көргүзерге мындыг (хуу-биле):

Районнар	Бүгү культуралар	Оон иштинде		
		Кукуруза	Картофель	Ногаадар
Таңды	99,6	91,9	86,0	27,7
Өндүр	97,9	100,0	60,0	—
Кызыл хоорай				
Совели	95,4	105,4	104,0	57,1
Тес-Хем	95,0	75,4	60,0	11,1
Бай-Тайга	93,3	47,0	100,0	61,5
Барыын-Хемчик	92,6	70,9	36,1	46,6
Каа-Хем	92,4	85,4	109,5	35,0
Чөөн-Хемчик	92,0	50,1	101,9	9,6
Бии-Хем	91,8	77,5	112,2	28,0
Улуг-Хем	88,1	67,7	85,0	17,0
Эрзин	83,0	52,5	98,0	—
Тожу	67,2		80,0	—
Республика	93,5	78,1	92,2	30,2
Эртнең чылдың бо үеэнде	95,3	84,9	88,4	36,2

Чурттуң ховуларында

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннатканы-биле алырга, колхозтарда болгаш совхозтарда чазын чажар культураларны 140 миллион 797 муң гектарга тараан азы планын 97 хуу күүсеткен. Украинаның, Казахстанның, Узбекистанның ажыл-агыйлары чазын чажар культураларның тарылгазын дооскан болгаш плантацияларының чайгы ажаалдазын чорудуп турар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга тараа болгаш тараа-бобы культураларны (кукурузаны санаваска) 89 миллион 543 муң га черге тараан, оон иштинде чазын чажар кызылтас барык 50,7 миллион гектар болган. Кызыл-тасты эң эки шөлдерге чажып тараан.

Ажыл-агыйларда кукуруза тарылгазы база дооступ турар. Кукурузаны 18 миллион 632 муң гектар шөлге тараан болгаш планын 92 хуу күүсеткен. А Украинаның, Молдавияның, Азербайджанның колхозтары болгаш совхозтары бо культураның тарылгазын дооскан.

Тараанын чайгы ажаалдазы ам түлүктээн, сиген кезилдеан эгелээр, тараа кезилдеэн чоокшулап кел чоруур. Чер ажылдакчыларынга июньның хайнымышкынныг болгаш харыысалгалыг үезе келген.

(СЭТА-ның корреспонденти-зи).

Эрзин районунуң ammыдырал хандырылга комбинадында чиик хептерни быжыглаарының мастери Светлана Биче мурнакчыларның одуруунда. Шевер холдуг кыстың даарап кылган хептериниң шынары эки, чагыкчыларның сеткил-сагыжын өөртүп турар.

Светлана Биче ай саныңда будүрүлге планын үргүлүү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: С. Биче ажыл үезинде.

В. ТАРТАКТЫҢ фотолары.

Херелмаа Дажы Эрзиниң ортумак школазында дооскаш, харылзаа салбырынга телеграфист боон өөренипкилеп киргеп. Ажылынга кызымак, төлептиг чоруу-биле чаа мергежилди ол шингээдип апкан. Ам ол ажылдының ёзулуг мастери болган.

Эрзин районунуң харылзаа салбырының удуртулгазы комсомолчу кыс Херелмаа Дажыга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызын деп бедик атты тывыскан.

ЧУРУКТА: Х. Дажы телеграмма хүлээп ап олурар.

АНЫЯК КОММУНИСТЕР—БИЛИГЖЕ

Совет кижилер болгаш бүгү бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетеп Карл Маркстың төрүттүнгениниң бээр 150 чыл оюн демдеглеп эрттирген. Ам В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл оюнга уткуштур кажан-даа көстүп корбээн политиктиг болгаш күш-ажылчы колдуунуң күнүг белеткенип турар.

Марксизм-ленинизмниң номналын өөренир дээш коммунистерниң сонуургалы бедээн. Борта үндезилээш, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомуунуң бюрозу бо чылын парткомнарның чанында 97 кижи дынакчылыг аныяк коммунистерниң 4 школазын тургускан. Ол школаларга чүгле партия кежигүнүнге кандидаттар эвес, харын марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир школаларга болгаш эге политшколаларга хаара туттунмайн барган. 3 чылдан өрү стажтыг коммунистер база өөренип турганнар.

Школаның өөредилге программазын СЭКП райкомуунуң бюрозунга бадылаан. Кол сорулга аныяк коммунистерниң партияның Программазын болгаш Уставын ханызы-биле өөрениринге дузалаар болгаш партийжи идеологтуг ажыл дугайында СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин оларга таныштырары турган.

Бо бөлүкке мынаг темалар киирген: СЭКП-ниң XXIII съездизи идеологтуг ажылды күштелдиреринин дугайында; ажылчы чонну коммунистиг бөзүга кижизидери — партийжи идеологтуг ажылдың кол сорулгазы.

1968—69 өөредилге чылының планынга моон адаанга бөлүктерии болгаш темаларны киирген:

СЭКП — совет ниитилелдиң коммунизмни тургузары дээш демиселиннің улуттукчу болгаш башкарыкчы күжү; СЭКП-ниң организастыг тургузуу — партийның ленинчи организастыг үндезиннери; партия амыдыралының нормалары болгаш партийжи улуттулганың принциптери; ССРЭ-ге коммунизмни тургузарының ленинчи планы; СЭКП-ниң үш программалары; коммунист — партияның идейлиг пайынчызы.

Кичээлдер чоруда ры-биле аныяк коммунистерниң школаларының пропагандистеринге парткомнар шырак билиглиг болгаш партияның улуттукчу ажылдарынга дуржулгалыг коммунистерни бадылааннар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» түдүг эргелелинге партком секретары эш В. А. Бакулин, «Тыва даг-дүгү» комбинатка партком секретары эш Ф. П. Клёнов, арыглаар фабрикада партком секретары И. М. Лепешкин, «Барлык» совхозта партком секретары Ч. Б. Чылбак-оол, кол инженер Г. Дожулаа, «Шекпээр» совхозта партком секретары М. С. Хертек болгаш школа директору Д. Д. Монгуш болгаш оон-даа өскелер бар.

Өөредилге чылында бүгү школаларга кичээлдер 6—7 катап азы айда бир удаа болуп турган. «Тыва даг-дүгү» комбинатта болгаш «Барлык» совхозта парткомнарның чанында школалар өөредилге программазын чедиишкинниг доосканнар.

Кичээлдерни эрттиреринин кол хевири лекциялар номчуулуу болгаш тус-тус кижилер-биле беседалар кылыры болуп турган. Аныяк коммунистер — школалардың дыңнакчылары хөй-ниитинин, хоорайның болгаш суурларның ажылынга идепкейлиг киржип, күш-ажылынга база хууда амыдыралынга боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Чижээ, КПП-де аныяк коммунист А. Суворов бус-турбина электростанциязында комсомол организациязының бюро кежигүнү болгаш улусчу дружинаның идепкейлиг кежигүнү, «Тыва даг-дүгү» түдүг эргелелинин № 1 участогунда В. Б. Никитина (нормировщик) профэвилел түдүг комитединин даргазының орлакчызы, СУ-48-те штукатурщиктер бригадазының бригадири, Тыва АССР-нин Дээди Соведиинің депутады, бүдүрүлге планын ай, квартал санында ажыр күүседип турар З. Н. Мирушкова, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинің депутады, бызанчы-бетонщиктер бригадазының бригадири С. Б. Сендажы.

Аныяк коммунистер школага өөренип, идей-теоретиктиг билиин бедитпишаан, парткомнарның болгаш партия эге организацияларының идегелдиг активчилери болуп турарлар. Бус-турбина электростанцияның кол инженери Л. Л. Чернов—идепкейлиг политинформатор болгаш пропагандист, эмчи Б. П. Алексеев—пропагандист, «Барлык» совхозта хову бригадазының бригадири М. С. Начал—эки агитатор, «Шекпээр» совхозта башкы Б. Седен-Хуурак — марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның пропагандизи.

Районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның аныяк коммунистериниң хуралын эрттирип, анаа «СЭКП-ниң Уставы коммунистерниң бедик адынын дугайында», өске-даа темаларга идеткелдерни райком секретары С. К. Орус-оол болгаш партком секретары В. А. Бакулин кылганнар. Хоочун коммунистер хуралга санал берип, боттарының дуржулгаларын чугаалап турганнар.

Бо бүгү чоруттунган хемчеглериниң түннелинде аныяк коммунистер-биле ажыл районда элээн экижээни чугаажок.

Т. ТАЛГАНЧИН,
«Шынның» корр.

Партийжи өөредилге

Татар АССР, Казаньның В. И. Ульянов-Ленин аттыг университединиң чанында В. П. Энгельгардт аттыг эң хоочуп астрономия обсерваториязында астрономияның дыка хөй чугула айтырыгларының талазы-биле калбак шинчилелдерни чорудуп турар. Сыядыстарның координаттарын тодарадыр талазы-биле совет астрономнарның коллективтиг ажылынга оон эртемденнери 20 чыл чедиишкиниг киржип келген. Айны, Черниң кылымал спутниктерин үргүлчү хайгаарап, шинчилеп турар.

ЧУРУКТА: обсерваторияның эртем ажылдакчызы Л. Урасин (солагай талазында) биле инженер С. Фомин дүнеки хайгааралдарга телескопту белеткеп турлар.

Б. Мясниковтуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң херээженнеривис

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл оюнга баа Совет Тывазының 25 чылынга толептиг, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң херээженнери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Колхозта херээженнериң хөй кезии мал ажылында. Олар малды хүр кыш ажырып, чаш тоодуг менди албышаан, ам дук кыргыдазынче киргикеннер. Хову ажылында механизатор кыстар база идепкейлиг ажылдап турар. Янзы-бүрү чечектерии, картофельди, согунамы, морковьту болгаш өске-даа ногаа тарыырының аргаларын шиңгээдип ап, оларны бажың чанының участоктарында тарып олурткан.

Колхозта херээженнер төвүлелээ 13 кижи составтыг, олар кылыр ажылдарын культура-массалыг, уруглар кижизидилгези, арыг-шенер, бүдүрүлге дээш ишкаш секциялар аймыбиле хуваажып алган. Колхозта 5 агитквартира тургустунган. Ында лекция, беседаны чорудуп, концертти көргүзүп, аргымыр, даараарының, амданныг аъш-чем кылырының болгүмнерин организастаан болгаш ленинчи библиотекаларны тургускан. Агитквартиралар аймы-биле В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренир болгүмнерин организастаан, ол кичээлдер бедик деңнелге эртип келген. № 1, 2, 5 агитквартиралар боттарының күжү-биле концерт белеткээш, колхозка, район төвүнге, Бай-Даг суурга көргүскеннинер.

Суур чаагайжыдылгазынга бүгү херээженнер идепкейлиг киржип, өреге бүрүзү бештен өрү ыяштыг тарып олурткан болгаш янзы-бүрү чечектерни тараан. Кудумчуга 80 ажыг метр херимнии кылгаш, чугайлаан, оон иштинге 560 ыяшты тараан, ам суггарып, ажаап турар. Агитквартиралар аймыбиле 530 кубометр токпак ыяшты белеткээн. Оон иштинде 106 кубометрни школага кылып берген. Ажылдаарынга идепкейлиг, хөй-ниитичи херээженнер бисте хөй. Ындыларга З. Чапчыкмаа, А. Мартай-оол, Б. Дулчу, Г. Чамзырын болгаш өскелер-даа хамаржыр. Колхоз бүдүрүлгезинде мурнакчылар эвээш эвес. Чижээ, Долзат Буду төрээн 310 хойдан 315, Куздун Доржатмаа 281 хураганны, Поозун Өөдүе 32 инектен 32 бызааны менди ажаап алганнар. Сүт-бараан фермазында сааичылар Хаиды Чылбакай, Фина Серендүк бирги кварталда эки ажылдаан.

Ам бистиң мурнувуста кылыр ажылдар ам-даа хөй. Малчыннар воданнарынга чунар-бажың кылыры, агитквартиралар концертиниң программазын байдыдып, эки белеткээш, Тес-Хем районнуң Самагалдайга, У. Шынаага, О. Шынаага, «Тес-Хем» совхозка ойнап, дуржулга солчур. Ол ишкаш ам июньда болур районнуң херээженнериниң конференциязынга Ленин аттыг колхозтан 20 мурнакчы херээженнер киржир. Аңаа бистиң херээженнеривистиң аргаан, даараан чүүлдериниң делгелгезин организастаарынга белеткел ажылдарын кылып турар бис.

А. ЧАВЫНЧАК,
колхозта херээженнер төвүлелиниң даргазы.

Үшкү автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилериниң аразында чолавчылар С. Черенков, В. Минеев, В. Корниенко оларны эң дээрелер кылдыр адаар. Олар колдуунда-ла Кызыл—Абакан аразынга чоруп, улус ажыл-агыйынга чугула ушур-дузалыг чүүктерни сөөртүп турарлар. Бистиң республикавыстың 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш олар ам улам күжениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: С. Черенков, В. Минеев, В. Корниенко олар ажыл шагының соонда ажыл-ишиниң дугайын чугаалажып бар чорлар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

БАЗЫМНАР БОЛГАШ ЧЕТПЕСТЕР

Тожу районнуң Сыстыг-Хемде турар күрүне аныыр ажыл-агый черии өлүктү, бойдустуң чайгаар бүткен байлаа—кат, тоорук, мөөгүнү болгаш өске-даа үнелиг чүүлдерни журүнеге дужаар талазы-биле база бир чугула черни эөлеп турар. Ында тывышчы ажыл-ишчилер, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш кажарган социалистиг чарышка киришпишаан, чүткүлдүг ажылдап турар.

Тывыш черн бирги кварталда өлүк белеткээрин ниити түң талазы-биле ажыр күүсеткен.

Социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап, өлүк белеткелинге болгаш өске-даа ажылдарга эки түңпелдерни көргүзүп турар мурнакчылар эвээш эвес. Оларга аңчылар Ак Дамыкай, Кол Капсырга, Маныгы Эзирлен, Анатолий Чашын, Геннадий Лучский, сыын кадарчызы Иргит Доржу, чылгычы Михаил Хууракай болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Күрүне ажыл-агый черинде күш-ажылды организастыг башкарары, хөй-ниити организацияларының ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. Тывыш черн, ында партия эге организациязы хөй-ниити организацияларының ажылын экижидер дээш элээн хемчегларнн ап чорукан. 60 ажыг кежигүннүг профэвилел организациязының месткому организас-массалыг ажылдарны экижидер хемчегларни доктаамал чорудуп турар. Местком ажыл планнарын тургузуп, ниити хуралдарны планда көрдүнгени-биле чорудуп, анаа социалистиг чарышты организастаары, оон түңнелдерн, күш-ажылды эки организастаары, сагылга-чурум дээш ышкаш чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Чонның хомудал, негелдерии шиитпирлээрнинң, арагачы, чалгаа, төтчеглекчи доруктарга удур демиселди күштелдиреринің хемчегларни доктаамал чорудуп келген. Местком даргазы эш Болотов чүгле профэвилел ажылынга кызымак эвес, хөй-ниитиниң, клубтуң ажылдарынга эки киржип турар.

Улусчу контрольдуң бөлүүнүң удуртукчузу эш Кол Хуваалга ажылды башкарарынга идепкейлиг чоруун көргүзүп турар. Ажыл-агыйжы эвес чорукгарны илередип, ол дутайында документилерни тургузуп, оон боттанышкынын чедип ап турар. Суурда «Билиг» ниитилелиниң бөлүү (удуртукчузу эш Кузьменко) чон ортузунга лекциялар, беседалар чорудар ажылды планныг башкарып турар. Бөлүктүң 8 кежигүнү чыл эгезинден бээр ийи-ийиден эвээш эвес лекцияларны номчаан. Лекция, беседа чорудар ажылга «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери Иван Бяков, Мария Соколова, Владимир Болотов, Антонина Уставчикова олар идепкейлиг чоруун көргүзүп турар. Суурда клубтуң ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн, оон эргелекчиин СЭКП кежигүнүнге кандидат Кол Дуктуг-оол клубтуң культура-массалыг ажылдарын организастаарынга кызымак чоруун көргүзүп турар. Башкыларның, өөренирнчилерниң, суурда аныяктарның киржилгези-биле бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнерин тургузуп, чонга концерттерни көргүзүп турар. Клубтуң иштики дериглези, көскү агитациязы эки. Ында В. И. Ленинниң ажыл, амыдыралын көргүскен фотомонтажтарны дерип тургускулаан. Клубка кежээлерни, лекцияларны организастап турар.

Суурда херээженнер төвүлелиниң (даргазы М. Соколова), эш-хуу судунуң (даргазы А. Самороков) ажылы база-ла эки.

Күрәңныыр черинің директциязы тывышчыларның күш-ажылын организастаарын экижидер хемчегларни алган. Тывышчыларның бир улуг звенозу бүдүрүлгенің шалыпчызы эш Маныгы Эзирленнин удуртулгазы-биле 2000 кубометр ыяшты белеткеп, сөөрткеш салдадырынга белеткээн, сыын, мыйгак кажаавын алгыткан.' чамдык кижилер иви, чылгы, азырая аннар кадарар болгаш өске-даа ажылдарда хаара туттунган.

Моон-биле кады ында партия, хөй-ниити организацияларының ажылында четпестер эвээш эвес. Партия, комсомолдуң политөөредилгезин организастап, олче коммунистерни, комсомолчуларны, активтерни хаара тудуп, өөредилгенің хынаалдазын кылып, экижидер хемчегларни алдынмаан. Партияның көскү агитациязы четпес тургустунган. Хана солуунну, «Крокодилди», бригадаларга агитхуудустарны үндүрбейн турар болгаш хүндүлеп, көргүзүг самбыраларының материалдарын чаартып тургузарын доктаамал эвес кылып келген.

Школаның капитал септелгезин чорудуп, алгыткаш, анаа 8 чыл школазын ажылдар болза, тывышчыларны быжыглаарынга идигни бээр ийик. Социалистиг чарыштың түңнелдерни ай санында үндүрүп, мурнакчыларны шаннап, мактап деткинр, дуржулгазын нептередир дээш ап турар хемчегларни сула. Комсомол эге организациязы (секретары Виктор Назын) комсомолдуң организастыг, кижизидилгелиг ажылын багай деннелде тургузуп, бот-тывынгыр ёау-биле ажылдаарынче кичээнгей салбайн турар. Сыстыг-Хемде чамдык чурттакчыларның иштинде ылангыя аныяктарда арагага сундугар, уругларының кижизидилгезинче кичээнгей салбас чоруктар бар.

Почта чедирилгезиниң үүледе үзүктелиишкиннер болуп турарынга, клубта ойнаар херекселдер аймаа чок болуп турарынга сыстыг-хемчилер хомудап тураарлар.

Орук харылаазы берге, төп черлерден ырак, улуг хемнер, кадыр даглар ажылдыр турар ыраккы сыстыг-хемчилерниң ажыл-ижинче, амыдырал, культураазынче районда болгаш республикада бүгү-ле хамаарышкан организацияларның удуртукчуларының талазындан доктаамал сагыш салыры соңгаварладыышкын чон негеттинии турар.

А. ДОРЖУ,
СЭКП Тожу райкомуунуң оргкилдазының эргелекчизи.

Түңнел кичээл

Бай-Тайга районда аныяктарның политиктиг өөредилгезиниң түңнел кичээлдери доозулган. 11 политболгумнер болгаш политклуптар өөредилге чылының төнчүзүнге чедир чедиишкиниг ажылдаан дээрзиң түңнел кичээлдер көргүскен.

Шүй ортумак школазында Мөрзек Кудурукпайның удуртканы политиктиг клуб, «Мурнакчы» кооперативтиң төвүнде Сарыг-Донгак Ким-оолдуң удуртканы «Кругозор» деп политболгум ээ эки ажылдааннар.

Районнуң комсомолчуларының аныяктарынан ниитизи-биле 370 кижи өөредилгени чедиишкиниин-биле доозкан.

Партийжи-массалыг ажыл

Партияның Мөңгүн-Тайга райкому партия, совет активиниң школазының ээлчеглиг кичээлин эрттирген. Аңаа 58 кижи киришкен.

«Марксизм-ленинизм — пационал айтырыының дугайында», «ССРЭ-де социализмниң бүрүн тиилелгези», «Колхоз, совхозтарга учёт-отчёттуу чорудары» болгаш оон-даа өске темаларга лекцияларны актив дыңнаан.

* * *

Партия райкому лекторлар хүнүн организастаан. Лекторлар болгаш илеткелчилер 20 кезек черге лекцияларны номчаан болгаш илеткелдерни кылган.

ДУРЖУЛГАЛЫГ ОПЕРАТОР

Кара-кыс Бадыраевна Очур Эрзиниин харылаза белдирингe 1967 чылда телефонист болуп кирген. Баштайгы үеде ажылга бергелер турган болза-даа, кады ажылдап турар өөрү, ыяшгыг улуг телефонист Ольга Маркова анаа үргүлчү дузалажып, арга-сүмелии берип турганындан, ол удаваанда дуржулгалыг телефонист апарган.

К. Очурну эрткен чылын Кызылга салбырлар начальниктериниң ийи ай хуусаалыг курузунче өөредип чоруткан. Ону чедиишкиниг дооскаш, Эрзин суурда дузалакчы оператөрга ажылдай бергеп.

Кара-кыс Бадыраевна Очурнуң ажылдап турары бригадага бо чылдың май байырлалын таварыштыр коммунистиг куш-ажылдың коллективи аттыг тывыскан. Оон кежигүнери 4 кижи. Бригадир Валентина Багланова харылаза шүгүмүнга 20 чыл ажылдаан. Үк бригадага ай, квартал планның күүсеткейн баар таварылга турбаан. Бо чылдың бирги кварталының планын 128 хуу күүсеткеп.

К. Очур идепкейлиг хөй-ниитичи, коллективте профкомнуң кежигүнү, ураң чүүл болгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. Хөйнүң, чаңгыстын-даа ырызынга, шүлүк номчулгазынга-даа талантылыгларның бирээзи болуп, чонның мактадын чаалап алган.

Кара-кыс Бадыраевна улуг өг-бүленнің ийи дугаар уруу. Оон аразы Сам Максыржап он уругну төрээш. кижизиткен Маадыр ие. К. Очурнуң келир үеледеги сорулгазы улуг. Ол онгу класты кежээки школага дооскаш, харылаза институтунга өөренип киреринн күзеп турар. К. Б. Очурнуң өөредилгеге болгаш ажыл-ишке улам чедиишкиниг болурун күзеп каалынар.

Г. БАДЫ-САГААН.
Эрзин район.

ИШЧИ ХОЛДАР АНАА ТУРБАС

КОЛХОЗ СУУРУН КАТАП КӨРГЕШ...

САГЛЫ. Беш чыл бурунгаар аңаа чораан. «Кызыл туң» колхозтуң ажыл-ишчилериниң бүдүрүп турар ажыл-ижин, амыдырал-чуртталгазын сонуургап көрген мен. Ынчан саглыжылардың колхозу районда болгаш республикада дээре ажыл-агыйларның бирээзи турган. Ам оа деңнелиниден кудулаваан болгаш харын сайзырап турар. Эмчи Т. Карааол эргелекчилээн участок эмнелгези колхозчуларның кадыын камгалаар талазы-биле хемчегларни боттандырып турар. Бичии салгакчыларны кижизидер талазы-биле В. Дагбыш директорлаан Саглы 8 чыл школазының башкылар коллективи улуг күжениишкинин үндүрүп турар. Колхоз төвүнде харылаза салбыры, радио белдирн, клуб, гостиница, столовая бар. Суур ишти телефончуттунган. Бо эрткен беш чылдың дургузунда колхозтуң төвү тудуг талазы-биле дыка өзүп калбарган болду, артында-ла кудумчуларга чоруурга, долу болгаш каас-шиник ышкаш кылдыр сагындырар.

Бо чылдың I кварталында сүт бүдүрелнинің болгаш күрүнеге садарының планнарын оранчок ажыр күүсеткенин дээш СЭКП Өвүр райкомуунуң, райкүүскомнуң болгаш бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлар аразынга шилчнир Кызыл тутун бо колхоз алган. Эът садар планын база ажыр күүседнп, 270 центнер эът дужаар тургаш, 304,5 центнерни дужааган.

ЧАПЫН ШАПААҢЫЫ...

Бичиимде Саглы дугайында мынаг чугаа дыңнаан мен: «Чазын Сагланың хады кайгамчык чер боор, сай, дажы казырткайны бээр. Кижи өгден үпер арга чок». Хат дыкн күштүг хөлыыр болза-даа, Саглы чону мышкаш ажылчын, кежээ кижилерге «кижи өгден үвер арга чок» деп сөстер тааршпас, оларның сеткилин хомудадыптар. Чалгаа кижилер болза хатка сылдап, бажынынга бузуп хүнээр-ле ыйнаан.

Сагланы баарымга, ажжок хадып, үүрмек сайны бажыңнар ханазынче дозурадыр шывай шаап турду. А колхозчулар балды, хирээзин, хүүрээн, кускун-хазайын тутқан ажылдап турдулар. Саглы ол чарынга ховуда тракторлар дыңмиреп чоруп турду. Коллективтиг алгыга кежээ кижилер хат, шуурганга-даа торулбас боор-дур.

— Хой кыргылдазы эгелээр бетинде бо чылын тудар чаа кажааларның тудуун доозар соруга салып алган ажылдап турар бис—деп, колхоз даргазы эш Ооржак тайылбырлады.

— Чежеин кылып алдынар, Санаа Дотчуповнч?

— Сагды-Бажында хойжу бригаданың хойжулары (бригадири эш Семис-оол) бирээзинге-ле 400 баш хой кирер 2 улуг кажааны, 400 хураган турар бир кажааны доозуп алдылар. Көк-Тейде хойжу бригаданың (бригадири эш Очур) хойжулары база ол хире хемчээлдиг бир хой кажаазын, бир хураган кажаазын тудуп доосканнар. Ам хойга болгаш хураганга ийи кажааны тудуп турар. 90 инек кирер бир кажаа база кылдынган.

Чамдык ажыл-агыйлар мал ажылының тудугаары-биле орай күстү төндүр, харлыг кышче кирр чадажып туруп бээр чүве болгай деп бодап сагыжымга кирип, «кыжын тергенни, чайын шанаанны белеткеп ал» деп улустуң мерген чагыының алыс ханы утказын бо колхозтуң кижилери эки билирлер-дир деп түңнел кылдым. Кежээ кижиниң холу куруг олурбас дижири-ле шын-дыр ийин.

Ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг хүлээлгелер эп тургаш, колхоз суурун чаагайжыдарынга киржир дээш, малчын бүрүзү суурнуң кудумчуларынга үш ыяшты экнеп олуртурун хүлээнген. Сагды-Бажының хойжу бригадазының хойжулары ол талазы-биле боттарының хүлээгелин күүседип каапкан.

МАЛ ТӨЛҮ МЕНДИ

Колхозта 8385 баш төрүүр хойдан 7641 оолдаан. 7669 хураган менди алдынган. 511 инек төрээн, оон 513 бызаа алган. Хойжулардан 100 хойга онаштыр Ооржак Чирик 102, Доңгак Базыр-Сат 100 хураганны камгалап алган. Инек кадарчызы Саая Агбаан төрээн 82 инээнден 82 бызааны менди алган.

Ниитиниң малының чаш төлүн думчуун тудуп, шаразындан адырып, менди доруктуруп турар колхоз бүдүрүлгезиниң мурнуку одуруунда олут-чыдын чокка тутчуп турар кижилерге чоргаарланышкынымны сеткилдиң ханызындан илередикседим.

ФАБРИКАЖЕ БОТТАРЫ ЧОРУДАР АПААР

Колхоз бо чылын күрүнеге 40 тонна дук дужаар. Механик Павел Чылбак-оол кыргылда пунктуузун дерип тургузар дээш кызымак ажылдап турар. Эрткен чылын 24 хачы ажылдап турган болза, бо чылын хачыны 36 чедирер. Агрегатка хереглеттинер артык кезектер бүрүн бар.

Дук тырыыр машинавы база садып алган. Моон мурнунда чылларда дуктү Хандагайтыга чедирип, аңгылап, пресстеп турган болза, бо чылын колхоз бодунга дуктү аңгылап, пресстээш. Хандагайтыга чүгле дужаар. Дук дужаарының перспективазының дугайында колхоз даргазы мынча днди:

— Бистиң зоотехниигевис Ооржак Коңзай Казань хоорайга классировщиктер курузунга чораан келген. Келнр чылдан ынай дүгүвүстү шуут фабрикаже боттарывыс чорудуп турар апаарывыс чадавас.

ДАШ ТУДУГ

Ооржак Шактар-оол колхозтуң тургустунган хүнүнден эгелеп тудуг бригадирлеп келген, тудуг ажылын аайлап, башкарып билир талазы-биле аажок байлак дуржулгалыг кижи. Оон бригадазының бир звенозу, үжен ажыг кижи, колдуунда-ла хереэженнер, суур ортузунда улуг даш тудугда хаара туттунган тур.

— Даш-биле, саман-биле кылыр тудугларывысты колдуунда-ла хереэжеп тудугжуларывыс кылыр, эр улус сонга, хаалга эптээри-биле өйлежир улус-ла болгай — дээш, цементилиг холуксаа-биле хаа дажын тудуштуруп эптеп тургулаан хереэжеп тудугжуларже көрүндү.

— Чүү мындыг үүле бүдүрө бергеннер оя?—деп, тудугжуларже айтырыг салдым.

— Бо болза клуб болур чүве. 200 олутныг—деп, Тыва АССР-нин Дээди Соведиинің депутады, дошчы, штукатуржу Моңгуш Байыровна Серен харылаап, үргүлчүледп.—Ийи чыл иштинде тудуп доозар ужурлуг бис. Бо чылын ханазын салып доозар бис.

— Бригадирнер кайыл, тудугжуларының чамдыызы кайда ажылдап турарыл, Санаа Дотчуновнч?—деп, айтырдым.

— Моон аңгы үш звено бар болгай. Бо чылын 10 чурттага бажыңы кылыр бис. Бригадир чай-шөлээн чок, звенолар аразынга ажыл башкарар дээш, олурар эвес. Үстүкү звенода тур болгай аан.

Колхозтуң тудуг бригадазының бүдүргеп ажылы арбып. Колхоз суурунда улуг, биче кандыг тудуглар чок дээр. Школа, эмнелге, контора, садыг, склад, гараж болгаш хөй-ле чурттага бажыннары бар.

Кижилериниң ажылдаарынга, өөренирнвге, чурттаарынга таварымчалыг оран-сайаны тудуп берип турар бо алдын колдуг кижилер база-ла кижиниң сагыш-сеткилиниге улуг чоргааралды төрүттүндүрүп кээр-дир.

Саглыжылар бо чылын боттарының хүлээлгелерин, ылангыя В. И. Ленинниң төрүттүнгенінден бээр 100 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин бүрүнү-биле күүседип шыдаарлар дээрзинге бижыы-биле бүдүреп болур

С. ПАВУ,
штаттан дашкаар корр.

МИЛИЦИЯ ХЕВИНИҢ ЧАА ХЕВИРИ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шинтпирни ёаутаар совет милиция ажылдакчыларының хевииниң чаа хевирни киирген.

СЭТА-ның корреспондентиэи-биле беседага ССРЭ-ниң Иштики херектер министри генерал-полковник Н. А. Щелоковтуң чугаалааны болза, хептиң чаа хевири болза милицияның бүгү ажылдакчыларының чурум-сагылгазын болгаш ажылга культуразын бедидеринге, ооң ат-алдарын быжыглаарынга догуп болур сорулгалыг.

Бистиң милициявыстың бүгү ажыл-чорудулгазы чонуң каразанга көзүлдүр эртип турар деп, министр демдеглээн. Ооң ажылдакчыларын чурттуң ажылчы чоннары күрүне эрге-чагыргазының төлээлекчилери кылдыр чөптүг көрүп турар. Милицияга албан эрттиреринге, эске хөй шынарлар-биле чергелештир, ажылга бедик организастыг болгаш культурлуг чорук база херек. Ону бистен партия болгаш чазак неген турар.

Хептиң чаа хевирин кииргени хепке амгы үениң эстетиктиг негелделеринге бүрүн дүгжүп турар аянны киирериниң чугулазындан үнүп келген. Ол болза шиник, ээ-не эптиг болгаш ажыглалдыг болур ужурлуг. Ол бүгү байдалдарны бистиң өөренип коргенивис чугаажок. Милиция хевииниң хевири үе-шаг эртерге сайзырангайжыыр дээр дугайы база-ла уттундурбаан, ынчангаш хепке өскерилгелерни киирип тура, ооң чамдык чаңчыл апарган кезектерин арттырарын ораладшкан бис.

Чаа хевирниң тыптып келириниң мурнунда улуг белеткел ажылдары чоруттунган, аңаа иштики херектер органнарының, милицияның, эртем-шинчилел институттарының ажылдакчылары, чуруктулар болгаш моделистер киришкен деп, Н. А. Щелоков ооң ынай медеглээн. Ажылдап кылдынган хевирлер бистиң чөвүлел хуралдарывыска, министерстволарга, ведомстволарга, милиция кезектеринге делген көргүстүнүп тургулаан. Аңаа олар бедик үнелелдиг алгылаан. Чаа хевир эргизиндеи өң-даа, пөзүнүң шынарыныи-даа, аян-шинчиавии-даа талазы-биле ылгалдыг. Пөзүнүң өңү кара-куузумаар, бижыг, эптиг, чараш хеп.

Милицияның тускай составы кышкы-даа, чайгы-даа формалыг болур.

Милицияның болгаш иштики херектериниң истелге аппарадының ажылдакчыларының ылгавыр демдектерин оскерткен. Милиция ажылдакчыларының петлицаларынга (мөңгүндурук ужунда кожаага) ССРЭ-ниң Сүлдезин дүрзүлээн эмблема, а истелге ажылдакчыларыныынга—ийи селема дүрзүлээн эмблема турар. Чаа хевириниң фуражказы (бөргү) көкарда-биле (демир аначок-биле) болгаш лавр бүрүзүн база удаазыншнурну алдын өң-биле даараан турар.

Хептиң чаа хевиринде милиция органнарының янзы-бүрү агаар-бойдус байдалдарга ажылдаар онзагай байдалдарынбарымдаалап көрген. Бистиң ажылдакчыларывыс кана-даа албан эрттирип турар болза, ол бүгү дыка таарымчалыг байдалды олурга хандырып турар деп, министр демдеглээн. Чижээ, чурттуң соңгу чүк районнарында ажылдап турар милиционерлерге чылыглаан, эптиг хептиң таарыштыр кылган. Олар курткалар (чылыг чолдак тоннар), чылыг түвүрлер, дүктүг сапогтар кедер. Чылыг, сооктуң дыка өскерлиичелип, ол ышкаш часкы база күскү үелерде агаарның онзагай байдалдарын барымдаалап көргеш, күравтоинспекцияның мотоциклдерге патруль албаны эрттирер ажылдакчыларывыга синтетиктиг материалдардан костюмнуң чаа хевирин ажылдап кылган.

Хеп хевирин солууру кайы хире хуусаада эртерил? Ол солуушкун чоорту, 1970 чылдың январь 1-ден эгелеп чоруттунар. Чаа хеп формазынче шилчилге Москвада ам эгелээн.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

ЧӨП АЖЫГЛААР

Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга «Малчын» колхозта техниканың кадагалалыының болгаш ажыглалыының талазы-биле колхоз баштаар черинің даргазы С. Шыдыраанның илеткелин дыңнаан. Артельде автомашиналарның болгаш тракторларның техниктиг ажаалдазында, эдилелинде улуг четпестер бары илеткелден болгаш саналоналдан илерооп.

Автомашиналарның чүгле 56 хуузу ажыглаттыынын турар, машиналарның дөртен ажыг хуузунуң моторлары болгаш өске-даа артык кезектери чогу-биле өлүг хөреңги болуп берген. Механизатор кадрларда ажылга харыысалга, техникага кам чок чоруктар бар. Чолаачылар Ооржак Күдер-оол, Куулар Алдын-оол, Кара-сал Озук-оол, Салчак Хүлер-оол олар эрткен чылын ийи-ийи моторну сандан үндүрген. Колхозка чедирген когаралды чолаачылардан төледирин колхоз баштаар черинге хүрал сүмелээн.

1968 чылда колхозтуң автомашиналары 22912 километрни чүк чок эрткеш, ажыл-агыйга улуг когарал чедиргени колхозтуң бухгалтерия отчёдундан илереттинген. Кывар-чаар материалга кам чок болганы-биле эрткен чылын 934 рубльдиң кывар-чаар материалы ажыр чарыгдаттынган. Автомашиналарның, тракторларның техниктиг ажаалдазынче сагыш салбайн келгени-биле чаа машиналар үредир чорук колхозта дәвүдээн.

Колхозтуң кол механиги Эректол, гараж эргелекчиин Дугар-оол оларның аразында харылаазы чок, боттарынын бодааны-биле ажылдап, машина-техниканың ажаалдазын, эдилелин холга албайн, чолаачылардан шыгыы негелде кылбайн, оларны удуртуп баштавайн келгенин улусчу контроль комитединиң хуралы айыткан. Чолаачылардың, трактористериниң ортузунда социалистиг чарыш организастаттынмаан, машина-техниканы камныг эдилээр, кывар-чаар материалдарның камналгазын тургузар талазы-биле механизаторлар хүзөлге чок ажылдап турар.

Машина-техниканың ажаалдазынга, эдилелинде «Мөген-Бүрен» колхозта база четпестер барын улусчу контроль комитединиң хуралы айыткан. «Мөген-Бүрен» колхозтуң баштаар чери, инженер-техниктиг ажылдакчылары механизатор кадрлар-биле ажылды кошкак тургускан, оларның биинан бедидер талазы-биле организастыг ажылды доктаамал эвес чорудуп турар.

Колхозтарда машина-техниканың техниктиг ажаалдазын, эдилелин эжижидер хемчегларын ап, механизатор кадрларның өөредилгезинче, материалдыг сонуургалын бедиринче кичээнгей салып, хемчегларын ажылдан кылырын артельдериң баштаар черлеринге сүмелээн.

А. БЕГЗИ.

делегей бо хуннерде

ЛОНДОН. Перси-серкуе № 16. Партияның 3-ку съездизиниге киржири-биле Лондонга барган, В. И. Ленин аңаа чурттап турган. Лондон графствозунуң чөвүлелиниң ол бажында тургускан табличказында: Владимир Ильич Ленин. 1870—1924. ССРЭ-ниң үндезилекчизи. 1905 чылда маңаа кээп доктаагаан деп бижээн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ленинизм—чили коммунистерниң тугу

САНТЬЯГО. (СЭТА). Ленинизм Чилиге революстуг шимчээшкинниң көгжүдезинге делгем хаанын ажыктаан. Ленинизмниң салдары-биле Коммунистиг партия тургустунган болгаш быжыглып келген деп, ажылчын шимчээшкинниң хоочун ажылдакчызы, Чилиниң Компартиязының үндезилекчилериниң бирээзи Хосе Вега Диас СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Ленинизм анархизмге удур демисеживинге чили коммунистерге дузалаан деп, ол чугаалаан.

«Коммунизмге «чөвүлээринин» уруглар варыы», «Күрүве болгаш революция», «Империализм капитализминиң дээди чазыы» дээш өске-даа хөй ленинчи ажылдар бистиң чуртувустуң коммунистериниң каш-каш салгалдарынынң холдан салбас номнары болу берген.

Хосе Вега Диастың демдеглээзи-биле алырга, ленинизм боттарының хүрээлеринің чаңгыс эви дээш, мөлчүгделге удур демисеживи турар ажылчын аңгыны болгаш бүгү ажылчы чоннарны сырый каттыштырар дээш, төрээн чуртунуң бүрүн хамаарышпас чоруун чедип алыр дээш демиселге чили коммунистерниң тугу болуп келген болгаш болуп артып-даа турар.

В. И. Ленинниң намдары итали журналда

РИМ. (СЭТА). «Реалита советьетика» журналдың июнь номерингe В. И. Ленинниң намдарын парлап үндүрерин эгелээн. Материалдарда өңнүг, кара болгаш ак фоточуруктар элбек. В. И. Ленинниң намдарын журналдың элээн каш номерлеринге парлаар болгаш бо чылдың төнчүзүнде доозар ужурлуг.

Намдарга киирилде түүлүнге журналдың бижээни болаа, 1970 чылдың апрель 22-де В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн бүгү делегейге демдеглээр. «Ооң ады дараткан бүгү аңгыларга болгаш улустарга мөлчүгдел-биле демиселиви символу болу бергеи, а ооң идеяларынга бо демиселге өскерилге чок чепсек болгаш шынчы компос апарган. Төөгү хөй кижилерниң аттарын кадагалап чоруур, ынчалзажок оларның чаңгызы-даа ол хире кыска хуусаада бүгү кижи төрелгетеннің дешилагезинге

Индиянын хөй дылдарында

ДЕЛИ. (СЭТА). Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы В. И. Ленинниң чогаалдарын хөй индий дылдарга очулдурган болгаш хөй муң тираждыг кылдыр парлап үндүрген. Чижээ, сөөлгу ийи чылдарның дургузунда В. И. Ленинниң «Культура революциязы» деп чыындызынган ажылдарны хинди, ория, малаялам, пенджаби, маратхи болгаш өске-даа дылдарга парлап үндүрген. Ам, кажан Индияга В. И. Ленинниң юбилейлиг чылын эрттиринге турар үеде, ком үндүрер черлер ленинчи чаа ажылдарны парлаарыбиле белеткеп турар. «Тайбың дугайында декрет», «Социалистиг идеология болгаш культура дугайында» ленинчи чылдыа малаялам дылга, «Апрель тезистерин» тамили дылга, «Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниин дугайында» чыындыдан ленинчи чүүлдериниң допчуладары ория дылга үнер.

ГКП соңгулдага киржир

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партия июнь 8-те Рейнланд-Пфальц черде хоорайларның болгаш общиналарның хуралдарынга болур соңгулдага киржир. Майнц, Людвигсхафен болгаш Идар-Оберштейн хоорайларга ГКП бодунуң кандидаттары дээш туржуп турар. Оон аңгыда хөй общиналарга коммунистер барыын-герман социал-демократтар-биле кады боттарының кандидаттарын дешпидип турар.

Рейнланд-Пфальцтың чонунга үндүрген соңгузда мурнунуң кыйгырыынга ГКП Христиан-демократтыг эвилелдиң политиказынга удур чайгылыш чок демиселди чорудар, ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннуң эрге-ажыктарын удуртулга болдурбушаан, демисеживир бодаадыг деп демдеглээн.

Демократтарны хоругдаан

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-африка полиция Мурнуу-Африка Республикада демократтыг эргелер дээш демисеживи турар база бир бөлүк демиселчилерни тудуп хоругдаан. Кейптаундан дыңнатканы-биле алырга парламентиниң хуралынга чүве чугаалаан тургаш, полицияның форстержи министри Мюллер «чажыт политиктиг ажыл-чорудулгазы» дээш 36 кижини тудуп хоругдаан деп медеглээн.

Расисчи ёзу-чуруумнуң хоразаны Африка национал конгресс депшилге партияның ажыл-чорудулгазын базар сорулгалыг полицейжи хемчегларын эгелээн дугайын мооң мурнунда дыңнаткан.

Африка национал конгрессинң удуртукчузу Нельсон Манделаны расистер мооң мурнунда-ла Роббен ортулукта кара-бажыңга олуртакан, ооң кадайы, Мурнуу Африка Республиканың африка чонунуң национал-хозяйственный шимчээшкинниинің көскү киржикчизи Винни Манделаны полиция ам тудуп хоругдаан.

Дайынчы хемчеглер

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Улусчу чепсектиг күштериниң медээлерин ёаутаар алырга, майда мурнуу-вьетнам патриоттарының дайынчы чорудулгаларының түңнелиниде дайзыниың 65 муң солдаттарын узуткаан, ооң иштинде 30 муң американнар болгаш агрессия тазыы-биле эвилелчилериниң солдаттары бар болган, 60 хире самолёттуу дүжүр аткаи болгаш сандан үндүрген, 1100 шериг машиназын узуткаан, ооң иштинде 620 бронетранспортёр бар, 250 үгер-бооиу чок кылган, 65 шериг судноэун суг дүвүнче киирген болгаш ортеткен.

Чүүлдүгзүнүүшкүн, деткиишкин

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның коммунистери болгаш бүгү хөй-ниитизи ЧКП ТК-ның май пленумунуң шинтпирлерин калбаа-биле деткээн. Ажылчы чоннар партияның удуртуучу ролюн күштелдирер талазы-биле айыткан хемчегларын күзелиниң улуг ханышкыны-биле демдеглеп, байыр чедирип турар. Партияның областар комитеттериниң пленумнары партийжи активтиң киржилгези-биле болуп эрткилээн.

Ам ЧКП-ниң районнар болгаш хоорайлар комитеттериниң пленумнары, партия эге организацияларының хуралдары эртип турар.

ЧТК агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, партия организацияларының пленумнарының түңнелдерин ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралынга чугаалажып көрген. ТК-ның май пленумунуң түңнелдерин болгаш шинтпирлерин партияның областар, хоорайлар болгаш районнар комитеттери ниитизи-биле чүүлдүгзүнүп корген дээрэин хуралга демдеглээн. Политиктиг чугула сорулгаларны шинтпирлэрэи Топ Комитеттиң принципиалдыг көргенин партия организацияларының хуралдары-биле үнелээн. Партия организацияларының ТК-зының май пленумунуң кадрлар талазы-биле алган хемчегларын чүүлдүгзүнүп турарын илергейлээн.

Областар болгаш районнар комитеттериниң чугаалажып көрүүшкүнү база кылган түңнелдери болза, партияда болгаш ниитилеэде байдалды дүрген бир аай болдурарынга эң улуг хире-чергеэи-биле дузаларынче партияның удуртукчу ажылдакчыларының чүүлдүгүнүң дугайын херечилеп турар деп, президиум демдеглээн. ЧКП ТК-ның пленумунуң шинтпирлерин чер-черге чайгылыш чонка күүседирин хандырары-биле чогуур хемчеглерни айыткан.

СКП ТК-ның пленуму

ПРАГА. (СЭТА). Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленумунуң болуп эрткенин ЧТК агентилел дыңнаткан. Словакияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Садовский коммунистерниң политиктиг сорулгаларының дугайында илеткелди кылган. ЧКП ТК-ның май пленуму партияда болгаш ниитилеэде политика, экономика болгаш мораль талазы-биле берге кризистеи үштунуп үнериниң кара чаңгыс аргазын бүгү партияга болгаш Чехословакияның бүгү улузунга айыткан дээрэин ол медеглээн. Словакияның Коммунистиг партиязы ЧКП ТК-ның май пленумунуң шинтпирлерин чүүлдүгзүнүп, бодунуң ажылынга ол шинтпирлерни удуртулга болдурар деп, Ш. Садовский демдеглээн.

Улус ажыл-агыйында байдалдың болгаш Словакияның экономиктиг политиказының кол айтырыгларының дугайында Словак чазактың даргазы П. Цолотканың болгаш Словакияның Компартиязының ТК-ның секретары В. Павленданың илеткелдерин пленумга база чугаалажып көрген.

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи С. Лосевтиң дамчытканы:

Р. Никсонуң чазаа Совет Эвилели болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чурттарыбиле Каттышкан Штаттарның садыын кызыгаарлап турар дашкаар үндүрер бараанарга контрольдуң дугайында 1949 чылда хоойлунуң күштүг хуусаазын узадыр дугайында шинтпирни хүлээп алган.

Чазактың бо шинтпирин айыыл чок чоруктуң национал чөвүлелиниң эрткен неделяда болган хуралынга хүлээп алган. Бир америк солуунуң демдеглээни-биле алырга, ниитинде дерегниң ажыддаары болгаш космонавтың байдалы дээш контроль системалары-биле хандырган корабльдя ажылдап кылыры эргежок чугула болу берген.

Черге корабльдиң ээп келири, ону озал-ондак чок хондурарының системазын ажылдап кылыры техника талазыбиле берге айтырыг болган. Хайгаараар станцияларның калбак четкизин Чер кырынга тургузары негеттинип турган.

9 чыл мурнунда, 1960 чылдың май 15-те баштайгы корабль-спутникти Совет Эвилелиниге салып үндүрерин боттандырган ол май хүнперин сактып болур. Башкарыкчылыг корабльди шенеп көрүнүг эгези ооң-биле салдынган.

Космос үезиниң чүгле чыы эртип турган, а 4540 кг деңзилиг ол корабльди орбитаже үндүрген күчүлүг ракета-чедирикчин тургустунган. Кижиниң келир үеде ужудуушкуннарын хандырарынга эргежок чугула янзы-бүрү дериг-биле хандырган 2500 кг деңзилиг герметиктиг кабинаны корабльге тургускан. Ооң аңгыда кижиниң деңзилге таарышкан чүктүг кабинага тургускан. Янзы-бүрү аппаратураны, чемгерилгениң үнер дөстерин шылган көөрүн база чоруткан. Ол ужудуушкун корабльдиң эң ажыктыг кылдыр таарыштырган системазын хөйүнде тодарадып, аппаратураның ажылдаарының эң ажыктыг чурумун коргускен.

Хөй санныг коллективтериниң чогаадыкчы күш-ажылы, эртемниң болгаш техниканың мурнакчы деңиели «Восток» дээр күчүлүг ракета-чедирикчиин кыска хуусаада толевилээр болгаш тургузар арганы берген. Бүгү системаларны хынаар база шылган көргени ол ракета-чедирикчиниң бүрүн идегелдиин коргускен. 1960—1961 чылдарның үезинде беш шенелде корабль-спутниктерни Чер кавызынга оруунче салып үндүрерин боттандырган. Салып үндүрүүшкүннер «Востоктуң», «Восходтуң», «Союзтуң» программаларынга быжыг үндезинии тургускан.

Совет «Венера-5» биле «Венера-6» станцияларның доозулган тинилелгелиг ужудуушкуну совет космонавтиканың база бир чугула чедиишкиии болур.

Инженер А. Карацкий.

(СЭТА).

Күш-ажыл биле капитал

★ *Англиада ажыл соксадыышкынныз шимчээшкин калбарып турар. Автомобиль үлеттүрүнде болгаш судноар тудуушкуннуда ажылдап турар күн-муң ажылчыннар, кадык камгалалының ажылдакчылары болгаш докерлер ажыл соксадыышкыннарында киржип турар. «Лейланд моторс» дээр машина тудуушкун компаниязының 9.000 ажылчыннары ийи неделяда ажылга үнүшкек. «Моррис» автомобиль компаниязының элээн каш муң ажылчыннары ажыл соксадыышкынын чарлаан. Оларның соок дарый Уоркер-Он-Тайнда кочегарлар болгаш Манчестериң докерлери ажыл соксаткан. Англиязың ажылчын ангыы хөй чылдарның дургузунда чорудун келген демиселиниң түңнелинде чаалап алган чүүлдерин камгалаарынга, профсоюзтелдеринің ажыл соксадыышкынын чорудар аргазын кызыгаарлаары-биле хоойлу-дурумчу боттандырар дээр чазактың бодалынга удур туржуруңга бүрүн шинтпирлиг деп чүвени ажылчы чоннарның массалыг кодурлуушкуну коргузуп турар.*

★ *Италиянын Турининде ФИАТ автомобиль заводунуң 20 муң ажылчыннары ажыл соксадын, күш-ажылдың байдалдарын ажыжидерин негеп турар. Ажыл соксадыышкынын эдилчег-биле чорун турар: эдилчег бүргүзүнде ажылчыннар ийи шакта ажылдавас.*

(СЭТА).

СОВЕТ КОСМОНАВТИКАНЫҢ ЧЫЛ ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

Совет эртемденнериниң болгаш инженерлериниң космосту шинчилээр болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле ажылчорудулгазы делгереңгей болгаш планныг. 1957 чылдың октябрьда Черниң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүргени космос кавызының делгемин доктаамал болгаш план ёаутаар шинчилээринге эгени салган. Совет эртемденнер шинчилел спутниктерин тус-тузунда салып үндүреринден комплекстиг программаларны боттандырарын эгелээн.

Космос кавызының делгеминде болуп турар янзы-бүрү чорудулгаларны болгаш болуушкуннарны шинчилээриниң делгереңгей программазын «Космос» дээр болук өөр спутниктериниң дузазы-биле 1962 чылдың марттан эгелээш чорудуп турар. Бо чылдың май ортан үезинге чедир ол программаны ёаутаар 280 ажыг спутниктерни салып үндүрген. Чер кавызының делгемин шинчилээрин «Электрон» спутниктер, артык аар деңзилиг «Протон» лабораториялар, космостуң вертикалдыг зондулары ышкаш ындыг болбаазырацгай хереккеллер-биле база чорудуп турар.

Ам, кажан янзы-бүрү ужурдузалыг шинчилел спутниктерин доктаамал салып үндүрери биске чаңчыл болган үеде, бистиң космосче салып үндүрген база бир спутнигивистиң дугайын маңаа сагындырып каары чугула боор. Черниң үшкү совет кылымал спутнигин салып үндүргеи үеден бээр май 15-те 11 чыл болган. Ол болза космоска делегейде баштайгы автоматтыг эртем станциязы болган. Бо станция бодунуң хемчээлиниң талазы-биле баштайгы ийи спутниктен элээн ажыг — ооң деңзизи 1327 кг, а ында тургускан эртем болгаш хемчээкчи аппаратура чемгерилге үнер дөстери-биле кады ниити деңзизи—968 кг. Мынчаныаш космос хереллерин шинчилээр болгаш микрометеоритгерни дацзылаар, атмосфераның болгаш магнит шөлдериниң параметрлерин хемчээр, өске-даа хөй чүүлдер талазы-биле сорулгалар янзы-бүрү болган. Лабораториянын иштинге эртемниң ниитизи-биле 12 янзы-бүрү приборларын тургускан.

Ук станция 448 миллион километр ажыг ырак ужуткан болгаш ийи чыл ажыг үеде туруп келген. Эртемниң улуг үнелиг делгереңгей медээлери алдынган. Ылаңгыя Черниң радиациялыг курчаазының дашты кы зоназының барын илереткен. Ол болза, космосту улам ыңай шинчилээринге улуг рольду ойнаан база бир эң чугула ажыдымшкын болган.

Хүн системазының планеталарын болгаш талыгыр космос делгемин шинчилээриниң совет программазы чедиишкинниг боттанып турар. «Венера-5» биле «Венера-6» станцияларның чоокта чаа доозулган ужудуушкуну ырак планетаны шинчилээринге улуг салымышкынны киирген.

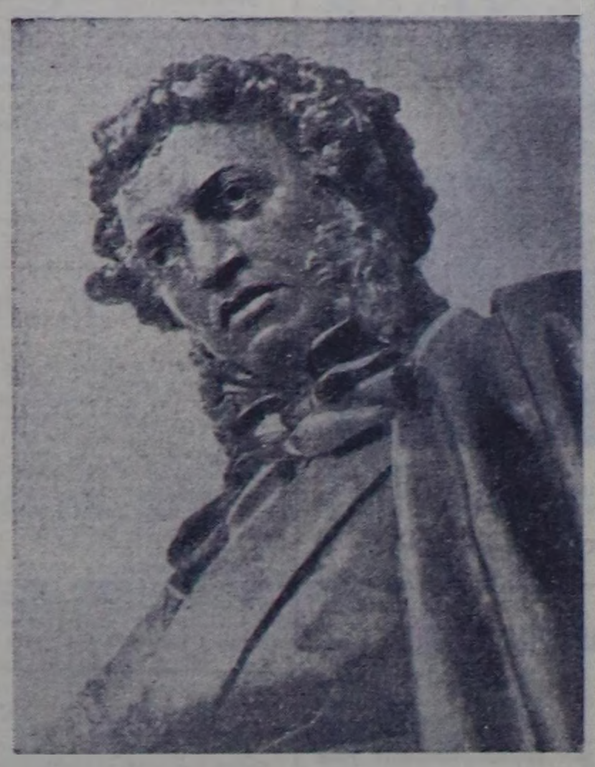
Башкарыкчылыг ужудуушкуннар совет программада онза черни эзлеп турар. 1961 чылдың апрель 12-де Юрий Гагаринниң ужудуушкуну космосче кижиниң шуут ханылап киреринин үезин ажыткан. Ол ужудуушкунуң мурнунда техниктиг бүтүү хереккелдерниң шылгалдазын болгаш хынаалдазын чоруткан. Артык үүрге, деңзи чок байдал, радиациялыг салдар, хагдынчак делгемге үр үеде чоруурун дээш ышкаш, кижиге космос ужудуушкунунуң байдалдарының чедирер салдарының ындыг айтырыгларын шинтпирлээр ужурлуг турган. Космостуң аар деңзилиг корабллин Чер кавызының орбитазынче үндүрүп шыдаар күчүлүг ракета-чедирикчиин тургузар болгаш бүгү талазы-биле шылган көөрү негеттинип турган. Амыдыралды хандырар, амыдырал байдалдарын тургузар система-биле, а ол ышкаш башкарылганың болгаш чигелээшкинниң аппаратураазы-биле, корабльдиң

Америк полицейлерниң часкы белеткелиниң үези. «Дейли уорлд» (АКШ) солуундан карикатура.

АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ ПУШКИН

Төруттунген хүнүнден бээр 170 чылынгы

Бистин чуртувустуң национал культуразының болгаш хөй-ниити угаан-бодалының төөгүзүнге мерген үлегериг орус шүлүкчүүнүң ужур-дузазын «Бисте Пушкин — бүгү эгелериниң эгези» деп, А. М. Горький чугаалаан. Александр Сергеевич Пушкин (1799—1837) чал орус чечен чогаалдың төрүттүүтен эгелекчизи, амгы үениң национал чечен чогаал дылының үндезилекчизи турган. Россияның амыдыралынга улуг, дидимрээшкинниг болуушкунарының — 1812 чылдың Ада-чурт дайынының болгаш Пушкинниң өнүктери, чаңгыс бодалдыглары — декабристерниң түрэ халыпшкынының үезинде Пушкинниң чогаалчы мергежили хевирлеттиниип, сайзыраан.

Чогаал ажылынга бөштайгы базымнарында-ла Пушкин херек кырында, амыдырапда бар түүлдерин бижип, ооң бүгү-ле илерээшкиниерин, болуушкунарын кижиниң үнүнүң чаңгылаңы бээри дег тодаргай бижип турган. Пушкинның чогаалдарында ол үеде-ги Россияның болгаш Барыын Европаның нинтилелполитиктиг хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгзары көрүнүктелген, тараачыл чонну кулданыр турган хаанныг Россияның өзу-чурумун чогаалдарынга киленгэшкинбиле ол сойгалап турган. Орус кижилериниң өвүр-хевирлери болгаш орус мозу-шынар ооң чогаалдарынга эң-не илези-биле, бот-шынар-биле кайгамчык кылдыр илереп турган.

Пушкинниң мерген үгаавы-биле кылдынган бүгү чогаалдар хосталганың, төрээн чуртунга чырыткылыг шак чоруктуң, бедик гуманнамның өзузу-биле, чопуң күүлүг чогаадыкчы күжүнге бүзүрел-биле сиңнигип бүртеттингеп.

Мурнакчы идеялдарлыг утка-биле байыттынган сөстүң реалистиг национал уран түүлүн тургускушаан. Пушкин болза реалнамин чечен чогаалдың кол угланышкыны кылдыр бадыткаан. Чечен чогаалдың бүгү талаларынга — шүлүк чогаалынга, прозага, шин чогаалынга, публицистикага, чогаал шүгүмүүлелинге үндезин болуур үлегерни ол берген.

Пушкинниң эгелээн түүлдери XIX түс чылдагы улуг орус чогаалчыларның чогаалдарында-даа, совет чечен чогаалдың классик тергиннеринин чогаадыкчы ажылында-даа салгал болуп илереп турар. Пушкин — ол болза боттарының өндүр улуг кижилери-биле кады бистиң Чер бөмбүрзээвистиң бүтү улустары хүндүткеп демдеглеп турар шүлүкчү-дүр, чүл дээрге ооң чогаал ажылы кижилериниң эң-не күзелдиг бодалдлры-биле — төрээн чуртунга ынак болуру-биле, утаазылалга идегел-биле, депшилгениң тилзэри-биле тудуш холбаалыг болуп турардыр.

Пушкинниң чогаал салгалы аңаа бир өйү эрте түүл эвес-тир. В. Г. Белинскийниң сөстери-биле алырга, «Пушкин болза амгы үеде ажылдап берип турган, келир үени белеткеп турар шак ындыг чогаадыкчы мерген утаанныларга, төөгү талазы-биле шак ындыг кижилерге хамаарыр...» кижи болуп турар.

Пушкинниң хаңы кижизиг, хосталгага ынакшылдыг болгаш мээдирлиг шүлүк чогаалы бистиң хүннеривисте келир үениң коммунистиг нинтилезиниң кижизин кижилеринең чаагай херээнге бараан болуп турар. Бистиң хөй националдыг культуразыстың улуг орус шүлүкчүбүң шүлүк чогаалы-биле адырлбас тудуш холбаалыгына демдек кылдыр, ооң төрүттүнген хүнүң Совет чуртта шүлүк чогаалының пушкинчи Бүгү-эвилел байырдалы кылдыр демдеглеп турар.

Пушкинниң чогаал ажылы тыва чогаалчыларның чогаал ажылының сайзыралынга шуут салдарлыг болган деп чугаалап болур. 1937 чылда А. С. Пушкинниң мөчээннидең бээр 100 чыл оюн Тывага демдеглеп турда, ооң хөп-хөй шүлүктерин тыва дылга бирле дугаар очулдурүп, парлап үндүргүлээн болгай. Оортан бээр-ле тыва чогаалдың хөгжүлдезинге артилделиг идигни ол берген. Чон харын-даа Пушкинниң аас чогаалынга ыраажып-даа турар болу бергеи.

Ооң делегейге алдарлыг улуг чогаалдарын — «Капитан уруун», «Евгений Онегинниң», «Белкинниң тоожуларын», ооң тоолдарын болгаш еске-даа чогаалдарын тыва дылга очулдурган, номнар кылдыр парлап үндүргеп. Ооң хөй шүлүктерин тыва дылга очулдургулаан, өөредилге номнарында киирткээн, тускай чыындылар кылдыр парлап үндүргүлээн.

Бо биске улуг өөрүшкү-дүр. Ынчаягаш А. С. Пушкинниң чогаалдарын номчуп, ону кезээде совуургап чоруур кижилер моон соңгаар-даа аңаа ынак болуп артышаан, бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкунуң хераанге улам идепкейлиг демиселчи болур дээш могаг чок ажылдаар.

С. САЛЧАК.

А. С. ПУШКИН.

ХАРАМ ЧАНЧЫН

(ИИИГИ КӨРГҮЗҮГДЕН ҮЗҮНДҮ)

БАРОН

Байлак шыгжаан аптараалар көөр дигеш,
Бажың адаа үгекчиче кирер өйнү —
Сарыылы чок сыйбың кыска мегелеткеш,
Чазыг кылып, болчаг маңаан сиилең эр дет.
Сарыг хүнүү бадыр маңаан, чедип келдим.
Ам-даа долбаан алды дугаар аптарамче
Адыш ишти чыын алган алдын немээр —
Аас-кежик бөгүн меңээ таварыпты!
Сактырга-ла эвээш мшкаш, ынчалаа-даа
Шаа-биле өнчү байлаам өзүп орар.
Алдар аттыг бир-ле хаанның түме шерии
Адыш-биле черден хөрээн болуп турган,
Аажок улуг сүүр тейни туткан дижир.
Чыргалдыг хаан бедик тейже базып үнгеш —
Шынаа долдур чатты берген майгыннарны,
Чындытыр көк даалай суумза хемелерин
Шырай арны маңа хаанын хараар турган.
Шак-ла ынчаар карак-кызыл кырбанымза —
Чайгаар-ла, тей дет өнчү меңээ келир.
Шак ол тейниң бажыңга мен саадапкаштым,
Чагырган боор бүгү чүвем эргий көөр мен.
Ынчан меңээ чагыртпайн баар чүве турбас.
Кандыг-ла бир хуулгаазын күүтпен боош,
Каптагайны башкарып ап шыдаптар мен.
Күзеникпе — кайгамчыктыг орду, шынаа
Хүнче утказ чайынналдыр шыммып үнер.
Айыран каас, чеҗээш өөлүг сесерлиимге
Алдын, хүлер тураскаалдар тургулап көөр
Улуг үгаан шылгаралы кулум болур.
Уран чүүлдүң күүгүү мээ бараан боош көөр.
Кажар бодум сыгыт-биле ынештер мен.
Ханныг дайзын аайым эртпейн союп келгеш,
Холдарымны шала сестип чылгавышаан.
Коргуш билбес каратарым эскерип каар
Деңнепкеи дег нүштер турбас күзелдериң
Дээдиган мен.

(Бодунуң алдынынче көргеш)

Сактырга-да, эвээш дег-дир.
Ынчалаа-даа шак бо этте кижилериң
Ыы-сыылыг каргаашкыны, ханы, хирп
Ыят билбес өлген нүүрү сине берген!..

* * *

Эзэн мен-мен! Кандыг ковчут өөнер бар чоор!
Аас-кежик алдар-адым бүрүн долган,
Ачы-нүштүг, хамаарышпас күрүнем бо!
Эзэн мен-мен! Ынчалзажок мээң соонда
Элбек өнчү кымга көөрил? Оглумга!
Эжим артыр төтчеглекчи, саваажок хей!
Өзү бээр иеп, а ол, ол! Боже шүргааш
Ыамгуурган чазыйларыны баштап алгаш
Өөрүшкүүг чаза булган кирип келир.
Калган соонда дуңгүүлерим оорлап алыр,
Хамык байлаам аптараазын ажыдып бээр.
Түң, сан чок чыглып келген акша-мөңгүн
Дүвү дежик карманнарже төктүп кирер.
Ыдыктыг мээң сиваларым чуура шаан каар.
Ында ыңгаан бүтү чүвем тайылдырар.
А чүү дээш ол меним ынчаар үптеп көөрил?
Ажык-байлаам канчаар черле тыптып көөрин
Алыр-албас, үен-даан чүвээ дениеп.
Аңаа-ла бир халас кылдыр бодаар бе ол?
Мунгашталган сагыш-сеткил, аар бодал,
Муң-муң санныг варын-берге айтырыглар.
Карак баспаан уйгу-дыш чок дүнелер дээш,
Казаңнамга кандыг хинчек көрбедим дээр
Ада чүрээн ховыктаалдыр чиңгис шыкаан.
Арын-нүүрүң кезээ шагда шыкыңган деп,
Азы оглум мени каргап, килеңзээр боор
Арын-нүүр! Чүрек ботту соолаш кылдыр
Азыг-дижин арзайтыш көөр араатан-дыр:
Айның чырын ынистелдир дуглап шывар,
Амылыгны кара черже таптап бээр,
Аңгырыг деп чүве биледес диирен-дир
Чок, баштай бодуң байырының хинчээн көр:
Чогум ынчан хан, хир дивейн тыпкан ажыңын
Чортаар, дидим төтчеглээрин көре бээр бис.
Ол-даа канчаар, чазый-чилби карактардан
Оран-савам чажырыптар арга болза!
Хөөрже кирип, амыр үстүн өлген соонда
Хөлеге боош, бо-ла хевээр туруп келгеш,
Хөреңгимин дириглерден камгалаза!

Очулдурган Люндуп СОЛУН-ООЛ.

Солун ном

Эжим Д. К. Куулар-ның «Эжимниң дембелделериндең» номун ынчудум. Номчуп эгелээн овер-ла, салдык чокка, улуг сонуургал-биле тыныштым. Ажылдан келген үезинден шыгындан байлак дуржулаазынга, херек кырында болган таварылгаларга, чижектерге үндезилеп бижээни дорааи көстүп келгендир.

Эжим эш Д. Куулар бодуун, билдингир дылбиле бижип, годарай чижектерге көргүзүшаан, амгы үеде угаан-медерели чидым калган, эргинин артымыкыннарын кептередип чоруур ийи-чаңмас кижилерни чидиш-биле шүүлгүүлеп, оларның частырымын кончуг ап төвүлбүрлап турар. Киирген чижектерниң шынналын мен ооң көөрү кылдыр варын турган. Монгуштуң дүвүнде бижээнин номчаашы, шуут-ла бүтүрөдим. Чүге дээрге бо бижиттинип турар стихуудуң эзэн мээң чаңмас чер чыдуун болуп, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылдап, чыттап турар кижи. Мен ооң-биле чоок танып, боорумга ол бодуңуң бо номда бижиттинген варынның төөгүзүн мекеп база чүвээлээн чүве.

Арагалын болгаш бүдүүлүк чоруктуң ур-жуктары-биле кижилер кандыг варыг-арыжыкка, озал-ондакка таварж бээрин херек кырында тодаргай тайылбырлаан-дыр. Кижи бо номну номчаашы, бодуңга ажыктыг кылдыр бодаары бээри чейлеп чок-тур.

О. ДАНЗЫ-БЕЛЕК.

Шушь хемнин эриинде Владимир Ильичиниң (шөлүлгеге тургаш) даады-ла барып дыштанырынга ынак турган аяңы.

Красноярскиниң чурук каттыжыышкынының фотозу.

Контролёрлар семинары

Тес-Хем районда улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының даргаларының, комсомолчу прожекторлар удуртукчуларының семинары болуп эрткен. «Владимир Ильич Ленин -контроль дугайында». «Улусчу контролда партийжи удуртулга» «Комсомолчу прожекторлар болгаш улусчу контроль». «Күш-ажыл хөйлүзүү». «Контроль органнарының хөй-ниити организациялары-биле харылзаазы» деп темаларга илеткелдерни болгаш лекцияларны семинарның киржикчилери дыңнаан. Партия, комсомол райкомнарының, районнуң суд, прокуратура органнарының харысаалгалыг ажылдакчылары лекция номчулгаларынга, илеткелдер кылырынга киришкен.

К. МААДЫ.

ОЛАР ЧУГААЛАШКАН

Эрткен субботада Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңынга комсомолчуларның ниити хурады болган. В. П. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга утказутур алган социалистиг хүзээлелериниң күүселдезинин чоруп турарының дугайын комсомолчулар чугаалашкан. Комсомолдуң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Г. Иргит аңаа илеткел кылган. Партия райкомунуң секретары эш К. Ак-кыс ол хуралга киржип, чүве чугаалаан.

КӨРҮЛДЕ БОЛГАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң көдээ клубтарының бот-тывынгыр уран чүүл болгүмнериниң түңнел көрүлдези совхоз төвүнге болуп эрткен.

Ишкин салбырының уран чүүл болгүмү көрүлдеге бирги черни эзлээш, баян-биле шаңнаткан.

Баг кагар оюнну уттур бе?

Кызылчылар баг хап ойнаарынга ынак. Күш-ажыл-даа, утаан-даа ажыл кижилеринге бо домей-ле ажыктыг оюн. Ооң кайы-даа назы-харның кижилериниң кадыын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыының дугайын республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының парлалга, радио, телевидение дамчыштыр чонга тараткан материалдарынга совет медицинаның ажылдап кылган хөй тодаргай чижектеринде көргүзүп турар.

Ындыг турбуже, бистиң республиканың күш-культура болгаш спорт организациялары спорттуң бо хевирин улам массалыг болдурар айтырыгны сөөлгү чылдарда чогуур кичээнгейге албайн келген. Бо талазы-биле маргылдаалары эрттирбейн турар.

Дөрт-беш чыл мурнунда, Совет Тываның 20 чыл оюн демдеглеп эрттирип турда, Кызылга болган маргылдаага баг кагар 14 команда киришкен. Оларның 7-ги Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа көдээ районнардан келгилээн турган. Бо маргылдааны хөй көрүкчүлер аажок сонуургап көрген болгаш ковчут солун байдалга эрткен.

Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының шаңналы дээш «Спартак» спорт нинтилелиниң бир база ийи дугаар, «Динамо» командалар баг хап маргышкан. Аңаа «Спартактың» бир дугаар командазы арыг тиилелгени чедип алган.

Тиилекчи командага мактал бижикти болгаш өртектиг белекти тывыскан.

Баг кагарының дугайында бо каш сөстү бижиишаан. республиканың, хоорайларның, районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттериниң болгаш «Урожай», «Спартак» спорт нинтилелдериниң удуртукчуларының кичээнгейин спорттуң бо чанчыл болган шаандагы хевирин чон ортузунга улам массалыг болдурар айтырыгжо угландырдым.

А. ЛИНЕЙСКИЙ.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ТЫВА ХҮРЕШ

Кызылдың педагогика институдунуң могелери тыва хүрешке бирги чер дээш хүрешкен.

Баштай деңзи аайы-биле хүреш болган. Аңаа Владимир Чамзыр (чиик деңзи), Лайдып Кызыл-оол (64 кг), Николай Ооржак (аар деңзи), Гриша Дырыш-оол (72 кг), Ооржак Сендаш (эң аар деңзи) олар тиилээн.

Ооң соонда ук дээди өөредилге черинің шилиндек 16 могезин деңзи барымдаалавайн хүрешкен. Аңаа Лайдып Кызыл-оол шүүлген. Түлүш Монгун-оол ужуурешкен.

К. КАЛЫНДУУ.

ФУТБОЛ

«Спартак» (Кызылдың пассажир АТБ-зи), «Динамо» (ИХМ), «Луч» (педагогика институту), «Саян» (Кызылдың № 3 АТБ), «Энергия» (Кызылдың ТЭС), «Енисей» (Кызылдың № 1 АТБ), «Армейжи» (И шериг кезээ), «Кобальт» (Хову-Аксы) командалар Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдааны эгелээн.

Бир, ийи, үш дугаар черлерни эзлээн командалар республиканың бирги чери дээш маргылдаага киржир.

Шөлге баштай «Динамо», «Луч» командалар үнүп келген. Оюнуун бирги чартымында динамочулар тергиндеп, 4 мячини киир тепкен. Харыы сан чок болган.

Ийги чартымында оюн алаан шимченгир болуп, «Лучинин» халдакчызы Сат бир мячини киир тепкен. Ооң соонда Юрий Козлов («Луч») «Динамонуң» воратары Николай Корешников билбейн турда, ийги мячини хаалгаже ырактан киир согуннаан. Динамочулар база ийи харыы санны киирген. Оюн 6:2 санныг болуп, динамочулар тиилээн.

Оюн өске оюннарның түңнелдери бо-дур: «Армейжи» «Спартакты» 6:0, «Енисей» «Кобальтыны» 5:4 сыңга утказ.

М. ГАМПДОВ.

Б. Спасскийниң тиилелгези

МОСКВА. (СЭТА). Делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш Тигран Петросян биле Борис Спасскийниң аразында маргылдааның он тоску салыы чээрби дөртку көште Спасскийниң тиилелгези-биле доозулган. Сан 10,5:8,5 болуп, Спасский мурнавышаан.

Аңчыларның олчазы

Турында аңнышыр ажыл-агый черииниң тывышчылары сыым мыйызының белеткелин чедишкинниг чорудуп турар. Бо айның эгезинде аңчылар тыпкан овчазын дүмаап эгелээн.

Июнь 2-де аңчылар П. Балязин, М. Дамдың кайызы-даа сес-сес адыр мыйыстыг ийи сыынны өлүрген. Аңчыларның тыпкан овчазының үнези (эът болгаш кеш-биле кады) 326 рубль болган.

Р. ОЧУР-ООЛ.

ЧҮГЕ ЫНДЫГЫЛ?

«Торгалыг» совхозтуң Ак-Чыраа салбырында библиотека эрткен чылын районда эң ажыдыгга санадып турган. Ооң эргелекчизи Бады Шончалай баштайгы үеде база эки ажылдап, ыракта маңчыннарже номнар чедиргеп, чаа номнарның утказын чонга тайылбырлаан, лекция, беседа кылып берген тургулаар. Салбырның комсомолчуларын аңаа идегелдп көргүзүп, комсомол эге организациязының секретарынга-даа соңгуп алган.

Библиотеканың амгы байдалы мурнукуунудан баксыраан. Номнар, журналдар шала кырында үй-балай октагылапкан чыткылаар, соңгазы ойбак, даштында бок долган, ажынын улуг чудук-биле үстүрүп каан турар. Апрель айдан бээр библиотека шуут ажылдавааи. Оң хиреде эргелекчиан бажыңында аңаа олургаш, шалын адырында айлешкен.

Б. Шончалай комсомол эге организациязының секретары эрге-түлээлгезин база багай күүседип, салбырның комсомолчуларының ортузунга кандыг-даа ажыл чорутпаан. Комсомол хуралы будун чыл турбаанда болбаан, комсомолдуң кежигүн дадывырын база хавырбастаан.

Ч. ЧЕЧЕК-ООЛ,
М. ТАМДЫН,
Д. ОЮМАА.

Өвүр район.

ЯРМАРКАЖЕ ЧАЛАЛГА

Кызыл садыг 1969 чылдын **июнь 7-де**, субботада, эртенгинин 11 шакта Ленин болгаш Октябрьская кудумчуларынга **ярмарка организастаар.**

Аңаа ургларнын болгаш эр, херээжен улустун чайгы-часкы сезоннарда кедер идик бараннарын садар.

Садып алыкчылар! Ярмаркага келиринерни чаладывыс.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

БИЛИП АЛЫНАР

Устер кижиге эргежок чугула. Ус чок чем чиир болза, кижиниң организминиң аңаа ажылдаары үрелир, чамдык органнарның, бирги эзлчегде төп мере системазының химиктиг келээ вскерли бээр.

Чүгле сүт аймаанның үстерии ажыглаар эвес, а мал болгаш үнүштүң бүгү үстерии ажыглаары чугула. Үнүш аймаанда кижиниң организминге эргежок чугула үстүү кислоталар бар. Углеводтар колдуунда үнүш аймаанда: хлебте, крупаларда, ногаа, кат-чиксе аймаанда хөй чоруур. Мал продуктуларындан углевод чугле сүтке чоруур. Углеводтар кижиниң организминиң күжүнүң үнер дээш болур. Шлаңгыя шыңган эттерниң күженишкинниг ажылдап турган үезинде кончуг ажыктыг. Чүректиң ажылдаарынга углеводтар улуг үжүр-дузалыг.

Белоктарны, углеводтарны болгаш үстү шын таварыштырары чугула. Ол дээрге, шлаңгыя бичии үрүгларга чугула. Чемде 1 гр белокка 4—5 гр үс бар турар. Хүнде 100 гр хире чиирии болгаш чизиг аймаан чиири чугула. Ол дээрге хүнде углевод болгаш 1 гр хире үс ажыглаар углеводтуң эргежок чугула хемчээлиниң барык-ла бештиң бири хирези болур. Чизиргиг чүүлдерни дендии хөй чиир болза, үстү шимгедиринге шаптыктар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Сугга эштир кижилерге суме

Эштиишкин чугле кадык кижилерге дузалыг. Эштип эгелээриниң мурнунда амчыбиле сумележиңер. Агларның температуразы 20—25 градус чылыг, а суумуң 17—19 градус турда хат чок чылыг хун эштип эгелеңер. Эштирде эштип болгу дег азы тускай кылдынган чөрлерни шилип алыңар. Бир эвес чоогумда пляж, эштир чер, суз станциязы чок болза, арыг эзлеинниг эрикпе туруп ап болур. Чем соонда бир шак эргкиже эштип болбас. Эзирик эштип болбас. Эштир мурнунда дыштанып алыр. Изиргеевеш сугже киреринг сумелеевейн турар. Үдүг чалгыгда эжиңеңер. Бодуңарның билбес чериңерден сугже хелыбаңар.

Сугже оожум кирер. Терең эвес черже доктаваш, дүргеп шыңкыр. Дидиреп доңгуже эвес, а 10—15 минутада эштир. Үргүлүү сугдан ол үнүп кээп, хатка үр турбас. Сириеп, дыка девидеңеңер. Суг кырынга туттунуп, дуза дилээрин кызыңар. Дүргеп азыңга кире бергеш, аңаа удур эжиңиңейн, а агыныың асйы-биле эрикпе чоокшулап алырын ажылдаңар. Саарыларга баргаш кортпаңар. Хөй аваар тыпкаш алгаш шыяның, агыныы куду батваш, суз кырынче эштип үнүп келиңер. Эриктен ырак болгаш айыткан черлерден эртир эжиңеңер. Суг транспорту доктаар черлерже чоокшулады эжиңеңер — ол азы-тыңга айыылдыг. Сугга ыяңыңаашпаңар. Бир хонукта ийиден хөй эжиңеңер.

Сугдан үнүп келгеш, эздиңерни холуңар-биле азы аржыыл-биле чодуп, курагдыр аштакып алгаш, дүргеп кеттингеш, бичии аваарлап кылаштаңар. Эжиңген соонда изиг хун кераанга чыгаңар. Эштир мурнунда хүнге догеленгеш, а эжиңеп соонда хелегеге дыштанзаны эки.

Сугга эштири, хүнге дегеленири организмни каңнап, кадыкшылды быжыдар, күш-ажылыгның үлгаттырар болгаш кижини олак-хөлүг болдурар.

Сугга дүүп бергедэм азы кандыг-бир айыылга таварышкан кижиге дузалаары ССРЭ-ниң халагы бүргүүнүң чавай хүзээлгези!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

кино

ИЮНЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Бриллиантылыг хол» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 5.55, 7.50, «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантылыг хол» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыныды 10, «Бичии Чорвей, боцман биле Музей» 11.50, 1.50, «Барымдаа херек» (делгем экранныг) 3.40, 5.30, 7.20, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өжээн» (1-ги, 2-ги серилары) 2, 5.45, 8.30) шактарда.

* * *

Серенот Хертекович Чанзаның 1961 чылда Бай-Тайганың Бай-Тал школазын дооскаңывының дугайында бышкан биличиин № 404038 аттестады читкен ужугунда, ону күш чок деп санаар.

* * *

Кара-кыс Сандуевич Ооржактың Кызылда башкы училищеаан дооскаңывының № 032838 хереглел бижии читкенин барымдаалаан, ону күш чок деп санаар.

редакциянық адреези

Кызыл, Шетпикин—Кравченко кудумчузу, сажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килизининиң 35-24, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амгыралал килизининиң 23-54, культура килизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый килизининиң 21-47, үлетпүр килизининиң 22-64, чагаа база совет түргузуу килизининиң 21-27, информация килизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келиктең барганза 32-75 телефонче иодыгар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пзрлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетпикин— Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 09150

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 7 СУББОТА № 131 (7977).

Өртээ 2 көп.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ АЖЫТТЫНГАН ДУГАЙЫНДА

ДЫҢНАДЫГ

Бо чылдың июнь 5-те Кремльдиң Улуг ордузунга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы ажыттынган.

Төлээлекчилери Чөвүлел хуралда иелген 75 коммунистиг болгаш ажылчын партиялар болза:

Австралияның Коммунистиг партиязы, Австрияның Коммунистиг партиязы, Алжирниң Социалистиг авангард партиязы, Аргентинаның Коммунистиг партиязы, Бельгияның Коммунистиг партиязы, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Болгарияның Коммунистиг партиязы, Боливияның Коммунистиг партиязы, Бразилияның Коммунистиг партиязы, Великобританияның Коммунистиг партиязы, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы, Венесуэланың Коммунистиг партиязы, Гаити коммунистерниң Каттышкан партиязы, Гайананың Улусчу депшиилелиг партиязы, Гватемаланың Коммунистиг партиязы, Гватемаланың Күш-ажылчы партиязы, Германияның Коммунистиг партиязы, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Гондурастың Коммунистиг партиязы, Грецияның Коммунистиг партиязы, Данияның Коммунистиг партиязы, Доминиканның Коммунистиг партиязы, Израильдиң Коммунистиг партиязы, Индияның Коммунистиг партиязы, Иорданияның Коммунистиг партиязы, Иракның Коммунистиг партиязы, Иоанның Улусчу партиязы, Сөңгү Ирландияның Коммунистиг партиязы, Ирландының Ажылчын партиязы, Испанияның Коммунистиг партиязы, Италияның Коммунистиг партиязы, Канаданың Коммунистиг партиязы, Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң депшиилелиг партиязы, Колумбияның Коммунистиг партиязы, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязы, Кубаның Коммунистиг партиязы (хайгаарачы болуп), Лесотонуң Коммунистиг партиязы, Ливанның Коммунистиг партиязы, Люксембургтуң Коммунистиг партиязы, Хостаашкынның болгаш социализмниң партиязы (Марокко), Мартиниканың Коммунистиг партиязы, Мексиканың Коммунистиг партиязы, Моолдуң Араттың революстуг партиязы, Нигерий марксисчилер-ленинчилер- Никарагуаның Социалистиг партиязы, Норвегияның Коммунистиг партиязы, Чөвө Пакистанның Коммунистиг партиязы, Панаманың Улусчу партиязы, Парагвайның Коммунистиг партиязы, Перунуң Коммунистиг партиязы, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, Португалияның Коммунистиг партиязы, Пуэрто-Риканың Коммунистиг партиязы, Реюньонның Коммунистиг партиязы, Румынияның Коммунистиг партиязы, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязы, Сан-Марионуң Коммунистиг партиязы, Сирияның Коммунистиг партиязы, Совет Эвелелиниң Коммунистиг партиязы, АКШ-тың Коммунистиг партиязы, Суданның Коммунистиг партиязы, Тунистиң Коммунистиг партиязы, Турцияның Коммунистиг партиязы, Уругвайның Коммунистиг партиязы, Финляндияның Коммунистиг партиязы, Францияның Коммунистиг партиязы, Цейлонның Коммунистиг партиязы, Чехословакияның Коммунистиг партиязы, Чилиниң Коммунистиг партиязы, Швейцарияның Күш-ажыл партиязы, Швецияның Чөвө партиязы — коммунистер (хайгаарачы болуп), Экваторнуң Коммунистиг партиязы, Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязы, айыыл чок болур чорукту барымдаалаашаа, адап боябас. чамыт байдалда амыдап турар ийи партиялар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Чөвүлел хуралдың киржинчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Австралияның Коммунистиг партиязының Национал секретары эш Л. Ааронзтуң даргалаашыны-биле болуп эрткен баштайгы хуралга Чөвүлел хуралдың дараазында хүн чурумун чаңгыс үн-биле бадылаан:

1. Амгы үе-чадага империализмге удур демиселдиң сөрүлгелары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң чаңгыс эви.

2. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою-биле холбаштыр документтиниң дугайы.

Чөвүлел хуралдың ажылчын органнарын — секретариадын болгаш редакция комиссиязын тургускан.

Баштайгы хуралга саналбергеннер: Венесуэланың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Х. Фариа, Финляндияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш А. Сааринен, Ливанның Коммунистиг партиязының төлээлекчизи, Гамти коммунистериң Каттышкан партиязының Даргазы эш Ж. Дерсилье, Иорданияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Ф. Нассар, Экваторнуң Коммунистиг партиязының ТК-ның Күүсөмөөнүң болгаш Секретариадының кежигүнү эш З. Хиль.

МОСКВА. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы. ЧУРУКТА: СЭКП-ниң төлээлери. (СЭТА-ның чуруун фототелеграф-биле алган).

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИ

Совет херээженнер коммунизминиң чырык чаагай орап-суурун бүгү совет улусбиле кады сорук киришкинниг тургузуп турар. Бүдүрүлгениң, ниитилел амыдыралының, эртем, культураның бүгү адырларында херээженнериниң ынадыр шудургу ажыдап турарын, күрүменниң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга, бүдүрүлге, албан черлерин удуртурупга олардың идепкейлиг киржилгезин партия болгаш күрүве бедии-биле үнелеп турар. Бистиң республиканың улуг ажыл-агыйында ишчилериниң 47 ажыг хуузу херээженнер. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, хөй ниитиниң политиктиг ажылынга база ог-бүлениң культурлуг амыдыралынга, өзүп орар салгалдың коммунистиг кижиндилгезинге олардың идепкейлиг киржилгезин чедип алырынга херээженнер чөвүлелдери улуг рольдуг.

Херээженнер ортузунга организас-массалыг ажылды сайгарыңгайжыдып. чаа чүүлдериниң эгелекчилери болгаш организакчылары болуп турар чөвүлелдер бистехөй. Эрткен чылдың пйнги чартымында Барыын-Хемчик районнуң «Большевик», Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхоэтарда, республика эмнелгезинде, Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозунда херээженнер чөвүлелдери социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Тус-тус районнарда херээженнер чөвүлелдериниң аразында чарыш база калбарган.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң салбырларында беш чөвүлелди тургускан. Ында партком биле кодаа Советтиң күүскому ол чөвүлелдериниң социалистиг чарыжын организастап, шилчип чоруур ыяпелди. ортектиг шаңналды тиилекчите тыпсыры-биле тургускан. Оон бээр чыл ашкан. Бо аразында Арыг-Бажында чөвүлел тиилекчи адын черле салбайн келген. Квартал санында херээженнериниң ишти хуралын, а чөвүлелдиин 14 удаа эрттирген. «Херээженнериниң үнү» деп хана солунну ай санында, шоодуглуг листоктарны каш удаа үндүрген.

Херээженнерге сүмелер база мурнакчыларның булуңун дерип ылганы ажыктыг болгаш көрүштүг. Арыг-Бажының херээженнер чөвүлелиинге (даргазы Александра Сундуевна Серен) дуржулга солчулгазының семинарын чоокта эрттирген. Каа-Хем, Бии-Хем районнарның активтерн бо чөвүлелге база чораан. Суурнуң херээженнерн янзы-бүрү ооредилгеге, белүүминерге масселазы-биле хаара туттунганындан ангыда, лекция, беседаларны, тематиктиг кежээлерни, делегелгелерни эрттиреринге идепкейлиг киржилгезинг. СЭКП Улуг-Хем райкому районда бүгү чөвүлелдериниң ажылын экижидерииге чугула чүүлдериин методиктиг булуңун тургускан.

Чөвүлелдериниң организас-массаалыг ажылын улам экижидер талазы-биле Чөөн-Хемчик районда эдээн ажылдар база кылдыныр турар. Өг-бүленин быжыглаарынга, өзүп орар салгакчыларның коммунистиг кижиндилгезинге херээженнериниң ролюн бедидеринче улуг кичээнгейни чөвүлелдер салып турар. Чижээ, районга социологтуг анализти эрткен чылын чоруткан болгаш өг-бүле дугайында чаа Хөөйлуну агитквартираларга таныштырып. «Өг-бүлениң бюджедин». «Иевин хүлээлгези». «Уруглар-ыыс кыынар болуруд» дээн чижектиг кежээлерни эрттиргеп. Ол ышкаш Эрзин районда херээженнер чөвүлелдериниң эки ажылынын дугайында хөй чижектерни көргүзүп болур.

Чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, ленинчи юбилейниң төлептиг уткуурунга чедишкинниг белеткенип турар чөвүлелдериниң одурунга Кызылдың пассажир АТБ-зинде, Бай-Тайганың Кызыл-Дагда, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта, Өвүрнүң Торгалыгда, Тандының Элегесте, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта, Бии-Хемниң Малиновкада (даргалары В. Сайгутина, Н. Бичелдей, Ш. Базыр-оол, Н. Монгуш, Л. Галова, Н. Бортникова, М. Оюн) болгаш өске-даа херээженнер чөвүлелдерин киирип болур.

Уруглар кижиндилгезинниң талазы-биле улуг ажылдарны чөвүлелдер чорудуп, бо ажылды доктаамал кичээнгейге ап, оларның өг-бүлеге, ясли-садка, школага кижиндилгезиң экижидеринче угланган ээлээн ажылдарны чоруткан. Малчын херээженнериниң ортузунга ажылдарже чамдык чөвүлелдер онза кичээнгейин угландырган. Барыын-Хемчик районда үлегерлиг өг-бүле дээш социалистиг чарышты малчыннар ортузунга калбарткан. Ай санында лекторларны оларже чорударын чөвүлелдер чедип алган.

Республикада херээженнер чөвүлелдериниң ажылдарында чедишкиннер-биле чергелештир чедир кылдыныпаан чүүлдер ам-даа бар. Өг-бүленин, бүдүрүлге, албан организация, уруглар албан черлериниң бедик культуразын чамдык черлерже чедип албайн турар. Чамдык садыг, эмнелге, уруглар албан, ниитиниң чемненилге болгаш өске-даа черлерде колдуунда херээженнер ажылдап турар болза-даа, ол черлериниң арыг-шевери куду деңнелдиг болзур тавариглалар бар. Өг-бүленин, ниитиниң черлериниң культуразын бедидеринге, уруглар кижиндилгезинге, өг-бүленин бюджедин шын хуваарыпга херээженнер улуг рольдуг болгаш ону чедип алыры чөвүлелдериниң ажылындан улуу-биле хамааржыр. Чаңчыл ёзугаар өг-бүле байырлалдарын чаа ёзу-биле бедик культурлуг эрттирериниң хевирлерин дилеейн турар. Механизатор херээженниериниң саны эвээш. Янзы-бүрү болгүмнерни организастарын, херээженнерге солунналры, журналдарны чагыдарын эки организаставайн турар. Бо бүгү четпестер кайы-даа районнарда бар.

Ам бо айның бирги чартыныың соолгу хүннеринде херээженнериниң район конференциялары эртер, а июльда херээженнериниң бүгү-тыва VI съездизи болур. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын база Совет Тываның 25 чылын төлептиг уткуурунга белеткенирилеп. кылган ажылдарны түнгеп. четпестерни илередип. оны эдериниң оруктарын айтып. чаа-чаа соруглаларны херээженнериниң ол хуралдарынга айтыр.

Дүүн Москвага

Молдав ССР-ниң эртеминиң Москвага ленинчи хүннери дүүн доозулган. Хүнээректиг республиканың төлээлекчилерин найысылалдың ажылчы чону чылыы-биле хүлээп алган. Олар Москваның дыка хөй бүдүрүлгелериинге, эртемчилерниң албан черлериинге барып, боттарының республиказының бүгү талалыг чедишкиннериниң дугайында лекцияларны номчаан. Молдав төлээлерни дүүн москвачылар хүндүткел-биле үлээн.

• • •

РСФСР-ге украин литератураның болгаш уран чүүлдүң декадазының соолгу хүнүн дүүн Москвага эрттиргеп. Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлалдың түнгел концерти болган. Украин уран чүүлдүң ажылдакчылары Россияның чүс ажыг хоорайларында болгаш, районнар төптеринге чораан. Оларны чер болганга чылыы-биле хүлээп алган.

Демниг иштиң түңнелинде

Ырбанда ыяш белеткээр черниң коллективи майда 4638 кубометр ыяшты Кызылче салдадып бадырып, пландан ажыр 723 кубометр ыяшты салдаткан.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин коллективи майда демниг ажылдап, ол айда продукпия сайгарар, тудуг материалдары белеткээр, эт-херексел кылыр планнарын ээлээн ажыр күүсеткилээн.

Ногаалар бар болур

«Кара-Хаак» совхозтуң ногаажылары картофель, согуна, редиска, морковь, огурец олуртулгазын планнаан. Ам капуста дестерин олуртуп эгелээн. Аъш-чемнин ол үнелиг культураэын 15 га черге тарыыр. Ажылчыннарга ыяш школаның өөреникчилеря боттуг дуганы чедирип турар.

Кара-Хаакчылар ол ногаалар-биле найысылалдың чурттакчыларын база хандырар.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫ

СЭКП Барыын-Хемчик райбому агитаторларның болгаш политинформаторларның хуралын эрттирген. Анаа 80 ажыг кижи киришкен. Партийжи агитацияны дээштиг чорударының дугайында илеткелди райкомуун килдис эргелекчизи В. Х. Чалзымба кылган.

«Бардык» совхозта библиотека эргелекчизи В. Хертек ном тарадылгазын канчаар организастап база агитквартираларга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип турарының дугайында чугаалаан. Райкүүскомуун культура килдизинин эргелекчизи М. Чулдум партийжи агитацияны чорударынга чер-черде культура одагларының ролюн тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалаан. Дуржулга солчуушкунунга оон-даа өске эштер киришкен.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижиктери-биле 12 агитатор шаңнаткан.

Ийиги суггарылга

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үүү салбырында Василий Ерефеевтиң удурткалы суггарыкчылар звенозу 217 га шөлдү, оон иштинде 64 га тараа пөлүн суггат-биле хандырар соруглалыг.

Звеноңуң ажылчыннары апрельдиң 15-тен бээр бүгү шөлдүн бир дугаар суггарылгазын дооскап. ам 82 га черинин ийиги суггарылгазын чоруткан.

Тараажылар 1 га черден-ие 15 центнерден эвээш эвес сиген, тараа культураларының бир газындан-на 17 центнерден хөй дужуттуг өстүрүп алырын хүлээген.

Типлекчи бригада

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң тос дутаар трактор-хову бригадазы (бригадири Мартый-оол Серөз) эрте чажыт тарыыр тараа культураларын хамыкты мурнап дооскап. келир чылдың тарылгазынга белеткел болур чайгы чер аңдарылгазынче ол-ла дораан кирген. Олар 1230 га черни чарып белеткээр планын ам күүсеткип алган.

Совхозтуң дирекциязы болташ партия организациязы часкы хову ажылдарының үезинде социалистиг чарыштың түңнелин үидүргеш. тос дутаар бригаданы типлекчи болган деп саналп. анаа шилчиир Кызыл тукту акша шаңналы-биле кады тывыскан.

ОРУЛГАЛЫГ, ӨЗҮГЕН МАЛ

«Сут-Хөл» совхозтуң Киров салбырының ошку бригадазы беш муң ажыг баш ошкуну кырып дооскан. Курунеге 3 тонна ошку дүгү дужаар планнын 3 тонна 190 кг кылдыр ажыр күүсеткен. Дуктуң шынарын эки деп хүлээп алган болгаш совхозтуң салбыры оон ээлээш эвес оруганы алган.

Ошку мал өзүген деп чон чугаалажыр болгай. Бо чылын төрээн 1961 ошкуден 2043 ажыры алганы ол чүлээны шынгыдып турар. Сут-Хөлдүң хандыз даглыларынга ошку мал комчуг таажыр. Шиндыг одаларга ошкуну бага санды-бага дүзелеп өзер, чиик кырлаларга дуктуг алыр.

Д. ОНДАР.

Пландан ажыр 39 муң

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың алгы заводунуң коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур ооңга алдар кылдыр алган хүлээлгезин эка күүсеткип турар.

Заводтуң ажылчыннары эрткен беш айларның планын саарылга талазы-биле 109,7 хуу күүсеткен. Бүдүрүлге планы бүгү көргүзүлер талазы-биле ажыр күүсеттингеи болгаш планнан ажыр 39 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеп.

Ажылга чуткул

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозта марксизм-ленинизминиң үндезиниерин өөренир политшкола дөрт чыл дургузунда чедишкиннииг өөренгеш, чогуур программазын дооскан. Түңнел кичээлдерге оон 26 дыңнакчыларының хөй нуруузу шыырак билиглиин көргүскен. Олардан воотехник Кыргыс Шөмбүл, мал эмчизи Чыскаал Успун-оол, колхозчулар Болатмаа Севээн, Онан Эрес-оол салдыган айтыыгларны шын, делгерелгейн-биле харыылаан. Бо эштер чүгле түңнел кичээлге эки белеткелдиг келген эвес, дөрт чылдың иштинде өөренген партия төөгүзү, политэкономия, философия айтыыгларын эки билирлер.

Политшколаның дыңнакчыларының билиининг шыырак болганы оон пропагандизи 11 чылда ажылдаан эш Н. Доңгактың кичээлдерин бедик идей-теоретиктиг деңнелге, көргүзүг материалдыг, солуп кылдыр эрттирип келгенинден улуг хамаарыылгалыг болган. Ол кичээлдерге баш бурунгаар хынамчалыг белеткенип. кандыг айтыыгларны тайылбырлаарын, шиңгээдип алырын тодарадыр. Бердингеи программа ёзугаар бүгү-ле материалдарга эки шыпаралыг кичээлдерни чорудуп. дыңнакчыларның билиин бердингеи айтыыглар ёзугаар хынап келген.

Дуржулгалыг пропагандист дыңнакчыларның түс-түзүнде онзагай байдалын эки билир. Ол кымның-биле кандыг ажылды чорударынга дузалап келген. Марксизм-ленинизминиң үндезиниерин өөренир политшкозаның ажылында четпестер база бар. Чамдык дыңнакчылар кичээлдерге белбейн баар таварылгаалар тургузаан. Ону болдурбазыбиле дыңнакчыларны келдиргеш чугаалажып, ажылдап турар черлериинге үргулчу дыңнадып келген. Мындыг хемчегларни ап келгенинден кичээл шагы үзер, озалдаар чоруктар чок болган.

Т. ХЕРТЕК.

Ажыл хайныышкынныг

Бо ХҮНЧЕРДЕ Кочетово суурда ан хайныышкынныг чер кыргылда пунктузу болур. Оон кырында кызыл туктуг кижи турарын, лозун, плакаттарны кижи кайы ыяктан-на эскерип каар. Электроагрегаттың болгаш хол хатыларының даажы ында эртешиниң сос шактан кежээкиниң беш, алды шакка чедир дынмиттелген.

Эрткен кыш берге-даа болза, «Коммунизминиң херели» колхозтуң хойжуларының ажыл-ижи ниитизи-биле эки болган. Сураглыг хойжу, Ленин орденниг эдилекчиин Оюн Лаа-Суу 100 хойга онааштыр 109 хураганы камгалап ап, артельдиң хойжуларының бирги черинде болган. Оон ацгыда Оюн Сактай, Оюн Минзек, Моңгуш Алдай-оол, Оюн Бугалдай, Оюн Седип-оол. Ондар Ымыштай олар түс-түзүнде 93-тен 104 чедир хураганы чүс хойга онааштыр алган.

Колхозтуң хойжулары бо чылын чүс хойдан-на тозан хураган алыр хүлээлгеэйн ам тозам бир кылдыр ажыр күүсеткен.

Амгы үеде кыргыкчылар Оюн Шаравиниң удурткалы № 2 хойжу бригадавың хойларын кыргып турар.

Колхоз баштаар черн кыргылда пунктузунда ниитиниң чемненилгезин организастаан. Дүштеки чемневилге чоруп турар аразында, артельде партия комитединиң секретары Х. Араккаа, кол зоотехник К. Сарыглар база учётчик О. Сувенмаа олар баштайгы он хонуктуң түңнелин санай шаашканнар.

— Түңнел үндүрүп. мурнакчыларны демдеглеп. хуралдай каалтар бодай-дыр бис — деп, кол зоотехник К. Куусаал чугаалай-дыр. Көргүзүт самбыразында 60 ажыг кыргыкчыларның канчаар ажылдап турарын көргускен.

Майның 21-ден июнь 1-те чедир ниитизи-биле беш муң ажыг хой кыргыттынган, сес тонна дуктуг кыргаан, ону күрүнеге дужаагаан. Артель болза бо чылын күрүмеге 50 тонна дуктуг дужаар, чартык чыл планын июнь 25-те — хуусаа бетинде доозар арга бар дээрзин чылганнарга эш Араккаа дыңнаткан.

Баштайгы он хонуктуң түңнели-биле алырга, кыргыкчылардан бирги черни О. Сержинмаа алган. Эш Араккаа аңаа «Мурнакчы кыргыкчылар» деп шилчиир тукчугаштыг тывысты. Ол кыргыкчы хүнде 80 ажыг хойну кыргып турар. Туктугаш-биле кады чарыштың негелдезин ёзугаар аңаа 10 рубль шаңналды берген. Ийиги черни О. Чыртай-Уруг алээн. Пенсионер О. Сумбаалай аныяктардан чыда калбайн, харып-даа оларга үлегер болуп, нормазын ажыр күүседнп келгеш, үшкү черде болган.

Чамдык кижилерниң кыргылданың шынарынче сагыш салбайн турарын, ажылга озалдап келгеш, артель-ле чаңа бээрни хуралга база демдеглээн.

Хонуң кыргыткан хойжуларның түңнели «кандыгыл» Н. Дамдын-оол 592 баш аныяк хойларын кыргыткаш, хой бүрүзүнден 2 кг дуктуг алган. О. Оюнның аныяк хойларының бирээзи-ле 1,7 кг дуктуг берген.

Баштайгы түңнелдиң тиилекчизи О. Сержинмаа барык чээрби чыл ажыг уениң иштинде хой кыргып келген. Оон уруу Вера аразы-биле кады ийи чыл иштинде хой кыргып турар. Алдыгы класстың өөреникчизи Р. Долаан өөредилге доостуруу биле хой кыргын эгелээн. Моңгбиле ол үш чыл улаштыр кыргылдаза киржип турар. ынчангаш дуржулгалыг кыргыкчы деп санады берген. Ол пунктуда кыргыкчыларның хөй кезии аныяктар.

«Коммунизминиң херели» колхозтуң кыргылда пунктузун ёзулуг-ла фабрика деп чугаалап болур. Кыргаан дуктуң дензилээш, дораанна сорттаар, оон соонда пресске киирер, оон шоодайларның даштынга оон сортун болгаш адреэин бижиптерге, машинага чүдүргеш. Кызылче чорудуп турар.

Кыргылда пунктузунда ажылдап турарлар дуктуң ангылап класстаар харыысалгалыг ажылдыг С. Бегзинин кончуг мактаар. Ол ам чеди чыл дургузунда классировщиктеп келген. Бегзинин ацгылап класстаан дүгү холук чок. Прессте М. Елизаров база мастер-ондкчи А. Васильев олар ажылдың темпизи дүрген болгаш шыпарлыг болзун дээш кончуг кызымаккай ажылдап турарлар.

С. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: хүн түңнелин көргүскен чурагайларны аныяк кыргыкчыларның сонуургап көрүп турары.

А. ПОНАМАРЕВТУҢ фотозу.

«ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» КОМБИНАТТА

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП ОРГАНИЗАСТААР

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинатта хөй ажылдарны кылган. Ында Ак-Довурак хоорайның Культура бажыңынга кире бээрге, ол дугайымда тодаргайы-биле бижип, улуг самыраларда тайылбырлап каан. Цехтерге, участоктарга бааргa база-ла бо дугайымда көскү бижилгелерни көрүп болур.

Эрткен чылын бо ажылды мөсөлүг эгелеп турар үеде билдинмес түүлдер хөй тургузаан. А бо чылын аңаа чеде бергеш, инженер-техниктиг ажылдакчылардан аңгыда, ортумак шеноовүн-даа кижилери-биле, ажылчыннар-биле-даа чугаалажып көөрге, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының кол угланымышкынарын чугаалап бээр. Ол болза: күш-ажылды хувааларының болгаш кооперастаашкынының эң ажыктыг хевирлерин ажылдап кылыры, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын, углапмышкынын өөренип көрүп, ону неитередири, ажылчын черлерни организастаарын база хандырарын улам экижидери, кадрларны белеткээри болгаш оларның мергежилин бедидери, күш-ажылды организастаарын улам болбазырангайжыдары, күш-ажылдың байдалын бүгү хемчеглер-биле экижидери, ону улам чигедири болгаш арыг-шевер болдурары, күш-ажылды медереллиг көөрү, күүгенинең болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыры-дыр.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары үениң кыска хуусаалыг кампаниязы эвес, харын «хөй болгаш оон чылдың ажылы болур. Ол эң-не өөрүшкүүү бээр болгаш эң-не чаагай ажыл» деп, В. И. Ленин демдеглеп турган. Владимир Ильичиниң бо чугаазын комбинатта ылаңгыя инженер-техниктиг ажылдакчылар эки билир. Оон-биле кады 1924 чылда болган күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар дугайында 2-ги бүгү-эвилел конференциязының резолюциязынга мынчаар бижээнин айтып турар: «Күш-ажылды эртемге үндезилээш организастаар чорукту күш-ажылдың иниги продуктулуун бедидип турар, эртеминиң болгаш практиканың ындыг болбазырангайжыдызын күш-ажылдың туруп турар организастаашкынын сиңирип киирериниң чорудулгазы кылдыр билир херек».

Ажылды аңаа үндезилеп организастаар чорук күш-ажылдың будурукчуулуг бедидер, техниканы шын, бедик будурукчулуг ажыглаарын хандырар, ылаңгыя планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг беришкининиң чаа системазынга шилчээн үеде будурулгеге улуг эргилдени кылыр болгаш човунуң чогаадыкчы ажылын, чаагай чуртталгазын улам бедидерине шинтиприлиг идигни бээр.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинатта кандыг хемчеглерни азылаанын? Хамыктың мурнунда бо талазы-биле чеди човулелди, оң үш чогаадыкчы бөлүктерни тургускан, оларда 130 хире инженер-техниктиг ажылдакчылар кирип турар. Човулел бүрүзүнде комплексилиг план бар. Оларны экономинтиг контроль лабораториязы баштап турар.

Бо чугула айтырыгга холбашкан хөй санныг лекциялар чоруттунган, бесседалар кылдынган, янчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш ажылчыннар күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле черле алдэн танымын алган. Маңаа холбашкан курстарга, семинарларга база хөй кижи өөренген.

Эртиен чылын күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле тозан ажыг санаалдарны киирген турган. Оон түңнели чүл? 200 муң рубль камнап алдынган. А бо 1969 чылда оон мраита хөй чогаадыкчы саналдарны киирип, хемчеглерни алыр, янчангаш 400 муң ажыг рубльдиң камналгазын аңаа үндезилээш алган түрары планнаттынган.

Бо соруулганы чеднишкининг күүседир төлээде, будурулгени башкарарын улам болбазырангайжыдар, ажылдаар черлерни чеп, ылаңмылаңдыг организастаар, кылыр ажылдың нормазының болгаш төлевилелдиң талазы-биле депшилеглиг аргаларны ажыглаар дээш улуг күштүг салыр, будурулгеге шыңгыы корум-чурумну тургузар дээш, өске-даа алдынар хемчеглерни планда база көрүп киирген. Бо бүгүнү шыңгыы сагып боттандырары эки түңнелди бээр үнүрлүг.

Комбинаттың парткому, профсоюзтың комитединиң күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга чеднишкиннерни хандырар төлээде, ылаңгыя ажылчыннарның мергежилин бедидериниң хемчеглерин ап турар. Ынчангаш кадрлар белеткээр кылдыгы тургузуп, чотуур ажылдарны кылганы-биле чүе алдэн ажыг кижи түскай мергежилди чедип алган, барык ийи чүе хире кижи разрядын бедиткен.

Ынчалза-даа, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыын ажылчыннарның талазындан четче билбейн турар түүлдер ам-даа бар дээрзин айтыр херек. Ынчангаш комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары бо талазынче онза кичээнгейни салыр деп улуг соруага туруп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүе чыл оюн төлептиг үткүүр талазы-биле комбинаттың улуг коллективиниң кежигүннериниң алган социалистиг хүзээлгелериниде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыы бир кол черни эзлеп турар чүве болганда, бо айтырыгны түзолунга чедир шинтипрээр талазы-биле моон соңгаардаа шинтиприлиг хемчеглерни алырынга комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бижиг бүзүреллиглер.

С. САЛЧАК,
«Шынның» корреспондентиниң.

Хүлээлгелер күүседиттинер

Юбилейге уткуштур

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оорга база Совет Тываның 25 чылынга төлептиг үжүражыр дээш, социалистиг чарыштың калбартышаан, Эрзин районнуң ажыл-ишчилери 1969 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын будүрерин болгаш күүгенеге садарын көвүдедир талазы-биле белиткей хүзээлгелерни алган.

Бо чылын районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күүгенеге 1420 тонна эът, 200 тонна сүттү, 178 тонна дүктү садар. Ону күүседири-биле бо хүннерде районнуң ажыл-агыйлары тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Эът будүрерин көвүдедир талазы-биле эң чугула хемчеглерниң бирээзи болза, чайгы үеде малды одарладып семиртири болур. Бо чайын 47 муң хойну, 4 мун ажыг инекти, 3800 хире чылгыны серинин оттуг Бачык, Төңгелек, Нарын-Бажы, Эрзин, Чинчилиг, Улар, Херги, Баян-Бөл деп черлерге чайлагладырын планнаан. Оон шитинде 22 муң хире чылгыны семирти каларгаш, күүгенеге садар. Мыйыстыг бода малды 280 кг, шээр малды 43 кг, чылгыны 260 кг диириг дезилиг кылдыр семиртикеш дужаар.

Малдың баш санын көвүдедири чаш малды менди камгалап алырындан хамаарыгыр. Төрээн 27 муң ажыг хой, ошкүүнүү, 600 ажыг инектиң чаш төлү бүрүү-биле менги алдынган азы төрүүр 100 хойга онаштыр 94 хураган алдынган. Мал төлүн менди камгалап алыр талазы-биле «Чаа орук» колхоз мурнакчы болуп турар. Ол колхоз 100 хойга онаштыр 100 хураганы камгалап алган. Колхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири Севиябаа) 100 хойдан-на 108 хураганны, № 1 хойжу бригадазы (бригадири Алдын-оол) 104 хураганы менди камгалап алган. Районда шүүлү 14 хойжу бригадаларның 10-ну 100 хойдан-на 98—108 чедир хураганны менди алган. Районнуң колхозтарында 14 малчын 100 хойга онаалтыр 100-тен 112 чедир хураганны алган. «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Седип Шүрүү, «Мөрен» колхозта Баажыг Самбыл, «Коммунизмче орук» колхозта Сакты-Базыр, Ленин аттыг колхозта Александр Сенди олар мурнакчы болуп турар.

Эът будүрерин көвүдедирииң база бир аргазы малды чайгы үеде одарладып семиртири база күскү, часкы, чайгы үелерде одарларын дарыйдарый солуур болур. Ынчангаш районнуң колхозтары бо чылдан эгелээш, малды одарладып семиртириниң планын кылып тургускан. Ам 400 ажыг мыйыстыг бода малды, 10 муң ажыг шээр малды түскай үүлү дезилээш, күүгенеге дужаары-биле семирти кадарып эгелээн.

Районнуң колхозтары нимтизи-биле 62 муң хойну. 3 муң ошкүнү, 500 тевеэни кыргыыр планныг тургаш, ошкүлерни, тевелерни бүрүн кыргып доозкан. Ортумаа-биле 1 теведен 5,4 кг, 1 ошкүдэн 400 грамм дүктү кыргып дузаалаан. Хой кыртыыр 10 пунктуну тургускан. Чайлагларының үезинде малчынзарның амыдырал байдалынче онза кичээнгейни салыр соруага-биле райо» баштаар чери 4 кезек черге терги садының организастаарын, 4 автолавкыны доктаамал ажылдазырын планнаан.

Ол ышкаш кино, концерт база медицина хандырылгазын, лекция, бесседаны доктаамал чорударын баш удур көрүп турар.

Б. САН-ХӨӨ,
Эрзин районнуң кодээ ажыл-агый будурулге эргелиниң начальниги.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының мурнакчы механизаторлары М. Мартык-оол, Н. Кенден олар мал чеминге хереглээр культураларны тарып турган, хүнүүн

улуг нормазын үргүлчү 110—120 хуу ажыр күүседип турган.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор Н. Кенден.

П. ФЕДОРОВТУҢ фотозу.

Ак-Довуракта харылзаа салбырының конторазының түзүүнда тудуглалар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чаартыкчылар

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың сеткелге-механиктиг цехиниң чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн чеднишкинниг үткүүр дээш социалистиг бедик хүзээлгелерни, өске цехтер-биле бир төмей база алганнар. Маңаа кол чүве — чаартыкчы, чогаадыкчы саналдарны киирип турган, чеднишкиниг болган чүүлдерни будурулгеге шингээдири, оортан камналга акча-хөреңгини алыры болур. Бо соруулга-биле он ийи чаартыкчы саналдарны киирерин олар шинтипрээн, ол чорук экономика талазы-биле ажыктыг орулганы бээр үжүрлүг.

Амгы үеге чедир чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар он саналны шагда-ла киирген болгаш оларның чеднизин будурулгеге шингээдип неитереткен. Оон түңнелинде, чижек-биле алырга, 1 муң 700 ажыг рубльдиң камналгазы чылдың төнчүзүнге чедир алынар деп санаттынып турар.

Оон-биле кады «Тыва даг-дүгү» ол коллективи бо чылын чаргыдалы чөп. хумагалыг кылып, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ажыглап тургаш, беш тонна металлдың мун киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр соруулганы салган. Берген ол созун күүседир дээш, коллективтиң ажылдакчылары кызыыраа ажылдап турарлар.

Улуг баштынчы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн чеднишкинниг үткүүр дээш социалистиг бедик хүзээлгелерни, өске цехтер-биле бир төмей база алганнар. Маңаа кол чүве — чаартыкчы, чогаадыкчы саналдарны киирип турган, чеднишкиниг болган чүүлдерни будурулгеге шингээдири, оортан камналга акча-хөреңгини алыры болур. Бо соруулга-биле он ийи чаартыкчы саналдарны киирерин олар шинтипрээн, ол чорук экономика талазы-биле ажыктыг орулганы бээр үжүрлүг.

Амгы үеге чедир чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар он саналны шагда-ла киирген болгаш оларның чеднизин будурулгеге шингээдип неитереткен. Оон түңнелинде, чижек-биле алырга, 1 муң 700 ажыг рубльдиң камналгазы чылдың төнчүзүнге чедир алынар деп санаттынып турар.

Оон-биле кады «Тыва даг-дүгү» ол коллективи бо чылын чаргыдалы чөп. хумагалыг кылып, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ажыглап тургаш, беш тонна металлдың мун киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр соруулганы салган. Берген ол созун күүседир дээш, коллективтиң ажылдакчылары кызыыраа ажылдап турарлар.

Улуг баштынчы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн чеднишкинниг үткүүр дээш социалистиг бедик хүзээлгелерни, эртеминиң болгаш практиканың ындыг болбазырангайжыдызын күш-ажылдың туруп турар организастаашкынын сиңирип киирериниң чорудулгазы кылдыр билир херек».

Ажылды аңаа үндезилеп организастаар чорук күш-ажылдың будурукчуулуг бедидер, техниканы шын, бедик будурукчулуг ажыглаарын хандырар, ылаңгыя планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг беришкининиң чаа системазынга шилчээн үеде будурулгеге улуг эргилдени кылыр болгаш човунуң чогаадыкчы ажылын, чаагай чуртталгазын улам бедидерине шинтиприлиг идигни бээр.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинатта кандыг хемчеглерни азылаанын? Хамыктың мурнунда бо талазы-биле чеди човулелди, оң үш чогаадыкчы бөлүктерни тургускан, оларда 130

ПЛАН ДЭЭШ

Бистиң бригадавыс болгаш мээң эжим Данзырык Калдар-оолдуң удуртканы бригада даг-дүгү арыглаар фабриканың ийиги эзлчээниң тудуунда чиңге фундаментилерни бетонналарынче майның беште киргеп бис. Бригадазарывыс — бизаңчылар-бетонщиктерним. Үе-шээк барымдаалавайн, аажок кызымаа-биле ажылдап турдувус.

— Фундаментилерни бетонналар ажыл доозулбаан шаанда, дыштанып-даа, байырлаадыг-даа хүннерде ажылдаар бис — деп, бижиг сөстү берген турган бис.

Сөзүвүстү шыкнымас дээш чүткүүдүт болуп, майның 9-та — Тиилелге хүнүнде бригадазарывыстың кежигүннери шупту ажылга үзеп. Совет улустуң улуг тиилелгезиниң хүнүнге алдар болдуруп, аңаа кызымак ажылдаан бис. Оон соонда субботаны болгаш дыштанып хүнүү ажыл хүнү кылдыр чарлаан, база-ла эки ажылдаан бис.

— Чүге мындыг хемчеглерни ап тургунарга ол?— деп, айтырыг туруп болур.

— Бистиң ол ажылдап турган черивис кызыы участок болу берген, ону дүрген-ле чогуур негелдезинге чедир көдүрбес болза, өске-даа ажылдарга моондак болу бээр хире бооргa ынчангаш бис — деп, аңаа ынчаар харылзар апаар.

Бирги тудуг участогунда ам ажылдап турар Калдар-оол Данзырыктың бригадазындан дөрт кижи составтыг бизаңчы-бетонщиктер звеновзу фабриканың ийиги эзлчээниң тутунуп турар кол корпузунуң фундаментилеринге сай төгер ажылды кылып турар. Звено каш-за хүн иштинде 300 хире кубометр сайны төккен. ынчангаш кылыр нормазы ыракта ажырганнар, ол дугайымда «Асбест дээш» солуунга бижээнин өөрүп турар бис.

Бистиң ажылывыска моондактай бээр түүлдерни айтыр үжүрлүг. Бистиң бригадавыс фундаментилерниң үшкү блогунга бетон кударынче май 22-де кирген. Ол хүн ийи ээлчегге 100 кубометр бетон хүзээп алдынган. Маңаа КПП-ниң ажылдакчылары бетон кылыр черни, анда механизмнерни шынарлыг кылдыр септээр, ынчангаш бетонну тудугжуларга үзүктел чокка бээр үжүрлүг. Ынчалза-даа ол ындыг болбаан. Чүл дээрге, хүндүскүнүң үш шакка чедир ажыл чок турдувус, ол аразында чүс кубометр бетонну кудуп болур тургаш, чүгле 30 кубометрни куттувус. Ажылчыннар ажыл шагының хөй кезинде бетоннуг машиналар маңап эрттирген.

Ынчаарга КПП-ниң директору В. Островский хүнүн-не харыы-даа 160 кубометр бетонну тудугжуларга үзүктел чокка бээр деп аазаап, оозун күүседип шыдавааң. Ынчангаш бистиң алган хүзээлгелеривисти күүседириңке ынчаар моондак болгаш.

Тудугга шак мындыг четпес түүлдер туруп келирге, ажылга эң-не саатты, планны күүседиргe шаптык болур. Ындыг байдаалды боздурбас дээш демисежир апаар бис.

Моон соңгаар улам чеднишкининг ажылдаар, фабриканың тудуунуң ийиги эзлчээн чогуур хуусаазында тудуп доозар, ынчангаш Төрээн чурттуң мурнунга хүзээлгени аддарлыы-биле күүседир төлээде бистиң бригаданың кежигүннери кызымак ажылдаарындан аңгыда, кижи бүрүзү мергежилин улам бедидер дээш чүткүүдүт өөренип, ажылдаар. Ажылга материалдыг болгаш моральдыг идиг беришкининиң айтырыын чөптүг дүштүрериниче, ажылдың шынарыныче кичээнгейни кошкадып болбас.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тываның 25 чылынга үткүштур алган социалистиг хүзээлгелеривисти чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдаар бис.

Күжүгет КАЛДАР-ООЛ,
бригадир.

ЧУРУКТА: комбинатта даг-дүгүнүң шынарын тодарадыр. сортун ылгаар төп лабораториядa лаборант Сүрүн-оол Аная ажыл ойунде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Сөзүн ээлээн

Даг-дүгү арыглаар фабрикамның төп лабораториязында 75 кижи ажылдап турар, оларның иштиндем 73 кижи — хөреңгенner. Лабораториягa ажыл шагы үзер чорук —оңза хөвар. Бир эвес ындыг таварыгга болу берзе, ону эзлчеңнiң, бүгү коллективтиң ырадымга чугаалажып көөр. Ында үш ажылдакчының бирээзи-ле бир-ле черде өөренип турар, лаборантылар барык шупту-зу хөй-иишти даалгаларлыг.

Бүдүрүлге болгаш хөй-иишти талазы-биле идепкейлигlерниң аттары бо-дур: эзлчег лаборантызы В. Лунегова, лаборантылар Л. Беспалова, А. Асютина, Ш. Шаравин, Л. Шагдыр болгаш өскелер-дээ. Олар бүгү коллективиге үлегер-чижээн көргүзүп, эки чүүлдерниң эгеленчилери болуп турарлар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга үткүштур бедик социалистиг хүзээлгелерни алган бо коллективтиң кежигүннери бергем сөзүн эзлеп шыдаарлар.

(«АСБЕСТ ДЭЭШ» СОЛУНДАН).

Эжимге

Зверишкен эжим сендэн ырай бергеш,
Зэн чергe чаасkаан ышкаш болу бээр мен.
Чаңгыс катап хөглүг чаңык көрбейн баргаш,
Чалгаранчыг аялганы ырлай бээр мен.

Аңыя-мынам аайы-биле каш-даа хонуп
Аралажып, чугаалашпайн барганымда,
Ушуп чоруур чаягынныг нуш болуп алгаш,
Умурашып четсе кылдыр бодай бээр мен.

Айлаң ишкаш чайын ырлап келгени дег
Арыг үнүү катап, ханып ыңнаксаар мен.
Сетиилимниң ханызындан хөвеңнип,
Сээн-биле хаады кады чоруксаар мен.

Өзейлиза МОНГУШ,
лаборант.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛ

Июнь 5-те Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурнуң Культура бажыңынга ажылчы чон чыглып келген. Неделяның среда неижээзинде бо суурнуң чурттакчылары лекция, беседа дыннаарынга чаңчыкканнар.. Аңаа райкүүском даргазының оралакчызы, районнуң билиг ниитилелиниң кежигүнү В. Соян «Тыва алдарлыг 5 чыда» деп лекцияны ноичаан. Лекция мурнунда болгаш соонда социалистиг көдээ ажылагыйның бурунгаар базымнарын көргүскен киножурналдарны чыылганнар сонуургап көрген.

Оя-даа суурга дараазында хүн районнуң партия организацияларының секретарьларының, политинформаторларының болгаш лекторларының чаңгыс хүннүт семинары болуп эрткен.

Стандартка дүүштүрер

СТАНДАРТТАР комитедиң бешки болгаш аддыгы сорттуң даг-дүгүнге доозунну арыглаар хемчеглерни ап, ол талазы-биле чаартыкчы саналдарны будурулгеге шинтээткен. Ак-довуракчыларның арыглааны даг-дүгүнүң шынарлыг болгаш ылаңгыя планнаан. Оон шитинде 22 муң хире чылгыны семирти каларгаш, күүгенеге садар. Мыйыстыг бода малды 280 кг, шээр малды 43 кг, чылгыны 260 кг диириг дезилиг кылдыр семиртикеш дужаар.

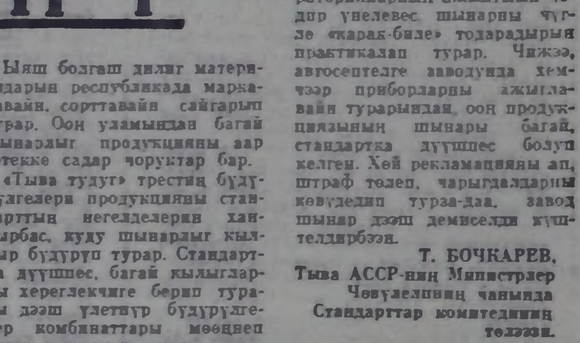
Малдың баш санын көвүдедири чаш малды менди камгалап алырындан хамаарыгыр. Төрээн 27 муң ажыг хой, ошкүүнүү, 600 ажыг инектиң чаш төлү бүрүү-биле менги алдынган азы төрүүр 100 хойга онаштыр 94 хураган алдынган. Мал төлүн менди камгалап алыр талазы-биле «Чаа орук» колхоз мурнакчы болуп турар. Ол колхоз 100 хойга онаштыр 100 хураганы камгалап алган. Колхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири Севиябаа) 100 хойдан-на 108 хураганны, № 1 хойжу бригадазы (бригадири Алдын-оол) 104 хураганы менди камгалап алган. Районда шүүлү 14 хойжу бригадаларның 10-ну 100 хойдан-на 98—108 чедир хураганны менди алган. Районнуң колхозтарында 14 малчын 100 хойга онаштыр 100-тен 112 чедир хураганны алган. «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Седип Шүрүү, «Мөрен» колхозта Баажыг Самбыл, «Коммунизмче орук» колхозта Сакты-Базыр, Ленин аттыг колхозта Александр Сенди олар мурнакчы болуп турар.

Эът будүрерин көвүдедирииң база бир аргазы малды чайгы үеде одарладып семиртири база күскү, часкы, чайгы үелерде одарларын дарыйдарый солуур болур. Ынчангаш районнуң колхозтары бо чылдан эгелээш, малды одарладып семиртириниң планын кылып тургускан. Ам 400 ажыг мыйыстыг бода малды, 10 муң ажыг шээр малды түскай үүлү дезилээш, күүгенеге дужаары-биле семирти кадарып эгелээн.

Районнуң колхозтары нимтизи-биле 62 муң хойну. 3 муң ошкүнү, 500 тевеэни кыргыыр планныг тургаш, ошкүлерни, тевелерни бүрүн кыргып доозкан. Ортумаа-биле 1 теведен 5,4 кг, 1 ошкүдэн 400 грамм дүктү кыргып дузаалаан. Хой кыртыыр 10 пунктуну тургускан. Чайлагларының үезинде малчынзарның амыдырал байдалынче онза кичээнгейни салыр соруулга-биле райо» баштаар чери 4 кезек черге терги садының организастаарын, 4 автолавкыны доктаамал ажылдазырын планнаан.

Ол ышкаш кино, концерт база медицина хандырылгазын, лекция, беседаны доктаамал чорударын баш удур көрүп турар.

Б. САН-ХӨӨ,
Эрзин районнуң кодээ ажыл-агый будурулге эргелиниң начальниги.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының мурнакчы механизаторлары М. Мартык-оол, Н. Кенден олар мал чеминге хереглээр культураларны тарып турган, хүнүүн улуг нормазын үргүлчү 110—120 хуу ажыр күүседип турган.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор Н. Кенден.

П. ФЕДОРОВТУҢ фотозу.

Стандартка дүүштүрер

СТАНДАРТТАР комитедиң бешки болгаш аддыгы сорттуң даг-дүгүнге доозунну арыглаар хемчеглерни ап, ол талазы-биле чаартыкчы саналдарны будурулгеге шинтээткен. Ак-довуракчыларның арыглааны даг-дүгүнүң шынарлыг болгаш ылаңгыя планнаан. Оон шитинде 22 муң хире чылгыны семиртири каларгаш, күүгенеге садар. Мыйыстыг бода малды 280 кг, шээр малды 43 кг, чылгыны 260 кг диириг дезилиг кылдыр семиртикеш дужаар.

Малдың баш санын көвүдедири чаш малды менди камгалап алырындан хамаарыгыр. Төрээн 27 муң ажыг хой, ошкүүнүү, 600 ажыг инектиң чаш төлү бүрүү-биле менги алдынган азы төрүүр 100 хойга онаштыр 94 хураган алдынган. Мал төлүн менди камгалап алыр талазы-биле «Чаа орук» колхоз мурнакчы болуп турар. Ол колхоз 100 хойга онаштыр 100 хураганы камгалап алган. Колхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири Севиябаа) 100 хойдан-на 108 хураганны, № 1 хойжу бригадазы (бригадири Алдын-оол) 104 хураганы менди камгалап алган. Районда шүүлү 14 хойжу бригадаларның 10-ну 100 хойдан-на 98—108 чедир хураганны менди алган. Районнуң колхозтарында 14 малчын 100 хойга онаштыр 100-тен 112 чедир хураганны алган. «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Седип Шүрүү, «Мөрен» колхозта Баажыг Самбыл, «Коммунизмче орук» колхозта Сакты-Базыр, Ленин аттыг колхозта Александр Сенди олар мурнакчы болуп турар.

Эът будүрерин көвүдедирииң база бир аргазы малды чайгы үеде одарладып семиртири база күскү, часкы, чайгы үелерде одарларын дарыйдарый солуур болур. Ынчангаш районнуң колхозтары бо чылдан эгелээш, малды одарладып семиртириниң планын кылып тургускан. Ам 400 ажыг мыйыстыг бода малды, 10 муң ажыг шээр малды түскай үүлү дезилээш, күүгенеге дужаары-биле семирти кадарып эгелээн.

Районнуң колхозтары нимтизи-биле 62 муң хойну. 3 муң ошкүнү, 500 тевеэни кыргыыр планныг тургаш, ошкүлерни, тевелерни бүрүн кыргып доозкан. Ортумаа-биле 1 теведен 5,4 кг, 1 ошкүдэн 400 грамм дүктү кыргып дузаалаан. Хой кыртыыр 10 пунктуну тургускан. Чайлагларының үезинде малчынзарның амыдырал байдалынче онза кичээнгейни салыр соруулга-биле райо» баштаар чери 4 кезек черге терги садының организастаарын, 4 автолавкыны доктаамал ажылдазырын планнаан.

Ол ышкаш кино, концерт база медицина хандырылгазын, лекция, беседаны доктаамал чорударын баш удур көрүп турар.

Б. САН-ХӨӨ,
Эрзин районнуң кодээ ажыл-агый будурулге эргелиниң начальниги.

ПРОДУКЦИЯНЫҢ шынары стандартка дүжүр, дүүштүрер хемчээр приборларның дуазы-биле хынаар. Ындыг приборлардыг лабораториялар «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың электростанциязында, Тараа продуктулар эргелелинде бар. Ынчалза-даа чамдык коллективтерниң удуртукчулары лабораторияларның ажыктыын чедир үнелевес, шынарны түгле «карак-биле» тодарадырын практикалап турар. Чижээ, автосептелге заводунда хемчээр приборларны ажыглаавайн турарындан, оон продукциязының шынары багай, стандартка дүүшпес болуп келген. Хой рекламациияны ап, штраф төлеп, чарыгдалдарны көвүдедип турза-даа, завод шынар дээш демиселдя күштелдирбээн.

Т. БОЧКАРЕВ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Човулелиниң чанында Стандарттар комитединиң төлээзи.

ПОЧТАЗЫНДАН

1969

Он беш чылда...

Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу Түлуш Өдек ол-ла ажылынга 15 чыл болган. Дуржулгалыг малчын бо берге кыштап-даа хоюн мендя камгалап алган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур оюн чеднишкинниг үткүүр дээш, Түлуш Өдек 100 хойдан 90 хураганны, бир хойдан 2,3 кг дүктү алырын хүзээнген.

Ам хойжу төрүүр 100 хойга онаштыр 97 хураганны мендя алгаш, совхозтуң малчынарының ортузунга социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Кажан бүдерил?

Кызылдың хлеб заводунуң корпузунга тудуштур тутkан үш каът туйбу бажыңының коссу черинде ону тудуп эгелээн чылын «1962 чыл» деп бижээн. Ол тудугнуң кол корпузув ынчан-на тудуп доозкан турган.

Оон соонда эжик, соңгаларын, иштики дериглерин кызайын ара каапканындан бээр чедп чыл эрткен. Тудугнуң туйбулары карарып, эргижирээн. Бо тудугну макарон кылыгларын кылыр будурулге, харын-даа түскай фабрика ажылдар соруулга-биле кылдырган. Хөй акча-хөреңги болгаш материалдарны чарыгдап турган кылган тудугнуң ынчаар чедир ажыглал чок турары хомудавчыг.

Ол кажан бүдерил?

В. САГААН-ООЛ,
тудугчу.

КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫНДА

Ийнги бежен чылче кирип туре, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, кижилерниң культурлуг болгаш амыдырал денелиин бедидеринге совет улус улуг чедиишкиннерни чедип алганын демдеглээн. Ол чедиишкиннер ажылчыннарның, колхозчу-тараачыннарның болгаш интеллигенцияның карак-кызыл күш-ажылының түннелиинде чедип алдыгаш.

Коммунистиг тургузуушкунуң үезинде бистиң Төрээн чуртувустуң делгемнери, хоорайлары, суурлары чаартының туразы-биле чергелеттир, чаа ниитилелдиң тургузукчузу — совет кижилерниң овур-хевири база чаартыныр турар.

Коммунистиг партия ниитилел харылзааларының, сопиалистиг демократтыныңың улам ыцай хогжүлдезинче, чаа кижиниң кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП Төп Комитедиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле элээн хемчегларни сөөлгү үеэп келген. «Кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселдиң күштелдирер хемчеглер дүтеймында» доктаалды 1966 чылдың июльда хүлээп алган. Административтиг органнар болгаш хөй-ниитиниң организациялары ол доктаалды амыдыралга күүседир талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан.

Партия активиниң хуралдарынга, пленумнарга, бүдүрүлге хуралдарынга ол шинтпирниң күүселдезин чугаалажып, республиканың хоорайларынга, суурларынга ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун тургузарының талазы-биле дээштиг хемчегларни ап турар. Бо айтырыг партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының доктаамал кичээнгейинде. Корум-чурумнуң камгалалында 384 улусчу дружинада 8000 ажыг кижи бактаап турар болгаш коллективтерде эш-хуузунуң судтары, чер-чер Советтериниң чанында административтиг комиссиялар ажылдап турар. Ол организацияларның үлегерлиг ажылының дугайында хөй-хөй чижектерни көргүзүп болур. Олар хулганнар, содаачылар, арагачылар-биле шинтпирлиг демиселди чорудуп турар.

Культура министерствозунуң дружинниктери Тутатчиков, Оюн, Иванов олар кемнерек үүлгедикчизин Следцовту туткаш, милиция черинге экелгеннер. Бо чылдың апрельде Хуурэк дээрэи Өвүр районнуң Торгалыг суурда магазин эргелекчизин үптээр сорулгалыг кеминг херекти үүлгеткеш, дезипкен. Өлүрүкчүнү тударынга аваангыр болгаш тывынгыр чорукту дружинник В. Бадарчы көргүзүп, ону илередип туткан. Ол-ла районнуң Солчур суурга хамааты К. Монгуштуң бажыңынга болган өртүү өжүреринге дружинник М. Чамыяң эрес болуп, ийи бичии чаштарны камгалап алган. Хлеб продуктулар эргелелиниң системазынга элээн каш тонна комбикорм бузурттаанын хөй-ниитиниң дузазы-биле илередип сойгалаан.

Оон-биле чергелештир чоннуң ортузунга эрге-дүрүм пропагандазын улам калбартқан. Бо чылын чангыс-даа кем-херек үүлгедир чорук болдунмаан черлер хөй. Ол дээрге совет хоойлу-дүрүмнүң, совет хамаатыларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында тайылбыр ажылын күштелдиргенинден чедип алдынган. Бүдүрүлге, өөредилге черлериңге, аныяктар мурнунга партия, совет болгаш административтиг органнарның, культураның ажылдакчылары, сураглыг кижилер лекция, беседаларны чорудуп турар. Культура бажыңнарынга, клубтарга, өөредилге черлериңге корум-чурумну экижиндеринче угланган ажылдар чоруттунган. Чоннуң сонуургаан айтырыгларынга хамаарыщкан хүлээп алышкыннарны бүдүрүлге черлериңге милиция ажылдакчылары чорударын практикалап турар.

«ВЛКСМ-ниң бежен чылы болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы комсомол организацияларының мурнунга аныяктарның кижизидилгезиниң талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Улусчу дружиналарның, комсомолдуң оперативтиг отрядтарының ажылынга аныяк ооллар, кыстарның киржилгеви совет күрүнеңиң хоойлу-дүрүмүн амыдыралга боттандырарынга оларны кижизидип турар. Хөй-ниити организациязының ажылынга идепкейлиг комсомолчуларның милиция органнарынга ажылдап ыаап турары таварылга эвес.

Эргиниң артышкыны, кемнерек үүлгедир чоруктар-биле демиселдиң мурнуку одуруунда совет милиция турар. Оон органнары бүдүнүң ажылчорудулгазының хевирин болгаш методун сайгырангайжыдып, ажылдакчыларының составын экижидип, хөй-ниитибиле харылзаазын быжыткан. Милицияның ажылында кижизидикчи хүлээлге улам-на калбарган. Бүгү күжүн, энергиязын хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалынга харам чокка берип турар милиция ажылдакчылары хөй. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик райкүүскомнарның иштики херектер килдизиниң начальниги-ниң оралакчылары эштер Комбуй, Сат, Чөөн-Хемчикте улуг оперативтиг инспектор Бүрбү, Тес-Хемде Ондар, Кызылда Шевченко, Усов, Бекасов, Карпенко, Намчилов, Бии-Хемде Гуляев, Барыын-Хемчикте Хертек, Намзырай, Тандыда Сюзюкей, Өвүрде Имажап, Эрзинде Шыырап, Ак-Довуракта Казаков ышкаш корум-чурумнуң туруштуг камгалакчыларын хөйнү адап болур.

Милициянның Бии-Хемде, Каа-Хемде, Өвүрде, Ак-Довуракта килдистери партия, совет органнары-биле быжыг харылзаалыг. Олар хөй-ниитиниң күжүнге даянып, кемнерек үүлгедиглерни баш удур болдурбазының хемчегларни билдиглиг чорудуп турар. Эрткен чылдың ноябрьда Совет милицияны улам ыцай быжыглаар хемчеглер дугайында доктаал хүлээп алдынган болгай. Ында милиция ажылын ханызы-биле аналиатээш, ону экижидер хемчегларни көргеп. Ынчалза-даа ниитиниң корум-чурумнуң камгалалын чамдык черлерде амдаа четпес тургускан. Улусчу дружинапың, эш-хуузунуң судунуң ажылы чамдык черлерде кудулаан. Бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның өөредилге болгаш өске-даа черлериң удуртукчулары корум-чурум камгалалының талазы-биле эргелерин, хүлээлгелерин долузу-биле боттандырар үүгүрлүт. Ажылчыннарның, суртуулдарның ниити чурталга черлериңге барып, оларның культурлуг дыштанылгазының хогжүлериниң дугайында кичээнгейни үдуртукчулар, хөй-ниити организациялары күштелдирерин чугула.

В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң патриоттуг шимчээшкини бо хүннерде улам-на калбарган. Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун чедип алыры—юбилейге бистиң база бир төлептиг белээвис болур.

С. ЧҮЛЬДҮМ,
Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң инструктору.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ БҮГҮ-НИИТИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

ПРАГА

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырганы коммунистиг шимчээшкинниң улуг тиилелгези болуп демдеглеттинер деп, ЧКП ТК-ның Президиумунуң немиргүү болгаш секретары В. Билян «Руде право» солунга бижээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сөөлгү делегей Чөвүлел хуралының болган үезинден бээр ниити төрелгетен улуг дүржулганы мөөнчеп алган. Депшилгелиг күштерге удур империализмниң демиселиниң тактиказы болгаш арга-методтары есмерилген, ынчалза-даа оон сорулгазы мурнуну хевээр арткан. Империализм дүржулгалыг, күштүг болгаш айыылдыг дайзын болуп доктаамал артып турар. Империализмге чүү-даа ыдыктыг эвес. Хоозун болгаш меге чагдынчы үезүңнарны ол ажыглап турар. Чаңгыс-чаңгызы-биле империализмге удур демисемир арга болдунмас. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчым шимчээшкинниниң дээштиг чаңгыс эвин түргузарының аргазы-биле чүгле наттышкан күштер империализмге удур ажыктыг демиселди чорудуп шыдаар деп, В. Билян демдеглээн.

Антиимпериалистиг шимчээшкинде кол күш делегейниң социалистиг системазы болур дээрзин В. Билян медеглээн.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

КОЛ ЭЧИС СОРУЛГА—ЧАҢГЫС ЭП

СОФИЯ

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде ам кол чүүл болза, оон хогжүлдезинге чаңгыс эпче чүткүлдүң илереп турары болур. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада ажыттынган Чөвүлел хуралынга ол чүткүл улам күштүү-биле илерээр деп, Болгарияның «Земеделско знаме» солуну демдеглээн.

Партия бүрүзү бодунуң политиктиг угланышкынын бот тускайлаң ажылдап кылып турар. Ындыг болза-даа ол угланышкын марксизм-ленинизмниң кол принциптерин чогаадыкчы ажыглаарынга үнезилеттинер болгаш ниити дайзын — делегей империализминге удур бүгү партияларның хөделишкиннерин бир аай кылдыр доктаамал каттыштырганының байдалдарында боттанып деп, чүүлде демдеглээн.

Чөвүлел хурал дээрге, ынчаар бир аай кылдыр каттыштырарын боттандырарының чепсээ, аргазы-дыр.

(СЭТА).

БУЭНОС-АЙРЕС

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада ажыттынган делегей Чөвүлел хуралы коммунистиг шимчээшкинниң чангыс эвинин, империализмге удур демократтыг, антиимпериалистиг бүгү күштерни сыгый каттыштырарының, Вьетнамның маадырлыг улузу-биле, империалистерге удур демисежип турар өске-даа чурттарның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын хогжүлериниң херээнге бараан болур дээрзинге бистер, аргентин коммунистер, быжыг бүзүреливисти илергейлеп турар бис деп, Аргентинаның Компартиязының ТК-ның кежигүүү Фернандо Надра СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгына берген харыызынга медеглээн.

Марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализминиң херээнге шынчы чорукка үнелеглээш бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларын каттыштырары эң кол чүүл болур дээрзин санап турар бис деп, ол чугаалаан.

Аргентинаның коммунистери, бистер, Чөвүлел хуралдың мурнунда хүннерде онза калчаараан Мао Цзэ-дуннуң болгаш оон бөлүүнүң чарылдырыкчы, повиниечи, антикоммунистиг болгаш антисоветтиг ажыл-чорудулгазын шинтпирлиг бүрүү шаап турар бис деп, АКП ТК-ның кежигүнү демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкыны бистиң демиселивиске зажок улуг хире-чергээ-биле дузалаар. Бистиң партиявыстың бүгү кежигүннери ынчаар бодап турар деп, Натра демдеглээн.

(СЭТА).

БЕЙРУТ

Ливанның «Ан-Нида» солунунуң бижээнин: «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы келир үеде бүгү делегей байдалының хогжүлдезинге боттуг салдарны чедирери чиганнаг чок шылгараңгай болуушкуп болур. Бо Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, а ол ышкаш антиимпериалистиг бүгү фронтунуң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга чаа үе-чада болуп, келир үеде демиселге оон сорулгаларын тодарадыр».

«Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөй нуруузунуң Чөвүлел хуралдың ажылында киришкени делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хүрээлениң сырый каттыштырарын быжыглаарынче угланышкынның тиилелгезинниң дугайын херечилеп турар» деп, «Ан-Нида» демдеглээн.

(СЭТА).

ДЕЛИ

Индияның депшилгелиг хөй-ниитизи коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга изиг байырын чедирип тур. Дели университединиң философия башкызы доктор П. Л. Гуптаның СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни: «Коммунистиг шимчээшкин амгы үениң эң күчүлүг шимчээшкини болуп турар. Делегейниң улустары капитализминиң болгаш колониализминиң кинчизинден шуут адырлырынга. Азияда. Чоокку Чөөн чүктө, Европада неоколониализм халдаашкыннарны чедиишкинниг ойтур таварынга боттарының идегелин ол шимчээшкин-биле холбаштырып турар. Олар келир чырыткылыг үеге боттарының идегелин бо шимчээшкин-биле холбаштырып турар. Ынчаарга коммунистер баштаан депшилгелиг бүгү күштерни чүгле каттышкан хөделишкиннери-биле реакцияның болгаш империализмниң күштеринге аштырышкынны шуут таварыштырып болур деп чүвени делегейниң улустары медереп билип турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвинин дугайында айтырыгның онза чугула болуп турарының ужуру-даа ол».

СЭТА-ның корреспондентизинге Индияның Коммунистиг партиязының органы «Партн лайф» журналдың кол редактору М. Фарукиниң чугаалааны болза: «Бис, индий коммунистер, москва Чөвүлел хуралынга улуг чедиишкинни күзеп турар бис. Коммунистиг болгаш ажылчын бүгү партияларның сырый каттыжарынга Чөвүлел хурал чугула ролду ойнаар дээрзинге индий коммунистер бүзүреливис. Делегейниң коммунистиг шимчээшкини марксизм-ленинизмниң өндүр чазагай идеологиязын, пролетаржы интернационализмниң принциптерин удуртулга болдурбушаан, моон соңгаар-даа бүзүреливис бүрүнгаралаар дээрзинге бүзүрээр бис».

100 МУҢГУ «СИРЕН»

ВАРШАВА. (СЭТА). Чоокта чаа Варшавяның чиик автомобильдер заводу 100 муңгу «Сирена» дээр чиик автомобильни бүдүрүп үнүрген. Польша конструкциязың биче литраждыг автомашиналарын бүдүрерин 1956 чылда эгелээн. Ол үеден бээр биче литраждыг автомобильди кашулаа чаартып келген. Бо чылын завод «Сирена-104» дээр маркалыг автомашинаны 20 муңну бүдүрүп үнүрер.

МАДРИДТЕ ШИИТКЕЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Испаниядан дыңнатканы-биле алырга, Мадриттиң хөй-ниити корум-чурум түдэр трибуналы үш кижини кара-бажынга алды ай хуусаада олуртур болгаш 10 муң песет штрафты онаары-биле шиитккен. Оларны шуптузун «чажыт пропагандазы» чорутканы дээш буруудаткан.

Румынияның эң улуг далай порту — Констанцада ажыл хаймыыштыныг чорун турар. Румын болгаш даштыкы дыка хөй судноларның чүктерин ында чүдүрүп база дужүрүп турар.

Аджерпресс—СЭТА-ның фотозу.

Баштай мактадып турганнар...

«Сельхозтехника» системазында өске бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга эки чижек кылдыр «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырын ап турган. Техниканың айыыл чок чоруунуң, септелге херээнің, кезектерни четчелээриниң болгаш үндүрүп турар продукциянның шынарын контролдап турарының талазы-биле бо салбырның баазазынга семинарларны база өске-даа организастыг хемчегларни чорудуп келген. Ынчалзажок сөөлгү беш, алды айларда салбыр бүдүрүлге темпилерни көскүзү-биле кудулаткан. Чоокта чаа бирги кварталдың түннелдериниң талазы-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының баланс комиссиязының хуралынга ук салбырның ажылын дыңнаан.

Ниити продукция бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле бирги кварталдың планын салбыр 85,3 хуу күүсеткен. Кол бүдүрүлге — септелге мастерскаязы копчуг багай ажылдаан. Бараанныг продукция сайгарылгазының планы 55 муң рубль турда, оон сайгарылгазының хемчээли чүгле 40 муң рубль болган. Ол болза эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 11 муң рубль эвээш болган. Ол ышкаш садыг четкилерни болгаш мал фермаларын механизастаарының планы база күүсеттинмээн. Тракторлар септелгезиниң кол номенклатуразы эрткен чылдыынга деңнээрге 14 сапга эвээш күүсеттинген. 1 рубльге онааштыр бараанныг продукция чарыгдалы планга удур 4,3 көпеек, азы эрткен чылдың бирги кварталынга бодаарга 2,8 көпеек хөй болган. Септелге мастерскаязынга планга хамаарыштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 83,7 хуу болган. Элегдели четкен кезектерни катап тургузарының планын салбыр шуут үскен.

Мастерскаяга септээр техниканың хүлээп алырының чурумун каржызы-биле хажыдып келген. Четчелеттинмээн, техниктиг паспорту чок техниканы септелгеге киирер кылдыр хүлээп ап турган таварылгалар бар. Катап тургустунган капитал септелгениң сметада доктаттынган өртээ хүлээп алышкын болгаш дужаалга актыларынга айыттынмайн турган. Ол ышкаш чамдык ыңдыг актыларда чагыкчыларның талазындан ат салдынмайн келген. «МТЗ-50» деп маркалыг 10 трактор септелгеге 1386 рубльге четчелеттинмээн боон киргеп. Септелге фондузунуң тракторларының хөй нуруузу хейин өжүрүп каан дугуйларлыг туруп турар.

Кандыг-даа тракторларның септелгезиниң технологиязы каржызы-биле хажыттынып турар. Септээр мурнунда техниктиг кезектерни арыглап, чуп алыры албан турда-ла, ол ыпчаар күүсеттинмейн, апаа-ла карак-биле оон чедер-четпезин тодарадып турган таварылгалар хаая эвес. Мурнунда ажыглаттынып турган септелге технологиязының чаа аргалары ажыглаттынмайн келген. Моон ужурунда септелгениң шынары кудулаан. Артык кезектерни ажыглалдан хайыра чок үндүр бижээнинің, үрей кылыышкынны болдурган кижилерге материалдыг харыысалга онаавайн келгенинің, кезектерни катап ажыглалга киирер ажылды эки организаставанн турганының түннелинде үндүрүп турар продукциянның бот-үнези планпаттынганындан ажыг боон келген. Салбыр амдыгаа дээр-ле бүгү септелге ажылдарының хемчээлинге хамаарыштыр көрээ чарып албаан.

Септелге ажылчыннарының мергежилин бедидеринге хамаарыштыр кандыг-даа ажыл чоруттунмайн турар. Мастерскаяны кадрлар-биле чегчелээр ажыл куду деңнелдо. Моон ужурунда мастерская 5.9 муң рубльдиң орулгазын чедир бербээн, а ажыл толевирингге артын чарыгдал 0.6 муң рубль болган.

Үстүнде айыттынганы ышкаш четпестер салбырның садыг ажыл-чорудулгазында база бар. Илчирбе дугуйлуг тракторларга районну артык кезектер-биле хандырар талазы-биле садыг ажылдакчылары чугула кичээнгей салбайн келген. Салбырның инженер-техниктиг ажылдакчылары бирги эвлчегде кол инженер А. С. Синтюк бодунуң хүлээлгезин четпес күүсеңнп келген.

Мону барымдаалаш баланс комиссиязы «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының эргелекчизин Б. А. Богдашкинни донгутпушаан. эш Синтюкту ажылындан хостаап. Ол ышкаш бар четпестерни ап кыска хуусаада чайлатпышаан. 1969 чылдың бирги чартының түннелиин баланска комиссиязының дараазында хуралынга илеткеп бээрни эш Богдашкинге баланс комиссиязы дааскан.

И. ОЛДЫРЕВ.

Бир-ле катап кожазында бажыңның ээзи кижи Очур сугга кире бергеш, өгүүң хеэзижен ээзинден — силерниң радионар чугаалап тур бе?— деп айтыргап, уламчылаан:

— Моон мурнунда радиовус чүгээр чугаалап турган чүве, ам мырыңай шимээн чок боарды...

— Бистиң Мишавыстың кылган-на, үреледишкен-ие чүвези ол кижи боор—деп, Миманың авазы аңаа чугаалаан. — Кладовкада оон септээн янзы-бүрү чүвелериле хөй. Школадан чедип келирге, чугаалаайн шүүме, кыаын каар-даа чадавас оң.

Мима Очур школадан чедип келгеш, кожазының радиозун үр-даа болбайн кыла тыртып берген. Эгези-ле ол болган. Сооюүреди суурнуң чурттакчылары оон адын бээп адавас, шуут-ла механик дижир апарган.

Михаил Очур Самагалдай школазының 11 классын доосканш, улаптыр шериг хүлээлгезин эрттирери-биле чорупкан. 1967 чылда шеригден ээп келгеш, Эрзин районнуң харылзаа салбырынга ажылдап кирген. Аңаа ол ажылга кызымак чүткүлдүүн коргузүп, бот өөредилге-биле дыка хөйнү билип ап шыдаан. Амгы үеде радио болгаш телефон харылзаазының электромеханигинде ол билдиглиг ажылдап, мурнакчыларның одуруунда кирген.

ЧУРУКТА: — комсомолчу Михаил Очур.

В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Социализм чурттарындан медээлер

★ **ВАРШАВА.** Улусчу Польшада партия өөредилгезиниң четкизинге өөредилге чылы доозулган. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, экономика-политиктиг айтырыгларны болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының төвүгүзүн өөренир курстарның баштайгы дыңнакчылары дипломнарны алган. Колдуунда үлетпүр бүдүрүлгелерниң чанында тургусчан партактивтиң школаларында партияның 12,5 муң ажыг кемигүннери өөренген.

★ **БЕРЛИН.** Герман Демократтыг Республика биле Совет Эвилелиниң аразында бараан саарылгазының 1969 чылда 14 миллиард марка түңге көрдүнген хемчээли 1949 чылда ССРЭ биле ГДР-ниң аразынга бараан саарылгазындан 12 катап ажыш турар. ГДР-ниң даштыны садыының 40 ажыг хуузу Совет Эвилели-биле садыгга онаажып турар.

(СЭТА).

Вьетнам талазы-биле чөвүлел хуралда

ПАРИЖ. (СЭТА). Дөрт таланың Вьетнам дугайында чөвүлел хуралының чээрбиги плепарлыг хуралы июнь 5-те Парижке болган.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлер баштыкының оралакчызы дээрги херээжен Нгуен Тхи Виньниң бодунуң саналынга демдеглээни болза, Сайгонның чалча администрациязы бодунуң дерзин тергиидээшкинин камгалап алырын ораддашпышаан. Мурнуу Вьетнамга коалиечи чазакты тургузарынга бар-ла шаа-биле удурланып турар-дыр. Каттышкан штаттар Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунче «теригниң эң күчүлүг ыңмышкынын» кылырын идегевишаан, агрессчи дайынын доктаамал күштелдирип турар.

Хостагланың национал фронтузунуң вьетнам айтырыын чогумчуладыг шинтпирлээр дугайында он чүүлден тургустунган саналынга түңнелдиг харыынын АКШ-тың чазаа мынчага чедир бербээн дээрзин ВДР-ниң төлээлер баштыңының оралакчызы Ха Ван Лау база демдеглээн. Ынчаарга вьетнам айтырыын чөп шинтпирлээр дугайында ол саналды хүлээп алыр чорук АКШ-ка эң таарымчалыг чүүл болган турар ийик.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралдың киржикчилеринге көрдүрери-биле киирген саналдары Сайгонга «шуут хүлээп алдынмас» деп, сайгон администрациязының төлээлер баштыңы фам Данг Лам медеглээн.

«ИЛ-62» — ТОКИОДА

ТОКИО. (СЭТА). Москва — Токио шугуму-биле ужудуп келген «ИЛ-62» совет пассажир лайнериниң экипажын «Нихон коку» япон ужар чүүл компаниязының аэродромунга боодал чечектер-биле уткаан.

«ИЛ-62» расписаниие ёзугаар Токионуу-биле 12 шак 15 минуда турда — «ТУ-114» самолёттуунга бодаарга бир шак арте Токиога хонупкан.

Совет «Аэрофлоттуң» болгаш «Нихон кокуның» кады ажыглап турары Москва — Токио—Москва ужар чүүл шугумунга ужудуушкуннар ийи ажыг чылдың мурнунда — 1967 чылдың апрельде эгелээн. Ол үеним дургузунда «ТУ-114» 102 удаа ужуткан. Москвадан Токиога 6.133 пассажирлерни, Токиодан Москвага 7.619 пассажирлерни чедирген. «ТУ-114-түү» солаан дөрт моторлуг «ИЛ-62» Москва биле Токионуң аразынга неделя санында бир удаа ужудар.

Удуртукчуларны хоругдаан

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Полицейжи эрге-чагыргалар Аргентинаның ажылчы чоннарының Бүгү-ниити конфедерациязының чиңгине секретары Раймундо Огарону тудуп хоругдаан. «Үймээнни күткээни» дээш ону буруудаткан. Демир орукчулар профэвилелиниң удуртукчузу Антонио Сципионини, өске-даа чамдык профэвилел удуртукчуларын база хоругдаан. Оон соонда полицейжи кезектер ажылчы чоннарның Бүгү-ниити конфедерациязының бажыңнарын эжелеп алган.

Шериг диктатуразынга удур аргентин ажылчы чоннарның демиселиниң күчүлүг чалгыын доза шавар болгаш улустуң шимчээшкинин удуртулга чок болдурар дээш чазак дерзии хемчегларни ап турар.

ШААП ХАЛДААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгреэи депшилгелиг студентилерниң шимчээшкинин базары-биле аңаа удур халдаашкынын эгелээн.

Төлээлекчилер палатазының иштики айыыл чок чоруктун айтырыгларының талазы-биле комиссиязы «Студентилер — демократтыг ниитилел дээш» деп организацияның «херээнге көрүп эгелээн.

Иштики айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле комиссия антиамерикан-чы ажыл-чорудулганы истеп хынаар талазы-биле баккасургажаан комиссияның чажыртынып чагдынган база бир хевири болуп турар. Макартаминиң үезинде ол комиссия бужар багы-биле сургажаан турган. Конгресстиң бо органы адын сопуза-даа, бодунуң дайынзырак, антикоммунистиг утказын хевээр арттырган. Студентилер шимчээшкининиң алыс чылдагаанын: аштыг, вьетнамда дайынны, милитаризацияны чажырып чаары-биле антикоммунистиг калчараашкынны конгрессте эгелээни билдингир.

Чогаадыкчы улуг чугаа

Ырның ырак базымы

ТЫВАНЫҢ профессиональ болгаш бот-тывынгыр композиторларының ийи конференциязының ажыттынганының дугайын июнь 3-тө үнген солунда дыңнаткан болгай. Бистиң республиканың культуро амыдыралынга база бир чаа чүүл болур, музыка культуразының хөгжүдезинге улуг ужур-дузалыг бо конференция болдунуң ажылын каш хүнниӊ үргүлчүлээн.

Анаа элээн каш иletкелдерни дыңнааны оон киржикчилерниӊ болгаш чаладып көлген чогаалчыларга, ыры сөзүн бижин турар авторларга, уран чүүлдүң культураның ажылдакчыларынга ажыктыг болгаш өөредилгиг болган.

Композитор А. Б. Чыргал-оол «Музыка уран чүүлү В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тывамны 25 чыл оюнга» деп иletкедип кылган. Ол бодунуң иletкелиниге Тывада музыка чогаадылгазының хөгжүдезиниң амгы байдалын, бот-тывынгыр композиторларның чогаадып турар аялгаларының, музыкаларының дугайын тодаргай аналистеп чугаалаан. Музыка чогаадырынга чедиишкиннерлиг болуп турар авторларның аттарын адаан. Сөөлгү үеде Р. Кенденбиль черле шудургу ажылдан, эки музыкаларын чогаатканы, болуу тускай үнүүр болуу берген. Иletкелчи оон ынай ыры пропагандазынга доктаагаан. Чаа чогааттынган эки ырларны чоннуң пропагандылаар ажыл бисте багай тургустунган, республика радиозу ынары багай ырларны дамчыдып турар, чамдыкта ырларның авторларының аттарын безин адавайн баар.

Чамдык сөстерге ийи-үш чедир аялгаларны чогаадыптарының ажык чогум, ол чоруук эки ырны чоннга нептередиргә шаптык болуп турарын иletкелчи чептүг шүүмүүлээн. Музыка критиказының талазы-биле байдал бисте ан-не багай болуп, чогааттынып турар аялгаларның, улуг-дее хемчээлдиг музыка чогаадырының чедер-четпес талаларынга шын аналисти берип шүүмүүлеп-тер тускай эртемнит кижилер бисте чок болуп турарын, музыканың аас чогаалдын өөренип, чыыр чоруктуң бисте багай тургустунганын, мооң мурнунда бо талазы-биле Максим Мунаук эки ажылды кылып — улустуң ырларын чытташ, тускай вом кылдыр үндүрген, ол номнуң ам чок болуп, анаа аас чыдыгларны немээп, оны катап үндүрериниң эргежок чугулазын иletкелчи чугаалаан.

Тывага ыры культуразын сайыралырында улуг киҥээгей салгынче эш Чыргал-оол конференциянның киржикчилерин кыйгырган.

«Бот-тывынгыр композиторларның ыры чогаадылгазы» деп иletкедип Тыва АССР-ниң культуразының алдарыг ажылдакчызы композитор Р. Д. Кенденбиль кылган.

АМГЫ ҮЕДЕ бистиң республикада 40 ажыг бот-тывынгыр композиторлар ажылдап турар. Оларның чамдыктарының ырлары чоннга улуг нептередип ап, республиканың бүгү булуӊнарында ырлажыр. Эң дээре дээш ырларыны республиканың Улустуң чогаадылга бажыңының болеткеп кылган ырлар чыындыларында парлаан. Александр Лаптан, Солаан Базыр-оол, Б. Чүлдүм-Сүрүң, Альберт Танов, Кан-оол Базан-оол болгаш оон-даа өскелерниң чогааткан ырлары чоннуң сонуургалын чаалап алган. Бот-тывынгыр композиторларның чамдыктары бот-тарының чогаадыкчы уран мергежилиин, билиин бедидип турарлары дыка өөрүнчүг. Чижээ, Солаан Базыр-оол Курск хоорайның музыка училищезин, Семен Бухтуев Москваның Гнесинъш аттыг музыка училищезин доозан, Монгуш Кертик-оол Улан-Удэниң культура институдун доозуп келгеннер. Радиога чаа ырлар өөредир эки чаңчыл сөөлгү үеде утгундургаан.

Эш Бухтуев мооң адаанда санаалдарны киирген:

Бирээде, Улустуң чогаадылга бажыңы бот-тывынгыр композиторларга темаазын айтып берип, чагыг бээри улуг ужур-дузалыг. Чижээ, Чадаананың улустуң театры амгы үеде чоннга көргүзүп турары «Чеден-Мегечи» деп шинээр музыка каасталгазын бижиннрининң чагыын берген, автор оны күүсеткен, чаа тургускан танцыга музыка бижиннрни чагырга од автор оны база-ла эки күүсеткен. Ийиде, бот-тывынгыр композиторларның чогаадыкчы отчёдун дыңнап, оны организастаары улуг ужур-дузалыг. Үште, оларның чогаалдарын пропагандылаарын чогуур кичээнгейге алыр. Ынчангаш чаа эки ырларны пропагандылаарын республика радиозу болгаш Культура министерствозу тускай өөренип көрөө кандыгыл?

Эң эки ырларны шаңнап-мактаары база-ла оларның чогаадыкчы ажылынга улуг салдарны чедиргин, од ышкаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга холбаштыр литератураның болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш чарлаттынган республика конкурузунуң жюризи бот-тывынгыр композиторлар-биле бижыг харылзааны тударын, оларга тайылбыр ажылын чорударын чугаалаан.

Эш Танов бот-тывынгыр композиторларының ургуларга чогааткан ырларының дугайын чугаалаан. «Арыкчыгаш», «Койгунак», «Элек», «Хөглүгбей», «Шилги бызаам», «Дамырак» ургуларының янак ырлары апарган. Ургуларга бижиттинген ырларның четпези: оларның чаңгыс аай болуп турары, патриотчу утка-шынарлыының конгуг эвээжи. Тыва композиторлар ургуларга бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр.

Ырларны түгле баян-биле күүседнр чоруктан мынчага дээр уштунмаанывысты, үдезгего янзы-бүрү хөгжүм херекселдерни, оркестрлерни ажыглаарын, Улустуң чогаадылга бажыңы бот-тывынгыр композиторлар-биле харылзааны ам-даа четпес тургусканың, чоруткан ырларны чогуур үе-шаанда сайгарып көрбейн турарын, чамдыкта мырыңай кандыг-даа харыы чок болуруун эш Танов шүүмүүлээн.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) композиторлар А. Лаптаң, Р. Кенденбиль, Л. Ирайлевич, артистер М. Мунзук, К. Мунзук, шулукчу Л. Чадамба.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы В. Л. Сапельцев «Тыва композиторларның инструменталдыг музыкалары» деп иletкедип кылган, бо талазы-биле бижиттинген музыка чогаалдарының чедер-четпес талаларын чугаалаан. Иletкелчиниң доңгу анализ кылганы, Ростислав Кенденбильдиң чаа чогаатканы «Чечектел, черим» деп аттыг, «Кадарчының ыры», «Наадым», «Күш-ажылдың өөрүшкүзү» деп үш кезектиг сюитазын. Саян Бюрбенин симфониктиг оркестрге поэмазын, Алексей Чыргал-оолдуң база-ла чаа чогааткан «Чедер оюм» деп увертюразын, «Өөрүшкүнүң поэмазы» чогаалын, Альберт Тановтуң «Хөглүг кежээ» деп инструменталдыг чаа музыказын Тываның радио дамчыдыкылга болгаш телевидениниң симфониялыг оркестриниң күүсеткенин конференциянның киржикчилерн дыңнаан.

Тываның күрүне филармониязының уран чүүл удурткучузу, Тыва АССР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы Р. Н. Лесников «Ыры уран чүүлүнүң Тывада хөгжүдези» деп иletкедип кылган. Иletкел соок дарый тыва композиторларының хоргa бижээн ырларын база улустуң ырларын хоргa таалекке, «Хөглүгбей», «Шилги бызаам», «Дамырак» ургуларының янак ырлары апарган. Ургуларга бижиттинген ырларның четпези: оларның чаңгыс аай болуп турары, патриотчу утка-шынарлыының конгуг эвээжи. Тыва композиторлар ургуларга бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр.

Ырларны түгле баян-биле күүседнр чоруктан мынчага дээр уштунмаанывысты, үдезгего янзы-бүрү хөгжүм херекселдерни, оркестрлерни ажыглаарын, Улустуң чогаадылга бажыңы бот-тывынгыр композиторлар-биле харылзааны ам-даа четпес тургусканың, чоруткан ырларны чогуур үе-шаанда сайгарып көрбейн турарын, чамдыкта мырыңай кандыг-даа харыы чок болуруун эш Танов шүүмүүлээн.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы В. Л. Сапельцев «Тыва композиторларның инструменталдыг музыкалары» деп иletкедип кылган, бо талазы-биле бижиттинген музыка чогаалдарының чедер-четпес талаларын чугаалаан. Иletкелчиниң доңгу анализ кылганы, Ростислав Кенденбильдиң чаа чогаатканы «Чечектел, черим» деп аттыг, «Кадарчының ыры», «Наадым», «Күш-ажылдың өөрүшкүзү» деп үш кезектиг сюитазын, Саян Бюрбенин симфониктиг оркестрге поэмазын, Алексей Чыргал-оолдуң база-ла чаа чогааткан «Чедер оюм» деп увертюразын, «Өөрүшкүнүң поэмазы» чогаалын, Альберт Тановтуң «Хөглүг кежээ» деп инструменталдыг чаа музыказын Тываның радио дамчыдыкылга болгаш телевидениниң симфониялыг оркестриниң күүсеткенин конференциянның киржикчилерн дыңнаан.

Тываның күрүне филармониязының уран чүүл удурткучузу, Тыва АССР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы Р. Н. Лесников «Ыры уран чүүлүнүң Тывада хөгжүдези» деп иletкедип кылган. Иletкел соок дарый тыва композиторларының хоргa бижээн ырларын база улустуң ырларын хоргa таалекке, «Хөглүгбей», «Шилги бызаам», «Дамырак» ургуларының янак ырлары апарган. Ургуларга бижиттинген ырларның четпези: оларның чаңгыс аай болуп турары, патриотчу утка-шынарлыының конгуг эвээжи. Тыва композиторлар ургуларга бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр.

Ырларны түгле баян-биле күүседнр чоруктан мынчага дээр уштунмаанывысты, үдезгего янзы-бүрү хөгжүм херекселдерни, оркестрлерни ажыглаарын, Улустуң чогаадылга бажыңы бот-тывынгыр композиторлар-биле харылзааны ам-даа четпес тургусканың, чоруткан ырларны чогуур үе-шаанда сайгарып көрбейн турарын, чамдыкта мырыңай кандыг-даа харыы чок болуруун эш Танов шүүмүүлээн.

Бир дугаарында композитор Саян Бюрбе сес алган, бот-тывынгыр композиторларның чогаадыкчы ажылынга доктаагаан. Сөөлгү үеде чаа аттарның тыптып турары өөрүнчүг. Ынчалза-да оларның чогааткан ырлары үениң негелдезинге ам-даа четпейн турар. Чамдык ырларның сөзү кожамык хирезинде-ле азы лирактыг аялга чогаадыр азы лирактыг сеске кожамык хевирлиг аялга бижип турар. Чижээ эштер Кысытбай, Хомушку оларның ырлары ындыг болгулаан.

Тыва АССР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы, Шагаан-Арыгның ургуларның музыка школазының башкызы композитор Солаан Базыр-оол бодунуң саналынга, чамдык бот-тывынгыр аныяк композиторлар аялга чогаадып алган, оны кымга, кайа-даа көргүспейн, ыры хүлээп алырының комиссиязы хүлээп албанда-ла, түс черге ырлажыр, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге өөредип турарын, шынында олар багай ырлар болуп турарын, мооң соңгаар ындыг чоруккү болдурбазын, шак ындыг арга-биле «Чаңгыс хадың» деп ырның Улуг-Хемде нептерээнин, шынында оон сөзү-даа, эштери-даа дедим-дыла болгаш телевидениниң симфониялыг оркестриниң күүсеткенин конференциянның киржикчилерн дыңнаан.

Тываның күрүне филармониязының уран чүүл удурткучузу, Тыва АССР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы Р. Н. Лесников «Ыры уран чүүлүнүң Тывада хөгжүдези» деп иletкедип кылган. Иletкел соок дарый тыва композиторларының хоргa бижээн ырларын база улустуң ырларын хоргa таалекке, «Хөглүгбей», «Шилги бызаам», «Дамырак» ургуларының янак ырлары апарган. Ургуларга бижиттинген ырларның четпези: оларның чаңгыс аай болуп турары, патриотчу утка-шынарлыының конгуг эвээжи. Тыва композиторлар ургуларга бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр.

Ырларны түгле баян-биле күүседнр чоруктан мынчага дээр уштунмаанывысты, үдезгего янзы-бүрү хөгжүм херекселдерни, оркестрлерни ажыглаарын, Улустуң чогаадылга бажыңы бот-тывынгыр композиторлар-биле харылзааны ам-даа четпес тургусканың, чоруткан ырларны чогуур үе-шаанда сайгарып көрбейн турарын, чамдыкта мырыңай кандыг-даа харыы чок болуруун эш Танов шүүмүүлээн.

Бичии партизаннар 9 харлыг Васек Жигайлов, тоскулассчы Женя Стасюк оларның кылган маадырлыг хереқтерин лектор тодаргай чугаалаан. Женя тулчугушкунуңуң хүшкүүрлүг берге үезинде командирин мшкынгаш, аймаа-раксай берген солдаттарны командлаан. немецтерге удур атакаже көдүргеш, типселгеге чедирген. А хайгымчы Васек хөй-хөй үнелиг медээлерни командлал черинге экжеп турган. Ам ол Калмык АССР-де партия райкомунуң секретарында ажылдап турар.

Мария Кириллова Васильчиковаңың чугаазын Тес-Хемниң аныяктары үнелеп дыңнап, хоочун салгалдың кижилерине, оларның комсомолчу даймчы херектеринге чорааргланып турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Маадырлар дугайында

Совет аныяктар Ада-чурттуң Улуг даймының чылдарында — бо темага хей-хей номнар, киночуруктар, ырлар тураскаатынган. Улуг чаага боттары киржип, маадырлыы-биле тулчуп чорааннарның сактышкыннары амгы үениң аныяктарының кижиндилгезинге улуг рольдуг.

Мария Кириллова Васильчикова кончуг солуун чүүлдерни чугаалап чоруур. Ол — Совет Армиязың Топ бажыңының лектору, курлавырда капитан. Кадарчы кижиниң уруу, ол Москвага он чедн харлыында чедип келгеш, дааранылга комбинадынга ажылдай бергеи. Оон соонда Москваның Күрүне университединиң даштыкы дылдар факультединге өөренип кирген болгаш ону чедишкиннигг доозан. Хортан дайзын Төрөөн чуртче халдап кээрге, Мария Васильчикова үр бодаммаан: немец болгаш француз дылдарны эки билир кижи фронтуга эргежок чугула турган. Ол очулдурукчу апарган.

М. Васильчикова ам алдан харлап кырыксай-даа берзе, хей-ниитичи ажылын кагбаан. Лекторлап, очулдурукчулап. Совет Эвилелиниң хей-хей булуӊнарынга, чамдык даштыкы чурттарга чораан. Тывага ийи удаа келген. Тес-хемчиклер хундулуг аалчыны чылыы-биле уткаан. Ол чаңгыс-ла хүн иштинде алды кезек черге, барык-ла чедн түс кижиге лекциянны кылып, могат-шылаг чогун, ажылынга хаяы хандыкшылын көргүскен. Совет патриотизмниң чайынналчан илереллиниң дугайында оюун читпес аялгалыг Ленинчи комсомолдуң өстүргени маадырлар дугайында чугааны хамчап сеткиз хамымшкын-биле дыңнавас боор!

Лекцияга чоныш-сыныш чок аныяк маадырларның аттары адаттынып, оларның эрес-дидим чоруктарының чижектери көргүстүнген. Мария Байда. Зоя Космодемьянская, Лиза Чайкина, краснодончу «Аныяк гвардиянның» кежигүнера Михаил Кориишний, Иван Смолянов, Иван Шамов дээш, оларның чамдыктарын лектор хүүда танывр, оларбиле кады дамылдажып, өөренип ажылдап чораан.

— Совет Эвилелиниң Маадыры снайпер Людмила Павличенко ам дайынның хоочулнарының совет комитединде ажылдап турар. Дайын үезинде Людмила Американың Каттыжкан Штаттарынга совет төлээлерниң составында чорааан. Бир заводка үүре чугаалап бээрин оон америкаанар дилээш, түгле чаңгыс минута үе берген. Чүү дээн деп бодаар силер?.. Ынчан ийиги фронтуну ажыдарын Америка уламдыктырып турган үе болгай. Людмила хондур боданып хонган мен деп сөөлүнде сактып сегзеп. «Бөлүүн совет кыс мен 309 фашистерни чок кылдым, а силер, шымрак кижилер, чүнү кылдынар? Мээң артымда чаштынып орар-дыр силер!» Мывдыг эвээш сестер-биле ол хире хейнү чугаалап шыдаан.

Бичии партизаннар 9 харлыг Васек Жигайлов, тоскулассчы Женя Стасюк оларның кылган маадырлыг хереқтерин лектор тодаргай чугаалаан. Женя тулчугушкунуңуң хүшкүүрлүг берге үезинде командирин мшкынгаш, аймаа-раксай берген солдаттарны командлаан. немецтерге удур атакаже көдүргеш, типселгеге чедирген. А хайгымчы Васек хей-хей үнелиг медээлерни командлал черинге экжеп турган. Ам ол Калмык АССР-де партия райкомунуң секретарында ажылдап турар.

Мария Кириллова Васильчикованың чугаазын Тес-Хемниң аныяктары үнелеп дыңнап, хоочун салгалдың кижилерине, оларның комсомолчу даймчы херектеринге чорааргланып турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Онгу чемпион болур бе?

— Б. Спасский делегейниң он дугаар чемпиону болур бе?—деп айтырыг амгы үеде кончуг солуун болуп турар.

Гроссмейстер Спасский делегей чемпионну деп ат дээш маргылдаага киржир эрге дээш маргылдаага Ефим Геллерден, дат Бента Ларсеннден болгаш Виктор Корчнойдан үш сан артыш тинилээн. Ындыг шыллалданың ужур-дузазын үнелээри берге. Ынчалза-даа делегей чемпионунуң бодунуң күштүг талалары база бар. Чемпион ат дээш салыр кижини илереди маргылдаа болуп турда, илереп кээп болур удурланыкчызының аргаларын Петросян база-ла өөренип, баш удур боданыр аргалыг болган. Ынчалза-даа мындыг улуг маргылдаага баш удур чогуур белеткел чокка киржип болбас, ынчангаш Тигран Петросян шырак шыдыраачылар киржип турган маргылдааларга киржип турган. Ынчалзажок ол бодунуң кандыг нарын аргаларын коозудурбейн чораанын үүлгө бо маргылдаа көргүзер ужурлуг.

Чемпион ат дээш маргылдаанның сөөлгү элээн каш сылгыларында Петросян чидиг ойнаан. Оон чамдык талалакчылары ол Спасский-биле маргылдаага каразы-биле ойнаары берге-де, агы-биле ойнаарга ботна айылдыг эвес дээр янзылыг овааримчалыг аргазындан ойталаар боор деп түннелди кылган. Ынчалзада маргылдаанның амгы байдалы ол бодалды тодаргай-да бадыткаваан. Бо талазы-биле мен бодум хуумда, аргазы хенертен оскертн бээри айылдыг деп бодаар мен. Сүртеничиг Михаил Тальды сактып көрүүлерден. Ол, удурланыкчызының аргаларын Петросян база-ла өөренип, баш удур боданыр аргалыг болган. Ынчалза-даа мындыг улуг маргылдаага баш удур чогуур белеткел чокка киржип болбас, ынчангаш Тигран Петросян шырак шыдыраачылар киржип турган маргылдааларга киржип турган. Ынчалзажок ол бодунуң кандыг нарын аргаларын коозудурбейн чораанын үүлгө бо маргылдаа көргүзер ужурлуг.

Чемпион ат дээш маргылдаанның сөөлгү элээн каш сылгыларында Петросян чидиг ойнаан. Оон чамдык талалакчылары ол Спасский-биле маргылдаага каразы-биле ойнаары берге-де, агы-биле ойнаарга ботна айылдыг эвес дээр янзылыг овааримчалыг аргазындан ойталаар боор деп түннелди кылган. Ынчалзада маргылдаанның амгы байдалы ол бодалды тодаргай-да бадыткаваан. Бо талазы-биле мен бодум хуумда, аргазы хенертен оскертн бээри айылдыг деп бодаар мен. Сүртеничиг Михаил Тальды сактып көрүүлерден. Ол, удурланыкчызының аргаларын Петросян база-ла өөренип, баш удур боданыр аргалыг болган. Ынчалза-даа мындыг улуг маргылдаага баш удур чогуур белеткел чокка киржип болбас, ынчангаш Тигран Петросян шырак шыдыраачылар киржип турган маргылдааларга киржип турган. Ынчалзажок ол бодунуң кандыг нарын аргаларын коозудурбейн чораанын үүлгө бо маргылдаа көргүзер ужурлуг.

Шыдыраа төөгүзү делегейниң 9 чемпионун билир: Вильгельм Стейниц (Австрия), Эммануил Ласкер (Германия), Хозе-Рауль Капабланка (Куба), Александр Алёхин (Франция), Макс Эйве (Голландия) болгаш совет шыдыраа школазының төлээлери Михаил Ботвинник, Василий Смыслов, Михаил Таль болгаш Тигран Петросян.

Делегей чемпионну деп ат дээш маргылдаа совет гроссмейстерлер Тигран Петросян биле Борис Спасскийниң аразында амгы үеде болуп турар. Бистиң алдывыс, шыдыраага бүгү-эвилел чергелиг шиитекчи Игорь Васильевич Алексеевтиң ук маргылдаанның дугайында үүлүн мооң адаанда парладывыс.

Гроссмейстер Спасский делегей чемпионну деп ат дээш маргылдаага киржир эрге дээш маргылдаага Ефим Геллерден, дат Бента Ларсеннден болгаш Виктор Корчнойдан үш сан артыш тинилээн. Ындыг шыллалданың ужур-дузазын үнелээри берге. Ынчалза-даа делегей чемпионунуң бодунуң күштүг талалары база бар. Чемпион ат дээш салыр кижини илереди маргылдаа болуп турда, илереп кээп болур удурланыкчызының аргаларын Петросян база-ла өөренип, баш удур боданыр аргалыг болган. Ынчалза-даа мындыг улуг маргылдаага баш удур чогуур белеткел чокка киржип болбас, ынчангаш Тигран Петросян шырак шыдыраачылар киржип турган маргылдааларга киржип турган. Ынчалзажок ол бодунуң кандыг нарын аргаларын коозудурбейн чораанын үүлгө бо маргылдаа көргүзер ужурлуг.

Борис Спасский—хей талалыг арганыг шыдыраачы болгай. Ол бөлүглеп-даа, калбарттып-даа халдаарынга шыпкаар ойнап көрүүнерее?» деп айтырыг салырга, гроссмейстер түгле бодамчалыг хулумзуруур кижи. Петросян удурланыкчызы оон артык коштуг тып эккээр чадавас болгай деп бодап турар-дыр деп угаадылап болур.

Көрүкчүлерге база бир солун айтырыг — удурланыкчыларының нааны-харының ылгалдыы. Тигран Вартанович Петросян 1929 чылдың июнь 17-де Тбилисиге, Борис Васильевич Спасский 1937 чылдың январь 30-да Ленинград хоорайга төрүттүнген. Аразы барык 7 харлыг. Ынчалза-даа ол барымдаа эвес-тир.

Бедик мергежилдиг аныяк шыдыраачыларны хоочун шыдыраачылар чайлыг удуп алыр чижектерни шыдыраа төөгүзү хейнү билир. Эммануил Ласкер 68 харлыг турган, Москвага болган делегей маргылдаазынга 24 харлыг Ботвинник биле 27 харлыг Флор олардан түгле чартык сан чыдып калган, үшкү черни эзлээн. Ол ынчаарда оон 20 хар аныяк Капабланканы чиик уткан. Александр Алёхин тиилеттирбээн делегей чемпионну болуп арткан, 1946 чылда 53 харлыында моозо болгай. Михаил Ботвинник 1962 чылда 50 хар чыгай бергеи турган, 24 харлыг Михаил Тальды делегей чемпионну деп ат дээш маргылдаага белеп-уткан.

Т. Петросян биле Б. Спасский ам спортчу болгаш күш-дамыр-талазы-биле эки белеткелдиг. Спасский бо маргылдаага киржириниң мурнунда хүнде 5—6 шак чедир үеде күш-дамыр сайзырадыр мергежилгелер кылып турган. Ол аныяк турган черниң бедиин 180 см халып турган үези база бар, ынчаарда оон тренер башкылары шыдыраанны кагган, чиик атлетикага мергежиирин анаа сүмелеп-даа турган.

Тигран Петросян стол теннизинге, хаак спортунга, биллиардка шак. Оон аңгыда, ол хоккей болгаш футбол «Спартак» командаларының доктаамал болгаш шынчы үнелекчи көрүкчүзү.

Редакциянын орадакчызы С. К. ШОПУУ.

Чарлалдар, рекламалар

Өөренирин күзээрлерге

КЫЗЫЛДЫҢ МЕДИЦИНА УЧИЛИЩЕЗИ 1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЗЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР.

Училище 10 класс доозканнарны фельдшер салбырынга хүдээп алыр.

Өөренир хуусаазы 2 чыл 6 ай.

Училищеге кирерде билдирииткин, автобиография, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика, бижиннин дугайында документ, № 368 медицина шынылгазы: 6ярт чокка 3×4 хемчээлге тыртырган 3 фото-чурук, күн-ажыл дептериниң хөлчазы, чурттап турар чер болгаш ажыл төлевир дугайында шынылга, төрүттүнген дугайында хереглел хөлчазы, шериг биледи азы шеригге базарының бижин—бо үүлдерни өөревир кижи болу чедирип келир.

Документилерни июль 1-де эгелеп хүлээп алыр.

КИРЕРИНИҢ ЭКЗАМЕННЕРИН ЛИТЕРАТУРАГА (СОЧИНЕНИЕ) болгаш ХИМИЯГА (ААС-БИЛЕ) тускар.

Адрес: Кызыл, Ленин кудумчузу № 4.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИЙ ТЕАТРЫНГА

июнь 7, 8-те А. Кузнецовтуң, Г. Штайниың

„КАДАЙЛЫГ КҮДЭӘ“

деп үш көжегелиг комедия шиинээ болур.

Шии кежээкиниң 7 шак 30-да эгелээр.

Касса 10 шактан садыы эгелээр.

ЯРМАРКАЖЕ ЧАЛАП ТУР

Кызыл садыг 1969 чылдың июнь 7-де, субботада, эртенгиниң 11 шакта Ленин болгаш Октябрьская кудумчуларынга ярмарка организастаар.

Аңаа үрүлларның болгаш эр, хөрөөжен улустуң чайгы-чазы сезонунда кедер идик бараанарын садар.

Садыг алыкчылар! Ярмаркага келириңерни чаладывыс.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

Билип алыңар уруглар!

Уруглар силер сугга эштиринерде улуг кижилерниң хайгааралы-биле, түгле эштир тускай черзерге эштинер.

Кажан шагаарап ыяш аарыксай бергенинерде эжиминевер. Чанагаш эдиинер өлде хатка кагыспаңар.

Бажынар-биле куду баштанып ийикпе билбес, таныш эвес черлеринерге сугже халываңар.

Эриктен дыка ырады эштип кирбенер, суларап могай бергеш, айылга таваржып болур силер.

Моторлуг хемелер, пароходтар, баржалар, салдар чоруп орда оларга чоокшулады эжиминевер.

Казбак мыш, чудук кырында, дартайтыр үрдүүп каан тайтыр камералар кырында эштирип кончуг аңмылдыг.

Сугже дүжүр иткилешпенер, мынаар болза, амы-тыныңар ышкынып болур силер.

14 харга чедир уруглардың чаасказан хемелээрни чөпшээреес, улуг улуг кижи-биле кады хемелеп болур. Хемеге олуруп тура, хеме будун бе азы дежик бе дээрзин хынаңар. Хемеде ашкыныптер, ашкынып сыртыктарны, сугга үзүп хереқсел, сугга дүшкен кижиниң тыныш алыр тырыкы чүүл бар бе, оны көрүп алыңар.

Хемелеп чоргаш, оон кырынга ол-бо маңнаваңар, тепиштиневер.

Дүне азы имиртиңей бергенде хемелеп ойнаваңар. Хеме даштынче будун үштуруп, хемеден шураң эштирбеи чөпшээревес.

Хемеге эмин эртир хөй кижи олурар болза сугга оргуузунга ол аңдарылгаш, улустуң канкаптавышты болур. Эртин бар тыткан моторлуг хемелер чанынга, оон доктаар черлеринге болгаш салдар, көөрүүлер чанынга хемелевенер.

Эштин, шыминып, хемелеп, мотор башкарып, сугга дүшкен кижилерге дуза чедирерни өөреныңер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДОСААВЫ, РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ИДИКТЕР БОЛГАШ БУТТАРНЫ АЖААРЫ

Буттарны ажаарының дугайын чугаалавышаан, хамыктың мурнукка идиктерниң ужур-дузазын онзалап демдеглээр херек. Идиктер буянга таптыг-да ой болур ужурлуг.

Кончуг бедик эффектиг идиктер түгле таваңгайларының эвес, харын уттуг-чарынарының туруш байдалын өскеертир, ол чоруук үргүлларның ыт-бодунга багай салдарны чедирип болур.

Багай кылдыр таарыштырган идиктер буттарга хавырыктарны өөскүдер, а ол ышкаш дыргактарның книр өзер чоруун болдурар.

Чамдык кижилер буттары аарып чоруур апаарга ону түүсер аарымга, ревматизмге шаңнап чоруурлар. А херек кырында, бут аарының чыдагаанны нүргулайында-да бутка таарышпас идиктерде болуп илереп турар. Оон ужурудан хамыктың мурнунда идиктерниң улдунуң шын таарыштырын кылыры чугула. Бодуңуң кадыын камгалавышаан, херээжен кижи болза бедии ой-тан, эртинкалбак ээжектиг идиктерни кедер ужурлуг.

База үргүлчү ашпан, чогуур үезинде адын таарыштырбаска, кандыг-даа эптир таарымчалыг идиктер бутка оптешпестеп, үрелип калыр дээрзин билзе чогуур. Ол, хөрөөжен уктарны эки чүл, чурумнуу-биле адилээрн чугула.

Чамдык кижилер буттарының ойун эртир хөй суглуулардан качыгдап чоруурлар. Ол четпес чүүл-биле демисежирн чугула. Ындыг кижилер буттарын чылыг суг-биле хүн бүрүде саваннап чүл, уктарын түн бүрүде солуп, идиктерни курлавып, агаарладып ап чорза эки.

Уротроминниң болгаш тальканың аңгы-аңгы комекгериндеп бызаарга эки салдарны болдуруп турар. Ол бызаашкыны 5—6 түнээр дургузунда улаштыр чоруурлар. Бир эвес бо хемчеглер дузалавас болза эмчиниң сүмелеп дилээр чугуур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

кино

ИЮНЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бриллиантылыг хол» (делгем экранныг) 10, 12, 4, 5.55, 7.50, «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантылыг хол» 9.45, «Баштайгы курьер» 8 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кроштуң ужуралдары» 10, 1.40, «Хан-Эль-Халиль кварталында» 11.50, 3.30, 5.20, «Сес чок ыр», «Тыва сентябрьда» 7.10, «Хан-Эль-Халиль кварталында» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олеко Дундич» 3.10, «Барымдаа херек» 5.10, 7.05, 9 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харылсазгалыг секретарының 22-35, партийдин амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 21-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн Арганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ханында парлаага эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин— Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00151

КОММУНИСТИГ, АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРЧЫЛАРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Июнь 8 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 132 (7978) | Өртээ 3 көп.

Коммунистерниң сырый каттыжыышкынын быжыглаар дээш, антиимпериалистиг демиселдиң чаа көдүрлүүшкүнү дээш

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралынга 1969 чылдың июнь 7-де СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бистиң Чөвүлел хуралывыстың хүн чурумунуң кол айтырыгы—Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң соруулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүтү күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви. Бистиң бодалывыс-биле алырга, бо хүн чурумунуң хаара түткан айтырыгларының ужур-утказын. Кол документтиниң төлевилелинде тодаргай айыткан-дыр. Төлевилел болза бистиң чугаалажып көөр ужурлуг өске-даа документтилеривис-биле бир домей, коммунистиг шимчээшкиниинең амгы соруулгаларына дүгжүп турар дээрзин СЭКП ТК санап турар.

Делегейниң коммунистиг партияларының хей нурузуун төлээлээн бистиң Чөвүлел хуралывыс империализмге удур демиселчилериниң хөделиишкиннерин идепкейжидиргенге улуг ролдуу ойнаарынга бүзүрээр бис, эштер. Тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисежип турар күштериниң бүтү делегей фронтузуун сырый каттыштырарынга ол дузалаар.

Чөвүлел хуралдың ажылы, оон айтыр эчис соруулгаларын чедип алыр дээш демисел коммунистиг шимчээшкинде тургустунуп келген бергелерин ажып эртеринге, марксизм-ленинизм принциптерин үндезинге оон сырый каттыжышкынын быжыглаарыга база дузалаар деп чүвеге моон-биле кады бүзүредиг бис.

Бо бүтү делегейниң ажылчы чонпарының калбак массаларының болгаш депшилелиг бүтү күштериниң иштинге коммунистерниң- алдар, хүндүүн болгаш салдарын улам бедик көдүрер.

I.

Делегейниң амгы байдалы болгаш антиимпериалистиг демиселдиң соруулгалары

Эштер! Бүгү диптериҢ компартияларының төлээлекчилери боттарының демиселиннең моон сонгааргы оруктарын кады дугуржуп алыры-биле сөөлгү катап чыыланы үеден бээр тос бинче-ле четпес чыг эрткен. Ол болза болуушкуннар-биле долдунган ырыка чугула үе болган. Ол үе бистерге, коммунистерге, бинче эвес чедиишкиннерни бергең. бистиң шимчээшкиниивистиң эчис улуг соруулгаларын чедип алырынга бүгү-ле эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургусканы дээш Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга Эквадорнуң Компартиязының мурнундан ол өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Чөвүлел хуралды белеткээр талады-биле үр болгаш чымыштыг ажыл хостуг, демократтыг болгаш эш-ёзуузунуң байдалынга арткенни база оратор демдеглээн. Ол ажылга чүгле делегаттар эвес, харын Чөвүлел хуралга көөр кылдыр кирген документилер талазы-биле боттарының бодал-онаалдарын чугаалаан партияларның Төп Комитеттери база киришкен. Эквадорнуң Компартиязының Төп Комитединиң дэскаанын ёзуулаар оон төлээлери Кол документтинии бүрүнү-биле чүүлдүзүнүн көөр болгаш ол документтиге сеткил хынышкын-биле ат салыр апаар, чүге дээрге Кол документтиниң төлевилели делегейниң амгы байдалынга болгаш делегей күштерииин денгажүүрүгге шын үнелеп көрүшкүнүү эртем ёзуузунуң марксизм-ленинчи туруштарындан бүгү тодазы-биле болгаш мээптыы-биле берип турар-дыр деп, ол онаалап демдеглээн.

Эквадорнуң Компартиязы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга турускаалкан документтиинии төлевилелии база Чөвүлел хурал көөр апаар өскеда документтилерии бүрүнү-биле хүлээп ап турар деп, эш Д. Хиль бодунуң чугаазының түнелиинде медеглээн.

Чөвүлел хуралды белеткээр талады-биле үр болгаш чымыштыг ажыл хостуг, демократтыг болгаш эш-ёзуузунуң байдалынга арткенни база оратор демдеглээн. Ол ажылга чүгле делегаттар эвес, харын Чөвүлел хуралга көөр кылдыр кирген документилер талазы-биле боттарының бодал-онаалдарын чугаалаан партияларның Төп Комитеттери база киришкен. Эквадорнуң Компартиязының Төп Комитединиң дэскаанын ёзуулаар оон төлээлери Кол документтиниң

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының уланчызы

(Эгеен 1-ги арыында).

Эштер! Социализмниң делегей системазы — кол башкарикчы революстут күш болгаш антиимпериалистиг шимчээшкиннииң чөленгиижи дээрзин бистиң шупту-вус барымдаалап турар. Чаа болгаш эрги делегейниң удур демиселиниң чидиглеген тудум-на чаа инитилел тургузуунда салдынган бүгү-зе болдунар аргаларны ажыглаары, социалистиг чурттарның күчүзүн быжыглаары, оларның күжениишкиннерин цилба-биле болгаш бүгү талазы-биле айлап таарыштырары улам-на улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Алдан чылдар делегей социализмниң төөгүзүнде онза чеви эвээр. Чогум-на ол он чылдарда акыдүмна хөй-хөй чурттар социализмниң үндезиннерин тургузарын доозкан болгаш сайзырангай социалистиг инитилелди тургузарынче шилчээн. Социалистиг тургузуут уламна быжыкпышаан, бодунуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг тургузуунуң артык күштүүн, оон шынары болур ёзулуг демократизмин улам долгуу-биле илередип турар. Ол бүгү бистиң инити хөрээнге — антиимпериалистиг фронтуну быжыглаарының хөрээнге боттуг, чугула улуг салымышкын.

Ындыг кады ажылдажыга — социалистиг чурт бүргүзүнүң хөгжүдезиниң чугула фактору болур. Оон-биле кады, онзалаң демдеглээр чүве чүл дээрге, ол кады ажылдажылга антиимпериалистиг демиселдиң күчүзүг чепсээ болур, ол болза тайбың болгаш социализм дээш бүгү демиселчилериниң күжүн көвүдедип турар.

Бистиң хүнненгиисте антиимпериалистиг демиселдиң фронтузунда байдал хөй талазында капиталимзиле социализмниң экономиктиг чарыжы-биле тодаргайлаттынып турар. Бо талазы-биле социализм чурттары биче эвес чеднишкиннерин чедип алган деп сөткил ханмышкыны-биле чутаалап болур. Чижээ, Бот-Доднуга экономиктиг дуалажыкшыга Чөвүлелинде кирип турар чурттарны ап көөр болза, сөөлгү он чылда оларның национал орузгазы 93 хуу көвүдээн, ынчаарга сайзырангай капиталистиг күрүнелерде национал орузга ол-ла үеде 63 хуу өскен. Чер бөмбүрээниң девискээриниң 18 хуузун болгаш чонунуң 10 хуузун эзелеп турар Бот-Доднуга экономиктиг дуалажыкшыга Чөвүлелиниң чурттары амгы үеде делегейниң үлетүүр продукциязының үштүк бир хире кезиин бүдүрүп турар. Анда үндезиээш, ажылчы чоннарның амыдыралдеңгели өөрүн, экономиканы, артемин болгаш культураны улам хөгжүдеринге, ёзулуг улустың аргалар көвүдеп турар.

Оон-биле кады социализм чурттарының аразында экономиктиг кады ажылдажылганы ханмышкыны база болбаазырангайгыгазы уламчылаар турар. Ынчаарга тус-тус чурттарның улус ажыл-агыйының хөгжүдезинде ишкаш, бо талазда база-да амгы үеде шыңарлыг талазынче, инитилел бүдүрүлгезиниң болгаш экономиктиг харылаалажыр ажыктыны бедидериче кол түүкүдү салып турар. Европаның социалистиг чурттарында боттандырып турар экономика талазы-биле реформалар чогум-на ол сорулганы шинтипирээриге бараан болур ужурлуг. Социалистиг чаңгыс аай хөгжүдениң улам ынай сайзырарының комплекстиг, үр хуусаалыг программазы база ол-ла сорулгаларга бараан болган, ол программаның кол утланмышкынарын Бот-Доднуга экономиктиг дуалажыкшыга Чөвүлелиниң чоокта чаа Москвага болган түскай сессиязынга тодаргайлаан болгай.

Ол шинтипирлерни күүседирде, эвээш эвес ажылдарр апаар. Ынчалза-да бис шын орукта бис. Ынчангаш ол орук-биле чоруп орбушаан, акы-дүмна чурттарның дем каттыштырылгазы экономика талазы-биле капитализмни тиилээрин дүргедедир дээрзинге бүдүрээр бис. Ол сорулганы шинтипирээри чүгле социалистиг чурттарның боттарының эрге-ажыынга эвес, харын делегейниң инити эрге-ажыынга тааржып турар.

Антиимпериалистиг демиселдиң бир чугула фактору социалистиг күрүнелериниң даштыкы политика талазы-биле кады ажылдажылгазы болур. Практиканың көргүзүп турарындан алырга, ындыг кады ажылдажылга делегей болуушкуннарының чорудулгазынга социализмниң салдарын улгаттырып, империализмге удур оон ролюнүн өзерингө идигни берип турар-дыр.

Социализмниң болгаш тайбыңны камгалаарының идегелдиг чепсээ болур Варшава Керээзиниң организациязының хемчээлинге бо талазы-биле кылдыгаан ажылды онзалаң демдеглээр херек. Каш чылдың дургузунда ол организациянын Политиктиг консультатиктиг комитединиң сессиялырынга делегей амыдыралының кол айтырыгларын — тайбыңны бижиттээры-биле болгаш улустарның аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле, империализмниң агрессиң политиказынга удур демисел-биле шуут холбашкан айтырыгларны коллективтиг-биле чугаалаашкын көрүп турган. Ол кады ажылдажышкыны болза социализмниң делегей талазыбыле турушкарыл. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның херээн бижиттээн турар аллаш хөй айтырыгларга улуг чедиишкиннерни чедип алыр талазы-биле бистиң чурттарывыска дузалаан.

Империализмге удур социалистиг чурттарның демиселиниң — ол үүлге экономиктиг болгаш идей-политиктиг демисел эвес-тир. Бодунуң моо-ваүзү-биле агрессиң турган болгаш агрессиң болуп артып калган империализм бодунуң шериг күжүн доктаамал көвүдедип турар. Вьетнамда болуушкуннарының көргүзүп турарындан алырга, ону хөделдирип киристеринге ол белең болуп турардыр. Социалистиг чаалап алышкынларны камгалааринга күш база херек, күш боорда, эвээш эвес күш херек. Харын оон ужурунда акыдүмна өскө-даа партия-биле бир демей, СЭКП болза социалистиг күрүнелериниң камгалал күүзүн чайгылыш чокка өстүрериниң, камгалал талазынга оларның сырый кады ажылдажылгазының дугайында доктаамал сагыштыг салып турар. Бо чылын Варшава Керээзиниң чепсектиг күштерин башкарарын болбаазырангайжыдар талазы-биле чугула шинтипирлер хүлээп алынган. Эвилелчи чурттарның чепсектиг күштериниң кады хөделирин доктаамал ажылдан кылып турар, оларның дайынчы мергежилин өзүп турар. Варшава Керээзиниң чурттарының болгаш социалистиг өскедаа күрүнелериниң шериглерин эң чаа шериг техниказа-биле чепсеглеп турар.

Империализмниң делегейниңге удур шинтипирлеп биливриден хамаарыжыр. Чүвени ынчаар билир чорук дораан-на тыпты бөрбес. Ол болза чонунуң практиктиг дүржүлгазын ханы көргенинниң түңнели, бодаашкыннарның, эрткен орукту болгаш болуп болур перспективаларны сайгарып көргенинниң түңнели болуп тыптып келир.

Ынчалзажок чүвенин ужуру чүгле социализм тургузуушкунуун бодунуң чорудулгазының болгаш социалистиг чурттарның араазында чаа харылаалаларның боттуг нарын түүлүнде эвес болдур ийин. Боттарының хөгжүдезинге ол чурттарның таваржып турары хөй-хөй бергелер социализм делегейниңге ыйышкынны — экономиктиг, политиктиг, идеологтуг ыйышкынны тавариштырар дээш империализмниң үргүлчү салып турар түүкүдүбиле сырый холбаалыг. Социализмниң туруштарын инитиптен сударадыр, социалистиг чурттарның аразында харылааларга дүрбүжүүшкүнүүн болгаш мынай көргүшкүнүүн түүлдерни киирер дээр империалистерниң орандажышкыннары чаңгыс-даа хүн соксавайн турар. Ынчангаш серемчилел дотейленип, инитилел болуушкынарын аңгы талазы-биле көөрүүн эргежок чугулазын коммунистер чедир

мунистиг партиялар боттарының улузунуң мурнуунга хүлээлгезин болгаш бүгү делегейниң ажылчын аңгызының мурнуунга боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар.

Эштер! Антиимпериалистиг демиселдиң шинтипирлиг участоктарының бирээзи капиталистиг чурттарның боттарында болуп турары болдынгыр болгай. Империализмниң бодунуң шивээлеринге революсчу күштериниң аңаа таваришпырып турар согуушкуннары бүгү делегейниң хөгжүдезинге эргежок чугула. Демиселдиң он-даа фронтузунга алдан чылдар чаа хөй үүлдү кииргеп.

Капиталистиг делегейде аңгы демиселиниң чидиглеенишкинии маргыш чок факт болуп турар. Капиталистиг сайзырангай чурттарга 1960 чылдан эгелээн 1968 чылды кириштир ажыл сөксадышкынныг демиселге мурнуизагы 14 чыл дургузунда 150 миллион кижи киришкенинге удур инитилел-биле 300 миллион ажыг кижи киришкенни чугаалаарга-ла четчир. Ажылчын аңгының дайынчы сагыш-сеткилин кошкаан хөөр дугайында бадыткалдарның барымдаа чогум чаңгыс ол факт безин бүзүредип турар-дыр.

Ол үениң өске онзагай чүүлүн бээ онзалаң демдеглээри чугула-дыр, эштер. Бир эвес мырыңай чоокта-ла капиталистиг делегейге чамдык чурттарны буржуазия «социал тейбиңның ораны» дижир үүнниң одаглары ыңдыр көрүп турган болза, ам ындыг чурттар шуут чок. Боттарының тон чугула эрге-ажыктары дээш ажылчы чоннарның демиселиң чер болганда — эрткен чылын 5 муң хире ажыл сокса лышкыны болган АКШ-тан эгелээш оларда чылын ажылчы чоннарның «часы шавар халдаашкынынга» 14 миллион кижи киришкен Японияга чедир; 1968 чылдың май, июньда 10 миллион чыгаа кижи ажыл сокса лыш турган Франциядан база 1969 чылдың февральда бүгү-ниитии ажыл сокса дышкынынга 18 миллион кижи киришкен Италиядан эгелээш ажылчы чоннарның массалыг ажыл сокса дышкыннары болгаш чыскаалдары дагын-дагын кыптыгын үнүп кээп турар Уругвайга база Чилите чедир хайнытып турар.

Ажыл сокса дып турар кижилер боттарының негелдеерин капиталистерге неитп-ле албадап дөгептер аргазыг болуп турары корчуг улуг ужур-дузалыг. Оң чорук боттарының күжүнге бүзүредиг болурунга ажылчы чоннарның чогаадыкчы ёзу-биле шинтипирээрин кызыдып турар.

Делегей социализмни революсчу чанчылдарынын бүгү-ле байлаан болгаш хөй янзы хевирлерин база аңгы-аңгы чурттарның ажылчы чоннарының чогаадыкчазы-биле төрүттүнүп турар дүржүлгазы бодунда синиктиктирип турар. Оон-биле холбашпыр, ол дүржүлганы бистиң партиязыс үргүлчү өөренип, Совет Эвилелиниң байдалдарынга ажыглаан болгу дег бүгү-ле үүлдерни, социалистиг чурттарның опыттарын ажыглаан болгу дег бүгү-ле үүлдерни, социалистиг чурттарның ёзулуг идигни берип, оон үргүлчү дүржүлгазының бистиң өөредип турар дүржүлгазы ындыг.

Социалистиг системаны сырый каттыштырарының херээнде кол угланмышкын болза социализмниң бүгү чурттарының дең эргелерин, оларның бот эргезин болгаш хамаарышпас чоруун, оларның иштики херектеринге холгаарлавас чорукту чайгылыш чок сагыш тургаш, социалистиг интернационализмниң принциптерин чайгылыш чок боттандырары, социалистиг күрүнелериниң национал болгаш интернационалчы сорулгаларын шын дүүшүүрери, оларның аңы-дүмна дузалажылгазын болгаш деткижишкинии хөгжүдери болуур дээрзинин дугайында кол документиниң төлевилелинде айыттынган чүүл-биле бүрүн чөпшээрежин турар бис.

Делегей социализмни революсчу чанчылдарынын бүгү-ле байлаан болгаш хөй янзы хевирлерин база аңгы-аңгы чурттарның ажылчы чоннарының чогаадыкчазы-биле төрүттүнүп турар дүржүлгазы бодунда синиктиктирип турар. Оон-биле холбашпыр, ол дүржүлганы бистиң партиязыс үргүлчү өөренип, Совет Эвилелиниң байдалдарынга ажыглаан болгу дег бүгү-ле үүлдерни, социалистиг чурттарның опыттарын ажыглаан болгу дег бүгү-ле үүлдерни, социалистиг чурттарның эрге-ажыктары дээш ёзулуг идигни берип, оон үргүлчү дүржүлгазының бистиң өөредип турар дүржүлгазы ындыг.

Башкарыкчы коммунистиг партиялар төөгүлүг ужур-дузалыг аажок улуг ажылды кылган болгаш кылып турар деп чүвени ким-да хүлээвейн барып шыдавас. Ынчалзажок бүгү-ле айтырыгларны шинтипирээриниң оруктары тывылган, бүгү-ле чүвени билир болгаш бүгү-ле чүвени кылып билир бис деп чугаалап болбас бозбайн аан. Амыдырал чаңгыс черге турар эвес. Социалистиг инитилел харылааларын улам ынай сайзырангайжыдарының эргежок чугулазы-биле холбаалыг өске айтырыглар шинтипирлеттинген айтырыгларның орнуна турун келир болгай. Марксизм-ленинизмниң принциптерин чайгылыш чок удуртулга болдурун, бодунуң чуртунуң тодаргай байдалдарын болгаш делегей байдалын өөренип көрбүшаан, СЭКП социализм чурттарының өске-даа компартиялары ышкаш, ол айтырыгларны ой-шаанда болгаш чогаадыкчы ёзу-биле шинтипирээрин кызыдып турар.

Бот эргелиг болгаш дең эргелиг социалистиг күрүнелериниң аразында акы-дүмна харылааларны улам ынай быжыглаарын чедип алырын орандашпышаан, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуун чаа-чаа тиилелгелерже ажылчы чоннарны мөөнөвишаан, чаа инитилел тургузуушкунун удуртуп турар коммунистиг партиялар боттарының ыңдыг өскерилгелерин чедип алыр чөпшээрежи чоруур.

Ындыг болза-да колониалдыг хамаарылгадан хосталган күрүнелериниң аразы иезазының дугайында оларның оон ыңайгы оруу ам-даа четчеи-биле тодаратгынмаан деп база чугаалап болур. Оларда депшилелиг күштер-биле империализмниң деткин турары иштики реакциянын аразында күжениишкиниг демисел чоруп турар. Ол чурттарда иштики социал чарлышкынының чорудулгазы ханылаан. Боттарының сеткил-сагыжын хайныктырып турар үндезин айтырыгларны херек кырынга шинтипирлеп шыдаар ханы чаартылгаларны боттандырарын ажылчы чон массалар улам идепкейлин-биле негеп турар апаргаан. Оон-биле кады национал буржуазиянын үстүкү кезектери боттарының аңгы талазы-биле эргеажыын удуртулга болдургаш, социал депшилеге болгаш чайгылыш чок антиимпериалистиг улганыышкынны чорударынга удуралыштырарын. Аңаа үндезилээш, улам чидиг аңгы демисели калбарып турар.

Хосталган чурттарның мурнуунда амгы үеде турун турар сорулгалар варын болгаш хөй янзы. Чаалап алган хамаарышпас эргени бижиттээр, түскай, национал, экономикалыг, культурал, научно-техниктиг, социал үүлдерни тургузарын чедип алыр, эрткен үеден салгал болуп чыдыы калган хожудавашкынарны ажып эртер дугайында чугаа чоруп турар-дыр. Ол бүгүнү депшилелиг социал хөгжүлдениң болгаш империализмге удур чайгыыш чок демиселдиң оруу-биле, социалистиг чурттар-биле болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкиин-биле эвилелдежиринин оруу-биле чедип ап болур.

Хамаарышпас чорукче болгаш социал депшилгеже бурунгаар шимчээшкинин моондактаар, мурнуунгы боттарының колонияларын капиталистиг системаның хүрээлелинге хевээр арттырып, оларны өскертип каан хевир-биле-даа бол, мөлчүүрүнүң чери кылдыр хевээр арттырып алыр дээш империализм идепкейлиг ажыл-чорудулганы кылып турар. Национализмге болгаш сепаратизмге кордап салып аңгаш, империалистиг күштер хөгжүн олурар чурттарны иштинден кошкызырын, оларны бот-боттарынга удурланыштырарын, социалистиг чурттар-биле оларның харылаалаын бергедедирин орандажып турар.

Тускай хамаарышпас аныын күрүнелериниң келир үезинге ол бүгү улуг кыжанышкын болуп турар. Неоколониализм дээрге, колониализмден биче эвес айылыдыг дээрзин ол чурттарның улустары чоорту медереп билип турарлар. А ол чүл дээрге ёзулуг хосталга дээш демиселичилериниң болгаш аныяк национал күрүнелерни чаа кулданыышкынның кинчиин-биле бектеп алырын күзеп турарларының аразынга ап чидиг демисел туруп турар дээш ол-дур. Ынчангаш ол демиселге бүгү депшилгениг, бүгү антиимпериалистиг күштерни быжыг эвилелин тургузары шинтипирлиг ужур-дузалыг болуур.

Бөгүн Азияда болгаш Африкада революсчу көрүштүүнүн хөл айтырыгы — оларда чоннуң улуг ыяруузу болуп турар тараачыныларның туружунуң дугайында айтырыг болуур.

Делегейниң ол районунда тараачыннар — күчүлүг революсчу күш. Ынчалза-да ол болза, колдуунда-ла ала-чайгаар күш болур, оорган идеология болгаш политика талазы-биле бүгү-ле чайгылышкынныр, чөрүдүүлер болгулай бээр. Амдыгында он оон өскээр болуп шыдавас-даа, чүге дээрге тараачыннарның улуг ыяруузу ында коргунчуг ядаралдың болгаш эрге-шөлээ чок чоруктун байдалында, ажып эртер аргажок феодалдыг, а харыда феодал ёзулуг мурнуу чөрүшүнүн харылааларында чурттан туралар болгай.

Тараачыннарны империализмге удур демиселге, ёзулуг социал депшилге дээш боттуу-биле сырый каттыштырарының эң-не идегелдиг оруу— олар биле ажылчын ангының аразында быжыг эвилелди тургузары болур дээрзин делегейниң янзы-бүрү районнарынга революстут шимчээшкиннин дүржүлгазы кергускеп. Ындыг сорулга национал хосталганын зоназында база туруп турар.

Ындыг болза-да Азияның болгаш Африканың күрүнелериниң хөл ыяруузунда улуг үлетүүр чок, ажылчын аңгы ам-даа хевирлеин тургустунмаан, төөгү шак ынчаар тургустунда берген-дир. Ынчаарга индустриалдыг хөгжүлге калбара берген черлерде ажылчын шимчээшкиниң чугула туруштуу чаалап алган. Ол чурттарның көдээ ажылагый пролетариады демиселге база идепкейлиг киржип турар. Аныяк национал күрүнелериниң ажылчын аңгызының империализмге болгаш оон эвилелчилериниге удур демисели моон соңгаар ээ-не калбаа-биле хөгжүүр дээрзинге чигаанмейн барып болур. Эчизинде барып ажылчын шимчээшкиниң делегейниң чогум-на ол районунга чогуур ролльду ойнаар апаар.

Ажылчын аңгы биле тараачыннарның эвилели национал-хосталгалыг революциялырны түзүлүнга чедир чорудар, колониализмниң үржуктарын долуу-биле узуткаар арганы берип, социализмге шимчээшкиниң улам бүзүредиг болгаш тодаргай сорулгалыг кылыр апаар.

Бо ажыл-херекке биске, коммунистерге ковчуг улуг харысалга онаажып турар. Пролетариаттың эвилелчизи тараачыныарже улуг кичээнгейни салыры, мурнуунда колонияга турган чурттарның онза байдалынга тааржыштыр - стратегияның болгаш тактиканың чамдык талазарын немей ажылдан кылыры коммунистиг шимчээшкиниден негеттинер.

Амгы үениң бэйдалында мурнуунда колония турган чурттарның ажылчын аңгызының болгаш тараачыннарының аразында харылаалаарның айтырым аллаш хире чер-

(Уланчызы 3-ку арыында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазынын уланчызы

(Эгези 2-ги арында).

геан-биле делегей характерлиг болуп турар. Бүгү делегейниң бүгү ажылчын аңгызының хосталган аныяк күрүнелериниң тараачыннары-биле, бүгү ажылчы чоннары-биле эвилелин бижыглаарының дутаймында чугаа мында чоруп турардыр. Национал-хосталгалыг шимчээшкиниин, аныяк национал күрүнелериниң болгаш социалистиг демократтыстырылгазының чурттарының аразынга революсчу эвилелди бижыглаары-даа, национал хосталга дээш демисежип турар демиселчилериниң болгаш делегейниң ажылчын аңгызының авангарды болуп демисежип турар коммунистиг партилэрининг аразынга эң-не сырый харылзааны хөгжүдери-даа аңаа хамаарыжыр.

Моон-биле холбаштыр хөгжүп олурар чурттарның революсчу-демократтыг партиялары-биле коммунистиг партияларның холбаалыг, харылзаалыг болуруп черле чугула кылдыр санап турар бис. Ол партиялар болгаш организациялар — империализмге удур, социал депшилге дээш демиселге бистиң өөрүвүс-түр. СЭКП, амгы үеде национал-демократтыг 18 партиялар-биле харылзаа холбаавы тудуп турар, а совет хөй-иниги организациялары делегейниң ол зонаазының бүгү чурттарының демократтыг организациялары-биле холбаалыг. Коммунистиг партияларның национал-демократтыг партиялар-биле харылзаазы моон соңгаар-даа бижыскын дээш эргежок чугула бүгү чүүдерни кылыр бодап турар бис.

* * *

Мынчангаш эштер, бир эвес делегейде херектиң амгы байдалын боттуу-биле үнелеп көөр чүве болза, бир эвес, бир талазында, империализмниң болгаш өске талазында, аңаа удур туруп турар бүгү күштериниң хөгжүлдезин деңнеп көөр чүве болза, түңнел түгле чангыс болур — делегейниң хөгжүлдезиниң кол шугумун ам-даа революсиянның болгаш социализмниң күштери, тайбыңның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниин күштери тодарадып турар-дыр.

Сагыш амыр олуруп бээр, бот ооһурганыр чорук коммунистерге таарышпас дээрэн билдингир. Эң-не инзы-бүрү участоктарга күженишкиниг демиселдер болур дээрэн эки билир бис. Ажылчын аңгының революсчу авангардының хүлээлгези болза ол демиселдиң боттуг негелделериндэн хоорлу бербези, ооң кол үе-чадаларын болгаш шимчедикчи күштерни шын тодаргайлаары, массаны империализмге удур демиселге кодүрери болур.

Империализмге удур демисел болза коммунистиг болгаш ажылчын партияларга бистиң эчис сорулгаларывыс дээш, ажылчы чоннарның өске-даа бүгү отрядтары-биле эвилелдежип алгаш, ажылчын аңгының политиктиг эрге-чагырганы чаалап алыры дээш, социализм дээш демиселден хоорулбас-тудуш болур.

II.

Коммунистиг шимчээшкиниң болгаш империализмге удур демиселге хөделиишкиниң чаңгыс эптиг болурунуң чамдык айтырыглары

Эштер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бистиң даштыкыда эштеривистиң чорудуп турары улуг ажылын эң-не улуг кичээнгей-биле болгаш хүндүлел-биле көрүп турар.

Коммунистиг партияларның ажыл-чорудулгазы кижи төрелгетенге кайы хире аргежок чугулал, ындыг ажыл-чорудулга ниитилел хөгжүлдезинге кайы хире үре-түнелдигил деп чүвени хөй-хөй чурттарның төөгүлүг хөгжүлдезиниң дүржулгазы, аңгы демиселиниң дүржулгазы бүзүрелдки-биле көргүскен. Ынчангаш коммунистиг партиялар марксисчи-ленинчи теорияны удуртулга болдурбушаан, коммунистиг келир үеже орукту улустарга чырыдып берип турар. Олар социал депшилгениң улуг эчис сорулгалары дээш демисежип турар массалыг шимчээшкиниин баштап, чонну демиселче көдүрүп турар. Коммунистер — улустарның үндезин чугула эргелери дээш, тайбың дээш демисежип турарларның мурнуу одуруунда кезээде туржуп турар. Олар социалистиг революсиянның тинлеттирбес тугун бедин-биле тудуп келгеннер.

Аңгы дайызыны-биле шуут сегиржип алгаш, хөделип турар революсчу демиселчилерден кайы хире күженишкин, шиитирлиг болгаш эптиг орук, сагыш-бодалдың бижыг чоруу, партияның хөрөө дээш бүгү-ле үүлдү канчаар харам чокка кандыг-даа үеде бээринге белеп чорук негеттинерил дээрэни—социалистиг революсиняже кирген оруу нарын болгаш берге дээрэни совет коммунистер эки билирлер. Коммунистерниң ындыг шынарлары иланғыя бистиң үеинсте — дүшкүүрлүг болгаш күженишкиниг аңгы тулчуушкынарының үезинде онза чугула.

Коммунистиг партияларның чедип алган чединшкиннери маргылдаа чок. Ынчалза-даа бистиң чөвүлел хуралывыс бодунуң кичээнгейин шиитирлеттинмээн айтырыларже, антиимпериалистиг демиселдиң чаа-чаа болдунар аргаларынче, ооң оруунга тургустунуп келир бергелержө чөптүү-биле мөөнпеп турар. А ындыг бергелер туруп турар болгаш оларның чамдык кезии бодунуң хөгжүлдезинде нарын үеде таварыжып турар бистиң ол шимчээшкиниивистиң бодунда херектерниң байдалы-биле холбажып турар. Ооң чамдык кезектеринде чангыс-эптиг чорук шыңгыызы-биле үреллеп. Чамдык акы-дуңма партилар чедимче чок түүлдерге болгаш харын-даа буураашкынга безин таварышкан.

Ол бергелерниң чылдагааннары яңзы-бүрү.

Оларның хамыктары социализмниң, бүгү революстуг күштериниң ыйыштыныының уржуундан эрги делегей тургузуунуң канчаар-даа ажок улуг социал бустуушкуну болуп, буржуазиянның удурланыышкыны улгадып турар амгы үе-биле холбашкан болуп турар. Буржуазия туруштарын камгалаары-биле күрүне-монополистиг капитализмниң бүгү-ле экономиктиг болгаш политиктиг аргаларын ажыглаарыже чүткүп турар болгаш капиталистиг чурттарда антикоммунизмниң күрүне политиказының деңнелинге чедир көдүрген. Чурттарның бот-тарының иштинден коммунистиг болгаш бүгү-ле революстуг шимчээшкиннериниң сандарап, буступ дүжерин кордаар чорук амгы үеде империализмниң аңгы талазы-биле стратегиязының эң кол угланыышкынарының бирээзи болуп турар.

Тургустунуп келген бергелериниң ооң, өске чылдагааны болза, аңгы-аңгы социал кезектерге хамаарышкан хөй-хөй миллион кижилер идепкейлиг политиктиг хөделиишкиннерже хаара туттунуп турарыы болур. Оларның хөй нуруузу революсчу күженишкиниң улуг гураэоруу-биле политиказже кирип даа турза, оларны дүвүредип турар берге айтырыгларының оруктарының дугайын дыка-ла тодаргайы-биле билбейн турар. Чогум-на ооң ужурундан оларның политиктиг шүүртедээшкиннериниң частыышкыпнарындан политика талазы-биле идепкей чокталыышкынга чедир, реформачы — хоозун бодалдардан анархисчи дескел чокталыышкынга чедир чайгылыышкыны болуп турар. Бо бүгү компартияларның ажыл-чорудулгазын нарыыдалып, оларның сорулгаларының санында, оларның практиктиг ажылга негелделериниң хемчээлин-даа улгаттырып турар. Мындыг байдал турда болуушкуннарның калбарыышкынын ылап көөр, айтырыгларны чүтле хүннүң негелделерини ёзугаар эвес, харын-даа революстуг шимчээшкиниң эчис сонуургалдарын бөрымдаалап турганы шиитирлээр толээде, коммунистерден марксисчи-ленинчи ёзунун быжыг туруштуу болгаш принципиалдыы, нинтилел хөгжүлдезиниң айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле көөрү негеттинип турар. Ынчанмас болза, политиказының деңнелинге чедир көдүрген. Чурттарның бот-тарының иштинден коммунистиг болгаш бүгү-ле революстуг шимчээшкиннериниң сандарап, буступ дүжерин кордаар чорук амгы үеде империализмниң аңгы талазы-биле стратегиязының эң кол угланыышкынарының бирээзи болуп турар.

Тургустунуп келген бергелериниң оон, өске чылдагааны болза, аңгы-аңгы социал кезектерге хамаарышкан хөй-хөй миллион кижилер идепкейлиг политиктиг хөделиишкиннерже хаара туттунуп турарыы болур. Оларның хөй нуруузу революсчу күженишкиниң улуг гураэоруу-биле политиказже кирип

Маркизм-ленинизмден барыын болгаш «Чөөн»-даа үзелче чайгылыышкын бот-боду ылгалдыг, кедиин барып, демей хоралыг уржуктарга чедирер: коммунистиг партияларның дайынчы аргалыын кошкадыр, ажылчын аңгының революстуг туруштарын болгаш антиимпериалистиг күштериниң чангыс эвин сударадыр.

Национализмге дүжүп бээри, а чамдыкта харын-даа националисчи турушче шуут-ла кирери дээрге «Чөөн» болгаш барыын үзелдиг оппортунизмни каттыштырып турар ол партияларга удур «империализм-биле сүлчээлешкен» дээр нүүлдүг буруудадыышкыдан эгелээш, чарылдырыкчы хоралакчы болуктерни организастаарынга чедир бүгү-ле арга. чепсектерни ажыглап турар. Ындыг болуктер ам барык-ла 30 чурттарда бар. Пекин удуртулга оларны организастыг шимчээшкин хевирлиг болдурарын оралдажып турар.

Пекиниң чарылдырыкчыларының чедирип турар хорааын чедир үнелевейн барып болбас. Авантюрисчи орукче ыдалап турар Пекиниң ажыл-чорудулгазы ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның организастыг демиселиниң херээнге кайы хире улуг хораны чедирип турарын соолгу үениң аңгы тулчуушкуннарының дружулгазы тодаргай көргүскен.

Коммунистиг шимчээшкинге тергиндекчи чорук дээш, марксисчи-ленинчи партияларга удур демисел амгы пекин удуртукчуларының улуг күрүнеэирек чүткүүлдери-биле, өске чурттарның девискээрин алыксаан ооң негелделери-биле шуут холбашкан. Кыдаттың хостакчы ролюнуң дугайында бодал-биле кыдат ажылчыннарны болгаш тараачыннарны төөредип турар. Кижилерниң утаан-бодалын шовинизмниң калчаалыг антисоветизмниң ёзугаына массалыы-биле төөредип турар. Өске чурттарның черлерни кыдат күрүнеге хамаарыштырган чуруктарны болгаш өөредилге номнарын ёзугаар географияны өөренижилерге башкылап турар. «Аш болгаш дайынга белеткенирге» ам кыдат улуска айтып, сургап турар чүвези ол-дур. Моон-биле кады чугаа чогум кандыг даймының дугайында болуп турарыл деп чүве чигзинниишкинни болдурбайн турар. Ийи хонуктуң мурнунда Пекиниң «Гуанмин жибао» солуну «совет ревизионизм-биле аңаа-даа база ядролуг улут-даа дайынга белеткелди чорудар» деп кыйырган. Алгы-кышкылыг медеглелдерден боттуг аргаларга чедир чүвениң байдалы оранчок ырак болдур-йинн. Совет Эвилелинде боду дээш туржуп шыдаар күштер бүрүн четчир, а совет кижилериң нервалары быжыг, ынчангаш оларны алгы-кышкы-биле коргудуп шыдавас.

Албан ёзуунуң кыдат пропагандазының угланыышкыны бодун көргүзүп турар-дыр.

Бо бүгүнү барымдаалап көөрге Кыдаттың милитаризацияже угланыышкыны онза уткалыг болуп турар. Калчаалыг дайын белеткелдерин социалистиг чурттарга удур өжээнниг шовинисчи хөөннерни өөскүдүп турары-биле, амгы үеде дайынның болгаш тайбыңның айтырыларын кыдат удуртукчуларның нинти кайчаар көрүп турары-биле деңнештирбейн барып шыдавас бис.

Бо залга, 1957 чылдың Чөвүлел хуралынга, Мао Цзэ-дуннуң чугаазын мында олуржуп турар эштерден хөй кижилер билир бодр. Атомнуг дайын болган таварылгада кижи төрелгетенниң чартык кезии өлүп, кыярын болур дугайын аңаа бир чүве кылдыр, калчаалыы-биле ол чугаалап турган. Маоцзэдуннам дайынга удур демиселче эвес, а харын төөгү талазы-биле позитивтиг болуушкун кылдыр көрүп турары дайынче кыйгырып турар дугайын фактылар чугаалап турар-дыр.

Кыдат удуртукчуларның политиктиг авантюризминиң оларның дайын калчаараашкынын доктаамал чидиглендирип турары каттышкаш делегей байдалынга чаа уржуктарны болдуруп турар, оларны барымдаалап көрбейн баар бистиң эргевис чок.

Кыдаттың даштыкы политиказы пролетаржы интернационализмден херек кырында хоорулган, аңгы талазы-биле социалистиг утка-шыларын чидирген деп чүвеге делегей арепазында Кыдаттың практиктиг ажыл-чорудулгазы бистерни улам бүзүредип турар. Совет Эвилелин болгаш америк империализмни чаңгыс аай кылдыр көөрүн бар-ла шаабиле оралдажып турар чорукту чүгле ооң-биле тайылбырлап болур. Харын ооң туржук, ам Пекиниң даштыкы-политиктиг ажыл-чорудулгазының чидиг хылыжы чогум-на харын Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур утланган. Социалистиг күрүнелериниң хөй нуруузу-биле экономиктиг харылзааларын ам эрээш дээш хемчээлинге чедир кызырарындан, оларбиле кады ажылдажылганы чорударын ойталаарындан эгелээш, кыдат удуртукчулар совет кызыгаарга чепсектиг чөнгээлерни үүлгедиринге четкен. Бистиң чуртувуска «революсиняны өөскүдер», нинтилел тургузуун өскертир деп, совет улуска чөнгээлиг кыйгырыглар безин Пекиндеп дыннаныр турар.

Кыдат удуртулга империализмге удур демисел дугайын түгле сөс кырынга чулчуруп, ынчаарга херек кырында аңаа ооң дорт-даа азы дооратган-даа дузалап турарының дугайын фактылар хереченлеп турар. Ынчангаш социалистиг күрүнелериниң чаңгыс аай фронтузун чарылдырарынга дузалап турар. Делегейниң чидиг кризистериниң үезинде ыдалакчы рольду ойнап, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга моондактап турар-дыр. Антиимпериалистиг калбак фронтуну сырый каттыштырарынга шаптыктаар, делегейниң массалыг организацияларынга: аныяктарның, хөрөөженнериниң, эртеминиң организацияларынга, тайбың талалакчыларының шимчээшкининге, профессиллелдер шимчээшкининге болгаш өске-даа ол ышкаш организацияларга чарылдырыышкынны болдуруп, ол оралдажыышкын-биле ону үрээринге дузалап турар-дыр.

Империалистер Пекиниң амгы даштыкы политиктиг угланыышкынын делегей социализминге болгаш хосталгалыг шимчээшкинге удур политиктиг демиселге база бир ойнаарак дег кылдыр ажыглап турар деп чүве билдингир-дир.

Мынчангаш бүгү шугумнар-биле Совет Эвилелинче халдаашкын, бистиң улузувусна, бистиң социалистиг күрүнеёвиске, бистиң Коммунистиг партиявыска удур хоозуи пропаганда, нүүлдээшкин ССРЭ-ни көөр хөөн чок чорукка кыдат улусту тооредири, а ам чепсекти безин ажыглаанны; социалистиг өске-даа күрүнелерге болгаш хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр коргудуушкун болгаш нүүлдээшкин; капиталистиг улут күрүнелер-биле, ооң иштинде ГФР-биле доңнажы бергени—бөгүнгү Кыдаттың даштыкы политиктиг шугуму шак мынчаар коступ турар.

Бистиң кызыгаарывыска кыдат таланың организастаан мелдээжишкиннерни шуут болдурбазын оралдашпышаан, нарыядадышкыннарны болдуруп болгу дег, кызыгаарга хөделиишкиннерден ойталаар, чөрүлдөөлер тургустунуп келзе, оларны дувүрээзин чок байдалга болгаш чугаалажышкынарының аргазы-биле шиитирлээр деп, Кыдаттың чазаан март айда Совет чазак кыйгырганын билир болгай силер эштер. Кызыгаар айтырыларының талазы-биле 1964 чылда эгелээн совет-кыдат сүмележилгелерни чоокку үеде катап эгелээрин саналдаан бис. Совет Эвилели-биле чепсектиг күжү-биле чугаалажыр дээр оралдажышкыннар шыңгыы ойтур шавышкынга таварыжып апаарын ооңбиле кады баш бурунгаар сагындырган бис.

Чоокта чаа кыдат чазак харыы медеглелди кылган. Бир эвес состүн утказы-биле алыр болза, кыдат тала чугаалажышкынарының идеяларындан ойталаавайн турар. Кызыгаарга месилдежишкинден чайлаар болгаш аткылажышкынны болдурбас дээш чөптээрежип турарын база илергейлээн. Бис ам ол кыдат медеглелге чогуур харыыны белеткеп турар бис. Совет чазактың март 29-та медеглели ышкаш, бо харыы база-ла чугаалажышкынна р ның аргазы-биле чөрүлдөөлерни шиитирлээр, деп эргелиг база кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы эгелээр деп, бистиң принципиалдыг шугумувуска б үрүн дүшкен турары билдингир.

Ындыг болза-даа КҮР-нүң чазаанның медеглелин болдунуң утказының-даа талазы-биле, болдунуң бодалының-даа талазы-биле боттуг деп канчап-даа айтып болбас деп чүвени чугаалаар керек. Ол элдептиг докумоитиде төөгүнү нүүлдээн чоруктар, амгы үениң фактыларының хажыдыышкыннары долган. Совет чуртка удур өжээнниг каржы халдаашкыннар долган. Совет Эвилелинге чурт-девискээр характерлиг үндезин-барымдаа чок негелделерни ол документ катаптан турар ол негелделерни база шиитирлин-биле хүлээвейн турар бис.

Кыдат удуртукчулар чугаалажышкыннар кылырын илап оралдажып база дугуржуп алырын күзеп турар бе, моон соңгаар болуушкуннар канчаар хөгжүүрүн келир үе көргүзе бээр. Ындыг болза-даа совет кызыгаарга кыдат шериг албанныгларының чөнгээлериниң үргүлүдел турар фактызын көрбейн барып шыдавас бис. Моон-биле кады ККП-ниң IX съездизиниң шиитирлериниг үндезилээш бүгү Кыдатта хемчээлиниң болгаш шапкынчаанының талазы-биле көстүп көрбээн антисоветтиг кампания улам калбарган. Совет Эвилели Кыдатче халдаарын күзеп турар дээр чүвеге кыдат улусту тооредир чорукту күштелдиргеп.

Мындыг хевирлиг хоозун бодалды буруу шавары артык эвес. Бистиң улузувус коммунистиг ниитилелди тургузаар талазы-биле тайбың тургузукчу күш-ажылды кылып, ол кымче-даа халдаваан болгаш халдаар деп бодавайн турарын чүгле коммунистер эвес, харын-даа делегейниң ак сеткилдиг бүгү кижилери эки билирлер.

Кыдатка хамаарыштыр бистиң угшиивис принципиалдыг болгаш эчиланите чедир туруштут. СЭКП ТК болгаш Совет чазак бодунуң политиказын үзүн хуусаалыг перспективага үндезилээш тургузуп турар. Совет болгаш кыдат улустарның үндезин эрге-ажыктары дүжүүн турар дээрэни билир бис. Акы-дуңма кыдат улуска хамаарыштыр совет улустуң найыралдыг сагыш-сеткилин, ол ышкаш бистиң бүзүрээниивисти ёзугаар алырга, Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга хамаарыштыр кыдат улуста бар найыралдыг сагыш-сеткилди камгалаар болгаш деткиир дээш бүгү-ле үүлдерни кылырын оралдажып келген болгаш моон соңгаар-даа оралдажыр апаар бис.

Моон-биле чергелештир. Кыдаттың амгы удуртукчуларының политиктиг болгаш идейлиг хөделиишкиннериниң антилениичи, чонга удур алыс утказын ыяттавайн, оюн эртери таарышпас деп санап турар бис. Пекиниң чарылдырыкчы политиказынга удур, ооң улут күрүнеэирек даштыкы политиктиг угланыышкынынга удур шиитирлиг демиселди чорудар апаар бис. Коммунизмни тургузуп турар совет улустуң эрге-ажыктарын кандыг-даа халдаашкыннардан камгалаар дээш бүгү-ле үүлдерни кылырывыс черле билдингир.

Амгы кыдат удуртулганың хөделиишкиннерни болгаш үүлгедиглерни Кыдаттың Коммунистиг партиязының, бүгү кыдат улустуң күзелсоруунга болгаш чүткүлүнге-даа, ёзулуг үндезин эрге-ажыктарынга-даа домейлевейн турар бис. Кыдаттың ёзулуг национал катап төрүттүнүүшкүү, ооң социалистиг хөгжүддеэи ССРЭ-те болгаш социализмниң өске-даа чурттарынга удур, бүгү коммунистиг шимчээшкинге удур демиселдиң оруунга эвес, а олардың-биле эвилелдиң база аңы-дуңма кады ажылдажылганың оруунга чедип алдынар болгаш хандыртынар дээрэнинге хамызы-биле бүзүрээр бис.

Эштер! Кыдат удуртулганың политиказының түңнелинде тургустунган байдал империализмге удур чаңгыс эптиг айтырынга чаа байдалды таварыштырып турар-дыр. Бистерден, коммунистерден харылсалгалыг болгаш тодаргай туруш негеттинип турар. Сырый каттыжышкынче бистиң тура-соруувусту, чаңгыс эпче утланган бистиң ажыл-херектеривисти болгаш кады хөделиишкиннеривисти коммунистиг хүрээленнің божаңнаарынче, империализмге удур күштерниң чарлырынче утланган шугумга удур тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг бис.

Чаңгыс эп дээш демиселдиң шылгаттынган чепсээ коммунистерде бар. Ажылчын аңгының херээ дээш, социализм дээш алдарлыг тулчуушкуннарга тиилелгени ол чепсек хандырып берип келген. Ол дээрге — пролетаржы интернационализм-дир.

Делегейниң пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының улуг күжүн империалистер эки билип турарлар. Ынчангаш, олар социализмниң күштеринге удур, революстуг шимчээшкинге удур бодунуң демиселдиң оруунга эвес, а олардың-биле эвилелдиң база аңы-дуңма кады ажылдажылганың оруунга чедип алдынар болгаш хандыртынар дээрэнинге хамызы-биле бүзүрээр бис.

Эштер! Кыдат удуртулганың политиказының түңнелинде тургустунган байдал империализмге удур чаңгыс эптиң айтырынга чаа байдалды таварыштырып турар-дыр. Бистерден, коммунистерден харылсалгалыг болгаш тодаргай туруш негеттинип турар. Сырый каттыжышкынче бистиң тура-соруувусту, чаңгыс эпче утланган бистиң ажыл-херектеривисти болгаш кады хөделиишкиннеривисти коммунистиг хүрээленнің божаңнаарынче, империализмге удур күштерниң чарлырынче утланган шугумга удур тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг бис.

Чаңгыс эп дээш демиселдиң шылгаттынган чепсээ коммунистерде бар. Ажылчын аңгының херээ дээш, социализм дээш алдарлыг тулчуушкуннарга тиилелгени ол чепсек хандырып берип келген. Ол дээрге — пролетаржы интернационализм-дир.

Делегейниң пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының улуг күжүн империалистер эки билип турарлар. Ынчангаш, олар социализмниң күштеринге удур, революстуг шимчээшкинге удур бодунуң демиселдиң оруунга эвес, а олардың-биле эвилелдиң база аңы-дуңма кады ажылдажылганың оруунга чедип алдынар болгаш хандыртынар дээрэнинге хамызы-биле бүзүрээр бис.

Эштер! Кыдат удуртулганың политиказының түңнелинде тургустунган байдал империализмге удур чаңгыс эптиң айтырынга чаа байдалды таварыштырып турар-дыр. Бистерден, коммунистерден харылсалгалыг болгаш тодаргай туруш негеттинип турар. Сырый каттыжышкынче бистиң тура-соруувусту, чаңгыс эпче утланган бистиң ажыл-херектеривисти болгаш кады хөделиишкиннеривисти коммунистиг хүрээленнің божаңнаарынче, империализмге удур күштерниң чарлырынче утланган шугумга удур тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг бис.

Чаңгыс эп дээш демиселдиң шылгаттынган чепсээ коммунистерде бар. Ажылчын аңгының херээ дээш, социализм дээш алдарлыг тулчуушкуннарга тиилелгени ол чепсек хандырып берип келген. Ол дээрге — пролетаржы интернационализм-дир.

Делегейниң пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының улуг күжүн империалистер эки билип турарлар. Ынчангаш, олар социализмниң күштеринге удур, революстуг шимчээшкинге удур бодунуң демиселдиң оруунга эвес, а олардың-биле эвилелдиң база аңы-дуңма кады ажылдажылганың оруунга чедип алдынар болгаш хандыртынар дээрэнинге хамызы-биле бүзүрээр бис.

Эштер! Кыдат удуртулганың политиказының түңнелинде тургустунган байдал империализмге удур чаңгыс эптиң айтырынга чаа байдалды таварыштырып турар-дыр. Бистерден, коммунистерден харылсалгалыг болгаш тодаргай туруш негеттинип турар. Сырый каттыжышкынче бистиң тура-соруувусту, чаңгыс эпче утланган бистиң ажыл-херектеривисти болгаш кады хөделиишкиннеривисти коммунистиг хүрээленнің божаңнаарынче, империализмге удур күштерниң чарлырынче утланган шугумга удур тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг бис.

Чаңгыс эп дээш демиселдиң шылгаттынган чепсээ коммунистерде бар. Ажылчын аңгының херээ дээш, социализм дээш алдарлыг тулчуушкуннарга тиилелгени ол чепсек хандырып берип келген. Ол дээрге — пролетаржы интернационализм-дир.

Делегейниң пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының улуг күжүн империалистер эки билип турарлар. Ынчангаш, олар социализмниң күштеринге удур, революстуг шимчээшкинге удур бодунуң демиселдиң оруунга эвес, а олардың-биле эвилелдиң база аңы-дуңма кады ажылдажылганың оруунга чедип алдынар болгаш хандыртынар дээрэнинге хамызы-биле бүзүрээр бис.

Эштер! Кыдат удуртулганың политиказының түңнелинде тургустунган байдал империализмге удур чаңгыс эптиң айтырынга чаа байдалды таварыштырып турар-дыр. Бистерден, коммунистерден харылсалгалыг болгаш тодаргай туруш негеттинип турар. Сырый каттыжышкынче бистиң тура-соруувусту, чаңгыс эпче утланган бистиң ажыл-херектеривисти болгаш кады хөделиишкиннеривисти коммунистиг хүрээленнің божаңнаарынче, империализмге удур күштерниң чарлырынче утланган шугумга удур тургузуп шыдаар болгаш тургузар-даа ужурлуг бис.

Коммунистиг шимчээшкиниин чаңгыс эвин бижыглаары — бистиң Чөвүлел хуралывыстың эң чугула соруглазы-дыр. Оны чедип алырынга боттуг чүүдер чечирги-биле бар. Ынчалзажок, бистиң шимчээшкиниивистиң янзы-бүрү национал отрядтарының эрге-ажыктарының дүүшкек чоруун чүтле база катап демдеглээри-биле кызыгаарлаттыныр болбас ужурлуг бис. Чаңгыс эп — ол дээрге аңаа чугаа эвес, а ажыл-херек-тир. Чаңгыс эп боду-ла чедип алдынмас, ол дээш демисежир херек.

Коммунистиг шимчээшкиниин чаңгыс эвин бижыглаар төлээде, бир чөрүлдөөлерни ажыл эртеринде оруктарын дилеп тывары чугула дээрэни Чөвүлел хуралдың белеткелиниң үезинде-ле шупту-вус дугурушкан болгай бис. Ынчаарга, ол чөрүлдөөлер чаңгыс аай характерлиг эвес болуп турар. Ук чөрүлдөөлерни ажыл эртери янзы-бүрү оруктар-биле боттаныр дээрэни черле билдингир. Чамдык тадаргада чигаанниишкиннер болгаш айтырыглар ийи талалыг ужураажышкынарының база эң-хуузунун чугаалажып көрүүшкүнериниң үезинде чайлаттынын болуур. Өске тавырылгаларда — ол чигаанниишкиннер болгаш айтырыглар делегей кырынга ниитн эчис сорулгалар дээш кады демиселге амыдыралдың боду-биле ажып эртининп болуур. Ынчалзажок коммунистиг шимчээшкиниин үндезин айтырыгларынга, алыс утка-шынарынга хамаарыжыр чөрүлдөөлер база бар. Ынчаарга, оларны ажып эртери үр үеин болгаш дүжүп бериишкин чок демиселди негеп турары илдең мынаш-тыр.

Чөрүлдөөлерни ажып эртеринче утланган шугум дугайын чугаалаарда, үш айтырыгларга доктаар бодаан ийик бис.

Бирээде, — коммунистиг шимчээшкинни сырый каттыштырарынга империализмге удур кады хөделиишкиннериниң үжүр-дүзаазының дугайында. Коммунистер боттарының улустарының салым-чолу дээш, кижи төрелгетенниң келир үеин дээш дорт харыысалгалыг боон турар амгы байдалдарда айтырыгны мынчаар тургузуп болбас. Бистиң шимчээшкиниивисте бүгү чөрүлдөөлерни баштай ойталаарынга шиитирлел алыыл, а ооң соонда кады хөделиишкинилер дугайында ам дугуржуп алыыл. Амыдыралдың көдүрүп келгени демиселдиң чаа хевирлерин теория талазы-биле үнелеп көөрүүнүң эргежок чугулазын В. И. Ленин кезээде онзалап демдеглеп келген (т. 11. арыл 196). Революстуг демиселдиң демократтыг болгаш социалистиг соруглаарының бистиң үе-чадавыста чоокшулаштырып турар чүүлдү бистиң практиктиг ажыл-чорудулгавыска өң чугулалап көөр дээрэни олдур.

Ийиде, акы-дуңма партияларның аразынга харылзааларны болгаш ужуражышкынарыы бүгү талалыг калбартырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээр болдаан бис. Ол харылзаалар болгаш ужуражышкынар болза делегей кырынга бистиң дугуржулгалыг хөделиривистиң механизми, тургустунган айтырыглариың талазы-биле туруштарны деңнээриниң болгаш чөрүлдөөлерни таарыштырарының аргазы кылдыр эргежок чугула боон турар. Ийи болгаш хөй талалыг ужуражышкынар амгы үениң байдалдарында онза чугула ужур-дүзаалыг болу берген. Тодаргай болүк айтырыгларны чугаалажып көөрүүге болгаш коммунистерниң делегей кады ажылдажылганың хөгжүдерингe тус-тус чөрлерге болүк ужуражышкынарының чугулазын Европаның компартияларының Венага болган Чөвүлел хуралының, Карловы Вары конференциязының, Латин Американың акыдуңма партияларының конференциязының араб чурттарның коммунистеринииң ужуражышкынарының дуржулгазы бадыткап көргүскен. Бүгү-делегей чөвүлел хуралдары ышкаш коллективтиг ажылдажылганың ындыг хевирни чаа байдалдарга кады ажылдажылганың практиказы база тывылдырган.

Чөрүлдөөлерни ажып эртеринче болгаш бистиң шимчээшкиниивистиң чаңгыс эвин дээш демиселдиң адактыг сөөлүнде чугула үшкү угланыышкыны — ол дээрге партияларның теоретиктиг ажылын түңнээри, аңаа үндезилээш марксисчи-ленинчи теорияны сайзырадыры, ооң

(Уланчызы 4-ку арында).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазынын уланчызы

Коммунистиг партияларның теоретиктиг кады ажылдажылгазының методтарын болгаш аргаларын сайыраңгайжыдар, бот-боттарывыс информация бержирин экижидерин, кайы-кайызының дуржулгазын өөренир, санал-оналдарның үргүлүг солчулгазын организастаар талазы-биле тодаргай хемчеглерин бодап тывары ажыктыг болуур ийик деп санап турар бис. Делегейниң теоретиктиг конференцияларын доктаамал чорударын саналдап турар бис.

Марксизм-ленинизмге шынчы чорук, ниити эчис сорулгалар дээш кады демисел — бистиң шимчээшкинивисти быжыглаар болгаш ооң чаңгыс эвиниң бедик деңнелин хандырып турар чүүлдер ол-дур. Коммунистиг хүрээлениң сырый каттыштырарынче бодувустуң чаңгылыш чок тура-соруувусту бир эвес эки хүн бүрүде көргүспес болзувусса, империализмге удур чаңгыс аай фронтуну тургузарынче бистиң кыйгырыгларывыс хоозун болуп артып калыр. Ынчангаш Чөвүлел хуралдың түңнел документизиниң төлевилелиниң IV бөлүүн принципиалдыг чугула деп санап турар бис, ынчаарга ол бөлүк бо айтырыгларга тускай хамаарышкан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң чаңгыс эви дээш демисел чокка бистиң үеэнистиң сорулгаларывыш сорулгазын — империализмге удур Бүгү-делегей фронтузун тургузарын шинтпирлеп база болбас.

Эштер! База бир айтырыг бар — ол дээрге бистиң Чөвүлел хуралывыстың хүн айтырыгынга дорт хамаарылгалыг эң-не чугула ужурдузалыг айтырыг болуп турар. Буржуаз идеологияга удур эң-не идепкейлиг шавар халдаашкыны калбартпайн тургаш, империализмге удур бистиң демиселивиске тиңделгени чедип алыры, бистиң шимчээшкинивистиң болгаш империализмге удур бүгү күштерниң чаңгыс эвин быжыглаарын хандырары болдунмас дээрзинге мында олуржуп турар бүгү эштер чөпшээрежир боор деп бодай-дыр мен.

Империализм бодунуң ёзулуг сорулгаларын ажыы-биле чарлап тургаш, чедишкин чедип алырынга кордап шыдавас. Ол болза империализминиң бодалдарының ёзулуг утказын чажырып чаап, улустарның серемчилевин кошкадып турар идеология талазы-биле ындыг хоозун тоолдарның будун системазын тургузар ужурга таварыжып турар. Ол сорулга-биле олар идеология талазы-биле салдар чедиреринге амгы үеде бүгү чепсектерин ажыглап турар аажок улуг пропагандисчи машинаны тургузуп алган. Массаны төөредиринге, оларныӊ ниитилел медерелин дөгелендиреринге кордал салган тускай культура дээр хоозун үүвенип империалистиринг хөлезилеттинген идеологгары чогаадыкчылар. Ажылчы чоннарга ооң хоралыг салдарынга удур демисежири — коммунистериниң ажылынын чугула участоту болур.

Эштер, буржуаз идеологияга удур демиселге күчүлүг чепсээзис — марксизм-ленинизминиң идеологизазы бистеге бар. Ооң күүжүн эки билир бис. Бистиң идеяларывыс массаларда улам-на калбаа-биле иептереп турарын көргүп турар бис. Бөгүн чогум-на марксизм-ленинизм шаар халдаашкыны чорудуп турар, ынчангаш ол шавар халдаашкынны улам-на делегенгейи-биле калбартыр ужурлуг бис. Коммунистериниң идеологгут ажылды кошкадыр, осортан хоорлур дээр кандыг-даа чорук буржуаз идеологияның салдарының күштелиринге чедирер деп, Ленинниң сагындырыын ам кажандан артыкка бодаары чугула.

Буржуаз идеологияның ажылчы чоннарны хоралап санадарыр салдарынга удур демисел болза бүгү чурттарда коммунистериниң ажылывының чугула кезээ болур. Моон-биле холбаштыр акы-дүңма партияларның дугуржулгалыг күжениишкинериниң ужур-дузазын, коммунизминиң дайзынарывының идеология талазы-биле вүгүлдээшкиннерин сойгалап илередириве утказын хамаарыштыр, ажылчы чоннарның херээ дээш демиселге бүгү делегейге тиңделгени чедип ап болур дээрзинге бүзүредиг бис.

Эштер! Бистиң Чөвүлел хуралывыстың документизиниң төлевилелинде мындыг кыйгырыгны кылган: «Социалистиг чурттарның улустары, капиталдың чурттарында пролетарийлер болгаш демократтыг бүгү күштер, хосталган болгаш дарлаткан улустар, империализмге удур, тайбың, национал хосталга, социал деппилге, демократия болгаш социализм дээш ниити демиселге каттыжыңар!» Бистиң бодавывыс-биле алырга, ол кыйгырыг үениң негелдезин кончуг эки илертейлеп турар.

Бистиң Чөвүлел хуралывыска амгы үениң байдалында империализмге удур демиселдиң кол утказыышкынарын болгаш тодаргай сорулгаларын коллективтиг-биле тодаргайлап алыр бис. Элээн каш чурттарның улустары, эң улуг дээш профвилел болгаш өске-даа хөлзиитиг организациялары оларны эдертип чорup турар бистиң партияларывыстың өмүүжээниден оларны саналдап үндүрбүшаан, бис ооң-биле антиимпериалистиг бүгү күштерни сырый каттыштырарынче кончуг чугула базымны кылып турар бис. Ол утказыышкынарны болгаш улустарның калбак антиимпериалистиг фронтузун тургузарының айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң төлээлериниң чамдык бодалдары мындыг-дыр.

III.

СЭКП бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы

Эштер!

Чартык чүс чыл ажыг үеде политиктиг-даа, экономиктиг-даа, идеологтут-даа, шериг-даа талазы-биле бүгү утказыышкынар-биле Совет Эвилели империализмге удур туржуп турар.

Хамааты дайзының доозулгак соонда дораан-на В. И. Ленинниң демдеглеп турганы болза: «Ам делегей революцизизынга бодувустуң дээштиг кол салдарывысты бодувустуң ажыл-агый политикавыс-биле чедирип турар бис» (ЧДЧ т. 43, арын 341). Бистиң партиявыс ол кол бодал амгы байдалдарда база-ла ужурдузалыын хевээр арттырган деп санап турар. Бистиң экономиктиг чедишкиннеривистеп Совет чурттуң камгаланыр аргазы, социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының камгаланыр аргазы, биче эвес хире-чергеэзи-биле, агрессияның болгаш дайзының империалистиг политиказынга удур туржур арга хамааржып турар. Бүгү делегейде революстуг болгаш хосталгалыг шимчээшкинии деткинирине бистиң аргалавывыс база-ла ол чедишкинерден хамааржып турар. Капитал чурттарында ажылчы чоннарга-даа база колониализминиң дарлалын ап октаткан улустарга-даа социализм дээш ең эки агитатор болуп бар чоруур чаа ниитилел тургузуунуң үлегерчижээ база ол чедишкиннерден хамааржып турар.

Эрткен оруукче көргүмүшаан, бистер, совет коммунистер, экономиканың хөгжүлдези дээрге, улуг болгаш харын-даа хүн бүрүдеги күжениишкиннерин негеп турар демиселдиң нарын фронтузу болур дээрзин чугаалап шыдаар бис. Шаандагы ажыл-агый талазы-биле хожуугаргай чорукту салгап алган болгаш империалистериниң дөгээн дайынналрының чедирген аажок улуг хоозураашкының чылдагаанында бистиң чуртувуска ол фронт онза күжениишкинниг болган. Совет эргечагырганың чылдарының дургузуунда ол бергелерин канчап ажып эртеникивисти, ажыл-агый хөгжүлдезинге чүүү чедип алганывысты, делегей байдалынга болгаш делегейниң революстуг шимчээшкинивиге ол кайы хире салдарлыг болганын шуптунар билир болгай силер.

Алдан чылдарда бистиң ажылывыстың түңнелдерин көргүүп турар чүгле чамдык саннарны бөгүн айтып каары күзенчиг болур ийик. Бо сес чылдарның дургузуунда ССРЭ-де үлетпүр продукциязының будүрүлгези ийи ажыг катаа өскен. Көдээ ажыл-агый продукциязының будүрүлгези барык үштүң бир кезинге чедир көдүрүлген. Ажылчы чонарның боттуг орудлагары 43 хуу бедээн.

Капиталистиг делегейниң ең күчүлүг болгаш бай чурту — АКШ-тың экономика талазы-биле бистиң ыраткан хемчээл база дыка кыларылган. 1960 чылда бистиң үлетпүр будүрүлгевистиң хемчээли Америкавынынан 55 хуу, а 1968 чылда—70 хуу хире болган.

Совет улустуң ылган ажылының дугайын бо чурагайлар бүрүн билип алыр арганы бербейн турар болбайн аан. Ажыл-херектиң чүгле сан талазының дугайында эвес, харын база шынар талазының дугайында каш сөстү чугаалап каар болза чогуур.

Сөөлгү чылларда, ылангыя СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директивазында уланнаан амгы беш чылдың эгезинден бээр ажыл-чорудулганың бо талазы бистиң партиявыстың онза сагыш салышкынарының кол үүлү болу бергең деп чугаалап болур. Ниити экономиктиг өзүлдениң бедик темпилерин хевээр арттырарының бүгү чугулазын билбишаан, бис экономика талазы-биле ажыктышның-даа, эртем-техниктиг деңнелиниң-даа талазы-биле делегейде эң мурвакчы улус ажылагыйын тургузарывыс утказыышкынны моон-биле кады холга алган бис. Эрткен чылдар бо талазы-биле база ите үре-түңнелдиг болган.

Техниктиг деппилгени тодарадып турар адырларны — химияны, электроникаңы болгаш прибор тудуушкунуң, ылаптыг болгаан ар машина тудуушкунуң база өске-даа адырларны дүргеп хөгжүдениң күсели-биле үлетпүрүң структуразы улуу-биле чаартыныр турар.

Биске биче эвес бергелер турган көдээ ажыл-агыйга бүрүнгаарлаарывыга баштайгы улуг белеткелдер сөөлгү чылдарның дургузуунда база тургустуган. Күрүне көдээ ажылагый будүрүлгезиң комплекстиг механизастаарында болгаш электрижидерииге, ону химижидеринге, черни мелиорастаарывыга ол хире хөй капитал салыышкынарын ажаа-дээ үндүрбейн келген.

Сөөлгү чылларда партияның инициативазын ёзугаар бистиң экономикавысты эргелеп башкарарынга эде тургузулганы чоруткан, планнаашкының болгаш ажыл-агыйны ээлеп башкарарының арга-методтарын сайзыраңгайжыдарын шынгыы ажылдап эгелээн бис. Ол нарын ажыл ам-даа доозулбаан. Ынчалзада-даа ол ажыл улус ажыл-агыйынга кайы хире таарымчалыг байдалды чедирип турарын ам безин көргүп болур.

Сөөлгү чылдарның дургузунда чурттуң чедип алган чигзининг чок чедишкиннер-биле кады бистиң ажылывыста бар четпестерин, бистиң мурнувуста тургустуган улуг сорулгаларны база-ла билип турарывысты демдеглеп каары күзенчиг ийик, эштер.

Амыдырал мындыг айтырыгларны доктаамал тургузуп турар. Совет экономиканың хемчээлдерин, ооң хөгжүлдезинин дүргеп темпилерин, бистиң ышкаш, мындыг улуг чурттуң хөй янзы хереглелдерин болгаш негелдедерий барымдаалаш көөр болза, ону кайгаар-даа ужур чок. Хөгжүлдениң диалектиказының бодуу база-ла мындыг: ниитилел ең бедик деңнелди чедип алган тудум-на бодунуң мурнунга хемчээлдериниң талазы-биле ең парын болгаш улуг сорулгаларны тургузуп турар.

Харын ындыг янзылыг сорулгаларны хандыр өөренип көөрүүн үеэн бисте ам-на этелээн. Коммунизм тургузуушкунунга, СЭКП-ниң Программазын күүседиринге база бир улуг базымны кылып ужурлуг чаа беш чыл планын ажылдап кылып турар. Ол планга чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинин кол утказыышкынарын, перспективтиг кол сорулгаларны кииреринче бистиң түңнүлүвүс база-ла чайгаар билдиңгир-дир.

Ол сорулгалардан хамыктың мурнунда эртем-техниктиг деппилгени дүргедиринииң сорулгазын онзалап айтыры эргежок чугула.

Эртем-техниктиг революциязыны улам калбартыры капитализм биле социализминиң аразында төөгүлүг чарыштың кол участоктарының бирээзи болу бергеи деп, Чөвүлел хуралдың кол документизиниң телевилелиңде демдеглээн. Бистиң партинявыс айтырыгны ынчаар билирибиле бүгүн чоппшээрежип турар.

Социалистиг тургузуунуң артык күштерин ажыглавышаан, Совет Эвилели амгы эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинге улуг чедишкиннерни чедип алган. Бис ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга бир дугаарында бараан болдуруп, космосче бир дугаарында үнген бис, эртем-техниктиг деппилгенин бирги одуругларынче Совет Эвилелин үндүрген өске-даа хөй кайгамчык чедишкиннерди бир дугаарында чедип алган бис.

Ындыг болза-даа бо чедишкиннериң дугайын чугаалап тургаш, бис эртем-техниктиг бедикке чаржыр ужурлуг ол кижилеринге күштерин бичеледирин күзевейн турар бис. Маңаа демисел үр болгаш берге болур. Бо талага социализминиң артык күштерин база көргүзери-биле ол чарышты шыгыы чорударыга бүрүн шинтпирлиг бис. Ол чорук чүгле бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунуңун эргеажыктарында эвес, харын база делегей социализминиң эрге-ажыктарында, революстуг болгаш хосталгалыг бүгү шимчээшкинииң эргеажыктарында дүжүп турар.

Бистиң ону чедип алырын күзеп турарывыс эртемниң болгаш техниканың чаа улуг бурунгаарлаашкыны—улуг күженишкиннер болгаш хөй капитал салыышкынары-биле холбашкан дыка нарын ажыл-херек болур. Делегейде санаттыныр турар эртемденнериң дөрттүң бир кезиня бөгүн бистиң чуртувуста ажылдап турар болза-даа, кадрларны аажок хөй саннаны-биле белеткээрин ол ажыл-херек негеп турар. Чаа техника-биле ажылдаар улуг-лут хөй миллион-миллион кижилерниң эртем-биликиң болгаш профессионалдыг билиглерин бедидерп база эргежок чугула. Шаг-үениң негелдезин ёзугаар эртемниң болгаш будүрүлгениң радикалдыг үоокшулажыышкыны болу бергеи. Чаа хөй эртем төптерин болгаш өөредилге черлерин тургузаар, эртем-шинчилел ажылдарының фронтузун улам ыңай болгаш аажок улуу-биле кадбартыр, эртеминиң сөөлгү чедишкиннерин болгаш электрон-санаалга техниказын ажыттарын ёзугаар башкарылганың кылган системаларын тургузаар болгаш калбаа-биле нептередир ужурлуг бис. Бо бүгү сорулгалар бистиң чаа беш чыл планывыска төлептиг черии тывар ышкаш-тыр.

Ажылчы чонарның чаагай амыдыралын бедидер деп, социалистиг ниитилелдиң чугула сорулгазы бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазында кезээде бирги планга турун тургаш, Бистиң чуртувус бо талазы-биле улуг чедишкиннерни база чедип алган. Ажы-дүңма партияларның Совет Эвилелиңе каш удаа чораан төлээлемчилери ол дугайын чүгле статистиканың аңаа чурагайларындан эвес, харын база боттарының шуут көргеи чүүлдериниле айтып болур.

Бир эвес бистиң чүүден эгелээнивисти, кандыг бергелерни ажыл эртер ужурга таварыжып турганыывысты барымдаалап көөр болза, ажылчы чонарның амыдырахының чедип алдынган деңнелии улуг түңнелге кылдыр көөрүп турар бис. Көдээ суурларда хөй миллион кижилер чурттан турар бистиң чуртувуска—бо сорулга бир дөмей хире-чергеэзи-биле чугула-даа, нарын-даа болуп турар.

Бо сорулгаларны шинтпирлеринге чаа беш чыл планы бурунгаар улуг базым болур деп санап турар бис.

Бо сорулгаларның дүргеи шинтпирлеттинери бистериниң шуптувуска күзеничиг ийик. Ындыг болза-даа делегей байдалы экономиканы хөгжүдиринге, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын бедидеринге болгаш культураны көдүрериниге чурттуң бүгү курлавыларын кииреп арганы биске бербейн турар. Хөй акша-хөреңгилерни камгалалга үндүрер ужурга таваржып-дыр. Ынчангаш камгалады эң бедик деңнелге тургузуп турарывысты силерге бүзүредип болур мен. Бистиң Чепсектиг Күштеривис боттарының Төрээн чуртунуң кызыгаарларын идегелдин-биле камгалап, эвилелчи армиялар-биле кады социализминиң акы-дүңма чурттарының чаалап алыышкынарының камгалалында, тайбыңның болгаш улустарның айыл чок чоруунуң камгалалында турар.

Социал-политика талазы-биле улуг сорулгаларны мурнувуска тургузуп турар бис.

Маңаа бирги планда—социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдер болгаш Совет күрүнеии быжыглаар. Бо сорулгаларны чаңгыс аай тудуш кыдыр көөрүнге бистиң амыдырал, бодувустуң чуртувустуң ажыл-агыйынга, бодувустуң чуртувустуң ажыл-чорудулгазынга, ооң-биле чергелештиг, тайбың кожа-келбээ догуиаашкынга дээрге, социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериниң аразынга дайынналрының чугула чанчыышкынарын ажыглаар, ооң-биле чергелештир, тайбың кожа-келбээ догуиаашкының принцивии капиталистиг делегейниң чурттары-биле Совет күрүнеиниң харылзаалаарының үндезини болуп турар, ынчаарга ол принципти В. И. Ленин үндезилеп айыткан. Ук принцип болза чурттар аразынга тыптып келген маргылдаалыг айтырыгларны чепсектиг күжү-биле эвес, дайынбиде эвес, а тайбың арга-биле шинтпирлээри болдур. Ол принцип делегейде делгем үүлдөн корүүшкүнүү болуп турар.

Тайбың кожа-келбээ догуиаашкының принцивии капиталистиг делегейниң чурттарының хамаарышпас, бо дугайын эң-не шинтпирлии-биле онзалап демдеглээр херек. Ооң-биле чергелештир, тайбың кожа-келбээ догуиаашкыны дээрге, социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериниң аразынга дайынналрының чугула чанчыышкынарын ажыглаар, ооң-биле чергелештир дугуржуп ап шыдаан болгай.

Бистер империалистиг албадаашкыныарга болгаш даштыкы монополиляларның моолуүдезиниге удурланыышкыны күштелип турар Латин Американың күрүнелери-биле харылзаазаарны калбартып турар бис.

Күрүнелериниң ниитилел тургузуундан хамаарылга чокка тайбың кожа-келбээ догуиаашкының принцивии капиталистиг делегейниң чурттары-биле Совет күрүнеиниң харылзаалаарының үндезини болуп турар, ынчаарга ол принципти В. И. Ленин үндезилеп айыткан. Ук принцип болза чурттар аразынга тыптып келген маргылдаалыг айтырыгларны чепсектиг күжү-биле эвес, дайынбиде эвес, а тайбың арга-биле шинтпирлээри болдур. Ол принцип делегейде делгем үүлдөн корүүшкүнүү болуп турар.

Тайбың кожа-келбээ догуиаашкының принцивии идеологиниң демиселиниң

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

(Эгези 4-кү арында).

тыг чоруун күштелдирери — ол дээрге бистиң база эчис ниити сорулгавыс-тыр. Бо бүгү угланыышкынарга кайы хире бижиг шинтпарлиг чоруктуг болгаш инициативаны совет даштыкы политиканың илергейлеп турары Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге эки билдинтир болгай.

Чепсегленнишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында, чепсегленнишкинии, ылангыя ядролуг болгаш ракета чепсээн, әндере бүдүрериң кыыгаарлаар болгаш моондактаар талазы-биле хемчегленнің дугайында дугуржуп алырына Совет Эвилели мурнукузу-биле бир домей ам база-ла белен. Чепсегленнишкиниерии әндере бүдүреэн кызырар кылдыр империалистерни албадзары—ол дээрге чаа дайын эгелекчиленнің туружун божаннадыры, кайгамчык улуг хөрениилерни тургузуукчу сорулгаларже угландырары, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары болур.

Империализмге удур демиселдиң сорулгаларын шинтпирлээрииге бодунуң улуун Совет Эвилелиниг Коммунистиг партиязы, совет улус моон соңгаар-даа көвүдедир болгаш тайбыңның, демократиянның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмиин хөрээн чайгылыш чокка камгалаар апаар.

• • •

Эштер!

Бистиң шимчээшкиннивис улут болгаш алдарлыг төөгүлүг. Бо шимчээшкиннің кавайынга улут бодалчылар болгаш революсчулар Карл Маркс болгаш Фридрих Энгельс туруп турган. «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп оларның чалбыыштыг кыйгырыы бүгү делегейге чангыландыр нептерээн. Бүгү ажылчы чоннарның чаңгыс эвиинің болгаш аку-дуңма ёзуунуң, оларның эрге-ажыктарының ниитилешкек чоруунуң идеязы ол кыйгырыгда сиңиннккен болгаш ук кыйгырыг бистиң шимчээшкиннивистиң дайынчы тугу болган.

Эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи Карл Маристың төрүттүнген хүнүнден бээр чүс бежен чыл оюн эрткен чылын демдеглээн болгай бис. Ынчаарга, идеялары болгаш ажыл-херектери өлүм чок ол кижиге улут хүндүткелдиң ёзулалын бистер чүгле кылган эвес, харын-даа бодувустуң күжүвүстүү түнеп көрүп, ажыл-чорудулгавыстың түннелдерин аналиэтеп, перспективаларын тодаргайлаан бис.

Ам бистер база бир алдарлыг хүнүң—Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылының бүдүүгүнде туруп турар-дыр бис.

Ленининиң үнелеп четтинмес ачы-хавыяазы чүдел дизе, амыдыралдың тургусканы эң-не чидиг айтырыгларны оон тайылбырлап бергенинде, империализмге удур, социал болгаш национал дарлалга удур, социалистиг революцияның болгаш коммунизмниң тинлелгези дээш демиселдиң эң-не дээштиг хевирлерии айытканында болур.

Ацтының чайгылыш чок шугуму, принциптерге быжыг туруштуг болуру, тактикага ээлдек болуру, тодаргай байдалдарны бүгү талазыг барымдаалап көөрү, дидим, ынчаларжок бодамчалыг хеделиишкиннериниң чаңгыс эвиинің айтырыгларын чугаалажып, бодунуң ажылын уламчылаан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинің ажылдакчыларының онзалап демдеглээни болза, бистиң бо шагның, кол ондзагай шинчизи социализм, демократия, национал хосталга, тайбың күштериниң чайгылыш чок өзүлдези боор турар. Империализм улустарының хуу-салымы шинтпирлээр, оларга бодунуң тергиндели албадап дөгээр арганы шуут оскунган. Империализм бодунуң ыпкынган төөгүлүг инициативазын эгидип алыр, делегейниң бо үеги хөгжүлдеэнге дедирлендирер, бодунуң шээндегы шуут тергиндеп, кара-туразында аажылап чораан үелерии катап эгидип апаар харыы чок. Оон тодаргай херечилели — америк империализмниң маадырлыг вьетнам улуска удур хирлиг бужар дайынга улай-улай таваржып турар ашгырыышкыны болур. Вьетнамның эрес-маадыр патриоттары-биле боттарының эң-сеткилин каттыштырып турарын ораторлар чаңгыс кижи дег чугаалап турган.

Бодунуң туруштарын доктаадып тударынче түткүвүшаан, империализм социал дешпилгере калчаалыг удурланып, улустар араазының дүшкүүрлүг чоруун күштелдирип, дайынның одагларын тургузуп турар. Империализм делегей социализминге удур калчаа дошкун демиселди чорудуп, оон кол күштеринге дайын аштырыышкынын таварыштыра албас апаргаш, ам идеологтуг болгаш политиктиг халдаашкыннарга ынанып турар.

Делегейде болуушкуннар хөгжүлдезиниң ол байдалындан: революсту болгаш дешпилгелиг күштерни улам ыдай сырый каттыштырары болгаш буруңгаарладыры эргежок чугула дөп, дүрүм ёзугаар болур мындыг түннел кылып турар. Оны боттандырарда бүгү аргаларны ажыдып илередир болгаш ажыглаар принциптерге быжыг туруштуг болуру, тактикага ээлдек болуру, тодаргай байдалдарны бүгү талазыг барымдаалап көөрү, дидим, ынчаларжок бодамчалыг хеделиишкиннериниң чаңгыс эвиинің айтырыгларын чугаалажып, бодунуң ажылын уламчылаан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинің ажылдакчыларының онзалап демдеглээни болза, бистиң бо шагның, кол ондзагай шинчизи социализм, демократия, национал хосталга, тайбың күштериниң чайгылыш чок өзүлдези боор турар. Империализм улустарының хуу-салымы шинтпирлээр, оларга бодунуң тергиндели албадап дөгээр арганы шуут оскунган. Империализм бодунуң ыпкынган төөгүлүг инициативазын эгидип алыр, делегейниң бо үеги хөгжүлдеэнге дедирлендирер, бодунуң шээндегы шуут тергиндеп, кара-туразында аажылап чораан үелерии катап эгидип апаар харыы чок. Оон тодаргай херечилели — америк империализмниң маадырлыг вьетнам улуска удур хирлиг бужар дайынга улай-улай таваржып турар ашгырыышкыны болур. Вьетнамның эрес-маадыр патриоттары-биле боттарының эң-сеткилин каттыштырып турарын ораторлар чаңгыс кижи дег чугаалап турган.

Бодунуң туруштарын доктаадып тударынче түткүвүшаан, империализм социал дешпилгере калчаалыг удурланып, улустар араазының дүшкүүрлүг чоруун күштелдирип, дайынның одагларын тургузуп турар. Империализм делегей социализминге удур калчаа дошкун демиселди чорудуп, оон кол күштеринге дайын аштырыышкынын таварыштыра албас апаргаш, ам идеологтуг болгаш политиктиг халдаашкыннарга ынанып турар.

Делегейде болуушкуннар хөгжүлдезиниң ол байдалындан: революсту болгаш дешпилгелиг күштерни улам ыдай сырый каттыштырары болгаш буруңгаарладыры эргежок чугула дөп, дүрүм ёзугаар болур мындыг түннел кылып турар. Оны боттандырарда бүгү аргаларны ажыдып илередир болгаш ажыглаар

ИЮНЬ 6-да КРЕМЛЬГЕ

Июнь 6-да Кремльге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралы империализмге удур демиселдиң сорулгаларын база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, империализмге удур бүгү күштериниң хеделиишкиннериниң чаңгыс эвиинің айтырыгларын чугаалажып, бодунуң ажылын уламчылаан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинің ажылдакчыларының онзалап демдеглээни болза, бистиң бо шагның, кол ондзагай шинчизи социализм, демократия, национал хосталга, тайбың күштериниң чайгылыш чок өзүлдези боор турар. Империализм улустарының хуу-салымы шинтпирлээр, оларга бодунуң тергиндели албадап дөгээр арганы шуут оскунган. Империализм бодунуң ыпкынган төөгүлүг инициативазын эгидип алыр, делегейниң бо үеги хөгжүлдеэнге дедирлендирер, бодунуң шээндегы шуут тергиндеп, кара-туразында аажылап чораан үелерии катап эгидип апаар харыы чок. Оон тодаргай херечилели — америк империализмниң маадырлыг вьетнам улуска удур хирлиг бужар дайынга улай-улай таваржып турар ашгырыышкыны болур. Вьетнамның эрес-маадыр патриоттары-биле боттарының эң-сеткилин каттыштырып турарын ораторлар чаңгыс кижи дег чугаалап турган.

Бодунуң туруштарын доктаадып тударынче түткүвүшаан, империализм социал дешпилгере калчаалыг удурланып, улустар араазының дүшкүүрлүг чоруун күштелдирип, дайынның одагларын тургузуп турар. Империализм делегей социализминге удур калчаа дошкун демиселди чорудуп, оон кол күштеринге дайын аштырыышкынын таварыштыра албас апаргаш, ам идеологтуг болгаш политиктиг халдаашкыннарга ынанып турар.

Делегейде болуушкуннар хөгжүлдезиниң ол байдалындан: революсту болгаш дешпилгелиг күштерни улам ыдай сырый каттыштырары болгаш буруңгаарладыры эргежок чугула дөп, дүрүм ёзугаар болур мындыг түннел кылып турар. Оны боттандырарда бүгү аргаларны ажыдып илередир болгаш ажыглаар дээн чүткүл Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чугааларындан илерен турар.

Америк империализмге болгаш Стресснериниң дерзии ёзу-чурумунга удур чүткүлдүг демиселиин турар Парагвай Коммунистиг партиязының төлээлекчизи коммунистиг шимчээшкиниин, бүгү антиимпериалистиг күштерни сырый каттыштырарының херээнге Белеткел комиссиязының киирип келгени Кол документтии Чөвүлел хуралдың хүлээп алырының онза шыгарангай ролюн демдеглээн. Парагвай коммунистерииң өмүзээнден ол документтиниң толевилелии ол бүрүн деткээн болгаш ук документ Парагвайның коммунистериниң чорудуп турар демиселии бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкиниин-биле, бүгү делегейде дешпилге күштериниң ажыл-чорудулгазы-биле дүүштүреринии үндезиниң тургузуп турар деп онзалап демдеглээн.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш В. Гомулка бодунуң чугаазын колдуунда делегейниң амгы төөгүлүг хөгжүлдезиниң үндезии айтырыгларынга тураскаатказ. Делегейниң төөгүлүг хөгжүлдезинге социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда бүгү-ниити тайбынның болгаш дешпилгениң чөленгинижи улуг Совет Эвилелиниң улам өзүлделиг улуг ролюн болгаш ужур-дузазын эш Гомулка онзалап демдеглээн. Империализмге удур делегей фронтузунга Совет Эвилелиниң ойнап турар төөгүлүг ролюн кым-даа, чүү-даа балай шыйып шыдавас деп, оратор медеглээн. СЭКП дээрге Ленининиң партиязы-дыр, ол хамыкты мурнап социализмче оруктуу изеп ажыктан, ынчангаш бүгү коммунистиг шимчээшкинге оон ролю кайгамчык улуг деп, эш Гомулка чылыы-биле демдеглээн. Совет Эвилелинге удур демисежиин турар бүгү кижилер империализмге дузалап турары од, чүге дээрге Совет Эвилели социализмниң кол күжү болуп турар деп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары медеглээн.

Эш В. Гомулка бодунуң чугаазында тайбың кожа-хелбээ догуунаашкыныың айтырыын тодаргай таймылырлаан. Тайбың кожа-хелбээ догуунаашкын болза бистиң үевистиң эң-не чугула айтырыы болуп турар деп ол айытkан. Ядролуг халаптың айылындан улустарны амгы үеде камгалап ап шыдаар бис. Ынчалзажок, империализм хевээр артып турган дээрезинде, тайбыңны чүгле империализмге удур демиселдиң оруунга камгалап ап болур.

Социалистиг чурттар, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң бүгү улустарының караанга көзүлдүр-ле бүгү делегейге тайбың дээш демиселдиң чөленгинижи болгаш ыванныжы кылдыр туржуп турар деп, оратор онзалап чугаалаан.

Америк империализм улустарыңың хосталгазының болгаш аас-кежиниң боой тудукчузу болуп турар. Ынчаарга, америк империализминің тайбыңга удур айылдыг политиказын сойгалап илередириниң чугулазын, боттарының саналдарынга акыдуңма партияларның төлээлекчилерии демдеглээн. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның херээнге Бярмын Германияда чаа фашистиг болгаш өжээн негекчи идегеттериң политиказының айылдыын саналбергеи ораторлар онзалап айытkан.

Европага тайбың болгаш улустарның айыл чок чоруу дээш демиселдиң онза улуг ужур-дузалыын Француз Коммунистиг партиязының Чиргине секретары эш В. Роше бодунуң чугаазынга демдеглээн. АКШ-тың империалистери Бярмын Европаны бодунуң чазый-чилби болгаш араатанзыг дмжеииишкиннериниң одаа кылдыр санап турарлар. Европага коллективтиг айыл чок чоруку хандырар дээш демиселге бистиң чонувустуң эң калбак кезектерии киириштирер талаазы-биле улуг ажылдарны кылыры бистерден негеттиниң турар деп, эш В. Роше медеглээн.

Марксисчи-ленининчи өөредигниң арыг-силиг чоруун болгаш пролетаржы интернационализмниң камгалаар дээш демисел амгы үеде делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының практиктиг ажыл-чорудулгазының болгаш демиселиниң кол черии ээлеп турары ақы-дуңма партияларның төлээлекчилериниң саналдарынга демдеглеттинген. Интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын улам ыдай быжыглаары, коммунистиг хүрээлениң марксисчи-ленининчи чаңгыс эвии кандыг-даа халдаашкыннардан камгалаары—коммунистериң бирги ээлчегде чугула сорулгазы болуп турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинге чарылдырыкчы, хорадлыг үүлгедиглии кылып турар Мао Цзэ-дуниун болүүнүн политиказын Чөвүлел хуралдың киржикчилери эң шыңгыы шүүмчүзээннер. Кылаттың амгы удуртукчуларының национализчи болгаш шовинистиг үүлгедии делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинің болгаш улустарның тайбың дээш демиселиниң улут херээнге моондакты тавариштырып турар.

Марксисчи-ленининчи өөредигден ажыы-биле ойталаан Мао Цзэ-дуниун болүүнүн калчаалыг политиказын болгаш ханныг үүлгедиглерии эштер В. Гомулка, В. Роше, Парагвайның, Колумбиянның компартияларының удуртукчулары эштер К. Масиоль, Х. Виейра болгаш ескелер-даа шыңгыы буруу шапкынар.

Чөвүлел хурал бодунуң ажылын демократизминиң, коллективизминиң болгаш ак-сеткилдиг эш-хүүзүнүң байдалында чорудуп турар. Марксизм-ленининизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң ёзузунга үндезиилээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинің чаңгыс эвии быжыглаар лозунгиун адаа-биле Чөвүлел хурал ажылдап турар.

БӨГҮН ЧИИК ҮЛЕТПҮР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХҮНҮ

Тываның чиик үлетпүрү

СЭКП-ниң XXIII съездизи үе беш чылда чонның хереглел үүлдерин бүдүрериниң темпизин бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин кылып белетиээриниң темпилеринге чөөшүлаштырарын, совет химилерниң материалдыг чагай чоруун улам бедидерин онзалап демдеглээн. Хереглел бараанарын чиик үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери кылып турар болгай. Улус ажыл-агыйының ол адырының шапкын хөгжүн, эки шынарлыг, көрүштүг идик-хеп аймаанның чылдың-на көвүдеп орарын эскерип турар бис. Чиик үлетпүрүнүң чиг-зт ажыл-агый продуктулары болгай. Ынчангаш ол адыр бистиң чуртувуста шапкын хөгжүлдениң оруунда.

Үлетпүрүнүң бүгү-эвилел ужур-дузалыг бүдүрүлгези бисте бар, «Тыва кобальт» комбинат ажыглалга кирер. Ынчалза-даа Тыва амдыызында көдээ ажыл-агыйның экономиктиг районы. Чиик үлетпүрге хереглээр чиг-зт — мал ажылының продуктулары бар. Үлетпүрүнүң ол адырының амгы байдалы, келир үедеги хөгжүлдези номчукчуга солун болуру чугаажок.

Аңаа хамаарышкан чамдык айтырыгларны харыылап бээрин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының ораалакчызы Вениамин Николаевич АНТЫШЕВТЕН «Шынның» корреспондентизи дилээн.

— Улус ажыл-агыйының өске адырларынга бодаарга, бистиң республикада чиик үлетпүрүнүң хөгжүлдези кандыгыл?

— Республиканың үлетпүр бүдүрүлгезинде чиик үлетпүрүнүң деңзигүүрү амдыызында шоолуг эвес. Эрткен чылын бүдүрген үлетпүр продукциязының чүгле 4,7 хуузу чиик үлетпүрүүн болган.

Тывада чиик үлетпүрүнүң хөгжүлдези экономиктиг районнуң негелдезинге четпейн турар. Ол адырның бүдүрүлгелеринге чиг-этти бээр көдээ ажыл-агыйыны улам сайзырадырынга таарымчалыг бүгү байдалдар бар.

— Бистиң республикаже киир сөөртүп турар хереглел бараанарының болгаш бисте бүдүрүп турар ол янзының ылыгларының хуузу кайы хире ирги? Чурттуң кандыг-кандыг буляңнарындан бараанар ап турар бис?

— Чурттуң чүм-чүгүнден бараанарны ап турар бис. Республика даштындан фондулар ёзугаар болгаш садып ап турарывыс продукция садыг четкизинде үлетпүр бараанарының 89,8 хуузу болур. Тус черниң продукциязы 10,2 хуу ,азы 2 млн. 144 муң рубль чедип турар. Оон иштинде Кызылдың даараныпга комбинадының, алгы заводунуң деңзигүүрү улуг. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагыйының мебель цеги, районнарда амыдырал хандырылга комбинаттары бажың иштиниң чазагныг эт-херекселдерин бүдүрүп турар. Ылап-ла бо херекселдерге негелде, хереглел улуг, а ону хандырып шыдаавайн турарывыс чажыт эвес. Бо дээрге моон соңгаар сагыш салырывыс, амыдыды экижидер дээш боттуг хемчег алыр участоктарывыс-тыр.

Москвада, Ленинградта, Латвияда, Литвада, Хабаровскиде, Новосибирскиде баазалардан болгаш өске-даа черлерден тримотаж, хам идии, пөстен даараан хеп аймаан, культура, бажың херекселдери бараанарны республикаже сөөртүп турар. Харын үстүнде адааның черлериң кылыгларын чон сонуургаар болгаш дораан-на садып ап турар.

— Чиг-зт баазазы бисте бар-дыр. Ону бисте кол нуруузунда бөлбаазыратпайн турар. Моон соңгаар бо талазыбиле чаартылга болур бе? Чиик үлетпүрүнүң чаа бүдүрүлгелерин ажыдып, ам амыдап турарларын чаартыры, алгыдары көрдүнген бе?

— Идик болгаш даараан хептиң хөй нуруузун бисче сөөртүп экижеп турарын чугааладым. А бистиң республикадан алгы-неш аймаан, дүктү өскээр сөөртүп, ол черлерде фабрикаларда бөлбаазырадып турар.

Баштай чоокну үеним хөгжүлдезин чугаалаайн. Келир чылдан эгелеп Кызылдың даараныпга комбинадын алгыдао хемчегленнерни алыр. Хову-Аксынга база даараныпга фабриказын тудуп эгелээр, а Ак-Довуракка даштыкы аргыглыг хеп кылыр фабриканы тудар. Аңаа чылда 800 муң кезек хепти бүрүн даараар. Ол бүдүрүлгелерни ажыктан соонда республиканың чиик үлетпүрүнүң продукциязы 4,3 млн. рубльге көвүдээр.

Келир беш чылда малдың баш санын улам көвүдедири планнаттынган. 1975 чылда хойну 1 млн. 240 муң чедирери көрдүнген. Ам бисте 920 муң хире хой бар. Өшкүнүң баш саны база көвүдээр. Шээр мал ажылын улам хөгжүдер болганда, алгы-неш аймаан бүдүрери сайзыраар. Ынчангаш хой неминден тон даараар улуг комбинатты ажыдып болур.

ӨӨРЕДИР БОЛГАШ ӨӨРЕНИР

Кызылдың даараныпга фабриказының коллективи бо чылдың дөрт айларында бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның саарыпга планын 107 хуу күүседип азы тозан муң рубльдиг даараглыг кылыгларын бүдүрген.

Фабрика мурнунда чылдарда чаңгыс аай кышкы, чайгы тон, платье-костюм даараары-биле кызыгаарлаттынып турган болза, ам ында хөй янзы адырның бригадалары тургустунганы өөрүнчүг. Бригадаларда мергежилдиг мастерлер хөй.

Бешки разрядтың мастери быжыкчы-даараныкчы эш Огородникова 26 чыл ажыл стажтыг. Ол эрткен чылдың ноябрьде Красноярскиге ай хуусаалыг курсту эрткен, болонь плащ даараар бригаданы организастааш чаа кадрларны өөредип алган. (Үстүнде чурукта) Каа-Хем суурда эш Белоусовага удурткан экспериментальдыг цех ажылдап эгелээн. Галантерея кылыгларын ураң арга-биле аргып, хырбалап чамаарының, эштер Юрина биле Капустинага удурткач бригадаларны ажылдап эгелээн. Ол ышкаш джемпер, трико аргыыр цех эки ажылдап турар.

Бүдүрүлге технологиязын бүрүк шиңгээдип алыр, кижилерден өөренир, кижилерни өөредир чаагай чаңчыл коллективте тургустунган, ол чорук чонның негелде, хереглелин чогуур үезинде хандырарынга улуг идигни берип турар.

Валентина Юрина Куйбышев хоорайга база-ла дөрт ай хуусаалыг курсту чедиишкинниг дооскаш, аргып, хырбалап чамаар цехтиң бригадиринде ажылдап турар. Оон бригадазында В. Сайфудинова ийи чыл ажылдааш, ам 4-кү разрядчы, мурнакчыларның одуруунда киргеп.

Болонь плащ цегиниң даараныкчы-быжыкчызы А. Полежаева, даараныкчы Тырышкина хүнде ийи корманы күүседип турар. Галантерея салбырының мастери Раиса Капустинага чагыкчылар үзүк чок келир. Чонның чагыгларын чогуур үезинде эки шынарлыг кылып, ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип, чонның макталын чаалап алган.

Аргып чамаарындан аңгыда хепти алгыдып, кызыгаар ажыл база оларга хамааржыр. «Үр чыл иштинде ажыглал чок чыткан тонум силерниң ураң шевер холуңарны эрткен соонда меңээ эң-не таарымчалыг болганына өөрүп четтирдим»— деп Томскиде инженер конструктор Брагин сеткил-сагыштың ханызындан өөрүшкүзүн илереткен сөстерни бригаданың демдеглел дептеринде бижээн. Ындыг өөрүшкүнүң сөстерин илереткен бижилгелерни дептерден чежеш-даа номчуп болур. Ол бодунуң өөренип алганы арга-дружулгазын эш-өөрүкге, районнарның даараныпга комбинаттарынга кептередир ажылды кылып турар. Чоокта чаа Чадааканың даараныпга комбинадынга он хонуктуг семинар эрттиргеш, 13 кижини мергежилге өөредип каан.

Мастерниң дузалакчызы Салчак

Ханды (адаанда чурукта) бүдүрүлгеде 27 чыл стажтыг. Мергежилдиг мастерниң дузазы-биле ол галантерея кылыгларын шиңгээдип ап, чагыкчыларның чагыгларын бодуу кылыр аргалыг апарган.

А. СОДУНАМ.

Фотолары авторнуу.

ЭЭ БАЙЫРЛАЛГА

Бистиң чүртувустуң чиик үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының байырлалын бо чылын дөрткү удаа демдеглеп эрттирип турар. Делегейде бирги социалистиг күрүненің үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнгенивиден бээр чүс чыл болур алдарлыг юбилейинге белеткелиин үезинде болуп эртип турар байырлал күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер болгаш оон-даа өске техник-экономиктиг көргүзүглериң талазы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демиселди улам күштелдирген.

Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ленинчи юбилейге холбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседип турар. В. И. Ленининиң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында чагыын күүседири — коллектив кежигүннериниң мурнунда салдынган кол сорулга деп санап турар. Бүдүрүлгениң чаартыкчылары, мурнакчылары бо талазы-биле ээлээн чүүлдерии кылган.

Заводта бүдүрүлгениң шалыпчылары эштер Харитонова, Голышева, Казанцева, Ольховская, Убак, Сынчай, Лебедева, Мартыч, Спирина, Гавриченко болгаш оон-даа өскелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер дээш чаа арга, курлавырларны дилеп, ажыглалга шингээдип турар. Үстүнде адаттынган болгаш оон-даа өске мурнакчылар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле бөш чыл планында көрдүнген көргүзүглерни ажыр күүседип, боттарының байырлалынга эки белекти сөңнээннер.

Коллектив бүдүрүлге планының бүгү көргүзүглерин эки күүседип келген. Ону чедип алырынга ажылчыннарның ажылдан үнер, кирер чоруунуң кызырылганы, тускай мергежилиниң өскени, күш-ажылдың сагылга-чуруумунуң быжыкканы, күш-ажылды эки организастааны, хөй-ниити организациялырының ролюн бедиткени биче эвес ролюлу ойнаан.

Беш чылдың дөртку чылының эрткен беш айларында алгы заводунуң коллективиниң канчаар ажылдаанын аналиэтээр болза, дараазында чурагайлар-биле тодараттынар: ниити продукция бүдүрериниң планы 110,1 хуу, бараан саарылгазының планы 109,7 хуу, ажылдап турар бир кижиге оналаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 105,3 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 36 муң рубльдиң продуктуларын бүдүрген болгаш бараанның продукциязының бир рубліиге онаалтыр бот-үнени 0,7 көпеекке чиигеткен, бүдүрүп турар продукцияның шынары тургустунган стандартка дүжүп турар.

Бо чижектерден алгаш көөрге, Тыванын хоочун бүдүрүлгези В. И. Ленининиң төрүттүнгенивиден бээр чүс чыл болур оонга алдар кылыр алган социалистиг хүлээлгезиин эрестиг күүседип болур аргалыг апарган.

Бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидер дээш коллектив кежигүннери чаартылгаларны кылып турар. Ол хемчегленнің чамдыызын көргүзерге мындыг. Чүнүң-даа мурнунда бүдүрүлгениң техник-экономиктиг көргүзүглерии, оон иштинде шынар айтырыының талазы-биле кылыр бүгү хемчегленни чогаадып кылган, ону боттандырып турар бис. Оон-биле чергелештир хыналда аппаратының ажылдакчыларын шын шилиир, таарыштыр тургузарынче кичээнгейии күштелдирген. Чижээлээрге, кидис идик кылыр цехтиң контролёру эш Күүрекпен продукцияның шынарын экижидер херекке эвээш эвес салыышкынны киирип турар. Бүдүрүлгеге үр чылларда ажылдап келген кижилерниң арга, дружулгазын нептередири чугула айтырыг. Бисте 20 чыл ажыг үениң дургузунда ажылдап келген кижилер хөй.

Ажылчыннарны ийи-үш мергежилге өөредир талазыбиле ээлээн ажылдар чоруттуруп турар. Оон ачызында кандыг-бир чылдагаан-биле ажылга үнмейн барган кижилерни өскелери солуп турар. Оларның кылган продукциязының шынары база-ла эки болуп турар.

Кысказы-биле чугаалаарга мындыг янзылыг хемчегленнің ачызында эки көргүзүглер чедип алдынып турар.

Г. САФИУЛЛИН,
заводтуң директору.

ДООЗУКЧУ АНЫЯКТАР

Республиканың бот-өөредилгелиг школазының Ак-Туруг салбырының кежээки школазының 11 классын 16 аныяктар чедиишкиннигг дооскан. Бышкан билигниин аттестадын Ак-Туруг ортумак школазының өөредилге эргелекчизи Х. Товаришгай доозукчуларга тывыскан.

Доозукчу Антонина Кара-Сал бышкан билигниин аттестадын ап тура, башкылар коллективинге улуу-биле четтиргенин илереткишаан, аныяктарны ортумак школаны доозуп алырынче кыйгырган.

Бышкан билигниин аттестаттарын алган соонда доозукчулар боттарының хүжү-биле белеткээн концертин чонга бараалгаткан.

О. ТУЛУШ.
Улуг-Хем район.

Кыргылда чайлаглаашкын айтырыы

Барыын-Хемчик районнуң Ак көдээ Советиниң ийиги сессиязынга кыргылдага болгаш чайлаглаашкынга белеткелдер дугайында «Дөн-Терезин» совхозтуң кол зоотехниги К. Моңгенин илеткелин дыннаан. Хойжу бригадаларның кадарчылары кышты организастыг эрттиргеш, чазаглаашкынга кирген турган.

Совхозтуң төвүнде кыргылда пунктузун септеп дериш турарын, хой кыргылдазын июнь оида эгелээрин болгаш чуудазыны удур чоруда бээрин илеткелчи чугаалаан. Чугулга кампаниянның график-планы кылынган, 40 хол болгаш 24 электри хачы ажылдаар. Часкы кыргылдага 10550 баш хой кирер, хүн бүрү 1200 хойну кыргыыры планнаттынган. Дүк савалаар шоодайларны болгаш кыргылдага ажылдаар ажылчыннарны четчелеп белеткээн.

Кыргылдага ажылдаар ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарыштыг калбарткаш, түннелиин беш хонуктан үндүрүп турары көрдүнген. Кыргылданы эки шынарлыг чоруткаш, социалистиг чарыштың тинлекчилери болганнарга ажыл төлевирииниң 20 хуузу акша шанналып база турускан. Кыргылданы бедик организастыг байгалга эрттиргерин совхозтуң удуртукчуларын болгаш мал ажылының тускай эртемниглериинин, Совет т т и н мал ажылының талазы-биле доктаамал комиссиязының болгаш депутаттарның кичээнгей салырын сессия онзалап айытkан.

Саналберген депутаттар кыргылданы шалыпкын чоруткаш, чайлаглаашкынны организастыг эгелээрииниң хемчегленнерии айытkан шинтпирни сессия хүлээп алгаш, күүселдезин организастаарын көдээ Советтиң күүскомунга даасkан.

М. ХОЮГ-ООЛ.

Очерк

МАЛЧЫН ЧОНГА БАРААН БОЛУП...

...ТАПТАЛЫ БЕРГЕН дон харлыг орук-биле машина тура дүшшейн маңнап олурган. Оруктуң оңгул-чиңгилиз, кайда хөргүүтептер черлер барын Даш-оол эңдевес. Машиназын чаа хүлээп алган, камнаг эдилээр, үргүлчү ажаап-тежээп турар болганда, оозу ээзиниң аайын артпес-даа. Даш-оол машиназын ажжок билир.

Даш-оол чалгаа чазын, мрлап бадыргылаап, хөглүг аян кире бергилээр. Машиназының моторунуң бир дески дилээп даажы база-ла хөгжүм аялгазы мынаап кылдыр сагындырар.

Кышкы хүн шырым булут өттүр бакылап келгенде, Даш-оол баштайгы аалга хап чедип келген.

— Эр чүвеңи, хап келдиңбе, оол! Бо хар-хөртүкке боолбас, шыдаар-ла-дыр сен, але —деп, малчын ону мактап үткүп алган.

— Күзел сорук турда, чүге боглур боор!—деп. Даш-оол бодунуң залчээзинде оман-хөглүг харылаан.

— Чагаан чүвеңи экжелдиңбе, Даш?

— Чагаан соонда экжелбейн канчаар!—дээш, Даш-оол чазык хүлүмзүрбүшаан, кармактап чоруур бичии радиоприёмникти малчынга байырлалдыы-биле ийи холдан сунган. Демгинниң арнынга өөрүшкү-маңнай чайнай бергеп.

— Улуу-биле четтирдим! Билир кижи болуп ажылдадыыт, дом.

Садыгжы приёмникти иштинге батареяны эптей суп, тааржыткырган, каш долгаан соонда, приёмник кезек шыгайнып чоруй, чиге чугаалай берген. Төрээн чурттуң найысылалы Москваның үнүп малчын магадап дыннап, кандыгла бир ховар эртине тып алган чүве дег, демги бичии приёмнигин ийи холунга хумагалып тудуп алган, өөрүшкүдүг хүлүмзүрүп турган.

— Магалыг-ла ат-тир мон!

Оозун ким-бир кижи хуналп апаар-даа чүве дег, дептегер хөректээжиниң хойнунче дүвү-далаш сутта каапнап...

Автолавка чолаачызы комсомолчу Даш-оол малчыннар чагынга ак сеткилдиг күүсеңнп турар. Чок бараанны бар черинден чагыдып экжелгеш, малчынга чедирип бээри аңаа чанчыл апарган. Ол даэш малчыннар оны мактап, өөрүп четтирип турарлар.

Биргн аал, ийнги аал, үшкү аал... Шупту 50 чыгаа коданнарны автолавка эргип артер. Ону чангыс эргээш келириңге бээн 3—4 хонук болур. А орук-чаржык? Даг-даштыг, бүгул-чиңгилдиг, шык-шынаалыг, черле кавдыг оруктап ол автолавка артпес дээр! Мергежилдиг аныяк эриң долган орар уран холдарынга чагыртхан чүве дег автолавка тура дүшпес. Даш-оол каидыг-даа берге оруктут черлеп эрте бээр. «Даш-оол торлур эвес» деп малчыпнар мактап турарлар.

Кышкы кыска хүн шагда-ла ашкан. Даш-оолдуң чедер үжүрлүг ам-даа ийи аалы арткан. Хөнертеп-не шуурган келген. Шуурган хөме дүвүлеп туруп берген. Оруктуң ойбуну безин көзүбес. Оңгар черлерни хат хөртүк-биле дескилештир хөөп каапкан. Машина бирде хилирт дээп, оңгаржө кире-даа бээр, бирде дашка азы хараганга-даа үзер. «Чүнү канчаарым?—деп, машиназын бичии када доктаадыпкаш, Даш-оол бодаңган.—Дедир ээр дээрге орук дөмей-ле көзүлбес, чер аразы база мрак. Чүге бурунгаар чоруур керек!».

Оруктуң уун эңдестер болза, айыылдыг. Хөнертеп кадыр чоогаже чүглүп кире бээр чадавас. Машина ойталаашкын чок ажылдавышаан. Чүге чадаг кижи кылажы дег оожум чүткүп орар. Машиназың мурнуку өзээ бир чүвеге хек кылдыр үскеп соонда, бурунгаарлавайн чаңгыс черде турупкан. Моторму өжүре каапкаш. Даш-оол дашкаар үне халаан. Машиназының хөрээнин адаанче холуп суп, суйбап көрген. Башкы өзек улуг дашта астына берген, мурнуу дугуйлар оңгарда. Чүнү-даа канчаар арга чок. Кабина иштинге сыңнып олуурупкан. Даштын хат-шуурган, коргунчуг араатан дег оолдыр улуп-ла турар. Кабина иштп чылыг бээр хире эвес апарган. Удаваанда соок зъгсөөкче өдүп келген. диштер шаккылаар чүве. Даш-оол арга чадаарда дашкаар үнгеш, чылыктыр маңнаар бодаан. Ол база-ла дуза бербээн. Улам-на ырымзырап эгелээн. База кадыг-ла күдер-шыырап эвес, кыскажах сыннып. Ол машинаны шөлээп долган, хандыпдаа, машинаның халывын көдүргеш, долган холуң ам-даа соовааи моторга чыштыр тутканв. Салаалар соокка шовдурупкан хире, ажжок ажыңайнып, саргып турган. Радиаторнуң суун төкпес болза, чаңа тептер. Машина адаанче эрай боорда кастывын киргеш, соок демирге холуң хаарты-хаарты аарилзди алырыптарга, сут шарыгайны берген.

Ол хаапап-биле аныяк эриң демисели дең аткыже үргүлчүлеп келген. Эрги пестерин бичелеп ора соккаш, аңаа бензин сиңирип, ону кыпсып, холдарын, буттарын чылыдып турган, тыя менди үнген. Тура-соруктут ооп ачыр-дачыр сегиржин алышпынга тиилеп үнген.

Бо дээрге комсомолчу Даш-оолдуң амыдыралындан түгле чаңгыс таварылга-дыр. Чоңга бараан болур дээш, бергелерге торулбайн, ону ажып эртип, бодунуң бүмбүр хөрээн үргүлчүлеп турар.

...Дүне чаашкын эрткен, ол суглуг оруктуң шалбаазын чайтылады чашпышаан, машина карандыы маңнап олур. Кабинада моөң чанымда руль долгаан аныяк кижиниң тоштап көрүп олур мен. Бажының чирбээштелчек дүктери хавааиче халаймп бады келгилээн. Салтын-сырынга арны хүреттп додуга берген. Омакхөглүг карактарында чалыының достүмее отчугаштары кыптыгып турар. Оон боду

— Хаван. дагаа база деиаан.

• • •

Моөң мурнунда чылдарда силерниң колхоз хаван ажылын шору дөгүде берген турган улус болгай силер. Ам ол адырдан ап турар орулганар мырай яна талыйты ыйнаан аленер?

— Талыйган. Орулга эвес, а хаваннар боду талыйган.

Хертек СЕРЭЭ.

КАРАКТАРЫ

Ак-көк, кара, саргыл дээштиң
Айдың черде карактар хөй.
Чүрттээлгага олар ынак —
Чүрүмаалай көрүп чорлар.
Арыг шынның оглу-дур мен,
Ажылгыр мен—бодүүн оол мен.
Ындыг карак мындыг-дыр деп
Ылгай көрүп шыдавас мен.
Ынчалза-даа күжүр мөңээ
Ынаам кыстың чалын оттуг.
Изиг чүрээм ыраадып кээр
Ийи карааң аң-не эргим.
Деткимчеңи, бүрүүдазы
Дегийт мөңээ сөглеп келир.
Шак ол ийи карактарда
Салым-чолум тудуш чүве.
Чаным орта үргүлчү-ле
Чайыпландыр чырып чорда.—
Аас-кежиним, өөрүшкүм
Аңаа долу—чолдуг-дур мен.

Борбак-оол СЕРЕН.

КУЛЬТУРАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

„КАДАЙЛЫГ КҮДЭЭ"

Тыва дылда чаа шии

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери А. Кузнецов биле Г. Штайниң «Кадайлыг күдээ» деп шиизин белеткеп тургускаш, көргүзүп эгелээни.

Шинде болуушкун бистин хүндеривисте бодуп турар. Ында кижилериң моральдыг мөзү-шынары көргүстүнген. Училище директору Евгений Астафович Морозовтуң хоорай чагыргазының даргазы Мамонтовтуң (Тыва АССР-иниң улустуң артизи Владимир Монгалбин) уруу Светлана-биле (артист Монгуш Дарый) бодыланчып, кудалын ажыдарминиң кырында турда. Нина Осакина (артист Нюра Ширини-оол) дээр студент уруг каш ай бурунгаар бадыланчып олурушканы, удаваанда ону каапкаш дезип чорүй бартан ашаа Евгений Астафович Морозовтуң сураан дыңнап алган, чедип келир. Куда дүжүрер дээш белеткеп каан бажыңга келгеш. Стукашинага (Тыва АССР-иниң алдарлыг артизи Екатерина Кенденбиль) болгаш Катя утбайга (артист Самба-Сүрүң Баймр) ужуражы бергеш, болган керектиң дугайын озаага чугаалап. Морозовтуң паспортун. оон-биле ашак-кадай болчуп бадылашканын көргүзер. Бүгүле чүве, дүвүрээнн, хөлээшнии, хөп-чип эгелээр. Мамонтов адашкылар келирге, Нина база-ла ужуражып, паспортун көргүзер. Болуушкун улам-на чиңгинлир.

Келген кыс Нинаны Морозов бир-ле дугаар көрүп турарын чугаалаарга-да, ында кижилер аңаа бүгүревейн турар. Шыныида Осакина ону бир дугаарында-ла көрүп турарын ол. Херектиң ужуру мындыг болган: кыпкы дыштанылга үезинде Морозов хоорай кирип чораан, паспортун чиңирипкен сөөлүнде чаа паспорт кылдырын алган. Оон ол чиңирипкен паспортун бир-ле кижи тыпкаш, Морозов мен дигеш, Осакина биле бадылажып алган, удаваанда дургунаш чорүй барган, чогум шын фамилиязы, адыз биллинмес. Аныяк кайстың амыдыралын ындыг бергелерге таварлаштырган.

Мего чоруктуң үржуунда директор улуг бергелерге таваржыр. Морозов биле Светлананың күдээ болбайн баар. Чүвениң шынын аъш мегезин билбейн чыткаш дүвүрээр чорүктүң хоралыын, янзы-бүрү ажжы-чаңнарны бо шиизде көргүскен. Ылаңгыя училищенин чадр кылдыгының эргелекчизи Стукашинаның хөп-чип пептередир, ону сүрерииге ынак, багай ажжычаңын шиизде сойгалап турар.

«Кадайлыг күдээ» деп шиизи театрың артистериниң орус болүү моөң мурнунда белеткеп тургускаш, чоңга сонуургаткан болгай.

ЦЫГАН ЭСТРАДА

«Цыган эстрада» дитеп чарлалдар Кызылга кестүп келгеидөн бээр аласа каш хонук эрткен.

Цыган артистериниң башгайгы концерттери республикаиың хөгжүм-шии театрынга болган. Олардың концерти ам культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрында болуп турар.

Оларның концертииин программазы колдуунда-ла цыган улустуң ырлары, танцылары-биле долдуунган. Орус ырлар база-ла арбын. Эстрада артизи Валентина Плёнкинаның ыраажы талантызы көрүкчүлерни сонуургадып, ону сценаже катап-катап чалап турган. Ол шыкаш аныяк эр Юрий Ивановскиң ыраажы талантызын көргүскен. Земфира Отиевазының ырлары база-ла солуп. Эң аныяк артист Владимир Плёнкинаның танцылары черле уран чараш.

СОЛУН БОЛГАШ ӨӨРЕДИГЛИГ

Тыва композиторларның ийнги республика конференцизазы бир неделя хире үргүлчүлээш. ажызын дооскан. Бот-тывынгыр композиторлар олээн каш иллеткелерин дыңнаан соонда, чогаадыкчы семинарны эртиргеи. Композитор Л. И. Израйлевич оларның бижээн ырларын, музыка чогаалдарын сайгарып, музыка чогаалдарының талазы-биле арга-сүмеи берип, бодунуң Моросов мен дигеш, Осакина биле бадылажып алган, удаваанда дургунаш чорүй барган, чогум шын фамилиязы, адыз биллинмес. Аныяк кайстың амыдыралын ындыг бергелерге таварлаштырган.

Мего чоруктуң үржуунда директор улуг бергелерге таваржыр. Морозов биле Светлананың күдээ болбайн баар. Чүвениң шынын аъш мегезин билбейн чыткаш дүвүрээр чорүктүң хоралыын, янзы-бүрү ажжы-чаңнарны бо шиизде көргүскен. Ылаңгыя училищенин чадр кылдыгының эргелекчизи Стукашинаның хөп-чип пептередир, ону сүрерииге ынак, багай ажжычаңын шиизде сойгалап турар.

«Кадайлыг күдээ» деп шиизи театрың артистериниң орус болүү моөң мурнунда белеткеп тургускаш, чоңга сонуургаткан болгай.

Редакторүнүң оралакчызы С. К. ШОПУ.

Спорт

«ЛУЧ» ТИИЛЭЭН

Июнь 4-те «Саян» «Энергияны» 5 : 0 санга уткан.

Дараазында хүнде бот-боттарынга төлептиг удурланыкчылар «Енисей» биле «Луч» командаларның ужуражылгазы шимченгир, чараш болуп эрткен. Кайы-даа тала шиитпирлиг халдаашкыннар-биле оюнну эгелээн.

Аваангыр халдаашкыннарның биргезинде «Енисейнин» хаалгазынче бир мяч киргеп. Ынчалза-даа транспортчулар үнүаравайн деминг халдаап, харыы мячнин дорзан киргеп. Оюнүүн баштайгы чартыының төнчүзүнге чедир «Луч» база бир мячнин киирип тепкеш, санны 2 : 1 чедирген.

Келир үеним башкылары оюнүүн ийнги чартыының эгезинден эгелеп инициативазыны холга ап, база бир мячнин киргеннер. Ужуражылганың төнчүзүнге чедир кайы-даа тала бир-бир мячнин киирип четтигипкен, сан 4:2.

КУБОК МОСКВАГА АРТАР

ССРЭ-ниң аныяктар чыынды командазы Европаның бокска Эмиль Гремо аттыг кубогун ам үш удаа чаалап алган.

Италияның боксёрларын совет спортчулар-биле ийи түнел ужуражылгалардан ойталаанны дээш, аттырган деп санаан.

Польшаның чыынды командазы моңгун, Италияның командазы хүлер медальдарны алган.

Бокстуң делегей ассоциязының Европада континент бюрозунуң конкрезинин хуралы болган соонда, ССРЭниң аныяктар чыынды командазынга ук хүндүлүг кубокту болгаш алдын наградаларны Москвага 1970 чылдың газынында тыпсыр.

Шоодуглуг чугаалар

Тракторист үстүг холун чуъуп турда, кожаазы айтырган:

— Ыяштап чораап келдиңдер бе ыңар?

— Чок, моөгүлеп чордум.

— Кай, кыжын моөгү база үнер чүве-дир аа?!

— Бүүтүревес болзуңарга Көжээлиг ховүже хаптынар.

Кожаазы бодунуң хавааиче часкай каапкаш, бодунга чугаалапган:

— Дозун мал үзе чий бергеп, кажаазы чок сараатгарны ынчаары ол-дур ийин.

• • •

Мал чемп төнген. Ат-ла болду. Кандыг хемчег алза экил, дарга?— деп салбыр эргелекчизи девидеп телефонаан.

Мыя арааида муң ажыг тонна сигеиигерни чүү чип четтигипкеии ол чүвел?!— деп, директор кайган айтырган.

— Пашка чипкен-дир.

— Пашка деп чүү ыңдыг мангыыңыл? Силер ыырынай-ла төвек аарый бербээн силер бе?!

— Чок, кадык мен дарга. Пашкада сан-түңнүг медээ харыя аарыг чүве-дир!

• • •

— Силерниң колхозка хаван ажылы сайырадыр дугайгыр, сүмеии канчаар көрүп турар силер, дарга?

— Бистиң Моңгун-Тайгага хаван эвес, а тарбаган фермазы тааржыр чер бо.

— Сүт саалдаамның көргүзүүн черле кажан өңдейтии болур силер, дарга?

— Кажан бүгү малды саап турар апарганывыста.

— Чижээлээрге чүү-чүү малдарны дээриңер ол?

— Хөй, өшкү, чылгы, төве дээш...

Делегейни дескинип чор

Тыва черим делгемнерин эргип чораайн.
Үзүн, чараш үннер дыннаайн, таалаар-дыр мен
Дыңгылдайга үдеттиргеи хөөмей, сыгыт,
Үзүрапчыг картырга-даа аян тудар.

Кадыр даглап, шаттап, хемдеп, ховуларлап
Кадарчылар, чылгычылар ырлажырга.
Чалыннарлыг капшалдарга, чүс-чүс үннүг
Чаңгылары кыңгырткайнып талып бээр

Ындыныалган шак ол үннер бүргүзүнүң
Алгаг, сөзүг эргим чараш каастадгалыг
Ынакшылды, төрээн черим, чүрттээлгаңы
Аас-кежиним, найыралды йөрээп келир.

Шагының шаандап мржы, сөсчү өгбелериин,
Чаламаннар, бызаанчылар, иргилдерииң,
Хылдарынга хөөннер киирген хөгжүмнерни
Кыйгы болуп, салгал дамчып чурттап келди.

Чонум уран талантызын үзе базып
Сонсадыптар, чидириптер шүү турбаан.
Кулданыышкын, дарааллы-даа сүртеиптер
Хуулгаазын, көзүлбес күш болуп чорду.
Совет ойде моөң чонум уран үнү
Чолум тыпкаш, бедиктерже ужугупкан
Эргим төптеп, Москвадан чаңгылангаш.
Эфир дамчып делегейни дескинип чор!

Виктор САГАН-ООЛ.

„ЗАРЯ-22" деп пассажирлер сөөртүр теплоходтуң 1969 чылдың чайгы сезонунда ажылдаары

Пунктулар	Хемчээли км.	Хемни өрү		Хемни куду	
		Келиши	Унуры	Келиши	Унуры
Кызыл	0	—	8.00	17.00	—
Көк-Тей	21	8.40	8.45	16.30	16.35
Бүрен-Хем	48	9.30	9.35	16.05	16.10
Кундустуг	65	10.00	10.05	15.40	15.45
Копту-Аксы	80	10.30	10.35	15.20	15.25
Көк-Хаак	91	11.00	11.05	15.00	15.05
Сарыг-Сеп	95	11.20	11.30	14.40	14.50
Дерзиг-Аксы	102	11.40	11.45	14.30	14.35
Бүрен-Аксы	107	11.50	11.55	14.20	14.25
Белбей	123	12.30	12.35	13.50	13.55
Сизим	140	12.55	—	12.35	13.35

Теплоход түе черииң шагы-биле алмыдаар. Хемни өрү 4 шак 55 минута, а хемни куду 3 шак 25 минута дургузунда чоруур. Пассажир түскай олут чокка 5 хар пазылыг бир ургулу болгаш 36 килограмм чедир деңгиллиг чүктү халаска ап чоруур. 5 хардан 10 хар чедир пазылыг ургуларның билединиң өртээ улуг кижилериниңден 50 хүү болзур.

Понедельник, пятница, суббота, воскресенье хүннеринде кежээки шактарда Эрбек-биле араазында чогуур. Оон аңгыда хүнүүң-не 18 шактан эгелээп Кызыл чоогунга селгүүтээшкин рейстерни кылыр.

ТЕПЛОХОДТУҢ ПАССАЖИРЛЕР БИЛЕДИНИҢ БОЛГАШ БАГАЖ ӨРТЭЭ

Пунктулар	Билет (руб)	10 кг багаж (руб)
КЫЗЫЛДАН		
Көк-Тей	0—53	0—15
Бүрен-Хем	1—03	0—19
Кундустуг	1—37	0—21
Копту-Аксы	1—53	0—21
Көк-Хаак	1—87	0—23
Сарыг-Сеп	1—87	0—23
Дерзиг-Аксы	2—04	0—24
Бүрен-Аксы	2—04	0—24
Белбей	2—38	0—27
Сизим	2—55	0—28
САРЫГ-СЕПТЕН		
Сизим	1—20	0—20
Белбей	0—73	0—17
Бүрен-Аксы	0—33	0—14
Дерзиг-Аксы	0—20	0—12
Көк-Хаак	0—16	0—12
Копту-Аксы	0—33	0—04
Кундустуг	0—63	0—15
Бүрен-Хем	1—03	0—19
Көк-Тей	1—53	0—21

ТЕХНИКТИГ ОРТУМАК ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИШ АЛЫРЫН КҮЗЭЭН АНЫЯКТАРНЫ КЫЗЫЛДЫҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ТЕХНИКУМУ ЧАЛАП ТУР

1969-70 өөредилге чылында техникум дараазында түскай мергежилдерге сургуулдарны хүлээп алыр:

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫР

Сес чыл школазын доосканнарны
Үлетпүр болгаш иштп тудуг
Казымал байлактарны болбаазырадырыы
Тудугда планнаашкыны
Ортумак школа доосканнарны
Үлетүүр болгаш иштп тудуг

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР

Сес болгаш он класче доосканнарны
Үлетпүр болгаш иштп тудуг.

Техникум бүдүрүлге болгаш төлевилел организациларынга ажылдаар тудуг техниктерни, план ажылдакчыларын, казымал байлактар болбаазырадыр фабрикаларга ажылдаар ортумак эртемниг түскай эртемниглерни белеткээр.

ӨӨРЕНИР ХУУСААЗЫ

Үлетпүр болгаш иштп тудугга: сес класс доосканнар — 3 чыл 6 ай, ортумак школа доосканнар — 2 чыл 6 ай.

Казымал байлактарны болбаазырадырынга — 3 чыл 10 ай.

Кежээки салбырга — 4 чыл 6 ай.

Хүндүскү салбырга киреринии билдиришкиннерни июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Кежээки салбырга киреринии билдиришкиннерни июнь 1-ден июль 21-ге чедир хүлээп алыр.

Хүндүскү болгаш кежээки салбырларже кирип турарлар моөң адаанда эртемнерге шылгалдыг тудар:

Сес чыл школазын доосканнар:
математиканга (аас-биле), орус дылга (диктант)

ортумак школа доосканнар:
математика — (аас-биле) литературага (чогаадыг)

Хүндүскү салбырга киреринии шылгалдазы август 1-ден 20-ге чедир, кежээки салбырга — июль 20-ден июль 31-ге чедир.

Киреринии дугайында билдиришкинни боду эккеп бээр ийикпе, азы почта-биле чорудуп болзур.

Билдиришкинге мындыг документтерни кожар:

Школаны доосканының дугаймында херечилел, доңчу намдар, эмчи шынзылгаан (№ 286), хемчээли 3×4 үш фоточурук.

Паспортуи азы төрүттүнгенинии херечилелии болгаш шериг билединя азы шеригге хамаарыжыр херечилелии боду алгаш келир.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга хүлээп алганнарны иштп чурттаар чер-биле болгаш стипендия-биле хандырар.

Тыва өөреникчилерни курунення долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Документтерни бо адресче чорудар:
Кызыл хоорай, Щетинкин—Кравченко кудумчузу 30. Телефоннар 28-96, 24-55.

ДИРЕКЦИЯ.

Хавак хозунуң аарыы

Карактар хостарының үстүнде турар хавак хозуиче ирии тывылдырар микробтар киргеш уиланганда хавак хозунуң аарыы (фронтит) тыптыр. Ол таварылгада хавак үргүлчү аарыыас-даа болза хаая-хаая аразында дыка берге. Чогум аарыыры база-ла аизы-иизы чамдык таварылгаларда чоорту ыстап-даа аарыыр, чамдыкта ок өткеи чүве дег коичуг күштүг-даа болур, а чамдыкта харын соп азы бир чүве-биле шиитеп турган чүве дег чидагдаа болгулаар. Ол үеде күшажыл-даа, утаан ажылы-даа кылырга, ариы доңгаида-даа, хеиертеп чырыкче көөрге-даа оон аарыры дам барып турар апаар. Оон аарыыры колдуунда-ла хавак хозунга бак сүтвүп чылганындан хамаржыр.

Аарыг кижилер колдуунда-ла боттары карактарының үстү болгаш иштики азыларыг савыйып чыып келгенин эскерип каар болгаш ындыг черлерже бичии-ле базарга аарышкылыы коичуг. Фронтит колдуунда-ла хавак хостарының чаңгыс талазынга тыптыр, ынчангаш думчуктуп база-ла чаңгыс үдүиден сут төктүр.

Үргүлчү сут төктүп келирге думчук иштининг чымчак шараланчак карты хөөп келгеш. думчуи тунуп туруп бээр.

Тывылгаш үр болгаш фронтит белеи эмнеттимнес аиаар. Ынчангаш ындыг фронтитти кезип эмнээр Тывылган аарыгны эмнеп экиртиривдеи ону шүүт тывылдырбазы белеи болгай. Бо аарыгдан соокка алыснан кижилер аарыыр чүве болганда организмии соокка удур. аарыгга удур туруштуг кылдыр дадыктырары чугула, а организмни дадыктырарынга күшкультүрэ болгаш спорт улуг ужур-дузалыг.

Фронтитти болдурбас төлээде үр болган болгаш чаа тыптып орар сырынгы думаалы ой-шаанда эмнедирэ чугула. Ооң чоорту шак ындыг чүүлдер чидип, кижиниң кадыы акижип эгелээр.

Бир эвес эмчи ындыг аарыг кижиге эфедрин, саворин, ареналин чижектиг хан дамырлары хөөдер эмнер-биле эмнеиирин сүмделээр болза, ол эмни думчукче дамдылатпайн хөөңге сиңиртеш ол хөөңбиле думчуктуң удуи 3—5 минута иштинде бөөшкүнээр.

Кургадыш каан малзынаны, ында чечээн, шайны сутта хайындыргаш ижерге база эки. Ону кемээ, удуурумуи бетинде орунга чыда ишкеш чылыктыр шуглаиып алыр керек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫЫ БАЖЫҢЫ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

июнь 7, 8-те А. Кузнецовтуң, Г. Штайниың

„КАДАЙЛЫГ КҮДЭЭ"

деп үш кежегелиг комедия шиизи болур.

Шии кежээнии 7 шак 30-де эгелээр.

Касса 10 шактан садыл эгелээр.

кино

ИЮНЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бриллиантылыг хол» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 5.55, 7, 50, «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантылыг хол» 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымиды 10, «Дубровка» 11.20, 1.20, «Хан-Эль-Халили кварталда» 7.10, «Хан Эль Халили кварталда» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Андрейка» 11, 1, «Барымдаа херек» 3.15, 5.10, 7.05, 9 шактарда.

ИЮНЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хайгымал үезинде болган чорук» 10, 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Нагредшинии ужуралдары» 9.30, 11.10, «Бриллиантылыг хол» (делгем экранныг) 1.30, 3.10, 5, «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантылыг хол 7, «Бриллиантылыг хол» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Колумб» хемедеи келген ар» 3.10, «Хан-Эль-Халили кварталда» 5.10, 7.05, «Сес чок ыр», «Тыва сентябрьда», «Хан-Эль-Халили кварталда» 9 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, кезээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет туругузу киллизиниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериязын 21-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн бадгапза 32-75 телефоннар болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң чанында парталга эрелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин— Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00154.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БАТТЫЖЫНАР!

1925 чыл үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 10 ВТОРНИК № 133 (7979).

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бодунуң ажылын бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москва хоорайда үргүлчүлеп турар.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы июнь 7-де бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эквадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Күүскомунуң болгаш Сэкпилге Төрээн чуртталга Советиниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, Германияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш М. Рейман чүве чугаалаан.

Оон соонда Гватемаланың Күш-ажыл партиязының төлээлериниң баштыны эш А. Мартинес сөс алган. Революсчу шимчээшкинниң удуртукчуларының бирээзи эш Альварадону Гватемалада түдүп хорудаачын болгаш оон амы-тыны аймылдыг байдалда турарын ол дыннаткан. Эш Альварадону камгалап, эң-сеткилин каттыштырарынче акы-дүнма партияларны эш Мартинес кыйгырган.

Араб чурттарның компартияларының болгаш Иранның Компартиязының төлээлериниң саналын ёзугаар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы араб улустарның чөпүүр демисселиниң деткинир чорукту күштелдирер деп кыйгырыглыг медеглелди хүлээп алган. Оон-биле холбаштыр Чөвүлел хуралга Румыниянның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары эш Н. Чаушеску, Иранның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары эш М. Вильнёр, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Дж. Голлан, Бельгияның коммунистиг партиязының даргазы эш М. Дрюмо, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң кежигүнү. СЭКП ТК-ның секретары эш К. Ф. Катушев, Франциянын Коммунистиг партиязының төлээлериниң кежигүнү, ФКП ТК-ның кежигүнү эш Л. Фейкс, Хосталга болгаш социалистиг партиязының Чиңгине секретары (Марокко) эш А. Ята, хуралдың даргазы, Эквадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Күүскомунуң болгаш Секретариадының кежигүнү эш Э. Хильд доңчу чүве чугаалааннар.

Алжирниң Социалистиг авангард партиязының кежигүнү Л. Бухали кежээки хуралга даргалаан. Ол хуралга Мартиниканың Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү эш В. Гитто, Туниспиң Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш М. Хармель, Даниянның Коммунистиг партиязының Даргазы эш К. Есперсен, Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш Р. Арисменди оларар чүве чугаалааннар.

• • •

Бо чылдың июнь 6-да хуралга **Парагвайның Коммунистиг партиязының политиктиг комиссиязының болгаш секретариадының кежигүнү эш К. Масиэль** сөс алган, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажыд саналгалды акы-дүнмалыкты болгаш ажыт-чажыт чок байдалга, эң-не долу деп эргенин болгаш бот-боттарын биилир байдалга эрткен болгаш антиимпериалистиг демисселдиң өйү келген сорулгаларын шиитпирлээринче, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг хөделиишкиннериниң чангыс эптиг болуруун хандырарыпче ол үзагнган дээрэни демделээн. Ада амыдунма бүгү партиялар киржип болур тургаш.

Ындыг болза-даа, Кыдаттың коммунистиг партиязын Чөвүлел хуралга киргиштирер дээш күжениишкиннерни удаа-дараа кылып турзада-даа, оон амгы удуртукчулары иишти эрге-ажык болгаш сорулгалар дээш демисселге коммунистиг болгаш ажылчын партияларны база антиимпериалистиг өске-даа күштерни сырый каттыштырар талазыбиле коллективтиг хемчеглерге каттышпайн барган. Олар аку-дүнма партияларга халдаашкыннарны үламылап турар. Коммунизмге таарышпас болуп турар оппортунистиг, национализтиг туруштар-биле кыдат удуртукчулар коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинин хүрээленнге чарылдырымышкыны кылырын орландажып, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының кызыгаарларынга хан төгүшкүнүг чөнгээлерин организастап турар-дыр.

Ол бүгү дээш Парагвайның коммунистерга-даа, бүгү делегейниң-даа коммунистери ханызы-биле сеткил дүвүреп турар, чүге дээрге, бир эвес ындыг байдал чок турган болза, делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң болгаш антиимпериалистиг бүгү күштер амгы үениң хөй-хөй бергелериниге таварышпас болгаш империализмге удур чаа-чаа күштүг согуушкуннарны кылган турар иишк.

Ынчангаш Кол документиниң төлевилелиң, «Вьетнамга хамаарышпас арге, хосталга болгаш тайбың» деп кыйгырыгны, тайбыңны камгалаарынче кыйгырыны болгаш Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою-биле холбаштыр үүлгээны Парагвайның Коммунистиг партиязының төлээлери чугаа чокка чүүлдүг деп көрүп турарын илереткиишаан, делегейниң бо Чөвүлел хуралынга аңаа атты салырынга белеңнин ол медеглээн.

Чөвүлел хуралдың оон өске-даа документилерин канчаар үнелеп турарын ол чугаалаан, ол бүгү документилер мозуунуң, шынарының болгаш кол үгланыышкынының талазы-биле Парагвайның ажылчын ангыламның болгаш чонунуң демисселиниң үндезин эрге-ажыктарынга база негелдеринге долузу-биле дүгжүп турар-дыр, ынчаарга бис болза күштерни чоорту мөөнгеп, демисселдиң эргежок чугула бүгү хевирлерин ажыглап тургаш, бүгү улустуң чепсектиг тура халыышкының организастаар арга-биле амты үеде Стрессериниң баштааны антинационалчыл, диктаторжу ёзу-чурумну дужурер сорулганы салып турар бис.

Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш В. Гомулка болгунуң чугаазының эгезинде делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң болгаш антиимпериалистиг бүгү күштерни сырый каттыштырарынга Чөвүлел хуралдың үжүрдүлгалының демделээн, Белгеткел комиссиязының ажылдан кылганы документилер төлевилелиң бүрүнүбиле деткип турарын илереткээн.

Бистиң үевистиң революстуг чаартылгаларының аңгы болгаш национал-хосталгалыг демисселдериниң хөлөнинге делегей кырында күштериин денгжүгүрүн аналитевишаан, эш Гомулка, империализм улустарның салым-чолун боду тускайлаң шиитпирлээр база оларга бодунуң тергиндезин деткээр аргазын дедир эглбес кылдыр чидирген деп демделээн.

Амгы үениң кол-кол чорудээлерин бистиң үевистиң эң чугула айтыгларын, дайынның болгаш тайбының айтырыгларын долгандыр моөнгеттинип турар. Делегейниң чаа дайынның чайлаш чогунун дугайында хоозун үеэнсти бүрүү чорукту идип үндүргеннер. ПКАП болза социалистиг чурттарның аразынга девискээр былаажыр чорукту, чүге дээрге ол чорук улустар аразынга шовиннизмни хөрлээледир болгаш төнүү чок мөсилдежишкинерже хөй күрүнелерни кижр тыртар кылдыр кыжанып турар.

Кыдат коммунистер болгаш улус кыдат улус боттарының революсчу чаалап алышкыннарын камгалап ап шыдаар болгаш бодунуң күрүнезинин социалистиг шинчизин хевээр арттырар. Мао Цзэ-дун бөлүүнүң айылдыг политиказын эрте-даа бол, орай-даа бол чайладып шыдаар болгаш Кыдатты социалистиг чурттарның аку-дүнма өг-бүлезинче катап эгидип шыдаар дээрзинге бүүрелин эш В. Гомулка илергейлээн.

Коммунистиг шимчээшкиниң төөгүлүг хүлээлгези болза, антиимпериалистиг бүгү күштерге үүлгашкыны айтып, революстуг, социал болгаш национал-хосталгалыг демисселиниң чангыс аай күчүлүг агымынга ол күштерни каттыштырары болур деп, эш В. Гомулка бодунуң чугаазының түүнелинде демделээн. Социализмниң бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чангыс эви ол хүлээлгени боттандырарынга, улустарның тайбыңы, хосталгазы дээш, кижи ниитилелиниң депшилгези болгаш чаагай чорук дээш демисселге шиитпирлиг ужурдузалыг.

Франциянның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш В. Роше делегей Чөвүлел хуралын чыылдырганы-биле холбаштыр француз коммунистериң күзелиниң хаинганы ФКП-ниң төлээлериниң өмүүзээниден илергейлеп, кады демисселдиң платформазын ажылдап кылырынга амгы үе-чадада империализмни болгаш аңаа удур турар күштерни аналитээри эрежок чугула деп демделээн.

Сөөлгү он чылдарның дургузунда делегей системазы болур империализмниң социалистиг система-биле денгээрге, тайбыныың, хамаарышпас чорукка болгаш социализм тургузуушкуннуң методтарының айтырыгларының талазыбиле коммунистиг партияларның үзел-бодалдарының болгаш концепцияларының ылгалдыг чоруу делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң боду дурулдура бербес.

Анты демисели ийи системаның демисели-биле тудуш харылзаалыг болгаш бүрүү-биле бүгү делегей шинчилиг апарган бистиң үевисте партия бүгүдезиниң ажыл-чорудулгазы делегей хемчээли-биле империализмге удур демисселдиң фронтузунуң чарылбас кезээ болур. Империализмниң бүгү-ниитн стратегиязынга удурланыштыр, антиимпериалистиг бүгү күштерниң авангарды болуп турар делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң ниитн фронтузун тургузар херек. Интернационализмниң принциптериге хамаарылга коммунистиг партия бүгүдезиниң политиказының шынарының кол хемчээкчизи болур.

Ол принциптерден Кыдаттың компартиязының удуртукчулары өскерилген, улуг күрүнезиирек шовиниисчи туруштарны барымдаалааш, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин хүрээленнге чарлышкынны болдурган, Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга база коммунистиг партияларга удур нүүдүлекчи кампаниияны хазбартканнар, а ол ышкаш ССРЭ-ге хамаарыштыр чурт-девискээр былаажыр ченчилиг ниитилел тургузуулуг күрүнелериниң чайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказының улуг ужур-дузалыын демделээн. Коммунистиг шимчээшкиниинин хүлээлгези болза, термоядролуг дайынның халавыындан кижи төрелгенин камгалап алыры болур.

Чайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказы туруп турар ниитилел тургузуун хамгалаарыбиле, аңгы болгаш национал-хосталгалыг демисселден ойталаары-биле демейлежир түүл-даа чок. Ол, улус массаларының эрге-ажыктарын бәугаар ап хөөрге, аңгы мөсилдежишкиннерин шиитпирлээриге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар болгаш ниитилел депшилгеанның делегейниң чаа дайыны чокка улам ыцай хөгжүүрүн хандырып турааз.

Европага коммунистиг шимчээшкиниң мурнунда турар сорулгаларны тайылбырлавышаан, эш В. Гомулка тайбың догуннаашкынын чаа программазын ажылдап кылырының болгаш делегейниң ол зоназынга айыыл чок чорукту быжыглаарының чугулазының дугайында бодалды делгерегейжиктен.

ГФР-ниң чагырыкчы бөлүктери ам үеде: бодунуң өжээнирек, хоочураан деринн үгланыышкының үргүлүлээр бе азы чаа орук дилээр бе дээрзинин кайызын шилип алырының мурнунда турар. Польша болза, ГФР-ниң политиказы делегейге-даа, Европага-даа айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар реалистиг орукка киргеп турарынга сонуургалдыг.

Амгы Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эвин быжыглаарынга чедирер оруктуг салыр ужурлуг. Национал байдалдарның болгаш дуржулганың янзы-бүрүзүнден үнүп кээп турар, эрге-чагырга дээш демисселдиң азы социализм тургузуушкуннуң методтарының айтырыгларының талазыбиле коммунистиг партияларның үзел-бодалдарының болгаш концепцияларының ылгалдыг чоруу делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң боду дурулдура бербес.

Анты демисели ийи системаның демисели-биле тудуш харылзаалыг болгаш бүрүү-биле бүгү делегей шинчилиг апарган бистиң үевисте партия бүгүдезиниң ажыл-чорудулгазы делегей хемчээли-биле империализмге удур демисселдиң фронтузунуң чарылбас кезээ болур. Империализмниң бүгү-ниитн стратегиязынга удурланыштыр, антиимпериалистиг бүгү күштерниң авангарды болуп турар делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин ниитн фронтузун тургузар херек. Интернационализмниң принциптерине хамаарылга коммунистиг партия бүгүдезиниң политиказының шынарының кол хемчээкчизи болур.

Ол принциптерден Кыдаттың компартиязының удуртукчулары өскерилген, улуг күрүнезиирек шовиниисчи туруштарны барымдаалааш, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин хүрээленнге чарлышкынны болдурган, Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга база коммунистиг партияларга удур нүүдүлекчи кампаниияны хазбартканнар, а ол ышкаш ССРЭ-ге хамаарыштыр чурт-девискээр былаажыр ченчилиг ниитилел тургузуулуг күрүнелериниң чайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказының улуг ужур-дузалыын демделээн. Коммунистиг шимчээшкиниинин хүлээлгези болза, термоядролуг дайынның халавыындан кижи төрелгенин камгалап алыры болур.

Чайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказы туруп турар ниитилел тургузуун хамгалаарыбиле, аңгы болгаш национал-хосталгалыг демисселден ойталаары-биле демейлежир түүл-даа чок. Ол, улус массаларының эрге-ажыктарын бәугаар ап хөөрге, аңгы мөсилдежишкиннерин шиитпирлээринге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар болгаш ниитилел депшилгеанның делегейниң чаа дайыны чокка улам ыцай хөгжүүрүн хандырып турааз.

Европага коммунистиг шимчээшкиниң мурнунда турар сорулгаларны тайылбырлавышаан, эш В. Гомулка тайбың догуннаашкынын чаа программазын ажылдап кылырының болгаш делегейниң ол зоназынга айыыл чок чорукту быжыглаарының чугулазының дугайында бодалды делгерегейжиктен.

ГФР-ниң чагырыкчы бөлүктери ам үеде: бодунуң өжээнирек, хоочураан деринн үгланыышкының үргүлүлээр бе азы чаа орук дилээр бе дээрзинин кайызын шилип алырының мурнунда турар. Польша болза, ГФР-ниң политиказы делегейге-даа, Европага-даа айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар реалистиг орукка киргеп турарынга сонуургалдыг.

Амгы Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эвин быжыглаарынга чедирер оруктуг салыр ужурлуг. Национал байдалдарның болгаш дуржулганың янзы-бүрүзүнден үнүп кээп турар, эрге-чагырга дээш демисселдиң азы социализм тургузуушкуннуң методтарының айтырыгларының талазыбиле коммунистиг партияларның үзел-бодалдарының болгаш концепцияларының ылгалдыг чоруу делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң боду дурулдура бербес.

Анты демисели ийи системаның демисели-биле тудуш харылзаалыг болгаш бүрүү-биле бүгү делегей шинчилиг апарган бистиң үевисте партия бүгүдезиниң ажыл-чорудулгазы делегей хемчээли-биле империализмге удур демисселдиң фронтузунуң чарылбас кезээ болур. Империализмниң бүгү-ниитн стратегиязынга удурланыштыр, антиимпериалистиг бүгү күштерниң авангарды болуп турар делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин ниитн фронтузун тургузар херек. Интернационализмниң принциптерине хамаарылга коммунистиг партия бүгүдезиниң политиказының шынарының кол хемчээкчизи болур.

Ол принциптерден Кыдаттың компартиязының удуртукчулары өскерилген, улуг күрүнезиирек шовиниисчи туруштарны барымдаалааш, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин хүрээленнге чарлышкынны болдурган, Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга база коммунистиг партияларга удур нүүдүлекчи кампаниияны хазбартканнар, а ол ышкаш ССРЭ-ге хамаарыштыр чурт-девискээр былаажыр

МОСКВА. 1969 чылдың июнь 7-де коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалап тур. (СЭТА).

ченчилиг ниитилел тургузуулуг күрүнелериниң чайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказының улуг ужур-дузалыын демделээн. Коммунистиг шимчээшкиниинин хүлээлгези болза, термоядролуг дайынның халавыындан кижи төрелгенин камгалап алыры болур.

Чайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказы туруп турар ниитилел тургузуун хамгалаарыбиле, аңгы болгаш национал-хосталгалыг демисселден ойталаары-биле демейлежир түүл-даа чок. Ол, улус массаларының эрге-ажыктарын бәугаар ап хөөрге, аңгы мөсилдежишкиннерин шиитпирлээринге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар болгаш ниитилел депшилгеанның делегейниң чаа дайыны чокка улам ыцай хөгжүүрүн хандырып турааз.

Европага коммунистиг шимчээшкиниң мурнунда турар сорулгаларны тайылбырлавышаан, эш В. Гомулка тайбың догуннаашкынын чаа программазын ажылдап кылырының болгаш делегейниң ол зоназынга айыыл чок чорукту быжыглаарының чугулазының дугайында бодалды делгерегейжиктен.

ГФР-ниң чагырыкчы бөлүктери ам үеде: бодунуң өжээнирек, хоочураан деринн үгланыышкының үргүлүлээр бе азы чаа орук дилээр бе дээрзинин кайызын шилип алырының мурнунда турар. Польша болза, ГФР-ниң политиказы делегейге-даа, Европага-даа айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар реалистиг орукка киргеп турарынга сонуургалдыг.

Амгы Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эвин быжыглаарынга чедирер оруктуг салыр ужурлуг. Национал байдалдарның болгаш дуржулганың янзы-бүрүзүнден үнүп кээп турар, эрге-чагырга дээш демисселдиң азы социализм тургузуушкуннуң методтарының айтырыгларының талазыбиле коммунистиг партияларның үзел-бодалдарының болгаш концепцияларының ылгалдыг чоруу делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң боду дурулдура бербес.

Анты демисели ийи системаның демисели-биле тудуш харылзаалыг болгаш бүрүү-биле бүгү делегей шинчилиг апарган бистиң үевисте партия бүгүдезиниң ажыл-чорудулгазы делегей хемчээли-биле империализмге удур демисселдиң фронтузунуң чарылбас кезээ болур. Империализмниң бүгү-ниитн стратегиязынга удурланыштыр, антиимпериалистиг бүгү күштерниң авангарды болуп турар делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин ниитн фронтузун тургузар херек. Интернационализмниң принциптерине хамаарылга коммунистиг партия бүгүдезиниң политиказының шынарының кол хемчээкчизи болур.

Ол принциптерден Кыдаттың компартиязының удуртукчулары өскерилген, улуг күрүнезиирек шовиниисчи туруштарны барымдаалааш, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин хүрээленнге чарлышкынны болдурган, Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга база коммунистиг партияларга удур нүүдүлекчи кампаниияны хазбартканнар, а ол ышкаш ССРЭ-ге хамаарыштыр чурт-девискээр былаажыр

Июнь 1-де болган президент соңгулдазынга ФКП-ниң чедип алган тиилелгезининң ужур-дузазын демделеп тура эш В. Рошенин медеглээнин болза, француз коммунистер боттарының национал харыысалгазын боттарының интернационалчыл хүлээлгезиниң башпаладырбайн турар. Олар Франциянын тайбыңга ылакшылдыг, хамаарышпас дашпыкы политиказы дээш, делегейниң кады ажылдажылгазы дээш демисежин турар.

Ол демисселге ФКП барымн-даа база чөөн-даа оппортунизмге удур шиитпирлиг демисежин турар.

ФКП коммунистиг партияның авангардчы ролюн чедир үнелеп көрбес кандыг-даа оралдажышкынларга удур демисежин турар. Ажылчын ангының партиязы болур коммунистиг партия аң мурнакты болгаш аң чайлышкы чок антиимпериалистиг күш болуп турар.

Ындыг болганда делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эви антиимпериалистиг чангыс аай калбак фронтуунуң үндезинин болур.

Кол документиниң төлевилели бо айтырыгның талазы-биле коммунистиг шимчээшкиниинин теоризазын боттуу-биле байыдып турар дээрзин ФКП санап турар.

Чугаазының түүнелинде эш В. Рошенин медеглээнин: Франциянын Коммунистиг партиязы Чөвүлел хуралдың документилериниң төлевилелдерин бүрүү-биле чүүлдүгүүп, оларны хүлээп алыр дээш саналдап турар.

Кипрниң күш-ажылчы үлүзүнүң Депшилгелиг партиязының Чиңгине секретары эш Э. Папаиоаннуунуң демделээнин: чэс-чэс чылдарның өндүр улуг революсчузуу В. И. Ленинниң төрүттүвеп хүнүнден бээр 100-чыл ою-биле коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырганы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөделиишкиннериниң сырый каттыштырарының база чангыс эви, бөш диптерже тайбың, национал хосталга, демократия болгаш социализм дээш демисежин турар антиимпериалистиг бүгү күштерни сырый каттыштырарының база идепкейжидер эргежок чугула деп, бистиң үениң шыңгыы негелдезинге дүгжүп турар-дыр.

Мырыңай янзы-бүрү байдалдарга ажылдап, янзы-бүрү тодаргай айтырыгларны шиитпирлевишаан, бис ол айтырыгларны янзы-бүрү туруштар-биле көрүп турарывыс черле билдингир. Ындыг болзадаа бистиң шимчээшкиниивисте кол түүл болза, ниитн мировозренне, социал болуушкуннарны эртем ёзугаар-биле ниитн билип алыры болгаш бистиң үениң кол политиктиг чорудулгаларын ниитн үнелеп көөрү, ниитнин эвес сорулгалар болгаш ниитн демисел болур. Бо бүгү бистерни шуут каттыштырып турар, чүге дээрге, олар бистиң шупгуруска кол түүл болуп турар. Бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкиниинин күжү интернационалчыл эң-сеткил каттыштырылгазында делегейниң бүгү депшилгелиг күштерниң, социалистиг системаның, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниинин сырый каттыжышкынында болгаш кады ажылдажылгазында болур. Бо маргыш чок шынныг түүл бистиң шимчээшкиниивистиң болгаш депшилгелиг бүгү күштерниң чангыс эвин чедип алырына бистиң күзел-соруузуусту болгаш күженишкиннеривисти быжыглаар турар.

Кипр мындыг ийи чүгула факторнуң ачызында НАТО-нуң талазындан империалистиг күзенныышкындаан чайлаан: бирээде, улустуң ишти-киги чаңгыс эвиниң ачызында, империалистиг агрессиниң ыдыы-дужаазын бүзүрелдиг көргүскен болгаш аңа удур шиитпирлиг демисежин бистиң партиявыс ол чаңгыс эпке шиитпирлиг салыышкынын киирген; ийиде, социалистиг чурттарның болгаш хөгжүп орар чурттарның эң-сеткил каттыштырылгазының база деткимчезиниң ачызында. 1964—1967 чылдарда берге үеде Кипрге көргүскен совет дипломаттыг, политиктиг болгаш шерниг деткимчези шиитпирлиг рольду ойнаан.

Кыыгаар чок дуза-ламчызы болгаш деткимчези дээш бистиң партиявыстан болгаш улузувустан өөрүп четтириишкинни илергейлээринге бо таварылганы ажыглаарын биске чаңшаарел көрүнер.

Моон-биле кады кирер улустуң чорудуп турар берге демисселинге эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш деткимчезин илергейлээр дугайында кыйгырыгны бүгү партияларга чорудуп турр бис. Кирнинң айыыл чок чорууң, нейтралитедин болгаш демократизациязын хандырары Чер ортузу далайның болгаш Чоокку Чөөн чүктүң улустарының национал хамаарышпас чорук, тайбың болгаш социал депшилге дээш демисселиниге пледе түүнелдиг фактор болуп турар. 1967 чылдың ноябрь 22-де Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга үндезилээш, Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээри кирр улустуң демисселиниге база таварымчалыг салдарны чедирер дээрзинге бүүрелдиг бис.

Июнь 6-ның кежээки хуралынга Австралияның Коммунистиг партиязының национал секретары эш Л. Аароп чүве чугаалаан. Чөвүлел хуралга бодунуң чугаазынга мынча деп медеглээн: бүгү делегейге тайбың дээш, бистиң ниити дайзыныыс — империализмге удур депшилге делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин, ылаңгыя Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарга, Куба революциязының үлүг-дүзүнүн, Австралияның Коммунистиг партиязы бедик-биле үнелеп турар.

Амгы үеде бистиң көрүп турарывыс документиниң үшкү кезээ бистиң удуртулгавыс принциппинде чүүлдүгүүнүп көрүп турар деп, эш Л. Аарона чугаалаан. Империализмге удур көделиишкиннерниң үшкү кезекте тайылбырлаттынган программазын бистер деткип тур бис. Аңаа бүгү партиялар ат салып болур болдун дээш база антиимпериалистиг демисселдиң эң-не сонгаарладып болбас сорулгаларының талазы-биле бистиң чаңгыс эптиг-ниин ындыг янзы көргүзер дээш, үшкү кезекти документиден ангыларын бистер база катап саналдап тур бис.

Австралияның Коммунистиг партиязы документиниң ниитизи-биле ат салып шыдавас, чүге дээрге, документиде тайылбырлаттынган чамдык принциптер-биле ол чөпшээрелдейн турар, ынчаарга чамдык бөстүг чүүлдер болгаш принциптер ук документиниг чок болуп турар-дыр.

Улуг болгаш биче бүгү-ле чурттарның, оларның ниитилел тургузуунда хамаарылга чокка, национал хамаарышпас чорукуун, тайбың болгаш социал депшилге дээш демисселиниге пледе түүнелдиг фактор болуп турар. 1967 чылдың ноябрь 22-де Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга үндезилээш, Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээри кирр улустуң демисселиниге база таварымчалыг салдарны чедирер дээрзинге бүүрелдиг бис.

Июнь 6-ның кежээки хуралынга Австралияның Коммунистиг партиязының национал секретары эш Л. Аароп чүве чугаалаан. Чөвүлел хуралга бодунуң чугаазынга мынча деп медеглээн: бүгү делегейге тайбың дээш, бистиң ниити дайзыныыс — империализмге удур депшилге делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин, ылаңгыя Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур, хөй-хөй коммунистиг болгаш ажылчын партияларга удур агрессия ниичик-чөнгээлериниң оруунда турукан Мао Цзэ-дунун бөлүүнүң хоралыг чөөн үзелдиг чүткүлдериниге удур Сальвадорнуң Коммунистиг партиязы мырыңай эгезинден тура-ла туржуп келген. Чөвүлел хуралга көөрү-биле киирген өске-даа документилерни чүүлдүгүүнүп көрүп турар. Төп документ болза, ам бо делегейниң херек кырында боттуг амыдыралының база оон хөгжүдезининг үглавышкынынарының кол-кол чүүлдерин марксизм-ленинизм туруштардан түүнеп көрүп турар деп, бис саналгалаан. 1960 чылдың чөвүлел хуралының үезинден бээр барын-аа он чылдар эртип турар. Бистиң үевистиң характеринин болгаш оон шимчээшкиниң ыдыы — социалистиг системаның дугайында 1960 чылдың медеглелиниң чүүлдериниң шынныын ол он чылдарның сагыыдырыглары бадыткап турар.

Кол документиниң төлевилелиниң ачы-хавыяазы чүл дээр болза, Латин Америкада революстуг чорудулганы ында кыскаэы-биле характерлеп көргүскени болур.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо Чөвүлел хуралы болза, АКШ-тың империализминиң чоокку тыылының кезээ болуп турар болгаш калбарын турар улуг аңгы тулчуушкуннары-биле холбаштыр шуут-ла антиимпериалистиг дайылдажылышкының шөлү болуберин турар Латин Американың чурттарының улустарының демисселинге амыдыралчы чүгула идиг болуп турар деп, эш Х. Виейра онаалап демделээн.

Колумбияга революстуг демисел тайбың болгаш ол ышкаш тайбың эвес-даа чепсектерни ажыглаарын көрүп турар, ынчангаш бистер туруп турар системаның политиктиг бойлаашкының, чүүттүң таваржы турары ханы крпиистиң чоокшулап олурар үржүктарын баш удур көрүп, национал хосталышкынга эргежок чугула күштерни ындыг янзы белеткеп турар биле. Оон үнүп келир сорулгаларын Колумбияның Коммунистиг партиязы чонның оргүзунга пропагандаазар алдап, ол сорулгалар болза, национал хосталышкын дээш, социализм дээш, империализмниң аңнап түүлдүң тиилелгези дээш бистиң демисселивиске делгем үндезин болуп турар.

Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары эш С. К. Карпиовуң медеглээни болза: коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралы ажылын уламчылаан.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыны **Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине Секретары эш Л. И. Брежнев** баштай чүве чугаалаан (Эш Брежневтиң чугаазын бо чылдың июнь 8-те совет парлаагага бүрүү-биле парлаан).

Чөвүлел хуралга Германияның Коммунистиг партиязының киржип турар сорулгазы марксизм-ленинизмниң үндезинниге делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эвин быжыглаарынга салыышкын киирерн болур деп, **Германияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары эш М. Рейман** медеглээн. Чөвүлел хуралдың документилериниң төлевилелин бүрүн чүүлдүгүүнүп турарын ГКП-ниң төлээзи илереткеп.

Барыын-герман империализм делегей империализминиң системазында быжыг чөлевиишкиннерин бирээзи болуберген деп, оратор оон ыцай демделээн. Барыын-герман империализминиң агрессия харакгерин оон экономиктиг үндезинээш болгаш төөгү талазы-биле чугула болуушкуннарның бирээзи болур. Коммунистиг хүрээленнерниң көөрү — социалистиг системаның дугайында 1960 чылдың медеглелиниң чүүдериниң шынныын ол он чылдарның сагыыдырыглары бадыткап турар.

Кол документиниң төлевилелиниң ачы-хавыяазы чүл дээр болза, Латин Америкада революстуг чорудулганы ында кыскаэы-биле характерлеп көргүскени болур.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо Чөвүлел хуралы болза, АКШ-тың империализминиң чоокку тыылының кезээ болуп турар болгаш калбарын турар улуг аңгы тулчуушкуннары-биле холбаштыр шуут-ла антиимпериалистиг дайылдажылышкының шөлү болуберин турар Латин Американың чурттарының улустарының демисселинге амыдыралчы чүгула идиг болуп турар деп, эш Х. Виейра онаалап демделээн.

Колумбияга революстуг демисел тайбың болгаш ол ышкаш тайбың эвес-даа чепсектерни ажыглаарын көрүп турар, ынчангаш бистер туруп турар системаның политиктиг бойлаашкының, чүүттүң таваржы турары ханы крпиистиң чоокшулап олурар үржүктарын баш удур көрүп, национал хосталышкынга эргежок чугула күштерни ындыг янзы белеткеп турар биле. Оон үнүп келир сорулгаларын Колумбияның Коммунистиг партиязы чонның оргүзунга пропагандаазар алдап, ол сорулгалар болза, национал хосталышкын дээш, социализм дээш, империализмниң аңнап түүлдүң тиилелгези дээш бистиң демисселивиске делгем үндезин болуп турар.

Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары эш С. К. Карпиовуң медеглээни болза: коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралы ажылын уламчылаан.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыны **Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине Секретары эш Л. И. Брежнев** баштай чүве чугаалаан (Эш Брежневтиң чугаазын бо чылдың июнь 8-те совет парлаагага бүрүү-биле парлаан).

Чөвүлел хуралга Германияның Коммунистиг партиязының киржип турар сорулгазы марксизм-ленинизмниң үндезинниге делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эвин быжыглаарынга салыышкын киирерн болур деп, **Германияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары эш М. Рейман** медеглээн. Чөвүлел хуралдың документилериниң төлевилелин бүрүн чүүлдүгүүнүп турарын ГКП-ниң төлээзи илереткеп.

Барыын-герман империализм делегей империализминиң системазында быжыг чөлевиишкиннерин бирээзи болуберген деп, оратор оон ыцай демделээн. Барыын-герман империализминиң агрессия харакгерин оон экономиктиг үндезинээш болгаш төөгү талазы-биле

• • •

Июнь 7-де Кремльге Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы ажылын уламчылаан.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыны **Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине Секретары эш Л. И. Брежнев** баштай чүве чугаалаан (Эш Брежневтиң чугаазын бо чылдың июнь 8-те совет парлаагага бүрүү-биле парлаан).

Чөвүлел хуралга Германияның Коммунистиг партиязының киржип турар сорулгазы марксизм-ленинизмниң үндезинниге делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин чангыс эвин быжыглаарынга салыышкын киирерн болур деп, **Германияның Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары эш М. Рейман** медеглээн. Чөвүлел хуралдың документилериниң төлевилелин бүрүн чүүлдүгүүнүп турарын ГКП-ниң төлээзи илереткеп.

Барыын-герман импери

Бүдүрүлге лабораториязы, шынар

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленининң төрүттүгенинден бээр чүс чыл болуруңга телептиг ужуражыр дээш чарыыл чер болганда калбарган. Ол чарыштың бир онзагай түүжү болза, бүдүрүлге чорудулгазының техниктиг деңнелин кодуруп тургап, продукциянның шынарын бедидер дээш демисселдиң күштелгени болур.

Чонуң калбак хереглелиниң барааныарын, ыалаңгыя аҳшчем продукциязын бүдүрериң ковудедир дугайында партия болгаш чазакчың ап чорудун турар хемчеглери Тываның аҳш-чем үлетпүрүн шапкын хөгжүдериңе улуг рольду ойнап турар.

Чонуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң бедээни-биле чергелештир кижилериҥ аҳш-чем аймаанга хереглеги үндезинни-биле өскерилп турар. Эът, сүт, дагаа чуургазы, колбаса болгаш ногаа аймаанга хереглеп өскен, а хлеб, картофель продуктуларын эвээшти аҳчылап турар. Ынчангаш продуктуларның ассортиментизин ковудедир, шынарын экижидеринче кичээнгейни күштелдирери амгы үениң чугула айтырыы апаргаш. Планнавашкының болгаш экономиктиг идиг бөрүшкининиҥ чаа системазынче шилчиишкин продукциян шынарын бедидер айтырыгны улам күштеп тургаш, продукциянның шынарын бедидер дээш демисселдиң күштелгени болур.

Чонуң калбак хереглелиниң барааныарын, ыалаңгыя аҳш-чем продукциязын бүдүрериң ковудедир дугайында партия болгаш чазакчың ап чорудун турар хемчеглери Тываның аҳш-чем үлетпүрүн шапкын хөгжүдериңе улуг рольду ойнап турар.

Чонуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң бедээни-биле чергелештир кижилериҥ аҳш-чем аймаанга хереглеги үндезинни-биле өскерилп турар. Эът, сүт, дагаа чуургазы, колбаса болгаш ногаа аймаанга хереглеп өскен, а хлеб, картофель продуктуларын эвээшти аҳчылап турар. Ынчангаш продуктуларның ассортиментизин ковудедир, шынарын экижидеринче кичээнгейни күштелдирери амгы үениң чугула айтырыы апаргаш. Планнавашкының болгаш экономиктиг идиг бөрүшкининиҥ чаа системазынче шилчиишкин продукциян шынарын бедидер айтырыгны улам күштеп тургаш, продукциянның шынарын бедидер дээш демисселдиң күштелгени болур.

Продукциянның шынарын экижидер төлөөге чүүҥ-даа мурнувда ажылчыннарның тускай мергежилин, бүдүрүлгениң деңдески ажылдаарын чедип албаанында. Айның сөөлгү он хоңуунда план күүселдезин чедип алыр дээш бүү-хаа далашбазе ажылдап эгелээрге бүдүрүлге технологиязының чүрүму сагыттымнайн баар. Кылган продукциянның саны хөйдээ болза, шынары багай, ооң уламыдан бракталашкыш, үндүр бижиишкиннер хөй болуп келген.

Продукциянның шынарын бедидер айтырыга түс-түе кижилериҥ тускай мергежилин бедидери черле чугула. Сөөлгү үеде эргеледи бүдүрүлгелери бо айтырыгны шинтипиразраиче кичээнгейни күштелдирип турар апаргаш. Бедик мергежилдиг О. Наговицына, Н. Балыпова, Э. Ролзинг, Г. Шипунова болгаш ооң-даа оскелерни бүдүрүлге лабораториязарыың эргелекчилеринге депшиткен.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
аҳш-чем үлетпүр эргелелиниң начальныгы.

Краснодар крайның «Славянский» совхозу 4 муң гектар ристе тарын турар. Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Мария Ефимовна Баранова чедишкининг ажылдан келген. Эртинең чыслын ооң аевову гектардан-на 53,9 центнер ристе алган.

ЧУРУКТА: совхозта рис тарыылгазы. Солагай талаазында оң **талаазынче** ивеноч**у** М. Е. Баранова, совхоз директору В. Ф. Чурняков, салбыр агроному А. А. Магамедов.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Коммунист дугайында чугаа

МОНГАЛБИИЛЕР — ШОЛБАННАР-ДЫР

Бригадир өөнден үнүп кезээш, бир кезек ынай-бээр керүп турган. Чайты хүн сарыг хола паш дег тогерик апаргаш чаа-ла чаймынавадыр дээп үңүп орган. Тестиң деңгем хову-шынаалары холбегер-ле ногаан апаргылаан, Харваа-Хемниң чайның коичуг изинде дыртылып кээр хоюг кара суу ам дээрге, божа болу берген эриктерин ажыр шаап, даваш-шимээнниг бадыы чыткан. Бригадирниң чайлаг хонажыныҥ кедээ талаазында белдерниң оңгуа-чыңгыл оргаштаттарында чидиг сарыг өңнүг чечектер чиргилчиннелдир костүп чыткылаан.

Аал өдээниң тааглымыг-чүүктакпыг чыдын серинн саазын челбиктеңгир шаап чоруп турган. Бригадириҥ өө хөп кырында болгаш бо бүгүнү адыш таваанда чүве дег эргилдир көргүлээп. Мурнуу талаазында ховуҥ бир чартыында кедээзинде шойлуг чоруткан буга сүүҥүң талаазында, бот-боттарының араазында элээп-не дөрт-беш хире кижиниң бараны көзүлгүлээп. Ол дээрге сиген, тараа, одар-белчиир шолдерниҥ суттарыҥчыларыдыр.

«Бригаданың кадарчыларының чымдыызын оларга базала дузалаштырып болгаш» дээн бодазы-биле бригадир өөнче базып ора, дужуулаа шоодө чаттыылын оъттаан хойлар ларын саанан чүве дег дескиндир көргүлээп.

— Хой дүгү ам кедүрүүн үнер-ле эвеспе. Мен-даа кырганда пунктуузун кылыр өөрүмче чоруптайн — деп, Александр Дарсүевич чугаалаат, шалгынын белеткеҥи берген.

— Ой, оглум, хоюдуҥ бажын шынаваже дозуп кнап кер, чаш хураганнар ол ажыр шуурап, үерлээп сугже дуже бээр чаңавас—деп, коммунист, хойжу-не Саара Шалзыраевна Монгалбии он бир уруглар-ның әң хеймериндеп элээдиг эрес-шоваалаң, борбак кара оргаун айбылаан.

— Хоюм шынаваже утпан кааш келдим, авай — диже-ле дузалакчы кадарчы уруу Кларавы бо каттырымзаан кирип келген. (Омак хөглүг Кларавы өрткен чылын ортумак школазының дооскаш, ам ада-иениҥ аҳчыл-херээн салган, кадарчылай деңнеп, хемчээн кескилээп, чамдыктары балды, мяска туткулаан узалыы, шеверленип турлар.

Бо хойжударың, быжаңчыларны ушпан баштаан кижи—№ 2 хойжу бригаданың бригадири Александр Дарсүевич Монгалбии бо-ла болгай. Ортумак сыныыт, сингеш мага-боттуг, бодуҥуң ажыл-ишчи будужу чүгаа-сөзүүзеп билдингир хоочун бригадир, дуржулгалыг кадарчы бригадазының кадарчыларының эш-өөрүүнүң дугайында уруглаалап эгеледи:

— Кыш-даа дошкун-ширинне болду. Мал-маган улуг хар-га бергедеп, ажыг соокка хаартыш турган болгай. Кызымак, олут-чыдын чок ажылдывыбиле таварышкан бергелериң ажып эрткилеливис. Малывыстың баш саны-даа когаравады, чаш хураганнар онча-менди доругун үнду.

Ынча дээш бригадир ажылдап турган өөрүн бир кезек эргилдир көрүп олур. Салгынсырыңга додуккан кудер хүреп арын-шырайларлыг, кылган чүвезин эчизинге чедирип, доосказында сеткил-сагыжы амыраас ажыл-ишчи ол кижилер изиг түлүк ажылдап турлар.

Бригаданың хой кыргыыр пунктузу удаваанда шуут белеткеттингеп. Аңаа 11 кодан хойлар кыргыттынар болгаш ол-ла дораан чуушкунну аңаа эрттирер.

Коммунист кижи кала-даа организакчы улуг рольдуг болур. Бодуҥуң үлегер-чижээн кажаа кезээде оскелерге тодаргай көргүзер үжүрлүг. Бо бүгүнү Александр Дарсүевич Монгалбии база-ла билип, оңу мынчаар күүседип чоруур. Ооң бригадазының хойжу кодан-нарының хүр-менди кыш аҥканы — бригадирниң мал одарын, ооң чигир чемин биядылыг хуваап, чарыгдаанындай, кадарчыларның арга-сүмезин дыңнап, оларның-биле сүмележип турган, кышка удур четчир санныг чем-сууруну белеткеп алганы бодуҥуң чаагай түүнелин керек кырында даа коргүжен. Бригада 12 тонна эки шынарын дүктү күргүнеге дүжаар дээш ам улуг белеткел ажылдарын чорудуп турарда ол. Кыргызда пунктуузүүдә 24 электрпигит хачылар ажылдаар. Оларның аргын чаа бистери база белеткеттингеп.

Хойжу Монгалбиилерниң кадат девискээринге чеде бергинде ажыл-ишчи бо кижилерниң чеди хана улуг ак өөнге черде кирингер. Эргинни артап, эжиктен кирип ора-ла, дерде ханада азып каан «Ээп экы культурлуг өг-бүле дээш», «Социалистиг чарыштың тиилекчизи бригада» деп кыдыглары сарыг, салбак-биле хөлеттингеген кызыл вымпелдерни доораан-на көрүп каар силер. Ол дээрге хойжуларның улуг куш-ажылчы чедишкинниҥ хоску түүнелин од-дур.

Хойжу ие Саара Шалзыраевнаның дужаанда-ла, ол-ла ажыктыг хевирлерин болгаш аргаларын сайгыарангайжыдарының эргежок чугулазы ол байдалдарда тыптып кээп турар. Ол сайзырангайдыгла улам дээштир болуп, ол чурттарның түс бүрүзүүнүң болгаш ниитизи-биле оларның дем каттыштырылгазының мурнуда турар, ылангыя куш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидериниң, оларның экономиктиг хөгжүдезиниң деңнелин чоокшулаштырарының болгаш чоорту деңнептиреринин талазында турар сорулгаларны шинтипиразрине эки иденги бээр.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын сайзырангайжыдарының эргежок чугулазы улус ажыл-агыйның эргелеп башкарарының болгаш улуттуруңуң талазы-биле оларның системаларында өскерилгинниҥ деп болдуңуп турар. Ажылагый организацияларының эргелерин калбартып. аңша-баранның идиглиг чоруктарын улам идепкейлиг ажыглап турган, экономиктиг чорудулгаларны төпүттүнген план ёзугаар башкарарының ролюн бедидеринче улганган бир демниг хемчеглерни сөөлгү чылдарда ол чурттарда боттандырып турары оларның даштыкы экономиктиг харылзаалыргага база чайлаш чок хамаарылгалыг.

Социалистиг чурттарның ажыл-агыйжы харылзаалары улам ынай калбартыры болгаш быжыглары оларның чүге-ле хөгжүдезинин негелдези болуп турар әвес, харын делегейниң ам-загай чүүлдериниң уламыдан база делегейниң ийи системазының демисселдиниң чидигленгенииҥ уламылган хамаарыштыр база болуп турар. Империалистиг күрүнелер, оларның экономиктиг болгаш шеригполитиктиг блоктары социалистиг чурттарга боттарының ыйышкыннарын күштелдирерин, оларның хөгжүдезинге моондактарны тургузарын, социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс әвиз

Чогуур хуусааның мурнунда

Ак-Довуракта «Тыва даргуғу» комбинаттың цехтеринде, участокталарында В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн болгаш Совет Тываның 25 чылын төлептиг утпуур дээш аадынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажыл уламнаарын чедирип турар. Комбинаттың септелге-механикиткиг цехтиң эрткен май айның ооваалгазын хуусаа бетинде күүселгеин. Цехтиң коллективин айда 30 муң рубльдиң продукциязын бээр умурлуг турган, оны 115 хуу кылдыр күүсетпеп.

Мында мурнакчылар база илерээн, чижээ, улуг мастерлер Н. Панов, Т. Куулар башташ септекчилер ээлчегленирииҥ кайгыы-даа май айның планын 15 хуу ажыр күүсетпеккиизэн. Ынчаарга В. Белошапкинниҥ улуктаны электри удазыны аргыычыларының даалгада көрдүнгенинден 8 хуу хөй продукцияны бергеп. Олар ам чартык чыдың планын чүгле дээдүү эвес, харын ажыр күүседир дээш кызымаң ажылдап турарлар.

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭ

БЕЛЕТКЕЛ БАГАЙ

«Саяң» совхозтуң Сесерлиг салбыры хой ажылдыг. Бо чылдың кызы берге болза-даа, хойжулар малын менди камгалап алган. Ам хой ажылында база бир харылсалгалыг үе—кыргылда эгелээн болгай.

Совхозтуң бо салбыры хой кыргылдазында багай белеткеннип турар. Аңаа бо чайның 13637 баш хойну кыргаан, 27 тонна дүктү дужаар үжүрлүг.

Ынчыг түрбүже кыргызда пунктуузунда энир чыгты бок, едек ол-ла хевээр, тар-дакпыш. Плән ёзугаар алырга, электрилиг 48 хачыны пунктуга тургузар. Оларны тургузар чер чедишпес. Дүктү ылгаарда, богун аштаар решёткалар үрелик, классировщиктеринниҥ ажылдаар чери тар.

А. БИЧЕ-ООЛ.

ЧУРУКТА: механик Александр Ужун.

В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Александр Ужун 1962 чылда чолаачылар хуруузун чедишкинниг доосказ, шеригге баргаш, ол-ла мергежилиниҥ шугуму-биле албан хүзээргезин эрттирген. Төрээн Тывазынче чанып кээрде, ооң карманыңга илгин класстың чолаачызы деп бичии кызыл депперижигеш немежи берген. Шеригден келгеш, чүүк машиназынга ажылдап эгелээн. Автомашинаның бедүүн кезээтерин болгаш нарын эптээшкиннерин сайгарып билири-биле Эрзин райпозунга чолаачылап киргеш-ле улусту кайгатнан. Ам ол организациянның машина-техниказының кол механигинде ажылдап турар. Ооң удуртуп турар ажыл-агыйында 16 чүүк машиназы, 4 автолавка бар.

Механик кижиниң ажылы берге болгаш харылсалгалыг. Машиналарның марказының зайбы-биле артык кезектерни белеткеп тывар, үрелегин септеп селиир, айытнан хуусаа иштинде үзеп чаар дээш, ажыл-ла хей. Янзы-бүрү билдинмес чылдаганнар-биле үрелиишкиннерни баш буруңгаар чайлаарыы дээрге-ле оны эки бириинден хамаарыкыр.

Комсомолчу Александр Ужун онзашнан ажылынга ээ-не харылсалгалыын болгаш мергежилдиин, ажылишке үлегерлиин көргүзүп келген.

Уставтың негелделерин сагыыр

СЭКП-ниҥ Уставының негелделерин коммунистериҥ кандчаар сагыш, боттандырыы турарының дугайында айтырыгны «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында партия организациязы хуралынга чугаалаштыган.

Эте организациянның коммунистери боттарының ажылдан турар участокторында кызымакпай ажылдавышаан, партийин негелделерни ак сеткилдиг күүсеҥин чижээ, Довгак Кинин-оол партийжи болгаш хөй-ниитиниҥ даалгазын ак сеткилдиг боттандырбышаан, кадарын турар хоюнуң ажаанда, кадалын экижиткеш, кыштан мөңге ажыгран. Аныяк коммунист чыл бүрүүе ажылынга чедишкиннерлиг болуп, орта мөнгөргенмейн, харын улам бижыглавышаан, бодуҥуң мурнунда салдынган сорулгаларын боттандырар дээш ажылдап турар. Бо чылын торүүр 100 хойга онаштыр 90 хураганны алган.

Хойжу бригада бригадири Монгуш Чола, Эдэгит-Хемде кадыкмылга школазында Карасал Бүрбү, эмнелге пунктузунда Ооржак Даваа, малчыннар Саая Доржу, Зоя Карасал, таңчылы Монгуш Чазбак олар партия болгаш хөй-ниитиниҥ ажылынга ак сеткилдиг кириишпиишаан, бижыглаттынган ажыл-агый участогунда боттарының харылсалгазын бедидип, партия Уставының негелделерин амыдыралга боттандырып турар. Шак мындыг коммунистерни хөйүү адап болур.

Ындыг түрбүже партияның Программазын болгаш Уставын хүлээп коорп, коммунизм тургузуушкунуна идепкейлиг киржир, партияның шинтипирлерин күүсеҥир, кежигүн дадывырын ой-шаанда төлөөр деп партияның мурнунга бергеп сөзүн чоптүү-биле элээвес чамдыг коммунистериҥ адынга шынгыы шүүлгүүлел болган. Улуг-Хөндүл хойжу бригада бригадири Борис Куулар ажылын багай удуртуп, мал толуң ажаан алыр талазы-биле куду коргүүлгүг болган. Эш Б. Куулар арагазап, харын-даа партия хуралынга эзирик келген таварыла бар. Эш Д. Шагдыр кадарган хоюн багай ажаагаш, аргызып чудаткан. Ферма эргелекчизи эш М. Үдүүр-оол мында корум-чурумну ажыжиттейн турар болгаш арагазаар чорувче сундулуг. Малчын Хөөлдыг Болапша мал ажылынга харылсалгазын кошкадып, төрүүр 100 хойдан 23-ле хураганны алган. Эш Б. Хөөлдыг хөй үргулларын коммунист не кижи хиреэзинде огбуле арагазына киржикпи, ажоралдыг чорук ыяшы турар. Ооң аморалдыг чоруунуң дугайын бо чылдың эгезинде эге организациянның хуралынга чугаалашкаш, партия талазы-биле хемчег алган, ооң кавдыг-даа түүнел ыыбазап.

Партия эте организациязының секретары эш К. Баймр коммунистерден кошкан негелде салып, оларның оргузуунга кижизидилге ажылын куду деңнеелде тургускаанның түүнелинде партия Уставының негелделерин боттандырбас, партийжи сагылга-чурумну хажыдып турар чоруктарның үжүп турар чылдагаанны ында. Кошкак негелдениҥ түүнелинде чамдык коммунистер кежигүн дазыкыры безин чогуур хуусаазының ооалдадың төлеп турар.

Партия хуралынга С. Ойдупоол, П. Сарыглар олар санал бергеш, эрткен кыжын салбырга мал чемн арбын турган, хөй баш маадың олген чоруу малчыннарның харылсалга чок чорууңдан, олардан негелдени кошпаткаңындан болган деп чугаалааннар.

М. СЕВЕН.

Ийиги арын ● 1969 ч. июнь 10

КАДЫ АЖЫЛДАГАНЫҢ ЧУГУЛА УЕ-ЧАДАЗЫ

СОЦИАЛИЗМНИҢ делегей системазы чүгүстүнган үеден бээр чаа-ла чөөрби бин хире чыл четкен. Ынчалзажок социалистиг чүрт бүрүзүнүң чедишкининг хөгжүдези акыдунма өске чүрттар-биле политика, экономика болгаш шеригполитиктиг идиг бөрүшкининиҥ чаа системазынче шилчиишкин продукциян шынарын бедидер айтырыгны улам күштеп тургаш, продукциянның шынарын бедидер дээш демисселдиң күштелгени болур.

Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Моол Арат Республиканың, Польшаның, Румынияның, Совет Эвиилелиниҥ болгаш Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының база делегейниң кирижилгези-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниҥ 1969 чылдың апрель 23—26 хүнинде Москвага болган тускай XXIII сессиязы социализм чүрттарының ажыл-агый харылсаалгаларын улам ынай быжыглаарыңга чүгула салыышкынны киирген.

Социалистиг чүрттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиларының оларның бүгү чергелеш харылсаалгаларын калбартыр болгаш быжыглаар талазы-биле улуг ажылны чорудуп турар. Варшава керээниин болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниҥ киржикчилери чүрттар коллективтиг кужениишкинеринииҥ ачызында боттарының политиктиг, экономиктиг болгаш шеригполитиктиг кадыг ажылдажылгазының хөгжүдезинге сөөлгү үеде дыка бурунгаарлаашкынныг болган.

Акы-дунма чүрттарның ажыл-агыйжы кады ажылдажылгазының айтырыгларын әң бедик деңнеле коллективтиг чугаалажырының чугулазы амгы үе-чадазында социалистиг деп каттыштырылгазының хөгжүдезиниң иштики болган дапитыкы негелделериниң бот-боттарыңдан чарылбас бүгү-ле чүүдери-биле тодаргайлаттынар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниҥ бактаган чүрттарның улустары боттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртулгазыбиле социализмниң база коммунизмниң оруу-биле чайгыылыш чок чорбушаан, бүдүүргенги, эртежии болгаш культураны кодуреринге, амыдырал деңнелии бедиреринге шылгаралгай чедишкиннерни чедип алган. Улус ажыл-агыйының амгы үениң материал-техниктиг базазынга хөгжүп турар социалистиг системалы ЭДЧ кежигүнү чүрттарда бижыы-биле бадыткаттынган, ЭДЧ кежигүнү чүрттарның национал орулгазы 1968 чылда ниитизи-биле 1950 чылдың деңнелиниҥ дөрт ажыг катап ашкан, а оларның ниити үлетпүр бүдүүргезии ол үениң дүргузунда 5,9 катап, ооң иштинде Болгарияның—9,8 катап, Венгрияның — 4,7, ГДР-ниҥ —4,7, МАР-ның—6,1, Польшаның—6,4, Румыниянын —9,1, ССРЭ-ниҥ—5,9 болгаш Чехословакияның—4,4 катап өскен.

Ынчаарга ол үениң дүргузунда капиталистиг чүрттарга үлетпүр бүдүүргүшкүнү чүгле 2,6 катап өскен. Үлетпүр бүдүүргүшкүнүүн өзүлдезиниң әң дүргеи темпилериниң түүнелинде делегейниң үлетпүр бүдүүргүшкүнүүге ЭДЧ кежигүнү чүрттарының улуг-хуузу амгы үеде 31 хуу четкен, ынчаарга оларның чүрттакчы чону делегейниң чонуҥуң чүгле 10 хуузу, а эвлеп турар девискээри — чер бөмбүрзээнии чүгле 18 хуузу болуп турар болгай.

БҮДҮРҮКЧҮ КҮШТЕРНИҢ болгаш социалистиг бүдүүргө харылсаалгаларның хөгжүдезиниң талазы-биле ЭДЧ кежигүнү чүрттарының чедип алган деңнели акы-дунма кады ажылдажылганың артык күштерлиг чорууҥ әң бүдүүлүг ажыгларын негеп турар. Бот эргелиг социалистиг күрүнелерниҥ бүгү талаалыг хөгжүдези-биле чергелештир оларның экономика талазынга улам сырый чоокшулажышкынга боттуг негелдези өзүп, күштелип турар.

Амгы шагның әртем-техниктиг революциязы бүдүрүкчү күштерни интернационализастаарынче Маркстың төлевилээп уганныышкынын дыка күштелдирип турар. Әртем-техниктиг әң бедик деңнелдя чедип алырының база социалистиг чүрттарның үзүс ажылагыйын улам ынай хөгжүдериниҥ кол угланыышкыны, ажылчы чоннарның чаагай байдалын кодуреринии чугула негелдези болур иннтилеп бүдүүргезиниҥ экономиктиг ажыын әң улуу-биле бедидерии чедип алырының талазыбиле социалистиг чүрттарның мурнунда турар сорулгаларын чугулазын ЭДЧ-ниҥ XXIII тускай сессиязы онзалап дедигеелээн. Делегейниң әртем-техниктиг революциязының бедиктерии шинтээдип алган, ЭДЧ кежигүнү чүрттарның улустары социалистиг ниитиледи улам чедимишкинниг хөгжүдүп, капитализм-биле экономиктиг чарышка тиилегени хандырып шыдаар.

Социалистиг чүрттар болза амгы шагның әртем-техниктиг деппилдезинии болгаш улуг бүдүүргезиниҥ артык күштерлиг чорууҥун чедип алмышкынварын әң дүрген болгаш өң долу сайгарарын чедип ап, анда эргежок чугула зажок хөй хөрөнгелерни харын улустар аразында күш-ажыл хуваалдазын ханыладырыныҥ, әртемге, техникага болгаш бүдүргелеге специализастаашкыны база кооперастаашкыны күженишкинниг хөгжүдеринии орүктарынга боттуг ажыглап база мөөнеен шыдаар. Ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганың байдалдарында ону чедип алырынга алмышдаан эгээртинмес аргалар бар болур.

ЭДЧ КЕЖИГҮНҮ ЧҮРТТАРНЫҢ экономиктиг кады ажылдажылгазының чаа, улам ажыктыг хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының эргежок чугулазы ол байдалдарда тыптып кээп турар. Ол сайзырангайдыгла улам дээштир болуп, ол чурттарның түс бүрүзүнүң болгаш ниитизи-биле оларның дем каттыштырылгазының мурнуда турар, ылангыя куш-ажылдың бүдүүркүлүүн бедидеринии, оларның экономиктиг хөгжүдезиниҥ деңнелии чоокшулаштырарының болгаш чоорту деңнептиреринин талазында турар сорулгаларны шинтипиразрине эки иденги бээр.

ЭДЧ кежигүнү чүрттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын сайзырангайжыдарының эргежок чугулазы улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының болгаш улуттуруңуң талазы-биле оларның системаларында өскерилгинниҥ деп болдуңуп турар. Ажылагый организацияларының эргелерин калбартып. аңша-баранның идиглиг чоруктарын

ИЮНЬ 7-де КРЕМЛЬГЕ

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының июнь 7-де чугула болуушкуннар-биле долган хуралы коммунистерниң сырый каттыжылышкынын быжыглаар дээш база империализмниң шинээнинче шаап халдаашкынын күштелдирер дээш демисеглеп чаа базым болуп демдеглеттингеен.

Амгы делегей хөгжүдээниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула айтырыгларын бүгү талазы-биле көргеш СЭКП төлөөлериниң башкы эш Л. И. Брежневтиң чугаазы; империализмниң күштерин аңгар социализм күштериниң тилелгезинге изиг бүзүрел сиңиккени коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчылары эштер М. Рейманның, К. Есперсенниң, Р. Арисменди-ниң болгаш өскелерниң-даа утка-шынарлыг чугаазары; Израиль агрессияның эгелээнинден бээр ийи чыл болганында холбаштыр Чоокку Чөөн чүктө кризис дугайында араб чурттарның болгаш Израильдың компартияларының кады белеткээн медеглелии хүлээп алганы — бо бүгү Чөвүлел хурал чогаадыкчы, боттуг ажылдың оруу-биле быжыг болган чайгылыш чокка бурунгаарап кел чоруур деп чүвени база катап бүзүредиг көргүскен.

Ниитилээ-биле хүлээп көргенин бүзүлаар алырга, бөгүнгүнүң төп болуушкуну болза, СЭКП-ниң төлөөлериниң башкылыңың чугаазы болган. Ону аажок улуг интерестей-биле дыңнаан болгаш аалга дииметтиг адыш часкаашкыны болгулап турган. Бо одуругларны бижип турган үезинде бүгү делегейниң радиостанцияларындан ооң доңгуландырылган дамчыдыш эгелээн; чер болганда ол чугаазы тайыңбырлап база чугаалажып турар. Чугаада амгы төөгүүлүг байдалдың болган антиимпериалистиг демисеглиң сорулгаларын маркисчи-ленинчи хандыр аналитээнин, коммунистиг шимчээшкининиң айтырыгларын болгаш империализмге удур демисеглиг хөделиишкиннерниң чаңгыс эвиниң айтырыгларын бүгү талазы-биле сайгарып көргени, СЭКП болгаш бүгү совет улус бодунуң интернационалчы хүлээлгезин канчаар күүседип турар дугайында тайыңбыр сеткил-сагыштыг улуу-биле хайныктырган. Чаңгыс эп дээш демисеглиң дугайында айтырыгны бистиң партиявыстың ылаштыг болгаш ханы принциналдыг тургузуп турар дугайын ол чугааны канчаар көрүп турар дугайында түүлдерде демдеглеп эгелээн.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: Коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары бистиң Чөвүлел хуралывыстың чугула сорулгазы. Ол дугайында боттуг

Башкайгы белеткелдер четкиря-биле бар. Ынчыг болза-даа бистиң шимчээшкининистиң ниизы-бүрүү национал отрядтарының эрте-ажыктарының дүтпүү турарын чүге база катап дендеглеп каарыг-биле кыныгаарлаттынып пыдавае бис. Чаңгыс эп дээрге, аңаа бир чугаа эвес, а ажыл-херек-тир. Ол боду чедип алдынмас, ол дээш демисеглир херек.

Империалистер пролетаржы эп-сеткил каттыштырылганының күжүн биилп турар. Империалистер революстуг шимчээшкининиң хүрөөлеңин сандарадыр, пролетаржы интернационализминиң принциптерин шүүлдээр дээш, ол принциптерни ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң национал отрядтарының хамаарышпас чоруунуң, тускай догуннаарының болгаш деп эргеенниң принциптеринге удур тургуспушаан, бүгү күженнишкиннерни салып турарының ужуру-даа ол. Чогум-на харын империализмниң хөлөөленген идеологтары ол сорулганы чедип алыр дээш, ажыктаарлаттынган тускай догуннашкынының» банка сурагжаан теориязын чогаадып алган болгаш ол теорияны Варшава Керээжиниң кежигүнү социалистиг күрүнелер удуртулга болдуруп турар дээр чүвени чулчуруп турар.

Барын талада ыш-бир кижилер ол даап бодаашкынга бүзүреп турган. Ам делегей Чөвүлел хуралынга пролетаржы интернационализминиң улуг идеязын Ленинниң чагыларынга шынчы коммунистиг партиялар тук кыдыр улам бедик кедүргени онза чугула.

Коммунистиг хүрөөлеңни кошкадыр, антиимпериалистиг күштерни сандарадыр дээр шугумга удур Чөвүлел хуралдың киржикчилери сырый каттыжылышкынче боттарының күзел-соруун, боттарының чаңгыс эпке чедирер ажыл-херектерин тургузуп турар.

— Партия бүрүзү бодунуң ажылчын аңгызының мурнунга, бодунуң улузунуң мурнунга база бүгү коммунистиг шимчээшкининиң мурнунга харысалганы хүлээр — деп, эш Рейман медеглээн. Бо бодал санал берген өске-даа хөй эштериң чугааларында бадыткаттынган болгаш улам тодаттынган.

Империалистер болгаш оларга саттынган буржуаз партиялар коммунистиг шимчээшкининиң чамдык удуртукчулары боттарының сурагжышкынын интернационалчы харылааларыны кошкадырының болгаш харын-даа үезининң, өске партиялар-биле кады хөделириндеги ойталаарының аргазы-биле база антисоветизминиң дузазы-биле «быжыглаар» дээр бодалга алзыптар боор деп ам-даа хей-ле идеген турарлар.

Ынчыг орук идеология талазы-биле буржуазнаядан хамаарышпас чоруун чидирер болгаш ынчыг принциптерни ойбас кижилерниң боттарының политиктиг авторитединге эттинмес когаралды чедирер дээрэ билдингир эвес чүве бе.

Коммунистиг болгаш ажылчык партияларның дүүн санап берген төлөөлекчилери болза, коммунистер партияларының политиктиг туружун быжыглаарының бүзүлүг оруу — ол дээрге национал эрге-ажыктарны пролетаржы интернационализмге удурланыштыр тургузары эвес, а оларны түдүш харылаштырары болур дээрзин демдеглээннер. Ол дугайын ынаңгыя эштер Рейман, Есперсен, Арисменди болгаш өскелер-даа чугаалаавнар.

Пролетаржы интернационализминиң херек кырында хөделиишкининиң бүзүредиг үлегер-чижээ болза араб чурттарның болгаш Израильдың компартияларының Чоокку Чөөн чүктө кризис дугайында медеглелдиң төлевилелии кады ажылдап кылганының фактызы болган. Израильдың компартиязының ТК-зының Чиңгиве секретары эш Мейр Вильнерниң медеглээни-биле алырга, ол акт политиктиг

Июнь 7-де делегейниң янзы-бүрүү зоналарында ажылдап турар партияның төлөөлекчилери санап берген. Чөвүлел хуралдың киржикчилери Барыын Европаның болгаш Латин Американың партияларының төлөөлериниң, араб чурттарда ажылдап турар партияларның төлөөлекчилериниң, Мартиника ортулукта колониалисчи бүзу-чурумнуң байдалдарында ажылдап турар партияның төлөөзиниң чугааларын дыңнаан. Бо бүгү чугааларга пролетаржы интернационализминиң идеяларынга бердингеен чорук чаңгыс ажыл дыңналып турган.

Империалистер болгаш оларга саттынган буржуаз партиялар коммунистиг шимчээшкининиң чамдык удуртукчуларының сурагжышкынын интернационалчы харылааларыны кошкадырының болгаш харын-даа үезининң, өске партиялар-биле кады хөделириндеги ойталаарының аргазы-биле база антисоветизминиң дузазы-биле «быжыглаар» дээр бодалга алзыптар боор деп ам-даа хей-ле идеген турарлар.

Ынчыг орук идеология талазы-биле буржуазнаядан хамаарышпас чоруун чидирер болгаш ынчыг принциптерни ойбас кижилерниң боттарының политиктиг авторитединге эттинмес когаралды чедирер дээрэн билдингир эвес чүве бе.

Коммунистиг болгаш ажылчык партияларның дүүн санап берген төлөөлекчилери болза, коммунистер партияларының политиктиг туружун быжыглаарының бүзүлүг оруу — ол дээрге национал эрге-ажыктарны пролетаржы интернационализмге удурланыштыр тургузары эвес, а оларны түдүш харылаштырары болур дээрзин демдеглээннер. Ол дугайын ынаңгыя эштер Рейман, Есперсен, Арисменди болгаш өскелер-даа чугаалаавнар.

Пролетаржы интернационализминиң херек кырында хөделиишкининиң бүзүредиг үлегер-чижээ болза араб чурттарның болгаш Израильдың компартияларының Чоокку Чөөн чүктө кризис дугайында медеглелдиң төлевилелии кады ажылдап кылганының фактызы болган. Израильдың компартиязының ТК-зының Чиңгиве секретары эш Мейр Вильнерниң медеглээни-биле алырга, ол акт политиктиг

Бистиң бо Чөвүлел хуралывыстың делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга бурунгаар улуг базым кыдыр көрүп турар бис. Ол — улуг чугула болуушкун-дур. Ооң-биле чергелештир ол болза бистиң оруувустуң баштайгы чадазы-дыр, анаа улаштыр чаа-чаа инициативалар, чаа-чаа күженнишкиннер, чаа-чаа чедиишкиннер болур ужурлуг, ол чорук бистиң үевистиң шинтпирлиг политиктиг күжү болур бистиң шимчээшкининиске бодун-долузубиле көргүзер арганы бээр.

Бистиң ам чурттап турарывыс хөй янзылыг болгаш нарын делегейге бээнн, пролетаржы интернационализм болза өзүп, чечектелип, чаа-чаа үре-түңнелдерни берип турар ыңдыг амыдыралчы күштүг болуп турар-дыр деп чүвени бистиң кады ажылдажылгавыс хереченлеп турар-дыр.

Уругвайның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары эш Р. Арисменди бодунуң партиязының Төп Комитединиң даасканың ёзугаар Белеткел комиссиязының белеткээни кол документтиниң төлевилелии чүүлдүг деп көрген. Бистиң партиявыска кол документ хамыктың мурнунда бистиң шимчээшкининиктиң долу чаңгыс эптиг болурун чедип алырынга чаа удуртулга болур чүүл болур-дур деп ол чугаалаан. Ону коллективтиг-биле ажылдап кылганы амгы-даа, келир-даа үеге ооң улуг ужур-дузалыын демдеглеп турар.

Ниити программаны долгандыр болгаш ниити стратегияга үндезилээш бүгү партияларны каттыштырар сорулга-биле империализмге база янзы-бүрүү реакциялыг күштерге удур чаңгыс аай хөделириниң аргазын дарганнап алырынга бистиң Чөвүлел хуралывыс дузалаар хүлээлгелиг. Принциналдыг үндезинге чаңгыс эптиг тургузарын стратегия талазы-биле эргежок чугула кылдыр санап турар бис. Ол черле тодаргай.

Революстуг шимчээшкининиң бүгү хөгжүлдезинге болгаш тилелгелеринге бистиң үеде тургустуңа бөрип турар аргаларны кол документтиде демдеглегилээн, делегейде социализмге ажыктыг болуп турар күштериниң деңзигүүрүнүң, империализмге болгаш реакцияга удур демисежиш турар улустарта ажыктыг деңзигүүрүнүң барын болгаш артыш калганын база демдеглеп турар. Делегейниң байдалы черле нарын болуп турары-биле чаңгыс эп онза чугула.

Революсчу чорудулгалар үүг бир автоматтыы-биле чоорту хөгжүй бээр дээр хоозун үүлдүг коммунистер хүлээп көрбес. Империализмге удур

демисел чокка тайбың чурттаар дээр бодалга бис шуптувус эптешпес бис. Империализминиң, ылаңгыя кол агрессор болгаш делегей жандармы болуп турар америк империализминиң эң-не дээрбечи болгаш дайынзырак мөзүзү болуп турар агрессчи чоруктуң күштелии турарыбиле биске чаңгыс эп эң чугула болуп турар. Америк империализминиң Вьетнамга удур агрессиязы, Кубага болгаш Көрейге ооң кыжаавы, социалистиг системага удур угланган ооң айыылдыг чөөрүлээри болгаш пландары, Тайваньны эжелеп алганы, Африкада болгаш Азияда ооң чимзеннишкиннери, Латин Американы доктаамал, хан төөгүүшкүнүт байдал-биле мөлчүп турары шын-каш, ыңдыг фактылар коммунистерни чаңгыс эптиг болуруниче кыйгырып турар. Ол дугайын кол документтиде кончуг шын чугаалаан — аңаа канчаар-даа аажок хөй курлавырлар, ооң иштинде эртем-техниктиг революциянның түңнелдери база бараан болуп турар америк империализминиң глобальдыг стратегиязынга удур чаңгыс эп негеттинип турар.

Ол бодалдар болгаш барымдаалар бисти перспектива чидирериниг ийикпе делегейде күштериниң деңзигүүрүнге хажыдымышкынныг үнелел бээр чорукка канчап-даа чедирбес. Олар чүтле каңдыг-даа тергиндекчи аңгы хөөржө оожум болгаш таваар кирбес деп, марксисчи ашыс шынны амыдырал катап-катап бадыткап турарын херек кырынга көргүзүп турар. Ооң-биле кады ол ооң алыс чөленгинжи Совет Эвилелиниң төөгүүлүг болган идеологтуг алдар-хүндүзүү, экономиктиг болган шериг күчтүг болуп турар делегейниң социалистиг системазының канчаар-даа аажок улуг күжүнүн дугайын тодаргай көргүзүп турар. Кажан ыңдыг үш ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле кады делегейде болуушкуннарының хөделиишкиннерин шын барымдаалап көөр болза, ынчан делегей даймыын болдурбас, агрессорларның бажын эттендирбес болгаш чылча шаап-даа шыдаар, фашизмни болгаш демократияга удур күштерни чок кыынын болур болгаш хожудангай улустарның национал хамаарышпас чорук болгаш социализмче ийилиге дээш демиселивиниң чоруулгазын, харын-даа ооң туружук социалистиг революциянның чаа көдүрүлүшкүнүн хандырып болур, бистиң шимчээшкининис шынап-да ол дээш туружуп-даа турар.

Чамдык таварылгаларда болгулап турулаан аштырышкыннарга болгаш өткаарлаашкыннарга, ол ышкаш чедиишкиннерниң кызыгаарланчак чоруунга Кыдаттың социализм чурттарындан чарылганы, улуг ужур-дузалыг болган. «Бо айтырыг талазы-биле бүгү партияларның чаңгыс аай туразыту эглешиннің фактызы бистиң империализмге болгаш ооң чалчаларынга удур кады демиселивиске улуг ужур-дузалыг болган» — деп ол чугаалаан.

Коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарда бар турар чөрүдээлерни ажыл эртеринче оруктарны дилээр ужурлуг дээр талазы-биле Чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс аай бодалдыгаар. Ол сорулганы шинтпирлээри маркизм-ленинизминиң үндезин принциптери камгалаар талазы-биле бедик принциналдыг, быжыг туруштуг чорукту негээр дээрзин олар угаап билип турар.

— Ол чөрүдээлер чаңгыс аай хевирлиг эвес — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. — Ыңдыг болганда оларны ажыл эртери база аңгы-аңгы оруктар-биле болдунар. Бир янзы таварылгаларда чиганнишкиннер болгаш айтырыглар ийи талазлыг ужуражышкынарында болгаш эш-хуузунуң дискуссияларының чорун турганының үезинде хүн айтырыындан каастыныл болур. Өске таварылгаларда — делегей ареназына ниити эчис сорулга дээш кады демиселивиниң үезинде амыдыралдың боду оларны чайлаткан туруп болур. Ынчалза-даа коммунистиг шимчээшкининиң үндезин айтырыгларына, утка-шынарлыңын болувга дээй бээр ыңдыг чөрүдээлер база бар. Оларны ажыл эртери үр үедө болгаш эптежилге чок демиселиви негээр апаар боор.

Пролетаржы интернационализминиң идеяларын камгалавышаан, ажылчын аңгызың, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының авангарды — маркисчи-ленинчи партиялар харын ыңдыг демиселиви чорудуп турар.

Чөвүлел хуралга чугаазын түңнеп тура, эш Л. И. Брежнев: «Бисте, эштер, келир үеже бүзүредиг көөрүңүң бүгү үндезиннери бар. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң өлүм чок өөрединиге шынчы коммунистиг шимчээшкин бүгү антиимпериалистиг күштер-биле эвилелдежип алгаш, улустарның социал болгаш национал хосталгазы дээш, тайбың дээш, бүгү кижи төрелгетеңнің чыыртыкчы коммунистиг келир үеэн дээш төөгүүлүг демисеге чаа-чаа тилелгелерни чедип алырынга ам үеде аажок улуг аргаларлыг» деп медеглээш, делегейниң коммунистиг, революстуг шимчээшкининиң чарыыбас кезээ кыдыр боттарын медереп билип турар совет коммунистериниң, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының бодалын болгаш сеткил-сагыжын илереткен.

(Июнь 8-те «Правдадан»).

Үшкү арын ● 1969 ч. июнь 10

ШЫН

ПИОНЕРЖИ ХӨГЛҮГ ЧАЙ

Эрткен чылын Тожунуң школаларынга чайгы дыштанылганы ан-не тавырымча чок организастаан, районнуң 1300 өөреникчилериниң чүгле 50 хире кижи районнуң Азаста колхозтар аразынга пионер лагеринге дыштанган. Турисчи походтарны, экскурсияларны чүгле өөредилге чылы доозулган соон дарый 2—3 хонук организастаан. 30 хире өөреникчи адырлар аайы-биле профсоюзтар обкомнарынга пионер лагеринге үш сезонда дыштанган.

Бо чылын ол четпестерни чайладыр, улуг байырлал — В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болур оюнга үткүштүр ажыл-херектериңе олан хүлээлгелеринде бо айтырыгже районо, школалар кичээнгейни салган. Бир-ле дугаарында, уруглар чайын каяа, канчаар дыштанган турарын, удуртур башкыларын, харылаар черлерни баш удур школа бүрүзү планнаап, районо биле профсоюзтар райкомунга киирип эккелген.

Ол планнарга үндезилээш, бо чылын пионержи чайның канчаар эртеринге тодаргай планны комсомол райкому биле районо баш удур планнап тургускаш, күүседип киришкен.

Аныяк пионерлер организациязының 47 чыл оюн тамаршытыр район төвүнге пионерлерниң слёду болган. Ортэ пионержи дружиналарның «Ленинчи күзелдиң оруу-биле» деп походунуң түннелин үндүрген. Уруглар дружина, отряд аайы-биле спортчу маргылдаларга күжүн шенежип, ужуражышкыннарны чорутукдаан. Июнь эгезинде аныяк туристерниң шилиндектери район слёдуига киришкен. Ол-ла үеде 9-ку классчылар бүдүрүлге практиказын 24 хонукта эртирер.

Тоора-Хем ортумак школаның 9-ку классчылары аңнаыр-тывыш ажылынын хевирлери-биле практика кырында танышжар. Ырбан ортумак школаның ол-ла классы мяш өстүрериниң, мяш белеткелиниң технологиязы-биле танышып, Хам-Сыраның мяш ажыл-агыйынга практикалаар.

Тожуга школачыларның дыштанылгазы ниитизе ажыктыг күш-ажылдың дозуну-биле эртер. «Тоора-Хем» совхозтуң ийи салбырларында Азас ортумак болган Ий 8 чыл школалары 125 кижилиг сигенчи, 2 бригаданы организастаар. Тоора-Хем, Азас, Ырбан ортумак болган Ий 8 чыл школаларында арга-арыг камгалаарының доктаамал организациялары тургустунгулаан. Тоора-Хем ортумак школада 24 кежигүнүт шидыг организация бо чылын катап тургустунган. Олар үнүш өстүрер, арга-арыгны хайгаараар, ан-мен база балыкты тотчеглеривилерден, араатан аңнардан камгалаар тускай участоктуг. Уругларга ооң схемазын тургузуп берип, аңаа бүдүн чыл дургузунда чорудар ажылдарның планын Тожу мяш ажыл-агыйының ажылдакчылары кылчып, дузалашканнар. Школаның мяш ажыл-агыйында уругларның дыштанылгазын организастаарының улуг перспективазы бар. Олар чайгы үеде участок черлериниң девискээринге кат, мөөгү, тоорук, үнүш үрезиннерни чыыр, оларны дужаарының талазы-биле тускай хүлээлгелерни алгылаан. Тожу райкүүскомуун чоокта чаа хүлээп алган шинтирүүнге дүүштүр үстүкү классчыларның 30 өөреникчизиниден тургустунган бригада Тоора-Хем ортумак школаның чаа тудуунга ажылдап чайлаар.

Келир өөредилге чылында улуг баштыцчының төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болур оюн байырлаар болганда аңаа хөлбаштыр элээн хемчеглерни ап турар бис. Шушенскоеже экскурсиялаар эрге дээш классчылар аразының чарыжы бо өөредилге чылында чоруп келген. Районоңуң сагган путёвказы-биле Тоора-Хем биле Азас ортумак школалардан 10-10, Ий 8 чыл школазындан 5 өөреникчи эки өөредилгези, бижыг сагылга-чуруму дээш Шушенскоеже баар. «Тоора-Хем» совхозтуң күселя-биле 10 өөреникчи, район төвүнде школаның күселя-биле 10 өөреникчи республика найысылалынче экскурсиялаар.

Район иштинде пионер лагерин организастаары нарын айтырыг болуп келген. Бо чылын Азас хөлдүң кыдында маңзалардан кылган эрги, соок корпустарлыг пионер лагерин катташ, Ийниң кадыкшылга школазының базазынга пионер лагерь ажыдар. Штатты четчеларын. 60 хире өөреникчи июнь 15-тен аңаа дыштанып эгелээр.

Мурнунда чылдарда база бир шинтпирлеттинмес айтырыг эге класстарның өөреникчилериниң чайгы дыштанылгазын организастаары турган. Школаларының аразы ырак, харылаазы барык-ла чок, эге школаларның өөреникчилерин чайын бир аай график, план-биле дыштандырары берге. Бо чылын ону шинтпирлээрин четче авес-даа бол, шенеп турар бис. Эге классчыларның учёт-даңазын башкылар кылгаш, суурда хой-ниити организацияларының дузазы-биле каттышкан пионер отрядтарын тургускуларын, аныяк көрүкчүлер, киномеханикте-рининиң клубтарын, янзы-бүрү болгумнерни, мөөгү, кат, үнүш үрезиннерни чыыр звеноларны организастагылаан. Борта ажыл-агыйлар улуг дузаны чедирип болур. Чижээ, Ырбан ортумак школаның директизязы янда мяш белеткел пунктузунуң чери-биле дугуржуп тургаш, сезонда-ла 25 өөреникчи турар уруглар шөлүгежин организастаан. Бо талазы-биле Улуг-Хем мяш ажыл-агый черин (директору эш Башкирцев) ооң Ырбанда мяш белеткээр пунктузуң (начальниги апш Пупышин) мактаваас аргажок. Школа район төвүнден ырак, харылаажылга берге болганындан районуң пионерлеринге ооң уруглар эккээри берге. Тус чер ону өөренип көргеш, 1—4 класстарның өөреникчилерин Шушенскоеже, а 5—7 база 9 классчыларны Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваже экскурсияладырын боттары хүлээнип алганын айтырга-ла четчир. Ооң өске мяш ажыл-агыйы, совхоз, Сыстыг-Хемниң күр өлүк-тывыш черп дээн чергелиг ажыл-агыйлар школаларга уруглар дыштанылгазын организастаарынга дузалашпайн турары четпес.

Районнуң ажыл-агыйының бир онзагай байлалы — ырак-узак тайгаларда кыш, чай дивес кожуп чурттап чоруур инвижлер болгаш малчыннарның уругларының чайгы үеде дыштанылгазы болур. Ону база-ла дыштанылга планында көргеп.

О. НАМЧЫЛАК.
Тожу районозунуң эргелекчиази.

Ш. СЕДЕН-ООЛДУҢ «ТООЛЧУ БИЛЕ ДЫННАКЧЫ» ДЕП ФОТОЭТЮДУ.

Номчулганың ужур-дузазы

Өөреникчиниң моозу-шынарының хевирлеттинеринге уругларның номчулгазы улуг ужур-дузалыг. Иланган 5—7 класстарның өөреникчилериниң психика-даа, физиологияда талазы-биле онзаалыын өзер үези ол болгай. Романтика-биле долдунган кончуг улуг күзээшкиннерниң үези ол.

Өөреникчиниң өзүлдезинниң бо үе-чадазын дыл башкылы чөп ажыглап билир херек. Дыл башкылап келген дуржулгамдан көөрүмге, 5—7 класстарның чамдык ооллары солуун ужуралдарлыг номнарны кончуг номчуксаар.

Класстың өөреникчи бүрүзүнүң соңуургалын башкы кижи чүүүн-даа мурнунда тодарадып алыры чугула. Чамдык кичээлдерге элээн каш өөреникчиниң номчаан номунуң дугайында кыска дыннадыларны оларга кылдыртыр. 5-ки классчыларны номчаан чүүлүн бирги арынга чугаалаадып өөредир. Ынчан номнуң маадыры Робинзон авес. Толя боду болу бээр. Бүтүүлдээ ону кончуг хөглүү-биле дыннаар. Класста шупту-ла өөреникчилер ном номчуурунга ынак деп чугаалаары берге. Диктантыларны, чотаадыгларны багай бижиир уруглар бар. Оларны соңуургап көөрге, колдуунда-ла ном номчувас, дүрүмнер өөренмес уруглар болур. Ынчангаш башкылар оларга немелде кичээлдерни чорудар, биеэги-ле шинчээдип албаан дүрүмнерни катап тайылбырлаар ужурга удаа-дараа таваржып тургулаар.

Мен моону хууда дуржулгамга эвээш ажыглап турар мен. Уругларга дүрүмнерни эмин эртир дөгеп, ыйыдып-ла турарга, олар төгейлевип болур. Ынчангаш багай бижиир уругларның үүнүн кээр чылдаганы: чок-ла болза, сеэг чедир сайыраваан, чассыг аазы дүрүмнерни билип аазы кончуг оожум, өскелерден озал болуруында.

Маңаа үндезилээш, ыдыг уругларның класстан дашкаар номчулгазынче улуг кичээнгей салып турар мен. 7 «б» класстың өөреникчизи Сергей Донгактың ийи чыл башкылап келдим. Өөредилге чылының эгезинде Сергейни 6-ты класска башкылап чеде бээримге бижиири кошкак, харылаар хөңү чок ,болду. Таныжып каарымге, ном номчуурунга ынак авес, дыңзыг харыы бээринге туразы чок болган. Ооң чугаазының чассыын билир турган мен. Библиотекадан номнар бижидип алгаш, номчуурун сүмелеттим. Ол ынкаш ооң номчулгазын хынап турарымны аңаа дыннадып кагдым.

Сүмем ёаутаар ол номнарны номчуй бергеш. Ооң бижиири чоорту экижип, харыы бээрде үнү дыңаш эгелээн. Ам 7 класста, ийи кылдыр бижиптер апартан. Тыва дылга багай бижиир уругларның ном номчуурун күштелдирери грамматиктиг частырыглардан үштунарының база бир арганы деп билип турар мен. Чүгле грамматика талазы-биле бижиири экижип авес, харын ооң харыызы. бижээн чугаадылары чечен-мерген болу бээр.

Бо бүгүнү чедип алырда дыл башкызының библиотекалар-биле харылаазы улуг ужур-дузалыг. Кошкак бижиирлериниң номчулгазын күштелдирер дээш, башкы ада-иелер-биле чугаалашкаш, уругга тааржыр номнар-биле долдунган библиотекажыттарны тус-тус бажыннарга тургузарын чедип алыры чугула.

Д. ДОЛЧУҢ.
Мөңгүн-Тайга район.

СПОРТ

Бут бөмбүүнүң шолунде

1969 чылда Кызыл хоорайга бут бөмбүүнге бирги чер. хоорайның чаа чемпиону дээш Кызылдың 7 коллективи (командалары) база Хову-Аксының бут бөмбүкчүлери, шупту 8 команда аразында долгандыр ойнаар система ёзугаар майның сөөлгү хүннеринден эгелээш ужуражышкыннарны эртиргилээн.

Ам маңаа июньның 6—7 болган 8-тиң хүннеринде Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркыгында «Хүреш» стадионга хоорайның чаа чемпиону дээш үргүлчүлеп келген ужуражышкыннарны көөрге мынаар:

Июньның 6-да «Армеец»-биле «Динамо» командалары ойнаан. Оларның ойнаашкыныың баштайгы чартыны 1:0 санныг «Динамочуң» чедишкинин-биле тапсарзаан.

Оюнуң ийиги чартыында 1:1 санныг хайымнажса-даа баштайгы чартыында чедип алган саны-биле 2:1 санга динамочуларның чедишкинин болуп оюн доозулган.

Дараазында хүн ол-ла шөлге хоорай чемпиону ат дээш дөрт команда аразынга оюн эгелээн. Аңаа «Энергетик»-биле «Спартак» командаларның ужуражышкыныңга спартакчылар энергетиктерни 8:0 санга чиик удуп алган.

Ол-ла хүн «Саян» биле Хову-Аксының «Кобальт» командалары ужуражкан. Аңаа саянчылар кажар, эки ойнаар арга-мергежилиг ажыглап тургаш, үш бөмбүктү киирп теп алган.

Оюнуң ийиги чартыында хову-аксычылар ойнаарын идепкейжидип, удурланыкчызын удаа-дараа атакалап, чаза таварып тургаш ийи бөмбүкүү киир теп алган. ынчалза-даа ниити сан— 4:3 болуп, «Саянның» спортчу чедишкинии-биле оюн доозулган.

Хоорай чемпиону ат дээш дөрт команданың аразынга маргылдаа воскресеньеде база үргүлчүлээн. Дүүш сөөлүнде «Спартак» биле «Кобальтының» бут бөмбүкчүлери оюнуң баштайгы чартыын 2:1 санныг аалчыларның үдүү-биле чапсарлаан. Ол ойнаашкында аалтыларның инициативазы улам бедип бурунгаарлап келгеш, бөмбүктү төп халдакчызы Валерий Валентюкевичиге бедирп үндүрүп бээрге дыңзыг тевиг-биле киирп теп. санны дединээп ол-ла хевээр идепкейлиг ойнап бурунгаарлап тургаш, солагай талакы халдакчы Валерий Сарачаков ийиги санны киирп тепкен.

«Кобальт» биле «Спартактың» ийиги ойнаашкынында спартакчылар туружун таварыштырып, курлавырда ойнакчыларын киирген. Оюн орту эртип чорда, санны дединээ-даа, ол эскерилге чок ниитя сан 2:2 болуп доозулган.

Кежээкиниң 6 шактан эгелээн оюнга «Луч» биле «Армеец» командалары ужуражкан. Олар удур-дедир күштүг атакалажып, аразынгыр ойнаан.

Оюнуң 40 болгаш 43 минуталарында «Луч» командазының төп халдакчызы Валерий Колесников удурланыкчызының хаалгазынче бөмбүктү ийи улаштыр киирп тепкен. Командалар чапсарлаан. Оюнуң ийиги чартыында кайыдаа тала сан немеевээн, түнел 2:0 «Луч» командазының тиилелгези-биле доозулган.

М. ГАМИДОВ,
С. ТАМЧАЙ.

Редакторлуң оралакчызы
С. К. ШОПГУ.

Өөренирин күзээннерге

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1969—1970 өөредилге чылында өөреникчилер хүлээп алыр.

Кызылдың башкы училищеази пионер вожатыйлавышнаан, эге класстарга башкылаар башкыларны, уруглар садтарынга кижизидикчилерни, күш-культураа башкыларын белеткеп турар.

1969—70 өөредилге чылында эге классчылар башкыларының болгаш уруглар садтарының кижизидикчилериниң салбырларынга 8 класс дооскан 30 хар чедир назылыг тыва кижилерни хүлээп алыр.

Киирерин күзээннер орус дылга (диктант), тыва дылга (диктант), орус дыл болгаш литературага (аас-биле), арифметикага (аас-биле) экзаменнер дужаар. Күш-культураа салбырынга киирерин күзээннер, үстүнде экзаменнерден аңгыда, тускай эртемниң айыы-биле чиик атлетика, гимнастика, суурга эштирин дужаар.

Өөренирииниң хуусаазы 4 чыл, уруглар садтарынга кижизидикчилер белеткээр салбыр 3 чыл 6 ай, күш-культураа салбыры 3 чыл хуусаалыг.

Хүлээп алырының дугайында директорлуң адынга чоруурдар балдырышкыннарга билдиириң дугайында документ (боду-биле), доччу намдарын, № 286 форма ёзугаар эмчи шынамылгазын, ажылдап турар черинден шынзылганы, чурттап турар черинден шынзылганы, ажылдап азы өөренип турган черинден шынзылганы, төрүттүнгенниниң дугайында хереглелдиң хоолгазын, ада-иезиниң ажыл төлевирииниң болгаш ажыл кылып шыдавас кижилериниң дугайында шынзылганы, 3×4 см хемчээлдиг фото-чурукту кады чорудар. Төрүттүнгенниниң дугайында хереглелиң азы паспортун, шерии биледип азы шериг үчёдунга кирер бижидер хереглелди боду-биле экжээр.

Билдиришкинии июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринең экзаменнери август 1-деи эгелээр.

Училищеге хүлээп алганнарны стипендия-биле хандырар. Ада-иезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылганы экжелген тыва бижилерни күүгне хандырылгаанга хүлээп алыр.

Документтиин чорудар адреси: Кызыл, Колхозная кудумчуу, бажың № 56.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

Чурттагга-коммунал ажыл-агыйының бот-оруглга-чарылгалыг участогу республикада чурттакчыларга, бүдүрүлгелерге, организацияларга болгаш колхоз, совхозтарга чечен рассадазын салып турар. Ооң ассортиментизи албек. Төлевирии туда болгаш туда авес-даа саналыын болур. Адреизинге: Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда 165 дугаар бажың, азы Ленин кудумчузунда «Чечек» магазинин.

Уругларның холушкак болгаш кылымал немелде чемгерилгези

Уругнуң холушкак немелде чемгерилгези дээрге, холукова ооң хүнде рационунуң чартык кезиикден ажыл туралрын, кылымал немелде чемгерилге дээрге, иеэнниң эжиниң суду мырыңай чок болур ийикпе азы чеминиң ниити хемчээлиниң чартык кезиикден ашпайн туралрын мынча дээр.

Уругну холушкак чем-биле, немелде чем-биле чемгереринең көргүзүглери болгаш шынмаа гипогалакция болгаш иеэнниң чамдык аарыларының үргүүндан болур турар. Ынчан уругну эмиз судуңден шуут чарарынын ажыы чок, ынчалза-даа эмиз суду-биле чемгереринең сонын эезежебири кузенчиз. Уругну кылыкал чем-биле немеп чемгереринең варимдавалары болза, иеэнниң эжиниң судунуң шуут чок болгаш уругну четче суг-биле хандырар аргажок болуп турары болур.

Уругну холушкак болгаш кылымал чем-биле немей чемгереринең үезинде чеминиң кол продуктузу болза инек суду болуп турар. Иеэнниң эмиз суду-биле денээрге инек судунде белоктар үш катап хөй. (Ынчалза-даа халымычалы базай), ускуру дең, витаминнер, ферментилер болгаш углеводтар эезээш. Инек суду шынар талазы-биле тергээжен кижиниң эжиниң судунге дөмейлештирерде ону рис азы кырлыкара круполары хаймындырзал суг-биле холуур. Ынчаарда инек судунуң белогу биле уэунуң хемчээли эезежээр, а углеводтар көвүдээр.

Инек судун чаш уруг эки шинчээдип алзаш дээш ону шала ажыы кылдыр белеткээри чугула. Ажыктаан суг-те бактериялар эезээш, оон үзү бала ижинге дүргеп хайлыр. Крупалап хайындырган суг шала хоюн аваар болганда суг-биле холуп ажыдарга, ол быштактазы бээр. Ону уруглар күгелдии-биле ижер, уругларга ол эң ажыктыг. Ажыктаан суттерниң дээрези бола кефир болур.

Ингредиентилерниң ыам хемзаарылгазын хевээр артырар болгаш кефирни алдаңныг болдурар төлээде, ону 5—6 айлыг уруглар ижер болза 10 хүү, л оон өрү айлыг уруглар ижер болза, 5 хүү чигирни немээр.

Бир авес уругну хереэжен кижиниң (иеэнниң) суду-биле болгаш кефир-биле немей чемгерер болза, ол суттуг болгаш кефирни чемгереринең мурнунда бир шилге холдуй куткаш, ижиртир болза эки. Ол чорук кефирге уругнуң дораан чамчагарын хандырып турар.

Кефирниң ажыг суг бактериязы шөлүндүнүң патогенниг флоразын чайладып турар. Ооң үзүрүндэ кымыкка шыдамык авес болгаш чайгы үеде уругларга онзагы-биле көргүскен.

Уругну холушкак кылымал немелде чемгерилгеже шилчидери бергелерге тавариштас, чүге дээрге, иеэнниң эжиниң судун уругнуң чем рационунаан чоорту үндүрер.

Бир авес кылымал немелде чемгерилгеже дораан шилчидер апаар болза, ыдыы шилчилгени ажыок овааргалыы-биле чорудар херек. Ол тавариылгада кылымал немелде чемгерилгени иеэнниң суду-биле бичe холуп алгаш, вселгээр үзүрүлүг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

Билип алыңар

Сээктер—кадыкшылганың хоралыг дайзыннары. Олар — ижин тиилиниң, дизентериянның, туберкулёзтуң, глистерниң (ажыңге амыдыраар маңгыс курттарниң) болгаш өске-даа аарыгларның халдавырларын тарадып турааллар.

СЭЭКТЕРНИ ЧАГДАТПАҢАР!

Аъш-чемнер тогланчызын, хирлиг саналарны чогуур ойүнде аштап арыглаңар. Аъш-чемнерни болгаш саванарны сээктерден дугланар. Херим-кажаа, бажың пиитин арыг-шеверр тургузунар.

СЭЭКТЕРНИҢ НЕПТЕРЭЭР ЧОРУУН БОЛДУРБАҢАР!

Оларның өзүл-төрүүр уязы—өдек болгаш чуунду, бок төгер черлерни чогуур ойүнде арыглап аштанар! Чуунду төгер уургайларның болгаш бок чыглыр өске-даа черлерниң үттерии так кылдыр дуглап, оларны хлорлуг чүтэй пийкпе, азы хөюг довурак-биле дүй бысканнап чижынар.

СЭЭКТЕРНИ ЧОК КЫЛЫҢАР!

Бүгү-ле аргаларны болгаш чепсектерни хереглеңер. сээк хораннаар суук чүүлдерни, хоранныг саазывнарны, чыш-шыңдырар хырбаланчак саазывнарны, 2 хүүдүг чигир эзидиригниг формалинни, сээк шүүрлерни болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглап тургаш сээктерни чок кылыр.

БИЛИП АЛЫҢАР: чазын пийкпе, азы чайның эгезинде чаңгыс сээкти өлүрери чайның төнчүзүнде муң сээктерни өлүргеш-биле бир дөмей болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

ШЫН БИЖИП ӨӨРЕДИР

Башкының сүмези

Чамдык школаларның эге класс өөреникчилери тыва дыл талазы-биле грамматиканың фонетика-морфологтуг бөлүүнүн билгилерни кошкак шинчээдип ап турарының ужурунда 5-ки класска келгеш, программада негелдеге хамаарыштыр биилии дүүштелии баргылаар.

Шын бижилгениң кайыдаа дүрүмнеринге частырыглар кылыр, чогум-на ол-ла дүрүмнерге кошкак-тыр деп тодарадыры безин берге апаар. Чижээ, кээримге (керимге), кедээр (кетэр), чыткан (чыдкан) дээш өске-даа. Шак мындыг билиглиг өөреникчилерни дараазының класынче шилчидери берге. Частырыг кылып турар өөреникчилерниң бижиир темпизи оожум, холуунуң ужуу багай, ажылды тогуур шагында төндүрбейин, шала кылыр, хөй сөстер каап, оюк-тедиктеп, хирлиг кылдыр бижиир.

Шак мындыг өөреникчилер-биле башкы канчаар ажылдап, үүнү кылза эки?

Кичээлдиң кайы-даа кезээнде өөреникчилерден иедерелдиг харыыларны негээр төлээде, өөреникчилерни бодандырарының аазы түүпел үндүрүп чугаалаарының аргаларынче чоокшулатса чогуур.

Шүлүктерни келектер аайы-биле уткаларга чарып, бодүүн планнарны чогаалтырып турган, доктаалтырар, эдертиглер, чогаадыглар бижиттирери эң чугула.

Бижиринииң темпизин классче чоорту дүргедедири база-ла ажыктыг. Сос дазылының ишпинге «п», «т», «с», «ш», «к» деп үзадыр адаттынар дүлей үннериниң ыам бижилгезиниң дүрүмү сос дазылын кошкак биилип алганда, кайы-даа класстарга морфология болгаш орфография талазы-биле берге кезек болуп. өөреникчилериниң бир мөзүлеш кылдыр чазып турар чазыы деп санап болур.

Фонетиканга үниериң адаарын өөредип тургаш, үн аппараттарының киржилгезин оларның адаттынар аргаларын база үннер классификациязын түс-түе бөлүктер аайы-биле четче шинчээдип албаанда, грамматиканың фонетика-морфологтуг кезээниң ыам бижилгезиин шинчээдип алыры берге болуру чугаажок. Ынчангаш үжүктериниң үну-биле адын ыын адап, бот-боттарындан ылгап билирин чугула.

Чамдык өөреникчилер т, д болгаш п, в, б — бо үжүктерни барык-ла ылгаштырбайн, копчуг дөмей кылдыр адап чанчыккан. ынчангаш ыын бижилгелиг дүрүмнерин биллес бооп турар. Бешки класстарга кээп турар өөреникчилериниң хөй иезин үжүктериниң адын адаалайн, чүгле хевиринден ылгап адап тургулаар. Чижээ т — үш адыр тэ, д — борбак баштыг дэ дээш өске-даа. Шак мындыг адаашкынче бистиң чамдык башкыларывыс кичээнгей салбайн турар. Частырыглардың классификациязын өөреникчи бүрүзүнге бөлүктей тургузуп, немелде тайылбырлавышаан, чугаа кезектерни салгындырбышаан, айтырыглаларны тургузар. Чижээ: үннер (чүлер?), үнер (канчаар?).

Частырыгларның уламындан өске уткалыг азы өске чугаа кезектери тургуступа бээр. Чижээлээрге, «каттырар» деп сөске «д» бижиптерге «кадырар», кандыг-бир чүвени кадырар, кургадыр деп уткалыг болу бээр.

Ындыг чижектиг частырыглар үнүп кээрге, кожумактарын тайылбырлавышаан, ийи сөстүң аныс уткаын чугаа кезектериге холбаштырып. бот-боттарыгга дединештирер аргаларны ажылдап болур. Чижээ, четтиг-чедиг.

Литературлуг дылды чедишкинииг шинчээдип алырда, хамыктың мурнунда өөреникчилерниң дыл, чугаалаын чиглеп, литературлуг дылдың лексиказындан хамыр турар тус черниң чугаа агымында сөстерни дыл башкылары ярыллаар ужурлуг. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчиктиң Ийме девискээринде чамдык мындыг сөстер дыл башкызының хайгаараалыгга эскертиниң кээр-дир. Чижээ, аңаа (аңгаа), меңээ (меңгээ), шөйбек (шөймек), эвээш (эмээш).

Кылыг сөзүүнүң келир үеэнниң ыр-ыр хевиринең кожумактары-биле төнүп турар хаалчак слогуунуң кыска ажык үннерин үзалды адаар болгаш бижиир таварылгалар эң-не делгеренгей. Чижээ, чемненнир (чемненнир), дыштанып (дыштанып).

Номчулгаларны, диктуттарны, грамматиктиг оюннарны уруглар ортузунга организастап, өөреникчилерни шинчилел ажылынче хаара тудары солуун.

Ооң-биле чергелештир чугаа стилинде чинглине тыва сөстерниң чиге дээштиин, оларның тургустунган аянынче кичээнгей салып болур.

С. КОНГАР,
тыва дыл башкызы.

ТААЛАНЧЫГ АЯЛГАЛАР

Кызылдың ураң чүүл училищезиниң аңгы-аңгы салбырларының сөөлгү курстарының сургуулдары күүгне шылгалдаларынга белеткенмишаан, майысылалдың албан, организация, өөредилге черлеринге концерттерни көргүзүп чоруп турар.

Улустуң хөгжүм херекселдериниң салбырының бөдүк сургуулдары башкызы Иван Григорьевич Миниҥниң удуртулгазы-биле майысылалдың уругларының музыка школазының концерт залынга солун концертти чоокта чаа көргүскен.

Наташа Федосеевнаның дирижёрлаваны-биле композитор Чижовтуң «Байырлалдың хөгжүмүн» оркестр күүсеткенин көрүкчүлер соңуургап көрген. Сураглыг совет композитор Хачатурянның «Эфиоп ооллардың танцызы» деп аялгазын Ипполит Спартактың дирижёрлаваны-биле оркестриниң күүсеткенин база көрүкчүлер бедик үнелээн. Ол мышкаш келир үениң башкылары Юрий Носков, Ондар Май-оол, Виктор Сухорослов олар баянга ойнаарынга мергежилдиин көргүскен.

Улуг, бичe көрүкчүлер таалаичыг аялгаларны ойнап бергени дээш аныяк хөгжүмчүлерге өөрүп четтиргенин илереткен.

ЧУРУКТА: (Солагай талазындан) баяныстер Ю. Носков, В. Сухорослов оларның концерт үезинде ойнап турары.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Редакциянын адреси

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгадыг секретарының 23-35, партийзин аныырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 21-75, корректорларының 27-41. Солуун келбейн баргапза 32-75 телефоннар болгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС 00640.

Солун неделяда алды катап үнер

КИНО

ИЮНЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Хайгымал үезинде болган чорук» 10, 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бриллиантмыг хол» 9.30, 11.25, 3.10, 5. «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантмызыт хол» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Насреддиниң ужуралдары» 3.10, «Хан-Эль-Халиин кварталда» 5.10, 7.05, «Сес чок ыр», «Тыва сентябрьда», «Хан-Эль-Халиин кварталда» 9 шактарда.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Июнь 11 | СРЕДА | № 134 (7980) | Өртээ 2 көп.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕИ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Июнь 9-та коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга хүн чүрүмүнүң бирги айтырыгы: Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Швейцарияның Күш-ажыл партиязының Удуртукчу комитединиң кежигүнү, ТК-ның секретары эш **Я. Лехляйтернин** даргалаашкыны-биле болуп эрткен эртенги хуралга санал бергеннер: Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының Даргазы эш **Г. Данелиус**, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **В. Ульбрихт**, Алжирниң Социалистиг авангард партиязының Төп удуртулгазының кежигүнү эш **Л. Бухали**, Румыниянның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чаңгыс секретары эш **Н. Чаушеску**.

Кежээки хуралга Аргентинаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Күүскомунуң кежигүнү эш **Р. Гиольди** даргалаан. Хуралга санал бергеннер: Чилиниң Коммунистиг партиязының Чаңгине секретары эш **Л. Корвалан**, Цейлонкүң Коммунистиг партиязының Даргазы эш **С. Викремасингхе**, Норвегияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш **Р. Ларсен**.

СУГГАРЫЛГАНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ ҮЕЗИ

Республиканың колхозтарының, совхозтарының шөлдеринде чазын чажын тарыыр культураларның тарылгазы барык доозулгаан. Ам ногаа болгаш бахсын культураларының олуртургазы арай доозулбаан. Ажыл-агыйлар бо чылын ческы хөөву ажылдарын элээн органпастыр, эки агротехниктиг хүсээларда чоруткан.

Оон иштинде тарылга мурнуунуң суггарылгазының эвээш эвес хуу салдынгаан. 33 муң 600 гектар ажыг черни суггарар дээн ажыр күүсеттинген. Тарылга мурнуунуң суггарылгазының планын Улуг-Хем район —116,6 хуу күүсеткен. Мурнуку чылдарының бодаарга, Бии-Хем районуң ажыл-агыйлары бо чылын суггарылгаже кичээнгейлин салыпп, планның бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Бай-Тайга районуң ажыл-агыйлары тарылгаларның ногуруузун суггарып тараан. Эрзин, Өөвүр районнарының болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларында суггарылганың кемчөөлүн эвээп-даа болза, эрткен чылымнга бодаарга, бүдүн чартыктан ийи катап хөй черни суггарганнар. Оон-биле чадыг часкы суггарылганың планын Таңды район чүгле 64,8 хуу, Тее-Хем—15,1 хуу күүсеткен турарын дүжүт дээш демиселге суггарылганың улуг ажыктың чеңир үнелеп көрбейн турар деп тайылбырлаза чогуур.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейниг болгаш Совет Тывазының 25 чыл иштинде талантыг ужуражыры-биле республиканың ведээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелеринде бо чылын суггарылгалыг черлериниң гектар бүрүүзүнден тараа культураларының 15 центнерден эвээш эвес дүжүдүн осторуун алыр деп айыткан. Оң ышкаш картофельдиң га бүрүүзүнден 100 центнер, ногаларның — 120 центнер дүжүттү алыр. Бо культураларның, ылаңгыя ногаларның бедик дүжүдүн алыры база-за суггарылгадан кол хамаарыжы.

Ам тарылга мурнуунуң суггарылгазының үезин эртип турар. Колхозтарның, совхозтарның шөлдеринде ногаан үнүттер бирдескн үнүп турар дугайында чер болгандан өөрүнүүр медээлер дыңналып турар. Ынчалаа-даа часкы тарылга болгаш суггарылга дүжүт дээш демиселдиң бирги үезі-дир, а ийиги шинтирлиг үе болза тарылгаларның чайгы ажаалдазы, оон иштинде чайгы суггарылга болуур. Ам ийиги үе эгелээн.

«Сут-Хөл», «Таэлин», «Дөң-Терезин» совхозтар болгаш Барыын-Хемчик районда «Большевик», Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтар 1968 чылдың улуг каддашкынында суггарылганы эки организастааш, тараа культураларының магадыладыг дүжүдүн алганнар. Чижөө, «Большевик» колхозка тараа культураларының гектардан осторуун дүжүдү суггарылга чок черлерге 8 центнер, а суггарылгалыг черлерге 12 центнер болган. Бо ажылагыйлар бо чылдың часкы суггарылгазынче бүгү күштү салып, он организастыг чоруткаш, ам үеде баштай тараан черлериниң үнүттерин суггарып эгелээр.

Оон иштинде тарылга мурнуунуң суггарылгазының эвээш эвес хуу салдынгаан. 33 муң 600 гектар ажыг черни суггарар дээн ажыр күүсеттинген. Тарылга мурнуунуң суггарылгазының планын Улуг-Хем район —116,6 хуу күүсеткен. Мурнуку чылдарының бодаарга, Бии-Хем районуң ажыл-агыйлары бо чылын суггарылгаже кичээнгейлин салыпп, планның бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Бай-Тайга районуң ажыл-агыйлары тарылгаларның ногуруузун суггарып тараан. Эрзин, Өөвүр районнарының болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларында суггарылганың кемчөөлүн эвээп-даа болза, эрткен чылымнга бодаарга, бүдүн чартыктан ийи катап хөй черни суггарганнар. Оон-биле чадыг часкы суггарылганың планын Таңды район чүгле 64,8 хуу, Тее-Хем—15,1 хуу күүсеткен турарын дүжүт дээш демиселге суггарылганың улуг ажыктың чеңир үнелеп көрбейн турар деп тайылбырлаза чогуур.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейниг болгаш Совет Тывазының 25 чыл иштинде талантыг ужуражыры-биле республиканың ведээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелеринде бо чылын суггарылгалыг черлериниң гектар бүрүүзүнден тараа культураларының 15 центнерден эвээш эвес дүжүдүн осторуун алыр деп айыткан. Оң ышкаш картофельдиң га бүрүүзүнден 100 центнер, ногаларның — 120 центнер дүжүттү алыр. Бо культураларның, ылаңгыя ногаларның бедик дүжүдүн алыры база-за суггарылгадан кол хамаарыжы.

Ам тарылга мурнуунуң суггарылгазының үезин эртип турар. Колхозтарның, совхозтарның шөлдеринде ногаан үнүттер бирдескн үнүп турар дугайында чер болгандан өөрүнүүр медээлер дыңналып турар. Ынчалаа-даа часкы тарылга болгаш суггарылга дүжүт дээш демиселдиң бирги үезі-дир, а ийиги шинтирлиг үе болза тарылгаларның чайгы ажаалдазы, оон иштинде чайгы суггарылга болуур. Ам ийиги үе эгелээн.

«Сут-Хөл», «Таэлин», «Дөң-Терезин» совхозтар болгаш Барыын-Хемчик районда «Большевик», Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтар 1968 чылдың улуг каддашкынында суггарылганы эки организастааш, тараа культураларының магадыладыг дүжүдүн алганнар. Чижөө, «Большевик» колхозка тараа культураларының гектардан осторуун дүжүдү суггарылга чок черлерге 8 центнер, а суггарылгалыг черлерге 12 центнер болган. Бо ажылагыйлар бо чылдың часкы суггарылгазынче бүгү күштү салып, он организастыг чоруткаш, ам үеде баштай тараан черлериниң үнүттерин суггарып эгелээр.

Эрткен кыжын хар улуг, соок дыңзыг болганы-биле хемнер баштарында, тайгаларда арткан дош, хар соолуг чылыг хүннерде эрин бадып, база кезек-кезек чаъстап турарының үламыдаан кайы-даа хемнерде суг улгадып турар. Суггуң бо эгээртиимее курлавырын суггарылгага болдунар шаа-биле чоп ажыглаар керек.

Агаар-бойдустуң ыңдыг таарымчалыг байдалын көргеп, ам чайгы суггарылгаже улуг күш салган херээ бар бе, бо чылын харын-даа суггарылга чок черлерден хөй тарааны, сигенин ажаап алыр апаар-дээр янзылыг шын эвес хөөннер бар. Сөөлгү үеде чаңдык черлерде суггарылга ажыы кошкаш, суггарыкчыларның саны эвээжеп турары ыңдыг-хөөннүң херечизи болуур. Чижөө, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында часкы суггарылганың эге үезинде ажылдап турган суггарыкчыларның саны ам эвээжээн. Таңды районга чүгле 40 ажыг суггарыкчы ажылдап келген.

Чайгы суггарылганы 40 муң гектар тарылгага чорударын организастыр хүлээлгеле айыткан болгай. Суг курлавырын бүрүн ажылган турган, бо сорулганы чедип алыр телээде, суггарылга эвеноларын улам күштедирип, суггарыкчыларның санын көвүдедир болгаш суггарар участокталарны оларга быжыглаар, үнүттерниң байдалын көрүп турган, ажылдың графиги тургузар, оон күүседезивите хүн бүрүнүң хынаддавын чорудар.

Агрономнар болгаш хөвү-трактор бригадаларының бригадирлери болза суггарар участокталарның байдалын хынаап көрүп, суггарыкчыларның ажылынга айтыышкын сүмени бээр болгаш ажылдың шынарынче оңза кичээнгейлин салыр. Чазын хөрээп суггарарынга бодаарга, чайгы үнүттерни суггарары элээп нарын, берге болуур. Бир эвес суггарылганы десни эвес чорудар болза, үнүттер узуп, кыскалыг болуур, оларның быжыглы бир ай эвес бодаар, Ынчангаш дүжүт чер албайн баар деп чүвени бодаар керек.

Чайгы үеде суггарылгалыг участоктарга доктаамал ажылдаар суггарыкчыларга янитининг чемненгелерин үргүзгээри, чурттаар черлер-биле хандырары эргежок чүгүлээ. Суггарылга звеноларынга полятмаселдыг ажылды чорудары, оларның арагынга социалистиг чарыштыг калбартыры, мурнакчыларны илередири—партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының дорт хүлээлгези. Суггарыкчыларның материалдыг сонуургалын бедидиринин хемчегээрин боттандыраар.

Агаар-бойдустуң байдалы кандыг-даа болур болза, суггарылга биске магадыладыг дүжүттү бээр. Суггарылга дээрге немелде дүжүт ол дээрзин үүрүп болбас!

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылының дөртку хүнү эрткен хүннерде ышкаш, база-да империализмге удур, тайбың, национал хостаалга, демократия болгаш социализм дээш демиселге сырый каттыжылыскыже делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң оскен чүткүлдүүн илергейлээн.

Июнь 9-та болган хуралга эштер В. Ульбрихт, Г. Данелиус, Л. Бухали, Н. Чаушеску, Л. Корвалан, С. А. Викремасингхе, Р. Ларсен олар санал берген. Чөвүлел хуралдың ажылының үезинде дургузунда үзеңге алды акыдүмга партияларның төлээлекчилери хүн чүрүмүнүң бирги айтырыының тала-биле санал берген. Чөвүлел хуралдың кирээш-чилерининг хөй нуруузу. Кол документини болгаш еске-даа документилерни ивин-биле чүүлдүзүүнүн база деткип турар. Ораторларның демдеглээнибиле дыңгыра, ол документилерни бүрүн демократизмниң болгаш партияларның дең эргежинин байдалыгга, ынаңдуналышкы чоруктуң болгаш коллективизмнин ээзүзүнга ажылдап кылган. Кол документ делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң мурнуна туругсунган кол айтырыларны илергейлеп, империализмнинг чөнгээлиг болгаш агрессчи үүлгедиишкиннерине шинтирлиг оңгур шавыышкынны бээрынче, делегейни революстуг чаңгыстар талазы-биле чаа-чаа чөлдиишкинер дээш демиселге бүгү дилтеринең хөй миллион комунистерни болгаш демшилелиг күштерни мобилизастаарынче утпаңдыргаан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң кичээнгейинүүн төвүнде--делегейниң ажыыдар демиселии болгаш амгы үечадада империализмге удур үеэдүүстарының демиселии эртем ёзуур-биле хандыр болгаш бүгү талазыг аналаттээрэ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң чедиги чыылдазының алдыгы сессиязын 1969 чылдың июль 10-да Москва хоорайга чыылдырарын июнь 9-та Чарлыы-биле доктаатткан. (СЭТА).

ИЮНЬ 9-ТА КРЕМЛЬГЕ

бүгү-нииги тайбыңга кыжанып турар империализмниң агрессчи политиказының удур демиселге хөй миллион массаларны сырый каттыштыраарының ажыктыг оруун көрөнин көөрү болуур турар. Моон-биле хоабаттыр хөөрү ораторларның демдеглээнин: СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның стратегиязын болгаш тактиказын ажылдан кылырынга улуг салыышкын болур. СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңнары тайылбырлаан туружу-биле боттарының партияларының эп-сеткил каттыштырыгазын ораторлар илергейлеен. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын делегей парлалгазында калбаа-биле тайылбырлап турар.

Сөөлгү чылдарда империалистиг күштериң, хамыктың мурнунда америк империализминиң дизеңгишкиннериниң күштелгенин ораторларның чугааларында демдеглээн. Ол чорук бүгү делегейге, ылаңгыя Мурнуу Чөөн Азия, Чөөнку Чөөн чүк Европа дээш ышкаш, ыңдыг районнарга байдалды чидиилеңгирип турар. Ыңдыг бозаа-даа Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чүрттарының ажы-дүнма деткимчелиг ап турар ыңетпээ улустуң маадырлыг демиселии Вьетнамда америк дайынзыракгарының планнарын үзе шапкан. Израиль агрессиянның уржуктарын үзүткээр дээш демиселге калбарып турар. Ядролуг чепсекти холга кирип алырын семеп турар барыын-герман милитаризм, Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңга оңза аймыктыг болуп турар, ынчангаш өөзөнзиректериң чоруунга айтып эртинмее моолдактыг туругсарының, Европаның улустарының тайбының болгаш айыыл чок чоруун бызжыглаварының эргежок чүгүзаазының дугайында айтырыг бөгүн бүгү оңза чидип-биле тургусунун келгеп.

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары эш В. Ульбрихтиң чугаазында барыын-герман империализмни чидиг принципиалдыы-биле шүүгүмчүлээн. Герман ажылчы чоннарының күрүнези — ГДР-де социалистиг чаартылгаларның, Европага тайбың болгаш аймыл чок чорук дээш демиселге социалистиг күрүнелериниң кады ажылдажылгазының чаныннанчак чедиишкиннерни ол калбаа-биле тайылбырлаан. Социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырыгазының быжыглаары болгаш демократтыг, антиимпериалистиг бүгү күштериниң каттыштырары бирги чергелиг чорудулгазы болуур дээ, В. Ульбрихт чугаалаан. Империазиимее, реваншизмниң болгаш дайынның күштериниве эң каалбак шаап халдаашкыны чорудар дер, делегей Чөвүлел хуралының Кол документиниң кыйгырымнга байыр чедирип турар бис.

Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының Даргазы эш Г. Данелиустуң болдунуп чугаазында демдеглээни-биле алырга, империализм чөнгээни боттандырып база дайынны планнап турар чер бүрүүзүне делегейниң болгаш үе чүрттуң ажылчынналрының, аныяктарының бүгү күштерининң кадыдемиселии-биле, а ол ышкаш социалистиг чурттарның дем каттыштырыгазының дузазы-биле аңаа өйтүр шавыышкынны ей-шаанда бээрп эргежок чугула. Империализм дайын чорудуун турар черге ону чылча шавар ужурлуг. дужүп бээрине ону материал деткимчелиг болгаш мораль талазы-биле эп-сеткил каттыштырыгазының дузазы-биле албадаар керек.

Империализмниң агрессчи аванторларын антиимпериалистиг бүгү күштериниң сырый каттыжылыскыныңын болгаш шинтирлиг демиселиниң аргазы-биле үзе шаап болуур болгаш шапар-даа ужуруглуг дээрииге быжыг буурел Чөвүлел хуралга санал бергеннериниң чугааларында дыңналып турган. Империазимниң холунга ойнаарак болу бергеп амгы кыдат удурткучуларының чарыдырыкчы ажыл-чорудулгазын коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери шынгыы киленгээшкин-биле бүрүү шапкан. Цейлонның Коммунистиг партиязының Даргазы эш С. А. Викремасингхениң демдеглээнин: маочу удуртукчулар коммунистиг шимчээшкин-биле бүгү харылзааларын үзерин шинтирлээн деп чүвени ККП-ниң IX съездиниң көргүскен, олар дүне-даа, хүндүс-даа коммунистиг шимчээшкининиң ишкүлдеп турганнар.

Совет-кыдат кызыгаарга кыдат удурткучуларның агрессчи шерег халдаашкынын кайгап, адакк киленгээн бис деп, В. Ульбрихт медегээн. Шерег агрессиянның бо үдугедиглери, АКШ-тың глобальдыг стратегиязын болгаш барыын-герман империализмниң экелекиреек политиказын шүүт деткээн болуур. Бодун социалистиг дээр Кыдат Улус Республиказы ышкаш. ыңдыг чурт делегейде баштайгы социалистиг күрүне — Совет Эвилелиниң кызыгаарларын ескертиңнер дедип алырын оразадыгыз дээрге, от-биле ойнаарны база оон-биле кады антиимпериалистиг демиселдиң политика талазы-биле кошкаткаңны ол болуур.

Дээрбечя империализмге удур кады демиселдиң эргежоктарын дээш Совет Эвилелинге удур оңзөзиирек хөделишкиннерни соксадырынче, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң ишгинге ялзы-бүрүү чарыдырыкчы ажыл-чорудулгадан ойталаарынче, ол ышкаш империализмге удур бүгү делегей демиселиниң талазы-биле маркси-ленинчи партилар-биле кады ажылдажылгаңы катап эгелээринче кыдат коммунистерни эш В. Ульбрихт кыйгырган.

Сөөлгү үеде реакцылыг бүржуаз пропагаңда ылаңгыя коммунистиг шимчээшкининиң хүрээленинде бар болуп турар бергелерни бодувуң чүүлдүрүү кажарлаашкыннарынга болгаш чагдыныышкыннарыңа ажылдаар дээш оралдажып, хурал болза, коммунистерниң сырый каттыжылыскынче оралдажыышкынны, бүгү антиимпериалистиг күштерниң идепкейжээнин коргүүнүн турар дээраин база-да ыыттаваан. Аңаа удур коммунистерниң эң-не шинтирлиг ыңгыы болгаш чаңгыс эп-сеткилбле турнуп турары империализмниң туружун камгалап турарларың болдап-сагыышкы кижи кайгаар чүү деп ыңгаш. Оларга төлептиг харыы-лы Алжирниң социалистиг авангард партиязының Төп удуртулгазының кежигүнү эш Л. Бухали бергеп, од ыыттаа деп чугаалаан:

— Чамдык партияларның ыңдыг киришпейн турары ажы-дүнма партияларның, эңнэ хөй кезиниң Чөвүлел хуралды чыылдырганынга болгаш олардың хөделишкиннерниң ам

ЭКИ ТАЛАЛАР БАР-ДАА БОЛЗА...

ПАРТИЙЖИ ӨӨРЕДИЛГЕ

В. И. Ленининң төрөттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткенмишаан, бүгү коммунистериң марксисчи-ленинчи өөредилгезин, революсчу теорияны коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвес массаларның хандыр өөренирин күштелдиреринде В. И. Ленининң төрөттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докталында айтыкан. Ол докталаалы беттандырар талазы-биле «Чыраа-Башы» совхозтуң Чырганы салбырында партия эге организациязы чамдык ажылды кылган.

1968—1969 өөредилге чылында марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир ийи база бир эге политшколаларга 50 ажыт дыңнакчы хаара туттунган. Марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир дөрт чылдыг школаның 20 дыңнакчызы өөредилгезин чедимишкинниг дооскан. Диалектиктиг материализмни өөренип шиңгээдиринге дыңнакчыларның идепкейи, организастыг чоруу дыка бедик болган. Өөренип эрткен темага теоретиктиг кичээлдер 8 удаа болуп, Коммунистиг партияның, Совет чазактың чүгүлээ докталаалдарынга, ыяңгыш СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң шиитпирлеринге (1968 ч.) 5 удаа кичээлди эрттирген. Дээди эртемниг дыңнакчылар «Л. Фейербах болгаш классиктиг немец философияның бууразы дүшкенин», «Марксизмниң үш үндезини болгаш тургустунган үш кезээ» деп номнарны, СЭКП-ниң XXII база XXIII съездилериниң материалдарын чедимишкинниг өөренген.

Бодунуң политиктиг билиин моогаг-шылаг чокка бедидер, марксисчи-ленинчи теорияны ханы шиңгээдип алыр талазы-биле эштер Дыртый-оол, Сендеңмаа, Моңгун-оол, Каракыс, Дөрзү, Кожай-оол, Чысыңмаа, Шаңгыр-оол, Дадар-оол болгаш оон-даа өскелер кызымаккай ажылдааны түңнел кичээлге илдээн. Дыңнакчыларга быжыг билигни бээри-биле пропагандист эш К. Доруш шудургу ажылдаан.

17 дыңнакчылыг ийи чылдың политшколазынга (Элдиг-Хемде кадыкшылдыга школазында) өөредилге чедимишкинниг довузуягы. Пропагандистер М. Моңгуш, К. Байыр-оол, Т. Кызыл-оол олар В. И. Ленининң төрөттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга дөнүп чедип кээрин тайыбыяан, улуг башкының ажылдарынга хамаарыштыр ажыгны үениң амыдыралын хөлбаштырып, Коммунистиг партия биле Совет чазактың шиитпирлерин күүседиринче, В. И. Ленининң төрөттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга кандыг күш-ажыңчы чедимишкинмер-биле ужуражырынче дыңнакчыларны углап, сөрүк киирип турган. Политшколаның ажыңынче партбөлүктүң удуртулчузу К. Бюрбю докталаалын сагыш салып келгени-биле бүгү дыңнакчылар түңнел кичээлге идепкейлиг киришкен.

Ынчалза-даа политиктиг чырыдыышкынның идей-теоретиктиг деңнелин бедидер талазы-биле партия эге организациязы четпес ажылдаан. Политиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаның өөредилгези куду деңнелге чоруттунган. Оөң хараазы-биле 17 дыңнакчыларның 13-жү өөредилгени доозкан. Өөредилге чыяның дургузунда СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң (1968 ч.) шиитпирлеримге ийи-ле кичээл болуп, өөредилге эрежгей ёзу-биле эрткен. Кандыг-даа чылдагаан чоокa 12 удаа кичээл хүнү үзүлген. Оөң уржуун дыңнакчыларның чыяңбазынга шамнап турар. Партия эге организациязы (секретары эш К. Байыр) политчырыдыышкынның дугайында айтырыгны партия хуралынга тургузуп чугаалавышпаан. Дыңнакчыларның чатчелээшкинин чорударда, олардың ниити билиниң байдалын өөренип көрбээн, назы-харын барымдаалавааң. Оөң хараазы-биле чамдык улуг назылыг, эге билиглиг дыңнакчылар ажаа-аа кичээлге олурушкаш, бодунуң билиин бедитпейн турар фактылар турган.

Дөрт чылдыг школаның ажыңын үстүнде эки деп көрзүвүссе-даа, аңаа база-аа четпестер тургулаан. Оөң дыңнакчылары коммунист эштер С. Ойдуп-оол, С. Зин-оол, П. Сат олар аар-саар «чылдагаан-биле» өөренмээн. Докталаттынган өөредилге хүнүнде хүралдар чыяңдырып, а чамдыкта чырыткы чогу-биле, оон ыңай дыңнакчыларның чыяңбаяны-биле кичээлдер үстүп турган. Үстүнде айтыкшывыс ышкаш, дыңнакчыларның билиин барымдаалавас чоруи чүге чедирген дээрге, чамдык дыңнакчылар билиин бедидер дээш кысса-даа, бергедеп тургулаан. Пропагандист К. Доруш дыңнакчыларның билиниң аайы-биле тайыбыяаашынны бедүүнчүлерин орааңдашыл турза-даа, партия эге организациязы аңаа дуза көргүспейн турган.

Салбырда 54 комсомолчуларныг комсомол эге организациязы (секретары Сат Зин-оол) комсомолчу амыяктарның политиктиг өөредилгезиниң хөрээн эки удуртпаан. Комсомолчуларның политшколазын ат кырында турган, өөредилгези чорудаан.

— Комсомолчулар чыяңбас болур-дур. Кызыны үеде хөй кижи саңнаңшиктеп чорутпаш, өөредилгеден адырыктаалган — деп, секретарь «чылдагаан» тайыбырлап турары шын эвес. Мал ажыңынга дузалажып чорутканнарны бир аңгы, а суурдаазын бир аңгы школалар кылдыр тургускаш, өөредилгени организастап болур турган. Бо дугайын совхозта комсомол комитеди, ВЛКСМ райкому база кичээнгейге ээлбээны хомудаачыг.

Партийжи болгаш комсомолчу өөредилге устав негелдези. Ынчангаш келир өөредилге чылында политчырыдыышкынга бо чылгы ышкаш четпестерни болдурбас дээш организастыг ажылды чорудары чугула.

М. СЕВЕН.

Тараа кезилдези эгелээн

АШХАБАД. Күүгүн тараан арбайны ажаан алыры Мургаб шынаазында эгелээн. Иолтан районнуң «Большевик» колхозунуң механизаторлары дүжүт ажаан алышкынынче республикада хамыкты мурнай киргеп. СЭКП-нин XX съезизиң аттыг болгаш «Тиилелге» колхозу ажыл-агый артельдериниң ажыл-ишчилери техниканы база-за шолдерже үндүргеп.

Туркменияның мурнуу талакы районнарында бо чылын тараа ажок чагай болган. Эрте эгелээн албек чаашкыннар болгаш шудургу ажаалга тараанның дүрген быжарынга дузалаан. Копетаг оргулажының, Кара-Кум каналының болгаш Теджен оргузунуң хөй-хөй колхозтарында болгаш совхозтарында күүгүн тараан тараалар быжып турар. Хаяан суг шыгжамырының районунда чалын тараан кызыл-тас баш тыртып турар.

Ажаан алышкын кампаниязының үезинде Туркменияның тараалын делгемеринче 750 ажыг комбайннар, чүс-чүс автомашиналар, тракторлар болгаш тараа арыглаар механизминер үнер.

Республиканың тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 40 мүң тонна тараны — планда көрүнгенинден ийи катап хөйнү урар деп турар.

(СЭТА).

Комбинат азы фабрика

Амгы үеде чиик үлетүрүүн бүдүрүлгелериниң хемчээли кандыг болурул деп айтырыг тургустунуп келген. Чүл дээрге сөөлгү чылдарда улуг хемчээлдиг бүдүрүлгелерин колдады тудуп келген. Ынчаарга ол комбинаттарның тудуунга үнген чарыгдалдарның дедир эгидилгези кудулап эгелээн. Бо айтырыгның талазы-биле СЭТА-ның корреспондентизинге УССР-ниң күрплапының начальнигиниң оралакчызы эш А. Сыч даравазында кыска тайыбырны кылган.

Украинада чиик үлетүрүүн бүдүрүлгелери хөй болгаш оларда нарын херекселдерни тургускан. Сөөлгү чылдарда план болгаш төлевилел органнары улуг комбинаттарны тударын колдады берген. Оларга 12—15 мүң кижи ажылдаар, тутка девискээри он-он гектар черни аалеп турар. Бүдүрүлгениң бүгү технологиязын чангыс комбинатка төлевилээнинден оөң штабы, девискээри улгадып турар. Ынчалзажок мындыг комбинаттардан фонд эгидилгезинин хуусазы узамдыгып турарын практика көргүскен.

Улуг комбинаттар үр чылда туттунар. Чижээлээрге, Херсон комбинадын 1954 чылда ажыглалга киирген болза-да, оөң чамдык салбырлары ам-даа туттунмаан. Черниговтың, Житомир комбинаттарында байдал база мындыг. Улуг бүдүрүлгелерниң тудуу доозулбайн турда-за, технология чорудулгазын артемниң, мурнакчы дүржулганың чедимишкиннериниге дүүштүр өскерти бээр таварылгалар бар. Оөң аңгыда улуг комбинаттарда күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү (бир кижиге оналаштыр алырга) ортумак күүгүдүг фабрикаларныңдан барык 17 хуу куду болуп турар. Кол фондуларның ажыглалды улуг бүдүрүлгелерде база-за куду.

Гигант-комбинаттарда ажылчыннарның ажылдан үнер, кирер чоруу ковей. Чижээлээрге, он муң ажыг ажылчынныг Житомир комбинатка 1965 чылда ажылчыннарның 23 хуузу, а Херсон комбинадының ажылчыннарының 36 хуузу ажылдан үнген. Ынчаарга Черновицтиң 1200 ажылчыныг «Восход» фабриказынга бо түң чүгле 6 хуу болган.

Хөй кижи херээглеттинер улуг комбинаттарга ажылдаар кижилер болгаш оларга чуртталга бажыңнары чедимишпес чорук ам-даа үргүлүүлеп турар.

Партияның XXIII съездизиниң директиваларында үлетүүр бүдүрүлгелерин улуг эвес болгаш ортумак хемчээлдиг хоорайларга тударын тодаргай айтыкан. Кандыг-бир продукциин бүдүрериниң бүгү чорудулгаларын чангыс комбинатка үнмерлевейн, специализацияны калбаа-биле ажыглап турган, ортумак хемчээлдиг бүдүрүлгелерин тударын черле ажыктыг.

Челябинск областың «Еманжелинскуголь» трестиң Чөөн-Батуринск № 3 чаа шахтазында хөмүр-даш тывыжы эгелээн. Шахта чылда 900 мүң тоннаны бээр. Мында шахтаның бүдүрүлге чорудулгаларын шуптузун механизастаан болгаш автоматчыткан. Баштайгы тонна-тонна хөмүр-даштың шахта берип эгелээн.

ЧУРУКТА: вагонеткаларда чүдүрүп каан хөмүр-даш.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЫЛЫНДАН ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Ажыл-агыйжы чорук

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң «Май 1» салбырында төп сүт-барааң ферманың коммунист Ф. Байыр-Белек хөй чылдарның иштинде удуртуп, ажылды билдилиг башкарып турар. Фермаңың коллективи В. И. Ленининң төрөттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тыванның 25 чылынга утказытар алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, сүт савалдазып ковудетившаан, кышка белеткелдерин катай чорудуп турар.

Ферма эрткен беш айларда ниити сүт саарының болгаш күүлеге садарының планын ажыр күүсеткен. Төрүүр 100 инекке оналаштыр 90 бызаавы камгалап алыр деп хүлээлге алган болза, бо чылын төрээн 100 инектен 99 бызаавы меңди алган. Бызаа ажаакчылары А. Бичен биле З. Найыңды түс бүрү 40 бызаавы эки ажаап доруктуруп турарлар.

Саанчылар, бызаа ажаакчылары, кадарчылар кышка белеткелди амдыгаштан чорудуп, ажыл-агыйжы чорукту көргүзүп турарлар. Олар чазаглап кожериниң мурнунда бүгү кышкы кажаалардың иштин, фермаңың дезкискээрин аштап арыглаан, беш тонна ажыг одекти болгеп. Чазып турар черинге ийи аал иштп чурттаар бажыңчыгаштарны немей тудуп алган.

Фермаңың коллективи сүт саалдазындан аңгыда, бо чылын 50 тоннадан эвээш сиген-ни, 90 кубометр одаар ишты белеткээр, үүрмек септелгелерни боттары кылыр хүлээлгеп алган.

А. ДОРЖУ.

Немелде деңзи

«Улуг-Хем» совхозтуң Алдыы-Шынаа салбырында мыйыстыг бода малының фермазы бар. Чаш бызаавырын база ол фермада ажаап турар.

Ажаалда, чемгерилгени эжиждип, хүн бүрүде ивзы-бүрү чемнерни берип турарының түңнелинде, бызаа ажаакчылары Х. Ондар биле Д. Хавак олар ажаап турар 70 ажыг бызаавырының баш бүрүзүнүң хоюкта немелде деңзизин 750—800 грамм чедирип турарлар.

Л. ДАШ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Кыргылда, чуулда доозулган

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының Хемчик унунда ошкү кадарчылары чүл отгут, серии чайлагларже көжүп үнүзей бергилээн.

Ошкү бригадаларында кыргылда болгаш чуулда доозулган.

Сессия деткээн

В. И. Ленининң төрөттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга турасказаткан бүгү улустуң социалистиг чарыжызга киришкеш, Өвүр районнуң Торгалыг көзээ Советининиң ажылчы чоннары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр сөөлүге салгаш, хүдээлгелерни алган ажылдап турар. Эртиен беш айларның түңнелин Торгалыг көзээ Советтиң ээлчеглиг сессизинга депутаттар чугаалажып көрген. Советтиң күүскомунуң даргазы А. Бадырғы изеткел кылгаш, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин аналиэтевишаан, моон соңгаргы сөөлүгеларны тодаратқан.

«Торгалыг» совхоз бирги кварталда күрүнеге эът садар планын 108 хуу, хөй болгаш ошкү өстүрериниң планнарын ажыр күүсеткилээн. Эрткен беш айларда чүс баш төрүүр малга оналаштыр 89 тураган, 68 бызаа, 70 кулун алынган. Чөзаның болгаш Кадыг-Бажының хойжу бригадалары чүс хойдан-на 93—95 хураганнарны камгалап алган. Совхозта төрүүр чүс хойга оналаштыр 100-тен хөй хураган алган кадарчы 13, тозандан өрү хураган алган кадарчылар 16. Кадарчылар Сүрүн-оол, Санчат-оол, Белек, Байыр, Кара-оол болгаш өскелер-даа чүс хойга оналаштыр 100-тен 111 чедир хураганнарны зоруктурун алган. социалистиг чарыштың мурнуку олурушпа чорун турарлар. Хойжу бригадаларының сакманшистери Делгермаа, Чечек, Динмаа, Кара-кыс олар 145-тен 165 чедир хураганнарны өстүрүп азырааң.

Эът бүдүрерни болгаш күрүнеге садарын ковудедир талазы-биле совхозтуң малчыннары чамдык эки талалыг ажылды чорукканың идепкелчи болгаш санал берген депутаттар сан-чурагай-биле киргускен. Чылдың бирги чартынында күрүнеге садары-биле 2230 баш бода болгаш шээр малды тускайлап үскеш, азыралга тургускан турган. Бирги кварталда эътке киирген малдың дириг деңзизи бедик болган, артканы назы ам одарлаып семиртп берген.

Совхозтуң хойжу бригадалары ширинин кыштан малды эки ажырган, кыргылда чорукар үш пунктуну болгаш четчир санныг кыргыкчыларны белеткээн, хүн бүрү 3 мүн хойну кыргыры планнаттынган. Бүгү хуктү Чаа-Суурга класстаар болгаш пресстээр, оон район төвүнге чедирер. Кыргылдаңы чорутпашаан, чуулдаңы удур организастаарын санал берген депутаттар онзалап айыткаш, чайлаглаашкынны организастыг эгелээрин малчыннарга сүмелээн.

Изеткелчи болгаш санал берген депутаттар совхозтуң мал ажыңынга улуг четпестер барын демдеглээш, оларны чайлаарының талазы-биле хемчегларны тугаалаш, сессизиның шиитпирлерин амыдырала боттандырарынче депутаттарны, активтерни болгаш Советтиң көзээ ажыл-агый талазы-биле докталаал комиссизиның эвилелдээрни Советтиң күүскомунга сүмелээн. Бөрү-биле, оөр-биле демисел совхозта чорутпайн турар, чамдык кадарчыларның харысалта чогу-биле совхозка когарап таваржып келген. Кадарчылар Момораа, Чымба олар 13—17 баш хойну боруге чидирткен. Натшитоол биле Данов 7 баш бода мал чидирген. Сарыг-Хөл салбыр май айда 34 бода мал когарааллыг болган. Салбыр эргелекчизи турган Лайпа, зоотехник Мартса олар ниитиниң малынга отчёт-учётту багай тургузуп, кадарчыларның харысалгазын кошкаткан. Чалаяты салбырның ниити малыбиле ажылчыннарның хуузунда малы калы турбушаан, совхозтуң дирекциязы, салбырның удуртукчулары, көзээ Советтиң күүскому, көзээ ажыл-агый талазы-биле докталаал комиссизиы ниитиниң малындан хуунуң малын үзер талазыбиле шиитпирлиг хемчет албайн келгенин сессия айыткаш.

Социалистиг хүлээлгелерде көрүнген тудугларны боттандырар талазы-биле чамдык организастыг ажылдар чоруттунган. 3800 кубометр ыяшты, 400 кубометр даштың, 25 тонна чугайны белеткээн. Эрткен айларда дөрт чурттагга бажыңын, 800 баш хөй киирер ийи кажаанны тудуп ажыглалга киирген. Белеткээн тудуг материалдары сөөртүнмээни-биле тудуг оожум чоруттунуп турар. Кадыг-Бажында хойжу бригадага тудар объектилерниң чангызы-даа кылдынмаан. Маңгы, калаг, шифер дээш ышкаш чугула материалдар чок. Прораб А. Доңгак тудуг материалдарын тып салып алыр, белеткээн материалдарны сөөртүр талазы-биле организастыг ажылды багай чорудуп келген. Чартык чылда кылып ажыглалга киирер тудугларның планының үстүп турарын сессия демдеглээш, организастыг ажылды күштелдиреринде совхозтуң дирекциязынга, тудуг бригадазының бригадирынге даяскан.

Мал ажылдыг совхозтуң механизаторлары мал чеми культураларының тарылгазын майза доозкан. Хову ажыллакчылары суггарыгаже кичээнгейни салып, 574 гектар черни суггаргаш, көк-сула тараан. Кукурузаны, картофельди база суггаттыг черде олурткан. Мал чеми культураларың суггарылгазын эки чоруткаш, хөй ногаан массаны алырын хову бригадазының ажылчыннары хүлээнген ажылдап турар. Ажылнышчилериниң эгелээшкинин сессия деткээш, оларга чогуур дузалы көргүзериң Советтиң күүскомунга, депутаттарынга сүмелээн.

О. ДУДЕРАА.

Ургларның дыштанылгазы эгелээн

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ, ЭКИИ!

Репортаж

Июньның аяс-каан хүннеринин бираазинде чүве. Күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң эргезинде турар Володя Дубинин аттыг пионер лагеринге чеде бердивис. Лагерьде ургларның байырлалыг хөөнүн келген кижи дораан-на эскерип каар. Кижи бүрүзү байырлал шинчилиг кеттинипкен, отряд бүрүзү ажылмышкынга белеткенген турар болду.

Эртенгинин 11 шак. Ол чоок кавының арга-арыынга горинүн өткүт үнү чаңгыланы берген. «Дружиналар чыскаалче марш!» деп команда бердинген. Байырлалдыг шугум чыскаалының эгелээрин четтикпейн манап турган түстүе отрядтар боттарының ынак ырларын ырлашпышаан, турар черлерин ээлеп эгелээн. Ургларның ынак чогаалчызы Аркадий Гайдар аттыг отряд оөң дугайында ырны ырлап чор. Космонавтар дугайында ырны Сылдыстыг отряд ырлаан, эскелери «Дөскелчок чалыы назынның ырызын» база «Барабанчы дугайында ырны» чиртилеп бадырган.

Лагерь ортузунда шөлге шупту отрядтар чыскаалыпкан. «Дружина, деннежидер! Томаанныг!» деп команда соонда отряд командирлери рапортун берген. Отряд бүрүзү түскай кыйгырыглыг, чугаалаар сестерлиг болду. Сылдыстыг, Прометей, Бичин далайжы аттыг отрядтарның рапорттары дужаттынган.

— Володя Дубинин аттыг дружинаның пионерлери лагерь сезонунуң баштайгы ажыдыышкынынга белен чыскаалыпкан — деп, дружина чөвүлелиниң даргазы Галина Тыызына рапортады. Дараазында горинестерниң болгаш барабанчыларның болуу чиртилеп чүп келген. Дружинаның түгүн кынрип келгени ол. Тук көзүрүшкүнүүн ёзулалының үезинде Совет Эвилелиниң гимнизи чаңгыланы берген. Лагерьнин түгү алашты өрү кинскин үне берди. Эң тергинин пионерлер тукту көзүрген.

Эртенги серинн • салгын ыяштарның бүрүлерин шилирели даргадып тур. Аян долдур өзүп үнген чайгы чечектер дег пионерлерниң кызыл галстуктары салгын айы-биле

өстеди хадып, оларның холдарында кызыл чечектер сагланайнып турда көөрге, каракка тааланчыг, сеткилге өөрүнчүг.

Түс-түс отрядтар тукчугаштарын хүлээп алган. Ыры, шүлүк дингиттелип үнүп. Пионержи маадыр Володя Дубининиң дугайында ырыны бүгү дружина ырлап күүсеттп. «Аныяк пионерлер! Коммунистиг партияның херээ дээш демиселге белен болуңар!» деп кыйгырытта: «Кезээде белен бис» деп демнит харыы чаңгыланган.

Пионер лагеринің начальниги А. В. Ершова ургларга байыр чедирген. Арыг агаарта, хемге, сугга эштип дадыгып, күш кирип алырын ол пионерлерге күзээн.

Күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң даргазы В. Ф. Матсоннуң чугаалаазы болза:

— Бистиң чурттувуста ургларбол болза эң-не хүндүлүг, артык эргелиг улус деп чугаалажыр болгай бис. Ол шынапла ындыг. Көрүп-даа көрүнер: чүгле бо чайын безин чурттуң пионер лагерьлеринге 7 миллион кижи дыштанып. Оларның аразында Тываның ургларыа база кирип турар.

Шугум чыскаалы доозулган. Спортчу көргүзүглер лагерьнин спорт шолунге үргүлүүлеэн. Шынганнары мөчек-мөчек аныяк гимнастар янзыбүрү көргүзүглерни бараалгаткан.

Баштайгы сезонда мында 220 школачы дыштанып кирипкен. Дыштаныкчыларның хөй кезии Кызылда ургларның спортшколазының кижизиттиргеннери. Республиканың ырак районнары Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Өвүрлеи келгеннер база бар.

Отряд вожатыйларында башкы училищезинин сургуулары ажылдап турар. Келир үеним башкылары ургларбиле кижизидиглге ажылының чажыттарын билип ап эгелей берген. Отрядтарның кижизидикчилери — спорт школазының башкылары.

Володя Дубинин аттыг пионер лагеринде чаа сезон ынчаар эгелээн. Ургларны чаа, солун ажыл-херектер манап турар. Омак-хөлүг дыштанынар, эргим ургларбол.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: Дубинин аттыг лагерьге баштайгы сезонну ажытканы. Тук көдүрүүшкүнүнүң үези.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Суггаттыг черлерни чоп ажыглаар

Улуг-Хем районда Жданов аттыг мөлхозтуң Ак болгаш Кара Чаатыларда суггарып болур черлери дыка хөй. Буганы эки аштап, казып алыр болза, муң га черни суггаргаш, оон чаагай дүжүттү ап болурунуң болдунар аргазы бар. Ынчалзажок суггаттыг черлерни чоп ажыглавайн турар. Бо чазын 585 га черни суггаргаш, янзы-бүрү культураларны чаштырган.

Суггарар черниң саны чыл бүрү кызырыап турар. Эртиен чылын суггарылганы чорутпааны-биле колхоз нуду дүжүттү алган. Бугаларны аштап, казар ажылды чорутпайн турар. Оон аңгыда, суггарымчыларны тускай хептер-биле, дериг-херекселдер-биле хандырып турары база багай.

Х. ЯҢМАА.

КЫЗЫМАК КЫСТАР

Өдекте мал-маган болгаш хаялрлыг даг баарында ажылашкак ийи ак өглерниң барааны көстүп келди. Ол дагның баарында деңгелчиктиг, ажурлуг терезиннер үнген, шээр малга дәулуг-ла тааржыр чер болду.

Хүнге ылаңайнып чайыннанып чыдар хөлчүктерлиг ногаарарган шынаада кодан хой Эрзин хемниң эриинге чедир чаттыла берген оттап чор. Хову болгаш ындыг чүве ийикпе, көөрге-ле чоок ышкаш сагындырар, шынында «Волга»-биле шакта 60—70 км дүрген чоруп орда, улам-на ырап бар чытыан ышкаш болуур.

Хем ыдыы-биле ножа оруктап биске уткуштур доруг аттыг, ыызыл хөйлеңниг кижи дүрген челиш-биле довурак-доозунун бурулатпышаан, хап олур.

Эрзинниң ВЛКСМ райкомунуң секретары ол аттыг кижиже көргеш чугаалады:

— Светланавыс бо эстедип бар чор, көрдүңөр бе, ол хире эрес кыс болбазык бе.

— Кайнаар баары ол ирги, доктаадыпнаш чугаалашса чүл, оон башка нарышкаш, ужурашпайн баарывыс ол-дур—деп, дүвүреп айтырдым.

— Чок, ол бистиң келиривисти билир, дедир ээп кээр оң.

Удатпаанда өглерге чедип келдивис. Өгнүң эзлери бисти уткуй үнгүлеп келди. Амыр-менди соонда өгже инерин чалады. Чугаалажып олурувуста, шилиндек сынныг, өөрүшкүнүң оттары каракгарында чайнап турар, аныяк уруг кирип келди. Светлана Эртине ол болду.

1964 чылда Светлана Мөрен школазының 8-ки классын доосхаш, комсомол райкомунуң путёвказы-биле бодунуң төрээн колхозунга кадарчылап ажылдаар дээш чорутнан. Кара чажындан тура-ла мал чанында өзүп келген болгаш, адазының дузалакчы кадарчызы болуп ажылдап киргеи. Ийи чыл иштинде дузалакчы кадарчылап, адазының арга-дуржулгазын өөренип ап, кадарчы ажылының чажыдынче чоорту-ла сиңнигип кире берген.

— Бистиң колхозтуң улуг кадарчызы Доптаңны таныыр сен бе?—деп, Светлана бир-ле катап, саймаңщиктеп чедип келгеи, школага кады өөренген эжи Саартайдан айтырган.

— Ийе. Чүү болган чүвел эжим?

— Оон кодан хоюн хүлээдип бээр кижи тывылбайн турар ышкажыл. Сээң-биле бис ийилээн ол коданны хүлээп алзывысса кандыгыл?

Эжи Светлананың санаалын өөрүшкүлүүбиле детиззэш:

— Биске бүзүрээр ирги бе, хоржок болза канчаар бис?—деп, чигзинип айтырган.

— Кайын ындыг боор.

Хөйму бригаданың бригадири Чамзырың Көкейниң аалынга чедип келген. Светлана ону көргеш, дораам-на далаштыг айтырган:

— Кадарчы Доптаңның орнунга ажылдаар кижи тыптыңар бе?

— Чадаштым, тывылбас хире-дир.

— А ол коданны хүлээп алыр кадарчы тывылбас болза, меңээ хүлээдип берзиңерзе кандыгыл? — деп айтыра каапкаш, аныяк уруг эгени берген.

Ындыг айтырыгны ол берге үеде ыыдан-даа кожавайн чораан бригадир элдепсинип, аайын тыппайн, Светланаже кайгап алган орган. Ол аразында эжи Саартай ыым-бир кижи удурланы бээринден сезинген чүве дег, Светлананы изии-биле деткип үнген:

— Шынап-ла, бригадир! Светлананы улуг кадарчызынга, а мени оон дузалакчызынга киирип каңар. Бис ийилээн черле шыдаар бис!

Ажылгыр, эрес-кашпагай ийи комсомолчу ыыстар 393 хойну ынчаар хүлээп алган. Чедиишкин, өөрушкү боду-ла чедип келбээн. Мал ажылынга арга-дуржулгазы эвээш, 18 хар четпээн ыыстарга деңгели багай кодан хойну кадагалап, кадарчы хүлээлгезин күүседири ындыг-ла белен эвес болган.

Ынчалза-даа комсомолчу ыыстар шудургу ажылдап, кадарган хоюндан чаңгыс-даа башты хорамча чокка семиртпеш, дужаап бергеннер. Оларның чурттап, ажылдап турган ыыштаан чаңгыс чер чурттуглары «Ыыстар ыыштаа» деп адай берген.

Кажан хоюн дужаап бериптерге, Светлана Эртинени Сыын-Мыйыс фермазынче саанчыладып чоруткан. Светлана аңаа баргаш, база-ла эки ажылдаан. Ол 15 саар инек хүлээп алган. Чылда бир инектен-не 900 литр сүттү саап алгаш, мурнакчы саанчылар-биле деңнешкен. Оон күшажылга бедик көргүзүглерин колхоз баштаар чери болгаш комсомол организациязы үнелеп көргеш, 1968 чылдың октябрь айда халас путёвка-биле Москва—Ленинградче чоруткан.

Светлана Эртине оон ээп келгеш, адазының 307 баш төрүүр хоюн хүлээп алган, бо хүнге чедир улуг кадарчы болуп ажылдап турар. Бо чылгы көргүзүү-биле аварга, 307 баш төрүүр хоюндан 299 баш хураганны чидириг чокка доруктуруп ап, база-ла районнуң мурнакчы хөймуларының санында киргеи.

Өөнүң аптаразының кырында кылын-ыылын номнарны көргеш,—өөредилгө черинге белеткенип турар силер бе? деп айтырарга, ол ыынчаар харыылады:

— Мен ыында В. И. Ленинниң намдарын өөредири-биле пропагандистеп турааи мен, оон уламындан бодум Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң ветеринар салбырынга киирер дээн күзелим бар.

ЧУРУКТА: Светлана Эртине.

В. ТАРТАК.
Фото авторнуу.

Эрзин район.

делегей бо хүннерде

Коммунистерниң делегей шуулганы

● **БЕРЛИН.** (СЭТА). «СЭКП-ниң политиказын сорук киришкин-биле түүлдүгөүнген», «Брежневтиң чугаазын диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаап», «Москва Чөвүлел хуралында чаңгыс эпче күзел-соруктуг хайыжкан» — ындыг эгелер-биле ГДР-ниң парлалгазы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылының дугайында материалдарны бирги ариннарынга парлап турар. Солуннарның кол темазы болза, СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы болган. Чөвүлел хуралда СЭКП-ниң төлээлериниң фото-чуруктарын бирги ариннарынга парлаан.

«Нойес дойчланд» солуң Л. И. Брежневтиң чугаазының бүрүн текстизин «Коммунистерниң сырый каттыжыышкынын быжыглаары дээш, антиимпериалистиг демиселдиң чаа кодурлүүшкүү дээш» деп эге-биле парлап, оон кол бодаалдарын бирги ариннга тайылбырлаан. «Берлинер цайтунг» солуң СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңының чугаазының доңчулалын ийи ажыг ариннга парлаан. «Бауэрн-эхо», «Националь-цайтунг», «Дер Моргеи», «Нойе цайт» болгаш өске-даа солуннар Л. И. Брежневтиң чугаазының доңчулалын калбаа-биле чырыткан.

Парлалга Чөвүлел хуралдың тодаргай хүп демдеглелин база парлап турар.

«Москва кремлиниң Георгиевский залында Чөвүлел хуралдың үшкү хүнүнүң ажылының чугула болуушкуну болза, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Брежневтиң чугаазы болган» деп, «Нойес дойчланд» бижээн. Ол чугаавың соонда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчу ажылдакчылары делегейниң ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларын бүгү талазы-биле анализтеп, бурупгаарлаар оруун айтканы дээш совет төлээлериниң удуртукчузунга өөрүп четтириишкинин илергейлээн. Мынчангаш Чөвүлел хуралдың төлээлери оон дугайын эш Брежневтиң чугаалааны марксизчи-ленинчи үндезинге чаңгыс эпче боттарының күзел-соруун көргүскен. Ол болза бистиң шимчээшкининвистиң улуг төөгүлүүн болгаш улуг кедилиип база катап бадыткааны болган».

«Эш Брежнев аңаа үндезилээш бо-даа база келирдее үеде шын шугумну ажылдап кылыр төлээде, соолгу чылдарда делегейде хөгжүлдениң ханы анализин берген» деп, «Нойес дойчланд» уламчылап бижээп.

Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү революстуг шимчээшкининң болгаш антиимпериалистиг бүгү күштерни марксизчи-ленинчи үндезинге сырый каттыштырарының әргежок чугулазының дугайында СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңының чугаазында айыткан чүүлдү солун сөзлап демдеглеп, бодунуң интернационалчы хүлээлгезин моон соңгаар-даа ыдыктыы-биле күүседиринге ленинчи СЭКП-ниң чайгылыш чок күзелсоруктуун бижээн.

«Берлинер цайтунг» солуннуң бижээни: «Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы Леонид Брежневтиң чугаазын ажок улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Бодунуң чугаазында ол сөөлгү чылдарның дургузунда болуушкуннарның ханы анализин берип, бөгүн болгаш келир үеде делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң соруулгаларының дугайында СЭКП-ниң туружун тайылбырлаан».

Солуннуң оон ынай демдеглээни: «Чөвүлел хуралда чугаалажып турар кол айтырыг — амгы үе-чадада империализмге удур демиселге ходелиишкиннериниң чаңгыс эви-дир. Антиимпериалистиг бүгү күштер-биле кады коммунистер дайынырак империализмни кыңчыктырбайн барып шыдаар күштүг. Коммунистериң күжү болза, оларның шимчээшкинии чүгле национал эвес, харын база интернационалчы шынарлыг болуп турарында. Бодунуң байыр чедирген чугаазынга эш Брежневтиң демдеглээнибиле алырга, «коммунистер тайбыңның херээ дээш бедик харыысалганың сеткил-сагыжы долган болгаш улустарның мурнунга боттарының хүлээлгезин күүседиринге бүрүн шинтпирлиг».

Империализмге удур кадыг демиселге Л. И. Брежневтиң чугаазының шылгарыңгай ужур-дузазын «Нойе пайт» солун демдеглээн.

● **ВАРШАВА.** (СЭТА). Польшаның «Трибуна люду», «Жиче Варшавы» солуннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазының бүрүн текстизин «Коммунистерниң сырый каттыжыышкынын дээш, антиимпериалистиг демиселдиң чаа көдүрлүүшкүү дээш» деп эге-биле парлаан.

Бодунуң тайылбырынга «Трибуна людунуң» демдеглээни болза Москвада Чөвүлел хуралдың киржикчилери СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын оваа кичээнгей-биле дыңнаан. «Социализмче оруктуу иззөриге СЭКП-ниң күүседип турар харыысалгалыг ролю, коммунистерниң делегей эп-сеткил каттыштырылгазының ленинчи принциптеринге ССРЭ-ниң Компартиязының шынчызы болгаш империализмниң хөделишкиннеринге оон әптеш чок туружу Л. И. Брежневтиң чугаазында илереттингеп» деп, солун демдеглээн.

«Амгы үениң кол айтырыгларының талазы-биле СЭКПниң туружун тайылбырлап турар Л. И. Брежневтиң чугаазы социалистиг чуртталгының күчүзү, социалистиг дем каттыштырылгазының күүнелериниң чедиишкиннери болгаш дружулгазы ажылчын шимчээшкининиң демиселиниң чедиишкиннеринге кайы хире ажок улуг ужурдузалыг болуп турарыл деп чүвенип билип алыр арганы база катап бергеп».

«Ходелиишкиннериниң ниити стратегизы» деп эге-биле «Жиче Варшавы» солуннуң бижээни: СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы Л. И. Брежневтиң чугаазында амгы үениң ниитилел болгаш политиктиг айтырыгаарының база делегейниң ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларының ханы анализин айыткан.

Чаңгыс эп, сырый каттыжыышкын чугула

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Москвада ажыттынганынга бараан болдурган түүлүнге «Унэн» солунның бижээни болза: империалистиг реакцияның күштеринге, чүүл бүрү чарылдыкчы, хоралакчы идеготтеринге толептиг ойтур шавыышкынны бээр төлээде, социалистиг күрүнелериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң чаңгыс эви ам кажангысындан-даа чугула болу берген.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкыны, оон революстуг отрядтарының эп-сеткил каттыштырылгазы делегей реакцияаынга, империалистерниң агрессчи чүткүүдеринге удур демиселге шинтпирлиг рольду ойнаар ужурлуг. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның марксизам-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген кады ажылдажылгазы сырый болган тудум-на тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң херээ улам идегелдиг болур.

Империализмге удур бүгү демиселчилерни сырый каттыштырбышаан, делегейниң коммунистиг шимчээшкини бодунуң төөгүлүг улуг ролюн күүседип турар. Империализмге болгаш дайынга удур, тайбыңның болгаш социализмниң херээ дээш демиселге коммунистерниң идейлиг күүлүг чепсээ марксизам-ленинизм болгаш пролетаржы интернационализм болуп келген болгаш болуп артып-даа турар деп, түүлде чугаалаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар национал болгаш интернационалчы әргежыктарны шын дүүштүрериниң айтырыын практика кырынга шинтпирлээр ужурлуг, ол дүүштүрүлге делегей капиталынга удур ниити демиселге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның күжүнге удур тургусканда, чүгле ынчаарда чедиишкинни чедип ап турар. Пролетаржы интернационализмниң принциптеринден хажыыр чоруу революстуг орукка чигелээшкинни оскунарынга, тайбыңның болгаш социализмниң дайзыннарының доктаамал чимзенишкиннериниң мурнунга ажылчы чоннарны чепсеп чок болдурарынга чайлаш чок чедирип турар деп чүвенип социалистиг чуруттарның, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хөгжүлдезиниң төөгүлүг дружулгазы көргүзүп турар.

Улуг кичээнгейде

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның парлалгазы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының ажылын калбаа-биле чырыдарын үргүлчүлеп турар.

Москвадан дамчыткан репортажтарынга солуннарның түскай корреспондентилериниң демдеглеп турары болза, коммунистериң бүгү-делегей шуулганы демократизмниң болгаш эш-хуузунуң байдалынга эртип, марксизам-ленинизмниң принциптерине үндезилээп, коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвинче болгаш сырый каттыжыышкынынче коммунистерниң чүткүлдүүн көргүзүп турар.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы болгар хой-ниитиин онза сонуургаткан. Софияның радиозу болгаш телевиденнези СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңының чугаазының доңчулалын дамчыткан. «Работническо дело» солун Л. И. Брежневтиң чугаазының бүрүн текстизин парлап үлдүргеи.

Л. И. Брежневтиң чугаазының амыдыралының болгаш ажылының нарын айтырыгларын бистиң аныяк Совет эргече-чагыргавыс канчаар шинтпирлеп турар дугайында ленинчи айтырыглар мени хөлзедип турган чүве деп, Накоряков сактып чугаалаан. Эң чугула аъш-чем барааннарын Обь соңгу түүнүне тускайлап бээрин Улускомчөв даргазы ынчан-на дааскап. Ол өйде Россияга тараа алдындан-даа артык үнелиг турган. Ынчалза-даа 1922 чылдың суг оруу ажыттына бээри билекле 22 муң пуд долганы соңгу түүне чорудуп берген...

Обь Соңгу түүнче оон-даа артык коскү дувааломчыны даразында чылдарда коргускен.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГА дуржулгалыг партия болган Совет ажылдакчыларын, башкыларны, эмчилерни болгаш оске-даа специалистерни чуртту төп областарындан ынаар чорудуп берген. Барынын Сибирь соңгу түүнүүн бүгү-зэ чурттакчылыг черлерине улуг улустарның бижик билбес чоруун узуткаарының школдалары ажылдап эгелээн. Тоболъскининң педагогика болгаш мал эмнелгеанның техникумнарына тускай салбырлар ажыттынгылаан. Соңгу түүн улустарның иституду Ленинградка тургустунган.**

Партияның XVI съездизиниң ажыттынганының соон дарый БТКК-ның Президиумуу Остяко-Вогульск — амгы Ханты-Мансий — национал округун тургускан. Ленинчи бодаалдар шуут херек кырынга боттанган. Ханты болгаш мансийлер автономнуг, боттускайлаң күрүне эргезин алганнар.

Чер-чер Советтерине ук чер чурттакчыларының эң ядыыларының иштинден депутаттар соңгуттурган, хөй-ниитиниң ажил-херээнге хөрөөженнер киржи берген. Самарово, Березово, Сургуте суурларга кодээ Советтерге национал кадрларны белеткээринин курстары ажыттынган. Казым болгаш Сосьвин культбаазалары ынчан-на ажыттынгылаан. Эң-не ырак дээш чурттакчы чоннуг пунктуларда культураның одаглары — баштайгы кызыл чадырлар — тыптып келген. Аңаа ханты болгаш мансийлер номчуп өөренгилээн. 1932 чылда округтуң төвү Ханты-Мансийскиге национал башкы училищезин ажыттынган. Аңаа аныяк ханты болгаш мансийлер күрүнелиң долу хандырылгазы-биле өөренип турган.

Крайга улустарның экономиказының, культуразының, амыдыралының социалистиг чаартырыгазы эгелээн. Совет эрге-чагырга эң-не нарын, ынчалза-даа төөгүлүг чугула херекти холга ап эгелээн: соңгу чүктүң улустарының патриархал-натуралдыг ажылагыйын социалистиг кыдыр чаартыр, патриархал-төрел харылзаалардың социалистиг харылзаалар-биле солуур, кижилерни социалистиг идеологияның, пролетаржы интернационализмниң ёзуузунга киижээр ужурлуг турган.

Совет эрге-чагырга ленинчи национал политиканы боттандырбышаан, соңгу түүтүн эң-не болгаш ортумак ядыларын бүгү тала-биле деткип турган: ажыктыг чөөлиилерни берип, албан-үндүрүгден хостап, чурттаага тудуушкунуга болгаш ивилер садып алырына дедир эгитпес акчаларны берип турган. Кырлыр бар чыткан чонну диргизер, оларның санын көвүдедир дээш, бүтүн-зе түүлдерни кылган.

1937 ЧЫЛДА ОКРУГКА коллективизация бүрүн боттанган: эң-не ырак дээш безин суурларның чурттакчылары бүдүрүлге кооперативтеринге киттышкан. Балыкчы артельдер тыптып келгилээн. Аңаа ханттар болгаш мансийлер чаа техника-биле бир дугаарында танышкан балык тудуушкунун үшчок көвүдеткен база оларның амыдырал байдалы чаагайжаан. Ол өйде ам-даа дика салдарлыг турган байлар, хамнар, садыгжылар араатенаыг удурлажып турган: культбаазаларны болгаш кызыл чадырларны өрттедип, активчилерни, башкыларны, эмчилерни өлүрүп, Совет эрге-чагырганың политиказының дугайында хоп-нүүл тарадып, тус черниң чурттакчыларын орустар-биле бакташтырып тургулааннар. Ынчалза-даа шыңгыы аңгы демиселинге чаа ёзу тиилеп үнген.

Дүмбей-караңгыда шымны берген край бөгүн электриниң оттары-биле чырый берген. Дэн тундрада өөр-өөр ивилер кадарын чоруур ивилер топ Черден ыракта мен деп сагынмас: оларның-биле радио харылзаазы үзүктел чок ажылдап турар. Почтачы вертолёттар солуннарны болгаш номнарны кадарчыларга чедирип берип турар. Шаанда бир шагда чаңгыс эмчи турган округта ам бөгүн ийи муң чартык хире эмнелге ажылдакчылары бар. Аңчыларның болгаш балыкчыларның уруглары ортумак школа-интернаттарда өөренип турар, ында 1-ден 10 класска чедир долу күүнге хандырылгазы бар.

Крайның экономиказы база ожеиилген. Эң чаа үениң флоду болгаш машиналарыбиле чепсеглеенген күүнеиниң улуг балыкчы бүдүрүлгези тургустунган. Эң чаа үениң техниказы-биле чепсеглеенген округтуң ыяш бүдүрүлгезиниң ажыл-агыйлары чуртка чылдың-на миллион-миллион кубометр үнелиг ыяштыг берип турар. Бистиң аңыыр гывыш ажыл-агыйларывыс өлүк садыын чыл келген тудум-на улгаттырып турар. Сибирьниң үнелиг өлүк нештери бүгү делегейниң өлүк сала амыдырал-биле чурттап турар.

Ийи ажыл-агыйы-биле кады сүүкүр мал ажыл-агыйы бөга сайзыраан. Мырыңай оон кедерээрге, мында, соңгу чүктө, тарааны, погаа аймаан, кат-чимистиг болгаш харын-даа сибирь яблоколарын ам тарып остүрүп турар.

1964 чылда округтка газ, нефть тып үндүрер бүдүрүлге төрүттүнген, чоокку чылдарда Ханты-Мансийниң округу чурттуң эң улуг газ, нефть тып үндүрер районнарының бирээзин апаар. Бистиң нефть болгаш газ тывыштарывыс, тудугларывыс совет улустарының ажы-дүмэ кады ажылдажылгазының коскү чижээ болур. Экономика болгаш культура хөгжүлдезинге дуза чедирери-биле ханты болгаш мансийлерге орустар, украиннер, белорустар, казахтар, татарлар, башкирлер... чеде бергеннер. Округтуң тудутларында бөгүн 49 янзы-бүрү националдарның төлээлекчилери ажылдап чоруп турар.

...1877 чылда эртемненнип император Академиязының даасканы-биле бистиң черивиске этнограф И. С. Поляков чедип келген. Ол Саморовога, Сургутеге, Березовка чоруп чораан. Оон Академиязының отчёттарының бирээзинде бижээнин болза: «Остяктар черле кырлыр төне бээр, оон ужурудан ол оран кедпаанде барып шуут-ла ээпзиреп калыр...»

ЭЭПЗИРЕВЭЭН-ДАА! Сибирьниң шаанда өлүм-чидимниг турган булуну чечектелип турар экономиканың чүүлү апаран, а оон кырлыр төнеринге чыгаан чону чаа амыдырал-биле чурттап турар.

(ПМА).

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

ТОМСКИДЕН СОҢГУ ЧҮКЧЕ...

Петр ТЕЛЕПНЕВ,
СЭКП-ниң Ханты-Мансий округ комитединиң Бирги секретары

РСФСР-НИҢ КАРТАЗЫНЧЕ көрүп көрүңөр даан. Вологдадан соңгу чүкче, Донда-Ростовтан болгаш Саратовтан Мурнуу-чоон чүкче, Оренбургтан болгаш Омскиден мурнуу чүкче, Томскиден соңгу чүкче он-он улуг культурлуг күрүнелер сыңа бээр хире делгем девискээрлер калбарып чоруткан. Ол-ла бүгү делгем девискээрлерде патриархалдыг чыдып калган чорук, чартык черликшил болгаш ёзулуг-ла черликшил... шыва алдынган — деп, 1921 чылда Владимир Ильич Ленин бижээн.

Томскиден соңгу чүкче... Барыын-Сибирь Соңгу түүгү деп адап турар черлериниң дугайын чугаалажып көрээликөр. Иртыш биле Обь хемниң аразында делгем байлак черлерге Октябрьның социалистиг революциязының мурнунда аш-чут, аарыг-аржык, чударал-түргедел... хелбээ-биле тарап иептерээн турган. Ол крайның алыс чурттакчылары — ханты болгаш мансийлер өлүп топеринин, шуут чидип кырлырының кырынга келген турган.

«...1862 чылда Березов округунга болган аш үезинде од чер чурттуг улустар дедир-даван болгаш күске-күжүгеи тудуп чип турган».

«Березов округунга кижи эъди чип турган таварылгалар дугайын 1848 чылда «Северная почта» солун дыңнаткан...»

«Чурттакчыларның канчаардаа аайын тыппайн турганын болгаш мында кежээлеп баргаи аарыг-аржыкты чоокта чаа үнгеп «Барыын Сибирьниң санитар очериги» бадыткап турар».

Бо болза билдингир орус төөгүчү болгаш хөй-ниитичи Николай Ядринцевтиң «Сибирь — колония» (1882) деп номундан одуруглар-дыр. Бодап-даа көрүңөр даан: Франциияның деапскээри-биле деңнежир черде аарыг кижилерни чүгле чаңгыс эмчи хүлээп ап турар!

Россияның хаанныг чазаа Сибирьниң бичии-буурай улустарын эжелекчи ёзу-биле ажылап турган: аңчыларны болгаш балыкчыларны арагаладып турган, кайгамчык үнелиг кептерни, чаагай амданныг балыктарны чөгенчиг өртек-биле садып ап, оларны хензиг-ле чүве дээш өлүрүп турган.

ОКТЯБРЬ МУРНУНДА-ЛА бижиттингеи ленинчи ажылдарда национал айтырыгның талазы-биле эвээш эвес бодаалдар бар. Бичии-буурай улустарны чаагай амыдыралче көдүрериниң оруун Ленин дилеп чораан. «Национал айтырыгның талазы-биле шүүмүүлелдиг демдеглелдерде» (1913) оон бижээни болза: «...кандыг-даа национал дарлалды үзүткээн чок кылырда, мырыңай шоолуг улуг эвес-даа бол, автономнуг округтарны тургузары мырыңай доң чугула...»

Ол ленинчи бодаал Октябрь революциязының тиилээнинин сөөлүнде дораан-на «Россия улустарының эргелериниң декларациязында» чарлаттынган совет национал политиканың үндезинги кылдыр салдыпган. Берге байдалга турган соңгу чүк улустарының салым-чолуунче онза киҗээнгейни салган.

1918 чыл Совет Россияга берге чылдарның бирээзин турган. Ынчалза-даа ол берге үеде Улус Комиссарларының Чөвүлелиниҥ Даргазы В. И. Ленин Сибирьниң соңгу чүгүнче тускай экспедициязыны «Бичии-буурай улустар хамыктың мурнунда чүү-чүү хереглеп турарыл?» дээрээш тодаралдыр сорулга-биле чоруткан. Күрүнениң улуг ажылы-биле чай чок турган хирезинде-ле. Ленин экспедициязының Ямал чартык ортулукче канчаар бар чыдарын хайгаарап көрүп турган.

Ол черлерге байдал дыка берге турган: Колчактың дээрбөчүлери кежээлээп, өлүк айманың үндүрүгеэн соксаан, аңчыларны болгаш балыкчыларны аъш-чем, эт-бараан-биле хандырары үр үеде үзүлген. Крайга аш-чут эгелээн...

1921 чылдың декабрьда Москвага большевиктер партиязының коскү ажылдакчызы Николай Накоряков Обьтуң соңгу түүгүнден чедип келген. Ленин ону доп-дораап-на Кремльге келдиртккен. «Соңгу чүк улустарының күүнажыл хандырылгазында бесседага мээң сактып чугаалаанным четпестер Владимир Ильич Ленининиң сонуургалын улам-на күштелдиргеи. Ол улустарның амыдырал байдалдарының дугайында, оларның амыдыралының болгаш ажылының нарын айтырыгларын бистиң аныяк Совет эрге-чагыргавыс канчаар шинтпирлеп турар дугайында ленинчи айтырыглар мени хөлзедип турган түүве деп, Накоряков сактып чугаалаан. Эң чугула аъш-чем бараанларын Обь соңгу түүгүнге тускайлап бээрин Улускомчөв даргазы ынчан-на дааскап. Ол өйде Россияга тараа алдындан-даа артык үнелиг турган. Ынчалза-даа 1922 чылдың суг оруу ажыттына бээри билекле 22 муң пуд долганы соңгу чүкче чорудуп берген...

Обь Соңгу түүгүнче оон-даа артык коскү дувааломчыны даразында чылдарда коргускен.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГА дуржулгалыг партия болган Совет ажылдакчыларын, башкыларны, эмчилерни болгаш оске-даа специалистерни чурттуң төп областарындан ынаар чорудуп берген. Барынын Сибирь соңгу түүгүнүң бүгү-зэ чурттакчылыг черлерине улуг улустарның бижик билбес чоруун узуткаарының школдалары ажылдап эгелээн. Тоболъскининң педагогика болгаш мал эмнелгеанның техникумнарына тускай салбырлар ажыттынгылаан. Соңгу чүк улустарының иституду Ленинградка тургустунган.

Партияның XVI съездизиниң ажыттынганының соон дарый БТКК-ның Президиумуу Остяко-Вогульск — амгы Ханты-Мансий — национал округун тургускан. Ленинчи бодаалдар шуут херек кырынга боттанган. Ханты болгаш мансийлер автономнуг, боттускайлаң күрүне эргезин алганнар.

Чер-чер Советтерине ук чер чурттакчыларының эң ядыыларының иштинден депутаттар соңгуттурган, хөй-ниитиниң ажил-херээнге хөрөөженнер киржи берген. Самарово, Березово, Сургуте суурларга кодээ Советтерге национал кадрларны белеткээринин курстары ажыттынган. Казым болгаш Сосьвин культбаазалары ынчан-на ажыттынгылаан. Эң-не ырак дээш чурттакчы чоннуг пунктуларда культураның одаглары — баштайгы кызыл чадырлар — тыптып келген. Аңаа ханты болгаш мансийлер номчуп өөренгилээн. 1932 чылда округтуң төвү Ханты-Мансийскиге национал башкы училищезин ажыттынган. Аңаа аныяк ханты болгаш мансийлер күрүнелиң долу хандырылгазы-биле өөренип турган.

Крайга улустарның экономиказының, культуразының, амыдыралының социалистиг чаартырыгазы эгелээн. Совет эрге-чагырга эң-не нарын, ынчалза-даа төөгүлүг чугула херекти холга ап эгелээн: соңгу чүктүң улустарының патриархал-натуралдыг ажылагыйын социалистиг кыдыр чаартыр, патриархал-төрел харылзаалардың социалистиг харылзаалар-биле солуур, кижилерни социалистиг идеологияның, пролетаржы интернационализмниң ёзуузунга киижээр ужурлуг турган.

Совет эрге-чагырга ленинчи национал политиканы боттандырбышаан, соңгу түүтүн эң-не болгаш ортумак ядыларын бүгү тала-биле деткип турган: ажыктыг чөөлиилерни берип, албан-үндүрүгден хостап, чурттаага тудуушкунуга болгаш ивилер садып алырына дедир эгитпес акчаларны берип турган. Кырлыр бар чыткан чонну диргизер, оларның санын көвүдедир дээш, бүтүн-зе түүлдерни кылган.

1937 ЧЫЛДА ОКРУГКА коллективизация бүрүн боттанган: эң-не ырак дээш безин суурларның чурттакчылары бүдүрүлге кооперативтеринге киттышкан. Балыкчы артельдер тыптып келгилээн. Аңаа ханттар болгаш мансийлер чаа техника-биле бир дугаарында танышкан балык тудуушкунун үшчок көвүдеткен база оларның амыдырал байдалы чаагайжаан. Ол өйде ам-даа дика салдарлыг турган байлар, хамнар, садыгжылар араатенаыг удурлажып турган: культбаазаларны болгаш кызыл чадырларны өрттедип, активчилерни, башкыларны, эмчилерни өлүрүп, Совет эрге-чагырганың политиказының дугайында хоп-нүүл тарадып, тус черниң чурттакчыларын орустар-биле бакташтырып тургулааннар. Ынчалза-даа шыңгыы аңгы демиселинге чаа ёзу тиилеп үнген.

Дүмбей-караңгыда шымны берген край бөгүн электриниң оттары-биле чырый берген. Дэн тундрада өөр-өөр ивилер кадарын чоруур ивилер топ Черден ыракта мен деп сагынмас: оларның-биле радио харылзаазы үзүктел чок ажылдап турар. Почтачы вертолёттар солуннарны болгаш номнарны кадарчыларга чедирип берип турар. Шаанда бир шагда чаңгыс эмчи турган округта ам бөгүн ийи муң чартык хире эмнелге ажылдакчылары бар. Аңчыларның болгаш балыкчыларның уруглары ортумак школа-интернаттарда өөренип турар, ында 1-ден 10 класска чедир долу күүнге хандырылгазы бар.

Крайның экономиказы база ожеиилген. Эң чаа үениң флоду болгаш машиналарыбиле чепсеглеенген күүнеиниң улуг балыкчы бүдүрүлгези тургустунган. Эң чаа үениң техниказы-биле чепсеглеенген округтуң ыяш бүдүрүлгезиниң ажыл-агыйлары чуртка чылдың-на миллион-миллион кубометр үнелиг ыяштыг берип турар. Бистиң аңыыр гывыш ажыл-агыйларывыс өлүк садыын чыл келген тудум-на улгаттырып турар. Сибирьниң үнелиг өлүк нештери бүгү делгейниң өлүк сала амыдырал-биле чурттап турар.

Ийи ажыл-агыйы-биле кады сүүкүр мал ажыл-агыйы бөга сайзыраан. Мырыңай оон кедерээрге, мында, соңгу чүкте, тарааны, погаа аймаан, кат-чимистиг болгаш харын-даа сибирь яблоколарын ам тарып остүрүп турар.

1964 чылда округтка газ, нефть тып үндүрер бүдүрүлге төрүттүнген, чоокку чылдарда Ханты-Мансийниң округу чурттуң эң улуг газ, нефть тып үндүрер районнарының бирээзин апаар. Бистиң нефть болгаш газ тывыштарывыс, тудугларывыс совет улустарының ажы-дүмэ кады ажылдажылгазының коскү чижээ болур. Экономика болгаш культура хөгжүлдезинге дуза чедирери-биле ханты болгаш мансийлерге орустар, украиннер, белорустар, казахтар, татарлар, башкирлер... чеде бергеннер. Округтуң тудутларында бөгүн 49 янзы-бүрү националдарның төлээлекчилери ажылдап чоруп турар.

...1877 чылда эртемненнип император Академиязының даасканы-биле бистиң черивиске этнограф И. С. Поляков чедип келген. Ол Саморовога, Сургутеге, Березовка чоруп чораан. Оон Академиязының отчёттарының бирээзинде бижээнин болза: «Остяктар черле кырлыр төне бээр, оон ужурудан ол оран кедпаанде барып шуут-ла ээпзиреп калыр...»

ЭЭПЗИРЕВЭЭН-ДАА! Сибирьниң шаанда өлүм-чидимниг турган булуну чечектелип турар экономиканың чүүлү апаран, а оон кырлыр төнеринге чыгаан чону чаа амыдырал-биле чурттап турар.

(ПМА).

ЧАА СОЛУН

«СОЦИАЛИСТИГ ИНДУСТРИЯ»

Бо чыдың ййиги чартыындан эгелеп СЭКП ТК-ның «Социалистиг индустрия» солуну үнүп эгелээр. Ол солун үлетшүр бүдүрүгелериниң ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш эртем ажылдакчыларынга хамаарышкан материалдарны колдазы парлаар. Коммунизм тургузуушкунуунуң айтырыглары, эртем-техниктиг депшилге, планнаашкыныңг болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазының айтырыглары солуунуң кол темазы болур.

Иштики курлавырларны ажыглаары, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң база социалистиг чарышты калбартыры, чаартыгга болгаш чогаадылга ажылы, эртемниң болгаш техниканың чедишкиннери дээш оон-даа өске айтырыглар-ны солун бодунуң арынарынга чыгыдар. Бисте болгаш социалистиг чурттарда болушкынар-биле чергелештир, капиталистиг чурттарда ажылчын ажыгның тоогузунуң, оон демнелиниң дугайында материалдарны номчукчу солуунуң арынарындан номчуур.

Бистиң болгаш даштыкы чогаалчыларның ажылчын ажытыга хамаарыштыр бижээн очиктери, рассказтары, үзүг чогаалдардан үзүндүлери солуунга үзүктел чок парлаттынар. Ажылгы чоннарның амыдыралынга, культуразынга болгаш дыштанылгазынга хамаарышкан материалдар, фельетон, сатира, юмор база-ла эвээш эвес болур.

«Социалистиг индустрия» солун «Правданың» хемчээли-биле неделяда 6 катап үнер.

Кижилерге бараан болур

Дуржулга солчулгазы

ТАҢДЫ районда кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы болдунуң эргезинде клубтарлыг, библиотекалыг болгаш кызыл-булунгарлыг. Олар профсоюзтар комитединге хамаарышкын турар. Бистиң культура-чымдыкымның албан черлеривис партия, профсоюзтар организацияларының удуртулгазы-биле, хөй-ниитиниң идепкейлиг даянгаш, ажыл-ишчи кижилерге бараан болдурган элээн хөй массалыг хемчеглерни организастап келген.

Бистиң клубувус В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга чедишкиннерлиг ужуражыр талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни алган болгаш клубка болуп турар культура-массалыг ажылдар, бот-тывынгыр уран түүлүүг көргүзүглерни ол алдарлыг юбилейге белеткелдерже утпаанга. Клубтуң кызыл чоруктаны ажылдарының дугайында чыл бүрүде клуб эргелекчилериниң отчёт кылыры чаңчыл апарган. Оң-да отчёттуг дуралга клуб чөвүлелиниң 9—11 кижи составтыг кылдыр соңгуур.

Клуб чөвүлелиниң кежигүннери, соңгуткан соолунде чыылгаан, ажыл хүлээлдезиң боттарының арагызында кылып алыр. Чөвүлел кежигүну бүрүзү айда 2 катап дежурныйлаар, ол үезинде клубка корум-чуруумну болгаш арышеверни хайтаараар, ойнаар херекселдерни кижилерге бээр болгаш чыыл ап, шыжаар, чалаалгалар тарадыр дээш, оон-даа өске. Оон аңгыда клуб чөвүлелиниң кежигүннери боттарының шыдаар хирези-биле болгүмнер ажылын удуртуп, организастажыр, бот-тывынгыр уран түүлге киржир, клуб ажылынче хөй-ниитиниң киришкинерер. Ол хүлээлгелерни клуб чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузу эки күүсединиң келген, ынчангаш клуб ажылы багай эвес болуп турар үжүүру-даа ыда.

Бар аргаларывыстың хирезе-биле клубта янзы-бүрү кежээлерни удаа-дараа эрттирип турар. Оларның колдуу-ла будурулге хоочуннарывыга, мурнакчылырыга, пенсияже үнүп турарларга, шериг албанынче чоруп турарларга тураскаадтынган. Кежээлерни эрттиргенде баш удур планнап, аңаа хамаарышкан организацияларбиле ыяк дугуржуп алыр. Кежээниң аянызга таарыштыр конверт, белек белеткээш, ягнтхүүдүс чергелиг түүлдерни үндүргүзээр. Будурулге мурнакчыларыга азы күш-ажылдың хоочун кижилеригe пионерлер байыр чедирер. Кыска чугаа соонда, як шай ижирткеш, белектер тыпсыр, оон соонда оларның чагыыл ёзугаар тургускан концерт болур. Ынчыг кежээлер дыка эки эртер болгаш кижизидикчи ужур-дүзээш улуг дээрзин практика көргүзген.

Чоокта чаз Совет-Армияже хөй оолдарны үдээнивис солуп болган. Барык шупту боттывынгыр артистеривис. Оларның арагызында Н. Усков, А. Михайлов, Е. Гребцов, А. Лукиянов, В. Иванов, В. Горбунов мшкам талантылыг, идепкейлиг, ажылга мурнакчы, чүрүмнүг магалыг оолдар хөй. Кежээге оолдар, оларның төрелдери, ооң, кыс өөрү, хөй-ниитиң организацияларының төлээлери келген. Байырлалдыг чугаа-соот сөөлүнде оолдарга клуб чөвүлелиниң бедектериң, мактал бижиктерин байырладыг байдалга тыскан. Оон соолунде удеткеннериниң киржилгези-биле солун концерт көргүскен бис. Белеткен алган көргүзүглериниң болгаш чергелериниң чөп хөй чыгтыр, концертеринисти эки деп үнелеп келген. Баштай клубувуска оюн көргүзүп турган, оон соолунде Хадыңда, Кара-Чыраада малчыннарга, хову туралгаларывыга барып ойнагылаан бис. Оон дуржулгазында, белеткелиниге даянган, кожаларывысче аалдап эгеледнис. Концерттиг «Элегес» совхозка, Чал-Кежиг сүүрга, Доора-Хадыңга, Кара-Булукка, «Межегей» совхозка, Балгазынга, Владимировкага 1-2 катап чоргулаан бис. Чоокта чаз Хову-Аксы, Кочетов сууррларга, район төвү Бай-Хаакка концерт көргүскен бис.

Байырлалдар эрттиргениге болгаш культура-массалыг хемчеглерге клуб идепкейлиг киржип турар. Тураскаадтыг база демдегледдиг хүннерниң үткүлга хуралларын белеткеп, уран чүүл көргүзүүгүн хандырып келген. Ол ышкаш «Кыштың үдээри», «Орус хатыңда» дээш чергелиг улусчуң байырлалдарны, ыры болгаш пляска байырлалдарын бүрүнү-биле клуб чөвүлеви белеткеп эрттирип турар. Районга болган массалыг көрүүделерге, көргүүстерге кап удаа киришкен. Чижек кылдыр уран номчукчуларывыс бо чазын болган конкурузуун безин ап келген. Ынчангаш клуб чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузу эки күүсединиң келген, ынчангаш клуб ажылы багай эвес болуп турар үжүүру-даа ыда.

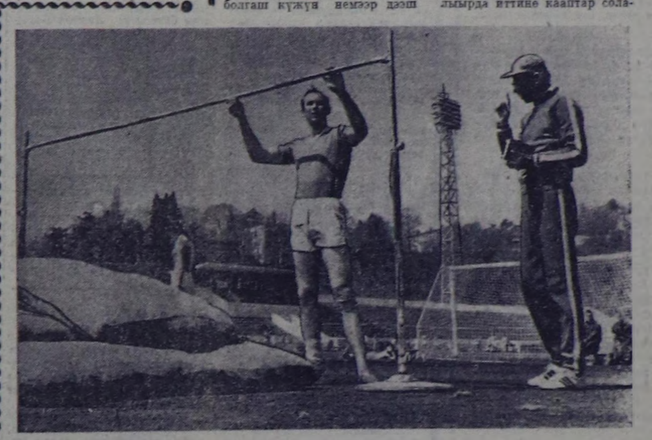
Бар аргаларывыстың хирезе-биле клубта янзы-бүрү ыяштың, шиинии, вокалдың, таңспының болгаш бичии хевирлериниң бот-тывынгыр болгүмнерин тургузуун алган бис. Ол болгүмнерниң ажылдаар хүннерин хуваап, графигин турускан. Баштайгы үеде болгүмнерге эвээш кижи киржип турган, ынчалза-да бот-тывынгыр уран түүдүүн башгайы конкерти болган соолунде аяктатайын уран түүлге сонуургалы бедээн, болгүмнериниң доктаамал киржикчилери 40 ажыг кижи апарган. Концертке, көргүзүглерге белеткелдер үзүктел чок, киржикчилериниң идепкейлиг киржилгези-биле эгелээн. Коллективтиң-биле бодап тургузуун алган планнарывыс амыдыралга боттанып эгелээн.

Түс-түс болгүмнерге белеткеннин алган түүлдеривисти каттыштырып турган, түскай концерт программазын тургузуп ап турар бис. Оон кол ээзээ доктаамал-даа болаа, ынчан, көргүзер черниң байдалын барымаалаан, чаа түүлдерни немеп ап турар. Оларны үнүүшкүн азы көргүзүп болур үени доктаадып алган, дораан баш удур белеткеп ап турар. Бир-тээ клубтуң ажылынын кол утка-шынары ленинчи юбилейге белеткелге утланган чүве болганда, көргүзүт программазында В. И. Ленин, партия, Төрээн чурт дугайында ырлар, шудуктер, уран номчулгалар кол черни ээлеп турары чугаажок. Оон-даа кеөрге, бистиң клубтуң уран номчукчулары В. Фазалеев биле А. Логачева-олар бирги черни алганнар.

Кижилерге бараан болдурган янзы-бүрү кежээлерни удаа-дараа эрттирип турар. Оларның колдуу-ла будурулге хоочуннарывыга, мурнакчыларыга, пенсияже үнүп турарларга, шериг албанынче чоруп турарларга тураскаатынган. Кежээлерни эрттиргенде баш удур планнап, аңаа хамаарышкан организацияларбиле ыяк дугуржуп алыр. Кежээниң, аянызга таарыштыр конверт, белек белеткээш, ягнтхүүдүс чергелиг түүлдерни үндүргүзээр. Будурулге мурнакчыларыга азы күш-ажылдың хоочун кижилеригe пионерлер байыр чедирер. Кыска чугаа соонда, як шай ижирткеш, белектер тыпсыр, оон соонда оларның чагыыл ёзугаар тургускан концерт болур. Ынчыг кежээлер дыка эки эртер болгаш кижизидикчи ужур-дүзээш улуг дээрзин практика көргүзген.

Чоокта чаз Совет-Армияже хөй оолдарны үдээнивис солуп болган. Барык шупту боттывынгыр артистеривис. Оларның арагызында Н. Усков, А. Михайлов, Е. Гребцов, А. Лукиянов, В. Иванов, В. Горбунов мшкам талантылыг, идепкейлиг, ажылга мурнакчы, чүрүмнүг магалыг оолдар хөй. Кежээге оолдар, оларның төрелдери, ооң, кыс өөрү, хөй-ниитиң организацияларының төлээлери келген. Байырлалдыг чугаа-соот сөөлүнде оолдарга клуб чөвүлелиниң бедектериң, мактал бижиктерин байырладыг байдалга тыскан. Оон соолунде удеткеннериниң киржилгези-биле солун концерт көргүскен бис. Белеткен алган көргүзүглериниң болгаш чергелериниң чөп хөй чыгтыр, концертеринисти эки деп үнелеп келген. Баштай клубувуска оюн көргүзүп турган, оон соолунде Хадыңда, Кара-Чыраада малчыннарга, хову туралгаларывыга барып ойнагылаан бис. Оон дуржулгазында, белеткелиниге даянган, кожаларывысче аалдап эгеледнис. Концерттиг «Элегес» совхозка, Чал-Кежиг сүүрга, Доора-Хадыңга, Кара-Булукка, «Межегей» совхозка, Балгазынга, Владимировкага 1-2 катап чоргулаан бис. Чоокта чаз Хову-Аксы, Кочетов сууррларга, район төвү Бай-Хаакка концерт көргүскен бис.

Байырлалдар эрттиргениге болгаш культура-массалыг хемчеглерге клуб идепкейлиг киржип турар. Тураскаадтыг база демдегледдиг хүннерниң үткүлга хуралларын белеткеп, уран чүүл көргүзүүгүн хандырып келген. Ол ышкаш «Кыштың үдээри», «Орус хатыңда» дээш чергелиг улусчуң байырладыг, ыры болгаш пляска байырлалдарын бүрүнү-биле клуб чөвүлеви белеткеп эрттирип турар. Районга болган массалыг көрүүделерге, көргүүстерге кап удаа киришкен. Чижек кылдыр уран номчукчуларывыс бо чазын болган конкурузуун безин ап келген. Ынчангаш клуб чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузу эки күүсединиң келген, ынчангаш клуб ажылы багай эвес болуп турар үжүүру-даа ыда.

Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрынга академиктиг деп хүндүлүг атты тывыскан.

Бо театр бодунуң тургускаңы уран талантылары-биле социалистиг уран түүдүүн хогжүдезинге, балет болгаш операның оон ыяшкы сайзырадгайкыдылгазынга улуг салымшкынны киргирген.

ЧУРУКТА: балеттиң кол артистери — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Р. Шлямова болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Асауляк олар П. И. Чайковскийниң «Куулуг хол» деп балединден көргүзүүнү сценада ойнап турары.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Спорт

Ужудукчуларның рекорду

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. М. Улзинова баштаан экипажтыг «ИЛ-18» самолёт найысылалдың Внуково аэропортунга июнь 5-те кээп хонуптарга, ол ужудукчуларны чечектер түткүзээн хөй кижилер уткаан. Ол самолёт 13 км бедикке дорт ужуп чораан келген. Ынчыг класстың самолёдунга ол хире өрт бедикке делегейде ным-даа ужудуп көрбээн.

Аэропортка парлалга конференциязы болган. Дидим ужудукчуларга олардың өнүктери болгаш эштери чедишкинниг ужудуушкуну дээш байыр чедирген.

— Бо ужудуушкуну биле В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр чүс чыл болуруңга турасказадыл тур бис— деп, эп. Л. М. Улзинова чугаалаан. Оон аңгыда, экипажтың составынга ужудукчу В. А. Слободская, штурман Г. А. Козырь, борт-инженер В. В. Попова, борт-радист О. И. Петрова олар база чораан.

Л. М. Улзинова ам 30 чыл хире ужудукчулап, ол үезинде иптиинде 15 муң шакты агаарга эртгүрген болгаш дөрт делегей рекордун тургускаан.

Ук ужудуушкунуң материалдарын оны делегей рекорду кылдыр бадылдырынга белеткеп турар.

(СЭТА).

Валерий Брумель белеткенип эгелээн

Бедиин халыыр талазы-биле (2,28 см) делегей рекордсмени 27 харлыг Валерий Брумель бүдүүнүн бертингенибиле үш чартык чылдан ажыг үенин дургузунда бодунуң шнак спортунга кайдыг-даа мергежил кылбаан болгаш үе ол хире үзамдыкса-да, ам база катап бедиин халыырының секторунда белеткенип эгелээн. Ам олимпийжи чемпионнуң кадыынын байдалы эки, шенелдер үезинде ийи метр бедикти хала чок ажа халыыр турар апарган.

Брумель бодун ладыктырар болгаш күүнү немээр дээш хөй ажылдан турар. Чоокта чаа он 100 метр хемчээлди 12,7 секундада маңнап эрткен, каш ай мурнунда колдуктааштар чок кылаштай албас турган кижиниң ам ынчаар дүрген маңнаптар апарганы черде кайгамчык. Этни кырынга 140 кг дединилиг штанганы салып алгаш, дискектер кырынга олуруп, ийи пудтуң шойларын хол бажыңга чиик кодуруп турар.

— Бертингеп оң будум-даа ажырбас болган, а харын халыырда иттинге каапгар солагай будум мени дүвүредип тур. Чүге дизе донмээм аарыр апарган чүве. Ынчалзада СССР-ниң чыыдыы командазының эмчизи Григорий Воробьев тускай эм-биле элээн каш сыкырғышкынар кылган соолунде экижээн...

Валерийни моон мурнунда бедиин халыырынга сургалыг күш-культуржу чораан Юрий Чистяков белеткеңирип турар. Шаанда олар бедиин халыырының секторунга удурланыкчылар чоранннар. Оларның кады ажылдап турарын хайтаарарга черле кончуг солун.

Рекордсмен маргылдаага кажан киржип болур ирги деп, айтырыгга Брумель мынчаар харыылаан:

— Чижектел-биле кажан 2,10—2,15 см бединги саат чок ажа халыр турар апаргаш, ынчан киржир мен. Ол бо чылдың сезонунда боттанныр даярзинге барык-ла бүзүрелдиг мен.

Амдыызында Валерий Брумель Совет Эвиделиниң чиик атлетика талазы-биле чыыды командазының составында оон дең эргелеп киржикчиза болуп белеткелин уламчылап турар.

ЧУРУКТА: В. БРУМЕЛЬбиле оон тренери Ю. ЧИСТЯКОВ.

В. УН ДА-СИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа стадион

Чоон-Хемчик районда «Сут-Хол» совхозтуң төвү Сут-Аксы суурда Хемчик аттыг чаа стадион ажыглазда киргеп. Стадион мурнуку чылдарда үргүлчү сут алыр тварымга чок черге турган болза, ам ону оске эптиг черде солуп, чаарты туткан. Эртken час-тан бээр кыска хуусавда чаа стадионну совхоз төвүүнүң чурттакчы чону, ында ортумак школаның, ажылчын кооперацизының коллективтери инициатор болуп, идепкейлиг киржип турган, шеф күжү-биле кылган. Стадион тудугуна ылаңгыя совхозтуң аныктары тайгадан ыяш кезип, сеөртүп, дылдырып, оң-биле штакетниктер кылбп, чугайлап, оюза идепкейлиңге көргускенneр.

Эртken субботада «Хемчик» стадион ажыттынган. Маңаа хөл бомбүүнге, баскетболга, чадаг чарышка маргылдаалар болуп, моге үүрешкен. Совхозтуң ажыл-агый, культурлуг амыдырал-чуртталга дээш аразында социалистиг чарышты совхозту он районда «Чыраа-Бажыңның» спортсменнери аңаа чораан барган.

Садчыгаш

Кызылдың хлеб заводунуң девискезиринге кире бээрге, ногаан бүрүүш ямы-бүрү мылтарны, чылчыр-кымын шенне чечектериниң өңү кижинин сеткил-сагыжын мазадыптар.

Ында 50 дөс дыт, шиви, ладың, терек мылтарны бо чылын немей тарып олуртkан. Оларның чанында тускай дерип кылган черде кара-боегуратче хөрүннүү тоскеш, ында шенне сыптарын олуртkан. Каш хүн шигинде ол шеннелериң сургарын ажаарга-ла, оларның чечектери чаагай апаргаш.

Ыяштарны болгаш чечектерни сугларары-биле оны долгандыр чинге хоолайны дерип кылгаш, оон фонтан хевирлиг суг аттыыт турар кылдыр тааритыр кылган. Ол ыяштар эрткен чылдарда тарып олуртkан теректер ам бичии садчыгаш болган.

Бо бүгүнү заводтуң ажылчыннары, алban-гаавкылары дыштанып хүннерде болгаш ажыл шагымын соонда кижи ти күш-биле шефтер кылаан.

Нөдөлчыдыын чөвүлелиниң ол девискезиринң аварын ары, чаалай.

В. САГАН-ООЛ.

Редакторнуң орлакчызы С. К. ШОҢГУ.

Насекомнарга, саргыга ызырткаңнарга баштайгы дуза, эмнээри

ЧАЙНЫҢ чылыг хүннери келирге, ымыраалар, москиттер, хулчуктер, арылар шаңканда, кижиге болган мал-маганга халдаар өске-даа хаи сорар хөнзиг амыгланнар база катап тыптып үнер болгай. Ол насекомнар биле саргылар улуг-биче кижилерге таржылгалыг човуланны таварышпаттырар. Чамдыкта харын-даа айыылдыг малярия, энцефалит, халыыдалыр аарыларны бо-ла нептереди берген турар.

Ымыраалардың ызырыкkан чери кижиниг болгаш аңаа кадык кеп адаандан төгерик суглаңгылыар тыптып келир. Оларның ызырыкkан черлерин холуктуг спирт, тройной одеколон-биле чаар. Ынчаарга оңу хора чок болдуррарда салдарлыг чүве ымыраалардың ымырган черлеринге кижиниң намдаарлы болур.

Москиттериң ызырыкkан чери база аңаок кижиниг. Ызырыткkан чер кыптыгып саргыыр, чамдыкта кеспе быямартың суглаңгычагыгаар тыптып келир. Москиттерге ызырткkан чамдык кижилер халыыдал, базы карыыр-магаа-биле, чүүрүлчек кылдыр сагындырар болгаш оон-даа өске уржуктарлыг болур. Москиттер ызырыптарга ызырткkан кижиге көргүзер дуза баштайгы дузалажыдага көргүзүп турары ышкаш ол хевээр. Тас-ары болгаш дуктуг-ары шагарга, насекомнуң шактыптыжыкында чоруур хоранга балыгга киргеп, оон аажок навыннан аартыр. Шактыргаң чер ыяшкы ыяштан элементеги бээр. Чамдыкта магаа-бөтүүң дашткы кезектери ыжа берип болур. Маастар, арылар ызырыр, шапкан черге натаарлыг спирт-биле өттүргеп хевеңе салгаш, аңаа баштайгы дузаны чедирер. Оон соонда ярыларның шакпаң черинде сыныктарын чыдыг калган шактыңгыныр дылдарны оортан овааярмчалыг үнүтүп кааптар. Ыжыы оон ынай хавааның бээр. антисептиктиг (1:1000 хемчээлдиг риванол эзилдирип, 1:5000 хемчээлдиг фурацилдан эзилдирик, коргулгучун ажылдыпы холаан оттыруге кылыр эм) шарыг салыр, хлорлуг кальций (0,5 грамм кылдыр хүнде үш катап), динедрол (0,05 грамм кылдыр хүнде 2 катап) уруглариның хар-назынынын зайы-биле чогуур хемчээлдиг кылдыр ижер.

Саргы кадалы берген болза, эфир-биле өттүргеп борбак хөеең-биле ону кевегээш, саргыны оваарымчалыг адырын каапса чогуур.

Хаи сорар насекомнардан кижилер түс-түзүүнда камгаланырыда кортпактаар аргалар кылдыр демнелгфталат, кюзол, суг холумактыг гвоздика үзүү ийикпе хүреп үс ажылаар, соңгаларны кожеглезөр, чүртталга бажыңнарывыңың хавалларын болгаш соңгаларын инсектицидтер-биле (гексохлоран-ДДТ база оон-даа өске эмнер) арыглаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Дузаан капуста суу

Бистиң аъып-чем үлетпүрүвүс дузаан капуста суу деп өртектиг продуктуну белетпеп үндүрүп турар. Ол суг кижиниг, ижин-хырыынын амыдыралга чугула бестер тыныдыралрының эң күштүг өскүдүүзүүр. Ижин-хырыынын ажылынга өске погаларның суунган болгаш эът бульоңу (бара муң) ышкаш бестерниң ындыг күштүг өскүдүүзүүнден-даа артык салдарны ол чедирип турар.

Дузаан капуста суунда минералдыг дустар болгаш С витамин көнчүү хөл, ол витамин капуста суунга лимон суунндазының-даа хөй чоруур.

Суун мылаң үндүрер дээш капустаны дузаарга, ону шын ажыдарынче өнза кичээнгей салып, дузаң каан капустаны тургузар черинің температуразын болгаш өске-даа байдалдарны шынгыы тааритырыпгы турар, чүл дизе дузаан суугга хөй кислота чыылбазын дээш, дустуг аъып хемчээлдиг-биле бызаар болгаш оон-даа өске.

Гигиеналыг байдалдарны эки сагып турган, дузаан капустадан алган суугну шүүрээш, шилге кудуп, аксын хөй үмнес кылдыр ыяк дуглаш, 80 градус паат черге 30 минута иптиинде тургузуп пастеризастаар (хораллыг микроббтар өөскүвес кылдыр камгалаар).

Ынчаар белеткеп каан суг кандыг-даа байдалдарда бодунуң күжүн чидирбес. Ол чагаг, аъыксыг амданныг болур, ижининң чамдык аарыгларында (анапидит гастриттен аарааң, кислотазы эвээшкээн) инжилерге ону ижерии сүмелеп-даа болур.

Ынчалза-да ижин сарыг суу ковуунын азы кислотазы чогуур хемчээлиниден ашкан кижилерге капуста суу хораны чедирип болур.

Дузаан капуста суу кадык кижилерниң чеңге хөөнүн кинрер, чем хайылдырар органнарының шын ажылдарынга, чеминиң эки хайымырына дузалаар.

Капуста суун ол-ла хевээр ижин хереглээр, ынчаарга ону чемге ажыкты, амдан киирикчи кылдыр холуп база болур.

Холдарны үргулчу чуур херек

Холдарга өгээн сабаңды суугга ярыдыр чуп каапкаш, ук холдарны база катап салваннар. Бир эвес холдар дыка хирикпеен, азы үстүг түүлге (ийик апптаар үскө, машина үүлүг болгаш өскелерге-даа) шуут быячыкка болза, оларны ааш суугга сабаңнан чуур херек. Холдарны чүгле чеменнир муровунда чуур эвес, ярыланыр бажыңга чораан саныңда оларны чууру база чугула.

Аярыг пептередир микроббтар шак ол черден-ле кижиниң холдарынга хөй удаа чыыштыыны тураалар

Ажыллаан, ойнаан, азырал амытаннарга (диңспейге, ыткa) дегген соолунде холдарны чуур херек.

Кижиниң холдары кеэзеде ярыг чоруур үжүрдүт.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Бистиң клувувуста

1969 чылдың кышкы болгаш чайгы сезонунуң планын аъыраар Эрзин районда Ленин аттыг колхозтуң кедээ клуюу чон ортузунга хөй-хөй ажылдарны чорудун келген. Бо чылдың январь, февраль болгаш өске-даа айларында солуп концерттерни көргүзүп, лекция-бесседаларны кылып келдинис.

Клубта январь айдан эгелээш ыры, танцы болгуму ажыттынган, болгумге кижилер соңуургадыы-биле киржип турар. Колхозтуң аныктарны агитквартирже айны-биле кудумчу концерттерни үндүрүп, районуң колхозтарынче үнүүшкүнну кылып келген.

Клубка солун кежээлерни, диспуттарны, номчугга конференцияларын, календарьга демдеглеттингген байырлалдар күннерни эки ышнарлыг эрттирип турар бис. Ам клубка хөй киржикчилиг хорну тургузар бис. С. Пюрбөөнүң «Кожалар» деп чаңгыс кожегелиг шинээн тургузаар деп планнаг бис.

Бо чылын клубка ышкы одаглаңын ыяжын июнь 1-ден эгелеп дүүжүрер, клубтун чайгы септелгезин июнь айның 25-те дооззар. Чайгы септелгеде клубтун чедер, четпес түүлдерни кылыр болгаш өске-даа амыдыдар талазы-биле колхозтар аразында социалистиг чарыштыг бис. Ам бо хүннерге колхозтуң клуюу эки деэш клубтун бирээзи боот турар. Районуңун апрель айда болган уран түүл фестивальнга 3-кү черни ээлеп, 3-кү чергенниң дипломуун чаазап алган.

Ам клуб чөвүлели болгаш колхозтун өске-даа удуртуун башкарар органнары В. И. Ленинниң 100 чылынга, ол ышкаш Совет Тывазың 25 чыл ююнга турасказадыл, колхоз төвүүнге «Хүн мөңгеде чырыл тур» деп темага улуг байырлалды эрттирер деп планнаан.

Ч. ДАДАР-ООЛ, клуб эргелекчизи.

редакциянын адрези: Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропагаңда кидизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 22-35, сөртийжи амыдырал кидизининиң 23-54, культура кидизининиң 37-13, кедээ ажыл-агый кидизининиң 21-47, үлетпүр кидизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг кидизининиң 21-27, информасиа кидизининиң 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солун кедбейн барганда 32-75 телефонне долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында одаглаңга аргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00642.

КИНО

ИЮНЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хайгыыл үезинде болган чорук» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бриллиантылыг хол» 9.30, 11.25, 1.20, 2.40, 5, «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантылыг хол» 7, «Бриллиантылыг хол» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът кожу-биле» 3.10, «Ийи катап хөй азы ажырбас» (1-ги, 2-ги сериялары) 5, 8.10 шактарда.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЛЫҢНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 12 ЧЕТВЕРГ № 135 (7981).

Өртээ 2 көп.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралында

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы июнь 10-да бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Чиэнниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Я. КОРВАЛАННЫҢ даргалаашкыны-биле эртикен эртенги хуралга Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгны улуг көдүрүлүүшүн-биле чаңгыс эп-сетиилдиг хүлээп алган.

Чөвүлел хуралдың хүн чурумунуң мурнунда турар айтырыгларны чугаалажып турда, Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш Ф. МУРИ, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш Т. ЖИВКОВ, Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Секретарвадының кежигүнү эш К. Р. РОДРИГЕС, Чөөн Пакистанның Коммунистиг партиязының төлээлериниң кежигүнү нимин, Иракның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш А. МУХАММЕД олар чүве чугаалаан.

Кежээки хуралды Бельгияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш М. ДРЮМО даргалаан. Ол хуралга Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары эш Я. КАДАР, Аргентинаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Күүсөмүнүң кежигүнү эш Р. ГИОЛЬДИ, Швейцарияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Удуртукчу комитединиң кежигүнү, секретары эш Я. ЛЕХЛЯЙТЕР олар чүве чугаалаан.

ВЬЕТНАМГА ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУ, ХОСТАЛГАНЫ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАР!

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының

КЫЙГЫРЫЫ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы акы-дүмна вьетнам улуска чалбыштыг дайынчы байырын чедирип, АКШ-тың агрессиязынга удур демиселге ооң төөгүлүг чедишкиннери-биле чүректин бүгү хамызындан байыр чедирип тур.

Вьетнам улустуң авангарды, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязына болгаш ооң Төп Комитединге, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылтаранган ажылдакчызы удуг патриот болгаш интернационалчы эш Хо Ши Минге оныа байырны чедирип тур бис. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы — АКШ-тың империалиамининг агрессиязынга удур демиселге көрүк кирикчи болгаш удуртукчу күш ол. Ол партия национал эрге-ажыктарны болгаш социализмниң Мурнуу-Чөөн Азияда мурнуу туружун чайгылыш чок камгалап турар.

Мурнуу Вьетнамның чонунуң дүрүм ёзугаар төлээлекчиин, АКШ-тың агрессиязынга удурлашкынының маадырлыг демиселиниң шылгаттынган организакчызы болгаш баштыңчызы Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунга бодувустуң изиг байырымысты чедирип тур бис. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң политиктиг программазы болза бүгү Мурнуу Вьетнамның чонунуң чөптүг хостагалыг демиселиниг ооң чаңгыс аай боон каттыжарының үндезини болур.

Делегей Чөвүлел хуралы 1969 чылдың май 8-те Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Төп Күүсекчи Комитединиң «Вьетнамга тайбыңны катаа тургузарынга дузалаар соруга-биле Мурнуу Вьетнам айтырыын ниитти шиитпирээрининг принциптери болгаш утказы» деп 10 түүдде идип үндүрген программазын чугаа чокка деткип турар.

Ол программа Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгазының үндезини принциптерин болгаш Вьетнамда амгы байдалды барымдаалап турар. Ол Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң 5 түүлден тургустунган политиктиг программазынга болгаш туружунга үндезилеттинин база Вьетнамның Демократтыг Республиказының Чазааның 4 түүлден тургустунган туружунга дүгжүп турар. Мурнуу Вьетнам айтырыгны хамаарыштыр саналдаттынган шиитпир вьетнам улустуң национал эрге-ажыктарынга болгаш бүгү делегейдеги тайбыңның эрге-ажыктарынга таарыжып турар. Ол санал мурнуу-вьетнам чонунуң бот баш мининир эргезин болгаш Вьетнамга быжыг тайбыңны магадылап, база Индий-Кыдатның өске-даа улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

ВЬЕТНАМ УЛУСТУҢ БОДУНУҢ АДА-ЧҮРТҮН КАМГАЛААР ЭРГЕЗИ—БҮГҮ УЛУСТУҢ БОТ-КАМГАЛАНЫР ЫДЫКТЫГ БОЛГАШ ДЕЭП, ХАЛДАП БОЛБАС ЭРГЕЗИ ОЛ.

Хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң демисели улустарның хаяы хүндүткелиин болгаш магадалын хайныктырып турар. Вьетнам улустуң эрес-шудургу, маадырлыг чоруу болгаш бодунуң тиилээринге бүзүрели болза империалиамге удур, тайбыңны камгалаары дээш, мөлчүгледен болгаш дарлалдан улустарны хостаары дээш демиселге үлегер-чижек болгаш идиг боон турар. Бодунуң Төрээн чуртун камгалавышаан, вьетнам улус ооң-биле бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүсединп, бүгү делегейге тайбыңны хандырарының буянныг чаагай херээнге бараан боон турар.

Вьетнам улустуң бо хаяыны-биле чөптүг демиселиниг бистер ооң талазынга быжыг болгаш эп-сетиил кадыы туруп келгеш, туруп турар болгаш моон соңгаар турар-даа бис.

АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң маадырлыг демисели болза социалиам биле империалиминиң арааында, дешилгенниң болгаш реакциянның күштериниң арааында бүгү делегей демиселиниң эң чугула тудуш кезектериниң бирээзи боон турар.

Вьетнамда чепсектиг интервенциияны боттандырбышаан, АКШ-тың империалистиг күштери Азияда социалистиг мурнуу туруштарының бирээзин чылча тавар, Индий-Кыдаттың улустарының тайбыңче, хосталгаже болгаш дешилгеже оруун дугаар. Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада национал-хосталгалыг революсчу шимчээшкинге согуг таварыштырар, социалистиг чурттарның болгаш бүгү антиимпериалистиг күштериниң эп-сетиил каттыштырылгазының быжыын, быжыг эвезин шенеп көөр деп оралдашкан.

АКШ-тың империалиминиң ол планнары буураашкындан чайлавас.

Социализм чурттарының, бирги залчегде Совет Эвилелиниң, а ол шыкаш делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының кайгамчык улуг деткимчезин-биле вьетнам улус ол улустарның күүш-шыдалынга кызыгаар чок деп үзүмнин АКШ-ка, империалиминиң ол күүлүг күжүнге бадыткап көргүскен.

Вьетнам улуска удур америк интервентилерниң үзүлеткен араатанзыг кем-буруулары масселыг уэуткаашкынның биологтуг, химиктиг болгаш өске-даа чепсектерни ажыглааны — совет түң алыс утказы-биле алырга ол коргунчуг генонид* — кижи төрелгетенниң арын-нүүрүн киленгедип турар, ол үзүгедиглер империалиминиң ылаптыг, бачыт хазаптыг алыс утказын бүгү улустарның мурнунга көргүзүп бергеп.

Бо бүгү үүлдер чамдык капиталистиг чурттарның чагырыкчы болуктериндеп этелээш әңге калбак кезектерге агрессорну политика болгаш мораль талазы-биле ажыглап чаагсаанмарыынга чедиргеп. АКШ-тың бодунда безин чоннуң улам-на калбак кезектери Вьетнамда хирлиг бужар даймга удурлаиың үнүп турар, ол даймының уржуктары америк ниитизелдө кайгадың эдепсиндирип турар.

Вьетнам улустуң маадырлыг шылгаралдары болза улустарның империализмге удур шимчээшкининиң хөлзөлөнгөн факторларының бирээзи боон, аныяктарның болгаш студентилериниң дайынчы чорудулгаларында база илереп үнүп турар.

Азжок улуг шериг машиназын ажыглап турза-даа, агрессор Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрин бомбалдар чорууп кандыг-даа негелде чокка соксадыр, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң деп эргелиг киржилгези-биле дөрт талалыг чугаалажымышкынарга баар ужурга таварышкал. Мурнуу Вьетнамда улустуң хостакчы чепсектиг күштери АКШ-тың интервентилерине болгаш оларның чалчаларынга үзүнмес аар

* генонид—улустарны аймак-сөөк барымдаалап уэуткаарының эң араатанзыг үүлгедии, кижи төрелгетенге удур эң аар бурууллуг хөрек.— Ред.

соңгуларны уэүтпел чок таварыштырып турар. Девискээрниң дениелге чок хөй шуруузунда улустуң эрге-чагыргазы тургустунган. Бүүрел хоорулаан чалча ёзу-чурум түгее АКШ-тың бөө-моңгузунуң күжү-биле агрестиимиш турар.

Бо дээрге маадырлыг вьетнам улустуң, социализминиң делегей системазының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, тайбыңга ынакшылдыг болгаш дешилгелиг бүгү күштериниң чугула чедишкиннери-дир.

Вьетнамның чедишкининг демисели күштериниң делегейде деңзиг-үүр байдалында өскерлишкиннерин, социализминиң, демократиянның болгаш национал хосталганың күштериниң делегей хемчээлинде өзүп турар күүзүн илередип коргүзүп турар.

АКШ-тың агрессиязынга удур Вьетнамны деткиири дээш калбак шимчээшкинде кижи төрелгетенииң ниитти дайзынынга — империализмге удур демиселге сырый каттыжарынче болгаш чаңгыс аай хөделиринче делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, а ол шыкаш бүгү-ле антиимпериалистиг күштерииң чүтүлүү иеску, төлээы-биле илереп турар.

Вьетнам патриоттарның демиселиниң коргүзүп турары болза: ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР, ХОСТАЛГАЗЫ БОЛГАШ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУ ДЭӨШ ЧАПГЫЛЫШ ЧОК ДЕМИСЕЖИП ТУРАР УЛУСТУҢ, СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ, БҮГҮ СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРГА БОЛГАШ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙДЕ ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ КҮШТЕРГЕ ДЕТКИТКЕН УЛУСТУҢ — ТИИЛЕП ХОРЖОК.

НИИТТИ ДАЙЗЫНГА — ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ДЕЛЕГЕЙНИҢ КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ БОЛГАШ БҮГҮ АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ КҮШТЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ БАЗА СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЛГАЗЫ УЛАМ БЫЖЫГ БОЛГАН ТУДУМ-НА, ОЛАРНЫҢ ЧЕДИШКИННЕРИ УЛАМ УЛУГ БОЛУР.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫЙ ПАРТИЯЛАР УЛУСТАРНЫҢ ХОСТАЛГАЗЫНЫҢ ТУГУН УДАМ ШИИТПИРЛИГ КӨДҮРГЕН, АГРЕССИЯНЫҢ ИМПЕРИАЛИСТИГ ПОЛИТИКАЗЫНГА УДУР ДЕМИСЕЛДИ БЫЖЫГ БАШТААН ТУДУМ, УЛУС МАССАЛАРНЫҢ АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ШИМЧЭЭШКИНИ УЛАМ КАЛБАК БОЛГАШ ДЭӨШТИГ НЕПТЕРЭЭР.

Боттарының аар-берге аштырыышкынзары турза-даа, АКШ-тың империалистиг болуктери Вьетнамга хамаарыштыр боттарының агрессчи неоколониалисчи планнарындан ам-даа ойтаавайн, вьетнам айтырыын дайын аргазы-биле шиитпирээрин чедип алыр дээн ораалдажымышкынарын үргүлчүлеп турар. Олар боттарының дайынныг үскүжиишкинин калбартыр дээр айылдыг оруунче кызыдып турары ол чорууту Лаостуң девискээринде күштүг бомбалаашкынар болгаш нейтралдыг Камбоджага удур үргүлчүлүүн өнчүк-чонгээлери бадыткап турар.

АКШ-тың чазаа болгаш ооң Парижте төлээдекчилери Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чөптүг негелделериниң дугайында, бирги залчегде АКШ-тың болгаш Мурнуу Вьетнамда агрессиниың өске-даа киржикчилериниң шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрериие хамаарыштыр чугаалажымышкынарны ажыл-херекчи база боттуг чорударындан кызымакпайы биле ойтаап турар. Оон орнунга олар авиаиастыг мөге кажарлаашкынынар кылып тургаш, делегейниң хөй-ниитизин куюдуп дуурайлаар, боттарының тулчуушкүм шолүнге чедип ап ыдыаан чедишкиннерин чугаалажымышкынзар столдуңуң артынга базымышкын, ыйдыышкын аргазы-биле чедип алырын ораалдажып турар.

Олар Мурнуу Вьетнамдан АКШ-тың база ооң чалчаларының шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрер дугайында кол айтырыгны шиитпирээрининден ылаап, шериглерин кайы-кайы талаиың үндүрерин дижир чүүлүн шургудуп турар. Шынчаргаш агрессор агрессиядан качыдаан тала-биле дөмейлежип алыксап турар ышкажыл. Ынчаныыже АКШ-тың империализми Вьетнамда агрессиины боду өөскүткен болгаш кыын ыырбайын үргүлчүлевишаан турар деп фактыны кажан-даа будуулдуруп каапкын ыдавас.

Вьетнамда америк агрессия бүгү делегейге тайбыңга доктаамал кыжаныг боон, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал дешилге дээш демисежип турар бүгү улуска шуут-ла чөңгээ боон турар. Пролетарлыг интернационалиминиң принциптеринге ышкыы делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини вьетнам улуска бүгү-ле эргежок чүгүле дузаламчыны ооң чөптүг херээнин бүрүн тиилээринге чедир моон соңгаар-даа акыдүмналышкы эп-сетиил каттыштырарының өзүзу-биле коргүзер апаар. Оон-биле коммунистиг болгаш ажылчын партилар бүгү делегейге тайбыңның херээнге, хосталганың болгаш социализминиң херээнге улуг салмыкшынны киирер.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының бүгү-ле шиитпирлин-биле медегээри болза, вьетнам айтырыын чөптүг шиитпирээрин чүгле вьетнам улустуң кол национал эргелерин хандырарынга үндезилээш болдунуп болур.

Ам вьетнам улустуң демисели чүгүле ү-чаваже киргеп. Вьетнамның Демократтыг Республиказының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң инициативазының ачызында политика талазы-биле чөптүг таварыштырыгларның эргежок чүгүле бүгү дайдарды тургустунуп келген үеде, бистер ынчаар иегеп турар бис:

— АКШ Парижте дөрт талалыг конференциада бодунуң шантыктаашкынынг туружундан ойтаавар ужуражыг;

— АКШ Вьетнамда бодунуң агрессчи үүлгелиглерин доп-дораан оазал чокка соксадыр. Мурнуу Вьетнамдан бодунуң шериглерин база бодунуң чалчаларының шериглерин бүрүнү-биле үндүрер ужуражыг;

— АКШ Мурнуу Вьетнамның чоңунуң бодунуң иштинги херектерин даштыкыдан холгаарлаашкын чокка боду тускай шиитпирээр эргезин хүлээп көөр ужуражыг;

— АКШ Вьетнамның Демократтыг Республиказының чаазының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чөптүг негелделериниң дугайында, бирги залчегде АКШ-тың болгаш Мурнуу Вьетнамда агрессиниың өске-даа киржикчилериниң шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрериие хамаарыштыр чугаалажымышкынарны ажыл-херекчи казыкның бүрүн эргезинге болгаш хамаарышпас чорууниг удур угланган кандыг-даа үүлгедиглерин соксадыр ужуражыг;

— АКШ Лаоста бодунуң холгаарлаашкынын болгаш агрессиязын чок кылыр, Камбоджаның девискээр талазы-биле бүдүн чорууң үрээнин соксадыр, ооң кызыгаарларын хүлээп көөр, Мурнуу-Чөөн болгаш Чөөн Азияның күрүнелеринге хамаарыштыр бодунуң агрессчи сорулгаларындан ойтаалар болгаш 1954 база 1962 чылдарның Женева дугуржулгаларын шыңгыы сагыыр ужуражыг.

Бистер АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга боттарының ажык азы чажыт иирлиглеринден Таиландының, Чаа Зеландияның, Австралияның болгаш мурнуу-көрөй чалча ёзу-чурумнуң, а ол шыкаш Германияның Федеративтиг Республиказы биле Японияның соксадырын иегеп тур бис!

Хөй миллион коммунистер армиязының өмүлээзинден бүгү-ле ак сеткилдег кижилерни, тайбың, чөптүг чорук, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу эргим үнелиг боон турар бүгү кижилерни бистиң кыйгырарывыс болза:

Америк империализминиң Вьетнамда кем-буруулуг дайынныга удурланыышкынның үүлү бүгү делегейге улам шиитпирлиг көдүрүп үндүрүңер!

Маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегей шимчээшкинниг улам идепкейлиг кирижиңер!

Вьетнамдан АКШ-тың болгаш оок чалчаларының шериглерин үндүрерин иегенер!

Вьетнам айтырыын вьетнам улустуң чарылбас эргелерин хандырарынга үндезилеп доп-дораан тайбың шиитпирээрин иегенер!

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң 10 түүлдерин деткиңер!

Бистер АКШ-тың агрессиязынга удур демиселиниг турар вьетнам улустуң деткээн антиимпериалистиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң хөй түүл, улам күүзүлүг болгаш таарыштыр башкартынган хөделиишкиннерин доп-дораан калбартырын кыйгырып тур бис.

Интервентилерге болгаш оларның чалчаларынга хереглээрп-биле солдаттар, боо-чепсек болгаш материалдар дамыглап соортүрүүге киришпейн бойкоттаңар!

Женева дугуржулгаларынга ат салганымның чыл ооның хүнүн—июль 20-ни Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, АКШ-тың агрессиязын соксадыры дээш демиселдиң хүнү болдураалыңар!

Хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш чүткүлүг шудургу демиселиниг турар маадырлыг вьетнам улуска хүндү болгаш аддар!

Делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының түгүн улам бедик тудаалыңар!

Вьетнамга хамаарышпас, хостуг чорукту болгаш тайбыңны хандыраалыңар!

Вьетнам улустуң шыпкыг херээ тиилээр!

Москва, 1969 чылдың июнь 10.

Июнь 10-да Кремльге

Акы-дүмна 75 партиязының Чөвүлел хуралы амгы үениң политиктиг төөгүзүнге бодун бүзүредиин-биле кирип бижип турар. Коммунистерниң бүгү делегей шуулганынга ораторларның саны көвүдеп, оларның чугааларында тургускан айтырыглар улам делгеренгей болуп турар.

Чөвүлел хуралдың ажылының июнь 10-да хүнү боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш туружуп турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш деткимчениң херээнге коммунистерниң хаяы бердингенин онза чайыннанчаа-биле коргускен. Эртенги хуралга Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары эш Л. Корвалан Редакция комиссиязы бодунуң чаңгыс үн-биле хүлээп алганы «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталга болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгны Чөвүлел хуралга бадылаары-биле киирип турар дээрин дыннаткан. Чөвүлел хурал ол документини чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Георгиевский залдың эрте-бурунгу хаваларынга адыш часкаашкыны, йөрээлдер салыышкыны дынмиреп турган. Делегейниң коммунистерниниң түректери Вьетнамның коргуш чок улузунуң эрес-маадырлыг түректери-биле кады хап турар дээрин ол херечилээн.

Белеткел комиссиязы документини ажылдап кылган болгаш вьетнам эштер-биле кады чугаалажып көрген деп, эш Корвалан дыннаткан. Ол соруга-биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төлээлери Ханойга чорааш келген.

«Бистиң чөвүлел хуралывыска бо чугула документини ол хире чаңгыс үн-биле хүлээп алган фактының бодула политика талазы-биле аажок улуг ужур-дузалыг болгаш политика талазы-биле аажок улуг ужур-дузалыг болгаш бүгү коммунистерниң, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының, дешилгелиг, антиимпериалистиг күштериниң эң иэнн-биле хүлээп алырының медээзи болур. Бо фактыны америк агрессиягa удур маадырлыг демиселди чорудуп турар Вьетнамның ажылчы чоннары сорук кирижикин-биле уткуур апаар» деп, эш Корвалан медеглээн.

АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демисели — империалистиг агрессиягa болгаш реакциягa удур хосталга болгаш дешилге күштериниң бүгү-делегей демиселиниң база бир чарылбас чугула кезээ-дир. Вьетнам черже халдап киргеш, америк империализм Азияда база бир социалистиг чалевгиишти чепсектиг күжү-биле чылча шаварын, улустарның революстуг национал-хосталгалыг шимчээшкининге согуушкунну таварыштырарын кордаан. Ындыг болза-даа империализминиң кеминг авантюразы буураашкынга улам көскүүбиле таваржып турар. Чөвүлел хуралдың хүлээп алган Кыйгырыгынга ооң кол чылдагаанын ылаптыг тодаротказ. «Социализм чурттарының, бирги залчегде Совет Эвилелиниң, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының азжок улуг деткимчезин-биле вьетнам улус империализминиң эң күчүлүг күжү АКШ-тың күчүзү кызыгаар чок эвес деп үзүнп аиаа көргускен».

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев-тиң чугаазында илергейлээн СЭКП-ниң туружун акыдүмна партиларының Чөвүлел хуралында, бистиң бүгү чурттувуста болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының ортузында калбаа-биле чүүлдүгзүнүп, иэнн-биле деткип турар. Чиижэ, Польшаның «Трибуна люду» солунунуң демдеглээнн болза, Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң ол чугааны иэнн-биле чүүлдүгзүнүп көргени «совет коммунистериниң удуртукчузунуң чугаазында айтыкаиы СЭКП-ниң интернационалчы туружунуң идейлиг азжок улуг зарядын хүлээп көргенинин илерели» болур.

Бүгү революстуг отрядтарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү хемчег-биле быжыглаары — улустарның антиимпериалистиг демиселиниң эчис сорулгаларын чедип алырынче коммунистерниң изеп турар оруу ыыдыг.

Бодунуң чугаазында Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Я. Кадар социалистиг делегейниң төөгүлүг чедишкиннерин, ооң иштинде венгр улустуң чедишкиннерин чайыннандыр көргускен. Социалистиг чурттар ден эргелиг, тускай догуннаан болгаш хамаарышпас дээрзин ол демдеглээн. Амгы төөгүлүг үе-чадазы бистиң чурттарывыстың тускай догуннаашкынын ССРЭ-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле бистиң интернационалчы хүлээлгезин күүсединп, а ол шыкаш бистиң иштилездиң социалистиг үндезиниерининң бижыы болгаш улам иңай хөгжүлдеэн хандырып турар.

Бодунуң чугаазында Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Т. Живковтуң айтыканы болза, «делегейниң социалистиг системазы дээрге, чоок аазы элээн ырак келир үеде социалистиг революсия тиилээр чаа чурт бүрүзүнүң пролетариадынга чөленгиишти болур күш-тур. Делегейниң социалистиг системазы — национал-хосталгалыг болгаш демократтыг шимчээшкининиң кол авиалечиан болгаш чөленгиижи, империализминиң болгаш колониализмниң киичидөнгүзүнден чоокта чаа адырылган чурттарның хамаарышпас чорууның кол магадылалы, даймга удур, бүгү делегейге тайбыны камгалаар дээш демиселде кол фактор».

Антиимпериалистиг демиселдиң авангарды — коммунистиг партиларның эп-сеткил каттыштырылгазын бижыглаарынче кыйгырыг Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Секретариадының кежигүнү эш К. Р. Родригестиң чугаазынга чайыннандыр дыннаныр турган. Бо-демиселге СЭКП-ниң, Совет Эвилелиниң ролюн ол демдеглээн». Кижи төрелгетенниң чаагай чоруу дээш совет улустуң аажок улуг когаралдарын болгаш күжелиишкиннерин, ооң иштинде нацизмден кижи төрелгетенин хосталарының херээнге ооң маадырлыг, шиитпирлиг салмышкынны киирип, 20 миллион кижизиниң ами-тынын өскүнгаи фактыны кажан-даа утпас бис. Шиитпирлиг кандыг-даа мөсилдежиишкин үезинде — империалистиг чөнгээлериин болгаш агрессиялың күжелеринге социалистиг системадан ооң чарылбас кезээн база боттуг чорударындан кызымакпайы биле ойтаап турар. Ооң орнунга олар авиаиастыг мөге кажарлаашкынынар кылып тургаш, делегейниң хөй-ниитизин куюдуп дуурайлаар, боттарының тулчуушкүм шолүнге чедип ап ыдыаан чедишкиннерин чугаалажымышкынзар столдуңуң артынга базымышкын, ыйдыышкын аргазы-биле чедип алырын ораалдажып турар.

Олар Мурнуу Вьетнамдан АКШ-тың база ооң чалчаларының шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрер дугайында кол айтырыгны шиитпирээрининден ылаап, шериглерин кайы-кайы талаиың үндүрерин дижир чүүлүн шургудуп турар. Шынчаргаш агрессор агрессиядан качыдаан тала-биле дөмейлежип алыксап турар ышкажыл. Ынчаныыже АКШ-тың империализми Вьетнамда агрессиины боду өөскүткен болгаш кыын ыырбайын үргүлчүлевишаан турар деп фактыны кажан-даа будуулдуруп каапкын ыдавас.

Вьетнамда америк агрессия бүгү делегейге тайбыңга доктаамал кыжаныг боон, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал дешилге дээш демиселжип турар бүгү улуска шуут-ла чөңгээ боон турар. Пролетарлыг интернационалиминиң принциптеринге ышкыы делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини вьетнам улуска бүгү-ле эргежок чүгүле дузаламчыны ооң чөптүг херээнин бүрүн тиилээринге чедир моон соңгаар-даа акыдүмналышкы эп-сеткил каттыштырарының өзүзу-биле коргүзер апаар. Оон-биле коммунистиг болгаш ажылчын партилар бүгү делегейге тайбыңның херээнге, хосталганың болгаш социализминиң херээнге улуг салмыкшынны киирер.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының бүгү-ле шиитпирлин-биле медегээри болза, вьетнам айтырыын чөптүг шиитпирээрин чүгле вьетнам улустуң кол национал эргелерин хандырарынга үндезилээш болдунуп болур.

Ам вьетнам улустуң демисели чүгүле үе-чаваже киргеп. Вьетнамның Демократтыг Республиказының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң инициативазының ачызында политика талазы-биле чөптүг таварыштырыгларның эргежок чүгүле бүгү дайдарды тургустунуп келген үеде, бистер ынчаар иегеп турар бис:

— АКШ Парижте дөрт талалыг конференциада бодунуң шантыктаашкынынг туружундан ойтаавар ужуражыг;

— АКШ Вьетнамда бодунуң агрессчи үүлгелиглерин доп-дораан оазал чокка соксадыр. Мурнуу Вьетнамдан бодунуң шериглерин база бодунуң чалчаларының шериглерин бүрүнү-биле үндүрер ужуражыг;

— АКШ Мурнуу Вьетнамның чоңунуң бодунуң иштинги херектерин даштыкыдан холгаарлаашкын чокка боду тускай шиитпирээр эргезин хүлээп көөр ужуражыг;

— АКШ Вьетнамның Демократтыг Республиказының чаазының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң чөптүг негелделериниң дугайында, бирги залчегде АКШ-тың болгаш Мурнуу Вьетнамда агрессиниың өске-даа киржикчилериниң шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрериие хамаарыштыр чугаалажымышкынарны ажыл-херекчи казыкның бүрүн эргезинге болгаш хамаарышпас чорууниг удур угланган кандыг-даа үүлгедиглерин соксадыр ужуражыг;

— АКШ Лаоста бодунуң холгаарлаашкынын болгаш агрессиязын чок кылыр, Камбоджаның девискээр талазы-биле бүдүн чорууң үрээнин соксадыр, ооң кызыгаарларын хүлээп көөр, Мурнуу-Чөөн болгаш Чөөн Азияның күрүнелеринге хамаарыштыр бодунуң агрессчи сорулгаларындан ойтаалар болгаш 1954 база 1962 чылдарның Женева дугуржулгаларын шыңгыы сагыыр ужуражыг.

Бистер АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга боттарының ажык азы чажыт иирлиглеринден Таиландының, Чаа Зеландияның, Австралияның болгаш мурнуу-көрөй чалча ёзу-чурумнуң, а ол шыкаш Германияның Федеративтиг Республиказы биле Японияның соксадырын иегеп тур бис!

Хөй миллион коммунистер армиязының өмүлээзинден бүгү-ле ак сеткилдег кижилерни, тайбың, чөптүг чорук, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу эргим үнелиг боон турар бүгү кижилерни бистиң кыйгырарывыс болза:

Америк империализминиң Вьетнамда кем-буруулуг дайынныга удурланыышкынның үүлү бүгү делегейге улам шиитпирлиг көдүрүп үндүрүңер!

Маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегей шимчээшкинниг улам идепкейлиг кирижиңер!

Вьетнамдан АКШ-тың болгаш оок чалчаларының шериглерин үндүрерин иегенер!

Вьетнам айтырыын вьетнам улустуң чарылбас эргелерин хандырарынга үндезилеп доп-дораан тайбың шиитпирээрин иегенер!

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң 10 түүлдерин деткиңер!

Бистер АКШ-тың агрессиязынга удур демиселиниг турар вьетнам улустуң деткээн антиимпериалистиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң хөй түүл, улам күүзүлүг болгаш таарыштыр башкартынган хөделиишкиннерин доп-дораан калбартырын кыйгырып тур бис.

Интервентилерге болгаш оларның чалчаларынга хереглээрп-биле солдаттар, боо-чепсек болгаш материалдар дамыглап соортүрүүге киришпейн бойкоттаңар!

Женева дугуржулгаларынга ат салганымның чыл ооның хүнүн—июль 20-ни Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү, АКШ-тың агрессиязын соксадыры дээш демиселдиң хүнү болдураалыңар!

Хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш чүткүлүг шудургу демиселиниг турар маадырлыг вьетнам улуска хүндү болгаш аддар!

Делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының түгүн улам бедик тудаалыңар!

Вьетнамга хамаарышпас, хостуг чорукту болгаш тайбыңны хандыраалыңар!

Вьетнам улустуң шыпкыг херээ тиилээр!

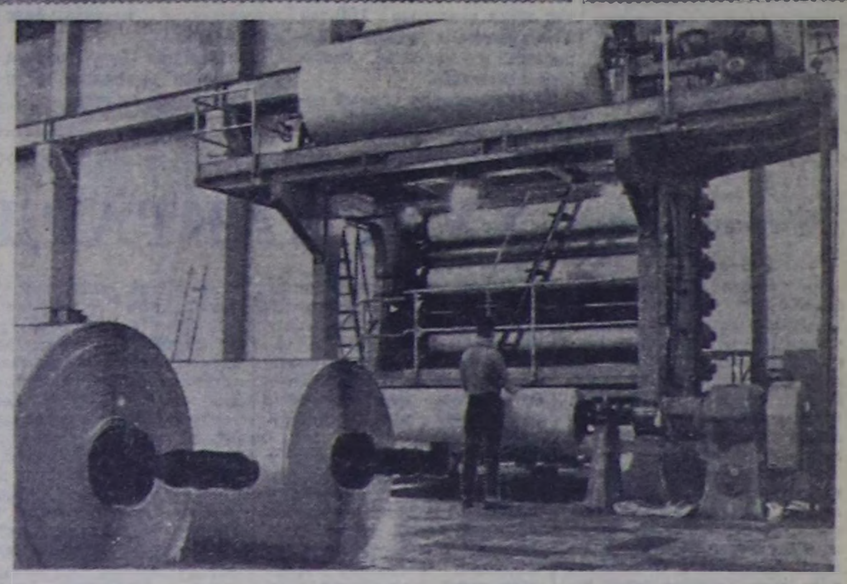
Москва, 1969 чылдың июнь 10.

ТЫВАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Дүүн Моол Арат Республиканың Тывага ийи хүн иштинде аалдап чораан төлээлери бойтарының төрээн чуртунче чанышкан. Төлээлериниң составынга МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орааалчызы эш Ратиза, МАР-ның Дээди судунуң даргазы эш Ламдин, Убса-Нур аймак күүсекомунуң даргазы эш Намсалжав олар чораан.

Акы-дүмна Мооолдан келген өнүктер бистиң республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары-биле ужуражып, чугаалашкан. МАР-ның Дээди Улуг Хуралының Президиумунуң дааскалын ёзугаар эш Ратиза республиканың белүк партия, совет болгаш моол улустарның аразынга акы-дүмна пайыралды хөгжүдүрииге болгаш бижиглаарынга идепкейлиг киришкени дээш «Найырал» медальды тывыскан. Олар республиканың мурнакчы ажыл-агый чери «Элегес» совхозка база барып, аңаа көдээ ажыл-агый специалистери-биле чугаалашкан, мал кажааларын көрүп, чурттагга болгаш капитал тудуг айтырыгларын, күш-ажылды болгаш төлевирни организастап турарын, коммунал бүдүүлгелериниг ажылын сонуургаан.

Тыва АССР-ни эргип көөрде, төлээлерин ССРЭ-ниң Моолда элчиин эш И. С. Шетинин, ССРЭ-ниң элчин черинин экономиктиг айтырыглар талазы-биле чөвүлекчиин эш Б. А. Асопов, ССРЭ-ниң элчин черинин эксперти эш Е. Г. Сухарев болгаш ССРЭ-ниң МАР-да элчин черинин секретары эш Б. Е. Низовцев олар үдеп чораан.

Пермь область. Чурттуң целлюлоз-саазын будурулгелериниң коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле Краснокамск хоорайының Камск ЦСК-лының ажылчыннары болгаш тускай эртемнигнери эрткен чылдың бүгү дургузунда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун холдан салбайн келген. Амгы үеде В. И. Ленининиң чуруттунген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр болгаш 1969 чылдың планын хүүсеа бетинде күүседир дээш чарыш цехтерде калбаа-биле иештерээн. Күрүне онаалгазындан артыкка 1500 тонна саазын бээр деп, боттарының хүлээлгезин краснокамчылар чедишкиннер күүседип турар. Комбинаттың санында пландан ажыр 300 ажыг тонна типография саазын бар апаргаи.

Пролетаржы интернационализмге шынчы чорук

ЧУРТТУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ коммунистиг болган ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының материалдарын улуг сонуургал-биле танышып турар. Ажылчыннар болган колхозчулар, албан-хаакчылар болган интеллигенцияның төлөөлекчилери делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хүрээлеңин улам ыңай сырый каттыштырарынче СЭКП-ниң углаңдырган принципиалдыг шугумун бүрүнү-биле чүүлдүгүвүс турар. Дыңнадыгларны, ораторларның саналдарын чугаалажып көрбүшээн, ажылчы чоннар бүгү делегейниң коммунистерин каттыжып, дайынга удур, тайбың, демократия, национал хосталга болган социализм дээш деп-шилгелиг бүгү күштериниң демиселин баштап шыдаар дээрзинге бижыг бүзүрелин илергейлеп турар.

● МОСКВА. «Кадыыр бозган маска» заводтуң хоочун ажылчыны Социалистиг Күшажылдың Мадыры В. Дюжевтиң медеглээни: бо хүнде мен база эштерим онза хайныышкынныг ажылдап турар бис. Делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын күзелимиң онза ханыышкыныбыле таныштым. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының илергейлээн бодалы дээрге, бүгү совет улустуң бодалыдыр. Бүгү делегейниң коммунистерин улам ыңай сырый каттыштырарынче углаңдырган чугула шинтиргелерин Чөвүлел хуралдан хүлээп алырын маңаа турар бис.

«Техгорная мануфактура» комбинаттың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң бижыг, принципиалдыг туружун ийи-биле чүүлдүгүвүп көргеп.

Аргымчы А. Сорокинаның медеглээни болза, Чөвүлел хуралга санал бергеп ораторларның бистиң хүнеривисте империализм онза аймылдыг болуп турар болгаш аңаа удур шинтв. кады күжениишкиннер-биле демисежири эргежок чугула деп демдеглээни шын-дыр.

● ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг металл заводунуң слесары Н. Кузновтуң эштери-биле беседазынга медеглээни: «Москва Чөвүлел хуралы коммунистиг, антиимпериалистиг бүгү күштериниң сырый каттыжышкынынга бижыг үндезин болур дээрзинге бүзүрээр бис».

— Тайбыңның болгаш социализмниң салым-чолу бүгү совет кижилерин дүвүредип турар — деп, бригадир Е. Загуляев чугаалаан.— Делегейниң коммунистериниң чаңгыс эвиичe бистиң партиявыстың углаңдырган күжениишкиннерин ленинградчылар деткип, чүүлдүгүвүп турар.

● ДУШАНБЕ. Таджикистаның ажылчы чоннары Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турар. Чаа үшкен солуннарны дораан-ыа ап турар. Душанбениң тудуг материалдар комбинадынга хүннүң-не ажыл хүнү Чөвүлел хуралдың ажылының дугайында политинформацияны кылыры-биле эгелээр.

● ТОМСК. Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң саналдарын коллективке чугаалажып турар үезинде математика машиналар заводунуң инженери В. И. Быковтуң медеглээни болза:

— Империализмге болгаш неоколониализмге удур боттарының демиселинге даштыкы коммунистиг болгаш ажылчын партиялар СЭКП-ниң дуржулгазынга болгаш ат-алдарынга даянып турар. Коммунистиг хүрээлеңиниң улам ыңайгы сырый каттыжышкынынга бистиң партиявыстың углаңдырган күжениишкиннерин чедиишкинин чедип алыр дээрзинге бүзүрээр бис.

(СЭГА).

Ленинчи идеяларны амыдыралга

● КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада болуп турар Чөвүлел хуралывынче улуг кичээнгейни салып турар. Бо дугайында хуралдар хоорайда түүйбу заводунга, № 3 АТП-ге, типографияга болгаш өскеда черлерге болгулаан. Түүйбу заводунга болгаш типографияга болган хуралдарның киржикчилери Чөвүлел хуралче байыр чедиишкинин чоруткулаан.

Москвада ам болуп турар Чөвүлел хурал коммунистиг болгаш ажылчын партияларның интернационалчы кады ажылдажылгазының аңы үреттүнелдиг болурун херек кырынга база катап көргүзүп, тайбың болгаш найырал, национал-хосталгалыг шинчээшкин дугайында ленинчи идеялар чер бембүрээнде тиилелгелиг-биле иептерер турар-дыр дээрзин хуралдарның киржикчилери чугаалап турганнар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюлбур деп турда, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери Москвага Чөвүлел хуралга чыгып келгеш, ленинчи идеяларны амыдыралга канчаар боттандырарын база катап көргүзерлер дээрзин хуралдарның киржикчилери айытпышаан. Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге улуг чедиишкиннер-лиг болуруп күзеп турааннар.

Түүйбу заводунуң коммунистериниң хуралын—ук Чөвүлел хуралдың документилерин ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның ортузунга канчаар тайылбырлаарын чугаалажып, ону боттандырар талазы-биле харысалгалыг кижилерниң тургускулап алган.

Шынчы сөс

● «КЫЗЫЛ ТУДУГ» ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТУДУГЖУЛАРЫ Москвада болуп турар Чөвүлел хуралдың материалдарын улуг сонуургал-биле танышып, чугаалажып көрүп турар. Ылаңгыя аңаа бистиң партиявыстың төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ханы утказалыг болгаш бүгү коммунистерниң, бүгү совет кижилерин чаңгыс ажыл сеткил бодалын илереткен деп демдеглеп турар бис.

Эш Л. И. Брежнев бистиң чүртүвүстүң шапкын хөгжүдезинниң дугайын чугаалап турган. дараазында чижектиг көргүскен: «Чүгле чаңгыс чижекти көргүзейн. Бисте чүртка сес муң хире өг-бүле хүн бүрүде чаа квартираларны ап азы боттарының чүрттелга байдалын экижидип турарэ.

Бо чижекти бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң мурнунга илеткээни биске, тудугжуларга улуг чоргаарал.

Чүртүвүстүң экономиказын быжыглаар дээш моон соңгаар улам күжениишкиннер ажылдаарын хүлээнген бис.

С. САНДАН,
тудугжу.

Чаңгыс эп-сеткил-биле деткидивис

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бистиң чүртүвүстүң чүрээ — Москвага эртип турарынга, бүгү совет улус ышкаш, улуу-биле чоргаарланып турар бис. Ол Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң болгаш антиимпериалистиг бүгү күштерин сырый каттыштырарынга улуг ужур-дузалдыг.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сеткил ханыышкын-биле, чаңгыс үнү-биле деткип тур бис.

Чөвүлел хуралдың эрттип турарын бистиң салбырынын ажылчыннары, албан-хаакчылары радио, солуп дамчыштыр хайгаарап турар болгаш агитаторлар, политинформаторлар ол дугайын чоңга тайылбырлап турар.

С. ХОЯАДЫР,
Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң Ий салбырының эргелекчизи.

Херээженнерниң район конференциязы

Эрзин районнуң херээженнериниң конференциязы болуп эртген. «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл юбилейинге база Совет Тывaның 25 чылынга төлептиг умуражыр талазы-биле сорулгалар дугайында» айтырыгны ук конференция чугаалашкан. Ол тавазы-биле илеткелди партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар киидизиниң эргелекчизи эш Байыр-оол кылган.

Мал ажылында херээженнерден 311 кижи ажылдап турар. Оларның араазында хойнуң-дан эгелээш, каш малды, эт-септi база-ла алгаш чоруй барган, ынчаарда ачам, авам боттарының күжү-биле азырааи ааттын малдыг чораан чүве.

Ооп авам үш хонгаида-ла чок апаарга, демги-ле ламаларны чок аварган кижиниң бажынга олуртур чүве дээш викелгеп, олар дээрге шан, көңгирге, конга, дамбыраазын чиилеттип, коолаткан турлулар, артында-ла өөрээн чүве дег. Бо удаида ол ламаларның куруг чоруй барбазыны база-ла билдингир. «Өлген кижиниң сүвезинин чедер доруг аътты моңгун чулар, чүгевиле, былгаар торепчизи-биле мунуп алгаш, барыын чүкче чоруй баарды» дээн болза, ооң ынчаар адаанын йлугаар ол аътты ламага бериптер бүрүде чаа квартираларны ап азы боттарының чүрттелга байдалын экижидип турарэ.

Бо чижекти бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң мурнунга илеткээни биске, тудугжуларга улуг чоргаарал.

Чүртүвүстүң экономиказын быжыглаар дээш моон соңгаар улам күжениишкиннер ажылдаарын хүлээнген бис.

С. САНДАН,
тудугжу.

ТЫВАНЫҢ ЭРТЕМДЕННЕРИ—ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

Бүгү совет улус болгаш мурнакчы кижи төрелгеген 1970 чылдың апрельде Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражырыгга идепкейлиг белеткенип турар. Ол алдарлыг юбилейге чедиишкинниг ужуражырыгы шупту совет кижилерниң хүндүлүг хүлээгези болуу берген. Ленинчи юбилейге белеткел дугайында СЭКП ТК-ниң докгаалында улуг баштыңчының төөгү мурнунга үнелеп четпес ачы-хавыяазын долузу-биле көргүскен болгаш ол чаагай байырлалга төлептиг умуражырының сорулгаларын тодаргай айытkан.

Марксисчи-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын шинчилеп ажылдаарын эртемшинчилел институттарының болгаш эртемденнерниң мурнунга Коммунистиг партияның Төп Комитеди саяган. Ону барымдаалаваш, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң коллективи Ленин башкының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражырыгына идепкейлиг белеткенип турар. 1968 чылдың эгезинде-ле коллективте партия организациязының ажык хуралынга институттуң ленинчи юбилейге таварыштыр сорулгаларын чугаалашкаш, бедиткен хүлээлгелерни алган. Элээн хөй эртем ажылдарын парлап үндүреринг, чамдык айтырыглар талазы-биле шинчиледдер чорударын болгаш марксисчи-ленинчи өөредигни нептередиринге киржирин ол хүлээлгелерде айытkан.

Оон бээр арткен үениң иштинде элээн ажылды чоруткан. «Тыва-орус словарьны» белеткээш, ону Москвага парлап үндүрген, ында 22 муң хире сөс бар. Институттуң «Эртем демдеглелдери» деп ажылының 13-ку дугаары үнген. Ону белеткээринге институттуң эртем ажылдакчылары болгаш штаттан дашкаар актив киришкен. Ында парлаан материалдар тыва улустуң төөгүзүн, дылын, литературазын, Совет Тываның экономиказын чырыткан дыка хөй айтырыгларны хаара тутkан. Авторлар Тываның хөгжүлдезинде боол турар чорудулгаларны аналиэтеп көргеш, теория талазы-биле чугула түңнелдерни кылган.

Институттуң 14-ку «Эртем демдеглелдерин» В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге холбаштыр үндүрерин планнаан. Ол материалдарның хөй нуруузу ленинчи өөредигниң Тывага боттанганын чырыдар.

Чамдык эртем ажылдарын чогаадыры амгы үеде дооступ турар. «Тыва литератураның төөгүзүн» бижиринге институттуң эртем ажылдакчылары А. К. Калзан, Д. С. Куулар, М. А. Хаданаң олар улуг үлүүн киргеннер. Ол комну бо чылын парлаарынга белеткеп турар. Тывага уран чогаалдың хөгжүлдезининң бүгү дургузунда литератураның, уран-чөчен очулганың болгаш литература шүгүмчүлелиниң сайзыралының чогаадыкчы ажылының анализин ында көргүскен. «Тыва АССР-ниң экономиказы» деп улуг ном ам үеде кидиг-не түлүп бижиттинип турар, ону чогаадырымга бистиң эртем ажылдакчыларывыстан аңгыда Москва, Иркутск хоорайларның эртемденнери база киржип турар. Тыва АССР-ниң ажыл-агыйының бүгү адырларын сайзырадырының экономиктиг айтырыгларын, реслубликаның бүдүүжүү күштерин, оон курлавырларын шинчилээрин, ажыл-агыйны моон соңгаар сайзырадырының кол үглаңыышкынларын чыртkан. Бо ном база кеминр чыдыр эгезинде парлаттынып үнүр.

«СЭКП-ниң Тыва область организациязының төөгүзүн» институттуң эртем ажылдакчылары болгаш штаттан дашкаар авторлар чогаадып турар. Тываның ажыл-агыйынга болгаш культуразынга социалистиг чаартылгаларны чорударынга партия организациязының удуртур ролюн ында тодаратkан. Ол ном 1969 чылда колдуунда доостур. «Тыва дылдың грамматиказының II кезии. Синтаксис» деп номну доозар дээш институттуң дыл эртемденнери улуг сагыш салып турар. Тыва дылда сес таарыштырылгаларының хевирлерин, бөдүүн болгаш марын домактарның тургузуун ол номга тодарадып бижиир. Бо номну чогаадырыкга Новосибирскиниң дыл эртемденнери Е. И. Убрятова болгаш В. М. Неделяев олар улуг дузаны көргүзүп турар.

Ол коллективтиг улуг чогаалдар-биле чергелештир чамдык эртемденнер ленинчи юбилейге боттарының чогаткан номнарын база бараалгадыр. Чижээ, Д. С. Куулар «Тыва шүлүн чогаалының хөгжүлдези», З. Б. Арагачы «Тожу диалект», Л. В. Гребнев болгаш В. Ч. Очур «Тывага ажылчын аңгының тургустунганы», О. А. Толгар-оол «Арат массаларның баштыңчызы» (Тывага улус-демократтыг тургузуугу быжыглаары дээш ТАРН-ның демиселн) деп номнарны белеткеп турааннар.

Шинчилел ажылын бедик шынарлыг чорудары эртем ажылдакчыларының биилиниң деминдеринден хамаарныр. Ону барымдаалаваш, институтту шыырак кижилер-биле хандырарынче доктаамал сагыш салып турар. Амгы үеде бисте 20 эртем кандидаттары ажылдап турар. Эртем кандидаттары болурунуң диссертациялырын З. Б. Арагачи, Д. С. Куулар, К. Б. Март-оол оваар бо чылын камгалаар. Чамдык эртем ажылдакчылары доктор диссертациязын камгалаарынга белеткенип турар.

Ленинчи юбилейге холбаштыр 1970 чылда Иркутск болгаш Новосибирск хоорайларга эртем конференциялары болур. Оларның ажылынга бистиң институттуң эртем ажылдакчылары база киржир. Ленинчи өөредиг Тывага ынчаар боттанып турарының дугайында тыва эртемденнер элээн каш илеткелдерни кылыр. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга холбаштыр Кызылга эртем конференциязы болур. Аңаа бистиң институттуң эртемденнери база идепкейлиг киржип, илеткелдерни кылыр.

Марксизм-ленинизмниң идеяларын амыдыралга чоннарның өртүзүнга нептередиринің бир чугула хевири — лекция пропагандазы. Ону барымдаалаваш, эртем ажылдакчызы бүрүзү лекция чогаадырынга болгаш номчуурунга идепкейлиг киржирин чедип алыр сорулганы салып турар бис. Бо талазы-биле эЭлээн ажыл чоруттунган. Лекция пропагандазынга Л. В. Гребнев, В. П. Солдатов, М. А. Хаданаң, К. О. Шактарның болгаш өскеда эртемденнер доктаамал киржип турар. Лекция номчуурунда болгаш эртемденнерни бригада кылдыр районнарже чорударын «Билиг» иниитиели практикалап турар. Бригаданың кемигүнери теорияның болгаш коммунистиг тургузуушкунның чугула айтырыгларының дугайында лекцияларны номчуур. Ол дуржулга база ажыктыг боол турар, ону моон соңгаарда үргүлчүлээр бис.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейинге холбаштыр алган бедик хүлээлгелер улам харыысалгалыг ажылдаарын негеп турар. Ону бедик шынарлыг болгаш үретүнелдиг шинчилелди чорудуп тургаш, чедип ап болурун тыва эртемденнер ханызы-биле медереп билип турааннар.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады.

АЛДЫГЫ КОНКУРС

Республиканың эң дээре кыргыкчыларының алдыгы конкурузун июнь 27—28-те эрттирер.

Кыргыкчыларның конкурузу — ол дээрге маргылдаанын киржикчи бүрүзүнүң кыргызда мергежилин, аваашгырын, күштүг шыырааи болгаш шыдамның коргүзер, хойжуларның бир язы байырлалы-дыр. Хойну дүргеи арга-биле кыргыырының киржикчилериниң саны чыл бүрүде көвүдеп турары ооруңчүг. Бир эвес 1967 чылда конкурска чүгле 22 кижи киришкеи турган болза, 1968 чылда 39 кижи чедир көвүдээн.

Эрттирип турар конкурстуң сорулгазы болза, кыргыкчыларның күш-ажылының бүдүргүүлүүн бедидеринге пдигни бээри, хойну дүргеи арга-биле кыргыыр чорукту колхозтарның болгаш совхозтарның ажылынга практиказынга салбаа-биле шиңгээдип, дүктүң шынарын экижидери, а ол шыкаш ажыл-агый бүрүзүнге хөй кыргылдаанга киприштирип турар хөй санныг кижилерни хостаары болур.

Хойну дүргеи кыргыырының аргазын шиңгээдип алган болгаш чедя шактыг ажыл хүнүнүң бүгү дургузунда 30-дан эвээш эвес нарын дүктүг, 35 чартык нарын дүктүг, 40 баш бөдүүн дүктүг хойларны кыргып шыдаар, колхозтарның болгаш совхозтарның база еске-даа ажыл-агыйларның кыргыкчыларының командазы республика конкурузунга киржип болур.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чанында тускай дерип тургускан кыргызда пунктузунга конкурсту эрттирер. Маргылдаанын бүгү киржикчилериниң чогумчалыг ажылдаарынга бүгү байдалдарны инда тургускан.

Кыргыкчылар конкурска аза-чурт бүдүргүлгезинин кандыг-дээ конструкциялыг бодунуң машиназы-биле хойну кыргыырын база ийи артык бистн курлап алырын чөптээрзэр. Машинаның болгаш кезер аппаратның ажылдаарын кыргыкчы боду харыылаар. Машинаны эдери-биле, кезер аппаратты солууру-биле азы хойнуң чүткүүрү-биле холбашкап доктаашкын база савдаашкын үезин маргылдаанын чорудулгазында болдурбас. Ол-ла үеде кыргызда агрегадыныц ажылдаавайн барганының уламыидан болган савдаашкынны барымдаалап көөр.

Маргылдаанның киржикчилери маргылдааны эрттирер деп турар ол ажыл-агыйга маргылдаа мурнунда бир-ийи хонук баштай келгеш, белеткедя кылып ап болур.

Хойну кезип, дүктү үзе тыртып, хээндектей кестирип, үндүрүк-кирик кылдыр кыргып, хой бүрүзүнге алды минутадан артык үе чарыгдап болбас дээрзин кыргыкчы бүрүзү биинп алыр херек. Ол бүгү дүрүмнерни сагывае болза, кыргыкчыны маргылдаадан үндүрер. Ону онзалап көөрү эргежок чүгула, чүге дээрге бир киржикчини конкурстан үндүрүпкенде, команданың арткан ийи кижизиниң алган саны 10 баллга эвээжээр апаар.

Кыргыкчы бүрүзүнүң ажылын 100 баллдыг система-биле мынчаар үнелээр апаар:

1. Кыргыырынга чарыгдаан үе дээш, — 40 балл.

2. Кыргаан дүктүң шынары дээш — 30 балл.

3. Кыргаанының шынары дээш — 30 балл.

Хой бүрүзүн кыргыырынга 2 минута 30 секунда чарыгдаан кыргыкчы 40 баллды алыр. Үени көвүдеткенинің азы эвээжеткенинің 10 минута бүрүзү дээш 1 баллды казыыр азы немээр.

Хойну кеспейн, дүгүн артырбайн кыргааны дээш кыргыкчыга хой бүрүзүнден 30 баллды бээр.

Кыргаан соонда, хой бүрүзүн 5 баллдыг система-биле үнелеп көөр. 2 сан-биле үнелеттингеп кыргышкынның шынары дээш 1 баллды казыыр, 3 сан-биле үнелеттингенде — 0,5, 4 сан-биле үнелеттингенде — 0,2 баллды казыыр.

Дүгүн үзе тыртпайн, хээндектей кеспейн кыргаан хой бүрүзүндеи кыргыкчыга 30 баллды бээр. Хээндектей кескенi дүктүң деңзизининң 0,5 хуузундан ажып турар болза, 0,1 хуу бүрүзү дээш 1 баллды казыыр. Дүктү аажок үзе тырткылаңканы дээш 0,5 баллды казыыр.

Конкурс доостурга, маргылдаанын түңнелин үндүргеш, баштайгы үш черлерни эзлээн типлекчилерни, командаларны база хуумуң бирги черн дээш үш черлерни эзлээнерни акша-биле шаңнаар.

Эр болгаш херээжен улустуң командазы 105 рубль бирги шаңналды. тодаргайларга, команданың киржикчи бүрүзү 35 рубльди алыр, ийиги шаңнал 75 рубль, тодаргайларга, кижи бүрүзүнге 25 рубль, үшкү шаңнал 45 рубль азы кижи бүрүзүнге 15 рубль болур.

Хуунуң бирги черн дээш эр, херээжен кижилерге үш шаңналдар бар. Бирги черни алган кыргыкчыга «Хойну дүрген кыргыыр талазы-биле республика чемпиопу» деп атты тыпсыр болгаш 100 рубль түңнүт акша шаңналын бээр. Ийиги черни алган кыргыкчыны 75 рубль-биле, үшкү черни алганын — 50 рубль-биле шаңнаар.

Республика конкурузу эгелегиже чедир районнар конкурстарын эрттиргеш, кыргыкчыларның дээре командаларын тодаратkаш, республика конкурузунга чорудар ужурлуг.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр болгаш Каа-Хем районнарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглерн дүрген арга-биле хой кыргыыр кижилерни белеткээрнге онза кичээнгейни салыр ужуралуг, чүге дээрге мурнунда эртип турган бүгү конкурстарга ол районнардан чаңгыс-даа кижи кирипээн болгай. Ынчаарга хойнуң баш санының хөй нуруузу ол районнарда моөңнеттинген болуп турар.

Республика конкурузунуң түңнелдерин ёзугаар эң дээре кыргыкчылар командазын кыргыкчыларның Бүгү-россий конкурузунче чорудар. Ындыг чүве төлээде, Бүгүроссий конкурузунуң типлекчизи болуруп күзээр кижилер ол хире харыысалгалыг маргылдаага ыяк белеткенир ужуралуг.

Г. ЛЕЛЮК,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министерствовунуң кол зоотехниги.

Планын ажырган

Кызыл хоорайда эът комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары беш чыл планының дөрткү чылының баштайгы беш айларында чедиишкинниг ажылдаан. План ёзугаар 4 миллион 80 муң рубльдиг продукциязын саарар ужурлуг турган болза, ону беш ай иштинде 4 миллион 651 муң рубль кылдыр күүсеткеи азы план 114 хуу күүсеттингеи. Ооң иштинден эътти 1694 тоннаны бүдүрер турган болза, күүсеткеши — 1694 тонна азы план — 123 хуу күүсеттинтеи.

Коллективте В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш Тыва АССР-ниң 25 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарыш калбаргаи болгаш эртkеи беш айлар дургузунда бо талазы-биле колбаса кылыр цех мурнакчы болган.

Планныг онаалгаларны күүседир талазы-биле мурнакчыларның одуруу комбинатта хүн бүрүде көвүдеп турар. Чижээ, комбинаттың мал согар черинде ажылчын К. К. Иванова планын үргүлчү 115 хуу күүседип турар. Чартык фабрикаттар цехинде ажылчын А. М. Гилев ажыл нормазын 120, а колбаса цехинде А. А. Лукавина — 110 хуу күүседип турааннар.

Ам бо хүннерде чартык чылдың бүдүрүлгө планын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш улуг кызымаа-биле эът комбинадының ажылдап турааннар.

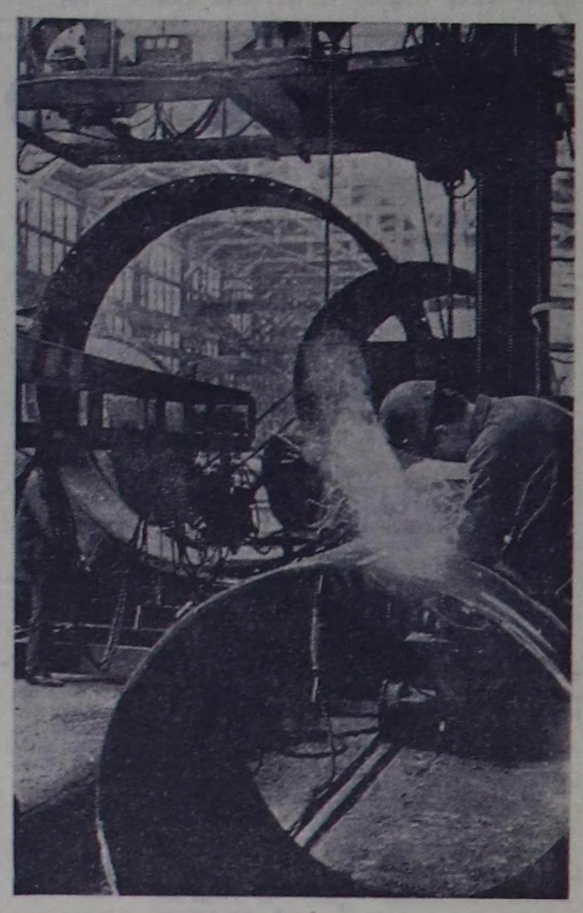
(Бистиң корр.).

Секретарьлар семинары

Кызылга республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында партия организациязыларының секретарьларының семинары эгелээн.

Ооң киржикчилери баштайгы хүнде СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары эш В. Филипповтуң «Ажылдың ленинчи стили болгаш аргалары», ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары эш А. Бакуниниңң «Комсомолга партийжи удуртулга», партия обкомунуң лектору эш И. Соболевтиң «Делегей байдалының дугайында», обкомнуң партия комиссиязының даргазы эш М. Пахомовтуң «Коммунистерниң хууда херээн көрүп турган, уставтың негелделерин сагыыр дугайында» болгаш еске-даа лекцияларны дыңнаан.

Семинар бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

Сода будурер талазы-биле фабрикаларның комплектилиг дериглерин, малий үлетпурунге херегляэр дериглерни Совет Эвилелинге болгаш социалистиг еске-даа чурттарга Герман Демократтыг Республиканың Стасфуртта «Машинен-унд аппаратебау» заводу берип турар. Даштыныже үндүр садыгаар дериглер чагыгларын ей-шаанда мүүседирин будурулгениң ажылчыннары социалистиг чарыштың эң чугула негелдези кылдыр чарлаан.

ЧУРУНТА: заводтуң цехтериниң бирээзинде.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Атеистиг темага ХУУРМАКТАРДАН КИЧЭЭНИҢЕР

Бо чылдың май 20-де үнген № 115 «Шын» солунга Т. Сарыгларның «Төөредикчилер» деп аттыг чүүлүн сеткил ханыышкын-биле номчудум. Шынап-ла, авам, хамнарның хуурмак овуузунуг, мегезин бодумнуң амыдыралымга херек кырында көргеп мен.

1928 чылдың чайы турган, авам ынчаарда 35 хире харлыг чүге, аарый бергеп. Чайны, күстү, кыпты өттүр аараан. Лама, хамнарны чежени чалап, хоол келдирбээн чүве ээр. Олардан мээң утпаанным— Үстүү-Ишкин чүрттүт Койгун-Баштыг дээр хам авам аарып чыдырда, бистин өөвүске бир-ле катап он хонук хире хамнаап. Хөй-ле далган, тараа, эт-септи чүдүрүп алгаш чоруй барган. А авамның аарын уламчылавышаан.

Ооң соонда Дүгүр-Хелиң база Шавыраачы дээш ышкаш ламалар көөп, үш хонуата хүрүмнээш, эзер, чүтениг аътган эгелээш, каш малды, эт-септи база-ла алгаш чоруй барган, ынчаарда ачам, авам боттарының күжү-биле азырааи ааттын малдыг чораан чүве.

Ооп авам үш хонгаида-ла чок апаарга, демги-ле ламаларны чок аварган кижиниң бажынга олуртур чүве дээш викелгеп, олар дээрге шан, көңгирге, конга, дамбыраазын чиилеттип, коолаткан турлулар, артында-ла өөрээн чүве дег. Бо удаида ол ламаларның куруг чоруй барбазыны база-ла билдингир. «Өлген кижиниң сүвезинин чедер доруг аътты моңгун чулар, чүгевиле, былгаар торепчизи-биле мунуп алгаш, барыын чүкче чоруй баарды» дээн болза, ооң ынчаар адаанын йлугаар ол аътты ламага бериптер чүве болгай, аликсаан чүвезин шуут-ла ынчаар ап алгаш баар, а арат кижи ужуру ындыг чүве пйнеп дээш, ону ол хевээр эдерип каар.

1929 чылдың чазыны. Тараа тарып турувуста, хенертен ачам биликтестеп аарый бергеп. Үнү үнмес, холу тутпаннас, буду бастынмас. Ол частан эгелээш-ле, кыш дүшкүже чедир хамык ламалар көөп-ле турар. Адактың сөөлүнде Чадаананың үстүкү хүрээ дээр черинге «улуг мүргүл» кылган, а ишактың аарын сегирден туржук, улам кедерээн. Авам, ачамның байгы-ла турган малдарын ынчаарда лама, хамнар хоозурады сүрүп алгаш баргаи.

Ол үеде Чадаанага эмнелге черн турган. Байлар ону «Европаның болбаазын эмчиэп» диижир. А бистерге эки кижилерниң чугаалап тураарындан алырга, ол дээрге ынчаарда ССРЭ-ден биске дуза кылдыр чоруткулаан орус эмчи эштер аңаа ажылдап турган чүве болбас пйнкпе. Ачабысты аңаа чедире бергеп. Ону бир ай хире эмнээп соонда, кижиниг туруп кылаштап чоруй баргаи. Ачабыс өөрээнн-биле «үүнү тудуп өргүүрүнө» олардан айтырып, мал-маганындан чүве адай бээрге, эмчилер ачамның эктин суйбагылааш, «бо дээрге совет күрүненің эмнелге черн-дир, кижи бүрүүн халас эмнээр чүве» дээш, чорудупкан. Ону ачам патла кайгап, магадап олурар чүве.

Бо бүгүнү санып келгеш, ам бо хүннерде ийи-чаңгыс кижилерниң шаандакызы ышкаш төөредикчи үүлдерин үүлгедип чоруурун кижи киилеп-биле буруу шаап көөр апаар. Ындыг кижилерни чоннуң мурнунга сойгалап илередир ужурлуг бис. Чижээ, Сүт-Хөлдүң Манчүрек деп черден Чадаанада көөп чурттай берген Хам-Оттук деп кижи бар. Ам ол кайдада ажылдавайн турар болгаш өлген кижилерниң «саның салыр» деп овуузуннап алгаш, моге үүлдерни кылып чоруп турар. «Саңын» салып алгаш, өлген кижилерниң төрелдерниие янзы-бүрү чүвелер чугаалаар, аътганың чапарда, Хам-Оттук акшаны-даа алыр, арага-хымыстыг-даа бооставга чедир чоогланыш, чоруй баар. Ооң боду Улуг-Хем, Барыын-Хемчик райопнарже база чоруп турганнар.

Оз Хам-Оттук Сүт-Хөл талазынче черле барбас, чүге дээрге ооң чону ону таныыр, билир. ол аңаа мурнунда оор кижи чораан. Ооң соонда оорланып чурттаар арга бергеп келирге, ам хамнап эгелээни ол.

Чонга шажынның хораазын тодаргай чижектерге чугаалап бербишаан, совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле чонга таныслырлаар, пропагандалаар ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

Эргинин хуурумак сурталаын ындыг янзылыг ийи-чаңгыс хам, ламалар дуюкаа нептередип чоруп турарындан аңгыда, оларга чүдүп турар кижилер база ол ламаларның үүлгедиишиниң нептередикчилерн болу бээри чугаажок. Бо бүгү байдалды ылавылалдыбыле деңзилеп көргеш, партийжи пропагандаиың болгаш агитациянын черлери, культура-чырыдышкын албан черлери, олардың ажылдакчылары атеисчи темаларга лекция, беседаларны номчуп, хөй аргаларны хереглеп турганы, бо талазы-биле ажылды күштелдирери эргежок чугула деп бодаар мен.

И. МААДЫР-ООЛ.
Чаадана хоорай.

Кызылдың даараныгга фабриказында өртекен чылын ажыттынган херээженнерниң телектерээ кызыгаарының бригадазы бедик будурукчулуг ажылдап турар. Ында бригадир Раиса Александровна Капустина боду быжычы-даараныкчы хүлээлгени күүсетпишаан, чоннуң чагыгларын ак сеткилдив күүседип турар.

ЧУРУКТА: Р. А. Капустина.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Делегей деткип турар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың парлалгазы болгаш радиозу коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада төлээлекчилериниң чугаалаларының ажылын соксаал чок кичээнгей болгаш совуургал-биле хайгаарап турар деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

«Үнэн» солуң Чөвүлел хуралдың хүн демдеглелин бирги арныңга парлап, анда акыдуңма партияларның удуртукчуларының чугааларын таныхбырлап турар.

Моол улус тайбыңның болгаш депшилгениң салым-чолуңга москва Чөвүлел хуралының түңнелдери аажок улуг рольду ойнаар дээрзинге бүрүн бүзүрелдиг деп, «Үнэн» солуң бирги арныңга бижээн.

КАИР. (СЭТА). Каирниң бүгү солуннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылын кичээнгейлиг хайгааравын үргүлчүлеввишаан. Парлалга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш акы-дуңма партияларның төлээлекчилериниң чугааларының дугаймында отчёттуң парлаан.

«Иджидши», газетт», «Прогрэ» Эжипсьен» солуннарның болгаш «Журналь Дежипт» журналдың улуг эгелеринге бижээни болза: «Брежнев: ССРЭ арабтарга бүрүн деткимчени көргүзерин үргүлчүлээр». «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада ажыттынган делегей Чөвүлел хуралы эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерин үндүрерин негеп тур». «Дээди деңнелде москва Чөвүлел хуралы» арабтарны деткинир дээш чаңгыс үн-биле бадылады». Брежневтиң чугаазы чугула».

Араб улустарны деткинир дугаймда Чөвүлел хуралдың Медеглелиниге солуннар улуг кичээнгейин салган. Бүгү төлээлер Медеглелди чаңгыс үн-биле хүлээп алган дээрзин парлалга демдеглээн. «Аль-Бхрам» солуң «Дээди деңнеддиң коммунистиг Чөвүлел хуралы Израильге удур демиселге арабтарны бүрүн деткээн» деп улуг эге-биле оң Медеглелди парлаан.

ССРЭ Агрессияның айылынга таварышкан араб күрүнелерге бүгү талазыг дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзер болгаш Айыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязын амыдыралга бүрүн боттандырар дээш быжыы-биле туржуп турар дугаймда Л. И. Брежневтиң чугаазын сөстерин «Иджидши газетт» онзалап демдеглээн.

А.ЛЖИР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралынга чугуза түүдерииң дугаймын чугаалаан деп, Альжери Пресс сервис (АПС) ажыр агентилел болдунуң дыңнадынынга демдеглээн.

АПС-тың демдеглээнге: Л. И. Брежнев делегейде коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимперналистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс аянче кыйгырган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазында «Нинтилел системазы болур империализм хостаганың, тайбыңның болгаш демократияның типделгезинче кижи төрелгетенниң төөгү талазы-биле чайлаш чок бурунгаргашкынының оруунга кол моондан болуп келген болгаш болуп артып-даа турар» дээш түүдү АПС демдеглээн.

«Империализмге удур демиселдээрге, делегейниң термоядролуг дайынының айылыдан кижи төрелгетенниң камгалап алыр дээш база демиселдир» деп, Л. И. Брежнев айытқан дээрзин АПС дамчыткан.

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Пемен Улус Республиканың хөйинитизи коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турар. Чөвүлел хуралдың дугаймда дыңнадынга Аден радиозунуң онзалап демдеглээни болза, Чөвүлел хурад израиль агрессияны шинтиприлиг буруу шапкаң болгаш эжелекчилерге удур араб улустуң чөптүг демиселин деткиниринче бүгү делегейниң деңшилгелиг күштерин кыйгырган.

Франциянның компартиязының төлээлериниң парлалга конференциязы

Июнь 10-да Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Парлалга төвүге Францияның Коммунистиг партиязының төлээлерииниң парлалга конференциязы болган. Аңаа ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары эш Жорж Марше, ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Раймон Гюйо, а оң ышкаш «Юманитэ» солуннуң ажылдакчылары эштер Ив Моро биле Жан-Эмиль киришкен.

Эш Ж. Маршеннің медеглээни болза:

— Мен мындыг түүлдерге күзел хамышкынын илергейлээрии күзээр ийик мен, бирээде, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын чыылдырганывга. Бис Чөвүлел хуралды чыылдырарын үргүлчүлээр күзел, од ажыл-херектиң чедиишкиннинге бодувустан хамааржыр бүгү чүвени кылып келген бис. Бо Чөвүлел хуралда 75 партияларның төлээлекчилериниң олуржуп турарынга күзелинвис ханган, ол боду-ла кайгамчык чедиишкин-дир.

Француз коммунистер ол болуушкунунуң онза ужур-дузазын үнелеп көрүп турар. Москва Чөвүлел хуралы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның кады хөделиишкиннерин быжыглаар арганы бээр. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга ол чугула үе-чада болур.

Францияның Коммунистиг партиязы антиимперналистиг күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга дузалаар бүгү чүвеге, ындыг болганда тайбың, улустарның хамаарышпас чоруу дээш, демократия болгаш социализм дээш демиселге ээ таарымчалыг байдалдарны тургузуп шыдаар бүгү чүвеге быжыы-биле туржуп турар. Бүгү делегейниң антиимперналистиг улуг шимчээшкинниниң авангарды — коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвинге бүгү күштер-биле дузалаар дээш бистиң чүткүп турарывыстың ужуру-даа ол. Делегей Чөвүлел хуралы бистиң күзээнивис ёзугаар боттуг, хостуг болгаш акы-дуңма байдалга эртип турарынга Францияның Коммунистиг партиязының күзели ханган. Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгаларының дугайында база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиниң дугайында Кол документиниң төлевилели бистиң партиявыстың эчис сорулгаларынга дүжүп турар болгаш ону бүрүнү-биле чүүдүгзүнүп турар бис. Бо документ империализмге удур демиселге үнелиг салымышкын болур. Делегей ареназында ол партияларның база бир чугула сорулгазы болуп турар. ФКП нинти-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында социалистиг чурттарның саналын деткип турар, чүге дээрге, ындыг чөвүлел хурал Францияның национал эрге-ажыктарынга база дүжүп турар. Маочу кедергей чөөн үеэдинг болуттелдерге удур, од үүрмек болуттелчигештер чуртка кандыг-даа политиктиг салдарны чедирбейн турза-даа, шинтпиргиг демиселдиң ФКП-ниң чорудуп турар ужурун эш Ж. Марше журналистерге тайылбырлаан. Херектиң ужуру болза, маочуларның ол чаржычыг болуттелчигештери кандыг-бир медеглелдерни кылган соонда буржуаз парлалга ол медеглелдерни дорван ажыттап, кандыг-даа янзы-биле өөскүдүп, ол болуттелчигештерни ужурдузалыг болдурарын орадаажып турар. Маочу болуттелчигештерниң ажыглап турар арга-методтары ККП-ниң амгы удуртукчуларының политиказынга дүжүп турар, ол политика эки билдингир болгай. Бис бо маочу болуттелчигештерге шинтпиргиг соглуушкунарны таварыштырган болгаш Францияга оларның шуут арныл узуткаттынарынга чедир соглуушкунарны таварыштырарын үргүлчүзөр бис.

Маочуларның чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын ол партияларның база бир чугула сорулгазы болуп турар. ФКП нинти-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында социалистиг чурттарның саналын деткип турар, чүге дээрге, ындыг чөвүлел хурал Францияның национал эрге-ажыктарынга база дүжүп турар. Маочу кедергей чөөн үеэдинг болуттелдерге удур, од үүрмек болуттелчигештер чуртка кандыг-даа политиктиг салдарны чедирбейн турза-даа, шинтпиргиг демиселдиң ФКП-ниң чорудуп турар ужурун эш Ж. Марше журналистерге тайылбырлаан. Херектиң ужуру болза, маочуларның ол чаржычыг болуттелчигештери кандыг-бир медеглелдерни кылган соонда буржуаз парлалга ол медеглелдерни дорван ажыттап, кандыг-даа янзы-биле өөскүдүп, ол болуттелчигештерни ужурдузалыг болдурарын орадаажып турар. Маочу болуттелчигештерниң ажыглап турар арга-методтары ККП-ниң амгы удуртукчуларының политиказынга дүжүп турар, ол политика эки билдингир болгай. Бис бо маочу болуттелчигештерге шинтпиргиг соглуушкунарны таварыштырган болгаш Францияга оларның шуут арныл узуткаттынарынга чедир соглуушкунарны таварыштырарын үргүлчүзөр бис.

Маочуларның чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын ажыы-биле делегей Чөвүлел хуралынга чедир бүрүү шапкаң болгаш ажелекчилерге удур араб улустуң чөптүг демиселин деткинирииң бүгү делегейниң деңшилгелиг күштерин кыйгырган.

Июнь 10-да коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Парлалга төвүге ГСЧП-ниң төлээлериниң медеглелди номчаан. Од медеглелде чугаалааны болза:

Америк ЮПИ информас агентилел июнь 9-та. Вальтер Ульбрихтиң чугаазының мурнуунда-ла дыңнадыгны тараткан, од дыңнадыгны ёзугаар алырга, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Вальтер Ульбрихт «Кыдат Улус Республиканы бүрүү шапкы дег албан ёзуузунуң документизии чогаадып кылырын негээ.

Айытқан «дыңнадыг» дээрге, агентилел бюрозунуң эгезинден төпчүүрүге чедир даап бодап алган хоралыг бодалы болур дээрзин ГСЧП-ниң төлээлери моон-биле холбаштыр медеглеп тур. Бирдээ ГСЧП ТК-ның бирги секретары Вальтер Ульбрихтиң чугаазының текстизин Парлалга төвүге элээп каш дылдарга тараткан болганда, журналист бүрүзү ЮПИ-ниң дыңнадынын хоозун меге, иүүдүүнге боду бүзүреп болур. (СЭТА).

ЧАГЫГЛАР

1969 чылдың март 16-да болуп эртжен чер-чер Советтеринге соңгулдаларның белеткелиниң үезинде, соңгулда мурнунуң хуралдарынга соңгукчулар боттарының депутаттарынга берген чагыгларының күүселдезин түңнээн, чаа чагыгларны берген. Соңгукчуларның чагыгларының хөй кезии Советтерниң организас-массалыг ажылдарын эжиидеринче угланган, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга Советтерниң ролян улам бедидерин соңгукчулар негээн. Район Советиниң болгаш кодээ Советтерниң күүскомнары база депутаттар соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле организастыг хемчегларни ап келген.

Ийи чыл мурнунда болуп эртжен чер-чер Советтеринге соңгулдалар үезинде соңгукчуларның киирген 65 чагыгларының 51-и күүсеттинген. Кочетово суурда чаа культура бажыңының тудуу доозулган. «Межегей» совхозта музыка школазын болгаш участок эмнелгезин, «Россия» совхозтуң Каскал фермазында эге школаны, «Элегес» совхозта парикмахерскаяны ажыглаага киирген. Оң ышкаш «Коммунизминиң херези» колхозтуң Шанган фермазында радио четкизин кылдыргакан. Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле дыка хөй депутаттар боттарының үлүүн киирип, чамдык ажылдарны организастап келген. Депутаттар эштер Юриевич, Зверева, Чанзан-оол, Долгар, Төмел-оол соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге сагыш човаачал болгаш дыңнангыр.

Оон-биле чергелештир чамдык Советтерниң күүскомнары, депутаттар чагыглар күүселдезин четпес организастаан. Чоннуң культуразыг, амыдырал болгаш коммунал ажылдырыгазында ам-даа четпестер хөй. Культура албан черлеринде, садыг, харылзаа болгаш амыдырал хандырылга организациялрында бар четпестерни соңгукчулар тодаргай илереткен. Эртжен соңгулдаларда 70 амыг чагыг киирген. Оларның хөй кезии чагаймыдылга айтырыы. Бай-Тайганың чурттакчы чоннуң сугбиле хандырылгазын эжиидерин, «Межегей» совхозта школаның тудуун доозарын, «Элегес» совхозтуң төвүге 50 орунлуг уруглар садын, Кочетово суурга участок эмнелгезин тудуп эгелээрин соңгукчулар депутаттардан дилээн. Оң ышкаш, «Революцияның чалбыыны» колхозтуң Кызыл-Эрик сүт-баразан фермазынга радио четкизиниң төчказын кылдыртырын база негээн.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар эртжен соонда районнуң болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле практиктиг хемчегларни алган.

Районнуң күүсенчи комитеди 1969—70 чылдарда соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле тодаргай хемчегларни амыдыралга кылгаш, чоокта чаа болуп эртжен район Советиниң сессиязынга чугаалажып мөргеп. Бо хемчегларни амыдыралга боттандырарынга депутаттарның белгаш доктаамал комиссияларның ролю улуг. Депутат кижи бүрүзү боттарының округтарынга отчёттарны үргүлчү кылып, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дугайында организастыг ажылдарны доктаамал чөрүдээр хүлээлгелиг.

М. ЛОПСАН-ООЛ.

Чиңге-Дагда кадарчы

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң төп салбырының кадарчызы Монгуш Сапый-оол Чиңге-Даг деп черде чартык нарын дүктүг 450 баш тогду хойларны менди, шыдал-деңгелиг кылдыр кадарып турар.

Оон кадарганы тогду хойлар чоокта чаа төрүп эгелээн. 86 төрээн хойдан 98 хураганы менди камгалап алган. Чаш хураганнарның күжү аажок шыырак. Хонаштың өттенгени малдың чип шыдаар шаа-биле үнүп келген.

Аныяк кадарчы болуның өгбүлези-биле кады эки ажылдап, боттарының шүлүргү, кызымаккайын көргүзүп турар. Оларның тогулары болганчокла ийистээр. Чоокта чаа Сарыг-Карак деп шолалыг хой бир угда үш хураган ийистээн. Ол хураганнарның улуг, бичезй анза хураганнар-биле бир домей. Денгилдези база шыырак.

Монгуш Сапый-оол бо чылын 100 хойдан-на 85 хураганны, бир хойдан-на 3,7 килограмм дүктү алырын хүлээнгеп.

Бо кадарчы эм удавас Чедер-Хөлүүн кыдында ногаан өттүүг хонашка барып чайлаар.

Кадарчының кол сорулгазы келир кышка удур болуның хүлээнген хоюн эки семиртип алыры, хураганнарны чогуур негелдезинге чедир доруктурары болур.

Д. ОНДАР.

ХҮН АЙТЫРЫЫ — МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

РЕСПУБЛИКА СЕМИНАРЫНДАН

Кунурузаның, сигеннерниң болгаш өске-даа мал чеми культураларның тарылгазы доозулбаан, а чер ажылдыгаар дүжүт дугайын бодап турар. Колхозтарның, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның будурулге эргелелдериниң удуртукчуларының республика семинары июнь 6-да Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунга болуп эртжен. Республиканың кодээ ажыл-агый министерствозунуң организастаганы ол семинарны эрттирер чер кылдыр «Тиилелге» колхозту шилип алганы таварылга эвес. Мал чеми будурериниң талазы-биле аңаа элээп каш чыл мурнунда организастаан бригада бодунга онаашкан соруглганы чедишкинниг күүседип, ниитиниң малын бедүүн болгаш шыктыг чемнер-биле четчир кылдыр хандырып келген.

Семинарны кодээ ажыл-агый министри В. Е. СЕРЯКОВ ачыгаан. Кодээге эртжен беш айларның ажылдарының түңнелин дончузу-биле чугаалаап, мал ажылынга быжыг чемсуурну тургузарының чугулазынче киржинчилерниң ниитчээнгейин ол угландырган. Ол айтырыгны шинтпиргээрингге «Тиилелге» колхозтуң удуртукчуларындан болгаш тускай эртемнигледиринден хөй түүлдү веренип ап болур деп, эш Серяков түңнелинде чугаалаап, ол кодээ ажыл-агый артелиниң даргазынга сес берген.

В. Е. ЕВТУШКОВ ажыл-агыйның депчу характеристиказын чугаалаан. 10 муң гектар тараа шөлдерин чөгүүр үезинде сайзырадырынга четчир техника колхозта бар. Техниканы ийи тускай бригадаларның, тараа болгаш мал чеми будурер бригадаларның, тараа болгаш мал чеми будурер бригадаларның аразынга хуваяган. Эртжен чылын колхоз 560 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Ында сүттүг бот-үнези республикада эң чиик. Бо чылды-даа чедимшкинниг эгелээн. Күрүнеге зът садарының чартык чыл планы күүсеттинген, чыл планын чедимшкинниг күүседириниң база он-он тонна зътти, сүттү, дүктү пландан артыкка садарының болдунар аргазы бар. Оон магадылалы четчир санныг мал чеми болур деп, колхоз даргазы түңнелинде чугаалаан.

Индирде А. Г. ЦВЕТКОВ. Мал чеми белеткээр механизастаттынган тускай бригаданың ажыл-херээниң дугайын ол семинарның киржинчилеринге тодаргай чугаалаан. Ону 1964 чылда организастааш, дугуйлуг 10 тракторлар-биле, эргежок чугула кодээ ажыл-агый машиналары-биле болгаш дериг-хереиселдер-биле хандырган. Бригадага 510 гектар сиген шөлүн, 450 гектар тараам сиген шөлүн, 892 гектар кукуруза шөлүн быжыглаан.

Бригаданың соруглгазы болза, хөрзүнүң белеткээри, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгөри, чаштырары, сигеннии болгаш силос культураларын ажаап алыры, силос салыры, бүгү тараа шөлдериндэн савакны ажаап алыры болур. Кышкы үеде мал чемин сеөртүп чедирер болгаш техника септээр.

Бригаданың бүгү 16 тракторлары звенолар болуп ажылдап, күүседир ажылдан хамаарыштыр чыл дургузунда составын солуп турар. Сиген ажаап алышкынының үезинде беш звеноларны тургузар: сиген көзер үш звено, сиген сарааттаар 2 звено. Силос салыр үеде тускай звенону организастаар.

Тарааларны ажаап эгелей бээрге, бир звенону савак бөлүп сарааттаарынче шилчидер. Артканнары ажылдың дөзүлган хире-чергези-биле аңгыс аңдарарынче кирер. Кышкы үеде 10 чедир тракторлар фермаларже мал чеми сеөртүрүнге ажылдаар.

Мал чеми белеткээр бригада сиген шөлдериниң дажын, деңгелиин ашталар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Ол бригаданы тургускан үеден эгелээш-ле, таарымча чок чылдарда бөзин мал чеми чедишпес чөрүн чок апарган. Чижээ, эртжен чылын республикага ниитизи-биле бир баш малга онааштыр 3,4 центнер чем единицазын белеткээн болза, «Тиилелге» колхозка 17,7 центнерни белеткээн турган.

Семинарның киржинчилери Г. Цветковтуң клеткелиин аажок сонуургаан болгаш хөй-хөй айтырыгларны салырга, ол тодаргай харыынны бергеи.

Машина-трактор парыгының ажылын эжиидер дугайында айтырыгны семинарга көргеи. Республиканың кодээ ажыл-агый министерствозунуң механизация эргелелиниң начальниги Н. И. БАКУЛИН ол темага клеткеп чыгаан. Элээп каш чылдарны аналиэтеп көөрге, трактөрнүң болгаш комбайнның кылып турар ажылының хемчээни оспейн, а элээп турар болган. Ол чүге ындыгыл дээрге, машина-трактор парыгының көвүдеп турарында эвес, а тарыгга шөлү эрги хевээр артып турарындадыр деп, Н. Бакулин айытқан. Машиналарның куду будурунчулуунуң нол чылдагааны болза, механизатор кадрларның мергежилиниң кудузунда, ашташылды организастап турарының четпезинде болур.

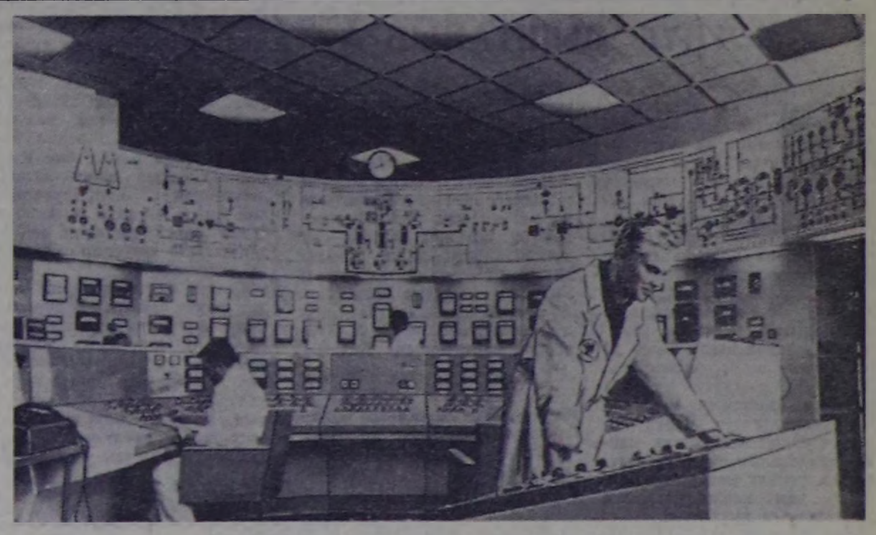
Техниканы бедик будурунчулуг ажыглап турарының чижээнге «Тиилелге» колхоз нирер. Оон чылдагааны машина-трактөр парыгының техниктиг ажаалдазын эки организастаанында.

Ол ажылды практика мырында канчаар организастап турарын «Тиилелге» колхозтуң нол инженери В. М. РЫЖОВ чугаалаан.

Семинарга кодээ ажыл-агый министриниң ораазычызы М. А. ХАЗБУЛАТОВ, «Саян» совхозтуң директору В. Г. ПАЩЕНКО, «Сельхозтехниканың» республика каттыгышкынының даргазы М. Е. АБРАМОВ олар чүве чугаалаан.

Амгы үеде Тываның кодээ ажыл-ишчилериниң мурнунда турар улуг сорулгаларның дугайын, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юзүнга алдар кылдыр республиканың чер болгаш мал ажылдыгларының алган хүлээгелерин чедишкинниг күүседир дээш, ам ап чорудары эргежок чугула тодаргай хемчегларның дугайын партияның область комитединиң ийиги секретары В. Н. ФИЛИППОВ чугаалаан.

А. ТОРИЧКО.

Чехословакияның энергетиказын хөгжүдериниң перспективтиг планы чоокку чылдарда элээп каш атомнуг электростанцияларны дерип тударын көрүп турар. Ам Пльзеньде В. И. Ленин аттыг машина тудуушкун заводунда тургустунган дуржугга базазында атомнуг реакторнуң түс-түс белдирлерин шылгап турар, реактор ЧССР-ниң бир дугаар атомнуг «Богунице» электростанциязынга тургустунар.

ЧУРУКТА: атомнуг дериглениң башкарылга пультузу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАНДЫКШЫЛДЫГ АЖЫЛДААР

Тываның аныяк натуралистери солуп болгаш хөй таалыг ажылдарны чорудуп турар. Кызылдың № 14 школазы бойдус эртемнериниң декадазын эрттирген, анда бүгү класстар идепкейлиг киришкен.

Декада хүнеринде биология талазы-биле хана солуннарны үндүрген, кежээлерни эрттирген, кинофильм көрүп организастаан. Өөренишкилер репродукциялардыг 70 альбомну кылган, чылдың үезеринің дугайында 40 хире чараш чуруктарны чураан, 20 ажыг илеткел-дыңнадыгларны бижээн. Тиилекчилерни илередип демдеглээн. Чижээ, Лена Курганская эң эки хана солуннуң редактору. Юрий Лопаченко «Африканың кезек-чигежи» деп макетти пластилинден эң эки кылган. Зоология талазы-биле олимпиаданың бирги черин Володя Котельников алган. Ира Вотинцеваның чыып кылган альбому эки болган эң чараш болган. Лена Курганскаяның бойдус дугайында бүдүн тетрады долу тыныктар, үлегер чугаалар болган кроссвордтар чыып бижээн. Люда Дерпова бойдус дугайында эң дээре шүлүк бижээн, ооруп кежээге номчаан. Света Смирнова аныяк натуралистер болгүмүүнүң эң идепкейлиг кежигүнү. Бо бүгүнү түнелиишаан, школачы натуралистер төрээн школазын садчыдар база «Ынак Ильичивиске» деп чечектиг клумба өстүрер деп шийтпирлээн.

Каа-Хемде Кундустуг сес чыл школазы ленинчи ыбылейге аллея тургузар деп белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Эң эки бөөдэл чечек дээш конкурсту Ильиничаның школачылары хандыкшыл-биле эрттирген. Чечектериң санының болган чаражының талазы-биле бирги черни V болган IX классчылар алган. Боттары хуузунда эки бөөдэл чечектер белетекпишаан, ленинчи черлерже баар эрге дээш чаржып турар. Ленинге турасхаактаан стендинге чараш кылдыр дээрэ, уруглариның боттарының кылган бүгү-де үүлдерин, эң эки тетрадьтарны тускай одуругда дедген турар. «Ногаан өңнүктү камгалаал» деп үнүштер болгаш дириг амытаннар камгалалынга турасхаактаан кежээ эки эрткен. «Бойдус камгалалы» деп илеткелди Лена Чунарева кылган. Бойдуска Ленининиң ынак чоргаанын Таня Какикулина чугаалаан. VI классчылар ырлар күүседткен, танцы, кроссвордтар болган. «Бойдусту өөрен» деп стендини Лена Чунарева удуртуп кылдырып турар.

Т. Санданның «Бичии чурукчу» деп фотоэтюду.

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

ПУНКТ БЕЛЕН

«Большевик» колхозтуң Чолдак-Шыраалакта кыргыла пунктуну бүрүн дериттингер. Пунктуну чугайлаан, девискээрин арыглаан. Ол шыкаш таныыдыл, поварныи турар бажыңны чугайлаан, печказын кылган, шалазын доңуулаан.

Пунктуга хачы чидирер доңуулаңы, деңиинги сентеи белеткээн, пресстиң хынаалазын кылган. Хөй турар чадагай казаңны тутказ, ооң кырын шифер-биле шыпкан. Агрегаттың 26 хачызын тургускаш, моторну белеткээн. Дүк ылгаар кижи, моторист, дарган база 26 кыргыкчылар белеп.

Белеткел ажылдарынга Хомушку Мангаң-оол, Сая Шактар, Александр Халбык болгаш колхозтуң кол инженери Кара-Сал Чыргымай идепкейлиг киришкен. Ол шыкаш хөй чүүр черни база белеткеп тургускан.

АЖЫЛЫНГА МАСТЕР

Эрги-Барлык ортумак школазының ажылчыны Хомушку Сарыг-оол чазаныр талазы-биле шеверлерини бирээни. Бо чылын район көрүдээнинге В. И. Ленининиң портредин сиилип чазаап, бирги черни алган. Мурнуку чылдарда үскүлежип турар бүдээлер чазаап, ийиги черни алган. Ол болуунуң үүлээнген ажылынга ак сеткиллиг, дыңнангыр, кызымак ажылдап, школаның мурнакчы ажылчыны апарган.

Х. Сарыг-оолуң амгы соруглазы В. И. Ленининиң ыйлейнинге турасхаадып, улуг баштыңчының түргүзүү сиилип чазаарын үүлээнгеп, ам оны ажылдап киришкен. Ооң-биле чергелештир колхозтуң яслязынга ап, инек, хой, ишкү база сиилип турар.

А. ЕВРОП.
Барлың-Хемчик район.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

«Улуг хурал» колхозтуң Баян-Кол суурда 700 ажыг чаган ыяштыг тарын олуртуп, Сенчен-оол, Набережная, Интернациональная кудумчуларның черттакчыларды, эмнелеңнин, школаның ажылдакчылары ыяш олуртулгазынга идепкейлиг ажылдаан. Олар терек, хадың, пөш, тал, толаана, чодураа дээш янзы-бүрү ыяштарны олуртказ.

Черттакчылардан хөйжү К. Ойлуп-оол, төве казарчызы Ч. Кыргыс, бригадир О. Лапчаа, чоланчы Б. Опуг-оол, тудугжу Д. Байкара болгаш өскелер-даа бажыңнарының чанында хөй янзы ыяштарны олуртказ, ооң шпакетниктерни кылган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Сан — 10,5 болгаш 9,5

Шыырал талазы-биле делегейге бирги чер дээш Т. Петросян биле Б. Спасскийниң аразында маргылдаанның 20-ги салымы дөртенги көштө сонгаарлаткан турган. Ону июньуң 10-да төндүр ойнаан. Ойнаашкын үр болбаан, делегей чемпионну чараш болгаш шыырак көштерин кылган соонда, Спасскийниң ойнааны кара тала берге байдалга кире берген, ынчангаш 50-ги көштө ол уттурупкан.

Ам сан 10,5:9,5 болуп, Спасский мурнавышаан турар. Дараазындагы 21-ги салыг июньуң 11-де болган.

(СЭТА).

Редакторнуң оралакчызы
С. К. ШОЙГУ.

ӨЙҮ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГЛАР

Арыглаар фабрика ажыглалга кирип, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлээнин түзүү түлүк чоруп турар. Моонбиле холбаштыр Ак-Довурак хоорайның болгаш район төвү — Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчы чонунуң саны сөөлгү үш чылдарның иштинде барык-ла ийи катап көвүдээн.

Ак-Довурак хоорайның болгаш районнуң партия, совет, хөй-ниити организацияларны дыштанылга парыгы тудар айтырыгны шийтпирлевейн келген. 1967 чылда Хемчиктиң бир ортулуунга Кызыл-Мажалыктың болгаш Ак-Довурак хоорайның албан чергелериниң коллективтери ниити күш-биле дыштанылга парыгын болгаш стадион тудуун чорудар дугайында райкүүском шийтпир үүлээп алган. Аныяктар шефбиле спорт шөлдерин болгаш райпо баштаар чери аъш-чем ларёктарын тудуп кылган. Ак-Довурак хоорайның партия, совет органнарының удуртукчулары райкүүсконуң шийтпирин күүседтиринден ойталаан. Хемчик унунга боттары дыштанылга парыгын тудуп алырын шийтпирлээн.

Ындыг-даа болза бөгүнге чедир Ак-Довурак хоорайда бодуун-даа бол парк болгаш стадион кылдыңмаан. Район организациялары арткан чылын Кызыл-Мажалык артында ортулукка дыштанылга парыгын болгаш стадион кылырын шийтпирлээннер. Ниитиниң шеф күжү-биле 1000 ажыг чадаң болгаш чимистиг үнүштерниында олуртказ. Ажаалга, суглариглга чогу-биле ыяштар ам кургаш калган. Стадион шөлүн дескилеп каапп, кандыгдаа ажыл кылбаан. Баштайгы үезинде «Сельхозтехника» салбыры демир херим кылып эгелээш, сөөлүнде бүзүп апарган. Дыштанылга парыгы турлар талазы-биле үндүргүлээн шийтпирлер күүсеттинмейн турар, ону турлар-тутпаазын ам кым-даа ыыттавастаан.

Ак-Довурак хоорайда болган районнуң колхоз, совхозтарында күш-культурага мергежилдиг аныяктарның саны чыл бүрү көвүдеп, олар спорт шөлдерин, стадионнарны дүргеп кылырын четтиктейн маңап турар. Спорт болгаш күш-культурага талазы-биле маргыладаалар кылып дээш аалчылар түлге республиканга иштинден эвес, кожаларывыс областтардан, республикалардан кээп турар. Үлетпүрүүг Ак-Довуракты ат-сураа бистиң Төрээн чуртувуста алгый берген. Ындыг болганда, районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның партия, совет, хөй-ниити организацияларының дыштанылга парыгын, спорт шөлдерин тудуп дериниче кичээнгей салып, ону дүргеп шийтпирлээр үе келген.

Ак-Довурак хооралй биле Кызыл-Мажалык суурнуң арасында ортулукта кылган спорт шөлдерин, парёктар, танцы шөлү болгаш өске-даа түүлдер үрелип будалган. Ажылчы чонунуң дыштанылгазын хандырар соруглга-биле Ак-Довурак хоорайга болгаш Кызыл-Мажалык суурга дыштанылга парыгын, спорт шөлдерин тудуп кылыры негеттинин келген.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корр.

ХӨГЛҮГ ДЫШТАНЫЛГА

Тандының Күр чер ортумак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылгазын чаңчыл болган туристиң поход-биле эгелээннер. Төрээн черивиң каас чараажын магадап, аян-чорукчуга эрге чок негеттинер чаңчылдарга өөренип, янзы-бүрү хөглүг оюннарны ойнап чоруурунга өөреникчилер мнак.

«Тиилелге» совхозтуң төвүнден 30 ажыг километр Шамбалыгның ногаан эзимнеринче школазының 5-тен 10 классчыларның өөреникчилери, 60 кижи 2 хонуктуг туристиң походка киришкен. Программа ёзугаар класс бүрүзүнүң командалары эстафетага, майгын кагарынга, боо боолаарынга, уг-шинг тывырынга болгаш чем хаймыдырарынга маргылдаага киришкен.

Команда зайы-биле 1-ги черни 7 «а» классчылар, 2-ги черни 6 «б» классчылар, а 3-кү черни 5 «а» классчылар алгылаан.

Маргылдаа сөөлүнде чем кылыш белеткээр талазы-биле чарыш эгелээн. Чеминиң кылдыган шынары болгаш ону дүргеп белеткээринге командаларның тускай поварлары кызымак чоруун көргүскен. Бо талазы-биле школада кулинария башкызы М. А. Хертектиң салыышкыны бар.

Боо адарынга 30-дан 28 санны алган 7-ги классчы А. Оюнну база 26 санныг С. Сарыларны мактавас аргажок. Майгын кагарынга, уг-шинг тывырынга маргылдаа организастыг эрткен.

Э. ТЕЖИТ.

АРАГАНЫҢ ХОРАЗЫ

Кызыл хоорайда ИХМ-ниң үш каът бажыңының баарыга бөлдүүчү берген турар кижилерни артып чыда бо-ла эскерип каар мен. Ол дээрге хоорай милициязының эзиниктер сөргедир бажыңына хонган арагачыларның чуруун аскан самбыра чаныдыр.

Ам оларның аразындан кол-кол үүлгедикчилерниң адрезинге кыска доңчулады демдеглевишаан, араганың хоорайын бадыткаан бодалды сөглекээр бодадым.

Бажыңы дөңгүрети таартып алган ийи аныяк оолдуң чуруун көрген кижилер дыкала чүдексиннип, ёзулуг кижизит мөзү-шынарын оскунукан амытаннар-дыр дээрэн чугаалажып турар. Олар чогум кымнарыл? «Тыва тудугтреэниинң дузалаар бүдүүлгелер комбинадының ажылдакчылары Валерий Хрусталёв биле Владимир Куликов олар-дыр. Ийи өңнүктер айда ажылдаашаан, шалыңын алган дораан, ийи-үш хонгдур арагалап, акшазын дөгере ижип аарлар. Түнелиинде чем садыш ижер көпеек безин чок, ашташ, ажылчыннар общежитиезинге келгеш, мырнай чуттуг үүлдерни безин чем кылдыр чап турар.

Хову-Аксыныда чурттап турар Григорий Федотов доктаамал ажылы чок, оорлаанып, арагалап базып чоруур. Ол чоокта чаа Кызыл хоорайга бир бажыңның яштын оорлаан. Туранче дезе бергеп. Шагдаа чери ону туткаш, чогуур хемчегин көргүскен.

Кызыл хоорайда Паром кудумчузунда 7 дугаар бажыңның 8-ки квартиразында 34 харлыг аныяк хереженен А. Дорофеева чурттап турар. Ол түүйбу заводунда ажылдап турза-даа, ажыл шагы үзер, эзирип алган кижилерге чалчыыр. Чоокта чаа ол арага ижикээш, кедиш чоргаан туфель идиин бир шил водкага садып ажып алган, хоорайның кудуччузунга, хөй-ниити черинге кызыл-бут базып чорда, милиция ажылдакчылары сергедир бажыңга экжелгеннер.

Бо дег барымдаларын амдаа хөйнү айтып болур. Ол түүнү көргүзүп дураарыл дээрге, арага кижиниң ёзулуг дайзыны, сарыыл чок кижилер арага сүрүп чоргаан, ажылдарын, арын-нүүрүн ыыткан, кижилиг мөзү-шынарын оскунган, черликсий бээр дээрэнн балыткап турар-дыр.

К. КАЛЫНДУУ.

ЧУГУЛА ТУДУГ

ТООРА-ХЕМ ОРТУМАК ШКОЛАНЫҢ чаа тудуу эгелээ-ле ам үш чыл чедип турар. 320 олуттуг чаа төлевиледдиг түскай спорт болгаш хуралдаар залдарлыг, кабинеттерлиг амгы үениң негелдезинге дүүшкен школа турар. Чаа дериг-херекселдер-биле хандыртырган турарындан аңгыда школага канализацияны, суг дамчыдылгазының дериг-херекселдери мынчага хээр Кызылдан сөөртүлмээн.

Амгы үеде школа тудуунуң темпизин дүргедилеринге түс черге кылып ап болгу дег дилген материалдардан аңгыда, 12 тонна демир конструкция, 3 мун калбак шифер, фанер, маңаа негеттинин турар. Ол бүгүнү кымын эвес алырында аргазы чок турган. амгы үеде трестиң удуртукчулары суг оруу-биле оларны чорудун бөөрин саадалып турар.

Ажылчын күжүн четче ажыглаар арга чок. Чүге дээрге амгы үеде материал чок. Бо талазы-биле участоктун болуунуң талазынган чедир кыдынмайн турар ажылдар бар. 480 кубометр дилиг материалдарын пилорамаларны четче ажыглап турган. сөөртүп. дилдирип ап болур арга бөр. Ынчалза-даа улус өөредилгезиниң чугула херээнге совхоз дирекциязы, коопанывыр ажыл-агый, ыяш ажылагый черлери, райпо кандыгдаа дуза чедирбээн. Ол хамаан чок түс-түс пилорамалыг организациялар дилген ыяш-биле школа тудуунга дуалажыр дугайында райкүүсконуң шийтпирин күүсетпейн барган.

Бүгү материал болгаш дериг-херекселдер, механизмнер четчир болза, маңаа 40 ажыг кижи ажылдаар. Тудуг болгаш дилген ыяш материалдары чедишпейн турар, демир конструкциялар болгаш каналлзация, суг дамчыдылгазының дериг-херекселдери мынчага хээр Кызылдан сөөртүлмээн.

Амгы үеде школа тудуунуң темпизин дүргедилеринге түс черге кылып ап болгу дег дилген материалдардан аңгыда, 12 тонна демир конструкция, 3 мун калбак шифер, фанер, маңаа негеттинин турар. Ол бүгүнү кымын эвес алырында аргазы чок турган. амгы үеде трестиң удуртукчулары суг оруу-биле оларны чорудун бөөрин саадалып турар.

Ажылчын күжүн четче ажыглаар арга чок. Чүге дээрге амгы үеде материал чок. Бо талазы-биле участоктун болуунуң талазынган чедир кыдынмайн турар ажылдар бар. 480 кубометр дилиг материалдарын пилорамаларны четче ажыглап турган. сөөртүп. дилдирип ап болур арга бөр. Ынчалза-даа улус өөредилгезиниң чугула херээнге совхоз дирекциязы, коопанывыр ажыл-агый, ыяш ажылагый черлери, райпо кандыгдаа дуза чедирбээн. Ол хамаан чок түс-түс пилорамалыг организациялар дилген ыяш-биле школа тудуунга дуалажыр дугайында райкүүсконуң шийтпирин күүсетпейн барган.

Байдал берге болганын барымдаалаш, райкүүском бо объектиниң тудуунуң темпилерин бедидер талазы-биле тодаргай хемчегерни ажылдап кылгаш, тускай шийтпирни үүлээп алган. Ында организастыг удуртулганы күүседиреп-биле ап Толстихиниң неделя дургузунда тодаргай графин тургулаарын даазнап. Ий. Азас, Тоора-Хем көдээ Советиниң үш хонук хуусаада мурнакчы тудугжуларны бөөрин, чайгы дыштанылга үеэниве Тоора-Хем школазының устуну классчыларындан тургустунган өөреникчилер бригаладын организастаарын сүмелээн. Ленинчи субботник артырер район комиссиязы-биле көдээ Совет турлакчы чонуң массалыг шефтээшкинин чорударын санаадаан. Оонбиле чергелештир ол участоктуң ажылынга практиктиг дуза көргүзер тускай комиссинны бадыглаан. Ол комиссиянны чоорткан ажылын ёй-ёйлеп партия райкомунуң бюрозу биле райкүүскомунуң каттышкан хуралынга дыңнап турарын доктаткан.

Түс черниң удуртур организаны мындыг хемчегерни ап чорудун турда, чогум үн тудугну харыылаш турар көдээдиг организация — тудуг-септелге, тудуг-монтаж треэи (эргелекчиэн ап Емельянцев) кичээнгей салбайн турар.

Үн трестиң удуртукчулары бо тудуг участогун кичээнгейге алаа чогуур.

О. НАМЧЫЛАК.

НОМЧУП ӨӨРЕДИНЕР

АДА-ИЕЛЕРГЕ

Номчулга — уругларның ийиги башкызы болур дээрэнн ада-иелер билир ужурлуг. Хөй номчуттунар өөреникчиниң харыызы болгаш дыл эртемнерииге бижимел чогаадыгларны кончуг шыырак болур.

Ол мыкаш химия, география, история, ботаника болгаш өске-даа эртемнерге аас-биле харыызы сайзырагдай, дылы литературлуг болур.

Бичии кижилерниң амыдыралынга ном улуг дузалы чедирип турар болганда, оларның сонуургалын бичеэнгеп эгелеп деткиир херек. Колдуунда-ла 1—2 классчын өөреникчилеринге ада-иелер боттары номчаап, чүүү эки дээнин, чүүү багай дээнин таймылбырлап бээри чугула. Уругларының төрүттүнген хүнүнде адазы азы иези номну саткаш, оглунга азы уруунга белекке бээр. Ол номну алган эге классчын өөреникчизи ада-иезиниге бир-ле дугаар дыңнаадыр номчуп бээр.

Уругар номчулгаже эмин эртпир сундуккаш, кичээлин кызыгай бааргын ада-ие кичээнгейлиг хайтаараар болза эки.

Уругларының хар-назыныннга тааражыр номнарны тыпкаш, бажыңга тускай черлерин уругларынга тургузары ада-иелерден негеттинип турар. Айгы-аңгы эртемнериниң башкылары-биле сүмележип тургаш, уругларынга бажың библиотекажыгажын тургузуп бээриерни утпаңдар, ада-иелер.

Д. ДОЛЧУН,
Мугур-Аксы школазында тыва дыл башкызы.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТУДУГ МАСТЕРЛЕРИ ӨӨРЕДИР ШКОЛАЗЫ

1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АП ЭГЕЛЭЭН

Өөренир хуусаазы бир чыл.

Кичээлдер бо чылдың октябрь 1-де эгелээр.

ШКОЛАНЫ ДООСКАННАР КӨДЭЭ ТУДУГНУҢ МАСТЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ШЫНЗЫЛГАНЫ АЛЫР.

Школа 7—8 классты доозкан 18 харган өрү назылыг колхозтардан, совхозтардан болгаш тудуг организацияларындан келген кижилерни хүлээп алыр. Ол чөрлер школаже чоруткан кижилеринге материалдыг дузаны көргүзер. Школа сургуулдарга айда 14 рубль стипендия бээр.

ШКОЛАГА КИРЕРИН КҮЗЭЭННЕР: билдиримишкинге девчу намдарны, билиниң дугайында херечилелди, эмчи шынзылгазын көшкаш чорудар. Паспортун боду экиээр.

Бистиң адрезивис: Туран хөөрай. Найырал кудумчузу 13.

ИЗИГ ХҮННЕРДЕ

Чайгы изиг хүннерде ажылдаары безин бергедей бээр болгай. Изиг хүн караандан оода-ла чиик бөрт кедии камгаланып турза эки. Даштыгаа турун эзлаш ажылдаар кижилер, ажылдаар черинге сергилеш түүн ап, хүн караандан камгаланыр болза эки. Ол мыкаш чайын даштыгаа ажылдаар кижилер серии черлерге дыштанып, дүштээр болза эки. Ындыг соруглга-биле майгынларыны хаа белеткээр чорун шийтпирлээр чугула. Ол майгыннар ажылдаар чердеп ырак эвес, чоок черге турза чогуур.

Албан черлери соңгаларын дүй көжетелеп азы соңга карактарының даштыны дүмүнга хөлегелей пестеп хере хап ап турар болза эки. Ынчап алыр чорук хүнүнүң дөрт хереледерин соңга оттүр эрттирбейн баар болгаш бажыңның иштн серии турар. Ындыг соруглга-биле доора дурту 4—5 сантиметр чуга демирлерни азы шуутайларны ара-аразы 4—5 см хос турар кылдыр чергелештир улаи тургаш, соңга дүжүп дүлей адаа хос турар кылдыр 45 градус хире йилендир хап алыр болза эки. Шак ынчалдыр хөлегелеп алырга хүнүнүң дөрт хереледерн соңга оттүр эртип шыдавас болгаш агаар, чырык бажың иштинге четчир хемчээлдиг турар. Ол мыкаш эжикти, соңганы хаая-хаая ажыдып каап, арыг агаарның бажыңче киреринге, бажың иштинің агаары үргүлүү чаартынып турарынга идегни берип турары чугула.

Изиг цехтерге болза соңга баарынга, әрэлдерниң ортаа үезинге сугну бичии-бичиилеп тарадып чаштырып турар тускай хоорэларны тургусса эки. Ол суг бусталып сөөлгаш бажың иштии серииедип турар. Ол мыкаш өрээл иштии агаарладыр соруглга-биле кылган тускай херекселдерни шуптузуп ажылдадып тургаш, арыг агаарны четчир хемчээлдиг ажыглаар херек. Эң ылаңгыл изиг цехтерде ажылдап турар кижилерни эмин эрттир изиргендирбес төлээде серии, арыг агаарны бажыңче киирер.

Чайын изиг хүннерде оода курлакка чедир эът-кежии үргүлүү чуп ап чорза эки. Ол мыкаш ажылдан кедер хеп-сыным үргүлүү чуп, арыглап ап чоруурун эргежок чугула. Бүдүүлге черниң ажылчыннары үргүлүү ажыглаптар хире чиик өртектиг ажыглалы белеп суг чаштырып туруп чунар херекселдерни (душту) кылып алыры белеп. Бир тускай өрээлге ийи чагыны кадай канкаш оларның үстүү аразынга суг чаштырар херекселди (душту) быжыглаш, адаанга чунган суг чыгаын кирип турар хире улуг сава кылып каар. Ынчаарга суг чаштырар херексел-биле суг чүгүрер хоорэлар аразын резина хоорэ-биле тудуштуруп каар.

Изиг хүннерде арай хос, шөлээн хеп кедери чугула, а кеткен хептиң өңү ак болуур болза улам-на серии. Чайын кижи дериткеп дыка хөй дустуг чидирип турар — организмдеп дустар дер-биле үнүп турар, ооң ужурунда кижиниң сүзээр чылдагааны ында. Ынчангаш ол дустарны эгидеп алыр соруглга-биле ама-на сугну эвес, арнаап сугларны, квасты биче-бичелеп ижер болза эки. Сүзээн кижи дустуг шай ижерге кончуг эки. Амданныг сугдар болгаш чигирбоова кижиниң улам-на сүксадыр болгаш организмниң ширгенирииге улам-на идегни берип турар. Амданныг чүүлдерден ыңгы үе-чаг база-ла хөй энергиялы (калгын) органнамдеп үндүрүп турар. Ынчангаш чайын дүрген сиңиимчел белоктарны болгаш витаминнерни чигир чорук чугула. Изиг хүннерде чемненириниң хүн чурумун биче оскертее эки.

Бир эвес хүн карга эмин эрттир шонуп туруп бээр болза даштыгаа ажылдаар кадыг ажылдыг кижилерни эртеп, кежээ ажылдадып турар ийикпе азы хаая-хаая серииттеннип ап турар кылдыр чапсарладып турары чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧАРЛАЛ

«Тыва трансагентство» черинге чүдүрүкчүлер херек. Шалыны 120 рубль, ооң кырынга 20 хуу шаңнал телевизири немежир.

КИНО

ИЮНЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кинончуларды 10, «Аркадий Гайдар» 11.40, 1.30, «Агаарга ушуралдар» (1-ги, 2-ги сериалары) 3.30, 6.20, 9.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бриллиантының хөк» 9.30, 11.25, 1.20, 3.10, 5. «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу» 7, «Бриллиантының хөл» 9.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Арсенаме орук» 3.10, 7.05, «Зоткин үе-биле ушуранныг» (делгем экранныг) 5.10, 9 шактарда.

С. ТАНОВТУҢ «ЧАЙЛАГДА» ДЕП ФОТОЭТЮДУ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНШАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалганы секретарының 22-35, партбөлүк амгыыраа кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, кожээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүүр кылдызының 22-64, чагаа база-совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында саралалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинин— Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС 00643

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Июнь 13 | ПЯТНИЦА | № 136 (7982) | Өртээ 2 көп.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Июнь 11-де коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш **Г. Гусактың** даргалаашкыны-биле болуп эртken эртенги хуралга хүн чурумунда тургустунган айтырыгларны чугаалажып көөрүн уламчылаан. Канаданың Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **У. Каштан**, Испанияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **С. Каррильо**, Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **Л. К. Престес**, Италияның Коммунистиг партиязының Чингине секретарының оралакчызы эш **Э. Берлингуэр** санал берген.

Кежээки хуралга Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш **Т. Живков** даргалаан. Хуралга Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **А. Куньял**, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш **Г. Гусак**, Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **Х. Д. Прадо** чүве чугаалаан.

ИЮНЬ 11-де КРЕМЛЬГЕ

Ам бешки дөртен ажыг Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар боттарының делегей Чөвүлел хуралынга саналдарын берген. Коммунистиг шимчээшкинниң ажылдакчыларының чугаалары бүгү диттерин хаара тутkан антиимпериалистиг күүүлүг демиселдиң ондур чаагай шинчизин илереп, көргүзүп турар.

Йөн системаларның — социалистиг системаның болгаш капиталистиг системаның бот-боттарынга удурланышкаа; капиталдың чурттарында күүүлүг ажыл соксадымышкынары болгаш политиктиг чыскаалдар, фашизм болгаш реаксычы диктатуралар тергиндээн чурттарда ажы дунма партияларның нүргузөйынга он-он чылдарда үргүлчүлеп турар берге, чиик эвес демиселди, чидиг, ооң иштинде чепсектиг национал-хосталгалыг демисел — ол тулчуушкуннарның хемчээлдери кайы хире улуг, оларже хандыш улар улус массалар кайы хире ажыг хөй, бо демиселдиң соксаал чокка чартының турар хевирлерп кайы хире янзы-бүрү болгаш нарын дээр боор!

Июнь 11-де Чөвүлел хуралга антиимпериалистиг демиселдиң айтырыгларының дугайында, тиилелгелериниң болгаш бергелериниң дугайында, коммунистерниң чаңгыс эвин быжыглаар төлээле чүү кылза чогуур дугайында ханы, сорук киирикчи, ынчалза-даа шыңгыы ажыл-ишчи чугаалар уламчылаан.

Чугаалажып көрүүшкүннүң чорудулгазы делегей байдалдың бүгү талдыг анализтээн-биле дежделеттинген; кайы-бир айтырыгларның талазы-биле янзы-бүрү бодаллары болганчок-ла айтып турган — партиялар янзы-бүрү байдалдарда ажылдап турар-ла болгай. Ынчаарга-даа империализмге удур демиселге кадыг ажылдажыгаавы улам дөштиг болдурар, боттарының күжениишкинин-ерин таарыштыр каттыштырар, дайынчы эш-хуузунуң езузун быжыглаар деп чүткул ол янзы-бүрү бодаллардан артык колдап турган.

Канаданың Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **У. Каштанның** чугаалааны болза: бис боттарывыска күштерни тып ап, кандыг-даа бергелерни ажып эртер болгаш чаңгыс аай шинчирни хүлээп алыр ужурлуг бис, ооң үндезини болза, бистиң бодалывыс-биле алыр-га, бистиң чугаалажып турар документивис болур. Бо шинчирр болдунар болгаш ону чедип алыр-даа ужурлуг дээрээнге бүзүредилдг бис.

Тус-тус айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдар янзы-бүрү тураажок, империализмге удур демиселге хөделиишкиннерниң чаңгыс эвиниң политиказын, империализмниң глобальдыг стратегиязынга удур ол ишти демиселге стратегияны болгаш тактиканы марксизм-ленинизмге үндезилээш, чогаалыр аргазы биске берген ишти үндезинни тыварын чедип ап шыдаан бис. Бистиң бодалывыстың дүүжүп турарындан бисти наттыштырып турар чүүлдер бисте дыка хөй болуп турар. Ишти демиселге чаңгыс эптиң бөзүү, сырый каттыжыышкынның болгаш эрге-ажыктарның ишти чиик колдап турар деп. Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **Л. К. Престес** медегээн.

Испанияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **С. Каррильоның** демдеглээни: бистиң бодалывыс-биле алырга, амгы байдалдың база бир харакгерлиг шынары болза, чаңгыс эптиң факторлары бисти башкаландырып турар факторлардан дыка ажыг турарында болур. Бүгү чөрүлдээлер тураажок, империализмге удур демиселге чаңгыс эптиң күштүг күзелсорук илереттинген.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш **Г. Гусактың** чугаазын ажжок улуг кичээнгейбиле дыңнаан. Эрткен үеним дургузунда буржуаз парлалга Чехословакияда болуушкуннарны долгандыр хоп, нүүлдү дагландыр көшкелендиргеп турган-ны болгай; империалистер ол болуушкуннарны тыш эвес чырыдып, коммунистерниң күзелеңиге шаптыктаашкынны болдурар, оларның арааныга өш-өжээнин тарадырыга кордал салып турган. «Ол үеде хөй ажыдунма партиялар боттуг информацияны Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң эргезинге үүле тывыскаавас. Чехословак коммунистерниң удуртукчуу болган болуушкуннарның ылаптыг болгаш өөренниксенчиг аналазын берген.

Чехословакияга антисоциалистиг күштериниң идепкейжиргинге үүле делегей империализминиң талазындан деткимче дузалаан эвес, харын база Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн улуу-биле кошкадырын. а харын чамдык кезиинде социалистиг күрүве эрге-чагыргаашкының органнарын кошкадып база сайдарткан факт болган деп, ол айтыкан. Ол байдалдарда Коммунистиг партияның ролюнга даянган социалистиг эрге-чагыргага шыңгыы айыыл кыжанып турар апарган.

Апрель болгаш май пленумнарыга ЧКП ТК ЧССР-ниң улам ынайгы социалистиг хөгжүдезиниң перспективаларын тодаратkан шинчирлерни хүлээп алган. Бистиң партиявыстың болгаш күш-ажылчы улузувустуң хөй нуруузу ЧКП-ниң чаа удуртулгазын болгаш ооң политиктиг углаашкынының деткип турар апарганын, Перунуң коммунистиг партияларының төлээлекчилериниң чугаалары антиимпериалистиг демиселге боттарының коммунистиг партияларының бедик харысалгазын медереп билир чорук сингиккен.

Фашистиг Португалияда чажыт чоруктуң берге байдалдарында 43 чылдарда ажыдап турар партияның удуртукчузу эш **А. Куньялдың** бажы-биле медеглээни: Бистиң бодалывыс-биле алырга, ажыдунма кайы-даа партиялар бодунуң национал сорулгаларын колдадыр болзар аазы политиктиг эвиледдер-биле каттыжарынче чүткүр болза, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан боду чайлаар азы ооң туружуун үргүлчү критиишимнин ёзаруу-биле көөр болза, халапшыг частырыгны кылыр иинек.

Амгы байдал, империализмниң агрессия хоруу болгаш идеологтуг мыйыыкшыны күш болгаш идеология талазы-биле эрес-маадырлыг чоруктуп, СЭКП-ни долгандыр, Совет Эвилелин долгандыр коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаарынга шыңчы чорук, СЭКП-биле, делегейге баштайгы социалистиг күрүне-биле үүлбес найырадыын бадыткалы сингиккен. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаанны СЭКП-ниң туружуун деткип турары, тайбынын, демократиянның болгаш социализмниң херээнин тиилелгээн дээш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, антиимпериалистиг бүгү фронтунуң хүзөлеңин кадыг быжыглаарынга шинтирлиг чорук коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чугааларында илереэн.

(Июнь 12-де «Правда»).

А.Н. Косыгинниң Данг Куанг Минь-биле беседазы

Июнь 11-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Совет Эвилелинде Доктаамал төлээлекчи черинин баштыңы Данг Куанг Минь-ни хүлээп алган.

Данг Куанг Минь Мурнуу Вьетнамның чонунуң төлээлекчилериниң чоокта чаа болуп эрткен конгрессинин дугайын дыңнаткан. Конгресс Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан тургузар дугайында шинтирлиг удурланышкынын КҮР-нуң Даштыкы херектер министерстводунга медеглевишаан, Тасты хемниң районунда совет-кыдат кызыгаарлыг участогунга дүшкүүрүүт чорукту чидиглеидирип турарынга төнчүлү салыры-биле дээштиг хемчеглерни алырын негеп тур.

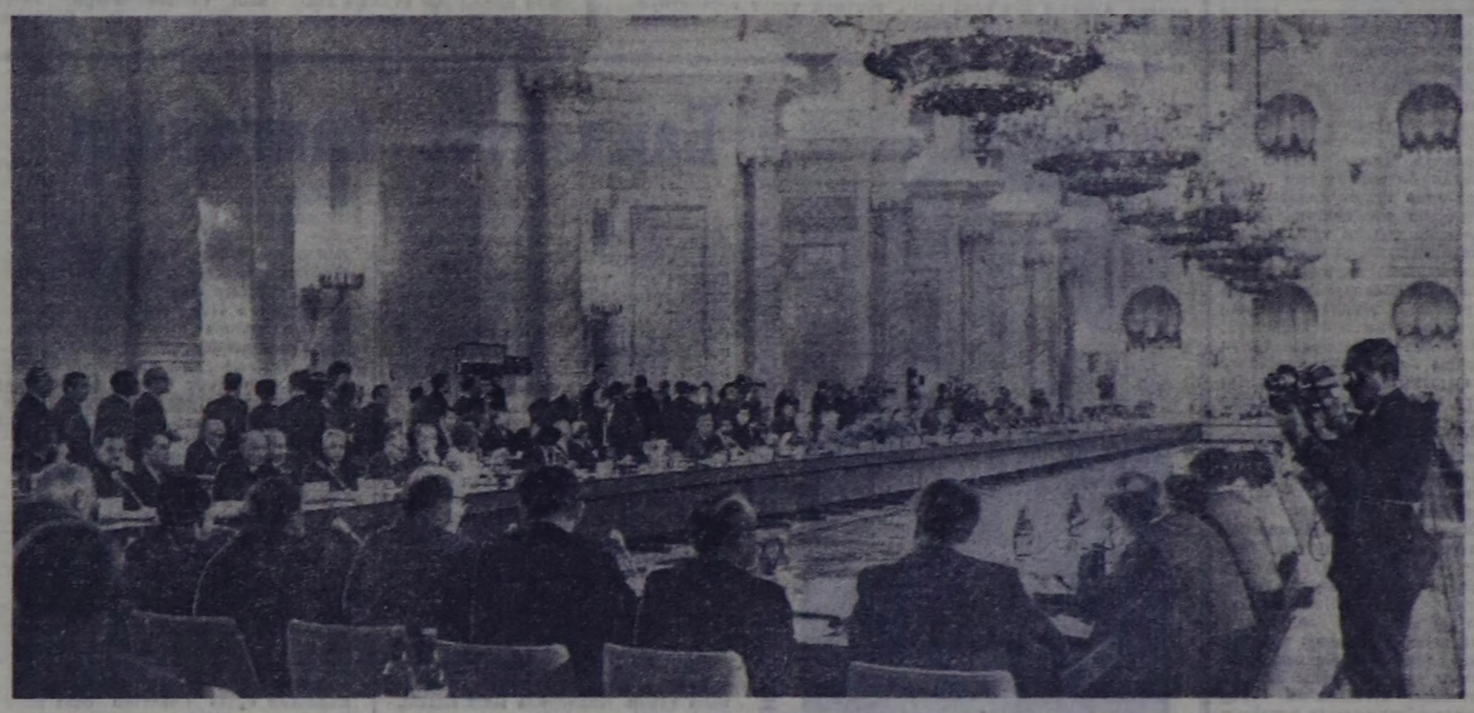
Кыдат эрге-чагыргаларның чөнгээлиг үүлгедиглериниң шыңгыы уржуктары дээш харысалга кыдат талага бүрүнү-биле онаажыр.

Москва, 1969 чылдың июнь 11.

Данг Куанг Минь Мурнуу Вьетнамның чонунуң төлээлекчилериниң чоокта чаа болуп эрткен конгрессинин дугайын дыңнаткан. Конгресс Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан тургузар дугайында шинтирлиг удурланышкынын КҮР-нуң Даштыкы херектер министерстводунга медеглевишаан, Тасты хемниң районунда совет-кыдат кызыгаарлыг участогунга дүшкүүрүүт чорукту чидиглеидирип турарынга төнчүлү салыры-биле дээштиг хемчеглерни алырын негеп тур.

Кыдат эрге-чагыргаларның чөнгээлиг үүлгедиглериниң шыңгыы уржуктары дээш харысалга кыдат талага бүрүнү-биле онаажыр.

Москва, 1969 чылдың июнь 11.

МОСКВА. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы.
ЧУРУКТА: хуралдаар залда. В. ЯНКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүгү улустуң чүүлдүгзүнүү

ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ДЕЛЕГЕЙНИҢ КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИН БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ АЙТЫРЫЫ—МОСКВАДА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДЫҢ КОЛ ТЕМАЗЫ ОЛ.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо хүннерде Москвада эртип турар делегей Чөвүлел хуралының ажылы бүгү депшилгелиг кижи төрелгетениң болгаш совет кижилериниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Бүгү совет улус-биле бир дөмей Тыванын ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылын, аңаа СЭКП-ниң төлээлериниң башкыны, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бүрүнү-биле деткип, янзы-биле чүүлдүгзүнүп турар. Бо талазы-биле республиканың бүгү ажылчы чоннарының сеткил ханыышкынын илереткишаан, хуралдың ажылынга улуг чедиишкинни күзээн телеграмманы Чөвүлел хуралдың адресинге СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Министрлер Чөвүлели чоруткан.

Чөвүлел хуралдың ажылын ол ышкаш ажылыминарның, колхозчуларның болгаш интеллигенциянның чаңгыс сеткил-биле чүүлдүгзүнүүн, деткээнин илергейлээн телеграммаларны СЭКП-ниң Улуг-Хем, Эрзин, Бии-Хем райкомнары болгаш райкүүскомнар, Тес-Хемниң бүгү хөрээженнериниң хуралының киржикчилери, Ак-Довуракта «Тыва дэг-дүүгү» комбинаттың болгаш Кызылдың түүйбу заводунуң ажылчыннары Барыын-Хемчикте «Большевик». Тандыда «Революцияның чалбыжы» көдээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары болгаш өске-даа коллективтер чоруткан. Олар база-ла бүгү совет улус-биле бир дөмей, бо Чөвүлел хуралды делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң амыдыралынга база империализмге удур бүгү чурттарның ажылчын ангыламын, ажылчы массаларның демиселинин төөгүүзүнге эң чугула болуушкун деп санавышаан, чугаазында ажыл-ишчи чугаалар уламчылаан.

Чугаалажып көрүүшкүннүң чорудулгазы делегей байдалдың бүгү талдыг анализтээн-биле дежделеттинген; кайы-бир айтырыгларның талазы-биле янзы-бүрү бодаллары болганчок-ла айтып турган — партиялар янзы-бүрү байдалдарда ажылдап турар-ла болгай. Ынчаарга-даа империализмге удур демиселге кадыг ажылдажыгаавы улам дөштиг болдурар, боттарының күжениишкинин-ерин таарыштыр каттыштырар, дайынчы эш-хуузунуң езузун быжыглаар деп чүткүл ол янзы-бүрү бодаллардан артык колдап турган.

Канаданың Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **У. Каштанның** чугаазында: бис боттарывыска күштерни тып ап, кандыг-даа бергелерни ажып эртер болгаш чаңгыс аай шинчирни хүлээп алыр ужурлуг бис, ооң үндезини болза, бистиң бодалывыс-биле алырга, бистиң чугаалажып турар документивис болур. Бо шинчирр болдунар болгаш ону чедип алыр-даа ужурлуг дээрээнге бүзүредилдг бис.

Тус-тус айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдар янзы-бүрү тураажок, империализмге удур демиселге хөделиишкиннерниң чаңгыс эвиниң политиказын, империализмниң глобальдыг стратегиязынга удур ол ишти демиселге стратегияны болгаш тактиканы марксизм-ленинизмге үндезилээш, чогаалыр аргазы биске берген ишти үндезинни тыварын чедип ап шыдаан бис. Бистиң бодалывыстың дүүжүп турарындан бисти наттыштырып турар чүүлдер бисте дыка хөй болуп турар. Ишти демиселге чаңгыс эптиң бөзүү, сырый каттыжыышкынның болгаш эрге-ажыктарның ишти чиик колдап турар деп. Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **Л. К. Престес** медегээн.

Испанияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **С. Каррильоның** демдеглээни: бистиң бодалывыс-биле алырга, амгы байдалдың база бир харакгерлиг шынары болза, чаңгыс эптиң факторлары бисти башкаландырып турар факторлардан дыка ажыг турарында болур. Бүгү чөрүлдээлер тураажок, империализмге удур демиселге чаңгыс эптиң күштүг күзелсорук илереттинген.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш **Г. Гусактың** чугаазын ажжок улуг кичээнгейбиле дыңнаан. Эрткен үеним дургузунда буржуаз парлалга Чехословакияда болуушкуннарны долгандыр хоп, нүүлдү дагландыр көшкелендиргеп турган-ны болгай; империалистер ол болуушкуннарны тыш эвес чырыдып, коммунистерниң күзелеңиге шаптыктаашкынны болдурар, оларның арааныга өш-өжээнин тарадырыга кордал салып турган. «Ол үеде хөй ажыдунма партиялар боттуг информацияны Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң эргезинге үүле тывыскаавас. Чехословак коммунистерниң удуртукчуу болган болуушкуннарның ылаптыг болгаш өөренниксенчиг аналазын берген.

Чехословакияга антисоциалистиг күштериниң идепкейжиргинге үүле делегей империализминиң талазындан деткимче дузалаан эвес, харын база Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн улуу-биле кошкадырын. а харын чамдык кезиинде социалистиг күрүве эрге-чагыргаашкының органнарын кошкадып база сайдарткан факт болган деп, ол айтыкан. Ол байдалдарда Коммунистиг партияның ролюнга даянган социалистиг эрге-чагыргага шыңгыы айыыл кыжанып турар апарган.

Апрель болгаш май пленумнарыга ЧКП ТК ЧССР-ниң улам ынайгы социалистиг хөгжүдезиниң перспективаларын тодаратkан шинчирлерни хүлээп алган. Бистиң партиявыстың болгаш күш-ажылчы улузувустуң хөй нуруузу ЧКП-ниң чаа удуртулгазын болгаш ооң политиктиг углаашкынының деткип турар бис дээрээнге телеграмма чугаалаан.

Бо чылдың апрель пленумунуң соонда ЧКП-ниң удуртулгазы бистиң чуртувус-биле СЭКП-ниң, социалистиг күрүелериниң аразында ажы-дунма харылаалаарының катаң туружаарының болгаш быжыглаарының орузунче быжыы-биле кирген. Ол чорук бистиң хөй чылдарлыг партия, национал болгаш күрүне чаңчылдарывыска дүүжүп турар, ынчаргаш ол шугум марксизм-ленинчи өөредиттге, бистиң шимчээшкинниивистиң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазынга дүүжүп турар, ол чорук үүле Чехословакияның национал үнделиг эрге-ажыктарынга эвес, харын база делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкинниниң эрге-ажыктарынга дүүжүп турар дээрээнге бүзүредилдг бис.

Берге, болганчок-ла оныа берге байдалдарда ажылдап, демиселге принципиалдыг болуп артары кайы хире чугула болуп турар деп чүвеин дурзулгалындан эки билир Канаданың, Португалияның, Бразилияның, Перунуң коммунистиг партияларының төлээлекчилериниң чугаалары антиимпериалистиг демиселге боттарының коммунистиг партияларының бедик харысалгазын медереп билир чорук сингиккен.

Фашистиг Португалияда чажыт чоруктуң берге байдалдарында 43 чылдарда ажыдап турар партияның удуртукчузу эш **А. Куньялдың** бажы-биле медеглээни: Бистиң бодалывыс-биле алырга, ажыдунма кайы-даа партиялар бодунуң национал сорулгаларын колдадыр болзар аазы политиктиг эвиледдер-биле каттыжарынче чүткүр болза, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязындан боду чайлаар азы ооң туружуун үргүлчү критиишимнин ёзаруу-биле көөр болза, халапшыг частырыгны кылыр иинек.

Амгы байдал, империализмниң агрессия хоруу болгаш идеологтуг мыйыыкшыны күш болгаш идеология талазы-биле эрес-маадырлыг чоруктуп, СЭКП-ни долгандыр, Совет Эвилелин долгандыр коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаарынга шыңчы чорук, СЭКП-биле, делегейге баштайгы социалистиг күрүне-биле үүлбес найырадыын бадыткалы сингиккен. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаанны СЭКП-ниң туружуун деткип турары, тайбынын, демократиянның болгаш социализмниң херээнин тиилелгээн дээш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, антиимпериалистиг бүгү фронтунуң хүзөлеңин кадыг быжыглаарынга шинтирлиг чорук коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң чугааларында илереэн.

(Июнь 12-де «Правда»).

СЕТКИЛДИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларын Москвада болуп турар делегей Чөвүлел хуралын Тыванын культура ажылдакчылары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле хайгаарап турар. Чөвүлел хуралдың болуп турар үезинде ажы-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның талазындан империализмге удур демиселге коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин, бүгү депшилгелиг күштерни сырый каттыштырары дээш чаңгыс аай бодаллы илередип турарынга бистиң сеткилиивис ханып турар.

Бистер, совет кижилер, төрээн Коммунистиг партиявыстың политиказын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаар дээш чорудуп турар утланыышкынын бүрүн деткип келген болгаш деткип турар бис. Ол утланышкынны Леонид Ильич Брежнев Чөвүлел хуралга чугаазынга тодаратkан.

Делегей коммунистериниң шуулганы болуунуң мурнунда салынган сорулгаларны марксизм-ленинчи ёзу-биле принципиалдыг шинтирлээр талазы-биле моон соңгаар-даа улам үре-түннедиг ажылдаарын сеткилдин ханызындан күзеп турар бис. Тыванын культура ажылдакчылары боттарының күш-ажылчы салыышкыны-биле Төрээн чуртунуң күүү-шылалын улам быжыглаар. СЭКП-ниң алдарын улам калбартыр херекке үлүүн киирер дээш чүүлдүлүг ажылдаар дээрэи чигзинг чок.

С. ЛАНЗЫ,
РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу.

БҮРҮН ДЕТКИИШКИН

Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилериниң күзелин, оларның дилээн ёзаглаар делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвада болуп турар Чөвүлел хуралының киржикчилериниче СЭКП райкому болгаш райкүүском телеграмма чорудуп, Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге байырны чедирбишаан, империализмге удур, бүгү делегейбе социал депшилге дээш, пролетаржы интернационализмниң тиилелгези дээш демиселге улуг чедиишкиннерлиг болуурун аңаа күзээн. Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын долузу-биле чүүлдүгзүнүп көрүп, ону язын-биле деткип турар бис дээрэи телеграмма чугаалаан.

Районнуң хөрээженнериниң болуп эрткен конференциязының киржикчилери база ынаар телеграмма чоруткан.

— Иелер бистер орая делегейге тайбынны, уруг-дарыгга аас-кежиин күзеп турар бис, уруглар бистиң келир үевис, ынчаргаш чер бомбузазынге өжээнежир чорук, ханыыг дайын турбас, харын эш-хуузунуң болгаш интернационализмниң угаан-бодалы тиилээп турар ужурлуг, хүн кеззеде чырып турзуун, ооң херелинге коммунизмниң тиилелгеан дээш бүгү күжүвүстү чидүрүп ажылдаар бис—деп, ол телеграммада чугаалаан.

Хүндүлүг атты тывысканы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1969 чылдың июнь 6-да Чарлыы-биле Тыва АССР-де ол болгаш ооң хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерге «Ленин маадыры» хүндүлүг атты, «Ленин маадыры» орденни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Бижиин бербишаан, тывысканы болза:

1. Караш Канчыыр Аратпага — Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң атты совхозунуң ажылчыны.
2. Елизавета Михайловна Гайтеровага — ажылдакчы, Чадаана хоорай.
3. Дандаш-кара Тамбаевна Дажыга—Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң ажылчыны.
4. Анай Хунаевна Донгавка — Өвүр районнуң «Коммунизмге орук» колхозунуң колхозчузу.
5. Серен Чымбаевна Сааяга —бажың ээзи, Бай-Тайга районнуң Дөн-Терек сууру.
6. Какаа Семеновна Сендельге—Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң ажылчыны.
7. Анай Тугаанчаковна Туматка—бажың ээзи, Улуг-Хем районнуң Ак-Тал сууру.
8. Клара Аймыжмевна Чагырмаага—Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң ажылчыны.

А.Н. Косыгинниң Данг Куанг Минь-биле беседазы

Июнь 11-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Совет Эвилелинде Доктаамал төлээлекчи черинин баштыңы Данг Куанг Минь-ни хүлээп алган.

Данг Куанг Минь Мурнуу Вьетнамның чонунуң төлээлекчилериниң чоокта чаа болуп эрткен конгрессинин дугайын дыңнаткан. Конгресс Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан тургузар дугайында шинтирлиг удурланышкынын КҮР-нуң Даштыкы херектер министерстводунга медеглевишаан, Тасты хемниң районунда совет-кыдат кызыгаарлыг участогунга дүшкүүрүүт чорукту чидиглеидирип турарынга төнчүлү салыры-биле дээштиг хемчеглерни алырын негеп тур.

Кыдат эрге-чагыргаларның чөнгээлиг үүлгедиглериниң шыңгыы уржуктары дээш харысалга кыдат талага бүрүнү-биле онаажыр.

Москва, 1969 чылдың июнь 11.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң пленуму

Дүүн ВЛКСМ-ниң Тыва обкомунуң VI пленуму болган. Анда «Комсомол кадрлары-биле ажылдың байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Д. К. Ооржак илеткел кылган.

Илеткел талазы-биле саналгалга ВЛКСМ Кызыл хоорайкомунуң бирги секретары А. Ромашов, ВЛКСМ Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем райкомнарының бирги секретарылары С. Ондар, С. Баян, Б. Шыырап, СЭКП Тыва обкомунуң партия комиссиязының даргазы М. Пахомов болгаш ооң-даа өскелер саналга берген.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. ВЛКСМ обкомунуң секретарылары турган Д. Тиимей, Н. Иванова оларның өске ажылче шилчээнинден ВЛКСМ обкомунуң секретарылары хүзөлегээнден оларны пленум хостаан. ВЛКСМ обкомунуң секретарынга А. Канзайны пленум сонгаан. ВЛКСМ обкомунуң комсомол органнар кылдазының эргелекчизинге С. Седен-оолду, школа талазы-биле кылдазының эргелекчизинге Е. Паланы пленум бадыткаан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерстводунуң КҮР-нуң ДХМ-ге НОТАЗЫ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Даштыкы херектер министерстводу дараазында түүлдерни Кыдат Улус-Республиканың Даштыкы херектер министерстводунга медеглеп тур.

КҮР-нуң Даштыкы херектер министерстводу нота парлаан болгаш бо чылдың июнь 10-да Тасты хемниң районунда (Семипалатинск область) совет-кыдат кызыгаарга болган болуушкуннарны каржызы-биле хажыдыш турар.

Шынында херектиң байдалы мындыг болган.

1969 чылдың июнь 10-да кыдат эрге-чагыргалар ол районда совет-кыдат кызыгаарга чаа чөнгээни организастаан.

Ол эзлечлиг авантюразын чажырып чаары-биле кыдат эрге-чагыргалар мурнуузу ышкаш, база-ла хөй одарындан малчыннарны ажыглаан.

Июнь 10-да 18 шак турда кыдат хамаатызы хөй одарындан аймакан районда совет кызыгаарны эртип кирген болгаш ССРЭ-ниң девискээринче 400 метр ханылаан ССРЭ-ниң девискээринче чажыды-биле шургуп кирген бөдүк кыдат шериг албаннызар кызыгаар үрээшкинин детkээн.

Совет кызыгааржылар совет девискээрдең үнүп чоруурун кызыгаар үрекчизинден негээн, ол негелдеге харын кылдыр кыдат шериг албаннызар автоматтар-биле совет кызыгаар таңнылдарын хенертен бооланн. Совет кызыгаар таңнылдары бот камгаладымн чурумун ёаглаар бооланшкын-биле харылаар ужурга таварышкан, ооң соонда үрекчилер ССРЭ-ниң девискээринден үнүп чоруткан.

Совет тала танкыларны болгаш бронетранспортёрларны ажыглаан дээр чүвеним дугайында кыдат нотада айыткан бадыткаашкыннарга хамаарыштыр кандыгыл дизе, ол бүгү чөнгээлиг сорулганы удуртулга болдурган хоозун бодалдыр.

Кыдат эрге-чагыргаларның чөнгээлиг үүлгедиглериниң шыңгыы уржуктары дээш харысалга кыдат талага бүрүнү-биле онаажыр.

Москва, 1969 чылдың июнь 11.

Чаа өөредилге чылынга

Тудугнуң шынары, темпизи дээш

Школаларны, уруглар албан черлерин чаа өөредилге чылына белеткээри хүнүң үгүлел айтырыгларының бирээзи. Чаа тудугларның темпизин дүргедедип, кылган ажылдарның шынарынче кол кичээнгей салза чогуур. Бистиң республиканың улус ажыл-агый олаанын ёзугаар 1969 чылда школалар болгаш школа өмнү четпээннерниң албан черлериниң тудугунга 2800 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген. Оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарынга 2300 муң рублиин чарыгдаар.

1969 чылда 1920 кижи өөреникир школа бажыңнарын база 710 уруг турар уруглар садтарын ажыглавга киирерин планнаан. Бай-Тайганың Тээлиге, Улуг-Хемниң Чаатыга 320 кижи өөреникир ийи школа тудуун база Таңды районуң Бай-Хаяка 960 уруг өөреникир школаны тудуп доозар үжүрлүг. Оон ышнаан Тес-Хемниң Самагалдайга, Бай-Тайганың Тээлиге 50 кижи турар, а Чадаана хоорайга 90 уруг турар садты ажыглалга киирери чугула боор турар.

Бо чылдың эрткен беш айында ажыл канчаар чорун турарыл? Чырыдыышкын албан черлериниге хамаарыжыр турар тудугларда тудуг-монтаж ажылдарын оюу ыглыг турар организациялар ооскүм темпилиг чорудуп турар. Проект документациязындан ажыглаар болгаш үрей ыглыг чоруктарның фактызы бар.

Чаа өөредилге чылынга

Тудугнуң шынары, темпизи дээш

«Тыва көдөө тудуг», «Тыва тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестери чырыдыышкынның тудуг-монтаж ажылдарынга хамаарыштыр чарыгдаар акша-хөреңгинниң кончуг аазаап кезиин шинчээдип алгаа. Чырыдыышкын министерствозунуң тудуг-монтаж ажылдарынга херек акшазындан ниитизи-биле 550,8 муң рубль азы чыл планының 20 хуузу шинчеттинген.

Республиканың районнарында школа тудуу чорудуп турар «Тыва көдөө тудуг» трезинниң ажылын көргө-дөөлүшпер. Бай-Тайганың Тээлиде школа тудуудуң № 741 кончуг чоруур механизастатттыынган колонна (начальнигги Галлахметов) ажылдап турар, шынд чүгле 6 ажылчын бар, дилиг материалдары-биле барык хандыртынмаан. Ажылда үрей кылыр чоруктар бар. Бажыңның ханазын 18 см чедир ийлеңнер туткан. Тус-тус класстар аразында хос черлер бар. Школаның спорт залының тудуунче ажда кирбээн, кылыр ажыл-агый хей. Шынарының ажылдап, материалдар-биле хандырылгаже кичээнгей салбас болза, ук тудуг чаа өөредилге чылынга чедир доозулбайн барын чадавас.

Ол-ла колонна Тээли суурда уруглар садының тудуун саададып турар. Даштындан көөрге, ажыл шупту башкарылган шыкаа болза-даа, херек кырында байдал ындыг эвес. Шилдеп каан соңгалар бусту бергилээн, иштики эжиктерни кылып кааны бүгай, дээштыкы эжиктер база таварымча чок. Шиферлерни салып каазы шын эвес, аразында хос черлерлиг, дөөвирде курлаг штукатурканың аразы тудушкан эвес. 5 см чедир хос бар. Ыяш шаланың чамдызы кургаш, аразы хөзай берген. Одалга системазы, канализация болган чырык ам-даа сургустунмаан, ажылды ара соксаткан. Ажылда үрей кылдыышкынарның шуптузуун санаар болза, оон-даа хой. Тудуг ажылдарының шынарынче кичээнгей салырын база катап сагындырар апаар-дыр.

Кызыл-Мажалык суурда 140 уруг турар садтың тудуунуң шынары база багай. Бажыңның ханаларын тууйбудан кылын турар, тиглер аразын тудуштуруп турары чаңгыс аай эвес. Бо объектиде ажылдың темпизи оожум чорун турар. Ажылды шын организастаар болза, темп-даа дүргедээр ийик, херек кырында кызза чогуур ажылдар кончуг хей.

Чадаана хоорайда 960 кижи өөренир школа тудуун база 90 уруг турар садты № 463 кончуг чоруур механизастатттыынган колонна (начальнигги Островидов) чорудуп турар. Ылаңгыя уруглар садының тудуу оюа саадаан. Чүгле 9 муң хире рубльди шинчээдирп арткан түүбүведе, тудугчулар далаштайн турарлар. Ажылда бар үрей кылдыышкынарны, шын эвес конструкцияларны эдерингө арткан акша-даа четпес байдал бар. Тудугнуң проектизин сагыйайн баргаңындан, шаланы катап турар үжүрга таварышкан. Хеп кургадыр шкафтарда чылдыыгаа приборларын тургуспаан, ынчангаш ол бүгүнү катап эде кылыры көрдүнген. Ханаларда вентиляция каналдары турар чер арттырбааны шын эвес. Чаагайжыдыгаага хамаарышкан ажылдар база хей. Ыяштарны, чечектерни хөйүү олуртуру чугула.

Санитар-техниктиг база электромонтаж ажылдары амдыда доозулбаан. Уруглар садын котельнаяга улаарда база хей үе негеттинер апаар. Тудугчулар, үе силерни манаас болгай, ынчангаш шакүени чеп ажыглаан, шалымкын ажылдаарынар чугула.

Улуг-Хем районнуң Чааты суурда бо чылын ажыглалга кирер үжүрлүг школа тудуунда ажыл амга дээр чорувайн турар. Ук тудугну № 586 конжуп чоруур механизастаттынган колонна чорудуп үжүрлүг. Тудуг ажылдарынга чарыгдаар 117,3 муң рубльден чүгле 13 муң рубль шиңгээттинген. Ажылдың темпизи шак мындыг боон турда, тудугну чогуур хуусада ажыглалга киирери берге.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң капитал тудуг кылдыын, ооң инженерзери чырыдыышкын албан черлериниң тудугларынга техниктиг хайгаралды коштаткан. Оларның хынаалдэ, хайгаарал чок чоруунуң уламындан үрей кылдыышкынар, проектизиден ойну кылыр чоруктар бар боон турар. Бар четпестерни чайладырыпкыр бүгү хемчегзерни алыры чугула.

Чаа өөредилге чылынның эгези — сентябрьның 1-ге чедир хуусаа эвээш арткан. Арткан үеде бүгү-ле тудугмонтаж, септелге ажылдарын дүрген темпилиг. Бедик шыңарлыг чоруударын чедип алыыр ужурлуг бис.

Г. ПРОКАЕВ,
чырыдыышкын министерствозунуң тудуг секторуунуң начальнигги.

Зөрин районнуң «Мөрен» колхозунуң № 3 хойнуу бригадазының хойжуларының аразында Давва Авир мурнакчыларның санында. Ол бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 99 хураганны камгалап алган.

ЧУРУКТА: Д. Авир. А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Сибирьниң келир үези

ЧООКТА ЧАА Новосибирск хоорайга Сибирьниң будуруучу күштериниң келир үедеги хогжулдезиниң дугайында бүгү-авилел конференциязы болуп эрткен. Анда Совет Эвилелиниң делегейде атсураглыг улуг эртемденнери, чүрттүп улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының түскай эртемниглери, Сибирь зонавының областтарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының партия, совет, ажыл-агый органнарының удурткучу ажылдакчылары киришпеен.

Конференцияның киржинчилериниң мурнунга салдынган кол сорулга болза, Сибирьниң экономиктиг хогжулдезиниң дүргелдирининг оруктарын тодаралыры турган. Ол айтырыга хамаарыштыр кол плеткелдерни планнарлыг хуралга академиктер М. А. Лаврентьев, Н. Н. Некрасов, А. А. Трофимчук, Л. А. Мелентьев, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү А. Г. Аганбегян болгаш өске-даа суургалыг эртемденнер ыялганнар. Конференцияның секция хуралдарынга 300 ажыг плеткелдерни дыңнаан. Оларның аразынга биктиг республиканың телээлекчилери эртем кандидаттарын В. Солдатов, К. Шактаржык болгаш К. Күжүгет оолар Тываның улус ажыл-агыйының келир үедеги хогжулдезинге хамаарышкан плеткелдерни түс-түзүнде ыялганнар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң даргазы М. К. Мендүме конференцияның пленарлыг хуралынга сос ап чүве чугаалаан.

Соолгу он ажыг чылдар дургузунда Сибирьниң девискээринге минералдыг казар байлактарның кайгамчык улуг кургавырларын ажыктан. Чижээзээргө, Барыын Сибирьниң чавызаажында нефть болгаш газтың делегейде он улуг курганы тыныкпаан. Красноярск крайның, хоорай трай-спортуунуң кедеп келгенде улуг тудугларын келир беш чылда шаамыкпан темнилер-биле чөрүдар деп турар. Оңнуг металлдар тывыжыны болгаш болбазыладыглазын Норильскиге, Ангара хем унунга, Байкал хөл мидиңга мөөнүзөрн көрдүнген. Иркутск областка ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң, химиянның, тудуг материалдарының улуг тудугларга тургустунар. Келир беш чыл планының дургузунда Чита областка болгаан Бурят АССР-ге алдын, чес болгаш дар-дүгү тывыжының улуг тудугларын эгелээр. Оон-биле чергелештир үк черлерге коодө ажыл-агыйның, ыяштың мал ажыгын дүрген хогжудерни планда кордүнүп турар.

ТЫВАНЫҢ девискээрни келир үеде оңнуг металлдар, хомүр-даш болгаш дар-дүгү үлетпүрүнүң хогжудерине улуг перспективтиг район деп конференция саанаан. Келир бен чыл планынга Кызыл-Даштыгның коргулчун, ак-демир будурер комбинадының тудуун киирери чугула деп турар саналдар бар. Оон ыңай Тывага мөңгүн суунун будуругезини уламчылаар планнаан. Ынчангаш ук областка моон соңгаар ортумак хемчээлдиг болгаш бичии хоорайларга үлетпүрүнү хогжудерни кол үгланыышкын болдуруга чогуур деп конференция саналдаан.

Красноярск крайның девискээринде кызымал байлактарның улуг курлавырларының бары-биле чергелештир ында суг энергиязы кончуг хей. Ынчангаш ол крайга хөй энергия болгаш чылыг хереглээр будурүлгелерни (алюминий болгаш химия үлетпүрүн) хогжудери, база соңгу чүктүү болгаш Саян-Шушенскинниң күчүлүг үлетпүр комплексилерни тургузары планнаттынган. Томень, Омск болгаш Томск областтарга машина тудуу-биле чергелештир нефть-газ үлетпүрүн улам дүрген хогжудер, хоорга трай-спортуунуң кедеп келгенде улуг тудугларын келир беш чылда шаамыкпан темнилер-биле чөрүдар деп турар. Оңнуг металлдар тывыжыны болгаш болбазыладыглазын Норильскиге, Ангара хем унунга, Байкал хөл мидиңга мөөнүзөрн көрдүнген. Иркутск областка ыяш болгаш саазын үлетпүрүнүң, химияның, тудуг материалдарының улуг тудугларга тургустунар. Келир беш чыл планының дургузунда Чита областка болгаан Бурят АССР-ге алдын, чес болгаш дар-дүгү тывыжының улуг тудугларын эгелээр. Оон-биле чергелештир үк черлерге коодө ажыл-агыйның, ыяштың мал ажыгын дүрген хогжудерни планда кордүнүп турар.

ТЫВАНЫҢ девискээрни келир үеде оңнуг металлдар, хомүр-даш болгаш дар-дүгү үлетпүрүнүң хогжудерине улуг перспективтиг район деп конференция саанаан. Келир бен чыл планынга Кызыл-Даштыгның коргулчун, ак-демир будурер комбинадының тудуун киирери чугула деп турар саналдар бар. Оон ыңай Тывага мөңгүн суунун будуругезини уламчылаар планнаан. Бедик ооллуг улус ажыл-агыйының бүгү адырларында хуш-ажыылдың будурүкчүдүн бедидери эң ков айтырыг болуур. Оруу чедип алырда үлетпүрүнүң адырларын специалистээры чугула деп конференция саанаан. Оон аңгыда чүрттүн оске областтарындан болгаш республиканың улустар эккеп ажыддадыры-биле үлетпүрүнүң улуг комплексилерни тудуп тургускан, аңаа чүрттаргаш, коммунал хандырыгаашы, медицинаның, культура-чыгыдыышкын и ы ң тудугларын калбартыры чугула болуп турар.

Сибирьниң кол демир-орук шугуумун дургаар эмин эрттер хей будуругелер мөөнүзөрнө берген. Ынчангаш демир-орук-биле чүгле соортугезеп соолгу үеде берседен турар апаргаш. Оң чорукту чингедири-биле моон соңгаар мурнуу демир-орук шугуумунуң чоогунга улуг будурүгелерни тургусса чогуур деп конференция саанаан. Оларга хамыктың мурнунда Сави-Шушенскинниң үлетпүр комплексаи (энергия машиналарының тудуу). Тайшеттиң болгаш Барнаулдуң кара металлургия заводтары, маш үлетпүрүнүң, химияның чаа тудугларын хамаарыжыр. Оон аңгыда соңгу чүктен Красноярск крайже чаа демир-орук шугуумун келир бен чыл планында тургузуп эгелээр деп шиңгээлээр.

Сибирьниң будурүкчүдүн күштериниң моон соңгаар хогжудериге конференция шиңгээлээр ролдуу ойнаар деп-зиниге оон киржикчилери долу бүзүредиинин илерейлээн.

Д. САРЫКАЙ,
конференцияның киржикчизи.

Кызылдың тудугжулары

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезинниг тургузукчуу В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруңга база Совет Тываның 25 чыл ооңуун байырлалыңга чедишкинниг ужуражыр дээш «Кызыл тудуг» эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу Борис Александрович Белковка удуртkан 30 кижилиг бригада найысылаадын ийиги кварталында 60 аал иштө чүрттаар 5 кат бажыңлыг ханазын шалыпкын салып турар.

Тудугжуларның бригадазы планын хуусаа бетинде күүседир дээш, эргелелде калбаргаң чарышка киришкеш, чылдың эгезинден бээр шудургу ажылдап, ай, квартал даалгаларын доолдур күүседип келген. Ынчангаш ол коллектив эргелелдиң шалыпкы бригадазы болуп, тиилекчиге саналдып келген. Бо бригада арткен ажыл-агый чылында тудугжу бригадаларның аразында калбараан социалистиг чарыштың чыл түңнелинге база тиилекчи болуп, бирги черин чаалап алган. Аңаа «Кызыл тудуг» эргелелин мактап бижикти тывысхан.

Тудуг эргелелиниң шалыпкы бригадазы бо чылды үеринишкининг доозары-биле бедиткен хүлээлгелерин алган. Бирги кварталда эргеледдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп артыкан. Шалыпчы бригада ол чедишкининерни бижыглаан, ам-даа шудургу ажылдавышаан.

Коллектыв май айның тудуг планын 100 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планын 138 хуу чедиргеп. Тудугжуларның аразында тудуг ажылыары үр чыладарда ажылдап келген мөргежилдиг хоочуун эштер хей.

Ылаңгыя Нина Кразева, Евгений Баваалов 14-14 чыл, Хертек Домүр 20 чыл, Федор Фокин 37 чыл ажылдап, Кызыл хоорайда оларның тудуу тургусаан албан организацияда бажыңнары, культура албан черлөрө, школа өөредилге черлөрининң улуг-биче бажыңнары, чүрттаага бажыңнары барык чок зөө-дээн сөглеп бүдүүр.

Үстүнде адаанывыс хоочуун тудугжулар бөттарының алган хүлээлгелериң ай бүрүзүнде 110—115 хуу күүсеедип, чаа келген ажыык оолдар, кыстарның тудуг ажылынга мөргежиниринге дузалажып, байлак дүржүлгазын дамчыдып берип турарлар. Чижээ, аныяк оол Донгак Алдын-оол бир чыл бүрүүгаар тудуг талазы-биле мөргежинге чок келгеп, ам бо хүнүнде хоочун тудугжуларның арга-сүмээни өөренип ап, кызымаакай чоруунуң ачызында ай онаалдаларын ажыр күүсеедип, мурнакчыларның одуруунда саналып турар.

Бригада бо хүнүнде тудуп турары беш кат чүрттаага бажыңының сөөлгү кажың орту эштир туда берген. Озар совет тудугжулар хүнүнге чедир чүрттаага бажыңның ханазын салып доозаан. үстүнү чыларга сеңнин салып, кыры крышалаарынга белеткеп доозар сорулгалыг.

Мурнакчы бригадавың кежигүннөрө бо хүнүнерде бистиң улуг Төрөөн чүртүвүстүң пайысмалы Москвада болуп эртип турар Коммунистиг болгаш ажылчын партиязының делегей Чөвүзел хуралының делегейге бижыг тайбыны тургузар дээш бир эстеткилдиг чүтаалажып турар чүүлүн айтыырынга дугайында төп болгаш республика соңгуннарындан улуг кичээнгейлиг вомчүн, радиодан дыңнап турар.

С. ТАМЧАЙ.

Чарыш кыптыккан

«Тыва кобальт комбинатының кол металлургия корпузунда шеверлел ажылы туктаан. Бо хүннерде 80 гире шеверлекчини ында меңнеп.

Ында ам Хову-Аксының түүгжулаларына дузалажыры-биле Ак-Довуракан болгаш Кызылдан шеверлекчилер бригадалары келген.

Ажылга авданзыры, билдингии-биле Ак-Довуракан келген түүгжулар ылгалыг, ээлелери гей-аът киирип турар. Ак-Довуракан келген оң Марьясовтуң шеверлекчилер бригадазы биле Хову-Аксының оң Соколова үдүрткен коллективи, Кызылдан келген оң Сарыг-оолдуң биле металлургтер суурунуң оң Содуманга удуртkан бригадалары бот-бодунуң чарыынче кыйгырышкаа.

Кузовунда «Сүт» деп бижиктиг цистерналыг машиналар Таңдыда дүржүлгө станциязының төп сүт-бараан фермазыындан элбең сүттү хүннүң-не ийи катап кээп алыр. Ол сүт, суг дег аңаа агып келбес-не болгай. Оны саап ап турар ажылчын кижилер ында хөй. Оларның аразында саанчы Мария Оюн болганчын-ла шылгараан турар кижилерниң бирээзи. Ол бо чылдың эртнен айларында эң хөй сүт саап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шаңнап мактала киргеп.

ЧУРУКТА: М. Оюн саалдаже кириптер дээш белетиниң алганы ол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Байлакты камгалаар

Чоокта чаа ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район Советтиниң ийиги сессиязы болуп эртекен. Аңаа «Бойдус байлаан камгалаар болгаш оны чеп ажыглаар база өөскүрөр дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Районда бойдус камгалалыының 6 организациязында 340 ажыг кижиниң хаара тутkан. Ында районнуң колхозтарының, совхозунуң идепкейлиг хей-шинтичилерв киржип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң үшкү сессиязының бистиң республиканың бойдус байлаан чеп ажыглаар, оны камгалаар болгаш өөскүрүп сайгарадырынче бүгү ажылчы чонның калбак киржилгезиин хаара тудар хемчээлер дугайында хүлээп алган докталының амыдыралга боттандырар талазы-биле райкүүском болган кодээ Советтерниң талазындан тодаргай хемчеглер албаанын девискээттар санаалыңа илереткен.

Бистиң районнуң тудугларында түүйбуну, даштың, шлактың ажылгавайн турар. Колдуунда ыяш одаазы, а хөмүр-даштың кончуг эвээлтиг чарыгдап турар. Ол чорук аргаанын ыяш курлавырын эвээжеткен.

Чүгле 1969 чылда бөзин ажылагыйының ниити хереглеериниг 12500 кубометрни, ооң 10 муң кубометрин одалгага хереглээн. Ол дээрге 125 гектар черниң арга-ыяжын узутнан чок кылыр дээн сөз. Кескен ыяштыг чөп ажыглаарының хынаалдазы кошкак. Ынчангаш кескен ыяштарның дөжээ узун хевээр артып калыр, а ужурган ыяштарның будуун аштавайн каалтар чоруктар хей. Бойдустуң үнелиг байлаанын камгалалы дыка кошкак. Ооң уламындан ерт айыылы болуп турар. «Карааҳөл» колхозтуң девискээрининге 200 га ажыг черниң арга-ыяжы болгаш еске-даа байлаа орттенген.

Шүй, Ак-Хем, Чиңге хемнериң унунга 744 га черге тарыш олуртkан ыяштарның 356 газы ажаалга хайгаарал чогуундан шуут үмнээн. Ак-Хемде, Чиңге-Дагда тарыш олуртkан ыяштарны мал базын үрегдээн. Хемчик үнүүда 70 га чыжыраганының 42 газы база үмнээн. Ында ыяштарны, чадаң үнүштерни доктаамал ажаан кадагалавайн келгенинден кадың, үрелип турар. Бо талазы-биле Тээли кедээ Совет, районнуң коммунал ажыл-агый черн, райкүүском бо чүгүлга ажылче киэзиргей салбайн келген.

Бойдус камгалалының хоойлузунда кедээ ажыл-агыйның ажыктыг ажыглаар база өөскүрүп сайгыдрадыр хемчеглерниң дугайында район Советтиниң сессиязы тодаргай шиитпирнең хүлээп алган.

А. АДЫГБАЙ.

Лампа имистелген

«Улуг-Хаа» совхозтуң Хайыракан салбырының төөгүдө чаа тудуглар калбарган, чүрттаачы чөн-даа ажаан хой сүүр. Чүгле бо чылын безин төп одалга системазындан чылыдар 12 чүрттаага бажыңын ажыглалга киирерп көрдүнген. Оң бүгү ыяш болбайн кавчаар.

Ам үеде сүүрда электрп чырыы чок, бажыңнарда керосин лампалары имистелип турар.

Апрельде мурнунда ажыыдап турган станциявысты септедир дээш чоруткан. Ооң орнунга чаа мотор эккеллеп. Генератор үрелеен дээш, база бир чаа мотор эккеллеп. Ам-на электроэнергия-биле сүүрүнү хандырган. Чүрттаачыларның өөрүшкүүү-даа ажаан болган. Ынчалза-даа үр болбазында чаа шивчедиктиг совхоз төөгү Кеок-Чыраакке аппарган. Чүү болганын тодаргайлывысха, оон нүүк улуг. Хайыраканта тааранып дөөр.

Ам кайчаарыл? Бир-таа ыңдыг чүве болза, биче күчүлүг моторлан бергее. Ам Хайыраканда электрпк энергизиниң чок. Амыдыралга-даа, ажыл-агыйга-даа ол тааранып чок. Совхозтуң электрик инженерө, ажылчыл немнелеп биктиг сүүрүнүң чүрттаачыларының дилеп-негелдезиин киржингейлиг көрүп, дөрүй хемчээн алыры чугула.

Н. ХЕНЕЙ.
Улуг-Хем район.

Почтазындан

Ажылдың түңнелдери

«Октябрь 30 чылы» колхоз хойларын аралап кыргын эгелээн. 18 электрп хачылыг агрегат, 40 хол хачылыг пункт ында белеп. Амгы үеде 434 хойну кыргаашн, олардан 780 кг дүктү алган.

Колхозтуң малчынвары бо ажылды чоокку үеде чедишкининг доозарын шиитпирлээн.

Ол пунктуда ажылды организастыр, чогуур хуусазында доозарынче кыйгырып турар дөзүн, плакаттар чок.

«Сүт-Хөл» совхозтуң малчынвары чарыштың түңнелин үндүрген. 18 ойну кадарлыы төрүүр үүс өшкүге онаштыр 100-тен 125 чедир аңайны менди алган. Алдыы-Ишкинде ешкү бригадазының кадарчылары М. Шагдыр үүс ешкүге онаштыр 125. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. Доржу 122, М. Норбу 116. О. Даккай 110 аңайны алган.

Үстүүг-Ишкинде эш С. Даваалын бригадирлээн ешкү бригадазы база эки ажылдап, бригада ниитээн-биле үүс ешкүге онаштыр 88, а Мавүүректе коммунист С. Ашакка удуртkан ешкү бригадазы 87 аңайны доруктурган. Ишкинде ешкү кадарчылары М. Натпит-ол төрүүр үүс ешкүге онаштыр 103, О. Мыргыына 104 аңайны өстүрген.

С. МОНГУШ.

Кичээнгейге алзын

ХАРЫЛЗАА АЖЫЛЫ БАГАЙ

СЭКП-ниң XXII съезжиниң аттыг совхозтуң төөгү Хайыракан суурнуң чүрттаачыларының радио дамчыдылгазының докладаазы эвес дыңнап турар. Ылаңгыя Кызылдан болгаш Чадаанадан кылган дамчыдылгаңы орту четпээнде-ле үзүүн кааптар таварыгалар хей. Тываның-биле он шакта Кызылдан дамчыдылганы шуут дыңнаавайн турар бис. «Дыңнаңар! Кызыл чугаалап турө деп, чөрдө-ла Чадаанада радистер оңу үскеен, өскее программа үзүп каар. Кандыг-бир онза чүве болгаи бе дээш кичээнгейлиг дыңнаарга, аңаа-ла дамчыдылга болур.

Мында хомудалны бижип орар чылдагаанын болза, бодум пиваапд, чер чедип шыдавас кижи ыеп. Ынчангаш хүн бүрүүнү аңыдырады-биле солуннар, журналдар, радио дамчыштыр таныжар кижилер мен. Бүгү чүрттө, делегейде болуушкынар-биле чергелештир Тываның аңыдыралын долу биилп алыскаардыр мен. Солуннар болгаш радиога хандыкшылым-даа оон тывылган. Радио дамчыдылгазын, эң ылаңгыя тыва дамчыдылганы үзүп каап турары шуут алдептиг.

Чагыдыганы чогуур хуусазында экпелбес дугайында салбыр эргелекчизи В. Сатка, дамчыдылга дугайын радист К. Дажылбаага-даа дамыпадып турар чүве-дир. Ынчалза-даа четпестерни чайладыр хемчеглерни албайн турар. Харын-даа районнуң кадрылаа белдирининг начальнигги эш Шадров безин «бистө аныяк оолдар ажыыдап турар, ынчангаш олар опчоктанып, дамчыдылганы үзүп каапгардыр» — деп, тоомча чок хамылаар.

О. СИИРИН-ООЛ,
пенсионер.
Чөөп-Хемчик район.

Ленинчи идеялар боттаныышкында

ХУУЛГААЗЫННЫГ ЧЫРЫК

ХҮН ХЕРЕЛИНГЕ чыраан шенне четпе дег, саарыгга чайыналган хүп-даа дег, чалбыжы чок хуулгаазын чырык — электри оду амгы үеде апаа-ла бир чүве, эскет чок хереглел болу берген. Чайның ванинде соодукчудан дөй өттүн үштүп ап тура, телевизордан Москванын Кызыл төлүн көрүп олура, электри чырыын сактып орар араттар бис. Үлетпүрде база кедээ ажыл-агыйда кадыг ажылдарның механизастаапкыны болгаш автоматчыдылгазы электри күжүнүң ачызында боттанып турар. Электри одунуң бүдүрбес чүвези кайда боор чалбыыш чок черге чалын, хол чок черге тудунгур күш—магалыг чүве-дир йлн, өнүүк!

Барын кызыгаарында ай үнүп, дүн дүжүп орда, чөөн кыыгаарында хүн үнүп, чөлээш тыртып турар улуг чуртту электрижидерининң планын Ленин башкы ажылдап кылган. Оон идеялары, чагыглары бүгү совет кижилерин тура-соруу-биле чайгылыш чокка боттанып турар. Ленинизмиң өөредин сагыш-сеткилди чырыдып келири дег, Ильичиниң лампочкалары караңгы дүнүү базып, чайынаныл турар.

СОВЕТ ТЫВАДА электрижидилгениң базымнары улуг. Үнген хүн херелиниң тараары дег, ол мынаар дүргеп тарап. Саян эдээн хүнзээректеткен. 1925 чылда республиканың нефть одалгалыг баштайгы электростанциязы 40 киловатт күчүлүг турган болза, 1931 чылдан соңгаар локомотивтиг электростанциязының күчүзү ол чылын түгле 240 киловатт турганындан 1951 чылда 16100 киловатт чедир өскен. Тываның электрижидилгезинге Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ада ёзу-биле сагыш салып, арат кижи кезээде Ильичиниң лампочказының хереливиң адаанга чоруун дээш, улуубиле дузалап келген. 1958 чылда Кызылдың бүстүрбиналыг чаа электростанциязы ажылдап эгелээн, оон күчүзү 20 муң киловатт ажыл турар.

Электрижидилгениң шүүлүг чалгыы республика долгамнерин эргеен. «Тыва дег-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар хөй энергияны хереглээр, оон ужурунда ында улуг күчүлүг электростанцияларын тутпан. Ам үеде Ак-Довуракты электростанциязының күчүзү 7500 киловатт чедип турар. Кызылдың болгаш Хову-Аксының электри станцияларын электри дамчыдылга шугуму-биле тудуштурган, ол дээрге республикага бир-ле дугаарында кылган бедик күжениишкинниг шугум-дур. Сөөлгү чыларда электроэнергиязын оске-даа черлерде калбаа-биле тарадып турар. Хоорайдан аңгыда Кызылдың электростанциязы бээп 26 колхозтарны болгаш совхозтарны хандырып турар. Бир эвес 1945 чылда республикага түгле 900 муң киловатт-шак электри энергиязын будүрүп турган болза, эрткен чылын 137 миллион 100 муң киловатт-шак электри энергиязын будүрүп үндүрген.

Ленинчи электрижидилге планын күүседиринге энергетиктерниң чогаадыкчы ажылы улуг ужур-дузалыг. Кызылдың электростанциязының чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары электри дериглелерин сайырангайжыдарынга, ажыл-агыйның ук адырында аар ажылдарны механизастаарынга болгаш ажылдаар байладарны акижидеринге улуг үлүүн киргеп. Сөөлгү он чылдар дургузунда 600 чогаадыкчы саналдарны будүрүлгеге шиңгээткен, оон 160 муң рубль хире хөренгинин кампан алган. Түгле эрткен чылын бээп 23 муң 400 рубль кампалганы чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны ажыглаанындан чедип алган. Оон иштинде турбина цехиниң начальнигэ А. К. Капустиннин 17 саналын будүрүлгеге шиңгээткейиниң түнелиндэ 5,5 муң рубль кампаттынган, а хыналда-хемчээлге херекселдериниң болгаш автоматиканың слесары В. И. Плотницкийниң 22 саналы 1780 рубль, турбина цехиниң улуг машинзи О. М. Селинниң 9 саналы 1160 рубль кампалганы чедип алыр арганы берген. Чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдарны республиканың өске-даа энергетика төптеринде чорудуп турар.

УЛУГ СОРУЛГАЛАРНЫ күүседиринге коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин күштүг салдарын чедирип келген. Кызылдың электростанциязы коммунистиг күш-ажылдың будүрүлгезин деп хүндүлүг атты 1964 чылда алган. Эрткен үениң дургузунда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары ат дээш демисел онза калбарган, ам үеде 191 кижи ол атка четкен, 230 кижи ол ат дээш демисемин турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп бедик атты 8 цех, 8 бригада, 3 эскчег ээдилеп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының үрет үнделдери кызыгаар чок ачылыг. Тываның электрижидилгезинге күрүвенин чарыгдалдары сөөлгү чылдарда шапкын өскен. Бир эвес 1966 чылда чаа-даа электри четкилерин калбартырыпга капитал салыышкыны 873 муң рубль тургап болза, эрткен чылын 2 миллион рубль четкен, а 1969 чылда 7 миллион рубль түнүү шиңгээдип алыр. Келир беш чылдың дургузунда ажыы бичче үүрмек электростанцияларын үндүр кыскаш, бүгү республиканың электрижидилгезин бүрүн доозар. Бо чылын бээп Кызыл — Ак-Довурак аразының 220 муң вольт бедик күжениишкинниг электри шугумун тудуштурар, а чоокку чылдарда Красноярск болгаш Саян-Шушенск ГЭС-терниң чиик үнелиг энергиязы Тываның улус ажыл-агыйынга барааллаттынар.

Электри энергиязының тоолдап ханмас ачыдузалын келир беш чылда дорааи-на көре бээр бис. Кызылдың электростанциязын чаарты дериир, суг чылыдылгазының шугумнарын тургузар, оон ачызында хоорайга одалга суу пиндер үүрмек суугуларны, досканарларны чок кылыр, шайысылаадың одалгага болгаш пинг сугга хереглелиң чангыс черден хандырар аргалыг болу бээр. Ол дээрге күзел эвес, а боттуг херек: ук ажылдарны чогумчалыг чорудар сорулга-биле ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң ийи улуг тудуг-монтаж организацияларын — Кызылдың төп электростанциязының болгаш чылдыдыга четкилериниң тудуг эргелелин («Кызыл ТЭЦ тудуг») болгаш электри тудуг ажылдарын күүседир 72 дугаар механизастаап колоннаны тургускан. Ийи улуг организацияның ажылдап, чүс-чүс ажылчыпнар инженер турда, төрээн Кызылдың арын-сырайы үндезинин-биле чаартына бээр деп бүзүреветтиң аргазы чок. Ол дээрге ыш деп чүвениң барааның көрбес, чодураа, ыт-кады, хаазы, дыт, шинн чыды сиңиккен, хөлбең ногаан шимелделиг сесерлик хоорай болу бээр дээнн ол-дур.

БҮТҮН УЛУГ БАПКЫВЫС болгаш баштыңчывыс В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга база Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур республиканың энергетиктери бүзүрелдин-биле чоруп олурар. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, улуг баштыңчының юбилейин төлептиг күш-ажылчы херектер-биле уткуур дээш, бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан. Тываның энергетиктери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырып шыдаар дээрэп читпинг чок. Ол дээрге ленинчи идеяларның амыдырапда боттанышкыны, улуг баштыңчының ажылдап кылганы электрижидилге планының боттуг уламчылаалынга төлептиг үлүг ол болур.

Алдын-оол ДАРЖАА.

Пштики хеп трикотажының Актюбинск фабриказы — Казахстанның эң аныяк бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ынчангаш ында колдуунда аныяктар — ортумак шкоолларны чоокта чаа доскааннар ажылдап турар.

Фабриканың коллективи тергиин эки ажылдап турар. Чыл эгезинден бээр пландаы ажыр 35 муң рубльдин трикотажны ол кылып үндүрген. Актюбинчи кыстар бо чылын он үш миллион ажыг кылыгларны белеткеп үндүрерлер.

ЧУРУКТА: фабриканың цехтериниң бирээзинде, а ажылдап турар кижи — кавандровщик Тамара Борисова-дыр.

Д. КАРАЧУНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УРАН-ШЕВЕР КЫЛЫГЛАР

Барын-Хемчик районнуң уран-шевер кижилериниң кылган чүүлдериниң көрүлдезин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаатканн. Ол көрүлдеге уран-шевер даараныкчылар, аргыкчылар, чазаныкчылар, сиилбикчилер болгаш чурукчулар киришкен. Делгелге көргүзүгге тыва национал хептер, угулаалар, эт-эдилелдер, игил, бызаанчы, ойнаар чүүлдер, дириг амытанарның дүрзү-хевирлери болгаш чураан чуруктар хөй болган.

Районнуң колхоз, совхозтарында, албан организация черлеринде, будүрүлгелерде ус-шевер кижилер янзы-бүрү хевирниң 200 ажыг кылыгларын боттары кылган, көрүлдеге экелгеннер. Көрүлдеге киржир талазы-биле «Барлык» совхозтуң, оон Хөнделең болгаш Аксы-Барлык салбырларның партия, профэвилел организацияларының, хөрээжеңнер чөвүлелдери улуг ажылды баш удур кылып, организакчы чоруун коргускен. Ынчангаш ол улуг коллективтиң ус-шеверлериниң даараан, аргаан, чазаан чүүлдери бедик үнелелди чедип алган, көрүлдениң ниити бирги черин алган. «Большевик» колхозтуң, «Шекпээр» совхозтуң хөй-ниити организацияларының, көдээ клубтарының уран-шевер кылыгларның көрүлдезинге организастыг, эки белеткелдиг кээп киришкен.

Уран-шеверлериниң иштинден Эрги-Барлык ортумак школазының ажылчыны аныяк чазаныкчы П. Д. Сарыг-оолдуң пөштен В. И. Ленинниң дүрзүзүн улгаттыр кылганы солун болгаш чараш болуп, көрүкчүлерни магалаткан. Оон ажылын жюри эки деп санаашт, чазаныкчыларның бирги черин тывыскан. Хөнделең суурда эш Хертек Монгалбининиң чонар-даштан чазап кылган хөл-шыдыраазы болгаш хүрежип турар ийи могезн база эки деп үнелеткен. Бот-тывынгыр чуруктулардан Кызыл-Мажалыкта Өрнүгү Чыдыының чураан чуруктары эң ээдре болган.

Даараныкчы шеверлерден Аксы-Барлыкта Күжүгет Мелек, Аянгатыла Сарыглар Өлзеймаа, Дөн-Терезинде Картышка Ооржак, Монгуш Сенди, Кызыл-Мажалык суурда пенсионер Сат Бүрүнмаа оларның даараанны шаандагы тыва ала тонналары, бөрттери, бичии уруглар идиктери, барба, таалың, сыртык арны, шай, дус хаптары, бышкактан кылган алгы хаптар ышкаш эдилел аймаа чүүлдери онза чараш болгулаан. Ол ышкаш, «Барлык» совхозта тракторист Хомушку Биче-оолдуң чазап кылган игил. бызаанчызы чараш болган, а ол хөгжүм хереселдерин туткаш, боду ойнаарга чылган чон дыка магадаан.

Аргыкчы ус-шеверлерниң кылган чүүлдери сан-даа, шынар-даа талазы-биле аки болган. Хөнделеңде Хомушку Бертик, Зоя Күжүгет. Аксы-Барлыкта Монгуш Балымаа, «Шекпээр» совхозтуң ажылчыннары Макаалай Монгуш, Өпей Монгуш, Монгуш Күнзенмаа, «Большевик» колхозта Сада Окушаа, Александра Бара-сал, «Дөн-Терезин» совхозта Кырынчай Сат, Кызыл-Мажалык суурда З. Иргит, М. Баранова, Р. Суидуй олар хөй, өшкү дүктериндеп, өн-базының үлаазыннарлан өр, хөрээжеп, улуг, биче кижилериниң кедер ажемирлерин, свитерлерин, бөрттерин, хол хаптарын болгаш ынзы-бүрү угуулзалыг адилелдерни кайгамчык чараш, эки шынарлыг кылдыр аргаанар. Көрүлеге кирген кылыглар, оон киржикчилери-даа хөй болган. Ынчангаш ус-шеверлер 30 кижиге шаннал-макталды тывыскан.

Уран кылыгларның район көрүлдезинге Ак көдээ Совет (даргазы эш С. Сюрюн, парторганизация секретары С. Даржаа), Ак-Довурак хоорай Совети (даргазы эш З. Манчина), Кызыл-Мажалык суур Совети (даргазы эш М. Чес) барык-ла киришпээн болгаш аңаа уткуштур канлыг-даа белеткел ажылдары чорутпаан болган. Ленинчи юбилейге белеткел хемчегларнн үстүнде алаан черлер ышкаш тооп көрбес чорук шын эвес. Шиңгыг ажылдар моон соңгаар-даа хөй катап болур болгай, ынчангаш илерээн четпестерден чогуур түнпел кылыры чугула.

М. ЧУЛЬДУМ.

Барын-Хемчик районуң культура килдизиниң эргеленчизи.

делегей бо хуннерде

Сырый каттыжыышкынны быжыглаарының чугула фактору

(Делегей парлалгазы Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайында)

★ **БЕРЛИН.** (СЭТА). ГДРниң парлалгазы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылын чырыдарын үргүлүлеп турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң чаңгыс эвинин болгаш сырый каттыжыышкынының ажок улуг ужур-дузазын айытпышаан, «Нойес дойчланд» солуунуң демдеглээни болза, «Москвада делегей Чөвүлел хурал бистиң демисевистиң көдүргүшкүнүнге боттуг байдалдарны тургузуп турарь.

Империализмге удур демиселге шинтпирлиг күш болур делегейниң социалистиг системазының төөгүлүг ролюн «Берлинер цайтунг» солуп демдеглээн. «Империализмге болгаш реакцияга удур шаап халдаашкынның демисел депшилгелиг бүгү күштерниң кол сорулгазы болур. Ол демиселге хөделинишкиннерниң чаңгыс эви тургустунуп, каннаплыр» деп, солуп бижээн.

«Бауэрн-эхо» солуунуң бижээни: «Коммунистерниң делегей шуулганы империализмге удур бүгү чурттарда демиселди улам ыңай идепкейжидерине онза улуг ужур-дузалыг. Чөвүлел хурал империализмге удур демиселде удуртукчу—делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырарының хереэнге чугула базын болур. Москвада Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазының онза чугула ужур-дузазын парлалга демдеглээн. Бо политиктиг шылгараңгай документиде делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң бүгү код айтырыгларының марксизчи-ленинчи аналазын бергеп, коммунистиг болгаш бүгү революстуг күштерниң мурнунга, антиимпериалистиг бүгү күштерниң мурнунга тургустунган өйү келген айтырыгларына шинтпирлээринин оруктарын тодаратканн деп, тайылбырлакчылар чаңгыс үн-биле демдеглеп турар.

★ **РИМ.** (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Чөвүлел хуралының ажызы италь парлалганың бирги чергеенің темазы болуп мурнуку хевээр артышпаан.

Римниң болгаш можуларның бүгү солуннары СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын онза ужур-дузаның салыышкынын киирип, келир үеде коммунистиг шимчээшкинниг болгаш бүгү кижи төрелгетеңге ажок улуг ужур-дузалыг болуп турар.

★ **ВАРШАВА.** (СЭТА). «Жиче Варшавы» солуунуң демдеглээни: Чөвүлел хурал ажылчын болгаш национал-хосталгалыг бүгү шимчээшкинге солуургалдыг болуп турар. Чөвүлел хуралдың кол айтырыы—ылгалдар туразажок, чаңгыс эпти быжыглаары болуур.

★ **ПРАГА.** (СЭТА). Төлээлер баштыңнарының чугааларын тайызырлавышаан, «Руде право» солуп делегейде күштериниң деңзигүүрү моон соңгаар-даа тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм күштеринге ажыктыг кылдыр хөгжүүр дээрзинге оларның ипергейлээн бүзүрелин демдеглээн. Чөвүлел хуралга төлээлер баштыңнарының чугааларында антиимпериалистиг демиселге ниити хөделинишкиннерниң чаңгыс аай платформазың коллективтиг ажылдап кылырынга хамаарышкан чүүлдерни солуннар демдеглеп турар. Чөвүлел хуралда ең чугула айтырыгларны чугаалажып турар, оларны чугаалажып көөр чорук коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыштырар чүүлдерни тывар болгаш быжыглаар арганы бээр дээрэнн «Працо» солуп бижээн.

★ **БАРЫЫН БЕРЛИН.** (СЭТА). Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының парлалга органы «Дэ Вархайт» солуп Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазының бүрүн текстизин киирилде-биле кады тускай парлап үндүрген. «Бүгү делегей Москваже көрүп турар» деп улуг эгелиг бодунуң тайылбырыгга «Дэ Вархайттың» бижээни: «СЭКП-ниң төлээлер удурлукчузу Л. И. Брежневтиң чугаазында делегей байдалының бүгү талазыг анализи берди. Социализм күштериниң тивлээринге ханы бүзүрел чугаада сиңиликен. Чөвүлел хурал кол сорулганы—делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң быжыглаарын чедип алырынга чогаадыкчы ажылдың шын уламнышкыны-биле эртип турар деп чүвени көргүскен».

● **ПАРИЖ.** (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының ТК-ның органы «Франс нувель» дээр педели саныида үнер журнал Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайын дыңнатпышаан, «чаңгыс-даа делегей Чөвүлел хуралы од хире демократтыг ёзу-биле белеткеттинмейн келген» деп, демдеглээн.

Журналдың демдеглээни болза: «Бо Чөвүлел хуралды чыыдырганы ажок улуг болуушкун болуру боду-ла билдингир-дир. Бистиң партиявыс ақы-дуңма партияларның делегей Чөвүлел хураддарын эрттирериниң эргежок чугулазын шагдан бээр айтып. империализмге удур. тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш бистиң ниити демиселивистиң кол айтырыгларын өөренип көөрүнүң эң ажыктыг хевири ындыг чөвүлел хуралдар болур деп санап келген». Бистин партиявыстың XVII съездизи делегей Чөвүлел хуралын чыыдырары дээш саналдаан. Ақы-дуңма партияларның чаңгыс эвин быжыглаарының, ниити хөделинишкиннерни боттандырарының, революстуг болгаш дешпилгелиг бүгү күштериниң антиимпериалистиг демиселиниң чаңгыс аай калбак фронтузуп тургузарының оруунга чугула үе-чада Чөвүлел хурал болур дээрэнн кезээде санап келген бис.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин быжыглаары дээрге, антиимпериалистиг демиселдиң эрге-ажыктарынга-даа база чурт бүрүзүнүң улузунуң эрге-ажыктарынга-даа бир аай дүтжүп турар эргежок чугула чүүл-дүр.

ГДР-НИҢ АДЫ БЕДЗЭН

Сириянын пайысылады Дамаскыга дугуржулгага ат салдынган, ол дугуржулганы ёзугаар Сирий Араб Республика Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көрген болгаш оон-биле дипломаттыг харылзаалардың элчин черлериниң деңнелиинге тургузар.

Мывчангаш ай бичеле ажыг үеде Иракпын, Камбоджаның болгаш Суданның соон дарый дөртку күрүне — Сирий Араб Республика ГДР-биле дипломаттыг харылзааларны тургузар дугайын медеглээни ол.

Бо фактыларның ужур-дузазы билдингир. Тайбыга ынакшылдыг политиканы чайгылыш чокка чорудуп турар ГДР-ниң делегейге алдарының доктаамал бедик турарын ол фактылар көргүскен.

—●—

АЗПАК-тын сессиязы доозулган

ТОКИО. (СЭТА). Азия-Оожум океан чөвүлелиниң (АЗПАК-тың) дөртку сессиязы бодунуң ажылын Японияның Ито хоорайынга дооскан болгаш элдептиг дыңнадыгны хүлээп алган. Сессияның киржикчилери «делегей болгаш чер-черге хамаарышкан делгереңгей айтырыгларны чугаалажып, Азияда база АЗПАК-на бактаган чурттарда байдалдың дугайында санал-онаалдарын солушкан» деп, дыңнадыгда эдыткан. Олар мурнуу-вьетнам ёзу-чурумга «ханы эп-сеткил каттыштырылгазын» бадытканн.

Сессияның эрткен бүгү хүннериниң дургузунда АЗПАК-ка удур демисежип турар демократтыг күштериниң чыскаалдары Японияга соксавайн келген: митингилерге хүлээп алган резолюцияларда демдеглээни-биле алырга, АЗПАК Азияга дүшкүүрлүг байдалды чидигландырып, ол районда тайбыным болгаш аймыл чок чорукту кошкадып турар. Бо хүннерде профэвилелдериниң Кол чөвүлели, Социалистиг партия, Коммунистиг партия болгаш Японияның өске-даа организациялары АЗПАК-тан үнерин негээн негелдени Сатонуң чазаанга киирген.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң информация агентилели Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Москвада ажылдап турар лугайын дыңнатпышаан, делегейниң 75 Коммунистиг болгаш ажылчын партиялары амгы Чөвүлел хуралда киржип турар фактыны демдеглээн.

Пролетариаттың тиилелгези дээш демисежип турар партияларның бо төлээлекчи Чөвүлел хуралы улуг чедиишкин-биле доостуру чиглининг чок деп, Конгонуң информация агентилелиниң бюллетенинде бижээн.

Дайынчы чорудулгалар

ПАРИЖ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери америк-сайгон шериглерге болгаш оларның чалчалары шериглерге улуг шаап халдаашкыныг хемчегларни идепкейлиг калбартырын үргүлүлеп, дайзынга чаа-чаа боттуг согуушкуннарны тававыштырып турар. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизинин Сайгондан дыңнатканы-биле алырга июнь 11-де мурнуу-вьетнам патриоттар артиллериязы детки-кидин алгап, америк-сайгон шериглериниң туруштарывче моонеттингеп халдаашкынны удаа-дараа чоруткан. Патриоттарның ол чаа хемчегларинин түнелинде дайзынга дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг когаралды тававыштырган.

Камбоджаның ДХМ-ниң нотазы

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Бо чылдың апрель 19-тан май 12-ге чедир үеде Камбоджаның Компонгчам можузунга АКШ-тың ужар чүүлүнүң чашкан хоран-химикаттарының уравуундан Камбоджаның көдээ ажыл-агыйынга чедирген когарал 8,7 миллион ажыг америк доллар болган. Ол дугайын Францияның Пномпеньде элчин черинге Камбоджаның Даштыкы херектер министерствозунуң чоруткан нотазында чугаалаан.

Чедирген когаралдың орнун АКШ-тың чазаандан эгидер болгаш камбоджа девискээрге америк ужар чүүлдүн хоран химикаттарны чажарын доп-дораан соксадыр херекке дуза көргүзерин Камбоджаның Даштыкы херектер министерствозу Франциянын чазаандан дилээн.

КАМБОДЖА ГФР-БИЛЕ ДИПЛОМАТТЫГ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ҮСКЕН

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Камбоджа күрүнезининг баштыңы мыгыуур салгакчызы Нородом Сианук Камбоджаның ГФР-биле дипломаттыг харылзааларын үскен дугайын медеглээн. Бо медеглелдэ Пномпеньге болган чөвүлел хуралга кылган. Ол хуралга Камбоджа чазактың министрлерн болгаш өске-даа улуг албан-дужаалдыг кижилер олурушкан.

Төлээлерниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Сайгон администрациязының президентиниң Тхиеу-биле АКШ-тың президентизиниң ужурашкан дугайын тайылбырлавышаан, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң төлээлекчизиниң медеглээни болза, Мурнуу Вьетнамдан бодунуң 25 муң солдаттарын үндүрер дээн АКШ-тың шиитпири пропагандисчи кажарлаашкын болур. Бо хемчег болза, АКШ-тың улузун оожургадырынче болгаш делегейниң хөй-ниитизин негелээринче угланган деп, Национал фронтунуң төлээлериниң төлээлекчизи парлалгага тараткан медеглелинге демдеглээн.

Коалисчи чазакты тургузарындан АКШ-тың президентизин Никсонның болгаш президент Тхиеунуң ойталааны президент турган Джонсонуңн чорудуп келген ол-ла дайын политиказын АКШ-тың чазаа үргүлчүлеп турар дугайын херечилээн деп, медеглелде демдеглээн. Ол политика «Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралынга дешпилгеже оруктуг мөөнзактан турарь».

Бенгал мугулдурунда бирма балыкчылар улуг четкилерин шее тыртып турлар. П. НОВИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

База бирээни дужааган соонда...

Ортумак эртемниң дугайында аттестатты алырының үшму эмзамени дужааттынган. База бир чаа өөрүшкү, тиилелге чедип келгени ол. Он чыл дургузумда шудургу өөренип келгеннерге кандыг-даа бергедээшкин таварышпазы чугаажок. Оларга кандыг-даа билет «аас-кежиктиг» болгаш эмзамен ду-

жаага соонда сетнил, хөөн-даа өөрүшкүлүг.

Бо чурукта бөлүк двозумчуларны көрүнер даан. Олар Кызылдың № 1 школазында өөренип турарлар. Шупту эмзаменнерни чедишиминиң дужаап алырынга олар бүзүреливиг.

Е. ЧУРКИННИҢ фотозу.

ЭМЧИ, ЭШ, ӨҢНҮК

ФЕВРАЛЬДЫҢ эгезин. Ынчан Өдүген тайгаашка хар улуг болган. Аъттыг чоруп шыдавас. Чаңгыс ивиниң баскан изи-биле өскелериниң чазыг чок, кадыглаңдыр таптап каашкан кокпаланчак оруундан чандыр базар болза, харже курлак чедир сиг кыннывр. Анчылар дүктүг хаак-биле чоруп болур. Соок база дыңаыг. Ол-ла үеде «Тоора-Хем» совхозтуң Мөңги-Хөлде иви фермазынга мындыг турган: ортузунга чедир хар-биле шуглаңнакан майгыннар, арыг иштинде улуг даалыдар дег ында-мында өнее берген турар; оларның хоорааларындан үнген ыштар чокпак-чокпак пөштер аразы-биле өрү чаржы бээр, олардан кээп, үүүп турар ивилер кургамыдыр алгырбыштаан, шыштың аалды оттур медээлеп турганазыг; майгыннар зөв чүве дег сагындырар. Иви малдыларга харның улуунга бодаарга соок берге. А олар оон кортпаанывар.

Кежээликтей соок киткеп келген. «Соок дээш олурба, аштадым дээш манава» дижир болгай. Пөштер, хадылар аразында дыйлагар, чаңгыс ивинин ышкаш үттелчек оруккугаштап чары мунуп алган, чолдак хореткээштиг, дергезинде чүү-хөөлүг, бичежек болгаш бедегер сыныг кижи чарыгының быгынарында тепсенгилеп албадавышаан, бирде четкен ивинин тыныш пеле тырткылап, бирде хыраалыг арның чода түткүлап, кезек болгаш-да соонда эжинче хая көрүнүп каап чортуп орган. Михаил Федорович Галкин ол Тожу районнуң мал эмнелгезинин ветеринары сакты берген чүве дег, тайгада ивижи өңнүктери-биле хөөрежир, иви малды шинчиир, тарыыр, эмнээр дээш фермага эмчи эжи-биле кады далажып келген. «Галкин», «Михаил» деп ат, фамилияны билбес кижи Тожуда ховар. Михаилди Мөңги-Хөл төрээн оглубиле демей хүлээп алган.

Михаил-биле эртенинде ужурашкан мен. Ол соокта безин бөрт чок, пиджачин бергеп, ак халат кеткен, кадарчыларның дузазы-биле ивилерин пөшке чаңгыстап чыпшыр баглаан, оларның боостазынче эм кудуп зай чок ажылдап тур. Пөштер аразында, асфальт орук дег, кадыганы берген шыырда ивичары сыңыышпас. Сактырга оларны тарып доозарынга каш-даа хонук негеттинги дег. Ынчалза-даа Михаил: «Ийи-үш хонуктан доозарып кызыдар бис...» деп бүзүредиг чугаалады. Чүгле ол эвес, иви шинчиири, деңгелии тодарадыр ажыл база бар турган.

Ыя минуталарда мээң бодалым чаэрби чыл мурнунче шилчий берди. Ынчан, 1949 чылда күскээр кыжын, холунда чемодан тутканда, ак кидис идиктиг, хып дээн аныяк чолдак эр Тоора-Хем суурга көстүп келген. Ол-ла чылын ветеринария техникумун доозкаш, Тывага ажылдаарыбиле келгени ол. Шоолуг үүве ыыттавас, томаанныг, ийи-чаңгыс хөөрей бергенде каттырынчыг сөстери, олуг-баштаа-биле каттышкаш, солун болгаш хөглүг сагындырар ол кижи суурнуң аныяктарынга-даа, чоок-кавының малчыннарынга-даа билдингир апарган. Ажылга кызымаа, аңаа дүрген өөренип алыксаары, кадыр-берт тайга черинiң моондактарынга түрэ дүшпези — Михаилдиң эки шынары дээрэнi билип турган бис. Ийе, Михаил Галкин шак-да ындыг кижи эвеспе деп үнелээр херек. Ол аңаа төлептиг...

ОЛ КЕЖЭЭ агаар бүрген келгеш, быскан хар чаапкан. Чылып орары илден. Михаил Федорович хүнүң бадыр тургузур ажылдаашкы, могап турушкан: дээ, чүүк бааргында, холуң сыртанып алган чыдыр. Шутлак-дожек-даа салып берикер дивээн, шай, мүн хамык ужур чер чоруп билириинде эвес, а ажыл-херектi бүдүргеш келириңде. Малчыннар Галкинниң ачы-дузазын, арга-сүмезин чогуур өй-шаанда ап, ооң келирин четтикпейн манап турар ужуру ол.

— Шай чыыр-ле, — деп, кыс хөнек аппарып салды.

Михаилдиң эптими: бас-бактандыр олурупкаш, шаажан аякты чаңгыс холдап туткаш, бир талазынче шала хыйыжыпкаш, шай аартаарыпта эки өөренген ашактар дег, ийп-үш шаажанны улаштыр аартапты. Иви сүттүг хонуг сарыг шайны Михаил та чежеин ишкеп, дүлгеп, ишиттээн эттп, иви быштаан та чежеин чээн. Ивижилериин, эске-даа малчыннарның машиназы ыыаар баарын билип алган турар. Хамык ужур чер чоруп билириинде эвес, а ажыл-херектi бүдүргеш келириңде. Малчыннар Галкиннiң ачы-дузазын, арга-сүмезин чогуур өй-шаанда ап, ооң келирин четтикпейн манап турар ужуру ол.

— Чамдык чылдарда биске мал чудаксап, аарыг тыптып келгилээр-дир Чем чогундан ыңдыг эвес. Мал чеми бистехей. Ооң кол чылдагааны — малчыннарның ажылга харысалга чогунда. Ооң ынай, мал ажылын эртем ёзугу-биле чорудуп биларга малчыннар бисте ховар. Малчыннар бо черiниң онзагай байдалын эки барымдаалавайн турар. А бистер, мал эмчилери, малчыннарга ховар барып, малды ей-шаанда шинчиивейн, тып-

Кижи болгаш ооң ажыл-херээ

кандыг-даа чеми — Галкиннiң чеми болган. Ол — бөдүүн, ындыг-мындыг деп холуп чорбас.

МИХАИЛ ФЕДОРОВИЧ — эки агитатор. Мөңги-Хөлдүң ивижилериниге делегей байдалының дугайында, районда, колхозта ажыл-херектiң дугайын чугаалап берди. Тывалап, орустап чугаалап орда дөмей билдингир. Даартазында Галкин ферма эргелекчизи Кенден-биле ажыл-херек ужун хөөрежип орда көөрге чангыс одагның анчылары, кожа өгүүн эллери-биле дөмей сагындырар.

Элээн дыштанышкаш, тоттур чемненгеш, Михаил Федорович сактып чугаалап ор:

— Келгеним кыжын чүве. Райкүүском кел диди. «Алыг-джер четкеш кел, ооп, Думчугаш-биле кады» — деп мындыг. Берге-ле командировка болган ийин: Алыгджерге барташ, ол черниң ивилерин эмнээр... Билбес эвес силер. Тофаларын чурту-дур ийин. Ийилээ хаптывыс оң. Чүү дээр сен, ооончүк чүве чок: ивн мунуп чораан эвес, оруктун бергезин, тайга, сынның кадыр-бертин. Чудаңы анай дег апаргап мен. Бүгү-ле ъттбот бузук-биле дөмей-ле! Чарыдан дүшкеш, кылаштаар дээш олура кээп дүшкүлээр мен. А Думчугажым дээрге баштап алгаш дее көстүр, ында көстүр — чүгле ийи буду далбаңнаар. Чамдыкта кижим чаңчанып үпер: «Дүргеп чорт, ооп!». Оо, Думчугаш дээрге! (ынчан Тоора-Хем көдээ Советiниң даргазы турган боор) Че, ол-даа канчаар, эки болган харын. «Эргээ өөренiринден бергээ өөрең» дээр ийикпе? Ылаңгыл иви эмчиан кижи таңгаа чоруп билбес болза, иви мунган, арыг кижен херээ чок... А ам дээрге ивиге олурупканымда силербиле дөмей-ле боор мен. — дээш, Михаил Федорович чаактарын хавыдыр тутказ, бажының дүгүн агжаар суйбап кагды. — Оо, оон бээр үүле болду, чаэрби чыл четти, ам кырый бердим. Бодунар билбес эвес силер мени...

Ийе, Михаил Федорович, Тожунуң малчыннары сеңи чаңгыс өгде кады орары ышкаш билир. Алыгджерже командировканы ак сеткилдиг күүсеткенiнден бээр билир. Моон соңгаар-даа билир апаарлар. Өңнүктери көвей турда, ажыл эки турда мактал ыяп-ла турар.

Тожуга ажылдап, чуртап тура чер чоруп, черге хонуп билбес кижини үүге деңнээр апаарыл? Ону Михаил эки билир. Малчыннар кезиң чораан черге чааскаан-даа хонар. Бир фермадан өскеээнге, бир авалдан өскезинче орук баштаар улаачы-даа боон шыдаар. Суг улгадып, агаар соон, орук-чирик бергеденда турза, баар деп планнап алган черинче ыяп-ла хаптар. Аът-хөлге бергедей берзе кымда аът, мотоцикл барын эңдевес, кайы албан чөлаанчыдаалыңар. Тарып олурткан ыыштарны, чадаң үнүштерин болгаш чүүл бүрү чечектерин дээш «эске-даа ногаанчыдылгаларны чогуур үезинде суттарып, оларның эки өзүл үнерин камгалаалыңар.

Медицина ажылдакчылары — санитаркалар, медицина сестралары болгаш фармацевтер, фельдшерлер болгаш эмчилер! Ажылыңа чоннуң орту-зунга медицина хандырылгазының культуразын болгаш шынарын бедидээлиңер. Медицина эртемнiң чаэ-чаэ чедиишкиннерiн практикага ажыглап турган херек кырынга боттандыраалыңар. Бистиң үругларывыстың аарыгларын эвээжедиилиңер. Будүрүгелерiнiң болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының кадыын камгалап, диспансер хайгаралынга алыылыңар, туберкулёз база брушелёз аарыгларын эвээжедиилиңер. Аарыгларның тыптып келгинiн (диагнозун) шын илередип, эмнээшкиннiң эки-жидээлиңер, амбулаториополиклиниканың ажылдарының хөй кезиин кедээ ажыл-агыйларның фермаларынга, будүрүлге черлериниң цехтериге болгаш участоктарынга чорудаалыңар.

Арыг-шеверiниң болгаш корум-чурумнуң идепкейлиг демиселчизи болуру — бистиң үр чылдарда үүүн назылыг чурттаарывыстың чүгүлэ үндезини болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Чурттала-коммуналь ажыл-агыйының бот-оруага-чарыгалыг участогу республикада чурттакчыларга, будүрүлгелерге, организацияларга болгаш колхоз, совхозтарга чечек рассадазын садып турар. Ооң ассортиментиваэ албек. Төлевирiн туда болгаш туда эвес-даа саналжып болур. Адреэшвис: Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда 165 дугаар бажың, азы Ленин кудумчузунда «Чечек» магазинин.

КӨРҮЛДЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Культура бажыңынга чоокта чаа чоп шыгырт долдур олурупкан. Ленинчи 100 чылга болгаш Совет Тываның 25 чыл ойнга үткүштүр 7 суурларының уран чүүлүнүң көрүлдези болуру ол. 7 черниң көрүлдези ол-ла хүн болуп четтигипкен.

Үк көрүлдениң түңнелинде 1-ги черни «Ишкин», 2-гиниң Бора-Тайга, 3-күүнү Алдын-Маадыр салбырлары түс-тузунда алганнар. Ол дээре черни алган суурларның ажыллагыйы-даа, уран чүүлге организаастыг киржилгези-дээ, концертинiң утка-шынары, хаастаалгазы, хевя чергe эки болган. Үстүнде эки болуп адыг киргеи черлериниң удуртукчулары бот-тывынгыр концертке боттары киришпишаан, удуртуп келген. Боттары назы талазы-биле ээзэн догүй бергидээн, бо чоокта концертке-даа киржип чорбаан салбыр башкарыкчылары эштер С. Монге-Назын, Т. Какпаанак, В. Тойлуг-оол оларның концерттерiн ханы үткалыг сөстер-биле чарлап, боттарының белеткеп алган номерлерiн көргүзүп турган, башкарып турарынга киржикчи аныяктар улам хей-аът кирип, көрүкчүлер соңуурган, магадап турганнар.

Бо көрүлдеге улгады берген киижилерiниң киржип турары кажангызындаа-даа хей болган, черге концертке киржип чорбаан тыва эки турачы О. Кыстаа, шериг хептиг үүүп келгеш, реширегиниң марыжы «Дагаэ баарын» ырлаттарга, көрүкчүлер байыр чедирип, тура халчып турган. Ооңдаа өске улгады берген киижерiниң номерлерiн улуг дыка сонуургаан. Моон аңгаш көөрге, төөгүдүг юбилейге үткүштүр чоннуң хей-аът көдүрүүшкүнү-даа, черге культура, уран чүүлге хандыкшылының өзүл орары-даа илдең-дир.

Ынчалза-даа совхозтуң парткому, дирекциа чери чогуур өйүнде ус хуусаны айтып, бүгү-ле албан организацияларынга бир деңге айтымышкынны берип каан турда-ла, чамдык черлер көрүлдеге дыка куду деңнелдиг болганы хараадаачыг. Чижээ, Сут-Аксы суурнуң көргүүү черле шырак болур боор деп, салбырлардан келген киржикчилер, райондан төлээлер ынчап турганнар. Ол ындыг болбаан. чүге дээрге совхозтуң төөнүде чамдык албан черлериниң удуртукчулары боттары концертке киржириңден туржук. концертке киржир киижилерiн чогуур ус-шагында белеткелче чорутпас, ажыл чай чок дээр хөөн-биле болуунуң чурттап турган суурунуң ады дээш туржур дээрзин херекке албаанындан ындыг куду түңнелдиг болган.

Сут-Аксы суурда. ортумак школа, ажылчын кооперацин. район эргелиг эмнелге, почта салбыры, көдээ Совет дээш оон-даа өске албан черлериниң удуртукчулары көрүлде белеткелиниче киичээнгей салбайн келген.

О. СЕВЕН-ООДУП.
Чөөн-Хемчик район.

Спорт

Мурнунда — „Саян“

Июнь 9-та «Хүреш» стадионга бүт бөмбүүнүң талазы-биле Кызыл хоорайның бирги черни дажы ооң уламчылаан. «Саян» биле «Енисей» командалары ужурашкан. Ооңнуң эгезинде «Енисей» атакалап киргеш, беш минута болганда сайны ажыткан. Ооң соонда халдаашкынны улам күштедиргеп. Ынчалза-даа «Саянның» вратары Анатолий Фирстовтуң аваапгыр, шимченгир чоруунда сан ап шыдаваан.

Ооңнуң бирги чартыы кежээк чедип чорда «Саян» командазы инициативаны алгаш, халдап киргеш, удаваанда-ла 3 санны хинирип алган. Ооңнуң ийиги чартында «Саян» бодунуң алган инициативазын биче-даа кошкаттаан база 3 бөмбүүнү киир тепкеп.

Ынчангаш ооң 6:3 санныг болуп. «Саян» командазының тиилелгези-биле тенгеп. Санчылар кымга-даа үүтүтбаан, мурнап чоруп орар.

М. ГАМИДОВ.

Ийи районнуң спортчуларында

Хандагайты суурга Өвүр биле Мөңгүн-Тайга районларның спортчуларының маргылдаазы ийи хонукта үргүлчүлээн. Баштай ооллар, уругларның 100 метрге чарыжыга Өвүрүнүң спортчулары Владимир Хенден биле Светлана Бүрбү тиилээн. 800 метр, 1500 метр черлерге чарышка база-ла Өвүрүнүң спортчулары бирги черни эзэлээн.

Волейболга Өвүрүнүң ооллар командазы (капитаны Д. Кончай) 3:1 санга үткан. Мөңгүн-Тайганың хөрээженнериниң волейбол командазы өвүрүзүнүң тиилээн. Шахматка, шашкага, стол теннизинге, хүрешке өвүрүнүң спортчулары тиилеп үнгеннер.

Мөңгүн-Тайганың аалчылары маргылдаага киржириңден ангыда бот-тывынгыр ураа чүүлүнүң концертин район төвүнге, «Коммунизмче орук» колхозка көргүскеннер.

Бирги разрядчылар немешкен

Ийиги разрядтың шыдыраачыларының мергежил белдеринiң маргылдаазын май 24-тен июнь 5-не чедир республиканың «Спартак» спорт ниитилели Кызыл хоорайга организастап эрттирген. Бо маргылдаанның соолгу салыглары эң-не чидиг, солун байдалга эрткен. Эгезинден соолзурегиже чедир шыдыраачылар Сендаш, Шаалый олар барын-да мурнап келгеннер.

Соолгу салыгларга өскерилгелер болгулаан. Ылаңгыя 11-ги салыгда Шаалыйны Бай-кара үткан, а Сендаш биле Конгарның салзы хаайым болган. А Алдын-оол Бахаевти үткан.

Ынчангаш 11 салыгдан алыр чогуур 8 санныг Бай-кара 9, Шаалый, Сендаш, Алдын-оол олар 8—8 санныры алгаш, бирги разрядтың нормазын дужааганнар. Моон-биле республиканың шыдыраачыларынга бирги разрядты 4 кижиниң немешкени ол.

Маргылдаанны бирги категориянның судьязы Мөңгүш Боро-Хоевич Кенин-Лопсан организастыг, билдилиг, эки судьялап эрттирген.

Маргылдаанның түңнелинде блиц турнир (дүрген ойнаар) болган, аңаа М. Кенин-Лопсан биргинзин. Алдын-оол дараазында черлерни эзэлээннер.

Ш. МӨНГҮШ.

Шыдыраачыга булуң

БЕШКИ КИЧЭЭЛ

Ам бодаларның үнезин (күжүн) биилп алыылынар.

Ооп. Бүгү-ле бодаларның эң кошкаа дээрзин биилп бис. Ынчалзажок ол чамдык таварылгаларда эң-не айылдыг боде болу берип-даа болур.

Бир эвес ооп удурланыкчыламының бодазын үзүткеп каап шыдаар болза — ол улуг чедишкин дээрзи билдингир. Ооп аңгыда. ооп хары угда ийи шөлче халдап. «чара хонуушкуй» кылып болур.

Дөрт аңгы квадратка үстүнген № 1 диаграммада ооллар шинтирлиг соггушкуларны кылып болгулар. Бирги таварылгада: а2—в3+ — чара хонуушкун! Ноянче халдаашкын — ша. Ноян дескен соонда, ак мерзе чиргир апаар, а бир эвес Фс4:в3 кылыр көжер болза, 2.а2:в3+ — мерзе база-ла үзүткеттинар.

Ийиги квадратта 1.в6—в7+ деп көш база-ла чара хонуушкун ноянче болгаш тергеже хары угда халдаашкын-дыр.

Үшкү квадратта 1.б6—д7× деп көшкеш, ак халазы чүгле чаңгыс ноян биле чаңгыс ооллуг болза-даа, удурланыкчыламы матка олуртуп болур. Бо ковчуг ховар таварылга дээрзи чугаажок.

Дөртку квадратта 1.г2—г3 деп көш — классиктиг чара илиишкин-дир. Камгалал чок ооп терге биле ээтче халдай берген. Ынчаарга олар ол ооллу чип ыыдавастар, чүге дээрге олар диагональ аайы-биле көшпестер болгай.

Бо чижектерни база көтап сайгарынар. Кошкак ооллан күштүг бода чүге коргарыл? дээрзи сиңерге ам билдингей боор деп идегээр-дир бис.

XIII вектиң улуг шыдыраачызы Филидориүң «ооп—шыдыраа ооңүнүң кол сорун киирикчиваэ» деэнi таварылга эвес.

№ 2 диаграммада турушту боттарынар сайгарып көрүнер. Ак талазындан эң күштүг көштү тывынар. Ооп соонда байдал канчаар өскерлирдир?

Баштайгы кичээлдерни каталтанар. Силерге билдингир чүрүмнарны ажыглавышаан, ажинер-биле ойнанар. Практиктиг ойнаашкын — шыдыраалап өөренирiниң үндезини болур.

(Кичээлдi мастерге кандидат Ч. Ооп чорудуп турар).

Редакторнуң орлакчызы С. К. ШОЛУУ.

• РЕКЛАМАЛАР • ЧАРЛАЛДАР •

Медицина ажылдакчыларының хүнү

1969 чылдың июнь 13-тен июнь 15-ке чедир медицина (эмнелге) ажылдакчыларының хүнүн бистин республикага эрттирер.

Ол хүн чурттакчы чоннуң ортузунга медицина хандырылгазының культуразын болгаш шынарын өскижидиргин база культурлуг амыдыраачурттала дээш демиселдиг, күш-ажылдың байдалын эки-жиктеннинiң дугайында чоруткан ажылдарының түңнелин үндүрер.

Ол хүнүң демдеглеп эртиреринге белеткеннинер!

Арыг-шеверiниң (санитариянның) культуразы дээш демиселге республиканың бүгү чурттакчылары: ажылчыннар болгаш колхозчулар, пенсионерлер база бажың ээлери, өөреникчилер, студентилер боттарынарның үүлүлерiн киириштиринер. Кудумчуларны болгаш херим-кажаалар ишкин, будүрүлге, албан черлерни, оруктарны болгаш тротуарларны, шөлдерiн база скверлерны — бүгүдезин эштап арыглаалыңар. Республиканың хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларын база херим-кажааларының ишкин-даштын ногаанчыдаалыңар. Тарып олурткан ыыштарны, чадаң үнүштерин болгаш чүүл бүрү чечектерин дээш «эске-даа ногаанчыдылгаларны чогуур үезинде суттарып, оларның эки өзүл үнерин камгалаалыңар.

Медицина ажылдакчылары — санитаркалар, медицина сестралары болгаш фармацевтер, фельдшерлер болгаш эмчилер! Ажылыңа чоннуң орту-зунга медицина хандырылгазының культуразын болгаш шынарын бедидээлиңер. Медицина эртемнiң чаэ-чаэ чедиишкиннерiн практикага ажыглап турган херек кырынга боттандыраалыңар. Бистиң үругларывыстың аарыгларын эвээжедиилиңер. Будүрүгелерiнiң болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының кадыын камгалап, диспансер хайгаралынга алыылыңар, туберкулёз база брушелёз аарыгларын эвээжедиилиңер. Аарыгларның тыптып келгинiн (диагнозун) шын илередип, эмнээшкиннiң эки-жидээлиңер, амбулаториополиклиниканың ажылдарының хөй кезиин кедээ ажыл-агыйларның фермаларынга, будүрүлге черлериниң цехтериге болгаш участоктарынга чорудаалыңар.

Арыг-шеверiниң болгаш корум-чурумнуң идепкейлиг демиселчизи болуру — бистиң үр чылдарда үүүн назылыг чурттаарывыстың чүгүлэ үндезини болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ТЕХНИКТИГ ОРТУМАК ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИП АЛЫРЫН КҮЗЭЭН АНЫЯКТАРНЫ КЫЗЫЛДЫҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ТЕХНИКУМУ ЧАЛАП ТУР

1969-70 өөредилге чылында техникум дараазында тускай мергежилдерге сургуулдарны хүлээп алыр:

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫР

Сес чыл школазын доосканнарны Үлетүр болгаш ниити тудуг

Казымал байлактарны болбаазырадыры Тудугда планнаашкын

Ортумак школа доосканнарны Үлетүр болгаш ниити тудуг

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР

Сес болгаш он класс доосканнарны Үлетүр болгаш ниити тудуг.

Техникум бүдүрүлге болгаш төлевилел организацияларынга ажылдаар тудуг техниктерни, план ажылдакчыларын, казымал байлактар болбаазырадыр фабрикаларга ажылдаар ортумак эртемниг тускай эртемнигlерни белеткээр.

ӨӨРЕНИР ХУУСААЗЫ

Үлетүр болгаш ниити тудутта: сес класс доосканнар — 3 чыл 6 ай, ортумак школа доосканнар — 2 чыл 6 ай.

Казымал байлактарны болбаазырадырында — 3 чыл 10 ай.

Кежээки салбырга — 4 чыл 6 ай.

Хүндүскү салбырга киреринiң билдиришкиннерiн июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Кежээки салбырга киреринiң билдиришкиннерiн июнь 1-ден июль 21-ге чедир хүлээп алыр.

Хүндүскү болгаш кежээки салбырларже кирип турарлар мооң адаанда эртемнерге шылгалда тудар:

Сес чыл школазын доосканнар:

математиканга (аас-биле), орус дылга (диктант)

ортумак школа доосканнар:

математика — (аас-биле) литературага (чогаадыг)

Хүндүскү салбырга киреринiң шылгаздазы август 1-ден 20-ге чедир, кежээки салбырга — июль 20-ден июль 31-ге чедир.

Киреринiң дугайында билдиришкинни боду эккеп бээр ийикпе, азы почта-биле чорудуп болур.

Билдиришкинге мындыг документилерни кожар:

Школаны доосканының дугайында херечилел, допчу намдар, эмчи шынзылгазы (№ 286), хемчээли 3×4 үш фоточурук.

Паспортун азы төрүттүнгенiниң херечилелин болгаш шериг билелин азы шеригге хамаарыжыр херечилелни боду-ла алгаш келир.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга хүлээп алганнарны ниити чурттаар чер-биле болгаш стипендия-биле хандырар.

Тыва өөренiкчилерни күрүнениң долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Документилерни бо адресче чорудар:

Кызыл хоорай. Щетинкин-Кравченко кудумчузу 30. Телефоннар 28-94, 24-55

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ИЮНЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Марс» 10, 11.40, 1.30, «Аглаарга ужуралдар» (1-ги, 2-ги сериялары) 3.30, 6.20, 9.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10, «Хайгымл үезинде болган чорук» 11.25, 1.20, 3.10, 5, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бриллиантылыг хол» 3.15, 5.10, 7.05, «Лебедев-Кумач», «Тыва сентябрьде», «Бриллиантылыг хол» 9 шактарда.

БИЛИП АЛЫҢАР

Сээктер—кадыкшылганың хорадыг дайынары. Олар — ижин тиилиниң, дизентериянның, туберкулёзтуң, глистериниң (ижинге амыдыраар маңгыс курттарның) болгаш өске-даа аврытларның халдавырлыг тарадып турарлар.

СЭЭКТЕРНИ ЧАГДАТПАҢАР!

Аъш-чемиңер тогланчыазын, хирлиг саваларны чогуур өйүнде аштап арыглаңар. Аъш-чемиңерiн болгаш саваңарны сээктерден дуглаңар. Херим-кажаа, бажың иштин арыг-шевер тургузуңар.

СЭЭКТЕРНИҢ НЕПТЕРЭЭР ЧОРУУН БОЛДУРБАҢАР!

Оларның ээуп-төрүүр уязы—өдек болгаш чугулу, бок төгер черлерни чогуур өйүнде арыглап аштаңар! Чуунду төгер уургайларның болгаш бок чыглыр өскеда черлериңiң үттерiн так кылдыр дуглап, оларны хлорлуг чугай ийикпе, азы хоюг довурак-биле дүй бысканнап чажыңар.

СЭЭКТЕРНИ ЧОК КЫЛЫҢАР!

Бүгү-ле аргаларны болгаш чөпсектерiн хереглеңер: сээк хораннааp суук чүүлдерни, хоранныг саазыннарны, чышыңдырар хырбаланчак саазыннарны, 2 хуулуг чигир ээндиригiниг формалинни, сээк шүүрлерни болгаш өске-даа чүүлдерни ажыглап турган сээктерни чок кылыр.

БИЛИП АЛЫҢАР: чазын ийикпе, азы чайның эгезинде чаңгыс сээкти өлүрери чайның төңүзүнде муң сээктерни өлүргени-биле бир дөмей болзур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың сентябрь 17-де үндүрген № 722 доктаалынга үндезилээш. хамаатыларның араалыг боозунуң бүрүткели 1969 чылдың июль 1-де доостур.

Араалыг боону катап бүрүткедирде Тыва АССР-ниң ниитиги херектер органнарынга дараазында документилерни дужаар.

Билдиришкин

3х4 см. хемчээлдиг ийи фоточурук.

Чурттап турар болгаш ажылдап турар черниңден шилээзиге.

Араалыг бооларны чогуур хуусаазында бүрүткетпээн биижилер ону ажыглап эдилээр эргеази каалдар.

Араалыг боо эдилээр чөпшээрел чок хамаатылар чурттап турар черниңден айы-биле ниитиги херектер органнарынга бооларын бүрүткедир хүлээлгелиг.

ТЫВА АССР-НИҢ НИИТИГИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ.

редакциянын адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизинiң 35-24, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизинiң 23-54, культура киидизинiң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизинiң 21-47, үлетүүр киидизинiң 22-64, чагаа база-совет тургузуг киидизинiң 21-27, информация киидизинiң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келлейн баргаңда 32-75 телефоннче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага эргелеминiң типографизы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС 00845

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Июнь 14 | СУББОТА | № 137 (7983) | Өртээ 2 көп.

АТЕИСТИГ ПРОПАГАНДАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идеологтуг ажыдың ажыы-бүрү аргаларын болгаш хевирлерин калбаа-биле ажыглавышаан, бистиң партиявые чоп ортузунга атеистиг пропаганданы күштедирериче база улуг кичээнгейни салып, ону чорударда бо талазы-биле ленинчи айтышкынны кезээде удуртулга болдурup келген. В. И. Ленин шажыңга болгаш ооң хуурмак артышкыннарынга удур демисежириниң аргаларын болгаш хевирлерин айтып чораан. Маңаа холбаштыр ооң бижээни болза: «Шажыңга удур демисежир биливр херек. Ол сорулга-биле массаның чүдүлгезинiң болгаш шажыңның тыптып үнүп келир дөзүн материалисчи ёзу-биле тайылбырлаар ужурлуг. Шажыңга удур демисеэлди идеологтуг эрең гей сурталл-биле кыыгаарлап, ону чүге ыңдыг сурталл-биле өйлештирип болбас». Ооң-биле кады Владимир Ильич шажыңчы артышкынга удур демисежирде опза кичээнгейлиг болуруне партия организацияларының кичээнгейни утландырып чораап. Ынчангаш амгы үеде эртем-атеизмни чонга пропагандалаары ол ленинчи айтышкынынарга үндезилеттинип чоруттунуп турар.

Чер-черде бистиң хөй санныг лекторларывыс, илеткелчилеривис болгаш агитаторларывые чүдүлгелиг кижилериң сагыш-сеткилинге дорамчылаашкынны болдурбайн, амгы үениң эртем-техниказының чедиишкиннериге үндезилээш, чон ортузунга атеистиг пропаганданы күжениишкинниг калбартып турар. Ылаңгыя Кызыл хоорайда, Каа-Хем районда «Билиг» ниитилелиниң организацияларының лекторлары эртем-атеистиг темаже улуг кичээнгейни салып келген. Ынчангаш ол черлерде бо талазы-биле номчуттунуп турар лекцияларныр шынары бедээн, саны өскен. Бо чылдың чүгле бирги кварталында бээнн Кызылга маңаа холбаштыр алдан хире лекция номчуттунганын, ону чорударында эртемденнериң, башкыларың, эмчилерни болгаш өске-даа түскай эртемниглерни калбаа-биле киргиштиргенин таарымчалыг деп саналза чогуур.

Ооң-биле холбаштыр чамдык районнарда партия болгаш «Билиг» ниитилелиниң организацияларының лекция пропагандазының бо чугула талазынче чогуур кичээнгейни салбайн турарын айтып херек. Бо чылдың бирги кварталында Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тожу районнарның база Ак-Довурак хоорайның чоюнга эртем-атеистиг темаларга холбаштыр чүгле 1—3 хире лекциялар номчуттунганын маңаа чижек кылдыр чугаалаарга четчир.

Шажыңчы хуурмак сурталлга удур пропаганда ажылының кошкаан ажыглаашкы. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык черлеринде ийи-чаңгыс хампар болгаш ламалар бүдүүн хөделип, билиг-медерелл-кошкак чамдык кижилерни тооредип турарының дутайында чагааларның сөөлгү үеде редакцияга кээп турары таварылга эвес. Чижээ, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалыкта, Аксы-Барлыкта С. Байыр, О. Күнзеп, Чөөн-Хемчикте Хам-Оттук дээн ыякаш товаачы, маңгыс амыдыралдыг кижилер берге байдалга таварышкан чамдык кижилерни тооредип, хүртеңнеп, овуурупнуг чоруун көргүзүп, олардан акша-хөреңгини, эт-сеспти ап турар. Ынчазарга ол черлерде административтиг органнарның болгаш албан черлериниң ыядыг маңгыстарга, товаачыларга хамаарыштыр шыңгыы хемчег албайн турарын база буруу шаап көөр херек.

Сүзүглелдериң болгаш эргиниң артышкыннарының бисте өске фактыларының барын база көргүзүп болур. Ылаңгыя аржаан сугнар бажыңга, арттар кырынга оң-баазын пестер азар, ооң кедерезе акша-төгерик салыр, мочээн кижиниң соңгу «йорээлин» кылырывые ол дээш элээн каш хонукта болук-болүү-биле арагалашкынны организастаар, ацаа хам, ламаны чалап, киргиштирип турар таварылгалар бар. Хүрээхинт, бурган-шажын шагда-ла үзүткаттынган, ацаа чүдүүр кижилер чок болган дээр хөөн-биле чамдык черлерде эртем-атеистиг пропаганданы кошкатканын бо фактылар хереченлеп турар-дыр.

Чон ортузунга атеистиг пропаганданы дээштиг, дайынчы утка-шынарлыг кылдыр чорударын, ооң хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзырадгайжыдарын партия негеп турар. Ылаңгыя өртемчейин эртем-материалистиг ёзу-биле биллир кылдыр кижилерни кижизидеринге, шажынчы сүзүглелдерни ажып эртеринге идейлиг салдар чедиреринiң аргаларын чүдүлгелиг кижилериң сагыш-сеткилинге дорамчыларды болдурбайн ажыглаар ужурлуг. Бо талазы-биле калбак пропаганданы доктаамал чоруттушаан, бойдустуң халапты күштеринге болгаш социал-дарлалга базындыргаының чылдагаанындан бойдустуң болгаш ниитилел болуушкынварының чылдагаанын билбезиндеп шаанда тывылган шажынчы сүзүглелдериң үндезин чогун шудургу тайылбырлаар херек. Маңаа чугула чүве чүл дээе, атеистиг пропаганданы чорударда өртемчейиниң байдалын улам тодаргай билирин, бойдустуң бүгү талаларын кижиниң чагырын ап турарын көргүзери, бурган-чүдээн, аза-четкер дээн ышкаш чүвелер бар дээр дугайында шажынчы хуурмак, хоозун бодалды сойгалап илередиринге амгы үениң эртем-техниказының чедиишкиннерин ажыглаары эргежок чугула.

Шажынчы сүзүглелдер ышкаш эргиниң артышкыннарынга удур агитас-массалыг ажылды чер-черинде, кижилериниң онзагай байдалын барымдаалап чорудар ужурлуг, маңаа холбашкан түскай лекцияларны, беседаларны болгаш кежээлерин партия, «Билиг» ниитилелиниң организацияларының, культура албан черлерин организастаар болгаш бо чугула ажыл-херекти олан ёзугаар чорудуп, аңаа башкыларны, эмчилерни, инженерлерни база өске-даа түскай эртемнигларни, культура ажылдакчыларын калбаа-биле киргиштирзе чогуур.

Төөгүлүг улуг болуушкун—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга утказтыр политиктиг ажылды амгы үеде чон ортузунга күжениишкиннiг калбартып турар. Ынчаарга эртем-атеистиг пропаганданы ленинчи ёзу-биле чорудуп тургаш, ооң дээштинiң болгаш утка-шынарын улам белдирип партия организацияларының бир чугула сорулгазы болур.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң комиссиязында

Июнь 12-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң Көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязы Россия Федерациязының колхоатарының болгаш совхоатарының мал ажылының фермаларында бүдүрүлге чорудулгаларын канчаар механизастап турар дутайында айтырыгны чугаалашкан. Депутаттар республиканың көдээ ажылагый министрiниң оралакчызы И. С. Морозовтуң болгаш Бүгү-Россияның «Россельхозтехника» каттыжышкынының даргазының оралакчызы А. А. Муравьевтиң илеткелдерин дыңнаан.

Беш чылдың үш чылдарының дургузунда Россия Федерациязының крайларында, областарында, автономнуг республикаларында мал ажылынга механизацияның деңнели ийи ажыг катап бедээнин хуралга демделээн. Ленинград, Москва, Воронеж, Липецк, Тамбов, Пенза, Белгород областарының, Краснодар болгаш Ставрополь крайларның база Марий АССР-ниң ажыл-агыйларында бо талазы-биле хөй түүлдер кылдынган. Моон-биле кады илеткелчилер-даа, хуралга саналл берген депутаттар-даа мал ажылында хол-биле кылыр ажылды кыыварының айтырымын кедергей оожум шиитпирлеп турарын чугаалаан. 1968 чылда Татар болгаш Башкир АССР-лерге, Орёл болгаш Оренбург областарга саалда установкаларының чартык кезиинден хөөн ажылал чок-турган. Мал ажылынга хереглээрп-биле бүдүрүп турар машиналар болгаш дериг бедик шынарының талазы-биле ам-даа ылгалбайн турар, бүдүрүкчүлүү чавыс, хол-биле кылыр ажылды бүрүн солуурун хандырбайн турар.

Механизастазын фермаларга ажылдаар кадрларның белеткелинде четпестерни хуралга база шүүгүмчүлээн.

Мал ажылында бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаарының темпилерин дургедиринче угландырган тодаргай сүмелерни айыткан доктаалды комиссия хүлээп алган.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Июнь 12-де Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы болуунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга Цейлонуң Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Х. Г. С. РАЯНАВИРА даргалаан. Чөвүлел хуралдың киржикчилери Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааңга байырлыг телеграмманы чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Ооң дараазында Грецияның шерии-фашистиг диктатурага удур демисежип турар коммунистери болгаш демократтары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының медеглелии хүлээп алган.

Хуралга даргалакчы эш Х. Г. С. Раянавира Чөвүлел хуралга байыр чедиргеп болгаш аңаа чедиишкиннерин күзээн хөй санныг чагаалар Совет Эвилелиниң заводтар, фабрикалар, колхоатар болгаш совхоатар коллективтеринден, партия болгаш хөй-ниитн организацияларындан, түстүе совет хамаатыларындан Чөвүлел хуралдың адрезинге келген дээрзин тоолзалерге дыңнаткан. Чөвүлел хурал бүгү совет ажылчы чоннарга болгаш организацияларга оларның чедиргеп чылыг байыры болгаш күзээшкиннерин дээш хүлээп көрүүшкүнүн илертейлээн.

Чөвүлел хуралдың хүн чурумунда тургустунган айтырыгларны эртенги хуралга чугаалажып көөрүнге АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Г. ХОЛЛ, Швецияның коммунистерп-Чөөн партияның Даргазының оралакчызы эш Л. ВЕРНЕР, Судзиның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш А. Х. МАХДЖУБ, Бельгияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш М. ДРЮМО, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш М. МОРА киришкеп.

Кежээки хурал Барыын Берлиниың Социалистиг чаңгыс аай партиязының Даргазы эш Г. ДАНЕЛИУСТУҢ даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Хуралга: Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Даргазы эш Ш. А. ДАНГЕ, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Дж. ГОЛЛАН, Гваделупаның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Э. ЖЕНсанал берген.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааңга телеграммазы

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада чымлаган Чөвүлел хуралы Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның тургустунганынга шаңг байырын чедиреп тур. Чөвүлел хуралда төлээлээн 75 партиялар вьетнам улустуң маадырлыг хостакчы демисежинде чаа болгаш чүгүлә үе-чаданы ол болуушкуидан корүп турар.

Олар вьетнам улустуң демиселин бүрүн тиилелгеге чедир боттарының эскерилге чокка деткиреп Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааңга, бүгү вьетнам улуска бүзүредип тур.

1969 чылдың июнь 12.

Парлалга төвүнге ужуражыышкын

Июнь 12-де Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының Парлалга төвүнге хоочун большевиктер-биле ужуражыышкын болган.

1896 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Ф. Н. Петров, 1903 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Т. Ф. Людвинская, 1903 чылдан бээр СЭКП кежигүнү А. И. Беленец, 1917 чылдан бээр СЭКП кежигүнү М. В. Фофанова даштыкы корреспондентилерниң мурнунга чүве чугаалаан.

Владимир Ильич Ленин-биле ужуражыр чораан дугайында революциянның хоочун киржикчилериниң хөй санныг айтырыгларынга харыылаан.

(СЭТА).

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын брошюра кылдыр үндүрген

Политиктиг иом үндүрер чер Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралынга 1969 чылдың июнь 7-де СЭКП-ниң төлээлериниң башты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И Брежневтиң «Коммунистерниң сырый каттыжышкынын быжыглаар дээш, антиимпериалистиг демиселдиң чаа көдүрлүүшкүнү дээш» деп чугаазын тускай брошюра кылдыр парлап үндүрген.

(СЭТА).

Июнь 12-де Кремльге

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы чеди хүн ажылдаан. Неделя чаагай үре-түннелдиг ажыл-биле эртип турар. Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Вьетнамга хамаарышпас чорук, хосталга болгаш тайбың!» деп Кыйгырыгны чаңгыс үнбиле, ажжок улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. Бо документиниң америк агрессорларга удур вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле бүгү делегейниң коммунистериниң дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга чаа чугула базым кылдыр, империализмниң авантюрисни политиказынга шыңгыы согуушкүн кылдыр бүгү делегейге ханызы-биле түүлүүзүнүп көргеп. Июнь 12-де Чөвүлел хурал Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааңга байырлыг телеграмманы чорутkан. Ынчангаш ол болза, даштыкы эжелекчилерге удур чедиишкиниг демиселдиң оруунга вьетнам улустуң чугула хемчегларын чаңгыс үн-биле деткээнинiң база бир илерели болган.

Араб улустарның чөптүг демиселин деткиреп күштелдирер талазы-биле делегей Чөвүлел хуралының медеглелин бүгү делегейниң, хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүктүң калбак хөй-ниитизи чаагай күзеедiнiң хаңыышкыны-биле хүлээп алган. Араб чурттарның болгаш Израильдың коммунистиг партияларының инициативазының түңнелинде ол медеглелди хүлээп алганы билдингир болгай. Грек демократтарга удур массалыг өлүрүкчү чорукчуң чаа чалгынынга удурланыышкынының үнүн Чөвүлел хурал кедүрүп үндүрген. Грецияның коммунистери болгаш демократтары-биле ажы-дүнма эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлевишаан. Чөвүлел хуралдың киржикчилери Грецияның бүгү политиктиг хоргудаттырганнарынга удур дерзин үүлгедиглерин соксадырын болгаш оларны хостаарын шиитпирлиг негээр деп, бүгү чурттарда ажылчы чоннарның калбак массаларын, демократтыг болгаш дешпилгелиг күштерин кыйгырган.

Эрткен неделяның дургузунда 49 ажы-дүнма партияларның төлээлекчилери амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделишкиннерiниң чаңгыс эвилин айтырыгларының талазы-биле санал бергеннерин ап хөй нуруузу Чөвүлел хуралга көрдүрери-биле белеткээн кол болгаш өске-даа документилерге байыр чедирип, оларны бүрүн деткип турарын илергейлээн. Июнь 12-де Георгиевский залга АКШ-тың, Швецияның, Судзиның, Бельгияның, Коста-Риканың, Индияның, Англияның, Гваделупаның коммунистиг партияларының удуртукчу ажылдакчылары ораторлар болган.

АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Гас Холлдуң чугаазын улуг сонуургалбиле уткаан. Бодунуң чугаазында ол АКШ-тың ажылчын ангыламнын демиселиниң делгереңгей шинчилин коргүзүп, делегей ареназында америк империализмниң агрессив ролюн тодаргай илереткеп.

— Америк империализм бүгү делегейде тайбыңга эң улуг айылдыг болуп турар—деп, эш Г. Холл чугаалаан.—Бистиң чаа үевистиң күштериниң ачызында, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң күүлүг шериг болгаш ядролуг камгалалының ачызында амдыгаа чедир ол бодунуң дамокл ядролуг селемезин хынындан ушта тыртып шыдавайн турар. Империализмниң тактиказында болгаш идеологтуг туруштарында эскерилгелер бүгү делегей хемчээлинде болуп турар. Антиимпериалистиг демиселдиң отряд бүрүзү, сектор бүрүзү чааскаан эскерлин турар ол глобальдыг чөптээге удур чедиишкиниг туржуп шыдаар дээр дугайында бодал айылдыг аймаазырал болур. Империализмниң калчаврап барган чоруун, кажарын болгаш кедергей агрессив бүдүжүн чүгле чедир үнелеп көрбес чоруктуң түңнелинде мындыг хоозун бодалдар тыптып кээп болур.

Оппортунизмге удур демиселдиң бүгү чугулазын, марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үнүшкүнээш делегейниң коммунистиг партияларының эргежок чугулазын ораторлар демделээн.

Делегейниң социалистиг системазын камгалаары, интернационалчы чугула үүлгедиглерин күүдээр, чүге дээрге ол системаның салым-чолуунга чүгле мында бактаагаш, улустар эвес, харын база бүгү делегейниң ажылчыларының, чер кырының бүгү улустарының сонуургалдыг дең. Суданның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш А. Х. Махжуб айыткан. Социализминиң чаалдап алышкыннарын ылап үнелеп турар бүгү киржилер Чехословакияда социализмниң камгалаары-биле алган шиитпирлиг хемчегларының уткалын биллип, аңаа байыр чедирип турганының ужуру-даа ол.

— Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар мурнуку одурутда чоруп турар болгаш олар чогум-на революциянның бир дугаарғы камгалалы ол болур—деп, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш М. Мора чугаалаан. Ону империалистер кончуг эки билир болгаш мынчангаш боттарының бүгү-дө ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ге болгаш социалистиг дем каттыштырылганын бүгү чурттарынга удур угландырып турар. Ынчангаш үе-шак чидирбейн Совет Эвилелин болгаш бүгү социалистиг лагерьин долгандыр делегейниң революстуг шимчээшкининиң күрээлерин сырый каттыштырар ужурлуг бис.

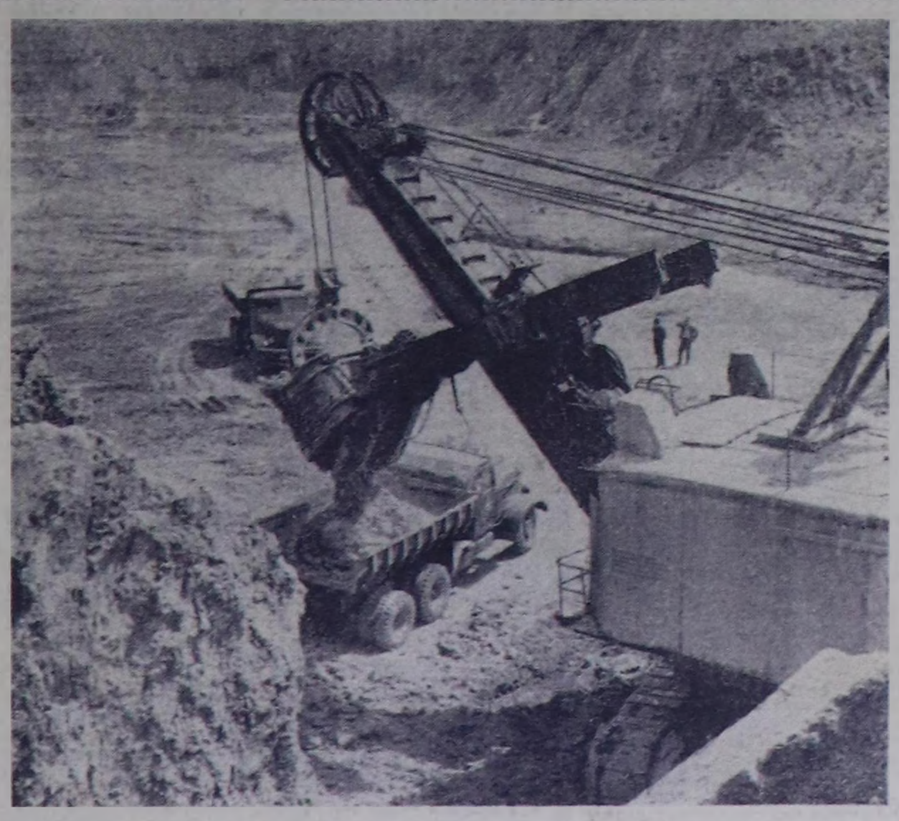
Азиянның, Африканың, Латин Американың түскай хамаарышпас күрүнелериге удур, улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкининге удур империализминиң димелиишкиннериниң тодаргай барымдааларын Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң даргазы эш Ш. А. Данге бодуның чугаазында аналдаткан чугаазаан. Бир талазында, боттарының тидиргеп туруштарын кайдыг-ла бир хевир-биле ол чурттарга хатаа тургузарын бодап турар империалистиг күрүнелериниң неоколониазторжу оралдажыышкыннары-биле, өске талазында, аныяк национал күрүнелериниң Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле дең эргелиг кады ажылдажылгазының аразында үндезин илгалды ол демделээн.

Империализм кайдыг-даа айылдыг болза, делегей ареназында күштерiнiң деңнигүүрүн бодунга ажыктыг кылдыр оскертип, төөгүлүг хөгжүлденiнiң чорудулгазын чаңгыс черге таптап турар кылдыр албадап шыдавас деп, эш Данге чугаалаан.

Бо мындыг таварылгада марксизм-ленинизмден чарымдап амгы кылдыр удуртукчуларын антикоммунистиг чарымдыкчы ажыл-чорудулгазындан империализм конгуг чем эрес турар деп АКШ-тың, Индияның, Судзиның, Коста-Риканың, Гваделупаның болгаш өске-даа чурттарның акы-дүнма партияларының талээлекчилери демделээнивер. Маонстерниң политиказы социализмниң күштеринге болгаш бүгү чурттарда империализмге удур күштерге улам идепкейлиг удур туружуруне угланышкынныг чорун турар дел, Г. Холлат чугаалаан. Парлалганың дыңнатканы-биле бидднин турар сөөлгү болуушкуннар ол түңнелдиг база катап бадыткан турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы, бүгү делегейге канчаар-даа ажжок сонуургалды хайныктырбышаан, ажылын үргүлчүлеп тураа. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай шүүдагынга улуг чедиишкиннерни күзеп турар совет киижилер Чөвүлел хуралдың ажылын кандыг улуг кичээнгей-биле хайгаарап турарын биспин калбак-делгем Төрээн чурттувыстың булуң бүрүзүнден Чөвүлел хуралдың адынга кээп турар байыр чедирiишкиннерп, чагаалар, телеграммалар тодаргай хереченлеп турар.

(ИЮНЬ 13-ТЕ «ПРАВДАДАН»).

Домбровск карьерде (Ивано-Франко область) калийлиг дуе-биле байлакшыл черни ажык арга-биле ажыглап эгелээн. Ол делегейде эң байлак дустуг черлериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: руданы автомашинага чүдүрүп турары.

В. МИГОВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет кижилерге эргим, чоок

Ам бо хүннерде миллион-миллиондар кижилериниң кичээнгейин делегейниң Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвада болуп турар Чөвүлел хуралының ажылы хаара тутkан.

«Силерниң ажылыңарны улуг сонуургал-биле хайгаараш тур бис. «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыңны хандырар!» деп, силериниң хүлээп алган Кыйгырыыңарны ылаң-биле деткип чүүлдүтүнүп тур бис. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тодаргайлаттынган бистиң партиявыстың политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис». Ыядыг телеграмма Ленинградтың транспорт дериг-херекселдери бүдүрер заводунуң партия хуралындан Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының адрезинге келген.

Караганданың «Вертикальная-1» шахтазының ажыыннарының болгаш түскай артемнигларининң хуралынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры комбайнер А. Бабаков сөс алгаш мынча дээн.

— Акы-дүнма партияларының төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралы амгы үениң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көрүп турар. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин улам быжыглар дээрзинге бодумнуң эштеримниң бодап турары ышкаш база-ла бүзүредиг мен.

— Бүгү совет коммунистериниң, чаагай сеткилдиг бүгү кижилериниң сагыш-сеткили болгаш угаан-бодалы акы-дүнма партияларының Москвада үргүлчүлеп турар Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң башты эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тодаргайлаттынган. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның маркизм-ленинизмниң түгүнүн адаа-биле улам сырый каттыштырышаан, антиимпериалистиг фронтуну моон-даа артык күчүлүт болдурар—деп, «Женис» совхозтуң ажылчыларының болгаш азбан-хаакчыларының митингизинге ооң директору, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаты И. Джумабеков чугаалаан.

СЭКП-ниң төлээлериниң башты-ны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Чөвүлел хуралга чугаалаан чугаазын улуг кичээнгейлиг номчуп таныштывыс деп. Туланың комбайнчар заводунуң инженери А. И. Лавров демделээн. Эш Брежневтиң чугаазында амгы үениң эң чугула айтырыгларынга, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге хаяы болгаш тодаргай бүзүредиг анализ бердинген.

Бүгү чурттарның коммунистериниң хеделишкиннериниң чаңгыс эвилин быжыглаарынче, дешпилгелиг бүгү антиимпериалистиг күштерниң каттыштырарынче угланган партилиың принципиалдыг политиказын индустриалдыг Приднепровьеның металлургтары чүүлдүгүнүп турар. Прокаттан хоолайлар кылыр заводтуң кан эзилдирер цехинге болган хөй кижи киржикчилиг хуралга Чөвүлел хуралдың адынга байыр чедиргеп, ында металлургтар мынчаар бижээнир: «Улуг Ленинниң херээнге, коммунизм гилелгезинiң херээнге баруун болуру — дээдi аас-кежик от. Мынчангаш ленинизмниң идеалдарынга болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге кезээде ышчывысты даңгыраглап тур бис».

ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

СҮТ-ХӨЛ. (Телефон биле). Тараа барда ыт-даа, сүт-даа болур. Сүт-Хөлдүң шөлдеринде тараанын үнүжү оорунчуг, ол дээрге совхозтуң механизаторларының, ховупун бүгү ажыл-ишчилериниң демниг ажылынын көргүзүү. Партком секретары эш С. Сарыгларның редакцияга дыңнатканы болза:

— Тараанын чайгы суггарылгазын совхозтуң шупту салбырларында эгелээн. Ишкинде болгаш Кара-Чыраада 6-6 кижи составтыг звено ажылдап киргеп. Сугну халас агыспас суруга-биле Бораартыр, ооң үнүжүн эжиже дер талазы-биле бора-тайгажылар үлегерлиг ажылдап, сөөлгү хүннерде 30 ажыг гектар сиген шөлүн суггарган.

* * *

Бо хүннерде харыысалгалыг ажыддарының бирээзи — кукуруза тарылгазын чогуур үеэинде чорудары болур. Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери мал чемининг ол чугула культуразын 4500 гага тарымыр тургаш 3000 чедирип, планын 86 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» колхоатар болгаш «Бурунгаар» совхоз бердинген планын 100-тен 105 хуу чедирип, мурнакчы ажыллааннар.

Кукуруза тарылгазы-биле чергелештир чайгы чер андырылгазы түүктээн. Район иштизи-биле 16500 га черни келир чылдың тарылгазынга уткуштур белеткээр. Амгы үеге чедир 6500 га черни андырган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙДА КОНТРОЛЬ

Республиканың улусчу контроль комитединде

«Сүт-Хөл», «Өөк» совхозтарда улусчу контроль бөлүктерининг ажылының дугайында айтырыгны чөөкта чаа республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып берген. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, тараанын дүжүттүүн, мал ажылының продуктулуун бедидер, бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидер, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаар дугайында партия болгаш чазактың шинтирлериниң күүседээн дээш контрольду боттандырар талазы-биле түңнелдиг ажылдарны чорутканы деп демдеглээн. Бо дугайын ол совхозтарда улусчу контроль бөлүктериниң даргалары эштер О. Хуна, И. Моланов аларның комитеттиң хуралынга кылаан илеткелдери тодаргай көргүзүп турар.

1969 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле күрүне планнарын база социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиримге боттарының кирижилгезин улам калбартыр дугайында республиканың малхозтарының, совхозтарының улусчу контролёрларынга «Өөк» совхозтуң контролёрларының Кыйгырыгын комитеттиң хуралы түүлдүг деп санаан, ол Кыйгырыгны коллективтерге калбаа-биле чугаалажып, колхозтарның, совхозтарның ажыл-агый чорудулгазы дээш контрольду күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ажыдап кылып, боттандырып чорударын Кызыл хөрээниң болгаш районнарның улусчу контроль комитеттеринге дааскан.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының бүгү улусчу контролёрларынга „Өөк“ совхозтуң контролёрларының

КЫЙГЫРЫЫ

Эштер! Ам, Тыва АССР-ниң ажылчы чону В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл ооңа төлептиг ужуражырының белеткелин чорудуп турар үеде Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң ажыл-ишчилери тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле бедиткен хүлээлгелерин алганнар.

6800 тонна тарааны ажаан алыр, күрүнеге 2000 тонналы, садар, ооң иштинде пландан ажыр садары 1280 тонна, тараан культураларының га бүрүзүнден 9,5 центнер дужүтту алыр, инек бүрүзүнден 1550 кг сүтү саар болгаш күрүнеге 1150 тонна сүтү, ооң иштинде 50 тоннаны пландан ажыр садар деп шинтирлээн.

Партия биле чазактың чурта эътта бүдүрериң болгаш белетизиринге көвүдедир дугайында шинтирлерини база бо чыдың май 15-те республиканың партия активиниң хуралының бо талазы-биле докладын удуртулга болдурбушаан, совхозтуң ажылдакчылары бо айтырыгга база тодаргай хүлээлгелерин алган. Мыйыстыг бода малды алырап, одарладып семиртирип күштүг чорудуп турган, баш бүрүзүнүң ортумак дириг деңзинин 400 кг, хойнуң — 45 кг чедирер, хой бүрүзүнден 3 кг 50 грамм дүктү алыр болгаш күрүнеге 825 центнер дүктү садар. Төрүүр 100 баш малга оналаттыр 80 бызаалы, 82 дураганны алыр. Малдың баш санын остурериниң планын күүседир. 1970 чылда мал ажылында улуг күш үнер ажылдарны механизастарын доозар.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чыл) Пленумунуң шинтирлерин удуртулга белдүрбээн, бистиң совхозтуң улусчу контролёрлары алдыган хүлээлгелериниң күүседиишиниң турары дээш контрольду кошкатпаан боттарынга хүлээнип ап турар.

Улусчу контрольдуң 9 постулары, үш сазбырда контрольдуң бөлүктери, «Комсомолчу прожектор», ажылчыннарның болгаш тускай артемнигленириниң хой санныг активтуе-туе участоктарда, бригадаларда, фермаларда быжыглаттынган. Олар болза планнарны амыдыралга боттандырарынга болгаш контрольду күштелдирериниге улусчу контроль бөлүүнүң даанзыр күжү болур. Улусчу контрольдуң ажыл-чорудулгазынга активтиве кады шупту 90 ажыг кижи киржип турар.

Совхозтуң бригадаларында болгаш фермаларында шуут ажылдаан турар улусчу контролёрлар бистер күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаар дугайында партия болгаш чазактың шинтирлериниң күүседиишиниң турары дээш контрольду кошкатпаан боттарынга хүлээнип ап турар. Специализациниң улам шилй сайырадыры, бригада, ферма бүрүзүнге ажыл-агый саналжыглаын шыңгыы сагыыры дээш контрольду чорудар. Чер ажылының культураларын хандырары дээш демиселиниң хүлээнин тур бис. Контроль талазы-биле ажылды сургап сагындырарының методу-биле чорудар, четпестерин илереткеш, чер-черге оларны чайладырын чедип алыр.

Кодээ ажыл-агый техниказын, автомобиль болгаш трактор парыгын, үрезиниериң, электроэнергинины, кыпар-чаар материалдарны, туе черниң болгаш минералдыг чемнигчидилгелерни, фермаларда, бригадаларда мал чемнерин чарыгдаар болгаш эң ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле алдыган хүлээлгелерин боттандырып турарын улусчу контрольдуң болүктери доктаамал контрольга алыр.

Эртемниң болгаш мурнакчы дүржүлгэниң чедиишкиннерин, күш-ажылды эртем талазы-биле организастаарын, хой күш үнер бүгү ажылдарга, ылаңгыя мал ажылынга комплексти механизациниы неотередиргэ идепкейлиг-биле дузалаарын бодуусту ол сорулгалыг кылдыр салып турар бис. Чер болгаш мал ажылының продуктуларының бот-үнезин чиигедир талазы-биле планныг ошкалдаларның күүседеэнниң чорун турарын доктаамал контрольга алыр. Специализацияны улам шилй сайырадыры, бригада, ферма бүрүзүнге ажыл-агый саналжыглаын шыңгыы сагыыры дээш контрольду чорудар.

Чер ажылының культураазының бедидер, бок үнүштер-биле демисел, хову ажылдарының шыңгыы, хөөн олурлар культураларның ажаалдазы, мал чемнерининг белетнели, тараа болгаш мал чеми нульгураларының ажаан алышкынын дээш ыяштап айтырыгларже улусчу контролёрлар онза кичээнгейин салыр.

Мал ажылының продукциязын бүдүрүн турары дээш, сүттүң шыңгыы, ооң үнүрүүн хуузу болгаш үчёттү чорудуп турары дээш контрольду база доктаамал чорудар бис. Кодээ ажыл-агый техниказының болгаш мал чемнери белеткээр механизминерниң белеткелиниче улуг кичээнгейни салыр.

Совхозтуң бригадаларында болгаш фермаларында ажылышчилерге культура-амыдыралдың тавырымчалыг байдалдарын тургузарының чугулазын биилип, бо талазы-биле чорутқан хынаалдаларның түңнелдерин ажылчы чоннарның коллективтериниң хуралдарынга калбаа-биле чугаалажырын, хана парадлгавыга чырыдарын, радиога дамчыдарын организастаар бис.

«Өөк» совхозтуң улусчу контролёрлары бистер тараанын болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдедир талазы-биле алдынган бүгү хүлээлгелерин чедиишкининг күүседиришиниң парткомга болгаш совхозтуң администрациязынга доктаамал дузалы чедирер бис. Бистер ажылдыыстыг «Комсомолчу прожектордуң» отрядтарыбыле, кодээ Советтиң комиссиялары, профсоюзтар болгаш өске-даа хой-ниитиг организациялар-биле дем кадып, сырый харылаа-биле чорудар.

Салбыр, бригада бөлүктериниң, постуларының болгаш тус-туе контролёрларының контроль талазы-биле ажылының мурнакчы дүржүлгазын, арга-хевирин түңнэр болгаш шептередир, ажылдың түңнелдиниң өөрелиг көөр болгаш ол дугайын совхозтуң ажылчыннарынга доктаамал дыңнадыш турарын чедип алыр.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының улусчу контролёрларын 1969 чылда кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга партия биле чазактың салган сорулгаларын чедиишкининг күүседиришиниң керээнге бодуларының бүгү күжүнерин, билиндерин үндүрүнер деп кыйгырдывыс.

Кыйгырыгны Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң улусчу контролёрларының хуралынга чугаалажым, хүлээп алган.

МАССАЛЫГ БОЛГАШ ДЭЭШТИГ

«Сүт-Хөл» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң бюрозу кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, тараанын дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидер, бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидер, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың айтымшкыннарын күүседирдээш контрольду боттандырарынга эвээш эвес ажылдарны чорутқан.

Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң 9 кежигүннерлиг бюрозу, 7 бөлүү болгаш 7 пост ажылдап турар. Бюро кварталда санында планныг болгаш бюро кежигүннери түс-түе ажыл хувааларлыг. Бөлүктерде, постуларда шупту 75 контролёрлар бар. Ооң иштинде коммунистер 47, комсомолчулар 7, активтер 21. Оларның ажылын контрольдуң бюрозу, совхозта партком, салбырларда партия эге организацияларының хүн бүрү удуртуп, семинарларын эрттирип турар.

Ажыл-агыйның 1968 чылда орулгалыг кылдыр ажылдаарынга улусчу контролёрлар эвээш эвес дуваны чедиргеп. Бо чылдың май 1-де байдалбиле алырга, хой, ешкүнүң баш санын өстүрериниң планы 124 хуу күүсеттинген. Чаш мал камгалап алыры эрткен чылдың ол-ла үезиниден көвүдээн, эът бүдүрери 123 хуу өскен.

1968 чылда болгаш бо чылдың эрткен беш айларында 36 масселыг хынаалаарны чоруткан. Бора-Тайга салбырда С. Чадаалай, О. Соскүр-оол, Алдан-Маадырда О. Чүчүк, О. Маннай-оол, Ишкинде Т. Ламаш-оол удуртқан бөлүктер өскелерден дээре ажылдап, боттарының инициативазы-биле хевертен хынаалаарны кылып, четпестерин илередип турар. Хынаалаарның түңнелдерин хөй нуруузуда бөлүктериң болгаш ажылчыннарның хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четпестерин шынар байдалын болгаш практиктиг саналдарны айытқан тодаргай шинтирлерин үндүрүп турар. Чамдык хынаалаарның түңнелдерин чугаалажып көөрү-биле партком болгаш совхозтуң дирекциязынга кирип турар. Партком секретары эш Сарыглар биле директор эш Тургеноол улусчу контролёрларның ажылын кичээнгейлиг көрүп, оларның инициативазын, эгелиишкинин детпип турарлар.

Хову ажылдарынга, мал ыяштагладыышкынынга, хой кыргыдазынга белетке л д и ң болгаш ол ажылдарны чорудуп турганының үезинде, суг-тарылганы организастаар, ногдо ажыл-агый техниказын, мал ажылының тудугларын ажыглаар, ыяштар-чаар материалдарны чарыгдаар, садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин организастаар, малчыннарның амыдырал хандырыгазы кандыр болуп турарының талазы-биле бөлүктер ажылытыг хынаалаарны чорудуп турар.

Контролёрларның а ж ы л ы ның талазы-биле чамдык чижектерин норгүүп көрейн: 1967 чылдың декабрьда Бора-Тайга салбырда улусчу контроль бөлүү эш С. Чадаалай, О. Соскүр-оол, Алдан-Маадырда О. Чүчүк, О. Маннай-оол, Ишкинде Т. Ламаш-оол удуртқан бөлүктер өскелерден дээре ажылдап, боттарының инициативазы-биле хевертен хынаалаарны кылып, четпестерин илередип турар. Хынаалаарның түңнелдерин хөй нуруузуда бөлүктериң болгаш ажылчыннарның хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четпестерин шынар байдалын болгаш практиктиг саналдарны айытқан тодаргай шинтирлерин үндүрүп турар. Чамдык хынаалаарның түңнелдерин чугаалажып көөрү-биле партком болгаш совхозтуң дирекциязынга кирип турар. Партком секретары эш Сарыглар биле директор эш Тургеноол улусчу контролёрларның ажылын кичээнгейлиг көрүп, оларның инициативазын, эгелиишкинин детпип турарлар.

Хову ажылдарынга, мал ыяштагладыышкынынга, хой кыргыдазынга белетке л д и ң болгаш ол ажылдарны чорудуп турганының үезинде, суг-тарылганы организастаар, ногдо ажыл-агый техниказын, мал ажылының тудугларын ажыглаар, ыяштар-чаар материалдарны чарыгдаар, садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин организастаар, малчыннарның амыдырал хандырыгазы кандыр болуп турарының талазы-биле бөлүктер ажылытыг хынаалаарны чорудуп турар.

Контролёрларның а ж ы л ы ның талазы-биле чамдык чижектерин норгүүп көрейн: 1967 чылдың декабрьда Бора-Тайга салбырда улусчу контроль бөлүү эш С. Чадаалай, О. Соскүр-оол, Алдан-Маадырда О. Чүчүк, О. Маннай-оол, Ишкинде Т. Ламаш-оол удуртқан бөлүктер өскелерден дээре ажылдап, боттарының инициативазы-биле хевертен хынаалаарны кылып, четпестерин илередип турар. Хынаалаарның түңнелдерин хөй нуруузуда бөлүктериң болгаш ажылчыннарның хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четпестерин шынар байдалын болгаш практиктиг саналдарны айытқан тодаргай шинтирлерин үндүрүп турар. Чамдык хынаалаарның түңнелдерин чугаалажып көөрү-биле партком болгаш совхозтуң дирекциязынга кирип турар. Партком секретары эш Сарыглар биле директор эш Тургеноол улусчу контролёрларның ажылын кичээнгейлиг көрүп, оларның инициативазын, эгелиишкинин детпип турарлар.

Ол молдургаларны олардан кым-даа негевээн болган. Бо дээрге салбыр эргелекчизи эш М. Канчыыр-оолдуң, бода мал фермазының эргелекчизи эш С. Чадамбаның учёт-отчёттуу харыысалга чон кылып турганы ол-дур.

Алдан-Маадыр с а л б ы р г а 1968 чылдың июньда хынаалда чоруткаш, хойжулар С. Ыргак-оолдан 14 хой, М. Быыт-паадан 31 хой, О. Дегеден 41 тогду, ынек кадарчызы С. Сергейден 2 баш мал чок болганын илереткен. Бо малларны телеткен болгаш бистиң саналывыс ёзугаар С. Ыргак-оолду, М. Быыт-паанны ажылындан үндүрген. 1968 чылдың дүжүт ажаан алышкынының үезинде Доора-Даг баарынга 4 га арбайны, Алаш-Аксынга 5 га кызыл-тасты комбайнер эш Ондар багай кесмеш, чамдыынын сыпка артырган турда, контролёрлар ону илередип акт тургускаш, ооң бодунга катап кестирген.

1968 чылдың чайынында Киров салбырга тараа складынга ийи тонна ажыг тараа склад эргелекчизи эш Шыдыраанның харыысалга чогу-биле үрелип чыдаан турган. Ону Шыдыраадан төлеттирер деп акт тургускан бис. Ол-ла салбырга 1965 чылдан 1967 чылга чедир оор алган 30 ажыг аътты мал отчёдунга бар хылдыр кирип турганын илереткеш, төлеттирер хемчегин алган бис. 1968 чылдың апрельде совхоз конторазының чанында магазинге садыглаар турган Х. Кара-кат окунь деп балыктың өртээн уштаттыр сатқаш, алды кижиден 5 рубль 48 копеекти артыкка апкан турганын илереткеш, база төлеттирген бис. 1968 чылда совхозка таңнылдап турган С. Д е г үс п ей, К. Очур-оол оларның дыштаныгга болгаш байырлал хүнеринде артык шак ажылдаанының төлевирин бербейн турганын төлеткен.

Партия, совет активтериниң киржилгези-биле Алдан-Маадыр салбырга улусчу контролёрлар 20 ажыг кижи бо чылдың майның эгезинде бүгү малдарга хары угда саналашкын чоруткан. Саналашкынның түңнелин кылыга алды кижиден 89 хой дудаан болган. Хой девээр төлеттирер-биле акт тургускаш, хуусаа бергилээн.

1968 чылда Чадаана биле совхоз төвүнүң араазында автобус Хамчин суу кештинмес турда, хемниң оң талазы эриниге чедиргеш, Суг-Аксынга чедер километр-биле човдан акша төледип ап турганын районнуң улусчу контроль комитединге бижип киирген бис. Комитет бо айтырыгны хынап көргеш, 300 ажыг рубльдү АТП-ден күрүне бюджединче шилчиттирген.

Совхозта улусчу контрольдуң бюрозу үезин арыглаашкынынга, тускай хептерге кордүүген хөреңгилерин канчаар ажыглап турарынга болгаш өске-даа айтырыгларга хынаалдаларны кылып, четпестерин адып алырынга санал-онаалыысты киирип турар бис.

Бистиң кылып чоруткан болгаш кылып турар ажылдарывыс-биле чергелештир чедир кымбайын турар чүүлдеривис база бар. Совхозтуң экономиказын быжыглаар, амыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тывар талазы-биле хынаалдалар ам-даа четпес. Совхозтуң девискээринде улуг ортектиг насостуг кудуктарның чаңгыны-даа ажыглалга кирбээн. Ак-Даш фермазында төлевилел ёзугаар тутқан бызаа кажаазын түзүп каан болза-даа, ажытталга кирбейн туруп берген, харын хөй дерилгелери, ылаңгыя одалга системазы ажыглалдан үнген.

Мал ажылында бир коя четпес чүүл болза, малдың кызыраар чоруунуң хөйү болур. 92 муң ажыг баш малдың улут совхозта малды тарып бооздыр эки шынарлыг чаңгыс-даа пункт чок, хуу мал биле совхозтуң малы барык-ла бүгү коданнарда кады туруп, совхозтуң мал чемин тетчеглеп турар. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуу малды тускайлаар дугайында доктаалын Сүт-Хөлдүң девискээринде кодээ Советтер хереи кырында боттандырбайн турда, улусчу контроль бөлүүнүң бюрозу, дээштиг хемчеглер албайн келген.

Контрольду четпес чорудуп, ой-шаанда хемчег албайн турарывыстан совхозка бо чылын малдың хорамчазы көвүдээн. Сүт саалдаан эртекен чылдыынган кудулаан. Улусчу контролёрлар ажыл-агыйның экономиказынче хамылаан кирбейн турар. Эрткен чылын совхозка центнер сүттүң, дүктүң бот-үнеан планнаанындаан болган.

Малдың, тараанын үчёдүн организастап, бараан-материалдыг чүүлдерин үндүр бижип турарында улуг четпестер бар. Эрткен чылын контроль чоктуң түңнелинде чамдык таварылгада чажыглаанын нормазын сагыбайн турган, 3063 центнер үрезинин үндүр бижээн. 1968 чылда 749 центнер кызыл-тас, 84 центнер арбай үрелип баксыраан болган оларны үндүр бижээн, ооң түүү 6883 рубль когарал болгаш.

Дүжүт ажаан алышкынының үезинде тарааны тараа хүлээп алыр черлерже денгээлейн соорту турган таварылгалар бар. Ынчангаш чамдык чолаачылларда тудагдал турулаан. Ынчалза-даа четпес тараанын олардан тыртар хемчег алдынмаан. Улусчу контрольдуң бөлүктери бо чорукче кичээнгей салбаанар.

Бөлүктерде, постуларда контролёрларның санын улуг ажыл-агыйнын хемчээлинге эвээш деп саназа чогуур. Сут-Аксы суурда чүгле 13, Кызыл-Тайгада 4, Ак-Дашта 5 улусчу контролёр бар. 30 хойжу бригадада, хову ажылының бригадаларында, фермаларда болгаш участоктарда чүгле 15 пост бар. Кызыл-Тайгада, Ак-Дашта бөлүктер план чок ажылдап турарлар.

Бистиң контролёрларның сорулгазы болза ленинчи юбилейге уткуштур белеткелдиң бо шинтирлиг чылында совхозтуң бүгү салбырларының болгаш ниити совхозтуң орулгалыг болурун чедип алырынга үлүг-хүүнү киирери болур. Бөлүктериниң болгаш постуларының күжүн улам улгаттырып, контрольдуң массалыг болгаш дээштиг болурун чедип алыр.

«Комсомолчу прожектор»-биле сырый харылаалыг, бир деминг ажылыыстыг улам күштелдирер болгаш кодээ Советтериниң, профсоюзтарының комиссиялары-биле база сырый харылаалы тудар, контрольдуң методтарын, хевирлерин доктаамал сайырадгайжыдар үзүрлүг бис.

О. ХУНА.

«Сүт-Хөл» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң бюрозунуң даргазы.

Пермьниң «Камкабель» заводунда улустуң хереглел барааннарының цеги коя бүдүрүлгениң артыкшылыындан яңы-бүрү амыдырал барааннарын чыл бүрүзүн милиондаан ажыг рубль түңге бүдүрүп үндүрүп турар. Кылыглар ассортиментиин он-он аттарлыг. Ол дээрге электродүзээлакчылар, садчыларның сүттавыларга ажыглаар планнылары, бут дүрбүүр резина чадыглар, хоккей шайбалары болгаш өске-даа түүлдер-дир.

ЧУРУКТА: цехтиң технологу М. Малуева өөнүт полиэтиленден кылган моогу чыыр коранналарны көргүзүп тур.

Е. ЗАГУЛЯЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ КОММУНИСТЕРИН ДЕТКИВИШААН...

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажыл-ишчилери делегейниң 75 Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвада болуп турар Чөвүлел хуралынга телеграмма чоруткан.

— Колхозчулар бистер аңгы үениң шылгараңгай болуушкуну — Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге чүректиң хамыыдан баймырны чедирип тур бис. Бистиң коммунистиг партиямыстың ол Чөвүлел хуралда төлээлеринден туружун бүрүн деткип тур бис, ооң-биле кады кыдат чарыдырыкчыларга удур килекиннести илередип тур бис, делегейниң Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, антиимпериалистиг бүгү күштериниң империализмге удур чаңгыс эътиг демисели тилээр дээрзинге бүзүрээр бис — деп, телеграммада чугаалаан.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының телеграммазында Чөвүлел хуралга улуг чеднишкинерлиг болурун күзээн болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар, империализмге удур демиселдиң код күжү — бистиң совет чуртувустуң күчүзүн улам быжыглаар төлээде, милиңгиз В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг үтүүн алыры-биле беш чылдың дөртку чылынның бирги кварталының планын эрте доозар, харын ажыр күүседир дээрзин Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга илергейлээнивис.

С. САЛЧАК.

Хей-аът кирип турар

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвада бүгү делегейниң Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлериниң Чөвүлел хуралы июнь 5-те эгелээн болгаш тайбыңга ынаажылдыг бүгү улустуң кичээнгейин хаара туда берген. Хуралда чеден беш партияларның удуртукчулары болгаш идепкейлиг ажыддакчылары—бүгү делегейде коммунистиг шимчээшкининиң мурнуку одуруунуң дайынчылары киржип турар. Олар бөгүн эң-не чидиг айтырыгны— делегейде коммунистиг база ажылчын партияларының тайбың дээш, империализмге удур демиселиниң бир деминг болурунуң айтырыны чугаалажып турарлар.

Ынчаарга чеден беш партияларның төлээлери чаңгыс черге чыглып келген сүмележип турары дээрге, оларның сорулгалары нинти, сагыш-сеткили колдуунда каттыжып турарын көргүзүп турар барымдаа-дыр. Ол чорук кыдат оппортунистериниң делегейде коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин үрээр дээш кыядышкыныларының үре-түнел чок болганын, оларның даанзыр турары Мао «дарганың» идеяларының улустарының ёзулуг күзээшкиниерине болгаш маңаастыкыларына дүүшкейн турарын тода көргүзүп турар. Кыдаттың удуртукчу болүүнүң гегемонизин чүткүлүнүң хоозукун бо Чөвүлел хурал база катап бадыткаан.

Чөвүлел хуралга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чаңгыс секретары Л. И. Брежневтиң «Коммунистерниң сырый каттыжылгазы дээш, империализмге удур демиселдиң чаа көдүрүүшкүзү дээш» деп илеткелиг делегейде коммунистиг шимчээшкининиң деминг, чаңгыс эп-сеткилдиг хөделиринің кол уг-шинин ханыладыр бодап турганы кылган программныг документ деп, делегейниң коммунистери демдеглеп, деткип хүлээп ап турарлар. Ол болза, СЭКП-ниң маркисчи-ленинчи принциптерин хажык чок эдерип, ону амгы үеге хамаарыштыр шын хогжүдүп турарының болгаш делегейниң аңгы демиселиниң хогжүдезин эртемге үндезилээш, бай удур корүп турарының илереэшкини-дир деп билир бис.

ССРЭ-ниң коммунизм тургузуушкунунда чеднишкинерин, тайбың камгалалыга киирген үлүүнүң улуун даштыкыдан келген төлээлер сеткилиниң ханызындан демдеглеп турарлар. Ол чорук Совет Эвилелиниң хамаатыларының чоргааралы күштелдирин, күш-ажылчы хей-аъдын көдүрүп турар.

Д. КУУЛАР,
Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

ХЕРЭЭЖЕНЧЕРНИҢ БҮГҮ-ТЫВА ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

ИДЕПКЕЙЛИГ ИШЧИЛЕР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг, Эйлиг-Хем, Кожай, Хөлчүк суурларында херээженнер чөвүлелдериниң даргалары совхозтуң төвүнге херээженнериниң хуралынга чорудуп келген ажылдарының, планныг сорулгаларының дугайында илеткел, дурзулга солушканнар.

Совхоз бүдүрүлгезиниң бүгүле аймактарында херээженнериниң киржилгези улуг, оларның арасында мурнакчыларының саны көвүдеп турар дээрзин илеткелчилер болгаш санал бергеннер бодыткап турган. Оларның иштинде Тыва АССР-ниң алдарлыг беш малчыннары, ийи башкылы, культура ажылдакчызы ажылдап, хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Монгуш Бекен-ооловна Сарыңның даргалаанын Торгалыг суурда чөвүлелдиң ажыл-херээ солуп. Хүн бүрүнүң кедүрүп турар чугула айтырыгларын чөвүлелге чугаалажып, солуп кежээлерни, диспуттарны арттырып турар.

В. И. Ленинниң доңчу ламдарын өөренир болгумнерде 112 херээженнер бо чылгы өөредилгеэнин чедиишкининг доозан. Пропагандистер Д. Дүктүг-Баштыг, Ч. Моңгуш-оол, А. Малчайты онаашкан даалгазын ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Культурлуг бажың, уругларының кижизидилгезинче углаган хей ажылды чөвүлел чоруткан. Эйлиг-Хемдэ Норбу Өшкү-Саар даргалаан чөвүлел бот-тывынгыр уран чүүдүүн ажылын эки тургускан. Районнуң 19 суурларынга концертнерин олар көргүскен. Малдың массалыг соодлашкынының үезинде 68 херээженнерни сакманщиктедип чоруткан.

Шынаар болза-даа Кожай биле Хөлчүк суурларда чөвүлелдер ажылын куду деңнелдиг чорудуп турарын хуралга шүгүмчүлээн. Ол суурларда чөвүлелдер херээженнерни бүдүрүлге болгаш хей-ниитиниң ажылынга четпес хаара тудуп турар.

М. БПЧЕ-ООЛ.
Совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда улусчу контроль бөлүү совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле ажылдап, өске хей-ниитиг организацияларыбиле сырый харылаазы тудуп, ажыл-агыйның мурнунда салыыгаан сорулгаларны чедиишкининг күүседиришиниң керээнге даштыг саддарны чедирип турар. Улусчу контроль бөлүүнүң удурткучузу эш И. Моланов республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга илеткел кылгаш, чамдык солуң чижектерни чугаалаан.

Контролёрлар бо чылдың апрелинден бээр 7 хынаалданы чоруткан. Часкы тарылгага белеткелдерниң хынаалдазын бригадаларга болгаш совхозтуң төвүнге чоруткаш, ооң түңнелдерин контролёрларның механизаторлар, бригадирлер-биле каттышкан хуралынга чугаалажкан. Ол хуралга доктаамал 9 постуга немештир чер-черге тур 5 постуну тургускаш, тарылга үезинде контролёрларның сорулгаларын чугаалажкан.

№ 3 хову-трактор бригадазынга хынаалда чоруткаш, 4 га черни ангдарганы агротехниктиг негелдеге дүүшпее болганын контролёрлар илереткеш, бригаданың коллективиниң мурнунга айтырыгны тургусаан. Үрей кылган ажылды бууулуг кижилерниң күселиибиле катап кылдыртқан. № 1 бригадага агротехниканы хамыткан таварылга турган. Ук айтырыгны улусчу контроль бөлүү районнуң улусчу контроль комитединче шилчиттирген. Комитеттиң хуралынга ону чугаалажкаш, бууулуг кижилерге хемчег хүлээткеп.

Рабкооптуң автолавказарының бараан чедирилгезиниң дугайында совхозтуң хойжуларының хомудалын контролёрлар хынап көргеп. Хынаалданың түңнелин совхозтуң парткомунуң хуралынга чугаалажып, хемчег алган соонда байдал экижээн.

Тудуг материалдарының ажыглалы, кадагалалы, магазиннерде бараанларга ортектүнеин сагып, чаш малды шын кирир даңзылап турары дээш, ниити малдың туруп турар байдалы дээш контроль талазы-биле бөлүктер, постулар улуг ажылды чорудуп турар.

Трактористер Толстиков, Хольшин, Тыва АССР-ниң алдарлыг комбайнери Иасонов, хойжу Сундуй, активчилер Лавренко, Татаркин, Быков, Доронин болгаш оон-даа өскелер улусчу контрольдуң ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Улусчу контрольдуң бөлүктериниң, постуларының ажылын партия организациязы болгаш совхозтуң дирекциязы бедин-биле үнелеп, идепкейлиг детпип турарлар.

Партномуң болгаш салбырларда партия өге организацияларының удуртулгазыбиле совхозтуң улусчу контролёрлары моон соңгаар-даа ажыктыг, үре-түнелдиг ажылдарны чорудар.

1970 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың даарымыла комбинадының коллективи бешки чылдың дөртку чылының бирги кварталының планын ажыр күүсеткеш, наймаанзада мурнакчы будурулгелерниң санынга киргеп.

Бо будурулге апрель, май айларның планын база-да ажыр күүсеткеп. Чарышка А. Елиссеевның удуртқаны № 4 бригада бирги черни, Л. Столеренконуң № 6 бригадазы 2-ги черни, Л. Монастыршинаның 2-ги бригадазы 3-ү черни алган.

Түс-түе кижилер, бригадалар, цехтер арасында халбаргаа социалистиг чарышкыл түңнелинде мурнакчыларның санын ооң турар. № 1 бригада эш Мусаева ам 1970 чылдың октябрының үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчы даарымычылар эштер Гамова, Королева, Шляева болгаш Богатова олар база үезин мурнавышаан. Нелир чылдың июньның үлүүнде, а Михайлова, Курседи олар январь, февральдың үлүүнде киргеп.

Беш чыл планы чарлаттынганының соонда ооңга эң эки шынарлыг продукция будурун үндүрериниң молбаанары тыптып. 3,5 чылда 10 кижи, 4 чылда —19 кижи беш чыл планын эрте доозан.

А. СОДУНАМ.

ЧУРУКТА: М. Курседи.

Фото авторнуу.

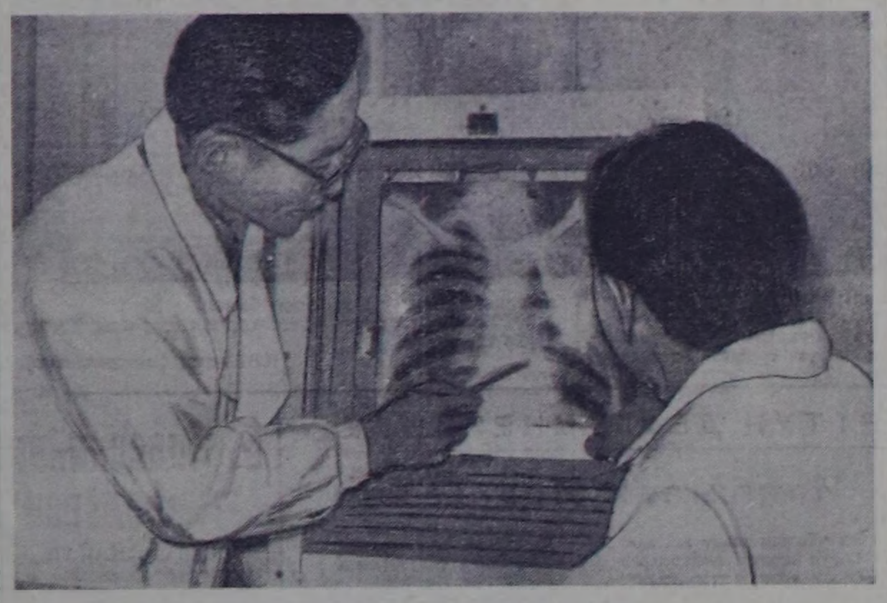
ЭШ ДУГАЙЫНДА СӨС

Хадылар араһындан өде халыдып келириваске, кайызынга-даа ийи аал иштэ чурттаар мяш бажыңнар көстүп келди. Ооң бирээзи мээң школачы эжимнин. Салымчолу эжимнин-биле бир дөмей, чаагай үүлени бүдүрүп чоруур кижи кожазында чурттап турар. Ол бажыңында болза, кандыг-бир журнал азы ном тудуп алган, ынчалгайлыг помчаан орар, а бажыңында чок болза, санаторийнин аарыг кижилер чыдар корпустарынга бирээзинден ону тып ап болур.

— Мына бажыңында бе?— деп, оруккa ойнап турган бичии урутдан айтырарымга:

— Олар кежээ кээр ийин— деп, харылаап кагды.

Өкпе аарыы эмнээр санаторийнин хадылар араһында

корпустарынга чедир кижиниң сеткили од-даа уе иштинде хөйүү бодап, хөйүү сайгарып кааптар чорду.

— Бо черниң агаарында ийи дакпыр кислород бар. Ындыг агаарны озоп дээр— деп, эштиң чугаазын сактып чорааш, кады өөренип, ойнап чорааш чылдарывысты бодап келдим. Михаил школачы чылдарында чурулгага ыпак бооргa, ооң келир үезин бодааш, чурукчу болурунга бүзүрел турган бис.

Ынчалзажок бистиң бо бодалывысты уе-шаг бадыткаваан. Михаил Момбужай медицина училищезинге кирген. Өөренир чүвеге чаланныг эр училищезин дыка шыырак доозуп алгаш, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунга ажылдай берген.

Угааныыг кижиниң чон дораан эскерер. Удаваанда-ла Михаилдың мактап, чаагай келир үезин йөрээп эгелээн.

— Ам-даа эки өөренип ал, ёзулуг эмчи бол, оглум — деп. кыргаппар чагыыр.

Ынчалзажок, амыдыралдың өөрүшкүүү хөрээн долган аныяк эр берге байдалга таварышкан — хенертен сөөк туберкулёзундан аарый берген. Өске кижи болза, бүгүле чүвени соңгаарлаткаш, эмнедип чыткай эртик. Момбужай ындыг эвес — аарыг-биле шиитпирлиг демисежип турарын кижиниң хевин кедип алган бо-ла корпустуң чанынга турган эжим ак халадын кедип алган. хүлүмзүруп уткуду.

— Чүүң-даа мурнунда өгбүлелиг болганың дээш байыр чедирерин чопшээре, Миша!—дээш, холун туттум.

— Четтирдим, эжим бо тур. Мария Сүрүүновна дээр. Эрзинниң Мөренде Даргат ашактың уруу, танып каапкан боор сен — дээш, чанынга турган ак халаттыг аныяк эмчиже айытты. Таныштывыс.

— Кадык эки, кол эмчиниң оралакчызы болуп ажылдавышаан. Новокузнецк хоорайга сөөк туберкулёзунуң талазы-биле мергежил бедидип, алды ай иштинде өөренгеш, чазын ээп келдим. Өске солуң чүү боор! Институт дооскаш, үш чыл ажа бердим. Сөөк аарыын эмнээр талазы-биле элээн чүүдерии билип алган, бүгү назынны бо аарыгны эмнээрииге бараалгадыр соруэга боттанып эгелээн. Бо-ла-дыр—деп эш чугаалай-дыр.

Школачы эжим Михаил Алданович Момбужайның амыдырал-чурттаалгазын, ажылхеректерин бир хонук иштинде сонуургап, солун чугаазын дыңнап келдим. Өкпе болгаш сөөк туберкулёзтарын эмнээр талазы-биле медицина номнары столунуң кырындан мыраас. Номнарын ажыдып, чуруктарын көргүзүп, «бүдүн лецияны» меңээ, номчуп неждөледи.

— Сөөк туберкулёзу өкпениинден айылдыт, эмнээри берге дээр болгай сен. Ам ол дугайында чүү чугаалап болур сен?— деп, түңнелиинде айтырдым.

— Медицина артемининиң амгы чедиишкинниери турда, инда коргунчуг чүве чок. Чүгле чогуур үезиинде шын тодаратпаш, эмнээр херек. Бир эвес сонуургаар болзуңза, чаа эмнер бо-дур — дээш, дыка хөй эмперииң аттарын адап, салаа базып санап ор.

— Моон соңгаар чүү бодап чоруур сен? Планнарың чү?

— Кара чаңгыс үзелим — рыг кижиниң хевин кедип алган бо-ла корпустуң чанынга турган эжим ак халадын кедип алган. хүлүмзүруп уткуду.

— Чүүң-даа мурнунда өгбүлелиг болгаимың дээш байыр чедирерин чопшээре, Миша!—дээш, холун туттум.

— Четтирдим, эжим бо тур. Мария Сүрүүновна дээр. Эрзинниң Мөренде Даргат ашактың уруу, танып каапкан боор сен — дээш, чанынга турган ак халаттыг аныяк эмчиже айытты. Таныштывыс.

— Кадык эки, кол эмчиниң оралакчызы болуп ажылдавышаан. Новокузнецк хоорайга сөөк туберкулёзунуң талазы-биле мергежил бедидип, алды ай иштинде өөренгеш, чазын ээп келдим. Өске солуң чүү боор! Институт дооскаш, үш чыл ажа бердим. Сөөк аарыын эмнээр талазы-биле элээн чүүдерии билип алган, бүгү назынны бо аарыгны эмнээрииге бараалгадыр соруэга боттанып эгелээн. Бо-ла-дыр—деп эш чугаалай-дыр.

Школачы эжим Михаил Алданович Момбужайның амыдырал-чурттаалгазын, ажылхеректерин бир хонук иштинде сонуургап, солун чугаазын дыңнап келдим. Өкпе болгаш сөөк туберкулёзтарын эмнээр талазы-биле медицина номнары столунуң кырындан мыраас. Номнарын ажыдып, чуруктарын көргүзүп, «бүдүн лецияны» меңээ, номчуп неждөледи.

— Сөөк туберкулёзу өкпениинден айылдыт, эмнээри берге дээр болгай сен. Ам ол дугайында чүү чугаалап болур сен?— деп, түңнелиинде айтырдым.

— Медицина артемининиң амгы чедиишкинниери турда, инда коргунчуг чүве чок. Чүгле чогуур үезиинде шын тодаратпаш, эмнээр херек. Бир эвес сонуургаар болзуңза, чаа эмнер бо-дур — дээш, дыка хөй эмперииң аттарын адап, салаа базып санап ор.

— Моон соңгаар чүү бодап чоруур сен? Планнарың чү?

— Кара чаңгыс үзелим — рыг кижиниң хевин кедип алган бо-ла корпустуң чанынга турган эжим ак халадын кедип алган. хүлүмзүруп уткуду.

— Чүүң-даа мурнунда өгбүлелиг болгаимың дээш байыр чедирерин чопшээре, Миша!—дээш, холун туттум.

— Четтирдим, эжим бо тур. Мария Сүрүүновна дээр. Эрзинниң Мөренде Даргат ашактың уруу, танып каапкан боор сен — дээш, чанынга турган ак халаттыг аныяк эмчиже айытты. Таныштывыс.

— Кадык эки, кол эмчиниң оралакчызы болуп ажылдавышаан. Новокузнецк хоорайга сөөк туберкулёзунуң талазы-биле мергежил бедидип, алды ай иштинде өөренгеш, чазын ээп келдим. Өске солуң чүү боор! Институт дооскаш, үш чыл ажа бердим. Сөөк аарыын эмнээр талазы-биле элээн чүүдерии билип алган, бүгү назынны бо аарыгны эмнээрииге бараалгадыр соруэга боттанып эгелээн. Бо-ла-дыр—деп эш чугаалай-дыр.

Школачы эжим Михаил Алданович Момбужайның амыдырал-чурттаалгазын, ажылхеректерин бир хонук иштинде сонуургап, солун чугаазын дыңнап келдим. Өкпе болгаш сөөк туберкулёзтарын эмнээр талазы-биле медицина номнары столунуң кырындан мыраас. Номнарын ажыдып, чуруктарын көргүзүп, «бүдүн лецияны» меңээ, номчуп неждөледи.

— Сөөк туберкулёзу өкпениинден айылдыт, эмнээри берге дээр болгай сен. Ам ол дугайында чүү чугаалап болур сен?— деп, түңнелиинде айтырдым.

— Медицина артемининиң амгы чедиишкинниери турда, инда коргунчуг чүве чок. Чүгле чогуур үезиинде шын тодаратпаш, эмнээр херек. Бир эвес сонуургаар болзуңза, чаа эмнер бо-дур — дээш, дыка хөй эмперииң аттарын адап, салаа базып санап ор.

— Моон соңгаар чүү бодап чоруур сен? Планнарың чү?

— Кара чаңгыс үзелим — рыг кижиниң хевин кедип алган бо-ла корпустуң чанынга турган эжим ак халадын кедип алган. хүлүмзүруп уткуду.

— Чүүң-даа мурнунда өгбүлелиг болгаимың дээш байыр чедирерин чопшээре, Миша!—дээш, холун туттум.

— Четтирдим, эжим бо тур. Мария Сүрүүновна дээр. Эрзинниң Мөренде Даргат ашактың уруу, танып каапкан боор сен — дээш, чанынга турган ак халаттыг аныяк эмчиже айытты. Таныштывыс.

— Кадык эки, кол эмчиниң оралакчызы болуп ажылдавышаан. Новокузнецк хоорайга сөөк туберкулёзунуң талазы-биле мергежил бедидип, алды ай иштинде өөренгеш, чазын ээп келдим. Өске солуң чүү боор! Институт дооскаш, үш чыл ажа бердим. Сөөк аарыын эмнээр талазы-биле элээн чүүдерии билип алган, бүгү назынны бо аарыгны эмнээрииге бараалгадыр соруэга боттанып эгелээн. Бо-ла-дыр—деп эш чугаалай-дыр.

Школачы эжим Михаил Алданович Момбужайның амыдырал-чурттаалгазын, ажылхеректерин бир хонук иштинде сонуургап, солун чугаазын дыңнап келдим. Өкпе болгаш сөөк туберкулёзтарын эмнээр талазы-биле медицина номнары столунуң кырындан мыраас. Номнарын ажыдып, чуруктарын көргүзүп, «бүдүн лецияны» меңээ, номчуп неждөледи.

— Сөөк туберкулёзу өкпениинден айылдыт, эмнээри берге дээр болгай сен. Ам ол дугайында чүү чугаалап болур сен?— деп, түңнелиинде айтырдым.

— Медицина артемининиң амгы чедиишкинниери турда, инда коргунчуг чүве чок. Чүгле чогуур үезиинде шын тодаратпаш, эмнээр херек. Бир эвес сонуургаар болзуңза, чаа эмнер бо-дур — дээш, дыка хөй эмперииң аттарын адап, салаа базып санап ор.

— Моон соңгаар чүү бодап чоруур сен? Планнарың чү?

— Кара чаңгыс үзелим —

делегей бо хүннерде

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралын даштыкыда үнелеп турары

⊙ БУДАПЕШТ. (СЭТА). Мурнундагы хүнгердегзин ышкаш, база-ла Будапештиниң бүгү солуннарының бирги арыннарынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының материалдарын парлаан.

Парлалга кол кичээнгейни ВСАП-ниң төлээлериниң баштыңы Я. Кадарының Чөвүлел хуралга чугаазынча салган. Акы-дүңна партияларның чаңгыс эвин бижыглаары делегейниң ажылчын ыңгызының кол эрге-ажыы болур дугайында ол чугаада айыткан сестерии —«Непсабадшаг» солун Чөвүлел хуралдың дугайында парлаан материалдарның улуг эгезинге киирген.

⊙ УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол парлалга, радио болгаш телевидение коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Чөвүлел хуралының дугайында материалдарны калбаа-биле чырыдып турар. МАР-ның төп солуннары Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазының бүрүн текстизин парлаан.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң мурнунга тургустунган эң чугула айтырыгларны бүрүн долу болгаш тодарғайы-биле чырыдып, ол айтырыгларны бот-

таңдыраарының тодаргай оруктарын айыткан дээрии төйылбырлакчылар бир үн-биле демдеглеп турар.

⊙ БОНН. (СЭТА). «Ол партияларның хөделиишкинниериниң чаңгыс эвиниң бижыглаары делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниде кол чүтүүл болуруна» коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралы хереченнээн» дээрии барымы-герман коммунистериниң «Унвере цайт» солуну демдеглээн. Коммунистиг шимчээшкинде бергелерии ажылгаарын ораалдашкан империалистериниң бүгү күжениишкиннери буураашкынга таварышкан, олар «төөгүүнүң дугуюм дедир тыртыш» шыдавас деп, ол солуннуң кол редактору Герд Дейлих бижээн.

⊙ БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы улуг бооруушкун болур дээрии Аргентинаның Коммунистиг партиязының ТК-ның кежигүүн Висенте Марисчи СЭТА-ның корреспондентиниңге медеглээн.

Делегей хөгжүлдезиниге шинтпирлиг салдарны чедирип шыдаар аргалыг нүүн болу берген делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эвин бижыглаарының ашыөө улуг ужур-дузалыын Марисчи демдеглээн.

Ленинниң партиязы —СЭКП бодунуң ажыл-чорудулгазынга кижи депшилгеэнниң пионери, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң авангарды кылдыр хүзээп көөрүн чедип алган дээ, ол демдеглээн. Бистиң хүннеривисте СЭКП-биле кайыраал пролетарлыг интернационализминиң бадыткалы болуп турар. Антикоммунизминиң, антисоветизминиң политиказы болза, бодунуң улузунга удур ээ кеминг үүлгедиг болур деп чүвеге төөгү бистиң өөредип турар дээрии Марисчи чугаалаан.

Мао Цзэ-дуннуң болүүл Чөвүлел хуралдың хөй делегаттарының бүрүү шаап киргенинге аргентина коммунистер наттыжып турар деп, ол чугаалаан. Мао Цзэ-дуннуң болүү бодунуң антисоветтиг, улуг күрүнезирек, шовинисчи политиказы социалистиг системага, антиимпериалистиг бүгү шимчээшкинге улуг когаралды чедирген. Маонуң политиказы марксизм-ленинизмбиле үүлдешпээ...

⊙ ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының сорулгазы болза, антиимпериалистиг демисеелди бижыглаарының хөрээнге чаңгыс аай эп-сеткилди болгаш чаңгыс өөрү болдунары-биле чедип алырыг кижиниң хевин кедип алган бо-ла корпустуң чанынга турган эжим ак халадын кедип алган. хүлүмзүруп уткуду.

— Чүүң-даа мурнунда өгбүлелиг болгаимың дээш байыр чедирерин чопшээре, Миша!—дээш, холун туттум.

— Четтирдим, эжим бо тур. Мария Сүрүүновна дээр. Эрзинниң Мөренде Даргат ашактың уруу, танып каапкан боор сен — дээш, чанынга турган ак халаттыг аныяк эмчиже айытты. Таныштывыс.

— Кадык эки, кол эмчиниң оралакчызы болуп ажылдавышаан. Новокузнецк хоорайга сөөк туберкулёзунуң талазы-биле мергежил бедидип, алды ай иштинде өөренгеш, чазын ээп келдим. Өске солуң чүү боор! Институт дооскаш, үш чыл ажа бердим. Сөөк аарыын эмнээр талазы-биле элээн чүүдерии билип алган, бүгү назынны бо аарыгны эмнээрииге бараалгадыр соруэга боттанып эгелээн. Бо-ла-дыр—деп эш чугаалай-дыр.

Школачы эжим Михаил Алданович Момбужайның амыдырал-чурттаалгазын, ажылхеректерин бир хонук иштинде сонуургап, солун чугаазын дыңнап келдим. Өкпе болгаш сөөк туберкулёзтарын эмнээр талазы-биле медицина номнары столунуң кырындан мыраас. Номнарын ажыдып, чуруктарын көргүзүп, «бүдүн лецияны» меңээ, номчуп неждөледи.

— Сөөк туберкулёзу өкпениинден айылдыт, эмнээри берге дээр болгай сен. Ам ол дугайында чүү чугаалап болур сен?— деп, түңнелиинде айтырдым.

— Медицина артемининиң амгы чедиишкинниери турда, инда коргунчуг чүве чок. Чүгле чогуур үезиинде шын тодаратпаш, эмнээр херек. Бир эвес сонуургаар болзуңза, чаа эмнер бо-дур — дээш, дыка хөй эмперииң аттарын адап, салаа базып санап ор.

— Моон соңгаар чүү бодап чоруур сен? Планнарың чү?

— Кара чаңгыс үзелим —

Ак сеткил, дең эрге, демократизм

ПРАГА. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Чөвүлел хуралы чехословак парлалганың кичээнгейинииң төвүнде болуп үргүлчүлевишаан. Делегаттарның саналдарын, парлалга конференциялар ыңга олардың чугааларын парлавышаан, солуннар тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эвин бижыглаарынга Чөвүлел хурал дузалаар дээрии демдеглеп турар. «Чөвүлел хурал бүрүн ак сеткилдиг, дең эртенни болгаш демократизминиң байдадынга эртип турар» деп, «Праце» солуннуң Москвада корреспондентиниң демдеглээн.

Парлалга «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгны Чөвүлел хуралга хүлээп алганын чугула болуушкун кылдыр санап турар. Ол документтиниң чаңгыс үн-биле хүлээп алганын солуннар демдеглээн.

«Руде право» солун Чөвүлел хуралдың ажылын тайылбырлаан. Солуннуң бижээни: Чөвүлел хуралдың ажылының баштайгы хүннериниң көргүскени ышкаш, ооң кижиниң империализм ниитилел хөгжүлдезиниң кол моондаа, делегейниң бүгү чурттарының ажылчын аңгызының, демократтыг болгаш антиимпериалистиг күштериниң кол дайзыны болуп турар дугайында чаңгыс аай принципиалдыг бодалын илергейлээн.

Чөвүлел хуралга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң делегеренгей, чайынналчак уткалыг чугаазын Чөвүлел хуралга дыка бодун-биле үнелеп көргөн деп, солун демдеглээн. Бодунуң чугаазында Л. И. Брежнев амгы байдалды чүгле эртем ёаугаар тодаргай аналнаазын эвес, харын база аңгылар демиселиве болгаш социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунуна совет партиязының байлак дуржулгаазын Чөвүлел хуралдың делегаттарывиле солушнан дээрии солун айыткан.

Москва Чөвүлел хуралы ак-сеткилдиг чорук-биле, чүүңбиле-даа кызыгаарлаттынмаан делегерецгей чугаалажылгалар-биле, хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин пролетаржы интернационализминиң принциптеринге бижыглаар түткүлбиле характерлеттинип турар деп, чүүдеп чугаалаан. Чөвүлел хуралдың өске харажтерлиг шынары болза, чугаалажып турар бүгү айтырыгларны ооң харылсалгалыг көрүп турары, а ол ышкаш ооң ажылгыр шынары болур.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк парлалга болгаш информас агентилелдерии коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Чөвүлел хуралының ажылын сөөсаал чөпка хайгаараарын үргүлчүлевишаан.

«Нью-Йорк дейли ньюс» солун делегей Чөвүлел хуралының «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгын тайылбырлап турар. Чөвүлел хуралдың киржикчилери 75 партиялар вьетнам айтырымын таварыштыр шиитпирлээр талазы-биле Мурнуу Вьетнамның хосталарының Национал фронтузунуң 10 түүдэн тургустунган программазын деткээн деп, солун демдеглээн. «Дээдн деңнелге делегейниң коммунистиг конференциязы АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын чаңгыс үн-биле буруу шапкан болгаш америк шеригнерии база чепсегленишкиннерии сөөртүрүүдэн ойталаарынче коммунистерни, ажылчыннарны болгаш өске-даа депшилгелиг күштерни кыйгырган» деп, солун демдеглээн.

ТОКИО. (СЭТА). Япон солуннар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралының ажылының чорудулгазын ынчээңгейлиг хайгаараарын үргүлчүлеп турар. Солуннар «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыңны хандырар!» деп Кыйгырыгны парлаан. Солуннар ол кыйгырыгны мындыг эгелер-биле парлаан: «Вьетнамда өөзэжилгени соксадыр», «АКШ бодунуң шеригнерин чугаа чокка үндүрер дээрии ВИА агентилелдиң дыңнадыында чугаалаан.

Польша-чехословак дыңнадыг

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң чаазаның Даргаам О. Черниктиң чалааны-биле ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич найыралдың аян-чоруун кылып, июнь 9-тан 11-ге чедир Чехословакияга чоруп турган. Чуртка чоруп турган үезинде Ю. Циранкевичиниң ЧССР-ниң Президентиниң Л. Свобода хүлээп алган. ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Чех болгаш Словак социалистиг республикаларының удуртукчу ажылдакчыларыбиле ужурашкан.

Аян-чоруктуң дугайында дыңнадыгда демдеглээнин-биле алырга, чугаалажылышкыннар болуп турар үезинде ЧССР-ниң болгаш ПУР-нуң чазактар баштыңнары чехословакполыша бүгү талалыг харылзаалларны идепкейлиг хөгжүдерии ийи чурттуң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында кереэнниг ёзулуунга ийи чурттуң аразында ажыл-дакшыларны чугаалаан.

Бистиң коллективте

Тараа аймаа болгаш малга холушкак чемнер белеткээр талазы-биле эргелелдиң бүдүрүлге черлери бо чылдың эрткен беш айларының дургузунда планнарын чедиишкининг күүсеткен. Ол үеннiң иштинде аргелел ниитиин-биле 5100 тонна далганы кылыр турган болза, ону 5618 тонна чедир бүдүргеш, планын 110 хуу күүсеткен.

Сорттуг далган бүдүрер талазы-биле Чадаананың тараа хүлээп алыр черинiң бүдүрүлге цепииң түңнелдерии эки: беш айларның планын ында 142 хуу күүсеткен, ол болза плаидан ажыр 340 тонна продумцияны бергеии олдур. Эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге, 500 тонна сорттуг далганы ол хойнү бергеи.

Бо мурнакчы коллективте аныяк мастерлер Монгуш Мерген-оол, Анатолий Карфидов болгаш ацаа ам он чыл ажылдап келген механик Сарыглар Киим-оол мурнакчыларның одуруунда ажылдап турарлар.

Малга холушкак чемнер белеткээринге Кызылдың сайгарылга баазазы болгаш Тураның тараа хүлээп алыр черии эки ажылдаанар.

Ынчангаш мал чемнери белеткээр план беш айлар дургузунда 108 хуу күүсеттинген. Эргелел ниитиин-биле бараанны сайгарар планын 105 хуу күүсеткен.

Бистиң эргелелдиң бүдүрүлге черлери амгы үеде чартыы чыл планын хуусаа бетинде күүседир, чедип алдынган чедиишкиннерии чүгле бижыглаар эвес, харын улам көвүдедир дээш түткүлдүг ажылдап турарлар.

Ч. ДОСПАН,
эргелелдиң кол пиженери.

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА РЕВОЛЮСТУГ ТҮР ЧАЗАКТЫ ТУРГУСКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнатканын барымдаалаш, Вьетнам информас агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Төп Комитединиң болгаш Национал-демократтыг база тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Вьетнам эвилелиниң Төп Комитединиң төлээлериниң консультативтиг конференциязының 1969 чылдың май 23-те болуп эрткен. Улус төлээлекчилериниң конгреэин чыылдырар дугайында айтырыгны конференцияга чугаалажып көрген. Ол конгресс Мурнуу Вьетнамга революстуг түр чазакты томуйлаар ужурлуг.

Мурнуу Вьетнамның чонунуң бүгү бөлүктериниң күзел-соруунга дүүштүр Революстуг түр чазакты тургузарының эргежок чугулазының база америк агрессиязга удур, торээн чуртту камгалаар дээш, тиилелгеии шуут чедип алыр сорулга-биле мурнуувьетнам чоннуң демиселиве дузалаарының эргежок чугулазының дугайында боттарының бодалын төлээлер чаңгыс үн-биле илергейлээн.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң болгаш Национал демократтыг база тайбыңга ынакшылдыг күштериниң төлээлекчилериниң консультативтиг конференциязының шиитпирии күүседирии-биле конгресс 1969 чылдың июнь 6—8-те Мурнуу Вьетнамның хосталган зоназынга болуп эрткен. Америк агрессиязга удур, националды камгалаар дээш улустуң демиселивиниң түңнелдерии үндүрер, а ол ышнаш Революстуг түр чазакты болгаш ооң Консультативтиг чөвүлелии томуйлаар сорулга-биле конгресс чыылдырган. Конгресс Мурнуу Вьетнамның бүгү политиктиг партияларының, массалыг организацияларының, шажын-чүдүлге общиналарының болгаш националдарының чүүлдүгүнүүшкүнүн болгаш деткимчезин алган.

Конгресске 88 делегаттар болгаш 72 аалчылар — революстуг дайынчылар, национал хосталга дээш демиселдиң хоочун киржикчилерв, ажылчын аңгының, тараачынарның, ыяктарның болгаш интеллигенцияның төлээлекчилери, ялзы-бүрү националдарның төлээлекчилери, дайзының контролюнда түр турар районнардан келген национал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш демиселчилер, ялзы-бүрү шажың-чүдүлге общиналарының төлээлекчилери, сайгон чалчы ёзулуруумнуң патриотчу хөөнүүг албан-хаавчылары. чалча армиянның офицерлери болгаш солдаттары олурушкан.

Конгресстиң делегаттары болгаш аалчылары чурттуң келир үезии дээш демисежип турар чаңгыс аай армия болуп, маадырлыг Мурнуу Вьетнамның 14 миллион чурттакчыларының күзел-соруун символчуткан деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Конгресстиң ажыдыышкынынга Национал демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Вьетнам эвилелиниң Төп Комитединиң даргазы Чинь Динь Тхао белеткел комитединиң өмүүзэнинден плеткел кылган.

Байдалдың эң чугула негелдезиниге база удурланыышкынның болгаш чурттуң тургузуушкунунуң чугула айтырыларын чугаалажып көрүбиле чоннуң ялзы-бүрү белүктериниң ниити чүтүлдүүнге дүүштүр улустуң төлээлекчилериниң конгресин чыылдырар дугайында Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Төп Комитединиң болгаш Национал демократтыг база тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Вьетнам эвилелиниң Төп Комитединиң арзында консультативтиг конференцияга үзелбодалдарының бүрүн чаңгыс аай болганын ол демдеглээн.

Аңаа үндезилээш, конгресс Революстуг түр чазакты тургузарын чугаалажып көөр болгаш бадылаар ужурлуг деп, Чинь Динь Тхао демдеглээн. Революстуг түр чазакты чоннуң ялзы-бүрү белүктериниң, шажын-чүдүлге общиналарының болгаш националдарының эң төлээлекчи ажылдакчыларындан тургускан болгаш бүрүн бүзүрелди ап турар төөчүткен эрге-чагырга болур ужурлуг. Революстуг түр чазак эрге-чагырганы улуска чаалап бээр база чурттуу тайбың катап каттыштырарынче кел чоруур хамаарышпас, демократтыг, тайбың болгаш нейтралдыг Мурнуу Вьетнамны тургузар соруга-биле америк агрессорларга удур, чурттуу камгалаар дээш Мурнуу Вьетнамның чонунуң демиселиниң чаа үе-чадаазында ону мобилизастаар.

Конгресске Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Төп Комитединиң даргазы Нгуен Хыу Тхо политиктиг илеткел кылган. Америк агрессияга удур, националды камгалаар алыр дээш мурнуу-вьетнам чоннуң демиселиниң хөгжүлдезиниң ниити допчуалалын ол кылган болгаш бо үеде Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштериниң болгаш бүгү чонунуң мурнунда тургустунган политиктиг сорулгаларны айыткан.

Бүгү мурнуу-вьетнам чонну каттыштырар болгаш агрессочи дайынынга америк империалистерии аштырышкынга таварыштырар, чалча администрациязы дүжүрер, бүрүн тиилелгени чедип алыр, тайбың, хамаарышпас, демократтыг болгаш нейтралдыг Мурнуу Вьетнамны тургузар болгаш чуртту тайбың катап каттыжарын чедип алыр төлээде Революстуг түр чазакты тургузар дугайында шиитпирни чугаалажып көөр болгаш хүлээп алыр деп, Нгуен Хыу Тхо конгресстиң кыйгырган.

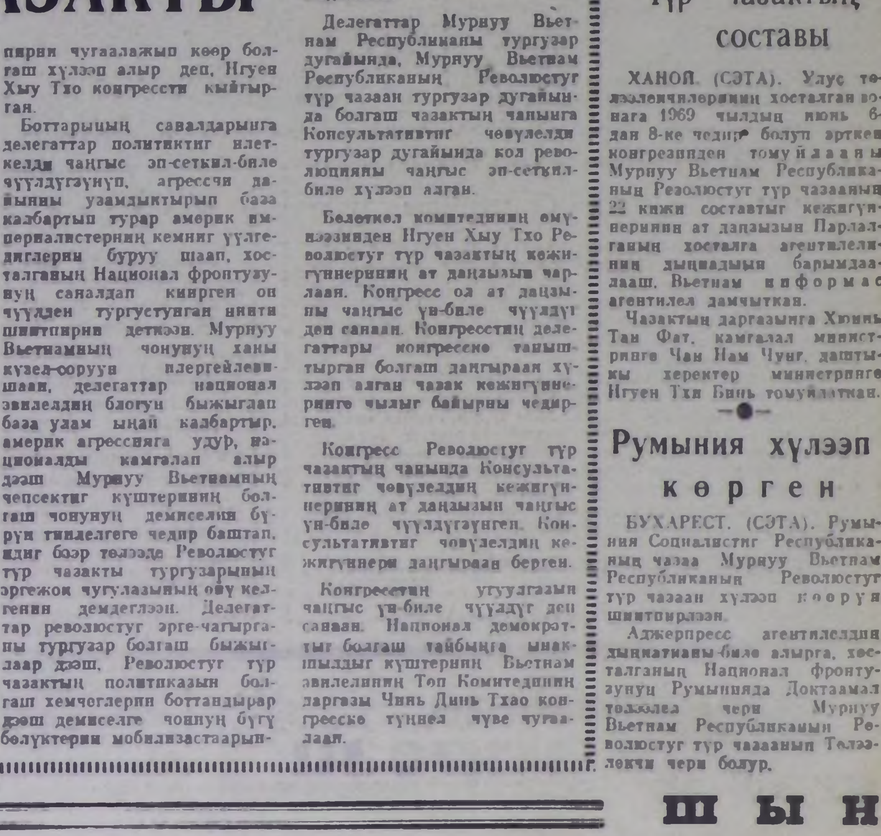
Боттарының савалдарынга делегаттар политиктиг илеткелдя чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүгүнүп, агрессочи дайынны үзамдыктырып база калбартып турар америк империалистерниң кеминг үүлгедиглерии буруу шаап, хосталганың Национал фронтузунуң саналдап киирген он чүүдэн тургустунган ниити шиитпирнив детнээн. Мурнуу Вьетнамның чонунуң ханы күзел-соруун илергейлевишаан, делегаттар национал эвилелдиң блогун бижыглап база удам ыңай калбартыр, америк агрессияга удур, националды камгалап алыр дээш Мурнуу Вьетнамның чепсектиг күштериниң болгаш бүгү чонунуң демиселии бүрүн тиилелгеге чедир баштап, ядиг бээр төлээде Революстуг түр чазакты тургузарының эргежок чугулазының ойу келгенин демдеглээн. Делегаттар революстуг эрге-чагырганы тургузар болгаш бижыглаар дээш, Революстуг түр чазактың политиказын болгаш хемчеглерии боттандырар дээш демиселге чоннуң бүгү белүктерии мобилизастаарынга боттарының шиитпирлиниң дугайын чаңгыс үн-биле медеглээн.

Делегаттар Мурнуу Вьетнам Республикаиы тургузар дугайында, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан тургузар дугайында болгаш чазактың чанынга Консультативтиг чөвүлелдя тургузар дугайында кол революцияны чаңгыс эп-сеткилбиле хүлээп алган.

Белеткел комитединиң өмүзэнинден Нгуен Хыу Гхо Революстуг түр чазактың кежигүннериниң ат даңазының чарлаан. Конгресс ол ат даңазыны чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан. Конгресстиң делегаттары конгрессно таныштырган болгаш даңгыраан хүлээп алган чазак кежигүннериниң чылыг байырны чедирген.

Конгресс Революстуг түр чазактың чанында Консультативтиг чөвүлелдиң кежигүннериниң ат даңазының чаңгыс үн-биле чүүлдүгүнген. Консультативтиг чөвүлелдиң кежигүннери даңгыраан берген.

Конгресстиң үгүүлгазын чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан. Национал демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Вьетнам эвилелиниң Төп Комитединиң даргазы Чинь Динь Тхао конгресско түңнел чүве чугаалаан.

— Мен бодаарымга, америк шеригнерии Вьетнамдан үндүрериниң эки аргазы хамын-даа бо эвес чүве бе.

«Дейли мейл» деп англи солундан алдыныган чурук.

Революстуг түр чазактың составы

ХАНОЙ. (СЭТА). Улус төлээлекчилериниң хосталган конгресиниң 1969 чылдың июнь 6-дан 8-ке чедир болуп эрткен конгресиниден томуйлаанын Мурнуу Вьетнам Республикаиың Революстуг түр чазаанның 22 кижи составтыг кежигүнериниң ат даңазының Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнадыын барымдаалаш, Вьетнам информас агентилел дамчыткан.

Чазактың даргазынга Хюинь Тан Фат, камгалал министрииге Чан Нам Чунг, дашткы херектер министрииге Нгуен Тхи Бинь томуйлаткан.

Румыния хүлээп көргөн

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыния Социалистиг Республиканың чазаа Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көөрүн шиитпирлээн.

Аджерпресс агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, хосталганың Национал фронтузунуң Румыниядa Доктаамал төлээлеа чери Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның Төлээлекчи чери болур.

Медицина ажылдакчыларының хүнүнге уткуштур

ДИРИГ „ХЫЛДАРНЫҢ“ ХӨӨН КИИРИКЧИЗИ

— Кижиниң нерви системазын чүнүң-биле дөмейлеп болурул, Ольга Федоровна?

Эргелекчилеп турары нерви салбырынга 1955 чылдан бээр ажылдап келген, республиканың дружулгалыг, билири-даа шырак эмчилериниң бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи О. Ф. Еремеева кезек боданып олургаш, мээң ол айтырыымны мынчаар харылады:

— Ону каяа, чүү чүвеге дөмейлээри берге-ле-дир. Ынчалза-даа кижиниң нерви системазын хогжум хережелдериниң эң-не нарын, чиге хылдарынга чоокшулаштыр дөмейлеп болур бис. Төп нерви системаазы-биле тутчуп дамырланган, удаазыналчак болуп алгаш, кижиниң мага-бодун дамчып чоруткан нерви системаазы ышкаш ындыг хөй хылдарлыг хөгжүм хережелин кайын-даа дилээп тыппас бис.

Ольга Федоровнаның бо харыызы доңчу болгаш билдингир-дир дээрзинге кым черле чөпшээрешпес боор. Кандыг-даа хылдыг хөгжүмүнүң хөөвү үредип азы хылдарының кайы бирээзи үстүү бээрге, ону хөөн киирип алыры, үзүлген хылды солууру берге эвес-ле харын. Ынчалза-даа хөгжүм бирбес кижи хөөнүү киирип алыры берге-ле.

Хөгжүмүнүң эң нарын хылынга, аңаа кандыг-ла бир эпчок хылдыр дээп каастарга, кыштырт дээрзинге дөмейлээн нерви системаазынга болган аарыгны эмнеп турар эмчилерге болгаш нерви салбырының сестралары, санитаркалары ол кижилерни эмнээринге, ажаан каракгаарынга эң-не эптиг-эвилең, бир-ле онзагай көрүүшкүн, чугаа, ажыл-чаң негеттинер.

Галина Ивановна Осипова аарыг кижилер чыдар палата бүрүзүнге хүнүң-не келир. Ол келирде чылыг-чымчак хүлүмзүрүүн утпаймас кылдыр кижиниң каар. Аарыг кижилер оон чылыг-чымчак көрүүшкүнүн көргеш, артында-ла сеткил-сагыжы чымчаш кыныңп, чамдыктары харын-даа ыя арааныңда боттарының аарыын бээнин үзүп хаапкаш, эмчиниң хүлүмзүрүүн база-ла хүлүмзүрүг-биле харыылаар.

— Экии, эштер! — дигеш, диштерин шалыңга чедир көзүлдүр ажып хүлүмзүрүүр.

— Экии, Галина Ивановна! — диген харылыар оон-моон тектү бээр.

Эмчи, дыңнаар, хан базыштыкының хемчээр хережелдерин, бичии маскажыгажын тутпушаан, ажык чоогунда орунунуң чанынга барып олурупкаш:

— Кандыг-дыр силер!— дээш, олче эптиг-эвилең көрүп хүлүмзүрүүр.

Аарыг кижи бүрүзү болунуң кандыг байдалдыын аңаа тө каан берип, оон-биле чугаалажыксаар.

Нерви аарыындан аараан кижилер ажыныымчал, шугулдаачал, биче-ле эпчок кандыг-бир чүвеге чым-сырт кынаы бээр болганда, оларның ол кончуг нарын «хылдарының» хөөнүн үреес, харын сагыш-сеткилин улам сергедир дээш ораладжыр, аарыг улус арааныңа чоруп тургаш, бодун канчаар ап чоруурун Галина Ивановна кончуг эки билир. Ынчангаш артисти хүлүмзүрүгүнүн үргүлчү хережелин, олар-биле эптиг-эвилең чугаалажып билири—аарыг кижини акыртыр эмнээр эм ышкаш чүгүле улут ужур-дузалыг. Өг-бүлеге азы ажылга-даа эпчок чүве болган болза, ажылче бар чыткаш, ол бүгүнү шуут-ла уттуп, соонга каастарын Галина Ивановнаның чугаалап турары-даа кончуг ыяш.

1964 чылдың чайынында Новосибирскиниң медицина институдунуң доозукчузу кыс Галина Ступкина Тывага келгей, бодунуң күш-ажылчы баазымын Кызыл эмнелгезинден эгелээнин. Саянны ажыл кээп турар янаы-бүрү националдыг аныяк тускай эртемнигнер ышкаш, кажан-даа үтпас. Кызылга келгеш, бодунуң амыдыралчы аас-кежиин тып, Тыва чүрттүт аныяк эрбиле салым-чолун каттыштырып, фамилиязы Осипова болган. Беш чылдың дургузунда ол чеже кижиниң амы-тынын камгалап ап, азы нерви системазынга болган аарыгның уржуундан кылаштаттынмас, бир болза аскак-түүлүү азы спиральзаң чоруктан, үйгү дыштаа бербейн өрүмнеп келир аарыглап адырып албаан дээр.

Республика эмнелгезининиң нерви аарыгларын эмнээр салбырының санал-оналдар бижир кылын дептери чыл төнмээзинде-ле дола хона бээр. Ол дептерлериң арын бүрүзүнден Галина Ивановна Осипованың адын кижи көөр, аңаа бүгү-ле сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илередил бижээн чылыг-чымчак сөстериниң кайызын ол дээр боор. Дептериниң сөөлгү арыннарыныңп бирээзинде чоокта чаа бижээн мындыг сөстер бар болду:

«Эргим хүндүлүг, Галина Ивановна Осипова. Аарыг кижилер бистерге кайгамчык сагыш човаашкынынар, эптиг-эвилең чоруунар, аарыгны дүргеи экиртир эмнээриңер дээш, кончуг билдилиг ап турар хемчеглериңер дээш бүгүле сагыш-сеткилиивистиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис. Шинчилге кылып келгенинер үезинде, оон соолүнде-даа сагыш-сеткилиивис кодурлуп, удавас кан-кадык анаарывыстың быжыг бүзүрели бисти өөртүптер-дир. Бээ катап өөрүп четтиргенивисти илередип, Силерге бажын ашкан аас-кежиин, кан кадыкшылды, узун назыны күзедивис. № 1 палатада аарыг кижилерэ.

Г. И. Осипованың адынга мындыг сөстер орус, тыва, моол дылдар кырында бижиттингилээн.

Мырыңай-ла өлүрүнүң кырында чыткан, чамдыкта шуут-ла клиниктиг өлүмче кирген (чүрээниң согары соксаан, түгле баш мээзи бүче ажылдап чыдар) кижилерни бээнин өлүмден үндүр соп экелгенин, ол дээш кандыг улуг күжениишкиннерни үндүргенин боду бээнин болганчок-ла сактып келгилээр. Кандыг аргаларны хереглеп тургаш өлүмден чарып алганының шуптузуун бижиири бээнин үзүн төөгү болур.

—Кижилерни өлүмден чарып алганың, кан-кадык кыдыр эмнээшкин түгле чаңгыс мээн ачы-дузам дээр болза шын эвес болур. Бистиң салбырның сестраларының, санитаркаларының, ажаакчыларының аарыг кижилер дээш ан-не шудурүг күжениишкиннии чоруурга, олардың ачы-дузазынга даянып алган ажылдап турар-ла болгай мен. Чедиишкин, акыртыр эмнээшкин бистин шуптузустун демниг ажылывыстың үре-түнелиндир. Ылаңгыя бистиң салбырның эргелекчизи Ольга Федоровна Еремееваның мөңге чедирген болгаш ам-даа чедирип турар дузазы, арга-сүмези-биле ажыл арткан, бодумнуң ажылымга мергежээн мен. Медицина ажылдакчыларының хүнүн таварлаштыр бистиң салбырның эң-не мурнакчылары болур, аарыг кижилерниң коллективтиң улут хүндүткелин чаалап алганнардан! сестралар Вера Ивановна Прокудина, Галина Прокопьевна Толстова, Антонина Сергеевна Цыганкова, Маша Колобродова, Галя Виномурова, ажаакчы Матрена Пармолеевна Курноценко болгаш өскелериндээ адап, мактавайн барып шыдавас бис. Бистиң нерви салбыры коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты 1964 чылда чедип алган. Ол дээрте республиканың медицина албан черлериниң коллективтеринден бир дутаарында чаалап алган коллектив болган. Ол адывысты улам-на быжыг тудар, кижилерниң кадыкшылы дээш бүгү күжүвүстү, билиивисти үндүрүп ажылдаары шуптувустуң хүлээлевис болур — деп, Галина Ивановна чугаалады.

Ол бодунуң билиин бедидер дээш үргулчу-ле номчуттунуп, өөренип турар. Билиг бедиринин курузунга бир ай өөренип чорааш, аңаа шинээзидип алган билиглерин бодунуң ажылынга чедиишкиниг ажыглап турар. Ол чорааш остеохондроза талазы-биле черле кончуг дузалыг чүүлдерни шинээзидип алгаш, ону бодунуң ажылынга чедиишкиниг ажыглаан. Ол ышкаш нерви аарыгларын Кузнецовтуң методун өзугаар эмнээрин кончуг билдилиг шинээзидип алган.

Медицина ажылдакчыларының хүнүн таварлаштыр Галина Ивановна Осиповага өөрүп четтиргенин илереткен, аңаа байыр чедиргеи, оон ажылывыга чедиишкиннерин, амыдырал-чүрттелгелиниң аскежиктя күзээн чагаалар, телеграммалар ам-ыының камгалап алган, экиртир эмнеткен кижилериниң кээп турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Майның сөөлгү, июньнуң баштайгы хүннеринде Россия Федерациязының казбак делгем девискээринге өөрүшкүүлүг частың эгелээни-биле кады украин литератураның болгаш уран чүүлдүн декадазы чоруп турган. Ук декада кайгамчык улуг чедиишкиниг болган.

ЧУРУКТА: декаданың болук киржикчилериниң Москвага чоруп турганы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУН ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

Изиг ынак Ийи-Талым

Хөндергейин көөргеткен дээш,
Хөөндүккеш хөөреведим
Адар-Тоштуң аланкан дээш,
Адаргаштың алгавадым.
Улуг чуртум судал-сууву
Улут-Хемим унун каастаан,
Изиг оттуг ады алгаан

Ийи-Талым шөлүү шөлээн.
Сорук киргеи ажыл-херээ
Совет чонуң күжүн немээн.
Ишке, дышка чары чалгаан
Ийи-Талым чону чоргаар.

Пе-чуртка ынакшылым
Ийи-Талга төрүттүнген.
Ынчангаштың черим сеңээ
Ырым-шоорум бараалгаттым
К. КУДАЖЫ.

Чери бөгүн мөгейип тур!

Хүрелдир кыс чогаадыгже сундугукая,
Күзел ону талыгырже айбылапкан:
«Черинң чүгле даштын эвес, иштин таныл,
Чеже, кандыг байлак барын шинчилле!— дээн

Чанында хем —
Чадаана хем:
— Чаагай күзел бүтеүнем!— деп ырлап чыткан.

Бедик чалап, хоолап аскан портреттен
Менделеев доозукчуга мынча дээнзиг:
«Таңды-Тываң делгемнерин чиндии тургаш,

Данаммда чок металлдарны ажыт, кызым!»
Чокпагар ак
Чодураалар:
— Чорувут! — деп сонгалардан сымыранган.

Кыдыраашка төрүттүнген бодал мичээр
Класс ажынын артап үнгеш, Саян ашкан—
Эртинелер чажыттарын ажыдып бээр
Эртежиниң дүлүүрүн ол алгаш келген.
Тыныш хааны
Тыва кыска:
— Дыңналым!—деп, чери бөгүн мөгейип тур!
Салчак МОЛДУРГА.

Б. Спасскийниң тиилелгези

МОСКВА. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Т. Петросян биле Б. Спасскийниң арааныңда маргылдаашының 21-ги салымы сонгаарлатқан турган болгаш ону июньнуң 12-де төндүр ойнаашкынының үезинде 53-кү көште Спасскиң удуп алган. Ам сан 11,5:9,5 болуп, Спасскиң мурнавышаан. Делегей чемпионну атты чедип алырда, Спасскийге ам түгле чаңгыс сан керек, а Петросян делегей чемпионну адын хөөвөр арттырып алыр дээр болза, ам-даа 2,5 санны чедип алыр ужурлуг.

Богун паркка

1969 чылдың июнь 14-те культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга «Кадыкшылга хүнүң» организастаар. Аңаа эмнелге албан черлериниң ажылдыг түңнээр.

Тускай эртемниг эмчилер күзелдиг кижилерге, консультацияны бээр, шинчишкиннерни чорудар, хан базыштывының хемчээр болгаш ханның бөлүүн тодарадыр. Ол ышкаш кижиниң күш-шыдалың хемчээр болгаш флюорография шинчилгезин эртиирер.

Аныяк пелерге тускай комнатаны тургузар. Урутку ажаан хайгаараарының база чемгерилгезиниң талазы-биле ада-иелериниң сонуургаан айтырыгларынга уруглар эмчилери сүмеин бээр.

13 шакта Ногаан театрга медицина ажылдакчыларының бот-тывынгыр уран чүүлүнүң концерти болур.

Парктың спорт шөлдериниге янзы-бүрү оюннарны болгаш спорт маргылдааларын организастаар.

Кадыкшылга хүнүнге киржирилерни чаладывыс.

Редакторнуң орлакчызы
С. К. ШОПГУ.

★ ★

Чөөн-Хемчик районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң уран талантызы чүгле боттарының районунга билдингир эвес. Олар республика коруңдезинге болгаш Кызылга болган отчёттуг концерттерге эки чедиишкиннерин чедип ап келген. Оон ангыда кожаалында районнарже база-ла концерттиг чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Большевик» совхозтуң мраажызы Куулар Анай, Бора-Тайга школазының башкызы, бот-тывынгыр композитор-хөгжүмчү Александр Ондарның концертке белеткенип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

★ ★

«Хомустуң» концерти

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунда «Хомус» агитбригада бистиң «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү Солчурга концерттиг аалдап чораан. Аалчыларның ойнаарын сонуургап көөр дээш, солчуржулар клубка арбын чыглып келген.

Агитбригаданың концерти көрүкчүлериниң идегелин шынзыдып, солуң болуп эрткен. Оон программазында хөй янзы бодгаш солуң көргүзүүлер бар болду. Ылаңгыя Владимир Кызыл-оолдуң ырларын көрүкчүлер дыка сонуургаан.

С. МОНГУШ.

СОНУУРГАДЫВЫС

Кызыл хөрөй Советтиниң «Тере-Хөл» колхозунуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери бистиң Чаа-Хөл суурнуң Культура бажыңынга концерт көргүскен. Ырак-узак черден келген бот-тывынгыр артистерниң көргүүн чоруур концертиниң программазы янзы-бүрү номерлерден тургустунган болду.

Чаа-Хөл суурнуң чурттакчылары келген аалчыларның концертин улуу-биле сонуургап көрген. Бот-тывынгыр артистер ырларны, танцыларны болгаш интермедияларны кончуг солуң кылдыр ойнап күүседкен.

А. САТ.
Улут-Хем район.

ПӨРҮК БОЛБАҢДАР

«Дөң-Терезин» совхозтуң клубунга янзы-бүрү кежээлер барык суббота сайында болуп турар. Оларның чамдыктары хөглүг эвес, чаагаранчыг болгулаар. «Чүге ындыгыл?» деп бодап кижиниң утаанынга болганчок-ла кирип келир.

Моон бир чылдагааны дыштанылга кежээлерни чамдыкта далаш-биле, эки белеткеп албайн эрттирип турарында. База бир чылдагааны болза бистиң совхозта аныяк оолдарның оюн-тоглаага идепкей чогунда. Олар кежээлерге келгеш, кайы-бир булуңда кыстына берген турарлар. Дөң-тереэнчи эргим оолдар, ол ышкаш өске черлерде ындыгзар бар болза, порүктеинмеңер, кежээге идепкейлиг болуңар.

Ч. САЛЧАК.
Барыын-Хемчик район.

Арага аарыы эттинип болур

Арага аарыындан аараан кижиниң эмнеп экиртип болурунуң күштүг аргаларын совет эртемденнер ажылдап тыпкан. Ааражанарның хан дамырының иштинге глюкоза, уротропинни сыкыртыр, витаминнерни бээр. Аараан кижиниң төп нерви системазының шын ажылдаар чоруун эмнээшкин уйгузу-биле катап эгиидип турар. 3—7 хонуктарның дургузунда аарыг кижи дүн-хүнде 12—17 шак иштинде удуур. Оон соонда бир айның дургузунда оон аңаа удуур уйгузун дүн-хүн иштинде 10 шак болдурар. Оон-биле чергелештир чүректиң хан эргилдирер саваларының системазының, бааның, ижиниң ажылың жижидер эмнерни бээр. Алактың сөөлүнде, аарыг кижиниң тускай удурларының (гипнозтуң) аргазы-биле азы тускай эмнерник дузазы-биле аараан кижиниң спирт аймаанга хөөн кадыр тускай чүүлдү тывылдырар.

Арага аарыын эмнеп болур. Эмнээшкиниң баш буруглаар эгелээн тудум-на, оортан аараан кижиниң чедиишкиниг экиртип болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Чылан шапканда баштайгы дуза

Чылан шапканда бир дугаар аалчеде оон шапкан черни ангылай боору чугула. Дыңзыдыр боон каан шарыышкынны чартык шак болганда чежер ийикпе азы арай кошкадыр керек. Чылан шапкан черден хан төктүп турда доктаадыш болбас. Чүге дээрге чыланның хоразы хан-биле кады ангыланып үнерде эки. Харын-даа ханның төктүрүп чүштелдерни ораладжыр керек.

Ону кылырда чылан шапкан холду ийикпе бутту куду халаннадып алгаш, оортан ханны чоорту сыгып тудуп үндүрер. Чылан шапкан балыг черни хол-биле тудуп, суйбап болбас. Чылан шапкан балыг черни хайындырган чылыг суг-биле чуур керек; ону спирт-биле ийикпе азы мартанцовка-биле чуурга удам эки. Чыланга шактырган кижи хөй суук чүүлдерни ижери чугула. Чүге дээрге организмден хоранны ангылап үндүреринге ол дузалаар. Баштайгы ындыг хемчеглерни алган соонда эмчиге кончуг дүрген барган турар ужурлуг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Чарлаал

Красноярскиниң протез-ортопедиктиг будудурулгезинин техниги 1969 чылдың июнь 16-дан 22-ге чедир Социал хандырылга министерствозунга амылдаар.

Протездер, тускай хептер болгаш дыңнаар аппараттар чагыыр нузелдиг кижилер Кызыл хөрөйниң Ленин нудумчузунда 15 дугаарлыг бажыңга келир.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хөрөйниң № 35 профессионал-техниктиг училищезин 1969—70 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

	Өөренир хуусаазы
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл

Училищеге 8 класс дооскан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс доосканнарны дашчылар, штукатурлар болүүнге хүлээп алыр. 7 класс доосканнар 8-ки классты дооскаш, сес класс доосканының хереченилерин алыр. Ийи чыл хуусаалыг өөренир кижилер тускай мергежилп-биле кады ортумак школаны база доозар.

Училищеге өөренип кирерлерни халас чемгерер ажылчын база ыштанып кедер хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип эрткен үезин ниити күш-ажыл стажынга кирер саналар. Өөредилгени дооскан соонда чедип алган мергежилин ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищени кончуг эки өөренип доосканнарны ажыл стажы барымдаалавайн, техникумнарга, институттарга хүлээп алып болур. Сургуулдарның техниктиг чогаалдылгазын сайзыралдыры-биле белгүмнер ажылдап турар.

Училищеде Культура бажыңы бар, ында бот-тывынгыр уран чүүлдүн болгүмнери ажылдап турар (ырның, шинниң, бал болгаш үдустуң танцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүм инструментилериниң, баянистерниң).

Бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң киржикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга концерттер көргүзер. Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, хазык, баскетбол секциялары ажылдап турар. Училищениң спортчулары хоорай, республика база край маргылдааларынга таниилдыг черлерни эзлеп келген.

Училищеге өөренип кирер сургуулдар өөредилге хережелерин шуптузуп алгаш келир (кыдыраалтар, шүтүм, демир-ужуктер, карзиаштар, готовалкия), спорт хеви (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга имирер биллиришкинге параазында документилерни номар:

Школа дооскан дугайында хереченилел, тарүттүнгенииия дугайында хереченилел болгаш паспорт, шериг учёдунга кирер биижиттирер хереченилел, Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы, ВЛКСМ райкомундан чоруткан биижин, школаның характеристиказы, ада-иелериниң хүлээлгезин, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чуруктар.

Училищениң адреси:

Кызыл хөрөй, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефон 21—09.

ЧЫТКЕН АТТЕСТАТ

Бай-Тайганың Тээли ортумак школазын 1960 чылда дооскан Хертек Балдановна Бапиңнын бышкан биллигиин № 234802 аттестадын читкен ужурунда, ону күш чок деп саналар.

КИНО

ИЮНЬ 14-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Украина 1967 чылда» 10, 11.40, 1.30. «Агаарга ужуралдар» (1-ги, 2-ги сериялары) 3.30, 6.20, 9, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленин Октябрьда» 1.20. «Хайгыыл үезинде болган чорук» 9.30, 11.25, 3.10, 5, «Россияның рапсодиязы», «Хайгыыл үезинде болган чорук» 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бриллиантылыг хол» 3.15, 5.10, 7.05. «Лебедев-Кумач», «Хаан оруу», «Бриллиантылыг хол» 9 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харыылаалгалы секретарының 22-35, партийжи амыырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көлөө ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизиниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн баргаша 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиинин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин— Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00647.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 15 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 138 (7984).

Өртээ 2 көп.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның
ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы июнь 13-те бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Хүн чурумунда турар айтырыгларны чугаалашкан.

Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, секретары эш **Ж. Маршенин** даргалаан-биле эрткен эртенги хуралга: Люксембургтуң Коммунистиг партиязының Даргазы эш **Д. Урбани**, Моолдуң Араттың Революстуг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Ю. Цеденбал**, Нигери марксисчилерниң-ленинчилерниң төлээлериниң баштыны эш **Т. Отегбей**, Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары эш **М. Вильнер**, Хосталга болгаш социализм (Марокко) партиязының Чиигине секретары эш **Али Ята** олар чүве чугаалаан.

Кежээки хуралга Боливияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Х. Колле** даргалаан. Ол хуралга: чажыт байдалдарда ажылдап турар аңы-дүнма партияларның бирээзиниң төлээлериниң удуртукчузу кижи, Мексиканың Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **А. Мартинес Вердуго**, Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **К. Колияннис** олар чүве чугаалаан.

* * *

Июнь 13-те Кремльдиң Георгиевский залынга Европаның болгаш Азияның, Африканың болгаш Латин Американың аңы-дүнма партияларының төлээлекчилери санал берген—Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының бүгү ажы-лышкаш, оларның чугааларында база-ла коммунистерниң үзүлбес интернационалды аңы-дүнмалыкты чоруун медереп билиргә сиништикен.

Марксизм-ленинизмге, Совет Эвилели-биле бtraулыбас набыралга шынчы чоруктуң ачызында моол улусту феодализмден капиталистиг чаданы дамчывайн социализмге чедирип келген партия—Моолдуң Араттың революстуг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Ю. Цеденбалдың чугаазын Чөвүлел хуралдың киржикчилери ханы кичээгей-биле дыңнаан. Ол дуржулга төөгү талазы-биле улуг ужур-дузалыг.

Люксембургтуң, Нигерияның, Израильдиң, Марокконуң, Мексиканың, Грецияның аңы-дүнма партияларының санал берген төлээлекчилери коммунистерге төөгүнүң хүлээткен бедик харыысалгавын—шинчилеп революстуг чаартыр дээш харыысалгазын оларның улам билип турар дугайын чугаалаваннар. Марксчилер-ленинчилер делегейниң ажылчын, коммунистиг шимчээшкинниң идыктыг чанчылын шинтпирлин-биле камгалап база ковуделип, ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш чаңгыс аай фронт-биле ниити дайзын—империализмге удур арес-маадырлыы-биле демисежип турар.

Саналдарның кол темазы — бо демиселге коммунистиг хүрээлеңнерниң чаңгыс эвин улам ынай быжыглаары. Чөвүлел хурал аажок улуг үүлдүгүзүнүүшкүнү хайыктырып, делегейниң төп политиктиг болуушкуну болу бергени чайгаар билдингир-дир: ажылчы чоннарның үүлдүгүзүнүүшкүнү болгаш деткиишкинин, империалистиг реакцияның шугулдаашкыны болгаш аймаазыралы. Ол база-ла билдингир: революстуг күштерни чарылдырып, кошкадыр дээр реакцияның планнарын үзе шаап турар.

Люксембургтуң Коммунистиг партиязының Даргазы эш Д. Урбанының чугаалааны болза: *сөөлгү үеде империалистер идеологтуг фронтуда кадыг-дошкун шаап халдаашкының марксизм-ленинизмге удур калбарткан, ынчаарга олар ол шаап халдаашкының кажар болгаш калчаа арга-методтарны ажыглап, социализмниң «үаз майның» дээр чүвезиниң дугайында чулчуруушкуннарга чагдының алгаш, «амгы» үаз арга-биле чорудуп турар. Бүгү коммунистерниң соруглазы болза, марксизм-ленинчи өөредигнин хамыдар дээр буржуазияның болгаш оон эдерингчилериниң каңдыг-даа оралдажылышкыннарынга удур шинтпирлиг демиселди чорудары болур. А бистиң партияларывыска каңдыг-даа ревизионизм болгаш «чөөн» чүткүлдерге база чайгылышкыннарга удур шинтпирлиг демиселди бистиң чорудар ужурлуувусту ол иеген турар.*

Пролетарий аттың, бүгү ажылчы чоннарның аңы талазы-биле эрге-ажыктарын камгалап, империализмниң болгаш оон эмээржикчилериниң политиказын сойгалап, НАТО-ну болгаш оске-даа агрессчи шериг блоктарын узутпаар-дээш туржуп, Пентагонуң айылдыг дайын белеткелдериниң оруунче боттарының чурттарының кирп тыртырарынга удур демисешпиишаан, фашизмниң өскен айылының дугайын кичээндирбишаан, коммунистиг партиялар боттарын ханы патриотчу, национал партиялар болурун коргүүп турар.

Оон-биле кады коммунистер, улус чоң антиимпериалистиг демиселге болуунуң күжениишкиннерин оске улустарның күжениишкиннери болгаш төлелиишкиннери-биле улам долу, улам дүргең сырый каттыштырган тудум-на улус бүрүзүнүң амыдыралчы эрге-ажыктары хандыртырган турар деп, бистин чүс чылыыстың база бир кол шынныг чүүлүн билип алырын массаларга дузалап турар. Коммунистерниң патриотизми интернационализм-биле дүтүүп турар болгаш ужурунда чайгылыш чок.

Нигери марксисчилерниң-ленинчилерниң төлээлериниң баштыны эш Т. Отегбейниң июнь 13-те хуралга чугаазы болза, колониалдыг киичиңбекти ап октапкан диптериниң улустарының боттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу, социал делишилге дээш демиселге социалистиг чурттар-биле болгаш делегейниң коммунистиг партиялары-биле кады ажылдажылганы база дайынчы эвилелди бызыглаарынга чүткүлүүнүң өскенииниң бүзүрелдиг хереживи болган.

Моон-биле кады ораторлар хосталгалыг шимчээшкинге Мао Цзэ-дүн бөлүүнүң шовинисчи-авантюрисчи политиказының айылдыг удаа-дараа демдеглеп турган, оон айылдының дугайын ККП-ның IX съездиниң дээр съездиниң шинтпирлери база тодаргай хереживе турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга удур, ылаңгыя ССРЭ-ге удур, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкинниңге удур Мао Цзэ-дүн бөлүүнүң хоралакчы ажылчорудулгазынга боттарының киленгээшкинниң Чөвүлел хуралдың киржикчилери илергейлеп турар.

Моолдуң Араттың революстуг партиязы кыдат удурткучуларның антимарксисчи утланыышкынынга болгаш хоралакчы ажыл-чорудулгазынга удур принципиалдыг демиселди чорудуп келген болгаш моон соңгаар-даа чорудар деп, эш Ю. Цеденбал медеглээн. Амгы байдалдарда Мао Цзэ-дүн бөлүүнүң политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының ужур-утказын сойгалаары революстуг бүгү күштериң чаңгыс эвин быжыглаарынга, империализмге өйтүр шавыышкынны бээринге улуг ужур-дузалыг ол болза, коммунистиг шимчээшкинниң чүгле чамдык отрядтарының хөрээ эвес, а марксисчи-ленинчи партия бүрүзүнүң интернационалчы үүлдүлгезин кылдыр санап турар бис.

Империалистиг реакцияның болгаш агрессияның күштерин кижи төрелгетенниң ажар чаа-чаа тинилелгелери дээш демиселге чаңгыс эртем каннап дадыктырып турар коммунистиг шимчээшкинниң политика, идея, организас талазы-биле аажок улуг дуржулгазын коммунистерниң делегей шуулганында аналиэтеп база түңнеп байдып турар.

(Июнь 14-те «ПРАВДАДАН»).

ССРЭ-НИҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Бо чылдың март 29-та ССРЭ-ниң чазаа совет-кыдат кызыгаарга байдалды чогумчудар талазы-биле практиктыг хемчеглерни соңгаарладыышкыны чокка алырын КУР-нуң чазаанга саналдап киргең. Бодунуң медеглелиңге, Даман ортулуктуң районунга ыяшлыг чоруктуң болганы ышкаш, кызыгаарга нарыядадыышкынны болдуруп болгу дег хөделиишкиннерни кылбас, чөрүлээлер тургустунуп келзе, оларны дувураанга чок байдалга болгаш чугаалажышкынарның аргазы-биле шинтпирлээр деп, КУР-нуң чазаан ол кыйгырган.

Совет чазак кызыгаарның эрткен шугумун ооң чамдык участоктарынга ылавылалды кылыр сорулга-биле 1964 чылда Пекинге эгелээн болгаш кыдат талада ускея сумелеекилгелерни катап чорударын саналлаан. Совет тала ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң төлөөлекчилериниң баштайгы ужуражышкынының болдунар хүнүн апрель 15 азы «кыдат талага таварымчалыг оске-даа эң чоокку үе» болур кылдыр айытқан.

Бо чылдың май 24-те Кыдат Улус Республиканың чазаа бодунуң харыызын берген. КУР-нуң чазаа чугаалажышкынарны чорудар дугайында саналга чөпшээреңгир, ол ужуражышкынарның эгелээр үезинге болгаш болур черни дипломаттыг чурумну ёзугаар дугуржурунга белеңиниң дугайын медеглеп, шериг күжүн ажылгаарынга удур саналдаа турар деп чүвенни ол харыыдан билзе чогуур.

Мынчангаш чугаалажышкынарны чорударынга орун ажыттынган ышкаш кылдыр сагындырып келир.

Совет Эвилели биле КУР-нуң аразында амгы чидиглеиишкин чүгле кыдат таланың хөделиишкиннеринден болдунган. Кыдат чазак ССРЭ биле КУР-нуң аразында таварымчалыг харылаалаарын тургузарының, бот-бодунуң иштика херектеринге холгаарлашпастың принцивин үлөөп көөрүнүп, чурт-девискээр талазы-биле бүрүн-бүдүн болгаш аңаа ким-даа дээп болбаазын хүндүлеп көөрүнүң эргежок чугулазын барымдаалаан болза, кызыгаарда байдал база катап чогумчуладыр болу бээр. Болуушкуннарның кындыг хөгжүлдезиң совет улустуң үндезин эрге-ажыктарынга-даа база бистиң бүзүреливис-биле алырга, кыдат улустуң эрге-ажыктарынга-даа дүүшкен турар ийик.

I.

Совет чазактың бодалы-биле алырга, КУР-нуң чазааның медеглелинде Совет Эвилелиниге элээн негелделерни киирген факт чугаалажышкынынарны чорударынга таварымчалыг байдалды тургузарынга дүүшөйн турар, ол негелделерниң бичин-даа барымдаалары чок болгаш чүгле чаңгыс бодал—кыдат таланың моон мурнунда тургускан нарыядадыышкынарынга чаа чүүлдерни немээри боон болур.

Кыдат тала ийи чурттарның аразында кызыгаарларның каңчаар тургустунган дугайында херек кырынга мырнай дүүшпес бодалды кыдат талага күзенчиг, ынчалза-даа сагыштыы-биле хажыдың тургаш тургузарынга идегээш, Россия биле Кыдаттың аразында харылзааларның төөгүзүнден чамдык фактыларга үнелээшкинни бээрин шинтпирлээн ышкаш-тыр.

Моон-биле кады «дең эргелиг эвес керээлер» дээр чүве дугайында айтырыгны бирги планга база катап тургүзүп турар. Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың аразында амгы кызыгаарны тодарадып доктаатқан керээлерин КУР-нуң чазаа «дең эргелиг керээлер эвес» деп турары ол. Эрткен чүс чылларда болдунган «чөптүг эвес чоруктарны» чайладыр дээр даап болдап алган чылдак-биле кыдат чазак бүдүн чартык миллион дөрбелчин километр хемчээлдиг ёзулуг совет девискээрге негелденн барымдаа болдурарын оралдажып турар-дыр.

Кыдат чазак ол дугайында чугааны 1964 чылда эгелээнин кызыгаарның эрткен шугумун ылавылаарын ССРЭ биле КУР-нуң аразында чугаалажып көөрүнүң кол чүүлү кылдыр эвес, а ам кыдат таланың төөгүзү болгаш керээлерни тайылбырлап турары ышкаш, ындыг бодал-биле чаа советкыдат кызыгаар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүн күзеп турар-дыр.

Өске-даа күрүнелерге чурт-девискээрлер талазы-биле негелделер Кыдаттың амгы даштыкы политиказында болгаш пропагандазында дыка улуг черни эзлеп турарынге кичээнгейни салбайн баар аргажок. Бөгүн кыдат удурткучулар шаанда кажан-бир шагда кыдат эжелекчилериң чорааны азы олче баарын күзеп турганы черлерге негелделеп салып турар.

Ындыг яналыг пропаганда бөгүн-даа база дүүн-даа эгелевээн. Ол пропагандаңы шаандагы үелерниң феодалдарының эжелекчи политиказын удурткуга болдурары-биле, 1949 чылдың соонда өске күрүнелерниң элээн хөй бүдүн черлерин кыдат черге хамаарыжыр кылдыр коргускен өөредилге номнарын болгаш чурууктарны үйдүрери-биле чоорту калбарткан. Оон дараазында чурт-девискээр талазы-биле негелделерни албан ёзугаар-биле тургузуп турар апаргаң.

80 чылдардан эгелээн эжелекчи түткүлдерни Совет Эвилелиниң талазынче база ажыы-биле уландырган. Төөгүлүг медээлерни азы ындыг медээлерниң чогун кара туразы-биле ажыглавышаан, кыдат тала каңчап-даа тургаш, ССРЭ-биле КУР-нуң аразында чурт-девискээрни дээр айтырыгны тургузуп, оларның аразында туруп турар кызыгаарны сеанктиг чорукка тургузуп турар апаргаң. Бо байдал айтырыгның херек кырында талазын чыдарыынче бистиң албадап турар.

Совет чазактың март 29-та медеглелинде демдеглээнин ёзугаар алырга, совет-кыдат кызыгаар үр үеде төөгүдүг хөгжүлдезиниң түңнели болур. Кажан Россия күрүнелиң Кыдат-биле аразында харылзаалары чүгле тургустунуп агелеп турар үеэнде эвээш чурттакчылыг аазы херек кырында чурттакчылар чок чартык ээн болгаш тайга делгеминер оларның аразынга шойлуп чоруткан турган. Ол үеде Кыдаттың соңгу талакы күрүне кызыгаарын, чижээ, 4.000 чыгаа километр узун дурттуг кыдат улуг хана-биле демдеглеттинген турган, ол хана Амур биле Уссури хемнерден мурнуу-барыын талаже мун ажыг километр ырак турар деп чүве билдингир болгай.

XVII чүс чылдың бирги чартыында орус көшкеннер Приамурьеңи шинээдип алган үезинге чедир Маньчжурния Кыдаттан хамаарылга чок күрүне турган болгаш кыдаттардан (ханьнардан) этнография талазы-биле мырнай ылгалдыг улус чурттай берген. Чогум-на харын ол үеде Кыдат бодунуң бот-тускайлаң чоруун оскунган болгаш маньчжурлар Пекинни (1644 чылда) эжеден алган болгаш Цин династияның тергиндээшкинниң кыдат улуска дегээн соонда дораанна маньчжур күрүнениң кезин болу берген. XIX чүс чылдың төнчүзүнге чедир херек кырынга түскай күрүне—императорларның үлегликг эзлел черн болуп арткан, олче кыдатларның нөжүп киреринн болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы кылырын хорааи турган.

XVII чүс чылдың төнчүзүнде маньчжур император Канси Амурда Албазин воеводствонуң орус чон чурттакчылыг черлериниң элээн каш шериг походтарыя организастаан. Моон-биле холбаштыр маньчжур шериг начальниктериниң боттарының императоруунга чоруткан илеткелиниге демдеглеп турганы болза: «...Соңгу-чөөн талада шейдүнген кашкаш муң км болгаш моон мурнунда Кыдатка кажан-даа хамаарышпайн келген долгем черлер силериниң эжелеп черлеривцериниң составында кирди». Бо орус черлерни чамдык үениң дургузунда маньчжур эжелекчилер холдан салбайн турган.

XVII вектиң төнчүзүнде XVIII вектиң эгелинде маньчжур чагырыкчылар Мооллу эжелеп алгаш, ойраттарның Джунгар хаан черни, ооң чурттакчы чонунуң улуг аурузузун — миллион ажыг кижини чок кылганнар. Чөөн Тургестанда (Кашгария) уйгурларның күрүнезин боттарынга чагырып алганнар. Ынчангаш цин императорларның чагыргазының адаанга амытаа чедир Синьцзян деп адап турар, очулдурар болза, «чаа кызыгаар» дээр, уйгурлар, казахтар, киргизтер, дунганнар болгаш оске национаддар чурттап турар дыка улуг областар киргең. Ооң-биле кады Маньчжур-кыдаттың күш-биле эжелеп мурнуу-барын болгаш мурнуу утланышкынарга база калбаргаң.

Оларны кайы хамаан чок көрбейн, бир эвес боттуг барымдаалларга даянгаш көөр чүве болза, херектиң ужуру херек кырында шынап-ла мындыг-дыр. Цин кыдат каидыгбир даштыкыдан халдаашкының үүлгө объектиан болуп турбаан-на болгай. Кыдат улустуң мойнунга олуруп тургулаан маньчжур-кыдат императорлар — богда ханнар өске чурттарның болгаш улустарның черни кезек-кезектеп боттарының эжелеп турар черлеринге каттыштырбышаан, даярбечи, колонизаторжу политиканы идепкейлиг чорудуп турганнар. Кыдаттың амгы кызыгаарларының хевирлеттинин тургустунганының чорудулгазы дарлаткан национаддарны күш-биле холга киирип алыры-биле, оларны күш деген үзүткап турганы-биле болдунгулаан. Ынчаарга Кыдаттың амгы төөгү бижикчилери богда ханнарның болгаш дужуметтерниң үүлгедиглеринден үүлгө эжелекчи бодалдарны агартырының «барымдааларындан» дилеп турарлар.

Совет Эвилели-биле Кыдаттың аразында хөй-хөй салгалдарның мурнунда-ла тургустунган кызыгаар даглар болгаш суглар үнарын дургаар ол ийи күрүнелерниң улустарының херек кырында чурттап чорааи черлерин коргүүп келген болгаш коргүүп-даа турар. Бо үениң дургузунда ол кызыгаар керээлер, протоколдар, чурт карталары-биле юридиктиг дүрүм ёзугаар тодаргай болгаш билдингир доктаатынган.

Амур хемни тавартыр кызыгаарны доктаатқан Айгун керээзинге 1858 чылдың май 16-да Айгун хоорайга Россия күрүнезиниң төлээлекчизи генерал-губернатор Н. Муравьев болгаш Дайцинниң («улуг Цинниң») күрүнезиниң төлээлекчизи Хэлулундаяның кол командылакчызы И-шан ат салган. Ынчаарда ол керээ, ооң тайылбырында чугаалаан турары-биле алырга «...ийи күрүнелерниң бот-боттарынга улуг, мөңге найыралы дээш, оларның улустарының эрге-ажыктары дээш ниити дугуржулга-биле чардынган» турган. Керээ 1533 чылдың июнь 2-де Богда хаанның чарлыы-биле бадылаттынган, 1858 чылдың июль 8-те Россия күүтүүр болдурган.

Тяньцзинь керээзинге Россияның Кыдатка турган император комиссары Путяпин болгаш даярга төлээлекчи кыдат дужумет Хуа Шан Тяньцзинь хоорайга 1858 чылдың июнь 1-де ат салган. Россия-биле Кыдаттың аразында тодаргайлаттынмаан кызыгаарларның кезиин ийи чазактарның талазындан «кызыгаар шугумунуң дугайында чугаалажыр ужурлуг» бүзүреттиргең төлээлекчилери соңгаарладылышкын чокка ол черлерге баргаш тодараткан турарын керээде көргең. «Кызыгаар тургузарының талазы-биле аралашкак черлерге тодаргай тайылбырлап бижиишкиннер болгаш карталар тургустунган турар, олар ол кызыгаарлар дугайында ийи чазакка келир үеде маргылдаа чок документилер болган турар апаар» деп. Тяньцзинь керээзинде ооң ынай чугаалаан.

Ол дугуржуушкуну боттандырары-биле 1860 чылдың ноябрь 2-де Пекинге керээ тарлынган. Ол керээ ооң мурнунда Айгунга болгаш Тяньцзиньге чедип алдынган дугуржулганы бадытқаан болгаш Уссури хемниң увунуң кызыгаарын тодаратқан. Пекин керээзинге Россия күрүнезиниң төлээлекчизи Н. Игнатьев болгаш Дайцин күрүнезиниң төлээлекчизи «И-сын дээр Хуй-Тайжы» ат салган. «...Ийи империяның аразында бот-боттуңга найыралды быжыглаарыга, садыг харылзааларын хөгжүдеринге болгаш аңаа-бүрү кандыг-бир чүве болу бергенде ону сагындырар бодал-биле...» ол керээ чарлынган деп, ийи тала Пекин керээзинге бадытмаапнар. Ол керээге ооң бир кезии кылдыр 1861 чылда Уссурий крайта кызыгаар тургузарының карталарын болгаш тайылбыр бижиглелерин солчур дугайында протоколду кошкан.

Совет Эвилели-биле Кыдаттың аразында кызыгаарларны тодарадып турар бо бүгү керээлер, оске-даа документилер ийи күрүнелер аразының документилери болуп ам бо үеге чедир күштүг болуп турар. Мону шын эвес деп болбас болганда, кыдат тала бо юридиктиг актыларны хоойлу ёзугаар чептүг эвес дээрзинге чиганнинишкинни иептерелирин оралдажып, оон-биле кады шуут-ла меге яүүлдээшкинни кылып турар.

1860 чылда Пекин керээзинге капсырылда кылдыр киирген кызыгаар шугуму канчаар эрткенин көргүүп турар картаны «хаанныг Россия боду чаңгыс талалыг тургускан» деп, КУР-нуң чазаанның медеглелинде бадытқан турар. Ол дээрге шуут шын эвес. Шынында карталар солчурунуң протоколунга бир талазында, Россия күрүнезиниң төлээлекчи комиссарлары П. Козакевич болгаш К. Будогосский, өске талазында, Дайцин күрүнезиниң төлээлекчи комиссарлары Чен Ци болгаш Цзин Чунь ат салгапнар. Анаа Россияның болгаш Кыдаттың өмүнээзинден ону күштүг болдурун, албан бижиниинде танмаларын база баскан.

«Карталарның болгаш тайылбырларның бүгү экземпляларын төнчүзүнге чедир хынаашкынын соонда», а тодаргайлаарга, «Пекин керээзинге капсырылга болуп турар орус болгаш маньчжур дылдар кырынга кылган кызыгаар шугумунун ийи картазы» болгаш «Уссуридеи далайга чедир кы-

(Этези. Төнчүзү 2-ги арнында).

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан Совет чазак хүлээп көрген

Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң Москвада Доктаамал төлээлекчи черинин баштыңы Данг Куанг Миньни июньның 13-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Кремльге хүлээп алган. Совет чазак, улустарның хосталгалыг шимчээшкинин деткиринин ленинчи принциптерин удуртулга болдурбушаан, база мурнуу-вьетнам улустуң маадырлыг демиселин ханы ынакшыл-биле көрбүшаан. Мурнуу Вьетнам республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көрген дээрзин аңаа дыңнаткан.

Мурнуу-вьетнам улустуң хамаарышпас чоруу, демократиязы, тайбыңы болгаш нейтралитедя дээш, Сайгоннуң дайынзыракгарынга болгаш империалистиг эжелекчилерге удур мурнуу-вьетнам улустуң хосталгалыг демиселин бүгү тала-биле деткиринин илереэшкиннериниң бирээзи болуп турар Совет Эвилелиниң чазаанын алганы чаа ол чемчээ дээш, СЭКП ТК-га, Совет чазакка, Совет Эвилелиниң улустарынга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын болгаш бүгү улузунуң өмүнээзинден Данг Куанг Миньнилергейлээн.

(СЭТА).

Кады кылган медеглел

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко 1969 чылдың июнь 10-дан 13-ке чедир Каттышкан Араб Республикага албанның тускай аян-чоруун кылып чораан.

КАР-ның президентизи Гамаль Абдель Насер ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министрин үлөөп алган болгаш оон-биле чугаалажышкыннарны кылган. Ук чугаалажышкыннар найыралдың база бот-боттарын билчиранинг байдалынга эрткен болгаш Совет Эвилелиниң база Каттышкан Араб Республиканың аразында харылзааларны тодаргайлап турар.

А. А. Громыковуң болгаш КАР-ның даштыкы херектер министри М. Риадтың аразынга чугаалажышкыннар база болгаш. Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Араб Республиканың аразынга найыралдыг ийи талалыг харылзааларны улам ынай хөгжүдеринге хамаарышкан элээн каш айтырыгларны чугаалажып көрген.

Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын бүрүн күүседирин болгаш 1967 чылдың июнь 5-тен агрессиязының түңнелинде ажелеп алганы бүгү араб девискээрлерден бодунуң шериглерин Израильдиң үндүрүп алырын Чоокку Чөөн чүкке тайбың тааргыштырылганы дилеп тывары негеп турар деп Совет Эвилели болгаш Каттышкан Араб Республика база катап медеглеп тур деп кады кылган медеглелде айыткан.

Агрессияның үржүктарын узуткаар дээш КАР-ның болгаш оске-даа араб күрүнелерниң чептүг деминсиин бүрүзүбиле деткип турар дугайын ССРЭ-ниң чаза база катап медеглээн. (СЭТА).

Дээрги Хюинь Тан Фатка А. Н. Косыгинниң телеграммазы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның Даргазы дээрги Хюинь Тан Фатка телеграмма чоруткан. Совет чазак Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның тургустуштаанын күзел ханыышкыны-биле үлөөп алган дээрзин телеграммада чугаалаан.

Бодунуң интернационалчы үлөөлгезинге шынчы Совет Эвилели боттарының национал хосталгазы дээш демисежип турар улустарның талазынга кезээде туруп келген болгаш туруп-даа турар деп, телеграммада демделээн. Чалча сайгон ёзу-чурумга болгаш оон империалистиг өмөэржикчилерниң ногүп киреринн болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы кылырын хорааи турган.

XVII чүс чылдың төнчүзүнде маньчжур император Канси Амурда Албазин воеводствонуң орус чон чурттакчылыг черлериниң элээн каш шериг походтарыя организастаан. Моон-биле холбаштыр маньчжур шериг начальниктериниң боттарының императоруунга чоруткан илеткелиниге демдеглеп турганы болза: «...Соңгу-чөөн талада шейдүнген кашкаш муң км болгаш моон мурнунда Кыдатка кажан-даа хамаарышпайн келген долгем черлер силериниң эжелеп черлеривцериниң составында кирди». Бо орус черлерни чамдык үениң дургузунда маньчжур эжелекчилер холдан салбайн турган.

XVII вектиң төнчүзүнде XVIII вектиң эгелинде маньчжур чагырыкчылар Мооллу эжелеп алгаш, ойраттарның Джунгар хаан черни, ооң чурттакчы чонунуң улуг аурузузун — миллион ажыг кижини чок кылганнар. Чөөн Тургестанда (Кашгария) уйгурларның күрүнезин боттарынга чагырып алганнар. Цин императорларның чагыргазының адаанга амытаа чедир Синьцзян деп адап турар, очулдурар болза, «чаа кызыгаар» дээр, уйгурлар, казахтар, киргизтер, дунганнар болгаш оске национаддар чурттап турар дыка улуг областар киргең. Ооң-биле кады Маньчжур-кыдаттың күш-биле эжелеп мурнуу-барын болгаш мурнуу утланышкынарга база калбаргаң.

Оларны кайы хамаан чок көрбейн, бир эвес боттуг барымдаалларга даянгаш көөр чүве болза, херектиң ужуру херек кырында шынап-ла мындыг-дыр. Цин кыдат каидыгбир даштыкыдан халдаашкының үүлгө объектиан болуп турбаан-на болгай. Кыдат улустуң мойнунга олуруп тургулаан маньчжур-кыдат императорлар — богда ханнар өске чурттарның болгаш улустарның черни кезек-кезектеп боттарының эжелеп турар черлеринге каттыштырбышаан, даярбечи, колонизаторжу политиканы идепкейлиг чорудуп турганнар. Кыдаттың амгы кызыгаарларының хевирлеттинин тургустунганының чорудулгазы дарлаткан национаддарны күш-биле холга киирип алыры-биле, оларны күш деген үзүткап турганы-биле болдунгулаан. Ынчаарга Кыдаттың амгы төөгү бижикчилери богда ханнарның болгаш дужуметтерниң үүлгедиглеринден үүлгө эжелекчи бодалдарны агартырының «барымдааларындан» дилеп турарлар.

Совет Эвилели-биле Кыдаттың аразында хөй-хөй салгалдарның мурнунда-ла тургустунган кызыгаар даглар болгаш суглар үнарын дургаар ол ийи күрүнелерниң улустарының херек кырында чурттап чорааи черлерин коргүүп келген болгаш коргүүп-даа турар. Бо үениң дургузунда ол кызыгаар керээлер, протоколдар, чурт карталары-биле юридиктиг дүрүм ёзугаар тодаргай болгаш билдингир доктаатынган.

Амур хемни тавартыр кызыгаарны доктаатқан Айгун керээзинге 1858 чылдың май 16-да Айгун хоорайга Россия күрүнезиниң төлээлекчизи генерал-губернатор Н. Муравьев болгаш Дайцинниң («улуг Цинниң») күрүнезиниң төлээлекчизи Хэлулундаяның кол командылакчызы И-шан ат салган. Ынчаарда ол керээ, ооң тайылбырында чугаалаан турары-биле алырга «...ийи күрүнелерниң бот-боттарынга улуг, мөңге найыралды даяңш, оларның улустарының эрге-ажыктары дээш ниити дугуржулга-биле чардынган» турган. Керээ 1533 чылдың июнь 2-де Богда хаанның чарлыы-биле бадылаттынган, 1858 чылдың июль 8-те Россия күүтүүр болдурган.

Тяньцзинь керээзинге Россияның Кыдатка турган император комиссары Путяпин болгаш даярга төлээлекчи кыдат дужумет Хуа Шан Тяньцзинь хоорайга 1858 чылдың июнь 1-де ат салган. Россия-биле Кыдаттың аразында тодаргайлаттынмаан кызыгаарларның кезиин ийи чазактарның талазындан «кызыгаар шугумунуң дугайында чугаалажыр ужурлуг» бүзүреттиргең төлээлекчилери соңгаарладылышкын чокка ол черлерге баргаш тодараткан турарын керээде көргең. «Кызыгаар тургузарының талазы-биле аралашкак черлерге тодаргай тайылбырлап бижиишкиннер болгаш карталар тургустунган турар, олар ол кызыгаарлар дугайында ийи чазакка келир үеде маргылдаа чок документилер болган турар апаар» деп. Тяньцзинь керээзинде ооң ынай чугаалаан.

Ол дугуржуушкуну боттандырары-биле 1860 чылдың ноябрь 2-де Пекинге керээ тарлынган. Ол керээ ооң мурнунда Айгунга болгаш Тяньцзиньге чедип алдынган дугуржулганы бадытқаан болгаш Уссури хемниң увунуң кызыгаарын тодаратқан. Пекин керээзинге Россия күрүнезиниң төлээлекчизи Н. Игнатьев болгаш Дайцин күрүнезиниң төлээлекчизи «И-сын дээр Хуй-Тайжы» ат салган. «...Ийи империяның аразында бот-боттуңга найыралды быжыглаарыга, садыг харылзааларын хөгжүдеринге болгаш аңаа-бүрү кандыг-бир чүве болу бергенде ону сагындырар бодал-биле...» ол керээ чарлынган деп, ийи тала Пекин керээзинге бадытмаапнар. Ол керээге ооң бир кезии кылдыр 1861 чылда Уссурий крайта кызыгаар тургузарының карталарын болгаш тайылбыр бижиглелерин солчур дугайында протоколду кошкан.

Совет Эвилели-биле Кыдаттың аразында кызыгаарларны тодарадып турар бо бүгү керээлер, оске-даа документилер ийи күрүнелер аразының документилери болуп ам бо үеге чедир күштүг болуп турар. Мону шын эвес деп болбас болганда, кыдат тала бо юридиктиг актыларны хоойлу ёзугаар чептүг эвес дээрзинге чиганнинишкинни иептерелирин оралдажып, оон-биле кады шуут-ла меге яүүлдээшкинни кылып турар.

1860 чылда Пекин керээзинге капсырылда кылдыр киирген кызыгаар шугуму канчаар эрткенин көргүүп турар картаны «хаанныг Россия боду чаңгыс талалыг тургускан» деп, КУР-нуң чазаанның медеглелинде бадытқан турар. Ол дээрге шуут шын эвес. Шынында карталар солчурунуң протоколунга бир талазында, Россия күрүнезиниң төлээлекчи комиссарлары П. Козакевич болгаш К. Будогосский, өске талазында, Дайцин күрүнезиниң төлээлекчи комиссарлары Чен Ци болгаш Цзин Чунь ат салгапнар. Анаа Россияның болгаш Кыдаттың өмүнээзинден ону күштүг болдурун, албан бижиниинде танмаларын база баскан.

«Карталарның болгаш тайылбырларның бүгү экземпляларын төнчүзүнге чедир хынаашкынын соонда», а тодаргайлаарга, «Пекин керээзинге капсырылга болуп турар орус болгаш маньчжур дылдар кырынга кылган кызыгаар шугумунун ийи картазы» болгаш «Уссуридеи далайга чедир кы-

(Этези. Төнчүзү 2-ги арнында).

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

Бо хүннерде Тыванын дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институтунун ажылдакчылары бистер ажылга келгеш, Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайында санал-оналды солчуп турар бис. Бистиң кижи бүрүвүс оон улуг ужур-дузалыын билир.

Дыннап турарга, албан черлери бүрүзүнде политинформаторлар ол Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын чонга таныштырып эгелей берген. Ол чугаада коммунистерниң сырый каттыжышкынын улам быжыглаар талазы-биле илереткен уткаларыы чүгле коммунистер эвес, харын партия кежигүнү эвестер-даа изин-биле чүүлдүг деп көрүп, хүлээп ап турар.

Чаа беш чылда совет улус кандыг улуг харыысалгалыг сорулгаларны шинтпирлээр апаарыл дээрзин Л. И. Брежнев болунуң чугаазынга тодаргай чугаалаан.

Институттуң эртем ажылдакчылары бистер боттарывыстын шалыпчы, бердинген ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң эртеминиң хөгжүдезинге төлептиг салыышкынны киирер дээш бүгү чүткүлүвүс-биле ажылдаар бис, оон-биле делегейге тайбыңны быжыглап, империализмге удур демиселге күштү база немээр бис.

К. ШАКТАРЖЫК,
география эртемнериниң кандидазы.

Бистиң күзеливис

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада делегей Чөвүлел хуралын бистиң коллективтиң ажылчыннары улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң база аңы-дүнма партияларның удуртукчуларының чугаазын радио дамчыштыр дыңнап, солуннардан номчуп турар бис. Даараныла комбинадының ажыл-ишчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының киржикчилеринге улуг чедиишкинни күзээн телеграмманы чоруткап бис.

**Ленинчи юбилейге уткуштур бедиткен хүлээлгени бистиң коллектив

(Төнчүүр. Эгээи 1-гн арыпда).

ыгаарны көргүскен дөрт карта болгаи тайылбырлар бот-боттарының арасында шуут дүгжүп турар» деп протоколда чугаалап турар. «Россия күрүнеэнниң бирги комиссары Дайцин күрүнеэниң бирги комиссарының холунга орус болгаш маньчжур дыддарда кылдыгаи кыныгаарның тодаргай картазының бир-бир экземпляралары дамчыдып бергеи, ынчаарга Дайцин күрүнеэниң бирги комиссары картаны хүлээп алгаш, бодунуң эдлүүзинде он-ла дыддар кырында мындыг картаны Россияның комиссарынга дамчыдып бергеи. Шак-ла ынчаар Уссуриден далаш чедир кызыгаарны тайылбырлап көргүскен дөрт картазы солуушкаи» деп, протоколда демдеглээн. Бо карталарда орус болгаш кыдат төлээлекчилериниң таңмалары бастынган болгаш хол үжүктери салдынган. Ынчалза-да КУР-нуң чазаа документтилерде айыткан бо барымдаалларга чөрүттүр карталарны «чаңгыс талалыг» тургускан дээр дугайында медеглеп турар-дыр.

Даман ортулук «шаг төөгүден бээр кыдат девискээр болур», а Уссури хем 1860 чылга чедир «Кыдаттың бодунуң чурт иштиниң хемнээ» турган деп, Кыдат чазактың медеглелинде бадыткап турар. Ынчалза-да төөгүнүң барымдаалары мында оске чүве дугайын хөречилеп турар. Үстүнде демдеглээни-биле алырга, Кыдаттың бодунуң күрүнеэниң соңгу кызыгаарлары, Кыдатты маньчжурларның чаалап алганынга чедир-ле Кыдаттың улуг хаанавың таварты чорутка турган болгаш Уссури хемге кандыг-даа хамаарылгалыг болбайн турган. Ол үеде маньчжурлар боттары Ляоду чартык ортулукка болгаш Ляохэ хемге чурттап чорааннар, тодаргайларга, Амур болгаш Уссури хемнериниң мурнуу болгаш мурнуу-барыын талазынга, — 800 километр болгаш оон-даа ыракка турганнар. Маньчжурлар боттарының империязының соңгу кызыгаарларын XVII вектиң 70 чылдарының төнчүүнде, 80 чылдарының эгезинде демдектеп шыйганнар. Ону «Ивов палисады» дээр йиликпе азы Мукден үөогу-биле чорутка бижыглаашкының болгаш камгалал черинің шугуму деп адаар турган. Ол шугумнуң камгалалын күрүнеэниң кызыгаар камгалалының хайгааралы чорудуп турган болгаш ынчаарга «палисад» девискээриндеи дашкаар маньчжур хамаатыларның үнүп чоруурун кызыгаар даштынче үзегеи ол кылдыр санап турган болгаш ол дугайын илаңгыя Маньчжурия империязының чепсектиг күштериниң төөгүзүн бижип турган «Баци ту чжи чуцзи» дээр кыдат бижилге хөречилеп турар. «Ивов палисадтың» артышкыныарын ам бо хүннерде-даа көрүп болур. Ынчангаш Уссури хем маньчжурларның бодунуң чуртунуң «иштики хемнээ» болуп көрбээн болгаш болуп болбас-даа.

Приморьеге күрүнелер арасынның кызыгаарлаашкыны XIX вектиң ийиги чартынында хаанныг Россия биле Маньчжурыдат Цин империязының арасынга болуп турган. 1860 чылдың Пекин керээзи-биле болгаш анаа капсырылга кылдыр киирген 1861 чылдың протоколу ёзугаар Уссури хем Россия биле Кыдаттың арасында кызыгаар шугуму кылдыр тодараттынган. Сут участоктарында «Кызыгаар шугуму» картада кызыл өң-биле шыйыи демдеглээн. Даман ортулук девискээринде ол кызыгаарны шуут-ла хемниң кыдат эриниң талазы-биле чорутткан, ынчангаш ол ортулук «кызыгаар шугуму-биле алыр болза, совет талада болганда Кыдатка эвес, а Совет Эвилелинге хамаарлыг үжүглүг.

Долгегей эргээи-биле алыр чүве болза, кызыгаар хемнериниң судно болгаш оске-даа чүүк транспорту чоруур дал ортузу-биле кызыгаарны чайгаар тургузар ёзу-чурум чок болуп турар. Ындыг таварылгаларда болур-чогуур керээлерни чарган, күрүнелер бот-боттарынга канчаар кылып алза таварымчалыгыл деп чүвени көрүп туруп, кызыгаарны демдектеп шыыр үжүглүг. Күрүнелер арасынын харылзааларында кызыгаарны хемниң дал ортузу-биле эвес, а ооң эриы-биле тургузуп турганының чижектеи бар. 1858 чылда Коста-Рика биле Никарагуа арасында керээ ёзугаар кызыгаар шугуму Сан-Хуан хемниң барыын талаҥы эриы-биле орткеи болгаш «Никарагуа республика ол хемниң сугларын ажыглап болур талазы-биле бүрүн долу эргелиг болуп турарь. Хемнерге кызыгаар тодаргайлаашкынының дугайында оске-даа чурттарның арасында моон-биле домейлешкек дугуржулгалар бар.

1860 чылдың орус-кыдат Пекин керээзи база-ла ындыг чижектериниң бирээзи болур. Ынчаарга кызыгаар шугуму хемниң ыяап-ла дап дал ортузу-биле чорутка турары албан эвес дээрзин кызыгаар хемнерге эжендирип чоруурунуң корум-чурумунуң дугайында 1951 чылда чарган совет-кыдат дугуржулгада база көргүскен. Ол дугуржулгавың бирги түүлүкүе чугаалап турары болза, кызыгаар хемнерге «ийи таланың суднолары «күрүнө кызыгаарының кайылап арткеиинден хамаарылга чокка» сугнуп ортузу-биле чоруур дээн.

1964 чылда Пекинге консультация үезинде совет тала эриктө чурттан турар кыдат чурттакчыларның эрге-ажыктарынга дүүштүр кыдат таланың күзеллерин хандырарынга белеиин илергейлээн. Ооң-биле кады кыдат тала бодунуң кызыгаарны тодаргайлап турар бүгү керээлерин сезинчиг байдалга тургускан.

1884 чылда «Кыдат биле Россияның арасында Кашгар райоига күрүне кызыгаарын чуруп бижиирде» 20 муң ажыг дорбелчин километр кыдат девискээри Россия эжелеп алган дээр чүвени КУР-нуң чазаанның бо чылдың май 24-тө медеглелинде айтып турар. Ынчаарга-даа 1884 чылдың май 22-де протокол ол дугайында кыдат талаҥың чугаа чорудуп турары Памир райоынга хамаарылгазы шуут чок, айыткан протоколду холга ап ажылдаарын күзээн кижи бүрүзү анаа бүзүреп болур. Россия болгаш кыдат чазак комиссарлар Шаандагы Россияның Фергана облазы биле кыдат чериеи белеи кылып, ооң утка-шынарын өскертир ажыглаап турар. Ол, хаанныг Россияның политиказынга удур углавган төөгүлүг түүлдерни көрө туранында ажыглаап турар. Чижээ, «Боксёр тура халымышкыны» (1900 чылда ихэтуаньнарның улусчу тура халымышкыны) оске-даа империалистиг күрүнелер-биле бәзарыига хаан чазактың киришкенни карган турар В. И. Ленииниң «Кыдат дайын» деп түүлүнден питатаны керээни 40 чылдар мурнунда-ла чарган болгаш В. И. Ленииниң түүлүнде ол дугайында чаңгыс-даа сөс чок болза-да, Айгунь болгаш Пекин керээлериниң «дең эрге чогунуң» төзизин «бадыткаар» дээш чижекке киирген.

Совет Эвилелиниң улустары болгаш Совет чазак 1917 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязыи өөскүдүп үндүргеш, хаанныг Россияның чазаанның Чөөн чүктүң улустарынга удур мөлчүүлелдиң политиказын чүгле узуткаан эвес, харын-да бодунуң төөгүлүг шинтпирлери-биле, бодунуң херек кырында түүлдери-биле бүгү чурттарның ажылчы массаларының эрге-ажыктарынга дүүшкеп, ангы талазы-биле чаа политиказы-биле кижиҥ төрелгетенге үлегер-чижекти көргүскен деп чүве бүгү-ниитиге билдингир болгай.

Кыдат-биле кызыгаарлар дугайында керээлер Совет күрүнеиниң документилериниң чаңгызында-даа, В. И. Ленииниң медеглелдериниң чаңгызында-даа дең эргелиг эвес деп көөр болгаш чаартып көөр түүлдериниң санынга кирбейн турар. В. И. Ленин ССРЭ-ниң Кыдат-биле кызыгаарын каяда-даа, кажан-даа чигзиишкининг кылдыр корбейн чораан.

Совет Ыраккы Чөөн чүктү япон болгаш оске-даа дашткы эжелекчилерден хостаары дээш В. И. Ленииниң удуртулгазы-биле демисел бистиң улустуң маадырлыг демселиниң төөгүзүнде кезээ-мөңгеэи-биле кинр бижиттинген. Совет Эвилели болза бистиң кызыгаарларывыс-биле кыдат милитаристтериниң болгаш япон агрессорларының Совет социалистиг Ада-чуртту камгалаарыга бистиң бижыг тураторуузусту болгаш чайгылыш чогувусту шенеп көөр бодаан Маньчжурияга кылган оралдажышкыныарын үзе шапкан.

Кыдат Богда хаанныың экспансионистиг болгаш улуска удур политиказында-ла хамаарышкан бүгү түүлдерни шупгузуи КУР-нуң чазаанның май 24-тө медеглелиндө кара өжегээр оюп эрткени ынчангаш шуут тавырылга эвес-тир. КУР-нуң чазаа ниитилелдиң болуушкуиларын тодарадып көөрүн, аңгы талазы-биле көөрүн шуут барымдаалавайн, чамдык феодал эжелекчилер болгаш улустарының мөлчүүлери— кыдаттар чөптүг түүлдү кыпын турганнар, а оскелери — шынпыг эвес деп чүвени херек кырында бадыткаарын болгаш хаанныг ёзу-чурумнуң бууран дүшкеп-биле кады Россия күрүнеэниң кызыгаарлары база бууран дүжер үжурлуг турган деп түңнелди кылырын оралдажып турар.

Бир эвес күрүне талазы-биле хамаарыжып турар девискээрини ында чурттап турар улус эвес, а шаг-шагда-ла боягын походтарның дугайында сактыышкыныар тодарадып деп КУР-нуң чазаанның медеглелинде принципгерин күзээп көөр чүве болза, Латин Америка испан дүжүлгениң эрге-чагыргавының адаанче катап киирер болгаш АКШ Великобританияның девискээринче катап киирер апаар чүве эвес шиинээн. Греция болза Александр Македонскийниң салгакчылары бис дижип алгаш, амгы Турцияны, Сирияны, Ираиы, Индияны, Пакистанны, КАР-ны болгаш оскелерни-даа бодунга эгидерин иеген болур ышнажыл.

Бир эвес айтырыгны ынчаар тургузар чүве болза, күрүне харылзааларынга чогум чүү болу бээрин КУР-нуң чазаанның кижилери чоокку үеге чедир-ле билип тургаиар. Чижээ: 1960 чылдың октябрьда Күрүне Чөвүелиниң премьери Чжоу Энь-лай «бир эвес ырак-узак төөгүлүг үелерде түүлдерни шупту барымдаалап көрө бээр болза, ынчан долгегейге бүгү түүлдер будалыш, холужва бээр ийик» —деп медеглээн. Ынчаарга амгы үеде Кыдатта бо түүл талазы-биле аңаа шуут удур турушту аалел турары коскуу-дур.

Совет Эвилели-биле Кыдаттың аразында кызыгаар айтырыы херек кырында турбайн турар. Кызыгаарда турун турар байдалды совет талаҙап канчаар-даа үргэнинин дугайында, «кыдат девискээрлерни канчаар-даа ажеелээнинин» дугайында чугаа турбаан болгаш болбас-даа ужурлуг. Совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери-даа Амур болгаш Уссури хемнерде, Памирде болгаш Тянь-Шаньда бистиң чуртуувустуң чаңгыс ол-ла кызыгаарларын 50 чылдар дургузунда камгалап келген. Ынчангаш ол кызыгаарлар бөгүн база-ла дүүнгүзүү шыкаи дээп болбас. Совет кызыгаарны әртип киирер дээр кандыг-даа ораддажышкыны согуушкунуг ойтур шавышкыны алыр апаар.

КУР-нуң чазаанның бо чылдың май 24-төгү медеглелиндө болгаш КУР-нуң өске-даа хөй-хөй күрүне документилеринде-даа Совет күрүнеин болгаш Совет улусту бужартадып турар хөй сайның нүүлдүт, хоозун мөге түүлдерни Совет чазак анаа-ла оюп эртип шыдавас. ССРЭ-ниң чазаа ындыг хоозун бодалдарны хүлээп алыры бодунга төлеп чок деп санап турар. КУР-нуң чазаанның медеглелинде долган дора көрүүшкүннерни болгаш бак сөглээшкиннерни, маргылдаалыг айтырыгларны кыдат талаҥың тодаргайы-биле көөрүнче ораддажып турары кылдыр чөрүө көрүп болбас.

Совет чазак маңаа холбаштыр совет кыныгаарларда кыдат эрге-чагырганының организастаан ончүү-чөңгээлиг түүлдиишкиннерни ам-да үргүлчүлеп турарынче херекке албайн барып шыдавас. Ооң-биле чергелештир КУР-нуң албан кижилери болгаш өргаинары-даа амгы үеде кыдат хоорайларны болгаш суурларны долдур каучаалыг антисоветтиг кампанияны калбартып турар. Ынчангаш антисоветтиг үзелбодалдарны хөрлөзледип кыпсыр дээш, Совет Эвилели Кыдатче халдаар деп турар дээр нүүлүү кыдат чонга шынныктырар дээш Кыдаттың бүгү-ле пропаганда машинавын хөделдирип үндүрген. Ындыг бадыткаашкыннарның хоозун мегеэи тодаргайы-биле көсөү-дүр. Совет улус болза тайбың чогаадыкчы күш-ажылды кылып, коммунизм тудуп турар, олар кымче-дээ халдаваан болгаш халдаар деп белеткенмейн-дээ турар дээрзин ам сеткилдиг кижилер шуутузу билир.

III.

Кыдат улус талазы-биле ССРЭ-ниң политиказы өскерлиш чок тургаи болгаш ындыг болуп артар-даа; ол узуп хуусаалыг перспективага үндезилеттинии тургустунган. Совет болгаш кыдат улустарның үндезин эрге-ажыктары дүүжүп турарының дугайын билир-дээ бис. Кыдат-биле чаагай кожахаабээ чурттаашкын болгаш найырал дээш, бистиң ийи күрүнелеривистеи аразынга харылзаа байдалдарны нарыидаадып болгу дээ бүгү-ле түүлдерни чайладып узуткаары дээш Совет Эвилели туржүп турар. Кыдат болгаш совет улустарның аразынга өжээн ылгалды тывылдырып турар кижилерге удур Совет чазак пайыралдың, сырый чаңгыс өптиң болгаш кады ажылдажыганың ленинчи интернационалчы политиказын чорудуп турар. Социал болгаш национал хостаалга дээш демисежип турар тайбынга ынакшылдыг күштериниң чаңгыс ээи болгаш сырый каттыжымышкыны болза империализминиң кыжаныышкыннарынга болгаш дөрт халдаашкыннарынга удур оларның тинлелгелериниң үндезини болуп турар.

Ийи чурттарның аразынга харылзаа байдалдарны тааримчалыг кылдыр чогумчудар дугайында саналдарны Совет чазак КУР-нуң чазаанга каш-даа удаа киирип келген. Бо айтырыгны кыдат талаҥың мурнунга хой удаа, ылаигыя 1965 чылдың февральда, 1966 чылдың мартта тургускан болгаш маргылдаалыг бүгү-ле айтырыгларны чугаалажып көөр сорулга-биле ийи талалыг ужуражышкынны бедик деңнелге эрттиргеиин Совет тала ынчаарда саналдаан.

Кыныгаар дугайында күштүг болуп турар керээлерге үндезилээш, кыныгаарның чамдык участоктарының шугумун тодарадыр, ылавылаар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүү-биле Совет Эвилелиниң болгаш Кыдат улус Республиканың төлөөлекчилериниң аразынга консультацияларны катап эгелээрин ССРЭ-ниң чазаа бодунуң март 29-тагы Медеглелинге саналдаан. Бам бүрүүгаар кандыг-даа негелдеер чокка консультацияларны чорудар дугайында бодунуң санаа-лыын Совет чазак ам база катап бадыткап тур.

Кыныгаарның чөрүдээзер чок ындыг участоктарының талазы-биле талаларның бодалының чаңгыс аай чоруун чөпшээрежиишкинни бержиринің принцивин барымдаалап тургаш, кыныгаарның чамдык участоктарынга эргежок чугула тавырыштыр шинтпирээшкинни кылып болур» дугайында Кыдат улус Республиканың чазаанның бодалы-биле Совет тала чөпшээрежип турар.

Айтырыгларны ам болур консультацияга ажыл-ишчи болгаш эптиг ёзу-биле чугаалажып көөрүнүң байдалын ам тургузар, хандырар төлээдо, ол сорулганы чедип алырынга мооидактиг бүгү-ле түүлдерни чайладыры эргежок чугула деп ССРЭ-ниң чазаа санап тур. Кыныгаарга чөрүдээзерден ийи талалар чайлаар болгаш оларның кыныгааржылавы боттарының хүлээлгелерин күүседирде чепсектиг ажылдарын болдурбас, бот-боттарынче боолашпас, а күрүнелериниң күштүг болуп турар кыныгаарын камгалап турар үеде тургустунуп келген айтырыгларны үгле тайбың аргалар-дыя шинтпирлээр деп, КУР-нуң чазаанның медеглелинде айыттынган бодалдарны маңаа холбаштыр ССРЭ-ниң чазаа бөлиишкин-биле көрүп тур. Кандыг-даа чылдан-биле кыныгаарны үреп бээр таварылгаларны канчап-даа болдурупп болбазы эргежок чугула. Бо чурумну совет кызыгааржылар болгаш хамаатты кижилер шыңгыыны-биле сагып турар. Кыдат кызыгааржылырга бөөк кыдат хамаатты кижилерге чогуур айтышкынныарны маңаа холбаштыр берген турар дээрзинге ССРЭ-ниң чазаа идегеп тур.

1964 чылда ара сөкээн консультацияларны чоокку ийиүш айларның дургузунда Москвага катап эгелээрин Совет чазак саналдаан тур. Дипломатшыг харылзааларның аргазыбиле тодаргай хуусаавы доктаадыл айыткап туруп болур ийик. Консультацияларга совет төлөөлериниң баштыңынга ССРЭ-ниң Бүрүн эргелиг төлөөлекчизи П. И. Зырянову ораанчы Министр эргелиг кылдыр Совет чазак томуйлап тур.

Консультацияларны чорудар хуусаавларының болгаш болур черииің дугайында үстүнде айыттынган саналдар КУР-нуң чазаанга чорудуп бергеи.

Чүректиң ханызындан байыр чедирген

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громико Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның Даштыкы херектер министри дээрги Нгуен Тхи Биньге телеграмма чорудуп, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаан тургусканы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байырын дамчыткан.

(СӘТА).

ССРЭ-НИҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Кашгар областың аразында Тянь-Шань даглярының районунга Бедель арттан Үзбель артка чедир кызыгаарны шийип демдеглээрин кылган болгаш боттарының ажылы доозулган соонда 1884 чылдың май 22-дө үстүнде айыткан протоколга ат салганнар. Памирге кызыгаарны тургузарын 1894 чылда ноталарны солужарының аргазы-биле боттандырган, ынчаарда талалар Памирдө Сарыколь сыида «оларның әәлээи турыштарын ажыл әртип болбас» деп дугурушкан. Бөгүнгө чедир оске кандыг-даа эвес, харын чогум-на ол шугум күштүг боон турар.

Билдингир фактылар турда-ла барыын талакы участоктар Кыдаттың кызыгаары «Балхаш хөл-биле эрткен» деэр дугайында чулчуруушкунар бөти-ле дээрге, мелегей чорук кылдыр көстүр-дүр. Иртыштың үстүнге орус бижыглаалдар болгаш чурттакчылыг чөрлер XVIII чүс чылдың ең эгезинде үндезилеттинген. Соңгу болгаш Чөөн Казахстанда казах жүзалар (аймак улустар) 1731 болгаш 1740 чылдарда-ла Россия күрүнеиің албаттылары болганнар.

Ол үеде маньчжур Цин империязы Төп Азияда амгы Синьцзянь районну эжелеп алырын чорудуп, ойраттарны, уйгурларны, казахтарны база Джунгариянын болгаш Чөөн Туркестанның девискээрниге чурттап турган өске-даа улустарның удурлапышкынын базып турган. Цинге эжелеткен чөрлериниң барыын талакы кызыгаары Балхаш хөлден кашкаш чүс километр ырак турган.

1758 чылда Джунгарияны эжелеп алган соонда маньчжурлар көшкүн казахтарже болгаш кыргыстарже үе-үениң үптекчи халдаашкыннарын кылып эгелээн. Кандыг-бир хамаатты маньчжур азы кыдат чон аңаа кажан-даа турбаан дугайын чугаалаваска бөлиө, Казахстанга-да, Ортаа Азииның амгы совет социалистиг республикаларының өске-даа чөрлериниң аразында дугуржулгага-даа биживаан, бижип болбас-даа ужурлуг турган. Оларны күш чок болдурар азы катап эде көөр дугайында чугаа-даа турбаан деп чүве биледингир-дир.

Чоокка чедир-де КУР-нуң удуртукчуларының Кыдат-биле дең эргелиг эвес керээлерни Совет күрүнеиің күш чок болдурганын боттары бөлиө демдеглеп турган болгай. 1945 чылда ККП-ның VII съездизинге Мао Цзэ-дун «Совет Эвилели дең эргелиг эвес керээлерден бир дугаарында ойтаваан болгаш дең эргелиг чаа керээлерни Кыдат-биле чаргаи» деп медеглээн. ол медеглелин 1949 чылдың декабрь 16-да база катап демдегээн. Ам, кыдат медеглелден аң көөрге. Кыдаттың политиказын чогаадып турар кижилер дең эргелиг эвес керээлерни узуткаан ленинчи декреттерни эвес, а «улут кыдат күрүне амылдакчылары болгаш полководчулар» деп алдаржыдып турары Чингис-Хаанның, Кансиниң болгаш өске-даа феодалдарның походтарынга чүдүп, мөгейип турардыр.

Кыдат биле Россияның аразында кызыгаар дугайында керээлериниң «дең эргелиг эвезиниң» дугайында бодунуң бадыткашкыннарын шынчы хевир киирер дээш кыдат чазак марксизм-ленинизмниң чогаалдарындан ушта бижиишкиннерни белиө кылып, ооң утка-шынарын өскертир ажыглаап турар. Ол, хаанныг Россияның политиказынга удур углавган төөгүлүг түүлдерни көрө туранында ажыглаап турар. Чижээ, «Боксёр тура халымышкыны» (1900 чылда ихэтуаньнарның улусчу тура халымышкыны) өске-даа империалистиг күрүнелер-биле бәзарыига хаан чазактың киришкенни карган турар В. И. Ленииниң «Кыдат дайын» деп түүлүнден питатаны керээни 40 чылдар мурнунда-ла чарган болгаш В. И. Ленииниң түүлүнде ол дугайында чаңгыс-даа сөс чок болза-да, Айгунь болгаш Пекин керээлериниң «дең эрге чогунуң» төзизин «бадыткаар» дээш чижекке киирген.

Совет Эвилелиниң улустары болгаш Совет чазак 1917 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязыи өөскүдүп үндүргеш, хаанныг Россияның чазаанның Чөөн чүктүң улустарынга удур мөлчүүлелдиң политиказын чүгле узуткаан эвес, харын-да бодунуң төөгүлүг шинтпирлери-биле, бодунуң херек кырында түүлдери-биле бүгү чурттарның ажылчы массаларының эрге-ажыктарынга дүүшкеп, ангы талазы-биле чаа политиказы-биле киижиҥ төрелгетенге үлегер-чижекти көргүскен деп чүве бүгү-ниитиге билдингир болгай.

Кыдат-биле кызыгаарлар дугайында керээлер Совет күрүнеиің документилериниң чаңгызында-даа, В. И. Ленииниң медеглелдериниң чаңгызында-даа дең эргелиг эвес деп көөр болгаш чаартып көөр түүлдериниң санынга кирбейн турар. В. И. Ленин ССРЭ-ниң Кыдат-биле кызыгаарын каяда-даа, кажан-даа чигзиишкининг кылдыр корбейн чораан.

Совет Ыраккы Чөөн чүктү япон болгаш оске-даа дашткы эжелекчилерден хостаары дээш В. И. Ленииниң удуртулгазы-биле демисел бистиң улустуң маадырлыг демселиниң төөгүзүнде кезээ-мөңгеэи-биле кинр бижиттинген. Совет Эвилели болза бистиң кызыгаарларывыс-биле кыдат милитаристтериниң болгаш япон агрессорларының Совет социалистиг Ада-чуртту камгалаарыга бистиң бижыг тураторуузусту болгаш чайгылыш чогувусту шенеп көөр бодаан Маньчжурияга кылган оралдажышкыныарын үзе шапкан.

Кыдат Богда хаанныың экспансионистиг болгаш улуска удур политиказында-ла хамаарышкан бүгү түүлдерни шупгузуи КУР-нуң чазаанның май 24-тө медеглелиндө кара өжегээр оюп эрткени ынчангаш шуут тавырылга эвес-тир. КУР-нуң чазаа ниитилелдиң болуушкуиларын тодарадып көөрүн, аңгы талазы-биле көөрүн шуут барымдаалавайн, чамдык феодал эжелекчилер болгаш улустарның мөлчүүлери— кыдаттар чөптүг түүлдү кыпын турганнар, а оскелери — шынпыг эвес деп чүвени херек кырында бадыткаарын болгаш хаанныг ёзу-чурумнуң бууран дүшкеп-биле кады Россия күрүнеэниң кызыгаарлары база бууран дүжер үжурлуг турган деп түңнелди кылырын оралдажып турар.

Бир эвес күрүне талазы-биле хамаарыжып турар девискээрини ында чурттап турар улус эвес, а шаг-шагда-ла боягын походтарның дугайында сактыышкыныар тодарадып деп КУР-нуң чазаанның медеглелинде принципгерин күзээп көөр чүве болза, Латин Америка испан дүжүлгениң эрге-чагырганының адаанче катап киирер болгаш АКШ Великобританияның девискээринче катап киирер апаар чүве эвес шиинээн. Греция болза Александр Македонскийниң салгакчылары бис дижип алгаш, амгы Турцияны, Сирияны, Ираиы, Индияны, Пакистанны, КАР-ны болгаш оскелерни-даа бодунга эгидерин иеген болур ышнажыл.

Бир эвес айтырыгны ынчаар тургузар чүве болза, күрүне харылзааларынга чогум чүү болу бээрин КУР-нуң чазаанның кижилери чоокку үеге чедир-ле билип тургаиар. Чижээ: 1960 чылдың октябрьда Күрүне Чөвүелиниң премьери Чжоу Энь-лай «бир эвес ырак-узак төөгүлүг үелерде түүлдерни шупту барымдаалап көрө бээр болза, ынчан долгегейге бүгү түүлдер будалыш, холужва бээр ийик» —деп медеглээн. Ынчаарга амгы үеде Кыдатта бо түүл талазы-биле аңаа шуут удур турушту аалел турары коскуу-дур.

Совет Эвилели-биле Кыдаттың аразында кызыгаар айтырыы херек кырында турбайн турар. Кызыгаарда турун турар байдалды совет талаҙап канчаар-даа үргэнинин дугайында, «кыдат девискээрлерни канчаар-даа ажеелээнинин» дугайында чугаа турбаан болгаш болбас-даа ужурлуг. Совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери-даа Амур болгаш Уссури хемнерде, Памирде болгаш Тянь-Шаньда бистиң чуртуувустуң чаңгыс ол-ла кызыгаарларын 50 чылдар дургузунда камгалап келген. Ынчангаш ол кызыгаарлар бөгүн база-ла дүүнгүзүү шыкаи дээп болбас. Совет кызыгаарны әртип киирер дээр кандыг-даа ораддажышкыны согуушкунуг ойтур шавышкыны алыр апаар.

КУР-нуң чазаанның бо чылдың май 24-төгү медеглелиндө болгаш КУР-нуң өске-даа хөй-хөй күрүне документилеринде-даа Совет күрүнеин болгаш Совет улустуң бужартадып турар хөй сайның нүүлдүт, хоозун мөге түүлдерни Совет чазак анаа-ла оюп эртип шыдавас. ССРЭ-ниң чазаа ындыг хоозун бодалдарны хүлээп алыры бодунга төлеп чок деп санап турар. КУР-нуң чазаанның медеглелинде долган дора көрүүшкүннерни болгаш бак сөглээшкиннерни, маргылдаалыг айтырыгларны кыдат талаҙың тодаргайы-биле көөрүнче ораддажып турары кылдыр чөрүө көрүп болбас.

Совет чазак маңаа холбаштыр совет кыныгаарларда кыдат эрге-чагырганының организастаан ончүү-чөңгээлиг түүлдиишкиннерни ам-да үргүлчүлеп турарынче херекке албайн барып шыдавас. Ооң-биле чергелештир КУР-нуң албан кижилери болгаш өргаинары-даа амгы үеде кыдат хоорайларны болгаш суурларны долдур каучаалыг антисоветтиг кампанияны калбартып турар. Ынчангаш антисоветтиг үзелбодалдарны хөрлөзледип кыпсыр дээш, Совет Эвилели Кыдатче халдаар деп турар дээр нүүлүү кыдат чонга шынныктырар дээш Кыдаттың бүгү-ле пропаганда машинавын хөделдирип үндүргеи. Ындыг бадыткаашкыннарның хоозун мегеэи тодаргайы-биле көсөү-дүр. Совет улус болза тайбың чогаадыкчы күш-ажылды кылып, коммунизм тудуп турар, олар кымче-дээ халдаваан болгаш халдаар деп белеткенмейн-дээ турар дээрзин ам сеткилдиг кижилер шуутузу билир.

Көдээ профэвилелдерниң 50 чылы

КҮШ-АЖЫЛЧЫ УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының база бир дузалакчызы көдээниң профэвилелдери тургустунганындан бээр 50 чыл оюн бо хүн чурт демдеглеп эрттирип турар.

1917 чылдың июль 7—8-те Петроград хоорайга Бүгүроссия профэвилелдериниң конференциязының эртиивиннее холбаштыр, В. И. Ленин «Правда» солуига үндүрген чүүлүнүг көдээде ядыы тараачыннарны ажылчын аңгы кылдыр сырый каттыштырарыига оларның массалыг организациязын профэвилелдерин тургузары эргежок чугула деп айыткан. Көдээниң тургустунар чаа профэвилелдериге үлегериниң дадыгыпбыжыгып, бүт кырында турупкан профэвилелдерге улуг дузаны чедирип, оларның-биле сырый харылзаалыг турарын ол демдеглээн.

Ильичиниң ол айтышкынынга үндезилээш, 1919 чылдың январь айда болуп эрткен Бүгүроссия профэвилелдериниң ийиги съездизи көдээниң ажылчыныарының чаңгыс аай профэвилелдерин организастап тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол хүнден эгелээш, көдээге профэвилелдерин тургузар ажыл эгелээн. Ол-ла чылдың март айда Петроград губерниязының көдээ ажылчыныарының бирги профэвилел съездизиге В. И. Ленин бодунуң чугаазынга «Көдээниң профэвилелдери тараачыннарыны боттарының амыдыралы чаа социалистиг ёзуга эде тургузарынга, оларны көдээниң улуг будуруглелерин шын башкарып билир кылдыр нөөдиргеге бистиң партиябыска дузалаары — оларның бир кол соруглазы» дээрзин демдеглээн.

1919 чылдың июнь 15-те Москвага, Эвилелдер бажыңынга, Бүгү-россияның көдээ ажылчыныарының бирги профэвилел съездизин болуп эрткен. Ол съездиниң төлөөлери В. И. Ленииниң үндүлүг даргазынга сонгааннар.

Ол хүн көдээниң профэвилелдериниң тургустунган хүнү болуп турар. Көдээниң профэвилелдерин көдээ ажылчыларын сырый каттыштырган ленинчи кооператив планның амыдыралга боттандырар. көдээ ажыл-агыйны узам сайзырадырынче уланган партияның хемчегларин күүседир дээш, көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузуунга масса-политиктиг ажылдарны чорудар талазы-биле чамдыкы ажылдарны «Найырал», «Сүт-Хөл», «УТКА 25 чылы», «Межегей», «Өөк» совхозтарда, Кызылдың болгаш Туранның тараа хүлээп алыр черлеринде профэвилел комитеттерни ылыып чорутткан. Бо профэвилел комитеттери чарыштың тодаргай, түңнеидиг болуруниче улуг кичээнгейни салып, типлекчилерни шаңнап-мактаарынга, оларның алгай хүлээлгезинь күүседиринге эргежок чугула хемчегларин ап туруштың. Ооң-биле кады чарыштың мурнакчыларының дружылгазын неитередиринче кичээнгей салып, ол айтырыгларны бүдүрүлге хуралдарыига чугаалажып турар.

«Найырал» совхозка часкы хову ажылынга белеткеп чорун турар үеде, техника септелгезиниң дугайында айтырыгны бүдүрүлгениң доктаамал чөвүлел хуралынга база чугаалажып көрген. Ол бүгү ажылдар ажыл-агыйга хову ажылын организастыг чорударынга идигни берген. Хову турлаглары эки дериттингеи. ында кызыл-булуңнар, чуварбажыңнар, столовая доктаамал ажылдап келген. Эрткен чылдарга бодаарга, техниканың үрелир чоруу дыка кымдиниң будурүлге-массалыг, чурттагга болгаш культурамассалыг база оске-даа комиссиялары эки ажылдап турар апаргаи. «Өөк» совхозта ажылчын комитеди ажылчыныарының культурлуг амыдырал-чурттагазынче, дыштанылгазынче болгаш техниканың айыыл чок болур чоруувче улуг кичээнгейни салып, ол ажылдарны чорударынга дирекция чери-биле кады он муң ажыг рубльди үндүргеи. Ында киноустановкалар, клубтар олаи ёзугаар ажылдап, көрдүгеи планныг онаалгазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Бо бүгү ажылдар совхоз будурүлгезин ажыкидеринге идигни берип турар. Совхоз 1968 чылда күрүнеге эът, дүк болгаш сүт садар планын ажыр күүсеткен.

Бистер боттарывыстың ажыл-чорудулгавыска күш-ажыл хоойлуузун болгаш күш-ажыл төлевириниң дугайында дүрүмнерни шын сагыырын чедип алыр ужурлуг бис.

Бо айтырыглар талазы-биле көдээ профэвилел обкому 13 ажыл-агыйларны хынап көрүп, түңнелии тус-тус ажылагыйларга хөй-пиитиниң киржилгезь-биле чугаалажып көргеи. Бо хүнверде кидиң түүлүк чорун турар хөй кырғылдазын бедик деңнелге эрттирер талазы-биле орта белеткеп дугайында хөй-ниити көрүлдезиин чоокта чаа кылган. Ооң республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны колхозтарны, совхозтарны кыргызда агрегаттарының хереклелдери-биле кончуг багай хандырып турары илерээн. Ол дугайыр профэвилел обкомуиуң президиумуна чугаалажып көргеш, чамдык боттуг хемчегларин алган.

Бо бүгү ажылдар хөй-пиитиниң профэвилел активтериниң дузазы-биле чоруттуунуп турар. Профэвилел обкомуиуң чорудуп турар ялзы-бүрү ажылдарынга хөй-ниити эгелээшкин-биле барын-ла беш муң хире профактивтер киржип турар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир, бистиң ажылдарывыста четпестер база-ла хөй. «Тес-Хем», «Сукпак», «Саян» совхозтарда, «Коммунизмниң херели» колхозта, Шагаан-Арыгда тараа хүлээп алыр черде профэвилел комитеттерни багай ажылдап, алган хүлээлгелерни күүседиринче коллективти эвилелдээринге идигни чедирбейн турар. Күш-ажыл хоойлуузун болгаш күш-ажыл төлевириниң дугайында дүрүмнерни үреэр чоруктар-биле демиселдп болгаш монтрольду профэвилел комитеттери кошкатканы-биле «Кара-Хаак», «Улуг-Хая», «Шивилиг», «Тээлиг» совхозтарда ажыл-агыйның удуртукчуларында, саң-хөө ажылдакчыларындан ону көрилээл-биле үреп турар чоруктар бар.

Бо четпестерни чайладырының бүгү хемчегларин албышаан, көдээниң ажыл-ишчилерин В. И. Ленииниң төрүттүнгениндеи бээр 100 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражырынче мобиливаставы көдээниң профэвилел комитеттериниң чугаа сорулгазы болур.

С. КИРОВ,
көдээ ажыл-агыйының профэвилел обкомуиуң даргазы.

БӨГҮН—МЕДИЦИНА АЖЫЛДАКЧЫЗЫНЫҢ ХҮНҮ

КАДЫКШЫЛГАГА БАРААЛГААШКЫН

Совет күрүнеңиң үндезилекчизи, Коммунистиг партияның түргузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болур ою чоокшулап олурар. Бистиң чуртувустуң медицина ажылдакчылары совет кижилер-биле бир дөмей баштыңчының алдарлыг юбилейин төлептин-биле үткүур дээш белеткенип турар. ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң медицина үлетпүрүнүң коллегиялары, медицина ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң Президиуму бо хүнүү — 1969 чылдың июнь 15-ти «Совет кадык камгалалын моон соңгаар чедиишкин идеялар ёзугаар хогжүдер» деп девизтиң адаа-биле эрттирерин шиитпирлээн.

«Чуртка кадык камгалалын болгаш медицина эртемин хогжүдерин моон соңгаар экижилер хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың июльда доктаалы Коммунистиг партияның, Совет чазактың чоннуң кадыкшылын камгалаар талазы-биле сагыш човаашкының илергейлеп турарының база бир хереҥизи болган.

Тываның медицина ажылдакчылары республиканың бүгү ажылчы чону-биле кады бо чылын бир өөрүшкүлүг байырлалды — Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ниң акыдүнма улустарының составынга киргенинден бээр 25 чыл болур ою демдеглээрлер. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның улус ажыл-агыйының, культура-экономиказының, көдээ ажыл-агыйының, үлетпүр бүдүүлгезиниң, кадык камгалалының янзы-бүрү алырларынга көстүп көрбээн чедиишкиннер чедип алдынган деп чоргаарал-биле чугаалап болур бис.

Бөгүн, медицина ажылдакчызының байырлалдыг хүнүн таварыштыр Тываның кадык камгалал хогжүдезинге кандыг чаартылгалар болганын өөрүшкү-биле демдеглеп чугаалавас аргажок. Ам бисте 3040 оруннуг 43 эмнелге-поликлиникти албан чери, 146 аптека база 132 фельдшер-акушер пунктулары, 26 аптека ажылдап турар. 450 ажыг эмчи, оларның иштинден 114-ту тыва кадрлар, 1700 хире ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары чурттакчы чоннуң кадыкшылын камгалалында бараан болуп турар.

1969 чылдың январь 1-де үндүрген түңнел-биле Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң өмчилер болгаш орун-биле хандырылгазын ап көөр болза, 10 мың кижиге 20 эмчи, 127 орун онаажыр. Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң шугуму-биле бо чылын ажылчы чоннуң кадыкшылының камгалалымга 11 млн. ажыг рубльди чарыгдаары көрдүнген. Ол ышкаш санатор-курорттуг эмнээшкинни, ургуларның кадыкшылга хемчеглерин, социал хандырылганы, күш-ажыл болгаш техниканың айыыл чок чоруунуң камгалалын, физкультура болгаш спорт хөгжүлдезин акшаландырары көрдүнүп турар. Чоннуң материалдыг чаагай чорууның болгаш санитарлыг культуразының бедээни-биле база кадык камгалал органнар ажылдакчыларының чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг хемчеглерни боттандырып келгенининг ачызында улуг улустуң аарыыр болгаш олуп хоораары 4 катап, а ургуларының 7 катап эвээжээн.

Эмнелге-профилактиктиг албан черлери, аптекалар амгы үениң дериг-херекселдери, санитар транспорту-биле хандырылган. Туберкулёзту баш удур тодаралып тывар, четче дериттинген флюрография туруштары, көжүп чоруур стоматология поликлиниказы Тываның районнарын эргип, чурттакчы чонга медицина дузазын чедирип турар.

Республиканың булуң бүрүзүнде бүянныг үүлени бүдүрүп, чоннуң кадыкшылы дээш дүн-хүн дивейн, могаг-шылаг чок ажылдап турар эмчилерниң, фельдшерлерниң, сестраларның хөй кезии онаашкан ажылынга харыысалгалыг болгаш ак сеткилдиг. Өвүрнүң район эмнелгезиниң эмчизи Д. Карасал, Улуг-Хемде хирург К. Оруе-оол, Тес-Хемниң район эмнелгезиниң кол эмчизи К. Куулар, эмчилер В. Верещагин, В. Шашков, Я. Клят, А. Бадмаева болгаш өскелернин-даа ат-алдары республикада билдингир, оларның ажыл-херээ хүндүлел, чоргаарал-биле бүргеткен.

Чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг, санитар-гигиена ажылдарны калбартып чорударынга эвээш эвес үлүг-хуузун кирип келген мурнакчы ажылдыг фельдшерлер, медицина сестралары, санитаркалар бисте хөй. Ындыг болганда, аъш-чем бүдүрүлгелеринге, ниитиниң чемненилге, коммунал ажыл-агый черлеринге, садыг организацияларынга арыгшеверни шыңгыы сагыыр, санитарлыг хайгааралды күштелдирер, профилактиктиг ажылды экижидер үжүрлүг бис. Бо айтырыгларны шиитпирлээринге эмнелгелерде хөйниити чөвүлелдери, Советтерниң доктаамал комиссиялары, херээженнер чөвүлелдери, Кызыл Крест ниитилелиниң санитар активи медицина ажылдакчыларынга боттуг дузаны көргүзер үүлгэлиг.

Тываның кадык камгалал органнарының мурнунда шиитпирлээр айтырыглар ам-даа хөй. Ындыг болганда, янзы-бүрү аарыларны тодаралып тывариның болгаш оларны эмнээрининг чаа-чаа аргаларын дидими-биле ажыглаары, чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг хемчеглерни улам калбартып чорудары бистиң, медицина ажылдакчыларының ырт хүлээлгези ол.

М. ШАБАЕВ,
Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министриниң оралакчызы.

Харыысалгалыг хүлээлге

Ол чайын час Кызылга манатпайн-даа чедип келген. Улуг-Хемниң көшкеленчек доштары хүнүң чылыг хереллеринден дезип, чалгыларга үдеттирип алгаш, соок ширини соңгу чүктен дуза лиләэнзиг далаштыы-биле салдап бады барган соонда, удатпаанда-ла парк чодураа чечектеря-биле шыптына берген.

Холдарында номнар, кыдыраштар туткудаан бөлүк-бөлүк оолдар, кыстар парктың аяннарынга келгеш, күрүне экзаменнеринге белеткенип киришкилеп турган. Аныяанда, ылангыя он чыл школазын доозуп турар аныяктарның күзели дег, хуулгаазын күш кайда боор: чалгынныг күш ышкаш дээрниң хиндинче үндүре-даа бээр, чакпалыг балык дег далай дүвүнче-даа киире бээр. Бышкан билигнин аттестадын холга алган соонда, күзелдиң оруу оон ынай уламчылаап чоруп каар.

Кызылдың № 2 школазы ол чазын бодунуң чеди дугаар доозукчуларын амыдыралдың оруунче үндүреринге белеткенип турган. 32 оолдар, ургулар ажылдаары ажылдап, өөренири өөренип чоруштарлар. Тываның аңгы-аңгы бүлүңнарындан келген ол доозукчуларның аразында Каа-Хемниң Белбей суур чурттуг Таня Бадарчы база бар. Өөрү кыстардан оон онзаланы ылгалы бээр чүвези чок, олар ышкаш өөренип, ойнап, хөглеп чораан. Танаяның күзели база-ла бөлүүн. Школаны доозуп алгаш, кудумчу кежир турар (ынчан башкы институту Ленин кудумчузунуң 4 дугаар бажыңында турган) башкы институтунче кирип алыр, оон соонда бичии чаштарны эртембилигниң делгеминче базар чалгын-биле чүгләәр деп бодап чораан. Бир-ле катап школага радиожурналистер чедип келген. Доозукчулардан бир кижи микрофонга чүве чугаалаарын саналдаан.—Чүнүң дугайын сонуургап айтыра бердиңер?

— Онгу классты дооскаш, кайнаар өөренип, кандыг эртем чедип алыксап турарынарны чугаалап бээрин сүмелээр-дир бис — деп харыы ындыг болган.

Дараазында дамчыдылгага Таня Бадарчының үнүн эфир радио дыңнакчыларынга чедирип берген. Уруг ынчап бодунуң биезиг-ле күзелин, башкы болурун чугаалаан.

Ынчалза-даа амыдыралга бүгү чүве үргүлчү-ле баш удур бодап алганы дег буде бербес. Күрүне экзаменнерин чедиишкинниг дооскан соонда, дээди өөредилгеге черлеринче киреринниң экзаменнери дораан-на бо чеде хонуп келген.

— Таня, эмчи институдунче кирип алыылыңарам?—деп, кады өөренип турган эштери уруглар бо-ла саналдап кээр апарган. Он классты доозарының экзаменнерин хүлээп ап турган комиссия Тывага эмчи кадрлар эргежок чугула апарганын, медицина институттарынче өөренип киреринден саналдап турганын Таня база сактып келген.

Башкы азы эмчи... Ол ийи эртемнии кайызын-даа чедип алырыла кижилерге бараан боор, чаагай бүянныг үүлени бүдүрер. А чогум кайызын шилип алырыл ынчаш? Шиитпирле че, шиитпирлеп ал, Таня дээзиг ийи орук уругнуң мурунга чаттыла берген. Экзаменнер шаг-үе маназ эвес.

Эртемче баар орук Саян сынын ажып алгаш, барынын чүкче үглаап чорупкан. 1953 чылдың күзүнүнде Татьяна Бадарчы Москваның бир дугаар медицина институдунуң хаалгазын бир-ле дугаар ажыдып кирген.

Сагышка кажан-кезээде артып калыр студент чылдар эгелээн. Лекция, семинар кичээлдери, зачёттар, экзаменнер, практика. Бистиң чуртувуста кижилер ышкаш үнелиг эртине чок. Оларның кадын камгалаар фронтунуң дайынчызы болуру—эң-не хүндүлүг, эң-не харыысалгалыг хүлээлге. Ол дугайын келир үениң эмчилери эки билир.

Амыдырал кандыг бергелерге чедире бээрил деп чүвени кижи баш удур билбес. Аарыгга таварышкан улустуң сагыжынга бир-ле дугаарында кирип келир кижизи —эмчи. Кара чаңгыс ынаныш, бүзүрелинда. Оларны ышкынмас, бүзүрелге төлептиг болур дизе эртем-биле чепсегленир, дуржулга-биле байып алыр херек. Эмчиниң дипломун холда апкан аныяк кыс Татьяна Одумовна Бадарчы өскен, төрээн Тывазынче ээп чаныпкан.

Ам маңаа оон күш-ажылчы базымы эгелээн. Институтка алган чепсээ—билигни херек кырынга ажыглаар үе келген. Аныяк специалистти Бызылда туберкулёз эмнелгезинче фтизиатрладып чорудупкан. Чаа ажылдап өгелеп турар кижиге эге үезинде берге. Ындыг-даа болза Татьянаның барган коллективинге эмнелгеге үр чылда ажылдап келген Раиса Григорьевна Вайштейн дээн ышкаш дуржулгалыг хоочуннар бар болгаш олар дуза кадып келириниге кажан-даа белен болган.

Оон эгелээш бир берге аарыгларның бирээзи— туберкулёзтан аараан кижилерни эмнээринге, оларга база катап кан-кадыкты, өөрүшкүнү эгидип бээринге бараалгадып келген.

Беш чыл бурунгаар Татьяна Бадарчы уруглар фтизиатору апарган. Оон маанда уруглар араазынга ажылдаар деп күзеп чораан болдалының чамдык кезии боттаны берген. Ылгалы чүл дээрге, ол ынчан чүгле башкылаксап чораан болза, а ам эмчилеп турар бо-ла.

Оон хүлээп алыр кабинединге ада-иелери бичии уругларын шинчидип алыр дээш экээр. Оларның аразында чүгле Кызылдың чурттакчылары эвес, районнардан келгеннер база бар. Татьяна Одумовнаның соруглазы — бичии уругларның кадынын камгалаары, оларның ортузунга туберкулёзке удур профилактика ажылын, чорудары. Чугаалаарга каш сөс, а ону херек кырында боттандырып чорудары ындыг белен эвес, ажыл чымыштыг. Аарыгны баш удур ой-маанда тодарадыр, туберкулёзтан аараан уругларны учётка турганы болгаш оларны эмнээр... Аарыг уругларның аъш-чемин таарыштырар, чурттап турар черинниң арыг-шеверни хынаар, туберкулёзка удур тарылыкшынарны чогуур үезинде чорудар. Оон түңнелин хынаар.

Татьяна Бадарчы диспансерниң уруглар туберкулёзунга удур республикага ажыл чорудар салбырын удуртуп турар, Республиканың бүгү районнарында уруглар эмчилеря-биле харылзажыр, оларга аргасүмени, боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Татьяна Одумовна бодунуң эмнеп, шинчип турар уругларынга кончуг кичээнгейлиг, сагыш човаачал кижи. Уруглар туберкулёзунуң профилактиказының талазы-биле санитар-чырыдышкын ажылдарын чорудуп, янзы-бүрү семинарларга бодунуң харылзап турар ажылынга хамаарышкан темаларга илеткелдерни номчуп турар. **Г. МОНГУШ.**

Чуруукта: Т. О. Бадарчы.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДОНОР — ХҮНДҮЛҮГ АТ

Аарыг кижиниң ханын эмжидериниң кол аргазы болза, эске кижиниң — донорнуң ханын кудары болур. Эртем шинчилелге болгаш дуржулгага үндезилээш, хан солуй кударының төп институдунуң эртемденнери «Донорларның корумунуң, үчёдунуң болгаш медицина шинчилелиниң дугайында дурумнуң» чогаадып кылган болгаш 1928 чылда ССРЭ-ниң Кадык камгалал комиссариады бадылаан.

Организми күш-дамыр талазы-биле сайзыраҥгай 18 хардан куду эвес назылыг кадык кижи бүрүзү донор боол болур. Донор болуксаан кижи медицина талазы-биле шинчилге эртери чугула. Шинчилгени ниити аарыглар эмчизи (терапевт) чорудар. Херек апарганда эске аарыгларның эмчилериниң корулде-шинчилгези база эргежок чугула апаар. Донорнуң ханын неделя эрткенде, хан чижек хемчээлинге четкенде алыр. Ханны алырының мурнунда, эртен чымчак чемни болгаш оон соонда сүүзүнүүр дүштеки чемни донорларның туралааны-биле халаска бээр.

Кижиниң организминде 5 литр хире хан бар. Донордан 250—450 кубмиллиметр ханны алырга кижиниң кадыкшылынга болгаш ниити ажыл-чорудулгазынга бичиидаа хора чок болгаш багай саидар чедирбес. Хан коңчуг дурген чогуур хемчээлинге чедер. Ханын берген кижи аарыг кижилерниң мадыкшылын эгидер, оларга күш-ажыл кылып шыдаар арганы бээр, уттундурбас дузаны чедирер.

Хан кудуп эмнээри янзы-бүрү болур. Кажан хөй хан чидиргенде хан кудары кижиниң тынын алырының эң дээре аргазы ол. Улуг бапыланган кижиге хан кударга балыг дурген эмирип бүдер болгаш аарыг кижиниң кадыы эжижиир. Амгы үеде аарыг улуска, эмчилерге дуза чедирип, ханын думаап турарлар.

Кадык кижилерниң ханын ап, аарыг кижилерге кудар чорун ханын берген болгаш хан куттурган кижилерге хора чок дээрзин практика бадыткаан. Донорларның ханының ачызында кадыын дедир эгидип алгаш, күш-ажылды кылып шыдаар аргалыг болуп, ниитилелге амыктыг чагаг керектерни будуруп чоруур кижилер хөй.

Т. ФИЛАТОВА,
эмчи.

Анна Васильевна Петровна он ажыг чыл мурнунда Чадаананың район эмнелгезинге ажылдап кирген. Ол баштай дежурный сестра, оон соонда операция, дараазында процедура сестразы бооп ажылдап келген. А ам ол эмнелгениң улуг сестразы.

Анна Висильевна медицина сестраларының чөвүлелин удуртуп турар. Эмнелгениң санитарлыг байдалы, аарыг улустуң ажаалда-чемгерилгези сестраларның хайгааралында турар.

Чуруктa: **А. Петрова.**
С. Феоктистовтуң фотозу.

Малчыннарже үнүүшкүн

Бай-Тайганың район эмнелгезинде малчыннарның, саанчыларның, кадарчыларның кадыкшылын хайгаараар соруглa-биле каттышкан бригаданы организастап тургускан. Оон составынга педиатр, терапевт, гинеколог, аптека ажылдакчызы болгаш санитар эмчизи кирип турар.

Сөөлгү удаада бригада «Тээли» совхозтуң Найырал, Бай-Тал салбырларының малчыннарынче үүгүшкүнүү организастаан. Эмчилер түс-түзунда хүлээп алышкынны кылып, аарыг улусту эмнээр хемчеглерни алган. Аарыгны баш удур болдурбас дээш санитар-профилактиктиг ажылдарны чорудуп, хүлээп алышкынга келген кижилерниң сонуургаан айтырыынга харылап, боттарының ажыктыг сүмезин берген. А санитар эмчизи Оржун Межекейнин, «А Хемчиним», уруглар эмчизи Зинанда Донгарның «Мой малыш» деп ырларны күүсеткенин хойжулар магадап дыңнаан.

Эмнелге коллективиниң каттышкан бригадазын малчыннар сеткил ханыышкын-биле уткуп, оларга өөрүп четтиргенин илеретпиннаан, үргүлчү ээлдеп кээп турарын күзээннер.

И. СЕНДЕН.

ДҮРГЕН ДУЗА

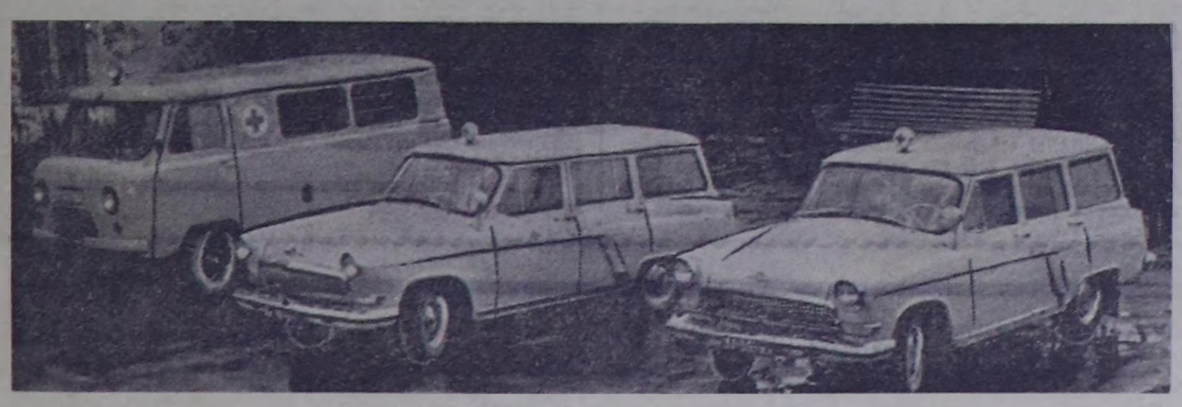
Аарыгның сагыжы кара: кижиге наман, кайыын, каичаар халдап кээрин баш удур «сагындырып» кагбас. Амытында айыылдыг минуталар чедип иээрге, бир-ле дугаарында эмчиниң дузазын дилээр. Дүрген-не эмчини чалаар дээш далажы бээр бис. Недээ суурларның кудумчуларынга девидээзниден, далашкынындан дерин дөгүлдүр маңнаан кижиниң эмнелге пунктузунга барып доктаагаш, тыныжын тыртып чадай-чадай чугаалап эгелээяек чыдырда-ла, эмчи чалалгаже баарынга белеткени бээр. Доозуннуг оруктарга аъттың маңнаан даажы барза-барза база-ла эмчиниң ажылдап турар черинге барып доктаай бээр. Бир-ле черде аарыг азы айыыл, халап кижиниң тынынга кыжаңып келгени ол. Эмчи дүвү далаш белетиенгеш, аарыг-биле демиселче кириптер дээш орукче аъттаныптар.

Хоорайга чалаяганың сөзүн телефон саат-даа чокка чедире бээр. Телефонну долгаан соонда «Дүрген дуза чедирер чер дыңнап тур» дээн үн дыңналып иээр. Чес сывырындактар дамчаан сестер чөткен соонда эзенгиде белен турар эмчи машинага олурупкаш, айытkан адресче хаптар. Дүнедаа, хүндүс-даа, кыжын-даа, чайын-даа ындыг.

Бо чуруукту медицина ажылдакчызының хүнүн демдеглээриниң бүдүүзүнде найысылалдың дүрген дуза чедирер станциязының чанынга кылган. Улуг эвес чаңгыс маът бажыңның мурнунда асфальтыяыг шөлчүгеште машиналар чыскаалыпкан, оларның шөлээн турарын бодаарга, хоорайда аарыг-аржын чок, солменди чаагайы ол. Дежурныйлар, эмчилер, чолаачылар хайгыылда ыызыгаарчы биле домей-ле. Медээ келири билек «атаканже» бурунгаарлаптар. Ол дээрге бистиң совет киживистиң амы-тыны, кадыкшылы, өөрүшкүзү дээш улуг демиселдиң эгелээни ол.

Чеже кижилериң амызын дүрген дуза чедирер черниң эмчилери хылдың кырындан алган чүве! Эртем болгаш техника-биле чепсегленген, таварышкан үлүүнге кыымак, шаг-үе-даа, шак, минута-даа барымдаалавайн, соксаал чокка бистиң кадыывыстың камгалалында турар эмчилеривисне ким ынанмас боор!

В. ТАРТАК.
Чуруу авторнуу.

ДЭЭШТИИНДЕ, ШАЛЫПКЫНЫНДА

(Политинформаторларның хуралындан)

СЭКП Барыын-Хемчик райкому политинформаторларның чөвүлел хуралын эрттиргеп. Политинформаторларның ажылының байдалының болгаш моон соңгаар сорулгаларының дугайында илеткелди райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдиваниин эргелекчизи эш В. Х. Чадамба кылган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, районда парткомнар болгаш албан организацияларының политинформаторларының составын шилип болгаш өөредилгезин организастаар талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Колхозта, совхозтарда, үлетпүр-бүдүүлгелерде, тудугда, транспортта болгаш албан организацияларда тургускан политинформатор болуктери ажылдап эгелээниинден бээр ийи чыл ажып турар.

Политмассалыг ажылды «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективинде (партком секретары эш Ф. П. Кленов) багай эвес чорудуп турар. Арыглаар фабрикада, бус-турбина электростанциязында политиктиг агитацияны колдуунда ээлчеглер, цехтер начальниктери болгаш улуг мастерлер чорудуп турар. Олар делегей байдалын болгаш чурттуң иштинде болуушкуннарны ажылчы чонга таныштырбышаан, ону коллективтиң ажыл-чорудулгазы-биле сыры холбаштырып турарлар.

Совлгу үеде политинформаторларның ажылынга удуртулганы «Шекпээр» совхозта, «Большевик» колхозта, төп септелге мастерскаязында болгаш рудникте партия организацияларының ээлээн экижиткен. Мында политинформаторларның семинарларын, чөвүлел хуралдарын доктаамал эрттирип, ажыл планын тургузарынга дузалажып турар.

Политиктиг агитацияны кампания хевирлиг чорудар чорук чайлаттынмаан. Чер-чер Советтерниң сонгуулдалар эрткен соонда район төвүнден эгелээш, колхозта, совхозтарда, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң участокта рында агитпунктулар хадгынган.

Политинформацияның хөй кезии ам-даа дээштиг эвес болуп турар. Оларны чамдыкта коллективтиң мурнунда салдынган ээлчеглиг сорулгалар-биле сырый холбаштырбайн турар.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели, КПП, механизация участогу күрүне планын ай-айы-биле күүсетпейн келген, а «Барлык» «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтар бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын үскеннер. Бо фактылар ол черлерде политиктиг агитацияның кошкаан хереҥилеп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл юбилейинге уткуштур культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылы экижээн. Клубтар чанында 440 кижи составтыг 32 янаы-бүрү бот-тывынгыр ураа үүл бөлүмнери ажылдап турар. Ак-Довурак хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыннарының чанында Ленинчи лекторийлерни организастап тургускан, В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралынга туралаттырар, чурттап турар черинниң арыг-шеверни хынаар, туберкулёзка удур тарылыкшынарны чогуур үезинде чорудар. Оон түңнелин хынаар.

Татьяна Бадарчы диспансерниң уруглар туберкулёзунга удур республикага ажыл чорудар салбырын удуртуп турар, Республиканың бүгү районнарында уруглар эмчилеря-биле харылзажыр, оларга аргасүмени, боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Хуралга санал берген эштер организацияларының кичээнгейин клубтар ажылын экижидип, ону масса-политиктиг ажылдың төвү болдурарынче угландырган. Аксы-Барлыктың, Аянгатының, Хөнделенниң көдээ клубтарынга одаар ыяш чогу-биле культура-массалыг ажыл чорудары, кино көргүзүү бөзин үзүктелип турган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери кол үүл болза политинформацияны дээштиг болгаш чогуур үезинде чорударында деп дугурушкан. Хурал доозулган соонда эң эки ажылдаан политинформаторларга СЭКП райкомунуң Хүндүлел бижиктерин болгаш өртектиг белектерни тывыскан.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корр.

делегей бо хүннерде

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

БЕРЛИН. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың делегей Чөвүдел хуралының ажылын калбак-биле чырыдарын үргүлүлеп турар. ГДР-ниң парлалгазы империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге революстут бүгү күштерниң болгаш дешпилелиг бүгү кижи төрелгетеннің хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин база сырый каттыжылышкынын быжылаарыгга оларның шинтирлиин демдеглеп турар. Солуннар Чөвүдел хуралдың ажылының дугайында тодаргай отчёттарын аки-дуңма партиялардың төлээлер удуртукчуларының чугааларының допчуларыг-биле кады парлап турар.

«Чөвүдел хуралдың киржикчилериниң чугаалары кижи төрелгетеннің хоратан дайзыны — империализмге удур демиселге делегейниң антиимпериалистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарыгга күзеп-сорук сиинивеп» деп, «Нойес дойчланд» демдеглээн.

Моон-биле холбаштыр парлалга вьетнам улусту деткиир дугайында коммунистерниң москва шуулганының кыйгырыының улуг ужур-дүзүлүг демдеглеп турар.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларың Москвада делегей Чөвүдел хуралының ажылы моол парлалганың болгаш радио-телевидение дамчыдыгаларының кол темазы болуп артары үргүлүлеишаан деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан. МАРП ТК-ниң болгаш МАР-ның чазааның органы «Үнэн» база еске-дээ теп солуннар коммунистерниң делегей шуулганының ажылының чорудулгазының дугайында делегеренгей материалдарны бирги ариннарыңга парлап, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге коммун

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндөзилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 17 ВТОРНИК № 139 (7985)

Өртээ 2 көп.

* * *

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада болуп турар делегей Чөвүлел хуралынче делегейниң хөй-нитинтизи улуг кичээнгейни салып турар.

* * *

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДА

Июнь 14-те Москвага коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бодунуң ажылын үргүлүвүлээн.

Финляндияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш **В. Пессинин** даргалаашыны-биле болуп эрткен эртенги хуралга Чөвүлел хурал индонези коммунистерге Кыйгырыгны хүлээп алган.

Хүн чурумунда тургустуган айтырыглары чугаалажып көөрүнге санал бергеннер: Никарагуаның Социалистиг партиязының төлээлериниң баштыны эш **Р. Сантос**, Сириянын Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **Х. Багдаш**, Реюньоннуң Коммунистиг партиязының Чингине секретары эш **П. Вержес**, Иранның Улусчу партиязының ТК-ның Бирги секретары эш **Р. Радманеш**, Доминиканнаң Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыны эш **М. Санчес**.

Кежээки хуралды Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чингине секретары эш **Л. К. Престес** даргалаан. Хуралга санал бергеннер: чажыт байдалдарда ажылдап турар бир партияның төлээлериниң баштыны, Гондурастың Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш **М. Моралес**, Гайананың Улусчу депшилгелиг партиязының удуртукчузу эш **Ч. Джаган**, Турцияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш **Я. Демир**.

* * *

Империализмге удур демиселге чаңгыс эвес быжыглаар дугайында сагыш салымышкынныг иеген келген боттуг чүүдүг угаамаладыг көөр, калбак болгаш бүгү талалыг, коддуунда-ла чүткүлдүг чорук аңаа санчыккен. Коммунистиг болгаш ажылчын партиларның делегей Чөвүлел хуралында делгереткей чугаалажылга боттуу-биле доостургага чоокшулаан.

Июнь 14-те Георгиевский залга ажыктың чажыт байдалдарда ажылдап турар партиялардың төлээлекчилериниң чугаалары дыңналып турган — оларның улустары колониалдыг азы чартык колониалдыг дарлаалдың адаанда, азы шерит диктатураларының дарлаалының адаанда качыгдап турар азы хоспталганы чоокта чаа чаалап алган, ынчалза-да империализмниң кадыг-дошкун удур шаап халдашкынының объектизи болуп турар. Чогум-на харын чамдык ораторларның аттарын солуунар өгүттарыгга айытпаанындан ужурлуг ол — олар ханы чажыт байдалга ажылдаар ужурга таварышкан.

Белеткел комиссиязының ажылдап кылган программныг документизиниг үнелеп-дээш, империализмге-биле демиселге сырый каттыжышпышкыже сорук каирякчи кыйгырыглар дыңналып турган, оларның чугааларын ажок улуг кичээнгей болгаш акыдүүмга ёзу-биле билип дыңнаан.

Чөвүлел хуралдың индонези коммунистерге чаңгыс үнбиле хүлээп алган кыйгырыгны хүннүң чугула болуушкыну болган.

Полицейжи өлүрүкчү чорук туразаажок. Индонезияда коммунистиг шимчээшкин чурттап турар: онза берге байдалдарда индонези коммунистер боттарының партиязын катап тургузар дээш демиселди чорудун турар. Ынчангаш делегей Чөвүлел хуралы олар-биле болдунуң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, оларны соруктырып, чаа күштер-биле доостургага чоокшулаан.

Июнь 14-те Георгиевский залга ажыктың чажыт байдалдарда ажылдап турар партиялардың төлээлекчилериниң чугаалары дыңналып турган — оларның улустары колониалдыг азы чартык колониалдыг дарлаалдыг адаанда, азы шерит диктатураларының дарлаалының адаанда качыгдап турар азы хоспталганы чоокта чаа чаалап алган, ынчалза-да империализмниң кадыг-дошкун удур шаап халдашкынының объектизи болуп турар. Чогум-на харын чамдык ораторларның аттарын солуунар өгүттарыгга айытпаанындан ужурлуг ол — олар ханы чажыт байдалга ажылдаар ужурга таварышкан.

Белеткел комиссиязының ажылдап кылган программныг документизиниг үнелеп-дээш, империализмге-биле демиселге сырый каттыжышпышкыже сорук каирякчи кыйгырыглар дыңналып турган, оларның чугааларын ажок улуг кичээнгей болгаш акыдүүмга ёзу-биле билип дыңнаан.

Чөвүлел хуралдың индонези коммунистерге чаңгыс үнбиле хүлээп алган кыйгырыгны хүннүң чугула болуушкыну болган.

Полицейжи өлүрүкчү чорук дыңнаан. Акы-дуңма партиларның кады ажылдажылгазын ол хандыр аналиэтээн.

Коммунистиг партия бүрүзү херек кырында хамаарышпас болбушаан, бир талазында бодунуң тодаргай байдалдарын, оске талазында делегей байдалын барымдаалаашкын, бодунуң ишткы болгаш делегей политиказын бот тускайлаң тодарадыл турар деп, оя чугаалаан. Ындыг болза-да ол хамаарышпас чорук делегейниң коммунистиг шимчээшкининден башкаланыр, аңаа удур турар дээнин канчап-даа ол эвес. Коммунистиг партиларда оларны каттыштырып турар нинти, кол болгаш күүлүг чүүл бар. Ол дээрге марксизм-ленинизмдир.

Никарагуаның, Иранның, Гондурастың, Гайананың, Турцияның болгаш оске-даа коммунистиг болгаш ажылчын партиларның төлээлекчилериниң национал кызыгаарланчак чоруктуң илереливе удур, бирээзи болгаш «чөвө» оппортунизмге удур чүткүдүг болгаш принципиалдыг саналдавышаан, амгы байдалда пролетарскы интернационализмниң идеяларының онза ужурдаазын демдеглеп турган. Марксизм-ленинизм ылдатыг туруш социалистиг дем каттыштырылгазы-биле, оон кол челенгижи — Совет Эвилелби-биле бүзүлбас эп-сеткил каттыштырылгазын негеп туурар дугайын олар чугаалап турган. Аңаа холбаштыр амгы пекин удуртулганың шовинисти-чарыылдырыкты болгаш антисоветчи шугумунуң дугайында айтырыгны удаадараа тургузуул турган.

Никарагуаның Социалистиг партиязының, Гондурастың Коммунистиг партиязының, Иранның Улусчу партиязының, Турцияның Коммунистиг партиязының болгаш оске-даа партияларның төлээлекчилериниң амгы пекин удуртукчуларының шовинисти, антисоветчи үүлгедишкиннерин шинтирлиг буруу шапкан. Маонун болуун Кыдатның Коммунистиг партиязы болгаш кыдат удуртулыг-биле канчап-даа домейдештирип болбас дээрнин олар мооп-биле кады ылаатыг болгаш сеткил-сагыжының ханызындан медеглеп турган. Мао болуунуң төлээн туружу чүүле империалистерни өөртүп турарын хөй ораторлар айытканнар. Ындыг болаа-даа дээрги империалистер од байдалдарда боттарының байдалын быжыкпаны кылдыр бодаар болза, шыңгыы алдагдадыг кылганы ол болуур ийин. Делегейде күштериниң денгзүүрүг дарлакчыларга болгаш мөлүүкчуларга канчап-даа ажыктыг эвес.

Хожүүдениң амгы үе-тазадамзыда бистиң үевистиң характери Вьетнамның үлегер-чижээнден онза тодазы-биле илереп турар деп, эш Багдаш чугаалаан. Делегей ареназында күштериниң денгзүүрүг хозталганың болгаш социалдизминиң күштериге ажыктыг кылдыр тургустуганы Вьетнамның үлегер-чижээнмаркезм-ленинизмниң теориязын хөгжүдеринге, империализм-биле демиселдиң чугула айтырыгларын ажылдап кыларынга СЭКП-ниң кииргин турар чогаадыкчы салымыкынының дугайын улуг хүндүлел-биле чугаалап турган. Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң төлээлериниң баштыны эш Л. И. Брежневтиң чугаазында амгы делегей байдалын, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининде байдалды бүгү талаалыг, хандыр болгаш мырыңай шын аналиэтээн дээрзин хөй партиларның төлээлекчилери демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкини империалистерниң чимзенишкиннериге чөрүттүр быжыглы база сыры каттыжыш турар. Делегей Чөвүлел хуралы дээрге, коммунистиг шимчээшкининң чедишкини-дир, аңаа «сыры каттыжышкын-дир, аңаа «сыры каттыжышкын күзээнинден артык улуг болган», азыкы эвес демиселдер иинти шугумдан «тускайлаттыгган болуун эрткан» деп, НАТО-нуң «Пувель атлантик» дээр бюллетенниниң июнь 13-те дикий мыжыратпышаан, минингени таварылга эвес. Ынчаарга чаруылдырышкынның болуурун болгаш Чөвүлел хуралы хөй төлээлериниң каггаш чоруурун чоокка чедир-ле чулчуурун тургаа америк парлалга хенертен мыттавайн барган; июнь 14-те америк парлалга Москвадан келген мыска дыңнадылларны иштинки арыннарынга парлалары-биле кызыгаарлаттыгган.

Понеделынитие Чөвүлел хурал бодунуң ажылын үргүлүвүлээн.

(ИЮНЬ 15-ТЕ «ПРАВДА»).

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА АЖЫЛ-ИШ

Одесса область. Измаиль районнуң колхозтарынга күзүн чажың тараан кызылтастың ортумак дүжүүү 30,9 центнер болур. Украинаның хову зоназының ажылагайларының тараа будуреринге ковуделир дээш социалистиг чарыжынга эрткен чылын ол район тилекчи болган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлөптиг белек болууп дээш измаильчилер бо чылын гектардаңна 35 центнер кызыл-тасты ажаан алырын, погаалларың, виноградтың, чимистеринге бедик дүжүттерин өстүрүрин шинтирлээн.

ЧУРУКТА: оң талазындан солагай талазынче: «Прогресс» хозлозтуң мурнакчы бригадазының удуртукчузу, Георгий Иванович Гидиков, агроном Лидия Николаевна Смокова болгаш колхозтуң партком секретары Михаил Иванович Новицкий «Безостой-1»-ниң тарыга шөлүн көрүп турлар.

П. ПАВЛЕНКО.
СЭТА-ның фотохрониказы.

«КОСМОС-286» УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Космос-286» дээр кылымал спутнигиниң ээлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн 1969 чылдың июнь 15-те Совет Эвилелинге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программага дүүшүр космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээрингe херектиг эртем апаратуразын спутниктин иштинде тургускан.

(СЭТА).

ШЫҢГЫЫ УГААДЫЛГА

КОММУНИСТИГ партияның болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказы коммунистиг тургузушкунну чедишкининг боттандырар, делегейниң кырынга даяныны болдурбас, тайбынны камгалаар сорулгазыг. Ол политиканы Совет Эвилелинин бүгү улустары бүрүнү-биле деткип турар.

Совет чазак болдунуң дашкы политиказын хажык чокка, ленинчи принципиалдыг ёзу-биле чорудуп турарының бир тодаргай херечиин болза совет-кыдат кызыгаар айтырыгларының дугайында бо чылдың июнь 13-те ССРЭ-ниң чазаанын Медеглели болгаш Совет Эвилелин биле Кыдат Улус Республиканың аразында харылзаалар үлэм нарылаашкыны, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге, улустарның национал-хозталгалыг демиселинге шаптыс ужураттырары боон турар.

Совет чазак болдунуң дашкы политиказын хажык чокка, ленинчи принципиалдыг ёзу-биле чорудуп турарының бир тодаргай херечиин болза совет-кыдат кызыгаар айтырыгларының дугайында бо чылдың июнь 13-те ССРЭ-ниң чазаанын Медеглели болгаш Совет Эвилелин биле Кыдат Улус Республиканың аразында харылзаалар үлэм нарылаашкыны, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге, улустарның национал-хозталгалыг демиселинге шаптыс ужураттырары боон турар.

Мао Цзэ-дунның болуу кыдат улустуң мурнунга бистин Коммунистиг партиявысты, Совет чазакты, Совет Эвилелин кыдыгыр арын чокка бүгү арга-биле бактаң, ССРЭ кыдатче халдаарынга белеткеткинин турар деп, бистиң Төрээн чуртувустуу америк империализмге домей кыдыгыр коруглер дээш хөй мегe пропаганданы хүн бүрү казбартып турар.

Маоистерниң ол оскерликчи, антисоветчи политиказын совет кижилер кажаңда хүлээвес болгаш улуг каленциэшкин-биле көрүп, шинтирлиг буруу шаап турар.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң ниызыгаары мыкты, аңаа кым-даа дээр эрге чок! Кым-на Совет Эвилелинниң кызыгарынга халдаар болдур, ол Халдаачы өлүмнүг согушкынны алыр. Ону тоогу көргүскен. Совет девискээрни эжелекээш идектеттер од дуржулганы болдунун дымчуурга кертип алаа чогуур.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
тоогу эртемнериниң кандидады.

ТАЙБЫҢНЫ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

Сеткилим ханып, байырладым!

Бистиң Совет Чазавыстың бо чылдың июнь 13-те кылган Медеглелин эң-не тайбыңга ынак болгаш кыдат улус-биле канды-даа ижин-кара чок эп-найырал күзээн, ленинчи интернационалчы бүзүнүг документ деп, бүгү совет чонум шыкаап, сес бүрүзүнге каттыжып, байырладым!

Маочуларның өнчүк-чеңгээзи, хөй иүгулу турза-даа, кожа-хелбээзи — кыдат улуска өш-өжээн бодавайн, оожум, топтуг хөөн-биле эп-чөп чугаа кылырын күзээн ыңгыр чоргаар, өршээлдиг санал-оналы Кыдаттың ажылчы чону улуу-биле чөпсүнер деп чүвеге бүзүрээр бис.

С. САРЫГ-ООЛ,
чогаалчы, Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы.

ССРЭ-ниң чазаанының чаа кылган Медеглели-биле таныжыыш, Кызылдың сүт заводунуң ажыл-ишчилери ол чугула документини сагыш-сеткилиниң ханызындан чүүлдүгүзүнүп турарын илергейлеп турарлар. Тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң нүүрүнде боттарының Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал нүүзүн улам ыңай өстүрүп, быжыглаарынга салыышынын кылдыр улам эки ажылдаарын олар хүлээнип турар.

ЧУРУКТА: заводтуң ажылдакчылары Совет чазактың Медеглели-биле танышып турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Туружувус быжыг

ССРЭ-ниң чазаанының советкыдат кызыгаарының айтырымнга хамаарыштыр кылган Медеглелин улуг кичээнгейлиг номчудум. Совет чазактың туружун сеткилимниң ханызындан чүүлдүгүзүнүп, деткип турмен.

КҮР-нуң азбан кижилери болгаш органнары Совет күрүнеш болгаш совет улусту бужартадым турар хөй санныг мүгүлдүг, хоозун меге, антисоветчи кампанияны калбарткан. Ылаңгыя Совет Эвилелди Кыдатче халдаар деп турар дээр мүгүлдү кыдат чонга шынзыктырып бүзүредир дээш пропаганданы күштелдиргеп. Бо болза кандыг-даа үндезин чок, кижиниң сагыш-сеткилинге-да кирбес мүгүлдүр.

Бистиң туружувус быжыг, ону ыңы-даа божаңадым шыдавас.

Х. ТОЙБУ-ХАА,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлы ажылдакчызы.

БҮРҮН ДЕТКИИШКИН

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Июньүң 15-те Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» совхозтуң төвү Кок-Чыраа суурунуң клубунга чон сыңмарлаштыр чыглыл көөп, ССРЭ-ниң чазаанын Кыдат Улус Республиканың чазаанга чоруткан Медеглели-биле танышкан. Ол-ла хүн районуң Жданов аттыг колхозунуң ажыл-ишчилери үн медеглелбиле танышкы, түүлдүгүнүп деткээн.

Даразында хүн СЭКП райкомунуң ажылдакчылары районнуң колхоз, совхозтарынче болгаш Шагаан-Арыг хоорайның будуруунче, аңбан организацияларынче бистиң чазаавыстың Медеглелин халбак массага чедирери-биле аъттанган. Райкомнуң чаңчыла радио дамчыдылга редакциязының редактору Д. Аракчаа «Улуг-Хем» совхозтуң ногаа бригадазынга; райкомнуң инструкторлары Ш. Ондар амыдырал-хандырылга комбинадынга; М. Оюн районга болгаш Б. Монгуш «Сельхозтехникага»: С. Ондар районнуң улус чырдымышкын илдянинин ийи кат бажыңында коллективтерге каттыштырыр: Л. Ларионова Шагаан-Арыг АТБ-зинге үүс бүрү таныштырып, митингилер үезинде чөвүрү айтырыгларынга тодаргай харыларны берген-неринге.

КЫЗЫГААРЫВЫС ЫДЫКТЫГ

Бүрүнгү хүн, воскресеньеде, Кызылдың түүйбу заводунуң күндуску эвлечгеге ажылдаар ажылчыннарны ол хүн үнген республика солуунарынга партиялыгган КҮР-нуң чазаавга Совет Эвилелинин чазаавың чорутпан Медеглели номчуп. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг политиказын бир эп сеткилдиг деткип турган.

Эвилегнин ажылы дооступ турда, заводтуң түүйбу курградыр пегиже митинг болган. СЭКП Кызыл хоорхомунуй улептур болгаш транспорт инлдининиң эргелекчиин эш Л. А. Забсев Совет чазактың тайбыңга Медеглелинге хамаарыштыр беседаны кылган. Заводтуң ажылчыннары ССРЭ-ниң чазаавың Медеглелин бүгүнүбиле деткээн болгаш бистиң кызыгаарларывысты үрел кирер, кандыг-даа ораалдажыышкын турбас ужурлуг деп медегээннер.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ БҮГҮ-ТЫВА ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР, СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАДЫР

1969 чылдың июль 1-2-де хөрөэженнериҥ Бүгү-тыва VI хуралы эртер. Ол болза бистиҥ республиканыҥ амыдыралында чугула болуушкун. СЭКП-ниҥ XXIII съездизиниҥ шийтирлерин амыдыралга боттандырар, беш чыл планының онаалгаларын болгаш алдарлыг юбилей — В. И. Ленининиҥ төрүттүнген үнүүден бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгелериҥ хуусаа бетинде күүседир дээш совет улустуҥ күжениишкинниг демисселиниҥ үезинде хурал болур.

Совет Тываныҥ хөрөэженнериниҥ бешки хуралы 1966 чылдың июль 22-де болуп эртикен. Оон бээр колдуунда үш чыл эртикен. Бо аразында бистиҥ чүртүвүскә болгаш делегей амыдыралыҥга политиктиг база социал-экономиктиг чугула болуушкуннар хөй болган.

Совет улус социалистиг Төрээн чүртүнүҥ ийи дугаар бежен чылынче кирип, бодунуҥ Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазааның ленинчи иштиҥ болгаш дашпаас политиказын хамык чоокка удуртулга болдуруп алган, коммунистиг түргүзуушкунуҥ программазын чедиишкинниг боттандырып турар.

Беш чыл планының үшкү чылында үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези чүртке колдуунда 30 хуу, чоонуҥ кижи бүрүзүнге оналаттыр боттуг оруӊга 20 хуу угратикан. Чүгле эртикен чылын 300 хире чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерге ажыглавла киргеп. Бистиҥ чүртүвүстүҥ көдээ ажыл-агыйы улуг чедиишкиннерлиг болган.

Бо чедиишкиннерде Совет Тыванның ничилеринииҥ кииргеи төлептиг үлүг барын демдеглээри ооруңгуг. Бистиҥ республиканыҥ бүдүрүкчү күштериҥ хогжүдеринге Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хүн бүрү улуг дузалаамчыны көргүзүп турар. ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүзелээ болгаш Россия Федерациязының Чазаа Тыва АССР-ниҥ экономиказы болгаш культура хогжүдезиниге дузалаар тудайыннда чөвүзел хөрөэженнериҥ санаалары сөөлгү чылдарда хүлээп алган.

Бистиҥ республика беш чыл планының эртикен үш чылында үлетпүр продукциязының бүдүрүлгезиниҥ 126,3 хуу күүседип, пландан ажыр 5 миллион 600 муң рубльдиҥ продукциязын бүдүргеп. Ол-ла үениҥ дургузунда төрээн чүрт 61 муң 700 тонна бедик шынарлыг тыва даг-дүүгүн алган. Чыл келген тудум хөмүр-даш тывыжы көвүдеп турар. Бо чылын Хову-Аксының кобальт, комбинады ажыглалга кирер. Терлиг-Хаянның моңгуң суу комбинадының чедиишкинниг тудуп турар. Республиканыҥ көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары сөөлгү үш чылда малдың баш санын дыка өстүргеп, оон продуктулуун бедиткен.

Бо чылдың эртнеи беш айларының түүнделдериниҥ алгаш көөрге, беш чыл планының дөртүү чылында алган социалистиг хүзээлгелериҥ доодуг болгаш ажыр күүседириниҥ бүзүредиг аргалары бистиҥ республиканыҥ ажыл-ишчилеринде бар. Бистиҥ продукциязың чамдык хевирлериҥ бүдүрүлгезиниҥ чылдагаа-биле чыл онаалгаларын ам бээп күүседиптикен болгаш ажыр боттандырган. Бүдүрүлгелер, колхоттар, совхоттар ажыл эвес. Ол болза алдарлыг ленинчи көбүлелиниҥ бүдүүзүнде оноа оорунга бодуун турар.

Ол бүгүнү чедип алырыңга республиканыҥ хөрөэженнериниҥ кииргеп үлүг улуг. Оларның хой нурузуу ажыл-агый, культура тургузуушкунуҥа, күрүне болгаш хой-ниити херектериниҥ идепкейлиг киржиҥ турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадыр-ие Үрүле Кандаӊмаа ат-алдары улуг. Ол оң уругну төрээн болгаш кижизиттикен. Совхозуҥ чүс-чүс баш хойну өстүрүп берген төлептиг ажыл-ишчи, Валентина Шаалы бодуңуң ажыл-чорудузтазыларынга үлегер көргүзүп, ажыктыг сүмелер бодуңуң бар. Агитквартираларга кежээлер, конперттер, лекциялар, беседалар, илетkелдер эртип келгеп.

Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таӊды болгаш өске-даа районнарның хөрөэженнер чөвүзелдери дыка хөй ажыктыг ажылдарны кылган. Олар ажылчы чоннуң оргуузуңга организакчы, бүгү талалыг масса-политиктиг ажылды чорудуп турары-биле бүгү ниитиниҥ хүндүткелин чедип алган. Моон-даа соңгаар ниитиниҥ хөрөэнге чогаадыкчы, бот-идепкейлиг болуруң база ажылчы чоннуң коммунистиг өзугүн кижизидериниҥ хөрөэнге чер-черде партия, совет организмниҥ дайынчы дузалакчылары болуруң хөрөэженнер чөвүзелдери чедиишкинниг боттандырар ужуражыг.

Бистиҥ күрүнеевистиҥ төөгүзүнде алдарлыг юбилей — В. И. Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга чедир бир чылдан эвээш эвес үе арткан. Тыванның ажылчы чоннары бүгү совет улус ишкаш Владимир Ильичиниҥ төрүттүнген хүнүнге күш-ажылчыл чедиишкинниг ужуражыг чаагай күзелдиглер. Ынчангаш республиканың ажыл-ишчилери беш чыл планында үлетпүр продукциязының будүрериниҥ болгаш сайгарарының айытkан онаалгазын 1970 чылдың нөябрь 7-де күүседирин, күрүнеге тарта садарын 1969 чылда хуусаа бетинде боттандырар хүзээлгени алган. Ол ишкаш пландан ажыр 800 тонна эътти, 1000 тонна сүттү садар. Ынчангаш күрүнеге мал продуктуларын садарының бөп чыл планын 1970 чылдың нөябрь 7-де долузубиле күүседирин хүзээлгеде айытkан. Беш чыл планының дөртүү чылының баштайгы чартыы төнеп чедикен. Арткан хонуктарда чартык чыл планын долдуур болгаш ажыр күүсеткеш, хөрөэженнериҥ Бүгү-тыва VI хуралының бедик күшажылчыл чедиишкиннерлиг ужуражыр ужурдуг бис.

Тывының хөрөэженнериниҥ хуралынга чедир сайныг хонуитар арткан, аңаа төлептиг ужуражыр ужурдуг бис. Районнарга хөрөэженнер конференциялары чоотта чаа эртикен. Орта ажылын түүнеп, моон соңгаар кылыр хемчеглерин айтып алган болгаш хөрөэженнериҥ VI Бүгү-тыва хуралынче төлээзерин соңгаан. Орта Совет Тывының хөрөэженнериҥ мурнуунан мурнакчы ажыл-ишчи 280 ажыг төлээлер киржип. Республика хуралынга Бүрят, Якут АССР-лериҥ, Красноярск крайның, Даг-Алтай, Хакас автономнуг областарының болгаш Моол Арат Республиканың бистиҥ-биле кожа аймактарының төлээлерин чалаан. Ол ишкаш «Крестьянка», «Работница» журналдарның ажылдакчылары киржип. Хөрөэженнериҥ Бүгү-тыва хуралы республиканың хөрөэженнер организациязының ажылының түүнелин чугаалажыр болгаш хөрөэженнер оргуузуңга ажылды күштелдирер талазы-биле хемчеглерин тодарадыр. Тывының хөрөэженнериниҥ VI хуралы бодуңуң мурнунда салдынган сорулгаларны бегин: организастыг болгаш идей-политиктиг деңнелге шинтирлээр дээрзинге чигзинниг турбас.

Б. ДОЛЧАҢМАА,
Тыва АССР-ниҥ Дээди Советиниҥ Президиумуның даргазы.

«Азияның төвү» трансконтиненталдық чөөгүнда Улуг-Хем эриинде 54 ээл ишти чурттаар чаа бажыңны «Кызыл тудуг» эргелелиниҥ Михаил Шиповаленконың удуртkан бригада тудуп турар. Бажыңның фундаментизин кудуп дооскаш, ам ханазын салып эгелээн.

Е. ЧУРКИНИҢ фотозу.

КОНФЕРЕНЦИЯЛАР, АҢАА АЖЫЛ-ИШЧИ ЧУГААЛАР

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ЧУРТТААР БОЛГАШ ӨӨРЕНИР

Тес-Хем

Районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунувуң ажыбүрү адырларында хөрөэженнер хөй-биле киржип, төлептиг үлүг-хүзүүн киригштирип турар. Район — мал ажыл-агыйлыг. Ынчангаш ол харыысалгалыг, берге болгаш хүндүлүг участокта 254 хөрөэженнер ажылдап турар. Оларга «Чодураа» колхозтуң мурнакчы хойжулары Өнермаа Сувандии, Өмчүр Данзурун олар 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 117 хураганны, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Маадыр-ие Монгалбан Слар 123 хураганны камгалап алганнар. Маадың чаш төлүн бүрүн камгалаң алыр кереките районнуң хөрөэженнери идепкейлиг киришкен. Оларга «Чодураа» колхозтуң сакмашиктери Чамзын-оол Маажыр, Хүлер-оол Палымаа. Сарыг-оол Билзетмаа болгаш оон-даа өске ажыл-ишчи хөрөэженнериҥ адын бүлеп, Сааҥчылар «Чодураа» колхозта Баткар Чедеп, «Тес-Хем» совхозтан Седип-оол Севилбаа, тудугчу Аралдии Мандалмаа, тракторист кыстар Аралдии Делгермаа, («Чодураа» колхоз), Алдачы Белекмаа («Тес-Хем» совхоз), Валентина Долума («Ак-Эрик» колхоз) олар чоннуң хүндүткелин чаалап ап, мурнакчыларның одуругуже киргеннер.

Улуг өөредилгениҥ болгаш кадык камгалалдың шугумунда ажылдап турар мурнакчы хөрөэженнериҥ саны хөй.

Районда 11 хөрөэженнер чөвүзелдери ажылдап, чер-чердө партия эге организацияларының болгаш кедээ Советтерге улуг дузаны чедирип турар. Ылаңгыя Чыргалаңдыда чөвүзел хөрөэжен чонуң ажылыже хаара тудар, оларның ажылдаарынга тэмээлдерни бүгү чүүлдерни ылыар талазы-биле эки ажылдарны чөлеттүкен. Оон түүнелиниде ол колхозта 253 күн-ажыл кылып шыдаар хөрөэженнер ажыл-агыйының ялзы-бүрү адырларында хаара тутпуннаң.

Сууралда тургустуңган агитквартиралар чаа, солуун ажылдарны эгелээринии болгаш ону удуртуруунуң кол шитавы болу берген. Ылаңгыя «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарда агитквартиралар солуун ажылдарны чорудуп турар. «Кижиге эң үнелиг чүве — амыдыраа» деп темаллыг кежээни «Ак-Эрик» колхозтуң клубунуң залда хөрөэженнер чөвүзели (даргазы Балчыр Савартай) солуун кыдыыр организастан эрттирген. А Самаглалдайда хөрөэженнер чөвүзелин (даргазы Маазы Седен-баа) «Ульяновтарның ог-булезинии үлегер-чижээнге урутларны кижизидери» деп темаллыг кежээни кинокомыдылар көргүзүү-биле эрттирген.

Чыргалаңды кодээ Советтерде хөрөэженнер чөвүзели (даргазы Базыр-оол Шинжек) районнуң бүгү хөрөэженнериге кыйгырыг үндүргеп, маадың чаш төлүн менди камгалап алырынга, суур чазагайжыдылгазынга идепкейлиг киришкен болгаш ам 140 кижи хөй кыргыдазынга кирижир.

Бо бүгү айтырыгларны чугаалажыры-биле чыыдыргаң районнуң мурнакчы хөрөэженнериниҥ конференциязы Самагалдай суурга болуп эртикен. Аңаа «Районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуҥа хөрөэжен чонуң киржилгезин бедидер дугайында» илетkелди районнуң хөрөэженнер чөвүзелиниҥ даргазы, райкүүском даргазы С. Байыр-оол кыйган. Конференциниҥ киржикчилери Москвада болуп эртип турар коммунистиг болгаш ажылчын партиязының делегеттеги чөвүзел хуралының киржикчилериҥ байырлыг телеграмманы чорудар деп саналды иэин-биле деткөөн.

Конференция районнуң хөрөэженнер чөвүзелиниҥ составын соңгаан. Оон даргазыңга райкүүском даргазы С. М. Байыр-оол катап соңгуулуган. Июль айның 1-де Кызылга болуп эртер хөрөэженнериҥ Бүгү-тыва VI хуралынга бээр 20 төлээни соңгаан. Районнуң хөрөэженнериниҥ аргаан, даараан чүүлдериниҥ делегеттезин база организастаан, конференция соонда Культураның бажыңының солуун концерти болгаан.

М. КАЛЧАП.

Кызыл хоорай

Бүгү совет кижилер В. И. Ленининиҥ төрүттүнгенииден бээр 100 чыл болурунга белеткенин турар бистиҥ бо үеэште хөй-ниити организацияларывыҥ болгаш кедээ Советтерге улуг дузаны чедирип турар. Ылаңгыя Чыргалаңдыда чөвүзел хөрөэжен чонуң ажылыже хаара тудар, оларның ажылдаарынга тэмээлдерни бүгү чүүлдерни ылыар талазы-биле эки ажылдарны чөлеттүкен. Оон түүнелиниде ол колхозта 253 күн-ажыл кылып шыдаар хөрөэженнер ажыл-агыйының ялзы-бүрү адырларында хаара тутпуннаң.

Сууралда тургустуңган агитквартиралар чаа, солуун ажылдарны эгелээринии болгаш ону удуртуруунуң кол шитавы болу берген. Ылаңгыя «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарда агитквартиралар солуун ажылдарны чорудуп турар. «Кижиге эң үнелиг чүве — амыдыраа» деп темаллыг кежээни «Ак-Эрик» колхозтуң клубунуң залда хөрөэженнер чөвүзели (даргазы Балчыр Савартай) солуун кыдыыр организастан эрттирген. А Самаглалдайда хөрөэженнер чөвүзелин (даргазы Маазы Седен-баа) «Ульяновтарның ог-булезинии үлегер-чижээнге урутларны кижизидери» деп темаллыг кежээни кинокомыдылар көргүзүү-биле эрттирген.

Чыргалаңды кодээ Советтерде хөрөэженнер чөвүзели быжырыкчызы: М. Зименинаны, башкы А. Алдын-оолду, эмчи А. Кузвецованы, транспорт ажылдакчызы В. Сайгүтинаны йөрээл, хөрөэженнерге байыр чедирип, чечек түдүскан инвөнерлерни диниттиг адын часхашкыны үдээп.

Хоорайның үлетпүр будүрүлгелериниҥ, азбан организацияларында хөрөэженнер чөвүзелдериниҥ ажылының дугайында типографиядан эш Муренкова. эмнелгеден эш Филатова, Күнгуртүүден эш Данзынай, хоорайның хөрөэженнер чөвүзелиниҥ кежиигүү, түбдиспансер ажылдакчылары эш Сайзу болгаш өскелерде санаалдарынга чугаалаан.

Конференциниҥ киржикчилери Бүгү-тыванның хөрөэженнериниҥ хуралынче делегеттерни, хөрөэженнер чөвүзелдериниҥ ажылының түүнелин, чаа соорулгаларны салып турар.

Республика найысылганының хөрөэженнериниҥ төлээлери хоорайның бешки конференциязын эрттиргеп.

Партизиның Кызыл хоорк6мунуң хуралдаар залы. Корнбордa хана солуунгар, даарыныгга, уран сөөлбилгелиг кылыгларның делегеттеги. Кайдаза чараш чечектер. Баймаңчылыг шинчилиг, сонак-хоогуг күш-ажылчыл хөрөэженнер өзүп-чем дөлгеттезиги. уран сөөлбилгени сонуургап коргеннер.

Конференцияга хоорайның хөрөэженнер чөвүзелиниҥ ажылының дугайында илетkелди ооң даргазы эш Кротская кыйган.

Аваалары, үгболарын — делегеттейде эң-не эргим кижилерни, магалыг ишчилерни — хлеб быжырыкчызы: М. Зименинаны, башкы А. Алдын-оолду, эмчи А. Кузвецованы, транспорт ажылдакчызы В. Сайгүтинаны йөрээл, хөрөэженнерге байыр чедирип, чечек түдүскан инвөнерлерни диниттиг адын часхашкыны үдээп.

Хоорайның үлетпүр будүрүлгелериниҥ, азбан организацияларында хөрөэженнер чөвүзелдериниҥ ажылының дугайында типографиядан эш Муренкова. эмнелгеден эш Филатова, Күнгуртүүден эш Данзынай, хоорайның хөрөэженнер чөвүзелиниҥ кежиигүү, түбдиспансер ажылдакчылары эш Сайзу болгаш өскелерде санаалдарынга чугаалаан.

Конференциниҥ киржикчилери Бүгү-тыванның хөрөэженнериниҥ хуралынче делегеттерни, хөрөэженнер чөвүзелдериниҥ ажылының түүнелин, чаа соорулгаларны салып турар.

Республика найысылганының хөрөэженнериниҥ төлээлери хоорайның бешки конференциязын эрттиргеп.

Партизиның Кызыл хоорк6мунуң хуралдаар залы. Корнбордa хана солуунгар, даарыныгга, уран сөөлбилгелиг кылыгларның делегеттеги. Кайдаза чараш чечектер. Баймаңчылыг шинчилиг, сонак-хоогуг күш-ажылчыл хөрөэженнер чөвүзелиниҥ (даргазы Маазы Седен-баа) «Ульяновтарның ог-булезинии үлегер-чижээнге урутларны кижизидери» деп темаллыг кежээни кинокомыдылар көргүзүү-биле эрттирген.

Чыргалаңды кодээ Советтерде хөрөэженнер чөвүзели

АГРОНОМНУҢ ИНДИРИ

БИРГИ ҮЕ-ЧАДА ДООЗУЛГАН

БЕШ ЧЫЛ планының дөрткү чылының онвалгазын күүсетпишаан, «Көк-Тей» совхозтуң таваржылары келир күстүң дүжүдүүн үидезинин салып дооскан. Бистиң механизаторларывыс тараа дээш демисселго аазы эвес ыш-ажылын үндүргеп. Олар улут бергелерни ажыл эртер ужурга таварышкан, ону чеңишкинниг ажыл эртке-дээ.

Кол аъш-чем культураавыс — кызыл-тасты планындан 300 гектарны ажыр тараан. Ам оң иишти шөлү 4500 га болуп турар. Чиңге-тарааны база-ла шландан 100 ганы ажыр тараан. Кукуруза шөлү эрткен чылдынындан 200 гектарга улгаткан. Чаңгыс чылдыг сигненнерни 200 гага тараан. Ломиниги шландан артыкка 22 гектарга, тарымал тоорукту 30 гектарга, чигир свёклазын болгаш турнепсти 10 гектарга тараан. Ам совхозтуң бүгү тарылга шөлү 4500 га болуп турар.

Бүгү культураларны дилиндектей тараан, чайын болгаш күзүн аңдарган черлерде чаштырган. Совхоз бо чылын бирле дугаарында «Саратовская-29» деп кызыл-тастың ийнги класстың үрезинии, а чиңге-тарааның «Веселоподолинское-38» деп сорттуг үрезинии чапкан.

Бо чылдың чазыпында хөрөүнүү тарылга мурнунда сайырадырының технологиязын тодарадыры берге болган, түге дээрге, апрель айда болган майның баштайгы он хонуктарында секундада 30 м чеде бергилеэр күштүг хаттар бола хадый бээр турган. Оон түңнелиндө шөл бүрүүнге хөрөүнүү немчуг оваарымчалыг сайзырадыр ужурга таварыжып турган. Бир эвес эрткен чылдарда биотер тарылга мурнунуң сайзырадылгазынга үлдүредикчилерни ажыттап турган болза, бо чылын полдуунда-ла тарылга мурнунуң культивациязы чоруткан. Оон ужурудан хөрөүн бок үңүштерден арыг артар болгаш аңаа өл-шык хевээр болур.

Ынчалзе-даа ондаксыныышкын база турган, күштүг хаттар тараа чаштырын каан шөлдерин элезинии-биле дугаан, чаа үңүп олурган кизилтасты хөөп турган. Ынчалзажок маңаа-даа дилиндектер айны-биле тараан чорук чогумчалыг рольду ойнаан, элезинии арттырбайн доктаадып турган.

Хөрөүнүү хат алыр чоруныа удур ап чоруткан хемчеглер чаа үңүп орар тараанарны хаттың тура шаап алырындан камгалаарылың аргазын берген. Ол хемчеглер болза, дилиндектей тарырының системазы, тарылга мурнунуң культивациязы, хөрөүнүү хат алырын болдурбас сенлкаларбиле чаштырары, диштерлиг таптакчылар-биле черни таптай бастырары-дыр.

Ажжок хадыл турза-да, амгы үеде кызыл-тас эки үңүп чыдар, а чоокта чаа эрткен чаашкыннар тараанын дүргеи кулакталлын үнеринге идигин бергеп.

БИСТИҢ механизаторларывыс чазын чаштыраар культураларның тарылгазын организастыг дооскан, ам курутурар чөрээрии дилиндектей аңдарарынче киришкеп. Ам оң үзеп үңүп келген кызыл-тас куруктурары-биле чайын аңдарган черниң хөрөүнүн хат алырындан камгалап турар. Оон аңгыда, дилиндектериниң хат келир талазынга мукуруазаны тарырын чоруудуп турар. Ол төрүк хөрөүнүү хат алырындан камгалаарын мүштелдирип, кижин шөлге хей харның мөөңнелиринге дузалап турар.

Бистиң ажыл-агыйбызга магалыг механизаторлар бар. Олар үе-шактыг-да барымдаалавайн, хүнүң бүгү чырын үезинии дүргузунда хол сайбайн ажылдап турарлар.

Чижээ, коммунистер Иван Штеинберг, Петр Иванов, Николай Бабкин олар часкы үеде бир трактор-биле ылыр ажылды 150-ден 200 гектар чымчак аңдарылга чедиртеп. Петр Бочков, Петр Крышеновскиң, Анатолий Назаров, Иван Паршуц, Пир Югап болгаш өскелер-дээ база-ла олардан дудавайн турар.

Совхозтуң партия болгаш профсоюзтел организацияларыны мүштелдирип, кижин шөлге хей харның мөөңнелиринге дузалап турар.

Часкы үеде тараажыларның чарыжының түңнелин аңаа үнүүрген болгаш моон сонгаарты соруглаарыны тодаргайлаан.

Бистиң мурнувуста ажылхерекчер хөй. Бистер бирги зольчегде тараалариның байдалын хайгаарап көөр, оларның эртежок чугула ажаалдалын чорудар бис.

Кукурузаның одуруглар аразының сайзырадылгазын чоокку хүннерде чорудары, үңүп чыдар чиңге-тараанын клиритээшкинин доозары көрдүнгеп.

Ам тараажыларның кол сорулгазы болза, чайгы чер аңдарылгазын чогуур үеэнинде чорудары болур. Июньның 20-ге чедир 4000 гектарны аңдарар деп төлевилеп турар бис.

А июльдуң дургузунда ону бүрүүү-биле сайзырадып ажылдаар.

Ажаап алыпкан машиналарын белеткээри база-ла механизаторларның чугула сорулгазы болуп турар. Аңгы үеде ЖВН-6 деп 10 жатказарны болгаш 3 тараа комбайнарын белеткеп алган. Ыячалза-даа ол кончуг эвээш. Инженерлер болгаш механиктер ол ажылды ам-даа чогуур-биле калбартып чоруттаан. Ону эки организастарының арганары бар: эки дерээн мастерская, артык кежектер болгаш кижилер-даа бар.

Чаагай дүжүттүү алыр дээш, бо чылын бистиң тараажыларывыс улуг ажылды чоруткан. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл бөмүр оныпа төлептиг белеттер-биле тужуржыр дээш, олар күжелиишкиннят ажылдап турар.

Бистиң тараажыларывыс мурнунгу тараа садарының бош чыл планын эрткен чылын-на күүседипкен. Бо чылын бис 400 тонна планның орнунга, 1000 тоннадан эвээш эвес тарааны мүрүүе шыжамырынга дужаар деп төлевилеп турар бис.

Таарымчалыг хөрөүн-агаар байдалдары, тараажыларның ак сеткилдиг күш-ажылы бо чылын чаагай дүжүттү алырының аргазын берип турар.

А. ГЛАЗЫРИН,
«Көк-Тей» совхозтуң кол агроному.

Чайгы аңдарылга

Таңды районда дуржулга станциязының трактор-хову бригадаларының ажыл-ишчилери часкы тарылганы чедиишкинниг дооскаш, черниң чайгы аңдарылгазынче организастыг киргеп. Планда көрдүнгеп 5400 ажыг гектарның 1810-ун аңдарган. Ажыл-агыйның алды бригадаларындан № 2 бригада 700 гектарны, 1—4 бригадалар түс-түзүнде 425—372 гектарны аңдарып турарлар. Аңдарылгада бригадалар четчир санныг машина-техника-биле хандыртынган.

Механизаторлар Петр Багашев, Кок-оол Хаян, Владимир Катушев олар хүнде 8,2 гектарны аңдарар турган 18 ганы ажарып, 2 норманы күүседип, чарыштың мурнуку одурууда үнгеннер. Ажыл-агыйның бүгү механизаторлары июнь 25 бетинде аңдарылганы дооскаш дээш аразында чарыштыг, шудургу ажылдап турар. Чүге дээрге үстүнде айыткан хүн сиген кезилдеэнинче массалыг киргеп турары ажыл-агыйның планында көрдүнгеп.

Сат Чудуймаа Чөөн-Хемчик районда СЭПП-ниң XXII съездизии аттыг совхозтуң хойжузу. Ол хей кэдарарынга 4 чыл чедип турар. Ол үениң иштинде Сат бодунуң херээнің ёзулуг мастери апарган. 3 чыл уламтыр 100 баш хойга онааштыр 100-тен ажыг хураганны намгалап ап келген. Бо чылын 301 баш төрүүр хөөндан 346 хураганны онча-менди намгалап алган. Ол болза, 100 баш хойдан 115 хураган-дыр. Эрткен чылын бир хойдан өртүмээ-биле 2,5 кг дүктү алган.

ЧУРУКТА: Хайыракан салбырның зоотехниги Борис Сат малчын-биле чугаалажып тур (солагай талазында).

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Уксаажыдылга экижидилгези

Өөрүүде «Торгалыг» совхозка хойларның уксаа шынарын экижидер ажылды 1954 чылдан бээр эгелээн. Оон бээр эрткен он бет хире чылларның дургузунда бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылын чоруткан. Ол дугайын дараазында сан-чурагайлар хереглеп турар. Ук черниң тыва хойларын алтай уксаалыг кошкарлар-биле хайнакташтырарының мурнунда кыргып алыр дүк кошкардан 2,1—2,3 кг, улуг иттеп— 1,8—2,0 кг, кыс хойдан 1—1,5 кг болуп турган.

Уксаа экижидер ажылды чоруткан соонда, бирги болгаш ийнги салгалдың хайнак хойлары алдынган. Совхоз ам хайнак иттерден 4—5 кг, улуг кыс хойлардан 2,5—3,5 кг нарын дүктү кыргып ап турар апарган. 1968 чылда хойжу Чигден-оол кодан хөөн кыргаш, бирээзинден-не 2,9 кг дүктү, хойжу Белек 2,8 кг, хойжу Байыр 2,7 кг дүктү алган. Уксаажыдылга ажылы пайы хире ажыктыг болганы моон илдендир.

Хойларның дүктүр шынары эки болганда, ажыл-агый черн дүк дужаар планын таңгыс часкы кыргылда-биле-ле күүседипттер. Ынчангаш күзүн улуг хойларны болгаш хураганнарыны агарлаар ужурга таварышпастаан. Кыш удур хойну агарлаар чорук оон кышкы байдалынга багай салдарны чедирери билдингир болгай. Терең дүктүг, агарлаваан хойлар кышкы улуг соокта доңмас, ынчангаш арып баксырааас болгаш хүр ажар. Ол база-ла уксаа экижиктенниң бир чогумчалыг түңнелидир.

Хойларның уксаазын экижиктенниң ажыктыг талазы чүге оон-биле кызыгаарлаттынмас. Хайнак хойлар соокшур, улуг шырак болуп турар. Ийнги салгалдың улуг хойларының дириг депизиндэ 42—50 кг, иттерниин— 60—70 кг болуп турар. Моон совхоз база-ла эът будүрериң көңүдедиргө удургу ап турар.

Өөрүүң агаар-бойдус байдалдарынга нарын дүктүг хойнуң бирги болгаш ийнги салгалы чогумчалыг тааржыр. А үшкү болгаш дөртку салгалдың хайнактарының азырааа-тежээлгеге неттелдези улгадыр, хей мал чеми херек. Ол салгалдарга тыва хойнуң ажыктыг шынарлары чиде бээр.

1968 чылда «Торгалыг» совхозка 4 муң ажыг хойга бонитировканы чоруткан. А бо чылын ям 6 муң ажыг тогду хойларның бонитировказын чорудуп турар. Ол ажылды чорудуп турар болза-даа, хойларны класзының айны-биле ангылап, түскай кодан кылдыр тургузарын чогуур негелдеэнге чедир чоруттайн турар.

Т. ДАМБАЖЫК,
зоотехник.

БҮГҮН ДЕЛЕГЕИДЕ

Социализм чурттарында

МАР

МАР-ның Культура министерствозу болгаш Моол журналистер эвилели «Бистиң чурттувуска ленинчи көредигиниң типлелгези» деп темага бүгү хевирлериниң эң эки ураң-чурулга фотографиялары дээш конкурсту чарлаан. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг баштыңчызы В. И. Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаал болдурган конкурстуң түңнелдерин 1970 чылдың февральда үндүрер.

ВЕНГРИЯ

Будапештиниң чоогунда Сэзхаломбаттеде ССРЭ-ниң техниктиг дузазы-биле туткан ийи улуг бүдүрүлгениң — нефть ажылдап кылыр комбинаттың болгаш одалга-биле ажылдаар электростанцияның бирги зольчээниң түдүүн доосканы-биле холбаштыр байырлал болган.

Нефть ажылдап кылыр комбинаттың баштайгы зольчээ чылда 3,5 миллион тонна нефтиин болбаазырадып ажылдаар. Чурттуң нефть ажылдап кылыр бүгү күүлериниң 60 хуузу ында мөөңнеттинген. Одалга-биле ажылдаар электростанцияның бирги зольчээ 615 муң киловатт күүлүг болган Венгрияда ажылдап үндүрүп турар бүгү электроэнергияның дөрттүң бир кезии болуп турар.

Бо ийи улептүр күүтеннерни «Найырал» деп нефть дамчыдылгазы-биле келир совет нефть-биле ажылдап турар.

ГДР

ГДР-ниң херээженнериниң конгрези Берлинде доозулган. Оон ажылы херээженнерниң чугула ролюнүн, республика амыдыралының бүгү адырларынга оларның ден эргелиг идепкейжи киржилгезинин херечиин болган. ГДР-ниң 20 чыл юбилейинге болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюнга республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле кады белеткенишаан, херээженнер болгаш кыстар бүгү улустуң социалистиг чарыжында хүндүлелдиг черни эзлеп, ГДР-ни бүгү талазы-биле хөгжүдериниң болгаш бижиглаарывың херээнге боттарының төлептиг салымшкынын киирип турар. Марксизм-ленинчи партия ГСЧП-ни долгандыр херээженнериниң сырый каттыжышкынын, Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-дээ чүрттар-биле ажы-дүнма харылзааларны хөгжүдүп база хамладырынга оларның шинтирлиин конгресс көргүскен.

Конгрестиң делегаттары ГДР-ниң херээженнер шимчээшкинниниң соруглаарын тодаратка резолюциязы хүлээп алган.

Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының чардывыс кезии болур бистиң күрүнеже Совет Эвилели-биле сырый каттыжып алган, империализмге удур, социализм херээ дээш кады демисселге бодунуң чугула салымшкынын киирип турар деп, резолюцияда чугаалаан. ГДР-ниң тайбыңга чыжакшылдыг идепкейлиг политиказы тайбыңга айыылдыг өжөөнзирек политиканың оруунга ажыл эртинмес мөөнээн болуп турар. (СЭТА).

В. И. Ленинге тураскаал

РИМ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Лопатинниң дамчытканы болза:

Совет күрүнениң үидезилекчизиниң төрүттүнгеп хүнүпдеп бээр чоокшулап кел чоруур 100 чыл оюнга болгаш оон Чогаалдарының бүрүн чымлдазының баштайгызын Италияга үндүргеннинге холбаштыр организастаана В. И. Ленин дугайында бөлүк лекцияларны помчуурун Антонио Грамшн аттыг институтка дооскан. Бо чылдың апрельде эгелээн лекцияларны сураглыг тоогучу-маркспст профессор Валентино Джератана помчаан.

«Ленин күрүпе ажылдакчызы болгаш революсчу» деп иишти теманы каттыштырган дөрт лекцияны помчаан дээрзин В. Джератана СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Бистиң соруглавыс болза Ленинии чүгле гениалдыг бодалчы эвес, харын база революцияның улуг практиги болуурун коргузериндө болган. Лекцияларның үидезининге «Күрүне болгаш революция», өске-дээ чогаалдарны, революция соолгудиери чылдарда ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы социалистиг күрүнезинин баштыңчызының практиктиг ажыл-чорудузгазын ооренип көөрүн салган.

Ленинчи номпал болза, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчып пиимчээшкинниниң, оон иштинде Италияның база-ла доктаамал ажылаар бодалдың ондур чаагай эртинези болур дээрзин В. Джератана демдеглээн. Делегейде амгы байдалды хандыр билип, үнелеп көөрүпге ол дузалап турар. Грамшн институдунга болган баштайгы болук лекциялар улуг челиишкинниг эртken. 1970 юбилейлиг чылда ленинчи номчулгаларны организастаарынга ажыглаар дыка үнелиг дуржулганы берген.

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА ТУЛЧУУШКУННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улус-чу чепсектиг күштери Биньдонг можуда чугула стратегтиг районда моөңнелген америк-сайгон кезектерге согуушкуннарны таварыштырарын үргүлдүдеп турар.

ВИА агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, июнь 5-те мурнуу-вьетнам патриоттар бирги америк бригаданың ол районда шериг лагеринге халдаан. Бир шакта үргүлчүзээн тулчуушкунга патриоттар дайзынның 500 ажыг солдаттарын санаан үндүрген, үжен шериг машиназын узуткаан, оон иштинде танкылар болгаш броневранспортёрлар бээ бар болган.

Июнь 6-да чурттакчылыг Кеакат суурнуң чоогунга хостага армиязының отрядтары 100 ажыг америк шпажылакчыларны узуткаан болгаш балыглаан, 10 танкыны болгаш шериг машинаазын чок кылган.

Фин социал-демократтарның съездизи

ТУРКУ. («Правданың» тускай корреспондентизи). Финляндияның Социал-демократтыг партиязының ээлчегинг 28-ки съездизи Туркуга болуп эрткен. Дөрт хүн дургузунда ажылдап келген съезд партияның даргазы Р. Пааснвуң политиктиг отчёт илеткелиин, чазак кады ажылдажылгазының дугайында премьер-министр М. Койвистонуң болгаш социал-демократтарның шимчээшкинниң перспективаларының дугайында партияның секретары Э. Раатикайненниң илеткелдерин дыңнаан, чугаалажып турар.

Съезд партияның даргазынга Р. Пааснвну база катап сонгаан, барыын балуктерни ыйнышкыны-биле азбаңдан халашкан Э. Раатикайненниң орнунга К. Сореаны секретарь кылдыр сонгаан. Партияның күүскомуң болгаш чөвүдөлиин база сонгаан. Фин-социал-демократтарның барыын чалгынының төлөлекчизи К. Пасинки чөвүледдиң даргазы болган.

Аж ыл соксадыышкыны

ПАРИЖ. (СЭТА). Сальпа хоорайда пластмасс заводунуң ажылчыннарының ажыл соксадыышкынын Күш-ажылдың бүгү-нннти конфедерациязының болгаш Күш-ажылдың француз демократтыг конфедерациязының профэвилел организацияларының кыйгырыын ёзугаар чоруткан. Ажылчыннарның ол ажыл соксадыышкыны доозулган. Заводтуң дирекциязы ажыл төлевирин бедидер ужурга таварышпаан.

Тионвильде «Юнивор» дээр трестиң суугу домналарының ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Олар ажыл төлевирин бедидерин негээп. Ажыл соксатканнарның күзел-соруун сый шаварын оралдашпышаан, заводтуң дирекциязы ажыл соксадыышкынын үргүлчүлээн таварыштага будүрүлгенн хаар деп кыжаапп турар.

Париж чоогунда Сен-денн Хоорайда күш-ажыл талазы-биле инспекциянын башкыны чанынга ажылчыннарның ажыл чокталыр болган ажылдан массалыг үндүрер чорукка удурлаган чыскаалы болган.

—⊙—

Согуушкуннар

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Мозамбиктн хостаар фронтуунуң (ФРЕЛИМО-нуң) чепсектиг күштери апрель 2-ден 9-ка чедир чурттуң сонгу-барымын талазында Тете можуга чоруткан даймичы хемчегериниң түңнелиндө португаль шпажылахчыларын үш колоназын чылча шапкан. Од үениң дургузунда хостага дээш демисселгилер терилгинң 8 чүүк машиназын узуткаан болгаш дайзынның 100 ажыг солдаттарын, офицерлерни санаан үндүрген. Ол дугайын ФРЕЛИМО-нуң дыңнадымында чугаалап турар.

Тете можуга мозамбик патриоттар португали шериг бижиглаларынче халдаан дээрзин дыңнадыгла демдеглээн.

—⊙—

Угартени хоругдаан

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң эрге-чагыргалары Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары болгаш ПКП-ниң пралалга органы — «Унидад» солунуң редактору Марио Угартени сагыштымы-биле «бурууудадыышкынга» үидезилээн, тудуп хоругдаан.

Перунуң ол демократтыг коску ажылдакчызынга удур кара туразында ажылаашкынга кялбак хой-пинти удурланган. Перунуң Журналистер федерациязы медегледги кылып, Марио Угартени доп-дораан хостаарын негээн.

ХҮЛЭЭП КӨРҮҮШКУН

☆ ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң чазаа Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көрген болгаш оон-биле дипломаттыг харылзааларны элчин черинин денелиигe тургузар дугайында күзелин илергейлээн. ЧТК агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, ол дугайын ЧССР-ниң Даштыкы хереглер министерствозунуң күрүне секретары В. Плескот Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Прагада доктаамал төлөлекчизи Хоанг Минь Хаога дыңнаткан.

☆ УЛАН-БАТОР (СЭТА). МАР-ның Министрлер Чөвүдөлиинин даргазы Ю. Цеденбал Мурнуу Вьетнам республиканың Революсчу түр чазаанның даргазы Хюинь Тан Фатка телеграмма чоруткаш, Мурнуу Вьетнам республиканың Революсчу түр чазаан МАР-ның чазаа аайбан ёзугаар хүлээп көрген дээрзин медегледи.

Мурнуу Вьетнам Республиканың түр чазаан Болгария, Венгрия, Югославия база хүлээп көргеннер.

☆ БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүдөлии Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көрүп шинтирлээн деп. АДН агентилел дыңнаткан. ГДР-ниң Министрлер Чөвүдөлиинин Даргазы Вилли Штоф ол дугайын база медегледи.

Ийи чурттуң улустарының аразында туруп турар харылзааларны империализмге удур кады демисселге үидезилээп, хогжүдерниге чаа аргаларны ГДР-ниң чазаанның бо базымны тургузуп турар деп. Вилли Штоф демдеглээн.

☆ ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың чазаа Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан Мурнуу Вьетнамда ёзулуг болгаш дүрүм ёзугаар эргечагырга кыадыр хүлээп көрүп, оон-биле дипломаттыг харылзааларны элчин черлериниң денелиигe тургузарын медегледи Польша парлалга агентилелдиг телөлөлеткен.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көрүп, оон-биле дипломаттыг харылзааларны тургуспушаан. ПУР-ның чазаа хамзарышпас чорук, түскай догуннаашкын болгаш тайбың дээш вьетнам улустуң демисселгинге бүгү талалыг деткичени көргүзер дугайында бодунуң политиказын оскерилге чокка удуртулга болдурун турар.

☆ ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Корей Улус Демократтыг Республиканың чазаа Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан Мурнуу Вьетнамның улузунуң дүрүм ёзугаар ёзулуг төлөлекчизин кылдыр хүлээп көрүп, оон-биле дипломаттыг харылзааларны тургузарын шинтирлээн деп, КУДР-ниң чазаанның парлап үндүрген медегледиинде чугаалаан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хостаган райовга тургускапы национал-хостагалыг революцияны боттандырарының оруунга чедип алдынган төөгүдүг тиилелге болуур дээрзин медегледе айыткан.

☆ ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Революстуг чазаа Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан алган ёзуу-биле хүлээп көрген. Кубаның Революстуг чазаанның медегледиинде ылангыя чугаалааны болза, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның тургустунганы империалистиг агрессинга удур моадырлыг вьетнам улустуң демисселгинге шинтирлиг базым болур.

☆ ДАМАСК. (СЭТА). Сирий Араб Республика Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көрген.

Дамаск радиозунуң дамчытканыбиле алырга, Сириянның чазаа Мурнуу Вьетнам Республиканың чазаа-биле дипломаттыг харылзааларны элчин черлериниң денелиигe тургузар дугайында шинтирлиг база хүлээп алган.

☆ АЛЖИР. (СЭТА). Алжир Улус Демократтыг Республика Мурнуу Вьетнамның Революстуг түр чазаан хүлээп көрген.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Алжирде Доктаамал төлөлекчи черин элчин чери болдурган. Бодунуң талазыдан АУДР-ниң чазаа Мурнуу Вьетнамның Революстуг чазаанның чанынга бодунуң элчинин томуйлаан.

☆ БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң чазаа (Браззавиль) Мурнуу Вьетнамның Революстуг түр чазаан хүлээп көрген.

АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын сөксадырын, дээди өөредилге черлериниң Пентагон-биле холбаазын үзерин, чырымдыышкында кеш-сөөлгаар чорукту үндезинин-биле узутпазарын, дээди өөредилгениң бүгү системазын демократчыдарын чопчуу-биле негеп турар америк аныктарының төлөөшкиниерин Каттышкан Штаттарның эргечагыргалары чыдалар, боочепсек болгаш карак чажы төгүлдүрер газтар-биле базарын оралдажып турар.

ЧУРУКТА: Беркли де Калифорния университединиң студентилер хоорайжыгажынга болгулаан чыскаалдарның бирээзинин үезинде аныктарга удур национал гвардиянын чыдалары-биле халдап турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Херээженнерниң бүгү-делегей конгрези

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Херээженнерниң бүгү-делегей конгрези Финляндияның найысылалы Хельсинкиде ажыттынган. Амгы ынтилелге херээженнерниң ролюнүн дугайын 110 чурттардан келген төлөөлер чугаалажып турар. Делегейниң 25 организацияларының төлөөлекчилери конгрессте олурукчуп турар. Совет херээженнер комитединиң даргазы Валентина Николаева-Терешкова совет төлөөлерни баштаан.

Делегейниң Демократтыг Херээженнер Федерациязының чингине секретары Сесиль Южель кол илеткелдя кылган. Херээженнериниң дуржулгазы-биле байыттынган конгресс херээженнерниң болгаш уругларының эргелин дээш, улустарының хамаарышпас чорук, демократия болгаш тайбың дээш демисселге кады ажыл-чорудулганың чаа хевирлерин тывар дээрзинге бүзурелиин ол илергейлээн.

Сессияга чугаа

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак найысылалга ЧССР-ниң Федералдыг хуралының сессиязы болуп эрткен. Националдар палатазы ядролуг чепсектиг неитеретпес дугаймында керээни чүүлдүгүүлгеп дугаймында ЧССР-ниң чазаанның саналын чугаалажып көргеп. Ол саналдың дугаймында илеткелди даштыкы херектер министри Я. Марко кылган. Ядролуг чепсектиг неитеретпес дугаймында керээни бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының перспективаларын быжыглаарынга болгаш чепсегленишткинин дүжүрериниң айтырыгларын шинтирлээрнге чугула базым кылдыр ЧССР-ниң чазаа саналы турар дээрзин ол медегледи. Чазак ядролуг чепсектиг неитеретпес дугаймында керээниң соон дарый ылангыя ядролуг чепсектиг дүжүрер талазы-биле чаа базымнарны удаа-дараа кылырын чедип алыр дээш чүткүүр.

Европа айтырыгларының дугаймында ажыл-ишчи чогуур чугаалажымшкыннарны агелээрнн моон соңгаар узамдыктырып болбас деп бодалга ЧССР-ниң чазаа каттыжып турар дээрзин министр демдеглээн.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Хайыракан салбырда

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң хой ажылдыг салбыры Хайыракан боон турар. 1968 чылда салбырның малчыннары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин бүгай эвес күүседкен. Боттеринден ылгап олар малзы база-ла мөңги ажыраан. Салбырның № 1 хойжу бригадазы бо чылын алган социалистиг хүлээлгезинге эки күүседкен. Төрүүр 100 хойга опаалтыр 85 хураганны камгалап алыр хүлээлгезинге июнь 1-де бүрүн күүседипкен.

Тус-тус хойлуклардан С. Шактар-оол төрүүр үш хоюнга опаалтыр 120 хураганны камгалап алган. Оюң коданында 374 баш чаш хураган мөңги доругун турар. Бир хойдан-ва 2,7 кг дүктү кырғын алган. Шыырөпай Конгаажык 100 хойга опаалтыр 117, Дүгар-оол Маазыр-оол 114, Александр Олгейбен 109, Ховаалы Доруун-оол 106 хураганны алган.

К. МААДЫР ООЛ.

Чурукчулар аъттаныпкан

Тыва уран чүүлүдүң болгаш чечен чогаалдың акут АССР-ге болур декадазынга киржирин-биле Тываның чурукчулар эвилелиниң төлээлекчилери, ССРЭ-нин чурукчулар эвилелиниң кежигүннери Хертек Хуна, Михаил Петров олар Якутияже аъттаныпкан.

Аңаа болур делгелгелерге 211 ажылдар көргүзүнер. Оюң иштинде уран чурулганың 50, графиктиг чурулганың 44, театр шимелдезиниң 14 эскизи, улусчу уран-шевер мастерлерниң кылганы 103 ажылдары көргүзүнер.

Делгелгеге киргиштирер ажылдарны 1944 чылдан эгелээд, бо үшкерге чедир кылган. Ынчангаш бистиң ол делгелгевис тыва уран чүүлүң 25 чыл дургузунда каң-чаар сайгыран кедигнин тодаргай хереченнээр. Хоочун чурукчулар В. Ф. Демин, Т. С. Тас-ол, база аныяк чурукчулар Иван Салчак, Гаврил Торлук, уран-шевер мастерлер Монгуш Черан, Хертек Тойбу-Хаа, Дондук Тойбу-Хаа, Бригад Дүлүүр, Ранса Аракчаа болгаш өскелериниң-даа кылган ажылдары якут өңүктерни сонуургадыры чугаажок.

С. ЛАНЗЫ.

ТАҢДЫНЫҢ школачыларынга

Өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазы эгелээн. Оон-биле кады уругларга хөлүг, солуу болгаш ажыктыг дыштанылганы, ажыл-херектерни хандырып бээр дээш, бүтүү хой-ниитиг, школа коллективтери хой түүлдерни кылыпкаан. Бо талазы-биле Таңды райкүскомнуң улус өөредилге кылдыын, өске коллективтер болгаш хой-ниитиг организацияларның идепкейлиг киржилгезинге даянган, чугула түүлдерни планнаан, оларны белеткеп база чамдыктарын организастаан киргипкен.

Школачыларның чайгы дыштанылгазының планын март айда тургускан, райкүскомнуң хураалыңга бадылаан. Ону ёзугаар, май төнүүзүнде дыштанылгавыс ийи хүнүг үдүүн, баскетбол маргылдазын эрттиргей. Июнь 17–18-те аныяк туристерниң район слёдүүн 150 кижи киржикчилиг кылдыр арттирер дээш белеткел ажылдарын чорудуп турар болгаш ам үеде түс-түс школаларда боттарының слёттарын, походтарны чорудуп турар. Бир-ийи хүнүг туристи походтарга 3800 хире өөреникчилерни киргиштирери кордүнген, хой хүнүг походтарга ортумак школалардан 20-20, сес чыл школаларындан 15-15 кижи киржир. Өөреникчилерниң хой хүнүг походтарының маршруттары тодаратыынган. Оран Элегестиң бажындан — Элегес-Аксыңга, Устан—Чаа-Хөлге, Балгазындан — Бүрен-Аксыңга чедир бойдус чурумалдыг, тоңгулуг болуушкуннар болгулаан черлерни таварты артер. Походтарның киржикчилери янзы-бүрү материалдарны болгаш фактыларны чыыры көрдүнгей.

Школачыларның дыштанылгазынга бүдүүлүг бригадаларын район бо чылын калбза-биле ажылгаарын планнаан. «Элегес» болгаш «Межегей» совхозтарга ногаа өстүрер бүдүүлүг бригадазы ажылдаар. Элегес школазы 8 гектар пөлдүү чазын-ва түскайладып алган, хорлуун сайгырадып, суттаргаш, янзы-бүрү ногаларны тарый берген. Күр чер школазының үстүкү классчылары хой кыргылдаанга бригада боон ажылдаан, оон улаштыр мал чеми белеткээринге кирер. Дүртен школазының ийи бүдүүлүг бригадазының бирээзи ногаа өстүрер, өскени тудуттга ажылдаар. Хову-Аксының школаларының өөреникчилери мурнуку чылдарда чанчылын ёзугаар, бүдүүлүге бригадазы боон алган, бо чылын ажылгалга кирер ол улуг бүдүүлүгнинг янзы-бүрү тудуттларынга ажылдаар. Үш школага ямыт өстүрер бригадалар тускай участоктарга ажылдаар.

Өөреникчилерниң бүдүүлүг бригадазы дыштанылганы болгаш күш-ажылдың лагерьлери шинчилиг-болур түүре болганда, өөреникчилерни ажыл-ёлче чедир хандырары-биле чергелештир, оларның дыштанырынга, ойнап хөглээринге таарымчалыг байдалдарны тургузар хемчегерни школалар, бүдүүлүгелер удуртукчулары, профсөвилел, комсомол организацилары ап чоруткан. Боттарының аал өөренидэн ырак черлерге ажылдаар өөреникчилерни чурттаар ораа-сава-биле, ээн шыырлыг аъш-чем-биле хандырарынче кичээгей салдынган. Бүдүүлүге бригадаларын удуртуп бөшкарар кижилер тодаратыынган.

Пионер лагерьлеринге дыштанырына кол чернин эглээр. Чагыгайда колхоз-совхозтар аразының лагерьинге ийи эллегде азды чүс уругларр дыштанып. Оон аңгыда Кызылда болгаш Чагыгайда адырлар ашы-биле профзвилел оскомнарының шпонер лагерьлеринче база хой өөреникчилер баар. Бригадалардан, лагерьлерден дашкаар артыл халыр уругларны дыштандырары-биле Бай-Хаак суурга, Хову-Аксыңга, Дүргенге хүндүлүг лагерьлер, площадкалар ажыттынар. Кижизидери берге, хайгаарал чок уругларны түс-түс школалардан чыгташ, «Полктүң оглу» деп түскай лагерьге дыштандырар. Олар майгыннарга чурттаар, оон белеткелиин доозуп турар.

Янзы-бүрү организастыг ажралар-биле хой школачыларны дыштандырар болза-даа, олардан дашкаар артар уругларр хой. Ону барымдаалаар, өөреникчилерни болдунар-ла шаа-биле коллективтиг, организастыг дыштандырар хемчегерни баш удур көргеп. Москвазже бир болукке эң эки өөредилгелиг 15 кижини экскурсиялаарыл кордүнген. Өөредилгө чылында ленинчи юбилейге белеткелге эки кирикшен 10 болук өөреникчилер Шушенскоезже баар. Чамдык школаларның эге класстарында Кызылды корбөзин бичилер эвээш эвес болган. Оларны түскай аян-чорук-биле Кызылга чедирин, экскурсиялаар. Ындыг аян-чорук 5-тен эвээш эвес, хой киржикчилиг болур. Ол ышкаш Хову-Аксының будүүлгезинче хой экскурсичылар баар.

Суурларга, аалдарынга артар уругларга каттышкан отрядтарны, спорт командаларын тургузар. Оларның дыштанылгазын организастаарынче пенсионерлерни, будүүлүге мурнакчыларын, башкыларны киргиштирер. Ол уругларның ажылгалынга бээри-биле стадионнарны, спорт шеддерни септеп дерээн. Культура-чырыдыышкын албан черлери, районда кино-четки, спорт болгаш күш-культура организацилары уругларның чайгы дыштанылгазынче углаидыргаа хемчеглерни ылап боттандырары күзенчиг.

Бичии салгалдың чайгы дыштанылгазыңга бараалгадыл ажылдап кыраан план болгаш хемчеглер, аңаа белеткел болгаш оон эгези эки деп санаан болур. Ынчалза-даа ёзулуг хой ажыл-херек ам-даа мурнунда. Ынчангаш Таңды райённың улус өөредилге органы, школалар, будүүлгелер болгаш партия, совет, профсөвилел, комсомол организацилары төлевилеттинген хемчеглер боттарын турарын хандырар дээш ажылдаары күзенчиг.

Ч. САЛЧАК.

Туристи походтарның болгаш слёттарның үеги келген. Республикадан бир-ле дугаарында Тожу районнуң аныяк туристери кызыл шечилерниң слёдүүн арттиргек. Бо юбилейлиг чылда районнуң школчылары конгуг хой солуун материалдарны чыганнар. «Ленинчи бодалдарның оруу-биле» деп походта Тожуның будүүлгө школаларының эдерә туттуркеген. Тоора-Хем суурдан 3 км черге, шапкын сулдуг Тоора-Хемниң эриннеже туристи походтуң бирги чадалын ундурген районнуң бешки туристи слёдүү болгаш.

Чернин үе-шиин тыварында, оон топографтыг хөөлээлиг дужуреринге болгаш туристиг техникага бирги чер дээш слёттүң киржикчилери чыыны демисешкеннер.

ЧУРУКТА: ПӨ 8 чыл школазының өөреникчизи Лоба Оюн туристи эстафетаның бирги чадазының маршалдазынче үнерининң будүүзүнде.

О. САЛЬНИКОВАНЫҢ фотозу.

ЧАРЛАЛДАР РЕКЛАМАЛАР

ЧЕЧЕК ӨСТУРУП
АЛЫКСААР КИЖИ
БИСКЕ КЕЛЗИН

Чуртталга-коммунал ажылагыйының бот-оруулга-чарыгалыг участогу республикада чурттакчыларга, будүүлүгелерге, организацияларга болгаш колхоз, совхозтарга чечек рассадазын сазып турар. Ооң ассортиментизи элбек. Телевирин туда болгаш туда эвес-даа санажып болур. Адрезивис: Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда 165 дугаар баныың, азы Ленин кудумчузунда «Чечек» магазини.

Өөренирин күзээннерге

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1969—70 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургууулдар хүлээп алырын чарлап тур: дирижёр болгаш ниити ырның, фортепианоның, (улустуң хөгжүм хереселдериниң) баян, домра, балалайка, дошпулуур, шанзы, чадаган, игил; (урер хөгжүмнүң) труба, тромбон, кларнет, гобой, фагот, флейта; (хылдыг хөгжүмнүң) скрипка, контробас, теоретик-композиторнуң, (ыраажылардың, клуб ажылдакчыларының) тускай эртемеи — дирижёр болгаш ниити ыр, улустуң инструментилериниң, режиссёрнуң, чурулганың.

30 хар чедир назылыг ар, херээжен хамаатыларны училищеге хүлээп алыр. Дирижёрнуң болгаш ниити ырның база ыраажылар салбырларына 18 харган өрү назылыг кижилерни хүлээп алыр. Музыка аймаанның салбырларында кирерге музыка талазы-биле билир түүлдерни хынаар (дыкиаары, ритм, сактып алыры, үнү), чурулга салбырына кирерде чурулга, уран чурулга база композиция талазы-биле бажынга кылган ажылдарын хынаар.

Директорнуң адынга билдиришкинге дараазында документилерни кожар:

биливинг дугайында хереченлели (аттестаты) бөду-биле,

төрүттүнгенинин дугайында хереченлели (паспорту) болу эвээш:

дөңгү намдары,

кадынының дугайында амчы шыыдыргазы (286 майын),

чурттап турар черинден шыыдыргазы.

сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден шыыдыргазы, үш фото-чурук,

сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика,

шериг биледи (приписное свидетельство) болу эвээш.

Киреринин экзаменнери июльдуң 1-зен, чурулга салбырына августа 25-тен эгелээр.

Кичээлзер сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум ёзугаар тыпсыр. Тыва сургууулдарны күүрененин долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищенин адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 4, тел. 25—79.

КИНО

ИЮНЬ 17-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «24—25 эөп келбес» (дедтем экранныг) 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, «Совет кино № 16», «Сээң медээң», «24—25 эөп келбес» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Чаа киночымылды 11.30, 1.30, «Агаарга ужуралдар» (1-ги, 2-ги -серияллары) 3.30, 6.20, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хайгыыл үеэниде болган чорук» (дедтем экраныг) 3, 5, 7, «Россияның рапсодиязы», «Хайгыыл үеэниде болган чорук» 9 шактарда.

ЧОН БИЛИП АЛЗЫҢ

ТЫВА АССР-НИҢ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ КЫЗЫЛДА АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА КОМБИНАДЫ соодунчулар, телеевизорлар, двоозун сорду-рунчулар болгаш өске-даа эт-херекселдерни септээр болгаш тургузар дугайында чагыгларны Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда, Хову-Аксы суурда мастерскияларның хүлээп ап турарын чурттакчыларга дыңнатты. Чагыгны колхозтар болгаш совхозтар төптеринден чурттакчылар база кылып болур. Чагыг ныгтан киржилерге мастерлерни чорудар.

Ол ышкаш районнарга амыдырал хандырылга комбинаттары тон, костюм, хевиис, шуглан шоодай, чоорган, матрац дээш оон-даа өске түүлдерни чуп, аштаар дугайында чагыгны хүлээп ап эгелээн.

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадынга аштакчылар хереглеттинип турар.

БИЧИИ УРУГНУҢ ЧАЙГЫ ИДИИ

Бичии уругларга чайын кедиртирп-биле кандыг идик садыы алза эки? Бичии кижиниң чайгы идии чиик, чымчак, майыктың шинчээшкининге болгаш ёзулдезиге шаптыктаваас, ағаар хос өдүп турар болур ужурлуг. Оон аңгыда чаъаш болуру чугаажок болгай.

Уругнуң майны үргүлүү өдүп орар болгаш бичии-ле дакпын идик кызып турып бээр болгай. Бичии кижиниң майыын хол-биле кыза тударга ол чымчанайтыр турар. Ол кыландыын школа назыны четпээн уругнуң буду дыка өдүүчел, оргумаа-биле чыл дургузунда 11 сантиметр чедир өзер болгаш өлеңер кедип калыкан идиктеривиз аразында улуг бичеи 6,67 миллиметр чедип турар. Ынчангаш чартык чыл болгаш-ла уругга өске улуг идиктен садыы берип түүрары албан болгу ужурлуг. Чаш кижилеривиң майыын бир, үш ай болгаш-ла хынап көрүп турар херек.

Тар идик бутту өйүп калыптар болгаш бүттүүн эриектери ыргайып, хевирге үрели бээр. Бут сугланып, деридер чорукту-ун чыыдагаанны база ында.

Идикти бутка ойлештыр кончап шилип тып алырыа? Майыкташтар-даа, шаарын идиктер-даа бутка ой, ону кыынас, улуг эргектн ол-бо шимчеин болгу дег чайлыг болгу ужурлуг. Уруттә хары угда чаңгыс ай хой идик саткаанының ажыы чок, түге дээрге, бичее кижи дүргеп өзүүчел болгаш ол идиктерни эледип кедип четтиккиёп чорда-ла олар бичеелеп бээр болгай.

Чаъс-чаашкыныңгага, каан изиг хүннерде кедирер идиктери база ачгы-ашты болгу ужурлуг. Идиктн садыл алырда суг тыртар, тыртпас, изиг-соок шынарларын өөренип көрүп турун садыл алыры чугула. Уруглерга эң-ле эки идик хөмден даараан идик болгур. Хөмдеи кыгган идиктер сервин болгур. Олар чаъстыг бораң хүннерде арай соок, шинчаагаш чаъс чаашкыңга оларның кырындан калоштар азы ботолар дээр (резинадан) даараан идиктерни кедирери чугула. Аяс, чылыг хүннерде хөмден даараан майыкташтар бичее кижилерге кончуг таарыжыр, а чайгы изиг хүннерде даараан идиктер эки. Постен даараан хөм удурунуг идиктер база эки болгай. Бичии уругнуң идиктеринниң эзэзэ 4—8 миллиметрден бедик болур ужурлуг. Оон бедик эзекетиг идик кедерге уругларның таваңгайы маннап берип болгур.

Бир эвес бичии уруглерга чайын кедери-биле хөм идиктер, оон кырындан кедиптер хире калоштар, оон аңгы шаараш идиктер болгаш постен даараан туфельчигештерни эртеден садыл алган болзунгаза, кандыг-даа хүннерде уруглерның солуун кедиптер идиктерни белеткеп алганыңар ол.

Бичии кижилер өңгүр, каас идиктер кедикпээр болгай. Ону бодап туруп, уругну кедирер чорук, уругну чажыттаңга хөлүн чаңаштыр, бодунга таарыштыр шилип кедеринге кижизиңер. Оон аңгыда өңгүр хеп хүннүң изиг хереелии эът-кешче эрттирбес, ындыг идик чайын серини.

Резин үлдүнүүг спортчу маргылдаалаарга белеткел кылырда кедер тапочкалар, кеталар дээш чижектиг идиктерни уругну селгүүстедирде шиккпе, бажында уругнуң кедер идик кылдыр кедирерни чөпшээревес. Ындыг турбүже-ле чамдык иелилерде, уруглар садтарында спорт болгаш музыка кижээлдериден дашкаар үелерде бичии уруглар үргүлүү резин үлдүнүүг тапочкаларлыг, кеталарлыг маңнажып турарлар. Ол ковчуг шын эвес. Харын-даа ындыг кичээлдерге кедерп-биле постен даараан тапочкалар кончуг таарыжыр, чүге дээрге, ындыг идик иштинге майык хос чоруур болгай.

Кылаштап өөренмээн чаш кижиге идик кедирген хөрээ чок. Чаа кылаштап эгелеп чоруур чаш кижи чылыг хүннерде бажың иштинге кыымы бут-ла чоруу турза ажыгбас. Арай соонсумаар хүннерде шала соокта харын чылыг үктан кедирип каап турза эки. Чаш кижиге баштай-ла майыктаап кедирип өөредир херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

ГАЗИРОВКА

Суксалан кижи киоскиге баргаш, газировканы ижиксей бээр. Ындыг сут чаагай амданыыг болгаш сукпуну ажы хандырар.

Газированы ижер сукпуи кыдыр болетиккээре, соодун каан сутта хөмүрзат ажыг газаты сиңдиргеп. Ооң амданы ажыксыг, стаканга хайгыыр турар. Ооң ыдыг шынары хөмүрзат ажыг газаты сутта сиңдиргенинин хире-чергеээнден хамаажыр. Ындыг сутда хөмүрзат ажыг газ 0,4 хуудан эвээш эвес болур. Оон тускай оңу чок, кылаң болур.

Газировка кижиниң организминге кандыг салдарны чедирип турарыа? Хөмүрзат ажыг кислотаны сиңдирер. Оңу заводтарга белеткеп, кай балганнаар иштинге киргеш, дажыгаан чорудуп турар. Газированы белеткээрине чүге ле эки шынарлыг, арыг сугну хереглээр, заводтарга сугну тускай нарын шүүрлерге арыглап, хлорлап, чамдыкта хайындырып-даа турар.

Хөмүрзат ажыг кислотаны чүге ле аңаа ижер сутта эвес, харын колдуунда эмге хереглээр минералдыг сугларга: боржомга, эссентукиге, нарзанга болгаш өскелерге-даа сиңдирип турар.

Хөмүрзат ажыг газаты соок ижер сутта сиңдирип, аңаа патрий, кальций, магний дустарын биче хемчээлдин-биле немеп турган, сельтрииг сут дээр, щелочилиг суксунуу белеткээр. Создалы сут база бар. Ол дээрге газталдырып каан щелочилиг суксун болур, аңаа патрийниң нейтральлыг, щелочилиг дустарын немээр.

Газировкага чигиргаар чимис, кат сугларын азы чем кислоталарын, тускай оң кирер өөренкчиниң немеп турган, янзы-бүрү суксуннарны белеткээр.

Бүгү-ле газировка сугларга арыглап каан чигирни хөлүүр. Аарыг кижилерге ижиктир кылдыр белеткээр газировка сахарин деп эм чүүлүн холдурбун чөпшээреп болур.

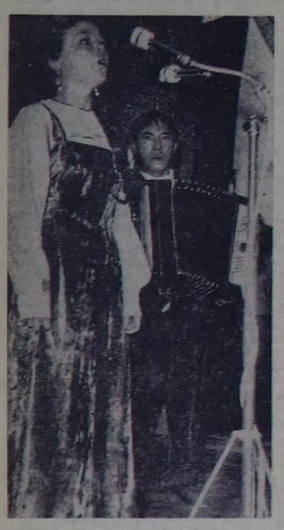
Газировка кылаар болур ужурлуг, ооң иштинде сиңирген газтар үймеинин дээш оны шилге кутказ, аксын ыяк кылдыр дуглап кааг. 20 градус температуралыг черге тургузарга газтар неделя иштинде хевээр комгалаттынар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СЭКП-ниң Монгун-Тайга райкомунуң кежигүнү, Монгун-Тайга район Советиниң депутады, алдарлыг малчын

Манчыш Доктугуевна САЛЧАКТЫҢ

Элдептиң мөчээнниинің дугайын СЭКП-ниң Монгун-Тайга райкому, райкүскомнуң дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге болгаш төрээлериге ханы кажыыдалын илередип тур.

Бо чуруктa Людмила Самуценконуң ыраажы-даа эки-ле. Ырлап турдэ кандыг-даа күжениишкин үндүрбес. Ол Тожу районнуң Тоора-Хемде Культура бажыңында уран чүүл болгумунуң ыраажымы.

Оң ам кежээки школаның он бир класының экзаменнерин чедиишкинниг дүжаап турар. Ол болу болгуң ажылчын.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ада-иелерге сүме

ЭКИ, БАГАЙ ДЕП ЧҮЛ?

Бис, уругларывыска Маяковскийни, Пушкинни вомчуп бериң, Айдерсеннин чогаалдары-биле танышгырарывыс дээрге, чүү эки, чүү багайын дээрзинге өөредип, айтып турарывыс ол болур. Бис уругларывыс-биле кады чаш пазын үезинче шилчип, амыдыралдың чажыттарын биилип алырынга оларга дүзээлээр болгай бис.

Чылдар эртер, уругларывыс улуг кижилер болу бээр. Кандыг кижилер апарганыл? Оларның мөзүг-шынары кандыгыл? Кижизидилге эрте чаштан эгелээрин биилер бис. Ынчалза-даа бистиң чамдык ада-иелерниң сеткил таарымнамазы чугаазын кижи бо-ла дыңнап болур: «Мээң оглум ындыг эвес кижи болгай, ону биилп алыры берге болду».

Бир мында таварылганы сактыш келдим. Кызылдың Пушкин кудумчузу-биле элээн үагады берген оолдар чоруп ора, куруг шилдп ында демир орта буза каккаш, чүңү-даа тоор хире эвес базып чоруп каар. Улус кылаштаар черни бөктадырып, кара туразында чайнап чоруур апаан кижилерни кым-даа бола көөр бис. Херектиң үнүүру чүде деп бодаар сиңер?

Уруглар кижизидилгезиниң талазы-биле менде улуг арга-дуржулгаа-даа чок. Уругларым ам-даа бичии. Ынчалза-даа хамык үнүүр ында эвес. Ындыг бир чижектн ап көрээли. Үш хире харлыг бичии оол авазы-биле кады чораан. Бичии оолдуң чараш чагаай, азыкы-чаңы дээш иези сагыш аарып, чүгле өкпи күзеп чоруурy чугаажок. Ынчалза-даа... Ава оглувуң карманыштан дүмчүк аржылыы үштүп ап тура, карманга чорган бүгү-ле бокту тротуарже чажыпкан. Ону кандыг үлегер деп бодаар сиңер, оглунга-даа чүве ыыттатпас, ол хирезинде боду база чазыг кылганы кончуг шын эвес. Бичии оол оон соңгаар улуг үзүстүң куш-ажылын үнелеп көрбес, сеткилп улуг, чүве тоовас кижи болу берип чадавас.

Ада-иенин хүүда үлегери деп тугула чүүлду кажан-даа утпас ужурлуг бис. Уруглар силерже корүп турар, ынчангаш оларның мурнунга ат-алдарыңарны бакшыратпадыр.

Кызылдың төп шөл чоогунга баравн садыглаар ярмарказар бо-ла болгулаарын биливр бис. Чоокта чаа эртекеп бир ярмаркаңың соонда ол кудумчуну көрген болза кижи кайгаар. Сааның, бокту койы хамаан чок октап каапкан боор-дур. Сааның октаар хааржактар булуң бүрүүзиде бар дээрзин үттупкаавыс ол бе?

Парк иштин ап көрүңер. Дыштанылга хүннери болгаш соонда чодураалар доозун көөрге, куруг шилдер, банкалар, аъш-чем артыы чер быдаргай артып калган болур. Ол база-ла ада-иенин, улуг кижилерниң үлегер чок чоруу-дур.

А. ПУШКИНА.

«ШЫНГА» КЕЛГЕН ЧАГААНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Чогуур хемчегни алган

Садыг хандырылга дээрге амыдыралда кол айтырыгның бирээзи. Негелде чок удуртулганың уламындан ол чамдык черлерде четпес болуп турары харааданчыг. Бии-Хемниң Тарлага аъш-чемниң, үлеттүр барааныңыл магазиннери хүннүң азы айның кезиинде хагдынчак болур. Малиновка, Тарлаг аксы суурларының чонунга, ол девискээрде малчыннарга автолавка эргилдези база донтзамал эвес.

Көдээ бижинччиниң ол чагаазын хынап, хемчег алырыы-биле Аржаан кадээ Советче редакция шилчиткен. Күүскем даргазы эш М. Бичс-Уругнуң дыңнатканын ёзугаар алырга. Өөк рабкоопка хамаарыштыр айытнан четпестерни хынапа бүрүн бадыткаан. Үк айтырыгны Аржаан кадээ Совет күүсюмунуң хуралынга чугаалашкан.

Тарлаг магазининиң ажылын эде тургускан, ында чаа садыгны ажылдап киргеп. Малчыннар эргип садыглаарыңга чаа автолавканы немээн, ооң эргилде графигин күүсюмнуң хуралынга база бадылаан.

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОПУГ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНЫАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кидлизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амыдырал кидлизинин 23-54, культура кидлизинин 37-13, кадээ ажыл-агый кидлизинин 21-47, үлеттүр кидлизинин 22-64, чагаа база-совет турглузуг кидлизинин 21-27, информация кидлизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергенда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парталга ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин— Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00165.

БҮҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгеннген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 18 СРЕДА № 140 (7986).

Өртээ 2 көп.

Тайбыңны камгалаарының УГУУЛГАЗЫ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга 1969 чылдың июнь 16-да хүлээп алган

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери бистер Москвага делегей Чөвүлел хуралынга чыглып келгеш, делегейниң улустарынга, бүгү кижилерниг үгүулганы үндүрүп, оларның чүдүлгези болгаш политиктиг үзел-бодалындан хамаарыжыла тоока, тайбыкпы камгалаар болгаш быжыглаар дээш кады хөделиргиче оларны кыйгырып тур бис.

Эң-не чугула чүүл дээш—кижи төрелгетениниң келир үези дээш демисел чоруп турар. Бистиң чүс чылдың бирги чартыында делегейниң ийи дайынчары 70 миллион ажыг кижиниң амы-тынын когараткан, чечектелип турар муң-муң хоорайларны болгаш суурларны чер кырындан узуткан халапкан. Хиросиманың кырынга атомнуг частыышкыл ол болза, бир эвес делегейниң үшкү дайынын империализм өөскүттер арганы болу берге, оон кандыг хоозурадыг үр-жуктуг болуп болурунуң дугайында сагындырымышкын-дыр.

Ядролуг бомбалар санныг минуталар иштинде кайы-даа ышке чеде берип, аажок улуг девискээрни хоозурадып каапкан болур амгы үеде делегейге дайын болза чүс-чүс миллион кижиниң өлүрү, делегейниң болбаазырапының болгаш культуразының артинезин бузундулар, хүл-ыйба кылдыр ч-дуткаары ол болур ийик.

Чыыннар, агрессчи үүлгедиглер болгаш күш дөгээри, улустарның хосталгазынга кыжанып хаддаары—бо бүгү империализмниң политиказындан үндезилевип турар.

Чогум-на империализм, хамыктың мурнунда америк империализм чепсекти аңдере бүдүрерин көрүдедип, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп күштелдирип, чер бомбуразының янзы-бүрү будуңнарынга үскүлежиишкиннерни болгаш түс-түе дайынчарны өөскүдүп турар. Улустарның хосталгазының өжээнниг дайыны—америк империализм национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни бүгү арталар-биле базарын орадажып, реаксылыг эргилделерни организастап, чонга удур ёзу-чурумнарны дөгеп, деткип турар.

Америк империализм хөй чыдарының дургузунда эң-не араатанныг чепсектерни хереглеп тургаш, агрессчи дайынны Вьетнамда чорудуп турар.

Араб улустарга удур израиль агрессиянның түңнелиинде кайы-даа үеде дайынның өртүн кыпсыптып болур дүшкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одаа Чоокку Чөөн чүкте артышаан.

Кубага удур, Корейниң эриктеринде, Азиянып, Африкавың, Латин Американың хөй күрүнелеринге удур империализмниң оңчүк-чоңгөлиг чимзенишкиннери делегейге доктаамал кыжанынгы тургузуп турар.

Европаның төвүнде дайынаырак барыын-герман империализм күштерни немеп, неонацизм бажын көдүрүп турар. НАТО-нуң агрессчи бөлүглелиниге даянып, америк империализм-биле сырый эвилелчи болуп хөделип, гитлержи Германияны чылча шапкаңындан эргежок чугула кичээнгейни албайн турар Боннуң чагырыкчы бөлүктерин ажаанаирек политиканы чорудуп, ядролуг чепсекти азырыяче чүткүп, Европаның бүгү улустарының айыыл чок чоруулуга кыжанып-ны кылып турарлар.

НАТО-нуң янзы-бүрү чурттарында болгаш Испанияда америк империализмге тывыскылаанны шериг баазалары Европаның тайбыңынга кыжанынгы тургузуп турар.

Монополистиг капиталдың ажык кончаазы дээш чорудуп турар агрессиянның болгаш дайынчарның политиказы капиталистиг чурттарның боттарында калбак улус массаны мөчүүрүп күштелдирип, кеш-сөөк ылгаар чорукту өөскүдүп, каржы күш дөгээр чорукту пештередип, демократтыг хосталгаларны кызыгаарлаарыңга чедирип, улус массаның хан-дамырындан тудуп эрге-ажыктарынга кыжанынгы тургузуп турар. Экономиканы милитарлаштаар чорук аажок хөй материалдыг чепсек-херекселди ышырып, амыдырал дөңнелиин кудуладып, күш-ажыл кижилериниң эгинниринге аар чүктешки болуп артып турар. Чүс-чүс миллион кижилер аштан болгаш ядаралдан хлинчектешип турда, кижи төрелгетениниг мурнунга чаа-чаа хавааларны ажыдып турар эртемниң болгаш техниканың кайгамчык улуг чедиишкиннерин үргедээшкининң сорулгаларынче углаан туруп турарынга империализм бүүлүүр.

Харын оон ужурунда тайбың дээш демисел болза улустарының хосталгазы, депшилге болгаш демократия дээш, өске чурттуң күчүлелиинден, колониализмден болгаш неоколониализмден, реакциядан болгаш фашистиг диктатурадан чайлаары дээш демисел-биле каттыжып турар.

Бо хүннерде быжыг тайбың дээрге хоозун бодал эвес, ол болза черле чедип ап болур сорулга-дыр. Дайынга удур, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырымдырары болгаш улустар аразынга балбак кады ажылдажылга дээш демисежип турар хөй-ниитиг болгаш политиктиг күүлүг күштер делегейде ам бар бооп турар. Социализмниң баштайгы чурттунуң—Совет Эвилелиниң болгаш социализтиг өске-даа чурттарның тайбыңга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказы, капитал чурттарында ажылчы чоннарның демиселивиниң күштелип турары, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң өзүп турары, делегейниң демократтыг хөй-ниитизиниң, тайбың талалакчыларының калбак кезээпиң демисели делегейниң чаа дайынының чайлап чок болуруун болдурбайн турар болгаш улустарның тайбыңче чүткүлүн амыдыралга боттандырарынга боттуг арганы тургузуп турар.

Империализм бодунуң кара туразы-биле тайбыңның салым-чолун кара туразында ажылап шыдавас болу берген. Америк агрессорлар Вьетнамның Демократтыг Республиказының бомбалаарын соксадыр болгаш чугаалажымышкынарны чорудар ужурга таварышкан. Черге, сугга, космос делгеминге ядролуг шенелделерни чорударындан ойталаар дугайында Керээ чардыынган, ядролуг чепсекти неитередип тараптас дугайында Керээге ат салдынган. Ынчангаш улустар идепкейлиг болгаш сырый каттыжып хөделир болза, толаргай түңнелдерни чедип ап болур-дур.

Империализм турбушаан, дайынны ускүлежиишкиннерниң айыылы артышаан туразы-даа, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары — бистиң үевисте боттуг херек болур. Ынчалза-даа тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээрге империализмге удур, оон күш дөгээр политиказынга удур улус массаның доктаамал болгаш чүткүлдүг демиселди чорударын негеп турар.

Тайбың дээш демисел — ол дээрге социалистиг чурттарның тайбың инициативазы-дыр. Мурнуу Вьетнамның шырыштарында вьетнам патриоттарның тимлелгелиг тулчуушкуннары-дыр, Европаның болгаш Американың хоорайларында дайынга удур чыскаалдары-дыр, америк шериг баазаларынга удур япон улустуң демисели-дир. Монополиялардың бүгү эрге-чагыргаанынга удур ажылчын ардынын көдүрүүшкүнүнери-даа, шериг бөлүктериниң диктатуураларынга Латин Американың улустарының удурланышкыны-даа, Азиянып болгаш Африканың чурттарында антиколониалдыг шимчээшкиннинери-даа, АКШ-тың негр чонунуң бодунуң эргелери дээш демисели-даа тайбының херээнге бараан болуп турар. Ол демиселге кирженип турар кижи бүрүзү, комбинезон кеткен ажылчын-даа, черни ажылдап кылып турар азы лабораторияда ажылдап турар-даа бол, тайбыцны камгалаарының ниити херээнге салыышкынын киприп турар.

Күш-ажылдыг кижилерниге — ажылчыннарга, тараачынарга, интеллигенциягa, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга, кижи төрелгетениниң күш-ажылының болгаш чогаадыкчы күженишкиннериниң үре-түңнелдерин камгалап, көөдедиринң күзээп бүгү кижилерге;

боттарының ургуларының келир үезиниң дугайында сагыш салып турар иелерге болгаш адаларга:

улут планнарны болгаш күзел-соруктарны боттандырарын, күштерин болгаш энергиязын боттарының чурттарының чечектелишкиниинге бараан болдурарын оралдажып турар аныяктарга болгаш студентилерге;

боттарының улустарының салым-чолу дээш дүвүреп турар парламентарийлерге, күрүне болгаш политиктиг ажылдакчыларга;

политиктиг партияларга, профессионалдар эвилелдеринге, хөй-ниитиг организацияларынга болгаш шимчээшкиннерге: шазын-чүдүлге общиналарынга болгаш каттыжышкынчаларга, янзы-бүрү чүдүлгелиг кижилерге:

тайбыңны камгалаар дээш шимчээшкиннерниң болгаш дайынга удур кампаниялардың киржикчилеринге;

бүгү эр. херээжен кижилерге

МЫНДЫГ КЫЙГЫРЫГ-БИЛЕ БАРААЛГАП ТУР БИС:

АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын соксадырын, америк шериглерин үндүрерин, вьетнам улустуң түскай догуннаар эргелерин — Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыцны хүндүлеп көөрүн негээр:

Чоокку Чөөн чүкте Израильдың агрессиязының уржуктарын улуткаарын ҚНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга үндезилээш чедип алыр:

колониализмни болгаш неоколониализмни бүрүн узуткаар дээш, дарлаттырган бүгү улустар хамаарышпас чорукту чедип алзын дээш, португаля колонизаторларының дайынчарын соксадыр, Мурнуу Африкада болгаш бүжар-чүдек расизмнин илерээн чер болганга оон когуп, үзер дээш, саттынакчы ёзу-чурумнарны — даштыкы монополияларның чалчаларын чайладыр дээш демисежир:

Күрүнелерниң социал тургузуунан хамаарылга чокка оларның тайбың догуннаарының принциптерин бүрүн боттандырар дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чиирылдырар, делегейниң шимпирлеттиимээн айтырыгларын чугаалажымышкынарның аргазы-биле таварыштыр шиитпирлээр дээш, улустарның хамаарышпас чоруунче болгаш оларның түскай догуннаашкынынче, оларның боттарының салым-чолун тодарадыр эргезинче империалистерниң халдаашкынчарынга удур, улустар аразынга дең эргелиг калбак кады ажылдажылганы хогжүдер дээш демиселге күженишкиннерни көөдедир.

Делегейниң сөөлгү дайынының коргунчуг түүлдерин көрүп арткан болгаш утпаан бүгү кижилерге. Европада тайбыңның бүгү камгалакчыларынга, оон иштинде Барыын Германияның тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитиг күштерниге угаадырывые болза:

ГФР-ниң чорудун турары чурт-девискээр негелделериниң политиказының, оон ядролуг чепсекти холга киирип алыр дээр орадажышкынының орууп мооңдактаар, неонапизмниң күштерин дедир тырттарынче албадаар!

Делегейниң ийиги дайынының түңнелиинде тургуступган боттуг байдалды хүлээп көөрү, турун турар кызыгаарларга дээп болбазы, Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөрү—Европа дынке быжыг тайбың дээрге ыяап-ла негеп турар негелде ол-дур.

Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң ажыктыг системазын тургузар болгаш делегейниң шериг болуглелдерине чарылганын узуткаар дээш, улустар аразынга кады ажылдажылганың болгаш биличириниң байдаадын тургузар дээш демиселди калбартыылы. Варшава Керээзиниң күрүнелериниң Будапешт чөвүлел хуралының санаадан киргенин күрүнелериң ишти-европа чөвүлел хуралын арттирерин олче орукту ажыдар ийик.

Чер кырынга тайбың «сүртедиринниң деңзигүүрүнге» дайнып шыдавас. Быжыг тайбың—чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксатпас болза болдунмас.

Чер бомбуразының янзы-бүрү районнарынга атомнуг эвес зоналарны тургузарын, ядролуг чепсекти кандыг-даа шенелделерин соксадырын, ядролуг чепсекти неитеретпес дугайында керээниң дүргеп күштүг болуп эгелээрин болгаш ол керээге бүгү күрүнелериң киржирин, ядролуг чепсекти хорууруп болгаш оон курлавыларын узуткарын чедип алыры эргежок чугула.

Өскенниң девискээрлеринде шериг баазаларын узуткаарын, чурттарга догээн агрессчи шериг керээлериниден оларны хосгаарын, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектиң бүгү хевирлерин ажыглаарын делегейге хорууруп негээри эргежок чугула.

Чепсегленишкинни бүгү-ниитиг болгаш бүрүн дүжүрерин чайгылыш чок база шудургуу-биле чедип алыр дээш чүткүүрү эргежок чугула.

Бистер, коммунистер, улустар аразында тайбыцның болгаш найыралдың ленинчи идеяларынга кызыгаар чокка бердингенивистиң бүгү шылгалдаларга хевээр арттырган бис. Милитаризмниң, агрессиянның болгаш дайынның политиказынга удур демисежир турар бүгү кижилер-биле кады мурнуундагы ышкаш, бөгүн-даа бис ол өндүр чаагай, кижиге буянныг эчис сорулгалар дээш демисежир бис. Ол сорулга-биле бис хөй-ниитиг болгаш политиктиг эң янзы-бүрү күштер-биле харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы хогжүдериниге белен бис.

Депшилгелиг, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң чаңгыс эви—бистиң үениң негелдези ол. Чаңгыс аай сырый каттыжкан бистер чер кырынга тайбыннын ыдыктыг херээнин тимлээрин хандырар бис!

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралында

Июнь 16-да коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга чажыт байдалда ажылдап турар бир-акы-дунма партияның төлээлериниң удуртуучузу дарталаан.

Дювальениң дерани ёзу-чурумунуң ханныг чаа үүлгедиглериниң дугайын, гаити коммунистеринің Каттышкан партиязының көскү ажылдакчыларып өлүрген дугайын дарталакчы чугаалаан. Гаитиниң коммунистери болгаш демократтары-биле эп-сеткил каттыштырылга дугайында Медегелелди хүлээп алыр деп саналды киирген.

Ооң дараазында хуралга даргалакчы Чөвүлел хуралдың бүгү шиитпирлерин болгаш оон киржикчилериниң чугааларын парлаар дугайында Секретариаттың саналын дыңнаткан. Делегейниң «Тайбың болгаш социализм» деп ном үндүрер чери материалдарны янзы-бүрү дылдарга парлаар талазы-биле ипициативаны илергейлээн. Чөвүлел хуралдың киржикчилери ол саналдар-биле чөпшээрешкен.

Эртенги хуралга хүн чурумунуң бирги айтырыгының талазы-биле: Сан-Марионуң Коммунистиг партия зының Чиңгине секретары эш Э. Гаперони, Лесотонуң Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыцы, Гватемаланың Күш-ажыл партиязының төлээлериниң башты-ны эш А. Мартинес, Соңгу Ирландиянын Коммунистиг партиязының Күүскомунуң кежигүнү эш Х. Мэрфи, Боливияның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары эш Х. Колле, Пуэрто-Риканың Коммунистиг партиязының ТК-ның секретары эш Ф. Охеда, Панаманың Улусчу партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү эш Л. Томос, Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязының Даргазы эш Дж. Б Маркс санаал бертен.

Хуралга даргалакчы хүн чурумунуң бирги айтырыгының талазы-биле сапал бээрбиле адын бижиткен киржилер шуптузу саналдаан дээрзин дыңнаткан. Чөвүлел хуралбо айтырыгның талазы-биле саналды доозар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Кежээки хуралга Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Дж. Голлан дарталаан. Чөвүлел хуралдың киржикчилери Редакция комиссиязының иштелгелиг дынаан. Комиссияның даргазы, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев иштелгелиг кылган. Редакция комиссиязының өөмүүзүнден иштелгелчи Чөвүлел хуралдың документилерин төлээлерге көрдүрүп, бадыладыры-биле кирген.

Тайбыцны камгалаар дугайында Кыйгырыгны таңгыжуи-биле хүлээп алган. Хуралга даргалакчы Дж. Голланың демдеглээни-биле алырта, Чөвүлел хуралдың киржикчилери бо документиниң хүлээп алгаш, тайбың дээш демиселге, империализмге удур демиселге боттарын бараан болдурарын медегээн.

Ооң дараазында Хуралга Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретарының оралакчызы эш Э. Берлингуэр, Доминиканның Коммунистиг партиязының төлээлериниң башты-цы эш М. Санчес, Швецариянын Күш-ажыл партиязының Удуртуучу комитединиң кежигүнү болгаш ТК-ның секретары эш Я. Лехляйтер, Суданның Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш А. Х. Махджуб, Австралияның Коммунистиг партиязының Национал секретары эш Л. Аврома, Румыниянын Коммунистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш Н. Чаушеску, Испанияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш С. Каррильо, Норвегияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Секретарпадының кежигүнү эш А. Петтерсен, Великобританияның Коммунистиг партиязының Күүскомунуң Политиктиг комитединиң кежигүнү эш Дж. Уолдие, Реюньоннуң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш П. Вержес, Хосталганын болгаш социализмниң партиязының (Марокко) Чиңгине секретары эш Али Ята, Сан-Марионуң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Э. Гаперони санаал бергеп болгаш Чөвүлел хуралдың Кол документизиниң төлевилелээн боттарының кантаар көрүп турарын тутаалаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайында ДЫҢНАДЫГ

1969 чылдың июнь 5-тен 17-ге чедир Москвага коммунистиг болгаш ажылчын 75 партияларның делегей Чөвүлел хуралы болуп эрткен. Империализмге удур демиселди калбартырынга, бүгү делегейге эң-не калбак улус массаның демиселинге антиимпериалистиг чаңгыс эпти чедип алырының херээнге удур болуушкун кылдыр, марксизм-ленининизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыжышкынын быжыглаарының оруунга чугула үе-чада кылдыр Чөвүлел хуралдың киржикилери ук Чөвүлел хуралды үнелеп турарлар.

Чөвүлея хуралга дараазында коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлери кириишкен: Австралияның Коммунистиг партиязы, Австрияның Коммунистиг партиязы, Алжирниң Социалистиг авангард партиязы, Аргентинаның Коммунистиг партиязы, Бельгияның Коммунистиг партиязы, Барыын Берлининиң Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Болгарияның Коммунистиг партиязы, Боливияның Коммунистиг партиязы, Бразилияның Коммунистиг партиязы, Великобританияның Коммунистиг партиязы, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы, Венесуэланың Коммунистиг партиязы, Гаити коммунистериниң Каттышкан партиязы, Гайананың Улусчу демшиигелиг партиязы, Гваделупаның Коммунистиг партиязы, Гватемаланың Күш-ажылчы партиязы, Германияның Коммунистиг партиязы, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Гондурастың Коммунистиг партиязы, Грецияның Коммунистиг партиязы, Данияның Коммунистиг партиязы, Доминиканның Коммунистиг партиязы, Израильдиң Коммунистиг партиязы, Иорданияның Коммунистиг партиязы, Ирактың Коммунистиг партиязы, Иранның Улусчу партиязы, Соңгу Ирландияның Коммунистиг партиязы, Ирландының Ажылчын партиязы, Испанияның Коммунистиг партиязы, Италияның Коммунистиг партиязы, Канаданың Коммунистиг партиязы, Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң демшиигелиг партиязы, Колумбияның Коммунистиг партиязы, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязы, Лесотонуң Коммунистиг партиязы, Ливанның Коммунистиг партиязы, Люксембурггуң Коммунистиг партиязы, Хостаашкынның болгаш социализмниң партиязы (Марокко), Мартиниканың Коммунистиг партиязы, Мексиканың Коммунистиг партиязы, Мооңдуң Араттың революстуг партиязы, Нигери марксисчи-ленинчилер, Никарагуаның Социалистиг партиязы, Норвегияның Коммунистиг партиязы, Чөвүн Пакистанның Коммунистиг партиязы, Панаманың Улусчу партиязы, Парагвайның Коммунистиг партиязы, Перунуң Коммунистиг партиязы, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, Португалияның Коммунистиг партиязы, Пуэрто-Риканың Коммунистиг партиязы, Реюньоннуң Коммунистиг партиязы, Румыниянын Коммунистиг партиязы, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязы, Сан-Марионуң Коммунистиг партиязы, Сириянын Коммунистиг партиязы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, АКШ-тың Коммунистиг партиязы, Суданның Коммунистиг партиязы, Тунистиң Коммунистиг партиязы, Турциянын Коммунистиг партиязы, Уругвайның Коммунистиг партиязы, Финляндияның Коммунистиг партиязы, Франциянын Коммунистиг партиязы, Цейлоннуң Коммунистиг партиязы, Чехословакияның Коммунистиг партиязы, Чилиниң Коммунистиг партиязы, Швецариянын Күш-ажыл партиязы, Эквадорнуң Коммунистиг партиязы, Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязы, чамыт байдалда амыдап турар болгаш айыыл чок болур чорукту барымдаалааш аттарын айытпаан ийи партиялар. Кубаның Коммунистиг партиязының, Швециянын коммунистер—Чөвүн партиязының төлээлери Чөвүлел хуралга хайгаарачылар болуп олурушкын болгаш боттарының туружун тайылбырлаан.

Чөвүлел хурал «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвин» деп Кол документинни хүлээп алган. Австралияның, Италияның, Сан-Марионуң, Реюньоннуң коммунистиг партияларының төлээлери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң чаңгыс эвин быжыглаар дээш база саналдавышаан, документиниң империализмге удур демиселдиң кады программазын тайылбырлаан болуу-биле чүгле бүрүн чепшээрежип турарын илергейлээн, а Доминиканның Коммунистиг партиязының делегады Кол документинни детпиваэн.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөн байырлаар дугайында айтырыгны чугаалашкан болгаш «Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөнүң дугайы» деп кыйгырыгны изиг, энтузиазм-биле чүүлдүг деп санаан.

Чөвүлел хурал делегейниң улустарынга «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбыкны хандырар!» деп Кыйгырыгны үлээп алган. Мурнуу Вьетнамның революстуг Түр чазаан тургускынынга Чөвүлел хурал изиг байырны чедирген. Чөвүлел хурал «Тайбыңны камгалаарының угуулгазын» үндүрген. Оон-биле кады израиль агрессиягa удур араб улустарның чөптүг демиселин детпээн медегеледи, а ол ышкаш эң-не кадыг-дошкуну-биле хилинчектедип турар болгаш делегей империализминге детпидип турар реаксылыг диктаторжу ёзу-чурумнарга удур эң-не берге байдаларда каран кызыл шыдамыккай демисежип турар коммунистер болгаш демократтар-биле эп-сеткил каттыштырыышкынының медегелеин хүлээп алган.

Чөвүлел хурал ижин-кара чок, аңы-дуңма эп-сеткил каттыштырыышкынының болгаш калбак аажок байдалга эртнен. Бүгү партияларның дең эргелиг чоруу болгаш ажылдың чөлективтиг арга хевирлери белеткеп-даа, ол ышкаш Чөвүлел хуралдың чоруп турган-даа үезинде шыңгыы сагыттынган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның аразынга харылзааларны улам ыңай хогжүдеринге белеинн илергейлээннер. Эргежок чугула апарган таварылгаларда бодалдарын болгаш дуржулгаларын солчуру-биле, эң чугула политиктиг болгаш теоретиктиг айтырыгларны, тайбыңның тиилелгези, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш империализмге удур айтырыгларны коллективтиг чугаалажып көөр болгаш ажылдап кылыр талазы-биле ийи талалыг болгаш чер-чер аайы-биле умурашылгаларының эргежок чугулазын бадытказаннар.

• • •

Ол ышкаш Чөвүлел хуралдың материалдарын оон ажылынга киириштээн коммунистиг болгаш ажылчын партияларда чорудар деп шиитпирлээн.

Чөвүлел хуралдың түңнелдери коммунистиг партия бүрүзүнүң болгаш делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң эрге-амыктарынга таармып турар дээрзинге Чөвүлел хуралдың киржикчилери быжыг бүзүрелдиг.

МОСКВА Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы. ЧУРУКТА Мооңдуң Араттың революстуг партиязының төлээлери хуралдаар залда. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ДЕТКИИШКИН

● **СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ** чорудуп турар даштыкы политиказынга бүрүн каттыжып, сагыш-сеткилдиң ханызындан деткип турар бис.

Кыдат удуртукчулар муркундан бээр күштүг болуп келген ийи чурттуң аразында кызыгаар талазы-биле кереэ хажыдып, совет чурттуң тайбың кызыгаарларынче халдаашкыннарны кылып келген.

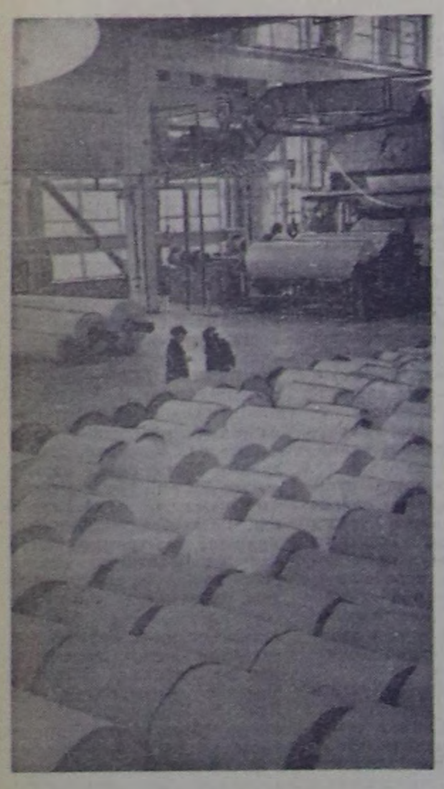
Бистиң ынак Төрээн чурттувустуң ыдыктыг кызыгаарын кым-даа дээп болбас, оон айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле чазактың хемчегларын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүтаүнүп турар бис.

Т. ТАРЖА.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

● **БО ЧЫЛДЫҢ ПЮНЬ** 13-тө Совет чазактың кылган Медеглелин номчуп олурарга, оон сөс бүрүү ылаптыг, факт бүрүү бүзүрөнчиг, уткаазы ханы-дыр. Күчүлүг совет күрүне бистин Кыдат-биле аразыста кызыгаарывын төөгүүн-даа эки көптартап, оон амгы байдалын бүгү тала-биле бодап, кызыгаар девискээрлерде чурттакчыларының ажыл-агыжы эрге-ажыктарын безин утпайн, кызыгаарның ыдыктыг, дээш болбазын зоргаар болгаш чиге сеглээндир.

Мао Цзэ-дунгун авантюристиг болүү чежемейнин-даа өөчүк-чөңгөө эреп турза, бистиң чуртувус серт девес, күш-ажылчы Кыдат улуска кандыг-даа багай сеткил бодаайн турар. Ындыг-даа болза совет кызыгаар кажангызындан-даа артык ыдыктыг болгаш дээш болбас!

С. СЕДИП,
Кызыл хоорсоветтиң «Тере-Хөл» колхозунуң пенсионери.

АРХАНГЕЛЬСК. Чыл төнчүзүнге чедир дөртен мыллион дөрбелчин метр саазыны бүдүрүп үндүрер — мындыг хүлээлгени Архангельскиниң целлюлоза-саазын комбинадының фабрикаларының коллективтери алган. Ажыл-ишчилериң сеглээн сөөг ажыл-херээнден карышпае: беш ай дургузунда олар пландан ажыр чээрби мыллион ажыг дөрбелчин метр саазыны бүдүргеннер.

ЧУРУКТА: № 2 саазын фабриказының пехтериниң бирээзинде.

С. ГУБСКОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЕФТЕЛГЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының ажыл-ишчилери дыштанар хүннерни анаа эрттирбейн, шефтээшкинни чорудуп турар. Ооң түнелиинде тудугга хереглээр 50 ажыг кубометр, одалгага 36 кубометр ыяшты белеткээн, сес кыштагның корженаа коптарган, суурда чунар-бажың, школа, клуб, үргүлар сады, контора девискээрни арыглап аштаан. Ол ышкаш Хову-Аксы биле Ак-Тал суурлар аразынга электри шугумунга хереглээр 260 чагыларны кезип белеткээш, ак черже үндүр соорткен.

Майның нйнги чартында бир дыштапыр хүнде салбырның интеллигентилери Хендерге сес чыл школазынга 112 кубометр одаар ыяшты белеткээн, ооң 42 кубометрин школа херимниң иштинде экеп дүжүргеп.

Д. ШУЛУУ.

Почтачы

И. Бүдүкей «Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатай бригадазынга почта чедирип турар. Ол почталаандан бээр үр болбаан, чыл ажып турар. Ооң хары 60 ашкан болза-даа, ол сагыш човаңгыр, эки ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Иргит Бүдүкей неделяда 3 катаа почта чедирер.

Кадарчылар ортузунга чагыдылга талазы-биле ажылды организастыг чоруткунда «Шын»—96, «Тываның аныяктары»—21 кезек чагыттынган. Улаатайның малчыннары чагыдылгазын өй-шаанда ап, почтачы Иргит Бүдүкейге өөрээн чылыг сөстерин илередип турар.

Ч. ДАМДЫН-ООЛ.

Өвүр район.

САГЫШ-СЕТКИЛДИ КӨДҮРҮП КЭЭР

Тураның амыдырал хандырылга комбинады Тывада эки ажылдыг будүрүлгелериниң бирээзи. Комбинат беш чыл планының дөртүү чылын база-ла хере базымнар-биле үргүлүлевишаан. Ай, квартал планнарын коллектив бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип турар. Республиканың амыдырал хандырылга комбинаттарының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруун быжы-биле эзлевишаан.

— Бистиң коллективтиң ажыл-ижи чылдың-на чедимишкинниг болуп турары кижилерниң найырадыг, чаңгыс демнит амылдап келгенинден хамаарыр. Социалистиг чарышты цехтер, бригадалар болгаш тус-тус кижилерниң аразында калбартнаан. Ооң түнелиин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни тодарадып, шаңнап, мактап турар бис — деп, ында партия организациязының секретары Ануар Ахматулаин чугаалаар.

Комбинаттың дирекция чери болгаш партия, профэвиилел организациялары чарыштың негелделерин ёзугаар түнелди үндүргеш, тиилекчи болган бригадага азы цехке шилчиир кызыл туңту 100 рубльдиг шаңналын чаалап алган.

Ажыл-херекти шуудадып, эки түнелди чедип алырынга боттарының төлептиг салыышкынын цехтиң мурнакчылары Иван Бегзи, Байыр Таспан, Александр Попов, Оюн Багайоол, Николай Полев болгаш өскелер-даа киргеннер.

Иван Айыжевич Бегзи будүрүлгеге ак сеткилдиг, ыызымаккай ажылдап турарындан аңгыда, амыдырал чуртталгага төлептиг кижилерниң бирээзин. Ооң ургуларының өөредилгези эки, олар ажыл-ишке ада-иезиниң соон салган чоруп орар. Улуг кызы Галязы амылдавышаан, кежээки школаның он класын бо чылын двозар. Ол комбинатта тууйбу кылыр цехтиң шалыпчы ажылчыны. Чоокта чаа Галя мактал бижик-биле шаңнаткан. Любазы хүндүсүң школаның 10 класын доосшаш будүрүлгеге ажылдаар күзелин илередиптеп.

Мурнакчы ажылчынның кадайы Надежда Осиповна Домажакова дааранылга цегининг мурнакчызы. Ол Май 1-ниң байырлалын таварыштыр база хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Ынчангаш коллектив бо өг-бүленің ажыл-ишчи кижилеринге чөптүү-биле чоргаарланыр.

Ажылчы чоннарның культура амыдырал хандырылгазын эжижидерине чазанылга цеги улуг рольдуг. Ол цехтиң ажылишчилери май айда дөрт чүс рубльдиг продукциязын планнан ажыр будүргеш, чонга саткан.

Хандырылганы эжижидер талазы-биле мында чаа чүүл болза мурнында чылдарда янзы-бүрү эт-херекселди кылгаш, районнуң хереглөкчилер иниитилелиниң садыгларынга дужаап турган. Ам комбинатта мебель аймаан сайгарары-биле машинаны тургускан. Ол машинаның човаачызы Павел Иванович Бардин мастерскаязының ыяпган эт-хереселдерин районнуң колхоз, совхозтарының суурларынга, ферма, бригадаларынга болгаш тус-тус хөйжүларга чедирип, садыгап турар апарган. Павел Иванович айда-ла суур, ферма бүрүзүнге ийи удаа баар графиктиг.

Чоокта чаа ол Хову-Аксы суурга чорааш сес чүс рубль түңнүг мебель аймаан садыгланн. Ооң ыңай өйлеп-өйлеп «Сукпак», «Элегес» совхозтарның малчыннарынга безин чедип турар. Малчыннар эт-хереселди бажыңнарга экеп бергени дээш өөруп четтиргенин илередип турарлар.

— Мурнунда бистиң малчыннарывыстың бажың иштиниң чугула хереселдерине хандырылгазы кошкак турган. Туран хоорайга баргаш магазиннерде шкафтарны, аптараларны аалга чедирип алырының аргазы чогундан чүгле көргеш, чанып кээр турдувус. Ам магалыын көрем, эт-хереселди кижиниң аалынга экеп бээр апарган—деп, «Кызыл тараачын» колхозтуң Эзрбекте хөйжу бригадазының бригадири Ховалыг Биче-оол чугаалап орарын дыңнадывыс.

Шынар дээш демиселди мында канчаар чорудуп турарыл? Чазанықчыларның кылган чүүлдерини будуур салбырже киирериниң мурнунда улусчуконтроль болүүнүң кежигүннериниң болгаш хөй-нимти контролёрларының киржилгезибиле хынаар. Ажылчын кижи продукцияның шынарын багай кылганда, ону аңаа халас эттирерин чурумчуткан.

Сандайлар эптекчизи Иван Быстрицкий 50 сандайны багай шыңарыг кылдыр хырбалааны хыналадаан илерээн. Ону ол эшке ажыл шагының соонда халас кылдыртқан. Ооң соонда эш Быстрицкий ажылды ыяк будүрүмчелиг кылыр апарган. Ол ам мурнакчыларның одуруунда киргеп. Ол дугайын цехтиң ажылчыннарының хуралынга база чугаалаптып көргеп. Мебель аймаан будаан соонда хыналданы чорударын база чурумчуткан.

Ук коллективте Виктор Городецкий, Василий Трушков, Сергей Кочкин, Нина Гресь, Александра Нивалина олар коллективтиң чоргаарланыр кижилери. Олар ажылдың эки шынары дээш шудургу ажылды чорудуп, ескелерге үлегерчижээн көргүзүп келгеннер.

Планныг даалгаларны ажыр күүседип турарының чажыттары чүдел? Бир чүүлүнде, күш-ажылды организастаанны чогумчалыг, ажыл шагын чылдагаан чок үзер кижилер эвээжээн. Ийи чүүлүнде, ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле чамдык чүүлдерни кылган. Он алды янзы-бүрү станокту бүрүн механизастаан. Цехте хөлбиле кылыр ажылдар кончуг эвээжээн. Ыяш чондурар чаа станокту садып алгаш, ону тургузуп эгелей берген. Ол станок 5 кижини хөстаар аргалыг. Оон ыңай ыяш дилер цехтиң дилген материалдарын чүдүрерин база механизастаан, ол чорун ажылга үлүг дөгүм болган.

Мергежил бедидер талазыбиле өөредилгени багай эвес организастап келген. Ажылчыннар кышкы үеде техниктиг өөредилгеге неделя санынга бир удаа өөренип турган. Ооң түнелиинде чазанылга цегинде ажылчыннарның чедизи бешки, алдызы дөртүү, сези үшкү разрядты чедип алган.

Ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыы комбинаттың чамдык цехтеринде ам-даа четпес. Туүйбу будүрерин ам-даа механизаставаан. Ооң үшүрүндан туүйбунуң шынары куду.

Чонның хөп аймаанга хереглелин хандырар талазы-биле дааранылга цеги база эвээш эвес хемчеглерни боттандырган. Ооң ишчилери салдынган соруглгаларын эрестиг күүседип, ажылдың эки шынары дээш демиселди калбартнаан. Коллектив он ийи чурттакчылыг суурларга болгаш фермаларга, бригадаларга барып, колхоз, совхозтарның ажылишчилериниң чагыгларын хүлээп ап, ону күүсеткеш, чедирип берип турар. Үнүүшкүнниерге быжыкчы мастер Антонида Андреевна Смирнова, платье быжыкчызы Клара Абрамовна Пищикова, чурук тырттырыкчызы Екатерина Ивановна Путинцева, баш таарыкчызы Августа Филипповна Ермолаева олар каттышкан бригада болуп алгаш үнер. Бригаданың кежигүннери чагыглар хүлээп алырындан аңгыда боттарының ажылынга хамаарыштыр бесе даларны болгаш ажыктыг арга-сүмелерни кылып берип чоруур.

Комбинаттың дирекция чери чоннуң культурлуг хандырылгазын эжижидер сорулгабиле чамдык чугула хемчеглерни ап турар. «Өөк» совхозтуң төвүнде дааранылга салбырын база ажыктан. Ында мастер Валентина Тюнина эки ажылдап, чонунга хүндүткелдиг кижи апарган.

Ажылчыннарның чагыгларын ол чогуур хуусаазында чараш, көрүштүг кылдыр кылып берип турар. Удавас «Саян» совхозтуң төвүнге дааранырының, сапык септээриниң салбырын ажыдар дээш белетнел ажылдарын чорудуп эгелей берген.

К. ХЕРТЕК.

Нина Пряхина (чурукта) Каа-Хемниң амыдырал хандырылга комбинадының дааранылга пегинге баштай дааранықчылап турган. Күш-ажылга өскен мергежилдиң ачызында аңаа ам бригаданы удуртурун дааскан. Ол ам платьелер даараар пехтиң ажыл-ижиң башкарып турар. Мында кижи бүрүү хепти быжып, даараарын бедик шынарлыг кылбышаан, мурнунда салдынган сорулгазын ай санында ажыр күүседип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУЛГАЗЫ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң коллективи майның бүдүрүлге программазын бүрүн күүсеткен. Трестиң көжүп чоруур беш мехколонназының дөртү эки ажылдаан. Коллективтерниң ажыл-ижиниң түнелдерин чугаалажып, дараазындагы айның сорулгаларын тодарадыры чаңчыл болган.

Май 31-де болгаш июнь 1-де (суббота биле воскресенье хүннеринде) чөвүлел хуралдың киржикчилери мехколонналар аразынга дуржулга солчулгазын сонуургап көргеннер. Ында хемчеглерни ай санында чорудуп турар. Бо удаада № 585 мехколоннавын ажылы-биле трестиң аппарадының ажылдакчылары, районнарда мехколонналарның удуртукчулары, кол-коя специалистери танышкан. Колоннаның тыр болгаш дээр өрү өзүп орар.

Амгы шагның Весьегонскиниде база бир кайгамчык демдек бар: чурт-биле хоорайның харылзазазы транспорттуң бүгү хевирлери-биле тудушкан. Ленинградка чедире бээр демир-орук тутунган. Самолёт-биле Калининге чедир ужудуп болур. Рыбинскиге азы өскө кайы-бир черге чедир пароходка ажиндирип чедип-даа болур. Область төвү-биле ону чазаглыг орук база тудуштурган. ол оруктуң улуг кезиин асфальтылап каан.

Хаанныг Россияның үезинде «садыг булуңу» кылдыр адаалы чорваан Весьегонски бистиң хүннеривисте танытынымас кылдыр өскерилген. Октябрь революциязының, ленинчи идеяларның чырыыбиле чырыттынган төөрби чүс чылдың демдектери ооң кудумчуларында болгаш черлеринде ыдеңеп иштүп турар.

— Весьегонскиниң географтыг туруш байдалы безин өскерилген. Шаанда Молога хемиин эриниге чурттап турган болзувусса, ам далай эриндеп чурттап турар апарган болгай бис — деп, ол бурунгу орус хоорайның чурттакчылары баштактаавып чугаалаарлар.

Ол баштактаныышкында төөгү талазы-биле шуут шынныг чүве бар. Дөртен чылдарда Волганың оорту-заларынга Рыбинск далайны тургузуп каны-биле холбаштыр хоорайны чаа черже көжүргеп болгаш үк хоорай далай хоорайы апарган.

Весьегонскиниң сагыш-сеткилди хандыкшылыр келир чүвези ооң чүгле бойдузунуң чаражында болгаш экономиктиг чаа хевир-шинчизинде эвес болдур ийин. Россияның улуг Ленининиң ады-биле сыры холбаалыг хөй-хөй хоорайларының арасында онза черни ол эзлээн. Ынчангаш ону биилп алыр төлээде, хамыктың мурнунда ооң сураг-жавының чылдагаанын дилеп тывар херек.

Ленин болгаш Весьегонск! Совет эрге-чагырганың доктаатпынып тургустунарынга, чаа амыдыралдың тургузуушкунуңа весьегончуларның дуржулгазынга хамаарыштыр Ильичиниң чүректиг ханызындан чугаалаан ыяш состерии бар. Весьегонск үездизинин тараачыннары-биле Владимир Ильичиниң уттундурбас ужуражышкыннары бар болгай. Ол бүгүнү каттыштыр азырга кайгамчыктыг болгаш сагыш-сеткилге өөрүнүүт весьегончу Ленинниң-дир, ону кижилер ханы сонуургап-биле көрүп турар.

1918 чылдың төнчүзүнде «Ланчыы болгаш андазыбиле — бүдүн чылда» деп ном Весьегонскиге паразиттыныш үнген. ол номну Левин сонуургап номчаан. Яштыыдан көөрге чүге болгаш онзаланыр чүвези чок-даа болза, ол номга социал улуг өскерлиишкиннериниң сагыштан ыравас болуушкуннарын тоожаан турган. Ооң автору уезд солуунуун редактору Александр Тодоровский Совет эрге-чагырганың Весьегонскиге тургустунганының, көдээге аңгы талазы-биле шынгыы демиселдиң ажылчы массаларның политиктиг бедик идепкейиниң дугайын чечен болгаш тодарлай бижээн.

Ол номуң политиктиг болгаш практиктиг ужур-дузазын Владимир Ильич Ленин бир дугаарында бедин-биле үнелээн болгаш ооң уламындан «Улуг айтырыгларны тодарадырынга идиг берген бичии байдал» деп сураглыг чүүлүн бижээн. Ол номну калбаа-биле нептередип, массаның ортузунга болгаш масса-биле, ёзулуг дириг амыдыралдың ортузунга хөделип, боттарының дуржулгазын тодарадып бижиирп-биле ажылдап чоруур ажылдакчыларның саны улам хөй болзун деп күзелди илередири чугула деп, В. И. Ленин айтып чораан.

Социалистиг тургузуушкунга весьегончуларның дуржулгазынче Ленин ооң соондаа улуг кичээнгей салып чораан. Чижээ, партияның XI съездизинге РКП(б) ТК-ның политиктиг отчёдун кылып тургаш, тиилээн пролетариаттың болгаш тиилеттирген буржуазияның аразында харылзааларны шын билип алыр чорукту Весьегонскиде херек кырында боттандырганын ол чижек кылып тургускан.

Ол үеде бүгү Россияның ажылчы чоннарының сагыш-сеткилин улуг күш-биле хаара тудуп турган бодалдарны тараачыннар Ленинге чедирип турганнар. Ол дээрге мурнакчы, ыяш чүректерлиг, келир үени хандыр көрген кижилер турган. Чүрттүү чаа ээлери болур ужурлуг кижилериниң биилп алаа чогуур чүүлдерин оларга бүзүредирин оралдашкан ышкаш, Владимир Ильич ол кижилериниң арыпнарынче чиге көргеш чугаалажып турган.

Волостуң партия организациязының секретары, Васютино суурнуң чурттакчызы Филипп Образцов аъш-чем үндүрүүн онаар чорукту чугулаазының дугайында айтырыгны Кремльге келгеш, Ленин-биле беседазының үезинде тургускан.

— Онза үндүрүг онаалдазын тургусса чогуур-дур. Республикага ооң чугулазын чон биилп турар. Ынчаарга ол хоойлу-биле чагдыныш алгаш, ядыкларның сеткилин хомудадып туруп бербес ирги бе? А ындыг таварылгалар бистиң волостиде бар болдур ийин — деп, Владимир Ильичиге Образцов чугаалаан.

— Моортан, төп черден сагындырыгларны каш удаа чорудуп келген болгай бис. Үндүрүгүү хамыктың мурнунда байлардан, чинжең садыгжылардан болгаш кулактардан алыр херек. Ол үндүрүгүү ортумак тараачыннарның хөй эвес кезээнге хамаарыштырып болур, мынчаза-даа оларның ажыл-агыйын хоозурадып болбас болгаш ядыыларга черле дээп болбас! — деп, Владимир Ильич тайылбырлап берген.

Мантурьево суурнуң ядыылар комитединиң даргазы Федор Бойцов кулактар тараазын сагыштыы-биле чажырып, а ядыылар аштап турарының дугайын Ильичиге дыңнаткан.

— А силер боттарыңар кулактарның артыкшылдыг тараазын диидии-биле хавырып алыңар, ам эрге-чагырга харын силер-ле болгай силер — деп, Ленин сүмелээн.

Каш минута эртип чорда Владимир Ильич база дагыы мынча деп онзалап демдеглээн:

— Чер-черде эрге-чагырга дээрге силер боттарыңар-дыр силер. Силер — черниң, ооң бүгү байлактарының ээлерл, бүгү чурттуң ээлери-дир силер деп тараачыннарга чугаалап бериңер.

Тверь тараачыннарындан Бүгү-Россияның Төп Күүсекчи Комитединиң кежигүнү весьегончу Иван Петрушкин Владимир Ильич-биле чүгле шуут боду барып ужуражып чорваан эвес, харын 1920 болгаш 1921 чылдарда Советтерниң Бүгү-россия съездизиринге Ленин олуржуп турда база саналдарын берип чорваан.

ЧЕРНИҢ ЧАЙГЫ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары беш чыл планының дөрткү чылында чаагай дүжүттү өстүрер база часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурум ёзугаар доозар сорулга-биле баштайгы хүннерден эгелээш социалистиг чарышты калбартқан.

Мортай-оол Серээнин удуртканы № 9 трактор-хову бригадазының ишчилери чарышка киришкеш, ооң негелделеринге дүүштүр ажыл ажылдаан. Ынчангаш бригадага бердинген тараа болгаш мал чемя культураларның планын мурнай дооскаварның бирээзи болган. Ол ышкаш 500 га черни чазын чаргаш тараан. Чайын андарары-биле 1230 гектар черни механизаторларга берген. Тарылганы эрте дооскаш чайгы чер андарылгазынче трактористер организастыг кирген. Ажыл дээнде шудургу, амыр-дыш чок бригаданың кежигүннери хуусаа бетинде планын күүседипкен. Бо ажылга трактористер Куулар Дава, Монгуш Ажыл-оол, Монгуш Тадар-оол, Ондар Дай-оол шылгаран, тиилекчи болганнар.

Механизаторларның чедишкинниг ажылдаары оларның аъш-чем хандырылгазындан улуу-биле хамаарыр. Повар Ондар Каша онаашкан херээнге мергежилдиң көргүзүп, амданныг, ядыы-бүрү чемнерни үргүлүү белеткеп берип, тараажыларның хүндүткелин чаалап алган.

Мортай-оол Серээнин удуртканы № 9 трактор-хову бригадазы чайгы чер андарылгазының планын күүсеткеш, даалгадан ажыр чер чарылгазын чорудуп турар. Совхозтуң парткому, дирекциязы болгаш ажылчын комитеди бригаданың күш-ажылчы чедишкинин дээш шилчиир кызыл туң болгаш акша шаңналын тывыскан. Бригаданың кежигүннери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар кылдыр чаагай дүжүттү өстүрери-биле улам эки ажылдаарын хүлээгеннер.

Бистиң корр.

МИНСК. Белоруссияның автозаводунга эрткен чылын 75 тонна чүк сөөртүр «БелАЗ 3-549» дээр чаа хевирниң самосвалын үндүрерине белеткээн. Ол автомашина мурнукуларындан ылгалдыг, дыка хөй оңзагай чүүлдерлиг.

1969 чылда ол автомобильге үндезилээш газтурбиналыг шимчедикчи-биле хандыртынган, 120 тонна чүк сөөртүр база бир чаа дуржулга хевирниң автопоездизин белеткээр.

ЧУРУКТА: конструкторлар бюрозу. Солагай таладан: кол конструктор В. Н. Щербунов, техниктиг эртемнерниң кандидады З. Л. Сиротин, нилти компоновка бюрозунуң начальниги Ю. И. Бехтеров чаа машинаның макединиң чанында.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СУГГАТ—БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Дүжүттү шинтпирлиг бедидеринге үндезилээш, тараа болгаш өске-даа культураларны будүрерпи көвүдедири мурнуку хевээр кол кичээнгейге турар ужуралуг деп, СЭКП Төп Комитединиң 1968 чылдың октябрь Пленумунуң доктаалында онзалап айтқан.

Салдыңган сорулганы шинтпирлээринге кол курлавыр болза, мурнакчы әртемге болгаш практикага үндезилээш, чер ажылының культуразын улам ыңай көдүрери болур. Чер ажылының культуразын экижидип, хамыктың мурнунда суггарылганы чөптүг ажыглап тургаш, тараа база мал чеми культураларның дүжүдүн бедиригге «Большевик» колхозтуң тараажылары улуг кичээнгейни салып турар.

Колхозтуң шөлдеринде тараазын-даа, өът-сигенниң-даа үнүп келгенин кижи көргеш, бо чылын кажаңгызындап-даа артык үнген кылдыр сактыр. Шөлдерни көөрге, чиңгир ногаан хевис-ле. Ажыл-ишчи кижилерниң будүрүп каан чаңыш чурумалы көстүп турары ол.

— Бо колхоз тараа суггарылгазынче чыл бүрүде улуг кичээнгейни салып, организастыг ажылдарны чорудуп тургаш, суггаттыг черлерден әлбек дүжүттү ап келген — деп, суггарылга системазының әргелел начальнигни эш Н. Горошников тайылбырлады.

Шынап-ла, ол дугайын дараазында чижек бадыткап турар. Суггат улуг ажыктыг дээрзин эрткен кандаашкынныг чыл база катап көргүскен. Ынчан түгле суггаттың ачызы-биле бир гектардан «Большевик» колхоз 12 центнер дүжүттү алгаш, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүседген. Суггат чок черлерниң бир газындан түгле 8 центнер дүжүттү алган. Оон алгаш көөрге, суггарылга бедик дүжүттү алырының магадылалдыг үндезини дээрзи билдингир-дир. Ол колхозтуң мурнакчы суггарыкчылары бижыглаан участогуңун га бүрүзүнден 20 центнерден өрү дүжүттү өстүргеп.

Артель бо чылын тараа культураларының 50 хуузун суггарылгалыг черлерге тараан. Суггарылгалыг черлерниң 1 газындан ортумаа-биле 16 центнер тарааны алыры көрдүнген.

Суггарары-биле бижыглаан черлериндең чыл бүрүде бедик дүжүттү ап келген, чеди суггарылга звенозун тургускан. Суггарар черлерни туспе звеноларда бижыглаан. Суггарыкчыларның ажылдаарынга, амыдырал хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Тускай хептер-биле хандырган. Суггарылга чогуур үезинде септеп, ажыглалда киргеп. 540 га черни суггарар Кож-Боом бугаазын инженер системалыг кылдыр чаарткан. Ол буганың унунда суг черже сиңе бээр черлерни цементилеп, бетонналп тургаш кылган. Ооң-биле кожа 230 га тарылга шөлүн суг-биле хандырар суггарылга бугаазын база инженер системалыг кылдыр кылган.

Ол ышкаш Тере-Хаяның, Арыг-Узуунуң эрги суггарылга бугаларының чамдык черлерин чаартқы, септеп аштаан. Ооң иштинде чүгле Алаак бугазының унунда 6 муң метр черни аштаан.

Колхоз бо чылын тарылга мурнунуң суггарылгазын планнаттынган черлеринге бүрүн чоруткан. Элбек дүжүттү ап келген мергежилдиг суггарыкчы Доңгак Докпай-оолга удурткан звенога 108 га черни быжыглаан. Звеноның кежигүннери хамаары шкан участогунга суггарылганы бедик деңнелге чоруткан. Мурнакчы суггарыкчы К. Хомушку 1962 чылдан бээр ажылдаан. 1966 чылда 50 га кыыл-тас шөлүнүң га бүрүзүнден 18 центнер дүжүттү алган. Бо чылын га бүрүзүнден 18 центнерден өрү дүжүттү алырын хүлээнген. Дуржулгалыг суггарыкчының чүгаалап турары-биле алырга, часкы болгаш чайгы суггарылганы шынарлыг чорударга, черниң шыгы элбек болур, тараанын өзүп, чем кирерине кончуг ужур-дузалыг. Чайын пэигде чер суггарылгазын дүн, хүн чок чорудары чугула. Дүне суггарар черлерни хүндүс белеткеп алырын, суг барбас черлерин бичин арыкчыгаштар дамчыштыр суггарарын ол ажыглап турар.

Ак сеткилдиг күш-ажылы дээш, колхоз баштаар чери ону каш удаа шаңнап, мактап келген. 1967 чылда ол Москва—Ленинград чедер халас путёвка-биле шаңнаткан.

Тере-Хаяның девискээринде участокту аныяк коммунист Доңгак Кызыл-оол удурткан звенога быжыглаан. Суггарылганы эки чорутканы-биле ында тараанын үнүп турары чаагай. Колхоз баштаар чери, партком, профэвилел организациязы оларның ажылдаар, чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле чергелештир, түс-түс суггарыкчы звенолар, суггарыкчылар аразында социалистиг чарышты организастаан, чаагай дүжүттү чедип алганнарга 15 хуу немелде төлевирин тыпсырын, халас путёвкалар-биле шаңнаарын болгаш бирги, нйнги класстың суггарыкчылары деп атты тыпсырын баш удур көрген. Суггарыкчыларның аразында социалистиг чарыштың түннелин бош хонуктап үндүрүп турар. Тинлекчи бооп, бирги черни алган кижиге 10, йнги черни 7, үшкүзүнге беш рубльди тыпсып турар. Бирги черни алган звенога колхоз баштаар черниң, партком, профэвилел организациязының шилтпир түкүтажын болгаш акша шаңналын тыпсып турар. Ол орук суггарыкчыларның күш-ажылга сонуургалын улам бедиткен.

Ш. КАПДАН.

Рязаньның комбайн заводунуң будүрүп үндүрүп турары «ККУ-2» дээр картофель ажаар комбайнны «Найырал» деп адаар. Бо машинаның хөрүүнден тура тырттырган картофели бункерже кире бээр, а сывындан адырылган, картофельдан транспортка оортан шуут чүдүрүп чорудуптар.

ЧУРУКТА: чүрттүң колхозтарынче, совхозтарынче чорударынга белеткээн комбайннардыр.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭЛЕРИ

IX съездиге Петрушкиниң кодээге амыдыралды экижилеринче угланган каш-даа саналдары киргеп чугаазын кичээнгейлиг дыннаан, «Улус Комиссарларының Төвүлелинге көөр» деп онза демделээшкинии бодунуң бижиглелдеринге Ленин кылып алган.

Ооң бээр хөй чылдар эрткен. Бүгү чүрт-биле кады Весьегонск улуг болгаш алдарлыг орукту эрткеп. Ол дээрге Совет күрүнеңиң аажок улуг экономиктиг организминиң чарылбас тудуш кезээ апарган.

Районнуң өзүп турар үлетпүрү ам чүгле ол черниң хөй негелделерин хандырып турар эвес, харын ооң продукциязын чүртүүн бүгү будунарынче, ооң туржук даштыкыже чорудуп турар апарган. Ыяштан эдилел чүүлдери кылырының муң ажыг ажылчынныг комбинады соңгу болгаш чөөн талакы районнарже чаңгыс аай хевирлиг бажыңнарны, дилиг материалдарын, найысылалдың чаа тудугларынга соңга болгаш эжик блоктарын чорудуп берип турар. Балыкчы беш колхозтуң тутиап балын ап турар, балык заводу чаа, мштаан болгаш дузаан балыкты чер болганче чорудар. Лёп аргыыр фабрика аргаарыгының чимис байлаан сайзырады ажылдап кылыр завод вареньезинн, моогузүн чорудуп берип турар.

Весьегонскиде кодээ ажылагый база биче эвес чедишкиннерни чедип алган. Экономиканың ол механизастаттынган, арбын барааннып адырын лёп болгаш мал ажылынга таарыштыр специализастап турар. Районда чээрби колхоз болгаш үш совхоз бар. Олар шупту хөй орулгалыг ажыл-агыйлар апарган. «Чаа аммдырал» болгаш «Коммунизмче бурунгаар» колхозтар чыл бүрү миллион-миллион рубль орулганы ап турар.

Весьегонскиниң колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде муң ажыг тракторлар, комбайннар болгаш автомашиналар ажылдап турар. Механизастаашкынга негелде өзүп үргүлчүлевишаан. Черниң ажыл-ишчилери эң чаа техникага улам улуг негелделиг болу берген. Чижээлээрге, бистиң чорданывыс, Михаил Алексеевич Вересов даргалаан Чапаев аттыг колхоз болунга экскаватор садып алыр дугайында айтырыгны район эрге-чагыргаларының мурнунга тургускап.

— Амгы кодээ чер экскаватор чокка чүрттап шылаастыр. Мелиорацияны улам чедишкиннер чорудар, оруктарны кылып алыр, шөлдер чемишчидер торфту казып тып алыр төлээде, экскаватор мырыңай эргежок чугула-дыр —деп, колхоз экономиказын эки биляр кижиге ооң бүзүредип чугаалап олурганын дыңнаан бис.

Түннелп чүү болганыл? Чаваевчи дарганың күзелин хандырган. Вересовтуң дилээн партил райкомунуң бирги секретары В. А. Смородин деткээн болгаш ук колхоз экскаваторну алган.

Механизация чер ажылының культуразы-биле кады чорун турар. Ол ийи кол чүүл дүжүттү өстүрериге улуг идилиг болгай. Түннел мындыг: 1968 чылда районга тараа культураларының дүжүдү гектардан-на 13,5 центнер ашкан, а лён-волокновуу гектардан-на 4,5 центнер четкен. Саар инек бүрүзүнден-не сүт савлдазы ийи муң литрден эвээш болуп турар.

Весьегонск чоокта чаа база бир улуг тнилелгени чедип алган. Бүгү сууларны электрижидерип район колдуунда хооскан. Ильичиниң лампочкалары бүгү кодээ бажыңнарда хып келген. Электроэнергия школаларда, клубтарда, фермаларда киргеп.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң талазы-биле партияның айыткан программазы весьегон черинге база эки түннелдерни бээри чугаажок. Тараа культураларының, лёнүң болгаш картофельдиң дүжүткүр чоруун чоокку чылдарда-ла дыка бедидер, хөй сүттү саап алыр төлээде, бүдүрүлгенин бар курлавырларын шөлдериниң ажыл-ишчилери ыяк шинчилеп, өөренип турар.

Культура чаа-чаа бедиктерин чаалап ап турар. Алдан чылдарның Весьегонск — калба-биле үжүк-бижиктиг район-дур. Ында 47 эге, үш сес чыл болгаш беш ортумак школа чедишкиннииг ажылдап турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй нуруузунда кинотеатрларыг, библиотекалыг, номчулга черлерлиг клубтарны тудкан.

Ынчалзажок Весьегонскиниң кол байлаа — кижилер. Чаа социалистиг өнүпелелдиң тургузукчулары ол болгай. Ол дээрге чаа амыдырадың баштайгы тургузукчуларының. Ленинге барып чораан тараачыннарның салгаалдары-дыр. Ол кижилерге ниитилелдиң эрге-ажыктары хамыктың үнелиг.

Аныяк саанчы комсомолчу Валентина Басалаеваны Весьегонскиде бүгү кижилер билир. Ооң намдары мырыңай чаа эгелээн. Ортумак школаны дооскаш, назылап кыраан авазының орнунга «Чаа амыдырал» колхозка ол саапчылап киргеп. Чаа профессияны дүрген шиңгээдип алгаш, каш-даа пиекти хүлээп ап, пиектен-не сүт савлдазын үш муң литр чедиргеп.

«Коммунизмче бурунгаар» колхозтуң агроному Нина Васильевна Баришованың дугайында районда чаагай чугаа чоруп турар. Кодээ ажылагый техникумуп дооскан соонда ол колхозка ажылдап баргаш, дүжүттү бедидер дээш ол шинтпирлиг ажылдап киришкеп. Каш чыл улай ооң чүткүдүг ажылдаанының түннелинде колхоз үргүлчү турушгут болгаш бедик дүжүттерип ап турар апарган. Эрткен чылын тараа дүжүдү ол ажыл-агыйга гектардан-на 18, картофель—200, лён-волокно —4,5 центнер болган. Бир чыл бурунгаар Нина Васильевна Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнатыргап, а чоокта чаа РСФСРниң алдарлыг агроному деп хүндүлүг атты аңаа тывыскан.

«Сылдыс» колхозтуң даргазы Валерий Феклистовту ап көрээли. Чоокку үеге чедир комсомол райкомунга ажылдавышаан, Ленинградтың көдээ ажыл-агый институдунга бот-өөредилге-биле өөренип келген. Тараачыл кижиниң ол оглунга чер ажызы чүүдеп-даа ергим үнелиг кылдыр сагындырар болгай. Ынчангаш партия райкомунга чедип келгеш:

— Кайы-даа колхозче болза, меңи агрономпадып чорудуп көрүнер — деп, ол дилээн.

Колхоз даргазы албан-дужаалче опу күзелдин-биле чоруткан. «Сылдыс» колхоз хожудангайларның хожудангайы турган Феклистовтуң мурнунда аңаа чеже дарга солушпаан дээр. Чаа дарга ажыл-агыйда күштерин шын таарыштыр тургузуп, материалдыг идиг беришкиннериниң аргазын боттандырып, чер ажылының культуразын бедидип эгелээн, ынчангаш колхоз-даа көдүрүлүп үнген. Колхозка ажыл Феклистовтуң өөредилгезинге база шаптык натпаан. Бо чылын ол агрономнуң дипломун алыр.

Чангыс сес-биле чугаалаарга Весьегонск таныттынмас аңаргап. Ол — чаа хоорай. Ол — чаартыган район. Улус массаларның ортузунче большевик партияның хөлүбиле дидим октаттынган үреэпинер үнелеп четтинмес үречимнстерни берип турар. Ленинчи улуг идеяларның чаартыкчы күжү шак ындыг-дыр.

Чаа эзлер — ажылчыннар болгаш тараачыннар, ленинчи орукту эдербишаан, черниң байлактарынга өзүлүг эзлер болуп шыдаанын ол-дур.

Яков МАКАРЕНКО.

Весьегонск хоорай, Калининн область.

делегей бо хүннерде

Ленинизмге шынчы чорук

БЕРЛИН. (СЭТА). «Ленинчи өөредиглге шынчы чорук», «Бистиң демиселивисте чаңгыс өптиң тнилелгези», «Пролетаржы интернационализмниң принциптери дээш» — ындыг өгелер-биле «Нойес дойчланд» солун коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының материалдарын парлаан.

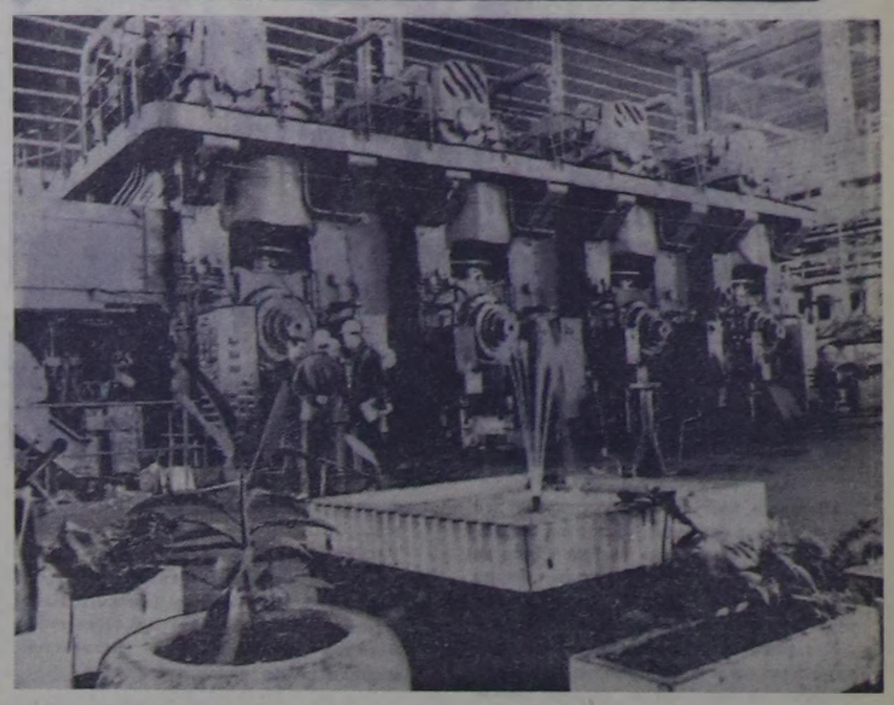
«ГСЧП-ниң Төвүлел хуралда төлээлериниң адрезинге ГДР-ниң бүгү черлериндең кээп турар хөй санныг телеграммаларга болгаш чагааларга бистиң республиканың ажылчы чоннары коммунистерниң делегей шуулганы бистиң делегей шимчээшкинивистиң чаңгыс өөрин быжыглаарынга чугула базым болур. ГДР-ниң ажылчы чоннары империализмге удур демиселге боттарының салыышкынын кинрери-биле бүгү чүвени кылырын бүзүредип турар» деп, «Нойес дойчланд» солун бижээн.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРП ТБ-ның болгаш МАР-ның чазааның органы «Үнэн» солун коммунистерниң делегей шуулганынга бараан болдурган мурнуку чүүлү «Ленинизмниң тугунуң адаа-биле» деп өгебиле парлаан. Төвүлел хуралдың киржикчилери кол кичээнгейин амгы үе-чадаа империализмге удур демиселдиң сорулгаларынга, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс өөрин быжыглаарынче салган дээрзин «Үнэн» демделээн. «Үнэниң» демделээни: «Ленинчи өөредигниң, ленинчи идеяларның ярыг чоруун камгалаары бүгү делегейниң коммунистериниң интернационалчы хүлээлгези болур».

СОФИЯ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Төвүлел хуралының ажылын тайылбырлавышаан, «Поглед» солуннуң бижээни: Москва улустарның делегей хөгжүдезининң магадылалы, коммунистиг идеяларының тнилелгезининң магадылалы болуп келген болгаш болуп артып-даа турар деп, делегейниң бүгү чурттарының коммунистери сеткилсагыжының ханызындан хүндүлел-биле илергейлээн.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Төвүлел хуралдың кол сорулгазы болза, делегейниң антиимпериалистиг фронтузуң быжыглаары болур, ынчангаш Төвүлел хурал бо айтырыгның талазы-биле яледе чедишкинни чедип алган» деп, «Касан уутисет» солун бижээн.

Солуннуң демделээни: «Бо үеде антиимпериалистиг фронтуның шинтпирлиг күжү делегейниң коммунистиг шимчээшкини болур, ында кол рольду Совет Эвилели ойнап турар.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

Азенхюттенштадт. «Ост» деп металлургия комбинадының болгаш кан прокадының цегининң тудуунга Совет Эвилели чугула техниктиг дузаламчыны көргүскеп.

Совет специалистер өөнүктерге будүрүлгени таарыштырарынга дузаалаан.

ЧУРУКТА: Соокка прокаттаарының цеги.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

КАТМАНДУ. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлаар талазы-биле бүгү-непал комитедин Катмандуда тургускан.

Непал-совет найыралдың ассоциациязынга болган хуралга непал найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери ленинчи юбилейни бүгү чуртка байырлал-биле демделээр дугайында шинтпирни хүлээп алган болгаш ленинчи байырлалдарны эрттирер комитетти 30 кижи составтыг кылдыр тургускан. Комитеттиң составынга Непалдың Күрүнө Төвүлелиниң доктаамал комитединиң кежигүнү К. М. Сингх. Национал панчаяттың депутаттары, көскү шүлүкчүлер, чогаалчылар, чурукчулар, журналистер, профессорлар болгаш өөредилге чергелериниң башкылары, студентилерниң болгаш аныяктарның төлээлекчилери кирген.

Совет чазактың Медеглелинге хамаарыштыр

Чугула ужур-дузалыг документ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Бо чылдың июнь 13-тө Совет чазактың КУР-пуң чазаанга чоруткан Медеглелин моол парлалга болгаш хөй-ниитп опза чугула документ кылдыр көрүп турар деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнаткан.

МАРП ТК-ның болгаш МАР-ның чазаанның органы «Үнэн» база Улан-Баторнуң оске-даа солуннары Совет чазактың Медеглелинниң бүрүн текстизин парлаан. Бо документинп радиога болгаш телевиденнеге каш удаа дамчыткан.

Боттарының түүлдеринге тайылбырлакчыларның демделеп турары болза Совет чазак маргыш чок фактыларга үндезилээш, Совет Эвилели биле Кыдаттың аразында чурт-девискээр талазы-биле кандыг-даа айтырыг херек кырында чок деп түвени көргүскен. Совет-кыдат кызагаарга байдалдың парыдадыышкыны түгле кыдат таланың үүлгедиишкиннериниң түңнелинде болган.

Угаан-сарыыл тиилээр ужурлуг

СОФИЯ. (СЭТА). Совет чазактың Медеглелинге хамаарыштырган редакция түүлүнге «Работническо дело» солуннуң демделээни: Совет меделгел ССРЭ биле КУР-пуң аразында харылзааларны чөгүмчударын чедип алыр күзел сиңниккеп болгаш ийи улустуң амыдыралчы эргеажыктарынга дүжүп турар. Болгар хөй-ниити Совет чазактың Медеглелинде илергейлээн турушка бүрүн каттыжып турар. Кыдат удуртукчу бөлүктериниң ортузунга угаазылалдың тнилээр үезин келген деп түве тайбыңның болгаш социализмниң херээн эргим үнелеп турар кижи бүрүзүнге билдингир болуп бар чоруур.

БТА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, «Народна «Младеж» солуннуң демделээни: Совет Эвилелинге кыдат чазактың негелделериниң барымдаа чогун Совет чазактың Медеглелинде айткан күштүг фактылар-биле сойгаланн. Бо чүгула документ ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг политиказын, тайбыңны камгалаар дээш ооң улуг сагыш салыышкынын база катап көргүскен деп, солун демделээн.

Девискээр дугайында айтырыг турбас

ВАРШАВА. (СЭТА). «ССРЭ биле КУР-пуң аразында чурт-девискээр талазы-биле кандыг-даа айтырыг чок» — ындыг эге-биле «Трибуна люду» солун КУР-биле сүмележилгени катап эгелээр дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң чазаанның Медеглелинниң текстизин көскү черинге парлаан.

Кыдат Улус Республикага хамаарыштыр ССРЭ-ниң политиказы өскерилге чок болуп келген болгаш артып-даа турар деп, «Жиче Варшавы» солун демделээн. Совет Эвилели-биле келир үеде харылзааларының дугайында кыдат удуртукчуларның алыс бодалы кандыгыл дээрзин Хабаровскиге совет-кыдат комиссияның хүралы көргүзер деп, солун бижээн.

Даштыкы парлалгадан

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Төвүлел хуралынче даштыкы парлалга улуг кичээнгейни салбышаан турар.

Депшилгелиг солуннарның арыннарында кол тема ол апарган. Төвүлел хуралдың киржикчилериниң саналдарындан допчуналдарны солуннарда парлап турар, совет улустуң аңгы-аңгы бөлүктери-биле делегацияларның ужуражылгаларын калбаа-биле чырыткан.

Ж. Помпидуну Франциянуң президентизинге соңгаанын болгаш бадылаашкынынын ийнги эзлчээнің түннелдери хөй даштыкы солуннарның арыннарында көскү черни эзлээн. «Юманите» солун ук медээни мындыг улуг эгенің адаанда парлаан: «Миллионмиллион ажылчы чоннар болгаш демократтар боттарының бадылаашкынының бээрнинден ойталаан... бадылавайн барган болгаш ак (күш чок) бюллетеньнерниң саны хөй. Помпиду дээш бадылааннар «Франциянуң политиказынга тодиргай салгаашкынны «хевээр арттырарын күзээн дээрзин «Пари-жур» солунда демделээн. Чаа президент экономиканың, саң-хөөнүң болгаш дипломатиянын берге айтырыгларын шинтпирлээр апаар дээрзин «Орор» солун медеглээн. Англияның «Дейли-Экспресс» солунда бижээни болза, Помпидунуң соңгутканы «Англияның ниити рынокка киреринге хамаарыштыр капдыг-бир маннаан өскерилгелер» болурун көргүспейн турар.

Франциянуң президентизи соңгуттурган

Парижтиң кудумчуларынга сөөлгү хүннерде таратқан соңгулда хуудустарын бөк аштаар кижилер ширбип турар. Эрткен-дүшкен чон соңгулда чарлалдары аскан калбак ханаларже көрүнместээн. Чүге дизе Франциянуң президентизин шагда-ла соңгуп калбкан. «Республиканы камгалаары дээш демократтарның эвилели» партияның болгаш ооң эвилелчилериниң кандптады Жорж Помпиду 10,8 миллион бадылаашкынбиле президент болган, а ооңбиле чаржалашкан Ален Поэр аңаа үш миллион бадылаашкын четпээн.

Ж. Помпидунуң соңгутканы онза чүве эвес. Сөөлгү үеде соңгукчуларның бодалы ооң талазынче тырттыла берген турган. Ынчалза-даа 28,9 миллион соңгукчулардан 18,6 миллион кижи соңгулдага кирипкенин айытса чогуур, чүге дизе 10,3 миллион кижи соңгулдага кирижириндең ойталаан азы күш чок бюллетеньнер киргеп. Оон ап көөрге, Ж. Помпиду болгаш А. Поэр дээш бадылаарындан үш француздуң бирээзи-ле ойталааны ол-дур. Мынчага дээр дадагалзаашкынныңарның хуузу ындыг бедик бооп көрбээн.

Бирги ээлчегде (июнь 1-де) Франциязының Коммунистиг партиязының кандидады Жак Дюкло соңгулда кампаниязын ханы демократтыг политиктиг уткалыг кылдыр көргеп. ФКП-ниң мурнундан Франциягa экономиктиг, политиктиг болгаш социал үндезин чаартылгаларның программазы ол ийдп үндүргеп. Түңнел ээлчегде эрге-чагыргада турар аңгының ийи кандидазы кайызы-даа шиптиин политика талазы-биле калбак массаларны хандыдып шыдаас үүрмек айтырыгларны чугаалап турган.

Ж. Помпиду бодуңуң соңгулда кампаниязын генерал де Голльдуң угланышкынынга шынчы болуруүче угландырып, Франциягa хамаарышпас болгаш тускайлаң даштыкы политиканы чорудары эргежок чугула деп турган.

Барын үзелдиг центристчи партияларның кандидазы А. Поэр «Европаның каттышкан штаттарын» тургузары дээш, «национал эрге-ажыктардан бедик» политиктиг организларны тургузары болгаш Англияны «Ниити рынокка» дүргеп киирери дээш туржуп турган болгай.

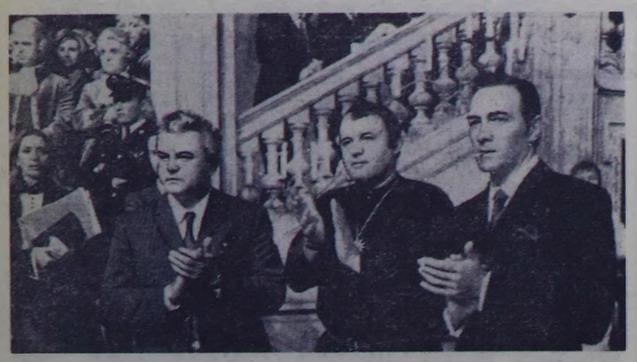
Ийнги ээлчегде чүгле эрге-чагыргада турар аңгының кандидаттары киржип турар болганда, ФКП бодуңуң соңгукчуларын соңгудага киришпес кылдыр кыйгырган. Соңгулдага киришпеин дээрге реакцияга удур демократтарның эң аар согуушкуну, чүрткә ханы демократтыг чаартылгаларны боттандырарынга ажылчыннарның болгаш демократтыг күштерниң чаңгыс аргазы болур деп, «Юманите» солун бижип турган.

ФКП-ниң туружун реакцияның күштери хажытсөдаа, ол кыйгырыгны соңгукчуларның калбак массалары

Совет специалистер өөнүктерге будүрүлгени таарыштырарынга дузаалаан.

ЧУРУКТА: Соокка прокаттаарының цеги.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

«Ветерлоо чоогунга тулчуушкун» деп чечен чогаал фильмни Италияда тыртырып турар. «Мосфильм» болгаш «Дино де Лауренпис фильм» дээр сураглыг фирма совет режиссёр Сергей Бондарчуктуң удуртулгазы-биле ол фильмни бүдүрер.

Кол рольду ойнаи күүседири-биле италия болгаш совет кино артистер-биле кадыг сураглыг америк, англи болгаш канада артистерни чалап келдирген. Массалыг сценага 15 мун ажыг кижи киржип турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) чуруктуң режиссёру Сергей Бондарчук, Род Штайгер (фильмге Наполеонның ролюн ойнап турар), Кристофер Пламмер (фильмге герцог Веллингтонскийниң ролюн ойнап турар).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАРАШТЫР КЕТТИНЕРИ

«Мода... Модадан чыдып калбас, эки, шевергин кеттинер, азы эрги модадан үштүнмас кижи» дээш чугаалаарны база дыннаан болур. Мода дээрге ийи-чаңгыс кижилерни тыпканы, оннза кижилерге хамаарбаан чүве эвес. Модаиы үениң демдектери, онзагай шынары тургузар. Ынчангаш ону барымдаалап, дурт-сын н ы я. ажыылыпын, азы-чаражын онзагай чүүлдерин кичээнгейге ап кеттинери чугула.

Космосту чагырып ап турарывыс биспиң үеивисте романтиктиг профессия сонуургалдырбас төвүнде. Мода база ам углаашкынга ч а г ы р т ы р. Ооң-биле чергелештир мурнундагы чылдарның чанчылдарын салгап, чаа элемент и л е р н и киирип турар. Бо чылдың эгезинден бээр алдынналчак, хүрен, кызыл-сарыг, түрең-бүү, ногаан өңнүг пестер модага кирген. Ак, кара азы классиктиг өң база кажан-даа модадан үнмээн. Каш-ла чылдар мурнунда холуп каап турганывыс хилиң база катап кежээки, байырлал үевин даараар пес болу бергеи. Пестүң өңүнден аңгыда оон хевирлү, угуалааш, шокарыг база янзы-бүрү хеп-зерге тазыршкан турар үжүрлүг. Янзы-бүрү крептер, твид, вельвет чижектиг пестерден кыжын, чазын хептер даарап кааспаарынче кичээнгей салып турар. Өөктер ийи талазындалда болур. Янзы-бүрү курлар, кырындан даарап кааи карманнар, шарф, бант чергелиг түүлдерни диливи-биле ажыглап болур. Тырттар өөктер база катап модада кирген. Чиңгежек узун хөрөөженнерге калбак курлуг платье тааржыр. Кежээки хепке кружево-биле шиметде тааржыр.

Хеп бот-бодунга тааржыр үжүрлүг. Модага д үүшкей платье-биле анаа тазыршпас үктүг, иликтиг азы сумкалыг чоруурга эстетиктиг эвес болур. Иликтер ам калбак башты, чоон эжектиг апарган. Лак-биле шыпкан хом, узун ыыдыг, янзы-бүрү «антиктиг иликтер сонуургалда киргеи. Олар кылаттаарга тазыричалыг.

Хөрөөженнерге модага шоолуг доктазавайн, ор кижилерниң хевиниң дугайында онзалап чугаалакадым. Чүге дээрге хөрөөженнериң хөп нуруузу «Работница», «Крестьянка», «Советская женщина» журналларны чагыып алган, ында сүмелерни эдерген, бодунуп хевинче кичээнгейин, ор кижилерге болзарга, элээп хөйүг салып турар. Ынчангаш хөрөөженнер колдуунда үениң нөгелделерине дүүштүр кеттиниң турар диле частырыг болгаш.

Ынчангаш мода ор кижилерге чүүк сүмелеп турарыл?

Ор кижилер хөрөөженнер дег эвестер. Оларның хөй кезии холуп эрттир чиңгет өңнүг азы нарын кезектерлиг, класталгалыг хептн кетпестер.

«Кижи ортузу четкеп» кижилер хевиниг улуг чазыртылгалар кылырына тура чоктар. Ынчангаш олар чанчылдарынга шыпчы болуп, модадан үнген-даа хептн кедип чоруурлар. А аныктар оон сыр өске чаңныглар. Олар үе-биле деңге базар дээш-ле холуп эрттир, чазыртылгаларже тураан, бөттарынга тазрыш п а с д а з хептн кедип алган болгулаар. Чижээ, чүвүрлерниң хончузун алгыдар дээш чамдык оолдарның дилээн, негелдезин ёзугаар олариың авалары пес көжуп, даарап, тырттар өөктер шилип турганын үтпаан боор силер. Оолдар ол хире мода сүүрүп турда, 30 хар иштинде кижилер чүвүрүнүн хончузуи холуп эрттир алгытпайн, мурнундагы чанчылынга шынчы хевээр болганнар. Хамык үжүр тергиин чаа кижи болукседырында эвес-ле болгай. Бодунга тааржыр, дурт-сынның четпес черлериниң кичээнгейни хоруулуруп, эстетиктиг негелдеге дүгжүр хеп кедери чугула.

Ынчаарга бо чылдың модазы эр кижилериң хевинге чаартылгаларны база киирегиин демдеглекседим. Оон хевири дорт, сынга тааржыр, узун дүргаар тягпер, шүгүмнар колдап турар. Пиджактың белии шала өрү, а болу узунаашаар. Оон өөгү колдуунда чанчыс шүгүмга болгаш 4—5 чедип турар. Хүндүскү пиджак дорт хевирлиг, а кежээки бажыралл пиджагы узун болгаш адаа тегерительчек. Бо чылын жилет эң-не күсенгүр кезек болур. Оон өңү чүвүрге азы пиджакка демей болуп болур. Чүвүр-биле пиджак ийи аңгыдаа өңнүг болур. Чүвүрүнүң белии шала күүлзаан, чүгле чайгы чүвүрүнүн хончузун аңдарын сүмелеп турар. Пиджактың, тонның мөөнүдүүгү бедик, лацканы калбак. Карманнары тиг аайы-биле кестинер.

Вельветтен хеп даараары калбарган. Оон хөрөктээштер, чүвүрлер, костюм-даа даарап ап болур.

Хойлеп ам эътке ойлешкек болгаш мөөнүдүүнүп бүлүүг узун азы төгөрик. Кежээки костюмге хөөвеңден кылган ак хойлеп кедер.

Галстук ор хептнн онза каастаагазы. Ол ам янзы-бүрү болур. 12 см чедип турар калбак шокарлыг галстукту кедип болур.

Иликтин бажы төгериктелчек азы дорт бүлүүн хевирлиг. Каас ийик 25 см бедик ажыктыг. Хүннүң кедер ийик узун ыыдыг, курлуг, кырын каастай даарап кааи-даа болур.

Л. НОВОПАШИНА,
амыдырал хандырылга министерствозунуң төлевилел-конструктор бюрозунуң технологу.

Е. ЧУРКИНИҢ «УЛУГ-ХЕМНИҢ ЭРИИНДЕ» ДЕП ФОТОЭТЮДУ.

Номчукчулар мактап, шүгүмчүлеп, сүмелеп тур

Амыдчы чоннарның садыг хандырылгазының талазы-биле эки байдалдарны база четпестерни ажылчын болгаш кодээ көрреспондентилер илередип, мурнакчы чүүлдерни нептередириниң, четпестерни чайладыының хемчеглерин айтып, депшилеглиг чүүлдерни садыгга болур чогууру-биле ажыглаарын совет садыгның амылдакчыларынга, чер-черниң партия, совет органнарынга сүмелеп турар. Садыг дугайында боттарының санал-оналдарын бижээн үш авторлуң чагааларындан одуругларны моон адаанда парладывыс.

☆ **КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ** «Октябрь 30 чылы» колхозунуң төвү Кунаустуг сууртда холуушкак чаңгыс магазин бар. Садыгжы мнай-бээр чоруук киила бергеиде магазин хаалгыг туруп бээр, сууртуң чурттакчылары өске сууртардан хөрөглеиин садыл ап турар. Бо чылдың май 30-де садыгжы - шолээнин алгап, чоруй барган. өске садыгжы тургузар дутайында райпо баштаар чери аазаап күүседпээн. Шолээде кижи келгиже автолавкадан чорудуп, сууртуң чурттакчыларын хандырары чугула апаргаи.

Колхозтуң экономиказы чыл келген тудум-на кедурцуп турары-биле колхозчуларның материалдыг таагай байдалы, бедиш, шиптиниң чемненилге чери бар болза дижип турар апаргаи. Кунаустуг сууп улуг орун унудла, автобус аргыжылгазы хүн бүрү үзүктешпишкин чок, автобуска олуруп алгаш мнай-бээр бээр дээш улус сууртаи хөй болур. Олар машина маиап, элээп саадай бээрлер. Столовая бар эвес, аргышкак чоп анаа-ла олурарлар. Ортельдың ажылы хайыштып турар үелерде колхозчу ажыл-шпчилер бажыңнарынга чем кылып, хөй шакты эрттирип турар. Колхоз баштаар чери, кедээ Совет, райпо баштаар чери-биле чугаалажып тургаш, столовая ажыдар айтырыгны шиптпрлээр ой келген. Колхозчулар, сууртда албан черлерниң ажылдакчылары шиптиниң чемненилге чери база күзеп турар апаргаи. Столовая ажыдар арга райпода бар, бо чугула айтырыгны шиптпрлептер болза план күүседеанинге деғүи болур, чоннуң хандырылгазынга тазрымчалыг.

Т. АДЫЯ.

* * *

☆ **ЧООН-ХЕМЧИК РАЙОННҢ** СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозунуң директизиязы ажылчынарыи күзүя чеми-биле хандырар сорудга-биле чаа столовааны дерип кылгаш, чоокта чаа ажыктар. Ниитиниң чемненилге чери кадрлар-биле хандырттырган, күзүяга чем белеткээрнинге мергежилдиг кижилерни тургускан.

Столовааны продукт аймаабиле совхоз хандырып турар. Поварларның баштайгы хүнверде белеткээн чемниң ассортиментизи албек, шынарыдар болган. Суттен, даагандан, эттеи янзы-бүрү чемнерни кылып турар. Совхозтуң төвүнге, чоок кавызынга ажыллаар турган ажылчыннар бажыңнарынга чем кылып, хөй шакты иликлерни турар апаргаи. Столовааның хүнде үш удаа ажыдып, сууртуң чурттакчылары, келген чоннуң эки шынарлыг чем-биле хандырып турар. Чаа ажыттынган ниитиниг чемненилге черинииң белеткээн чемниң ортээ чиик.

Чемниг ассортиментизин улам-на көвүдедип, эки шынарлыг белеткээш ажылчы чоннуң хандырылгазынга телептиг бараан болурун столовааның коллективиниг күзеп каалыпар.

О. СПИРИҢ-ООЛ.

* * *

☆ **УЛУГ-ХЕМ РАЙОННҢ** «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырында ажылчемниң ййи, үзеңгер бараанларының бир магазинии болгаш бир буфет ажыдап турар. Садыг четкилериң салбырының ажылчыннарын болгаш сууртда албан черлерниң ажылдакчыларының өт-бүдезии, школаларны, уруглар албан черлерни хандырып, бараан саарылгазының планнарын күүседип келген.

Үлетпүр барааннарының магазинининг садыгжылары үгбашкылар Тамара, Зоя Маскоковалар ажылчы чоннуң хереглелиге саглыы човаглыг бараан болуп, планныг даалгаларын ай, квартал сапында ажыр күүседип турарын демдеглээр херек. Кышкы үеде мал ол ажыгдан белеп ажырывас.

Кижи хөрүүнүң дамчыштыр сибирь язвазындан хөөраа ажырыр. Кижи хамыктың мурнуда аарыг малдың продуктузун ажыглаанының уламыидан оон аарыыр. Аарыг мал ажаан, аиаа даап, оон ээдин, кежии тудуп турган кижилер эптн-ле аарый бээр.

Кижилерниң аралынга сибирь язвазының тараап нептерээрин болдурбазының кол хемчээ болза, малдың ыидыг аарыын узуткаары болур. Ынчангаш малдарның аарыг-кадыын хайгаарар, баш удур тарыпшкынны кылыр, чиганнчыг малдарны аңгылаар база аарыг малдарны эмнээр, оон өлген малдың болуп өрттедир херек.

Аарыны болдурбазынга хуунун арыг-шеверн база улуг ужур-дузалыг. Мал ажаан аларап турар кижилер ажыл соонда холун ыяк савакпаи чуур, дыргаан чолдайтыр кэвер, кеште балыгны азы шыйлыг, тамаа ажыктарын, ногаан өңнүг ажыл-ижи-биле дүүштүр, ажыглаар.

Сууртда дежурный магазинии садыгжызы Строеваның ажылында узуп четпестер турда-ла, райпоопту баштаар чери (дарганы Лабачёв) кичээнгейге албайн келген. Садыгжының кол четпес талазы аралазаап, чамдыкта 4—5 хоиукта магазинии ажыттнай баргылаар. Чижээ, май 23-тен 27-ге чедир магазин хаалгыг турган. чылдагааны арага болган. Строева эзирип ап гаан, магазинии шоочалавайн баар таварылгалар турган болгай, таннын келгеи шоочалап каап тургулаан. Строева бир катап магазинге узуп келган чылдыга райпоопту дарганы Лабачёв таварылгаи ону оттуруп чоруткаиы чаңыг эвес болгай.

Магазин эргелекчиивиниг төлеп чок чоруун Ак-Туруг кодээ Советтиң күүскому бодунуп хуралынга чугаалажып көргеп. ажыдан үндурер дугайында шиптпр үндуртеп турда, Арыг-Үзүүнде райпоопту дарганы Лабачёв таварылгаи ону оттуруп чоруткаиы чаңыг эвес болгай.

Строева шуурмак-биле ажыдып, садыглавышпаан. Хөй ниитиниң хөреглиниң тудуп. ажылчы чоннарның хандырылгазынга бараан болур киижиниң хандырылгазынга бараан болур киижиниң байдалы мындыг турда, райпоопту баштаар чериниң дарганы Лабачёвтуң эптежии кезеги канчап-даа таарышпас.

М. ДАДАР-ООЛ.

АДА-ИЕЛЕРГЕ

ЧАЙГЫ ХҮННЕР ХАЛАС ЭРТПЕЗИН

Өөредилге чылы тонгеи. Номнар, кыдыраштар шыжаттыгнан. Шүүтү бергелер сооавда калган. Мурнувуста — хүннзареткээи чай. Экизии чүү дээр оиу.

Өөреиикчи чораан кижи бүрүзү школачыларның иштики сагыш-сеткилин, бодалдарын эки билир. Ынчангаш, өөреиикчи бүрүзүиге чайын эки дыштанып, арга-арыг, хоову, шолдун ү ярг агзарында «эптпп», эът, мага-бодуп, кадмкшылын үлем-на бижыглаарын сүмелээр бис.

Ынчалзажок дыштанырга чүгле од эвес. Өөредилге кажан-даа үламчылаар үжүрлүг. Класска үартип турган ол-ла кичээлдер бойдустуң каас-чараш чүрүмалыгыга бүрүтгиирп долгандыр турун турар амыдыралдың хостуг агзымнига артер. Ындыг киичээлдер салгакчыларын хөй-хөй күзел-бодалдарын хайыыктырып, оларны чараш, мөөг-шынарлыг ажыл-чанга чайгаар-ла эккээр. Чүге дээр ге олар амыдыралдың долгандыр турун турар чүрүмалын боттарының, карактарыбиле көрүп, холдары-биле тудуп турарыгар болгай.

Өөредилгениң бо хевирп, иургулайында, ада-иениң үдуртулгазында турар. Ынчала-даа чамдык ада-иелер боттарының школачы уруглары-биле бодалдарынга дүүжүп, оларның-биле чергелештпвишпаан дыштанылгазын үдамчылаар. Школачыларның чайгы дыштанылгазын билдирлит организастазары — ог-бүле бүрүзүнүң эн чугула кижизидикчи күзелгеи болур.

Хөй-хөй оолдар, уруглар чайгы дыштанылгазын дагерьлерге аргыларып, төрээн черлеринге дедгемнерин эргеи кезиивишаан, ажыктыг, солун турачы походтарны кылып турарлар. Аныяк техниктер станциязының ажылынга, уран чүүлге болгаш спортчу маргылдааларга-даа оларның киржилгеин улуг.

Бойдустуң чурумалы бичии уругларга чүгле кадыкшылды немеп турар эвес, оларның иштики сагыш-сеткилиы улам сайгырадыы, ажыл-чанның база чаартыл турар. Бо дутайында шыпгарлгай орус педагог К. Д. Ушинскийнин сактышкынныларындан-даа көруп боор бис: «Аздыынаптаи күс, айырап-каас час-даа, карак четпес делгемнер, хайыыл чылар хемнер, хөлдер бистиң кижизидикчилеривис болбаан деп бе?»

Уруглар огородка-даа ажылдап, фермаларга-даа дуалажыр. Үнүттерден, насекомнардан база минералдардан коллекциялар-даа чыыр. Каракка көзүген бүгү-ле үүвени школ шаа-биле чуруп, агаар-бойдустуң хыналдазын чорудуп, сылдыс чайнаап дүвеки дээрии-даа шинчилээлер. Кат-чиниг, моөгүнү-даа чыып, хемнер, хөлдерден бажыктап, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү ажыдарынче нанг ынакшыл, ханы сонуургалбиле шыпны бозурер.

Янаы-бүрү ажыл уруглариы бүгү талазы-биле болбаазарадыр. Оларның кичээнгейи белдүүп, карактары көскү, кулактары дыңнаатыр апаар. Ынчангаш күүүн школага кээрде өөредилгеге сундулуг, эртем-билигниң үндезиниң уламчылап шинээдиринге хандыкшылдыг болур.

Ада-иениң мурнунда база бир кол сорулга — уруглардың чайгы номчулгазы. «Номчулга—өөредилгениң үндезини» деп А. С. Пушкинда бадыткап чораан болгай. Ол бодал бистиң хүнеривиске чедир хамызы-биле шын болоп артыш калган. Уруглар-ның ёзулуг культурлуг кижилер болауи дизе, оларның номта ынакшылын күүтелдиринер. Ынчан ном оларның ынак өңнүг апаар.

Чайгы дыштанылгазының үезинде, бир-ле дутаарында, школаның сүмелээн номчулгазы дээрге. Чүге дээрге оглар-өрткен темаларны бижыглаарыга дузалаашаан, дараазында класстың өөредилге программазыга дүүштүр сорук киприкчи идир болур. Ынчалза-да бүгү дыштанылгазны чүгле номчугаже (өөредилгеже) үглаар дээр болза шын эвес. Олу үүзе солуп ажыллар-биле, оюн-тогаа-биле холбаары чугула.

К. БЕГЗИ,
башкы.

Тес-Хем район.

Сибирь язвазы болгаш оны болдурбазы

Сибирь язвазы—дириг амытаннарның халдавырлыг заразы. Ол кижиге-даа халдап болур. Малдың азы кижиниң органиэмизиге оның микробтар—ол аарыгның өөскүдүкчулери кире бергеиде, азырыг эгелээр. Өөке микробтарга бодаарга, сибирь язвазының микробтары тазырмчча чок байлдларга тавырышкында өлүг бербес, а мукгаш хавыктыг апаар. Ол мукгаш хавыктыг иштинге микроб дирит чоруур, изирге, соорга, кургаарга болгаш эм аймаа-биле чуурга белеп өлбес, дыка быжыг турушгуг апаар.

Азырал амытаннардан хой, инек, теве, чылгы мал, иви сибирь язвазындан аарый берип болур. Малдарның колдуунда-ла ижии-шөйүндузуг оон аарыыр. Кижиниң колдуунда эът-кежи аарыыр. Кеш чарлып, шыймактаы бергеиде, халдавыр өөскүдүкүзу ынаар киргеиде, кижиниң кежи аарый бээр. 2—5 хонук өртеиде, халдавыр кирген черге, кара-быт ызырганынга дөмей, кызыл өңнүг бичии шивишки бар апаар. Оон ур болбаандала шивишки орнунга ханналчак ирииниг оюлган тыпты бээр. Оюлган чарлып, ирини төктүп, сибирь язвазының калгазы деп адаар балыг апаар. Балыгның аксы карара кадаа бээр, оон кыныларындан ханныг ириң төктүр. Сибирь язвазының кадагазы ларышкылыг эвес, ону долгандыр кеш кара-көк, ыжык болур. Аараи кижи 2—3 хонганда (эъзи изирир), (аар таварылгага 39—40 градус, чиик болганда 37—37,5 градус чедер), суларгай болур, бажы дескинер, чүрээ дүргеи согар, ниити байдалы кошкаар. Ол аарыгында-хаал кижиниң өкпезиниге болгаш ижии-шөйүндузунгедаа дээптер болгулаар. Ындыг таварылгада аарыг берге болгаш амы-тынга айыылдыг болур.

Сибирь язвазының тараап нептерээрииге удур чедишкининг демисежир болгаш оон халдавырыындан болун камгалаар төлээде, ол аарыгның өөскүдүкчүлери мал-маганның болгаш кижиниң организминче канчап кире бээрии билип алыры эргежок чугула. Сибирь язвазының микробтары аарыг амытанның организминден оон үнгеи чүүлдер-биле кады эндере үнүп турар. Бир эвес чайгы үеде оларга аарыг мал өлүттап турган болза, анда ук аарыгның өөскүдүкчү микробтары эндере чыдып калыр болгаш мукгаш хавыктыг апаар. Черинк кыры-биле аккан суг ол хавыктыг микробтарны ыралыр апаар. Мал өлүгеиии читтеш, сибирь язвазының микробтарын кады ажырып турар. Демги хавыктыг микробтар малдың иштиниге баргаш, частып өөүп, аарыгны өөскүдер.

Сибирь язвазының хавыктыг микробтары хөрүүге 10—12 чыл дургузунда олчаан чыдар болганда, оон-биле демисежир кончуг берге. Мал чугле өлүп-сиген чиген эвес, харын ол ышкаш болун ымыраа, сээк, маас болгаш шаапкак шыпыртарга белин сибирь язвазындан аарый бээр. Сибирь язвазындан аарый малдың ханын соруп алган маастың, шаапкактың организмиге ук аарыгның микробтары алаан кан хонуктарның дургузунда хевээр артар дээрзин демдеглээр херек. Кышкы үеде мал ол аарыгдан белеп ажрывас.

Кижи хөрүүнүң дамчыштыр сибирь язвазындан хөөраа ажырыр. Кижи хамыктың мурнуда аарыг малдың продуктузун ажыглаанының уламыидан оон аарыыр. Аарыг мал ажаан, аиаа даап, оон ээдин, кежии тудуп турган кижилер эптн-ле аарый бээр.

Кижилерниң аралынга сибирь язвазының тараап нептерээрин болдурбазының кол хемчээ болза, малдың ыидыг аарыын узуткаары болур. Ынчангаш малдарның аарыг-кадыын хайгаарар, баш удур тарыпшкынны кылыр, чиганнчыг малдарны аңгылаар база аарыг малдарны эмнээр, оон өлген малдың болуп өрттедир херек.

Аарыны болдурбазынга хуунун арыг-шеверн база улуг ужур-дузалыг. Мал ажаан аларап турар кижилер ажыл соонда холун ыяк савакпаи чуур, дыргаан чолдайтыр кэвер, кеште балыгны азы шыйлыг, тамаа ажыктарын, ногаан өңнүг ажыл-ижи-биле дүүштүр, ажыглаар.

Сууртда дежурный магазинии садыгжызы Строеваның ажылында узуп четпестер турда-ла, райпоопту баштаар чери (дарганы Лабачёв) кичээнгейге албайн келген. Садыгжының кол четпес талазы аралазаап, чамдыкта 4—5 хоиукта магазинии ажыттнай баргылаар. Чижээ, май 23-тен 27-ге чедир магазин хаалгыг турган. чылдагааны арага болган. Строева эзирип ап гаан, магазинии шоочалавайн баар таварылгаларны турган болгай, таннын келгеи шоочалап каап тургулаан. Строева бир катап магазинге узуп келган чылдыга райпоопту дарганы Лабачёв таварылгаи ону оттуруп чоруткаиы чаңыг эвес болгай.

Магазин эргелекчиивиниг төлеп чок чоруун Ак-Туруг кодээ Советтиң күүскому бодунуп хуралынга чугаалажып көргеп. ажыдан үндурер дугайында шиптпр үндуртеп турда, Арыг-Үзүүнде райпоопту дарганы Лабачёв таварылгаи ону оттуруп чоруткаиы чаңыг эвес болгай.

Магазин эргелекчиивиниг төлеп чок чоруун Ак-Туруг кодээ Советтиң күүскому бодунуп хуралынга чугаалажып көргеп. ажыдан үндурер дугайында шиптпр үндуртеп турда, Арыг-Үзүүнде райпоопту дарганы Лабачёв таварылгаи ону оттуруп чоруткаиы чаңыг эвес болгай.

Редактормуң оралакчызы
С. К. ШОПУУ.

ТЕХНИКТИГ ОРТУМАК ЭРТЕМНИ ЧЕДИП АЛЫРЫН КҮЗЭЭН АНЫЯКТАРНЫ КЫЗЫЛДЫҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ТЕХНИКУМУ ЧАЛАП ТУР

1969—70 өөредилге чылында техникум дараазында түскай мергежилдерге суругуулдарны хүлээп алыр:

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫР

Сес чыл школазын доосканнарны
Үлетпүр болгаш ниити тудуг
Казымал байлактарны болбаазырадыры
Тудугда планнаашкын

Ортумак школа доосканнарны
Үлетпүр болгаш ниити тудуг

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР

Сес болгаш он класс доосканнарны
Үлетпүр болгаш ниити тудуг.
Техникум будурүлге болгаш төлевилел организациларынга ажыыдаар тудуг техниктери, план ажылдакчыларын, казымал байлактар болбаазырадыр фабрикаларга ажыыдаар ортумак эртеминг түскай эртемнигерии белеткээр.

ӨӨРЕНИР ХУУСААЗЫ

Үлетпүр болгаш ниити тудугга: сес класс доосканнар — 3 чыл 6 ай, ортумак школа доосканнар — 2 чыл 6 ай.
Казымал байлактарны болбаазырадырынга — 3 чыл 10 ай.
Кежээки салбырга — 4 чыл 6 ай.
Хүндүскү салбырга кирерииң, билдиринишкиннерин июнь 1-деи июль 31-ге чедир хүлээп алыр.
Кежээки салбырга кирерииң билдиринишкиннерии июнь 1-деи июль 21-ге чедир хүлээп алыр.
Хүндүскү болгаш кежээки салбырларже кирип турарлар моон адаанда эртемнерге шылгалда тудар:

Сес чыл школазыи доосканнар:
математиканга (аас-биле), орус дылга (диктант)

ортумак школа доосканнар:
математика — (аас-биле), литературага (чогаадыг)

Хүндүскү салбырга кирерииң шылгалдаазы август 1-деи 20-ге чедир, кежээки салбырга — июль 20-деи июль 31-ге чедир.
Кирерииң дугайында билдиринишкиннр боду эккеп бээр ийикпе, азы почта-биле чорудуп болур.
Билдиринишкиие мындыг документилерни кожар:
Школаны доосканының дугайында херечилел, донгу намдар, эмчи шынзылгазы (№ 286), хемчээли 3×4 үш фото-чурук.
(Паспортуи азы төрүттүнгенниин херечилелии болгаш шериг биледии азы шеирите хамаржыр херечилелии болу алгаи келир.
Техникумиуң хүндүскү салбырында хүлээп алганнарны ниити чурттаар чер-биле болгаш стипендия-биле хандырар.
Тыва өөреиикчилерии күрүеиии долу хандырылгазынга хүлээп алыр.
Документилерии бо адреспе чорудар:
Кызыл хсорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 30. Телефоннар 28-09, 24-55.

ДИРЕКЦИЯ.

КЫЗЫЛ АЭРОПОРТУНДА ЧАА ПАРИКМАХЕРСКАЯ ажыттынганын хоорайның амыдырал хандырылга комбинады чарлап тур.
Парикмахерская ЭРТЕНГИНИҢ 8 ШАКТАН КЕЖЭЭКИНИҢ 5 ШАККА ЧЕДИР АЖЫЛДААР.

КИНО

ИЮНЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «24—25 эвл кезбес» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, «Совет кино № 16», «Сэзи мөдээ», «24—25 эвл кезбес» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Быжыг орешек» 11.30, 1.50, «Агаарга ужуралдар» (1-тп, 2-ги сериялары) 3.30, 6.20, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Канюк куйиуң чажызы» 3, «Плющихте үш терек» (делгем экраннуг) 5, 7, 9 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторга 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кизизиниң 35-21, харыысалгалы секретарының 23-35, партийни амыдырал кизизиниң 23-54, культура кизизиниң 37-13, көзээ ажыл-агый кизизиниң 21-47, үлетпүр кизизиниң 22-64, чагаа база-совет түргузуу кизизиниң 21-27, информация кизизиниң 20-60, бухгалтериянын 21-75, корректораларның 27-41. Солун келгейи бергеиде 32-75 телефоиче эдилер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга арелелиниң типографизы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00167.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгидээлеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 19 ЧЕТВЕРГ № 141 (7967)

Өртээ 2 көп.

В. И. Ленинге — делегей Чөвүлел хуралының киржикчилеринден

Июнь 17-де коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылы чедиишкинниг дүжүлген соонда дораан-на, акы-дүңма 75 партияларны төлээзээн төлээлекчилер Кызыл шөлге чеде бергеп.

В. И. Ленининиң Мавзолейинге венокту салган, ооң кызыл кожааларында бижээни болза: «В. И. Ленинге коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының киржикчилеринден».

— Минута иштинде ыыт чок. Акы-дүңма партияларның төлээлери делегей пролетариалының баштыңчымаының тураскаалын, ады Улуг Октябрьның типлелгезинниң, делегейниң социал овуруи чаарткан революстуг улуг бөттенимишкиннарының символу болуп бергеп кижениң тураскаалын ханы хүндүткел-биле бүүлээп. Олар империализмге болгаш реакцияга удур чаныш-сынын чок демнеелгиге, чайгылын чок интернационалчыга, бистиң революстуг үевистиң өлүм чок генийиге ханы хүндүткелдиг бүүлалын кылган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди июнь 17-де Кремльдиң Съездилер ордузунга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының киржикчилеринге алдар кылдыр хүлээп алыышкын кылган.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев аңаа байыр чедирип чүве чугаалаан,

(СЭТА).

★ ★ ★

КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫНГА Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Эргим даштыкы өөнүктер болгаш акы-дүңмалар!

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бодунуң ажылын чедиишкинниг дооскан.

Улуг болгаш үре-түнелдиг ажылывысты доозуп, ажылчын столду, чогаадыкчы чугаалажыышкыннар столун байырлалдың столу-биле солуп каныывыста, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң өөмүзээниден, бистиң чуртуң бүгү коммунистериниң өөмүзээниден маңаа, бо хүлээп алыышкынга, бистиң партияның болгаш бүгү совет улустуң эргим аалчылары болур акы-дүңма партияларның төлээлекчилериниң үреткиниң ханызынган байыры чедирерин чөпшээреп көрүнер. **(Адыш часкаашкыны).**

Совет коммунистер бистерге — коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо хире улуг төлээлекчи ужуражымышкыны бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалы — Москвага болганы улуг алдар-дыр.

Империализмге удур бистиң кады демиселивисче, бистиң ниити өөдүр улуг соруглаларывыс дээш бүгү коммунистерниң күжениишкиннерин болгаш сырый каттыжыышкынын каттыштырарынга бо Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң төөгүүзүнге эң чугула болуушкун болуп киреп дээринге бүзүрээр бис.

Ынчангаш ол болза, хөй партияларның коммунистериниң үреткиниң коллективтиг күжениишкиннерин кылырының ажы үлегерин берген.

Чөвүлел хуралга болган ханы болгаш принципиалдыг, ажыл-херекчи, хостуг болгаш ажыт-чажыт чок чугаалажыышкыннар — тус-тус партияларның үзел-бодалдарын болгаш үнелээшкиннерин дөмейлеп көөр, тодаргайы-биле, кандыг-даа ындыг кызыгаарлаашкынныар чокка бистиң шимчээшкинниривистиң чугула айтырыгларын чугаалажып көөр арганы берген. Ооң түнелиинде бистиң революсчу теориявыстың хөгжүлдезинге чаа чугула салыышкын кылдынган деп черле чугаалап болур. Акы-дүңма хөй-хөй партияларның удуртукчуларының чугааларынга марксизм-ленинчи теорияны делегейниң янзы-бүрү районнарында байдалдың онза түүлериниң болгаш демиселдиң түскай байдалдарынга тодаргай ажыглап хереглээриниң дүржүлгазы илереп турду. Ниитизи-биле алырга, бистиң Чөвүлел хуралывыстың хүн айтырыының кол айтырыын чугаалажып көрген чорук бүгү коммунистиниң шимчээшкинин болгаш Чөвүлел хуралдың киржикчиин болуп турар партия бүрүзүн байлакшыдып, акы-дүңма партияларның үнелиг дүржүлгаларын ажыглаар талазы-биле биске дузаны чедирер дээримге чигинниг турбас.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алган документилери бистиң ниити демиселдивиске чаа чепсекти бистерниң шуптузуска берип турар-дыр. Империалистиг агрессия болган дарлал-биле моон соңгаарры демиселдиң оруктарын улам тода көөрүнге ол документилер бүгү чуртталрның коммунистеринге болгаш ажылчы чонналрынга дузалаар. Бо документилер улустарның хостаталының, тайбыңының болгаш аас-кежиинниң хөрээ дээш чер кырында туржуп турар ак сеткилдиг, депшилгелиг бүгү күштерге бистиң акы-дүңма кады кыйгырыывыс болуп, делегейге дыңналыр.

Документилерни хүлээп алганы — ол дээрге, ыңнаа төлээлээн партия бүрүзүнүң моон соңгаарры кылыр үжүрүт улуг ажылынга чүгле үнелиин болур деп чүве билдинигир. Ынчалза-даа ол эки болгаш идегелдиг үнелиин болур деп, бүзүрел-биле чугаалап болур. **(Адыш часкаашкыны).** Империализмниң, реакцияның болгаш дайынның күштерингe удур коммунистерниң акы-дүңма чаңгыс эвин быжыглаарынга чугула үеваданы ол илергейлеп турар. Бүзүрээр чорукту сеткилсагыжым, бистиң херээвистиң чаа-чаа тиилелгелеринге, бистиң шимчээшкинниивистиң улам ынай сырый каттыштырарынга бүзүрелди ол берип турар.

Күштүг, дуржулгалыг болгаш оптуг аңгы дайзыны-биле кавысты демисел аайы-биле эштеривистиң бедиң-биле үнелээни, а ол ышкаш бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнеливистиң үндезилекчизи болгаш башкы Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнга тураскаал болдурган документивиг Чөвүлел хуралга хүлээп алганы бистерниң, совет коммунистерни болгаш бистиң бүгү совет улузувусту сорук кирип турар.

Маркстың — Ленининиң өөредиинге, пролетарлы интернационализмниң принциптеринге чайгылыш чок шынчы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бистиң шимчээшкинниивисти мурнунга, дедегейниң антиимпериалистиг бүгү күштериниң мурнунга бистиң Чөвүлел хуралывыстың түнелдериниң ажылдыг турар чаа перспективаларын амыдыралга боттанырарынга дузалаар дээш күштерин харамнанмазын силерге бүзүредирин чөпшээреп көрүнер, эргим эштер.

Эргим өөнүктер!

Ажыл, чугаалажылгаларның үезин биидиртпейн эрттир. Дүүн чаа-ла Москвага келгеннер-биле холбаштыр силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип турган ышкаш кылдыр сагындырып келирдир. Ындыг таварылгаларда кезээде болуп турары ышкаш, силер-биле чарлыры бистерге, биче када үндарантыг болур боор.

Совет коммунистерден, 240 миллион бүгү совет улустан эң ыяш байырны силерниң партияларыңарга, силерниң чурттарыңарның ажылчыннарыга, тараачыннарыга, интеллигендияңарга дамчыларын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының өөмүзээнинден силердеи дилээрин чөпшээреп көрүнер. **(Адыш часкаашкыны)**

Силерниң кадыкнар ээш, эргим эштер болгаш дайынчы өөнүктер!

Дарлалга, мөлүүгделге болгаш элетдел-түргедиге удур, улустарның хостаалгазы дээш, кижи төрелгетеңиин чырыткылыг келир үеэн дээш бистиң ыдыктыг демиселивисти чедиишкиин дээш!

Бүгү чурттарның коммунистериниң чаңгыс эвин делгереңер!

Коммунизм делгереңнээ! (Дикиттинг. үргүлүзээн адыш часкаашкыны, шуптуруп келген).

МОСКВА. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы «АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМПСЕЛДИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БАЗА КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ, АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ БҮГҮ КҮШТЕРИНИҢ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ» деп КОЛ ДОКУМЕНТИГЕ СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ат салып олурары.

СЭТА-ның телефотозу.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы

Июнь 17-де коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының хуралы Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары эш Р. Арисменидиниң даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Чөвүлел хуралдың «Амгы үеэ чадада империализмге удур демиселдиң соруглагы база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви» деп Кол документизин хүлээп алган. Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының ою» деп Кыйгырыгны база чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Чөвүлел хуралдың киржикчилери ол документилерни хүлээп алганын адыш часкаашкыны-биле үткаан.

Швециариның Күш-ажыл партиязының Удуртукчу комитединиң кежигүзү болгаш ТК-ның секретары эш **Я. Лехляйтер.** Хосталганың болгаш социализмниң партиязының (Марокко) Чиңгине секретары эш **Али Ята.** Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш **Дж. Голлан** Кол документиге хамаарыштыр боттарының партиаларының туруштарын тайылбырлап чүве чугаалаан.

Эш **Р. Арисменди** түнел чүве чугаалаан.

Делегаттар коммунистерниң гимнизи «Интернационалды» ырлап күүсеткен.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы бодунуң ажылын доозкан.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ ССРЭ-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Дүжүт ажаан алышкынын болгаш 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хавдырар талазы-биле хемчелер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Дүжүт ажаан алышкынын кыска хуусаада чидириг чок, чогуур үеэнде бедик шынарлыг чорудар база тараа болгаш чер ажылынын өске-даа продуктуларын садыл алырының планын доздур болгаш ажыр күүседир база оларны дажыглаарын болгаш кадагаларын хандырар соруглабиле колхозтарның, совхозтарның, белеткел болгаш транспорт организацияларының дүжүт ажаан алышкынынга болгаш 1969 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге чогуур үеэнде белеткеңгеп турарын хандырарын партия, совет органнарта, чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарынга, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларынга СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделя хүлээткен.

Колхозтарга, совхозтарга, тараа хүлээп алыр пунктуларга болгаш күрүнениң өскеда көдээ ажыл-агый база тараа хүлээп алыр будурулгелерине машиналарны, дериилерин, нефть продуктуларын болгаш материалдарны 1969 чылдың дүжүдүн ажаан алырына немей түскайлап бээр.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң белеткелдерниң күрүне комитеди тараа хүлээп алыр будурулгелериниң 1969 чылдың дүжүдүнүн тараазын хүлээп алырына белеткелиг чогуур үеэнде доозар, хөй чүктүг автомобильдерден болгаш автопоездилерден тараанны эң дүрген дүжүрер талазы-биле эргежок чугула хемчегерни, бар турар автомобиль чүгү дүжүрер машиналарны эдектыып база чаалырын тургузуп тургаш, оларга чорудар хүлээлгелиглер. Кадрлар белеткээринин болгаш мергежил бедидериниң планын доктаткан хуусаазында күүседирин хандырар, тараа хүлээп алыр будурулгелерин улуртур кадрлар болгаш тускай эртемнигдер-биле, а ол ышкаш тараа кургадыкчыларын, механизаторларны, электриктерни, дабораятыларны, тараа сайгарыкчыларын болгаш саналжылга кылыр кижилерни белеткээринче кол кичээнгейни салып турган, массалыг мергежилдин ажылчыннары-биле бүрүн четчелээр.

1969 чылдың дүжүдүн ажаан алырына бо доктаалда тодаратгыган чамдык министерстволар болгаш ведомстволардан өске бүгү будурулгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларының чүк автомашиналарының чолаачылары болгаш сеңгелге чепсектери-биле кады, оларның кол ажылынга карага чок кылдыр хаара тударын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээреэн.

Хаара туттунган автомашиналарны автоажыл-агыйларга, совхозтарга, колхозтарга быжыглаарының болгаш олардан автоколоннаар тургузаарының, а ол ышкаш автомашиналарны артык кезектер, сеңгелге чепсектери-биле хандырарының чурумун доктаадырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даскан.

Чүк автомашиналарының, тракторларының болгаш комбайннарының үрелиишкиннерин шалыпкын чайладыр соруга-биле, төлевилелдит сеңгелге мастерскаяларын совхозтарга болгаш колхозтарга белдирлерниң база агрегаттарының эргежок чугула солчулга фондузун тургузарын сүмелээн. Чүк автомобильдериниң тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын дүн-хүн дургузунда дажыглаарын организастаарны чугула деп көрген. Ол соруга-биле ажаан алышкынга киржир бүгү автомобильдериниң бирээзинге-ле ийи чолаачы турар кылдыр, бир эвес чугула апарза, өске адырларда чолаачыларны киржиштирип тургаш, четчелээрин эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдерин, крайларның, областарның күүскомнарын хандырар хүүлээлиг.

Тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын, а ол ышкаш силос массазы дажыглаарынче чорутукан чолаачыларның, сеңгелгелерниң, механиктериниң, автоколоннаның начальниктериниң болгаш диспетчерлериниң айза ортумак шалыңының 75 хуузу, ынчалза-даа оларның тарифтиг шалыңындан эвээш эвеин, кол ажылдан турар черниден бүгү командировкаларының дургузунда алыр кылдыр хевээр арттырар. Аймытынган түүнү ол ажылдакчыларның кол ажылдан турар черлери боттарының акша-хөрөнгизинден төлеп бээр. Ажаалтаже чорутукан киживлерге орук шүүделин төлевес.

Хөй чүк чүдүрер болгаш кожуудуг автомобильдерге (автопоездилерге) тараа болгаш 1969 чылдың дүжүдүнүн өске-даа продуктуларын дажыглаар чолаачыларга шалың тарифиниң 25 хуузун немелде шаңналдыг кылдыр төлээрин доктаатткан. Шаңналды эдилчег онзагайдаын доктаатткан хуусаанын дургузунда эдилчег саңында күүсеткенде ажылының түнелин ёзугаар төлээр.

Совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне будурулгелериниң ажаан алышкын үезинде комбайнга ажылдаан тракторист-машинистерине ажыл-агыйла доктааттынган эдилчег нормазын эки шынарлыг, чидириг чок күүсеткени дээш 2-ден 4 центнер чедир тараанны халас бээрин чөпшээреэн.

Комбайн агрегаттарының өске ажылдакчыларына комбайнерге берген тараанны: тракторист-машинистке 80 хуузун, комбайнериниң дузалакчызынга болгаш чолаачыга — 70, көпээнекчиге—50 хуузун бээр. Тракторист-машинистерниң, комбайнерлериниң болгаш өске-даа ажылдакчыларның күзээнин ёзугаар натура төлевирин ону күрүнеге садар өртектиң чижээнге акша-биле солаан туруп болур.

Сибирьниң, Уралдың, Ыракы Чөөн чүктүң ажыл-агыйларына болгаш Казахстанның күр чер районнарынга тараанны тавычалай кезеринге жатката ажылдаан тракторист-машинистерге ажылдаанының массалыг үезинин баштайгы чеди хонуунда, а арткан өске чердерге баштайгы беш хонуунда ажаан алдылган культура бүрүзүнүң тектар санындан 0,5 кг. чолак-тараанның тектарындаа-на 1,5 кг тараанны дүжүттүр болгаш ажаалдаанын байдалынга дүүштүр бээр.

Совхозтарның болгаш өскеда күрүне будурулгелериниң ажылдакчыларын шаңналмактаарының бо доктаалда сумелээн аргаларын ажыглаарын колхозтарга сумелээн.

Хоорайларның, ажылчын суурларының, чурттакчылыг көдээ черлериниң күш-ажыл шыдлар кижилерин республикаларның, крайларның, областарның иштики курлавырындан, ажыл-агый удуртукчуларыбиле дугуражуп тургаш, овагай байдал кылдыр көдээ ажыл-агый ажылдарынга болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларга 1969 чылда киниришпирер эргежок эвилел республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң берген.

Көдээ ажыл-агый ажылдарынга болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларга хаара туттунган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының айда ортумак ажыл төлевирининг 50 хуузун кол ажылдан турар черниден алыры бо доктаалды ёзугаар артар. Ол түнүү будурулгелер болгаш организациялар бодунуң херенгизинден төлээр. Маңаа хамаарыштыр көдээ ажыл-агый ажылдарынга болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларга киниришпирген киживлерге орук шүүделин бербес. Көдээ ажыл-агый ажылдарынга киниришпирер чөпшээ күш-ажылының болгаш чоруунун төлевирининг чурумун доктаадырын эвилел республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даскан.

Комбайнерлериниң, механик-комбайнерлериниң, трактористериниң болгаш лафеттиг жатказар машинистериниң ортумак ажыл төлевирининг 75 хуузу кол ажылдан турар черинден алыр кылдыр артар. Ол түнүү механизаторларның ажылдан турары будурулгелер болгаш организациялар боттарының херенгизи-биле төлээр болгаш ажыл төлевирининг фондузунга кирбес. Маңаа хамаарыштыр командировкалаан механизаторларга орук шүүделин төлевес.

Тараа сөөртүүнге 2 эдилчегиг (1 автомобильге 2 чолаачы) ажылдаар чолаачыларга автомобильдерниң дүн-түнде 20 шактан эвээш эвес үеэктел чок ажылдарын хандырганы дээш тарифтиг шалыңының 20 хуузу, а Сибирь болгаш Уралга — 40 хуузу чедир немелде шаңналды бо чылың кииреринге чөпшээреэн. Шаңналды дүн-түнде ажылдың түнелин-биле дүн-хүнүң даалгазын күүсеткенде болгаш машиналы тараазынга дүн-түнде ажылдаарынга беден кылдыр хүлээткенде, ынчан санап бээр.

1969 чылга колхоз, совхозтарга ажылдың эң шыңгыы үелеринде үзелтүр, транспорт болгаш өске-даа будурулгелерден, албан черлеринден болгаш организациялардан тракторларны, автобензовозтарны башкарыкчыларыбиле кады, а ол ышкаш трактористмашинистерни, өске-даа механизаторларны болгаш чолаачыларны ол черлерниң планныг овааладаын күүсединге караага болдурбайн киниришпирерин эвилел республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээреэн.

«1969 чылдың дүжүдүнүн продуктуларын автомобильдиг ажыглаарының тергини» деп хүндүлүг аттыг турускаш, облкүүскомунуң, крайкүүскомунуң, республикаларның Министрлер Чөвүлелиниң хүндүлел бижии-биле кады тыңсын турарын эвилел республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге сумелээн.

1969 чылда көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн ажаан алырынга колхозтарның болгаш совхозтарның белеткеңнирине база ону чорударынга үлетпүр будурулгелериниң талазындан шефтээшкиннер организастаарын эвилел республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия райкомнарынга, обкомнарынга, райкомнарынга, үлетпүр будурулгелеринде парторганизациялардың саналдаан.

Партия, совет, көдээ ажыл-агый, комсомол болгаш профэвилел организациялары, колхозтар болгаш совхозтар 1969 чылда тараанның, техниктиг культураларының болгаш өскелериниң-даа бедик дүжүдүн алыр, ажаан алышкынны чидириг чок чорудар, мал чемин четчири-биле белеткээр, тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын күрүнеге саларының планын доздур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү хемчегерни алыр дээринге бижыг бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзели илергейлээн.

БИСТИҢ республикада

ПЛАНДАН АЖЫР

Кызылдың түүйбу заводунуң коллективи беш чыл планының дөртүү чылын будурулгезинің көргүзүглери-биле эгелээн. Эрткен беш айларның будурулге планын 100,9 хуу күүсеткеп. Республиканың тудугжуларынга планнан ажыр 49 муң түүйбуну берген. Продукция сайгарарының планы база-да ажыр күүсеттингеп. Күш-ажылдың будурунчулуг планда көрүнгенинден 9 хуу бедээн.

Ажылчыннар хүннүң-не планнан ажыр 74 муң кезек түүйбуну будуруп үндүрүп турар.

Шудургу ажыл

Улуг-Хем даҗын улгадып, чамдык черлерде савазын ажып турары-биле ыяш салдаашкыны аңдыгыында савдап турар. Салдаашкын эгелээнинден бээр Кызылга муң кубометрден бичe хөй ыяш салдап чедиртингеп. Майда Ырбанның ыяш белеткелчилери 4838 кубометр ыяшты салдадырынга белеткээн, ынчангаш ыяшты белеткээринің болгаш аргадан үндүр сөөртүрүүн планын 723 кубометрге ажыр күүсеткенвер.

Ниитизи-биле алырга, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин коллективи, мурнуидаазы-биле бир дөмей, эрткен айда чүткүлдүг болгаш эки түнелдиг ажылдаан. Продукцияны саарарының планын 100,3 хуу, а бажың херекселдери бүдурериниң планын — 104,5 болгаш дилиг материалдарын ажылдап кылырын — 114,6 хуу күүсеткеп.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тедептиг ужуражыр дээш алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш кызымак ажылдаанының түнелинде бо-тиилелге чедип аймыган.

(Бистиң корр.).

МООЛДА ҮНДҮРГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «Коммунистерниң сырый каттыжыышкынын бижыглаар үеэш, антиимпериалистиг демиселдиң чаа көдүлүүшкүн» деп чугаазын. МАРП ТК-ның Бирги секретары Ю. Цеденбалдың «Империализмге болгаш оппортунизмге удур демиселге хөделиишкиннерниң чаңгыс эви дээш» деп чугаазын Моолда массалыг тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл юбилейин база Совет Тываның 25 чылын төлептиг уткуур дээш районнуң колхозтарында, үлетпүр бүдүрүге черлеринде социалистиг чарыш нажангызындан-даа артык калбарган. Чоннуң иүш-амыдыл кодуруүшкүнүн деткип, социалистиг чарышты организастап, ону удуртурун райомнуң партия организациялары аазын эжиитикен.

Районда ниитизи-биле 2576 кижи коммунистиг иүш-амыдың шалыпчызы деп бедии ат дээш демисежип турар. Оларның иштинде 230 коммунист, 480 комсомолчу бар. Ол бедик атты ам 772 кижи чедип алган. Ол ышкаш 4 тудуг бригадазы, бир цех, 2 хойнуу бригада, бир сүт-бараан фермазы коммунистиг иүш-амыдың коллективтери болганнар.

Социалистиг чарышты удуртурун «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком (секретары Ф. Клёнов) эжиитикен. Бригадада, цехтен эгелээш кижи бүрүзүнге чедир социалистиг чарышка киржип турар. Чарыштың негелделерин ажылдап кылган болгаш тиилекчилерни мактап деткимрин ында карган. Тиилекчи бригада, цехке 100-150 чедир акша шаңналын тыпсыр, а мурнакчы кижилерни хүндүлеп самбыразынга, иүш-амыдың алдарының дептерииге киирер. Ам комбинатта коммунистиг иүш-амыдың шалыпчызы атты чедип алыр дээш 1084 кижи демисежип турар. Амыдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды ында тургускан. Мергежилди бедидер янзы-бүрү курстарны организастап, мурнакчы дуржулганың школазын эжытткан.

Социалистиг чарышты Ак-Довуракпак АТБ-зинде база эки организастаан. Чалаачыларның «Эң эки чолаачы дээш» чарыжын калбартикан. Бирги кварталда чүүк соертурүнүң планын ол бүдүрүлге ажыр күүсетпеш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бүдүрүлгелер аразында шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алган. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда, «Большевик» колхозта партия комитеттери социалистиг чарышты удурт урунче доктаамал ичээнгейни салып турар.

Ынчалза-даа чамдык партия организациялары бо ажылды чогуур негелдеге чедир организаставаан. «Дөң-Терезин» совхозта (партком секретары С. Даржаа, ажылчын комитединиң даргазы К. Моңге) социалистиг чарышты эрелгей удуртуп турар. Ол ышкаш райпода, райомнуң харылзаа салбырында, ПМК-1-де база ында байдалдыг.

Социалистиг чарышты организастаарын дээштиг, косшу болгаш түңнелдиг чорударын районнуң партия, профзавилел болгаш комсомол организациялары шудургу чедип алыры чугула.

Х. МОНГУШ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң инструктору.

Херээженнериң Бүгү-тыва хуралынга уткуштур

КҮШ-АЖЫЛЧЫ САЛЫЫШКЫН

ЛЕНИНЧИ юбилейге уткуштур ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээриле Өвүр районнуң херээжен ишчилери улуг сорук киришкинниг ажылдап турар. Районнуң улус ажыл-агыйының хогжүлдезинге херээженнериниң үлүг биче эвес. Бирги кварталда район эът, сүт бүдүрерии кевүдетпишаан, күрүнеге сүт садар планын 120 хуу, эътти—106 хуу күүседип, 1968 чылдың бирги кварталында турганыбиле деииээрге, 99 центнер сүттү, 58 центнер эътти хойнуу саткаш, республиканың районнарының чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчинир Кызыл тугун чаалап алганынга херээжен ишчилерниң база күш-ажылчы салыышкыны киргеи. «Кызыл тук» колхозтуң ажылишчилери эиир чылдың ол үеииден күрүнеге 43 центнер хөй сүттү садып, планын 171 хуу, 58 центнер эътти хойнуу садып, планын 112 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тугун алган. Чартык чылдың планныг онаалгаларын күүседир дээш бо хүииерде хайныышкынныг демисел калбаргап.

МАЛДЫҢ баш санын өстүрериие, чаш малды менди камгалап алырынга херээжен ишчилер идепкейлиг киришкеп. Ооң ачызында район мал өстүрииің чыл планын ниитизиле 120,8 хуу күүсеткеи ийикпе, планда көрдүкгенинден 26.700 ажыг баш мал хөй болган. Малдың баш санын өстүрериие, продуктулуг чоруун көвүдедириие мурнакчы ажылдап турарларның саны өскен. Беш айларның түииели-биле 59 малчын херээженнер 100 баш төрүүр малга онаалтыр 90—115 хураганны алган. Ооң иштинде «Торгалыг» совхозта Д. Норбужук 115, М. Натпитоол 111, К. Дүкүлдей 111, «Кызыл тук» колхозта Х. Калдар 100, К. Бичии-уруг 102, С. Балан-кыс 99, О. Көкүн 96, «Коммунизмче орук» колхозта Т. Биче-оол, Х. Чудунай, Т. Дарыйлаа олар 95—100 хураган, анайны 100 баштан-на алганнар. «Коммунизмче орук» артельде М. Матпаа бир өшкүте онаалтыр 512 грамм дүктү алган. Бо үстүнде малчын херээженнер материалдыг кежиктерии бүдүрерииге идепкейлиг киржип, колхозтарга болгаш совхозка хөй орулганы киирип турар. Чижээ, «Торгалыгның» Кара-Тал хойнуу бригадазында Мавдыр ие Осуроол Суден 20 чыл дургузунда малчыиаам, 5758 хойиу өстүрүп, 1300 центнер дүктү бүдүрүп, төрөөн ажыл-агыйынга 160.500 рубльдиң орулгазын киирген. Ол ам пенсиияже удеттирген.

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕ, кадык камгалал, культура чырыдышкын албан черлеринде хөй херээженнер ажылдап, уругларны өөредип кижизидерииге, чоннуң кадыкшыдылгазынга, культурлуг дыштанылгазынга бараан болуп турар. Оларның иштинде ак сеткилдиг, идепкейлиг ажылдап турарлар хөй. Торгалыгда участок эмнелгезинде акушерка Кира Дүгержап 10 чыл дургузунда идепкейлиг ажылдап турар. Ол ышкаш улус өөредилгезиниң херээнге башкы Н. Тангай-оол, мал ажылында тускай эртемниглер М. Бортун-оол, Чанзанмаа болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериие, ооң дүжүткүр чоруун бедидериие херээженнер база киржип турар. Район тараа болгаш мал чеми культураларының тарылгазын 98,7 хуу, ооң иштинде «Торгалыг» совхоз биле «Кызыл тук» колхоз тарылга планын ажыр күүсеткеи. Картофель тарылгазын район 92,3 хуу күүсеткеи. Хөй өг-бүлелер чуртталга бажыңнарының чанында картофельди тарып турар. Ындыг турбуже, «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчуларының кодан участогунда картофель, ногаа тарытынмаан.

ХЕРЭЭЖЕННЕР чөвүлелериниң удуртулгазы-биле суурлар чаагайжымдыгаашка хөй ажылдар кылдыигаи. Олар активчилериниң күжүиге даянгаш, ленинча юбилейге тураскаадкан ажылдавр хүннер кылдыр «Ленинча четверг» хүннерии тургускан, ол ышкаш агитквартираларның ажылын демдеглээр дептерииг кылдыр организастаан. Адаа В. И. Ленииниң допчу намдарын ында ийи удаа өөреиирии, аныяк салгакчыларны коммунистиг ёзуга кижизидерииге өг-бүлениң кыржилгезиниң үлүүн педагогиктиг литературада өг-бүлеге кижизидилгеии шын чорудар дугайында, младшгы Ульяновтарның өг-бүлезиигe уругларының кижизидилгезиниин дугайын чугаалажып турар. Бо талазы-биле ажыл Саглының, Торгалыгның девискээриидe, Хандагайты эмнелгеиинде, уруглар ясли-садында багай эвес чорүп турар.

Херээжен чоннуң билиг дээш чүткүүр бедээн. 1968—1969 өөредилгe чылында партия, комсомолдуң чырыдышкынының системазынга, кежээки школаларга 300 ажыг, агитквартираларга 540 ажыг, зооветөөредилгелерге 250 ажыг херээженнер өөренген. Моон-биле кады өг-бүле бүрүзүнүң культуразы бедээн. Эң эки культурлуг өг-бүлелер дээш чарышка 22 өг-бүле тиилекчи болган.

«Торгалыг» совхозта херээженнер чөвүлели херээжен чоннуң ортузунга массалыг ажылды көскүзү-биле чорудуп, беш айларда темалыг болгаш дыштанылга кежээлерин 18 удаа эрттирген, агитквартираллар аайы-биле 4 удаа концерттерии, бүдүрүлге участоктарының аайы-биле 5 удаа концерттерии көргүскен. Совхозтуң суурларында 880 ажыг ыяшты олурткан. Эң эки культурлуг бажың дээш чарышка ында 106 өг-бүлелер шилгараан, чурттагланың культуразын көдүрүнге Хандагайты эмнелгезинде, ясли-сад коллективинде чөвүлелдер багай эвес ажылдап турар.

Уран кылыглар бөлүмнери суурларда, фермаларда, бригадаларда ажылдап турар. Шеверлеп даараар, аргымыр, сиилбнир ажылдарга «Кызыл тук» колхозтуң малчыннарының иондуу өөренип алганнар. Башкы Р. Дембиреддиң өөреткени-биле Торгалыгда дүн-биле аргылга кылыры иептерээн. «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай бригадазында херээженнер бөлүү (удуртукчузу М. Кыланмаа) малчын өг-бүлелериниң культуразын көдүрүнгe, өг-бүленин бюджединиң чарыгдаарының дугайында лекция, беседаларны доктаамал чорудуп, даарап, аргыи кластаар бөлүмнериниң ажылын эки тургускан. Кластаи шеверлээр ажылдарының түңнелиинде 656 өгнүң 369-вунуң ишти чаарттынган, 243 өгнүң даштын агарты шыпкан. Ооң иштинде «Торгалыг» совхозтан 106 өг көнкурска шылгараан.

ЧЕДИИШКИННИГ кылдыигаи ажылдар-биле чергелештир чөтпестер херээженнер чөвүлелдериниң ажылында база бар. Амыдыралдың культуразын көдүрүнде кылза чогуур ажылдар боттанмайн турар. Амыдыралга культура дээш чарыштың түңнелдерии херээженнер чөвүлелдерии чогуур үезинде үндурбейн турар. Ылаңгыя харылгаа белдириие херээженнер бөлүүнүң удуртукчузу эш Наназтаа инициатива чок ажылдап, чагайжыдылгага багай киришкен.

ХАНДАГАЙТЫ суурда 31 агитквартираллардың 27-си четпес ажылдап турар. Агитквартираллардың даштында «Агитквартира» деп чараштыр бижип каан, а иштинде бодунуң адынга дүүштүр делгеттиигеи чүү-даа чок агитквартираллар район төвүнде болгаш суурларда хөй. Агитквартира бүрүзүнде 8—10 бажыңны быжыглаза-даа, оларның ортузунда организасс массалыг ажылдар чоруттунмайн турар. Райпо коллективинде чөвүлелдиң органы «Херээженнер үнү» хана солунга үнген шүгүмүүлелдиг материалдарның дээштии дээш ажыл чорутпайн турар. Уругларының кижизидилгезиниче сагыш салбас, аралгалар иелер-биле кижизидилге ажылы куду деннелдө тургустунган.

Ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылынга күш-ажылчы көргүүүглер дээш херээженнериың амгы сорулгаларынга дүүштүр доктаалды чоокта чаа эргкеи херээженнериың район конференциязы хүлээп алган.

М. СЕВЕН,
«Шыннын» тускай корр.

Ырбанда ажыл-ишчи аялга

Арыгда аяи тутkан янзы-бүрү куштарның демчээрешкеи үнү-даа, ажылчын суур чоогунда хайныккан ажыл-иштин даажыда ыяш белетткенчизи Николай Даржыныйга магалыг чаагай кылдыр сагындырар (бирги чурукта). Ырбан суурдан он километр ыракта Үзүү өзениигe келген машиназындан ол өөрүн мурнай дүже халыыр. Бедик, делгем эгиннериидеи моторлуг хирээзии дүжүргеп, оозуиуп бенаии дамчыыр черии кылдырардыр иткилей каапкаш, хөделдирер демирии шелиптерге, уран кылган хирээ ырлай бээр.

Ажылчыиының сииреш моге хоздарының башкарылгазы-биле демги хирээниң өзээи долгандыр маиаан биэи адаган дег хөнү үнген ыяштың чоон уиуи каш долганыргa-ла дыт сегленп кээп дүжер. Оон коп дээи даажы Тожу сыинарынче чаигылаиып чоруй баар. Даржыныйның өөрү оон-биле демчээрежип, ыяштар үжуруп, будуктар аштап хүиээзер, Николай Чожуюович Даржыныйай Ырбаиның тудуг ыяжы белеткээр черинге 1948 чылдан эгелеп ажылдаан. Бо ишкө ыиак, эрестиг кижиниң бажыиың дүгү көгере берген. Хола башка шайын хайындырып ап, кастык дерии төгүлдүр аартап орда оон-биле хөөрежип, каш айтырыглар сала каапкан мен.

— Маиаа мени мурнай-ла ажылдап киргеи кижи Евгений Григорьевич Бьяков болдур ийин. Маиаа 15 хар үезиинде келгеш, баштайгы чылдарында ужурган ыяштар будуу чыш салып турду. Оон ыяш ужуруп, кезип эгелээи. Ол үеден бээр хөйле чылдар ужугуп эрги. Ол-даа ёзулугла бөдүүн ишчи, мында ажылчын аигының төлептиг төлээзи апарып, кадыг-бергеге дадыкпан кижи. Ам ыяш белеткээр пунктуга каш чылдар улаштыр технорукгап келди ийин моо. Бистиң хамык ажывисти колдуунда чаигыс боду башкарар кижи болбас ийикпе, чогум начальнигивис маиаа даалга берип каап, конторада ииитө айтышкыиныар берип олурар-ла болгай.

Илчирбе дугуйларлыг ыяш сөөртүүнге тааримчалыг тракторлар кадыр өзеиии өрү хөөмейлеп үнүп келди. Шыргай иштииче шыиыы берген ыяштарның чиигe ужундан трос-аргамчылар-биле баглап бээрге, тракторлар ыяштың орту черже сөөртүп бадырар (ийиги чурукта). Чаа ужурган ыяштарның чулуксуг чаагай чыды дужучуии келир. Изиринктир ажылдап ажылчыннарны серииедир киижи салгын арганың артып, шазаваксыг чыдын оп-бо холуштур сыиыртап турарын кижи эскерип магадаар. Технорук Евгений Бьяков мотоцикдиг халдып кээп, ажылдың ут-шиин, темпизии хайгаарап, ишчилерге сагыш човаи, дузазын кадар. Көргүзүглер, сан-фактылар сонуургаксаарымга ол карманындан саазын азы блокиот-даа диилеведи. Бүтү-ле көргүзүглерии сагыш ышкаш билир болду.

— Аярга иштиидеи кезип, үидүр сөөртүрүнүң планы 41 мун кубометр турда, ону дөрт ай иштиидe 47 мун кубометр ажыр күүсеттивис. Бо хүннерге чедир хем эриинде 70 ажыг мун кубометр ыяш чыгдынган. 13 мун кубометр ажыг ыяштыг салдадып бадырары-биле сугда белеткээн. Ои кезек салды Кызылда хүлээп алыр пунктуларже бадырган-дыр, дунмам.

О. ОХЕМЧИК.
«Шыннын» тускай корр.

Кыйгырыгны деткээн

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң улусчу контролёрлары «Өөк» совхозтуң улусчу контроль бөлүүнүң үндүрген кыйгырыын чүгаалажып көргеш, ону чүүдүүр деп деткээн болгаш колхозтуң бо чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң база садарынын күрүне планнарын күүседирин кошкаш дивес контрольга алгаш, В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооига база Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр колхозтуң ажылишчилериниң алган хүзээлгелерии күүседирии дээш доктаамал контрольду организастаар деп шиитпирлээи.

«Большевик» колхоз бо чылын 2500 тонна тараапы ажаап алыр болгаш күрүнеге 1000 тоннаны садар, тараанын дүжүдүн суттаттыг черден ортумаа-биле гаран 15 центнерии, суттат чок черден 12 центнерии ажаап алыр деп планнап турар. Бо чазын чүгле I болгаш II класстың үрезиин чаштынган. Мал ажылын концентраттыг болгаш шыктыг, бөдүүн чемнер-биле бүрүн хандырары көрүнгеи.

Колхозтуң малчыннары мыйыстыг бода малды эки семирти одарладып тургаш, бир баштың дириг денизиин 300 кг, хойнуун 42 кг чедирерии, күрүнеге 1550 центнер эътти, 1200 центнер сүттү, 220 центнер дүктү садарын хүлээнген. Төрүүр 100 малга онаалтыр 80 бызааны, 90 хураганны, 80 куланны менди камгалап алыр.

1969—1970 чылдарда малчыннарга 10 бажыннь тудар, 4 өгнү кылыр, 40 өгнү септээр, малчын өг-бүле бүрүзү радиоприёмниктиг болур.

Бо бүгү айыттынган хемчеглерии боттандырары улусчу контроль бөлүүнүң амыр-соксаал чок сагыш салыр чүүлү болур. Бо талазы-биле ап чорудар тодаргай хемчеглериниң планын улусчу контролёрлар ажылдап кыпган. Контрольду боттандырып чорударынга 60 улусчу контролёр улусчу контрольдуң 5 постузу «Комсомолчу прожектор» болгаш хөй санныг активчи киришкен турар.

Улусчу контролёр бүрүзү күш-ажылга болгаш чурттагага үлегер-чижек, бүдүрүлгеде четпестер-биле, ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарның кандыг-даа иперээшкиннери-биле эптеш чок болур ужурлуг деп улусчу контрольдуң бөлүү шиитпирлээи.

Черии болгаш техниканы ажыглап турарының байдалын, тарааларны ажаап, мал чемин белеткеп база оиу чарыгдап турарын, хөй кыргыдазын эрттирерии, дүжүт ажаап алышкынын болгаш кыштагларынны чорударын, малчыннарга таарымчалыг культура-амыдырал байдалдарын тургузарын улусчу контрольдуң бөлүү доктаамал контрольдаан турар.

Хову болгаш мал ажылының продуктуларының бот-үнезин, бүдүрүлгеге ажыл-агыйның бот-оруга-чарылгалыг чоруун шиңгээдип алырын доктаамал контрольдаарын бөлүк бодунуң коз соруглаларының бирээзи кылыр салган.

Сүттүн, дүктүн, алгы-кештиң болгаш дужаап турар малдың шынары дээш контрольду база-па үргүлчү чорудары көрүнгеи.

Сезоннуг ажылдар үезиинде түс-түс черлерге дарый контрольду чорудар түр үеиин постуларын бригадаларга болгаш звеноларга тургузар деп шиитпирлээи.

Бөлүктүн чорудуп турар хыналдаларының түңнелдерии ажылчы чоннар коллективтериниң хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып, четпестерии чайладырының хемчеглерии алыр.

И. СЕВЗЭН,
колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

Организастыг эгелээн

Эрзиниин колхозтары хөй кыргыдазынче киришкен. «Чаа орук» колхозтан медээии чижекке айтып болур. Өшкү кыргыдазын чогуур ойунде организастаан, 290 тевезии база кыргып дооскан. Бир башка онаалтыр теве бүрүзүидеи 5200 грамм дүктү алган.

Колхозтуң хөй кыргыдазынга белеткели багай эвес болганын ажылдың баштайгы хүннери көргүскен.

Үш бригаданың түс бүрүзүнде 12 хачылыг агрегатты тургускан, кайы-даа кыргында пунктузунда ажылдаарынга таарымчалыг байдал хандыртынган. Ниити чемненилге чердерии организастаан, чем аймаа четчир. Агитаторлар көргүзүг самбыразын, хана солуннү үндүрүп эгелээн, ажыл аразында беседаны, солуи номчулгазын чорудуп турар.

Кыргыдазының баштайгы хүннеринде ниитизи-биле 1500 хойнуи дүүгии ажаап алган, а баш бүрүзүнге онаалтыр 2200 грамм болуп турар. Пунктуларда күш-ажылдың организастыы багай эвес, хол хачыыг звеноларны база тургускан.

Хүн айтырыында — кыргылда

«Сүт-Хөл» совхозта хөй кыргыдазынга белеткел дугайында айтырыгны парткомиуң хуралынга чугаалашкан. Совхозтуң кол зоотехниги Ондар Саяиаи салбырларда байдалды аналиэтеп чугаалаан.

Алдан-Маадыр салбыр (эргелекчизи Мөнгеи-Назыи) эки белеткенген. 36 электрии хачылыг агрегат, кыргында пунктуву бүрүи белеп.

Совхозта ниитизи-биле 7 пункт бар. Эң улуг Бора-Тайга салбырда 3 пунктудан Ак-Чыраада (бригадири Х. Сарыглар) пунктуиуң белеткелии эки организастаан. Манчүректе, Ак-Даштә пунктуларны шынар чок белеткеп турар.

Кыргаан дүктү савалаарынга, хүлээп алырынга тааримчалыг байдалды ам-даа четпес тургузуп турарын парткомиуң хуралынга илереткеп, салбырларда партия эге организациялары организае-массалыг ажылды бедик деңнелге тургузарын партком хуразы хүлээткеп.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Комсомол чырыдышкыны

Дуржулганы сайгарып тургаш...

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районнуң «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитеди бо чылын комсомолчуларның, аныяктарның өөредилгезин элээн организастыг эрттирген. Кежээки өөредилгеге 275 аныяктар хаара туттунган турган. Оларның иштинде кежээки школаларның классталр аайы-биле болгаш политөөредилге бөлүмнериниң аайы-биле түңнел мындыг болган: кежээки школаның сеска классын 46 кижи дооскан, а 11-ги классты доосканнар 29 кижи, дэраазында класстарже шилчээннер база хөй.

Комсомолчу политөөредилгениң талазы-биле: В. И. Ленииниң допчу намдарын өөренирии программа ёзугаар 82 кижи дооскан, ынчаарга «Бистиң ленинчи комсомолувус» деп темага өөренип турганнардан ону 178 кижи дооскан. Партийжи чырыдышкынының шугумунга 27 комсомолчулар өөренип турган болгаш оларның түңнели багай эвес болган.

Көдээ суурларга хамаарышгыр алырга, Ак-Даштә кежээки школага хаара туттунган турган 28 аныяктарның шуптузу 8 болгаш 10 классгары доозуп үнгеннер. Ишкин суурга 10 кижи кежээки школага киргеш, база-па чогуур класстарын доосчулаан.

Комсомолчу политчырыдышкынының шугуму-биле ажылдап турган пропагандистериниң иштиидеи «Бистиң ленинчи комсомолувус» деп бөлгүмге башкылап турган эш Ондар Чамыяиды онаалаш демдеглээр херек. Ооң чүве чугаалаары тодаргай, билдингир болгаш кижи бүрүзүнге чедингир. Тус черииң ажыл-херээнге холбашкан чижектерии эки ажыглаар. Өөренип турарлардан ооң негелдеэи база бедик.

Келир өөредилге чылында комсомол чырыдышкынының шугумунга-даа, кежээки школалар талазы-биле-даа комсомолчуларның, бүгү аныяктарның өөредилгеии улам организастыг, шынарлыг кылдыр организастаар херекке белеткелди амдан эгелеп чорудуп турар. Бо эрткен чылдың өөредилгеининиң дуржулганын сайгарып тургаш, партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары келир өөредилге чылынга хамаарыштыр чогуур хемчеглерии алыр.

О. СЕВЕН-ООЙУП.

Удуртукчулар өөредилгези

КАДРЛАРНЫҢ идейлиг дадыгышкынынга партия улуг кичээнгейии салып келген болгаш салып турар. Ооң ужурунда системажыткан партия өөредилгезиниң четкизинге удуртукчуларның киржилгези улуг ужур-дузалыг. Бистиң районда партия организацияларының секретарьлары — Чадаанаиың «Сельхозтехника» каттыжышкынында П. Иванов, «Сүт-Хөл» совхозта Т. Сарыглар, бүдүрүлгелериниң удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары — хөмүр-даш разрезиниң улуг инженери Ю. Дроздецкий, ускаажыдылга станциязының начальниги М. Жиров болгаш өскелер-даа марксизм-ленинизм школаларының пропагандистери болуп турар.

Чамдык удуртукчулар марксизм-ленинчи теориянның болгаш коммунистиг тургузуушкуиуң практиказының айтырыгларын бот өөредилге-биле шиигээдип ап турар. Ындыгларга Ленин аттыг колхозтуң даргазы Х. Монгуш, Теве-Хая школазының директору Ф. Манжуев болгаш өскелер-даа хамааржыр. 22 удуртукчу эштер дээди болгаш ортумак өөредилге черлериие бот өөредилге-биле өөренип турар.

Оон-биле чергелештир чамдык партия организацияларында кадрларның идейлиг дадыгышкынынга сула кичээнгей салып турарының фактыларын чок деп болбас. Районнуң харылзаа белдириинии начальнигиниң оралакчызы М. Хитров, ыяш ажыл-агый черинии директору М. Игумнов политиктиг билиин белидериие сунду чок болган.

К. МОНГУШ.

ЧӨНГА МАКТАЛДЫГ

СОЛУННАР, журналдар, чагаазар долдур сукпан кара сумка чүктээн чоон кара чаштыг кысты Элегестиң кудумчуларынга бо-ла көрүп болур. Ол «Элегес» совхозтуң почтачызы Валентина Петровна Пахомова-дыр. Ажылга кыымак, кижилерге эвилең, төлептин-биле Элегестиң чурттакчыларының хүндүткелии чаалап алган.

Валентина Петровна өреге бүрүзүнүң күзенчиг аалчызы. Ол чагыдыгалар тарадырындан аңгыда, шилчиткен акшаны, чурттакчыларның пенсия акшазын база чедирип, ак сеткилдиг ажылдап турар. В. Пахомованың ажылдап келген үш чылдарывың иштиидe оон бурузуу-биле чагыдыга озалдаан деп чаңгыс-да чурттакчы хомудан көрбээн. Ол парзалгенын ужур-дузазын чонга таныштырып, өреге бүрүзү чагыдылгалыг турзун дээш могаг чок ажылдап турар.

• • •

СОВХОЗТА рабкооптун аъш-чем магазинниге кире берген кижи оон арыг-силиин, аъш-чемни аңгылап, чурум ёзугаар салганын дораан-на эскерип, ёзулуг-ла шевер холдар ырыглап турар-дыр деп билип каар. Шынап-ла ол магазинниң алтавчызы Капиталина Яковичча Рякки назылайдаа берзе капшагай, шалыпкын.

Аъш-чем магазинниң санитарлыг чурум ёзугаар арыг-шевер тургузары чугула. Ону К. Рякки эки билир.

Рабкооптун баштаар черн Капиталина Ряккиниң ак сеткилдиг, төлептиг, кызымак ажыл-ижин үнелеп, ону иам удаа шаңнаа бижиктер-биле демдеглеп мактаан.

Бистиң «Элегес» совхозтуң бо бодүүн ажылшчы кижилериие чоп чоргаарланып, оларның ажылынга иоон сонгаар-даа чедиишкиннер болурун күзээрлер.

Х. КУУЛАР.
Таңды район.

«КЫЫМ» солун «ЫЫННЫҢ» аалчыҺы

ТУВАТААҔЫ ДОҔОТТОРБУТУГАР САХАЛЫЫ УРУЙ-АЙХАЛ!

Тыванның ажылчы чонунга якут онуктерден изиг байыр!

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ОРАН

А. ОВЧИННИКОВА,
якут АССР-ниҢ Дээди СоведининҢ Президиумунуң даргазы.

ЯКУТ АВТОНОМНУТ Совет Социалистиг Республика—чуртуң Соңгу-Чөөн чүгүдэ улуг болган эң байыаа девискээрлериниҢ бирээзи. Аңаа Европаның оң шаа ортумак күрүнелериниҢ шөлү деҢнээниҢ болуур. РеспубликаныҢ төп болгаш мурнуу районнарыында тараа, ногаа аймаа, картофель үнүп турар болза, оон соңгу талаже аърга-тундраның болгаш шуут тундраның долгемнери чаттынган.

Улуг Октябрьның мурнуунда Якутия ажыл-агый болгаш культура хөгжүдеминиҢ талазы-биле хамыыр күрүнеши эң хожудангай кыдыг черге турган. Оон чуртталчылары: мал, аңнаар болгаш балык тывыш ажыылдыг юкагирлер, эвенкилер, чукчылар болгаш якуттар дугайын сагыш човаашкын, хаанныг чаазы колонналдыг политиканың чорудуп, феодал хөреңгитенгер-биле кады чоңну хайыра чөкка чулуп чиг, түрөңгининиҢ, аарыг-араакыттың, өлүп хораарының айыылыынче чыгаа турган.

Декабристерден большевиктерге чедир революсчуларның бүгү салгалдарынга Якутия «соңгаагы чок пара-бажың» болуп келген. Ол революсчулар Соңгу чүктүң улустарының түреңги кезиниҢ аңгы медерелиниҢ өөренге дөгүнүг-даа болган. Политиктиг шөлүткеннер якут чуртталчыларны ниити культурага, черни болбаазырадырынга өөредип, эмчи дузалыг чедирип, якут уругларны бижиккө өөредип турган. Ленинчи гвардияның сураглыг төлөөлекчилери Ем. Ярославский, Г. И. Петровский, Серго Орджоникидзе болгаш өскелер-даа маңаа аныяктарның баштайгы марксчыл болгумнерин тургузуп, республиканың большевик организациязын үндезилээн.

Улуг Октябрьның, Совет эрге-чагырганың ачызында Якутияның экономиказының болгаш культуразының чечектелиишкинниҢ делгем оруу ажыттынган. В. И. ЛенинниҢ айтыышкыны-биле РСФСР-ниҢ составынга 1922 чылдың апрельже Якут АССР-ниҢ тургустунганы-биле якут улус боду национал совет күрүнелиг болган. Бөгүн бедик көгжүдеелиг үлетпүрлүг, социалистиг көдээ ажыл-агыйлыг, мурнакчы социалистиг культуралыг болгаш эртеминиг Якут АССР Ленин орденин эдилеп, РСФСР-ниҢ дең эргелиг автономнут республикаларының бирээзи болуп турар.

Якутияның чүс-чүс чылдарда хожудангай чоруун ажыы эртери кончут нарын болган. Совет күрүнеминиҢ, акы-дуңма өске-даа республикаларыҢ болгаш областарның онза сагыш човаашкыны болгаш доктаамал акы-дуңма дузаламчызы чөкка ол сорулгаларны шинитпирээри берге турган айнык.

В. И. Ленин дириг чорда-ла, Якутияга алдын байлак черлерин дилеп, алдын үлетпүрүнүҢ канчаар-даа ажоок деңгем перспективаларын ажыттыган. 1924 чылда «Алдан алдын» эвилел трезин тургускан. Даг үлетпүрүнүң эгези, Соңгу чүк улустарын үлетпүрүнүҢ бедик культуразынга хаара тудары ыңчан эгелээн. Алданның соон дарый республиканың өскеда алдын тывыжының черлери шиңээттинген.

ЯКУТИЯНЫҢ черинииҢ иштин шинчилээрге, ажыктыг казымаларының чүүл-бүрү хевирлерин тыптып турар. Аккоргулчуну, слюданы болгаш өске-даа байлактарны казып эгелээнден бээр чээрби беш чыл четкен. Алмаз тывыжының шашкын хөгжээнииҢ ачызында, Якутия Совет ЭвилелиниҢ делегейге билдиңгир черн болу берген. Сөөлгү чылдарда газты болгаш нефтини күжениишкинниҢ дилеп турар. БистиҢ найысылалыыста бойдус газын 1967 чылдан эгелеп ажыглап турар.

СЭКП-ниҢ XXIII съездиниҢ Директиваларынга дүүштүр алмаз тывыш үлетпүрүнүҢ бүдүрүлгелерин калбаа-биле тудуп киргеи, баштайгы эолчээ ажыглалдыг Вилюй ГЭТ-ти алгыдып турар. Якутскиде күчүлүг газ электростанциязын тудуп турар. Депутат ак-коргулчун комбинадын тударынга белеткелдер ажылы эгелээн. Республиканың улус ажыл-агыйының продукциязының өзеен хуузун берип турар үлетпүрүнүҢ шашкын хөгжүдезиниҢ уламыдан хоорайлар, ажылчын суурлар дүргеи өзүп, оруктар болгаш харылзаа четкилери сайзырап турар. Совет үеде алдын тывыжының калбарганындан Алдан болгаш Томмот хоорайлар тыныгган, Амур — Якутск автомобиль шугуму Якутияны демир орукбиле тудуштурган. Алмаз тывыжының хөгжээнинден Мирный болгаш Ленск хоорайлар тыптып келген, оларны Якутск-биле автомобиль оруу тудуштурган. 1918 чылга чедир чаңгыс-даа ажылчын суур чок турган республика ам үеде 48 ажылчын суурлуг апарган.

ЯКУТИЯНЫҢ геология, үлетпүр болгаш транспортунуң кол бүдүрүлгелерин Совет чавак чогуур-биле үнелээн. «Якуталмаз» комбинат, ЯкутскиниҢ геологтуг девискээр өргелеги Ленин орден-биле, Ленаның хем пароходствозу Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле шаңнаткан. БистиҢ үлетпүр бүдүрүлгелериниҢ ажылдакчылары В. И. ЛенинниҢ төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар кыыдыр беш чыл планыны 4 чыл 9 ай дургузунда күүседир хээш ажылдап турар.

Ленинчи кооператив планыныҢ амыдыралга боттанылгазы якут көдээниҢ амыдырал байдалын бүрүү-биле өскертпкен. ӨгөреиҢ барааны, түреминиҢ чоруктуҢ демдектери шагда-ла читкеи, аңгы үеде республиканың 49 совхозтарының болгаш 24 колхозтарының ишчилери аңгы үениҢ техниказыбиле чевискелгеиген көдээ ажыл-агыйны сайзырадыр электрижиткеи, радиожуткан суурларда чурттап, эмчи дузазын ажыглап, ажы-төлүн күрүнеиниҢ уруглар албан черлериигө өстүрүп, школаларга өөредип турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйын 2,5 муң дээди болгаш ортумак тускай эртеминиг специалистер удуртуп турар.

БистиҢ совхозтарывыстың болгаш колхозтарывыстың ишчилери беш чылдың үш чылының планныг онаалгаларын ажыр күүседип, пландан ажыр 5 муң тонна эттп, 32 муң тонна сүттүг болгаш 192 муң рубльдүң өлүүн нужаваган. Көдээ ажыл-агыйныҢ дээре көргүзүглерин чедип ап турар ажыл-агыйлар эвээш эвес. Суптар районуң «Эльгайский» совхозунуң Ленин орден-биле шаңнаткаиы, СЭКП ТК-ныҢ болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Тураскаал туктарын Алдан-Аксы районуң партизан Заболоцкий аттыг колхозунга, Мегин-Кангалас районуң Ленин аттыг совхозунга тывысканы таварылга эвес.

Якут чоннуң амыдыралынын материалдыг деңнели чайгылыш чөкка өөрүп, ииитилеп бүдүрүлгеэинге улуг улгадып турар. Үлетпүрүнүң, тудугунуң, транспортунуң база геология ажылынын бүдүрүлгелериниҢ болгаш көдээ ажыл-агыйынын үжен ажыг мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты чедип алган.

Республиканың улустарының сагыш-сеткил болгаш культурлуг амыдыралында чаартылгалар улуг. Ам үеде ЯкутскиниҢ күрүне университединде 6100 ортумак тускай өөредилге черлериигө 11 муң ажыг, школаларда 160 муң хире кижи өөренип турар. Чурттуң өске-даа хоорайларында өөренип турар якут аныяктар хөй. Республиканың улус ажыл-агыйында дээди болгаш ортумак тускай эртеминиг 52 муң специалистер ажылдап турар, оон иштинде 16 муң кижи якуттар.

ЯКУТИЯНЫҢ 16 эртем-шинчилел албан черлериигө эртем докторлары болгаш кандидаттары 230 кижи ажылдап турар. ССРЭ-ниҢ Эртемнер Академиязының Сибирь салбырының филиалы, мөңге доң чер шинчилелиниҢ институду, көдээ ажыл-агый институду бар. Якут национал эртемденнер — төөгү эртемнериниҢ докторлары Г. БашариниҢ, А. Мординовтуң, И. Романовтуң, Ф. Сафроновтуң, биология эртемнериниҢ доктору А. Егоровтуң, медицина эртемнериниҢ доктору Т. Крыловаииың, физика-математика эртемнериниҢ доктору А. КузьминниҢ болгаш өскелериин-даа аттары республика даштында билдиңгир.

Бежен ажыг чылдарның мурнунда профессионал уран чүүл дугайын билбейн чораан якут чон ам үеде национал хөгүм-шин болгаш көжер театрларлыг, таланттыг артистерлиг, хөгжүмчүлерлиг, таңцычыларлыг. Оларның уран чүүлүн эртеи чылын болган көргүзүглерден акы-дуңма Тыванның көрүкчүлери билир.

БистиҢ чечен чогаалывыс, чуруула болгаш сиилбир уран чүүлү чедиишкинниг сайзырап турар. Совет чазактың ачызында чоннуң кадык камгалалы хөгжөөн, республикада 8,5 муң медицина ажылдакчылары, оон иштинде 1,5 муң эмчилер бар. КижиниҢ узун назылыг чурттагазының талазы-биле Якутия бистиҢ чуртту иштинде баштайгы черлериниҢ бирээзинде турар.

ЯКУТ республиканың экоаомиказының болгаш культуразының улуг чедиишкиннери Коммунистиг партичыл ленинчи национал политиказының чайыннаачак тиилелгезиниҢ, бистиҢ чуртуувусчун улустарывыс найыралының болгаш дең эргезиниҢ чечектелиишкинниҢ. Улуг Октябрьның ачызында тургустунган ёзулуг демократтыг совет социалистиг күрүне болгаш иитилеп тургузуунуң хөгжүлдезиниҢ чайыннаачак көргүзүгү болур.

Ленин орденниг Якут АССР-ниҢ ажылчы чоннары бистиҢ чуртувуска коммунизм тургузуушкунуунуң хөрээже төлептиг үлүүн ам-даа киирбишаан, бүгү совет улус-биле кады коммунистиг даарта хүнче чоруп олурар.

Литературовед.

Октябрьдан төрүттүнген чоннуң литературазы

БИСТИҢ вектин өгезинге чедир якут улус төрөөн дылының кырында литература чок чораан.

Шүлүкчү болгаш эртемден А. Е. Кулаковский, драматург болгаш шүлүкчү А. И. Софронов, прозаик болгаш комедиограф Н. Д. Неустроев олар якут чечен чогаалдың эгө үндезилекчилери болуп турар. Бо аттар революция мурнундагы якут литературага билдингир болуп, олар чоннуң аар-берге амыдыралын реалисчи ёзу-биле кончут шын чуруп, дарлакчы феодалдарны сойгалап бижип, буржуаз ёзу-чурумнуң ол черге тыптып эгелеп турарын шүүмчүлеп бижип тургулаан.

Улуг Октябрь бистиҢ улусту каш дапкыр дарлалдан хостаан соонда якут чоннуң чогаадылгазы база-ла оттуп, бурунгаар хөгжүүрүнүҢ делгем оруу ажыттынган. Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиҢ чечен чогаалывыстың кайгамчык сайзыраашын ооң амгы үедеги байдалы тодаргай хереченлеп турар.

В. И. ЛенинниҢ чоок сурукчулары — Е. М. Ярославский, Г. И. Петровский болгаш Серго Орджоникидзе оларның кижизиткеии, көскү революсчу-большевик, крайның хөй-ниити ажылдакчызы, уран сөстүң улуг мастери болур Платон Алексеевич Ойунский якут литератураның үндезилекчиин болуп турар. Ооң баштайгы революсчу шүлүктери 1917—1920 чылдарда, аза өскөөр чугаалаарга, революцияның болгаш хамааты дайынның хүннеринде Якутияга көстүп келгилээн. ОйунскийниҢ ең дээре чогаалдарынга: социал-философтуг шүлүглел «Кызыл хам» (1925), «Большевик» деп шиир (1927), «Кожемяктың дүжү», «Балардан үштүнүп үнгеи», «Чүрек» болгаш оон-даа өске рассказтары хамааржыр.

ОйунскийниҢ сөөлүнде, чээрби чылдарда, Якутияның совет чогаалчыларының баштайгы салгалының төлөөлекчилерн боттарының чогаадыкчы оруун эгелээн. Ыыдыгларга Якут АССР-ниҢ улустуң чогаалчылары Н. Е. Мординов (Амма Аччыгна), шиир чогаалчызы Д. К. Сивцев-Суорун Омоллоон, Якутияның улустуң шүлүкчүлери С. Р. Кулачиков-Эллэй, В. М. Новиков-Кюннюк Урастыров олар хамааржыр. Ол-ла чылдарда С. А. СаввиниҢ сатирик таланттызы база-ла хайныгып, чоңга билдингир апарган.

ҮЖЕН ЧЫЛДАРДА якут литература ең-не делгем хөгжүлдеже киргеи. Улут хемчээлдиг чогаалдарны тургузарынче чогаалчыларның күжениишкинии улгаткан. Эллэйның «Шуургаииыг болгаш октуг чылдар», «Арастаал», К. Урастыровтуң «Коммунист Семен», С. Васильевтиң «Чеди дуруна» деп шүлүглелдеринде, Н. Мординовтуң «Дыштанылгада», «Хомудал», Э. Эристиннің «Күүсеттинген чагыг» деп тоожуларында болгаш өске-даа чогаалчыларның чогаалдарында партинжи болгаш улусчу идея сиңниккеи, улустуң амыдыралын чуруп көргускеи, социалистиг реализмниң методун ёзугаар бижиттингеи, ол үениң ең эки чогаалдары болуп турар.

Ынчан шин чогаалы базала бурунгаар хөгжүлдеии алган. С. Омоллоннуң «Кюкюр даргаи», база С. Ефремовтуң «Алышкылар» деп шиирлеринде кижилериҢ сагыш-сеткии, аажы-чаанары кончут ханы кылдыр илередип көргүстүнгеи.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиҢ литературавыс кижилерни күш-ажылче, фашистерни чылча шавар хереккө хөй-аът киирип турган. Дайынның баштайгы хүннеринден эгелээшле литератураның дайынчы жанрлары — чоңга кыйгырыг болган кыска шүлүктер болган ырлар, публицистикалар, очерктер шапкын сайзыраады алган. Совет ЭвилелиниҢ Маадыры якут Ф. К. Поповтуң дугайында очерк (авторлары Софрон Данилов, Л. Попов), ол ышкаш дайын дугайында Н. Мординовтуң очерктерн кижилериҢ сонуургалын хайныктырып, чоңну күш-ажылче, фашистерни чылча шавар хереккө хөй-аът киирип турган. Ол-ла чылдарда Н. Мординовтуң «Часкы үе», Э. Эристиннің «Марыкчаның оолдары» деп романнары чогаатгынган.

Дайын соолунде чылдарда дайын темазынга бижиттинген чогаалдар якут литературага база-ла үргүлүлеишээн келген. Аңаа Т. Сметанин биле И. Никифровтуң «Егор Чээрин», «Солдат» деп тоожулары, Л. Поповтуң «Ыр болган чурталга», К. Урастыровтуң «Соңгу чүктүң челээжи» деп шүлүглелдери хамааржыр. Ооң соонда литератураның кол темазы тайбың дээш демнсел, совет кижилериҢ маадырлыг күш-ажылы, дайынның чедирген балыын эмнээри болу берген.

50 чылдарның ортан үезинде якут литература бүгү-эвилел номчукчуларынга массалыы-биле сураглыг апарган. Ол үеде якут литератураның ең-не дээре дээп чогаалдарын орус дылга калбаа-биле очуулдуруп, тускай номнар кылдыр үнүп эгелээн. Чижээ, Н. Мординовтуң «Часкы үе» деп романы, Н. ЯкутскийниҢ «Алдын дамырак» тоожузу, Эллэйның шүлүктери, шүлүглелдери болгаш өске-даа чогаалдар чүгле Совет Эвилелиниге эвес, харын Европаның, Азияның, Африканың хөй нация улустарының дылдарынга очуулдуртунуп парлаттынган.

АМГЫ ЯКУТ литературада бир онзагай характериг чүүл болза, чаа талантылыг күштериҢ хөй немежиш, оларның-биле улуг ажылдарны чорудуп турары база бүгү-ле литературжу амыдыралды хайныктырып, Москвада чогаадыкчы организацияларбиле болгаш өске-даа национал улустарның литератураызы-биле бижиг харылзааны тургускаиы болур. Амгы үеде якут чогаалчыларның организациязының үчёлунда 51 кижи ССРЭ-ниҢ Чогаалчылар эвилелиниҢ кежигүнү болуп бактаап кирип турар. Литератураның янзы-бүрү жанрларында ажылдап турар аныяк болгаш эгелеп чоруур авторларның саны 100 четкен. Оларның хөй кезиниҢ номнарын үндүрген, а чамдыктары 2—3 чедир болгаш оон-даа хөй чыынды номнарлыг болуу берген. Якут дылда үнүп турар чечен чогаал журналы — «Хотугу сулустуң» тиражы 25 муң экземпляр четкен.

Якут литератураның тематиказы болгаш жанры дыка калбарган. 50—60 чылдарда кол шүлүкчүлер Сем. Даниловтуң, Л. Поповтуң, Баал Хабырыыстың, П. Тобуроковтуң, М. Ефимовтуң, И. Гоголевтуң чогаадыкчылгазында лирика жанры база катап сайзырап эгелээн. Лирика жанрынга ажылдап турар аптерниҢ аттары Россия Федерациязының болгаш Совет ЭвилелиниҢ дээре дээп шүлүкчүлериниҢ одуруунга үнө берген. Ол-ла чылдарда И. Гоголев «Хүннээректиг даг», С. Васильев «Хеймер оглу», Р. Багатайский «Ооддары болгаш кенээттери» деп романнарны шүлүктеп бижиттинээн.

Сөөлгү үеде улуг хемчээлдиг проза чогаалы калбаабиле хөгжөөн. Якут романнар көвүдеп, ам шуут-ла быжыг турушта турупкан деп чугаалап болур бис. Хөй санныг романнар амгы үениҢ амыдыралын көргускеи. Чижээ, П. А. Ойунский аттыг республика шаңналының лауреады Софрон Даниловтуң «Чүрек соп турда» деп романы амгы якут интеллигенциязының ажыл, амыдыралын көргускеи, аныяк прозаик В. Яковлевтиң «Бизиңде» деп романы колхозчу сууриуң ажылшичилериниҢ амыдыралын, үүле-херектерин көргускеп. База-ла якут прозаик В. Соловьевтиң «Часкы доңаттар» дээр романы Соңгу Якутияга Совет эрге-чагырганың тургустунганыныҢ баштайгы чылдарында эвенк улустуң амыдыралын төөгүлээн турар.

Амгы якут прозада рассказ жанры база-ла чедиишкинниг хөгжүп, прозаиктер Н. Габышев, Н. Заболоцкий, Софр. Данилов бо жанрга чедиишкинниг ажылдап турар.

Бүдүрүлгө тематиказы болгаш якут ажылчын аңгы дугайы амгы якут литературада база-ла аажок хөгжүп орар. Н. ЯкутскийниҢ «Алдын дамырактар» деп тоожузу бо талазы-биле чогаалдарның аңне баштайгызы болуп, 1947 чылда үнген. Алмаз бүдүрүлгезиниҢ дугайын ол-ла автогнуң «Алмаз тывыкчылары», «Алмаз болгаш ынакшыл», А. Федоровтуң «Кадыр дөъш», Н. Габышевтиң «Алмаздыг тайгадан» деп тоожулары чугаалап турар. Сем. Данилов, К. Туварский, И. Гоголев олар боттарының шүлүктерин алмазчыларга тураскаатkан. Тайгада завод тудуп турар аныяктарның амыдыралының дугайы А. Сыртомятниковтуң «Өңнүк кыстар» тоожузунда, градотудугжуларның ажылы В. Протодьяконовтуң «Кэскил», «Кижиге бүтүрээр болзуңаа» деп тоожуларында көргүстүнгеи.

ДАЙЫН СӨӨЛҮНДЕГИ чылдарда Якутияның уруглар чогаалы база-ла аажок хөгжөөн. Маңаа Т. СметанинниҢ урулгарга бижээн кайгамчык шүлүктеринден, рассказтарындан, тоолдарындан аңгыда, Н. Мординовтуң «Өңнүктер», Н. Габышевтиң «Ырак Амычаида», Г. Колесовтуң «Аңчының оглунуң оглу» деп тоожуларын болгаш П. Тобуроковтуң шүлүглелдерин, ол ышкаш С. Омоллоннуң, А. Сыртомятниковтуң, И. Даниловтуң, Н. ЯкутскийниҢ уругларга рассказтарын, Сем. Даниловтуң, К. ТуварскийниҢ болгаш оон-даа өскелерниҢ шүлүктерин хамаарыштырып болтур.

Якутияның чечен чогаалы колдуунда-ла якут, орус, эвенк болгаш юкагир дерт дылда бижиттинип турар. Гус черниҢ орус литературазы Якутияга шаанда-ла тургустунган традициялыг болуп турар. Якутияда үр чылдарда чурттап, ажылдап турар орус чогаалчы Ю. ШамшуриниҢ тоожулары база ооң геологтар дугайында «Аас-кежик сээң холуңда» деп романы каш удаа катап парлаттынган, номчукчуларның улуг сонуургалын чаалап алган. Ол ышкаш С. Шевков, В. Серкин, В. Рябцев деп ышкаш талантылыг орус шүлүкчүлер Якутияда бар.

Эвенк шүлүкчүлер В. Лебедевтиң, П. ЛамутскийниҢ болгаш юкагир шүлүкчү Улуро Адонуң аттары республикада билдингир апарган. Юкагир улустуң аныяк чогаалчызы С. Куриловтуң чогаадыкчы чедиишкини улгаткан, ооң «Ханидо биле Халерха» романы Москвада «Советская Россия» деп ном үндүрер черде орус дылда парлаттынып турар.

Литература критиказында болгаш литературоведениязында Г. Боескоров, Г. Сыртомятников, Н. Тобуроков, Ю. Прокопьев, А. Билюкина, Н. Копырин, Е. Шестаков, Г. Кардашевский болгаш оон-даа өскелёр чедиишкинниг ажылдап турар.

Якут чогаалчылар, критиктер, литература ажылдакчылары СЭКП-ниҢ Программазының база партиянның XXIII съездиниҢ литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының мурнунда салган улуг-чаагай сорулгаларын боттарының ажылынга удуртуузга болдурган, партияның салган ол улут сорулгаларын күүседир дээш ажылдап турар. Оларның мурнунда база бир кол сорулга—В. И. ЛенинниҢ төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылынга чогаадыкчы чаагай белектерлиг уулыражыры болуур.

Г. ОКОРОКОВ.

Якутияның күрүне университединиҢ улуг башкызы, литературовед.

ЧУРУКТА: Француз композитор А. Аданның «Жизель» деп балединден сцена. Кол рольдарда Якутияның хөгжүм-шин театрыныҢ аныяк артизи, балет солизи, П. А. Ойунский аттыг республика шаңналының лауреады Н. Христофорова (Жизель) биле база балет солизи Г. Баишев (Альберт) олар.

Е. ПОРЯДИННИҢ фотозу.

Иван ГОГОЛЕВ.

МЭЭҢ ЧҮРЭЭМ

Мээң чүрээм—чоруп сава,
Хымыс ында шуут долу,
Медередир суксаан кижи
Ким-даа болза ону ишсин.
Хымыс ажып, күштелиин
дээш,
Кышкы соокка кагерип-
даа,
Чайгы хүнге хүрерип-даа,
Чаштан тура кызып
келдим.
Дойга, ишке, кудага-даа
Доозазын чоогланар.
Сыккырым-даа артырбайн,
Сыргап бээр мен—сөзүм
берейн.
Кылаш-маңга шагзыраавпар
Хымыс ишкеш, нүжү
кирер.
Ажы-төлүн оскунганнар
Ажыг-шүжүүн үттуп
каапгар.

Ынакшыл чадап чораан кижи
Чаңгыс пакты жиивитсе,
Ындыдан-на хайныгып кээр,
Чайгаар-ла ынакшыдып кээр.
Ону ишкеи ким-даа болза,
Оттуг чүрээн каңналдырар,
Кымны-даа ол мегелевес,
Кымче-даа ол холуи суиар.
Ашак кижи хымыс ишкеш,
Аныякшп сергеп келир.
Угаан кирбээн чалыы кижи
Угаанныг бооп хуула бээр.
Чорон хуунда, чүрээмде бо
Хымыс капчаар ойнап тур,
көр!
Чоокшулап кээп, ону
пакта —
Ким-даа болза, ылгавас
мен.
Төрүттүнгеи черимге ол
Дөрөге-даа токтүп калзын.
Оон соонда күрүт савам
Ол-ла черге бузулгай-даа.

Очуулдурган Б. ХӨВЕНМЕЙ.

Якут АССР-ниҢ найысылалы бо хүннерде

ЯКУТ делгемнерде

ХЕМЕЖИ

Элээминиг салдам черге
Эмизе дээш чедип келдим.
Кедек өөштен чаныыга бир
Хемежи ныс чедип келдп.

Хүүректерин дектаадыпкаш,
Хүлүмзүреп айтыра-дыр:
— Чүнү көруп тур сен, акый,
Чүреи шуут-ла дидиннес бе?

— Черим чылыг ниити болгаш
Черле дитип чадап тур мен.
Сугнуң соогу чилиг үстүп,
Судал-дамыр деңер дег боор.

— Соңгу черниҢ сууидан коргуп,
Сөрууңарны ышкынмаңар.
Кыры-биле эмиидирейн,
Кыдыым орта сасдаптыңар.

Ачы-дуңма нүүру-биле
Аныяк кыс чалап турда,
Аңаа канчап удуряаныр —
Аайын эртпейн олуруптум.

Хүнчү хөрөл быряаң дамчып,
Хүрең арнын суйбай берди.
Хемезин-даа өшегерээн
Хенертен-не чая басты.

Уруг менче каттыргаштың:
— Улуг-Хемден чылыг — дигеш,
Кара чажын саглаңнадыр
Карбанмышаан эштип жагды.

Чылар чылбас чалгып чыдар
Чылбай сугга эъдим чиңмеп.
Чалыы ныска чедер дээштиң
Чакпа чок боя, шыммып жагдым.

О. СУВАКПИТ.

Культурада чаа чүүлдер

Якут дылда

Степан Сарыг-оолдуң «Ақтыр-оолдуң тооҥузунуң» бирги номунуң якут дылга өчүлгазын Якутияның ном үндүрер черин парлап үндүрген. Ону якут чогаалчылар П. Е. Ефремов биле Н. В. Сирыбикин олар өчүлдүргеи.

Бо тооҥуну тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның Якут АССР-ге болур демадазының будүүзүнде үндүргени якут немчучуларга эки бөлек болган.

—⊙—

Алдыгы доозулга

Кызылдың уран чүүл училищезинин 32 кижи чедиишкинниг доозуп үнген. Июнь 16-да доозукчуларның байырлыг кежээзи болуп эрткен.

Доозуп үнериниң мурнуне экзаменнерин дуамаарының мурнуне комиссиязының даргазы, Новосибирскиниң мурнуе консерваториязының доценттизи, уран чүүл эртеминериниң кандидады А. М. Айзенштанд доозукчуларга байыр чедирген, моон соңгааргы амылынга, амыдыралынга, өөредилгезинге улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Культура Министри М. С. Хомушку, СЭКП-ниң Кызыл хоорайның бирги секретары П. Т. Киселев доозукчуларга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Т. САЯН-ООЛ.

делегей бо хүннерде

Чаңгыс эпти быжыглаарынга чугула үе-чада

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Чөвүдел хуралынга айтырыгларны чугаалажып көрү ак-сеткилдиг, эш-хүүзүнүң байдалынга эрткен дээрзин «Мадыр немзет» солуң даштыкы политиктиг тайылбырынга бижээн. Чамдык айтырыгларның талазы-биле бодалдарының илгалдарынга чөрүштүр Чөвүдел хуралга саналдарының чаңгыс аайы болгаш үзел-бодалдарның чоокшулажыышкынны харакгерлиг болганы ам безин тодаргай апарган.

СОФИЯ. (СЭТА). «Антиимпериалистиг демиселге шинтпирлиг салымчыны», «Коллективизмниң болгаш эш-хүүзүнүң лозунгу-биле», «Чаңгыс эпти быжыглаарынга чугула үе-чада»— мындыг эгелер-биле болгар солуннар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвада Чөвүдел хуралының тодаргай отчёттарын парлаан. Империализмниң агрессчи чимженишкиннеринге удур демиселди күштелдирери-биле, тайбыны камгалаар талазы-биле Чөвүдел хуралдың хүлээп алган Угуулгазының онза чугулазын солуннар демдеглээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). Республиканың ажылчы чонунары Чөвүдел хуралдың чедиишкининиг доозулганынга күзелиниң ханганын илергейлеп турар. Империализмге удур демиселге хөделиишкиннерниң чаңгыс эвин быжыглаарының эргежок чугулазының дугайында кол айтырыгга чаңгыс аай бодал Чөвүдел хуралга кодаан деп. «Дер Морген» солуң демдеглээн. «Делегейниң коммунистиг шимчөшкининиң иштики күжүн көргүскен, оон демиселди улустарының алыс үзел-соруктарынга дугжуп турар» деп, солуң бижээн. Антиимпериалистиг ниити демиселге Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң шинтпирлиг ролюн солуннар демдеглээн.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Жиче Варшавы» солуннуң демдеглээнинге: Москвага Чөвүдел хурал—делегейниң коммунистиг шимчөшкининиң улуг чедиишкини, чүге дээрге ында киржип турар партияларның үзел-бодалдарының болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга элээн улуг дешилгеге од чедирген, делегейниң антиимпериалистиг фронтуун улам ыңай катгыштырарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Чөвүдел хурал үзел-бодалдарының болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс аайынче, делегейниң коммунистиг шимчөшкининиң эрге-ажыктары дээш харыысалгааны бодаар чорукче партияларның хей нуруузунуң түгүлүдүүнүн көргүзүү болган.

Чүүлүүн түнелинде «Жиче Варшавының» демдеглээни болза, Чөвүдел хуралдың киржикчилериниң хей нуруузу делегейниң коммунистиг шимчөшкининге ыдат удурукчуларның хөделиишкиннерининг хоралыны айыткан.

ПРАГА. (СЭТА). Праганың солуннары Чехословакиянның Коммунистиг партиязының төлээлериниң парлалга конференциязынга улуг кичээнгейни салган. Чөвүдел хурал делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчөшкининиң улуг чедиишкини, чүге дээрге ында киржип турар партияларның үзел-бодалдарының болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга элээн улуг дешилгеге од чедирген, делегейниң антиимпериалистиг фронтуун улам ыңай катгыштырарынга таарымчалыг

Принципиалдыг чорук болгаш харыысалга

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар парлалга совет-кыдат кыымгаарда байдалды чогумчудар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет чазактың Меделгелиин калбаа-биле тайылбырлап турар. «Үзелдүлдүң туружу-биле» деп эгелиг редакция чүүлүнге «Отечествен фронт» солуунуң демдеглээни: совет Меделгелде төөгүүнүң болгаш делегей эргежиниң маргыш чок барымдааларын айтып, совет болгаш кыдат улустарның, бүгү делегейде тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң эрте-ажыктарынга дүүштүр айтырыгны шинтпирлээринче чүткүл тодаргай-дыр. Совет чазактың Меделгелп дуурааның чок чоруктуң, күрүне талазы-биле харыысалганың, харылзаалар-ны чогумчударынче, чорудаалерин ажып эрттеринче чүткүлдүү дугайын хереченлеп турар деп солун бижээн. Совет-кыдат кызытаарда байдалды экижидеринче утландырган тодаргай саналдарыны Меделгелде айытkан.

Дараазында базым КУР-нуң чазаандан хамаарыжыр. Чугаалажышкынналрының аргазы-биле таарыштыр шинтпирлээшкинни ооң күзээр, күзеевин ол базым коргүзер деп «Народна армия» солуң бижээн.

Борис Спасский—делегей чемпиону

МОСКВА. (СЭТА). Борис Спасский — шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону болган. Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Тигран Петросян биле Борис Спасскийниң аразында маргылдаазының 23-кү салыын соңгаарлаткан турган болгай. Июньның 17-де соңгаарлаттыгган ол салыгны төңдүр ойнавайн, хайым болганын талалакчылар чопшээрешкен. Бо маргылдаага Б. Спасский 12,5 санны чежип алгаш, шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону атты ашкан. А. Т. Петросяның саны — 10,5.

• • •

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа чемпиону Борис Спасский — 32 харлыг. Ленинградтың күрүне университединиң журналистика факультединиң ол дооскан. 18 харлыг турган, шыдыраа талазы-биле хүндүледдиң бирги чадазын ап, чалыыларның аразында шыдыраанның делегей чемпиону болу берген. Оон чыл болганда, шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону-биле делегейге бирги чер дээш ойнаарының аргеин дээш маргылдаага киржип турганнарның салыгларынга киржип, ескелер-биле кады ооң 3—7 черлерин ол золаан болгаш делегей гроссмейстери атты алган.

Сөөлгү он чыл дургузунда шыдыраага шылгарангай чедиишкиннерни ол чедип алган. Ригага, Мар-Дель-Платага (Аргентина), Белградка (Югославия), Санта-Моникке (АКШ), Гастингске (Англия), Бевервейкке — (Голландия) шыдыраанның делегей маргылдааларынга бирги черлерни ол алган.

1965 чылда делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш демисежип турганнарның алдыгы маргылдаазынга киржип турган, совет гроссмейстерлер Пауль Керес, Ефим Геллер болгаш Михаил Талль оларны ол уткан болгаш ооң соонда 1966 чылда шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону атты чедип алыр дээш, делегей чемпиону Т. Петросян-биле аразында маргылдаа болуп турда, Петросян 12,5:11,5 сан-биле чемпион адын камгалап ап шыдапкан.

Делегей чемпиону-биле база катап делегейге бирги чер дээш ойнаарының эргезин ийи чыл эрте бергенде, Геллерни, даян гроссмейстер Бент Ларсенни болгаш Виктор Корчнойну тус-тус маргылдааларга уткулаап, ол чедип алган.

Делегей чемпиону Т. Петросян-биле ойнаашк. 12,5:10,5 сан-биле удуп алгаш, Борис Спасский хөл-шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа, онгу чемпиону болу берген. Бо удаада шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону база катап совет гроссмейстер болган.

ЧУРУКТА: шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа чемпиону Б. Спасский.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЯКУТИЯЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Даарта Якут Совет Социалистиг республиканың пайымналы Якутск хоорайга тыва уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың декадазы ажыттынар.

Дүүн, июнь 18-те, декаданың киржикчилериниң башкылы — Кызылдың уран чүүл училищезиниң «Чечек» ансамбллиниң мыраажылар болуу. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Р. Н. Лесниковка баштаткан, эртенги рейс-биле чоруткан. Оон соонда, дүүш сөөлүндеги ийиги рейс-биле ансамбльдиң танцы болуу чоруткан.

Декаданың киржикчилериниң артканнары бөгүн үзүп чоруттар.

ЧУРУКТА: «Чечек» ансамбллиниң мыраажылар болуу үзүп чоруурунуң мурнуу чарымында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштеринің отрядтары америк-сайгон шериглерге удур чедиишкиниг дайынчы чорудулгаларын түргүлчүлеп турар.

ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, июнь 13-тен 14-че дүне патриоттар Хюэ хоорайның барынын талазында АКШ-тың 101-ги агаарлесант дивизиязының 3-кү бригадазының штавынче болгаш артиллерия туруттарынче халдаан. Халдаашкынның түнелинде элээн каш чүс солдаттарны болгаш офицерлерни сандан үндүрген, хөй санныг чепсекти уэуткаан. Июнь 12-де Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары АКШ-тың бирги ужар чүүл дивизиязының Лонгхань можуда бирги батальонунуң туружунче халдаан. Ийи шакта үргүлчүлээн тулчуушкунуун түнелинде дайзынның 400 солдаттарын сандан үндүрген, 7 вертолётту дүжүр аткан.

Задынь можуун соңгу талазынга неделя дургузунда чорудуп келген дайынчы чорудулгаларның үезинде патриоттар дайзынның 600 ажыг солдаттарын уэуткаан болгаш балыглаан, 69 танкыны болгаш бронетранспортёрну сандан үндүрген, 4 самолётту болгаш вертолётту дүжүр аткан.

Сөөлгү хүннерде чедип алган тилелдегелер болза, хостаашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң быжыг нүүзел-соруунун, аваангыр чорууның бедиинин болгаш агаэртинмес күштериниң хереглаи болур деп «Куан дой нин заи» солуң бижээн. Америк-сайгон шеригларининг айтырышкынынан өөнделеп үнеринге чүү-даа дузалап шыдавас дээрин солуннуң таймырында чугаалаан.

Дайынчы чорудулгалар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестина каттышкан командылалдың ында парлап үндүрген дыңнадынында чугаалаяны болза, июнь 15 дүвезинде «Аль-Асифаның» бөлүк партизаннары аль-Халиль хоорайга израиль таныыл черинге халдаан болгаш ийи бронетранспортёрну уэуткаан, анаа чораан солдаттарны өлүргеи болгаш балыглаан.

Оң-ла организацияның оон өске бөлүк партизаннары Иржым далайның соңгу талазында аль-Магтасс районда Израильдиң хайгаарал таныыл черин боолаан. Боолаашкынның түнелинде пулемёттуу сандан үндүрген, элээн каш израиль солдаттарны өлүргеи.

Редакторлуң орлакчызы С. К. ШОҢГУ.

Чурттуң дээди өөредилге черлеринге өөренирин күзээннерге

Күрүненің Кызылда башкы институдунга июльдуң 14-тен 24-ке чедир чурттуң дээди өөредилге черлеринге конкурстан дашкаар (тыва оолдар, кыстар) киреринин экзаменнерин дараазында институттарже дужаап болур.

★ **МОСКВАНЫҢ КҮРҮНЕ УНИВЕРСИТЕДИ.** Тускай эртемнерге: философия, математика, психология, журналистика.

★ **ИРКУТСКИНИҢ КҮРҮНЕ УНИВЕРСИТЕДИ.** Тускай эртеми: төөгү, математика, физика, химия, журналистика.

★ **МОСКВАНЫҢ УЛУС АЖЫЛАГЫЙ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: садыгның экономиказы, товароведение болгаш үлетпүр барааннарын садыгларының организациязы.

★ **МОСКВАНЫҢ ЗЭТ БОЛГАШ СҮТ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: зэт продуктуларының технологиязы, зэш-чем барааннарының үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы.

★ **МОСКВАНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: даранынга кылыгларының технологиязы, чиик үлетпүрүнүң машиналары болгаш аппараттары, амыдырал хандырылгазының экономиказы болгаш организациязы.

★ **МОСКВАНЫҢ ВЕТЕРИНАРИЯ АКАДЕМИЯЗЫ.** Тускай эртемнери: зоотехния, ветеринария.

★ **ТОМСКИНИҢ ИНЖЕНЕР-ТУДУГ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: тудуг кылыгларының болгаш конструкциаларның будүүлгези, үлетпүр болгаш хамаатты тудуг.

★ **КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: автомобиль транспорту, электри станциялары, үлетпүр болгаш хамаатты тудуг.

☆ **КРАСНОЯРСКИНИҢ ӨҢНҮГ МЕТАЛЛДАР ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: ажыктыг казымалдарны чер адаанга болбаазырадырының технологиязы болгаш механизациязы, даг ажылдарын электрижидери болгаш автоматчызары, металлургия үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы.

☆ **НОВОСИБИРСКИНИҢ ИНЖЕНЕР-ТУДУГ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: үлетпүр болгаш хамаатты тудуг, тудуг экономиказы болгаш организациязы.

☆ **НОВОСИБИРСКИДЕ ХАРЫЛЗААНЫҢ ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: радио харылза, радио дамчыдыгазы, автоматтыг электри харылзазы.

☆ **СИБИРЬ АВТООРУК ИНСТИТУДУ.** (Омск хоорайда). Тускай мергежилдери: автомобиль оруктары, тудуг база орук машиналары болгаш дериглелер, автомобиль транспорту.

☆ **ОМСКИНИҢ КҮШ-КУЛЬТУРА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: күш-культура болгаш спорт.

☆ **БУРЯТИЯНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛАГЫЙ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: көдээ ажыл-агыйның механизациязы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организациязы.

☆ **АБАКАННЫҢ БАШКЫ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: немец дылы.

☆ **КРАСНОЯРСКИНИҢ БАШКЫ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: англи дылы.

★ **КРАСНОЯРСКИНИҢ МЕДИЦИНА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: эмнээриниң херээ, педиатрия.

★ **ИРКУТСКИНИҢ МЕДИЦИНА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: дыш эмнээри, эмнелге херээ.

★ **ТОМСКИНИҢ МЕДИЦИНА ИНСТИТУДУ.** Тускай мергежилдери: эмнелге херээ, фармацевт.

★ **НОВОСИБИРСКИНИҢ КҮРҮНЕ КОНСЕРВАТОРИЯЗЫ.** Тускай мергежилдери: улустуң инструменгилери, ниити ырга дирижёрлаашкын.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, башкы 40, 105 дугаар өрээл, тел. 37-20.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Найысылал Кызылга

КИНО

ИЮНЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Ол Грузия» 12, 2, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 4, 5.40, 7.20, «Совет кино № 16», «Сээк медээм», «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Суг дүвүнде аквалангилер» 10, 12, «24—25 эзэп келбес» 2, 4, 5.45, 7.30, «Совет кино № 16», «Сээк медээм», «24—25 эзэп келбес» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вий» 3, «Агаарга ушуралдаа» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.10, 8 шактарда.

Ойнап алышкын тиражынга киржиңер

1966 чылда үндүрген күрүненің үш хуулуг иштики ойнаашкынының чээшкиннинің талазы-биле 24-кү ойнаашкынның тиражы 1969 чылдың июнь 30-де Таллинге болур.

Ойнап алышкын тиражының чээрби дөрт разрядынга дараазында ойнаашкыннар киирер.

Ойнап алышкынның хемчээли	Ойнап алышкынның саны	Ойнап алышкынның үнү (рубльбиле)
5000 рубль	48	240000
2500 рубль	120	300000
1000 рубль	480	480000
500 рубль	2616	1308000
100 рубль	18000	1800000
20 рубль	204336	8173440
Шүүтү:	225600	12301440

Чылдың-на бо чээшкинниң талазы-биле ойнап алышкынның сес тиражы болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те, декабрь 30-де.

Чээшкинниң облигацияларын салып алыңар. ойнап алышкын тиражынга киржиңер!

АЖААЛГА НАССАЗЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Арага кижиниң кадыынга хоралыг

1. Арагалаар чорук хей-ниитиге улуг хора чедирип турар болзажок, араганы будуруп үндүрериң болгаш садыгларын тускай хоойлу ёзугаар хоругдаары эки түнелдер бербес дээрэни мурнуку чылдарның дүржулгазы көргүскен. Садыгларга арага чок апаарга чамдык чыдын калган кижилер аъш-чем продуктуларының алыс үзел-соруктарынга дугжуп турар» деп, солуң бижээн. Антиимпериалистиг ниити демиселге Совет Эвилелиниң болгаш СЭКП-ниң шинтпирлиг ролюн солуннар демдеглээн.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Жиче Варшавы» солуунуң демдеглээнинге: Москвага Чөвүдел хурал—делегейниң коммунистиг шимчөшкининиң улуг чедиишкини, чүге дээрге ында киржип турар партияларның үзел-бодалдарының болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга элээн улуг дешилгеге од чедирген, делегейниң антиимпериалистиг фронтуун улам ыңай катгыштырарынга таарымчалыг

Принципиалдыг чорук болгаш харыысалга

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар парлалга совет-кыдат кыымгаарда байдалды чогумчудар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет чазактың Меделгелиин калбаа-биле тайылбырлап турар. «Үзелдүлдүң туружу-биле» деп эгелиг редакция чүүлүнге «Отечествен фронт» солуунуң демдеглээни: совет Меделгелде төөгүүнүң болгаш делегей эргежиниң маргыш чок барымдааларын айтып, совет болгаш кыдат улустарның, бүгү делегейде тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң эрте-ажыктарынга дүүштүр айтырыгны шинтпирлээринче чүткүл тодаргай-дыр. Совет чазактың Меделгелп дуурааның чок чоруктуң, күрүне талазы-биле харыысалганың, харылзаалар-ны чогумчударынче, чорудаалерин ажып эрттеринче чүткүлдүү дугайын хереченлеп турар деп солун бижээн. Совет-кыдат кызытаарда байдалды экижидеринче утландырган тодаргай саналдарыны Меделгелде айытkан.

Дараазында базым КУР-нуң чазаандан хамаарыжыр. Чугаалажышкынналрының аргазы-биле таарыштыр шинтпирлээшкинни ооң күзээр, күзеевин ол базым коргүзер деп «Народна армия» солуң бижээн.

Борис Спасский—делегей чемпиону

МОСКВА. (СЭТА). Борис Спасский — шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону болган. Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Тигран Петросян биле Борис Спасскийниң аразында маргылдаазының 23-кү салыын соңгаарлаткан турган болгай. Июньның 17-де соңгаарлаттыгган ол салыгны төңдүр ойнавайн, хайым болганын талалакчылар чопшээрешкен. Бо маргылдаага Б. Спасский 12,5 санны чежип алгаш, шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону атты ашкан. А. Т. Петросяның саны — 10,5.

• • •

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа чемпиону Борис Спасский — 32 харлыг. Ленинградтың күрүне университединиң журналистика факультединиң ол дооскан. 18 харлыг турган, шыдыраа талазы-биле хүндүледдиң бирги чадазын ап, чалыыларның аразында шыдыраанның делегей чемпиону болу берген. Оон чыл болганда, шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону-биле делегейге бирги чер дээш ойнаарының аргеин дээш маргылдаага киржип турганнарның салыгларынга киржип, ескелер-биле кады ооң 3—7 черлерин ол золаан болгаш делегей гроссмейстери атты алган.

Сөөлгү он чыл дургузунда шыдыраага шылгарангай чедиишкиннерни ол чедип алган. Ригага, Мар-Дель-Платага (Аргентина), Белградка (Югославия), Санта-Моникке (АКШ), Гастингске (Англия), Бевервейкке — (Голландия) шыдыраанның делегей маргылдааларынга бирги черлерни ол алган.

1965 чылда делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш демисежип турганнарның алдыгы маргылдаазынга киржип турган, совет гроссмейстерлер Пауль Керес, Ефим Геллер болгаш Михаил Талль оларны ол уткан болгаш ооң соонда 1966 чылда шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону атты чедип алыр дээш, делегей чемпиону Т. Петросян-биле аразында маргылдаа болуп турда, Петросян 12,5:11,5 сан-биле чемпион адын камгалап ап шыдапкан.

Делегей чемпиону-биле база катап делегейге бирги чер дээш ойнаарының эргезин ийи чыл эрте бергенде, Геллерни, даян гроссмейстер Бент Ларсенни болгаш Виктор Корчнойну тус-тус маргылдааларга уткулаап, ол чедип алган.

Делегей чемпиону Т. Петросян-биле ойнаашк. 12,5:10,5 сан-биле удуп алгаш, Борис Спасский хөл-шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа, онгу чемпиону болу берген. Бо удаада шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону база катап совет гроссмейстер болган.

ЧУРУКТА: шыдыраа талазы-биле делегейниң чаа чемпиону Б. Спасский.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЯКУТИЯЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Даарта Якут Совет Социалистиг республиканың пайымналы Якутск хоорайга тыва уран чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың декадазы ажыттынар.

Дүүн, июнь 18-те, декаданың киржикчилериниң башкылы — Кызылдың уран чүүл училищезиниң «Чечек» ансамбллиниң мыраажылар болуу. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Р. Н. Лесниковка баштаткан, эртенги рейс-биле чоруткан. Оон соонда, дүүш сөөлүндеги ийиги рейс-биле ансамбльдиң танцы болуу чоруткан.

Декаданың киржикчилериниң артканнары бөгүн үзүп чоруттар.

ЧУРУКТА: «Чечек» ансамбллиниң мыраажылар болуу үзүп чоруурунуң мурнуу чарымында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштеринің отрядтары америк-сайгон шеригларге удур чедиишкиниг дайынчы чорудулгаларын түргүлчүлеп турар.

ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, июнь 13-тен 14-че дүне патриоттар Хюэ хоорайның барынын талазында АКШ-тың 101-ги агаарлесант дивизиязының 3-кү бригадазының штавынче болгаш артиллерия туруттарынче халдаан. Халдаашкынның түнелинде элээн каш чүс солдаттарны болгаш офицерлерни сандан үндүрген, хөй санныг чепсекти уэуткаан. Июнь 12-де Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары АКШ-тың бирги ужар чүүл дивизиязының Лонгхань можуда бирги батальонунуң туружунче халдаан. Ийи шакта үргүлчүлээн тулчуушкунуун түнелинде дайзынның 400 солдаттарын сандан үндүрген, 7 вертолётту дүжүр аткан.

Задынь можуун соңгу талазынга неделя дургузунда чорудуп келген дайынчы чорудулгаларның үезинде патриоттар дайзынның 600 ажыг солдаттарын уэуткаан болгаш балыглаан, 69 танкыны болгаш бронетранспортёрну сандан үндүрген, 4 самолётту болгаш вертолётту дүжүр аткан.

Сөөлгү хүннерде чедип алган тилелдегелер болза, хостаашкынның Улусчу чепсектиг күштериниң быжыг нүүзел-соруунун, аваангыр чорууның бедиинин болгаш агаэртинмес күштериниң хереглаи болур деп «Куан дой нин заи» солуң бижээн. Америк-сайгон шеригларининг айтырышкынынан өөнделеп үнеринге чүү-даа дузалап шыдавас дээрин солуннуң таймырында чугаалаан.

Дайынчы чорудулгалар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестина каттышкан командылалдың ында парлап үндүрген дыңнадынында чугаалаяны болза, июнь 15 дүвезинде «Аль-Асифаның» бөлүк партизаннары аль-Халиль хоорайга израиль таныыл черинге халдаан болгаш ийи бронетранспортёрну уэуткаан, анаа чораан солдаттарны өлүргеи болгаш балыглаан.

Оң-ла организацияның оон өске бөлүк партизаннары Иржым далайның соңгу талазында аль-Магтасс районда Израильдиң хайгаарал таныыл черин боолаан. Боолаашкынның түнелинде пулемёттуу сандан үндүрген, элээн каш израиль солдаттарны өлүргеи.

Редакторлуң орлакчызы С. К. ШОҢГУ.

Чурттуң дээди өөредилге черлеринге өөренирин күзээннерге

Күрүненің Кызылда башкы институдунга июльдуң 14-тен 24-ке чедир чурттуң дээди өөредилге черлеринге конкурстан дашкаар (тыва оолдар, кыстар) киреринин экзаменнерин дараазында институттарже дужаап болур.

★ **МОСКВАНЫҢ КҮРҮНЕ УНИВЕРСИТЕДИ.** Тускай эртемнерге: философия, математика, психология, журналистика.

★ **ИРКУТСКИНИҢ КҮРҮНЕ УНИВЕРСИТЕДИ.** Тускай эртеми: төөгү, математика, физика, химия, журналистика.

★ **МОСКВАНЫҢ УЛУС АЖЫЛАГЫЙ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: садыгның экономиказы, товароведение болгаш үлетпүр барааннарын садыгларының организациязы.

★ **МОСКВАНЫҢ ЗЭТ БОЛГАШ СҮТ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: зэт продуктуларының технологиязы, зэш-чем барааннарының үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы.

★ **МОСКВАНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: даранынга кылыгларының технологиязы, чиик үлетпүрүнүң машиналары болгаш аппараттары, амыдырал хандырылгазының экономиказы болгаш организациязы.

★ **МОСКВАНЫҢ ВЕТЕРИНАРИЯ АКАДЕМИЯЗЫ.** Тускай эртемнери: зоотехния, ветеринария.

★ **ТОМСКИНИҢ ИНЖЕНЕР-ТУДУГ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: тудуг кылыгларының болгаш конструкциаларның будүүлгези, үлетпүр болгаш хамаатты тудуг.

★ **КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: автомобиль транспорту, электри станциялары, үлетпүр болгаш хамаатты тудуг.

☆ **КРАСНОЯРСКИНИҢ ӨҢНҮГ МЕТАЛЛДАР ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: ажыктыг казымалдарны чер адаанга болбаазырадырының технологиязы болгаш механизациязы, даг ажылдарын электрижидери болгаш автоматчызары, металлургия үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы.

☆ **НОВОСИБИРСКИНИҢ ИНЖЕНЕР-ТУДУГ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: үлетпүр болгаш хамаатты тудуг, тудуг экономиказы болгаш организациязы.

☆ **НОВОСИБИРСКИДЕ ХАРЫЛЗААНЫҢ ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: радио харылза, радио дамчыдыгазы, автоматтыг электри харылзазы.

☆ **СИБИРЬ АВТООРУК ИНСТИТУДУ.** (Омск хоорайда). Тускай мергежилдери: автомобиль оруктары, тудуг база орук машиналары болгаш дериглелер, автомобиль транспорту.

☆ **ОМСКИНИҢ КҮШ-КУЛЬТУРА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: күш-культура болгаш спорт.

☆ **БУРЯТИЯНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛАГЫЙ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: көдээ ажыл-агыйның механизациязы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организациязы.

☆ **АБАКАННЫҢ БАШКЫ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: немец дылы.

☆ **КРАСНОЯРСКИНИҢ БАШКЫ ИНСТИТУДУ.** Тускай эртеми: англи дылы.

★ **КРАСНОЯРСКИНИҢ МЕДИЦИНА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: эмнээриниң херээ, педиатрия.

★ **ИРКУТСКИНИҢ МЕДИЦИНА ИНСТИТУДУ.** Тускай эртемнери: дыш эмнээри, эмнелге херээ.

★ **ТОМСКИНИҢ МЕДИЦИНА ИНСТИТУДУ.** Тускай мергежилдери: эмнелге херээ, фармацевт.

★ **НОВОСИБИРСКИНИҢ КҮРҮНЕ КОНСЕРВАТОРИЯЗЫ.** Тускай мергежилдери: улустуң инструменгилери, ниити ырга дирижёрлаашкын.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, башкы 40, 105 дугаар өрээл, тел. 37-20.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Найысылал Кызылга

КИНО

ИЮНЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Ол Грузия» 12, 2, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 4, 5.40, 7.20, «Совет кино № 16», «Сээк медээм», «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Суг дүвүнде аквалангилер» 10, 12, «24—25 эзэп келбес» 2, 4, 5.45, 7.30, «Совет кино № 16», «Сээк медээм», «24—25 эзэп келбес» 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вий» 3, «Агаарга ушуралдаа» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.10, 8 шактарда.

Ойнап алышкын тиражынга киржиңер

1966 чылда үндүрген күрүненің үш хуулуг иштики ойнаашкынының чээшкиннинің талазы-биле 24-кү ойнаашкынның тиражы 1969 чылдың июнь 30-де Таллинге болур.

Ойнап алышкын тиражының чээрби дөрт разрядынга дараазында ойнаашкыннар киирер.

Ойнап алышкынның хемчээли	Ойнап алышкынның саны	Ойнап алышкынның үнү (рубльбиле)
5000 рубль	48	240000
2500 рубль	120	300000
1000 рубль	480	480000
500 рубль	2616	1308000
100 рубль	18000	1800000
20 рубль	204336	8173440
Шүүтү:	225600	12301440

Чылдың-на бо чээшкинниң талазы-биле ойнап алышкынның сес тиражы болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те, декабрь 30-де.

Чээшкинниң облигацияларын салып алыңар. ойнап алышкын тиражынга киржиңер!

АЖААЛГА НАССАЗЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Арага кижиниң кадыынга хоралыг

1. Арагалаар чорук хей-ниитиге улуг хора чедирип турар болзажок, араганы будуруп үндүрериң болгаш садыгларын тускай хоойлу ёзугаар хоругдаары эки түнелдер бербес дээрэни мурнуку чылдарның дүржулгазы көргүскен. Садыгларга арага чок апаарга чамдык чыдын калган кижилер аъш-чем продуктуларының алыс үзел-соруктарынга дугжуп

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 20 ПЯТНИЦА № 142—143 (7868—7869).

Өртээ 3 көп.

Социалистиг чурттарның улустары, капитал чурттарында пролетарийлер, бүгү демократтыг күштер, хосталган болгаш дарладып турар улустар империализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук, социал депшилге, демократия болгаш социализм дээш ниити демиселге каттыжыңар!

(КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЫҢ ХҮЛЭЭП АЛГАН КОЛ ДОКУМЕНТИЗИНДЕН).

АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БАЗА КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ, БҮГҮ АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ КҮШТЕРНИҢ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЫҢ 1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 17-ДЕ МОСКВАГА ХҮЛЭЭП АЛГАН КОЛ ДОКУМЕНТИЗИ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага чыылган төлөөлекчилериниң Чөвүлел хуралы делегей хемжүделиниң харысалгалыг үезинде бооп арткан. Делегейде күчүлүг революсчу корудулгалар калбарып турар. Империализмге удур демиселге бо үениң үш улуг күштери: социализмниң делегей системазы, делегейниң ажылчын ажызы болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң каттыжып турар. Амгы үе-чада болза революсчу болгаш депшилгелиг күштериниң бүрүнгаар чаа шимчээшкинниге болдунар аргаларның өскээл-биле тодаратының турар. Ооң-биле кады империализмден, ооң агрессчи политиказындан төрүттүнүп турар айыылдар база-ла озуп турар. Ниити кырыын улам хамыпал бар чыдар империализм хей-хей улустарны дарлаарын үргүлчүлеп, тайбыныың болгаш социал депшилгениң херээжеге доктаамал кыжанығының үнер деҗу бооп турар.

Болдунар бүгү-ле чаа аргаларны улуу-биле ажыглавышаан империализмче, реакцияның болгаш дайыының күштеринче улам калбак шавар халдаашкыны эвилелдээр төлээде, коммунистерниң, бүгү антиимпериалистиг күштериң хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиг болуурун тургустунган байдал иеген турар-дыр.

Чөвүлел хурал империализмге удур демиселдиң ейи келген сорулгаларын болгаш коммунистерниң, бүгү антиимпериалистиг күштериң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиниң айтырыгларын чугаалажып көргөн. Демократияның, дең эртениң болгаш интернационализмниң ёзуурга болган дискуссияның түңнелинде Чөвүлел хуралдың киржикчилери делегейде байдалдың болгаш ооң үнүн көөп турар сорулгаларның дугайында ниити түңнелдерни кылган.

I.

Бистиң чүс чылывыстың үштүң сеелгү кезинче кижи төрелгетеп депшилгениң болгаш реакцияның, социализмниң болгаш империализмниң күштериниң төөгүдүг демиселиниң чидиглегенниң үезинде карген. Ол демиселдиң бооп турар кавылы болза бүгү делегей, ниитилел амыдыралының бүгү талалары — экономика, политика, идеология болур.

Делегейниң революстуг шимчээшкиниң бодунуң чамдык ортаныларының бергедери болгаш чедимде ооң корукталары түрлүг, шавар халдаашкының үргүлчүлел турар. Удур халдаашкыннарның дузазы-биле күштериниң ниити денгиүүрүи империализм бодунга ажыктыг кылдыр өскертип шыдаваан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң өзүп турар экономиктиг, политиктиг база шериг күүзүнүң, а ол ышкаш тайбыңга ынакшылдыг дашпыкы политиказының ачызында империализмге удур, национал хосталга дээш делегей пролетариадының, бүгү демиселчилерниң хөделиишкиннериниң, тайбының камгалаар дээш демиселдиң калбаа-биле неитерээнииң ачызында делегей дайыының өскүтпейн баар аргалыг болган. Чер бөмбүрзээнин үштүң бир кезинде тиилээн социализм кижилерниң угаазбодалы, түлду-чүрээ дээш бүгү делегей тулчуушкунунга чаа чедишкинерни чедип алган. Амгы үе-шагның шинчээнге, ооң утка-шыырын болгаш кол үлегжишкин күштүлдерин марксисчи-ленинчи ёзуу-биле үнелеп көргенинің шынмын соолгу он чылдарның болуушкуннары бадыткаап. Бистиң үевис — капитализмден социализмче шилчилгенин үеэи болур.

Амгы үениң эң чугула айтырыгларын тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга таарыштыр шинтипрлээрде, империализмге чаа согуушкуннарны бээрде боттуг байдалдар амгы үеде бар бооп турар. Ооң-биле кады, делегей системазы болур империализм улам күштүг болу бербезе-даа, ол дыка шыгыы болгаш айыылдыг дайзын бооп артпышаан турар. Кол империалистиг күрүнеиң — Американың Каттышкан Штаттарының агрессчи чоруу күштелген.

Империализминиң агрессчи политиказының үндезинде кандыг-даа аргаларны ажыглап турган, социализминиң туруштарын кошкадыр, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар, капиталистиг чурттарга ажылчы чоннарның демиселин шаптыктаар, капитализминиң девүүчүктеп бадыышкынывың торлуш чок чорудулгазын саададыр чүткүл туруп турар.

Капитализм биле социализминиң аразында бүгү делегей хемчээлинге илереп турар черүүдээлер ханылап турар. Делегейниң ийи системаларының демиселиниң байдалында капиталистиг күрүнелер боттарын улам суладып турар черүүдээлер улам өссежок, мөлүүдегенин болгаш дарлалдың тургузуун камгалаар болгаш быжыглаар, боттарының оксүнгал туруштарын катап эгидер дээш боттарының күжеиишкиннерин каттыштырывче түткүп турарлар. Америк империализм бодунуң салдарының адаанга өске капиталистиг чурттарны тудуп, оларның-биле кады ангы демиселиниң кол-кол кезектеринге ниитп политиканы чорударын оралдажып турар.

Агрессчи стратегияның чепсээ шаандагызы ышкаш базала хамыктың мурнунда социалистиг күрүнелерге удур угланыл турар. Социализмге удур империализм шуут чепсектиг демиседден ойтазавайн турар. Ол әндере чепсегленирин соксаал чокка күштелдирип, Совет Эвилелиниг болгаш өскеээ социалистиг чурттарга удур агрессиянын чорудар сорулга-биле тургускан шериг бөлүүтлежиишкиннерин идепкейжидерин оралдажып, ол чурттарга удур идеологтуг демиселдиң күштелдирип, оларның экономиктиг хөгжүлдезин оожумадырын оралдажып турар.

Ажылчын шимчээшкинниге удур демиселге империализм демократтыг эртелерни болгаш хосталгаларны кызагдап, полицейжи ажык күүзүлээшкинин, кадыг-дошкуң аргаларын, ажылчыннарга удур хоойлу үндүрүлгезин ажыглап турар. Ол ооң-биле кады демагогияны, буржуаз реформамын, оппортунистиг идеологияны болгаш политиканы ажыглап, ажылчын шимчээшкининиң иштинден сандарадыр, ону капитализминиң системазынче «холуштырарын» оралдажыр дээш чаа-чаа аргаларны үргүлүү дилеп турар.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур демиселжирде, империализм, бир талазында, коловиализминиң артыышкыларын күткүлдүү-биле камгалап, а өске талазында — чаала хөгжүп олурар күрүнелерниң, национал бүрүн эргенин чаалап алган чурттарның экономиктиг болгаш социал депшилгезинге неоколониализминиң аргалары-биле шаптыктаарын оралдажып турар. Ол сорулга-биле империализм реаксылыг бөлүктерни деткип, хожудангай социал тургузуттарны узуткаарын мооидактап база социализмче баар орук-биле азы социалистиг перспективаны ажыдып турар депшилгелиг, капиталистиг эвес орук-биле хөгжүлдеп бергедеприне күткүп турар. Империалистер оларның бүрүн эргелерни кызытаарлаан экономиктиг кереэлерни болгаш шериг-политиктиг дугуржулгаларны ол күрүнелерге албадап, капиталлыг шаандагы колониализмниң чепсектерин антикоммунизмге бараан болур, социализмге удур, бүгү-ле депшилгелиг күштерге удур демиселге бараан болур кылдыр тургузуп турар.

Эрткен чылдарда империализм чидиг делегей кризистерин каш-даа катап өөскүткен, ол кризистер кижи төрелгетеннн термоядролуг мөсилдежиишкинге чедире бер чаазын тургулаан. Ынчалза-даа АКШ-тың империализми делегей ареназында күштерниң тургустунган деңгүүр байдалын, Совет Эвилелиниң ядролуг күүзүшылын болгаш ракетаядролуг дайынның болдунуп болур ужуктарын өөренип көөр үжүрге таварышкан, делегейниң чаа дайынын өөскүдүп үндүрериниг ынаныш салыры аңаа улам-на берте, уламна айыылдыг бооп бар чыдар. Бо байдалдар турда, америк чагырыкчы бөлүктер ыяыг дайынга белеткевириниң ойталавайн тургаш, чер-чер дайынпарывче оваа сагыш салып турар.

Ынчалза-даа империализминиң чорудуп турар чүүл дөгээзининг политиказы биле ооң боттуг болдунар аргаларының аразында чөрүлээ онзазы-биле тодарап көстүп турар. **Империализм бодунуң оксунган төөгүлүг туружун дедир эгидип ап, бо үеги делегейниң хөгжүлдезин дедирлендирип ап ыыдаар харык чок бооп турар. Кижи төрелгетеп хөгжүлдезининң деңгем оруун делегейниң социалистиг системазы, делегейниң ажылчын ажызы, бүгү-ле революсчу күштер толарадыр.**

Вьетнамда дайын болза империализминиң агрессчи планнары биле ол планнарны боттандырып ыыдаар арганың аразында чөрүлээлериниң эң бүзүрелдиг бадыткалы бооп турар. Ол-не күчүлүг дээн америк империализминиң Вьетнамда таварыжып турар аштырышкыны төөгүлүг ужур-дузалыг.

Вьетнамда дайынга интервенция америк империализминиң шериг-политиктиг планнарында оваа черни эелеп турар. Агрессор Азияда социалистиг мурнуу шугумнарының бирээзин баазып каар. Мурнуу-Чөөн Азияның улустарының хосталгажө болгаш депшилгежө оруун дуглап каар, социалистиг чурттарийн, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының быжыын, бызыг эвезин шенеп көөр деп бодаан.

Ынчанмыже, ажок хей санныг шериг техниказын хөделдирип кииргеп-даа болза, америк империализм ВДР-ни бомбалаарын чугаа чокка соксаалыр ужурга таварышкан болгаш ооң төлөөлекчилери Вьетнамның Демократтыг Республиказының болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуунуң политиказының ырак көөр чорууу, вьетнам улусче социалистиг чурттарның, бирги ээлчегде Совет Эвилелиниң көргүүзүп турар бүгү талалыг дузаламчызы, бүгү делегейде, ооң иштинде АКШ-тың бодунда улам өзүп турар интернационалчы эң-сеткил каттыштырылгазы-лыр. Вьетнамда кем-бурууллуг интервенция АКШ-ты мораль болгаш политика талазы-биле дыка чаасказавызырадырынга чедирген, улам-на калбак улус массаларны, чаа-чаа ниитилел бөлүктерни болгаш политиктиг күштерни империализмге удур көдүрүп үндүрген, хөй-хөй чурттарның миллион-миллион аныяк кижилериниң антиимпериалистиг демиселче хандып кирерин дүртедеткен, империалистиг күрүнелерниң аразынга бар турган чөрүдээлерин чидиглендирген болгаш чаа чөрүдээлерни өөскүткен. Империалистиг агрессияга аштырыпкыны таварыштырары боттарының хамаарышпас чоруун, бүрүн эргезин, хосталгазын бүгү аргалар-биле шинтипрлиг камгалап турар болгаш делегейниң калбак деткимчезин ажыглап турар улустарга бистиң үүнеривисте улам-на болдунар аргалыг бооп бар чыдар дээраан маадырлыг вьетнам улустуң чедиишкиннерин бүүдүлдиг көргүүзүп турар.

КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга удур израильжи-эжелекчилериниң агрессиязы **Чоокку Чөөн чүкке** делегейниң удур кризисиниң төрүттүнүдүрген. Ол агрессиязың дузазы-биле империализм, хамыктың мурнунда америк империалистер араб чурттарда депшилгелиг ёзу-чурумнарны буза шаварын, араб хосталгалыг шимчээшкинин базып каарын, боттарының Чоокку Чөөн чүкте туруштарын хевээр арттырарын азы катап тургузарын оралдашкан. Олар ону чедип алыр харык чок болганнар. Ынчанмыже бүгү делегей реакциязынга, ооң иштинде сионисчи бөлүктерге деткиткен Израильдиң чагырыкчы бөлүктерни ажелеп алдыктан девискээрдеп израиль шеритлерни үндүрер дугайында араб күрүнелерниң, тайбыга ынакшылдыг улустарның негелделерин болгаш КНО-ның шинтипрлерин херекке албайн, экспансияның болгаш аннексияның политиказын чорутпушаан, чаа-чаа дайынныг өнүүк-чөнүзөлерни үзүк-соксаал чокка чорудуп турар. Израильдиң коммунистиг партиязы болгаш өске-даа депшилгелиг күштерни ол политиказа угланган оз политика Европаның бүгү улустарының аймыы чок турар чорууна болгаш бүгү-ниити тайбыга кыжаавын турар.

Чер ортузу далайның чурттары империалистиг планнарда чугула черни эелеп турар. Испанияда чугула шериг базаларлыг АКШ-тың империализми демиселжип турар испан улустуң тура-соруузга чөрүштүр франкочу ёзу-чурумну камгалап арттырарынга дузалап келген болгаш дузалап-даа турар. Чер ортузу далайга политика болгаш шериг талазыбиле мөңгүшкин кылырының доктаамал чепсээ болза ол районда улустарга, тайбының херээже кыжаавышкынны тургузуп турар 6-гы америк флот болгаш шериг базаларының системазы болур. Кипрде байладдың кап катап чидиглегенги болгаш Грецияда фашистиг эргинде — полковниктер хунтазын деткип турар империалистерниң холуу-биле үүлгеттингеп херек-тир.

Мурнуу-Чөөн Азия, Ыраккы Чөөн чүк — агрессияның болгаш шериг авантюраларының политиказын империалистерниң чорудуп турары кол районнарның бирээзи-дир. СЕАТО, АНЗЮС, АКШ-тың болгаш Японияның аразында айыыл чок чорукту керээдээ дижир чүве Оожум океанның мурнуу-барының талакы кезээн болгаш Индий океанны америк чепсектиг күштериң керек кырында ажелеп турарыбиле долдунуп турар. Ол бүгү система хамыктың мурнумда Азияның социалистиг чурттарынга, национал-хосталгалыг шимчээшкинге, а ол ышкаш ол районнуң нейтралистиг болгаш блоктарга каттыжып кирбейн турар күрүнелериниге удур утланган. Кыдат Улус Республиканың чарыбас кезээ — Тайвань ортулуктуг америк империалистер ажелеп үргүлчүлеп, ол республиканың КНО-га дүрүм ёзуулаар аргаларын катап тургузарынга шаптыктап турар. Америк империалистер КУДР-ге удур чепсектиг чөнүзөлерин, Мурнуу Кореяның шеритиниң ажелаар чорууп үргүлчүлеп, чуртуунуң газыының идепкейжээниниң байдалдарында утпуп, массаларның иштинге политиктиг болгаш идеологтуг ажыдыы күштелдирери-биле, боттарының хүрээлеңнерин калбартып база быжыглаары-биле демделээр. Оларр ажылчы чоннарның революстуг энергиязын империализмге удур, социализминиң чырытнылыг идеалдары дээш демиселче мобилизастаары-биле бүгү күштерин салып турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының киржикчилери улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөн төлептиг демдеглээр деп, бүгү коммунистерни, ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартыр дээш бүгү демиселчилерни, депшилгениң болгаш тайбыңның бүгү талаларын ыыгырып тур. Ленинниң ажылдарын өөренниңер! Реакцияга болгаш дарлаага удур, социализм болгаш тайбың дээш демиселге сорун киириичи эгээртиннес үнер дестерни оп чогаалдардан тып алыр силер. Ол чогаалдарбиле танышпар чорун бистиң үениң революстуг перспективаларын эң тода ооруңге аныяк салгалга дузалаар. Ленинизминиң чедиишкиннерин, социализм чурттарының, коммунистиг партияларның, революстуг бүгү күштерниң чедиишкиннерин малбаа-биле пропагандалаңар!

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары, бүгү делегейниң улустары!

Ленинчи идеалдарның тиилелгезиниң ады-биле тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш ажылчын аңгының улуг болгаш буянныг тулчуушкунунче идепкейлиг кириптеринче силерни ыыгырып тур бис!

Делегейни революстуг ёзу-биле чаартыр дээш демиселге ленинизминиң тугун үлэм бедик кодурээликер!

Ленинизм делгеерезин!

1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 17.

(Уланчызы 2-ги арында).

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының

К Ы Й Г Ы Р Ы Ы

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң бүдүүзүнде коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралы бодунуң бодалын бистиң үевистиң өөрүм чок генийинче угландырып тур.

Ленинниң ады Улуг Октябрьның тиилелгезиниң, делегейниң социал өөрүн үндезини-биле чаарткан, нижи төрелгетенниң социализмче болгаш коммунизмче эргилдези болган революстуг улуг боттаныышкыннарның символу болуу берген.

Ленин — Маристың болгаш Энгельстиң тургусчан эртемин: диалектиктиг материализмни, политиктиг экономияны, социалистиг революцияның болгаш коммунистиг ниитилелди тургузарының теориязын бүгү тала-биле хөгжүткен шылгаранга бодаачы.

Ленин — чаа хевирниң баштайгы пролетаржы партиязы — Большевик партияның тургузуучузу, делегейде тиилелгелиг баштайгы социалистиг революцияның удуотукчузу, төөгүде баштайгы пролетаржы күрүнениң, совет социалистиг демократияның үндезилекчизи.

Ленин — ниити аңгы дайзыны-биле тулчуушкуннарга ажылчы чоннарның бүгү отрядтарының хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин камгалап чораан, империализмге болгаш реакцияга удур чаныш-сыныш чок демиселчи; чайгылыш чок интернационалчы, расизмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илередиишкиннерин килеңнээшкин-биле буруу шаап чораан, улустар аразында дең эргенин, тайбыңның болгаш найыралдың талалакчызы; колониализмге удур, улустарның хамаарышпас чорук болгаш хосталгазы дээш, боттарының салыы-чолун боттары тодарадырынга оларның эргелери дээш демиселдиң тиилелгелиг оруун амытнан, даслаттырган бүгү нацияларның өөнүү.

Делегейниң ажылчын аңгызының хүлээп мөрдүнген башкызы Ленин капитализмни дүжүрериниң болгаш ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартырының бүгү делегейге төөгүлүг хүлээлгезин күүседип шыдаар аргалыг кол күштү пролетариат деп көрген. Ажылчын аңгының тараачыннарбиле эвилеэнинің дугайында өөредигни ол амылдап ыыгаан. Ленин ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин камгалавышаан, бүгү хевирлерниң оппортунизминге эптеш чок чораан.

Ажылчын аңгыга, чонга, социализминиң херээжеге кызыгаар чокка бердинген коммунистерниң салгалдары ленинизминиң салдары-биле өзүп дорукнан. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы, ол революсчуунуң, эштиң, кижиниң бедик шынарлары бүгү делегейде хей миллион революсчу дайынчыларга кезээде сорун киириичи үлегер-чижек болур.

Ленинизминиң тугунуң адаа-биле революстуг шимчээшкин чурттарның хөй нуруузунга чаа деңнелче кодурлүп үнген, коммунистиг партиялар тургустунган болгаш быжыкнан, делегейниң коммунистиг шимчээшкини амгы үениң ёзулуг, эң салдарлыг политиктиг бүгү делегей күжү болу берген.

Марксисчи-ленинчи өөредигниң делегейге ужур-дузазын делегей социализминиң, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң бүгү дуржулгазы бадыткаан. Белүк чурттарга социалистиг революцияның тиилелгези, социализминиң делегей системазының тыптып келгени, капиталдыг чурттарында ажылчын шимчээшкининиң чаалап алыышкыннары, шаандагы колониялардың болгаш чартык колониялардың улустарының ниитилел-политиктиг бот туснайлаң ажылчорудулганың ареназынче үнгени, антиимпериалистиг демократтыг күштелдиң көзүлбээн кодурлүүшкүнү — бо бүгү амгы үе-чадаңың үндезин хереглелдерин илергейлеп турар ленинизмниң төөгү талазы-биле шынмын бадыткал турар.

Марксизмни бүгүден артык күүзүлүг өөредиг, чүге дээрге шын өөредиг деп ооң бодунуң чугаалап чорааны ол-ла состери-биле Ленинниң өөредиминиң дугайын бөгүн бүрүн барымдаа-биле база ынчаар чугаалап турар бис. Марксисчи-ленинчи теория, ону тодаргай байдалдарда чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаары делегейниң революстуг шимчээшкининиң отрядтарының найда-даа ажылдап турарындан хамаарылга чокка, оларның мурнунга тургустунуп келир айтырыгларга харыыны эртем ёзугаар ажылдап кылыр арганы берип турар.

Интернационалчы улуг өөредиг — марксизм-ленинизмге шынчы чорук — коммунистиг шимчээшкинниң моон соңгааргы чедишкиннериниң магадылалы.

Коммунистер мандыг-даа дайзыннарга удур демиселге марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң революстуг принциптерин быжыы-биле намгалаарын, оларны амыдыралга чайгылыш чокка чорударын, марксисчи-ленинчи теориязы доктаамал хөгжүдерин, аңгы демиселиниң болгаш социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң амгы дуржулгазынга үндезилээш, ону байыдарын боттарының сорулгазы кылдыр көрүп турар. Коммунистер ленинизминиң чогаадыкчы ёзугунга кезээде шынчы болур.

Чөөнчулап иел чоруур ленинчи юбилей — бүгү делегейге ужур-дузалыг төөгүлүг хүн. Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар ол хүнну боттарының революстуг ажылгазының идепкейжээниниң байдалдарында утпуп, массаларның иштинге политиктиг болгаш идеологтуг ажыдыы күштелдирери-биле, боттарының хүрээлеңнерин малбартып база быжыглаары-биле демделээр. Олар ажылчы чоннарның революстуг энергиязын империализмге удур, социализминиң чырытнылыг идеалдары дээш демиселче мобилизастаары-биле бүгү күштерин салып турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының киржикчилери улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг демдеглээр деп, бүгү коммунистерни, ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартыр дээш бүгү демиселчилерни, депшилгениң болгаш тайбыңның бүгү талаларын ыыгырып тур. Ленинниң ажылдарын өөренниңер! Реакцияга болгаш дарлаага удур, социализм болгаш тайбың дээш демиселге сорун киириичи эгээртиннес үнер дестерни оп чогаалдардан тып алыр силер. Ол чогаалдарбиле танышпар чорун бистиң үениң революстуг перспективаларын эң тода ооруңге аныяк салгалга дузалаар. Ленинизминиң чедишкиннерин, социализм чурттарының, коммунистиг партияларның, революстуг бүгү күштерниң чедишкиннерин малбаа-биле пропагандалаңар!

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары, бүгү делегейниң улустары!

Ленинчи идеалдарның тиилелгезиниң ады-биле тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш ажылчын аңгының улуг болгаш буянныг тулчуушкунунче идепкейлиг кириптеринче силерни ыыгырып тур бис!

Делегейни революстуг ёзу-биле чаартыр дээш демиселге ленинизминиң тугун үлэм бедик кодурээликер!

Ленинизм делгеерезин!

1969 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 17.

АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БАЗА КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ, АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ БҮГҮ КҮШТЕРНИҢ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

(Уланчыгы. Эгези 1-ти арыда).

хосталганыпче болгаш каттыжымышкымынче чүткүп турар дешпиглиг күштерни басыңнаан, кара туразында ажылап турар. Олар Лаоска удур агрессчи үүлгедиглерни болгаш Камбоджага удур чөнгээлерни ыглып, Таиландыда күчүзүт шериг базаларын тургускан болгаш оларны калбарткып турар. Блоктарга каттыжып кирбестиң болгаш хамаарышпас экономиктиг хөгжүдээниң талазы-биле бодуунуң туружундан ойталавын даап америк империалистер Индияга шудургу ыймыжыкымны кылып турар. Индонезиа улуска удур эргилдеин империалистер деткээн, ооң түңнелинде чүс-чүс муң коммунистер болгаш өске-даа демократ-

Африканың алаан хөй чурттарында империализмниң идепкейи өскен. Империализм болза хосталгалыг демиселдиң хөгжүдээнин ара доктаадырып, ол ханте бодуунуң туруштарын хевээр арттырарыла болгаш ыяшкылап турар. Олар Лаоска удур агрессчи үүлгедиглерни болгаш Камбоджага удур чөнгээлерни ыглып, Таиландыда күчүзүт шериг базаларын тургускан болгаш оларны калбарткып турар. Блоктарга каттыжып кирбестиң болгаш хамаарышпас экономиктиг хөгжүдээниң талазы-биле бодуунуң туружундан ойталавын даап америк империалистер Индияга шудургу ыймыжыкымны кылып турар. Индонезиа улуска удур эргилдеин империалистер деткээн, ооң түңнелинде чүс-чүс муң коммунистер болгаш өске-даа демократ-

Африканың алаан хөй чурттарында империализмниң идепкейи өскен. Империализм болза хосталгалыг демиселдиң хөгжүдээнин ара доктаадырып, ол ханте бодуунуң туруштарын хевээр арттырарыла ыяшкылап турар. Олар Лаоска удур агрессчи үүлгедиглерни болгаш Камбоджага удур чөнгээлерни ыглып, Таиландыда күчүзүт шериг базаларын тургускан болгаш оларны калбарткып турар. Блоктарга каттыжып кирбестиң болгаш хамаарышпас экономиктиг хөгжүдээниң талазы-биле бодуунуң туружундан ойталавын даап америк империалистер Индияга шудургу ыймыжыкымны кылып турар. Индонезиа улуска удур эргилдеин империалистер деткээн, ооң түңнелинде чүс-чүс муң коммунистер болгаш өске-даа демократ-

Африканың алаан хөй чурттарында империализмниң идепкейи өскен. Империализм болза хосталгалыг демиселдиң хөгжүдээнин ара доктаадырып, ол ханте бодуунуң туруштарын хевээр арттырарыла болгаш ажылчы чоннарның калбак массалары ханы, шиитпирлиг чаартылгаларны кылырының эргежок чугулазын медереп билип турар.

1968 чылдың май — июньда Францияда болган болуушкуннар, аңаа кажбаргаш, коммунистер чугула рольдуг болган, ажылчы чоннар улуг түңнелдерни чедип алган ышкы соксадырының күчүлүг шимчээшкини хамыкты мурнай оңу херечилээн. Ажылчын аңгының, интеллигенциянның болгаш студентилериң хөй кезиниң голлисчи ёзу-чурумга, монополияларның эрге-чагыргазынга удур шыңгыы демиселди болган. Ол демисел демократтай болгаш социализм дээш демисежириниң чаа-чаа аргаларын көргүскен.

Италияда ажыл соксадырының демисели шиитпирлиг национал хөгжүдээниң сөлбээн нок ооскүн политиктиг үлүг туңнүшкүүнүр калбарыпп турар, чөөн үзелдиг күштериң соңгулдаларга чедишкиннери чөөн үзелдиг төптүң политиказын дыка кошкаткан. Тергиндеп турар аңгылар ол төптүң политиказының дуузазы-биле капиталисмниң быжыглаар деп жордап турган.

Испанияда массаларның демисели Франконуң фашистиг диктатуразын улам кошкаткан. Ол диктатура онаа хемчеглер алыр аргаңы ажыглаар үжүрга таварышкан: дерзинделдер болуп турза-даа, демисел улам хөгжээш, чаа-чаа социал күштер, хөй-ниитиниң калбак кезектери Франкога удур оппозициянның хүрээлеңинге кирип турар.

Англияда профзвилелдерни болгаш ажыл соксадыр эргени камгалаан, политиктиг ажыл соксадышкыныары-биле катай аңгы талазы-биле чугула тулчуушкуннар калбарып, оларга удур лейбористиг чазак халдаашкыннар кылып турар.

Японияда, Мексикада, Бразилияда, Аргентинада, Германияның Федеративтиг Республиказында, Уругвайда, Бельгияда, Португалияда, Чилиде, Индияда, Пакистанда, Турцияда болган өске-даа чурттарда, Барыын Берлинде аңгы тулчуушкуннары, ажыл соксадышкынары база ажылчы чоннарның, студентилериң, хөй-ниитиниң өске-даа кезектериниң демисели калбарган. Демократтыг шимчээшкинниң өзүлдези хөй-хөй чурттарга, ооң иштинде Японияга болган соңгулдаларга коммунистериң, дешпилгелиг өскедаа күштериң чедишкиннеринден база илереп көзүлген. Индияның чамдык штаттарында коммунистерниң киржилгези-биле демократтыг фронтуның чазактары тургустунган. Коммунистер Финляндияның чазаанда киржип турар.

Капиталистиг делегейде кризистиң ханызы делегей империализмниң кол төлөөгүнүзү — Каттышкан Штаттарның бодунда массалыг демиселдиң кодуралуушкүнүнден база илереп турар. Негрлер чурттаар геттоларда рәсе илгаар дорамчылалга, ядаралга болгаш ашка база полицейжи дерзинделдерге удур чалгып үнген тура халымышкыннар күштелип турар. Он-он америк хоорайлар армиязың болгаш полициниң чепсектиг отрядтарынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның шөлү болу берген. Ооң түңнелинде хөй-хөй кижилер амы-тынын оскунган, муң-муң негрлер туттуруп хоругдаткан.

АКШ-та экономиктиг негелделерни хандырары дээш дайынчы ажыл соксадышкыннарны чорудуп, чазактың талазындан ыйдымышкын, кыжалышкыннар болуп тураа-даа, реакцылыг профзвилел баштыңнарының тура-соруунга удур ук ажыл соксадышкыннарны үргүлчү эгелеп турар. Профзвилелдерге аңаа кежигүннериниң болгаш дешпилгелиг күштериң идепкейлии үлгадып турар. Ажылчы чоннарның калбак кезектери Вьетнамда дайынга удур демисежин турар.

Американың Каттышкан Штаттарының интеллигентилери, хостуг ажыл-иш кылыр кижилери, шажын-чүдүлгелиг кезектери социал удурланышкынының шимчээшкиннинге, тайбың дээш шимчээшкинге улам идепкейлиг каттыжып кирип турар. Аныктар, илаңгыя студентилер — негрлер биле ак кештиглер-даа, Вьетнам дайынынга, шеригге баар, келдиришкинге, раса ылгаар дорамчылалга удур, университеттерни монополияларның контролындан турарынга удур ээ хөй чүүл-бүрү аргаларны ажыглаашкын, шиитпирлиг демисежин турар. Реакция аңаа харын кылдыр хөй-ниитиниң ажылдакчыларының амы-тынының халдап, дерзинделдер кылыры күштелип, күчүлел массалыг хемчээлге чедип турар. Бак-чаяанныг «америк ёзу-биле чурттаар чорук» бодунуң бужарын бүгү делегейге көзүлдүр сойгалдып турар.

Ажылчы чоннарның чедип алыр дээш чүткүл салып турар бүгү негелделери туруп турар тургузугну револючуу ёзу-биле чаартпаанда чедип алдынган турун болур деп, монополистиг буржуазния чер болганга авыяастаашкын нептередирин орилдажып турар. Капиталнам бодунуң мөлчүкчү, дайынзырак мөөгүзүн чажырар дээш, авыястан мактанып («удусчу капитализм», «бүгү-ниитиниң чыргалаң күрүнези», «элбекшил ниитилели» болгаш ооң-даа өске) аттар-биле аданыр арганы ажыглаан турар. Революстуг ажылчын шимчээшкин ол авыястыг бодалдарны сойгалап, оларга удур шиитпирлиг демиселдиң чорудуп турар. Ындыг төлээде, ол шимчээшкин империалистиг идеологияның кризизин ханыладып, улус массалар ол идеологиядан улам хөйү-биле хая көрүп турар.

Империализмниң үүлгедип турар кемниг хереглерни-биле кижи төрелгетенниң арын-нүүрү, ооң угаан-сарыылы эптежип шыдавас. Империализм— он-он миллион кижилерниң амы-тының кырдыраан делегейниң ийи дайынының өөскүдүкчүзү-дүр. Империализм болза чепсегленишкиннерни ондере бүдүрерин күштелдирбишаан, кижи болгаш материал талазы-биле аажок хөй курлавырларны бодунга сыырып ап турар кажан-даа туруп көрбээн ындыг шериг машиназын тургускан, ол болза чаа чепсекти бүдүрерин он-он чыл бурунгаар планнап ап, чүс-чүс миллион кижилерни чок кылып, хөй-хөй чурттарны курутаашкы каап болгу дег делегейниң термоядролуг дайыны-биле кыжанышкын кылып турар.

Политиктиг террорнуң болгаш өлүм лагерьлериниң ёзучурумү — фашизмни империализм тургускан. Империализм демократтыг эргелерге болгаш хосталгаларга удур шавар халдаашкынны бодунуң үүлгедип-ле шыдавы чер болганда чорудуп, кижилерниң үне-төлевин дорамчылап, расизмни нептередип турар.

Империализм чүс-чүс миллион кижилерни качыгдал, човаланнарга таварыштырган ужурунда харыысалгага өнаажыр. Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарында аажок хөй калбак массаларның ядыы-түрегги, аарыг-арыжык, бижик-биилиг чок, эрги шагнаң ниитилел харылааларының байдалдарынга чурттаар, хөй-хөй улус чоннарның өлүп кырлыр чорукка таварышпас турарынга кол бурууллуг чүве — империализм.

Күш болгаш угаан ажылының, чүүл-бүрү социал бөлүктериниң, нацыяларның, чурттарның кижилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур империализм демисежин турар деп чүвени ниитилел хөгжүдээн көргүзүп турар. Ажылчы чоннарның улам калбак массалары, хөй-ниитиниң шимчээшкиннери, хөй-хөй улустар империализмге удур демиселче кодуралуп үнүп турар.

Кижи төрелгетенни улам аар-берге качыгдалдарга таварыштырып болур империализмниң кемниг үүлгедиглерин соксадыр төлээде, ажылчын аңгы, демократтыг, револючуу күштер, улустар каттышкаш, кады демисежин үнер үжүрлуг. Агрессорларны кыңчыктырбазы, кижи төрелгетенни империализмден адырып алыры — тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисежип турар ажылчын аңгының, бүгү антиимпериалистиг күштерниң үлүг-хуузунга онаашкан хүлээлге-дир.

II.

Социализминиң делегей системазы антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш болуп турар. Кандыг-даа хосталгалыг демисел ооң талазындан болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң талазындан чүүң-биле-даа солуттунмас деткимчени ап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ССРЭ-ге социализминиң тургусканы, делегейниң ийиги дайынынга германфашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапканы, Кыдатка болгаш Европаның база Азияның чамдык өске-даа чурттарында революциянның тиилээнии, Америкага баштайгы социалистиг күрүнениң — Куба Республиканың тургустунганы, 14 күрүмени киришкирип турар делегейниң социалистиг системазының тымызараа болгаш хөгжүп турары, бүгү делегейге социализминиң сорук киришкинниг салдары бүгү делегейге социализминиң бурунгаар шимчээшкиннинге болгаш тиилээринге чаа-чаа перспективаларны ажыктан.

Империализмден адырып алырының перспективазын киришкинге, раса ылгаар дорамчылалга удур, университеттерни монополияларның контролындан турарынга удур ээ хөй чүүл-бүрү аргаларны ажыглаашкын, шиитпирлиг демисежип турар. Реакция аңаа харын кылдыр хөй-ниитиниң ажылдакчыларының амы-тынының халдап, дерзинделдер кылыры күштелип, күчүлел массалыг хемчээлге чедип турар. Бак-чаяанныг «америк ёзу-биле чурттаар чорук» бодунуң бужарын бүгү делегейге көзүлдүр сойгалдып турар.

Ажылчы чоннарның чедип алыр дээш чүткүл салып турар бүгү негелделери туруп турар тургузугну револючуу ёзу-биле чаартпаанда чедип алдынган турун болур деп, монополистиг буржуазния чер болганга авыяастаашкын нептередирин орилдажып турар. Капиталнам бодунуң мөлчүкчү, дайынзырак мөөгүзүн чажырар дээш, авыястан мактанып («удусчу капитализм», «бүгү-ниитиниң чыргалаң күрүнези», «элбекшил ниитилели» болгаш ооң-даа өске) аттар-биле аданыр арганы ажыглаан турар. Революстуг ажылчын шимчээшкин ол авыястыг бодалдарны сойгалап, оларга удур шиитпирлиг демиселдиң чорудуп турар. Ындыг төлээде, ол шимчээшкин империалистиг идеологияның кризизин ханыладып, улус массалар ол идеологиядан улам хөйү-биле хая көрүп турар.

Империализмниң үүлгедип турар кемниг хереглерни-биле кижи төрелгетенниң арын-нүүрү, ооң угаан-сарыылы эптежип шыдавас. Империализм— он-он миллион кижилерниң амы-тының кырдыраан делегейниң ийи дайынының өөскүдүкчүзү-дүр. Империализм болза чепсегленишкиннерни ондере бүдүрерин күштелдирбишаан, кижи болгаш материал талазы-биле аажок хөй курлавырларны бодунга сыырып ап турар кажан-даа туруп көрбээн ындыг шериг машиназын тургускан, ол болза чаа чепсекти бүдүрерин он-он чыл бурунгаар планнап ап, чүс-чүс миллион кижилерни чок кылып, хөй-хөй чурттарны курутаашкы каап болгу дег делегейниң термоядролуг дайыны-биле кыжанышкын кылып турар.

Политиктиг террорнуң болгаш өлүм лагерьлериниң ёзучурумү — фашизмни империализм тургускан. Империализм демократтыг эргелерге болгаш хосталгаларга удур шавар халдаашкынны бодунуң үүлгедип-ле шыдавы чер болганда чорудуп, кижилерниң үне-төлевин дорамчылап, расизмни нептередип турар.

Империализм чүс-чүс миллион кижилерни качыгдал, човаланнарга таварыштырган ужурунда харыысалгага өнаажыр. Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарында аажок хөй калбак массаларның ядыы-түрегги, аарыг-арыжык, бижик-биилиг чок, эрги шагнаң ниитилел харылааларының байдалдарынга чурттаар, хөй-хөй улус чоннарның өлүп кырлыр чорукка таварышпас турарынга кол бурууллуг чүве — империализм.

Күш болгаш угаан ажылының, чүүл-бүрү социал бөлүктериниң, нацыяларның, чурттарның кижилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур империализм демисежип турар деп чүвени ниитилел хөгжүдээн көргүзүп турар. Ажылчы чоннарның улам калбак массалары, хөй-ниитиниң шимчээшкиннери, хөй-хөй улустар империализмге удур демиселче кодуралуп үнүп турар.

Кижи төрелгетенни улам аар-берге качыгдалдарга таварыштырып болур империализмниң кемниг үүлгедиглерин соксадыр төлээде, ажылчын аңгы, демократтыг, револючуу күштер, улустар каттышкаш, кады демисежин үнер үжүрлуг. Агрессорларны кыңчыктырбазы, кижи төрелгетенни империализмден адырып алыры — тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисежип турар ажылчын аңгының, бүгү антиимпериалистиг күштерниң үлүг-хуузунга онаашкан хүлээлге-дир.

II.

Социализминиң делегей системазы антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш болуп турар. Кандыг-даа хосталгалыг демисел ооң талазындан болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң талазындан чүүң-биле-даа солуттунмас деткимчени ап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ССРЭ-ге социализминиң тургусканы, делегейниң ийиги дайынынга германфашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапканы, Кыдатка болгаш Европаның база Азияның чамдык өске-даа чурттарында революциянның тиилээнии, Америкага баштайгы социалистиг күрүнениң — Куба Республиканың тургустунганы, 14 күрүмени киришкирип турар делегейниң социалистиг системазының тымызараа болгаш хөгжүп турары, бүгү делегейге социализминиң сорук киришкинниг салдары бүгү делегейге социализминиң бурунгаар шимчээшкиннинге болгаш тиилээринге чаа-чаа перспективаларны ажыктан.

Империализмден адырып алырының перспективазын киришкинге, раса ылгаар дорамчылалга удур, университеттерни монополияларның контролындан турарынга удур ээ хөй чүүл-бүрү аргаларны ажыглаашкын, шиитпирлиг демисежип турар. Реакция аңаа харын кылдыр хөй-ниитиниң ажылдакчыларының амы-тыныңга халдап, дерзинделдер кылыры күштелип, күчүлел массалыг хемчээлге чедип турар. Бак-чаяанныг «америк ёзу-биле чурттаар чорук» бодунуң бужарын бүгү делегейге көзүлдүр сойгалдып турар.

Ажылчы чоннарның чедип алыр дээш чүткүл салып турар бүгү негелделери туруп турар тургузугну револючуу ёзу-биле чаартпаанда чедип алдынган турун болур деп, монополистиг буржуазния чер болганга авыяастаашкын нептередирин орилдажып турар. Капиталнам бодунуң мөлчүкчү, дайынзырак мөөгүзүн чажырар дээш, авыястан мактанып («удусчу капитализм», «бүгү-ниитиниң чыргалаң күрүнези», «элбекшил ниитилели» болгаш ооң-даа өске) аттар-биле аданыр арганы ажыглаан турар. Революстуг ажылчын шимчээшкин ол авыястыг бодалдарны сойгалап, оларга удур шиитпирлиг демиселдиң чорудуп турар. Ындыг төлээде, ол шимчээшкин империалистиг идеологияның кризизин ханыладып, улус массалар ол идеологиядан улам хөйү-биле хая көрүп турар.

Империализмниң үүлгедип турар кемниг хереглерни-биле кижи төрелгетенниң арын-нүүрү, ооң угаан-сарыылы эптежип шыдавас. Империализм— он-он миллион кижилерниң амы-тыныңга кырдыраан делегейниң ийи дайынының өөскүдүкчүзү-дүр. Империализм болза чепсегленишкиннерни ондере бүдүрерин күштелдирбишаан, кижи болгаш материал талазы-биле аажок хөй курлавырларны бодунга сыырып ап турар кажан-даа туруп көрбээн ындыг шериг машиназын тургускан, ол болза чаа чепсекти бүдүрерин он-он чыл бурунгаар планнап ап, чүс-чүс миллион кижилерни чок кылып, хөй-хөй чурттарны курутаашкы каап болгу дег делегейниң термоядролуг дайыны-биле кыжанышкын кылып турар.

Политиктиг террорнуң болгаш өлүм лагерьлериниң ёзучурумү — фашизмни империализм тургускан. Империализм демократтыг эргелерге болгаш хосталгаларга удур шавар халдаашкынны бодунуң үүлгедип-ле шыдавы чер болганда чорудуп, кижилерниң үне-төлевин дорамчылап, расизмни нептередип турар.

Империализм чүс-чүс миллион кижилерни качыгдал, човаланнарга таварыштырган ужурунда харыысалгага өнаажыр. Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарында аажок хөй калбак массаларның ядыы-түрегги, аарыг-арыжык, бижик-биилиг чок, эрги шагнаң ниитилел харылааларының байдалдарынга чурттаар, хөй-хөй улус чоннарның өлүп кырлыр чорукка таварышпас турарынга кол бурууллуг чүве — империализм.

Күш болгаш угаан ажылының, чүүл-бүрү социал бөлүктериниң, нацыяларның, чурттарның кижилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур империализм демисежип турар деп чүвени ниитилел хөгжүдээн көргүзүп турар. Ажылчы чоннарның улам калбак массалары, хөй-ниитиниң шимчээшкиннери, хөй-хөй улустар империализмге удур демиселче кодуралуп үнүп турар.

Кижи төрелгетенни улам аар-берге качыгдалдарга таварыштырып болур империализмниң кемниг үүлгедиглерин соксадыр төлээде, ажылчын аңгы, демократтыг, револючуу күштер, улустар каттышкаш, кады демисежин үнер үжүрлуг. Агрессорларны кыңчыктырбазы, кижи төрелгетенни империализмден адырып алыры — тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисежип турар ажылчын аңгының, бүгү антиимпериалистиг күштерниң үлүг-хуузунга онаашкан хүлээлге-дир.

II.

Социализминиң делегей системазы антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш болуп турар. Кандыг-даа хосталгалыг демисел ооң талазындан болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң талазындан чүүң-биле-даа солуттунмас деткимчени ап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ССРЭ-ге социализминиң тургусканы, делегейниң ийиги дайынынга германфашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапканы, Кыдатка болгаш Европаның база Азияның чамдык өске-даа чурттарында революциянның тиилээнии, Америкага баштайгы социалистиг күрүнениң — Куба Республиканың тургустунганы, 14 күрүмени киришкирип турар делегейниң социалистиг системазының тымызараа болгаш хөгжүп турары, бүгү делегейге социализминиң сорук киришкинниг салдары бүгү делегейге социализминиң бурунгаар шимчээшкиннинге болгаш тиилээринге чаа-чаа перспективаларны ажыктан.

Империализмден адырып алырының перспективазын киришкирип, антиимпериалистиг күштерниң үлүг-хуузунга онаашкан хүлээлге-дир.

II.

Социализминиң делегей системазы антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш болуп турар. Кандыг-даа хосталгалыг демисел ооң талазындан болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң талазындан чүүң-биле-даа солуттунмас деткимчени ап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ССРЭ-ге социализминиң тургусканы, делегейниң ийиги дайынынга германфашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапканы, Кыдатка болгаш Европаның база Азияның чамдык өске-даа чурттарында революциянның тиилээнии, Америкага баштайгы социалистиг күрүнениң — Куба Республиканың тургустунганы, 14 күрүмени киришкирип турар делегейниң социалистиг системазының тымызараа болгаш хөгжүп турары, бүгү делегейге социализминиң сорук киришкинниг салдары бүгү делегейге социализминиң бурунгаар шимчээшкиннинге болгаш тиилээринге чаа-чаа перспективаларны ажыктан.

Империализмниң дүргедиглерин улам ээрбээр, эптем-техниктиг революциянның негелделериниң таварыш алырынче чүткүп турар амгы үениң империализми чамдык чаа аргалар-ыяш апарган. Ооң күрүне-монополистиг байдалы күштелип турар. Бүдүрүлгени болгаш капиталды монополистиг ёзубиле мөөнүзүрүнге күрүнениң идиг бээри, национал орулганың улам улуг улуг-хуузуң ооң таварыштыр хуваары, монополияларга шериг чагыларын бээри, үлетпүрнү хөгжүдениниң болгаш эптем техниктиг революциянның чаазактың акшаландырары, экономиканы хөгжүдениниң программаларын чурттуң хемчээнге дүүштүр тургузары, империалистиг интеграцияның политиказы, даштыкыже капитал үндүрениниң чаа-чаа хевирлерни чижектиг аргаларның ажыглаттынып турары улам калберган.

Ынчалза-даа монополистиг капиталдың эрге-ажыктарынга таварыш хевирлиг болгаш хемчээлдиг кылдыр боттандырып турар ооң тергиндеп хеделээ арттырарынче угландырган күрүне-монополистиг таварыштырыла капиталистиг рынок-туң халаптыг күштерин кынчыктырбайн барып шыдавас. Экономиканга үе-үеле таварыш улуг бергелерден, дорайтаашкыннардан барык чаңгыс-даа капиталистиг күрүне чайлаваан, чамдык чурттарда үлетпүр өзүлдезинниң бедик темпилериниң, социал кереглеттерден ырак хожудаашкыныг, монополияларның ояча-ажымының өзүлдези-биле ооң хемчээ кавчап-даа күүшпес. Бичe шылаалыг тараачыл чоннуң байдалам дорайтавышаан, чоннуң ортумак шылаалыгларының хөй кезиниң аммыдыраа чурттаар байдалы улам бертеден турар.

Капитализм системазының туружу улам бакшыраан. Хөйхөй чурттар социал-политиктиг кризистерге таваржып, аңаа ажылчы чоннарның калбак массалары ханы, шиитпирлиг чаартылгаларны кылырының эргежок чугулазын медереп билип турар.

1968 чылдың май — июньда Францияда болган болуушкуннар, аңаа кажбаргаш, коммунистер чугула рольдуг болган, ажылчы чоннар улуг түңнелдерни чедип алган ышкы соксадырының күчүлүг шимчээшкини хамыктың мурнай оңу херечилээн. Ажылчын аңгының, интеллигенциянның болгаш студентилериң хөй кезиниң голлисчи ёзу-чурумга, монополияларның эрге-чагыргазынга удур шыңгыы демисели болган. Ол демисел демократтай болгаш социализм дээш демисежириниң чаа-чаа аргаларын көргүскен.

Италияда ажыл соксадырының демисели шиитпирлиг национал хөгжүдээниң сөлбээн нок ооскүн политиктиг үлүг туңнүшкүүнүр калбарып турар, чөөн үзелдиг күштериң соңгулдаларга чедишкиннери чөөн үзелдиг төптүң политиказын дыка кошкаткан. Тергиндеп турар аңгылар ол төптүң политиказының дуузазы-биле капиталнамның быжыглаар деп жордап турган.

Испанияда массаларның демисели Франконуң фашистиг диктатуразын улам кошкаткан. Ол диктатура онаа хемчеглер алыр арганы ажыглаар үжүрга таварышкан: дерзинделдер болуп турза-даа, демисел улам хөгжээш, чаа-чаа социал күштер, хөй-ниитиниң калбак кезектери Франкога удур оппозициянның хүрээлеңинге кирип турар.

Англияда профзвилелдерни болгаш ажыл соксадыр эргени камгалаан, политиктиг ажыл соксадышкыныары-биле катай аңгы талазы-биле чугула тулчуушкуннар калбарып, оларга удур лейбористиг чазак халдаашкыннар кылып турар.

Японияда, Мексикада, Бразилияда, Аргентинада, Германияның Федеративтиг Республиказында, Уругвайда, Бельгияда, Португалияда, Чилиде, Индияда, Пакистанда, Турцияда болган өске-даа чурттарда, Барыын Берлинде аңгы тулчуушкуннары, ажыл соксадышкынары база ажылчы чоннарның, студентилериң, хөй-ниитиниң өске-даа кезектериниң демисели калбарган. Демократтыг шимчээшкинниң өзүлдези хөй-хөй чурттарга, ооң иштинде Японияга болган соңгулдаларга коммунистериң, дешпилгелиг өскедаа күштериң чедишкиннеринден база илереп көзүлген. Индияның чамдык штаттарында коммунистериң киржилгези-биле демократтыг фронтуның чазактары тургустунган. Коммунистер Финляндияның чазаанда киржип турар.

Капиталистиг делегейде кризистиң ханызы делегей империализмниң кол төлөөгүнүзү — Каттышкан Штаттарның бодунда массалыг демиселдиң кодуралуушкүнүнден база илереп турар. Негрлер чурттаар геттоларда рәсе илгаар дорамчылалга, ядаралга болгаш ашка база полицейжи дерзинделдерге удур чалгып үнген тура халымышкыннар күштелип турар. Он-он америк хоорайлар армиязың болгаш полициниң чепсектиг отрядтарынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның шөлү болу берген. Ооң түңнелинде хөй-хөй кижилер амы-тынын оскунган, муң-муң негрлер туттуруп хоругдаткан.

АКШ-та экономиктиг негелделерни хандырары дээш дайынчы ажыл соксадышкыннарны чорудуп, чазактың талазындан ыйдымышкын, кыжалышкыннар болуп тураа-даа, реакцылыг профзвилел баштыңнарының тура-соруунга удур ук ажыл соксадышкыннарны үргүлчү эгелеп турар. Профзвилелдерге аңаа кежигүннериниң болгаш дешпилгелиг күштериң идепкейлии үлгадып турар. Ажылчы чоннарның калбак кезектери Вьетнамда дайынга удур демисежин турар.

Американың Каттышкан Штаттарының интеллигентилери, хостуг ажыл-иш кылыр кижилери, шажын-чүдүлгелиг кезектери социал удурланышкынының шимчээшкиннинге, тайбың дээш шимчээшкинге улам идепкейлиг каттыжып кирип турар. Аныктар, илаңгыя студентилер — негрлер биле ак кештиглер-даа, Вьетнам дайынынга, шеригге баар, келдиришкинге, раса ылгаар дорамчылалга удур, университеттерни монополияларның контролындан турарынга удур ээ хөй чүүл-бүрү аргаларны ажыглаашкын, шиитпирлиг демисежип турар. Реакция аңаа харын кылдыр хөй-ниитиниң ажылдакчыларының амы-тыныңга халдап, дерзинделдер кылыры күштелип, күчүлел массалыг хемчээлге чедип турар. Бак-чаяанныг «америк ёзу-биле чурттаар чорук» бодунуң бужарын бүгү делегейге көзүлдүр сойгалдып турар.

Ажылчы чоннарның чедип алыр дээш чүткүл салып турар бүгү негелделери туруп турар тургузугну револючуу ёзу-биле чаартпаанда чедип алдынган турун болур деп, монополистиг буржуазния чер болганга авыяастаашкын нептередирин орилдажып турар. Капиталнам бодунуң мөлчүкчү, дайынзырак мөөгүзүн чажырар дээш, авыястан мактанып («удусчу капитализм», «бүгү-ниитиниң чыргалаң күрүнези», «элбекшил ниитилели» болгаш ооң-даа өске) аттар-биле аданыр арганы ажыглаан турар. Революстуг ажылчын шимчээшкин ол авыястыг бодалдарны сойгалап, оларга удур шиитпирлиг демиселдиң чорудуп турар. Ындыг төлээде, ол шимчээшкин империалистиг идеологияның кризизин ханыладып, улус массалар ол идеологиядан улам хөйү-биле хая көрүп турар.

Империализмниң үүлгедип турар кемниг хереглерни-биле кижи төрелгетенниң арын-нүүрү, ооң угаан-сарыылы эптежип шыдавас. Империализм— он-он миллион кижилерниң амы-тыныңга кырдыраан делегейниң ийи дайынының өөскүдүкчүзү-дүр. Империализм болза чепсегленишкиннерни ондере бүдүрерин күштелдирбишаан, кижи болгаш материал талазы-биле аажок хөй курлавырларны бодунга сыырып ап турар кажан-даа туруп көрбээн ындыг шериг машиназын тургускан, ол болза чаа чепсекти бүдүрерин он-он чыл бурунгаар планнап ап, чүс-чүс миллион кижилерни чок кылып, хөй-хөй чурттарны курутаашкы каап болгу дег делегейниң термоядролуг дайыны-биле кыжанышкын кылып турар.

Политиктиг террорнуң болгаш өлүм лагерьлериниң ёзучурумү — фашизмни империализм тургускан. Империализм демократтыг эргелерге болгаш хосталгаларга удур шавар халдаашкынны бодунуң үүлгедип-ле шыдавы чер болганда чорудуп, кижилерниң үне-төлевин дорамчылап, расизмни нептередип турар.

Империализм чүс-чүс миллион кижилерни качыгдал, човаланнарга таварыштырган ужурунда харыысалгага өнаажыр. Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарында аажок хөй калбак массаларның ядыы-түрегги, аарыг-арыжык, бижик-биилиг чок, эрги шагнаң ниитилел харылааларының байдалдарынга чурттаар, хөй-хөй улус чоннарның өлүп кырлыр чорукка таварышпас турарынга кол бурууллуг чүве — империализм.

Күш болгаш угаан ажылының, чүүл-бүрү социал бөлүктериниң, нацыяларның, чурттарның кижилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур империализм демисежип турар деп чүвени ниитилел хөгжүдээн көргүзүп турар. Ажылчы чоннарның улам калбак массалары, хөй-ниитиниң шимчээшкиннери, хөй-хөй улустар империализмге удур демиселче кодуралуп үнүп турар.

Кижи төрелгетенни улам аар-берге качыгдалдарга таварыштырып болур империализмниң кемниг үүлгедиглерин соксадыр төлээде, ажылчын аңгы, демократтыг, револючуу күштер, улустар каттышкаш, кады демисежин үнер үжүрлуг. Агрессорларны кыңчыктырбазы, кижи төрелгетенни империализмден адырып алыры — тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисежип турар ажылчын аңгының, бүгү антиимпериалистиг күштерниң үлүг-хуузунга онаашкан хүлээлге-дир.

II.

Социализминиң делегей системазы антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш болуп турар. Кандыг-даа хосталгалыг демисел ооң талазындан болгаш хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң талазындан чүүң-биле-даа солуттунмас деткимчени ап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ССРЭ-ге социализминиң тургусканы, делегейниң ийиги дайынынга германфашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапканы, Кыдатка болгаш Европаның база Азияның чамдык өске-даа чурттарында революциянның тиилээнии, Америкага баштайгы социалистиг күрүнениң — Куба Республиканың тургустунганы, 14 күрүмени киришкирип турар делегейниң социалистиг системазының тымызараа болгаш хөгжүп турары, бүгү делегейге социализминиң сорук киришкинниг салдары бүгү делегейге социализминиң бурунгаар шимчээшкиннинге болгаш тиилээринге чаа-чаа перспективаларны ажыктан.

Империализмниң дүргедиглерин улам ээрбээр, эптем-техниктиг революциянның негелделериниң таварыш алырынче чүткүп турар амгы үениң империализми чамдык чаа аргалар-ыяш апарган. Ооң күрүне-монополистиг байдалы күштелип турар. Бүдүрүлгени болгаш капиталды монополистиг ёзубиле мөөнүзүрүнге күрүнениң идиг бээри, национал орулганың улам улуг улуг-хуузуң ооң таварыштыр хуваары, монополияларга шериг чагыларын бээри, үлетпүрнү хөгжүдениниң болгаш эптем техниктиг революциянның чаазактың акшаландырары, экономиканы хөгжүдениниң программаларын чурттуң хемчээнге дүүштүр тургузары, империалистиг интеграцияның политиказы, даштыкыже капитал үндүрениниң чаа-чаа хевирлерни чижектиг аргаларның ажыглаттынып турары улам калберган.

Ынчалза-даа монополистиг капиталдың эрге-ажыктарынга таварыш хевирлиг болгаш хемчээлдиг кылдыр боттандырып турар ооң тергиндеп хеделээ арттырарынче угландырган күрүне-монополистиг таварыштырыла капиталистиг рынок-туң халаптыг күштерин кынчыктырбайн барып шыдавас. Экономиканга үе-үеле таварыш улуг бергелерден, дорайтаашкыннардан барык чаңгыс-даа капиталистиг күрүне чайлаваан, чамдык чурттарда үлетпүр өзүлдезинниң бедик темпилериниң, социал кереглеттерден ырак хожудаашкыныг, монополияларның ояча-ажымының өзүлдези-биле ооң хемчээ кавчап-даа күүшпес. Бичe шылаалыг тараачыл чоннуң байдалам дорайтавышаан, чоннуң ортумак шылаалыгларының хөй кезиниң аммыдыраа чурттаар байдалы улам бертеден турар.

Капитализм системазының туружу улам бакшыраан. Хөйхөй чурттар социал-политиктиг кризистерге таваржып, аңаа ажылчы чоннарның калбак массалары ханы, шиитпирлиг чаартылгаларны кылырының эргежок чугулазын медереп билип турар.

1968 чылдың май — июньда Францияда болган болуушкуннар, аңаа кажбаргаш, коммунистер чугула рольдуг болган, ажылчы чоннар улуг түңнелдерни чедип алган ышкы соксадырының күчүлүг шимчээшкини хамыктың мурнай оңу херечилээн. Ажылчын аңгының, интеллигенциянның болгаш студентилериң хөй кезиниң голлисчи ёзу-чурумга, монополияларның эрге-чагыргазынга удур шыңгыы демисели болган.

АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БАЗА КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ, АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ БҮГҮ КҮШТЕРНИҢ ХӨДЕЛИЙШКИННЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

(Уланчызы).

турарындан тыптып кээр кандыг-бир төрүлдээлер социалистиг чурттарның аразында туруп келир болза, ындыг төрүлдээлерни пролетаржы интернационализмге үндезилээш, эш-хуузунуң чугаалажыш көрүшкүнүвүн, эки тура-биле, ажыдуңмалышкы ёзу-биле кады ажылдажылганың аргазы-биле чедиишкинниг шинтиирлеп болур болгаш ынчаар шинтиирлеттинер-даа ужурлуг. Империализмге удур социалистиг күрүнелерниң чаңгыс аай фронтузуун олар үреп болбас ужурлуг.

Социализмниң делегей системазының хөгжүлдезимге берге-лерни коммунистер билип турар. Ынчалза-даа социалистиг система болза мында кирип турар чурттарның социал-экономиктиг тургузуунуң иштә чоруунга, үндезин эрге-ажыктарының болгаш сорулгаларының дүгжүп турарында үдезилеттинип турар. Ол иштә чорук — бар турар бергелерни ажыл эртеринде, марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализминиң принциптеринге социализм системазының чаңгыс эвин улам ынай быжыглаарының магадылалы болуп турар.

Капитализминиң шивээзинде ажылчын аңгы, сөөлгү үениң болуушкуннарының база катап бадыткаары мшкаш, революстуг демиселдиң, бүгү демократтыг, антиимпериалистиг шимчээшкинниң кол шимчекичи болгаш мобилизакчы күжү болуп турар.

Амгы үениң байдалы ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның калбак массаларының чүгле бүттарының экономиктиг байдалын экижидери дээш эвес, харын база политиктиг негелдер дээш демиселиниң күштелип турары-биле тодаран турар. Ажылчы чоннар бүттарының аң чугула эрге-ажыктарын камгалавышаан, оон-биле кады социал эргелер болгаш демократтыг хосталгалар дээш база демисежип турарлар. Оларның негелдерин монополистиг капиталдың системазынга удур, оон политиктиг эргезинге удур шуут улам улуг хемчээлдин-биле угланып турар. Кижинин дарлап мөлүүрүнге үндезилеттинип турар экономиктиг болгаш политиктиг тургузуунуң үндезин дамылы-биле өскертириниң ажылчы чоннарның калбак массаларының күзели быжыгып турар. Капиталистиг чамдык чурттарда ажылчын аңгының улуг тулчуушкуннары монополияларның эрге-чагыргазын кошкадып, капиталистиг иштилелдин туруп чогун болгаш төрүлдээлерин чидиглендирип турар. Ол тулчуушкуннар аңгы талазы-биле чаа-чаа тулчуушкуннарның баштайгы медээлери болганнар, ол тулчуушкуннар иштилелдиң үндезин чаартылталарынга, социалистиг революцияга, ажылчы чоннарның өске-даа кезектери-биле эвилелдежип алгаш, ажылчын аңгының эрге-чагыргазын тургузарыга чедирип болур.

Сөөлгү үениң аңгы талазы-биле тулчуушкуннары неокапиталисминиң болгаш реформизминиң талалакчыларының нептерелип турары хоозун бүгүдеилгелерге согуушкунну таварыштырып, марксизм-ленинизмниң кол түүдерин чаа күш-биле бадыткааннар. Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар болза, барын үзелдиг болгаш «төөш» оппортунистерден ылгалдыг болуп, социализм дээш демиселге ханы экономиктиг болгаш социал негелдер дээш, мурнакчы демократия дээш демиселди ол демиселге удур кылдыр көрбейн, харын оон кезии кылдыр санап турар. Монополияларга удур, оларның экономиктиг тергиндээшкинниге болгаш политиктиг эрге-чагыргазынга удур демиселе чедип алдынар боттуг демократчы хемчегер социализминиң эргежок чугулалыш улам-на хөй калбак массаларның медерел билиринге идигин бээр.

Тургустунуп келген чаа байдалда ажылчын аңгының чаңгыс эвиниң эргежок чугулазы улам тодаргай болуп келген. Демиселдиң чорудулгазынга ажылчын аңгының мөөнмеп алганы фактылар болгаш дуржулгалар, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның өскерилге чок сорулгазы болуп артын турары оларның оппортунизмин шинтиирлинбиле шүгүмчүлеп турар чорук — реформистиг үзелдерниң кризизин күштедирип турар. Социал-демократияның хүрээлеринде ылгалышкынныр чорун, ол чорук удуртулгага база салдар чедирип турар. Оларның удуртукчуларының чамдызы монополистиг капиталды, империализмни камгалаарының орулында тургулапкан. А өскелери экономика болгаш социал талага, тайбың болгаш дешпилге дээш демиселдиң айтырыгларынга ажылчы чоннарның негелдерин барымдаалаш, коммунистер болгаш ажылдажылганың боттандырарын оонак болгаш ортумак тараачыннарның улам хөй кезиниң ялаган хоозураарынга чедирер. Сөөлгү үеле ол тергиндээшкин бо хемчеглерге өзүп турар удурланышкынны кылып, хоорайларның ажылчы чоннарының деткип турары массалыг демиселдерже көдүрүлүп турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаары — монополияларга болгаш оларның эрге-чагыргазынга удур демиселдиң чедишкинниг болурунуң кол шимчекичи болгаш мобилизакчы күжү болуп турар.

Амгы үениң ажылчын аңгының чаңгыс эвиниң эргежок чугулазы улам тодаргай болуп келген. Демиселдиң чорудулгазынга ажылчын аңгының мөөнмеп алганы фактылар болгаш дуржулгалар, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның өскерилге чок сорулгазы болуп артын турары оларның оппортунизмин шинтиирлинбиле шүгүмчүлеп турар чорук — реформистиг үзелдерниң кризизин күштедирип турар. Социал-демократияның хүрээлеринде ылгалышкынныр чорун, ол чорук удуртулгага база салдар чедирип турар. Оларның удуртукчуларының чамдызы монополистиг капиталды, империализмни камгалаарының орулында тургулапкан. А өскелери экономика болгаш социал талага, тайбың болгаш дешпилге дээш демиселдиң айтырыгларынга ажылчы чоннарның негелдерин барымдаалаш, коммунистер болгаш ажылдажылганың боттандырарын оонак болгаш ортумак тараачыннарның улам хөй кезиниң ялаган хоозураарынга чедирер. Сөөлгү үеле ол тергиндээшкин бо хемчеглерге өзүп турар удурланышкынны кылып, хоорайларның ажылчы чоннарының деткип турары массалыг демиселдерже көдүрүлүп турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаары — монополияларга болгаш оларның эрге-чагыргазынга удур демиселдиң чедишкинниг болурунуң кол шимчекичи болгаш мобилизакчы күжү болуп турар.

Амгы үениң байдалы ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның калбак массаларының чүгле боттарының экономиктиг байдалын экижидери дээш эвес, харын база политиктиг негелдер дээш демиселиниң күштелип турары-биле тодаран турар. Ажылчы чоннар боттарының аң чугула эрге-ажыктарын камгалавышаан, оон-биле кады социал эргелер болгаш демократтыг хосталгалар дээш база демисежип турарлар. Оларның негелдерин монополистиг капиталдың системазынга удур, оон политиктиг эргезинге удур шуут улам улуг хемчээлдин-биле угланып турар. Кижинин дарлап мөлүүрүнге үндезилеттинип турар экономиктиг болгаш политиктиг тургузуунуң үндезин дамылы-биле өскертириниң ажылчы чоннарның калбак массаларының күзели быжыгып турар. Капиталистиг чамдык чурттарда ажылчын аңгының улуг тулчуушкуннары монополияларның эрге-чагыргазын кошкадып, капиталистиг иштилелдин туруп чогун болгаш төрүлдээлерин чидиглендирип турар. Ол тулчуушкуннар аңгы талазы-биле чаа-чаа тулчуушкуннарның баштайгы медээлери болганнар, ол тулчуушкуннар иштилелдиң үндезин чаартылталарынга, социалистиг революцияга, ажылчы чоннарның өске-даа кезектери-биле эвилелдежип алгаш, ажылчын аңгының эрге-чагыргазын тургузарыга чедирип болур.

Сөөлгү үениң аңгы талазы-биле тулчуушкуннары неокапиталисминиң болгаш реформизминиң талалакчыларының нептерелип турары хоозун бүгүдеилгелерге согуушкунну таварыштырып, марксизм-ленинизмниң кол түүдерин чаа күш-биле бадыткааннар. Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар болза, барын үзелдиг болгаш «төөш» оппортунистерден ылгалдыг болуп, социализм дээш демиселге ханы экономиктиг болгаш социал негелдер дээш, мурнакчы демократия дээш демиселди ол демиселге удур кылдыр көрбейн, харын оон кезии кылдыр санап турар. Монополияларга удур, оларның экономиктиг тергиндээшкинниге болгаш политиктиг эрге-чагыргазынга удур демиселе чедип алдынар боттуг демократчы хемчегер социализминиң эргежок чугулалыш улам-на хөй калбак массаларның медерел билиринге идигин бээр.

Тургустунуп келген чаа байдалда ажылчын аңгының чаңгыс эвиниң эргежок чугулазы улам тодаргай болуп келген. Демиселдиң чорудулгазынга ажылчын аңгының мөөнмеп алганы фактылар болгаш дуржулгалар, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның өскерилге чок сорулгазы болуп артын турары оларның оппортунизмин шинтиирлинбиле шүгүмчүлеп турар чорук — реформистиг үзелдерниң кризизин күштедирип турар. Социал-демократияның хүрээлеринде ылгалышкынныр чорун, ол чорук удуртулгага база салдар чедирип турар. Оларның удуртукчуларының чамдызы монополистиг капиталды, империализмни камгалаарының орулында тургулапкан. А өскелери экономика болгаш социал талага, тайбың болгаш дешпилге дээш демиселдиң айтырыгларынга ажылчы чоннарның негелдерин барымдаалаш, коммунистер болгаш ажылдажылганың боттандырарын оонак болгаш ортумак тараачыннарның улам хөй кезиниң ялаган хоозураарынга чедирер. Сөөлгү үеле ол тергиндээшкин бо хемчеглерге өзүп турар удурланышкынны кылып, хоорайларның ажылчы чоннарының деткип турары массалыг демиселдерже көдүрүлүп турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаары — монополияларга болгаш оларның эрге-чагыргазынга удур демиселдиң чедишкинниг болурунуң кол шимчекичи болгаш мобилизакчы күжү болуп турар.

Коммунистер болза, ажылчын аңгының чаңгыс эвин шинтиирлиг ужур-дузалыг кылдыр көрбушаан, богун мурнакчы демократтыг тургузуунуң турузар болгаш келир үеде социалистиг иштилелдиң тургузар толээде, социалистер болгаш социал-демократтар-биле кады ажылдажылга дээш туржун турарлар. Ындыг кадың ажылдажылганың боттандырарынга олардан хамаарыжыр бүгү чүүлдерни коммунистер кылырлар. Олар болза иштилелдиң чаартырынга сонуургалдыг өске-даа демократтыг партиялар болгаш организациялар-биле кады ажылдажыкын дээш база туржун турарлар. Бо орук-биле бүрүнгаар шимчеп хөделир толээде, социализм дээш туржун турар социалистиг партияларның болгаш политиктиг өске-даа организацияларның буржуазия-биле аңгы талазынга кады ажылдаарының политиказындан шинтиирлин-биле адырылгаш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш боттуг демиселдиң политиказын чорудары эргежок чугула.

Профэвилелдерни — ажылчы чоннарның эң-не массалыг организациязы болуп, монополистерге удур демиселе чугула рольду ойнаш турар. Бир эвес капиталистиг делегейде профэвилел шимчээшкиниң быдаргай эвес турган болза, оларның ролю улам улуг болур ийик. Национал болгаш делегей хемчээлинде янзы-бүрү угланышкынныг профэвилелдерниң чаңгыс эпчеп оруунга чамдык удуртукчулар өжегзир моондактарны тургузуп турар-даа болза, профэвилел шимчээшкиниге ындыг чаңгыс эпчеп чүткүлер сөөлгү чылдарда күштелип турар. Коммунистер болза чурт бүрүзүнүң хемчээлинге-даа, делегейге-даа профэвилелдиң чаңгыс эптиг болурунуң чайгылыш чок талалакчылары болуп турар.

Ажылчын агының бүгү партияларының болгаш профэвилел организацияларының хөделиишкиннерниң чаңгыс эви дээш коммунистерниң шугуму улам өспүшаан турар, деткимчени ап турар. Чаңгыс эпчеп угланышкынын антиимпериалистиг демисеге ажылчын шимчээшкинниң аргаларын улгаттырып, пролетарпаттын амдыгаа чедир организаттынымаан азы бүржуаз партияларны эдерип турар кезээн олче хаара тудар арганы бериип турар. Ажылчын аңгының чаңгыс эптиг болурун чедип алырын барымдаалаш, коммунистер боттарының политиктиг база идеологтуг ажылчорудулгазын улам сайзыраңгайжыдырлар.

Сан-хөө капиталының тергиндээшкини монополистиг күрүнениң «көдээ ажыл-агый программазын» боттандырары оонак болгаш ортумак тараачыннарның улам хөй кезиниң ялаган хоозураарынга чедирер. Сөөлгү үеле ол тергиндээшкин бо хемчеглерге өзүп турар удурланышкынны кылып, хоорайларның ажылчы чоннарының деткип турары массалыг демиселдерже көдүрүлүп турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаары — монополияларга болгаш оларның эрге-чагыргазынга удур демиселдиң чедишкинниг болурунуң кол шимчекичи болгаш мобилизакчы күжү болуп турар.

Улуг капитал хоорайчын ортумак кезээнин хөй нуруузунуң эрге-ажыктарын кыаладып турар. Моон ужурунда чонның ортумак кезээнин калбак массалары оларның хүрээлениңде чаңгыс эп чок-даа бол, база олар бүрүзүнүң идеологиягa хамаарыштыр онза тыртычак-даа бол, боттарының эрге-ажыктарын камгалаары дээш демисежип, иштә демократтыг негелдер дээш демиселге кирижип турарлар. Оларның ортузунда ажылчын аңгы-биле кады хөделириниң амыдыралчы чугулазын медереп билир чорук өзүп турар.

Эргеи болза шуут-ла бүдүрүкчү күш болуп турар бистиң үе-чадавыста интеллигенция угаан ажылының ажылдакчыларының хүрээлениң улам көвүдедип турар. Оон социал эрге-ажыктары ажылчын аңгының эрге-ажыктары-биле дүгжүп, оон чогаадыкчы чүткүлдери болза ажык-кончаа бүгү чүведен оларга дээди болуп турар эдер-монополистериниң эрге-ажыктары-биле удурлажып турар. Интеллигенцияның янзы-бүрү бөлүктериниң байдалында боттуг ылгалдар бар-даа болза, оон улам хөй кезээ монополияларбиле болгаш чавактарың империалистиг политиказы-биле чөрүжип турар. Бүржуаз идеологияның буурааашкыны болгаш социалминиң хандыышылдыг күжү интеллигенция антиимпериалистиг демиселдиң оруунга киреринге идигин бериип турар. Гайбың, демократия болгаш социал дешпилге дээш, бүдүрүлгеин, культура албан черлерин болгаш информацияны демократчы контрольдаары дээш, чонның эрге-ажыныга өөредилгени хөгжүдери дээш демиселге угаан бол-

гаш күш-ажылының ажылдакчыларының эвилели улам-на улуг күш болуп турар.

Тараачыннарның, хоорайның ортумак кезектериниң болгаш интеллигенцияның эрге-ажыктарының ажылчын аңгының эрге-ажыктары-биле чоокшулажып турары, олардың өзүп турар кады ажылдажылгазы монополияларның эрге-чагыргазының социал суурунуң кыырлырынга чедирип, оон иштики төрүлдээлерин чидиглендирип, монополияларга, империализмге удур демиселче, калбак массаларны мобилизастаарынга дузалаш көргүзүп турар.

Барын Европада, Америкада, Японияда, Турцияда болгаш өске-даа чурттарда иштилел амыдыралының чугула фактору болза аныяктарның санының өскени болгаш олардың политика талазы-биле идепкейиниң күштелгени болуп бергей.

Аныяктарның демисели амгы үениң буржуаз иштилелиниң ханы кризизин идередип турар. Ажылчы чоннар, хамыктың мурнунда кедергей дарлалга таварыжып, капитализм үезинде боттарынга перспективаларны көрбейн турар аныяк ажылчыннар ангы демиселиниче улам идепкейлиг киржип, профэвилелдерже, коммунистиг болгаш өске-даа демократтыг организацияларже кирип турар. Студентилерниң казбак массалары чүгле өөредилгениң хожуданнай системазының четпестеринге удур, чүгле боттары организацияларлыг болур болгаш өөредилге төптерни удуртурунга ажыктыг киржир оргеан дээш демисежип турар эвес, харын тергиндеэшкин ажыглаарының политиказынга удур база демисежип үнүп турар. Вьетнам улустуң демиселинге база империализмге удур маадырлыг демиселдиң өске-даа үлегер-чижектеринге сорук киргеп аныяк кижилер империализмге удур, демократия, тайбың болгаш социализм дээш улусчу улут хөделиишкиннерге улам хөйүү-биле киржип турар.

Коммунистер аныяктар шимчээшкинин бедип-биле үнелеп база аңаа идепкейлиг киржип турар. Олар эртемниг социализминиң идеяларын аныяктарның хүрээлеңинге нептередип, аныяктарга салдарны чедирип болгу дег чүүүн-биле аныя хоозун революстуг идеяларын айыылдынын таныылбырлап, империализмге удур, аныяктарның эрге-ажыктарын камгалаар дээш демисеглге оларның шын оруку тыварынга дузалаарын орлалдажып турар. Чүгле ажылчын шимчээшкинин болгаш оон коммунистиг авангарды-биле сырый харылзаа илап революстуг перспективаларны аныяктарның мурнунга ажыдып берип шыдаар.

Бистиң үениң чугула шинчи шынары болза аңгы демисеглинге, антиимпериалистиг шимчээшкинге, ылангыя тайбың дээш демисеглге хереэженнерниң массалыг киржилгези болуп турар. Ол чорук Вьетнамда америк агрессиягa удур массалыг шимчээшкиннерде эң тодары-биле илереп турар. Бүдүрүлгеде болгаш ажыл-чорудулганың өске-даа эдырларында ажылдап турар хереэженнерниң саны көвүдеп, оларның политиктиг медерели өзүп, экономиктиг болгаш социал эргелер дээш оларның демисели күштелип турар. Ажылчы хереэженнер оларның күш-ажыл төлевириниде кандыг-даа ылгай көөр чорукту чок кылырын, хамаатты эргелерге долуу деп чорукту, не-чаштың камгаларының хемчегерин болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдерни негеп турар. Олар ажылчын болгаш демократтыг күштерниң тулчуушкуннарынга улам идепкейлиг киржип, олар улам хөй саннаы-биле профэвилелдерже кирип турар. Ажыл-чорудулгазынга хереэженнерниң дең эрге-биле киржип турары коммунистиг партиялар оларның негелделерин шинтиирлиг деткип база хереэженнерниң хосталыр хереэзи демократтыг иштә шимчээшкинниң чугула түүлү кылдыр көрүп турар. Хереэженнерге бүрүн дең эргени магадылаан социалистиг чурттарның үлегер-чижээ капиталистиг делегейде хереэженнерниң демисеглинге хандыдыкчы улус күш боон турар.

Капиталистиг хөй-хөй чурттарда социал чорулдээлерниң аажок чидиглевгенинин түңнелинде чүдүкчүлерниң калбак массалары-биле революстуг ажылчын шимчээшкинниң антимонополистиг болгаш антиимпериалистиг үндезинге эвилелдежиринин аргалары ажыттынган. Католиктиг хүрээлеңнең болгаш бөлүктерниң чүдүкчүлериниң ажылдажылганың чылдагары үзел-воннаарын болгаш структура-тургузуларын сандарадып турар идеологтуг кризиске таварыжып турар. Чамдык чурттарда католиктерниң болгаш өске-даа шажын-чүдүлгениң чүдүкчүлериниң демократтыг калбак массалары-биле коммунистерниң кадың ажылдажылгазы болгаш кадың хөделиишкиннерни хөгжүп турар; дайын болгаш тайбың капиталызм болгаш социализм, неоколониализм болгаш хөгжүп орар чурттар дээ ышкаш, ындыг айтырыгларның талазы-биле оларның аразында чугаалажылга өөрү келген улуг үүл болу бергеп: империализмге удур, демократия болгаш социализм дээш кадың хөделиишкиннер иледе өөрү келген хөделиишкиннер болуп турар. Чогум-на ол оруккa — калбак хөлбааларның болгаш кадың хөделиишкиннерниң оруунга — чүдүкчүлерниң массазы антиимпериалистиг демисеглдиң болгаш ханы социал чаартылгаларының идепкейлиг күжү болу бээр дээрээге коммунистер бүзүреглеп.

Чурттуң экономикazынга монополияларның ролюн шинтиирлиг кыыгаарлап, улуг капиталдың эрге-чагыргазын чок кылыш база социализм дээш демисеглдиң үргүлчүлээринге эң таарымчалыг байдалдарны хандырар политиктиг болгаш экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырып шыдаар арганы политиктиг эвилелге демократтыг бүгү агымнарның каттыжарынга таарымчалыг баштайгы белеткелдер антамонополистиг болгаш антиимпериалистиг чаңгыс аай хөделиишкиннерниң чорудулгазында тургустунуп турар. Бо демократтыг эвилелдиң кол күжү— ажылчын аңгы. Айыткан алыс сорулгаларны чедип алырынга хамыктыг мурнунда ажылчын аңгының болгаш чонның эң калбак бөлүктериниң янзы-бүрү хевирлерге боттандырып турар күүлүг массалыг хөделиишкиннерни дузалаар. Парламент ажыл-чорудулганың бүгү бар аргаларын ажыглаышаан, коммунистер болза демократия болгаш социализм дээш демисеглге шинтиирлиг чүүл ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның массалыг шимчээшкинин калбартыры болур дээрээн онзалап демдеглеп турар.

Колониалдыг системаның бууран дүшкеш империализмниң туруштарын боттуу-биле кошкаткан. Сөөлгү он чылда делегейниң революстуг чорудулгазынга Азиның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының антиимпериалистиг шимчээшкинниң ролю өзүп үргүлчүлеп келген. Чамдык чурттарда ол шимчээшкин антикапиталистиг уткашынарлыг болуп турар.

Азияның болгаш Африканың хөй-хөй чурттарында национал-хосталгалыг шимчээшкин чаз үе-чадаже кирген. Ол зонада хөй саннаг национал күрүнелер тыптып келген, ол чорук делегейлиг политиктиг тургузуунга боттуг өскерилгелерни киргеп болгаш күштерниң денгиүүрүнүң империализмге когаралдыг кылдыр өскерлиринге дузалаан. Эрги колониалдыг империалар барык бүрүүү-биле үзүткаттыргап.

Колониалдыг тергиндээшкинниң сөөлгү районнарының бирээзи — Африканың Мурнуу чүгүнүң хосталыры Африканың келир үеэнинге болгаш тайбынның херээнге улуг ужурдузалыг болуп турар. Анголаның, Мозамбиктиң, Гвинеи-Бисауның, Зимбабвениң, Намибияның болгаш Мурнуу Африканың улустарының чорудуп турар чепсектиг демисели империалистерге детктиткен фашисчи болгаш расачы ёзучурумнарга аар согуушкуннарны таварыштырып база африка революциязының чаз улуг типилелгелериниге перспективаны ажыдып турар.

Араб хосталчы шимчээшкин делегей империализминге удур демисеглге шылтаранган рольду ойнаш турар. Бо шимчээшкин империализмге болгаш Ортаакы Чөөн чүкте болгаш Африкада неоколониализмге удур бүгү шимчээшкинге эки салдарны чедирип турар. Империализмге болгаш Израильдиң агрессиязынга удур араб улустарының демисели— бир талазында хосталганың болгаш социализминиң күштериниң, өске талазында делегей империализминиң аразында иштә демиселдиң чарылбас кезээ.

Стратегия талазы-биле чугула болгаш нефть-биле байлык ол районнуң улустарының национал-хосталгазыг шимчээшкинининиң өзүлдезин болгаш социал дешпилгези ол шимчээшкинге удур өөчүк-чөңгээлерни болгаш сүлчээлерни кылып, дайынны өөскүдүп база өске-даа агрессчи үүлгедиглерни чорудуп турар империалистерниң болгаш нефть монополиялarының онза көөр хөөн чок чоруун хайныстырып турар.

Ылаңгыя социал-экономиктиг үзартылгаларны хамыладыры, национал дешпилгелиг фронтулар, калбак массаларга болгаш национал дешпилгелиг күштерге демократтыг хосталгалар ол үүлгедиишкиннерге ойтур шавыышкынны базырынге, сүлчээлерни үзе шаварынга, бүгү чаалаш алышкынларны камгалаш алырынга чугула ужур-дузалыг боон турар.

Хосталган чурттарда социал дифференциация хөгжүп турар. Ажылчын ангының, тараачыннарның, өске-даа демократтыг күштерниң, оон иштинде бичө буржуазиянның патриотчу хөөнүг болуктериниң империализм болгаш иштики реакциянын күштери-биле, национал буржуазиянын империализм-биле сүлчээложиринге улам сундулуг ындыг элементилери-биле чөрүлдээш чидигленип турар.

Элээн хөй аныяк күрүнелерде ажылчын ангының иштилел ролю болгаш политиктиг идепкейи бедеэн. Азияның болгаш Африканың аныяк пролетарнады биле социалистиг чурттарның, капиталистиг күрүнелерниң ажылчын ангының аразында интернационалчы харылзаалардың ужур-дузазы өзүп турар.

Күш-ажылчы тараачыннарның революстуг аргалары улуг болуп турар. Олар империализмге удур, улустарының национал хосталгазы дээш, аныяк күрүнелериниң хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш демисеглге идепкейлиг киржип турар. Коммунистер тараачын массаларның ортузунга боттарының ажыл-чорудулгазын күштелдирип, оларның иштинге пролетаржы идеологиязын шептередип турар.

Азияның болгаш Африканың хамаарышпас күрүнелериниң хөй янзы-бүрүзүнде политиктиг хамаарышпас чорукту, бүгүн эргеин-быжыглаар болгаш камгалаар сорулга-биле чергелештир иштилел хөгжүлдезиниң төп айтырыглары болза экономика талазы-биле хожуданнай чорукту ажып эртери, бодунуң улеттүүрүн кииришгирбишаан, хамаарышпас национал экономиканы тургузары, улустуң амыдырал деңгеэлин белдедери болу бергеп. Ол айтырыгларны шинтиирлеринин ханы социал-экономиктиг үзартылгаларны, күш-ажылчы тараачыннарның эрге-ажыктарынга болгаш оларның киржилгези-биле демократтыг аграр реформаларын чорударын, бодунуң үеэнин чүрттан эрттирген феодал болгаш феодал мурнундагы харылзааларны чок кылырын, дайтыкы монополияларның шүгүүшкүнүүн үзүткаарын, иштилел болгаш политиктиг амыдыралды, күрүне аппаратын боттуу-биле демократчыдарын, национал культураны катап тургузарын болгаш оон дешпилгелиг чаңчылдарын хөгжүдерин, революстуг партияларны бижыглаарын болгаш индыг партиялар чок черлерге оларны тургузарын негеп турар. Ол күрүнелерниң өөрү келген айтырыглары оларның улустары биле неоколониязаторларның аразында чүгле чидиг демиселдиң эвес, харын база иштики социал мөслдежиишкиннерниң чүүлү болу бергеп. Социалызминиң чүрттары-биле намыралдың болгаш дээштиг кады ажылдажылганың харылзааларын тургузары Азияның болгаш Африканың хамаарышпас күрүнелериниге чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Бистиң үениң революстуг байдалдарының дээштиг салдары-биле хосталган чурттарның национал иштилел хөгжүлдезиниң бир янзы хевирлери тыптып келген, революстуг-демократтыг күштериниң ролю өскен. Чамдык аныяк күрүнелер капиталистиг эвес оруккe — шаандагы колониалдыг чоруктан үктылып келген хожуданнай чорукту үзүткаар болгаш социалистиг хөгжүлдеже шилчиирине байдалдарны тургузар арганы хандырып турар оруккe киргеп. Ол чүрттарда социалистиг чиглээшкин улуг бергелерни болгаш шылгалдаларны ажып эртиишаан, орукту изеп ап турар. Ол күрүнелер империализмге болгаш неоколониализмге удур шинтиирлиг демиселди чорудуп турар.

Капиталистиг оруккe киргеп чурттар боттарының мурнуна тургустунуп келген кол айтырыгларның чаңгызын-даа шинтиирлеп шыдаваан. Ол чурттарда иштики реакция улустуң өскен тараязынас чорукка таварыштыр, империализмниң деткимчезин-биле демократтыг хосталгаларга удур шаап халдаашкынны кайбартып, чамдык таварылгаларда массаларның демократтыг болгаш патриотчу шимчээшкинин кадың-дошкупу-биле базып турар. Иштики реакция национал, этнография, шажын-чүдүлге, аймак болгаш лингвистиктиг бөлүктериниң аразында мөслдежиишкинни өөскүдүп, мынчангаш ол чурттарның чедип алган хамаарышпас чорукн айылга тургузуп турар.

Дешпилгелиг ёзу-чурумнарлыг чурттарга хамаарыштыр иштилелниң база ажазының чорук күрүнелерниң ролю улам-на чугула рольду ойнаш турар. Ол шимчээшкиннин улам ылангы хөгжүлдезиниң төөгүлүг артык күжү болгаш магадылалы болза ажылчын аңгының бар боон турары болгаш ажыл-чорудулгазы болуур. Боттарының экономиктиг болгаш политиктиг негелдери дээш, боттарының революстуг эчис сорулгалары дээш калбак массаларының демисели янзы-бүрү хевирлерге боон турар. Империализминиң агрессчи чоруушка болгаш иштики реакцияга удур хөделбишаан, Латин Америкада улусчу шимчээшкин бүрүнгаарлап бар чоруур. Чамдык чурттарда ол шимчээшкин боо-чепсектиг арганы ажыглап турар. Демиселдиң чорудулгазында ажылчын аңгының дайынчы аргазы бедип, тараачыннарның медерели оттуп, көдээ массалар көдүрүлүп үнүп турар. Мынчангаш ажылчын-тараачын эвилелдиң үндезиннери түргустунуп турар.

Пролетариат-биле эвилелге калбак улус массалар, студентилер, мурнакчы интеллигенция, хоорай чонунуң ортумак кезектериниң хөй саннаг бөлүктери хөделип турар. Реаксылыг ёзу-чурумнарга удур кады хөделиишкиннер болгаш антиимпериалистиг чаңгыс эп улам улуг күштү тып ап ту

рар. Калбак массаларны мөлүүрүнге болгаш адегдер-туразиринге удур, империалистиг дарлалга удур демиселдиң кедүрүлүшкүнү шажын-чүдүлге бөлүктериниң мурпакчы кезиниң демократтыг болгаш политиктиг тургузуунуң үндезин дамылы-биле өскертириниң ажылчы чоннарның калбак массаларының күзели быжыгып турар. Чамдык чурттарның чепсектиг күштериниң иштинде патриотчу болгаш демократтыг чүткүлдер хөгжүп турар.

Социалистиг системаның, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг иштилелдиң аразында эвилелди быжыглаары антиимпериалистиг демиселдиң перспективаларынга бүгүн чергенин ужур-дузалыг болуп турар.

III.

Делегейде амгы үедеги социал-политиктиг байдал империализмге удур демиселдиң чаа деңеелче көдүрелиниң аргазын берип турар. Империализмче шавар халдаашкынны күштелдиргеш, оны ашкан иштилелдиг артык күштүг чорукту чедип ап, оон агрессчи чоруунга болгаш дайын политикazынга аштырыышкынны таварыштырып болур. Ол чорук болза, демократтыг болгаш дешпилгелиг күштерге, кижи төрелгетенин дүүредип турар улуг сорулгаларны, тайбынның болгаш улустарның аймак чок чоруунуң сорулгаларын шинтиирлээриге сонуургалдыг бүгүүде кижилерге тодаргай перспективаны бээр дээш, бүгү-зе диптерге боттуг база практиктиг хемчегерни болгаш хөделиишкиннерни чорударын сонгаарладыышкын чокка негеп турар.

Чөвүлел хуралга төлөлеттирген коммунистиг болгаш ажылчын партиялар бодунуң төөгүлүг харыысаалын мөдерел билбишаан, чаңгыс аай хөделиишкиннер дугайында санал-биле делегейниң бүгү коммунистеринге, империализминиң бүгү удурланыкчыларынга, тайбың, хосталга болгаш дешпилге дээш демисежиринге белеп бүгү-зе кижилерге үгүүлгени үндүрүп тур.

Хөделиишкиннерниң чаңгыс эвиниң бирги элчегези эчис сорулгазы — **маадырлыг ыыттнам улусту бүгү талалыг деткинер.** Интервентилериң шеригнерни Вьетнамдан удурериниче, ол чурттуң иштики хереглеринге холгаарлаарын соксадырыче болгаш бодунуң айтырыглары бот тускай-лаң шинтиирлээр вьетнам улустуң эргезин үүдүлээринче америк империализмниң албадаар дээш демиселди күштелдирериче тайбынның база национал хамаарышпас чорукторүн херээ эргим болуп турар бүгү кижилерни Чөвүлел хурал кыйгырып тур. Азбадаашкынның болгаш ужур-дужоок аажылаашкынның империалистиг политиказынга удур демисеглге улустарның туруштарын бижыглаарынга Вьетнам патриоттарның эчис тиилелгези принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар. Ол тиилелгени дүргедедир дизе, социалистиг системаның бүгү күрүнелериниң дүгүрүлүгеп хемчеглерге, бүгү-зе коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, бүгү дешпилгелиг партияларның болгаш массалыг демократтыг организацияларның, хөй-иштә организацияларның болгаш массалыг шимчээшкиннериң каттыштыкан күжениишкиннери-биле делегей дайынын чайлады болур.

Тайбынны камгалаары улуг азы биче-даа күрүне бүрүзүнүң тускай догуннаашкынының, дең эртелиниң, девискээр талазы-биле дээш болбас чоруунуң, иске чурттарның иштики хереглерин холгаарлавазының, бодунуң социал-экономиктиг болгаш политиктиг тургузуун хосгуу-биле шилип алыр бүгү улустарның эргелерин хүндүлээриниң, делегейниң шинтиирлеттинмээн айтырыгларын политиктиг арга-биле, чугаалажышкынныырның арганы-биле таварыштыр шинтиирлээриниң принциптерин сагыырын негеп турар, ол чорук янзы-бүрү иштилел тургузугуут күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын империалистерге албадаар дээш демисел-биле чарыгбас хөлбашкан.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказы хөгжүп турар чурттарның экономиктиг болгаш социал айтырыгларын чогумчалыг кылдыр шинтиирлээриге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкывының политиказы дарлалган улустарның бодунуң хосталышкынды дээш демисеглинге олардың эргежок чугуза дең санзаны орукту — чепсектиг, чепсеж чок демисеглдиң орууп ажылгаларынга удурланышкан эвес болуп турар-болгаш ол болаа реакцыыг ёзу-чурумнарны деткээн канчаа-даа ол эвес. Улус бүрүзү империалистиг агрессчилериниң семээшкинниинден боо-чепсээ-биле камгалаар болгаш ол чөптүг херекке өске улустарның талазындан деткимчени алыр маргыш чок эргелиг дээргн база-да ол ышкаш чигзиг чок. Ол — улустарның иштә антиимпериалистиг демисеглинге тудуп кезээ.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказы болза бодунуң иштики чорудээлерин делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринің болгаш дайын айылының одаларын кыпсын үндурериниң аргазы-биле ажыл эртер дээш империализминиң ораидажышкынныларынга шаптыктан турар. Ол политика болза социал болгаш политика талазы-биле тутуп турар байдалды хөөзээ, арттырары-даа, идеологтуг демиселдиң кошкадыры-даа эвес болуп турар. Ол политика болза национал болгаш бүгү делегей масштабынга империализмге удур аңгы демиселин хөгжүдеринге идигин бериип турар. Капиталистиг чурттарда ажылчын чоннарның болгаш оларның коммунистиг партияларының чарылбас, үреп болбас эргези болгаш хүлээлгези болза монополияларын база оларның эрге-чагыргазын үзүткаары дээш, ёзуузуг демократтыг тургузуугуну тургузары дээш, үк ачыс сорулганы чедип алырының орулу кандыг-даа болур болза, социалистиг эрге-чагырганы тургузары дээш шинтиирлиг аңгы-биле боттуг демисел болуп артыш

АМГЫ УЕ-ЧАДАДА ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БАЗА КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРНЫҢ, АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ БҮГҮ КҮШТЕРНИҢ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги, 2-ги, 3-күү арыннарда).

ажыглаарынга практиктиг улуг ужур-дузалыг болур ийик. ол иүженишкиннерни ядролуг чепсекти хоругдаарынче ландырары эргежок чугула. Ядролуг энергияны түгле тайҥ соруглаларга ажыглаан турер ужурлуг.

Америк шериглериҥ Вьетнамга улуг хемчээлдин-биле ыглаан турганы бактериологтуг болгаш химиктиг чепсекти ҥгыны хоругдаары дээш демиселди күштелдирери эргежок чугула.

Милитаризмниҥ бүгү-ле хевирлериҥе удур, ылаҥгыя США-тыҥ болгаш еске-даа империалистиг күрүнелериҥ ериг-үлетүр комплексилериҥе удур демиселди күштелдирерки улустарныҥ үнделеин эрге-ажыктары иеген турар. ериг бюджеттерни улуу-биле кыырары дээш, амгы чепгленишкинни андере бүдүреринге чаригдап турар хөреҥлерни ажылчы чоннарыҥ амыдыралын экижидериҥче, дык камгалалыг база чыдымышкыны хөгжүдеринче, гжүп турар чурттарга дуза-ламчы көргүзеринче шилчидебиле делегейниҥ бөттүг контролю-биле чепсегленишкинни бүгү-нийти болгаш бүрүҥ дүжүрери дээш демиселди налртырынче тайбыҥга ынакшылдыг бүгү күштерни кыйгыни тур бис.

Бүгү-нийти харектерлиг болуп турар соруглалар-биле черлештир, тус-тус диптерге болгаш географтыг зоналарга ыыс чок чорукту хандырарынга хамаарыжыр, онзагай йдалдыг болгаш регионалдыг хевир шинчилиг кончуг чуда соруглалар тайбың дээш демиселде бар болуп турар. ж бөдүүнүҥ эрге-ажыктары шериг бөлүглеишкиннериҥ уаутказыҥ иеген турар. Империалистиг штериҥ күткээни шериг бөлүглежишкиннериниҥ болш өске күрүнелериҥ девискээринде шериг баазыҥ турар турары күрүнелериҥ аразында ды ажылдажылганыҥ оруунга шаптыктаашкын бош турар деп, коммунистиг болгаш ажылчын ртиялар санап келген болгаш санап турар. Европейжи рт бүрүҥүҥ аймыл чок чоруунуҥ ёзулуг магадылалы олгаш депшилгеининиҥ негелделериниҥ бирээн болза, ук штиҥ бүгү-ле күрүнелериниҥ аразында деҥ эргелериниҥ олгаш бот-бодуҥ хүндүлежириниҥ харылзааларынга, европейжи бүгү нацияларыныҥ күжениишкиннерни каттыштырааҥга үндезилеттинген аймыл чок чорукту ажыктыг истемазын Европага тургузары болур. Оны барымдаалаш, циалистиг чурттар НАТО-ну болгаш Варшава Керээзин ары угда дүжүрерни санавдаан.

НАТО-ныҥ ажыл-чорудулгазын улам-на күштүү-биле идепйжидер деҥ империалистиг күрүнелериниҥ, хамыктыҥ урнында АКШ-тыҥ ГФР-ниҥ болгаш Великобританиияныҥ ачүк-чоҥгээлиг оралдажышкыныарын Чөвүлел хурал ишпирлиг-биле бүрүүн шаап тур. Чогум-на НАТО-ну дүрер чорук бүгү-ле бөлүглежишкиннерни, ескиниҥ девискээрлеринде даштыкыныҥ бүгү-ле шериг баазаларын дүрерниче, коллективтиг аймыл чок чоруктуҥ идегелдиг истемазын тургузарынче орукка шинтирлиг базым болур йин. Ядролуг чепсек чүдүрген бомбардировщиктериниҥ дашкы девискээрлериниҥ кырынга ужуп чоруп турарын болурбазын, ядролуг чепсек чүдүрген корабльдериниҥ болгаш ут адаанга чоруур хемелериниҥ даштыкы порттарга баар оруун хоругдаарын, күчүзәшкиннииҥ кандыг-даа үүлгедиериниҥ болгаш күштүг хереглээриниҥ кыжанышкынаырыҥ ойталарын империалистиг күрүнелерден улустар айбыҥнаҥ эрге-ажыктарынга дүүштүр иеген турар.

Европейжи улустарныҥ сагыш човаашкынынга болгаш утküдеринге бирги эдлегиҥ черин эдеп турар айтырыг олза, ол дииҥе быжыг аймыл чок чорукту боттандырары олур. Варшава Керээзиниҥ киржикчилери чүрттарныҥ 966 чылда Будапештинге олган Човүлел хуралдары, а ол шкаш 1967 чылда Карлоы Варыга болган Конференция Европага аймыл чок чорукуҥ системазын тургузар соруга-биле хөделишкиннериниҥ олгаш хемчеглериҥ тодаргай программазын төлевилээп.

Европада турун турар кызыгаарларныҥ, ылаҥгыя Одерйсени тавараан кызыгаарларныҥ болгаш ГФР биле ГДРҥ арааныда кызыгаарларныҥ дээп болбас чоруу, Германи демократтыг Республиканы делегей эргезиҥ ёзугаар хүлээп өөрү, кандыг-даа хевир-биле Барыын Германныга атомнуг епсектиҥ бербези, бүгү Германияны төлээлээр дээр семээшиҥден ГФР-ниҥ ойталарын, Барыын Берлиниҥ онза поликтиг чер кылдыр хүлээп көөрү, Мюнхен албадаашкыныҥ ырындай эгезинден тура-ла күш чок деп хүлээп көөрү, бү-ле неонацисти организацияларны хоругдаары дээш демижжири эргежок чугула. Барыын Германияда адаан-өжээнки күштерни болгаандырарын, АКШ-тыҥ талазыдан холаарлаашкын чокка ээ болур кызыгаар чок эргени европейки улустарга бодуҥуҥ дивиҥге хавдырарын, европейжи улустарныҥ бот-бодуҥа ажыктыг экономиктиг болгаш эрем-техниктиг кады ажылдажылгазын хандырарын, дүштүүрлүг чорукту ёзулуг-ла чавырылдырарынга болгаш ботодуҥа бүүрежириҥе үндезилеттинген харылзааларныҥ оларныҥ аразыҥа тургузарын Европага тайбың болгаш айыл чок чорук иеген турар.

Нейтралдыг күрүнелериниҥ дээп болбас чоруунуҥ принципин чугула чокка хүндүлеттинген турар ужурлуг. Бир эвес ол тургүлер дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарыныҥ болаш тайбыҥныҥ ёзугуҥа хөделиринеҥ бүгү болдунар аргаларын ажыглаан турар болза, олар тайбың кожа-хелбээ доунналшкынныҥ политиказынга чугула салымышкыны киниип болурлар.

Ол бүгү угланышкыннарга улуг идепкейлиг чоруун хелек. Тодаргай, практиктиг хемчеглержө чүткүүшаан, европейжи айыл чок чоруктуҥ айтырыын эгелекчи чоруктуҥ ёзугуу-биле көрээ чогуур.

Тайбың эгелээшкиннерде бирги эдлегиҥ чүүлү болза, Европаныҥ улустарыныҥ калбак конгрезин эрттирери болур, ол чорук күүлелериҥ ниити европа Човүлел хуралыҥ ныылдырарын белеткээр болгаш хандырар.

Империализмниҥ агрессчи семээшкиннериҥе доктаамал таваржыш турар улустар-биле — Герман Демократтыг Республика-биле, Корей Улус-Демократтыг Республика-биле болгаш бүгү көрей улус-биле кошкаш дивес болгаш идепкейлиг эп-сеткил каттыштырарыҥче делегейниҥ хой-ниитизин Човүлел хурал кыйгырып тур. ВНО-га Кыдат Улус Республикаҥ дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузарын болгаш амгы үеде Америкаҥ Каттыкан Штаттарыҥ чепсектиг күштериниҥ эжелеп алган турары Тайвань ортулукгу Кыдатка дедир эгидип бээрин Човүлел хурал иеген тур. Куба Республиканы камгалаары Латин Америкаҥыҥ болгаш бүгү делегейниҥ коммунистериниҥ база еске-даа бүгү революстуг болгаш антиимпериалистиг күштериниҥ хүлээлгезин болуп хевээр артып турар.

Империализмниҥ агрессиязыныҥ бүгү-ле үүлгедиглериҥе удур, ооҥ доказдыг даймнарны кыпсып үндүреринге болгаш делегейниҥ кайы-даа районунга интервенциязыҥ өскеда хевирлерин ажыглаарынга удур чаҥгыс аай хөделишкиннерже бистер, коммунистер, кыйгырып тур бис. Империализмниҥ болгаш Израильдиҥ удуртукчу бөлүктериниҥ чорутушаан турары агрессчи политика туруп турда, бистер израиль эжелекчилериҥ ажелеп алганы черлерниҥ дедир эгидип бээрин иеген турар араб улустар-биле боттарывыстыҥ эп-сеткил каттыштырыш турарывыстыҥ дугайын медеглеп тур бис; ол болза, КПО-ныҥ Айыл чок чорук Човүлелиниҥ ноябрь (1967 ч). резолюцилазыныҥ үүлдерин амыдыралга бүрүү-биле боттандырарынга үндезилээш, Чоожку Чөөн чүүке тайбыныҥ тургузарыныҥ база политиктиг шинтирлээшкининиҥ соңгаарлаттынмас болгаш ыаап-ла негелдеэн болур.

Азияныҥ, Африканыҥ болгаш Латин Американыҥ улустарыныҥ хамаарышпас чорук болгаш национал догуиаашкын дээш, империалистиг бөлүктериниҥ, монополияларыныҥ кандыг-даа янзы экономиктиг болгаш политиктиг тергиндээшкининиҥ хостарыны дээш, империалистиг күрүнелериниҥ күткээни шериг эвилеэдериниҥ болгаш бөлүглежишкиннериниҥ системазындан үнери дээш, ол диптерге эндере чепсегленишкининиҥ күштелдирер, душлүүрлүг чорукту хевээр арттырар болгаш ооҥ чаа одагларын тургузар дээш империалистиг чүткүлерге удур, даштыкыныҥ шериг баазаларыныҥ уаткаары дээш, улус бүрүүлүүҥ хостуг хөгжүлдезинге идигин бээр харылзааларны тургузары дээш демисели-биле боттарыныҥ эп-сеткил каттыштырмлгазын коммунистер бадыткап тур.

Бистиҥ орап-делегейивисти колониализмниҥ чүдек-бужар чүүлдеринден төнчүзүнге чедир аштап арыглаар, ооҥ соолгу одагларын узуткап чоп ылыр, ооҥ чаа, чагдынган хевирлериниҥ катап төрүттүнерин болдурбас деп, үениҥ иеделдези ыдыг.

Колониализмниҥ артышкыннарын узуткаар талазы-биле деминг ажыл-чорудулгаже болгаш неоколониализмге удур демиселче ак сеткилдиг бүгү кижилерни, демократтыяныҥ бүгү талалакчыларын кыйгырып тур бис. Анголаныҥ, Мозамбиктиҥ, Гвинея-Бисаунуҥ, Зимбабвениҥ, Намибияныҥ болгаш Мурнуу Африканыҥ патриоттарын деткиринииҥ, бүгү-ле дарлаткан улустарныҥ деткиринииҥ шинтирлиг интернационалчы хемчегларын дээш туржуп турар бис.

Хөй-ниитиниҥ кичээнгейин коммунистиг болгаш ажылчын партияларыныҥ утландырып турары болгаш шинтирлээри дээш оларныҥ күжениишкинниг демисежип турары амгы үениҥ улуг айтырыгларыныҥ бирээзи болза, хөй санныг чурттарыныҥ болгаш будуҥ-будуҥ диптериниҥ хожудангай чоруун — үр үениҥ колониалдыг болгаш империалистиг тергиделиниҥ болдурганы хожудангай чорукту уаткаары болуп турар. Амгы үеде ол чурттарныҥ кол соруглазы—ол дээрге экономиктиг, социал болгаш политиктиг хөгжүлдедир, ол хөгжүлдени олар империализмден ёзулуг хамаарышпас чорукту чаалап алгаш, а ол шкаш ханы демократтыг болгаш революстуг чаартылгаларныҥ түҥелиинде чедип ашыдаарлар. Ол соруглаҥы шинтирлээр төлээде, чурт бүрүүлүүҥ бүгү-ле депшилгелиг күштерни мобилизастаары болгаш каттыштырары, оларныҥ аразыҥа, а ол шкаш социалистиг күрүвелер-биле бот-бодуҥа ажыктыг харылзааларын хөгжүдери эргежок чугула.

Фашистиг кыжаныышкынга удур демиселди күштелдирери, фашиссирек хандакчы үүлгедиглерге удур кам-хайыра чок ойтур шавышкыны бээри эргежок чугула деп санап тур бис. Демократтыг болгаш революстуг күштерни каржызы-биле базарыныҥ аргаларын реакциязыҥ ажыглаар дээр чүткүлү күштелип турар үеде, империализмниҥ кризизиниҥ чидиргенишкининиҥ үезинде, фашизм бодуҥуҥ идепкейиҥ күштелдирип турар. Грецияда неофашизм эргечагырганы эжелеп алган. Испанияда «ультралар» шаажыладдыҥ фашисчи аргаларыҥ катап тургузарын оралдаашын турар болгаш күчүлүг массалыг шимчээшкиниҥ докгаадыр дээш хей-ле күжениишкиннер үндүрүп шырбайып турар. Улустуҥ өзүп турар шимчээшкининиҥ ыйышкынындан Португалияда фашизм база-ла кризиске таваржып, херек кырында бодуҥуҥ терроржу политиказыҥыҥ уламчылаашкыны либерализация дугайында чулчуруушкуҥуҥ дуазазы-биле чажырып чаарын оралдажып турар. Барыын Германияда неонацистер эрге-чагырганы боттары алыксап турарын ажыы-биле медеглээннер. Өске-даа чурттарда неофашисчи күштер идепкейжиҥ турар. Неофашизм реаксылыг эргилдерни организастап турар империалистиг разведкаларыныҥ ажыл-чорудулгазы-биле демнежип турар.

Фашизмниҥ ол бүгү илергейлээшкиннери улус массаларыҥ улам күштелип турар удурланышкынарынга таваржып турар. Ол удурланышкынар чедишкининиҥ болгаш төлээде, бүгү антифашистиг күштериҥ чаҥгыс эптиг хөделишкиннери, а ол шкаш коммунистиг болгаш ажылчын партияларыныҥ, бүгү чурттарныҥ демократтыг болгаш депшилгелиг шимчээшкининиҥ талазындан бүгү делегей деткимчезин күштелдирери эргежок чугула.

Фашисчи ёзу-чурумнарга удур демисел демократтыг хосталга дээш империализмге удур хөделишкиннериҥ боттуг кезии болур. Бүгү демократтарныҥ, хостагланыҥ бүгү талалакчыларыныҥ, оларныҥ политиктиг туружындан, үзел-бодалындан болгаш шажычы бүзүреливдеи хамаарылга чокка, ниити соруглаазы болза, Испанияныҥ болгаш Португалияныҥ чазактары, Грецияда полковниктериҥ реаксылыг хунтазы, Латин Америкада шериг-олигархия болүктери дээп чергелиг реакцияныҥ болгаш фашизмниҥ ындыг топтеринге, АКШ-тыҥ империализмиҥге бараан болуп турар бүгү-ле дерзии ёзу-чурумнарга удур демисежип турар национал депшилгелиг күштерге боттуг деткимчеин көргүзерни күштелдирерь болур.

Бистер, коммунистер, расизмиҥ кижи коор хоон чок идеологиязы болгаш практиказы-биле демиселлге күжениишкиннериҥ каттыштырарыҥче бөмбүрзектиҥ бүгү ак сеткилдиг кижилерни база катап кыйгырып тур бис. Амгы үениҥ эп-не бужар дерзии үүлгедии болур — АКШ-та 25 миллион негр чүрттакчы чоннуҥ каржы-дошкуну-биле истеп суер чорукка удур, Мурнуу Африкада болгаш Родезияда расисчи террорга удур, эжелеттиргеи девискээрлерде болгаш Израильде араб чурттакчы чоннуҥ истеп сүрер чорукка удур, капиталистиг реаксылыг күштериниҥ өөскүдүп турары болгаш оларныҥ массаларыҥ будалдырар политиказаыҥга ажыглап турары расаларыҥ болгаш националдарыҥ ылгай көөр чорукка, сионизмге болгаш антисемитизмге удур удурланышкынныҥ эп-не калбак шимчээшкининиҥ калбартыр деп кыйгырып тур бис.

Империализм расизмни улустарныҥ эвин чарылдырар соруглаларыҥа болгаш бодуҥуҥ тергиделиҥ хевээр артпаарынга ажыглап турар. Калбак улус массалар расизмни хүлээп көрбейн турар болгаш аҥаа удур идепкейлиг демиселче хаара туттуҥан турун болурлар. Расизмни ёзуткаары империализмге, ооҥ идеологтуг дазылдарынга удур ниити демисел-биле сырый харылзаалыг дээрэин олар боттарыныҥ хөделишкиннериниҥ чорудулгазында биилп ап болурлар.

Кижиниҥ кол хостагланыҥ базарын орапдажып турар империализмге удур демиселдиҥ эрге-ажыктары сөстүҥ, парлагланыҥ, хурал-сүглааныҥ, чыскаалдарыныҥ болгаш организацияларыҥ хостуун камгалаары болгаш чаалап алыры дээш, бүгү хамаатыларыныҥ дең эргези дээш, ниитилел амыдыралыныҥ бүгү талаларын демократчыларын дээш могаг чок демиселди иеген турар. Реакцияныҥ кандыг-даа орапдажышкыннарынга, ооҥ иштинде аҥы тулчуушкуннарыныҥ шыҥгыы демиселиниҥ чорудулгазында чаалап алдыраган демократтыг эргелерни болгаш хостагланы ёзулека удур дүрүм-хоойлу-биле чок кылыр дээр күженишкиннериҥе ылаптыг ойтур шавышкыныҥ бээри эргежок чугула. Өлүмниҥ айылы оларныҥ кырында дыргелиг келген патриоттарны болгаш демократтарны камгалап алыры дээш, коммунистерге болгаш өске-даа патриоттарга хамаарышпас суттуҥ ужур-дуржок аажылаашкыннарынга удур национал болгаш ол шкаш бүгү делегей планы-биле үргүлүү туржур херек, кара-бажыңпарда хилиичектеиип чыдар патриоттарныҥ болгаш демократтарныҥ хостагланы болгаш оларга политиктиг хоргадал эргени бээри дээш демисежири эртежок чугула.

Бистер, коммунистер, нацияларны болгаш биче национал-дарыны дарлаарыныҥ кандыг-даа хевирлериҥе удур, нация азы национал бөлүк бүрүүлүүҥ культуразын болгаш дылын сайзыратсын дээш туржуп турар бис, ооҥ-биле кады бүгү нацияларыҥ бот баш миинии шинтирлеиирииҥ эргезин быжыг камгалап турар бис.

Империализмниҥ туружун ниитизи-биле кошкадырын боттандырар, ооҥ тергиделиниҥ үндезиниҥ сый шаан турар ындыг демократтыг негелделер дээш монополистиг капиталдыҥ эрге-ажыктарыҥа удур шинтирлиг демисел чокка империалистиг агрессиязыҥ политиказын чок кылыры, колониализмни болгаш неоколониализмни кезээ мөҥгеэн-биле уаткаары, фашизмиҥ болгаш сөөк-ээзы ылгаар дарлаадыҥ дазылын тура согары болдунмас дээрэин бистер, коммунистер билир бис. Ооҥ-биле чергелештир ажылчын шимчээшкининиҥ эчис соруглаларын чедип алырынга таарымчалыг соруглаар тургустуҥуп турар.

Амгы үениҥ байдалы империализмге удур демиселге социалистиг чурттарыныҥ улустарыныҥ, делегейниҥ ажылчын шимчээшкининиҥ болгаш национал хостагла дээш шимчээшкининиҥ бүгү отрядтарыныҥ дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын негеп турар.

Империализмниҥ хем-бууулуг политиказын сойгаларын күштелдирерин, оларныҥ агрессчи хөөнеринге болгаш планнарынга хамаарыштыр хөй-ниитиниҥ серемчилезин бедидерин коммунистер ам ең чугула соруга деп санап турар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилерин делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар болгаш тайбыҥны намгалаар дээш антиимпериалистиг демиселге кады хөделишкиннерин боттандырарынга коммунистиг партияларыҥ күжениишкиннери-биле оларныҥ күжениишкиннерин каттыштырарынче ажылчыннарны, тараачыннарны, албан-хаакчыларны, аныяктарны, студентилерни, интеллигенциияны, херээженнерин төлээлеп турар бүгү организацияларны, политика, философия болгаш религия талазы-биле аҥы-аҥы бүүрелдиг янзыбүрү социал көзектерни болгаш бөлүктерни, капиталистиг чурттарыныҥ боттуг угаасылалдыг политиктиг ажылдакчыларын, бүгү демократтыг партияларны, делегейниҥ нацонал болгаш депшилгелиг хөй-ниитиҥ организацияларын кыйгырып тур. Антиимпериалистиг демиселдиҥ эң-не калбак айтырыгларыныҥ талазы-биле санал-оналдарны делгереигей болгаш боттуу-биле солчурунче оларны шуптуузуп чалап тур бис.

Коммунистер национал хемчээлдерге-даа, ол шкаш аҥы-аҥы черлер аайы-биле байдалдарга-даа база бүгү делегей хемчээлинге-даа, бүгү депшилгелиг, патриоттуг болгаш национал хостагла дээш шимчээшкининиҥ болгаш нацонал хостагла дээш шимчээшкининиҥ бүгү отрядтарыныҥ дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын негеп турар.

Империализмниҥ хем-бууулуг политиказын сойгаларын күштелдирерин, оларныҥ агрессчи хөөнеринге болгаш планнарынга хамаарыштыр хөй-ниитиниҥ серемчилезин бедидерин коммунистер ам ең чугула соруга деп санап турар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилерин делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар болгаш тайбыҥны намгалаар дээш антиимпериалистиг демиселге кады хөделишкиннерин боттандырарынга коммунистиг партияларыҥ күжениишкиннери-биле оларныҥ күжениишкиннерин каттыштырарынче ажылчыннарны, тараачыннарны, албан-хаакчыларны, аныяктарны, студентилерни, интеллигенциияны, херээженнерин төлээлеп турар бүгү организацияларны, политика, философия болгаш религия талазы-биле аҥы-аҥы бүүрелдиг янзы-бүрү социал көзектерни болгаш бөлүктерни, капиталистиг чурттарыныҥ боттуг угаасылалдыг политиктиг ажылдакчыларын, бүгү демократтыг партияларны, делегейниҥ нацонал болгаш депшилгелиг хөй-ниитиҥ организацияларын кыйгырып тур. Антиимпериалистиг демиселдиҥ эң-не калбак айтырыгларыныҥ талазы-биле санал-оналдарны делгереигей болгаш боттуу-биле солчурунче оларны шуптуузуп чалап тур бис.

Коммунистер национал хемчээлдерге-даа, ол шкаш аҥы-аҥы черлер аайы-биле байдалдарга-даа база бүгү делегей хемчээлинге-даа, бүгү депшилгелиг, патриоттуг болгаш национал хостагла дээш шимчээшкининиҥ бүгү отрядтарыныҥ дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын негеп турар.

Империализмниҥ хем-бууулуг политиказын сойгаларын күштелдирерин, оларныҥ агрессчи хөөнеринге болгаш планнарынга хамаарыштыр хөй-ниитиниҥ серемчилезин бедидерин коммунистер ам ең чугула соруга деп санап турар.

IV.

Улустарныҥ мурнуында туруп турар айтырыгларны шинтирлээринге коммунистиг болгаш ажылчын партияларыҥ салыышкынын ковүдериниҥ ең чугула негелдези чүдел дизе, коммунистиг шимчээшкининиҥ бодуҥуҥ чаҥгыс эвин амгы үениҥ негелделериҥе таарыштыр улам бедик деҥнелче көдүрери болур деп, Чөвүлел хуралдың киржикчилери санап тур. Ол чорук бүгү партияларыҥ талазындан шинтирлиг болгаш докгаамал күженишкиннерни иеген турар. **Коммунистиг болгаш ажылчын партияларыҥ сырый каттыжышкыны — бүгү антиимпериалистиг күштерни каттыштырарыҥыҥ ең чугула фактору болур.**

Ажы-дуҥма партияларыҥ арааныда бот-боттарыныҥ харылзааларыҥыҥ үндезини болза, пролетаржы интернационализмниҥ, ең-сеткил каттыштырылгазыныҥ болгаш бот-боттарын деткижериниҥ, тускайлаҥ чоруун болгаш деҥ эргелиин хүндүлежириниҥ, бот-боттарыныҥ ниитизи херектерин холгаарлаваазыныҥ принциптери болур. Бо принциптерни шыҥгыы сагыыры — ажы-дуҥма партияларыҥ арааныда эш ёзуузуныҥ кады ажылдажылгазын хөгжүдериниҥ, коммунистиг шимчээшкининиҥ чаҥгыс эвин быжыглаарыныҥ эргежок чугула негелдеэн ол. Ажы-дуҥма партияларыҥ арааныда кады ажылдажылганыҥ туруп болур хевирлери болза, ийи таланыҥ консультациялары, девискээр аайы-биле ужуражылгалар, коммунистиг шимчээшкиниде хүлээп алдыҥган принциптерге үндезилээш чорудуп турар делегей Чөвүлел хуралдары болур. Ол принциптер болгаш хевирлер делегейниҥ революстуг чорудулгазыныҥ өзүп турар хөй янзы талалыг байдалында оларыҥ ниити соруглалары дээш демиселге коммунистиг болгаш ажылчын партияларыҥ күженишкиннерни каттыштырарынга бүгү аргаларны тургузуп турар. Бүгү партиялар дең эргелиглер. Амгы үеде делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининде удуртур төп чок чүве болганда, ылаҥгыя оларныҥ мурнуында туруп турар соруглаларны чедишкининиҥ шинтирлээриниҥ эрге-ажыктарынга хамаарыштыр оларныҥ хөделишкиннерин эки турабиле аайлаштырыш таарыштырарыныҥ ужур-дузазы онза улгадып турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларыҥ хөделишкиннериниҥ чаҥгыс эви марксизм-ленинизмниҥ принциптерине үндезилээш коммунистиг шимчээшкининиҥ сырый каттыштырарынга пдигни бээр. Амгы үениҥ революстуг болгаш ниити демократтыг шимчээшкиннериниҥ мурнуында туруп турар үндезиҥ практиктиг соруглаларыҥ шинтирлээринче улганган ең-сеткил каттыштырылгазыныҥ хөделишкиннериҥ коммунистиг шимчээшкининиҥ аҥы-аҥы отрядтарыныҥ арааныда эргежок чугула дуржулганы солчурунга деткимчени берип турар. Олар марксизм-ленинизмниҥ теориязыныҥ байыдарынга болгаш чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге, эргежок чугула политиктиг айтырыглар талазы-биле интернационалчы, революсчу туруштарыны быжыглаарынга дузалап турар.

Бүгү делегей капиталыҥ долузу-биле тинлээринче бурунгаарлаар төлээде, ажылчы чоннарыныҥ болгаш социал депшилгелиҥ эрге-ажыктарыҥа болдунар-ла хөй чүүлдерни кылырынга оларныҥ партияларыныҥ чаныш-сыныш чок туруштуузуныҥ дугайын Чөвүлел хуралдың киржикчилери медеглеп тур. Олар империализмге удур ниити демократтыг негелделерни боттандырарынче утланган кады хөделишкиннерни социалистиг революция дээш, кижиниҥ кижи молчүүрүүҥ системазын узуткаар дээш демиселлиҥ чарылбас кезии болгаш үе-чадазы кылдыр көрүп турарлар.

Коммунистиг партия бүрүүлүүҥ политиказыныҥ дээштии бодуҥуҥ чуртунга ооҥ чедишкиннериниҥ болгаш еске ажы-дуҥма партияларыныҥ чедишкиннеринден, оларныҥ кады ажылдажылгазыныҥ байдалындан хамааржыр дээринге Чөвүлел хуралдың киржикчилери бүүрелдиг. Коммунистиг партия бүрүүлүүҥ ажыл-чорудулгазы дээш бодуҥуҥ ажылчын ажыгызыныҥ болгаш улузуныҥ, ооҥ-биле кады делегейниҥ ажылчын ажыгызыныҥ мурнуҥа харыысалгалыг. Коммунистиг болгаш ажылчын партия бүрүүлүүҥ национал болгаш интернационалчы харыысалгазы сырый тудуш. Марксизмнелер-ленинчилер ооҥ-биле кады патриоттар-дээ, интернационалистер-дээ, олар национал кызыгаарланчак чорукту-дээ, национал эрге-ажыктарны хүлээп көрбес азы чедир үнелевес чоруктарны-дээ, гегемониямге сүндүгар чорукту-дээ буруу шаап турарлар. Ажылчы чоннарыныҥ эргеажыктарынга өскерлип турар реаксылыг аҥгыларга бодаарга, коммунистиг партиялар — ажылчын аҥгыныҥ болгаш бүгү ажылчы чоннарыныҥ партиялары ёзулуг национал эргеажыктарыныҥ тук тудукчулары болуп турар. Капиталистиг байдалдарында демисежип турар коммунистиг партияларныҥ социализмниҥ болгаш пролетаржы интернационализмниҥ хөрээнге ең өндүр салымышкыны чүл дизе, ажылчын аҥгыныҥ болгаш ооҥ эвилелчилериниҥ эрге-чагырганы чаалап алыры ол болур.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар бодуҥуҥ ажылчорудулгазын тодаргай соруглаларын шинтирлээринге чогумчалыг аргалар негеттинер хөй янзы-бүрү, онзагай байдалдарда чорудуп турар. Марксизм-ленинизмниҥ принциптерин удуртулга болдурбушаан, партия бүрүүлүүҥ тодаргай национал байдалдарын өөренип көрбүшаан, бодуҥуҥ политиказын долузу-биле тускай ажылдан кылыр, демиселлиҥ угланышкынарын, хевирлерин болгаш аргаларын тодаргайлаар, байдалдардан хамаарыштыр социализмче шилчилгениҥ тайбың азы тайбың эвес оруун, а ол шкаш бодуҥуҥ чуртунга социализм тургузуушкуҥуҥ хевирлерин болгаш аргаларын шилип алыр. Ооҥ-биле кады коммунистиг партияларыныҥ ажыма-чорудулгазыныҥ хөй янзы-бүрү талазыг байдалдары, практиктиг соруглаларыны шинтирлээринге оларныҥ аҥы-аҥы аргалары болгаш харын-даа кандыг-бир айтырыглар талазы-биле чорудээлер аҥы-дуҥма партияларыҥ делегейге, ылаҥгыя антиимпериалистиг демиселлиҥ үндезин айтырыгларыныҥ талазы-биле дүүрушкан чугаалашкыларынга шаптыктавас ужурлуг.

Коммунистиг партия бүрүүлүүҥ улам күштүг болгаш сырый каттышкан тудум-на, ол бодуҥуҥ ролюн чурттуҥ ниитингедаа, делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининиҥе-даа улам эки күүседин шыдаар.

Бистиҥ шимчээшкининис төөгүлүг ажжок улуг чедишкиннер-биле чергелештир, бодуҥуҥ көрүҥүдезиниҥ үезинде сөөлгү чылдарда улуг бергелерге таварышкан дээрэин коммунистер боттары билип турар. Ынчалза-даа бергелер ажыы эрттиген турар дээрэнге олар бүүрелдиг. Ол бүүрел болза, делегейниҥ ажылчын аҥгызыныҥ перспективтиг эчис соруглары болгаш эрге-ажыктары ниити болуп турарыныҥ, тургустуунуҥ келген айтырыгларыҥ национал-даа, интернационалчы-даа эрге-ажыктарга коммунистерниҥ революсчу хүлээлгезеринге дүүжүп турар ыыдыг шинтирлээринге олар ам ең чугула соруга деп санап турар.

Коммунистиг партия бүрүүлүүҥ улам күштүг болгаш сырый каттышкан тудум-на, ол бодуҥуҥ ролюн чурттуҥ ниитингедаа, делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининиҥе-даа улам эки күүседин шыдаар.

Бистиҥ шимчээшкининиҥ төөгүлүг ажжок улуг чедишкиннер-биле чергелештир, бодуҥуҥ көрүҥүдезиниҥ үезинде сөөлгү чылдарда улуг бергелерге таварышкан дээрэин коммунистер боттары билип турар. Ынчалза-даа бергелер ажыы эрттиген турар дээрэнге олар бүүрелдиг. Ол бүүрел болза, делегейниҥ ажылчын аҥгызыныҥ перспективтиг эчис соруглары болгаш эрге-ажыктары ниити болуп турарыныҥ, тургустуунуҥ келген айтырыгларыҥ национал-даа, интернационалчы-даа эрге-ажыктарга коммунистерниҥ революсчу хүлээлгезеринге дүүжүп турар ыыдыг шинтирлээринге олар ам ең чугула соруга деп санап турар.

Марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге ынычызы, бодуҥуҥ улузуҥуҥ эрге-ажыктарынга, социализмниҥ ниити херээнге кызыгаар чок бердинери — коммунистиг болгаш ажылчын партияларыҥ чаҥгыс эптиг хөделишкининиҥ ажыктыныҥ болгаш ниити чүгледеэнкининиҥ чугула чүүлү, боттарыныҥ төөгүлүг эчис соруглаларын оларныҥ чедип алырынга чедишкининиҥ үндезини болур.

Коммунистиг шимчээшкин — амгы үениҥ ниитилелиниҥ чарылбас кезээ болгаш ооҥ ең идепкейлиг күжү. Мооҥ ужурунда коммунистиг болгаш ажылчын партияларны хоруп турар хоойлулар үндүрери — улустарныҥ демократтыг эргелеринге болгаш үндезин эрге-ажыктарыҥа халдаашкын болур. Чөвүлел хуралдың киржикчилери боттарыныҥ чурттарыныҥ политиктиг амыдыралыҥа ажыы-биле киржир деҥш демисел чорудуп турар делегейде бүгү коммунистиг партияларыҥ шуптуузуп ылгап чокка деткип турар. Бистер ханныг дерзиделдерни болгаш террорларны килеңээшкининиҥ биле бурыу шаап турар бис. Оларныҥ айылынга таварышкаш, Индонезияда, Испанияда, Португалияда, Грецияда, Боливияда, Бразилияда, Колумбияда, Мексикада, Венесуэлада, Панамада, Парагвайда, Гватемалада, Мурнуу Африкада, Таиландыда, Гаитиде, Малайзияда, Иранда, Филиппиниерде болгаш еске-даа чамдык чурттарда муҥ-муҥ коммунистер болгаш еске-даа демократтар база революсчулар өлгеи болгай. Фашистиг болгаш диктаторжу ёзу-чурумнарыҥ кандаппарында, капиталистиг чурттарыҥ кара-бажыңнарында хилиичектеиип чыдар, ниити демисел талазы-биле соратниктеривисче бодувустуҥ эп-сеткил каттыштырылгавыстыҥ дугайын медеглеп турар болгаш оларны хостаары дээш демисежип турар бис.

Бо Чөвүлел хуралды ооҥ киржикчилерин делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининиҥ сырый каттыштырарынче орукта чугула үе-чада кыдыр үнелеп турар. Чамдык коммунистиг партияларыҥ маҥаа киришпейи барганы бүгү-ле коммунистиг болгаш ажылчын партияларыҥ шуптуузуныҥ арааныда ажы-дуҥма харылзааларыҥа, оларыҥ кады ажылдажылганынга шаптыктавас ужурлуг деп санап турар. Империализмге удур, делегейниҥ ажылчын аҥгызыныҥ хөрээнге ең өндүр күш-ажылга улуг чедишкиннерби-ле демдеглеп, коммунизмниҥ материал-техниктиг базазын тургузарынга боттарыныҥ толентиг салымышкыныларыы киирер силер дээрэниҥ дугайында СЭКП ТК быжыг бүүрелии илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

Сибирьниҥ болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҥ аныяк тудугжуларыныҥ ийиги слёдунуҥ киржикчилерингө

Эргим эштер!

Сибирьниҥ болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҥ тудугларында маадырлыы-биле ажылдап турар аныяк тудугжуларныҥ слёдунуҥ киржикчилеринге болгаш бүгү аныяк оолдар, кыстарга СЭКП Төп Комитедя изиг байырны чедирип тур.

Совет улустуҥ күш-ажылы-биле Сибирьни болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҥ күчүлүг, чечелелип турар индустриалдыг чер болдурупкан. Шаанда ээн тайгалар турган черлер улуг химияныҥ, металлургияныҥ, машина тудуунуҥ районнары болу бергилээн, ында ховар электростанцияларны туткулаан. Бойдустуҥ байлаа, ажыытыг казымалдарныҥ чаа ажыттынгылаан чер

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы

Дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шии театрынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы болган.

Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазының оралакчызы депутат С. К. Буянды ажыткан.

Депутаттар дараазында айтырыгларны чугаалажырын бир үн-биле бадылаан:

1. Республикада автомобиль оруктарының байдалының болгаш оларны тударын, сентээрин улам ажыктыг хемчеглерниң дугайы.

2. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының дугайы.

3. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнүң дугайы.

4. Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнүн сонгуур дугайы.

5. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

6. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының кежигүнү хүлээлгеден депутат С. К. Буяндыны хостаар дугайы.

Чугаалажыр бирги айтырыгның талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендумеге сөс берген.

Дээди Совединиң үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязының эдеринчи илеткелин ол комиссияның даргазының оралакчызы депутат Ю. С. Катков кылган.

Илеткелдиң болгаш эдеринчи илеткелдиң соонда саналоналдар эгелээн:

Бии-Хем райкүүскомнуң даргазы эш М. К. Дамчай, СЭКПниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң директору эш Т. К. Пичен-оол, «Мурнакчы» колхозтуң даргазы эш Х. Ч. Кудурукпай, Мөңгүн-Тайгадан келген малчын эш Х. А. Биче-оол, Улуг-Хем райкүүскомнуң даргазы эш Г. С. Санчаа, Таңды райкүүскомнуң даргазы эш Ш. Б. Куулар, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш Х. А. Анчима, республиканың орук-тудуг эргелелиниң начальнигы эш И. С. Степанов, СЭКП обкомунуң секретары эш В. И. Попов, Сут-Хөл сеткелге черинниң эдчизи эш О. Ш. Ондар, Тожу райкүүскомнуң даргазы эш В. С. Дамдын-оол, Эрзин райкүүскомнуң даргазы эш А. Ч. Моңгуш олар санал берген.

Илеткелди болгаш эдеринчи илеткелди чугаалажыры доозулган соонда республиканың Дээди Соведи республикада автомобиль оруктарының байдалының болгаш оларны тударын, сентээрин улам ажыктыг хемчеглериниң дугайында доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының дугайында болгаш Дээди Совединиң кежигүнүнүң дугайында—ийиги, үшкү айтырыгның талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчанмаага сөс берген. Депутаттар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарынга депутат К. Д. Будук-оолду, а республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге депутат К. Н.Диптаны бир үн-биле бадылаан.

Хүн чурумунуң оон өске үш айтырыгының талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. Д. Будук-оолга сөс берген. Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнүнге Эрес-оол Людуповичи Ооржакты бадылаар дугайында санал бир үн-биле хүлээп алдынган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң сессиялар аразында үеде хүлээп алдынган Чарлыктары бадылаттырыгган база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазының оралакчызынга депутат С. К. Буяндының сонгутканынга холбаштыр ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының кежигүнү хүлээлгеден хостаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының бешки сессиязы оон-биле ажылын доозган. (Сессияның ажылының дугайында отчёт солуунуң дараазында үнер дугаарынга парлаттынар).

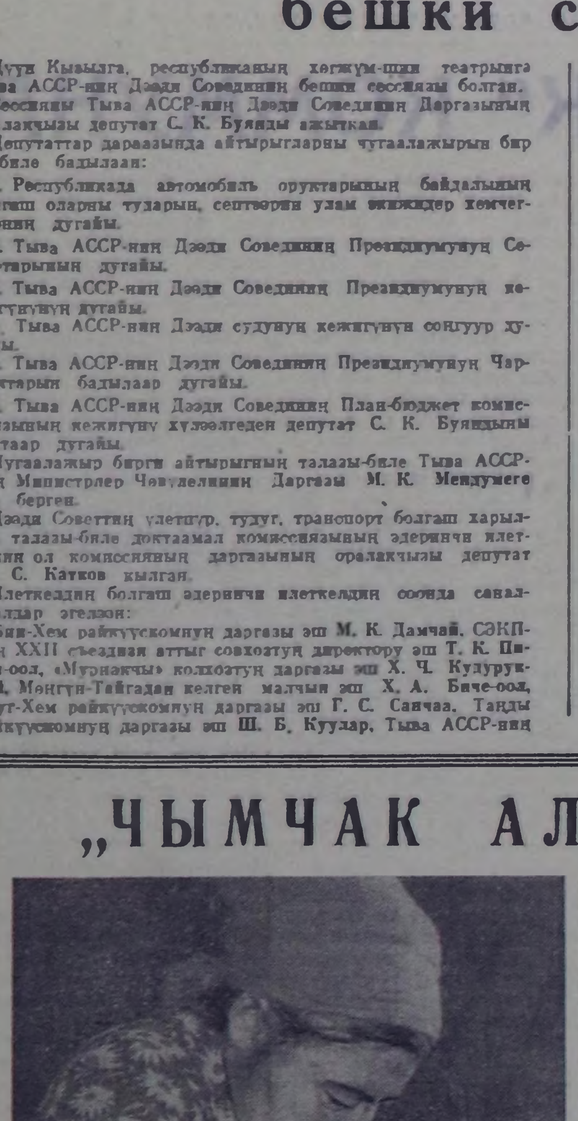
Донецкиниң «Путченковуголь» трестиң № 17—17-бис шахтаның коммунист П. Кондратюктуң удурткан бригадазының дагжылары ленинчи күш-ажылчы эзлегиниң хүннеринде шылгарааргай чедиишкиннинг ажылдааннар. Олар шылыпкан ажылдарының чаа графигинче шилчээш, делегейниң чаа рекордун тургускан—30 ажыл хүнүнүң дургузунда 401,3 метр узун дурттуг шахта уургайын касканнар.

ЧУРУКТА: Алдарлыг бригада шахтаже киреринниң мурнуу чарымында. Мурнунда одуругда (оң талазындан)—Григорий Карпенко, Михаил Савда, Петр Кондратюк, Борис Витэр.

С. ГЕНДЕЛЬМАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

„ЧЫМЧАК АЛДЫН“ АЖААП АЛЫЫШКЫНДА

Көдээ ажыл-агый ажылдарының база бир чугула кампаниязы хой кыргылдазы Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда каш хонук бурунгаар эгелээн. Ажыл-агыйның Хам-Дыттa, Улаатайда болгаш Бора-Шайда хойжу бригадаларының хойларын үш пунктуда кыргып турар.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тыванның 25 чыл ооңга уткуштур алган хүлээлгезинге колхоз улуг хойдан-на 2,3 кг, аныяк хойдан 2 кг дүктү кыргып алырын айытkан. Кыргылдавы малчыннар боттарының күжү-биле чорударын шинтирлээш, Арыг-Бажы суурда 24, Хөрлээтиде 12, Бора-Шайда 12 хачылыг үш агрегат, оон-биле кады пункт бүрүзүнде 20—30 чедир хол хачылыг кижилер база ажылдап турар. Колхозтуң 1100 ажыг баш өшкүзүнүң кыргылдаазы доозулган. Өшкү бүрүзүнден ортумаа-биле 520 грамм дүктү алган. Кыргылданы июнь 25-те доозар соруга пунктуларның кыргыкчыларының мурнунда салдынган.

Колхоз суурунуң солагай талазында шыкта пунктуда электрилиг хачыларны хөделдирер моторнуң даажы июнь 9-та эртен эрте дагжаан соонда, Моңгуш Дыртык-оолдуң малдааны 280 баш аныяк хойлары кыргылдага баштайгы ээлчегде кирген. Оон дараазында Сат Бүрбү-оолдуң хойлары кыргылдага кирген. Кыргылданың баштайгы хүнү-биле алырга, хой бүрүзүнден барык 2 кг чедир дүк алдынган.

— Колхозтуң үш пунктузунга кыргылдавың графиги тургустунган. Кыргыкчыларның ажыл нормазы доктаттынган: бир кыргыкчы электрилиг хачы-биле 30—35, хол хачызы-биле 20—25 баш хой кыргыыр, шынарлыг болгаш хой хой кыргааннарга немелдө төлевир, шаңнал-мактал тыпсыры база көрдүнген. Кыргылда эрткен кодаларны чуулдага киргеш, организастыг чайлагладыр бис — деп, зоотехник Моңгуш Мичимаа чугаалап турар.

Кыргылданың баштайгы хүнүвде четпестер база илерээн. Арыг-Бажы суурда пунктунуң агрегадын хөделдирер шимчедикчи доктаамал ажылдавайн үрелип турар. Ынчангаш ол хүн хол хачыларын колдунда ажыглаан. Хойларның кежин ой кезер чоруктар болганчок-ла болуп турар. Ханзырады кестинген хойларның балыгларын иод-биле чагбайн турар. Кыргыыр хойларны салып алыр стоолар черде чыгышынчак, ынчангаш кыргыкчыларга шылагыравчыг болуп турар. Дүк илган сорттаар черинң шалазын цементилеп алганы кончуг эки. Ынчалза-даа пунктуда өске септелге ындыг-ла эки эвес.

Кыргыкчыларны күш-ажылчы демиселге сорук кирер кыйгырган лозун, плакат пунктуда кылдынмаан. Өске-даа пунктуларда лозун, плакат чок. Агитаторларның үнү дыннадыбайн турар. «Чымчак алдын» деп бистиң үнелеп турарывыс эки шынарлыг дүктү Төрээн чуртка бээр дээш хойжуларның, кыргыкчыларның күш-ажылчы демиселин чөп организастаары чугула.

М. СЕВЕН,
блетин корр.

ТАҢДЫ РАЙОН. «Коммунизмниң херели» колхозта хой кыргылдазы түлүктел үезинче кирген. Кыргылдада бедик көргүзүглерни Сержиңмаа Оюн, Текей-оол Оюн болгаш оондаа өскелер чедип ап турарлар. Үстүнде чурукта — Текей-оол Оюн. Дүк тырып шарыыр машинаның ажылчыны Михаил Иванович Елизаров шалыпчы ёзу-биле ажылдап, хүн бүрүде бирээзин-ле 70 кг дециэлиг 35 чиң дүктү бедик шынарлыг кылдыр тырып шарып турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫ—ХУУСАА БЕТИНДЕ

СИБИРЬ МАРКАЗЫ

КИСЕЛЁВСК. (Кемерово область). Киселёвскиниң Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Черных аттыг машина тудуушкун заводундан Вьетнамның Демократтыг Республиказының дагжыларынга бир бөлүк шахта вагонеткаларын чорудуп берген. База бир бөлүк вагонеткалар Кубаже чораан.

Шахта вагонеткалары—киселёвчуларның даштыкыже үндүрүп турар продукциязының чаңгыс-ла хевири ол эвес. Заводтуң цехтеринде хөмүр-даштыг техника күжү-биле үндүрер гидрофицированнаан комплекистерниң чаа хевири база төрүттүнүп турар. Оларның бирээзин Корей Улус-Демократтыг Республикаже чүдүрүп чорутkан. Венгрияже, Польшаже болгаш Чехословакияже чорудар пентрифуггуг машиналар белеп бооп турар.

Киселёвскиниң машина тудуушкун заводунуң продукциязы Англияда, Бельгияда, Канадада болгаш Франциядa аажок хереглеттинип турар. Даштыкы чурттарның дагжыларындан Сибирьниң машина тудуушкун заводунга келген чагааларда совет машина тудукчуларының күш-ажылын бедиңнбиле үнелеп турар.

ШАХТЕРЛАР ХООРАЙЫНЫҢ «СҮТ ЦЕГИ»

ВОРКУТА. «Воркутауголь» комбинаттың мал ажылдыг бөлүк совхозтарын Полярие мидиниң шахтёржу хоорайының «сүт цеги» деп адап турар. Ында малдың продуктулуг чоруу чыл келген тудум бедип, үвээлыг малдың баш саны көвүдеп, малдың чем-сууру калбарып турар. Бо чылдың беш айларының дургузунда комбинаттың көдээ ажыл-агый эргелелиниң бүгү ажыл-агыйлары боттарының бүдүргүлге-экономиктиг көргүзүглерин болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседкен.

1600 килограмм сүт—Полярниниң «Горняк» совхозунга бо чылын инек бүрүзүнден саап алыр сүттүң ортумак дейнели ындыг. «Городской» совхозтуң коллективи база-ла мурнакчылар одуруунче үнер, аңаа инек бүрүзүнден саап алыр сүт 1500 килограмм ажыг болур.

КАДЫЫР БИЛЕ МАСКАНЫҢ ЭВИЛЕЛИ

РУДНЫЙ. (Кустанай область). Соколов-Сарбайның руда арыглаар комбинадының тудуг эргелелиниң шефчи бригадалары Камышин районнуң совхозтарынче үнген. Шефчилер мал кажаалдарының каркастарын эптеп бээрде болгаш тараа складтарын, механизастаттынган шаңнарны тударда районнуң шолдериниң ажыл-ишчилеринге дузалаар.

Ам комбинаттың механизастаттынган мастерскаяларында көдээ механизаторларның чагыгларын күүседип—тракторларының болгаш өске-даа машиналарның артык кезектерин кылып турар. 300 ажыг дагжылар шеф дузазы көргүзүп турар эштеринге ажаан алышкын үезинде барып дузалажып бээр дээш, трактористиң комбайперинң тускай мергежилдерин курстарда чедип ап турар.

ТЕХНИКА БҮРҮН БЕЛЕН БОЛУР

ССРЭ-ниң ТСЭ дыннатканын бээгаар алырга, июнь айның эгезинде чуртка 259,5 муң комбайннар септелгеден үнген. Ол санныр эртken чылдыңдан элээн эвээш. Ылаңгыя Казахстанның, Кыргыстың, Белоруссияның, Латвияның, Таджикистанның, РСФСР-ниң болгаш Узбекистанның ажыл-агыйларында хову корабльдерин онза оожум белеткеп турар. Оон-биле кады чурттуң мурнуу чугүнде тараалар баш тыртып, ажаан алышкынга чедир каш-ла санныг хонуктар арткан бооп турар. Ажаан алышкының машиналары шолдерже бүрүн белеткелдиг үнүн дээш бүгү чүүлдү кылыр херек. Чурттуң мурнуу талакы дыка хөй районнарында кукуруза шөлү калбарган. Кукуруза ажаар комбайннарга хереглел илейтир-ле өскен. Оларны төөлче үндүреринге онза хынамчалыг белеткенир апаар. 20 ажыг муң машиналарны үнеринге белеп кылдыр тургускан. Украинаның, Грузиниң, Азербайджанның ажыл-ишчилери комбайннарны эртken чылдыңдан дүрген болгаш дээре белеткеп турар. Казахстанның болгаш Кыргыстың ажыл-агыйлары дыка хожудаан.

Саёкла, картофель, хөвең болгаш өске-даа культуралар ажаар машиналарны кампаниягa белеткээри база-ла хүн бүрү көвүдеп турар. Тараа арыглаар нарын машиналарны чуруумчудары база чоруп турар. Олардан 112 муң ажыг септеттинген.

Улусчу дружинаның ажыл-чорудулгазы

Чөөн-Хемчик районунда 950 кижини хаара тутkан 51 улусчу дружина ажылдап турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга хамааты болгаш хөй-ниити хүлээлгезин дружиналарның хөй кезии ак сеткилдиг күүседип келген. Оларга Хорум-Дагда улусчу дружина (командири Т. Ооржак), Хайыракан суурда эр улустуң болгаш херээженнериниң дружиналары (командирлери Д. Сат, Б. Моңгуш), Чадаананың Сельхозтехника каттыжышкынында (командири П. Иванов) болгаш өске-даа дружиналар хамааржыр.

Корум-чурум үрекчилерин сойгалап илередиринге эрсидим чоруун көргүзүп турар идепкейлиг дружинниктер аваш эвес. Эрткен чылдың декабрьда Чадаананың № 2 ортумак школазының котельнаязынга биддинмес бир хамааты олуртkан деп медээ милиция черинге келген. 5 кижи составтыг улусчу дружина ону үзээри-биле херектин болган черинге келген. Дружина командири В. Сендажыга баштатkан дружинниктер үш эзирик кижини тудуп алган, милицияга эккелген. Оларның бирээзи айыылыг кем-херекти үүлгеткен болган. Ол ышкаш база ыыш ажыл-агый черинин дружинниктери (директору М. Игумнов) Чадаана хоорайга бажыңнар оорлап чоруп турган бир херээжен кижини илереткеш, кеземче харыысалгазынче шилчиткен.

Хайыраканда эки тура улусчу дружиналар хөй-ниитиниң корум-чурумунуң үүлгедикчилери-биле шынгыы демиселди чоруткан. Ажылчы чоннуң дыштанылгазын камгалап, оларның дыхын үзээннерге кеземче харыысалганы онаап турар.

Амгы үеде дружинниктерниң ажыл-чорудулгазын партия, совет болгаш хөй-ниити органнар доктаамал хынап, оларга моральдыг деткимчеии берип турар. Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалынга чамдык дружинниктер ак сеткилдиг, идепкейжи чоруун доктаамал көргүзүп келген. Мурнакчыларга хүндүлел бижиктерни, ортектиг белектерни база «Эң эки дружинник» деп хөрек демдээн тыпсып турар. Ол ышкаш хүлээлгезинге харыысалгалыг дружинниктерге оларның ажылдап турар организациялары үш хүннүң төлевирлиг шөлээзин бээр аргелиг. Эки тура улусчу дружинаның тургустунганындан бээр 10 чыл болган оон таварыштыр чүгле Чадаана хоорайга белиң 30 дружинник хүндүлел бижиктер, ортектиг барааннар, «Эң эки дружинник» деп хөрек демдээ-биле шаннаттырган. Олардан Чадаананың амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы Г. Бражникова хол шагы-биле шаннаткан. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында К. Моңгушка, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчызы А. Михайловка болгаш өскелерге-даа «Эң эки дружинник» деп хөрек демдээн тывыскан, а Михаил Бегзи «Чедер» курортунче баар халас путёвканы алган.

Ынчалза-даа мында эки тура улусчу дружиналарының ажылында четпестер хөй. Ылаңгыя хүлээп алышкын үезинде чаа кежигүннериниң документилерин четчелевейн турар. Дружина кежигүннүң киреринин билдирии шкининиң, хуралдың протоколу, дружинниктиң шынзылгазы, ылгавыр демдээ чок болгулаар.

Бо чылдың майда Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчылары Чадаана хоорайның ажыл-агый, үлетпүр будүргүлге, албан организацияларының удуртукчуларынга улусчу дружиналарның ажылын организастыг чорудар талазы-биле практиктиг дузалы чедирген. Дружинниктерниң сан-түүнү, оларның ат, даңзызын тургускаш, командирлерин коллектив бүрүзүнүн ниити хуралынга бадылаткан. Түннел чедимчелиг болган. Дружинниктерниң саны 232 кижи турган болза 427 кижи кылдыр өскен.

Партия, комсомол болгаш профсоюзнел организацияларны ажыл-агый, үлетпүр, будүргүлге, албан организацияларның удуртукчулары-биле дружинниктерниң дежурныйлаашкынын демнеп организастыг чорутпушаан, оларны транспортбиле хандырып турар.

Оон-биле чергелештир Чадаана хоорайның хөй-ниити органнары улусчу дружиналарның ажылында четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг ажылдарны чорудары чугула. Эки тура улусчу дружиналарның начальниктери, командирлери дружина кежигүннериниң документилерин эмге-сеткелиг болдуруп, ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынга төлептиг кижилерни хаара тудар хемчегни алыр.

А. РУМЯНЦЕВ,
Иштики херектер министерствозунуң удуг инспектору.

ХАЧЫЛАР-ЛА ХЫЛЫРАЖЫР

Кыргылда пунктузундан репортаж

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Эзрбек суурда хой кыргыыр пунктузунга чеде бердивис.

Кырында кызыл тук салгынга хөлбеңейнип турар, кирер ажининиң кырында улуг илакат азып каан, узун-шөйбек бажың чанында улус-ла эндерик. Машина аңаа барып доктаады. Тырып тургаш бооладай шарып, белеткээн дүктү мында доңнелдир чыып каан. Ийи эр бир шарыг дүктү чуун эккелгеш, арай боорда көдүргеш, орү аппарып эптей салдылар. Оларны көрүп турган база бир эр хөөредип оң:

— Чоонган эрлер боор, чаңгыс боодалды пат көдүрүп турар! Ону чаңгыс кижи-даа чайлыг октаптас чүве бе!

— Моге болзуңза, күжүң шенеп көр даан — деп, демгилери мындыг.

— Чоонган деп, каяк.

Мактанып турган эр боодал дүктү чиик деп бодаап, сегирип алырга, оозу кара даш-биле дөмей-ле, дөңгүп-ле хүн кылайткаш, ам кээп билинди:

— Шынап-ла аттыг аар чүве-дир, моонар!

— Ындыг-ла амыр чүве болза, чүге ийи кижи аргажып тур деп бодаар сен. 150 килограммда каш пуд ийик?

— Охо, тос пуд шыкажы?

Күрүнеге дужаары-биле чүдүрүп чорудар дүктү мында тырыыр тускай машинага тырыды, шарып белеткээш, оваалап турар.

Кырында пунктузунуң эргелекчизи Борис Бедик-Хүренович Допчут-биле аңаа ужуражы бердивис.

— Кырында ам кидин түлүктей берди — деп, ол биске чугаалады.— 3 муң ажыг хойну кыргаан бис. Оон 9 тонна ажыг дүктү савалап кагдывыс. Бо участокта колдуунда нарын, чартык нарын дүктүг хойлар бар. Ынчангаш, кыргылданы июнь 10-да эгелээн. Черле чыл бүрүде ынчан эгелээр чүве. 9 кодан хой бөгүн дооступ турары бо. Хой кыргылдазы дээрге, малчыннарның ийиги «дүжүдү» болгай. Бо чымчак алдынны чидириг чок, эки шынарлыг алыр дээш, бүгү-ле күжүвүстү салып тур бис.

— Кыргылдада кымнар эки ажылдап турарыл?—деп, Допчуттан айтырдывыс.

— Мында дуржулгалыг, хоочун кыргыкчылар бар болдур ийин. Олар-ла мурнунда чоруп турар. Чижээ, Николай Давааевич Бүрбү хой кыргыырынга ол чыл ажылдап турар. Ол чыл бүрүде-ле бо колхозка бирги черин ап келген. Ам база-ла ол шүглүп тур. Оон кадайы Рая Бүрбү хереэженнериниң мурнунда чоруп турар. Ол ышкаш Сат Кызыл-оол, Юрге Шаңнаан-оол суглар база-ла чыда калбайн турар.

— Хүнде нормазы чеже болурул?

— Норманы хой саны-биле эвес, а дүк хемчээли-биле доктаадыкан. Хүнде 40 кг дүктү кыргыыр ужурлуг.

— Ону кыргыкчылар канчаар күүседип турарыл?— деп сонуургадывыс.

— Кончуг эрлер чаңгыс хүн 150 килограмм чедирип-тер-дир. Ылаңгыя Н. Бүрбү, Р. Бүрбү, Ю. Шаңнаан-оол болгаш С. Кызыл-оол олар хүнде үш норманы күүседип турарлар.

Агрегаттарның ажылдап турарын топтап көре бердивис. Улуг-ла кара хойну аныяк эр ужур каап алды.

— Каш минута иштинде кыргыыр эвес, көөр-дүр— дээш, Михаил шагынче кайгап алган тур.

— Дүргеде, оол! Бо улузуң сеня хынай берди — деп пунктунуң эргелекчизи кыргыкчыны сорук киирди.

— Шаңнаан-оол шыдаар-ла болгай!— деп артывыстан база бир үн дыңналып келди.

— Шынап-ла эки кызыл кыргы!

— Ой, далажыр дээш хой кестиң мон!

Электрилиг хачы эзэнниң айынга кирген чүве дег, чүгле бир дески хылыраар, кыргыкчының өөренгени-даа арыг. Сактырга, хойну аңаала хос чулчуп, шуглап каан боъш дүктерин ап каап-даа турганзыг. Минута бичии-ле ажып чорда, хойнуң бир чартының доозкаш, аңдара салыптыы.

— Ол-ла болгай, эр чүвеин!

— Адың сыкпа, оол!

— Ана сүйбап турган дег, көрүнер даан.

Улус ону сонуургаш, аңаа чыглы хонуп келген. Аразында хөөрешкен, кыргыкчыны сорук киирген турлар.

«Негейин» үштүп каапкан хой чиик адак апарган тура халып келгенде, шак хынап турган кижилиг чугаалады:

— 3 минута! Тас-тыр!

Арныңда дер сыстыг берген, дозураш каяктары хүлүмзүрээп Шаңнаан-оол өөрүшкүлүг хөндүрүп келгеш, аржылы-биле аранын чодуп тур.

«Кызыл тараачын» колхозтуң бүгү хою Эзрбек участогунда туруп турар. Бо чазын кыргыыр хой 24 муң. Ол чиик эвес болбайн аан. Кыргылда эгелээнден бээр неделя болуп турар. Пунктуда ажылды организастаары эки. Кыргыттынган дүк шуудулга-биле чорун турар.

Пунктуда чүгле хачылар хылыраар. Кижилер ол чугула ажылды дүргеп доозар дээш, улуг күжемишкин-биле ажылдап турар.

А. КУЛАРОВ.

ЭЛБЕК ТАРАА, СИГЕН ДЭЭШ

«Сут-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырында тараның үнүжү 8-тен 10 см чеде берген. Салбырда 16 кижи составтыг суггарыкчылар 3 звенога үстүп алган шудургу ажылдап турар.

Хову-Аксында Ховалыг Доржунуң звенозу 70 га кылыктастың баштайгы суггарылгазын доозкан. Куулар Хелимейниң звенозу Дөң-Сайда 100 га черде хөй чылдыг спгеннии суггарган. Моңгуш Чылбакка удуртkан Тал-Баарының суггарыкчылары 37 гада кызыл-тасты суггарган, олар гага онаалтыр 12, харыда 15 центнер тараа дээш аразында чарыштыг ажылдап турар.

ЧАВЫС ДЕҢНЕЛДЕ

Бай-Тайга республикада мал ажылдыг районнарның бирээзи. Ынчалза-даа мында эът будүрер айтырыг куду деңнелдө чорун турар. Оон барымдаазын бо чылдың эрткен беш айларының түңнели тодаргай көргүскен. Июнь 1-де байдал-биле алырга, колхозтар күрүнеге эът садарының чартык чыл планын чүгле 22,7 хуу күүсеткен, а «Тээли» совхоз эът дужаавааи.

Көдээ Советтер талазы-биле ап көөрге, эът садарының чартык чыл планын Бай-Тал көдээ Совет 36,6 хуу, Кара-Хөл—40 хуу, Тээли—60 хуу күүсеткен, а Кызыл-Даг биле Шуй беш ай иштинде күрүнеге эът сатпаан.

Моон ап көөрге, район эът будүрерин ковудедир дээш тодаргай хемчеглер албайн турар-дыр. Чылдың баштайгы айларында күрүнеге дужаары-биле ажыл-агый бүрүзүнге түскай коданнарны үзүп, семиртилгеге тургускан болза, чүге ындыг боорул. Хаван ажылын чорудуп турар ажыл-агый районда чок. «Тээли» совхозка болгаш «Мурнакчы» колхозка хаван ажылын чорударының бүгү байдалдары бар. Бир эвес хаванныг турган болза, күрүнеге эът садарының чартык чыл планының күүселдеэи ындыг турбас ийик.

Ниитиниң чемненилге черлеринге болгаш магазиннерге чоннуң хүүда малының күсели-биле эът белеткеп алыр айтырыгны организаставайн турар. Республикага болгаш районга партия активиниң хуралдарынга эът будүрериниң айтырыын чугаалажып, тодаргай доктаалдарны үндүргеи. Ынчалза-даа Бай-Тайга районда бо талазы-биле боттуг хемчеглер алдынмаан. Чылдың баштайгы чартыының планы дээрге, чыл планының эвээш кезии болгай. Чыл планын чүгле чылдың ийи чартыында күүсеткен алыр дээр болза, шын эвес болгаш бергедээшкинге таваржыр апаар дээрзин бодаза чогуур.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

„Хараачыгай“ аттыг лагерьде

Кызылдың уруглары «Хараачыгай» аттыг лагеринге ынак. Өредилге чылы-даа доозулган. Чайгы дыштанылга-даа эгелээн. Пионерлер базыңының чанында ол лагеринің ажыттынарын уруглар четтикпейн маңнап турганнар.

Кызылдың школачылары хоорай чоогунда лагерьлерде база хөй кижи дыштанып турар. Өскээр дыштанып чорбаан уругларның чамдыызы хоорай лагеринге дыштанырлар. Чоокта чаа ол лагерьниң байырлаалдыг ажыдыышыпы болган. Баштайгы сезонда дыштанып уруглар шуптуу чыглып келген. Ниитизи-биле 150 уруглар дыштанып эгелээн. Ийи сезонда 300 кижини дыштандырарын планнап турар.

Маңаа база-ла өске пионер лагерьлеринге дет. дыштанылга организастыг хөлүг эртер. Бүгү-ле хүн чуруму, кылып чорудар ажылдар план ёзугаар болур. Уруглары дээш ада-иелер сагыш-амыр. Уруглар янзы-бүрү оюнар ойнап, арыг агаарга селгүүп, хүнге дадыгарлар. Театрларга киноларга көөр. Кызылдың бүдүрүлгелериниче экскурсиязары база планнаттынган. Дыштанылгазын организастыг эрттирген уруглар өредилге чылында чаа күшбиле өөренип кирипттер.

Хоорайдан дашкаар бир хүнүң походтарын база организастаар деп турар. Түгле дыштанырыпдан аңгыда ажыктыг ажыл-херектерге уруглар база киржир.

«Хараачыгай» лагеринге уруглар түгле хүндүлүг үеде дыштанып. Эртен 9 шакта уруглар маңаа чыглып келир. Кежээкиниң 5 шакта базыңнарынче тарап чанар. Уруглар хүнде ийи катап чемненнир. Хоорайның № 1 столозаязы оларга амданныг аъш-чемни белеткеп кылып турар.

Лагерьниң начальныгы А. И. Абросимова байырлалдыг шугум чыскаалынга үүре чугаалаан, пионерлерге ыяк байыр чедирип, хөлүг дыштанылганы күзээн. Коммунистиг болган ажылчын партиязының Москва Чөвүлел хураганының дугайында дыңнадыгны кылган. Чөвүлел хуралның ужур-дузазының дугайын пионерлерге билдингирибиле чугаалап таныштырган.

Ам бо хүннерде пионер лагеринде дөрт отряд бар. Отрядтың кижизидикчилеринде Кызылдың школаларының дуржулгалыг башкызары ажылдап турар. Лагерьниң пионер отрядтарында пионер ажылының активтерни, күш-культура болган спорттуң хөй-ниити судъяларын өредип, турисчи походтарга уруглары белетеп турар.

«Хараачыгай» лагерьниң пионерлериге «Совет Россия» солунның фотокорреспондентизи аалдап чораан. Эртенги шугум чыскаалынга лагерьниң түгүн кодүрүп турда база Совет арге-чагырга дээш амы-тыным берген эрес-дидим партизаннарның хоорүне чечек салып турда фотокорреспондент уругларны чурукка тырттырган.

С. ТАМЧАЛ.

АЪТ МАҢЫНДА ЛИТЕРАТУРА

Тыва литератураны бодаарымга, сагыжымга кандыг-ла бир чурумал көстүп келирдир. Бистиң чогаалчылаарывыс чаңгыс бүле ышкаш ажылдап турар. Чаа делегейниң баштыңчызы Владимир Ильич Ленининиң генналдыг чагыгларынга шынчы кижилерниң тура-соруу-биле. Улуг Октябрьның чалгыы-биле тывылган чаа амыдыралдың арыг салгынынга дадыккан бис. Бистиң хей-аъттыг кайгамчык күш түгүлеп турар, түге дизе Төп Комитеттиң, оон ленинчи Политбюрозун баштадыр Советтер чуртунуң Коммунистиг партиязының башталгазы-биле бар чыдар оруувустүң шынының тода болган ханы медерээринден артык сорук киришкинниг түве кайда боор!

Мээң чонумнуң болган мээң литературамның арткен оруу сактыш четпес магалыг. Совет эртемденнер 1930 чылда Сазының араттарынга бижиктиг шаңнаан, амгы үеде тыва литератураның бүгү жанрлары хөгжүп турар. Салчак Токаның «Каргыга чорааным» деп орук бижимелдеря, С. Сарыг-оолдуң «Чедип алган хосталгавыс...», Б. Хөвеңмейниң «Октябрьның чалбыжы» болган өске-даа баштайгы шүлүктер —тыва литератураның эге баазынары болуп турган. Совет чогаалчыларга кандыг-даа чиигелде чоокка салып турар улуг негелдерниң бедиивче бөгүн бистиң литературавыс көдүрүлүп үнүп олурар. С. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузу ССРЭ-нин Күрүне шаңналыңга четкен, ону бистиң Төрээн чуртувустуң болган даштыкы чурттарның үжен ажыг дылдарында очулдурган. Сөолгу чылдарда тыва роман жанры тывылган. Ол ат-биле М. Кенин-Лопсанның «Улуг хемниң шапкыны», О. Сагаа-оолдуң «Десшестер», А. Даржаанын «Эриң эрезі» деп номнары үнген.

«Араттың сөзүнде» тугаалап турары ядыы араттың аар-берге салым-чолуң Европаның болган Азияның номтуктулары кээрген номчаан болза, амгы үениң тоожуларында болган романнарында, шүлүктелдеринде болган шүлүктеринде, шиирлеринде болган киносценарийлеринде бистиң үениң кижизиниг күчүлүг хевири чуруттунуп турар. Партияның болгаш бүгү совет улустуң кижизитикеи ол чаз арат кижи өлүм чок ленинчи идеяларны амыдыралга канчаар боттандырары эң чогумчалыгыл, партияның болгаш чонуң улуг планнарын күүседириниң дээре аргалары кандыгыл деп бодап турар. С. Сарыг-оолдуң шүлүглелинде Алдын-кыстың, К. Кудажиниң «Ыржым бүлүң» деп тоожузунда Долаананың, Ю. Мүңгезеттиң «Куда» деп шүлүглелинде Уранның бодаларында бистиң сагыш-сеткилиивисти хайыктырып, алдарлыг херээжен ажыл-ишчилеринниң төлептиг овур-хевири болуп көзүлген. С. Токаның «Ада көрбээнин оглу көөр» деп тоожузунда Түмен-Хөөнүң, О. Сагаа-оолдуң «Десшестер» деп романында зоотехник Хураганмайның, «Эриң эрезинде» агроном Миловидованың болгаш парторг Печенкиниң, С. Пюрбүнүң «Ынакшылды кажнаар херек» деп шиирлеринде Нинаның, С. Сарыг-оолдуң шүлүглелинде хойжу Саны-Мөгенин, М. Кенин-Лопсанның шүлүглелинде шахтёр Оттуктүң, А. Арапчорнуң, С. Сүрүң-оолдуң, Л. Чадамбаның чогаалдарында маадырларның сагыш-сеткилин партияның овдур улуг Программазын күүседип турар бүгү ишчилерге чоок болгаш билдингир. Амыдыралдың маадырларының дээре шыварларын сиңиктиргеи литературулуг маадырларның амыдыралы болгаш ажыл-херээ кайгамчык. Саян сыннарында чонуң чечектелишкинниге эртken 25 совет чылдарның кайы хире эки салдарлыг болганын дагын катап хереченнел турар.

Ленининиң, Октябрьны, Төрээн чуртту, партияны алдаржыдары тыва литератураның эң эгезинден бээр кол темаларының бирээзи болуп келген. Эң үнелиг, хайыралыг бодалы дег, күзелиниң боттанганын таалап көрүп олурганы дег. Ленининиң ады тыва кижиге кыыгаар чок энерелдиг. Ленин дугайында мырларны тыва улус ырлажып чорзан. Саян эдээвге мырынай чаа мергежилдиг кижилери—чогаалчылар ол аажок арыг, эң-не байлак болган эң-не хайыралыг аялганы байдыл келген. Ильичиниң өндүр-чаагайын болгаш кижилиг овур-хевирин көргүзер дээш. Тываның чогаалчыдары уран-чечен домактарыны аас чогаалындан тып, улуг маадырларны ат-сывы билдинмес чогаадыкчыларның алдаржыдып чорааны аргаларны хереглеп турар.

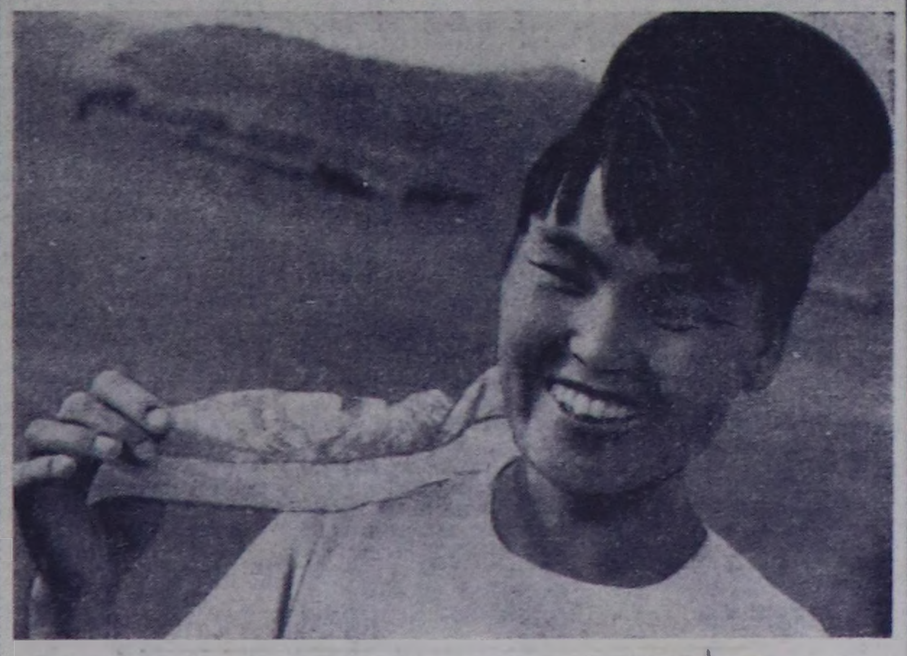
Ильичиниң овур-хевирин көргүзери берге болгаш харысалгалыг. Тыва чогаалчылар боттарының күжүнүң болгаш салым-чаяанының хиреэнбиле ол сорулганы эки күүседирин оралдажып келген. Чогаалчы С. Токаны, төөгүнүң документилеринге даянып алган символ дээр, ханы уткалыг нарын деңнелге кылыр арганы ажыглап турар. Оон маадыры карангыда Ленин дугайын бодап чорда, ыракта одаг хып, «бээр-бээр, астыңар халак!» деп турган ышкаш болур. Чогаалчы нарын деңнелгени ажыглаан, ынчангаш ленинчи хереледен. Октябрьның хаазы канчаар калбарганының дугайын бодай бээр бис. С. Сарыг-оолдуң лириктиг маадыры Ленининиң өөредиин чырык хүн-биле деңнеп, ол номналдың херелединге «дүн-даа дүшпес, кыш-даа дүшпес» деп турар. Баштыңчының овур-хевирин С. Пюрбүнүң, Ю. Күнзегештиң, Е. Танованың, М. Кенин-Лопсанның, М. Доржунуң, А. Арапчорнуң, М. Өлчей-оолдуң шүлүктеринде чедимчелиг көргүскен.

Ынак башкывыс болгаш баштыңчывыс Ленининиң ады бистиң чогаадыкчы ажылывыска онза утканы сиңиктирип турар. Тыва литературада туружун быжыы-биле эдээп турар чогаалчылар-даа, баштайгы шүлүүн чаа-ла школа хана солунунга үндүрүп турар хеймерекчилер-даа—шупту-зу салым-чаяанывысты, сеткилдиң чаагай күжүн Ленинге, оон өлүм чок идеяларын алдаржыдарынга, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде ленинчи эң улуг чагыгларның амыдыралчы боттанылгазынга баазалгадыр.

Тыва литератураның мурнунда сорулгалар, чедир кылза чогуур үүлдер аъзээп эвес. Бистиң байдалывыста литература улуг өредилге, чедип алган болгаш чоокку үеде чедип алыр үүлдериниң илаптыы-биле, профессионалчы ёзу-биле тодарадыры биске чугула. Бир эвес ылаштыг көөр болза, бистиң биженир аянывыс, стилиниг янзы-бүрү—ол дээрге С. Токаның публицистиг аяны, социал болгаш уран-чечен чидиг сөзү, С. Сарыг-оолдуң чараш дылы, ёзулуг тывазыг аяны, С. Пюрбүнүң чогаалдарының ханы уткалыг туружуу болгаш өске-даа чаагай шынарлар ол-дур. Бо дугайын чугаалап-даа турар бис, кижи бүрүзү демдеглеп чоруур-даа чадавас, аныяк чогаалчылардың ажылдарын сайгара бергенде чугаалай-даа бээр бис. Ынчалза-даа ол солуун бодаларны чаңгыс черге чыгбааны база түңневээнин харааданчыг. Бодап көөрге, үүл бүрү өңгүр чечектер көвей, а оон бистиң литературавыстың чараш салбак чечээ ам-даа эвээш ышкаш боор-дур.

Салбак чечек дугайында чугаа таварылга эвес. Салбакты өңүктерге, эргим кижилерге, номчукчуларга бараалгадыр болгай. Тыва литератураның болгаш уран үүлдүң акыдунма Якут АССР-ге эртер Декадазының киржикчи бүрүзү ыдыг салбакты белеткээш, якут өңүктерге сөңнеп чедер деп, күзеп бодавас арга чоктур. Бистиң тыныжывыс-биле кады Улуг-Хемниң агаары Ленанын агаарынга холушсун! Бистиң амыр-мендилеривистиң сөстери—якут «Кепсе» биле тыва «Эки» солужуп, бистиң оруувуска чаа-чаа өңнүктерни таварыштырып, чаа-чаа маадырларны ужуратырзын, бистиң мурнувуска чаа-чаа талыгыр делгемнерни, чаа-чаа темаларны ажытсын!

Алдын-оол ДАРЖАА,
Якут АССР-де тыва литератураның болгаш уран үүлдүң кежээлериниң киржикчизи.

Арынында хулумзуруг, аас-кежик долган ынмак кыс Казак-кыс Иргит СЭКП Барыын-Хемчик райкомуунуң партбиблиотеказы эргелекчизи. Идепкейлиг хөй-ниитичи К. Иргит районуң Культура бажыңында урак чүүл болгумунуң үелээтилиг ыраажызы. Бо чурукту агиткультбригаданың хөлчеглиг үүшкүнүүнүң үезинде тырттырган.

Фотозу А. МЕЛЬНИКОВТУУ.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТУНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

РОССИЯГА „АМЕРИК“ КОММУНА

РОСТОВ ОБЛАСТЫҢ СЕЯТЕЛЬ (Тараачы) деп коданда суурунуң төөгүзүү эгелээнинден бээр чартык чүс чыл бичии-ле четпээн. 1922 чылдың күзүнүнде анаа 88 америк ажылчыннар болгаш фермердер чедип келген турган. Олар Целина (Күр чер) деп демир орук станциязынга кожуп каан чепсек-херекселдерниг үш тракторну, ийи чүк машинаны, тараа бастырар бир машинаны, беш станокту, өлээн хөй майгыннарны болгаш ийи чылда чинр аъш-чем курлавырын эккелгеннер.

Олар болза аныяк Совет республиканың экономиказын көдүржүрүнге дузалажыр дугайында В. И. Ленининиң быйгырыын ёзугаар Россияга чедип келген дөртен эки-турачы отраллардың бирээзи болган. Донга кээп чурттай берген ол чаа кижилериниң аразында империализмге улур сагыш-сеткилин онза хайныккан Сиэтла хоорайның болгаш оон чоок кавызының чурттакчылары хөй турган. Америк публицист Арт Шилдстиң бижээнин ёзугаар алырга, В. И. Ленининиң АКШ-ка бир-ле дугаар парлаттынган «Совет эрге-чагырганың елчиглиг сорулгалары» деп номунуң 20 июнун Сиэтланың ажылчыннары олла дораан садып алганнар. Ол номну аңаа «Советтер ажылчыннар дээш» деп ат-биле үндүрген.

Сиэтланың чурттакчылары Нью-Йоркка чедип келирге, оларга Огайо штаттың чамдык чурттакчылары каттыжа берген. Олар шупту Атлант океанны кешкеш, Россияга менээ чаагай чедип келгеннер. Совет чазак оларга коданда ажыл-агый коммуназы тургусуун дээш Саль ховузунга 5.312 гектар черни айтып берген.

ШААНДАГЫ «АМЕРИК» КОММУНА ам канчаш барганыл, американнарның салым-чолу Россияга кандыг болганыл дээрзин мен, Сиэтлала үнүп турар америк солуннарның бирээзиниң дилээнин ёзугаар, моон мурнунда база бижээн кижи мен. Чоокта чаа Саль районуң Сеятель суурунуң партияның XXII съезиниң аттыг ол колхозунуң төвүнге база катап чорлуу.

Ук ажыл-агыйның девиспээн кижилеринче бүгү чонуң калбак киржилгезин хөй-ниитин организациялары-биле моонавеп эвилелдээри —корулденин сорулгазы ол.

Өртке удур эки-тура дружиналарының дайынчы белеткелиниң болгаш оларны харыылап турар организацияларның көрүлдезин хамаарышкан черлеринге болур. Анаа белеткелдер болгаш шенелде өредилгелер эртгерериниң үезин районнар, хоорайлар комиссиялары ажыл-агыйн удуртукчулары-биле дугурушкаш доктаадыр.

Көрүлдеге өртүү дүрген өжүреринің дайынчы аргаын көргүзер. Дружинаның харыылап турар черининг өртке удур белеткелин, кандыг ажылдар чорутканын комиссия хынап көөр. Аңаа хамаарыштыр өрт өжүрер дериг-херекселдер, курлавыр сугдар, оларның дайынчы белеткелин, машина-техника шыгжаар тускай черлериниң бар, чогун, чурттагга бажыңнарыга өрт херекселдерни хуваганын, медээ үндүрер херекселдерин болгаш телефон харылзаазын организастаанын, тараа аштаар, кургадыр, шыгжаар черлерни кичээнгейге алыр. Ол ышкаш ажылчы чонуң өртке удур дүрүмнерни күүседип турарын болгаш оларның өрт-биле демисежириниң аргаларын билирин чугула. Оон-биле чергелештир 1969 чылдың эртken үезинде чеже өрт болганын, улус ажыл-агыйынга кандыг котаралдар чедиргенин хынаар болгаш көрүлдениң түңнелин аналистеп көөр.

Хөй-ниити көрүлдениге идепкейлиг, дайынчы белеткелдиг киришкени дээш мурнакчы болган дружиналарның кежигүннерин, удуртукчуларын шаңнаар. Биргн, ийнги, үшкү черни эзлээн дружиналарга түс-түзүнде 270, 225, 180 рубль түңүг шаңналды тыпсыр.

Көрүлденээн түңнелин районнар, хоорайлар айы-биле 1969 чылдың июль 1-ден август 30-га чедир үндүрешү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тускай доктаалы-биле чарлаар.

С. КУУЛАР,
Иштики херектер министерствозунуң өртке удур килдизиниң улуг инспектору.

КОММУНАРЛАР социалистиг ажыл-агыйны үлүг сорук киришкин-биле тургузуп эгелээннер. Эзи куруг черге чүртээн эгелээри белен эвес деп чүве биилдингир, оон ынай кыыза чогуур ажыл-төкил база-ла чаа бөөп турган, ынчалза-даа ол кижилер коллективтиг ажыл-ижинин үнезин чоорту көрүп эгелээннер. Ук коммуна чоок кавынын хуу тараачыннарынга үлегер апарган. Ленининиң кооперативтиг планының черек кырында бөртанылгазын олар оон чижээнден көрүп билип турганнар. Ынангаш олар коммуналың кодээ ажыл-агый техниказын онза сонуургап турганнар. Индустриализация эгелегже дээр Россия бүгү тараачыннарны машина техникабиле хандырар арга чок турган. Ол дээрге Ленининиң 100 мүң тракторлуг болган болза деп күзеп бодап турган үезинир.

...Гришкевич Россияга чедип келгеш, Катерина деп оруг уруг-биле ог-бүле тудткан.

— Улуг оглувус Борис Москвада, шак кылыр заводта инженер. Уруувус Валентина — сүт-бараан фермазының сааначызы. Олар боттары база-ла ог-бүлелерлиг, ажыттелдерлиг — деп хоочун коммунар чугаалап олурар.

Ээзи чалаарга, мен олардың бажыңынга база барып чордум. Чараш эт-сеттиг, стол-сандайлыглыг, арыг-силин-даа магалыг бажың болду. Ээлери кайызы-даа пенсия ап олурар, амыдырал чурттаалгазы бүрүн четчир. Эр ээзининг кадыы ам-даа эки болгаш, кат-чимис үнген садын ажаан каректап, янзы-бүрү чечектер өстүрүп, хуузунда черин онза чурумчыскаалдыг ажаап турар.

Коммунаны ам баштай тургусчүп эгелээннериниң бирээзинге Филипповичилернин ог-бүлезин база хамаарыр. Ынчаарга олардың ол хеймер огулу Георгий 12 харлыг турган. Ол орус школга доозаан, оон экономика эртемнээ чедип алган, ам колхөзтуң кол бухгалтериниде ажылдап турар. Георгийниң амыдырал чурттаалгазы база-ла аас-чеҗиктиг болган: оглу Евгений дипломнуг специалист, ол-ла кодээ ажылагый артелиниң кол инженери. Уруу Таисия — кодээ магазинде садыгжы.

Филипповичилернин ог-бүлезиниң үлүг кежигүннери айда ортумаа-биле 600 рубль ажыдаан ап турар. Олар көттедж база түзүп алган, «Волга» деп автомобиль база садып алганнар.

«АМЕРИК» КОММУНА болуунуң эң-не эки дээн чылдарында бизин бистиң амгы бо колхозувус ышкаш шак ындыг чепсек-херекселдерлиг болур боор деп дужувуске-даа кирбейн турган деп кол бухгалтер Георгий Филиппович чугаалаар. Ам ол колхозта 50 трактор, 14 тараа ажаар комбайннар, 26 автомобильдер, өске-даа кодээ ажыл-агый машиналары болгаш оон-даа ажгы чепсек-херекселдер бар. Фермаларда хей күш үндүрер ажылдарны механизастаан. Чаа техника кодээ ажылагыйның мөзүг-шынарын өскерткен.

Колхозчулар идегелдиг ажыл төлевирин ап турарлар. Оларның ажыл төлевирин чамдыкта үлегпүр ажылчыннарының ажыл төлевиринден бизин ажа бээр. Механизаторлар айда ортумаа-биле 130—140 рубль, а малчыннар—120—130 рубльди ап турарлар. Оон ангыда, ог-бүле бүрүзү бир гектарны дөрт хуваганының бир хуузун хууда эрге-ажыынга ажыглап турар. Колхозчулар боттарының усадьба участокторунда ногаа аймаан, фруктуларны, виноградты өстүрүп, хавай солдарын чемгерип, янзы-бүрү күш аймаан азырап турарлар. Колхозтуң үлеттинмес фондузу ленней чок өскен, арыг оруглазы база-ла камгажын. Электри ортаан, суг чамчыдылгазын, радиону, уруглар садтарынга бичии уруглар кижизидиринге колхоз база-ла бодуу төлеп турар. Хөөү ажылдары эгелей бергенде ховаа ажылдаар кижи бүрүзү халас чемненнир.

НИИТИ БИЛИГ ШКОЛАЗЫН болгаш бичии уругларның музыка школазын, амыдырал хандырылга комбинадын чарлап тур.

С. ӨӨН.

Өртке удур дружиналар

Бистиң республиканың колхоз, совхозтарында, үлеттүр будүүлге, албан организациняларында өртке удур экитура дружиналарының дайынчы белеткелиниң болгаш оларның харыылап турар черлериниң өртке удур белеткелиниң талазы-биле хөй-ниити көрүлдезин чылдың эртгерери чаңчыл болган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1969 чылдың апрель айдан август айга чедир мындыг көрүлдени бистиң республиканың девискээринге чорудар дугайында доктаалды хүлээп алган, ону эрттирер тускай комиссияны тургускан. Ол көрүлдеги эрттирериниң дугайында белеткелдер талазы-биле шинтипирлери районнар, хоорайлар айы-биле ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеттери хүлээп алган.

Өртке удур хемчегларын өскээрбиеэ хевээр артсажок, экономиказы удам быжыкпан, тараачыннарының амыдырал чурттаалгазы ханчаар-даа ажок баяын чорду. Чер ажылын дыка бедик культура ёзугаар чорудуп турарының ачызында, ук колхоз дүжүттү ийи катап бедиткеш, гектар бүрүзүнден-не 20—25 центнер тараны ап турар апарган. Шаанда хуу тараачыннар ол кандаачал черден 6—7 центнер дүжүт ап турган болза, үстүнде ол өзүлде дээрге улут чедишкин-дир. Эът, сүт, куш чүүргазы бүгүрери базала хөй катап өскен. Кооперативтиң бир чылдаг оруглазы миллион ажыг рубль боон турар.

Колхоз экономиказының, оон бюджединиң өзүлдези суурнуң овур-хевирин чаагайдыдыр, тараачыннарның амыдырал чурттаалгазын

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгенинге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1969 ч. ИЮНЬ 21 СУББОТА № 144 (7890).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели капитал тудугну планнарын сайыңрангайжыдыр болгаш тудуг бүдүрүлгезиниң экономика талазы-биле идиг бериишкинин күштелдирер дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш. Бо айтырыгның талазы-биле хүлээп алган доктаалда демдегленнин болза, капитал тудуг ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге болгаш СЭКП-ниң XXIII съездиниң салган кол экономиктиг соруулгаларын шиитширлээрге чугула ужур-дузалыг болуп турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планнарынга дүүшүүр бистиң чүртүвүстә капитал ажылдарның аажок улуг программазын боттандырып турар. Улус ажыл-агыйында кол фондуларны халбартырында болгаш сайыңрангайжыдырга чыл бүрүде нацконал орунганың 20 хуу хирезин чарыгдап турар. 1968 чылда капитал салыышкыынар 61,5 миллиард рубль болган, азы 1950 чылда оларның хемчээлинден 5,6 катап ашкан.

1950 чылдан 1968 чылга чедир үениң дургузунда 12,5 муң ажыг улуг үлетиир бүдүрүлгелерни, хөй транссюрт магистральдарын, мелиоратив болгаш кедээ ажыл-агый объектилерни тудуп, ажылдарга киирген.

Ол чылдарның дургузунда тутказ болгаш чаартказ бүдүүлгелерде шой, кан, прокат, тракторларның бүгү хемчээлиниң дөрттүү үш кезиндеден ажыыл болгаш минералдыг чемиишкелдиглерниң 90 хуу хирезин бүдүрүп турар. Ол үениң дургузунда улус ажыл-агыйында кол фондулар 4,6 катап, а үлетиирде — 6,4 катап өскен. Хоорайларда болгаш ажылчын суурларда чүртталга фондузу 2,8 катап нөвүдээн.

Тудутнуң күчүлүг индустриязы тургустунган, бедик бүдүүлүглүг машиналар болгаш механизмнер-биле дериттинген бүгү тудугжуларның болгаш монтажчыларның мергежилдиг кылдарлыг улуг тудуг-монтаж организациялары тудуг индустриязының үндезини болуп турар.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазының тургузаарының амгы үе-чадазында капитал тудуг ол хире аажок улуг хемчээлдиг болуп турда капитал салыышкыынарның ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидери, үнген чарыгдалдарның орнун капитал салыышкыынарның эгидер хуусаалары кызыраары, капитал салыышкыынарның чарыгдатынган рубль бүрүзүнге оналаштыр продукциялыг эң хөй немезиге өзүлдезин хандырары онза ужур-дузалыг болуп турар. Ол дугайында капитал тудутнуң планнашкынының болгаш тудуг бүдүрүлгезиниң организастаарының амгы күштүг турар хевирлерин болгаш арга-методтарын чүрттүү соксаал чокка хөгжүп турар экономиказының хереглелдерине бүрүн дүүшүүр чорудары база бо херекте бар четчестерин чайгадыры өргежок чугула.

Капитал тудугнуң болгаш тудуг бүдүрүлгезиниң планнашкынын өскижидер соруулга-биле СӨКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели капитал тудугнуң күүгине планнашкынының код хевири беш чыл планы болур дээрзин тодаратқан, ол планны доктаттынган чурумну ёзугаар ССРЭ-ниң министерство болгаш төп албан чери база эвилелдешкен республика бүрүзүнүң аайы-биле тус-тус чыылдарда ажыглавышаан ажылдап кылыр болгаш бадылаар.

ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң база эвилелдешкен республикаларның бадылаар капитал тудугнуң беш чыл планнарынга 1971—1975 чылдарның планындан эгелээп тудуг бүрүзүнге күүгелерни болгаш кол фондуларны ажыглалга киирер талазы-биле даалгаларны, а ол ышкаш ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң база эвилелдешкен республикаларның аайы-биле ажылдап кылыр үезинде мындыг чүүлдерни күүседирин ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш төп албан черлеринге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине кирерин даасканнар.

Капитал салыышкыынарны эң ажыктыг кыдыр ажыглаар болгаш бүдүрүлге күүгелерин ажыглалга киирерин дүргедедир соруулга-биле доозулбаан тудугнуң хемчээлин чоокку 3—4 чылдарда нормативтер-биле доктаатқан хемчээлдеринге чедирер төлээде, доозулбаан тудугларның хемчээлиниң талазы-биле көргүзүтү ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң аайы-биле улус ажыл-агый планнарының төлевилелдерине баш бурунгаар көрүп турарын ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга, төп албан черлерине, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине даасканнар.

Объектилерниң тудуунга сметаның ролюн болгаш ужур-дузазын бедидери-биле ону тудугнуң бүгү үеэнинг дургузунда вол болгаш өскерилбес документ кылдыр доктаатқан. Сметага үндезилээш капитал салыышкыынарның планнашкынын чорудар болгаш тудугну үүктелнишкин чокка акшаландырарын хандырар, а ол ышкаш күүсеттинген ажылдар дээш күүседикчилер биле чагыкчыларның аразынга санажылгаларны чорудар ужурлуг. Сметаны керээлиг организациялар-биле баш бурунгаар дугуржур болгаш тудугну эгелээринин мурнунда олар хүлээп алыр ужурлуг. Керээлиг организациялар ол сметаларны хүлээп алган соонда объектилерниң бадылаттынган өртек-үнезин шуут болур. Керээлиг организацияларның күүсеткен тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле сметага удур чедип алдынган камналга (көрдүмзээ ажылдарга болгаш чарыгдалдарга курлавырларны киириштирбишаан) төлевилел ёзугаар тудугну доосканының болгаш белен объектиниң чагыкчының хүлээп алган соонда ол организацияга артар.

Керээлиг тудуг-монтаж организациялары биле чагыкчыларның аразынга план сагылга-чурумун болгаш бот-орулгачарылгалыг харылзааларны быжыглаар соруулга-биле чагыкчы биле керээлиг организацияларның аразында харылзааларны таарыштырар кол документ болур чиктиие керээни ужур-дузазын бедидерп эргежок чугула деп санаан. Чиктиие керээни тудугнуң бүгү үеэнинг дургузунда чарар болгаш бадылаттынган талаза-дамзыларга дүүшкен турар ужурлуг.

Тудуг организацияларының оларның төлевилелдерде болгаш сметаларда тодаратқан хереглелдерине дүүштүр чагыкчыларын ёзугаар тудутларны ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының организарын дамчыштыр материалдар-биле хандырарынче шилчиринин аргазы-биле капитал тудугнуң материал-техниктиг хандырылгазының системазын үндезинин-биле эде тургузаарын чоокку чылдарда боттандырарын айыткан.

Соңуургалдыг министерстволар-биле кады ССРЭ-ниң Күрпланы фондулаар болгаш планнаар материалдар-биле хандырылгавың айыткан чурумун чамдык тудуг организацияларынга 1970 чылдан эгелеп дуржулга кылдыр чорударын, ол дуржулганы 1971 чылдың бирги кварталында түүнеп бөйдарын болгаш тудугларны оларның чагырларын ёзугаар материалдар-биле хандырарының практиказын улам ынай калбартыр дугайында саналдарны ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш соңуургалдыг министерстволар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге кирерин даасканнар.

Тудугнуң металл конструкцияларын, чыын эптээр демирбетонну, нарын кылыгларны, линолеумну, руда болгаш хана эвес кылыгларны бүдүреринин планнарын болгаш ниити балансыларын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Күрпланынга даасканнар. Материал курлавырлар талазы-биле хереглелдерин тодарадырын болгаш планда көрдүнген тудуг-монтаж ажыл-

(Уланчызы 3-кү арыында).

Ленинчи күзелдиң оруу-биле

Июнь 15-те Москвага чырыдымчыкын ажылдакчыларының бүгү эвилел чөвүлел хуралы ажыттынган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң бүдүүзүнде школаларның соруузаларын чөвүлел хуралда чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнер академиязының кол эртемдем-секретары Н. П. Кузнецкин бодунуң ылеткелинге демдеглээнги болза, бо найгамчык хүнде белеткел школада бүгү өредилге-кижизидилге ажылын чорудулгага, класстан башкаар, пионер болгаш комсомол ажылын организастаарын маңнап ээжок улуг салдарны чедирип турар. Хөй школлар башкылыгының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижекти-ге өөренчикилерниң мингиле-поли тиктиг кижизидилгезинин үнелиг дуржулгазын чыып алган.

Совет улустуң революциядан, байлыкчы болгаш күш-ажылчы алдарының чаңчылдарынга аныяктарны кижизидери школларның кичээлгейиниң төөнүнге турар ужурлуг дээрзин чөвүлел хуралга демдеглеп турган. Адаларының оруктары-биле комсомолчулармың болгаш аныяктарның Бүгү-эвилел экспедициязы индыг кижизидилгеге улуг хире-чергези-биле дузалап турар. Россия Федерациязының школларының «Ленинчи күзелдиң оруктары-биле» деп походу 1969 чылдың январьдө Ульяновскан эгелээн болгаш башкылыгның төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл оюнуң хүнүнде Ленинградка доктаар. Иезчилер походтуң демдээ — кызыл выпелди ленинчи маршруттар-биле эрттирер.

Ленинчи үлегер-чижекке кижизидери дээрге, боттарының школаларының, суурунуң, заводунуң, колхозунуң эрге-ажыктарынга практиктиг, тей-миитинчи ажыктыг ажыл-херектерге өөренчикилерни хандырар дээни ол-дур деп, ВЛКСМ ТК-ның школачы аныяктар килдизинин эргелекчизи Ю. Д. Порайков бодунуң ылеткелинге чугаалаан.

Чөвүлел хуралга башкылар, комсомол ажылдакчылары, чүрттүү түс-түс областарының төлээлекчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнуң белеткелинге аныяк салгалдың киржилелгезинин дугайын чугаалаан.

(СЭТА-ның корреспонденттизи).

Специалистиң мурнуку чүүлү

СИГЕН КЕЗЕР ӨЙ КЕЛГЕН

Майның төнчүүзүнде республиканың бүгү-ле черлериниге болгулаан чылыг чаъстарның уламындан сигеи кезилдези эрткен чылгынга бодаарга, бо чылын дыка эрте эгелээр деп чүве билдингир-дир. Шаг-үеин анаа эрттирбейн, сигенни ойшаанда ажаан алыр төлээде, бүгү ажаан алышкын техниказын баш бурунгаар даймнчы белен байдалга тургузаар. механизастаттынган звеноларны кижилер-биле четчеэээр, оларның бедик бүдүрүктүүлүг ажылдарынга чогуур байдалдарны тургузар херек.

Ът-сигеи кезер «йүүге четкеи бе дээш ышкгыы контрольду тургузаары чугула. Бир эвес кайы-ла черде кезер өйү келген сигеи бар болза, сигенчилерни дораан дүүредип үндүрер болгаш ол дораан кезилдени эгелээр ужурлуг. Шынаазарда болгаш хөвүларда тараа баштыг сигеннер, өйи чылдыг мал чемн сигеи баш тыртып, чечектелип келген үеде кезилдени саадатпайн эгелээр херек.

Сигеп кезилдези эгелээриниң мурнунда эрткен чылдарның дүржүлгазын шүүгүчүлелчи ёзу-биле көөр херек. Каа-Хем районуң «Тиилелге», Таңдының «Революциянын чалбыжы» колхозтары, «Элегесе», «УТКА 25 чылы» совхозтар болгаш еске-даа ажыл-агыйларның ажыл шпчилериниң кылып ап турары ышкаш, кыпптаглаалашкы үезинде малта четчир хемчээлдиг, хоолудут чемнерни белеткеп алыр төлээде, бо эң чугула ажыл-агыйжы кампанияга өй-шаанда болгаш эң дээре белеткеиира чугула.

Ам үеде Таңдының «Коммунизмниң херели», Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы» колхозтары болгаш «Элегесе», «Межегей», «Россия», «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар мал чемнери ажаан алырыпга багай эвес белеткеиип, тракторнуң болгаш аъттың сигеи кестирер машиналарын, дырбаалтарны, сөөртүр херекселдерин, пресс-подборщиктерни, сараат салыр машиналарны септеп алган ажыл-агыйлар сигеи кезилдезин чедиишкиннинг чорудуп шыдаар. Холбиле сигеи кезер кадыырларны, аймыларны, дырбаалтарны херекке албайн барын болбас. Машина-биле сигеиин кестирип шыдаар ыядыг участоктар ажылагый бүрүзүнде бар болгай. Сигеиинің барык-ла кезиик хирезин даг ийлериидеп, харагап арааныдан хол кадыырлы-биле кезип ап турар «Саяң» совхозтуң Сүшь салбыры болгаш еске-даа ажыл-агыйлар бо талазы-биле үлегер-чижекти коргүүп турар. Ыядыг черлерден сигеиин хол биле кезерииге бо чылын-даа белеткеиир херек.

Кол соруулгаларның бирээзи болза, чем балансызынга бедик шынарлыг витаминниг сигеиинің хөй болуру-дур. Мурнакчы ажыл-агыйлар сигеиин түскай чадыгларга кургадыр арганы ажыглап турар. Ол арга чарыгдалдар болгаш дериишкиннер негевейн турар болгаш ол-ла үеде эки шынарлыг мал чемнн агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалынга белеткеп алырының аргазын берип турар.

Бо чылын сигеиинің эрте четчип үнүп турар чоруу чамдык черлерге ийиги кестирииишкиннн чорудар арганы берип турар. Ынчаарга ам участок бүрүзүн доктаамал хайгаарап көрүп, сигеии четчи берген черлерни чогуур өйүнде кезер херек.

Үе алаштырып турар. Массалыг сигеи кезилдезинге чедир санныг хопуктар артқан. Бүгү бар техниканы ажыглаап, мал чемнн белетээриичe доп-дораан киирер херек.

А. ПОТЫЛИЦЫНА, агроном.

Депутат-биле ужуражылга

ССРЭ-ниң Дээди Соведининг депутады, ССРЭ-ниң орук харылзаалар Министруи

Дүүн Кызылга, хөгжүм-шии театрынга, ССРЭ-ниң Дээди Соведининге Тыва АССР-ден депутат, ССРЭ-ниң орук харылзаалар Министри Борис Павлович Бещев-биле республика найысылалының ажылчы чонарының төлээлекчилериниң ужуражышкыны болган. СЭКП хооран комитединиң бирги секретары П. Т. Киселёв хүралды ажыткан.

Депутат Б. П. Бещев бодуиун чугаазынга соцүүкчуларның чагыларын канчаар күүседип турарының, база Совет чазактың иштики, даштыкы политиказының, ылангыя бүгү делегейге быжыг тайбың дээш СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ажыл-чорудулгазының дутайын чугаалаан.

Хүралга коммунистиг күш-ажыл коллективи республика типографиязының депгерлээр цехиниң ажылчыны Л. Чадамба, «Тыва тудуг трестиң» эргелекчизи Ч. Ондар, «Көк-Тей» совхозтуң директору А. Ломаев болгаш өскелер-даа санал берген.

Хүралга чүве чугаалааннар В. И. Ленининиң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болуруиун, Совет Тыванын 25 чылының бәйрәлалынга күш-ажылчы белеткерлиг ужуражыр дээш кылып турар ажылдарын тодаргай чугаалаан.

РЕПОРТАЖ

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНГА ЧУГАА

«Коммунизмниң херели» колхозтуң төвүнде кыргылда пунктузунга хап келирзиске хойларын эдерп, электри болгаш кол хачыларының даажы, кажаанның иштинде, даштында ажылдаан чоннуң чугаа-сооду, ол девискээрде ойнап маңнашкан бичии уругларның шимээни — бо бүгү шуптуг каттыжыкшап таалапчыг үнүүт хөгжүмге үдеткен дег, ажылга бир янзы аянны киирип турду. Пунктудан ырак эвесте бөлүк колхозчуларга бардывыс, олар колхозта партком секретары болгаш Кызылдан барган сургакчы баштаан кезек малчыннар болду. Пунктуга ол үеде малтын О. Х. Буталдайның хоюн кидив-не кыргып турган. Оюн Хавыюович бодунуң ажыл амыдыралының дугайында чугаалаар-даа.

— Сөөлгү 4 чылда хой малдан келдим, бо аразында күүнемге эвээш эвес чаш малды өстүрүп, бир хойга онаштыр 2 кг-дан шуду эвес дүктү берип келдим — деп ол чугаазын эгеледи. — Бо чылын 100 хойдан 92 хураган, хойга онаштыр 2,2 кг дүк, 10 тонна сигеп белеткээр, четчир хемчээлдиг өдек болер хүлээлгелиг кижи мен. Коданда 670 хой эрткен берге кыштан хүр, менди ашкан болгаш бо эки оът-сигенге дораан-на борбайты семирип бердилер. В. И. Ленининиң 100 харынын юбилейинге база Совет Тывамың 25 чылынга күш-ажылчы белектеринт ужуражыр дээш хойжу Оюн Узек-биле аравыста сөөлгү ийи чылда чарыштыг бис. Эрткен чылын бүгү көргүзүглер талазы-биле эшти эрткен мен. Бо чылын байдалым оон-даа эки-дир. 100 башка онаштыр чаш төлдү артыкка алган, хойга онаштыр 2,5 кг дүк болуруи бо кыргылданын орту артып бар чыдары көргүүп тур. Колхоз баштаар чери-даа, көдээ ажыл-агыйның районда, артельде тускай эртемниглери-даа малчыннарга барып, арга-сүмбел берип, чугула эмнерни чедирип, автолавка чорудуп, колхозтуң бот-тывынгыр артистери чедип турар. Ынчалзаалаа кинолар көрбейн турарывыс чаңгыс-ла четпес чүве бо — деп, ол чугаазын доозту.

Колхозта партком секретазы Х. Аракчаа биске эң Буталдай дээрге, чүгле мурнакчы хойжу эвес, харын коммунист, түс черде партия бөлүүнүң секретазы, идепкейлиг хөй-ниитичи, шыырак политинформатор эш дээрзин биске чугаалады. А дузалакчызы, уругларының кезэ Саңмаа Сайын-ооловнаны ажылдап турда ёзулуг-ла шалыпчы шолбан деп болур. Бо чылын малчыннарже үнген 80 сакманшиктер 11 муң ажыг чаш төлдү өстүрген. А оларның кижи бүрүзү ортумаа-биле 118 хураганны доруктурган болган. Саңмаа Сайын-ооловна 200 ажыгны өстүрген, чарыштың тиилекчизи болган.

Партком секретарының үстүнде ажыл-ишчи өг-бүленин хүндүлел-биле адап турарыда чөп. Бистиң чуртувусха коммунизмниң бурунгаар базымнары дээш карак кызыл күш-ажылы-биле хогжүлдени бурунгаар ийип турар кижилер хүндүлүг. Малчыннын кино дугайында чөптүт негелдеии Таңды райкүүскому кичээнгейге ап, районуң чүгле хойжуларын эвес, көдээ ажыл-агыйда өске-даа ишчилериге эртем-техниканың, көдээ ажыл-агыйның чаа-чаа чедиишкиннерин көргүскен кино-журналдарга чедир аппарын көргүзери негеттинип турар.

Баштайгы чурукта мурнакчы хойжу О. Буталдай.

Дараазында кыргылда пунктузунуң иштинче кирептиис. Ында ол хүн ажылдаан 75 кыргыкчының 35-ин электри, артиканнары хол-биле кыргаан түрлар. Оларның көз сорулгазы хойну кеспес, чам, довурак чок, эки шынарлыг дүк алыр. Кыргылда эгелээп 10 хонганда түүнелди үндүргеи. Эрткен чылдардаи-на эки кыргыкчы Оюн Сержиимаа баштай кыргаан 12 кодан бир харлыг тогдуларны хүнде 80-ни кыргып турган тиилекчи болган. Ынчангаш ацаа колхоз баштаар черинің, партия комитединиң «Мурнакчы кыргыкчы» деп шилчиир ыямелии болгаш акша шаңналын тывыскан. Ол ыямелии даразында декадада база салбаан. Оюн Күраевна ортумак улуг кара хойну көрүп турувуста электри-биле 4 чартык минутада-ла кыргааш салыпты. Улуг хой кыргылдазынче киргеш ол хүнде 50-ни кыргып турар. Удавас Тываның дуржулга станциязынга республиканың мурнакчы-кыргыкчыларының маргылдаазы болур. Ол бо колхозтан ацаа барып киржирлериниң бирээзи. Ортузунда чурукта мурнакчы кыргыкчы О. Сержиимаа.

Баштай кыргыттынган 10 тонна 113 хуу эки шынарлыг дүктүң күрүне складынче киргенин колхозтуң зоотехниги К. Сарыглар чугаалады. Ажыл-агыйда шупту 22 муң хой бар. Оон ийи кыргылдада 50 тонна дүктү дужаары планнаттынган. Бо хүннерге чедир 18 муң ажыг хой кыргыттынган, ортумаа-биле тогдулап 1,6, улуг хойдан 2,3 кг дүктү ап турар, ынчангаш соруулганы күүседириниң барымдаалары бар.

Малчыннарның маңнаттыг аалчызы, оларның хайдыкшып дыңнаары — пропагандизи, агитатору, информатору К. Сарыглар кыргылда мурнунуң хүннеринде кодан бүрүзүнге барып, кеш-биле дүн аразы хозалып, кыргыыр үеи чедип, хөөрээп хойлуг кодаларыны пунктуже мурнаалып, ажылды билдилия-биле башкарып турары мактанчыг. Ынчангаш бир коданны кыргып турда, ийи кодан пункт чоогунда чедип келген маңнап турар.

Кыргылда пунктузунда дүк хүлээп ап турар Светлана Оюнуң, санзарны чүп, кургалып, арыглап турар эш Меньковага удуртқан 3 кижилиг звеноиун эки ажылын баштаар чер мактап турар. Ниитизи-биле кыргылдага ажылдаары-биле 90 ажыг кижи хаара туттунган. Дүктү тенизге чедирип, чыдырып, кирер черлерде школачылар. Олардан үшкү чурукта Рая Долаан, ол сөөлгү 3 чыл улаштыр кыргыкчылап келген. Хүнде 16—18 хойну хол хачызы-биле кыргып, идепкейлиг ажылдап турар.

С. ТАС-ООЛ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ДОПЧУ МЕДЭЭ

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу 1969 чылдың июнь 18-та Чарлыы-биле РСФСР-ниң Автомобиль болгаш чазаглыг орунтаа министерствозун республика министерстволары: РСФСР-НИҢ АВТОМОБИЛЬ ТРАНСПОРТУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУ БАЗА РСФСР-НИҢ АВТОМОБИЛЬ ОРУНТАР ТУДУУНУҢ БОЛГАШ АЖЫГЛАЛЫНЫҢ МИНИСТЕРСТВОЗУ кылыр эде организастаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы

ОРУК ТУДУУН, ООҢ СЕПТЕЛГЕЗИН ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат М. К. Мендумениң илеткелинден

Төөгүлүг беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле бистиң чуртувуста калбарган социалистиг чарышка кириштинаан, республиканың ажылчы чоннары бүтү совет улус-биле бир дөмей бедик көргүзүглерни чедип ап турар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур юбилейниге база Совет Тываның 25 чыл оюнга белеткел политиктиг болгаш күш-ажылчы улут кодурлүүшкүнүң хайныктыгоган.

Республиканың үлетпүрү бирги кварталда бараан саарылгазының планын 107,9 хуу күүсеткен, черчер Советтериниң күсели-биле чуртталга тудуунуң планы 150 хуу боттанган. Чүк сөөртүлгезиниң планы тонна талазы-биле 100,2 хуу, а пассажирлер аргыштырарының планы 102,7 хуу күүсеттинген.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш күрүнеге садарының планнары база-ла эки күүсеттинген, часы хову ажылдарын кыска хуусаада эрттирген.

Улус ажыл-агыйының адырларын хөгжүдүрүнге автотранспорт улут рольду ойнап турар. Ылаңгыя демир-орук болгаш сут транспорту чок бистиң байдалывыска автотранспорттуң ажылын экижидери, ону бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары бирги чергенниң айтырыгы болур. Автотранспорт коллективтериниң ажылы республиканың иштики болгаш кол оруктарының байдалындан хамаарыжыр. Ынчангаш бо айтырыгны сессияның кол айтырыы кылдыр тургускаиы таварылга эвес.

Тываның шапкын хөгжүлдези чүк сөөртүлгезиниң хемчээлин чыл келген тудум улам көвүдедип турар. 1950 чылда 70 муң тонна чүк сөөртүлгеп турган болза, 1960 чылда ол чурагай 80 катап өскен. Бо беш чылдың соолгу чылында чүк сөөртүлгезиниң хемчээли чеди миллион тонна чедер. Дараазында беш чылда оон хемчээлин каш катап көвүдедирин төлевилээн.

Чүк сөөртүлгезин дүргедедир төлээде, орук тудуун болгаш септелгезин кажангызындан артык экижидери чугула айтырыг апарган. Бо талазы-биле кылыр хемчегларни «ССРЭ-де орук тудуун моон соңгаар хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1958 чылда хүлээп алган доктаалында тодаргай айтыкан.

Бо болгаш еске-даа доктаалдарда орук тудуун бүтү улустуң хөрээ деп демдеглевишаан, үлетпүр, тудуг болгаш еске-даа организацияларда база колхозтар болгаш совхозтар орук тудуунга түгле акша-хөрөнгүни киргиштирер эвес, харын доктаалтынган хемчээлдиг ажылдарны кылырын онзалап айыткан. Бүдүрүлгелер, тудуг организациялары, көдээ ажыл-агый коллективтери иштики оруктарын боттарының күселиниг-биле тудар болгаш септээр ужуруглуг.

Орук тудуун хөгжүдер талазы-биле эвээш эвес ажылдар бисте кылдынган. Маңаа күрүнеден хөй хөрөнгүни үндүрген. Оон күселиг-биле Кызылдан Сарыг-Сеп, Туран, Бай-Хаак болгаш оон-даа еске черлерге чедир оруктарны кылган. Бо чылын Бай-Хаак биле Балгазының арааында оруктуң тудуу доостур. Барыын талакы районнарже база Кызыл-Мажалык — Абаза арааынче утланган шывыглыг оруктарны күрүне хөрөнгүнүң күселиг-биле кылган. Райкүүскомнарның чанында турган участоктарны районнар арааның орук-тудуг участоктары кылдыр каттыштырган соонда ол организацияларның күжү улгатхан болгаш инженер-техниктиг кадрлар-биле хандырылгазы экижээн. Ниитизи-биле республиканың орук тудуунда 22 участок хаара туттунган. Оларда мергежилдиг кижилерниң саны өзүп турар. Ылаңгыя Монгуш Чаш-оол, Петр Нагорный, Павел Ступаков, Иван Рязанов, Куулар Быалнай, Иван Желтухин, Чооду Күдес-оол болгаш оон-даа өскелер мурнакчыларга санадың турарлар.

Тудуг болгаш септелге ажылдарын дүргеп, эки шынарлыг чорударынга акша-хөрөнгө, техника болгаш кижи күжү бисте четчир. Ынчалзажок бо чугула участокта четпестер хөй дээрзин маңаа демдеглээр херек. «Тыва автооруктранс каттыжышкынызы» Абакан—Кызыл—Ак-Довурак арааның чаазалыг орууп эки байдалга тургузарынче чоогуур кичээнгейни салбайн турар. Оруктуң үрелиг черлерни дүрген септеп, дескилеп, суг агар бугаларны база көвүрүглерни үргүлүү харагалаар турбаанындан эрткен чазыл хар суу бо оруктуң элээп хөй черлерни үрээп. Оон уламыдан транспорт шимчээшкинин үстүп, улус ажыл-агыйының, ылаңгыя тудуг материалдарының хөй чүүгү чогуур хуусаадында сөөртүмейн турар. Каттыжышкынының удуртулгазы, ылаңгыя эштер Платенкин, Мороз транспорт шимчээшкинниге таарымчалыг байдалды тургузаар ужуруглуг.

Ак-Довурак — Абаза арааның орууп «Тыва даг-дүгү» комбинатка хүлээткен турган, ынчалзажок эш Ухов ук оруктуң ажыглалын тудуг организацияларынче шилчиткен. Ол орук чап чаа-ла ажыглалга киргеп болзажок, хөй септелгени негеп берген.

Орук ажыл-агыйын хөгжүдеринге, районнар оруктарын экижидеринге бүтүү ажыл-агыйларны организастаар талазы-биле райүүскомнар болгаш көдээ Советтер улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг.

Чөөн-Хемчик районда орук четкизин албек. Оон девискээрин таварлыр күрүне, республика ужур-дужалыг улуг-биче оруктар шөйлүп чоруткан. Районда тускай орук-тудуг организациялары бар.

Районнуң удуртукчулары эштер Чюдюк, Данилов олар районнуң орук ажыл-агыйларының кайнаы чүүү кылырын мынчага чедир ылгап албаан.

Айтырыгны четпес белеткээнинден, ол улут ужур-дужалыг ажылды кичээнгей чок көрүп келгенинден. райкүүском районнуң орук ажыл-агыйының организацияларының ажылын экижидер талазы-биле тодаргай хемчег ап шыдаваан. А районда оруктар багай байдалда турар.

1968 чылда райкүүском ажыл-агыйларның иштики оруктарын 14 муң рубль түнге, а 1969 чылда 18 муң рубль түнге кылырын планнаан. Ынчалзажок 1968 чылда-даа, ам бо чылда-даа ажыл-агыйлар чаңгыс километр-даа орук кылбаан, ол ажылчо эгелеп кирбээн-даа.

Орук ажыл-агыйының талазы-биле Бии-Хемниң райкүүскому түгээр ажылдап турар. Ында орук-тудуг участугу республикада эки ажылдыг участоктарының бирээви. Бүдүрүлгениң баазазы, механизмнер, ажылгыр, найыралдыг коллектив тургустунган. Ол участок оруктуу тудар, ону эки тургузар талазы-биле ажылды кылбышаан, Туран хоорайны чаагайжыдарынга дузалажып турар.

Ынчалза-даа Бии-Хемниң райкүүскому (эштер Дамчай, Лихтин) Районда № 1468 бүдүрүлге-тудуг участугу орук механизмнери болгаш инженер-техниктиг тускай артемниглер-биле четче хандырылмаан. Участок тургустунга-ла дөрт чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда түгле 13 км орук кылдынганын айтырга-ла дыка хөй айтырыглар шиитпирлеттинмейн турганы билдингир-дир — деп Таңды райкүүскомнуң даргазы Ш. П. Куулар бодунуң саналынга демдеглээн.

Улут-Хем райкүүскомнуң даргазы эш Г. Б. Санчаанның саналындан алырга, районда ийи орук организациязы бар. Оларның кылып турар ажылының хемчээли улуг. Ажыл-агыйлар арааның орууп экижидер дээш, эвээш эвес ажылдар кылдынган. 5 автопавильонну туткан. 10 км чернин орууп септеп кылган. Орук тудуунуң организациялары техниктиг дериг-херекселбиле четче хандыртынмайн турар. Орук төптадыр херексел, автомашина элеп баксыраан. Оларны септеп кылырының баазазы тургустунмаан. Орук тудуунуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй кезии чүгле практиктер болуп турар. Орук организацияларының коллективтери бергелер тураа-даа оруктарны тудуп, септеп кылырының талазы-биле чамдык ажылдарны боттандырар хемчегларни ап турар. Шагаан-Арыг биле Ак-Тал, Арыг-Үзүү—Арыскан арааның орууның капитал септелгезин чорударын шиитпирлээн.

Эрзиниң орукчулары тус черниң оруктарын план ёзугаар чорудуп турар деп Эрзин райкүүскомнуң даргазы эш А. Ч. Монгуш саналынга демдеглээн. Эрзин суур биле Ленин колхозтуң арааында орукту сайлап дескилээн. 335 дугаарлыг орук участогунуң дузазы-биле Чөөн-Адыр деп черде 12 км орукту кылган. Эртиен чылдың дургузунда 113 км чернин орууның агар септелгезин чоруткан. Эш Монгуш районда база-ла техника четпезин шүүмчүлээн.

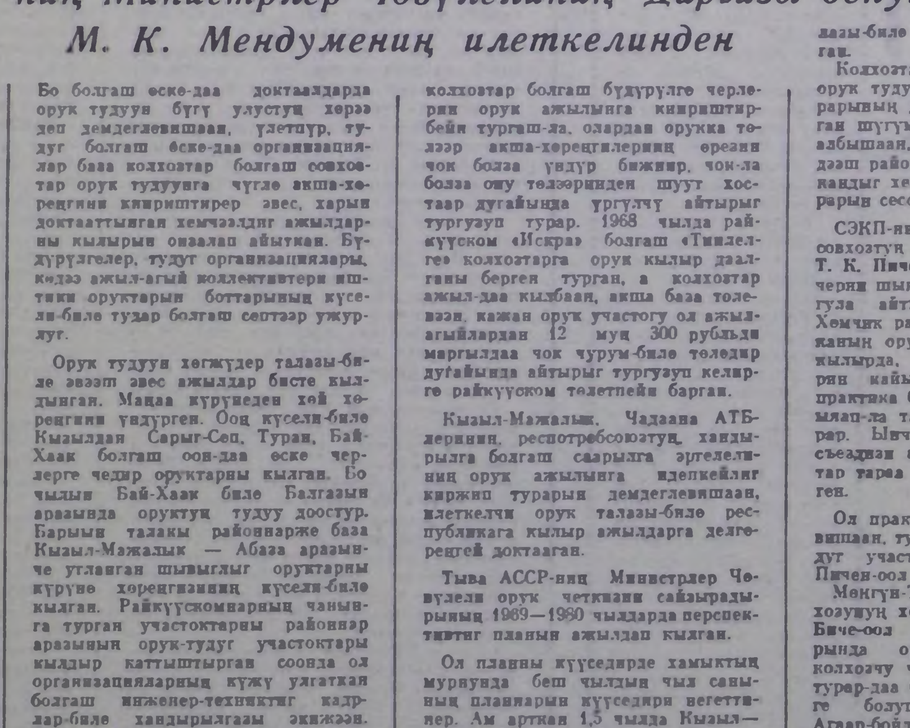
СЭКП Тыва обкомунуң секретары депутат эш В. И. Попов орук ажылында четпестерге доктааган. Автомобиль оруктарының тудуунуң темпизин куду, шынары чавыс. Кызыл — Абакан оруунуң септелгези оожум. Орукту ажаар талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар. Ылаңгыя часкы үеде эрээн сугну бугалар дамчыштыр бадырар хемчегни баш удур албас, кажан орук аргажок машина чоруй албас апаарга ам кээп шимченнир үнер таңчылдар бар. Республика болгаш черчер оруктарында оңгарлар, сут агар хоорааларга аштаттынмайн турар, оруктарның кыыглары дескии эвес. Партия райкомнары, райкүүскомнар орук тудуунче, оон септелгезинче кошкак кичээнгей салып турарын ол айыткан. Орук септелгезинге иштики курлавырларны чөп ажыглаарын, аңаа көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар болуруи санаадаан.

Орук эргелелиниң ажылчыннарының арааында масса-политиктиг ажыл кошкак. Лекция, беседа ховар чоруттунуп турар. Социалистиг чарышты калбартпайн, хүндүлел самбыраларын дерип кылбайн турарын эш Попов шүүмчүлээн.

Сессияга Тожу райкүүскомнуң даргазы депутат эш В. С. Тамдын-оол, республиканың автотранспорт болгаш чазаглыг орук эргелелиниң начальныгы эш И. С. Степанов, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң даргазы, депутат эш Х. Ч. Кудурукпай, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Х. А. Анчима олар саналбөрген.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле сессия доктаалды хүлээп алган.

ЧУРУКТА: сессияның бөлүк киржикчилери.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Б. А. Белковтуң удуртуп турар тудугжулар бригадазы план онаалгазын ай санында-ла ажыр күүседип турар. Бо чылдың бирги кварталының дургузунда бригадага социалистиг чарыштың бирги черин тывыскан болгаш Хүндүлел бижик-биле шаңнаан. Бригада ам Кызылдың ийиги кварталында хөй квартиралыг база бир бажыңның тудуун доозуп турар. Оон соонда 12-ги кварталда 120 квартиралыг бажыңны тудуп эгелээр.

ЧУРУКТА: бригадир Б. А. Белков (ортуузунда) бригада кежигүннери Ким-оол Монгуш болгаш И. Жариков-бижикады.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

Партбөлүктүң ажыл-херээ

ЧАЙЛАГДА

Көгү-шыгы ногаарарган Тере-Хаяның чараш чайлаа Хөлөөжу хемнин ол чарында кара-кара куржаангы хаялардыг тейжигештин белин одуртур хөй-ле кезии шилги, куу бызаалар тавраар оттаан чорааннар. Хемнин бо чарында лазыр шөлде беш-алды хире өглер кожа турганнар. Олардан бир өг арай-ла озалаан. Оон чанында кажаанын алыр өргеннериниң баштарында сүт кудар бидоннарны кылап ак кылдыр чуггаш, ластарын куду алзы кедирилдир аскылап каан.

Мында «Чодураа» колхозтуң инек фермазы чайлаглап хонуп алганы ол. Колхозта партия комитединиң секретазы кадарчыларның, саанчыларның чайлаг черде амыдырал-чурттагазын сонуургап, фермада партия бөлүүнүң организакчызының өөнге кээп, база-ла ажыл-агый дугайын чугаалажы берген.

— Чаа черде багай эвес турлагжып алган-дыр силер— деп, секретарь Чооду Бичиниковнч Дажываа чугаалап эгелээш: — мен бодап көоргүмге, силерге ам бүгү-ле чүве — чайгы үеде фермага сиген белеткээринге-даа, инектерни оттуг черлерге кадарып семиртип тургаш, сүт саалдазын улам көвүдиринге-даа черле таарымчалыг чайлагда олуруп алган-дыр силер. Чаа көжүп келген болгаш четтикпээниңер ындыг бе, көргүүг самбыразы бижиттинмейн турар ышкаш-тыр.

Партия комитединиң секретарының саналын хүлээп ап, ол ажылды шынап-ла херекке албайн барганын Чооду Намчанович Баткар билиништаан:

— Сүт саалдазы хүнүүн-не көвүдеп кел чоруур чүве-дир. Саар инектеривисти ээлчег ёзугаар дүне база кадарып тур бис — деп чугаалады.

— Шын-дыр харын— деп, Чооду Бичиниковнч дуржулгалыг инек кадарчызының чугаазын деткээн. — Ам кол-ла чүве саанчыларның аразында социалистиг чарышты калбартырын организастаары болур. Чарышка шылгарап, бодунуң күш-ажылчы тура-соруун көргүскен кижилерни мактап, шаңнап, оларны бүгү тала-биле деткиир ужурлуг. Бо'юн ферма-га кандыг-бир кижиниң бедик күш-ажылчы көргүзүү— даарта бүгү коллективтин болурун чедип алыр херек.

Секретарының ажыл-ишчи сүмезин дыннап оргаш, партбөлүк организакчызы ферма күш-ажылдың кандыг байдалдыг организастаттынганын база-ла аргилдир болган оргап. Ферма тос коммунист бар. Олар ферманың бүгү-ле ажылының кол шимчедикчи, организакчы күжү. Партия бөлүү кандыг-даа ажылды кылырда, хамыктың мурнунда оларның тус-тузу-биле бодамчалыг сүмележир, ыяк кылдыр дугуржуп алыр.

Кижилерни ажыл-ишче соруг кинрип турар коммунистиг ажыл-иштин шалыпчылары бар. Олар база-ла улуг деткимчени берип турарлар. Мында саанчы, кадарчы, бызаа ажаакчызы-даа бар-ла. Оларның бир онзагай чүвези дээрге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты ана-ла адилеп чоруп турарында эвес, а харын боттарының күш-ажылчы үлегер чижээн өскелерге херек кылырында көргүзүп турарында. Бо бүгүнү партия бөлүүнүң удуртукчузу база-ла бодаан.

Ферма мурнакчы саанчыларның бирээзи Чедей Баткар. Ол район Советиниң депутады, бодунуң кызымак күш-ажылыбиле чоннуң бедик бүдүрелин чедип алган. Чедей Хурагандайовна ам барык он беш чылдың дургузунда саанчылап турар. Эртиен чылын ол инек бүрүзүнден-не 1500 литр сүттү саап алыр хүлээлгелиг тургаш, 1630-ни саап ап, түгле колхозтуң эвес, харын районнуң мурнакчы саанчыларының одурүүнга кирген.

Чедей Хураганзайовна бодунуң депутат хүлээлгезин база-ла ак сеткилдиг күүседип турар. Ол төрээн колхозунуң төвүнүн Ленин аттыг кудумчузунуң чаагайжыдылгазын харыылап турар. Улуг башкы Ленининиң алын эдилээн кудумчунуң чурттакчылары-биле чугаалажып, аңаа погаанчыдылга ажылын чорударын организастап, культурлуг, ырыгсилиг чурттап турар өг-бүле дээш чарышты база калбартркан. Бо чылын ол фермага организастаттынган эге политиктиг школага өөренип, ону чедиишкинниг дооскан.

Шак мындыг, онаашкан ажылынга кызымак, хөй-нииги ажылынга ак сеткилдиг кижилер фермада хөй. Оон эргелекчизи Чооду Кылбан-оол, саанчылар Оюн Ким, Соян Нурсат даэш, өске-даа кижилер шынап-ла эрес-соруктуг ажылдап турар. Оларның соруктуг күш-ажылының түннелинде ферманың ажыл-ижи чыл келген тудум-на улам экижип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, бүдүрген продукцияның бот-үнеэн чиигеп турар. Эргежок чугула бо бүгү айтырыгларның дугайын айыткан ийи киживис шаанга кинр чугаалашкан.

— Партия райкому болгаш райкүүскомнуң шилчип чоруур Кызыл тугун бирги кварталда төлептин-биле чаалап алган болгай силер. Ам ийиги кварталда ол чеднишкинни улам быжыглавас болза хоржок — деп, Чооду Бичиниковнч чугаазын төндүрген.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл оюнга уткуштур күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш шалыпчы иштин бирги одуруунда коммунистер чоруп, чонга боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Ындыгларның база бирээзи «Чодураа» колхозтуң инек кадарчызы, фермада партия бөлүүнүң удуртукчузу Чооду Намчанович Баткар болур. Чонунга хүндүткелдиг, чазык-чаагай ажыл-чанныг, улуг болгаш бичиидээ кижилерге эвилең-эвилдек бо кижиниң чурттап келген амыдыралы солун. Ол аныяндан тура-ла күш-ажылга хандыкшып, төрээн чонунуң чырык чаагай амыдыралы дээш амыр-ыш сагынмайн ажылдан келген.

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозу баштай тургустунарда 30-не өреге каттышкан. Колхозтуң бар-ла хөрөнгизи 600 баш мал. Оон ынай чүү-даа чок турган. Ам «Чодураа» колхоз Тес-Хем районда быжыг экономиктиг, сайзыраңгай ажыл-агыйлыг колхозтарның бирээзи апарган.

Бөгүнгү бо чаагай амыдыралды тургузарынга Чооду Намчанович Баткар бодунуң төлептиг үлүүн киирген. Ол ам «Чодураа» колхозтуң сүт-бараан фермазының саар 78 инектерни кадарып турар. Чайгы үеде сүт бүдүрерин улам көвүдедири кадарчы кижиниң ажылындан база кол хамаарыжыр.

Бир-төө фермада партия бөлүүнүң удуртукчузу болганда, коммунист Чооду Намчанович бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ында ажылдап турар коммунистер бо чылын эге политиктиг школаның программазын дооскан. Олар партия бөлүүнүң хуралдарынга ферманың ажыл-агыйының дугайын доктаамал чугаалажып, чаа-чаа сорулгаларны боттарының мурнунга салып турар.

О. ХӨВЕҢМЕЙ.

Юбилейге уткуштур

Тываның пайысылазы — Кызыл хоорайның бүдүрүлгелерн беш айларда продукция сайгарарының планын 111 хуу күүседип. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин эрестиг күүседип турар. Хоорайның бүдүрүлгелери планнан ажыр миллион 433 муң рубльдиң продукциязын Төрээн чуртка берген болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээргө 1,6 млн. рубльдиң продукциязын хөйнү сайгарган.

Үстүнде адаттынган бедик көргүзүтлер В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл оюнга уткуштур калбарган чарыштың ачызында чедип алдынган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидер, хөй продукцияны бүдүрер дээш демисел кайы-даа бүдүрүлгеде калбарган болгаш база-ла эки түнелдерни көргүзүп турар. Бир эвес эрткен чылдың ол үезинде бир кижиге онаашгыр продукция ажылдап кылышкыны 3489 рубль турган болза, бо беш айларда ол түн 3560 рубль болган ийикпе, оон хуусу 102 болган.

Беш чылдың дөртку чылының эрткен беш айларында «Кызыл-Хавак» шахтазының, Кызылдың электростанциязының, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, алгы заводунуң, даарөнылга комбинадының, сайгарылга база-базының коллективтери эң бедик көргүзүглүг ажылдаан.

Ынчалзажок тудуг материалдары белеткээр завод, типография, автосептелге болгаш пиво заводтары дээш ышкаш бүдүрүлгелер планнуг онаалгаларын күүсеттиээн.

А. ФЕДОРЧЕНКО.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ КОМИССИЯЛАРЫНДА

Өөредилге айтырыгларын чугаалашкан

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Улус өөредилгези, культура болгаш спорт талазы-биле комиссиязы Россия Федерациязының бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгениң белеткелиниң дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалашкан. Депутаттар РСФСР-ниң чырыдымшкын министрииң ораламчызы М. П. Кашининиң, РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министрииң ораламчызы А. П. Поповтуң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң даргазының ораламчызы В. П. Роговтуң илеткелдерин дыннаан.

Сөөлгү үш чылдарның дургузунда республикага ийи миллион өөренижилер өөренир чаа школаларны тудуп, ажыглалга киргеп. Ол-ла үениң дургузунда 9—10 класстарның өөренижилериниң саны 270 муң кижиге көвүдээн. Ортумак ниити өөредилге школаларында өөредилге кабинеттери, киноаппараттар, телевизорлар, магнитофонар, радиоприёмниктер болгаш өөредилгениң оске-даа техниктиг херекселдери көвүдээн. Дээди башкы эртемниг башкыларның саны элээп өскен.

Моон-биле кады хуралга демдеглээни болза, бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгениң белеткелиниң ам-даа четпес темп-биле чорудуп турар. Ылаңгыя школаларның тоску класстарынга хүлээп алышкынның планнары күүсеттинмейн турар. Элээп таварылгаларда көдээ ортумак болгаш сес чыл школаларды физиканың, химиянын, биологиянын өөредилге кабинеттери, күш-культура залдары чок болуп турар.

РСФСР-ниң Чырыдымшкын министерствозу, чер-чер Советтериниң хөй күүскоммары, бүдүрүлгелер болгаш организациялар кежээки болгаш заочный школаларының ажылын экижидерине эргежок чугула кичээнгейни салбайн турар. Чамдык автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областтарда школа бажыңнарының болгаш интернаттарының тудуунуң планнары чыл-чылы-биле күүсеттейн турар. Карель, Тыва, Чечен-Ингуш автономнуг республикаларда, Алтай болгаш Приморье крайларда, Архангельск, Иркутск болгаш Перм областарда школа бажыңнарының болгаш интернаттарның тудуун багай чорудуп турар.

Комиссия РСФСР-ге бүгү-ниитиниң өөредилгезинче шилчилгениң белеткелинде четпестерни чайладырынче углаидырган сүмелерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

«РСФСР-ниң дээди өөредилге чергелиниң студентилериниң ортузунга кадыкшылга хемчегларининг дугайында» комиссиянын доктаалдарының күүсеттинин турарының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны көргеп.

Эки белеткел, шалып эгелел

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажыл-ишчилери сиген кезилдезинге хынамчалыг, эки белеткенген. Чамдык малчын бригадалар сиген кезилдезинче эгелеп киргеп. Совхозтуң № 2 трактор-хову бригадазы (бригадири Куулар Маңай-оол) 280 тонна сиген белеткээр планныг. Бо хүннерде Чиңге-Ооргада бир трактор машиназы-биле кезип кирипкен.

Малчыннар (Донгак Чылбак-оол хүлээлгезин 15, Донгак Достай-оол 10 тоннаны белеткээр) аът машиналары-биле Тар-Үзүкте кезип кирипкеннер. Үстүнде малчыннар аазаанындан хөйну белеткээр дээш кызымак ажылдап турар.

С. МОНГУШ.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүүг. Эгеэн 1-гн арында).

дарынмң хемчээлиниге оларны үндүрүн бээрин тудугну акшаландырарынмң үнер дестеринден хамаарылга чокка тақгыс ааи нормаларны ёзугаар чорудар ужурлуг.

Машина тудуушкун министерстволары тудуп база чаартып турар бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны министерстволарынмң, төп албан черлериниң болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынмң чанында Союглавкомплектлериниң чагыларын ёзугаар технологтуг шугумнар, установкалар болгаш агрегаттар-биле комплектилиг хандырар дээш харыысалганы 1971 чылдан эгелээш дагзыр ужурлуг кол заводтарны тодарадыр хүлээлгелиг. Кол заводтар хандырақчылар боттарынмң дериг-биле хандырар шеф-монтажын хандырар болгаш ооң төлевилээн күүгүзүге чедирер дээш харыысалганы чагыкчылар болгаш төлевилел организацияларыг-биле кады хүлээр ужурлуг.

Тудуп база чаартып турар үлетпүр бүдүрүлгелерни ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынмң Союглавкомплектлерин болгаш материал-техниктиг хандырылгазынмң дешкээр аайы-биле организарын дамчыштыр дериг-биле комплектилиг хандырарынче шилчирин 2—3 чылдар дургузунда боттандырарын айыткан. Тудугларны дериг, приборлар, кабель болгаш өске-даа кылдыр-биле комплектилиг хандырар дугайында керээлиг хүлээлгелерни үрээн дээш ол организарынмң харыысалгазын бедидип турар.

Беш чыл планнарында көрдүнген капитал тудуг талазыбиле даалгаларны күүседиринге тудуг организацияларынмң ей-шаанда белеткелин хандырар болгаш од организацияларынмң аргалыы бедидери-биле ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш тудуг министерстволары бүдүрүкчү күштерниң төлевилээн хогжүлдезин болгаш оларны чурттуң экономиктиг районнарынмң аайы-биле сайгара тургузарын база тудуг индустриязынмң баазаларын хогжүдеринге үндүрүн бөр хөреңгилерни ажыктыг кылдыр ажыглаарынмң эргежок чугулазын барымдаалаш, тудуг-монтаж организацияларынмң күүлерин хогжүлер талазы-биле даалгаларны улус, аймак-аргый планнарынмң төлевилелдеринге көрүп турар хүлээлгелиг. Тудуг техниказынмң амгы чепсек-херекселдери, чыш аптээр болгаш кожүрүн чоруур чуртталга бажыңнар-биле дериттинген, айыткан тудугнуң доктаамал баазаларын тургузарынга шагүени болгаш хөреңгилерни чарыгдавайн тугаш, бүдүрүлге баазаларындан ыраж районнарга тудугну кыска хуусааларда боттандырып шыдаар аргалыг кожүрүн чоруур тудуг организацияларын экономика талазы-биле үнезин-барымдаалыг дээш черлерге тургузар дугайында хетчеглерни 1969 чылда ажылдан кылырын ССРЭ-ниң тудуг министерстволарынга дааскан.

Руда эвес болгаш хана материалдарны, ажыктыг материалдарны, шала конструкцияларын, кан, эмир-бетон болгаш ыяш конструкцияларны, алюминий путкулгалардан конструкцияларны, үн болгаш изиг өтпес пынарлыг парын материалдарны бүдүрер талазы-биле райннарның улус бүдээларын тургузарын барымдаалаш, тудугнуң материал-техниктиг баазазын улам ыңай хөгжүдеринг1971—1975 чылдарның планынга көөрүн ССРЭ-ниң Күрпанынга, ССРЭниң министерстволарынга болгаш төп албан черлеринге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен.

ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Эртемнең академиязы, ССРЭ-ниң Күртудуу, ССРЭ-ниң министерстолары болгаш төп албан черлери, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери 1980 чылга чедир еде ССРЭ-ниң бүдүрүкчү күштерин хогжүдеринң болгашсайгара тургузарының чиңгине схемазын, улус аймак-аргыының болгаш үлетпүрүң адырларын хогжүдериниң болгаш сайгара тургузарының схемаларын, экономиктиг районарның болгаш эвилелдешкен республикаларның аайы-биле үдүрүкчү күштерин хогжүдериниң болгаш сайгара тургузарының схемаларын ажылдан кылырын доозарын 1969 чида хавдырар ужурлуг.

Күрүненің социалистиг бүдүрүлге черинин дугайында дүрүмүн күштүг болурунга хамаарышкан, тудуг-монтаж организацияларын 1970 чылдан эгелээш тудуг бүдүрүлгезин планнаарының база экономика талазы-билеидиг бөөрининң чаа системазынче шилчидерин боттандырарыг, СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининң доктаалында айыткан.

ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш өө албан черлериниң база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң шиитпирин ёзугаар тудуг-мтаж организацияларын ылап белеткээн соонда, бот-үнезин чиигедиринің даалгаларын, чылдалар планын олар күүскенде, тудуг бүдүрүлгезин планнаарының, экономика талазы-биле идиг бөөрининң чаа системазынче шилчидер тудугмондаж организацияларын бүрүнү-биле тудуп дооскан объектилериниң ийикпе күүсеткен ажылдарының үе-чадаларының санажылгазын кезиң-чамдыктаар тевелирлер чокка чагыкчылар-биле үзе санажырын боттандырар ужурлуг.

Тудуг бүдүрүлгезин планнаарының болгаш экономика талазы-биле идиг бөөрининң чаа системазынче шилчидер тудуг-монтаж организацияларын шилчидерде үстүкү организациялар оларга планның мынды көргүзүтлерин бадылаш бөөр деп, доктаалда айыткан: тудугларның бадылаттынган төлевиледдерин болгаш кол даңзыларын ёзугаар күүү-шыдалдарын, объектилерин ажыглалга киирери; объектилериниң ийикпе планнаттынган чылда доозар болгаш боттарының сметада көрдүнген үнезин ёзугаар чагыкчыга хүлээдип бөөр ажылдарның үе-чадаларының аайы-биле тудуг-монтаж ажылдарының хемчээ; ажыл төлевирининг ниити чыл фондузу; ярыг орулга, бюджетке төлевирлер болгаш бюджеттен үндүрүн бөөр акша-көреңги; төнчүткен капитал салыышкыныарының күсели-биле боттарының капитал тулуунда бүдүрүлге күүүшыдалдарын, объектилерни болгаш кол фондуларны ажыглалга киирери база төнчүткен капитал салыышкыныарының ниити хемчээ, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарының хемчээ; тудуг бүдүрүлгезин хогжүдери-биле болгаш сайзыраңгайжыдары-биле холбашкан ажыглалга чаа техника неп-тередир даалгалар; материалдарны, машиналарны, механизмнерни болгаш өске-даа материал-техниктиг нур хөреңгилерни бөөрининң хемчээ.

Керээлиг ажылдарның ниити болгаш бүдүрүлге черинин бодунуң күжү-биле күүседир хемчээ санажылга көргүзүтлерин планнаарының, экономика талазы-биле идиг бөөрининң чаа системазынче шилчидер тудуг-монтаж организацияларын шилчидерин болгаш холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрин ССРЭ-ниң Күрпланының чанында үлетпүр бүдүрүлгезин планнаарының база экономика төлазыбиле идиг бөөрининң чаа системазынче бүдүрүлге черлерин шилчидер талазы-биле ведомстволар араазының комиссиязынга дааскан.

Объектилерни тударын ең дүрген доозарынга тудуг-монтаж, төлевирлел организацияларының болгаш чагыкчыларының (тудуг кылдырарларның) организацияларының ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирерин барымдаалаш база ажылдарның шынарын экижидер сорулга-биле бүдүрүлгениң күүү-шыдалдарын, тудуг объектилерин ажыглалга чогуур хуусаада хүлээдип бергенин дээш тыпсыр шаңналдарның хемчээн ажыглалга хүлээдип бергенин объектилериниң аайы-биле тудуг-монтаж ажылдарының смета ёзугаар үнезининг 2,2 хуузу хире болур кылдыр улус ажыл-агыйының ортумаа-биле улгаттырган.

Ажыглалга хүлээдип бергенин объектининг аайы-биле ажылдарны төлевирлелге болгаш техниктиг негелделерге бүрүн дүүштүр, тудугнуң смета ёзугаар доктаттынган үнезин барымдаалап, ооң хемчээнге чогуур кылдыр бүрүн хемчээлдин-биле күүсеткенде, ук шаңналдарны төлээр. Бүдүрүлге күүү-шыдалдарын болгаш тудуг объектилерин ажыглалга хүлээдип бөөрининң хуусаазын тудуг хуусаазының доктаттынган нормаларының 30 хуузундан аваэш авес кылырганда, шаңналдарны 50 хуу улгаттырар, хуусааларны 20 хуу кыырганда, шаңналдарны 25 хуу улгаттырар болгаш ук хуусааларны 10 хуу кыырганда, шаңналдарны 10 хуу үлгаттырар.

Ажылчыннарны шаңнаарынга база ажылчыннарга тыпсыр шаңналдарның тус-тус хемчээн доктаадырынга үндүрүн берген хөреңгининг үлүг-хуузун күүсеттинген ажылдарның шынарындан, бригадаларның ажылын удуртканы дээш бригадирлерге тыпсыр немелде төлевирден хамаарылгалыг кылдыр улгаттырар деп айыткан.

Капитал тудугну акшаландырарынга болгаш тудуг бүдүрүлгеининге идиг бөөрининге чээли тыпсырының ролюн бедидерн эргежок чугула деп санаттынган. ССРЭ-ниң тудуг банкызы биле ССРЭ-ниң Күрбанкызы тудугнуң хуусааларын кызырарынга, күүү-шыдалдарны, кол фондуларны ажыглалга киирериниң планнарын, ярыг орулгалар планнарын күүседиринге, тудугнуң бот-үнезин чиигедиринге, бот-орулга-чарыгдалдыг болур чурумну быжыглаарынга чээли дуза чедирер кылдыр ону ең чогумчалыг үндүрүн бөөрин хандырар сорулгалыг.

Кезиң-чамдыктан бөөр төлевирлер кылозин, тудуг-монтаж ажылдары смета ёзугаар 100 муң рубль хире үнелиг бүгү чурттагга, культура-амыдырал тудуунуң болгаш бүдүрүлгеге ажыглаар объектилерге бүрүн тудуп дооскан объектилериниң ийикпе үе-чадалар аайы-биле кылган ажылдарының санажылгаларын чагыкчы биле керээ чарыкчызының арааынга ылырының чаа чурумунче шилчирнин тудугга 1971 чылда дооскан турар ужурлуг. Кезиң-чамдыктан бөөр төлевирлер кылбайн, санажылгалар кылырының хевиринче шилчирнин колдуунда 1972 чылда доозар кылдыр бүдүрүлгеге ажыглаар ооң еске объектилерге ол санажылгаларны ажыглаарын улам калбартыры база төлевилеттинген.

Бүрүн тудуп дооскан объектилерниң ийикпе үе-чадалар аайы-биле кылган ажылдарның санажылгаларын кезиң чамдыктап бөөр төлевирлер чокка кылырынче шилчидер тудуг-монтаж организацияларынга дооспаан тудуг-монтаж ажылдарын кылыр талазы-биле план ёзугаар үндүрер чарыгдалдарны дуглаар саарылга хөреңгизин бөөрининг ийикпе ол сорулгалараа ажыглаар кылдыр банк чээлизин тыпсын бөөрининң чурум, негелделерининң дугайында айтырыгны ССРЭниң соңуургалдыг мичистерстволарының (чагыкчылар биле керээ чарыкчыларының) болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерининң киржилгеэн-биле чугаалажып көөрүн ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң сең министерстволарынга, ССРЭ-ниң Күртудуунга, ССРЭ-ниң Тудуг банкызынга, ССРЭ-ниң Күрбанкызынга дааскан. Кол керээ чарыкчызының хүлээп алган сметазын ёзугаар тудуп турар бүдүрүлге черинің ийикпе объектининг бүгү өртек-үнезин болур хемчээлдиг кылдыр керээ чарып ажылдаар тудуг организацияларынга ССРЭ-ниң Тудуг банкызының тыпсып баар чээлизининг күсели-биле хөй-хөй адырларга элээн хөй бүдүрүлге черлерин ийикпе объектилерни тударын 1971 чылдан эгелеп боттандырары эргежок чугула деп санаттынган. Тудуп тургускан болгаш белен продукция бүдүрүп үндүреринге ийикпе ачы-дуза чедирерине белеткээн бүдүрүлге черлери ийикпе объектилер дээш чагыкчы биле керээ чарыкчызының аразынга саналжылгаларны чагыкчының оларны хүлээп алганының соонда кылыр. Алган чээлилерни керээ чарыкчызы чагыкчы-биле үзе санашкан соонда төлеп бээр. Сметадан ажыр алдынган бүгү камналга керээ чарып ажылдаар организацияның эргезинге артар, а бүдүрүлге черин ийикпе объектинн ажыглалга ворма ёзугаар доктаттынган хуусаадан эрте киирегде, тудуг хуусаазын кызырган үеним дургузунда бүдүрүлге черининг план ёзугаар арыг орулгазының чамдызын керээ чарып ажылдаар организациянын эргезинге шилчидип бээр.

Хандырыкчы заводтарның бүрүн четчелеп, эптеп берген дериглериниң ортаан төледир талазы-биле чагыкчы, хандырыкчының аразынга санажылгалар кызырынын дургузлгазын чамдык тудугларга 1970 чылдан эгелээш боттандырары төлевилеттинген. Бүдүрүлге аимдыралынга чогумчалыг болганда, кереэ чарып ажылдаар, туснайжытынган организацияларны киириштирип тургаш, ол дериглерни эптээр. Аңаа керээ чарыкчылары-биле санажылгаларны хандырыкчы заводтар кылыр.

1970 чылдан эгелээш чаа эгелеп турар бүдүрүлге тудугларын болгаш 1971 чылдан эгелээш шилчилгелиг тудугларга чаа тудуг эгелеп турар объектилерни акшаландырарда, капитал салыышкынарының хемчээн кол даңзыларда тудуг хуусаазының доктаатынган нормаларынга, кылыр тудуг ажылдарының нормативтеринге дүүштүр айтыш каан турарын барымдаалап, ук акшаландырышкынны боттандырар деп доктаатнан. Ол негелделерни шынгны сагыш турган ук тудугларны болгаш объектилерни акшаландырарын ССРЭ-ниң Тудуг банкызынга, ССРЭ-ниң Күрпланынга дааскан.

Планнарын күүсетпейн турар тудуглар биле объектилерни акшаландырарының планнарын аваэжедип тургаш, планнарын ажыр күүседип турар тудуглар биле объектилерге эргежок чугула апаргында, баш бурунгаар доктаатынган чурумну ёзугаар капитал салыышкынарының акшаландырышкын планнарын улгаттырар эргенн ССРЭ-ниң министерстволары биле ведомстволарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге тывысман.

Чагыкчыларның хөреңгизи түр үеде чок болганда, керээ чарып ажылдаар организацияларның күүсеткен ажылдарының төлевири кылдыр чагыкчы-биле дугурушкан болгаш банк черлери капитал тудугуда бар турар четпестерни ең кыска хуусаада ажып эртеринче тудуг организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел, конструктор болгаш төлевилел организацияларының коллективтерни мобилизастаар, тудуг бүдүрүлгезининг техниктиг, экономиктиг деңнелин улам бедидерине эргежок чугула хемчеглерин ажыр деп бүзүрелдинин СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

Үлус ажыл-агыйының бүгү адырларын хогжүдериниң темпилерин дүргедедири болгаш совет улустуң амыдырал деңнелин улам бедидери капитал тудугнуң планнарын чедиишкининг боттандырарындан дыка хамаажыр деп чөвээ эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТКларының, Министрлер Чөвүлелдериниң, министерстволар биле ведомстволарның, бүдүрүлге черлериниң, тудуг-монтаж организацияларының удуртукчуларының ничээнгейин СЭКП Төп Комитединг, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелин утландырган, бүдүрүлге күүү-шыдалдарын, объектилерни ажыглалга киирериниң ең ээлээш чарыгдалдарлыг болгаш тудуг-монтаж ажылдарының бедик шынарлыг болуру-биле чергелештир доктаатгынган хуусааларда хандыртынган турарын негээн.

Хүлээп алдынган доктаалда айыткан хемчеглерни чедиишкининг боттандырары хамыкты мурнай тудугжуларның хөй миллион кижилиг бүгү хүрээлеңининг, үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң, эртем-шинчилел, төлевилел-конструктор организацияларының күжениишкиннеринден, демнинг ажылдаарындан хамаажыр.

Совет болгаш профэвилел органнары, министерстволар биле төп албан черлери капитал тудугда бар турар четпестерни ең кыска хуусаада ажып эртеринче тудуг организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел, конструктор болгаш төлевилел организацияларының коллективтерни мобилизастаар, тудуг бүдүрүлгезининг техниктиг, экономиктиг деңнелин улам бедидерине эргежок чугула хемчеглерин ажыр деп бүзүрелдинин СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Дашткы информациялар·болуушкуннар

ШЫННЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ УЛУГ ШУУЛГАНЫ

ТӨӨГҮЛҮГ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

☆ **СОФИЯ.** (СЭТА). Москва Чөвүлел хуралы империализмге удур демиселге чаңгыс эти бынылаарынче күзел-соруктуң чайыннанчак илереи, политиктиг байдалды хандыр аналиэтээн, ол анализти барымдаалаш, шимчээшкининиң тодарагай сорулгаларын айыткан шуулган болуп, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төөгүзүнге кезээде артар дээрзинге кандыг-даа чигзинниг чок деп, БТА агентилелдиң дамчыткан тайылбырында чугаалаан.

Капитализмге болгаш фашизмге удур бодунуң демиселинге, ам, социалистиг тургузуушкуннуң үеэнде, болгар улус совет улустуң акы-дуңма, ак сеткилдиг деткимчээнн кезээде ап келген дээрзин агентилел демдеглээн. Ол деткимче чок турган болза, бодунуң хосталгазының 25 чыл оюн демдеглээри-биле белетченнш турар чурттуң бүгү талазлыг чедиишкиннери болдунмас ийик. Даарта база кезээде Боарня Совет Эвилели-биле ол-холундан тутунчуп алш чоруур, ынчаарга СЭТ-ге хамаарылга партия бүрүнүң пролетаржы интнационализминиң чазыг чок иң кол түүлү болуп, болгароммунистерге артар.

☆ **ВЕНА** (СЭТА). Австрияның Коммистиг партиязының төлээри коммунистиг болгаш ажчын партияларның Москва делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин ээки деп үзеп турар дээрзин АКП-ни Даргазы Франц Мури медеюн.

Чөвүлел ралга киришкен партияларш хөй нуруузуунун ат салыы Кол документ империализге удур, тайбың, демократияболгаш улустарның хамаашпас чоруу дээш кады чоруур демиселге платформа бол деп, Мури демдеглээн.

☆ **ДЕЛИ** СЭТА-ның корреспонденти В. Байковтуң дамчыткан болза:

СЭТА-ны корреспондентизинге ИКП-ниң Национал чөвүлелининң кежигүнү Х. К. Вьястың медеглээни: «Бис, индий коммунистер, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралының ажылын улуг кичээнгей-биле хайгаарап турган бис. Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң хүлээп алганы империализге удур коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвинче кыйгырыг-биле доозулган деп, АП агентилелдиң Москвадан дамчыткан корреспонденциязынга айыткан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралынга киришкен төлөзлекчилериниң ол Чөвүлел хуралды делегейде антиимпериалистиг күштерни катыштырарының херээнге чедиишкин кылдыр үнелээнин ЮПИ агентилел демдеглээн.

Чөвүлел хурал коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвинге, антиимпериалистиг бүгү демиселдиң күштелиринге дузаалаары-биле холбаштыр дүвүрээнн буржуа парлалганың тайылбырларында көстүп кээп турар.

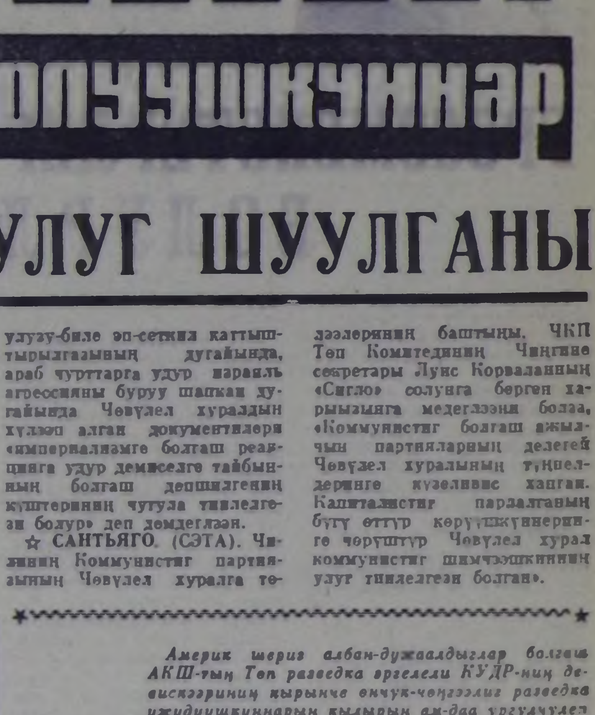
☆ **БЕЙРУТ.** (СЭТА). Ливанның «Ан-Нида» дээр дешиилгелиг солуну коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының киржикчилериниң күлээп алганы Тайбынны камгалаарының Угуулгазы бүрүнү-биле «делегей тайбының камгалаарынче Москвага Чөвүлел хуралы кыйгырыш тур» деп улуг эге-биле парлаан.

«Аль-асбуа ал-арабн» солун Москва Чөвүлел хуралдың ажылынга делгереңгей түүлүг бараан болдуруп, делегей тайбыңын камгалаар дугайында, Вьетнамның маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында, араб чурттарга удур параль агрессиязыны буруу шапкан дугайында Чөвүлел хуралдын күлээп алган документилерн «империализге болгаш реакцияга удур демиселге тайбыңының болгаш деңшилгениң күштериниң чугула тиилелгеэн болуур» деп демдеглээн.

☆ **САНТЬЯГО.** (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының Чөвүлел хуралга тедээлериниң баштыңы, ЧКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Луис Корвалааның «Сигло» солунга берген харыызынга медеглээнн болаа, «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринге күзеливвис хаңган. Капиталистиг парлалганың бүгү өттүр көрүүшкүннериге чөрүштүр Чөвүлел хурал коммунистиг шимчээшкининиң улуг тиилелгеэн болган».

Америк шериг албан-дужаалдыглар болгаш АКШ-тың Төп разведка эргелели КУДР-ниң девискээриниң кырынче өнчүк-чөнээлиг разведка ужудуушкуннарын кылырын ам-даа үргулчулел турар.

(СОЛУНДАН).

Америк кара наарганнарның «Туристчи сезону». Бо чуруктуу «Дейли Уорлд» дээр америк солунга парлаан.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КОНГРЕСС ДООЗУЛГАН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Херээженнерниг бүгү-делегей конгреси ажылын дооскан. Дең әрге, национхамаарышпас чорук, социал депшилге болгаш тайбың ш демиселге беш диптиң херээженнерининң чаңгыс эптиәол көргүскен.

Конгресс Вьетнам талазы-биле резолияны хүлээп алган.

110 чурттарның херээженнер төлөзлекчили вьетнам айтырыны чогумчулалдыг шиитпирлээр талабнле Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузуң 10 үүдде тайылбырлаан саналын шиитпирлиг детир, АКШ-тың болгаш өске-даа чурттарның бүгү шериглер Вьетнамдан чугаа чокка үндүрерин, бодунуң иштики эктерин дашткының холгаарлаашкыны чокка боду шиирлээр эргеэнн вьетнам улуска тыпсырын негээр деп, 6 делегейниң херээженнерин конгресс кыйгырган.

Империалистиг күштерге база социал деплгени моондактап, тайбыңның херээнге кыжанып турарштерге удур күүүлүг фронтуну тургузаар төлээде улам сий каттыжар деп, кыйгырыгны делегейниң херээженнерге чоруткав кыйгырымында чугаалаан.

Херээженнерниң эргезин боттандырар дүкады ходелиишкиннер талазы биле хүлээп алган кыйгырыгга боттарының чурттарының амыдыралынга херээженнерниң киржилгезининң өскенин демдеглээн.

Бүгү делегей конгреси ёаулуг деп эрге дә демиселгечаңгыс эпти быжыглаар, ниити негелделер үндезилээш калбак кады ажылдажылганы чедиш алыр і, херээженнерниң национал болгаш делегей организацияларын кыйгырган.

СУДАН МУРНУУ ВЬЕТНАМНЫҢ ТҮР ЧАЗААН ХҮЛЭЭП КӨРГЕН

ХАРТУМ. (СЭТА). Судан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлели Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көөр дугайында шиитпирин үндүрген деп, Омдурманның радиозу дыңнаткан.

Парлалганың хосталга агентилелиниң Мурнуу Вьетнамдан дамчытканы болза, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери июнь 11-де № 14 стратегтиг оруккa америк шериглериниң колонназынче халдаан. Дайын тулчуушкун шолугне олуттген болгаш балыгатыргаи 200 ажыг кижизин каггаш чоруткан. Оон ацгыда 34 танкыны болгаш бронетранспортёрну узуткаан.

Июнь 13-те № 19 стратегтиг орукка боо-чепсек болгаш ок-чемзек чүдүргеп автоколоннаже хенертен халдаанының түңнелинде мурнуувьетнам патриоттар дайзының 100 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин сандан үндүргеп. Патриоттар 3 танкыны болгаш шериг түүктүг 60 ажыг автомашинаны чок кылган.

Немелде медээлерни ёаулгаар алырга, июнь 5-те мурнуувьетнам патриоттар АКШ-тың бирги ужар чүүл дивизиязының 7-ги полугунуң Тайнинь можунуң Бачием районунда 2-ги батальонунуң база лагеринче чедиишкининг халдаашкынны чоруткан. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарга 300 хире америк шериг албаннызларны олүрген болгаш балыглаан, 3 танкыны болгаш 8 артиллерия бооларны узуткаан, ок-чемзек шыгжаан складты буза тевискен.

Ол-ла хүн Тайнинь можунуң Бачием районунда 2-ги батальонунуң база лагеринче чедиишкининг халдаашкынны чоруткан. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарга 300 хире америк шериг албаннызларны олүрген болгаш балыглаан, 3 танкыны болгаш 8 артиллерия бооларны узуткаан, ок-чемзек шыгжаан складты буза тевискен.

Ол-ла хүн Тайнинь можунуң административтиг төвүнден соңгу-барынын талада Нуойдшеу районга болган тулчуушкуннарның түңнелинде патриоттар дайзының 330 шериг албаннызларын сандан үндүрген, оон иштинде 150 хире америк солдаттар болгаш офицерлер бар болган.

(СЭТА).

Канберрада конференция

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Мурнуу-Чөөн Азияны камгалаар талазы-биле беш чурттарның конференциязы» Канберрада ажыттынган.

АП агентилелдиң корреспондентизининиң австрали найысылалдан дыңнатканы-биле алырга, Австралияның, Чаа Зеландияның, Сингапурнуң премьер-министрлери, Англияның болгаш Малайзияның камгалал министрлери конференцияда киржип турар.

Хаалчак байдалда эртип турар конференция «1971 чылдың төнчүзүнге чедир англи шериглерни Малайзиядан болгаш Сингапурдан үндүрери-биле холбаштыр ол чурттарның камгалалының айтырыгларын чугаалажып турар».

Патриоттарның чедиишкинниг халдаашкыны

☆ ☆ ☆

Агаар шинчээчилери

Агаарның базыышынын, температуразын, ол-шыгын хынаар бирги радиозонд Тыва черниң дээринче үнгенден бээр 17 чыл арткан. Ынчан ол 9 километр бедикке чедир арай деп четкен. Тываның агаар долгемин деткаамал шинчилээр амыл ынчаар эгелээн. Бо арткен чылдарның иштинде агаар шинчилээри хөгжүделиг элээн базымнарны кылган. Шинчилел аппаратуразы баштай батарейлиг радиоприёмникти, бедүүн хевирден тургустунган демдеглекчилиг, даамчыдыкчылыг турганындан ам чаа хевирик бүзүрелдиг кылдыр дериттинген радиозондузунга чедир сайзыраан. Ам 42 километр бедикке чедир шинчилээшкинин бергедээшкин чөнкө чөрудар арга бистинде бар апарган.

Тыва республикада агаар шинчилээриниң херээжене мергежээн кадрлар өскен. Ындыгларга В. Блажнова, С. Шевцова, Г. Жаринова олар хамаарыкып, боттарының ажылхерээниң үнүр-дүзазын эки биилип турарлар. Шинчилел кылыр радиозондуну агаар делгеминче салып үндүрерде дөрт кижиниң киржилгези-биле кончуг хынамчалыг белетекелди чөрудуп, башкарар. Газтыг генератөр химиктиг реакцияны белдуруптанының түнелинде атмосфераже радиозондуну көдүрүп үндүрериңе дүзалаар водород алдынар. Ук радиозондуның деңзизи 1200 грамм болур. Агаар-биле долдунган шарны чедер черинге четкиже аэрологтар радиозондуның чыш ажылдап чөрууруи дыңнаалап хайгаараар. Ол үеде радиотехниң дамчыдылганы хүлээп алыр. Ол бүгү минута бүрүзү-биле ажылдап, санаттынар. Мында киргең БИРГИ ЧУРУКТА аэролог К. К. Сероветникованың башкарганы агаар генератөру салып үндүрериниң «Старт» деп командазын макап турарын көргүскен. Үмдуул үнген аппаратуралыг шардан алдынган медээлерни аэрологтар бижип ап, шинчилел сайгарарлар. Шарның карты чүге плёнка дег аппарып, шыдаш-пайн чардып чаштай бергиже, ук шинчиленчиниң ужудуушкуну барык чартын шак үргүлчүлээр. Шарның картыкын эки шынарлыындан болгаш блоктарның белеткелиниң бы-жыындан өөң өрү чүткүдүп үнери кол хамаарыр.

Өрү алзы ужударының болгаш шарның шынарының таазы-биле Красноярскиниң агаар байдалын шинчилээр эргелелинде чагыртып турар 10 кезек метеорология обсерваториялырындан Кызылдагы база кескү черни эзлеп турар. Агаар-бойдустуң байдалын деткаамал хайгаарап, өөң дугайын чөгүүр өйүнде дыңнадыр дээш бистиң ажылдакчыларывыс улуг, күшенниишкинбиле ажылдап турар. Хайгаарадың түңнелин бир шак болгаш-ла херең черлеринче дамчыдып бээр болгай. Ынчангаш бистиң хайгааракчыларывыс бир хевирик дөрт катап, 6 шак болгаш хаттың дүргенинiң база өөң угланыышкынының, ол-шыгның дугайында медээлерни эмээп турар. Оон ажыында агаарның базыышкынын, температураның илереткен медээлер база алдынар. Ол бүгү улус амыдыралының ажыг-амгы адырларынга чугула херектиг.

Агаар-бойдусту шинчилеп турар кижилер дыштанылга, байырлал-даа хүннери хамаан чөнкө чаъстыг, хаттыг, сөөлдээ үелерде үзүктеп чөнкө амыдаар ужуруг. Дээрже салып үндүрген шинчиленчиниң медээзин хүлээп алыр радио-техниканың инженери Ю. Капустинниң ачызында чаңгыс-ла катап үрелип көрбээн. Амыдакчылардан кым-даа амыда шагын үспээн. ИЙИГИ ЧУРУКТА ажыл-ишинге бердинген инженер Ю. Капустинидир. Бистиң амылдакчыларывыстың салып үндүрүп турары шар-ужудуучулар Кызыл аэропортунуң самолёттарының ужутса чөгүүр бедиминде хаттың дүргенин болгаш угланыышкынын база тодарадып берип турар. Ол талазы-биле хайгаарал ажылын ҮШКУ ЧУРУКТА Любовь Савинаның, Ирина Купченконуң кылып турарын көргүскен. Келген медээлерни боду бижип, агаар-бойдустуң байдалын тодарадыр чаа техника тургустунуп, ажыгалда база киргең. Моон ачызында агаар хайгаарачыларының ажыл-ижи каш катап чимгээн.

Бистиң ажылдакчыларывыс ленинчи юбилейге болгаш Совет Тывавыстың 25 чыл болур чылынга төлептиг ужуражыр дээш, бедитиен социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүсеынп шыдаарлар.

В. СНЕГУРОВ.

Кызылда агаар шинчилээр обсерваторияның директөру.

П. ГОЛЬЦЕВТИҢ фотолары.

ТЫВА УРАН ЧҮҮЛДҮҢ БОЛГАШ ЧЕЧЕН ЧОГААЛДЫҢ ДЕКАДАЗЫ

ДҮҮН ЯКУТ АССР-ниң НАЙЫСЫЛАЛЫНДА АЖЫТТЫНГАН

Боттарының национал хевирлиг болгаш социалистиг утка-шынарлыг уран чүүлүн база чогаалын солуп-чаагай сөң кылдыр сөңнеп алгаш, хүннээретпес Тывадан келгең кижилерни Якутиянның чону чылыг-чымчаа-биле үткүп хүлээп алган. Олар үр үеде көрүшпээн ханы төрелдерин, чоок өөнүктериниң, эштериниң ужуражыкы, көрүп келгени ышкаш болуп, амыр-менди-зин айтыржып, чүтаа-домаач солчуп, тыва аалчыларны хүндүлээриниң магалыы-биле хүндүлеп турар.

Дүүн, июнь 20-де, хүндүс бистиң профессионал болгаш бот-тывынгыр артистериввис Якутскиниң бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, күрүнө университединиң студентилери-биле ужуражкан. А кежээ декаданың байырлыг ажыдыышкыны болган. Бот-боттарынга байыр чедиришкен сөстер өрус, якут, тыва дылдарга чаңгыланып турган. Ак-көк хемнерлиг, бөдүк даглардыг малчын Тываның ажылчы чоннарының чедирген шаңг байырын якут өөнүктерге дамчыдып чүтаалаарга, каш-каш чүс кижи олурар делгем залга адыш часкаатыкыны дикпиреп турган. Тыва аалчылар боттарының белектерин тыпсып, янаы-бүрү өөнүг чечектер аалчыларның колдарын сыпмастаан. Байырлыг ажыдыышкынның сөөлүнде тыва уран чүүлдүң төлөөлекчилериниң каттышкан улуг концерти болган. Концерт якут өөнүктериниң сонуургалын хайыктырган.

Бөгүн, июнь 21-де, декаданың киржикчилери Якутиянның пайысылалын экскурсиялап көөр. Бөгүн Тываның чүрүкчуларының болгаш уран төвөр мастерлериниң чогаалдын кылган ажыдарының дедлегеин ажыттынар. Ол ышкаш Якутскиниң ажылчы чоннары-биле бистиң чогаалчыларывыстың болгаш чүрүкчуларывыстың ужуражылгазы болур. Оон соонда база катаң концерт.

Декаданың киржикчилериниң каяа ужуражыгга кылып, концерттер база «Хайыран-бот» шинии көргүзер түскей график ёзугаар тургустунган.

Июнь 22-де чогаалчылар болгаш чүрүкчүлер Амгин, Сүлтар районнарга баргаш, кедээниң ажыл-ишчилери-биле ужуражыр. Республиканың районнарын «Чечек» ансамбль кезип, боттарының уран талантызын бараалгадыр.

РСФСР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга удуртхан Күрүвеннің тыва пирк бөлүүгүң ат-сураглыг артистериниң көргүзүү якут өөнүктериниң кичээнгейин хаара түткан. Ол пирк артистери-биле бистиң хоочун талантызыг артистериввистиң каттышкан концерти декаданың киржикчилериниң база бир концерттиг бөлүү болуп тургустунган. Хоочун артистеривис: РСФСР-ниң алдарлыг артистери, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Марсим Мунзуучтар, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүзек Кошгар, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оол оларның уран талантызы база-ла улуг кичээнгейге хаара түттунган. Ол-ла концерттиг билүкте Москва консерваториязының студентизи Надежда Красная, радио дамчыдылга болгаш телевидение комитединиң ажылдакчызы Өшкү-Саар Таспанчын дээн ышкаш талантызыг ыраажылар база бар. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлы ажылдакчызы Максим Дикпай тыва сыгыт-хөөмейин, бот-тывынгыр артист Александр Хертек тыва хөмүс-биле күүселдеңи аян түзүп турар. Театрның талантызыг артизи Сергей Монгуш «Хамның өлгени» деп таңдыны күүсеткенин улуу-биле соонуургаан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Олег Намдараа Н. Пос-тышевскиниң «Боолуг кижи» деп шинээнде В. И. Ленинниң дүрүн каш улаа киргүзер. Ол ышкаш «Хайыран-бот» шинээ база-ла элээн кап черге көргүзер.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

МОСКВАНЫҢ ЦИРИГИ СОВЕТ ТЫВАГА КЕЛИР

Тыва улустуң национал улуг байырлалы-биле—Тыва АССР-ниң 25 чыл ою-биле ходбаштыр оон пайысылалы Кызыл хоорайга 1969 чылдың июль айның эге хүннеринде Москвада күрүне циригиниң артистери оюн көргүзүп чеде бээр.

Совет циркти эң дээре мастерлери оон программазынга киржир. **Ю. Галаганның** удуртулгазы-биле «Агаарга ужудуушкун» дээр кайгамчык солун күш-культура-спорт номерин орденниг Тываның көрүкчүлери көөр, ол болга цирк уран чүүлүнүң ол хевириниң эң дээре артистериниң көргүзүүлери оныа солун.

Шимчеп турар демир удазын кырынга эң нарын шимчээшкиннерни артистер **Номевниковтар** барааладып, ылаптыг нарын болгаш чараш номерлерни көргүзөрлер. Хөрээжен артист **Шестанованың** «ядучук» дээр номери, **Наумовтарның** акробаттыг көргүзүүлери, агаар гимнасчылары **Оюн-Терехова** болгаш өскелерниң-даа көргүзүүлери аажок солун.

Оларның-биле делегейде кара чангыс болуп турар «Элдеп чиктиг амытаннар» деп аттыг көргүзүүлүг артистер база Тывага чеде бээрлер, оон составында Тывадан алган сарлыктар база алыглар, өөредип каан хөй немец овчарка дээр ыттар бар. Олар шуптуду чангыс түскай болуп кылыр каттышкан болгаш боттарының чагырыкчызы, амытаннарның мергежилдиг өөредикчизи артист **В. Тихоновтуң** мергежилиге чагыртып алган. Бодалның талазы-биле хөй нарын хөделишиннерни, хувулгаазыннарны көргүзөрлер.

Тыва артистерниң улуг болүү— бедик мергежилдиг артист болур РФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң этизи эң **Оскал-оолдуң** удуртулгазы-биле ий артистер Тывага бадар циркти программазын хаап доозарлар.

Цирк көргүзүүнге шоодукчу-аштакчы артист чокка хоржок. Бистиң программавыста олар ийи кижи. **П. Нукэкиниңиң** хөлүг, чидиг үгланның көргүзүлери, **Л. Усачевтуң** каттырынчыг, аарп янзы кылыглары көрүкчүлерге чугаажок солун болур.

Программаны дирижёр **Н. Емешкин** удуртkан эстрада хөгжүмү үдээр.

Бистиң программавыстың киржикчилери делегейниң хөй чурттарынга чаанныар. Оларның уран чүүлүн Совет Эдлелиниң эң-не янзы-бүрү булуңнарының чурттакчылары көргүлээр. Бистиң артистеривистиң эрес-тидимнинге, чаражыгга, эргежилдиинге Ортаа Азианың, Прибалтиканың, Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьниң чурттакчылары хөй удаа адыш часкап кигеп, а ам олар Азияның мырыңай төвүнүг хүндүлээчел Совет Тываның чуртунгаадыр бээрлер.

Удаваас ужуражыкыже чедир, эрим эштер!

П. ВАСЬЛЬЕВ,
Циркти директөру.

Якут өөнүүм

Ылап быжыг найыралчы
Якут өөнүүм таңмызаанда,
Эзергиш дег бөөлдеңи каап,
Эстеңделир ужуга бээр.
Чурумалдыг чараш чүрту—
Чүчүр-Мурап сыныы
кырлап,
Хөвең ышкаш булуттарны
Хөлбеннедир сыныртаан
дег.
Сайгыт-чүүл чок дег кыпшып,
Самнап-ойнап турда көөрте,
Саяы сирти бизеңнерни
Чаңдыр баспайн октагаан
дег —
Адакыыр-чыыр капшагайы
Амыр-ла-дыр, ужар-ла-дыр.

Хөгжүлдени мактап алгаан
Хөлүг ырын сала бээрге,
Хөлчүктерлиг Якут оран
Хөлбең погаан кестүп кээр-
лир.

Көшкеленчек немдиктиг
Көзүр ышкаш даглар
дамчып,
Чалымнарда, хаяларда
Чаңгыланып турган ышнаш.

Элбек өзүп, кодан шыпкан
Эңдерик мал чайлагларда
Дешкилежип, үскүлежип,
Деңгиржидип чораан ышкаш.

Узук чокка улажы бээр
Үнү арыг, өткүт-лейин.

Орлан-ээрес шинн салбайн,
Омак кирип хомустаарга,
Ырак чердең сырын ламчып,
Ыңдыыналып дыңналган дег.

Кожа-кады турувуткаш,
Хомузувус чарыштырып,
Не-чүртту алгаазы деп
Инней варак,
ынйгыранныт.

Эптиг-ээлдек — хүндүлөчел
Эки чанны черле кагбайн,
Аалдажып, хөөрежип,
Найыралды камнаал дээжият

Өөрүшкүнүң одаан кыпсыр
Оюнуум-ажым мерген-иейин.

Ондар ОХЕМЧИК.

Солун ужуражылга

«Үүреш» стадионунга Кызыл хоорайның бирги черге дээш бут бомбүүнге маргыдаа июнь 18-те уламчылап. «Енисей» биле «Энергетик» командылары ужурашкан. Оюнуң баштайгы минуталарында-ла «Енисей» командазының киржикчилериниң ниитативазы көдүрүлүп, энергетиктерниң хаалгазынче ийи улаштыр кирип тепкен. Оюнуң бирги чартыынын соолгу минуталарынга чедир база ийи-ни кирип, 4:0 санга чапсаралаан.

Дыштанган соога энергетиктер удурланыкчызының хаалгазынче бомбүүг кирип, оюнну чилгедендирген. Енисейжилер оюнду өлүредир үш удаа удурланкчызының хаалгазынче кирип, түнелинде 7:12 санга энергетиктер утkан.

М. МИДОВ,
С. АМЧАЙ.

Редактөр К. Н. ДИҢГА.

ГРОССМЕЙСТЕРЛЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫП БОЛУРЛАР-ДЫР

Тываның хүндүлөчел шыдыраачылары-биле байырлажып чөрүп тура, түнелдер болгаш сеткилде арткан эки үүлдер-биле үлешпес аргажок. Кызылдан ооскө Чадаана, Ак-Довурак хоорайларга болгаш Сарыг-Сеп суурга бээр аас-кежик база таварышкан. Ол черлерде «Билиг» шинтелиниң ажылдакчылары лекцияларны организастаан.

Дыңнакчыларның кичээнгейин үениң кол темазы—шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш гроссмейстерлер Тигран Петросян болгаш Борис Спасский оларның аразында маргылдаа-биле чергелештир хөл шыдыраа төнгүзүнүң хөй үүс чылдарда эртип келген арга-мергежилиглерин айтырыглар хаара түдүп турган. Нурлулаймында-ла лекция төнерн билек күштүг көргүр дээн ышкаш, спорттуң бо хевиринге хандыкпылыглар хары утка олуруптарга оларга удур орай дүнеге чедир ойнаалаа турдум. Ындыг ужуражыышкынның түнелинде 40 кижини уткаш, 10 кижиге утсуурган, 14-биле хайыынашкан мындыг.

Хөл шыдыраага Тываның шыдыраачылары дыка-ла хандыкпылыг болдулар. Маңаа түгле ийи тажек көргүзейн. Бүрэя-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң клубунга лекция соонда шыдыраага маргылдажып турувуста электри чырыы өшкен. Кымнын-даа чоруур туразы чок, клуб чанынга турган автомашина фарының чырыырына оюн үргүлчүлээн. Кызыл аэропорту Агаар бөксираап маңаар ужур таварышкан. Аэропорттуң бир «рээлинге оон техниктиг ажылдакчылары, ужудукчулар, пассажирлер, үдекчилер дээш оюн-оон кижи чыглыр кээп «шыдыраачылар болгаш хөл шыдыраа» дугайында лекцияны барын үш шак чедир дыңнаннар. Мындыг янзылыг утгундурбас, солун ужуражылга Чадаанага база болган.

Республикада күштүг, кедир үедө алдаржын берги дег шыдыраачылар эвээш эвес деп болдур. Тывага бижээн блокнодумдан каш-ла фамилияны бижип керейн. Сарыг-Сеп суурда аныяк башкы, районда шыдыраачыларның организакчызы бирги разрядчы Николай Онуфриев. Ол күш-культура институдунуң чанында хөл шыдыраа факультединн доозар күзелдиг. Чадаанада шагдаа ажылдакчызы Т. Монгуш, ол-ла хоорайда Ч. Тадар-оол дээш, оон-даа өскө.

Түнелинде хөл шыдыраанын организакчылары судьялар дугайында ыыттавайн барып болбас. Хөл шыдыраа кокпазы-биле Калининградтан эгелээн, Камчаткада-Петропавловск чедир узун оруктуң эртип, ындыг эвээш эвес эргулаастарга ужурашкан мен. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хөй-ниити судьязы Монгуш Бора-Хөевич Кенин-Лопсаны демдеглевейн барып болбас. Ол күш-культура Комитединиң чанында Кызыл хоорайның судьяларының семинарын бедик денгелге организастап эрткирген. Бо семинарга судьялаашкынның дружулгазындан эң-не берге удурланышкак айтырыгларны чугаалажып эрткен. Семинарның түнелин үндүрүп күш четтикпейн барган, ынчалзадаа хөл шыдыраага шыгыы судьялаашкынның баштайгы «конпазын» салдынган деп болур.

РСФСР-ниң хөл шыдыраа федерациязынга бо чорааныының дугайында илеткелимге мындыг состер-биле бүзүредип болур мен: Тываның шыдыраачылар отряды моон соңгаргы спортчу болгаш чогаадыкчы мергежилиниң өзүлдезинге делгем оруктуг. Чүгле республика төвүнүң шыдыраачылары безин өскээртеп барган мастерлер, харын-даа гроссмейстерлер-биле ужуражып болурлар. Бо бүгү чүгле кызылчыларның инициативазындан хамаарыр. Ындыг ужуражыгавы Совет Тываның 25 чылынын байырлалынга тураскаадыр организастап болурувун аргазы бар.

И. АЛЕКСЕЕВ,
Бүгү эвилел категориязының судьязы, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүзү.

«ӨЛҮМ ЧОК»

Бо чечектиң дугайын Лев Толстойның «Хаджи Мурат» деп тоожуузундан номчаан мен. «Өлүм чокту» терге бастырып арте бээрге, үлүп сыйлыр эвес, эвдеп чечектирер боор, база катаң сагындайлыг турүп кээр.

Күзүн аңы-бүрү чечектер оюп, хатка эстеп турда, ол чечектиң шыман-да аңыдыралзе мнаа ол чүве ийикпе, бүрүдерин хат алаам бодарындан сезингең чүве дез, дедир хазыын алаам база катаң частырынга белеткеңеп хевирлип турар.

Анатолий Софроновтуң «Өлүм чок» деп шудуралелинде симфония чогаадыр идея көжлөөр Ираклиевичиге 1957 чылда төрүттүнген. Тыва композиторларның конференциязының киржикчилери биске барааладкан симфонияларындан оон «Өлүм чок» мээң сеткилиимде артып калган. Композитор боду-даа оны: «эң-не мнак «хейжерим чүве» деп баштактанды.

Симфонияның эге кезээнде Оожум Доннуң кылаң сүүнге эртенги хүннүң херелдери ойнап, кушпаштар мыжыртканнып — аңыдыралдың дойлуп эгелээри дыңналыр.

Думеки шалыга чүүлүп калган чоргаар чечек өлүм чок эрик черде кылаңайның турганзыы. Аңыдыралга мнакшыдың делгем болгаш хөгүү үннери дыңнакчыны алдарлыг Доннуң магадан көөрүнче чалай бээр.

Позманың кол өзээнде тайбың аңыдыралды хемеретен үзүктеп чаалыг үени бүүрээш дыңнаттыг чүүзаалаң, кичээнгейлиг үзам-на таара түдүр.

Ораатазыг дайзынга удур көдүрүлген казак чоннуң сүр күжүн композитор чоннуң килең мырларының аянын-биле дамчыткан. Түжен чылгы көшкен мыкаан удур даашта тулчуушкунче кирип турар казактарның селемези хавайнып, сылыржып, пулемёттар дыңмиреп, хан-чин, алгымышкы, дээрде шашкан доогуннар — дайынның коргунчуг чүрүү.

Симфонияның төнчү кезээ ындыг: чүрттүүн кырынга дүрбелеп өлүмге удур чоннуң сынныш чок соруу-биле түүдеш эрик черде чечектиң селбакгарын калчаа шуурган үзе сиилип чаваш, шаа төнүп калган, арай ооюм, чоорту ырап бар чыдары каракка кестүп турган чүве мышкаш дыңналыр.

Ол позманы дыңнаап, композитор Тыргал-оолдуң «Алдан-Маадырларын» сактып олурдум.

Тыва музыка симфониязы поэма, сюита, опера дээш мышкы улуг жанрларже кирериниң үе-чадазында чедиген. Израилевичиниң «Мээң чеверичимге», «Оожум Дом», «Өлүм чок» мышкы бедик мергежилдиг патриоттуг хөгжүм чогаалдарын тыва композиторлардан четтикпейн маңаа турар бис.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тывтрансагентство чери июнь 21-ден эгелеп Кызыл биле Дус-Хөл аразынга автобус оруун ашыдар. Автобус хүнүң-не 17 шак 30 минутада Кызылдан үнер. Суббота, воскресенье хүннеринде 7.00, 11.00, 15 шактарда немей чоругулаар.

Июнь 17-ден эгелеп Кызыл — Абакан аразының автобустары чоруп эгелээн. Олар Кызылдан 16.00, 19.00, 21.00 шактарда үнер.

«Тывтрансагентство» черинден хөөрай даштында дыштанып черлерге чедери-биле автотранспортту хөлезилеп ап болур. Ол ышнаш майгыннарны, чиик орунналарны база хөлезиледип турар. Ийи кижиниң майгынының хомукта хөлезиин 60 көпеек, 4 кижиниң 80 көпеек, орунчук 50 көпеек.

Кызымдың амыдырал хандырылгазынга бараан болур комбинадыынын ачы-дуза чедирерн-биле долбашкан бүгү ажылдарны (шак, соодукчу, радиотелеаппаратура болгаш амыдырал хандырылгазының электромашиналар, ишик сеткээри, шарикпиг авторучкаларга будук куттуралы, фото-чурттар кылдырары, химия бүдүмелдерн-биле хеп арыглаары, будудары база оон-даа өске иштерни) бажынга ийикпе мастерскаяга кылдырып алырда, толээр акшазының түңүнден хамаарыгга чокка квитанцияга, наряжка ийикпе үзер билетке демдеглеткеш, амыдырал хандырылгазынга бараан болур комбинаттың тацмазын бастырып алырын негелер деп, комбинат бүгү хамаатыларга чарлап тур.

Квитанцияга, наряжка ийикпе үзер билетке демдеглетпейн, сеткилгеге дужаагаи эттериниң болгаш приборларның ужурунда хоорайның амыдырал хандырылгазынга бараан болур комбинадты харысалга хүлээвес.

Моон үстүнде айтыкан документилерге демдеглетпейн хүлээдип бергеи эттер, электроамыдырал хандырылгазының машиналары болгаш приборлар бүдүрүлге черинин хүлээп алышкын пунктузунга ийикпе цегинге чыдар болза, оларны хоорайның амыдырал хандырылгазының комбинадты орулга кылдыр санап киргеш, складынга дужаап бээр. Чагыкчыларның негелдеаин хүлээп албас. (РСФСР-ниң чонунуң Амыдырал хандырылга министерствозунуң дужаалындан алган барымдаа).

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Ойна алышкын тиражыңа киржиңер

1966 чылда үнген күрүмениң үш хуулуг иштинн ойнаашкынныг чээшиниң талазы-биле 24-ку ойнаашкынның тиражы 1965 чылдың июнь 30-де Таллинге болур.

Ойнап алышкын тиражының чээрби дөрт разрядынга аразында ойнаашкынар кирер.

Ойнап алышкынның хемчээли	Ойнап алышкынчының саны	Ойнап алышкынның түңү (рубльбиле)
5000 рубль	48	240000
2500 рубль	120	300000
1000 рубль	480	480000
500 рубль	2616	1308000
100 рубль	18000	1800000
20 рубль	204336	8173440
Шүүтү:	225600	12301440

Чылдын-на бо чиининиң талазы-биле ойнап алышкынның сес тиражы бар: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те, декабрь 30-де.

Чээшкининиң ойгацияларын салып албышаан, ойнап алышкын тиражы киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЗЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

ПЮНЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «кең» 10, 12, 2, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгы» 4, 5.40, 7.30, «Марс», «Бистиң эрага чедир миллион чөбурунгаар» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Абажиктиг ажиндиргишкин» 10, 12, 2, «Өске дээрниң хүү» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыдың алдыны» 3, «24-25 эзэ келбес» 5, 7, «Совет кино 16», «Сээк медээ», «24-25 эзэ келбес» 9 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчылырының болгаш промаа киликзининиң 35-24, харысалгалыг секретарының 22-35, партийни аңыдыралының киликзининиң 23-51, культура киликзининиң 37-13, кезээ ажыгый киликзининиң 21-47, үлетпүр киликзининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг киликзининиң 21-27, информацияның киликзининиң 20-60, бухгалтерның 31-75, корректорларының 27-41. Солун неделяйн баргында 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында паралга эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин— Кравченко кудумчузу.

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00175.

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРЛЫЛЫРЫ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылдан үнелеп эдилгеннигеп

ШЫН

1969 ч. ИЮНЬ 22 ВОСКРЕСЕНЬЕ. № 145 (7791).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Бүгү совет кижилер коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылын аажок улуг сонуургал-биле хайгаарап турган. Олар ооң түңнелдерин нанн-биле чүүлдүүнүп турар.

МОСКВА. Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводунуң коллективи акы-дүнма партияларның делегей Чөвүлел хуралының ажылының чедишкининг доозулганын күзелиниң аажок улуг хынышкыны-биле үткаан. Салбырларга болгаш цехтерге ажылчыннар Чөвүлел хуралдың документилерин-биле танышкан, агитаторлар беседаны кылып турар. Чөвүлел хуралдың ажылы чедишкининг доозулган дугайында медээни дыннаан дораап-ак чыыш өртээр цехтиң коллективи ол болуушкунну шалыпчы ажыл-биле демдеглээрин шиитпирлээн. Улуг мастер Е. Т. Горбачевтиң залчээ 116 «Москвич» автомашинаны чыыш өртээр планның тургаш, 150-ни чыыш өртээн. Июнь 17-де заводтан 380 «Москвичиин» будуруп үндүргеи, ооң шитинде илаңдан ажыр 33 автомашина бар.

ЛЕНИНГРАД. Неваның В. И. Ленин аттыг машина тудуушкун заводунуң коллективи коммунистерин делегей шуулганыпың түңнелдеринге күзелиниң хангаиын илергейлээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының доозулганыңга бараан болдурган митинг будурулеге болган.

Москвага Чөвүлел хуралдың доозулганыңга тураскаал болдурган митингилер хоорайның өске-даа будурулгелеринге база болгулаан.

КИЕВ. Киевтиң «Точэлектроприбор» заводунуң слесары Социалистиг күш-ажылдың Маадыры В. Г. Корбейчевковуң чугаалаана болза: Империализмге удур демиселге депшилгелиг бүгү күштериниң чаңгыс эвин быжыглаарының болгаш сырый каттыштырарының чугула айтырыгларын Москвага чугаалажып көргеш совет кижи бүрүзүн сеткил-сагыжының хынамындаи сорук киирип турар. Чөвүлел хурал делегей байдалының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң кол айтырыгларын марксизчи-ленинчи ёзу-биле хандыр аналиатеп, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң мурнунга, антиимпериалистиг бүгү күштериң мурнунга тургустунган өөү келген айтырыгларының шиитпирлээриниң оруктарын тодараткан.

ГОРЬКИЙ. Империализмге удур демиселге хөделиишкиннериниң чаңгыс эвинче кыйгырыг коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының киржикчилериниң чугаалаарынга база ооң хүлээп алган документилеринде санныккеп, ол чорук бистерниң коммунистерин болгаш партия кежигүнү эвестерни өөртүп турар деп, Горькийниң металлургия заводунуң слесары Г. Н. Чайков медеглээн. Фашистиг сөөк-чурумга удур грек патриоттарының эрес-маадырлыг демиселиниң дугайында Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ниң Бирги секретары эш К. Колияннистиң тугаазы мээң сеткил-сагыжымны хайныктырды. Дерзин үүлгедиглерни соксадырын болгаш грек политиктиг хоругдаттыганнарны хостаарын шиитпирлиг негээн Чөвүлел хуралдың медеглелиниг байыр чедирип база деткип тур мен. Чөвүлел хуралдың хүлээп алган өске-даа документилеринге база взиг байырымны чедирип тур мен.

Горький будурулгелериниң түс муң ажыг ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары эш Л. И. Брежневтиң тугаазында тайылбырлаан СЭКП-ниң төлээлериниң туружун боттарының хуралдарында чаңгыс үн-биле үүлдүүнүвүшгеп болгаш деткээн.

ИРКУТСК. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хогжүлдезинге онза чүгула үе-чада болур. Ооң хүлээп алган документилерни делегейниң революстуг бүгү күштериниң сырый каттыштырарынга-даа база империализмге удур демиселдиң чаа аргаларын ажылдап кылырынга-даа дөстаамал ужур-дузалыг болур деп. Иркутск университединиң профессору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады И. А. Парфианович медеглээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери чаагай сеткилдиг бүгү кижилерниң иштинге чаа күштерин хайныктырып үндүрер, а коммунистиг тургузуушкунуң планнарын болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бистиң үлүүвүстү үлам сорук киирер дээрезинге бүүрелдиг мен. Бистиң иштин демиселивистиң түүт—марксизм-ленинизмни акы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын партиялар кады кылган күжениишкинин-ге-биле улам белик кодүргеи.

ВЛАДИВОСТОК. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының чедишкининг доозулганына бараан болдурган митинг Ыраккы Чөөн чук далай пароход черинниң «Крильон» дээр пароходунга болган.

Митингилиг киржикчилери Совет Эвилелиниң Төп Комитединге байырлыг чагаавы чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Бистиң чүртүвүскә коммунизмни тургузарының херээнге боттарының бүгү күжүн бозин далайжылар бүүрелгеп.

БАКУ. Азербайджанның Эртемнер академиязының академиги, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн түктүг улустарының институдунуң директору А. С. Сумбатзаденің чугаалаана: Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының ужур-дузазын ажыр үнелеп көөрү берге-дир. Империализмге удур демиселдиң сорулгаларынга база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвинге ооң бараан болдурган Кол документиваа. Тайбынны камгалаарының Угуулгазы, «Вьетнамга хамаарышпас чорук, хостанга болгаш тайбың!» деп. Кыйгырыг база өске-даа документилер акы-дүнма партияларның моон соңгаарғы ажылының оруун, а калбак улус массаларга хостанганге болгаш национал хамаарышпас чоруккө оруктуг чайынпандыр тырыдым, бүгү делегейде тайбынны шудургу камгалаар дээш туружун, империализмге удур демиселге сырый каттыжарда оларга дузалаар.

Чөвүлел хуралдың түңнелдери коммунистиг партия бүрузунуң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шиитпээ-биле эрге-ажыктарынга дүгүлгүр дээрезинге чиглиишкин чок.

ДУШАНБЕ. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң башкыны эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга тайылбырлаттынган киржи төрелгетениниң келир чырыкчылыг уезин дээш, империализмге удур демиселге бистиң партиявыстың ыяштыг болгаш тодаргай туружун бүрүнү-биле чүүлдүүнүп турар бис деп, инженер Нариман Якубов «Таджикистекстильмаш» заводтуң коллективиниң митингизинге чугаалаан.

Коммунистерниң делегей шуулганы вьетнам улустуң болгаш Грецияның патриоттарының демиселин будуңу деткип турарын медеглевишаан, бүгү совет кижилерниң, тайбынны болгаш чөптүг чорукту эргим үнелеп турар бүгү кижилерниң бодалын, сеткил-сагыжын илергейлээн. Чөвүлел хуралдың бүгү киржикчилериниң бо документилерни чаңгыс үн-биле деткээнин болза бүгү делегейниң коммунистериниң, хүрээлениниң быжыглыг турар чаңгыс эртем болгаш күштериниң сырый каттыжышкынының херечизи-дир деп, Нариман Якубов демиселээн.

(СЭГА).

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ СЕКРЕТАРЫ

Бистиң республиканың үлетпүр будурулгелеринде, тудугларында, колхозтарында болгаш совхозтарында, албан организация, өөредилге черлеринде болгаш өске-даа коллективтеринде 354 партия эге организациялары бар. Олар партияның политиказын боттандырарынга, коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны кижизидеринге шиитпириг рольду ойнап турар.

Бистиң партиявыстың хөй санныг активчилериниң аразында партия организациязының секретары кескү черни эзлеп турар. Ол, массаның организаторы, кижизидикчизи болгаш дайынчы политиктиг удуртукчузу. Коммунистер бодунуң партийни баштыңчызын соңгуп тура, ооң дуржулгазын, билиин, ажыл-ишчизин база күш-ажылчы коргузуглерин болгаш өске-даа бүгү төлептиг шынарларын өөренип көрүп турар.

Партия организацияларының эртнен отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга секретарьларга авторитеттиг эштерни депшидип үндүрген, олар боттарының коллективтеринде улуг хүндүтмелдиглер. СЭКП-ниң XXIII съездизининиң айтыышкынын күүсетпишаан, партия организациялары ол албан-ажылга эң эки кадрларны быжыглаар дээш сагыш салыышкынын күштелдирген.

Эге организацияның ажылы хөй талалыг. Партия бюрозу азы комитеди, ооң секретары бүгү чүвени харыылаар. Олар партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, коллективтиң мурнунда салдынган соруглгаларны күүседиринге коммунистерниң күжениишкинин мөөнгээр үжүрлүг. Кайы-даа партия организациязының ажыл-чорудулгазының үре-түңнелдиг болуру коллективтиг удуртулганың принцивин шын боттандырганындан хамаарыжыр.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта партия организациязының секретарынга Өлчей Чашович Кара-Донгак дерт чыл улаштыр соңгуткан. Харыысалгалыг парткиймн даалганы күүседиринге ооң ажыл-херекти ханы, эки билири, кызымаккай чоруу дузалап турар. Сөөлгү чылдарда совхозтуң коммунистериниң хууда харыысалгазын улам улгаттырган, ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга, культуразын бедидеринге олар идепкейлиг киржип турарлар.

Партия хуралы — коммунистерни кижизидериниң школазы. Аңаа чугаалажыр айтырыгларны белетиээринче эш Кара-Донгак доктаамал кичээнгейни салып, партком кемигүннериин, активтерни быжыглап келген. Партия хуралдарынга В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур июнга алдар кылдыр алган хүлээлгелеринең күүселдезин, партия бөлүктериниң, агит-массалыг ажылдың байдалының дугайында болгаш харыысалгалыг участоктарда удуртукчу коммунистерниң илеткелдерин база өске-даа айтырыгларны чугаалажып келген. Коммунистер хуралдарга тургусиан айтырыгларны чугаалажырынга идепкейлиг киржип, үнелиг санал-онаалын киирип турарлар. Хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин иштн коммунистериң хуралынга, партбюрога чугаалажырын чедип ап келген. Партия кежигүннери түр болгаш доктаамал даалгаларлыг.

Өлчей Чашович ажылчы чоннуң ортузунга агит-массалыг ажылды күштелдиреринче болгаш партия өөредилгезинче доктаамал кичээнгейни салып келген. Совхоз төвү, бригадалар, фермалар кескү агитация-биле шынаолыг дериттинген. Ажыл-ишчилерге лекциялар номчуурун, беседалар чорударын, концерт, кино көргүзерин график өзүгаар кыпып турар. Ылаңгыя ленинчи темага лекция, беседаларны чорударынче, фотомонтажты, альбомнарны ылырынче, ленинчи булуңнарны тургузарынче, ооң чогаалдарын болгаш ооң дугайында бижээн номнарны тарадып, нептередиринче улуг кичээнгей салдынган. Активке болгаш хөй-ниити организацияларының ажылынга даянып, ону эки удуртуп турары — партия организациязының ажылының чедишкининиң бир үндезини ында. Бо бүгү хөй талалыг айтырыгларны удуртурунга, аргасүмезин бээринге, берген айтыышкын, сүмезин хынаарынга Өлчей Чашовичиниң шэгы четчир, чүге дээрге кылыр ажылын хүн бүрү шыңгыы планныг чорудуп турар.

Эш Кара-Донгак ышкаш төлептиг партия организациязының секретарьлары бистиң республикада эвээш эвес. Ындыгларга Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта эш С. Очур, Тандының «Межегей» совхозта эш Д. Дардаш, «Революцияның чалбыыжы» колхозта эш Н. Кононенко, Бии-Хеминг «Саян» совхозта эш Моялеров болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ынчалза-даа парторганизациялар секретарьларының аразында хүн бүрүнүң айтырыгларын шиитпирээринге бергелерге таваржыш, ажылын негелдезинге чедир кыйбайн турарлар бар. Чамдыктаары партбюро ийикпе комитеттиң ажылчорудулгазын шын тургузуп билбес, өскелери будурулге хөрээнче ханылап кирбес, ажылчы чоннарның политиктиг кижизидилгезинче, амыдырал-чурттал газынче кичээнгей салбас болгаш идеология ажылынга удуртулганы эрелгей чорудар, үшкүлери хуралдарга хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезиниң хынаалдазы дээш амылды чорутпас чоруктар таваржыл турар. Бо талазы-биле эртнен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер чамдык секретарьларны шыңгыы шүүмүлээн. Оя четпестерни чайладыры хамыктыг мурнунда партия организациязының, ооң удуртукчузунуң херээ. Секретарь кижи организаичы болгаш кижизидикчи амыдың уран аргазы-биле чепсегленир, политиктиг болгаш ниити билиин хүн бүрү бедидер, арга-дурмулгазын байыдар хемчеглерни алыр үжүрлүг.

Секретарьга арга-сүме, дузаламчы аргежок чугула херектиг. Партия организацияларының, оларның секретарьларының ажылын кичээнгейлиг өөренип иевру, доктаамал өөредилгезин чорудары, арга-дурмулга солчулгазын организастаары СЭКП хооркомунуң, райкомнарының кол сагыш човаашыннарының биргээзи. Сөөлгү үеде бистиң республиканың партия организациязы ол ажылды эки-жидип чорударының талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Оя эки түңнелдерни берип турар.

Партия организацияларының дайынчы аргалыындан болгаш идепкейиниден СЭКП-ниң XXIII съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга чедишкининиг боттандырары улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш ол партийжи иаярларның улуг отрядының авангардчы ролюн бүгү тала-биле бедидерин-че, секретарьларның составын быжыглаарыиче, ажыл-агыйны белеткелинче болгаш идейлиг маңналыышкынынче доктаамал кичээнгей салыры негеттинип турар.

Тыванның ажылчы чоннары изии-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар

● ДЕЛЕГЕЙ КОММУНИСТЕРИНИҢ төлээлекчилериниң Москва Чөвүлел хуралының дугайында материалдарны бистер, Хову-Аксы комбинаттың тудугжулары, улуг соңуургал-биле танышкып турар бис. Кайы-даа чурттан келген төлээлериниң баштыны бистиң чүргүвүстүн шапкын хөгжүлдезинге хамаарышгыр чылыг сестерни чугаалап турары биске кончуг өөрүшкүг.

Бистиң чүртүвүстүң хөгжүлдезін черле магалыг-дыр. Ол дугайын эш Л. И. Брежнев тодаргай чурагайларны адап тургаш, чугаалаан.

Бо дээрге, В. И. Ленининиң тургусканы делегейде баштайгы социалистиг күрүнеэниң кайгамчык хөгжүлдезин бүгү делегейге база катап бадыткаан.

П. МӨНГЕ, тудугжу.

КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЫҢ материалдарын танышкам, мен бүгү ажылчын эш оорум-биле кады бүрүн деткип, бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының херээнге үнелеп четпес улуг салыышкын дээрезинге ханыы-биле бүүредим.

Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хостанганы болгаш тайбынны хандыраар талазы-биле ол Чөвүлел хуралдың Кыйгырыы болза, Американың каттыжыл штаттарының агрессиязынга удур бүгү делегейниң ажылчы чоннарының киледин улам күштелдирип, империализмниң үүлгедиглерин сойгалап турар кол документ болур-дур.

В. САГАН-ООЛ, хлеб заводунуң ажылчыны.

Л. И. Брежневтиң Ю. Цеденбал-биле ужуражыышкыны

Июнь 20-де СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Моолдуң Ардың революстуг партиязының ТК-ниң Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ю. Цеденбалды хүлээп алган.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың аразынга чүректиң ханызындан найыралчы беседа болган. СЭКП биле МАРПиниң аразында, Совет Эвилели биле Моол Ард Республиканың аразында акы-дүнма найырадыг болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ынай быжыглап, хөгжүдериниң айтырыгларын, а ол ышкаш делегей политиказының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чамдык айтырыгларын беседага чугаалажып көрген. Беседа үезинде чугаалажып көрген бүгү айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс аайы база катап бадыткаттынган.

Якутияның аалчылары

Алмаздыг республиканың найысылалында тыва литератураның болгаш уран чүүлдүк кежээлери эгелээн. Саян даглларының төлээлери Якутияның хөй хоорайларында болгаш суурларында барып, боттарының театр, цирк, чурулга уран чүүлүнде чедиишкиннерин көргүзер. Литература кежээлерин база эрттирер.

Якут болгаш Тыва автономнуг республикаларның ажылчы чоннарының байырлалын В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур июнга тураскаал болдурган.

Якутск.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Ажылын дооскан

НОВОКУЗНЕЦК. (СЭТА). Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң аныяк тудугжуларының ийиги слёңу бодунуң ажылын июнь 20-де дооскан. Чурттуң бүгү черлериниң комсомолчу шалыпчы тудугларының төлээлери ооң ажылынга киришкен.

Слёттүң төлээлери Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бойдус курлавырларын улам ынай ажылгаарының айтырыгларын чугаалажып, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл июнга төлептиг үткүрүнүң тодаргай планнарын айытхан.

Слёттүң ажылының сөөлгү хүнүнде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Бүрүзүүнүң даргазы И. Т. Новиков түңнел чүве чугаалаан.

ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Е. М. Тажельников база түңнел чүве чугаалаан.

Слёттүң делегаттары чурттун бүгү аныяк тудугжуларынга кыйгырыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Аныяк тудугжуларның төлээлери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чагааны улуг сорук киришкин-биле чорутқан.

Кадрлар өөредилгези

Комсомол ажылдакчыларын катап белеткээриниң ай хуусаалыг өөредилгезиниг курузу бодунуң ажылын СЭКП ТК-ниң чанында Партия дээди школазынга дооскан. Курстуң дыңнакчылары — ВЛКСМ обкомнарының, крайкомнарының, эвилелдешкен республикаларның ЛКСМ ТК-ларының секретарьлары, а ол ышкаш Совет Армиязың болгаш Шериг-Далай Флодунуң комсомол ажылдакчылары СЭКП-ниң төөгүзүнүң болгаш политиказының, марксизчи-ленинчи философиязының болгаш эртеминиг коммунизминиң, политэкономиязының, партия тургузуунуң, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл июнга белеткелдиң үезинде комсомол организацияларының идеологтуг ажылының практиказының айтырыгларын өөренген.

(СЭТА).

Чемгир үезинде

ЧАДААНА. (Шыының корр.) Ниитининиң малынга чемни белеткээр сорулга-биле «Чыраа-Бажы» совхоз сиген кезилдезинге хынамчалыг белеткенип турар. Машина-техниканың септелгези колдуунда доозулган.

Тракторнуң сиген кезер 8 машиназы, болер 4 дырбаажы бүрүн септеттинген. Аътын сиген кезер 8 машиназының ийизи белен, алды машинаның септелгези чорун турар. Аът-биле сиген болер 5 дырбааш бүрүн септеттинген, 3 дырбаашты кылып турар. Ол ышкаш 120 хол кадыыры белен, сараат тургузар ийи машина септеттинген.

Совхозтуң 210 га сиген шөлүү сүттартынган. Хорум-Даг, Чыргакы, Чыраа-Бажы салбырларда 60 ажыг кижи будук-бүрү белеткелинче киришкен. Ниитизи-биле 250 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг.

Хуусаа бетинде күүседир

Тыва АССР-ниң Тараа продуктулар болгаш малга хөлүмаи чем үлетпүрүнүң талазы-биле эргелелиниң. Кызылда сайгарылга баазазы бо чылдың эртнен беш айларында чедимишкининг амыдаган. Көргүзүглер бө-дүр: беш айлар дургузунда 3200 тонна долганны белеткээр планныг тургаш, ону 3878 тонна ылдыр күүсеткен, ынчаарга малга хөлүмаи чемнерни план ёзугаар муң тоннаның орнунга — 1153 тоннаны белеткээн.

Малга ол чемнерни эргелел черинниң берген данзызын ёзугаар «Совет Тыва», «Суыпан», «Көк-Тей», «Межегей» совхозтарже, Өвүр районче болгаш өске-даа черлерже чорутқулаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың үндезилекчизи Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг утмуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарымнга киришпишаан, сайгарылга баазазының даган кылыр дээрбези болгаш колбаса кылыр цеги аңаа мурнаичы болганнар. Дээрбеде П. Р. Козлова, Ф. А. Дьякова, К. А. Деменкова, М. Д. Дубровская, колбаса кылыр цехте А. П. Юсупова, А. А. Чесулина болгаш өскелер-даа аңыга үлегериинн көргүскеннер.

Баазаның экономизи эш Е. Деревягинадан:— Чартык чылдың будурулге планын күүседир талазы-биле чүнү бодап турар силер?— деп, бистиң корреспондентивис айтыырга, ол мынчаар харыылаан:

— Моөң мурнунда берген сөзүвүстү быжыы-биле тудуп, чартык чыл планын июнь 25-ке чедир күүсеткен турарын чедип алыр бис, будурулге-даа, хөй-ниитида талазы-биле ажылды ол сорулганы күүседиринче углаан турар.

(Бистиң корр.).

Херээженнер съездизинге уткуштур

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Барыын-Хемчик районда 200 ажыг кежигүннүг 30 херээженнер чөвүлелдери бо хүннерде Бүгү-тыва херээженнериниң VI съездизинге чедиишкининг ужуражыры-биле масса ортузунда организастыг ажылдарны чорудуп турар. Чөвүлелдериниң чүгле даргалары, кежигүннери эвес, ооң он-он активтериниң аразында аңаа олурар кижи чок, олар шупту чөвүлелдерде 80 секцияны, 86 агитквартираларны дамчыштыр чурттакчы ог-буле бүрүзүнге чедип, тодаргай ажылдап келген.

Район херээженнериниң бир кол сорулгазы съездиниң делегелгезинге идепкейлиг киржирп болур. Ынчангаш бо хүннерде чер-черде эштериниң кылганы уран-шевер ажылдарның кылыгларын хынамчалыы-биле катап-катап шилип, чөвүлелдериниң ажыл-амыдыралын тодараткан альбомнарны белеткеп турарлар. Түнелинде чоокта чаа район конференциязынга бедик коргузуттуг деп демдеглеткен Хөнделеңде (даргазы Деспиҗек Чучуймаа) Кызыл-Мажалык суурда (Салчак Аракчаа) оларның үлүүткан чөвүлелдерин делгелгеге аппаар кылыгларын адгылап шилип белеткээн.

Районнуң ажылчы херээженнери 41 муң ажыг хойну кыргыырлар. Олар бо хүннерге чедир 11 муң ажыгны кырганнар. Хой кыргылдазы «Шекпээр» совхозта шапкын темпилиг. Тус черде херээженнер чөвүлелиниң даргазы Лотарея Күүлар хойну дүк чиирии болдурбайн чогуур үезинде кыргып доозар дээш мында ажыл-агый удуртукчуларынга күштү таарыштыр организастажып, эки ажылдап турар.

Совхозтуң Аянгаты салбырында С. Өлчеймаа, М. Октээ, Бичe-Тейде С. Үзүктей, М. Моорекей олар кыргылданың мурнакчылары болу бергеннер. Бо совхозта чаа чүүл кыргылда пунктуларында тур ажылдаар партия бөлүүн тургусканы болур. Чижээ, Аянгатыда О. Сиилиимаа, Бичe-Тейде М. Сүүр-оол үлүүткан бөлүктер кыргылда темпизин дургедедир дээш чаа күш-биле ажылдап киришкен.

Кыргылда пунктуларынга чоокта чаа Москвага болуп артыкеп делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының телеграммаларын чөвүлел хуралының документилерин бирээ чоокта таныжып артыкеп.

Д. САТ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге бистиң республикавыстан депутат, ССРЭ-ниң орук харылзаалар министри Б. П. Бещев Кызылга кээп, бурунгу хүн соңгукчулар-биле ужурашкан. Чуруктта: солагай талазындан беш дугаарында эш **Б. П. Бещев** болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш **Б. Ш. Долчанмаа**, СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** олар ужуражыышкын хуралының киржикчилериниң аразында.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитедя болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хамаатты чурттаргa тудуушуп шынарын экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны тугавааккы көргеш. Бистиң чуртувуста эң чугула социал айтырыгларның бирээзи болуп чурттакчы төнну чаагайжыды туттунган чурттаргa бажыңнары-биле хандырарынче улуг кичээнгейни салып турар деп, хүлээп алган доктаалда тугаалап турар. Чүгле сеелгү он чылдарда (1958—1968 чылдарда) нийтиг шелү 1 млрд. дөрбелчин метр чурттаргa бажыңнарын ажыгларгa киирген, ону мурнуку он чылдарныңга деңнээргe ооң ийи катап хей. Моон ачызында 112 млн. кижиниң чурттаргa талазы-биле байдалын экижиттикеп. Ол үе дургузунда күрүнеевиң чурттаргa фондузуун хандырышкыны сут дамчыдылгазы, канализация болгаш газ-биле бүдүш чартын катап, төп одаргa системазы-биле — ийи катап, ванна болгаш дүш-биле үш катап улгатkан. Садыгның болгаш нийтиниң чемненилгезиниң, школаларның, медицина болгаш уруглар албан черлериниң, театрларның, Культура бажыңнарының, кинотеатрларның, амыдырал хандырылгa болгаш коммунал ажых-агый бүдүрүлгелериниң тудуушкуну улам-на өзүп турар хемчеглеп-биле боттанып турар. Туттунуп болгаш чаартының турар хоорайлар амгы үениң хоорай транспорту болгаш инженер дериг-херекселдер-биле хандыртының, оларның девискээрлери чаагайжыттының турар.

Ынчалза-даа чурттаргa бажыңнарының тудуушкунунда болгаш хоорай тудуунда улуг четпестер ам-даа бар. Чурттуң хоорайларының массалыг чурттаргa тудуушкунунуң районнарының архитектуразы хөй шуруузунда чаңгыс ай болгаш ава-шиңчилиг, көрүнүшт эвес. Чурттаргa тудуушкунунда тудут-монтаж болгаш шеверлээр ажылдарның дениези ам-даа куду.

Хамаатты чурттаргa тудуунуң шынарын экижидер соруглга-биле чурттаргa тудуушкунунуң хемчээлин ооң иштий үлгаттырары-биле чергелештир тудут-монтаж болгаш шеверлеп кылыр ажылдарның шынарын шиитпирлиг бедидери, чурттаргa бажыңнарының болгаш квартираларның, оларның иштики дериг кылыышкынының, даштыкы хевирин көрүштүт кылырының, тудуп турар болгаш чаартып турар хоорайларның база өске-даа чурттакчылыг пунктуларның архитектуралыг ава-шиңчизин болгаш чаагайжыылгавының планнаашкынын экижидери эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, автономнуг республикаларның, ССРЭ-ниң Министерстволарының болгаш ведомстволарының, партия крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, райкомнарының болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң эң чугула соруглгаларының бирээзи деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар.

Хамаатты чурттаргa тудуунуң индустриализазилзиң улам шинай хөгжүдеринге, бажыңнар тудуушкунуң бүдүш-бүдүү-биле эптеп тударын сайзырангайжыдарынга болгаш архитектураның дениелин болгаш маассалыг чурттаргa тудуушкунуунуң шынарын бедидеринге улуг сагыш салышкынны салбышаан, бижың тудуушкунуунуң бүдүрүлгелерин бүдүрүлгeниң чаа технологизазынче шилчидерин боттандырары чергe чогумчалыг деп көрген. Ол чорук чурттаргa бажыңнарының тудуушкунунга комплектилиг дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрериң хандырар.

Бажың тудуушкунунуң бүдүрүлгелери номенклатурада көрдүнген бүдүрүлге планнарын күүсеткeн дээш база ол бажыңнарның комплектилиг дериг-херекселдериниң шынары бедик, бажыңнарның чаа хевирлерин кылырын шиңгээдип алганы дээш ол бүдүрүлгелериниң ажыглавынары, удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажыдамчылары бажың тудуушкунунуң комбинаттарының (заводтарның) пландан дашкаар орулгазының күсели-биле шаңнадып болурлар.

Бо доктаалда көрдүнген негелделерге үнелезип, бүдүш-бүдүү-биле эптеп тудар чурттаргa бажыңнарының болгаш нийтиниң албан черлериниң телевидениниң хөрээн үдуртуруп оларның техниктиг болгаш архитектуралыг деңнели дээш харыысалганы, а ол шынаш айыттынган телевидел ажылдарын күүсеңип турар бүдүрүлгелериниң болгаш организациялarының, ведомствога чагыртканындан хамаарылга чокка, бажың тудуушкунунуң бүдүрүлгелерин төлевилеринiң талазы-биле ажылдарны болгаш оларга дериг-херекселдерин тавыштыварын боттандырарын ССРЭ-ниң Күрүтүдүт чанында хамаатты тудут болгаш архитектура талазы-биле Күрүне комитединге даскан.

ССРЭ-ниң тудут, оруң болгаш коммунал машина тудуушкунунуң министерстволарынга дасканы болза:

бажың тудуушкунунуң бүдүрүлгелериниге технологтуг дериг-херекселдерни болгаш бүдүрүлгeниң технологизазын төлевилеп кылырын;

бүдүн-бүдүү-биле эптеп тудар бажың тудуушкунунуң чаа тудуларынга болгаш ажыглавда кирип турарларын чаартырынга технологтуг дериг-херекселдерниң болгаш чепсегелдиң комплектилерин белеткеп кылырын.

Күрүненiң, кооперативтиң, колхозтуң болгаш хуула чурттаргa тудуун хандырарынга ыяштан бажың тударының завод бүдүрүлгелериниң бүдүрүкчү күүзүн улгаттырарын ССРЭ-ниң Ыяш болгаш ыяштан дериг-херекселдер кылыр үлетпүрүнүн министерствозунга хүлээндирер. Ынчаарга чурт иштиниң материалдарындан кылган бажыңнарга херегlээр ыяштан кылган стандарттуг кезектериң комплектизин кылып үндүрериң 1975 чылга чедир 12 млн. дөрбелчин метр болгаш заводка ыяштан белеткеп кылган чурттаргa комплектилерни чылда 6 млн. дөрбелчин метр болуур иштий шолдуг болдурар.

Хамаатты чурттаргa тудуун бедик шынарлыг чазанилга дериг-херекселдери болгаш бажын эжиктериниң, социалларының тузалары, шүүчүтерiң, тыртпымыштары чергелиг чүүлдер-биле хангырар соруглга-биле 1969—1975 чылдарда сонга блоктарын 45 млн. дөрбелчин метрни, эжик блоктарын — 50 млн. дөрбелчин метрни, шынаш каптыманырын — 15,4 млн. дөрбелчин метрни болгаш эжик тудазы, шүүчүк, тыртпкыыш чергелиг кылыгларны 50 млн. комплектиин бүдүрер төлевээ, ам ажыктан турар бүдүрүлгелерни чаартырыыр болгаш калбартырын, механизастаттынган чаа улуг бүдүрүлгелерни тударын боттандырарын көрген.

Чурттаргa бажыңнарының болгаш хей-нийтиг албан черлериниң бажыңнарының архитектуразын экижидер соруглга-биле, ол шынаш тудуунуң шынарын бедидер болгаш конструкциялыг үр хуусаалыг болуруун экижидери-биле хамаатты чурттаргa тудуунга алюминийден кылган кылыгларны калбаа-биле пентередиринiң хемчеглери көрдүнген. Ону боттандырары-биле 1970—1975 чылдарда алюминий эзилдиргелеринден ол кылыгларны бүдүрер талазы-биле оларның чылда нийтi күүзүү 200 муң тонна болур заводтарны ажыглавга киирери негеттинип турар.

Чурттаргa бажыңнарынга болгаш албан черлериниң бажыңнарынга шаалар кырынга чаларынга хереглээр тускай хевис кылыгларны калбаа-биле ажыглаарын доктаалда база көрген. Ынчаварын 1971—1975 чылдарда ындыг хевис кылыгларны чылда 20 млн. дөрбелчин метр, ооң иштинде хамаатты чурттаргa тудуунуң херегладериниге 18 млн. дөрбелчин метрни бүдүрүп үндүрер даалганы ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунга берген. Бо талазы-биле ССРЭ-ниң Химия үлетүрүнүң министерствозунга база-да улуг даалганы берген.

Тудуугу шеверлекчи мергежилдиг доктаамал кадрларны белеткээр талазы-биле 1969—1970 чылдарда 51800 кижи өөренир 132 училищени үш чыл хуусаалыг өөренир профессионал-техниктиг училищелер эде тургузарын ССРЭ-ниң тудут министерстволары, Москванын болгаш Ленинградтың хооркүүскомнары-биле кады эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитединге даскан. Ынчаарга 1973 чылга чедир ол училищелерге өөренирлерiниң санын 100 муң кижи чедирер.

Тудугда шеверлекчи ажылдарның шынарын бедидерiнге идиг бээр соруглга-биле тудугда болгаш бажың тудуушкунунуң бүдүрүлгелериндe күүсеттинип турар шеверлекчи ажылдарның тарывын бедидери эргежок чугула деп кардүнген. Хамаатты чурттаргa объектилеринiң тудуттарынга ажылчыныарга аккордтуг ажыл төлевирин (баш бурунгаар дугуржулга бүзүлаар төлээр төлевир) калбаа-биле ажыглавын чөпшээрээр, а ол шынаш бергеn даалганы хуусаазында кийлеп азы хуусаа бетинде күүсеткeни дээш ыыларның барымдаалап, шаңнал хевирiнiг тыысыр төлевирiниң хемчээлин бедидер.

Ол мшкаш хоорайларга болгаш районнарга архитектура-планнаашкын органнарын болгаш Күрүненiң архитектура-тудуг контролюнуун инспекциязын тургузар талазы-биле чамдык хемчеглерни алган.

Бадылаттынмаан төлевилелдер-биле тудуп турар нийкпе азы төлевилелдерден хажыышкынының, техниктиг негелделерни, тудугуун нормачизин болгаш дуруумун үреп турар чурттаргa бажыңнарының болгаш албан черлериниң тудугларының, культура-амыдырал болгаш коммунал ужур-дузалыг тудугларның тудуушкунун, а ол шынаш стандарттарны болгаш техниктиг негелделерни сагывайн боттандырып турар тудуг кылыгларын болгаш материалдарын бүдүрүп турарын соңсаныр эргеен ССРЭ-ниң Күрүтүдүт чанында хамаатты тудуг болгаш архитектура талазы-биле Күрүне комитединге база эвилелдешкен республикаларның күртудугларынга берген.

Тудуг талазы-биле күрүне стандарттарын болгаш техниктиг негелделерни сагыыры даэш күштүг болуп турар хоолйуга дүүштүр ажылдамчыларның хууда харыысалгазын бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарынга дагыр.

Төлевилелде көрдүнген бадылаттынган чурумга бүрүн дүүштүр, чурттаргa бажыңнарын болгаш культура-амыдыралдың албан черлериниң тудугларын, бүгү тудут-монтаж ажылдарын болгаш ооң девискээрин чаагайжыдар талазы-биле ажылдарны күүсеттиниң сөөлүнде ажыгларгa киирер ужурлуг деэрээн шуут дүрүмчүткен.

Чурттаргa бажыңнарын болгаш культура-амыдырал ужур-дузалыг тудугларны ажыгларгa киирер кылдыр хүлээп алырга оларны кылгавының шынарын ылап хынаарын хүлээп алыр комиссиягa даскан.

Партия, совет, ажыл-агый болгаш профавилел организациялары, тудугларны тудуг болгаш өске-даа материалдар-биле хандырып турар төлевилел, тудут-монтаж организациялары болгаш бүдүрүлгелери хоорайларның болгаш суурларның планнаашкынында болгаш тудуушкунунда, чурттаргa бажыңнарының болгаш хей-нийтиг албан черлериниң бажыңнарының төлевилелин кылыр турарында болгаш тудуушкунунда, тудут материалдарының, кезектериниң болгаш кылгавының бүдүрүлгезинде бар четпестерни чайладырының болгаш хамаатты чурттаргa тудуунуң шынарын экижидер талазы-биле соруглгаларны чугаажок күүседириниң эргежок чугула хемчеглерни алыр дээрзинге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илергейлээн.

---

14 ТОННА ДУК

„БҮРЕН“ СОВХОЗТА АЖЫЛ-ИШ

Совхозтуң бо чылын күрүнеге садар дүүштүң хемчээли ол. Хей дук дээш демисел Улуг-Ажыктың Бургаанныгда кыргызда пунктузунда эгелээн. Ажыл кижи түлүк турза, аңаа чеде бердинис. Бир кодан хой кажаада. Оны кыргып турар. Өскеэн — эдлүүн маңан оттаашпаан, дээ инда чоокшулаап кел чор. Электроагрегатта болгаш хол-биле

кыргызырында колдуунда-да авыяктар.

— Бо чылын дужаарыныс 14 тонна. Эрткен чылдыңдан хей. Хүлээлгeни күүседир төлээде, хойдан-на 2 килограмм 800 грамм дуктуг азыры чугула. Ам кыргыттынмаан каш кодан хой арты. Ооң ап болур дук-биле кыргыттынганын кадарга. 14 тоннаны черле күүседиттер бис.— деп, Улуг-Аймык салбырының эргелекчизи эш Бекреев бүзүредип чугаалады.

Шынаш-да, хүлээлгезин авыр күүседир арга оларда бар. Хою бо кыжын хүр ашкан, дүгү чаагай, эң дуржулгалыг кыргыкчыларны шилип алган, ажылды эки организастаан.

Чамдык эки түннелдерин ап көрээл. Совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Чыртак Доржу хой бүрүзүнден 2,6 кг дүк алыр планныг. Ам ооң коданында бир хойдан-на 2,8 кг дүн кыргыттынган. Эрткен чылын төрээн хураганнар малдап турар Павел Балгановолдуң түннели база шыдыг. Шынарак хойжулар Аскан Биче-оол, Донгу Ланзыы оларның көргүзүү үстүнде эштерге биче-ле четпес.

«Эки шынарлыг дүктү ап турарывыс —электроагрегатта кыргыкчыларывыңның кызымак ажылынган база хамаарыыр» — деп, эргелекчиниң ол чугаазын кымнар бадыткап турарыл? Олар — Сандый-оол Сенчермаа, Равса Салчак, Наталья Сааннай болгаш өскелер-дээ. Кырган кыргыкчы Артына Арагачы хол-биле кыргып, чүткүдүүр ажылдан турар. Ооң өөнүң хээн Артына Самбуу хачы чидиндип турда тергиин-ве. Анастасия Ламажап — дүк илгакчызы. Ооң ажылы база майгалда.

Наталья Сааннайның ажылдап турарын солагай талазында чуруктап көрүнер.

ДУРЖУЛГАЗЫ БАЙЫП ОРАР

Бүрендe болгаш Шивилигде саар инек бригадазы Валентин Кустов, мынча деп чугаалады:

— Бо чылдың беш айларында сүт саар планывысты 116 хуу күүсеттивис, күрүнеге сүт садары эрткен чылдың бо үеэзи-биле деңнээргe 120 хуу көвүдээн. Ол кергүзүг республикада эң тергиин ажылагыйларывыы-биле деңнежип турар. Чедишкин улуг, ынчаза-даа мактанып, көөртеттинер бодал бисте чок...

«Бүрен» совхозтуң саанчылары, кадарчылары кызымак ажылдап турар. Оларның кол соруглгазы — саар инек бүрүзүнден чылда 1700 килограмм сүттүг саап алыр, күрүнеге 354 тоннаны садар. Ол хүлээлгeзин бүрeнчилер чүгле доллуур эвес, а ажыр күүседиринге бүзүреддиглер. Саанчылар Клавдия Неволина, Тамара Спрыгина, Евгения Коробейникова, Мария Рязанова, Екатерина Михутина, Светлана Сандый-оол эң тергиинnер. Оларның дуржулгазы байыр, ажылга кызымаа хайнымгын орар.

Адазында чуруктаа Екатерина Михутина биле Мария Рязанова ажыл соонда дыштанылга үезинде.

ХӨЛӨҢУ БЕЛЕТКЭЭР

Совхоз бо чылын нийтиниң малынга чемнин эрткен чылдыңдан хөлөңу белеткээр. Шынаа сигевиниң бир гектарындан 8 пентнер, хей чылдыг сигенден — 15, чаңгыс чылдыңындан — 15 пентнерин ажаан алыр хүлээлгелиг.

Ажыл-агыйның шолдериниде сигeн эки үнүп чыдар. Терең сигевнiг чаа-чаа алаактар, хем кыдыгары база шилип алдынган. Аңаа ажылдаар бригадаларны болгаш эвеволарны быжыглаан.

Ийи дугаар бригада июньның 25-тен эгелээп кезип киритер. Машина-техниказын четчелеп, септеп алган.

А. НУГУУРАК.
Каа-Хем район.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

«Мөрен» колхозтуң кежигүнү, ында чоланачы Бажаа Сандактың өг-буле чурумун каржы үрээр, ажы-толуунге хайгаарал чок үүлгедиглериниң дугайында чагааны редакция алгаш, ону тодаргайлаан хынаары-биле шилчиткеп. Колхозта парторганизацияның секретары эш С. Ондарның дыңнавтаны болза:

— Кодээ бижикчиниң чагаазында илереткеп фактылар шупту шын болган. Өг-буленiң кагган, алды чаш уругларын өскүссүреткeн Б. Сандактың дугайын хей-нийтиниң хүралдарынга чаңгыс эвес удаа тургускан. Мөрен кодээ Советтин күүскомунга база чугаалашкан. Кижизидилгeнiнiң ол бүгү хемчеглериниден кандыг-даа түнней кызбаан.

Совет өг-буленiң чурумун каржы үрээн Б. Сандактың хуу хереэн партбюрo көргеш, ол айтырыгны коммунистериниң нийти хүралынга киирген. Бажаа Сандакты партия хүрээленiнден үндүргeн, хүралдың ол шийтиирiн СЭКП Эрзин райкому бадылаан.

ИШТИИ-ХЕМНИҢ СААНЧЫЛАРЫ

Норжуң Довуракаевна Кенен «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазының хоочун саанчызы. Бо чылын 23 инээниң бирээзинге-ле онааштыр ол 1600 кг сүттүг саарын хүлээнген, а беш айларда инек бүрүзүнденне 701 кг сүттүг саагган.

Н. Кенен хей уругларның иези. Уругларын күш-ажылчы, телeнтиг кижилер кылдыр өстүргeнiнден олар төрээн совхозунда башкылаан, трактористеп, учётчиктеп, онаашкан ажылынга мактаттырып турар.

Норжуң Кенен кады ажылдап турар өөрүнге бодунуң саанчы арга-дуржулгазын дамчыдып, аныяктарны өөредип турар. Ооң түннелиниде аныяк кыстар Даваа Биче-Уруг, Раиса Санчай, Татьяна Доржу олар ферманың шолбаннары болуп турар.

Н. Кененнiң төлептиг кызымак күш-ажылын үнелеп, совхозтуң дирекция чери ону каш удаа мактап шаңнаан. Арыг-Үзүү кодээ Советтиң депутадынга чон база соңгаан.

• • •

Фермада комсомолчу кыстар Сундуй Хүрүмаа, Мария Шулуун олар саанчыга кыска үениң иштинде мергежип, коллективтиң чоргаарлары апарган.

Сундуй Хүрүмаа эрткен чылын бодунга быжыглаан 25 инээниң бирээзинден-не 1671 кг сүттү саагаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Бо чылын инда 24 инек бижыглаттынган, а беш айларда инектен-не 496 кг сүттү саагган. Ол үеде Мария Шулуун база 621 кг сүттү саагаш, мурнакчы саанчы комсомолчуларның одуруунда киргеn.

С. Хүрүмаа, М. Шулуун оларның кызымак күш-ажылын үнелеп, салбырның хүндүлеп самбыразында киргеn. Олар кайызы-даа 8 классты дооскан, аныяктарны кежээн школазынга өөренирi-биле белеткеннiн турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Чагаалардан одуруглар

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң механизаторлары чайгы чер ындырылгазын организастыт чорудуп, июнь 10-га чедир 2050 гаңы ындырган, а планы 2700 га. Ажыл чөнишкиннiг үргүлчүлеп турар.

Чер ындырылгазында механизаторлар Д. Доойбан, О. Чүдеп-оол, П. Болтовский, И. Балчутов олар кымынак ажылдап, хүнде 8-10 гаңы ындырып турар. Ол шынаш Балгазының механизация школазының сургуулу Иван Давва идепкейлиг ажылдан, практиказын эки эрттирип турар. Бо ажылда 10 «ДТ-75,» 6 «Белорусь» тракторлар бар.

«Тиилелгениң» механизаторлары чер ындырылгазын дооскаш, комбайн септелгезинче киритерлер.

С. КЕНДЕН.

ЧАЙГЫ СҮТТАРЫЛГА

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының сүттарыкчылары Совет Тывазының 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы соруг киргеn ажылдап турар. Олар 150 га кукурузазы болгаш 67 га сиген шолуун сүттаргаn. Бо ажылга 60 харлыг Алексей Чоржой оол идепкейлиг киржип, аныяк сүттарыкчыларга арга-сүмени берип турар.

Амгы үеде сүттарыкчылар сиген шолуунуң нийги сүттарылгазын чорудуп турар.

М. ДАДАР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Совет чазактың медеглелин деткип турар

Совет кызыгаар ыдыктыг

Бии-Хемниң «Кызыл тараачы» колхозунуң Ээрбек участогунуң малчыннарының Совет чазактың июнь 13-тең Медеглелин танышкан митингизи болган. Аңаа Бии-Хем райкүүскомунуң даргазы М. Дамчай чүве чугаалаан, ыдат удуртукчуларның совет девискээрлерже семеп турар ужур-дүрүм чок өнчүк-чөнгээлерин, кызыгаар маргылдааларын тайбың арга-биле шиитпирлээр дээн бистиң чазаавыстың саналын ол бүгү совет кижилер бир үн-биле деткип турарын айыткан.

Аңаа малчыннар боттарының санал-оналын чугаалаан. Кыргызда пунктузунуң эргелекчизи Борис Допчут мынча дээн:

— Кызыгаар үреп, бистиң черлеривисче шүргүп турар кыдат өнчүк-чөнгээчилерге хамаарыштыр Совет чазактың Медеглелин бистер, малчыннар, деткип тур бис. Бистиң совет кызыгаарларывыс ыыктыг. Аңаа семээннерни бистиң чуртувус ойтур шаап шыдаар күштүг.

Совет чазактың тайбыга ынакшылдыг ленинчи дашты-кы политиказын деткиваашаан, Ээрбек участогунуң малчыннары улам улуг күжениишкин-биле ажылдаарын, хей кыргыздазын дүргеn дооскаш, күрүнеге эки шынарлыг хей дуктуг дужаарын хүлээгеn.

«Шынның» тускай корр.

—●—

Бир үн-биле деткээн

Кызылдың хлеб заводунуң коллективи чанчыл ёзугаар бүрүн составы-биле хлеб быжырар цехтиң конторазынга чыглып келгеннер. Бистиң чазаавыстың Медеглелин СЭКП Кызыл кооркомунуң телeзи таныштырган соонда, заводтуң ажылчыннарының мурнунган эш Ощепков сөс алгаш, Совет чазактың чөптүг политиказын деткип, кыдат таланың девискээр талазы-биле негелделериниң үнелезин чогун бүрүү шапкан.

Ол саналга заводтуң бүгү ажылчыннары каттыжын. Совет чазактың Медеглелин бир үн-биле деткиннишаан, кыдат удуртукчуларның авантюристчи политиказынга бүгү совет улус-биле кады удурланган сагыш-сеткилин илереткеннер.

С. ВИКТОРОВ.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ БҮГҮ-ТЫВА ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИ

Улуг-Хем районда 25 херээженнер чөвүлелдери ажылдап турар. Олар партия, совет организациялarының удуртулгазы биле ажылчы херээженнериң колхоз, совхоз бүдүрүлгезинге, хей-нийтиниң ажылдарынга идепкейлиг киржилгезин организастаан турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Ак-Тал, Кок-Чыраа, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг, Арыг-Үзүү, «Х Улуг хураа» колхозтуң Баян-Кол, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг, Эйлиг-Хем, «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек болгаш өске-даа салбырлар, бригадалар төптеринде херээженнер чөвүлелдери ашыа-чорудулгазын экижиттикеп.

Чөвүлелдерниң организасмассалыг ажылдарын экижиттиринге колхоз суурларның кудумчулар, кварталдар айыбиле туруушкулаан агитбригадалары ноо рольду ойнап турар. Мында тускай бүлүүнарын, В. И. Ленинниң биографизын өөренир болгулаан, кижизидилгeниң янзы-бүрү хемчеглерин ап чоруткан.

Херээженнер чөвүлелдери кайда-ла уруглар садтары, нелилери бар болдур, ону шефке ап, суурларның кудумчуларын, кварталдарын, бажыңнарының чанын чагаагайжыдып, йогаанчыдар ажылдарны массалыг чорудуп турар. Арыг-Бажының чөвүлели суурнуң бир кудумчузун хойнинтиниң эгелээшкинин-биле үлегерлиг кудумчу кылдыр тургускан. Баян-Колдуң чөвүлели чаңгыс семээр бүдүрүлгелериниң планының күүселдeлин барымдаалап турун, оларның ажыл-чорудулгазынга үнелелдi бээрин 1970 чылдан эгелеп боттанырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткеп.

Хамаатты чурттаргa тудуунуң индустриализазилзиң улам шинай хөгжүдеринге, бажыңнар тудуушкуну хоорайлар болгаш өске-даа чурттакчылыг пунктуларның архитектуралыг ава-шиңчизин болгаш чаагайжыылгавының планнаашкынын экижидери эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, автономнуг республикаларның, ССРЭ-ниң Министерстволарының болгаш ведомстволарының, партия крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, райкомнарының болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң эң чугула соруглгаларының бирээзи деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар.

Херээженнерниң чөвүлелдери ажылдап турар. Олар партия, совет организациялarының удуртулгазы биле ажылчы херээженнериң колхоз, совхоз бүдүрүлгезинге, хей-нийтиниң ажылдарынга идепкейлиг киржилгезин организастаан турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Ак-Тал, Кок-Чыраа, «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг, Арыг-Үзүү, «Х Улуг хураа» колхозтуң Баян-Кол, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг, Эйлиг-Хем, «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек болгаш өске-даа салбырлар, бригадалар төптеринде херээженнер чөвүлелдери ажылдап турар.

Чөвүлелдерниң организасмассалыг ажылдарын экижиттиринге колхоз суурларның кудумчулар, кварталдар айыбиле туруушкулаан агитбригадалары ноо рольду ойнап турар.

АК СЕТКИЛДИГ АЖЫЛ-ИШЧИ

Машина Мөрен хемниң унун дургаар чоктаан орук-биле хап ор. Өт-көктүң үнүп турары-даа холчок. Ында-мында аалдар, даглар арынналып-да, ыйгылаштарда кодан-кодан хойлар. Хойжунуң аалы көстүп келди. Ак-ак хой хураган хөөп, оруктуң ийинче бүлгүрлүг дүштү. Элээн кадыр ээли күду оожум баткаш, улуг кажаа чанында ак өгге доктаадывыс. Малчының хуузунда чиик машиназы өөнүң чанында тур.

Орус-оол Намдал болду чок, хөөн кадара берген болду. Кээри элек. Шевер, каас өг иштип долгандыр көрүп, ханада хүндүлел бижиктерин сонуургай бердим. Өгнүң эр, херээжен ээлериниң мал ажылынга көскү чедиишкиннерлиг болганын олар илередип турар. Обкомнуң, Эрзянниң партия, совет органнарының хүндүлел бижиктери бир одуругда. РСФСР-ниң Хереглекчилер нииттилелиниң анчыга тывыскан бижиктерип тускай черде аскан.

— Он ажыг чылдарда ажылдап, колхозтуң дээре хойжулары деп санадып турар болгай силер. Өске хойжулардан ылгалдыг чүү барыл? — деп, малчының кадайындан айтырдывыс.

— Ылгалыр чүү боор, ажылдап турарывыс өске малчынар-биле демей-ле чүведир. Бистен-даа үр болган кижилер бар-ла болгай — дээш, Бөмбээ Кыргысовна боланып олур. —Мал ажылы дээрге, тыва кижилерге чаа чүве эвестир, ада-өгбелеривистен салгап алган-на болгай бис. Маңаа канчаар ажылдаарыл деп айтырыг чугула. Малының чемин четчири-биле белеткеп албас, кажаа-хораазын септевес, солувас, тускай артемниглернин үнелиг сүмелерин херекке албас кижилер мал ажылынга өкпү көргүзүг чедип албас чүве-дир.

— Ындыг болганда, кол-ла чүве — кызымак, ак сеткилдиг ажылда ышкажыл?

— Ийе, мээң бодалым ындыг.

Намдалда дузалакчы кадарчы чок. Ынчалза-даа хоюнуң, ооң төлүнүң ажаалдазын-даа, чайгы семиртилгезин-даа, ылангыя кыштаглаашкынга белеткелди-даа боду чорудар. Кыштаанның чанында аажок сиген үнер чер бар. Чеди, сес айларда Орус-оол аңаа барып, сиген кезер.

Эрткен чылын кескеш, көпээннеп алган сигенин машина сес катап кыштагже сөөртken. Бо чайын ол черден чээрби тонна чедир сигенни кезип алыр деп, хойжу хүлээнген. «Колхозтан сиген аккеп беринер деп диленир чаңчыл чок мен» деп, хойжу чугаалап олурар. Кыштагда кажаалардың септелгезин хойжу кылып каапкан. Харын аңаа немей беш ханалыг кажааны база туда тыртып алган.

Бергелерни ажып эртип, карак-кызыл ажыл-биле чедип алдынган түңнелдиң үнезин тывары берге. Намдал 330 хөөндан 346 хураганны менди алган. Төрүүр чүс хойга онааштыр 104 хураганны камгалап алганы ол.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.
Чурукта: Б. Намдал.
Фото авторнуу.
Эрзин район,
«Мөрен» колхоз.

делегей бо хүннерде

КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИННИҢ УЛУГ ЧЕДИИШКИНИ

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП-ниң төлээлериниң баштыңы, ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың Москвадан Прагага чанып келгеш, ЧТК агентилелдиң, чехословак радионуң болгаш телевиденииниң корреспондентилериниң салган айтырыгларынга берген харыызынга медеглээнде коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралының түңнелдери онза чугула ужур-дузалыг. Чөвүлел хуралдың политика талазы-биле бедик деңнелиниге, ооң иледе эки түңнелдеринге сеткилвис хамган деп, Г. Гусак чугаалаан. Чүгле бистиң төлээривис авес, харыы база өске-даа бүгү партияларның төлээлери делегейде коммунистиг болгаш ажылчын партияларның кады хөделиишкиннериниге политиктиг платформаны аныдаал кылырын чедип алганынга күзелиниң хамганын илергейлеп турар. Ол болза коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинiң онза улуг чедиишкини-дир.

Чөвүлел хурал бистиң оруувусту, бистиң шугумувусту, бистиң ажылывысты делегей дүржүлгазы-биле деңнеп коор арганы биске берген деп, төлээлериниң кежигүнү, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш секретары Л. Штроугал чугаалаан. А ол деннеп көрүүшкүн эртken ийи айларда бистиң ажылывысты барымдаалаш ап коорге, биске дыка-ла тавырымчалыг болган.

Чөвүлел хурал аажок демократчы байдалга эртken дээрзин Л. Штроугал демдеглээн.

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештиниң кежээ үнер «Эштя хирлап» дээр солунунуң бижээни болза, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралының хүлээп алган Кол документизин амгы делегей хөгжүлдезин марксизчи-ленинчи эртем ёзугу-биле аналиатээн болгаш империализмниң кижи коор хөөн чок бүдүшмозүзүн илереткен. Ол документ революстуг, антиимперналистиг демиселдиң оруун, а ол ышкаш тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук, социализм болгаш коммунизм дээш демиселдиң ажыктыг хевирлерин болгаш арга-методтарын айыткан.

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Бүгү словак солуннар коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралының чедиишкиниг доозулган дугайында дыңнадыгны, Кремльге хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын парлаан.

Братиславаның «Правда» солуну коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимперналистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви» деп Кол документизин парлап үндүргеи. «Праца», «Смена» солуннар ол документиниң тодаргай допчулалын парлаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери америк парлалганың болгаш информация агентилелдериниң соксаал чок кичээнгейин хандыткан. «Дейли уорлд» солун Чөвүлел хуралдың сөөлгү түңнел хүнүнүң дугайында. Чөвүлел хуралдың «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимперналистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви» деп Кол документизин хүлээп алган дугайында дыңнадыгны парлаан. Чөвүлел хурал бүгү партияларның деңээргининг принцивин болгаш ажылдың коллективтиг арга-методтарын шыңгыы сагыышаан, ак сеткилдиг, аку-дүңма эргеткил каттыштырылгаанның байдалынга эрткенин америк коммунистерниң солуну демдеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның «Монд» дээр улуг бүржуаз солуну «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимперналистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви» деп Кол документизин парлап үндүргеи. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага Чөвүлел хуралы төөгүлүг болуушкун болур деп, «Монд» демдеглээн. Совет Эвилелиниң делегейге салдарының дугайын херечилеп турар бо Чөвүлел хурал чаңгыс эвче күчүлүг чүткүл делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинде бар болганы-биле холбаштыр болдунар арганыг болган деп, ол солун бижээн.

Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң төөгүзүнге эргилделиг үе болган деп, «Франс-Суар» солун демдеглээн.

«Пари-Пре с-Э н т р а н с и ж а н» солуннуң демдеглээни: коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы «Совет Эвилелиниң чедиишкини болган, ооң удуртукчулары ол ужуражышкынны чорудар дээш хөй чылдарның дургузунда могаг чок ажылдап келген болгай».

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының доозулганы бельги радионуң болганы-биле холбаштыр болдунар арганыг болган деп, ол солун бижээн.

Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинде бар болганы-биле холбаштыр болдунар арганыг болган деп, «Франс-Суар» солун демдеглээн.

«Пари-Пре с-Э н т р а н с и ж а н» солуннуң демдеглээни: коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы «Совет Эвилелиниң чедиишкини болган, ооң удуртукчулары ол ужуражышкынны чорудар дээш хөй чылдарның дургузунда могаг чок ажылдап келген болгай».

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралының доозулганы бельги радионуң болганы-биле холбаштыр болдунар арганыг болган деп, ол солун бижээн.

Чөвүлел хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинiң төөгүзүнге эргилделиг үе

ЯКУТИЯНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕН

САРДААНА

Ыраашымадың эргим белээ—
Сардаана деп өңтүр чечек.
Якут чурттуң шөлдеринде
Сагланмады чазылтан боор.

Ындыы мырың аянындан,
Сетилиминиң оду ыыты.
Ыарыңнавайн белек кылдыр
Шеңне чечээн сеңээ сунайн.

Иштим-хөңүүм чажыттарын
Пионерниң кызы билем.
Хойнуу оолдуң кожаңынга
Хомуудуңуң үнүн кадам.

Чериң каастаан артинеин
Сеңээ деңнеп алгаар дээн
мен.
Сардаана, Сардаана
Сагыжымда аалга сен.

Владимир СЕРЕН-ООЛ.

БАЛЫК МҮНҮ

БАЛЫК МҮНҮ
Чакпа чайып.
Чаңнаштаан калыргылар
Турум сугда
Туразында чемнеп турлар.

Сымыткымыжымны
Сымыладыр оюлай ыаптым.
Кезек болгаш
Хемертен-не шеле берди.

Ушта тыртыкан —
Улуг балык аарташ дээн.
Оя-ла дорааи
Одаргашташ паштаанган бис.

Якут өңнүк
Ямбылаанын мактаны-дыр:
— Амданымыңга
Аксың иштин чиртип
алдың!

Олег СУВАКПИТ.

Якут АССР-ниң Күрүне университединиң студентилери Тыва республикага ноян. Кызылдың башкы институдунуң студентилери-биле арга-дурумчалыын солунун чораанныр. Оларның чүүлдүүн идепкейлиг киржикчилери. Оолдар, кыстар боттарының уран талантызын Кызылдың уран чүүл училищезинге болгаш өске-даа черлерге көргүзүп, тыва өңнүктерииге бараалгаткан.

Якут студентилериниң танцы бөлүүнүң киржикчилери сайын турда оларны О. Охемчик чурукка тыртыргаи.

„КАДАЙЛЫГ КҮДЭЭ“—ТЫВА СЦЕНАДА

Тываның хөгжүм-шиин театрының артистери А. Кузнецов биле Г. Штайнның «Кадайлыг күдээ» деп шинээн кызыгчыларга баштай бараалгаткан. Ооң соонда Тес-Хем, Эрзин районнарының чонунга көргүскен.

Шинээн режиссёру И. Т. Комбу бодунуң бодалдарын авторларның күзел-бодалдарынга дүүштүр тургузуп, ооң философиялыг утка-шынарын амыдыраа-биле дүүштүрүп шыдаан. Бистиң үевисте, бирле хоорайга, кижиниң моральдыг мозу-шынарынга холбаан болуушкунну көргүскен.

Көжеге ажыттынар. Училище директору Е. Морозовтун (аныяк артист М. Чадамба) бажыңынга куда дужуренииң белеткелиндеи бүгүде болуушкун эгелээр.

Хоорай чагыргазының даргазы Мамонтов, ооң уруу Светлана база училищениң ажылдакчызы Стукашина ышкаш, чон хөлегезинге сыныып алгаш, кажар арга-биле чүгле хүндези амыдыралын сүргү, инитилелдиң оруундаи дашкаарлаар кижилерни сойгалап көргүзери шинээн кол соруулгазы болу берген. Слабодюк, Нина, Катя үгбай, Зоя Лепестикова, Слава болгаш өскелер-даа чонуун өмүнээлиидеи амыдыралга ажылга мооидак болган четпестерге удур шынгыы демиселди чоруткаңының түңнелиидеи. Мамонтовтун бөлүүн сойгалап шыдааннар.

Шинээн кол маадыры Евгений Морозов дээн артемиг, башкы училищеииниң директору. Даштындаи эскербес кижи Морозовка бүгүреп, ооң ажыл-чорудулгазын түүлдүгүнүп мактап болур. Ол дугайында Морозовтун бодуун сестери бадыткал боор.

— Мен хуумда чүгле документтиг бүзүрүүр кижи мен — деп турар.

Ооң алгаш коорге, бодуунуң ийи карааига боду бүзүревес. Кижиге бүзүревес чорук амыдыралга дыка шаптыктыг «халдавырлыг аарыг». Ынчангаш кандыг-даа кижи амыдыралдың бергелериие бүзүреидеи отчугажын өжүрбейн кижи бодунга шыгыы негелделиг болуру бергелерден үштүнүп үнериие чугула. Үк соруулгазы туюлунга чедирип, боттарының күзелин чедип аар дээш Слабодюк, Нина, Катя үгбай шыгыы демиселди эгелээрлер. Демисел түңнелдиг боон доостур.

Шинээн каасталгазын чурукку Н. Каширов таарыштырып кылган. Каастала үеиин байдалынга дүүжүп турар. Ынчалза-даа идик-хеотпээн кичээнгейге албаанны чуруккуунуң чедир көрбээнн болбайн канчаар.

Морозов — артист Монгуш Чадамба бодунга онаашкан рольдуң овур-хевирин авторнуң болгаш режиссёрнуң бодалдарынга дүүштүр бүгү талалар-биле сайгарып, чаа чедиишкиниг базымны кылып шыдаан. Шинээн үүнүп турарының дургузуунда — яазы-бүрү аажы-чанга, үе-шагнын дүшкүүрлүг кыска үеинде Мамонтов болган Стукашинаның дузаанга түттүнгаш, ооң эш-өөрүнүң деткимчеииге даянып, инитилелдиң херээжеңе бодунуң туружун тып ыдыралдың иштинде чидыг Мамонтовтарның барын бадыткан шыдаан.

Катя үгбай (артист Самба-Сүрүң Баир) аб сеткилдиг, кижиниг кижи, чонунга чоргаарланыр. Бистиң хүннерливистеги төлептиг иелериниң овур-хевирин Баир ол овур-хевирге «хешке кутkан» ышкаш коичүг таарыштыр ойнаан.

Келир үеиин башкызы, студент Нина (артист Анна Ширин-оол) Морозовтун баштайгы кадайы болганын бадыткаан паспортун көргүзер. Аныяк артист бо рольду чаа байдал-биле сайгарып ойнаан. Кижиге мегелеидир — эң-не үлүг согуушкун. Ол байдалга Нинаның алыспазы даарга, совет аныяк кыстарның турушкуун көргүскеии ол. Ол бадыткалды шинээрлеп шыдаан.

Зоя Лепестикова (артист Монгуш Дадар) шүүдүлеткен кыс. Бо овур-хевирии Дадар чедиишкиниг күүседкен. Слабодюк биле Славик Лепестиков оларның ролюн артистер Намчыл Дадар, Аракчаа Хертек чедимчелиг ойнап турар.

Морозов командировкалап чораап, паспортун чидирипкеи, чаа паспорт кылдыртып, алган. Ооң читкеи паспортун еске кижи тып алгаш, студент Нина-биле таныжып, мырыңай бадылажып алган болур. Ол удаваанда Нинаны каапкаш, дезипкеп. Ынчангаш Морозов «ийи» кадайлыг апаар. Херек дыркында мындыг эвес. Стукашина сөөлүнде улустуң мурунуна бодунуң буруузуун миннип, эттиирии аазап турар. Ийи дүштүк Морозовтан шуут чарлып, ийи тарай бажып чоруттар. А «кадайлыг» Морозов моон соңгаар бүгү-ле талазы-биле бодамчалыг чоруурун миннир.

З. НАМЗЫРАЙ.

ЭРТЕМДЕН ӨГ-БҮЛЕ

Минск областың Березиник районунда Васильевка деп кодээ суурнуң колхозчузу Даниил Лаптеноктуң өг-бүлезин эртемден өг-бүле деп адап турар. Лаптеноктуң ажы-төлү хары угда чыглып кээрге, ооң бажыңы шынап-ла эртемденнер бажыңы ышкаш апаар. Чүл дээрге, улуг оглу Николай—төөгү эртемнериниң кандидады. Минскиниң даштыкы дылдар институдунуң доценттиг. Ооң кадайы—эмчи, медицина эртемнериниң кандидады. Сергей биле Василий акызындан база-ла чыдып калбаанар. Оларның кайызы-даа философия эртемнериниң кандидаттары.

Даниил Лаптеноктуң азырап алган оглу Иван Тимохович еске орукту шилип алган. Ол — Совет Армииның полковниги, шериг эртемнериниң кандидады.

Даниил Лаптенок болгаш ооң өгбелери шаанда бай помешикке хөлөчиктеп чорааннар. Чер-чуртунга олар шарлап картындан идик кылып аргымырынга кончуг алдарлыг турганнар. Ынчангаш оларны Лаптеноктар (Шарлап-идиктиглер) деп шолалай берген. Оларның ол шолазы сөөлүнде барып фамилия апарган.

Даниил Лаптенок барык үжен чыл иштинде колхоз дараалап келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының үеинде Лаптеноктарның бүгү өг-бүлезин шуптуг—дөрт алышы биле үш үтбашкы — чонунуң өжээн негекчилери партизаннар-биле кады гитлержилерге удур кам-хайыра чок дайылдажып турган. Николай ынчаарда улуг партизан каттыжылышкынының комиссары, а дунмазы он харлыг Вася Лаптенок — бичии разведчик боон турган.

Ам үеде тос миллион чурттакчылыг Белоруссияда 17 000 ажыг эртем ажылдакчылары бар, тодаргайларга ук республиканың беш дугаар чурттакчы бүрүүг-ле эртемден боон турар.

Вячеслав ВОЛЬСКИЙ. (ПМА).

ФЛЮОРОГРАФИЯ

Эмчиниң күзээшкини

Кандыг-даа аарыгны баш удур болдурбас хемчегерии боттандырар соруулга медицина ажылдакчыларының мурнунда салдынган. Сөөлүг үеде өкпе туберкулёзуун шуут үзүткаар талазы-биле чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг хемчегериии калбартып, аңаа удур тарышкын ажылын, шинчилгени чорудуп турар.

Тоож чок чедүдүг, тыныш бачыдаарын, эът панирин, шагзыраарын өкпе туберкулёзунуң башкы демдектери кылдыр чамдык кижилер санаар. А херек кырында чүгле ол эвес, чамдыкта өкпе аарының кижиниң бодунга билдиртпес чылдагааннары база турар. Бодун кадык мен деп санап чоруур кижилер аңаа таварылга боон рентгенге шинчиидип көөрге, өкпе туберкулёзундан аарый бергеи болгулаар таварылгалар тургулаар. Иланғын улгады бергеи улус назы-хары кырый бергенинге чылдагааннаар аазаш, эмчиге-даа барып шинчиитпейн үр-ле чедүрүп. Ындыг кижилер чүгле ооң үүнүп келгенин эмчидеп бо-ла айтыра бергилеер.

Бир эвес кулаа кап кадык кижиге болза, суг кулакче кире бергенде анчыг болгадаг, аймык чок. Кулак үдүнүң журнуу чарымда бичии дестек кегжирин сала-биле батып алгаш, ол талаже бажын ийлендирилекеш, кап удаа өрү шуреглаарга-ла суг төктүр бээр. Суг төктүр бээри билек баш иштинге анчыг байдал чидип каар.

Бир эвес ол хемчегии херелээрге-ёөл туружээ байдал хевээр чиглес болза, кулакты хере тыртказа, бичии мяң бажыңга арыг хевең ораагаш, ону кулак иштинче суг, мында сууну сынырип кааптар. Кулакты хере тыртар чорук кулак иштинии өөр-бүүр үдүн хөңдүрериие ажыктыг.

Кулак иштинге куйзурак көөдей бергеиде кулакче суг кирген таварылгада ооң үзээн аймыгдыг байдал турбустунуп болур. Чалдыкта кулак куйзурааи ооң үдүн шуут дүй чыдылаар, кулакты шуут «бөөшкүннелтер» болгай. Ындыг таварылгада «бөөшкүнүүге» хемчегилге түле бар болза, ол кулактың дыңнаары үреибес. Кажан суг кире бээрге демги куйзурак «бөөшкүн» хөөй бээр болгаш дыңнаары турган хемчег үтту шуут дүлаптар. Ындыг ыяы-биле кижиниң бир талакы кулаа суг хиргемнеидеп хемертеп дүлеилеп каап, кадыкка хора чедирип болур. Ынчап баргаида ону мяп-ла эмчиге көргүзер, а эмчи ол «бөөшкүннүү» ап кааптар.

Кулак куйзураан эмчилер чыдыг суг-биле өштеп кааптар. Куйзурак эмин эрттир када бергеи болганы-биле ол арга дүлеилеваан барып болур, мынан куйзуракты бөштей шыгыдар апаар. Ону кымырда кижиниң хаза-бодунуң температуразын хире чыдыдып каап он бөлүү водород эгилдирип кулакче дамдыладып турган, ону үш-дөрт хонук иштинде кымыр. Ол үе эртинже кулактың дүлеилээри кежек када дорайтай берип ыяат чок, чүге дизе, куйзурак шыгааш хөөп турар болгей. Ынчаар шыгыдып алганының соонда ол чыгыг суг-биле демги куйзуракты чүл кааптар. Оон кулактың дүлеилээри чибе бээр.

Ортаакы кулактың үдүнде хоочурап аараан кижилер кулакче суг киирбезин кичээнгейлеп чоруулар. Ындыг кулакче суг кире бергеи аарып чоруур черии кедередип болур.

Ындыг кижилер чүмарда азы бажын чүрүүде аслелиннеп каап хөөң-биле кулактарын бөөшкүннеп алыры чугула. Бажын чүгаай кургадын алаш, демги хөөңнии үштүп каапкаш, оон ораңнга бордуг спиртке оттуруп каап өске хөөң-биле бөөшкүннеп алыр. Ол болза кулактың үдүн дезинфексилээрииге ажыктыг. Бир шак болгаш демги «бөөшкүннүү» база-ла ап кааптар керек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

СПЕЦИАЛИСТИҢ СҮМЕЗИ

АЗА-ОГУ БОЛГАШ ООҢ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

Аза-огу болза 40—50 см бедик сыптыг, хөй чылда үнер сиген болур. Ону чазы чаа үнүп келгенде мал азыок чиир. Чаа-ла баш тыртып, чечектелип турда кезип алырга, малга эки чем болур.

Чемниг быжа бергенде аза-огу хойга болгаш өшкүге дыка айымдыг апаар. Ооң чидиг баштыг чемниг чүгле хойнуң дүгүнге падалы боор эвес, харын-даа кешти одуп, зэтче ханыпаи киргеш, малды өлүрер. Чижээ. Дуржулга станциязынга 1966—1967 чылдарда аза-огу кадалганындан муң баш хире хой өлген.

1968 чылда чайын кандаашкын болганы-биле аза-огу чем тыртып, четчип быжын шыдаавайн барган. Ынчангаш ол малга айыыл чок болган.

А бо чылдың чазы өл-шыктыг болган. Хөрүүнде өл-шыктың куралвазы улуг, ооң аңгыда, майның соңгу хонуктарында аазап каш суггур чаашкыннар артканзын. Ооң түңнелиидеи аза-огу ам безин чечектелии эгелээн. 2-3 неделя эртер болза-ла, ооң чемниг быжа боор. Кылган санаашкыннарны ёзугаар алырга, чаңгыс гектар черде аза-огунуң 2—2,5 миллион чемништери бар болуп турар. Ол хойга кайы хире үлүг айыылдыгыл дээрии бодап көөрү берге эвес-тир.

Аза-огунуң оиза хораалыг чүвези чүдел дээрге, ооң чидиг баштыг чемништери аазап каш айларының дургузуунда черже тоглап душпейн, сывынга олчаан турары болур.

Аза-огу-биле демисеживиниң үре-түңнелдиг хемчегелериниң бирээзи болза, ол чаза чечектелии эгелеп турда, дедгем шөлдерии сиген кезер машина-биле болгаш комбайнбиле кестирери болур. Дуржулга станциязы аза-огу үнген участокторлуу кестирерии июнь 16-да эгелээн.

Демиселдиң ооң өске база-ла үре-түңнелдиг аргазы болза, аза-огу үнген участокторга чылгыны болгаш мыйыстыг бода малды доктаамал кадарары болур. Кажан аза-огунуң чемниг быжа бергенде, ол участокка мал кадарарын сокпадыр. Чүге дээрге, аза-огунуң быжа берген чемниг черже дүжерге, ону малдар дабаны-биле довураиче хөме базып каапкаш, ынчангаш дараазында чылын аза-огу база-ла эңдере үнүп кээп болур.

Аза-огу эңдере үнген одарларны амгы үеде доп-дорааи кестирери эргежок чугула. Ону чүгле чогуур үеиинде кестирер чорук дуктуң чидириин болгаш хойнуң өлүн ырааларын чайладып болур. Кестирер үеиинден ийи неделя хире озалдай бээр болза, ажык чок апаар. Аза-огуиуң чемниг быжа бергенде кестирерге, ооң чидиг баштыг чемништерии хой чиитерге, иштинге баргаш, хырынны болгаш шөйүүдүлерии үреп, малды каражага чедирип болур.

В. САХАРОВСКИЙ, Тываның нөдөө аныялгыйының дуржулга станциязының мал чеми бүдүрер кидишиниң эргелекчизи.

КУЛАКЧЕ КИРГЕН СУГ

Эштин азы чүнүл турда кулакче киргеи суг аймыгдыг бе дээрии эмчидем бо-ла айтыра бергилеер.

Бир эвес кулаа кап кадык кижиге болза, суг кулакче кире бергенде анчыг болгадаг, аймык чок. Кулак үдүнүң журнуу чарымда бичии дестек кегжирин сала-биле батып алгаш, ол талаже бажын ийлендирилекеш, кап удаа өрү шуреглаарга-ла суг төктүр бээр. Суг төктүр бээри билек баш иштинге анчыг байдал чидип каар.

Бир эвес ол хемчегии херелээрге-ёөл туружээ байдал хевээр чиглес болза, кулакты хере тыртказа, бичии мяң бажыңга арыг хевең ораагаш, ону кулак иштинче суг, мында сууну сынырип кааптар. Кулакты хере тыртар чорук кулак иштинии өөр-бүүр үдүн хөңдүрериие ажыктыг.

Кулак иштинге куйзурак көөдей бергеиде кулакче суг киргеи таварылгада ооң үзээн аймыгдыг байдал турбустунуп болур. Чалдыкта кулак куйзурааи ооң үдүн шуут дүй чыдылаар, кулакты шуут «бөөшкүннелтер» болгай. Ындыг таварылгада «бөөшкүнүүге» хемчегилге түле бар болза, ол кулактың дыңнаары үреибес. Кажан суг кире бээрге демги куйзурак «бөөшкүн» хөөй бээр болгаш дыңнаары турган хемчег үтту шуут дүлаптар. Ындыг ыяы-биле кижиниң бир талакы кулаа суг хиргемнеидеп хемертеп дүлеилеп каап, кадыкка хора чедирип болур. Ынчап баргаида ону мяп-ла эмчиге көргүзер, а эмчи ол «бөөшкүннүү» ап кааптар.

Кулак куйзураан эмчилер чыдыг суг-биле өштеп кааптар. Куйзурак эмин эрттир када бергеи болганы-биле ол арга дүлеилеваан барып болур, мынан куйзуракты бөштей шыгыдар апаар. Ону кымырда кижиниң хаза-бодунуң температуразын хире чыдыдып каап он бөлүү водород эгилдирип кулакче дамдыладып турган, ону үш-дөрт хонук иштинде кымыр. Ол үе эртинже кулактың дүлеилээри кежек када дорайтай берип ыяат чок, чүге дизе, куйзурак шыгааш хөөп турар болгей. Ынчаар шыгыдып алганының соонда ол чыгыг суг-биле демги куйзуракты чүл кааптар. Оон кулактың дүлеилээри чибе бээр.

Ортаакы кулактың үдүнде хоочурап аараан кижилер кулакче суг киирбезин кичээнгейлеп чоруулар. Ындыг кулакче суг кире бергеи аарып чоруур черии кедередип болур.

Ындыг кижилер чүмарда азы бажын чүрүүде аслелиннеп каап хөөң-биле кулактарын бөөшкүннеп алыры чугула. Бажын чүгаай кургадын алаш, демги хөөңнии үштүп каапкаш, оон ораңнга бордуг спиртке оттуруп каап өске хөөң-биле бөөшкүннеп алыр. Ол болза кулактың үдүн дезинфексилээрииге ажыктыг. Бир шак болгаш демги «бөөшкүннүү» база-ла ап кааптар керек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

«Енисейге эштин ойнаи,
Эрзин садка чечек сүзүп,
Кана-даа бол чораанымда
Хаваадыг хүн мени нагбас»...

Чайгы ыяш хүннериин кажан түлүк үеэи келген. Арыг аташ, хүн, суг — кадыкшылдыг кажыктыг кижилерииге эки билир. Бо хүннерде Улуг-Хемиин, Каа-Хемиин эриктеринде эжиигеп, ыяш хүнгө эът-кежии кара-хүреп кыдыр деп дадыктырган кижилериин кайызын ол дээр. Ылаңгыя ыяштанар хүннерде эжиигеп, эът-кежии дадыктырган улус эриикке эңдерли боор.

ЧУРУКТА: Каа-Хем биле Бии-Хеминиң каттыжыпкан чери — Улуг-Хеминиң эриктеринде эжиигеп, дадыктырган улус.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУҢ фотоузу.

Спорт

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Четвертте «Хүреш» стадионунуң бут бомбүүнүң шөлүүге республиканың бирги чери дээш ийи-ийи дөрт команда ужурашкан. Бир дугаарында Чадаана болгаш Туран хоорайларының командазы шөлүге кирген. Маңаа чөөнхемчикчилер шүүргедеп, удурланыкчызын 10:2 санга уткан.

Дараазында «Динамо» биле «Строитель» командалары улашкан. Ооң динамочузарның аваңгыр аткаларашкыны-биле эгелеп, оюнуун башкайгы кезээн 4:0 биле доозукан.

Оюнуун ийиги кезээнде динамочулар туружун улам таарыштырып, 7 санны улаштыр киирген. Ынчангаш оюн 11:1 санга «Динамонуун» төлделгези-биле доозулган.

Июнь 18-те Шагаа-Арыгга Ак-Довурак хоорайның бут бомбукчулери аалдап кээп, улуг-хемчилер-биле ужурашкан. Аалчылар шөлүүн ээлеп, оюнуун башкайгы кезээн 4:0 биле доозукан.

Оюнуун ийиги кезээнде динамочулар туружун улам таарыштырып, 7 санны улаштыр киирген. Ынчангаш оюн 11:1 санга «Динамонуун» төлделгези-биле доозулган.

Июнь 18-те Шагаа-Арыгга Ак-Довурак хоорайның бут бомбукчулери аалдап кээп, улуг-хемчилер-биле ужурашкан. Аалчылар шөлүүн ээлеп, оюнуун башкайгы кезээн 4:0 биле доозукан.

Оюнуун ийиги кезээнде динамочулар туружун улам таарыштырып, 7 санны улаштыр киирген. Ынчангаш оюн 11:1 санга «Динамонуун» төлделгези-биле доозулган.

Июнь 18-те Шагаа-Арыгга Ак-Довурак хоорайның бут бомбукчулерии

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 тыва чадазылаттынган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 24 ВТОРНИК № 146 (7092).

Өртээ 2 көп.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

Коммунистиг болгаш ажылчыг партияларның июнь 5-тен 17-ге чедир Москвага боол эрткен делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери делегейниң хөй-ниитиниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Чер бомбурээниң бүгү диттериниң 75 ажы-дүңма партияларының төлээлериниң кириишкени Чөвүлел хурал коммунистиг шимчээшкинниң өйү келген айтырыгларын, делегей хогжудениниң амгы үе-чадазында ооң соруктаарып чугаалажыын корген.

Чөвүлел хуралдың ажыды болгаш ооң хүлээп алган документилери делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң империализмге удур демиселивге, коммунистиг болгаш ажылчы партияларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин бижиглаарыкта, антиимперналистиг бүгү күштерин сырый каттыштырарынга ооң улуг чедиишкинин кылдыр демдеглеттинип турар. Чөвүлел хуралдың бүгү талалыг, болур-тогуур, боттуг болгаш демократтыг белеткели-даа, Чөвүлел хуралдың эртиени эп-хуузунуң эп-сеткил каттыштырылганының байдалы-даа ол улуг чедиишкинни чедип алырынга дузалаан. Хамы болгаш принципиалдыг, ажыл-ишчи болгаш хостуг чугаалажылга түс-түс партияларның чугаалаткан айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарын болгаш үнелээшкиннерин дешпеп көөр арганы берген.

Амгы үени эртем ёзуулаар бүгү талалыг аналиатээринге үнделеэш, Чөвүлел хурал империализмге удур кады хөделиишкиннериниң дайынчы платформазын ажыддан кылган, маркизм-ленинининиң, пролетарлыг интернационализминиң принциптеринге делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыштырары дээш чаңгыс эп-сеткил-биле саналдаан. Бо платформа ажы-дүңма партияларның үндезин айтырыглар талазы-биле ниити туруштарын илергейлеп, ооң-биле коммунистериниң делегей армиязының түс-түс отрядтарының ажыл-чорудулгазының байдалдарын барымдаалап турар.

Чөвүлел хурал «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселивниң соруктаары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимперналистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин» деп документиниң хүлээп алган. Коммунистер, ажылчы чоннар дешпилгелиг бүгү күштер империализмге удур, ооң агрессия болгаш реакциыг политиказынга удур боттарын каттыштырар, чырык өртемчейниң бүгү черлериниң ол демиселивниң идепкейжилериин барымдаалаан хөделиишкиннериниң дайынчы программазын ол документиден тып алырлар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң дугайы» деп кыйтырыгны изиг энтузиазм-биле хүлээп алган болгаш алдарлыг юбилейнин төлевитир демдеглээрин ында кыйгырып турар. Ол документиниң хүлээп алган факт боду-ла принципиалдыг улуг ужур-дузалыг боол турар. Ленининиң адыг Улуг Октябрьның тиилелгезининиң сүлдези делегейниң социал овурун үндезинин-биле чаартаан, кижи төрелгетенниг социализмче болгаш коммунизмче эргилдезин демдеглээн революстуг эң улуг боттанышкынарының сүлдези болуп берген. Делегей социализминиң, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң бүгү дураскалгазы марксизм-ленининиң өөредигинин интернационалчы ужур-дузазын бадыткаан.

Кандыг-даа дайынга удур демиселивге марксизм-ленининиң, пролетарлыг интернационализминиң революстуг принциптерин быжык-биле камгалаарын, оларны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырарын, марксизм-ленининг теориязы доктаамал хогжудерин, ажы демиселивниң болгаш социалистиг нииттелдиң тургузуушкуунуң амгы дурыкулгазынга үндезилээш, ону түңнеп байдарын коммунистер боттарының соруктаары кыдыр көрүп турар дээрин кыйгырыгда демдеглээн. Марксизм-ленининизме өскерилген, коммунистиг шимчээшкинге хоралакчы, чарылдырыкчы ажылчорудулганы кылып, империализмге азыктыг кылдыр хөделип турар ККП-ниң амгы удуртукчуларының улуг күрүнезирек-шовинизмнең утланыышкынын акы-дүңма партияларның хөй-хөй төлээлерн принципиалдыы-биле шүтүмчүлээп.

Чөвүлел хурал делегей коммунизминиң марксизм-ленинизмге шынчызын, чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынны быжыглаарынга оларның күзел-соруунуң чайгылын чогуя бадыткаан.

Чөвүлел хурал «Вьетнамга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбынны хандырар» деп кыйгырыгны делегейниң улустарынга чоруткан. Бо кыйгырыг дээрге, Чөвүлел хурадда төлээлээп коммунистиг болгаш ажылчын партияларның амгы үе-чадада антиимперналистиг демиселивниң эң чидиг айтырыгының талазы-биле чаңгыс эвин» деп документиниң хүлээп алган. Коммунистер, ажылчы чоннар дешпилгелиг бүгү күштер империализмге удур, ооң агрессия болгаш реакциыг политиказынга удур боттарын каттыштырар, чырык өртемчейниң бүгү черлериниң ол демиселивниң идепкейжилерин барымдаалаан хөделиишкиннериниң дайынчы программазын ол документиден тып алырлар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң дугайы» деп кыйтырыгны изиг энтузиазм-биле хүлээп алган болгаш алдарлыг юбилейнин төлевитир демдеглээрин ында кыйгырып турар. Ол документиниң хүлээп алган факт боду-ла принципиалдыг улуг ужур-дузалыг боол турар. Ленининиң адыг Улуг Октябрьның тиилелгезининиң сүлдези делегейниң социал овурун үндезинин-биле чаартаан, кижи төрелгетенниг социализмче болгаш коммунизмче эргилдезин демдеглээн революстуг эң улуг боттанышкынарының сүлдези болуп берген. Делегей социализминиң, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң бүгү дураскалгазы марксизм-ленининиң өөредигинин интернационалчы ужур-дузазын бадыткаан.

Кандыг-даа дайынга удур демиселивге марксизм-ленининиң, пролетарлыг интернационализминиң революстуг принциптерин быжык-биле камгалаарын, оларны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырарын, марксизм-ленининиң

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Төнчүзү. Эгези 1-ги орыында).

онаалыр акша-хереңгинниң хемчээлин көвүдедири көрүнгеш, ынчаарга ажыглалга кирер түдүт черлеринге көрүнгеш шаннылга ажыглаар акша-хереңгинниң инити тускунуң 5 хуузундан ону ажырбас.

Бүдүүлелериниң болгаш еске-даа тудугларының тулуунга техниктиг төлевилелдериниң түдүт талазы-биле сметада көрүнгеш бот-үнези 2,5 миллион рубль болгаш оон ажыг болза, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери бадылаар. Эң улуг бүдүүлелерниң болгаш тудугларның техниктиг төлевилелдерни ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң кирип келгенин ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бадылаар. Айыткан тудугларның ханызын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге ССРЭ-ниң Күрүтүүү-биле кады чыл бүрүзе кирип турарын ССРЭ-ниң Күрүлгазынга даскан.

Эргижирей берген төлевилел-биле тудулар тударын болдурбас болгаш бүдүүлегниң эң ажыктыг болуун белдир, техник-экономиктиг көргүүтлерни экижидер соруулга-биле ол эргижирээн төлевилелдерге чогуур өскерилелерни ой-шаанда киперин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен.

ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге херек төлевилел, дилеп тывар ажылдарны 1971 чылдан эгелеп планнарда оларга бадылаан капитал салышкыннарның хемчээлинден хамаарыштыр хуузар-биле кылыр ужурлуг деп доктаатткан.

ССРЭ-ниң Күрүтүүү-биле дугурушканы ёзугаар, төлевилел, дилеп тывар ажылдың болгаш конструктор организацияларынга эргежок чугула бедик шынарлыг дерилгелерни, чепсек-херекселдерни болгаш материалдарны бүдүүн үндүрери планнарга баш удур көөрүн ССРЭ-ниң Күрлаларынга, ССРЭ-ниң Күрлаларынга, ССРЭ-ниң Күрлаларынга черинге болгаш ССРЭ-ниң чогуур министерстволарынга саналдаан.

Амгы үениң эртемнинин болгаш техникалының чедиишкинниринге дүүшкен, бүгүнниттинин чүүлүгүзүвүүшкүнүн алган, күш-ажылды болгаш бүдүүлегни ажыктыг организастаарынга эптиг тудулары, дериглери чогаатткан болгаш кылдырган, база хоорайлары болгаш чурттакчылыг пунктуларны чаагайжыды тударының төлевилелин чогаатткан коллективтериң ажылдакчыларын база түс-түс кижилерин шаннарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин 60 шанналын, оон иштинде 20 муң рубльдин 15, 10 муң рубльдин 20, 5 муң рубльдин 25 шаннааларын доктаатткан. Ол шанналарны чылдын-на тудугжу хүнүн таварыштыр тыпсыр. Төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларның коллективтериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын организастаары ажыктыг деп көрген.

• • •

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели оон-биле кады төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларның ажылдакчыларының күш-ажылының дугайында доктаалы база хүлээп алган. Тускай балансында турун турар төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларның ажылдакчыларынга (оон иштинде тудуг талазы-биле комплекстиг төлевилел, дилеп тывар болгаш артем-шинчилел институттарының эртем-шинчилел кезектериниң ажылдакчыларынга) күш-ажыл төлевириниң талазы-биле болуктерден хамаарыштыр кол шалың төлевирилерин тургузарын ол доктаалга көруп турар. Анда төлевилел болгаш дилеп тывар организацияны база эртем-шинчилел организациясының категориязын (эртем чалазы чок ажылдакчыларга) база киперер.

Төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларны база оларның салбырлары, а ол ышкаш шинчилел экспедицияларын база болуктерин үндүрүкчү болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның күш-ажыл төлевириниң талазы-биле болуктерге киперн-биле коргүүтлерни ССРЭ-ниң ол талазы-биле сонуургалдыг министерстволарының болгаш ведомстволарының киржилгези-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле Күрүне комитези, ССРЭ-ниң Сан министерствозу болгаш ВЦСПС-биле кады эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң киржилгези-биле ай хуусаала ажылдап кыпсаш, бадылаарын ССРЭ-ниң Күрүлүүнга даскан.

Дилеп тывар отряттарның начальниктеринге, бүгү тускай эртемнериниң улуг инженерлеринге, улуг экономистерге, улуг архитекторларга, улуг болгаш биче эртем ажылдакчыларынга, бүгү тускай эртемнериниң инженерлеринге, экономистерге, архитекторларга болгаш еске-даа ажылдакчыларга күш-ажыл төлевириниң талазы-биле болуунден база категорияларынан хамаарыкка чокка чангыс ай кол шалың төлевирин тургускан.

Геология экспедицияларының болгаш болуктерниң ажылдакчыларының чогуур категорияларынга күштүг болуп турар күш-ажыл төлевириниң негелделерин төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларның шинчилел экспедицияларының, болуктериниң база отрядтарының ажылдакчыларынга доктаалып тургузар. Оон-биле каны төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларның шинчилел экспедицияларының, болуктериниң база отрядтарының үндүрүг ажылдакчыларының кол шалың төлевирин бо доктаал-биле доктаалыр.

Төлевилелдерниң эртем чалазы чок кол инженерлеринге болгаш еске-даа инженер-техниктиг ажылдакчыларга шалыңның планныг фондузунуң хемчээлинге кол шалыңның 30 хуузу чедир шалыңга немелде доктаалыр эргени тускай балансында турар төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларының ударуткучуларынга тывыскан.

Төлевилел болгаш дилеп тывар организацияларның ажылдакчыларының күш-ажылының төлевириниң чаа негелделерин ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң шинтпирлерин ёзугаар 1969 чылдың III кварталынан өтелеп боттандырып киперер.

Капитал тудугга херек төлевилел болгаш дилеп тывар ажылдарының күүседиринге төлевилел ажылдарының болгаш керээ ёзугаар хүлээлгелериниң талазы-биле доктаатткан планнан ажыг чагыларны күруне бүдүүлелериниң болгаш организацияларындан, а ол ышкаш кооператив организацияларындан болгаш колхоздардан хүлээп алырын төлевилел организацияларынга чөпшээрээн.

Тудуг объектилериниң бот-үнезин чиигедирин болгаш техник-экономиктиг коргүүтлерни экижидерин хандырар эң депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны, планнар болгаш чогалдын тургузар шинтпирлерни ажыглаары-биле холбаштыр тудугларның база дериглелдерниң чаңгыс ай төлевилелдеринге өскерилгелерни киперин төлевилел организацияларынга чөпшээрээр.

Тудугларга болгаш дериглелдерге херек демир-бетон, металл азы еске-даа тудуг конструкцияларын хереглээр дугайында айтырыгны оларны ажыглаарының ажыктыын, керээлиг ажылдаар министерствода болгаш чагыг кылыр министерствода чогуур бүдүүлге баазаларының база материалдыг курлавырларның бар турар байдалын барымдаалап тургаш, төлевилел организацияларны шинтпирээр ужуруут деп доктаатткан.

Капитал тудугга ажылдарны боттандырып, бот-орулга-чарылгага турар болгаш юридиктиг эргелиг болуп турар күрүне-төлевилел, дилеп тывар болгаш эртем-шинчилел организацияларынга 1965 чылдың октябрь 4-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң № 731 доктаалы-биле бадылаан күрүнеиниң социалистиг улегпур бүдүүлге черлеринин дугайында дүрүм күштүг болуп хамаарыжыр.

Капитал тудугга херек ажылдарны боттандырып турар төлевилел, дилеп тывар болгаш эртем-шинчилел организацияларын планнаашкынның база экономиктиг ядыг беришкининиң чаа системазынче шилчидери ажыктыг болуур деп санаан.

Партийжи өөредилге

ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

СЭКП Эрзин райкому районга партия интизиниң өөредилгезин организастаар турүүскан. Анаа партия эге организацияларының секретарьларын, олардың оралакчыларын болгаш бюро кежигүннерин хаара тутпаан. Өөредилгеэн ай санында бир катап бүдүп хуу эрттирип келген. Ынчүүр лекцияларның темаларын, семинар кичээлдерин, дүрүмүнге солуулгаларын, өөредилгенниң болуур хүнүлерин, ветеранларны болгаш ажылдакчыларын СЭКП райкомунуң бюрозунга бадыладаан.

Бо эрткен өөредилге үезинде кадрлар-биле ажыл дугайында, коммунистерге партия даалгаларын бээр болгаш ону күүседиирер дугайында, партияга хүлээп алымшкын дугайында, аныяк коммунистер, кандидаттар-биле ажыл дугайында дуржулга солуушкуну болгаан.

Партия ажылында ленинчи стильдиг, кадрларны шилип, таварыштыр тургузарының болгаш кижизидеринин дугайында семинар кичээлдерин эрттиргеш. Ылаңгыя партия ажылының ленинчи стилиниң дугайында семинарга 17 кижи чугаалажылышкынга эки киришкен.

Кадрларны шилиир, таварыштыр тургузар болгаш кижизидер, социалистиг чарыштыг организастаар, хөй-ниитин организацияларынга партийжи удуртулганы хандырар, партия Уставының негелделерин сагыыр, партия хуралдарын белеткээр болгаш эртиирер дугайында, партияга хүлээп алымшкын дугайында лекцияларны хөй удаа кылгылаан.

Лекцияларга теоретиктиг база экономиканга холбашкан айтырыгларны, бүгү делегей байдалын, партияның болгаш чазактың үндүрүп турар доктаалдарын, шинтпирлерип семинарларга, хуралдарга лекциялар кылдыр дыңнакчыларга оларның-биле сүмележип көрүп тургаш, кылып тургулаан.

Бо өөредилге чылында аныяк коммунистерниң школазын база ажыктаан, анаа 88 аныяк кижи хаара тутпунган. Оон өөредилгезин кварталда ийи катап эрттирип турган. Партия активиниң болгаш аныяк коммунистерниң школалары өөредилге программазын долуулу-биле күүсеткен, өөредилгениң идейлиг, организастыг деңгели мурнуку чылдардан бедик болгаан.

Өөредилгеге хаара тутпунган, чижээлээргe, кижи эвилелгенниң чанында партия эге организациязының секретары Ф. Бегза, «Коммунизмче орук» колхозта А. Дамдыкмн, Ленин аттыг колхозта С. Ондар, «Мөрен» колхозта Д. Ондар, райпода К. Яндал, «Чаа орук» колхозта З. Соян оларның кичээлдерге өөредилгеэн алган чүүлүү ажыл-херекке холбаар дээш кызымак ажылдап турарын демдегээр херек.

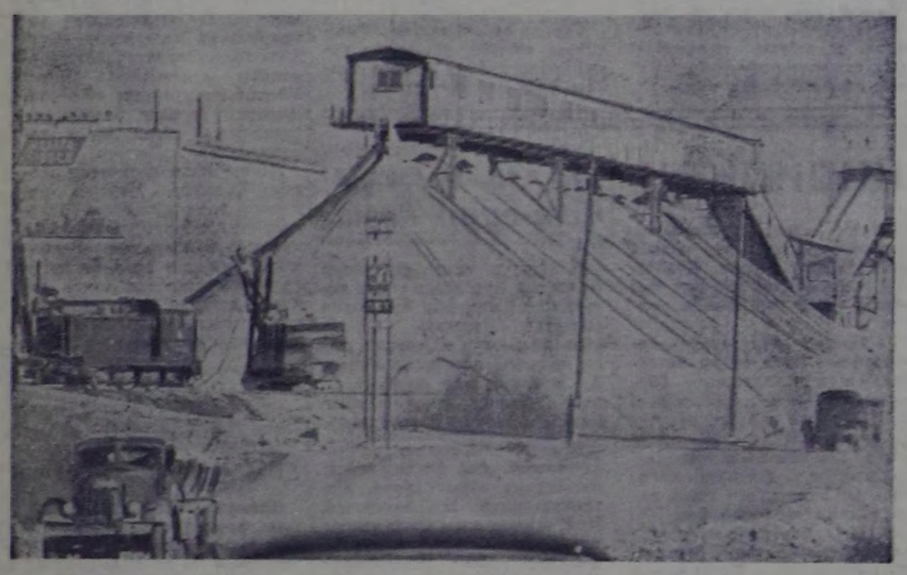
1969 чылдың июнь 5-те районда мурнакчы ажыл-агыйлыг — «Чаа орук» колхозка партия эге организацияларының секретарьларының, олардың оралакчыларының болгаан чаңдын бюро кежигүннериниң өөредилгезинин түңнел кичээлин кылган. Планда көрүнгенин ёзугаар ол колхозтуң ажыл-агыйының перспективтиг хөзүлдевиниң дугайында плетнеядп колхоз башкаар черинин харгазын эп С. Сакты-Сюрюң делгереңгей, биледингири-биле кылып берген.

Үндүрген шинтпирлериин күүседиирин хынаарын «Коммунизмче орук» колхозта партия эге организациязының канчаар боттандырын турарының дугайында парторг эш А. Дамдыкмна, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ооңга үтүштүр алган социалистиг чарыжының күүсеттинин турарының талазы-биле Ленин аттыг колхозтуң партия эге организациязының секретарының орлакчызы эш Н. Эгерин плетнеядерин түңнел кичээлдиң кирижиилери дыңнаан.

Түңнел кичээлдиң кирижиилери Бай-Даг кодээ Советтиң чанында библиотеканың ажылы-биле танышкан болгаш машина-трактор гаражын, хөөү турлаан, районда мурнакчы хөйжү бригадаларда — төрүүр 100 хойдан-на 100-101 чедир хураганнарны камгалаан алган. К. Ынаалай, А. Соян оларның бригадаларының ажылы-биле танышкын, кыштагларны, хөй кыргымыр черлерни дериң тургускаанын танышкан.

Ам бо хүнүерде келир өөредилге чылында белеткенир талазы-биле ажылдар өгеазын болгаш ону чедиишкинниг чорударынче улуг кичээнгейни салган бис.

А. АРАКЧАА,
СЭКП райкомунуң инструктору.

КАРЕЛ АССР. Питкирантының даш болбаазырадыр эргелелиниң бедик шынарлыг кыдыр үүреектеп болбаазыраткан дажын ажыглаваан хире чаңгыс-даа улуг тудуг Москвада чок. В. И. Ленин аттыг метрополитенни, Кремльдиң съездилер Ордузуун, Останкинонуң телесуургазын дериң тударынга ону база ажыглаан.

Питкирантының даш болбаазырадыр эргелели эң бөлбаазын техника-биле чедеглеглеген бедик механизастаттынган будүүлге чери. Бо чылын оон ажылчыннары болгаш тускай эртемнигерн пайысылалдың тудугларынга хереглээри-биле 425 муң кубометр дашты үүредип бээр.

ЧУРУКТА: даш болбаазырадыр эргелел.
С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫМ-ДАА ДЭЭП БОЛБАС

Июнь 16-да Шуурмакта № 1 хойжу бригадага кыргыкчылар болгаш еске-даа малчыннар 68 кижи чытлып келген. Ол болза Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады эш И. Давзуруң бригадирээн хойжу бригаданың хой-жуларының мал семиртир чайлаанның төп турлаа-дыр.

ССРЭ-ниң чазаанның Кытат-Улус Республиканың чазаанга Медегелеп-биле чыылганнар танышкан.

— Бистер улуг кытат улус-биле наймааны быжыглаарының оруунга туруп келген болгаш туруп-даа турар бис. Ынчалза-даа Мао-Цзэ-дуннуң болүү улуг күрүнеэнрек политиказын барымдаалап, бистиң ыдыктыг кызыгаарывыс дугайында янзы-бүрү өөрүкчөңгээлиг оралдажыышкынларны кылып турар-дыр. Маочу бөлүк оон чүнү-даа чедип ап шыдавас. Бистиң кызыгаарывыска кым-даа дээп болбас. Ол дугайын Совет чазактың Медегелинде өттүр-ле айыткан-дыр. Ону бүрүү-биле деткип тур мен — деп, коммунист эш Комбу чугаалаан. Ол ышкаш еске-даа санаа берген эштер чазактың Медегелиниң ийи чүүдүгүнүшкүн-биле хүлээп ап, хой кыргыддазын дүрген доозар, чайлагаашкынны, сиген кеширгеп органнаастыг чорудар дугайын чугаалап турганнар.

Шын ыңдыг танылыглалар ийи, үш дугаар хойжу бригаддарга база болгулаан. Коммунистиг партиниңың болгаш Совет чазактың тайбыңга мнакшылдыг даштыкы политиказын колхозчулар бир эң сөткилдиг деткээн.

О. КИМ.

Херээженнерниң бүгү-тыва хуралынга уткуштур

Кичээнгейни кижизидилге ажылынче

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейинге төлептиг ужуражыры-биле Чөөн-Хемчик районнуң ажылшчы херээженнери алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш хөй ажылдарны кылып турар. Херээженнер чөвүлелдери оонуң оргузуунга организасс-массалыг ажылды күштелдирген.

Ажыл-агыйның, культура тургузуушкунунуң бүгү ажыырларында херээженнер идепкейлиг киржип турар. Районда 20 херээженнер чөвүлелдеринде 50 секция, 43 бөлүм ажылдаан, оларда 538 херээженнер даараныгага, аргыларга, янзы-бүрү чемнер кылырынга өөренгеннер. Ишкин, Чадаана, Баян-Тала кодээ Советтериниң чанында чөвүлелдер эки ажылдап турар. Херээженнер чөвүлелдери агитквартираларга В. И. Ленинниң доочу нимнарын өөренирин, ленинчи темага лекция, беседалар чорударын эки организастаан.

Херээженнериң өөредилгезин Баян-Тала суурда № 3 агитквартира (удуртукчузу М. Долгат), Алдан-Маадыр суурда № 5 агитквартира (А. Монгуш), Бажың-Алаакта № 8 агитквартира (А. Монгуш) болгаш өскелер-даа үлегерлиг организастаан. Ол агитквартираларга В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралын ханызы-биле өөренимшаан, ангы-аңгы темаларга лекция, беседаларны организастап турар.

Чурттаганың культуразын кедүрер талазы-биле «Искра» колхозта Вера Борбакка удуртукан херээженнер чөвүлели кескү ажылды чорудуп турар. Амыдыралдың культуразын бедидерн ол чөвүлелдин ажылының кол үндезинн болу берген. Суур чаагайжыдылгазы сөөлгү ийи чылдарда кескүзүү-биле экижээн. Чүгле бо чылын беэнн 1600 ажыг киш, бажыңнар чанында чечектер олуртунган. Юбилейлиг чылда Ленин кудумчузунуң чаагайжыдылгазында онза кичээнгейни утпаадырган. Агитквартираларның ажылы багай эвес. Ленинчи номналды ханызы-биле өөренири эки организастаттынган. Чөвүлелдиң активтилерн бижыгаттырган бажыңнарының арыг-шевер, культурлуг байдалын доктаамал хынап, агитквартираларның чарыжының түзелгин үндүрүп турар. «Эң эки агитквартира» деп вымпелди Аза-чурттуң Улуг дайынының киржиичизи Монгуш Амаа удуртукан агитквартира чаалаан алган.

Бажың-Алаак суурнуң чурттакчыларының культурлуг амыдыралы бедээн. Малчыннарның культурлуг чурттазгазын бедидерниге херээженнер чөвүлели дуалаар кассаны малчыннар ортузунда тургускан. Оон комиссиязы чыгдынган акша-биле эдилелдерни хереглел ёзугаар саткаш чедирип берип турар. Организакчы ажылдың ачызында колхоз будүүлгезинде ажылдавайн турар херээжен эштер чок. Ногаа культураларын тарып өстүрериниң ажылы калбарган. Оон-биле кады херээженнерниң ынити хуралдары квартал санында болуп, дыштанылга кежээлерин, мурнакчылар, хоочун иштиң кижилери-биле ужуражылгаларны, диспуттарны, вомчулгаларны эки белеткелдиг эрттирип турар.

Чадаананың № 1 уруглар ясли-садының эргелекчин эш А. Конованицына 20 хире чыл дургузунда чаштар кижизидилгезинниң херээнге баравын болуп турар. Чылдын-на уруглар садындан школаже 30 хире кижини үдеп, оларның кижизидилгезин эки организастап турар. Хөндергей, Ишкин суурларда ясли, садтарның ажылы база багай эвес.

Келир үениң салгакчыларын кижизидерниге уруглар албан черлериниң четкизин ам-даа калбартарының айтырыгы четче шинтпирлеттинмейн турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда сезонныг ажылдаар ясли-садтар бар-даа болза, оларның ажылы ындыгла экижиивейн турар.

Херээженнер чөвүлелдериниң организасс-массалыг ажылында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер чайлаттынмайн турар. «Тывы» совхозтуң Теве-Хая, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырларында чөвүлелдериниң ажылы куду деңнелде. Аргалаар, ажылга четче үнмес, уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас, ог-бүлезинин культуразын кедүрбес иелер чок эвес. Херээженнер чөвүлелдери боттарының организасс-массалыг ажылын улам экижидип, кижизидиниге ажылынче доктаамал кичээнгейни салыр ужурлуг.

М. СЕВЕН.

Бир бөлүкте

Таңды районнуң «Революциянын чалбыжы» колхозунда ажыл-агый артелинде улустуң контрольга дузалаар бөлүк — четпестерни болдурбас хемчегелерни баш удур алыр, оларны чайладыр талазы-биле колхоз баштаар черинин болгаш партия организациязының шынчы дузалакчызы. Бөлүктүң колхозтуң кол бухгалтери Михаил Никитич Соломатов удуртуп турар.

— Бистиң бөлүктүң постуларын колхоз будүүлгезинниң бүгү адырларында бар. Трактор-хову бригадаларында постуларда Петр Суяпов, Терентий Кудрявцев, тудуг бригадазында Фадей Ильиных, Илья Казанцев, уруглар садында Зинаида Грудинина болгаш өскелер-даа хынаалдарны чорудуп, четпестерни болдурбазынга идепкейлиг киржип турар — деп, Соломатов чугаалаан.

Дузалаар бөлүк партия организациязының бадылаанын план ёзугаар ажыдап, улуг ажыл-херекти будүүлүп турар.

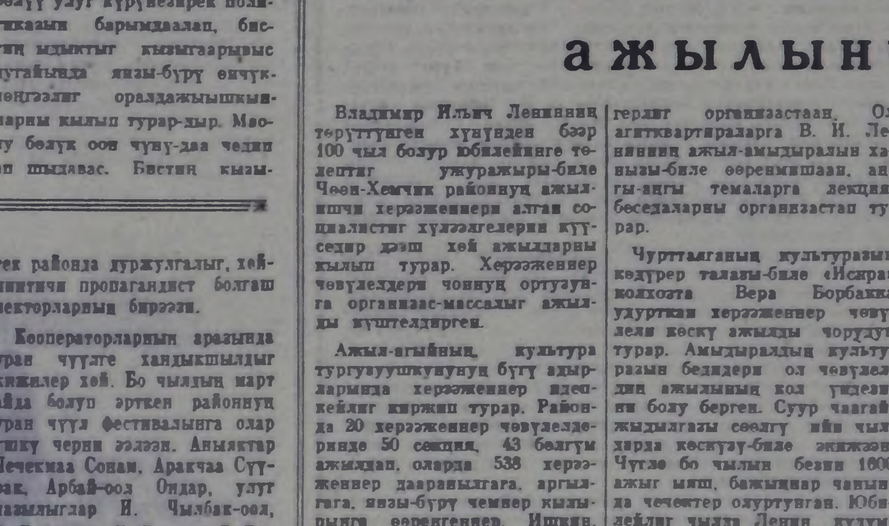
Часкы хову ажылдарының үезинде бригада бүрүзүнге ажылдап турган постуларның кежигүннери тарылгалы эң таарымчалыг хуусада, бедик агротехниктиг деңгелге эрттирер херекке төлептиг үлүүн киргген. Ажылды бичии-ле савадалы, урей кылышкын болуурга, постуга чугаалажып турган. Бөлүктүң даргазы эш Соломатов бригадаларны доктаамал эргип, оларның ажылын тодаргай удуртуп келген.

Тудуг болгаш дилиг материалдарының чарыгдалының дугайында чоокта чаа болган хынаалда үре-түнелдиг доозулган. Материалдарны камхайыра чок чарыгдаар, учёттуг болгаш отчёттуг шын эвес кылыр турары хынаалда үеинде илерээн. Бо талазы-биле айтырыгны дузалаар бөлүктүң хуралдарынга чугаалашкаш, четпестерни чайларының оруктарын айыткан.

Бо чайын улуг ажылдарны чорударын дузалаар бөлүктүң кежигүннери планнап турар. Оларга удаваас сүт-бараан фермаларынга барып, одарларны ажыглаан турарын, продукциянын үчёдүн хынаар. Оон соонда тарылганың чайгы ажаалдазының дугайында айтырыгны кичээнгейге ап, бригадаларның шөлдерине организастыг үүүшкүнүү кылыр.

Колхоз будүүлгезинниң улам ынайгы кежигүдезинге кескү каректыг, дыңнаавтыр кулактыг контролёрларның үлүү улуг.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Тожу районнуң херээженнерниң конференциязы болуун эртиен. Бо чурукта оон киржиичилери ажыл-ишке төлептиг, хөй-ниитичилер. (солагай талаадан) Елизавета Ловурак, Александра Ак, Маады Өлзай, Ольга Яковлева, Зоя Чамзы, Светлана Кенден, Анна Севна база олар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Ажыл-ишчи кижи бүрүзү Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуурун төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка бедик кедүрүүшкүнүт киржип, күш-ажылчы базыларын улам-на шыпкынчыткан. Чурттуң болгаш Тываның бүгү ажыл-ишчилери-биле бир демей, Бай-Тайга райпозу (башлаар черинин даргазы Б. Сарыглар, партия организациязының секретары Д. Бойдос) беш чылдың дөртку чылының эртиен беш айларында эки түңнелдерни чедип алган.

Коллектив беш айларның барааи саарылгазының планын 103,1 хуу, оон иштинде түрмектеп садар бараанларны 102,7 хуу, хөй-ниитинин чеменнилгезинин планын 111,4 хуу күүсеткен. Ол-ла үениң хургузунда планнан даңнаар 41 муң рубльдин бараанын саткан. А эртиен чылдың беш айларының күүседези-биле деңнээргe, 116,9 муң рубльдин бараанын хөй саттынган ийикпе, азы районнуң чурттакчы чонунуң бирээнниң садып алыр хереглели 9,6 хуу өскен. Садыгдан киирип алыр орудга 150 хуу четкен.

Садыгжылар арасында социалистиг чарыш калбаргаш. Оон түңнелин ай, квартал санында доктаамал үндүрүп, түнелекчилерге немелде төлевирин, шаннаалдарны тыпсып турар. Эртиен беш айларда бараан саарылгазының планын Шуй суурда көрээ садыг (эргелекчизи Т. Улуг-оол) 119,5 хуу, Тээлиде кежээки магазин (эргелекчизи М. Ламажык) 119,3 хуу, аш-чем магазини (эргелекчизи С. Аракчаа) 108,7 хуу күүсеткеш, чарыштың түнелекчилери болуп шыгаранныр.

Райпо баштаар черн болгаш кадрлар, кылдын кадрларны шын шилип алганындан ореламчыгдал дыка өөрээжээн. Магазин эргелекчилеринге мергежилгиг аныяк кадрларны дидим-биле шилип ап турар. Садыглаарының культуразы, санитарлыг байдалы база экижээн.

Бай-Тайга район ыал ажылагыйлыг. Ынчангаш малчыннарның негелделин ханцырарынга үш автолавканы быжыглаан, оларны девискээр айлыбиле хувааган. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында болгаш «Мурнакчы» колхозтуң бүгү малчыннарын ханцырып турар Иргит Чылбак-оол планын үргүлүү ажыр күүседип келген, а эртиен беш айларның планын 111,2 хуу күүсеткен. Н. Чылбак-оол коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп бедик ат дээш демисежип турар. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының доктаамал ажлчызы, чоланачы-садыгжы Н. Очур, Кара-Хөлде алгы-кеш хүлээп алыр белеткелчи К. Балган, «Совет садыгның тергинии» деп хөрек демдектиг чүдүүлүү С. Демир-Маадыр олар база мурнакчылар. Апрель, май айларда Тээли суурга беш удаа ярмарка организастаан, 20 муң ажыг рубльлин хереглел бараанларын чонга садыглаан. Ол массалыг садыглазашкын план күүседиринге идигин берген.

Хуучу кежигүнер киирип алыр болгаш ажылдаар чыгдазының ёзалазы-биле ажылдар чоруттунган. Бо чылдың хургузунда хуучу кежигүнге 100 ажыг кижинин киирни алган. 500 рубльдиң хуучу дадывырын чымыр турган болза, 1000 рубль болган. Хуучу кежигүнге киирер күзелдиг садып алыкчылар анда хөй болганында, ол ажыл уламчылаан турар.

«Чайын — шаналанды, кыжын— тергенин септе» деп үлегер чугаанын алыс уткажы Бай-Тайганың кооператорлары эки билир. Келир кыжын олар 1200 кубометр ыяшты хан белеткээн, оон чартымын садыг-магазинниринга чанында соортуп дүжүргеп, садыг четкилериниге септелге ажылдары эгелээн.

Райпо ажылдакчыларының оргузунда политмассалыг ажыл чогуур деңнелинде чоруп, план күүседизинге, ажылды эртемге үндезилеп чорударынга, совет салгының культуразын бедидериниге үлүг ролыүү ойнап турар. Коллективтиң бүгү кежигүннериниге политинформация неделязы бир удаа болуп келген. Делегей байдалынга болгаш ажыл-агыйда чедиишкиннерге ханцырышкан солуун айтырыгларны аңаа таныжары чаңчыл апарган. Дээди эртемниг аныяк кадрлар: экономист Антонина Оюржак, бухгалтер Сарыг-оол Чымба болгаш улуг бухгалтер Арбай-оол Ондар быжыг биликлиг пропагандистерге санадып, дыңнакчыларга тода тайылбырны берип турар. Марксизм-ленинизм өөренир кежээки школанын үшкү чылы чедиишкинниг деелулган. Оон пропагандизи Тээли ортумак школазының башкызы С. Хертек дыңнакчыларга быжыг биликтиг берип, үш чыл улаштыр ажылдаан. Эш Хертек районда дүржүлгелиг, хөй-ниитичилер пропагандист болгаш лекторларның бирээзи.

Кооператорларның аразында уран чүүлге ханцыкшылдыг кижилер хөй. Бо чылдың март айда болуп эртиен районнуң уран чүүл фестивалынга олар үшкү черни ээлээн. Аныяктар Чечекиза Сонам, Аракчаа Сүүрак, Арбай-оол Ондар, улут назылыглар И. Чылбак-оол, С. Халарбаа, Х. Таргын, Б. Бүлүң байлак талантызы-биле чонну магалаадып турар. Хөй-ниитинин коруи-чуруи кампалалында идепкейлиг киржип турар дружинниктер райпозда хөй. Олар өөлчөг санында дежурнийлаашкынче үнүп, арагчылар-биле, хулиганнар-биле шынгыы демиселди чорудуп келген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

КОММУНИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДА

Коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты эдилээн бригадалар, коллективтер, шурнакчы кижилер бистиң республиканда хүн бүрү ковудеп турар.

Эрткен кыш берге болза-даа, бригада малдың чаш төлүн алыр талазы-биле планын күүсетиген.

Бригадага бо бедик атты тыпсыр хүн комсомолчу ог-бүле Александра биле Успун-Дагба олар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары апарганнар. Бо аныяк кижилер ындыг бедик бүзүрелди канчап чедип алганкарын? Никтиниң малын кадарарынга олар чаа-ла дерт чыл чедип чоруурлар. Ындыг болзашкы, боттарының карак-кызыл күш-ажылының ачызында база шурнакчы арга-дүрмүлгени дептаажал шиңгээдип ап келгенниңден олар бедик көргүзүглерни дептаажал чедип ап турарлар. 100 баш хойга өнаштыр 90—100 чедир чаш төлдү эртиеп чылга чедир камгалап ап келгеннер. 1968 чылда совхоздуң дирекциязы Успун-Дагбага бир кодан эрээди хураганнар үзүп берген. Ам догдуларның ортумак деңзизи 45 кг чедип турар. Ооң бир бажыңдан аныяк малчын эртиеп чылын 1,9 кг дүмүү кыргып алган. Хөйжу Успун-Дагба ВЛКСМ Төп Комитединиң «Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнатнан.

Бригаданы хөөчун коммунист, бодунуң херээжиң ёзулуг мастери Оюмак Шагдыр билдилиг удуртуп турар. (Чуруита бригадир О. Шагдыр). Социалистиг чарышка бедик көргүзүглери дээш, «Шекпээр» совхоздуң бирги хөйжу бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывысхан. Орта чүгле бригаданың кежигүннери эвес, а совхоздуң бүгү хөйжулары чоргаарыамыр.

С. МОНГАЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Улуг үүлениң үези

Хая-даштыг кадыр даглар, хараганыыг ховулар. Оңгар-дескээр батқылаан ой-чиктер. Ээрерип бады келген Ээрбектиң одар-белчиктери ол-ла болгай. Шээр малга, ылаңгыя хойга тааржыр одарлар ында делгем. Бистиң «Кызыл тараачын» колхозтуң бүгү шээр малы Ээрбектиң ол делгем одарларында өзүп турар. Ук малды күш-ажылга ынакшылдыг, ажыр-дыжын бодавас ажылшчылер—хойжулар өстүрүп турарлар. Оларның карак-кызыл күш-ажылының ачызында ниитиниң малы чыл бүрүде өзүп турар. Бо чылдың көрге кыжында безин Ээрбек участогунуң хойжулары чүгле улуг хойну эвес, харын малдың чаш төлүн безин хоратпайн, бүрүн камгалап алганнар.

Бистиң участогувус колхуунда-ла хой ажылдыг. Ында ниитизин-биле 35,5 муң хире хой бар. Бо болза, колхозтуң экономиказының база бир кол адыры болуп турар. Эрткен чазын хойжулар 10,5 муң чаш хураганны камгалап алган болгаш менди доруктуруп турар. Ол бүгү мал 55 кодан үстүнген болгаш 4 хойжу бригадаларда туруп турар.

Колхозтуң хоочун малчыны, амыдыралының хой-хой чылдарын мал кадарарынга эртирген Алексей Карашпаевич Шыраптың удуртканы № 3 бригада хойжу бригадаларның бирги одуруунда чоруп турар. Ол бригада бо чылдың көрге кыжыныңда безин ниитизин-биле төрүүр 100 хойга онаштыр 95 хураганны менди камгалап алган.

Малды азырап өстүрериниң ёзулуг мастерлери бистиң участокта эвээш эвес. Ооң чижээге дараазында хойжуларны көргүзүп болур. Борис Даржаа төрүүр 100 хойдан 117 хураганны, Дага Лапка 111 хураганны, Алексей Шыырап 100 хураганны, Донгат-оол Аякпан 107 хураганны, Моңгуш Херел-оол 97 хураганны менди алган. Ол ышкаш кижилерни оон-даа хөйну адап болур.

Чазын бирги «дүжүттү» — хой оолдаашкының чедишкинниг эрттирдивис. Ам оон бээ-ла тудак чок кампания—кыргылда кидин түлүктеп турар. Ол доостурга, малчынарның ажылының чыл түнели үнер. Хойларның дүгүн чогуур өйүнде, чидириг чок кыргып алыр. Экя шынарлыг хой дүктү күрүнеге бээр дээш, Ээрбек участогунуң малчынары бүгү күжүн хой кыргыздазынче салган.

Дүк дээрге, колхозка шынап-ла «чымчак алдын» болуп турар. Эрткен чылын колхозтуң алган бүгү-ле орулгазының 70 хире хуузун хой ажылы берген. Хой кыргылдазынга улуг кичээнгей салып турарывыстың ужуру ында. Бистең кыргыыр улуг хойлар 25 муң ажыг. Бо ажылдың чиик эвези оон тодаргай-дыр. Колхоз бо чылын 70,8 тонна дүктү күрүнеге дужаар планныг. Ооң иштиинден 25 тоннаны июнь төнчүзүнге чедир сатказын турар ужурлуг.

Хой кыргылдазын Ээрбек суурнуң болуңга тургускан пунктуда чорудуп турар. Кыргылда агрегатында электриг 40 хачы бар. Ук пунктуну дерип белеткээри-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ам ында электриг хачыларның үзүктелиишкин чок ажылдарын хандырган. Ол ажылды участоктуң механиги Н. Иванченко багай эвес башкарып турар.

Дөгейликкен бистерни чидидер тускай кижи, кыргыыр хойларны даштын кажаадан эккеп бээр кижилер бар. Ынчангаш кыргыкчыларның ажылынга бичии-даа үзүктелиишкин болбас. Пунктуда бодунуң мастерлери база бар. Николай Бүрбү электриг хачы-биле хой кыргыырына он чыл чедип турар. Ону ам бодунуң херээниң ёзулуг мастери деп хөөрем чок соглеп болур. Ол алзын хой аныяктарны бодунуң ынак мергежилиге өөредип каан. Бо хүнерде база-ла үлегерин көргүзүп турар. Хой кыргыырынга Бүрбүнүң өөредип кааны аныяк эр Юрге Шаңнаан-оол эртиеп беш хонукта шүглүп үнген. Ол 22 харлыг, комсомолчу. Дуржулгалыг башкызы Н. Бүрбү 206 хойну кыргаш, 613 кг дүктү дужаап турда, Шаңнаан-оол ол-ла үеде 288 хойну кыргып, 900 кг дүктү дужааган. Хүнде 150 кг дүк. А нормазы 40 кг болгай. Барыкда 4 норма чедирип турар. Бо дээрге бистиң рекордувус-тур.

Кыргыкчыларның аразында Рая Бүрбү, Сат Кызыл-оол болгаш өскелер-даа үш норманы хүнде күүседип турвар.

Кыргылда пунктузунга ажылдың ниити орудулгазын дүргедедиргиже улуг кичээнгейни салган. Ында шуудулга хевирлиг арганы ажыглап турар. Кыргыттывган дүк дораан-на денээлекчиге баар. Денээлекчи болгаш учётчик ону денээлеп, бүрүткээш, саат чогу-биле чанындан сорттакчыларже дамчыдар. Ында база ийи кижи ажылдап турар. Көк-кыс Дажынмаа 4 чыл улаштыр классировщиктеп келген, чыл бүрүде тускай семинарга өөренип ап турар. Ынчангаш ол дуржулгалыг апарган. Ооң эжи Моңгуш Аля бо чылын чаа ажылдап эгелезе-даа, ажылынга идепкейлиг, кызымак болуп турар. Дүктү класс аайы-биле ангылап, арыглаашл, тускай үзүктээн черлерге салып турар. Ону тус-тус сорту-биле савалакчылар алгаш, тускай прессоке 150 кг денээлиг кылдыр тырып, шоодайлаар. Ооң соонда кипке адрезин, сорту-тун, денээзин тодаргай бижип. Дүк ынчаар-ла шуудулга-биле чүдүрүп чорударынга белен болуп үнер.

Кыргылда пунктузунда шупту 60 хире кижи ажылдап турар. Кыргылда кампаниязын кысха хуусаада доозары-биле участокта ажылдап турар бүгү-ле кижилерни: трактористерни, тудугжуларны болгаш дыштанып келген өөреникчилерни ол чугула ажылче мобилизастаан. Электриг хачы-биле амдыызында 30 хире кижи кыргып турар. Ам-даа он кыргыкчы херек. Ону колхоз баштаар черн Туравдан чорудуп бээрни аазаан. Машина-биле чергелештир, хол хачызы-биле кыргыырын база организастаан. Ында алды кижи ажылдап турар.

Ол бүгү кыргыкчылар хүнде ортумаа-биле 1500—2000 кг дүктү кыргып дужаап турар. Июнь 10-дан бөгүнге чедир 15 тонна дүктү кыргып дужаадывыс. Кыргылданы июль 20-де доозар деп планнаан. Бо кампанияны планнаттынган хуусаазында доозарывыс бүгү болдувар аргалары бистө бар.

Хойларны дүрген кыргыырының аргазын бистиң колхожка ажыглап болур турган. Чүге дээрге Бии-Хем районда «Өөк» совхоз хойларны чүгле ол арга-биле кыргып турар болгай. Ол арганы ажыглаары-биле «Өөк» совхозче кыргыкчыларны өөредип чорудар дугайында айтырыгны каш удаа тургузуп турган. Ынчаза-даа колхоз баштаар черн (даргазы эш П. В. Астафьев) ону боттандырарынга кичээнгей салбаан. Ооң башка бистиң дээре кыргыкчыларывыс хойну дүрген кыргыырының республика маргылдаазынга киржип болур турган ийик.

Хойну кыргыыры-биле чергелештир база бир чугула ажылды — чуулданы Ээрбек участогунда чорудуп турар. Хой чууру бистө дыка берге ажыл болуп турар. Чүге дээрге хойну чуурда, кодан-кодаңы-биле эжиндир сүрүттер чаа конструкциянның чуур черин колхоз кылдырып албаан. Ам хойларны чаңгыстап тутнаш, ийи шыырак кижи эмнинг сугже кинр октаарын ажыглап турар. Улуг күш үнер ол ажылда 7 шыырак эрлер ажылдап турар. Хой чуур чогумгалыг черни кылып албааны дээш буруу колхоз баштаар черинге онаажыры чугаа чок. Берге-даа болза, эргежок чугула болгалда, ол ажылды кылыр ужурга таваржып турар бис.

Ам малды чайлагладырының үези келген. Бис бо талазы-биле-даа аңаа олурбаан бис. Бо хүнге чедир 40 кодан хойну Ээрбек бажының, Улуг, Бичө Кара-Сугларның, Сугтуг-Хемнин, Эки-Оттуғунуң, Ачылыгның, Кургат-Адырның көктүг-шыктыг, чаагай оттуг хонаштарында чедирген.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга болгаш Совет Тывазының 25 чылынга төлептиг белекбиле ужуражыр дээш, Ээрбек участогунуң малчынары чаачаа чедишкиннерин чедип алырынга шиитпирлиг.

М. БАЛАШОВ,

«Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогунуң эргелекчизи.

АЖЫЛ ШУУДААН

Х. Багбыт олар хүн нормазын үргүлүг 130 хуу чедир күүседип турарлар. Хол хачызы-биле Ш. Кертикпен, Т. Айыраа, Х. Нава олар хүн нормазын 120 хуу чедир күүседип турар.

Бригадир Д. Доказ-оол, зоотехник Т. Арандол, ветеринар Т. Опул кыргылда пунктузунуң ажылдакчыларынга тайылбыр ажылын хүн бүрү чорудуп турарлар.

К. УСПУП.

Улуг-Хем район

«Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогунда хой кыргылдазы түлүктеп турар.

Кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Борис Бедик-Хүреңовна Допчут хамык ажылды хайгаарап, углап баштап турар.

ЧУРУКТА: Б. Допчут хүнде кыргыттынган дүктү учётчик-биле санап көрүп тур.

М. ЛОПАТИНИҢ фотозу.

Кыргылда

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбыры хой кыргылдазынга белеткел ажылын организастыг чоруткан, кыргылда пунктузуп ыяк дерээн. Пунктуда 35 хачылыг агрегатты тургускан, үш өрээл кажаанны тутканнар. Кижилериниң ажылдаарынга тааржымчалыг байдал хандыртынган.

Улуг-Хемниң оң талазында 2700 өшкүнү хол хачызы-биле кыргаан. Кадарчылар С. Байыр-оол, А. Хоюгбан олар 300 ажыг өшкүден 445—542 кг дүктү ап, экя түңнелдиг болганнар.

Хол хачызы-биле өшкү кыргыырынга С. Чанзап, С. Намчал, Е. Чолдай, С. Суурак олар хүнде 37—41 өшкүнү кыргаан мурнакчылар болганнар.

М. ТУЛУШ.

делегей бо хүннерде

Улуг ужур-дузалыг документилер

БЕРЛИН. (СЭТА). «Коммунистерниң делегей ужуражыышкыны бодунуң ажылын чедиишкинниг дооскан»—ындыг эге-биле АДН агентилел коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының доозулганының дугайында дыңнадыгны «Чаннык» деп демдеглел-биле дамчыткан.

АДН агентилел Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны болгаш «В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооның дугайында» Кыйгырыгны калбаа-биле таратқан.

Акы-дүңча партияларның делегей шуулганынга бараан болдурган материалдар ГФР-ниң радиозунуң болгаш телевиденнезининң дамчыдылгазының кол темазы болуп турар.

«Чөвүлел хуралдың киржикчилери «Амгы үе-чадада империализмге үдур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштерниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиндеп Кол документиниң хүлээп алган. Кремльдиң Георгиевский улуг залынга хуралдың түңнелинде делегейниң ажылчын ангызының гимнизи «Интернационал» хөй дылдарга дыңналып турган» деп, АДН агентилелдиң дыңнадыгында чугаалаан.

Хостуг немец аныяктарның Эвилелиниң Төп чөвүлелиниң ында ажыттынган VIII пленумунуң киржикчилери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң өөрүшкү-биле байыр чедирген. Бодунуң илеткелинге Төп чөвүлелдиң ийиги секретары Д. Итцеровттуң демдеглээни болза, ажылчын ангының идегелдиг күр күжү болур ГДР-ниң аныяктары Москвага Чөвүлел хуралдың шиитпирлерин бүрүнү-биле деткип, ол шиитпирлерни боттандырар дээш боттарының бүгү күштерни салыр. Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдери тайбың болгаш социализм дээш демиселге аныяк салгалга ажок улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, ол чугаалаан.

Хөделиишкиннерниң чаңгыс эвиндеп дээш

РИМ. (СЭТА). «Унита» солунның дыңнатканын ёзугаар алырга, ИКП-ниң Чиңгине секретары Л. Лонгонуң удуртулгазы-биле эрткен итали Компартияның удуртулгазының хуралынга Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуп эрткен делегей Чөвүлел хуралының дугайында ИКП-ниң төлээлериниң илетиелин дыңнап, чугаалашкан.

Аңаа хүлээп алган шиитпирде Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралынга ИКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгаларын чүүлдүг деп көрген болгаш Чөвүлел хуралдың ажылынга база түңнелдериниге сетиия ханыышкынны илереткен. Ол Чөвүлел хурал делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле, коммунистиг шимчээшкиниң байдалының дугайында калбак санал-оналдарны солчур органы берген болгаш антиимпериалистиг демиселдиң чугула айтырыгларының талазы-биле партияларның алыс чаңгыс эвин тодаратқан деп оон документизинде база айыткан.

ИКП-ниң удуртулгазы Чөвүлел хуралдың айыткан сорулгаларын ыңуседириниң талазы-биле ажылдарны бүгү партияга дагзып турарын оон шиитпиринде айыткан. Ол ажылдың эң баштайгы боттуг уе-чадазы болза июль 20-де Вьетнам-биле эп-сеткил катыштырылгазының хүнү болур. Оон-биле кады ук партияның удуртулгазы аңы-дүңмалышны партиялар-биле ийи талалыг болгаш хөй талалалыг харылзааларны улам идепкейжидер деп шиитпирни хүлээп алган.

Идегеп болур келир үе

САН-ХОСЕ. (СЭТА). «Перу ам колония эвес апарган. Бистин чүртүвус иштики болгаш даштыкы-даа айтырыглар талазы-биле долу национал бүрүн эргенин чаа угланымышкыныче киргеш, социалистиг чүрттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле дипломаттыг харылзаалларны тургускан. Ындыг харылзаалар амыгаштан эгелээш бодунуң үре-түнелин берген, ынчангаш оон идегелдиг келир үени көрүп турар бис» —деп, нефть камгалалының перу комитединиң чингине секретары Эсекьель Рамирес Новоа Коста-Рикага баргаш, кылган парлалга конференциязынга медеглээн.

Рокфеллерниң монополиялыг концернин—«Интернэшнл петролеум компаниге» удурланган негеделерниң шынныың тайылбырлаары-биле ол Латин Американың чүрттарында чоруп турар. Ол концерн «Перуну колония кылдыр хуулдургаш, оон улустың кижи шыдаар аргажок байдалга чүрттаарынче албадап турган» деп Эсекьель Рамирес Новоа демдеглеп.

Франциянның чаа чазаа

ПАРИЖ. (СЭТА). Июнь 22-де президент Жорж Помпиду Франциянның чаа чазааның составын чүүлдүгүнүп көрген, ону премьер-министр болган Жак Шабан-Дельмас тургускан.

Чазакта кол министрлер дужаалдарын алганнар: Мишель Дебре—национал камгалалдың күрүне министри, Морис Шуман— даштыкы хереглер министри, Жискар Д'эстан—экономика болгаш саң министри, Оливье Гишар—национал чыдыышкын министри, Жак Дюамель — кодаа ажыл-агый министри, Раймон Марселен — иштики хереглер министри, Эдмон Мишеле — культура хереглериниң күрүне министри.

ЧКП ТК-ның Президиумунуң шиитпири

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелиниң дамчыдып турары болза, ЧКП ТК-ның бирги секретары Г. Гусак болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү В. Биляк олар июнь 21-де ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайында дыңнадыг кылып, үүве чугаалааннар.

ЧКП ТК-ның Президиуму коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуп эрткен делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында ЧКП ТК-ның төлээлериниң дыңназының чугаалажын көрген деп анаа хүлээп алган шиитпирде чугаалап турар.

ЧКП ТК-ның төлээлериниң ЧКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлериниге дүгжүп турар чугааларын болгаш ажыл-чорудулгазын Президиум түүлдүг деп көрген. Оон-биле кады чехословак төлээлер делегейниң бүгү диптериниң коммунистериниң ол чугула ужуражышкынының чедишкинниг болурунга идепкейлиг идигни кылганнар.

ЧКП ТК-ның Президиуму коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин болзу-биле деткип турар. Аңаа хүлээп алган документилер болза партияның политик-идеологтуг ажылының үндезини, ЧКП-ниң иштики болгаш делегей шугумунуң хажык чок чарылбас кезии деп Президиум санап тур.

Москва Чөвүлел хуралының түңнелдерин ЧКП болуунуң хүн-бүрүлеги политиказынга чайгылыш чок удуртулга болдурар. Ол моон соңгаарда коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниңиң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин марксизм-ленининизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптерин ыяк билип, херек бырында оны ажыглаарының дугайында чоруп турар.

Ленинчи өөредилгениң ёзугузунга партия кежигүннерин киржизидерин углап-шиглээр чүүл болур «Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының дугайында» документ онза улуг ужур-дузалыг деп хүлээп алынган шиитпирде айыткан. Чехословакияның Коммунистиг партиязы амгы үениң империализминге үдур, социализм, социал зепилите, демократия болгаш улустар аразынга тайбың дээш демиселдиң варын сорулгаларын күүседиринге эң-не дээштиг илигберзин дээш коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының шиитпирлерин боттарының ажыл-чорудулгаларына ажыглаарын ЧБП ТК-ның чогуур киллистеринге, аштыкы төрээстер министерствозунга, иштилел эртемнериниң болгаш маргылдаа информациялаарының талазы-биле ажылдап турар коммунистерге ЧКП ТК-ның Президиуму оон-биле кады дааскан.

Ленинчи юбилейге

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чили коммунистериниң солуну «Сигло» «Ленининиң идеялары чурттавышаан» деп индыг этиниң адаанга эң-не чүүл-бүрү айтырыгларының талазы-биле Владимир Ильич Ленининиң чугааларын хүннүң-не парлап үнүүрүп турар. Оон-ла солун В. И. Ленининиң «Бир базым бурунгаар, ийи базым аткаары», «Демократтыг революцияга социал-демократтыяның ийи тактиказы», «Коммунизмге урутларның «чөвүнээр аарлыы», «Күрүнө болгаш революция» дээш оон-даа өске ажылдарындан улуг эвес үзүндүлерни ол солуң үргүлүү парлап турар. «Сигло» солуң бодунуң номчукчуларына партияның ролюнун дугайында, пролетар диктатуразының, ажылчын-тараачыларның Эвилелиниң болгаш пролетаржы интернационализминиң дугайында ленинчи өөредилгелер-биле таныштырып, капитализм болгаш дайынның, национал айтырыгның, аныяктарның ролюнун дугайында Ленининиң чугаалары бижип турар.

Солуннуң ол ниити эгезин юбилейлиг бүгү чылдың дургузунда ынчаар парлаттынып үнер.

Эквадорнуң Компартиязының медеглели

ГУЯКИЛЬ. (СЭТА). «Техасако» болгаш «Галф» дээр америк нефть компанияларынга бистиң чүртүвустан казып ап турар нефтиниң боттары сөөртүп үндүрер эргени бээр дээш эквадор чазактың шиитпири болза, Эквадорнуң бүрүн эргезин болгаш хамаарышпас чоруун үрээни ол болур. Ол дугайын бүгү теп болгаш чер-черде парлалганың бижээни Эквадорнуң Компартиязының ТК-зының медеглелинде чугаалап турар.

Ол компанияларга нефть дамчыдар хоолайларны салырын база чөпшээрээн. Ол чорук каскан нефтиниң ёзулуг хемчээлин чажырар болгаш үндүрүг-дадывыр тыртпын алырындан өйталаар арганы берип турар деп ол медеглелде айыткан.

Эквадорнуң Коммунистиг партиязы ол керээни күш чок болдурар дээш, нефть компанияларын хавырып, күрүнениң болдурары дээш идепкейлиг демисежиринче бүгү ажылчы чоннарны кыйгырган, «чүге дээрге «чүгле ынчан чурт улам хөгжүп. чечектеп апаар».

Бергелерни ажып эртер

Ортумак эртем дугайында аттестатты холга алырынга чедир доозукчуларның мурнунда каш-ла хонук арткан. Чымыштыг экзаменнер барык дооступ, школаңар, башкыларынар-биле байырлажып чарлыр үеңер чедип келген.

Чеди чыл мурнунда Бай-Хаактың ортумак школазын дооскан мен. Аттестатты холга алган хүнүмүү кажан-даа утпас мен. Кезээде уттувдурбас үделге кежээзи-даа эрткен. Чаа дан үнүп келгеш. Сээң бот-тускайлаң чурттал-ганның баштайгы эртени ол. Чүнү кылырыл, кайнаар баарыл, өөренир бе азы чурттал-гага херек профессияны шилип алыр бе деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир.

Бөгүнгү доозукчуларга бодаарга чурттал-ганы элээн көре бердим. Тудугжу-техник деп мергежилдә-даа чедип алдым. Мергежилге улам хандыкшып, билиминиң хамыладыр күзеддиг мен. Ону чедеринге мээң сорулгам бижыг.

Июнь меңээ сактымышкынарның айы апарган. Төрээн школаңны-даа, сеңээ билиг берип, караан чырыдып каан башкыларыңарны бо-ла сакты бээр сен. Орус дыл болгаш литература башкызы Татьяна Васильевна Васинаны, химия башкызы, бистиң класстың удуртукчузу Евдокия Ивановна Кузнецованы болгаш өскеда башкыларны кижи кайын уттур.

Кызымак чүткүлдүг болуңар, бергелерден кортпанар, кол-ла чүве сеткилиңге таваржыр мергежилди шилип алгаш, салган сорулгаңарын ыяпла чедип алыры деп, бистиң башкыларывыстың чагыг сөзүн черле утпаан бис. Школаның доозумчулары бистер аңгы-аңгы профессияны шилип алгаш, мергежилиивис ёзугаар республиканың ол-бо булуңнарында ажылдап чоруур бис.

Амгы доозукчуларга мээң сүмем бо: школаңарны чедиишкиннинг дооскаш, чурттал-ганың улуг оруунда профессияларны шилип ап, өөренгеш, чонның ажыл-ажын кылынар. Ол дээрге коммунизм тургузуушкунуң силериниң чоокшулатканыңар ол болуур.

О. ХҮРЕН-ООЛ,

Кызыл-Мажалыкта тудуг мастери.

Барыын-Хемчик район.

Школаңар адын сыкпаңар

Чылдың магалыг үези чайгы хүннер чырык чаагай, ыяштарның бүрүлери сагланайнып, чечектер артезиги хүнүү үткүй хүлүмзүрүп, холун сунуп турган ышкаш. А хүн алдын херелдерни чер кырында бүгү-ле чүвеге чада каап бээр. Кижи бо бүгүнү көрүп турган, чайгаар-ла хүлүмзүрүп, сеткил-сагыжы өөрүп, херек ажып келир.

Чылдың бо магалыг үезинде чеже оолдар, кыстар 10-гу классты доозуп үнмее дээр. Амыдыралда бир базым ыяш ажыр баскаш, база бир чаа үе-чадаже базып кирээр. Ол кажан-даа китаптаттынмас, уттуидурбас үе. Экзаменге кады белеткенип, кежээлерге, дискуттарга киржип турганыңар үттүидурбас. Ээулуг арыг шайырал кижиниң хей-өзүт кииреп дээрзин утпанар.

Школаны дооскаш, ажылдаарыңар азы өөренирииниң оруун шын шилип алыңар. Башкыларыңарның, улуг кижилериниң сүмезин дыңнаңар. Билиглерни чедип алырда кыямак болуру чугула. Туруштуг ыяш күзел, тура-сорук чокта, хенаиг-даа чүүлдү чедип алыры боттанмас.

Школаны дооскан соонда кандыг-даа ажыктыг ажыл-ишкызбас, аңаа-ла азырадып олурар аныяктарны бо-ла көөрдүр мен. Оларның чамдыызы харын-даа арагаже хандыыр сагыштыг. Арага ижери дээрге бак чанчыл, эргинии артышкыны-дыр. Эзирии кижи бодуң туттунуп шыдавас, кандыг-даа хүндүлел деп чүве биибес апаар. Ол бодуң хүндүлеп, үнелеп көрбес, ижии мен деп чүвени уттуптар. Ол черле коичут шын эвес.

Амыдыралда чиик оруктар дилевеңер. Сорулгаңны чедип алыр дээрде кижи кандыг-даа моондакты ажып эртер апаар. Өөредилгеңи чедишкиниңиг дооскаш, билиңнерни улам хамыладыңар. Төрээн чурттуларга, чоңуларга билиңнерни бараалгадыңар. Өөредип каан башкыларыңарның, школаңар адын сыкпаңар.

Е. БҮРҮНЛЕ, эмгн.

Бии-Хем район.

Алмаздыг черниң уран чүүлү

Бүгү улусчу байырлал—В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга Якутияның чурукчулары, хөгжүмчүлери, ыраажылары, танцычылары, бот-тывынгыр уран чүүлүн хөй муң артистери белеткенип турар.

Якут АССР-ниң уран чүүлүнде кол черни республиканың театр коллективтери эзлеп турар. Оларга күрүненің орус театры, күрүненің П. А. Ойунский аттыг якут хөгжүмшин театры, күрүненің көжүп чоруур Нюрбин шин театры хамааржыр. Оон аңгыда республикада 12 улусчу театр, бот-тывынгыр уран чүүлдүң ыры болгаш танцы ансамбльдери ажылдап турар.

Якутиядың хөгжүм-шин театры хоочуннарның бирээзи. Оон репертуарында орус, барын-европа болгаш түс черниң драматургтарының шинлери калбаа-биле кирип турар. Театрның коллективи сөөлгү чылдарда элээн хөй шинлерни тургускан, ол дээрге театрның коллективинге актёр школазы, а көрүкчүлерге байырлал болгап.

Кыргыс чогаалчы Ленинчи шаңналдың лауреады Ч. Айтматовтуң «Иенин шөлү» деп романынган сцена башкир драматург М. Каримниң «Ай туттурган дүне» деп шинизи онза тода болгаш бүзүренчиг, профессионалдыг бедик деңнелге болган. Якутияның национал шинлери репертуарда, биче эвес черни эзлеп турар, оларга В. Протодьяконовтуң «Туйаара», М. Обутовтуң «Жаворонок», И. Гоголевтиң «Назра суох» деп шинлери болгаш өскелер-даа хамаарыр.

Бүгү-эвилелдиң театр ниитилелиниң Якутск хоорайга келген жүризи, театрларның шинлерин көргеш, «Ханы мергежилдиг, тергиин дээн артистерлиг, режиссёрларлыг болгаш чурукчуларлыг театр көрдүвүс» деп демдеглээн. Бистиң эки дээн театр коллектививистиң ажыл-чорудулгазын эрткен чылдың май—июньда Тывага болган якут кежээлер силерге таныштырган болгай.

Якут хөгжүм-шин театрының шилиндек артистери: ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Ф. Хозуловтуң, РСФСР-ниң болгаш Якут АССР-ниң улустуң артизи А. И. Егоровтың, РСФСР-ниң алдарлыг артистери И. Шепелова, А. Лыткина, оларның, ЯАССР-ниң улустуң артистери Е. Степановтың, М. Лобановтуң, ЯАССР-ниң алдарлыг артистери М. Поповтың, М. Васильевтың, Г. Колесовтуң, балеттиң солистери ЯАССР-ниң алдарлыг артистери Л. Мекюрюновтуң, А. Ефимовтуң, П. А. Ойунский аттыг шаңналдың лауреаттары, балет солистери Н. Христофоровтың, А. Поповтуң, солистер Сагылана Савинаның, Г. Баишеванның болгаш өскелериндеө аттары бүгүдеге эки билдингир.

Орус шин театры база-ла төлептиг чедиишкиннерлиг. Оон репертуарында В. Шекспирниң «Өжешпейин томаартканы» деп комедиязы, литов драматург Ф. Самулявичустуң «Бир эвес соктап келзе...» деп шинизи, В. Константиновтуң, Б. Рацерниң «Ынакшыл дээш он дүн-хүндө» деп комедиязы, В. Назаровтуң «Эң-не кыска дүн» деп шинизи болгаш өскелер-даа бар. Репертуар биле артисчи мергежилдиң олуттезі сырый харылзаада. Идей-эстетиктиг ниитп чүткүл-биле каттышкан артистерниң болгаш драматургтарның улуг коллективи литераторларның болгаш артистерниң мурнунга партияның салган нарын болгаш харысалгалыг соруглазып — бедик идейлиг чечен чогаалдың дузазы-биле ажылчы чонарның коммунистиг кижизидилгезинге саллар чедирерин эки күүседип турар.

Якут хөгжүм-шин театрының мергежилдиин көргүскен литературның болгаш уран чүүлдүң эрткен чылын Тывага болган кежээлерін кижилерниң сагыжында чаа хевээр.

Якутск хоорай. Ленин аттыг шолде.

А. ФАЛАМОВТУҢ фотозу.

Хүннүг даш

Леонид ПОПОВ

Алмаз сен
Арыг холуң адыжынга намныг салгаш
Хүнде дужаай бедик түткаш, шыгаап көрем —
Күштүг херел, ак-көк чалбыың болуп кывар.
Хуулгазыңныың
Хууда-ла кайган каар сен
Алмаз дилээш,
Амы-тынын харамнаамзаң.
Адак соонда дилээнің-даа ылап тыпкаш
Арыг шил дег кристаллда сиңиикилээп
Аажок көвей түрктериниң чалбыыжы-дыр
Холунда ол бичии хүнчүк сенээ шыны.
Коргуш чоктар бодалдарың сөглеп берзиң.
Шыргай арга аразында чаа хоорайны
Чырыткылаан херел-биле айтып берзиң
Якут чөнну сурагжыткаң.
Якут черниң алмазының
Тергиин чараш кылаңнашкан кырларындан
Депшилгениң ылап шынныг чурумалың
Өнүүүм келгеш көргеп болза,
Өөрүүр иймек мен.

Оңуулдурган Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Кызылдың башкы институдунда чайты сессия чоруп турар. Доозарының болгаш шилчиринің экзаменнерин студентилер чедиишкиниг дужаап турарлар.

ЧУРУКТА: физика-математика факультединиң студентизи Н. Шишминцева математика кафедразының башкызы Т. А. Бекичековага математика экзаменин дужаап олур.

А. БАИРПИҢ фотозу.

Мал эмнээриниң бедик шынары дээш

1967 чыл-биле деңнээрге, эрткен 1968 чылда республикага нинтиэп-биле саар пиектиң суткүр продуктулуу колхозтарга 103 кг, совхозтарга 58 кг бедээн Ылаңгыя «Чыраа-Бажы» совхозка бир пиектен саап алыр сүт 302 кг, «Өөк» совхозка—420 кг, СЭКП XXII съездиниң аттыг совхозка—485 кг көвүдээн. Совхозтарга эът бүдүрүлгеэн 133 тоннага, дүк 47 тоннага көвүдээн. Республиканың ажыл-агыйларындан Бии-Хем районнуң колхозтары эки ажылдаш эът бүдүрүлгеэн 129 тонна, Улуг-Хем районнуң—115 тонна көвүдеткен.

«Өөк», «Межегей», «Барлык» совхозтарга малдың өлүп хоораар чоруу дыка кызырылган. Ында зооветтускай эртемниглер эки ажылдап турар.

Малдың продуктулуунуң өөрүлдезі, яваш-бүрү аарыглардан малдарның өлүрүнүң эвээжеп турары—ол дээрге республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының мал эмнилериниң күжениишкиниг күш-ажылының түңнели, организас-ажыл-агый, эмпээшкин-профилактика хемчеглерин чорутканының, фермаларга ветеринар-санитар культуразын бедиткенинин, массалыг профилактиканың чепсектерин, мурнакчы методтарны мал эмнээринге ажыглаанының түңнели-дир.

1968 чылды аналиатеп көөрге, мал ажылынга кол экономиктиг когаралды халдавырлыг эвес аарылар таварыштырып, оон өлген малдар 97,2 хуу болуп турар. тодаргайдаарга, халдавырлыг аарыгларның таварыштырып турар когаралдыган халдавырлыг эвес аарыгларның чедирип турар каражазы 32 катап ажып турар.

Четче эвес медээ-биле алырга безин пиектерниң эмиг безинин аарыының үржүүндэн республиканың ажыл-агыйларынга чыл бүрүде 240 тонна хире сүттү чедир албайн турар.

Бүгү-ле халдавырлыг эвес аарыгларлардан тыныш болгаш чем хуулдурар организарның аарыглары 63 хуу ажып турар. Халдавырлыг эвес аарыгларны эмнээрининг уре түңнелдиг сөөлгү үеде дыка бөдээн. 1967 чылга бодаарга, 1968 чылда халдавырлыг эвес аарыгларлардан малдың өлүр чоруу 64 хуу кызырылган.

Халдавырлыг эвес аарыгларлардан малдың өлүр чоруун болдурбас соруглга-биле хөй-хөй мал эмчилеря кезиң эмнээриниң яваш-бүрү аргаларын, новокаин-биле долгандыр сыкыртырын ажыглап, антибиотиктерни, сульфамиламидтиг эмнерлп болгаш өске-даа эмнээшкин-профилактиктиг чүүлдерни хереглеп турарлар. Эр малдарны чазаарын база чогумчалыг кылып турар апарган.

Малды кезиң эмнээринин артаарын Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында калбаа-биле хереглеп турар.

Дуржулга станциязында мал эмнелгезиниң ажылы улуг кичээнгейни хаара тудуп турар. Ону республиканың хоочуун мал эмчилериниң бирээзи В. К. Карбаннов удуртуп турар. Ол мал эмнелгези болза, Кыылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң ветеринарил салбырының сургууулдарынга өөредилге базазы болур. Анаа аарыг малдарны шинчип көрүп, эмнээри-биле тергелештир, халдавырлыг эвес аарыгларны база кыс малдарның кызырааар чоруун болдурбазының айтырыгларының талазы-биле ажылды ында чорудуп, мергежилдиг эмнээшкинин кылырының чаа аргаларын келир үениң тускай артемнигларининң шиңгээдип алырынга дузалап турар.

Бии-Хемде кол мал эмчиэй В. А. Минасьян, Тандыда А. И. Семенов, Чөөп-Хемчиктө А. Е. Бондаренко, Чаа-Хөлде ветеринария участогунуң эргелекчизи У. Г. Козлова болгаш өскелер-даа улуг эмнээшкин ажылдарын чорудуп турар.

Эмнээшкин ажылын эки тургускан болгаш ниитп профилактиканы эмнээшкин-биле холбаштырып турар мындыг черлерде ажыл эки уре-түңнелди берип турар болгаш ветеринария тускай артемнигларининг ат-алдары бедээн.

Колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларының байдалдарынга эмнээшкин ажылын организаставарынга тодаргай түүлдер — станцоварлар, аптекалар, ацылаар черлер бар болуру эргежок чугула.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында ветеринария дериишкиннерининг бүдүн комплексиэп чок болуп турар чорук малдарны шинчиринге болгаш эмнээшкинии чорударынга бергедээшкинээ таварыштырып турар. Шинчаагап малдарның экириринин хуусаазы уаап, ветеринария тускай артемнигларининг ажылының уре-түңнелдин кудулап турар. Малдарның аарыгларыбиле демисежиринин хөй-хөй районнар станциялары (Бай-Тайгада—начальнигы И. С. Сергеев, Эрзинде—начальнигы Ч. Б. Баир-оол, Өвүрде—начальнигы Б. М. Монгуш) эмнээшкин-профилактика хемчегларининг чүгле нинти организас-методиктиг удуртулгазын боттандырып, а малдарны эмнээрин кылбайн турар. Чамдык совхозтарның кол мал эмчилери («Тээлп» совхозта—О. А. Ходуй-оол, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта — Б. О. Бакыштай, «Торгалыг» совхозта—О. Т. Хуна), ветеринария участоктарының ергелекчилери шоолуг мал эмнеэйн турар.

Чамдык ветеринария станцияларынга, участоктарынга малды шинчип көргенин журналга бижиивейн турар.

Тываның кодээ ажыл-агый техникуму ветеринария фельдшерлерин мал эмнээринге белеткээринче четпес кичээнгей салып турарын демдеглээря эргежок чугула. Кодээ ажыл-агый техникумунда мал эмнээр, шинчиир эмнелге черлер чок.

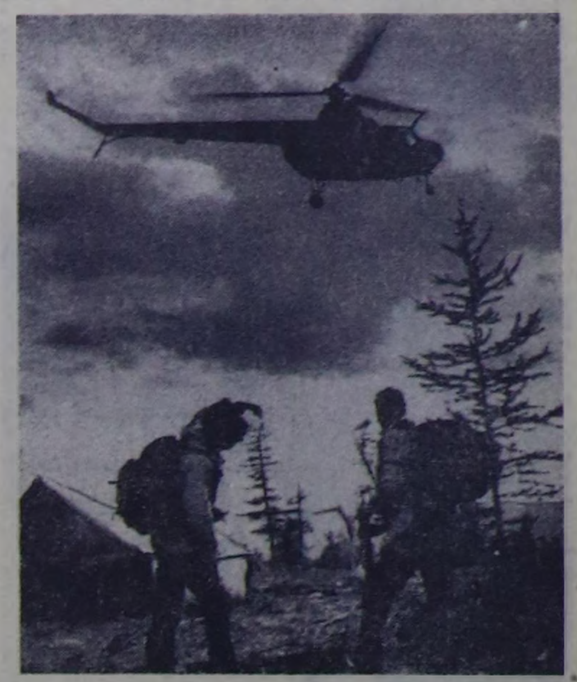
Бедик мергежилдиг тускай артемнигларин белеткээр соруга-биле техникумну совхоз базазывынче шилчидер дугайында айтырыг база катап тургустуруп турар.

Ветеринария тускай артемнигларилиң хөй • вуруузунда эмнээшкин ажылы чедир үеленеттинмейн турар болгаш оларның кичээнгейи ниитп профилактиканың айтырыгларынга моонеттиниип, чамдыкта боттут эвес болгаш уретүңнел чок болуп турар.

Эмнээшкин ажылын экижидер төлээде, ажылдың ол участогу дээш, ветеринария тускай артемнигларининг харымысалгазын бедидеря, колхозтарның, совхозтарның, районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдеринин удуртукчуларының мал эмнээшкининиң айтырыгларынга улуг кичээнгейни салган турарын, эң дээре ветеринария станцияларының, колхозтарның база совхозтарның мал эмнелгелерининң ажылының дуржулгазын калбаа-биле нептередирип, эмнээшкин керекселдерин, аппаратураны болгап дериишкиннерни чогумчалыг ажыглаарын чедип алыры эргежок чугула. Ажыл-агыйларга, а ол ышкаш күрүненің ветеринария четкизиниң албан черлеринге станпонарлар, аптекалар болгаш ветеринарияның өске-даа черлерининң тудуушкунун калбартырының хемчегларин алза чогуур.

Ол бүгү хемчеглер эмнээшкин ажылын эжиждерине, ажыл-агыйларга малдың халдавырлыг эвес аарыгларлан өлүр чоруун кызырарынга, мал ажылының продукциязының шынарын болгаш орулгалыын бедидеринге ялгалгаг болур.

Д. КОЛЕСНИКОВ.
Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министерствозунуң кол мал эмчизи.

Якут АССР-ниң черниң эгээртинмес байлактарының хайгыылчылары.

А. ФАЛАМОВТУҢ фотозу.

Өөредилге черлериниде бот-тывынгыр уран чүүлүн көрүлдезин чоокта чаа арттырган бис. Бот-тывынгыр кол коллективтерниң бирээзи — Якутияның күрүне университеди чоокта чаа Тыва АССР-ге чораан. Якут ырлар болгаш таңцылар Тываның аныяктарынга дыка солун болган.

Тыва болгаш Якут республикаларның аразында найыралдыг акы-дүмалышкы харылзаа өзүп, быжыгып турар. Уран чүүл болза ол улуг болгаш быжыг харылзааны тудуштуруп турар чугула чүүл апарган. Уран чүүл ажылдакчыларын бистиң партиавыс коммунистиг кижизидилгеге шынчы дузалакчылар деп көрүп турар. Олар уран чүүлүнүң дээштиг салдарының ачызы-биле улустуң эстетиктиг болгаш этиктиг идеалдарының эвивирлеттинин тургустунарынга, улус чонну угаан-бодал талазы-биле сорук кииреринге болгаш улуг ажыл-херектерже көдүрүп үнүреринге моон соңгаар-даа илепкейлиг дузалаар.

М. ЖОРНИЦКАЯ,
төөгү эртемнериниң кандидады, Якут АССР-ниң алдарлыг артизи.

СЕРАФИМ КУЛАЧИКОВ-ЭЛЛАЙНЫҢ ШҮЛҮҮ

ЫНАК ЯКУТИЯМ

Серафим Эллай —Якутияның улустуң шүлүүзүү, 30 ажыг чыңдыларның автору, «Хотугу сулус» («Полар сыдызы») деп журналдың поэзия килдизиниң эргелекчизи.

Халыың ыяг чайың безин
Менги доштар эривейн безер,
Хаттыг шүүрган туман-биле
Москелдежип сывыртажыр...
Якутиям сен, сеткилимде
Тоолчургу чуруман боол
Ырлыг-шоорлуг чурттап чор сен.
Тулаа, шыкта шала часкаар
Дуруяалар кыйгызы-даа,
Калбак-делгем хову-шолде
Хөмнеарактер мрызы-даа,
Чымыш иште колхоз тиву,
Сымырашкан саарыглар.—
Якутиям сен, сеткилимде
Тоолчургу чуруман боол
Ырлыг-шоорлуг чурттап чор сен.

Делегейниң таңцычыларының Москва лауреаттары

Июнь 23-түң эртенинде, ССРЭ-ниң улустуң артизи Галина Уланова удуртқан жюри балет артистериниң Москвага болгаш бирги бүгү-делегей конкурузунуң түңнелин үндүрген. Ол чогаалыкчы марылдаага чоорби чурттан чүс хире артист киришкен.

Үш элчелиг болган мартылдаанның түңнелинде ийи-ийи болуп алган беш эжештерниң база 17 солистерниң аразынга түс-түс шаңналдарны үлүг доктаатқан. Бирги шаңналдарны ийи эжеш таңцычылардан Нина Сорокина биле Юрий Владимировка (ССРЭ) база Франческа Зюмбо биле Патрис Барт (Франция) оларга тыыскан. Эжеш таңцычылардан конкурстуң ийиги шаңналын тыыскаан. Ушку шаңналдарны Юкико Ясуда биле Исиа Дзюн (Япония), Наталья Большакова биле Вадим Гуляев (ССРЭ) база Людмила Семеняка биле Николай Ковмир (ССРЭ) олар алгылаан.

Солистерден бирги шаңналдарны Малика Сабирова болгаш Михаил Барышников (ССРЭ) олар алгылаан. Пәйги шаңналдарны Лойпа Араухо (Куба), Хелги Томассон (АКШ), Хидео Фукагава (Япония) оларга тыыскан. Ушку шаңналдарның эзлекчилери Ирина Джандиери, Александр Богатырев (ССРЭ) болгаан. База бир ушку шаңналдарны Евгений Косменко (ССРЭ) биле Виктор Саркисьян (ССРЭ) үлешкен.

Бо артистерге алдын, мөңгүн, үлдер медалдарны тыыскыр.

Конкурстуң бүгү төндуруучулериниг жюри шаңнал тыыскаң.

Маатал шаңналдар-биле Мария Арайи (Венгрия), Марта Гарсиа (Куба), Ева Евдокимова (АКШ), Любовь Кунакова (ССРЭ) олар демдеглеткен.

Дипломнарны Ханнелоре Бай (ГДР), Анна-Мария Дюбдаль Нильсен (Дания), Ольга Де Хаас (Нидерланди), Марин Штефэнеску (Румыния) олар алыр.

Конкурстуң киржикчилери эвес эң дээре концертмейстерлериң болгаш партнёрларын жюри демдеглээн.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Кино

ИЮНЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». «Кызыгаар арымнга дүн» 10, 12, 2, «Бистиң таныштарывыс» (делгем экраныыт) 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ». «Кырган «черепахаының» капитаны» 10, 12, 2, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 4, 5.40, 7.20, 9 шактарда.

«ХАА-ХЕМ». «Ленин 1918 чылда» 3, 7, «Өске дээрниң хүнү» 5, 9 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетшүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет турғузуу килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

1С—00560

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 ЧЫЛДА ТЭДЭЭНДЭТТИНГЕН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 25 СРЕДА 147 (7923).

Өртээ 2 көп.

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА ДОКУМЕНТИЗИ

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин бистиң чурттуң ажылчы чоннары изиңбиле чүүлдүгзүнүп деткип турар. Олар коммунистерниң шуулганыңга хүлээп алдынган документилерни улуу-биле үнелеп турар. Хуралдарга, митингилерге, кады ажылдап турар эш-өөрү-биле беседаларынга совет кижилерниң илергейлегилээн бодалдары бо-дур.

— Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы коммунистиг шимчээшкиниң болгаш пролетаржы интернационализминиң сырый каттыжышкының быжыглазырының черээнге чугула үе-чада болган. Аңаа болгулаан санал-оналарда делегей байдалынга ылаптыг шын үнелел болгаш анализ бердинген, империализмге удур бүгү дэлиилегелиг күштерниң оон ынай чаңгыс эптиг хөделиишкиниериниң оруктары тодаргайлаттынган. Чөвүлел хуралга хүлээп алдынган документилер коммунистиг болгаш ажылчын партияларның ажыл-чорудулгазының программазы болур — деп, Кыргыс ССРЭ-ниң Жданов аттыг колхозунуң даргазы Т. КОЧУБАЕВ чугаалаан.

Таллинниң локомотив депозунуң машинист-инструктору Р. КАЙК мынча деп чугаалаан:

— Чаңгыс эптиг быжыглазырының делегей шуулганының чедиишкиниг болурун хандырарының черээнге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының киирген улуг салыпшкыны дээш чоргаараныр бис. Делегейде тайбыңның чеденгижи болур бистиң социалистиг Тиреэн чуртувустуң күчүзүн карак кызыл күш-ажылывыс-биле быжыглаарын болгаш ковүдеирин, төрээн партиявыстың салып турары сорулгаларны амыдыралга шудурүг боттандырарын хүлээп турбас.

Горькийниң автомобиль заводунуң ажылчыны С. Н. КУЗНЕЦОВАНЫҢ сөзү бо:

— Дайынчап дээрге улус-тарга коргунчуг хоозуралды, аш-чүтүү чедирип турар. Оны фашистиг ажеелекчилер-биле дайынның бүгү кадыг-дошкун шылгалдаларын шыпап эрткен совет кижилер эки билир. Барыын Германияның империалистери ам база катап боо-чеп-секче болган реваншче чүткүп, империалистер Вьетнамга удур дайынны улам-на хөрлээдедип, арай чурттарга удур Израильдиң агрессиязын деткип турар болганда бо бүгүнү ыяштавайн баар ынчыг үжүр биске турбас.

Чөвүлел хуралга хүлээп алган тайбыңны камгалаарының Үгүулгазын бүгү кижилерге үнүрген кыйгырыг деп санавайн канчаар! Бис, ажылчын хөрээженнер, ол Үгүулгага боттарывыстың үнүвүстү шупту чаңгыс кижи дег каттыштырып тур бис: «Бүгү планетага тайбыңның мөңге тиилелгези дээш демиселчилериң хүрээлериң сырый наттыштырар».

— Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралынга хүлээп алган документилерни бистиң ажыл-агыйывыстың бүгү ажыл-ишчилери чүректиң ханызындан деткип турар. Тайбыгга ынакшылдыг бүгү депшилгелиг күштерниң фронтузу улам-на быжыгар дээрзин ол документилер хөречилеп турар. Тайбыңның бүзүрелдиг челенгижи бистиң Төрээн чуртувус ам-даа улам күчүлүг болгаш бай болзун дээш бүгү күжүвүстү салыр бис — деп, Хабаровск крайның «Украинка» дүржулга ажыл-агыйының трактор-хөвү бригадазының бригадири В. М. БЕЛЕВЕЦ дамдеглээн.

Чечен-Ингуш АССР-де мелиорация кылыгларының Аргунск заводунуң түдүгмүзү, бетончуларның бригадири А. ЗАКРИЕВТИҢ чугаалааны болза: — Тайбыңны камгалаарының Үгүулгазы болза, амгы үениң эң-не чугула документизи. Шлаңгыя бистерге, түдүгжүларга, кижи төрелгетенниң чогаадыкчы күжениишкиниериниң үре-түңнелдерин камгалаар болгаш улам көвүдеир деп турар күш-ажылчы кижилерге, ол дылдынгыр болгаш аргим. Үгүулганың бо сөстери бомбүрзектиң кырында чаңгыланып турар: «ДЕПШИЛГЕЛИГ, ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ БҮГҮ КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ — БИСТИҢ ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ ОЛ. ЧАҢГЫС ААЙ СЫРЫЙ КАТТЫШКАН БИСТЕР ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫҢ ЫДЫКТЫГ ХЕРЭЗНИҢ ТИИЛЭЭРИН ХАНДЫРАР БИС».

(СЭТА).

КАПИТАЛ ТУДУГНУ ДҮРГЕДЕДИР

Беш чылдың дөрткү чылының бирги чартыы удавас доостур. Эрткен беш ай иштинде бистиң түдүгжүларывыс капитал тудугга көрдүнген хөреңгилерни шиңгээдип алыр талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган. «Тыва түдүг» болгаш «Тыва көдээ түдүг» трестер боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның планын ажыр күүседкилээп, ылаңгыя көдээ түдүгжүлар бо талазы-биле өскелерден эки түңнеделиг болуп турар. «Тыва көдээ түдүг» трестиң № 62 болгаш 741 кожуп чоруур механизастаттынган колонналары капитал тудугның планын бүгү көргүзүглер айы-биле ажыр күүседкилээн.

Чурттарга тудуунуң көргүзүглери эрткен чылдан экижээн. Бо талазы-биле беш ай планын керээлиг организациялар 128,7 хуу күүседткен. Ындыг болза-даа капитал тудугга көрдүнген хөреңгилерниң ам-даа четпес шиңгээттинин турарын демдеглээр херек. Эрткен беш айларда капитал салыышкының түгле 66,1 хуузу шиңгээттинген, тодаргайларга 7,2 миллион ажыг рубль, оон иштинде тудуг-монтаж ажылдарынга 4,6 миллион рубль чедир шиңгээттинмээн.

Кайы адырларда эң-не хожудаашкын болуп турарын тодарадырга мынчыг: школа тудуунуң планы 35,6 хуу, уруглар албан черлериниң — 38,2 хуу, эмнелге черлериниң — 45,5 хуу, а культура албан черлериниң тудуунуң планы түгле 18,7 хуу күүседтинген.

Чер-черде партия, совет органнары, ылаңгыя тудуг организацияларының удуртукчулары капитал тудугга көрдүнген хөреңгилерни долузу-биле шиңгээдип алыр дээш тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг. Акша-хөреңгини болгаш кижи күжүн чашканнай быдаратпайн, тудуу эгелээн объектилерге мөөңнеп тургаш, капитал тудугну дең-дески чорудар херек. Сан-хөө байдалын экижээдер дээш эгелээн тудугларын ара кылпкаш, өске объектилерни туза бээр практиканы болдурбалы чугула.

**Капитал тудугну дүргедедир дээш иштинки курлавырларны диледип тыш, ажыглалга киирерни чугула. Чижээлээрге, үлетпүр будүрүлгелериниң, складтарның, мал кажаалыларының болгаш өске-даа тудугларның ханаларынга түүйбу эвес, бетон, шлак-бетон, даш-бетон дээш ышкаш материалдарны ажыглап болур. Маңаа ажылчыныарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы саналы негеттинер. Чурт иштиниң материалдарын ажыглавас, кандыг-даа тудугну түгле түүйбудап кылыр дээр хөөнөр бар. Ылаңгыя тодаглаалга оргаминары бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Үргүлүг ол, шын турар мал кажааларын, чыпар-бажыңнарны, хеп чуур черлерни түүйбудан кылырга ол тудуглар чогуур хуусаазынга четпейн үрелип турар. Таңды районнуң Хадың-Аксында болгаш оон-даа өске черлерниде түүйбу-биле кылган мал кажааларының шынары ындыг болган. Чаа тургустуган Мөңгүн-Тайга районга кылыр капитал тудугларны түгле ыяш-биле тударын толевилээпя шын эвес. Кызылдаа ыяш сөөртүп, хөй чарыгдалды үндүрбейн, түс черниң сай, даш дээш ышкаш тудуг материалдарын калбаа-биле ажыглаарынче районнуң удуртур органнары киичээнгей салыр ужурлуг. Капитал тудугның хемчээли бистиң республикавыста чыл келгең тудум улгадып турар. Перспективтиг планнаашкынның сайгарыгайжыдарының болгаш тудуг будүрүлгезинге экономиктиг идиг бериишкинниң күштелдирер дугайында» айтырыгларны чугаалажып көргеш, тудугның индустриалдыг баазазын тургузарын база катап онзалап демдеглээн. Республиканың тудуг, толевилел организациялары партия болгаш чазактың ол докталаашкын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр ужурлуглар. Ылаңгыя тудугның бот-үезин чиңгедирер, шынарын экижээдер, ажыглалга киирер хуусаазын кызырары дээш ышкаш айтырыглар тудугларда партия, комсомол болгаш хөй-нинтэ организацияларының кичээнгейлиниң төвүнге турар ужурлуг.

Кубань тараазын кезе берген

Краснодар крайның мурнуу талазы районнары күүлүн тараазы арбайын кезе берген. Механизаторлар Кубаньның ховуларынче 10 мүн ажыг жатколар биле 15 мүн комбайнарны үндүрер.

ЧУРУКТА: комплекстиг 2 дугаар бригаданың комбайнери А. Г. Колесник (солагай талада) болгаш бригаданың удуртукчузу И. В. Крыжановскийниң күзүн тараан арбай дүжүдүнге сеткили ханган. Бетинде — бригадириң оглу Андрей.

Е. ШУЛЕЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хой тираж-биле

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга 1969 чылдың июнь 17-де Москвага хүлээп алдынган «АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИҢ СОРУЛГАЛАРЫ БАЗА КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРЫҢ, БҮГҮ АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ КҮШТЕРНИҢ ХӨДЕЛИИШКИНИЕРИНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ» документиниң политиктиг литератураның парлалга чери пом кылдыр үндүрген.

(СЭТА).

Чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүг

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда арыглаар фабриказының коллективи, бүгү совет улус-биле бир дем-ей, чаңгыс эп-сеткилдиг деткивишаан, ол болза коммунистиг шимчээшкиниң чаңгыс эвин быжыглаарының болгаш империализмге удур демиселдиң чугула документизи деп улуг чоргаарал-биле санап турар.

Бистиң коллектив коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чөвүлел хуралының ажылын күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрүүшкүн-биле демдеглеп эртиргеш, Арыглакчылар ай планындан аңаар 257 тонна даг-дүгүн берген, барааның продукциязының планы 106,6 хуу, а даг-дүгү чыырының планы 111,9 хуу күүседтинген.

Оон иштинде бистиң аалчээвис бараанның продукция будүрериниң планын 106,8 хуу күүседкеш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Чаңгыс эп аргал демиселдиң дугайында айтырыгны бистиң Ленинчи партиявыстың ылаптыг болгаш принципиалдыг, түргүзүп турарынга хей-аът киргең ажылчыннар, бистер даг-дүгү будүрериниң чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам-на күжениишкинниг ажылдаарывысты хүлээнип тур бис.

Т. ХОВАЛЫГ.

Арыглаар фабрикада аалчег начальниги.

Балет уран чүүлүнүң чечектери

МОСКВАНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ КОНКУРУЗУНУҢ ХАГДЫНГАНЫ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Москвага балет артистериниң бирги делегей конкурузунуң оң тос лауреады биле сес дипломаны балет Олимпизи болуп берген Улуг театрның алдарсураглыг сценазынга үнүп келген. Аңаа «бедиктенип» үнүп келириниң оруун эртери ийи неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Ол оруктуг эртери көстүп көрбээн берге кылдыр сагындырган, шудургу, шыдамыккай болурун, хөй чылдар дургузунда чедип алдынган бүгү чогаадыкчы арга, күштерни салырын негээн.

Ам ол бүгү бергелерни ажып эртери чедип алдынган, тинлекчилер чогуур шаңналдарын алган, оларга ең шынгыы кичээнгейлиг шылгакчылар — Москваның көрүкчү чону изиг байырын чедирген.

Сценага олуттарын жюри кежигүннери болгаш хүндүлүг аалчылар — делегейниң балет уран чүүлүнүң ең улуг ажылзакчылары база-ла ийи неделя мурнундаазы дег эглепкен.

Жюриниң белен эвес ажылын кылганынга, чөптүг, шын үнелелдер бергенинге ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева байыр чедирген. Министр конкурс тинлекчилеринге байыр чедирген болгаш Москваның делегей конкурузунуң лауреаттары деп хүндүлүг аттар оларның хөй-хөйүнге орук айтыр зас-кежиктиг сылдыс болур, делегейниң улуг уран чүүлүнче, ең ээи балет сценаларынче орук ажыдып бээр деп бүзүрелдиин чугаалаан.

Москваның делегей конкурузу чалыы назынының, чараш мозунуң көстүп көрбээн байырлалы болган, артист аныяктарның быжыг найыралы, чүүл-бүрү национал школаларның чоокшулажыры, ботбодуун байытчыры ол конкурстуң бол түңнелериниң бирээзи болур деп, Е. А. Фурцева чугаалаан.

Оргкомитеттиң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Игорь Моисеев мынча дээн:

— Москваның балет Олимпиадазы — кайгамчык чараш чаа чанчылдың тыптып келирин удавас көре бээр бис. Ол Олимпиада бистиң магаданчыг уран чүүлүвүстү моон соңгаардаа хөй чылдар дургузунда база хөгжүдер. Ындыг конкурс — кайгамчыктыг болуушкын, бүгү делегейге танды уран чүүлүнүң чечектелиринге дузалаалар сорулгалыг.

Жюриниң даргазы, Ленинги шанналлың лауреады Г. Уланова артистиң хүн бүрүде ажылын, оон могаг чөп чедип алыр мергежилин, бодаларын чугаалаан. Ол бүгүнүң ең эки шанналы — көрүкчүлериниң ынакшылы болгаш хүндүткели деп, ол демдеглээн.

Конкурстуң түңнелдерин ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева байыр чедирген. Министр конкурс тинлекчилеринге байыр чедирген болгаш Москваның делегей конкурузунуң лауреаттары деп хүндүлүг аттар оларның хөй-хөйүнге орук айтыр зас-кежиктиг сылдыс болур, делегейниң улуг уран чүүлүнче, ең эки балет сценаларынче орук ажыдып бээр деп бүзүрелдиин чугаалаан.

Москваның делегей конкурузу чалыы назынының, чараш мозунуң көстүп көрбээн балет Олимпиязының, чараш мозунуң көстүп көрбээн артистериниң бирги делегей конкурузунуң оң тос лауреады биле сес дипломаны балет Олимпизи болуп берген Улуг театрның алдарсураглыг сценазынга үнүп келген. Аңаа «бедиктенип» үнүп келириниң оруун эртери ийи неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Ол оруктуг эртери көстүп көрбээн берге кылдыр сагындырган, шудургу, шыдамыккай болурун, хөй чылдар дургузунда чедип алдынган бүгү чогаадыкчы арга, күштерни салырын негээн.

Ам ол бүгү бергелерни ажып эртери чедип алдынган, тинлекчилер чогуур шаңналдарын алган, оларга ең шынгыы кичээнгейлиг шылгакчылар — Москваның көрүкчү чону изиг байырын чедирген.

Сценага олуттарын жюри кежигүннери болгаш хүндүлүг аалчылар — делегейниң балет уран чүүлүнүң ең улуг ажылзакчылары база-ла ийи неделя мурнундаазы дег эглепкен.

Жюриниң белен эвес ажылын кылганынга, чөптүг, шын үнелелдер бергенинге ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева байыр чедирген. Министр конкурс тинлекчилеринге байыр чедирген болгаш Москваның делегей конкурузунуң лауреаттары деп хүндүлүг аттар оларның хөй-хөйүнге орук айтыр зас-кежиктиг сылдыс болур, делегейниң улуг уран чүүлүнче, ең эки балет сценаларынче орук ажыдып бээр деп бүзүрелдиин чугаалаан.

Москваның делегей конкурузу чалыы назынының, чараш мозунуң көстүп көрбээн ба-

Тарылга шөлүнге болган конкурс

«Тээли» совхозтуң Төң-Теректе тарылга шөлүнге чер чарарының конкурузу болган. Аңаа Бай-Тайга районнуң шилиидек 16 механизаторлары киришкен. Конкурстуң соруглазы чер чарарының мурнамчы арга-дуржулгазын мептередир, чер ажылының агротехниказын бедидери болур.

Механизатор бүрүзүү узуну 100, дооразы 30 метр хемчээлдиг шөлдү бүзү тала-биле эки шынарлыг кылдыр чаргаш, 100 балдлы алыр ужурлуг турган. «Тээли» совхозтуң дүржулгалыг механизатору Ужаар Хертек неделдеңи чедиишкинниг күүседин, 100 балл санын алгаш бирээ черни эглээн. Ийиги черни тиилекчилик кады ажылдап турар ажы Дыргык Хомушку, үшкүүнү — «Мурнамчы» колхозтуң төлээзи Хертек Бай-Байыр алган.

Тиилекчилер Таңды районда «Тиилелгев совхозунга болур республика конкурузунга киржир эрээни чаалап алган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Муң чедир кыргаан

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» көдээ ажыл-агый артелинде хой кыргылдаазы тулуктээн. Июнь 15-тен бээр муң чыган хойну кыргаан. Баштайгы хүнүнде күзүн күрүнеге садар эът планынга киирер иргиштерни кыргаан.

Кол Тарыма, Салчак Чечек, Иргит Чайзат, Г. Адыя хүн нормазын 130—150 хуу күүседип, кыргылданың баштайгы хүннериниң мурнакчылары болуп турарлар.

Ш. САЛЧАК.

Ажылдаарынга таарымчалыг

Хой ажылында харысалгалыг үе кыргылда тулуктеп турар. Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хол» совхозтуң Бора-Тайга салбырында кыргылда пунктузу Ак-Даш суурнуң кедээзинде таарымчалыг черде тургустунган. Пунктуда хол хачылларындан акгы электри-агрегаттык 12 хачызы соксаал чок ажылдап турар.

Пунктудан ырак эвес тускай бажында дүктү ылган, дүктүг хой бүрүзүнден 2,1 кг дүк кыргыыр дээн хүлээлге ажыр күүседтинген. Малга четчир санныг чемни белеткээр сорулга-биле Даштыг-Тейде хойжу бригаданың кежигүннери (бригадири Доос Мандай-оол) талын дош суубиле 60 гектар сиген шөлүн суггарып алган. Оон иштинде Серин-оол суггарылгага идепкейлиг кирпшкен болгаш 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Т. ТАЛГАНЧИК, «Шынның» корр.

ЗАВОДТУҢ ХООЧУНУ

Кызылда алты заводунуң коллективи Григорий Иванович Гавриченкону улуг хүндүлел-биле адап турар. Ук завод ол ажылчынга ийи дугаар бажыңы-биле домей апарган. Үүге дээрге Григорий Иванович маңаа — 25 чылда ажылдап келген.

Ажылдап, чуртап келгени бо үезиниң дургузунда ай, квартал, чыл планнарын үргүлчү ажыр күүседип, төрээн заводунуң марказы, аңаа бүдүрген эттиг бедик шынары дээш эвээш эвес чогаадыкчы саналдарны киприп, хүндүлелди чедип алган.

С. ТАМЧАЙ.

Тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның декадазы

Якутияда чоруп тур

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Декаданың дөртку хүнү. «Чечек» ансамбль бодунуң концерт көргүзүүлүн Нам районунда үргүлчүлевишаан. Номер бүргүзүн-не катап күүседирин дилеп турар. Бо концерттиг аалдаашкын улустуң найыралының улуг байырлады болу берген. Түгле бистиң бот-тывынгыр артистериниң ырлары куттулуп, хүлүмзүрүү чайынаап турар эвес, ол черниң эглеп болган оңнуктер база-ла үректиң ханызындан өөрүп четтиргенин, сопуургаанын илередип, өөрүшкүнүң ырын ырлап, кижи бүргүзүүлүң арынары хүлүмзүрүг-биле долдунган. Якутияның улустуң ыраажызы Прокопий Ядрехинский якут улустуң шаг-шаандагы чаңчылын саргалар бир-ле оңаагай аялгабиле аалчыларга аян тудуп ырланнаан.

ВЛКСМ-ниң Нам райкомунуң секретары Еремей Литвинцев Нам суурда бот-тывыгыр уран чүүл коллективи Якут АССР-де эң-не дээредээзи болуп турарын, Бүгү-росси көрүдээзиниң лауреады аттыг, суурнуң комсомол организациязында 1.500 кижи санадып, күш-ажылчы чедиишкиниери болгаш хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлии дээш ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун быжыг тудуп турарын чугаалаан.

В. И. Ленинниң чоок соратныгы чорааш, алдарлыг революсчу Серго Орджоникидзениң шөлүлге үезинде турганы Покровск суурга болгаш Орджоникидзе районунга алээн каш концерттерни «Чечек» ансамбль көргүскен.

Тываның хөгжүм-шаан театрының артистери — РСФСР-ниң алдарлыг. Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Максым Мунзуктар, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүлек Конгар, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оол, артист Сергей Монгуш, сыгытчы Максим Дажпай, ыраажылар Өшкү-Саар Таспаанчык, Надежда Красная олар РСФСР-ниң улустуң, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга удуртказ Москваның күрүпе пиригиниң артистери-биле бир болук болуп алган Якутскидэ, орус шин театрының сценазында бо хүннерде концерт көргүзүп турар.

Бистиң чогаалчыларывыс Якутск хоорайга үш хонганының соңгүнде республиканың районнарынче чорупкан.

Якутскиниң культура болгаш дыштанылга парыгында бистиң чурукчуларывыстың, уран шевер мастерлеривистиң чогаадып кылган ажылдарының делегейлиг база-ла башгайы түннерделгээн шыкаш хөй көрүкчүлерлиг болбушаан.

Тыва артистер дүүн Якут телевиденеге оюн көргүскен. Программаны бистиң радионуң болгаш телевиденеениң диктордары Сергей Кондакин, Галина Дүгержаа олар чугаалаан. Олар көрүкчүлерге Тыва дутайын, аныяк республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, көдээ ажыл-агыйының, культура хөгжүлдезиниң чедиишкиниериниң дугайын чугаалап берген.

Якут АССР-ниң бүгү-ле сөлүннары элээн каш хүннер үлаштыр Тыва дугаймыда очерктерин, чүүлдерин, фоточуруктарны парлап турар.

● ● ●

ЧУРУКТА: Тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның Якутияда болуп эртип турар декадазының киржикчилери «Чечек» ансамбльдиң ыраажылары Александр Русскийниң сөзүнге композитор Алексей Чыргал-оолдуң бижээн «Якутияга байыр» деп мырзын күүседип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ильичиниң сагыглары-биле

Колхозчу тургузуг — совет социалистиг тургузугнуң чарылбас тудуш кезээ, ол болза В. И. Ленинниң төлевилээни, төөгү талазы-биле хынаттынган болгаш тараачыннарның онзагай чүүлдеринге база эрге-ажыынга дүгжүп турар, тараачыннарны коммунизмче чоорту шилчидириниң оруу-дур.

(Колхозтуң (Көдээ ажыл-агый артелиниң) Чижек Уставының төлевилелдиндеп)

«...Пролетариаттың хөй-хөй миллион үүрмек болгаш эң үүрмектелчек тараачыннар-биле эвилели, тараачыннарга хамаарыштыр ол пролетариатка удуртурун хандырып берип турары болгаш өске-даа чүүлдер—бо бүгү кооперациядан... херектиг болуп турар шупту чүүл ол эвес чүве бе, долу социалистиг ниитилелди тургузарынга эргежок чугула чүве шупту ол эвес чүве бе?..

(В. И. Ленинниң «Кооперация лугайында» деп чүүлүнден).

Барыын-Хемчик, «Большевик» көдээ ажыл-агый артели. Ооң төөгүзүн көөр болза, ленинчи кооператив планының амыдыралда боттанып турарының бир чижээ. Колхоз бо чылын бодунуң 20 чыл оюн байырлаан болгаш ол аразында ооң чедип алган чүүлдерин колхозтуң даргазы эш А. Шаалы, партком секретары эш С. Очур, пропагандист эш Х. Отугаш, школада өөредилге эргелекчизи эш О. Акаажык болгаш «Шынның» корреспондентизи эш С. Самба-Люндуп бо арында бижээннер.

ЛЕНИНЧИ КООПЕРАТИВ ПЛАНЫ БОТТАНЫЛГАДА

1. ТӨӨГҮДЕН ОДУРУГЛАР

Хоочун хойжуларывыс Саая Очур-оол болгаш Саая Чочаш олар: «Бистиң колхозту «Большевик» дээни анаа чүве эвес болдур ийин» дижир. Ол-даа чеп. Ындыг атты адилээн ажыл-агый ол атты бакшыратпас, мурнакчы болгур ужурлуг. Харын ооң ужурунда большевикчилерниң ажылдаары кезээде кызымак.

— Маңаа холбаштыр чээрби чыл бурунгаар биске болган таварыларны ам-даа утпас бис—деп, олар чугаалаарлар. —1949 чылдың февраль. Эргин-Барлык сумузуунга партия кежигүннериниң хуралы болган. Быдаргай, хуу ажылдыг араттарны коллективтиг ажыл-агый кылдыр каттыштырарын аңаа чугаалашкан. Ооң түнелинде таймылбыр ажылын чорудары-биле коммунистерни ынчаардагы арбаннарже аткаргылаан. «В. И. Ленинниң кооператив планының ужур-дузазын чоңга тайылбырлаар» дижип турар чүве. 1923 чылда В. И. Ленинниң бижээни «Кооперация дугайында» деп чүүлүнүң дугайында ынчаарда чугаалаан: «... Долу кооперастажылганың байдалы турган болза, бис социалистиг суурга шагда-ла быжыглып, шыдал кире бергей турар ийик бис» деп ында айыткының тайылбырлагылаашкын, партийжи агитаторлар ол үеде улуг Совет Эвилелиниң бүгү девискээринге тиилеп, чечектелип турган колхозтарның чижектеринден хуу араттарга тайылбырлап турганын хоочун колхозчулар ам-даа чугаалап олурарлар.

Ол-ла чылдың март 3-те Шыраавылактарның Арыг-Узуунун. Ыйгылактың араттары чыглып келгеш, хуралдаан, аңаа колхозтажыр деп шиитпирлээн. Баштай-ла 32 өрээ каттышкан. «Большевик» колхозту үндезилээн. Ооң бирги даргазынга Саая Идам-Сюрюңүү сонгуп алган, ол ам-даа бистө малчыннап турар.

А колхозтуң кол хөрөңгизи чүү турганы? 600 баш шээр мал, инек аймак 45 баш, 16 ажылчын аът, 12 аът апдазыны—бо-ла. Бүгү тарылга шеңү—48 гектар.

Колхозка кирер дугайында агитация үргүлчүлеп турган. Чамдыктар ол дораан кирип, өскелер ооң черле чүү болур чүвелө дээш ышкаш, маңан, көрдүнүп тургулаан. Ийи чыл болганда, часкы-күскү ажылдарның түңнелдерин көргүлээп соонда. Эрги-Барлык сумузунуң араттары барык шупту колхозка каттыжып кирген.

«Хонак чыры күзүн, чазын— хораданчыг ажыл чүве, хоор-ла чоннуң чырык оруу—колхозтарже кирээлиңер» деп ол үеде ырлажыңда турганы таварылга эвес болгай, а ооң кырында «Колхозувус төөгүн орта —хоорай, суурвыс тудар дээн бис, колхозчулар дөгерези — кожа-хелбээ чүрттаар дээн бис» дижи берген соонда, сууржуң чүрттелгеже база шилчип кирген бис дээрзин чоп амдаа сактып, көөрежир.

Бо чылын марттың 3-те колхозувуста үдеп ол үеде байырладывыс. Ол үеп байырладыг хураа чыып, ажылывысты түңнээш, мал база чер ажылының талазынга В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга утказутур кылыр ажылдар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алдывыс.

Ам бистиң көрүнерем: тарылгавыс шөлүү 3614 гектар, хой 12 муң баш, а мыйыстыг бода мал муң ажыг, 22 трактор, 20 автомашина, 12 комбайн болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналардыг бис. Чаа техниканы хөреглел ёзугаар ам-даа садыл алырынга акша-хөреңгивис бар. Маңаа холбаштыр 1919 чылда РКП(б)-ниң VIII съездизинге В. И. Ленинниң мынча дээнин кым-даа дораан сактып келир: «Бир эвес даарта 100 муң бирги чергенниг тракторларын берип шыдап, оларны бензин-биле хандырып, машинистер-биле хандырып... шыдаар турган болзувусса, ортумак тараачын кижи: «Мен коммуна дээш мен» деп чугаалаар ийик». Улуг баштынчының болгаш башкының ол бодалы бисте шагда-ла боттанган. Ам бистиң Төрээн чуртувуста тракторлар чүс-чүс муң.

2. МАЛ АЖЫЛЫНДА

УГЛАНЫЫШКЫН КАНДЫГЫЛ?

Бистиң чеднишкиннеривистиң чажыды чүдел? Чижээжээрге, мал ажылы дижик. Бисте кол чүүл—мал болгаш чер ажылы. Эртиен чылын колхозка киирип алган бүгү оругланың 51,6 хуузу мал ажылындан алдынган. Маңаа холбаштыр ниитиги специалиастаашкынны чорутнан бис. Мыйыстыг бода мал талазы-биле төп ферма — сүт-ээт бээр угланывышкынныг, ында симменталычыттыкан инектер бар. Алаак болгаш Ак-Хем фермаларын ээт бээр кылдыр тазарыштырган.

Чем-сууру бар, чоок черде турар, чавыс черлер-ле одарлыг девискээрге ийиги салгалдың нарын дүктүг хойларын, а кедек, даглыг черлерге — чүрттүн хойларын өстүрерин планнаан. Хой ажылын аңаа үндезилээш сайыраадыр.

Бо ажылдарны бисте боттандырып эгелей берген болгаш ооң баштайгы түңнели арткан чылын күрүнеге ээт салдарының планын 102,8, сүтүүн— 111,4 болгаш дүктүүн 111 хуу күүсеткеннивис болур. Бо кыжын хар, соок улуг, кыштың байдалы нарын болган-даа бол, малды экө кыштагладыр талазы-биле улуг хемчегларин алган: сиген, саван, концентратты чөмнерин коданнарга чедирип, шинн, терек бүрүзү белеткээр, одек коптарар тускай звеноларны тургузуп, суттарыгланы хандырар, автомашиналарны быжыглаар, сакманшиктерни өйүнде чорудар хемчегларин далаш ап турган, ынчангаш малдың өлүп хорааны мурнунда чылга бодаарга мыйыстыг бода мал талазы-биле 18, хойларының — 10 хуу ымыырылган.

Хой ажылынга бот-оруглачырыглалыг хойжу бригадавы тургузар хемчегларни ап эгелевиве. № 2 хойжу бригадавы бо чылдың январь 1-ден 86 хураганны камгалап алган, ынчаарга хойжулар Саая Чочаш, Хомушку Далдый-оол, Хомушку Комбу, Хомушку Докпай-оол олар 92—98 хураганнарны алганнар. А олардың дуржулгазын өскелерге нептередир, бо ажылга үчүтүү шыңгыы чорудар, кайы хойжуда неделя, он хонук, чартык ай, бүдүн ай иштинде байдал кандыг болуп турарын доктаамал билип ап турган, хемчеглер алыр талазы-биле дооветеринария ажылдачылары четпес ажылдап турган, бистер оларны ажылдың ыңдыг аргазынга өөретпээнивис улуг четпес.

Бир инекке онааштыр сүт алырын көвүдедирип, ээткө дужаар малдарны бедик деңгээлиг кылдыр дужаарын чедип ап шыдавайн турарывыс база-ла билдингир. Маңаа ук-саажыдыла ажылынче улуг кичээнгейни салыр, малдың продуктулуун бедидерп — кол сорулга.

Ынчангаш 1969—1970 чылдарда малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер талазы-биле хемчегларни бисте ажылдап кылган. Чүлерил ол?

1970 чылга чедир мыйыстыг бода малдың баш санын 12 хуу өстүрер, ооң иштинде төрүүр инектерниң хуузун көвүдедиринче кол кичээнгей салыр. Ол-ла өйде хойларның баш санын 7 хуугa көвүдедир. Хой бүрүзүнден 1,9 кг дүктү кыргыыр. Эткир угланышкынныг мыйыстыг бода малдың ортумак дириг деңзиин 270, а хойнуун — 40 кг болуруун чедип алыр. Малды садып саарарының талазы-биле бедик көргүзүглүг болур.

ЧУРУКТА: колхозтуң мурнакчы хойжузу Саая Чочаш.

Чижээ, ол-ла хуусаада ээткө садыр бода малдың дириг деңзиин 26, хойнуун — 17 хуугa өстүрер. Сүт дужаарын 25, дүктүүн — 13 хуу көвүдедир.

Айыттынган сорулгаларны чедиишкиннир күүседнр толээде, малчыннарның амыдыралчуртталгазынче, оларның орустуг 120, дүктү — 22 тонналы дужаар. Беш чыл планының тоңчүзүнде бүгү малга төрүүр хойлар 58, а төрүүр инек — 45 хуу болган турарын чедип алыр, ол сорулгабиле малдың тарып боозадылгазын, эдерижилгээни бедик деңвелге тургузар.

3. ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ

КУЛЬТУРАЗЫН БЕДИДЕРИНЧЕ

Чер ажылын алырга, сөөлгү чылдарда ооң культуразын бедидеринче кол кичээнгейни утпаан. Ооң харазында сөөлгү үш чылда тараанын дүжүү биске үргүлчү өзүп турган. Чижээ, 1966 чылда тараны гектардан-на 6 центнер, 1967 чылда — 17,6 центнерни алган бис. А эртиен чылын, мандавашкын турда-даа, тараа культуразының гектарга онааштыр 8,6, ооң иштинде—кызыл-тасты — 9,3 центнерни алган. Бо чеднишкиннер колдуунда суггатты эки ажыглаанындан чедип алдынган. Сөөлгү үш чылда суггатты черлерге дүжүт гектардан-на 15,4 центнер болгаш.

Ынчангаш эртиен чылын бистиң колхоз күрүнеге тараа садарының планын 4,5 катап ажыр күүсеткен.

Тарылтага биске кол чүүлдер чүлерил? Ол болза үреэнин эки белеткээри, машина-техниканы үлегерлиг байдалга тургузары, чеминчидилгени эки организастаары, суггарылганы болдунар-ла хемчээлиңе ажыглаары, шуут чугаалаарга, агротехниктиг бүгү хемчегларни шыңгыы сагыыр дээш демисежирп болгай. Бо часкы хову ажылдарынга үреэнинерни четчеэи-биле белеткеп ап шыдаан бис. Органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни чажарын план ёзугаар күүсеткен, тарылга мурнунун суггарыгазын чеднишкиннир чорутkан. Ынчангаш бистиң тараавыстын 50 хуузу суггатты черлерде, олардан ортумаа-биле гектардан-на 16 центнер дужуттуг алыр дээ бис.

Суггат бугаларын экижиделиниң хемчегларн алдынган. 540 гектар чер суггарар Кем-Бооm бугазын инженер системазыг кылдыр чаартkан. Суг черже сиңнп кире бээр бугалар унуп цементилеп бетоннаан. Өске бир черде 230 гектар тарылга шөлүүде суггарылга бугазын база инженер системазын ёзугаар кылган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, комплекстиг чоруткан. Катоктаашкынны 1200 гектарга кылып, черин 20—22 см хаяы кылдыр чүгле илиирлер кошкан андазынар-биле 1500 гектарга андырыстыг ажыглаар күүсеткен. Ооң харазында сөөлгү үш чылда тараанын дүжүү биске үргүлчү өзүп турган. Чижээ, 1966 чылда тараны гектардан-на 6 центнер, 1967 чылда — 17,6 центнерни алган бис. А эртиен чылын, мандавашкын турда-даа, тараа культуразының гектарга онааштыр 8,6, ооң иштинде—кызыл-тасты — 9,3 центнерни алган. Бо чеднишкиннер колдуунда суггатты эки ажыглаанындан чедип алдынган. 540 гектар чер суггарар Кем-Бооm бугазын инженер системазыг кылдыр чаартkан. Суг черже сиңнп кире бээр бугалар унуп цементилеп бетоннаан. Өске бир черде 230 гектар тарылга шөлүүде суггарылга бугазын база инженер системазын ёзугаар кылган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, комплекстиг чоруткан. Катоктаашкынны 1200 гектарга кылып, черин 20—22 см хаяы кылдыр чүгле илиирлер кошкан андазынар-биле 1500 гектарга андырыстыг ажыглаар, шуут чугаалаарга, агротехниктиг бүгү хемчегларни шыңгыы сагыыр дээш демисежирп болгай. Бо часкы хову ажылдарынга үреэнинерни четчеэи-биле белеткеп ап шыдаан бис. Органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни чажарын план ёзугаар күүсеткен, тарылга мурнунун суггарыгазын чеднишкиннир чорутkан. Ынчангаш бистиң тараавыстын 50 хуузу суггатты черлерде, олардан ортумаа-биле гектардан-на 16 центнер дужуттуг алыр дээ бис.

Суггат бугаларын экижиделиниң хемчегларн алдынган. 540 гектар чер суггарар Кем-Бооm бугазын инженер системазыг кылдыр чаартkан. Суг черже сиңнп кире бээр бугалар унуп цементилеп бетоннаан. Өске бир черде 230 гектар тарылга шөлүүде суггарылга бугазын база инженер системазын ёзугаар кылган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, комплекстиг чоруткан. Катоктаашкынны 1200 гектарга кылып, черин 20—22 см хаяы кылдыр чүгле илиирлер кошкан андазынар-биле 1500 гектарга андырыстыг ажыглаар күүсеткен. Органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни чажарын план ёзугаар күүсеткен, тарылга мурнунун суггарыгазын чеднишкиннир чорутkан. Ынчангаш бистиң тараавыстын 50 хуузу суггатты черлерде, олардан ортумаа-биле гектардан-на 16 центнер дужуттуг алыр дээ бис.

Суггат бугаларын экижиделиниң хемчегларн алдынган. 540 гектар чер суггарар Кем-Бооm бугазын инженер системазыг кылдыр чаартkан. Суг черже сиңнп кире бээр бугалар унуп цементилеп бетоннаан. Өске бир черде 230 гектар тарылга шөлүүде суггарылга бугазын база инженер системазын ёзугаар кылган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, комплекстиг чоруткан. Катоктаашкынны 1200 гектарга кылып, черин 20—22 см хаяы кылдыр чүгле илиирлер кошкан андазынар-биле 1500 гектарга андырыстыг ажыглаар, шуут чугаалаарга, агротехниктиг бүгү хемчегларни шыңгыы сагыыр дээш демисежирп болгай. Бо часкы хову ажылдарынга үреэнинерни четчеэи-биле белеткеп ап шыдаан бис. Органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни чажарын план ёзугаар күүсеткен, тарылга мурнунун суггарыгазын чеднишкиннир чорутkан. Ынчангаш бистиң тараавыстын 50 хуузу суггатты черлерде, олардан ортумаа-биле гектардан-на 16 центнер дужуттуг алыр дээ бис.

Суггат бугаларын экижиделиниң хемчегларн алдынган. 540 гектар чер суггарар Кем-Бооm бугазын инженер системазыг кылдыр чаартkан. Суг черже сиңнп кире бээр бугалар унуп цементилеп бетоннаан. Өске бир черде 230 гектар тарылга шөлүүде суггарылга бугазын база инженер системазын ёзугаар кылган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, комплекстиг чоруткан. Катоктаашкынны 1200 гектарга кылып, черин 20—22 см хаяы кылдыр чүгле илиирлер кошкан андазынар-биле 1500 гектарга андырыстыг ажыглаар күүсеткен. Органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерни чажарын план ёзугаар күүсеткен, тарылга мурнунун суггарыгазын чеднишкиннир чорутkан. Ынчангаш бистиң тараавыстын 50 хуузу суггатты черлерде, олардан ортумаа-биле гектардан-на 16 центнер дужуттуг алыр дээ бис.

Суггат бугаларын экижиделиниң хемчегларн алдынган. 540 гектар чер суггарар Кем-Бооm бугазын инженер системазыг кылдыр чаартkан. Суг черже сиңнп кире бээр бугалар унуп цементилеп бетоннаан. Өске бир черде 230 гектар тарылга шөлүүде суггарылга бугазын база инженер системазын ёзугаар кылган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, комплекстиг чоруткан. Катоктаашкынны 1200 гектарга кылып, черин 20—22 см хаяы кылдыр чүгле илиирлер кошкан андазынар-биле 1500 гектарга андырыстыг ажыглаар, шуут чугаалаарга, агротехниктиг бүгү

Бистиң чеднишкиннеривистиң чажыды чүдел? Чижээжээрге, мал ажылы дижик. Бисте кол чүүл—мал болгаш чер ажылы. Эртиен чылын колхозка киирип алган бүгү оругланың 51,6 хуузу мал ажылындан алдынган. Маңаа холбаштыр ниитиги специалиастаашкынны чорутkан бис. Мыйыстыг бода мал талазы-биле төп ферма — сүт-ээт бээр угланывышкынныг, ында симменталычыттыкан инектер бар. Алаак болгаш Ак-Хем фермаларын ээт бээр кылдыр тазарыштырган.

Чем-сууру бар, чоок черде турар, чавыс черлер-ле одарлыг девискээрге ийиги салгалдың нарын дүктүг хойларын, а кедек, даглыг черлерге — чүрттүн хойларын өстүрерин планнаан. Хой ажылын аңаа үндезилээш сайыраадыр.

Бо ажылдарны бисте боттандырып эгелей берген болгаш ооң баштайгы түңнели арткан чылын күрүнеге ээт салдарының планын 102,8, сүтүүн— 111,4 болгаш дүктүүн 111 хуу күүсеткеннивис болур. Бо кыжын хар, соок улуг, кыштың байдалы нарын болган-даа бол, малды экө кыштагладыр талазы-биле улуг хемчегларин алган: сиген, саван, концентратты чөмнерин коданнарга чедирип, шинн, терек бүрүзү белеткээр, одек коптарар тускай звеноларны тургузуп, суттарыгланы хандырар, автомашиналарны быжыглаар, сакманшиктерни өйүнде чорудар хемчегларин далаш ап турган, ынчангаш малдың өлүп хорааны мурнунда чылга бодаарга мыйыстыг бода мал талазы-биле 18, хойларының — 10 хуу ымыырылган.

Хой ажылынга бот-оруглачырыглалыг хойжу бригадавы тургузар хемчегларни ап эгелевиве. № 2 хойжу бригадавы бо чылдың январь 1-ден

4. ТУДУГЖУЛАР

ХОЖУДАВАЙН ТУРАР

Бистиң колхозта тудугжудар база хожудавайн турар. А бо чылын олар чүү кылырыл? Колхозчуларга 10 чүрттелга быжыңын, хойга, хураганга 6 кажаанны, 200 ажыг одуттуг чаа, бетондан бүткен клубту ажылдалга киирер, 30 тонна чугай, 75 тонна туувйбу бүдүрер. Тудуг ыяжын хөйну белеткээр.

Тудуг талазы-биле ылаңгыя хөрээженнериниң улуг күш болуп турарын айтыр ужурлуг. Колхозта тудуг звенозунуң удуртукчузу Саая Долгар мынчаар чугаалаар:

— Бодум 1951 чылдан эгелеп тудугжулаан мен. А 1958 чылда колхозтуң баштаар черн тудугжулар звенозунуң удуртукчузунга мени томуйлаан. Ынчаарда звенога 20 хире хөрээженнер турган чүве, ам 50 кижи ажып турар. Бистер даш тудуг кылырының мергежилин өөренип алган бис. Чүрттелга, культура амыдырал, бүдүрүлге талазы-биле хөй тудугларны кылдывыс.

Ийет, «Большевиктиң» тудугжулары бөрген сөзүнге ээ болуп шыдаарлар, ол дугайында олардың мооң мурнундагы ажылдары бадыткаа болуп турар.

Ам мында кол сорулга — тудуг ажылында четчестерни чайладыры болур. А ындыг четчестер бисте бар: шынар кудулаар, тудугнуң өртээ аарташ, бир тудугну дооспайн чыткаш, өске тудугже шилчирр, тудугнуң хуусаазын сагыыс чүүлдер ам-даа хөй. Планда көрдүнгеп тудугларны наряд чокка кылып турганы-биле дозевилелден ажыг акша-мөңгүн чарыгдаар чүүлдер бар. Кылдынган ажылды чурум ёзугаар хүлээп албас, тудуг материалдарын хүлээп алырында тодаргай үчёт чок, тудугда чарыгдалдарга хамаарышкан документтилерни ылап хевирлевес-даа таварылгалар бар. Ынчангаш маңаа эки чурумну тургузар сорулга туруп турар. Тудутга үчёттү чурумчудар, ооң шынарыче кол кичээнгей салыр—тудуг талазы-биле үндезин сорулга бо-дур.

5. ӨӨРЕДИЛГЕ

ДЭЭШ ЧҮТКҮЛ

Хоочун кижилерниң чугаларындан, ийет, төөгү номнарындан-даа көөрге, шаанда араттар карацгы бүдүүлүк, бижик билбес чурттап чораан. Бир сумуга-ла моол бижик билир ийи-үш кижи бар болза-ла, дээреэи ол, олар безин дүжүметтер оолдары болгулаар.

Ам байдал үндезинин-биле өске. Улгады берген-даа кижилерден бижик билбестер чок болгай. Бүгү кижилер билигже чүткээн, эртемниң сруунче орук ажык. Бистиң колхозта 100 орунныг сад-ясли ажылдап турар болгай. Анаа уругларны школаның бирги класынга кирер жыдыр белеткээрив албан болдурганын көрүнерем. Ында ыракта хойжуларының 70 ажыг уругларын дүн-хүн чокка ажаап турар. Ылаңгыя сөөлгү 4 чыл иштинде колхозчуларның 120 ажыг уругларын школага белеткелдиг киирепн хандырар, олардың өөредилгезинин шынары бедик болурунга улуг ужур-дузалыг.

Бистиң школавысты доозкан, ам дээди өөредилгени чедип алганнар республиканың ажыл-агыйының, культуразының хөй адырларында ажылдап турар, олар дээрге партия, совет ажылдакчылар, башкылар, зоотехниктер, агрономнар, экономистер, уран чүүлдүң ажылдакчыларыдыр.

Школавыста 565 өөреникчи бар. 31 башкы оларны өөредип, кижизидип турар. Башкыларның арасында 8 кижи дээди эртеминг, 10 — дооспаан дээди эртеминг болгаш 10 кижи — башкы училищезин дооскан, ооң иштинде 10 класс дооскан 3 кижи база башкылап турар. Бистиң чуртувуста улусчу башкы буржуаа ниитилеле кажан-даа туруп көрбээн болгаш турупдаа шыдавас ыңдыг бедик деңнелге тургустунган турар ужурлуг деп, В. И. Ленин айтып турган болгай, улуг башкыңчының оз бодалының чайынналчаа-биле боттанганын харын-на бистиң школадан көрүп болур-дур.

Үшкү улудунда школага өөредилге шынары экө болган, ниитиги-биле 6 өөреникчиниң бирээзи-ле эки болгаш коичуг экө демдектерлиг. Ылаңгыя белеткел «А» (башкы уруглар), «Б» (Б. С. Саая), белеткел «Б» (Б. К. Ооржак), 1—«А» (К. Кужугет) болгаш өскедаа класстарның өөреникчилериниң өөредилгезинин шынары экө. Мында кол чажыт —башкыларның билиниң бединдиге, оларның экө белеткенириндө, уруг-дарыг-биле ажылдап билиринде, ада-иелер-биле бижыг холбаада, черле ынчаш, боттарының ажылынга оларның бердингенинде.

Ам бистиң чуртувуста бүгүнүнүн өртүмак өөредилгеже шилчиринниң айтырыгы туруп турар. Бо талазы-биле бистиң колхозта байдал бижыг үндезинде деп шуут чугаалаар бис. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуру оюнуң бүдүүзүнде чоп ортузунга лекция, беседаларның кол нуруузун ленинчи темаларга организастаан. Лекторлар А. Кара-оол, Х. Отугаш, С. Чамбал-оол олар лекция помчуурунга экө мергежээн, оларны колхозтуң ниитизи ажыл-агыйы-биле кезээде холбаар.

Колхозта хөрээженнер чөвүлелиниң эгелекчи саналыбиле тургускулаан 14 агитквартиралар партийжи политмассалыг ажылдарны кижи бүрүзүнге чедирерингe аажок улуг ужур-дузалыг. Клубка азы өске-даа черлерге партийжи-массалыг ажылдарны кылырда чонну бүрүнү-биле хаара тудуп, чыыт шаап аларын берге болгай. Ынчангаш агитквартиралар дамчыштыр ону кылып чорударга эптиг, артында-ла кижи бүрүзү чыгыыл кээп болур.

Хөрээженнер чөвүлелв В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюнга утказутур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларда ажыл-агыйга хамаарышкан айтырыглардан аңгыда, бижикти биче билир кижилерни бижикке өөредири, 1970 чылга чедир бүгү агитквартираларга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип ап турарывысты көрээли. Ленинниң чаш чорааныңын дугайында беседаларны 5—8 класстарда неделяда бир удаа чорудуп, Ильичиниң допчу намдарын 9—10 класстарда өөренип турар. Школада ленинчи өрээл болгаш класс бүрүзүнде В. И. Ленинге турасказтакан монтажтар бар.

Өөреникчилер аразында «Барлыктың аялгазын» аттыг чечен чогаал белгүмүнүң ажылы база солуп. Бистиң кол лозуңувус — «Өөренир, өөренир база катап өөренир» — деп Ильичиниң чагыын күүседип турган, бистиң коммунистиг тургузуушкунувуң төлептиг салгакчыларын белеткээри, өөреникчилериниң-даа, башкыларның-даа бүгү күжүү, угаан-бодалы шинаар утпаанган.

6. КОММУНИСТЕР—

АВАНГАРДЧЫ КҮШ

Бистиң «Большевик» колхозтуң парткомунда бактаан турар бүгү коммунистиниң 62 хуузу — материалдыг түүлдериниң шуут бүдүүркүлери. Колхозтуң ферма, бригада аайы-биле партияның 4 эге организациялары, ооң ыңай партия бөлүктери бар. Партком, эге организациялар ажыл планның тургузарда, ажыл-агыйга хамаарышкан чамдык айтырыглардан аңгыда, кол кичээнгейни коммунистиниң бот-харыысалгазын бедидеринче, устав негезделерин канчаар күүседип турарынче, культура албан чердериниң, хөй-иштин организациядарының ажылын экижиделиниче угланган айтырыгларны колдады киирип турар.

Партияның масса-политиктиг ажылының талазы-биле чамдык экижидилгелиг ажылдар база бар. Салчак Доржу удуртkан 23 кижи составтыг «Билиг» ниитилелиниң кежигүннериниң бөлүү, Монгуш Кара удуртkан 61 кижи составтыг агитколлектив квартал санында боттарының планын ёзугаар колхозтуң товүнге, фермаларга, бригадаларга лекция, беседаларны доктаамал кылып келген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде чоп ортузунга лекция, беседаларның кол нуруузун ленинчи темаларга организастаан. Лекторлар А. Кара-оол, Х. Отугаш, С. Чамбал-оол олар лекция помчуурунга экө мергежээн, оларны колхозтуң ниитизи ажыл-агыйы-биле кезээде холбаар.

Колхозта хөрээженнер чөвүлелиниң эгелекчи саналыбиле тургускулаан 14 агитквартиралар партийжи политмассалыг ажылдарны кижи бүрүзүнге чедирерингe аажок улуг ужур-дузалыг. Клубка азы өске-даа черлерге партийжи-массалыг ажылдарны кылырда чонну бүрүнү-биле хаара тудуп, чыыт шаап аларын берге болгай. Ынчангаш агитквартиралар дамчыштыр ону кылып чорударга эптиг, артында-ла кижи бүрүзү чыгыыл кээп болур.

Хөрээженнер чөвүлелв В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюнга утказутур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларда ажыл-агыйга хамаарышкан айтырыглардан аңгыда, бижикти биче билир кижилерни бижикке өөредири, 1970 чылга чедир бүгү агитквартираларга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип ап турарывысты көрээли. Ленинниң чаш чорааныңын дугайында беседаларны 5—8 класстарда неделяда бир удаа чорудуп, Ильичиниң допчу намдарын 9—10 класстарда өөренип турар. Школада ленинчи өрээл болгаш класс бүрүзүнде В. И. Ленинге турасказтакан монтажтар бар.

Өөреникчилер аразында «Барлыктың аялгазын» аттыг чечен чогаал белгүмүнүң ажылы база солуп. Бистиң кол лозуңувус — «Өөренир, өөренир база катап өөренир» — деп Ильичиниң чагыын күүседип турган, бистиң коммунистиг тургузуушкунувуң төлептиг салгакчыларын белеткээри, өөреникчилериниң-даа, башкыларның-даа бүгү күжүү, угаан-бодалы шинаар утпаанган.

АВАНГАРДЧЫ КҮШ

Бистиң «Большевик» колхозтуң парткомунда бактаан турар бүгү коммунистиниң 62 хуузу — материалдыг түүлдериниң шуут бүдүүркүлери. Колхозтуң ферма, бригада аайы-биле партияның 4 эге организациялары, ооң ыңай партия бөлүктери бар. Партком, эге организациялар ажыл планның тургузарда, ажыл-агыйга хамаарышкан чамдык айтырыглардан аңгыда, кол кичээнгейни коммунистиниң бот-харыысалгазын бедидеринче, устав негезделерин канчаар күүседип турарынче, культура албан чердериниң, хөй-иштин организациядарының ажылын экижиделиниче угланган айтырыгларны колдады киирип турар.

Партияның масса-политиктиг ажылының талазы-биле чамдык экижидилгелиг ажылдар база бар. Салчак Доржу удуртkан 23 кижи составтыг «Билиг» ниитилелиниң кежигүннериниң бөлүү, Монгуш Кара удуртkан 61 кижи составтыг агитколлектив квартал санында боттарының планын ёзугаар колхозтуң товүнге, фермаларга, бригадаларга лекция, беседаларны доктаамал кылып келген.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде чоп ортузунга лекция, беседаларның кол нуруузун ленинчи темаларга организастаан. Лекторлар А. Кара-оол, Х. Отугаш, С. Чамбал-оол олар лекция помчуурунга экө мергежээн, оларны колхозтуң ниитизи ажыл-агыйы-биле кезээде холбаар.

Колхозта хөрээженнер чөвүлелиниң эгелекчи саналыбиле тургускулаан 14 агитквартиралар партийжи политмассалыг ажылдарны кижи бүрүзүнге чедирерингe аажок улуг ужур-дузалыг. Клубка азы өске-даа черлерге партийжи-массалыг ажылдарны кылырда чонну бүрүнү-биле хаара тудуп, чыыт шаап аларын берге болгай. Ынчангаш агитквартиралар дамчыштыр ону кылып чорударга эптиг, артында-ла кижи бүрүзү чыгыыл кээп болур.

Хөрээженнер чөвүлелв В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюнга утказутур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларда ажыл-агыйга хамаарышкан айтырыглардан аңгыда, бижикти биче билир кижилерни бижикке өөредири, 1970 чылга чедир бүгү агитквартираларга В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип ап турарывысты көрээли. Ленинниң чаш чорааныңын дугайында беседаларны 5—8 класстарда неделяда бир удаа чорудуп, Ильичиниң допчу намдарын 9—10 класстарда өөренип турар. Школада ленинчи өрээл болгаш класс бүрүзүнде В. И. Ленинге турасказтакан монтажтар бар.

Өөреникчилер аразында «Барлыктың аялгазын» аттыг чечен чогаал белгүмүнүң ажылы база солуп. Бистиң кол лозуңувус — «Өөренир, өөренир база катап өөренир» — деп Ильичиниң чагыын күүседип турган, бистиң коммунистиг тургузуушкунувуң төлептиг салгакчыларын белеткээри, өөреникчилериниң-даа, башкыларның-даа бүгү күжүү, угаан-бодалы шинаар утпаанган.

Бот-тывынгыр ураан үүл бөлгүмүнүң коску ажылдарын айтыр ужурлуг. Ооң киржикчилери В. Көк-оолдуң «Хайыраң-бодуң» 1968 чылда чоңга 24 удаа, «Самбажыгмаа» — 1967 чылда 29 катап, К. Кудажының «Ыржым булуң» чогаалын шинжиткеш, 18 удаа көргүскеп. Ук шиилерни Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарга, Кызыл хоорайга база көргүскүлээн. Бо чылын коллектив К. Чаш-оолдуң «Өскүс-оол» деп шиизин белеткеп көргүскүлээн, ам-даа ону көргүзүп чорун турар. К. Сагыныц «Амыдыралдан өөрең» деп шиизин белеткеп турар, ону Совет Тывазың 25 чыл оюнга холбаштыр чоңга көргүзер.

Бот-тывынгыр артистер район хемчээлинге болгулаан ураан үүл маргылдаазынга 1—2-ги черлерни эалеп турган, агитквартиралар аразында болгулаан концерттери-даа болгулаап турар.

Мынчангаш чоннуң ортузунга масса-политиктиг, кижизидиглге ажылынга чаа-чаа ыргаларны, эгелээшкинниң дидим деткип тургаш, ооң дээштинин, бедик шынарлыын чедип алыры — бистиң улуг сорулгавыс, ажыл агитаторларны, пропагандистерни, политинформаторларны, лекторларны партийжи негелде ёзугар хаара тудуп тургаш, партияның идеологтуг ажылынга ёзулуг дайынчы болуп ажылдавышаан, бо чылгы партийжи өөредилгеге белеткелди шагда эгелээн бис, ооң иштинде ниити программадан аңгыда. Москвага чаа болуп эрткен делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының материалдарын тодаргай өөренир.

Ам кол чүве — коммунистерниң авангардчы күжүнде,

• • •

КОЛХОЗТУҢ ажылының орулгалыг талазы (рентабельдии) мал ажылынга 92, а черинге — 148,8, ниитизи-биле — 113 хуу болган. Бисте үлешпес фонд 900000 рубль, ынчангаш өртүмак чергенни колхозу кылдыр саналтыныр турар бис. Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга холбаштыр бүгү РСФСР-ге 50 колхозка тураскаал кылдыр мөңге адилээри-биле Кызыл туктарны берген турда, бистиң республикадан үгле биске ыңдыг уктуу тывыскан чорутуу ажыл-ишчилеривис улуг өөрүшкү биле хүлээп алган, ол алдарны ышкынмас дээш бүгү күжүн берип ажылдаарын даңгыраглаанар.

Колхозтуң ниити кол сорулгазы — мооң үстүнде илереттиниң түүлдерни бүрүнү-биле сайгарып, колхозту экономика талазы-биле улам быжыглаарынче к

Күчүлүг чаа трактор

Ийи дакпыр Ленин болгаш Күш-ажылчы Кызыл Тук орденнерлиг Харьковтуң С. Орджоникидзе аттыг трактор заводунуң коллективи «Т-150К» маркалыг чаа тракторну бүдүрүп чогаатkан. Ол машина янзы-бүрү кодээ ажыл-агый ажылдарын кылырынга таарыштынган. Оон-биле чер аңдарып, илиртпе болур болгаш хөрзүнүң үлүдүлериг чергелиг хову ажылдарынга база ажыглаттынар. Оон чүк сөөртүр, кодүрер шынарры белик. «Т-150К» трактор сес кол дүргедээшкинниг, оларны машина чоруп орда-ла солуп ап болур. Оон-биле шакта 40 километр орувту эртер. Ийи кожуг-биле аңаа хары угда 25 тонна чүктү сөөртүр. Чымчак олуттуг, агаар солуштурар болгаш одалга системазын болбаазыраткан бе машинага ажылдаары таарымчалыг.

ЧУРУКТА: «Т-150К» тракторлар завод девискээринде.

А. ТАТАРЕНКОНУҢ өөтозу.

Бойдус камгалалының республика конференциязынга уткуштур

БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫ—ЫДЫКТЫГ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

РСФСР-ниң бойдус камгалалының дугайында Хоойлуда «Бойдус камгалалы болза, күрүнеге чугула ужур-дузалыг соруга болгаш од бүгү чоннуң херээ, күрүне камгалалынга, ажыл-агый тургузуушкуншуга, кадыкшылды быжыглаарынга ажыктыг байлаш» деп айыткан.

Карак огу дег камгалаза чогуур бойдузувуска чер, казымалдар, суг, арга-арыг, чурттакчылыг черлерде тарып олурткан маштар, чер кырының бойдус хевири, ховар болгаш солун көрүштүг черлер, аргыяштарның камгалалдыг зоналары, курорт девискээри, черни бүргээн агаар, бүгү-де дирит амытаннар хамаарыжыр.

Оран-чурттуң бойдус байлаан камгалаар, оны чоп ажыглаар, улам байыдар дугайында партия болгаш Чазактың ап турар хемчегларин амыдыралга боттандырар дээш Бай-Тайга районнуң чону, ажылагый, албан организация черлери эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Күрүне органнарындан аңгыда хөй-нийтиниң массалыг организацияларының, ылаңгы бойдус камгалалының район нийтилели (даргазы В. Соин) бойдус байлаан чоп ажыглаар, оон камгалалын хынаарынның хөрээнге ужур-дузалыг соруглаларны шинтпирлеп, хемчегларни ап келген.

РАЙОНДА бойдус камгалалының сес эге организацияларының тургустунган. Оон иштинде хөй кежигүннерлиг, эки ажылдыг эге организациялар бар. Тээли ортумак школазында организация 1967 чылда тургустунган. Оон кежигүннериниң саны ам 147 кижи. Бойдус байлаан камгалаарынга идепкейлиг өөренчикпилерни болгаш башкыларны биология башкызы Д. Чыргал удуртуп турар. «Мурнакчы» колхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында, районнуң хереглекчилер нийтилелинде чоокта чаа тургускан эге организацияларның хөй санныг кежигүннери ажылдап киргикен. Бойдус камгалалының чаагай хөрээнге улуг-хуузун киирер дээш кижилериниң саны хүн бүрүде немежип турап апарган.

Бойдус камгалалының кежигүннери бойдусту чүгле камгалап хайыраараныдын аңгыда, суур чаагайжыдыгазынга идепкейлиг киржип турар. Бо чазын районнуң чурттакчылыг черлеринде 4692 дөс мыштарны, 160 дөс чадаң мыштарны тарып олурткан. Бо ажылга кодээ Советтерден Тээли кодээ Соведь, албан организация черлеринден Тээли ортумак школазы, суг ажыл-агый черн, суд, прокуратура коллективи идепкейлиг болган.

БАЙ-ТАЙГА район арга-мыштың курдамырының таласы-биле мыдыг-ла кончуг байлак эвес. Арга-мыштың фондузун ажыглаарын план чок чорудуп, мышты кайы хамаан чок кезип келгенинден, тудугга хереглээр болгаш одаар мыш кончуг эвээш арткан. Оон кол чылдагаавы мыш белеткелип шын эвес чорудуп, одалгага чүгле мышты ажыглап, а арга-мыштың өстүрелиниң чүгле 28 гаазы үнген. Тарымал мыштарның хайгаараалы багай.

РАЙОННУҢ девискээринден өлүк тывыжын чорудуп турар. Оон-биле кады хоруглуг аңнарны, куштарны төтчеглекчи ёау-биле аңнаарынга удур демиселди «Хемчик күрүне-тывыш ажыл-агый ым, хөй-нийтиин организациялар, бойдус камгалакчылары кошкак чорудуп келген. Аңны, балыкты, куштарны камгалаар ажылдың сулавын ажыглаш, чамдык төтчеглекчи кижилер өөр ёау-биле аңнап, балыктап турар. Ылаңгы «Кара-Хол» колхозтуң, Шуйнуң, Хемчик бажының девискээринде дүмчүүр улуг аңнарны аңнаар таварылгалар бар. Чүгле эрткен күзүн Кара-Холче болгаш Алтай крайже ажыл аңнаан аңчылардың саны 40 ажыг дээрээ билдинип турар, а оларның чаңгызым-даа тудуп, харымсаалгага онаавазын. Бойдустуң байлаа черлик дирит амытаннарны камгалаарынга хөй-нийтиин инспекторлар, районнуң ацимыр база бойдус камгалалының нийтилелдери, кодээ Советтер кошкак хемчег ап турар.

БОЙДУС камгалалының Хоойлузунда черни, ылаңгы кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин камгалаарынче улуг кичээнгей салдынган. Ылдыг турбузже черни камгалаарының талазы-биле ажыл районда четпес. Оон кол чылдагааны — кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг шелдерининг хөрзүнүүнүң кырының чеминиг эки черлерин хат, суг үреген турар. Чижек сапалгалардан алырга, «Тээли» совхозтуң, «Мурпакчы» колхозтуң тарылга шелдеринде 4149 га чер хат үреленишкинниг, 1125 га чер суг үреленишкинниг таварышкан.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оонга, Совет Тыванның 25 чыл оонга уткуштур бедик дүжүтту өстүрүп алыр, мурнуку турган четпестерни катаптавас дээш, тарылга шелдерин чоп ажыглаар, мелиорацияны бедик деңнелге чорудар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунуп. «Тээли» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта суггарылганы калбартып, черни хаттан камгалаары-биле дилипдектей тарынын боттандыра берген.

ЧЕР КЫРЫНЫҢ база чер адаанын сугларын камгалаар, санитар-техниктиг байдалга контрольдуу күштелдирер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң соолгу чылдарда хүлээп алганы доктаалдары районда багай боттанып турар. Ажыл-агыйлар мал чүүр черинң оңгаларын цементилеп албаан, суг бажы черлерге одекти, бокту, ажыглаттынган кывар-чаар материалдарны төгерн чанчыл апарган. Кара-Хөл, Кызыл-Даг суурларның чамдык чурттакчыларының бажыңнарының чаны боттарының хуу малдарының өдээ-биле долдунган, кыштагларда дег ооваланы берген чыткылаар. Өлген мал сектерин болгаш узуткаан черлик ыттарны хөмөр турбуже, дүшкан-на черже октаар таварылгалар ам-даа бар. Оон уламнан чер адааның база кырының суглары, дамырак суглар кижиге билдинтпезе-даа, баксырап чыдары чугаажок. Районнуң девискээринде аржаан суглар ковей. Чүгле Шивилиг, Шындазын аржаннарынга безин чайгы үеле хүн бүрүде 500-600 кижи кирип турар. Республикага сураглыг бо аржаннарның кайызында-даа арыгланыр бажың чогундан, чоок-кавы девискээрэ арыг-силиг эвес чыткылаар. Ыыттанмыкчыларның талазында чоок-кавыда арга-мышты төтчеглээр чоруктар кайы хөй. Бо четпестерни моон соңгаар болдурбайн, чоннуң байлаа—бойдусту болгаш дирит амытаннарны карак огу дег камгалаары кижи бүрүзүнүң хамаапы хүлээлгези болуур ужуруг.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
бойдус камгалал нийтилелиниң кежигүнү.

ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ 6-ГЫ РЕСПУБЛИКА

ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

Тожу районнуң ажылчы херээженнери СЭКП-ниң XXIII съездиниң база СЭКП ТК-ның Пленумнарының шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге идепкейлиг киржип, Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражырыбиле чарышка алган хүлээлгелерин эрестеп күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Районнуң ажыл-агый, культура амыдыралынга херээжен чоннуң киржилгеан улгатkан. 77 кижи улус өөредилгезинде, 70 кижи эмнелге шугумунда ажылдап турар. Аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинде 51 кижи ажылдап, аңнаар, балыктаар дээн ышкаш, кадыг-берге ажылдарга шыдамык, мергежилдиг чорууп көргүзүп турарлар.

Ий кодээ Советинде чөвүлел (Тоня Чамдыгыр, Инна Хожуннай) херээженнер ортузунга организаас-массалыг ажылдарны элээн эки-житкен. Бо чөвүлел планныг ажылдап, херээженнер хуралдарынга социалистиг чарыштың түңнелдери, уругларның кижизидилгези, суур чаагайжыдыгазы дээн ышкаш амыдыралчы айтырыгларны чугаалажып келген. Ында бүдүрүлгениң, культура-массалыг ажылдарның, уруглар кижизидилгезиниң секцияларын тургускан. Олардан эң Хожуңнай удуртkан бүдүрүлге секциязы эки ажылдап турарындан күш-ажыл кылып шыдаар херээжен ишчилер шупту янзы-бүрү ажылдарда быжыглаттынган. Культура-массалыг ажылдарны эң Хуна эки удуртуп турар. Салбырның 30 ажыг херээженнери клубта бот-тывыгыр уран чүүл ажылынга идепкейлиг киржип турар. Суурда 10 агитквартираларны тургускан, оларның ажылын чөвүлелдиң кежигүннери хуваалда ёаугаар харылаап турар. Агитквартиралар лекция, беседа чорударының, В. И. Ленинниң доңчу төөгүзүн өөренириниң одагларының болуп турар.

Ажыл-агыйның тус-тус адырларында мурнакчы херээжеңнериниң хүрээлеңи оскен. Савичылар Кол Ажыма, Бараан Хувааска, Раиса Бараан, Ак Уруңей, Ак Серенчик, бызаа ажаакчызы Найынды, хойжулар Кол Семчээпек, Роза Чигжит, аңчылар Ак Хайыр, Бараан Серен, балыкчы Валентина Проскудина, havi кадарчылары Лиза Кенден, Ак Седип, башкылар Татьяна Кол, Анна Кузьменко, Любба Хуна, эмчилер Тамара Соловьева, Валентина Күжүгет, библиотекарь Тамара Бараан болгаш өске-даа ажыл-ишчи кижилер хөй. Сан кылдыныиң эргелекчиэн эш Алдын-кыс, амыдырал хандырылга конторазының директору эш Нуллкова. Ий кодээ Советтиниң даргазы О. Маады олар ажылды билдилии-биле удуртуп, чамдык эки түңнелдерни чедип ап туралдар.

Мооң-биле кады херээжеңнер чөвүлелдериниң ажылында шыңгыы четпестер бар. Сыстыг-Хемде, Салдамда, Тоора-Хемде, Ырбанда херээженнер чөвүлелдери херээженнер ортузунга политкижизидилгелиг ажылды вошкак чорудуп, чөвүлелдер хуралдарын үр үеде үзүктелиишкинниг эрттирип келген. Бүдүрүлге болгаш хөй-нийтиниң ажылынга кириишлеес, уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалаашкыиче хамдыыр ийи-чаңгыс херээженнерни суур бүргүүдем көрүп болур. Ылдыгларны холга ап, кижизидилгениң янзы-бүрү хевирлерин дүргеп алыр хемчеглер суда.

«Тоора-Хем» совхозтуң, «Май бир» болгаш «Совет Тыва» салбырларының суурларынга комбинаттың ажылдакчылары барып тур ажылдаар, чагыглар хүлээп алыр өрээлдерни тургуспайн турар.

Совхоз ажылчыннары херээженнериниң ортузунга хөпти бижип даараар, аргыыр, хлеб бижырарының, өске-даа аътчем кылырының бөлүмнерин организастаар, өреге бүргүг картофельди, ногаалларны тарып ажылдаар чорук кылдынмаан. Эң эки дериттинген бажың, бүдүрүлге ажылынга мурнакчы киржилге дээш чарышты агитквартира, кудумчу аайы-биле калбартыры, аныяк салгакчыларны коммунистиг ёаугга кижизидеринiң херээнче кичээнгейин күштелдирери, арагалаашкынга хандыыр болгаш эргинин өске-даа артышкынларынга удур демиселди доктаамал чорударын чоокта чаа эрткен херээженнер конференциязынга айыткан.

А. ДОРЖУ.

делегей бо хүннерде

ЧАҢГЫС ЭП ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

☆ **ВАРШАВА.** (СЭТА). Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнелдерин Польшаның «Интерпресс» агентилези «Чаңгыс эп идеяларының улуг тиилелгези» дээн. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга төлөлеттирген шимчээшкин дег ужур-дузалыг, хайныышкынныг, делгем неитерээн девискээрлиг, эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвиннең организастаттынган ол хире күштүг, идей-политиктиг шимчээшкин бөгүн чер бөмбүрзээнде чок деп чүвеин ук Чөвүлел хурал бүзүредип көргүскен. «Амгы үе-чалада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиннең кол документиге боттарының хөделиишкиннериниң каттышкан платформазын ажылдап кылгаш, коммунистиг, ажылчын партиялар Москвага болган Чөвүлел хуралдың соонда улам күштүг апаргын деп ук агентилел бижээн.

Москвага болган Чөвүлел хурала делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыктырып каттыштырарының кончуг чугула үе-чаламы доозулган болгаш ооң-биле чергелештир ажылчын шимчээшкинин долгандыр антиимперналистиг күштерин сырый каттыштырарының чаз, кижи төрелгетенинң хогжүдезинге чугула үе-чаламы эгелээри илеттинген. Москвага болган Чөвүлел хурад ол шимчээшкининиң чаңгыс эвин каннаан болуушкун кылдыр делегейниң ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнге демдегледип киред. Ону дидим чугаалап болур деп, «Интерпресс» агентилел түңнел кылдыр бижээн.

☆ **ДЕЛИ.** (СЭТА). Индияның хөй-нийтиин коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хурал тайбыңны камгалаары, быжыглаары болгаш улустарның аразында билчиишкин дээш демиселге коммунистиг, ажылчын партияларның смрый каттыжыш к ы н ы г ы н ы ң илергейлеп көргүскен» деп, Эберсвальдының кедүргүчү механизмнер будүрер заводунуң ажылчыннары «Нойер таг» солунга бижээн.

«Москвага болган Чөвүлел хурал тайбыңны камгалаары, быжыглаары болгаш улустарның аразында билчиишкин дээш демиселге коммунистиг, ажылчын партияларның смрый каттыжыш к ы н ы г ы н ы ң илергейлеп көргүскен» деп, Эберсвальдының кедүргүчү механизмнер будүрер заводунуң ажылчыннары «Нойер таг» солунга бижээн.

☆ **БЕРЛИН.** (СЭТА). ГДР-нин ажылчы чоннары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнелдерин байырлалга чорутkан. Коммунистиг солуннарының делгинрелериниң аразында коммунизмнин тургузарының херээнге совет улустуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар «Правда» солуннуң делгинрп база бар болган.

Байырлалдың болур-чогуур-уру-биле белеткээн программазы он-оя муң ажылчы чоннарның кичээнгейин хандыткан Спорт шелдеринге байырлалдың эдерп-биле кады ааалчылар— Венгрияның, ГДР-ниң, Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң артистери, спортчулары база оюн көргүскен.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МООЛ

МАР-ның Улустуң Улут хуралының, улус депутаттарының аймак, хоорай, суму болгаш хораа хуралдарының сонгулдазының төп комиссязы күрүне эрге-чагырганының дээди, чер-чер органнарының июнь 22-де болган сонгулдазының баштайгы түңнелдерин парлап үндүрген.

Сонгулдага сонгукчуларның нийтн санының 99, 99 хуузу киришкен. Сонгулдага кирипкеннерниң шупгузунуң 99, 99 хуузу партия кежигүннерниң болгаш кежигүн эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынпарын берген.

БОЛГАРИЯ

Варнаның суднолар будүрер Георгий Димитров аттыг заводу далайга 10 муң тонна чүк сөөртүр судно тудуп тургускан. Болгарияга чогаатkан төлевилелдерни ёзугаар бо үеге чедир чурттуң судноларга тудуп турган судноларның эң улуу ол болган. Ол судно совет далай өртөөлдериниң Болгарияже хөмүр-даш, руда сөөртүрүнге ажыглаттынар.

ВЕНГРИЯ

Дьендьеш хоорайга тудуп турар бус-биле ажылдаар Юрий Гагарин аттыг электростанцияда 100 муң киловатт күштүг энергия блогун шепеп ажылдадып турар. Бо чыдыр эргижиредир ооң электри күжү Венгрияның нийтн анергетика системазынга немежип киред.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Чехословакияның солуннары акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның парлалгазының үнелелдерин бижээн чүүлдерни парлап турар. Социалистиг системаның, антиимперналистиг шимчээшкининиң чогумчалыг хөгжүп болуру хамыкты мурнай антиимперналистиг демиселдиң кол күжү — Совет Эвилелиниң хамаажыр болгаш мындыг төлээде коммунистиг шимчээшкининиң бүгү кежигүннери антисовет кампаниязының, вүгүлдерни сойгалаарынга төөгү талазы-биле харысаалгалыг деп, «Руде право» солун ооң-биле чергелештир демдеглээн. (СЭТА).

Эрге-чагырганың УЛУСЧУ ОРГАННАРЫ тургустунган

ХАНОЙ. (СЭТА). Сөөлгү үеде Мурнуу Вьетнамның хөй-хөй момуларынга болгаш районнарынга улус төлээленчилериниң конгресстери болгулаам. Аңда момуларның, районнарның улусчу революстуг комитеттери болгаш улусчу чөвүлелдери соңгутkан.

Момуларның чалча администрациязының бүрүну-биле дужуртиен дугайы конгрессterге чарлаттынган. Улус төлээленчилериниң конгресстери революсчу эрге-чагырганы долгандыр улам сырый каттыжарынче, америк-сайгончу шериглерге удур демиселге дузалажырынче болгаш национал хосталга дээш демиселди бүрүн тиилелгелиг туюлунга чедиреринче чепсентиг күштерни, ол момуларның улузун кыйгырган.

Даштыкы хроника

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол биле Турцияның аразында алчап чергелиниң деңнелиниге дипломаттыг харылаалар тургустунган деп, Улан-Батордан МОНЦАМЭ агентилел чарлаан.

Агрессорларның чидириглери өзүп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсентиг күштеря дайзыннарже хенертен халдаашкыннарны болгаш артиллерия бооазашкыннарын кылбышаан, оларның дирит күштеринге болгаш техниказынга улуг чидиригзерни таварыштырып турар.

Намбо дээр областың чөөн талазынга мурнуу вьетнам патриоттар июнь 5-тен 10-га чедир болган шаап халдаашкынның дургузунда дайзынның 8000 хире офицерлерин болгаш солдаттарын, оон иштинде—3000 америк шериг азбанныгларны сандан үндүргеннер. Оон-биле кады 550 шериг машиналарын база 50 хире артиллерия бооларны узуткаан болгаш дайзынның дыка хөй самолёттарын болгаш вертолёттарын ужуп чорда база черге турда-даа узуткаан, дөрт дайынчы судноларны сутже дужүрген деп ВИА агентилел парлалганың Хосталга агентилелиниң медеглелиигe үндезилеп дыңнаткан.

Ол үениң дургузунда үстүнде айыткан областың төп кезекгеринге патриоттар америк-сайгон шеригларинң туруштарынче, аэродромнарынче, лагерьларынче болгаш өске-даа черлеринче 200 ажыг катап атаклааннар. Оон түңнелинде дайзыннар 2.800 ажыг кижизин өлүрткен шинкпе балыглаткан.

СОГУУШКУНЧАР

КАИР. (СЭТА). Июньнуң 20-де Суэц каналының барык-ла бүгү дүрттун дургаар —Суэцтеи соңгу талада Эль-Кантарага чедир—артиллерия даштаашкыннары дынмирел туре хүнээнп.

МЕН агентилелдиң демдеглеп турары-биле алырга, ол удур-дедир аткылажышкыннарга артиллерияны, танкыларны болгаш ракета кезектерин ажыглаан.

БАР-ның шериг командылалының медеглелин ёзугаар алырга, египет артиллерия параиль от точкаларын чылча аткан.

Аргентиннерниң удурланыышкыны

БУЗНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның дыка хөй хоорайларында шериг эрге-чагырганың чаа массалыг үүлгединиишкиннеринге ажылчы чоннарның чаа удурланыышкыннары болган.

Ол ышкаш Росарио хоорайга чурттакчылар-биле полицияның аразында сегирижин алышкын база болган. Түңнелинде балыглатkаннар бар болгаш дыка хөй кижи хоругдаттырган.

Кордовы хоорайның ажылчы чоннарының хөлзээшкини база соксавайн турар. Шериг трибуналы-биле ужур-дүрүм чокка шиитгиргеннер шуптузу хосталгыже чедир демиселни үргулчүлээрин күш-ажылдың бүгү-нийти конфедерациязының ол черде организациязы кыйгырган.

Каттышкан Штаттарның президентизиниң түскай төлээзи Нельсон Рокфеллерниң ол чуртка келир деп турарынга удурланганының демдээ кылдыр Аргентинага июнь 27-де нийти национал ажыл соксадыышкынын кылыр деп күш-ажылдың бүгү-нийти конфедерациязы кыйгырыг үнүрген.

«Соңгу чүкте кожазыныр ыйыышкыннарынга удурланыышкыннар кедерең келирге, америк монополиялларның башкарыкчылары Латин Америка чурттарынче водунуң «миссионерлерин» чорудуп турар.

Нефть хааны, мультимиллионер Нельсон Рокфеллерниң Латин Америкага аян-чоруу чогуусайн барган. Ол чурттарның ажылчы чону аңаа шиитпирлеп-биле удурланган.

(СОЛУННАРДАН)

Рокфеллерниң Латин Америкага чорааны. Аңаа хамаарыштыр «Нузстра палабра» деп аргентин солундан шоодуглуг чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КОММУНИСТЕР СОЛУНУНУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ВЕНА. (СЭТА). Күш-ажылчы Венаның дыштанырынга ынакшылыг черн — «Прater» паркка Австриянның Коммунистиг партиязының органы «Фольксштимме» солуннуң чаңчыл болган байырлалы болуп эрткен.

Акы-дуңма партияларның парлалга органнары боттарының төлөөлекчилерин байырлалга чорутkан. Коммунистиг солуннарының делгинрелериниң аразында коммунизмнин тургузарының херээнге совет улустуң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар «Правда» солуннуң делгинрп база бар болган.

Байырлалдың болур-чогуур-уру-биле белеткээн программазы он-оя муң ажылчы чоннарның кичээнгейин хандыткан Спорт шелдеринге байырлалдың эдерп-биле кады ааалчылар— Венгрияның, ГДР-ниң, Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң артистери, спортчулары база оюн көргүскен.

КАР-НЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИИҢ ХУРАЛЫ

КАИР. (СЭТА). Президент Насерниң даргалаашкыны-биле болуп эрткен Министрлер кабинединиң хуралынга чугаалашкан кол айтырыг болза, КАР-ның политиктиг болгаш шериг байдалы болган.

Үш шакта үргулчүлээн хуралдың доозулган соонда КАР-ның Национал удуртулгазының министри Мухаммед Файектиң корреспондентилерге медеглээни болза, президент Насер чуртта политиктиг байдалдың дугайында чүве чугаалаап, чоокта чаа КАР-ның чазааның чорукгаиы политиктиг харылаалаарының, Каирге даштыкы политиктиг ажылдакчыларының аян-чорукгарының түңнелдерин тайылбырлаан.

ШЫН Дөртку арын ● 1969 ч. ● июнь 25

Ленин дугайында сактыышкыннар

Октябрь революциязындан Брест тайбыңына чедир

ЧЕР ДУГАЙЫНДА АЙТЫРЫГ ооруктуг шинтиргелеттинип турган. Чер ажылының баштайгы улус комиссары аш Теодорович демир оруукчуларның күүскомунук херээ-биле холбажып халашкан, Сибирьже чоруй баргав. Чер ажылының улус комиссарынга эш Шлихтерни томуйлаары айытпышаан, мынчала-даа ол Москвага чурттап турган болгаш Питерже ооң доң-дораан чоруурупун дугайын анаа, та чүге үүвелийик, дыңнатпаан турган, а ол арызында Смольныйда Ильичиниң тараачыннар чер дугайында айтырыглары-биле черле амыраттаан. Ноябрь 18-те Ильич «Тараачыннарның айтырыгларынга харыылаш» болгаш «Чонга» кыйгырыын бижээн (В. И. Ленин. ДЧЧ. 35 т., 65-67, 68-69 аринар. Ред.). «Харыылашка» ол тенектелеринге, ийиги ужудукчуулар, ураан-чечен кинону М. Слободский, Я. Костюковский, Л. Гайдар оларның сценарийин ёзулаар тургускан. Оператору И. Черных.

Кинода кол рольду Юрий Никулин ойнап турар. Кижи ону көөрге, каттырынчыг-ла. Ол мында инженер Горбунковтуң ролюн күүседип турар. Артист Юрий Никулиннің кижи магадап ханнас каттырынчыг, шоодуглуг ойнаашкынары маңаа база-ла солуну-биле долу илереттинген.

Инженер Семен Семенович Горбунков кем чок, бөдүүн, толептиг кижи. Эки ада, өг-бүленің идегелдиг ээзи, бүдүштүг-ле кижи. Ол эдлечлиг шелээзин ап алыр. Ынчаарга ол шелээзин даштыкы чуртка эрттирер. Ону даштыкы чурттуң чинжеңнери-мөлүкчүлери боттарының аайынга киирип, хөй алдык-меңгүнүң даштыкы чурттан үндүрерин бодап турар.

Ак сеткилдиг, шынчы инженер ол чиик амыдырал сүрүкчүлериниң аайынга кирбейн, шагдаа органнарының ажылдакчылары-биле кады ажылдап тургаш, мөлүкчүлериниң бөлүүн шуптузун тудуп алырынга дузалаар.

Эргим номчукчу Бо чаа кинону көөрүнге далаш. Ол ам бистиң республикавыстың кино экраннарында үнүп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

IX СПАРТАКИАДА

Бистиң чуртувуста спорттуң чиик атлетика, классиктиг болгаш доктуг хүреш, бут бомбүү дээш өске-даа делегеттерге хевирлеринден ацтыда национал хевирлерге маргылдаалар эртирери база кончуг делгеренгей аңар чыдаар. Спорттуң национал хевирлеринге хамаарышкан черлерибиш чону улам сиңиргил, масса чон бо хевирлерни дамчыш, спортче улам хаайыкшып турар.

Россия Федерациязының улузунда спорттуң 22 янзыбүрү хевирлеринде спортчулар черге, чада аайы-биле разрядтарлыг, күш-культура коллективтеринің, районнарның, округтарның, областарның болгаш республиканың бирги черге дээш маргылдаларны эртирип турар.

Спорттуң национал хевириниң сайгыралы дээш бистиң республикада база-ла улуг кызыгаарлыг черге салып келген. Бо дугайында 1969 чылдың январь 1-ге чедир спорттуң национал хевиринге республикада пиитизи-биле 5435 кижиниң хаара туттунганы хереглү болур.

Бо чылдың июнь 17-ге чедир барык бүгү районнарга спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге район масштабтарлыг маргылдаалар болуп эртикен. Бо хүн республика төвүнде ажыттынып турар спартакиадага түс-түс районнарның спортчулары баш бурунгазо белеткелги кылып, ужуражып турар. Спартакиаданың программазында тыва, бурят хүрештерге, чаа адарынга, якут халыгга болгаш шой кедүрерине маргылдаалар бозуур. Кижи бүрүзү бодунуң деңзизиниң аайы-биле хүрежлир.

Шой кедүрери үш хевирлиг: шойну эң, солагай холдан кедүрер болгаш шойларны ийи холга тутка-ширип үндүрер. (Шойларның деңзизи 32 кг). Чаа адары ийи хүн үргүлчүлээр. Якут халгының үш чүүл хевиринге маргылдажыр.

Эң-не ээзээш сан ап үнген командаларга эки түңнелдиг болуур. Тыва АССР-ниң IX спартакиадазындан шүүлгеннер Сибирьның болгаш Ыракы Чөөн чүктүң улустарының үнер айның ортан үезинде Кызылга болуур зона спартакиадазынга киржир чыынды команданың составынга кирер. Ооң программазында база-ла спорттуң үстүнде бижиттингеен хевирлеринге маргылдаалар болуур.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь улустарының мынчыг маргылдаазы 1960 чылдан бээр эртип турар апарган. Анаа Бурят Агинск, Бурят Усть-Ордынск национал округтарның, Хакас Автономнуг областың, Бурят, Тыва, Якут АССР-леринің чыынды командалары киржип келген. Бистиң Кызыл хоорайга ыяшчыг ужуражылганың мооп-биле ам ийи улаа болуру ол. 1962 чылда болгаш маргылдаага Бурят АССР-ниң командазы типизинин көрүнүлер ут-

Л. ФЕДОРЦИНА,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында спорт болгаш күш-культура комитединиң ажылдакчызы.

БО КИНОНУ КӨРҮНЕР

«Бриллиантылыг хол»

Мынчыг аттыг чаа кино республиканың кино экраннарында үнүп турар.

Таланттылыг кино режиссёр Л. Гайдарның чогаадыл турганы бо кинозун кижи шынап-ла улуг сонуургал-биле көөр. «Бриллиантылыг хол» деп чаа каттырынчыг, ураан-чечен кинону М. Слободский, Я. Костюковский, Л. Гайдар оларның сценарийин ёзулаар тургускан. Оператору И. Черных.

Кинода кол рольду Юрий Никулин ойнап турар. Кижи ону көөрге, каттырынчыг-ла. Ол мында инженер Горбунковтуң ролюн күүседип турар. Артист Юрий Никулиннің кижи магадап ханнас каттырынчыг, шоодуглуг ойнаашкынары маңаа база-ла солуну-биле долу илереттинген.

Инженер Семен Семенович Горбунков кем чок, бөдүүн, толептиг кижи. Эки ада, өг-бүленің идегелдиг ээзи, бүдүштүг-ле кижи. Ол эдлечлиг шелээзин ап алыр. Ынчаарга ол шелээзин даштыкы чуртка эрттирер. Ону даштыкы чурттуң чинжеңнери-мөлүкчүлери боттарының аайынга киирип, хөй алдык-меңгүнүң даштыкы чурттан үндүрерин бодап турар.

Ак сеткилдиг, шынчы инженер ол чиик амыдырал сүрүкчүлериниң аайынга кирбейн, шагдаа органнарының ажылдакчылары-биле кады ажылдап тургаш, мөлүкчүлериниң бөлүүн шуптузун тудуп алырынга дузалаар.

Эргим номчукчу Бо чаа кинону көөрүнге далаш. Ол ам бистиң республикавыстың кино экраннарында үнүп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Кудумчу концерти

Улуг-Хем районнуң «Х дугаар Улуг хурал» кодаа ажылдагый артелиниң Баян-Кол суурунуң Эрик кудумчуунуң 20 кижи составтыг комсомолчу аныяктары школа башкызы эш Арапчор Станның удуртулгазы-биле чоокта чаа кудумчу концертин суурнуң чурттакчыларынга бараалгаткан. Концерттиң программазы янзы-бүрү: хөйүүн ыры, ийи-чаңгыстың ырлары, шүлүктер, танцылар, баснялар, шоодуглар болгаш шилдерден үзүндүлер дээш өске-даа 50 ажыг номер.

Концертке партия, төрээн чурт дугайында ырлардан «Партия — бистиң баштыңывыс», «Партияның үнү», «Чечектер, Сибирь», «Енисейим — Улуг-Хемим» болгаш өске-даа ырларны күүседиптер. Шүлүктерден В. Саган-оолдуң «Өртемчейде мөңге дириг», Кудажының «Улуг-Хемге чурттаарым кай», О. Сувакпитиниң «Вьетнамдан холуң мырат» деп шүлүктерин эки чугаалаттынган.

Номер бүрүзүнге башкылар Николай Базыр, Биче-ыс, Балчый-оол, огородчулар Сат Кускелмаа ясли ажылдакчызы Хандымаа Тумен-оол болгаш өскелер-даа хөйге көрүштүг болуп, эки макталды көрүкчүлерден алган. Дараазында чыл Сенчеп-оол аттыг кудумчуун концертин баяжолчулар көөр.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЧУРУКЧУ: П. В. ВАСИЛЬЕВ В. И. Ленинниң портредин кылып турары.
Э. ЕВЗЕРИХИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кеземчеден чайлавас

Күрүнеңиң өнүү-хөреңгизин оорлап самчыгдаар чоруктарбиле демиселдя күштелдирер дугайында Совет чазак докталдарны үндүрүп, ажылагый болгаш организациялардың удуртукчуларынга лагыш, хөй-нантиин кыйгырып турар. Чамдык удуртукчулар ажыл-агыйның хереңгизин оорлап самчыгдаар чоруктарбиле демиселя чоруттайн турзыры харааданчыг.

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң удуртукчуларының харыысалга болгаш сеременнел чогун ажыглап алгаш, Найырал салбырының бухгалтери Хомушку Маадыр ажылагыйның саң-хөөзүн будалдырып, ийи-үш ай иштинде хөй түңнүг акша-хереңгини самчыгдаан. Салбырның удуртукчуларының, совхозтуң сан апарадының контроль чогун ажыглап, ажылчын нарядтың шалың алыр документизин кыдырда салбырда чок кижилерниң адын киирип, акшаны бодунга үндүрүп ап турганы сөөлгү үеде илерээн.

Совхозтуң девискээринде чурттаваан турар, билдингмес Виктор Салчактың, Владимир Күжүгеттиң, Доңгак Кончукоолдуң, Виктор Эртинеңниң, Калчар-оол Сааның, Л. Карааолдуң аттарын шалың үндүрер майкка киргеш. 403 рубль 55 көпеекти үндүрүп алган. Үстүнде алы киргеш кижилерниң бирээзи 1966 чылда өлген кижи болган. Хомушку Маадыр салбырга чүле үш хире ай бухгалтерлээш, күрүнеңиң хөй акпазын бодунга ажыглаан. Совхозтуң ажылчыны Чүлдүм Намчылович Хертекти аванс алган кылдыр документ кылгаш, 56 рубль 90 көпеекти Маадыр база үндүрүп алган. Тракторист Салчак Очурович Дандыштың ажыл төлеңнеринден 92 рубль 59 көпеекти база самчыгдаан.

Маадыр акша үндүрүп алырда янзы-бүрү арганы хереглеп, ажылчынчарга шалың бээр майкка совхозта чок кижилериниң аттарын киирип, ажылчынарның ат, фамилиязын будалдырып, наряд-документ кылбайн акша үндүрүп ап турда, совхозтуң директору Ш. Кирбээ, бухгалтери турган С. Алдын-оол олар сеременнезип, хынаалга чогу-биле экжеребээнер. Совхозтуң бухгалтериа аппарады Маадырның ажылдан келгеш үш ай иштинде салбырның санхөөзүнге хынаалы үчет кылбаанын айытса чогуур.

Социалистиг өнүүнү камгалаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1961 чылда үлегер алган Чарлыын «Тээли» совхозтуң удуртукчуларының, бухгалтериа аппарадының боттандырбайн, самчыгдакчы Хомушку Маадырга социалистиг өнүүнү оорлаар арганы бергеним демделгээр хөрек. Истеленни кылып турар, самчыгдакчы кеземчеден чайлавас үзүрлүг.

В. КАРА-САЛ.
район прокуроттуразының байысказчызы, 2-ги класстың юристи.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КЫЗЫЛДЫҢ № 35 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1969—1970 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ДАРААЗЫНДА БОЛУКТЕРГЕ СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АП ТУРАР:

1. Тудуг машиналары септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Штукатур-малярлар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл

Училище 8 класс эртеминиг 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7-классты доосканнар дашчылар, штукатурлар бөлүүнге кирер болгаш 8 классты анаа доозар. 8 классты доосканнар ортумак эртембиле кады тускай мергежилдиң шынзылгазын алыр.

Сургуулдарның хевш, чеми халас. Училищеге өөренип турган хугусаазын иштп ажыл стажынга саналр. Техникумну эки демдектиг доосканнарны будүрүлге стажы чокка техникум болгаш институттарже чорудар.

Сургуулдарның техниктиг билиин бедидери-биле училищеде мергежилдер аайы-биле техниктиг бөлүмнерни организациялаан. Ооң аңгыда училищениң культура бажыңында бот тывыгыр ураан түүлүүн болгумнери ажылдап турар. Училищеде спорт залы база бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, лыжа бөлүмнери доктаамал ажылдап турар.

Училищеге кирерин күзээнner кыдыраш, демир-ужук, шугум, карандаш, спорт хевин ап алгаш келир.

Директориун адынга бижээн билдиришкинге школа дооскан документизин, төрүттүнгенниниң дугайында хереченилелин, медицина справказын, ВЛКСМ райкомнарындан чоруткан бижикти, школадан характеристиканы, ада-иезинден чоруткан бижикти, 3х4 хемчээлдиг дөрт фоточурукту, чурттап турар черинден капсырылга бижикти кожар.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, № 35 профтехучилище, телефон 21-09. Автобус доктаар чер «Нефтебазазы».

КЫЗЫЛДА КУРУПЕНИҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ 1969—70 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ДАРААЗЫНДА ФАКУЛЬТЕТТЕРГЕ ШУУТ ӨӨРЕНИР СТУДЕНТИЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР:

☆ **ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАКУЛЬТЕДИ** — тускай мергежилги: физика, математика немелде мергежил-биле, математика, физика немелде мергежил-биле.

☆ **ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИНГЕ** — тускай мергежилге: орус эвес школаларга орус дыл болгаш литература, орус дыл болгаш литература тыва дыл болгаш тыва литература немелде мергежилдиг.

☆ **БИОХИМИЯ ФАКУЛЬТЕДИ** — биология болгаш химия талазы-биле тускай мергежил.

Хүлээп алырын дилээн билдиришкинниң киирерин күзээнner дээди өөредилге черииниң ректорунуң адынга, күзээп факультедиң болгаш тускай мергежилиң айытказ, чорудар.

Билдиришкинге ножар чүүлдер: ортумак эртеминиң дугайында документ (боду-биле), характеристика, доңчу намдары, медицина шынзылгазы (486 майык ёзулаар), 4 фоточурук (3х4 хемчээлдиг), өг-бүленiiнiң дугайында чурттап турар черинден шынзылга.

Билдиришкинниерни июль 20-дең июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринiiң экзаменнерин август 1-дең 20-ге чедир чорудар, студент ыыдыр хүлээп алганын август 21-дең 25-ке чедир чарлаар.

Институтче кирип турарлар факультеттерге хамаарыштыр даразында экзаменнерни дужаар: физика-математикага — математика (аас-болгаш бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле), биохимияга — химия (аас-биле), биология (аас-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле); филологияга — орус дыл болгаш литература (аас-болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү, даштыкы дыл (аас-биле).

Орус дыл болгаш литературага тыва дыл болгаш тыва литература немелде мергежилдиг хылдыр кирип турарлар даштыкы дыл орнунга тыва дылды бижимел-биле дужаар.

Документилерни «КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ЛЕНИН КУДУМЧУЗУ 40, ПЕДИНСТИТУТ, ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯГА» деп адрес-биле чорудар.

Кыжа курттарының халдавырындан камгаланыңар

Олар организмни хораннаар хоралыг үүлдерни үндүрүп турар: Кыжа курттары нерв системазын, ижин-шөйүүлү шугумнарын аартыр, хан авааженер, баш аарыыр чоруктуг болгаш өске-даа аарыгларны өөскүдер.

Кыжа курттарының чуургазы кижиниң мага-бодунче хирлиг хол-биле тутка чүвелерни, чутбаан ногаа, кат-чимисти болгаш хайындырбаан сүтүү дамчыш киреп.

Ногааларны, ногаан үүшеерни, кат-чимисти аъш-чемге хереглээр мурнунда оларны эки чүп арыгландар. Этти болгаш балыкты эки хайындырынар.

Кыжа курттарының хораанындан аараан деп сезиглээниерде эмчиге шинчидиер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

ИЮНЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыгаар арыында дүне» 10, 12, 2, «Бистиң тамыштарывыс» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш чөөн кижи» 10, 12, 2, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 4, 5.40, 7.20, «Марс», «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуулгазының төөн» 3, «Аргажоктан баар селгүүстээшкин» 5, 7, 9 шактарда.

Редактор К. Н. ДИИГА.

МОСКВА. В. И. Ленинниң торуттунгенинден бээр 100 чыл болуруунга алдаржыткан ужар чүүлге чаа рекордту «Ил-18» самолёттуң херээженнер экипажы тургускан. Ол экипаж мындыг составтыг: ужудукчузу Социалистиг Күш-Ажылдың Маадыры Л. Уланова, ийиги ужудукчуу В. Слободская, штурманы К. Козырь, бортинженери В. Попова, бортрадизи О. Петрова.

Чижеглээн саналашкыннардан алырга, ол экипаж июнь 12-де шакта 701,8 километр дургедээшкинниг 5 муң километр орукту үш будуунай ужуп эртикен. Ол дээрге мындыг чижектиг самолётка херээжен ужудукчулар араазында эң дээре көргүзүг-дүр. Ынчангаш ону делегей рекорду деп саналн.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) В. СЛОБОДСКАЯ, В. ПОПОВА, Л. УЛАНОВА, О. ПЕТРОВА, Г. КОЗЫРЬ рекордтуг ужудуушкун соонда.

С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пархалга ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

АС—00563

редакцияның адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийка амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 22-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда чедеңзеттингеи

ШЫН

1969 ч. ИЮНЬ 26 ЧЕТВЕРГ № 148 (7994).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

БИСТИҢ НИИТИЛЕЛИВИСТИҢ МУРНАКЧЫ КҮЖҮ

„Правданың“ июнь 24-те мурнуку чүүлү

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру —төвегүлүг хүн улам чоокшулап олурар. Пролетар революциязының өлүм чок тенийн — Лениниң өндүр улуг алдары, ооң идеяларының улам тиндеп турар күчүзү делегейге хүнүң-не улам чырык, тодаргай көстүп турар. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының мындаа Москвага доозулган Чөвүлел хуралы миллион-миллион кижилерге дайынчы мындыг кыйгырыгны янчангаш бараалгаткан:

— Делегейниң революсчу ёзу-биле чаартыр дээш демиселге Лениниземиниң тугун улам бедик көдүрээлиңер!

— Лениниам делгерезин!

Совет кижилер алдарлыг ол хүнге белеткенип жаан, ленинчи партияның удуртулгазы-биле бүдүрген чаагай үүлеши бүрүнү-биле үнелээринче, СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлери күүседири дээш, коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа чедишкиннери дээш бүгү улустуң демиселиниң хөрээнге төлептиг улуг-хуу-ну кииреринче чүткүлүп салып, Төрээн чуртунуң амыдыралын улам кичээнгейлиг өөренип көрүп турар «Амыдыралды Лениннии ёзугаар тургузуп турар бис» деп соруг киирикчи сөстерни чүректиң хаңнымындан чоргааралдыг чугаалаан турар.

«Правданың» дүүн үнген дугаары соруг киирер ол сөстер-биле парлаттынып эгелээн. Ооң материалдары коммунизм дээш демиселге совет пинтилелдиң мурнакчы күжү — ажылчын аңгының төлээлекчилериниң дугайын чугаалаан. Владимир Ильичиниң ең баштай парлаттынган номундан дыңналып үнген. Лениниң мынча дээн ачылыг сөстери чүгле «Правданың» ол дугаарының эвес, харын аңаа хамаарышкан эгелиг кылдыр парлаттывар бүгү чүүлдериниң эге таймыбыры кылдыр база чугаалакшаар-дыр бис:

«Социал-демократтар боттарының бүгү янзынчейин, бүгү ажыл-чорудулгазын шынап-ла ажылчыннарның аңгызынга бараалгадып турар. Ооң мурнакчы төлээлекчилери эртемниг социалзинииң идеяларын, оруг ажылчыннық төвүгүлүг ролюнуң дугайында идеяны шинчээдип алыр-га, ол идеялар калбаа-биле нептерээш, ажылчыннарның башка-башка экономика даймының медерелдиг аңгы демиселин кылдыр чаартыр. Бызыг организациялар ажылчыннарның ортузунга тургустунарга, оруг ажылчын демократтыг бүгү элементилерин баштап үнгеш, абсолютизмни дужур октаар болгаш оруг пролетариатты (бүгү чурттарның пролетарнады-биле катай) тпилевчи коммунистиг революциязже ПОЛИТИКТИГ АЖЫК ДЕМИСЕЛДИҢ ДОРТ ОРУУНЧЕ баштап алгаш чорупгар».

Эртем ёзугаар үндезилеттингеп, ол оттур коруушкунуң херек кырынга боттаны бергевинден бээр чартык түе чыл ажыг уе эртвеп. Бистиң ажылчын аңгывые ленинчи идеяларның кызаңнаашкып оттарындан пинтилелди революсчу ёзу-биле чаартырының чалбыжын кывыскаш, В. И. Лениниң тургускан партиязының удуртулгазы-биле Улуг Октябрьның тиилелгези дээш демиселге кол күш болу берген. Бүгү улустуң дайынчы авангарды — ажылчын аңгы Совет күрүнениң тургузуушкунуңуң бүгү уе-чадаларынга марксизм-ленинизмниң чырыдып берген оруунга бодунуң партиязын чайгылып чок эдерип келген болгаш эдерип-даа турар. Чурттуң индустриализастаарының болгаш кодээ ажыл-агыйны коллективизастаарының ленинчи программазын боттандырарынга, бистиң революсчу улуг чаяан алышкыннарывысты камгалварынга, коммунистиг пинтилелди тургузарынга ооң шылгаралдары кажан-даа үттүндүрбес. Совет ажылчыннар демисел биле күш-ажыл фронтуларының эң харыысалгалыг участоктарынга кезээде хамыкты мурнай туржуп келген. Бистиң маадыр ажылчын аңгывые бөгүн коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының соруглаларын шинтпирлээринге, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурвунга ажылчын, тараачыларның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң интернационалчы хүзээлгезин боттандырарынга мурнакчы рольдуг.

Чурттуң салым-чолу — кижилерниң салым-чолунда: чурттуң күжү — ооң ооллар, кыстарының күжүнде: чурттуң аас-кежии — ооң улузунуң аас-кежиинде. Ленинградтың ажылчын салгакчыларының бирээзи — Киров заводунда Промаховтарның өг-бүлезиниң амыдыралын, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажылчорудулгазын «Правданың» парлап турар материалдарында база катап чугаалаан. Ындыг салгакчылар бистиң ажылчын аңгывыстың төөгүдүг оруун, ооң алдарлыг чаңчылдарын болгаш ам бүдүрүп турар чаагай үүлезин тодаргай көргүскен. Владимир Ильич бодунуң ажылчыннар-биле найырлыңга чоргаарланып, оларның ажжок улуг идепкейлиин магадап, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга оларның эрес-шудургузуун бедин-биле үнелеп чораан. Ильичиниң чагыгларынга хаңызыбиле шынчы кылдыр партияга кижизиттирген, бистиң совет Ада-чуртувустуң ажылчыннары бистиң хүннеривисте бодунуң ажылчын аңгызының революсчу чаагай чаңчылдарын уламчылап, улам хөгжүдүп турар. Олар совет кижилерге коммунистиг бүзүредиңи, чогаадыкчы соруг киришкиннииң үлегери, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири болгаш ленинчи юбилейнин төлептиг утпууру дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнакчы күжү болуп турар.

СЭКП-ниң Программазында коммунизм тургузуушкунуң калбартыының тургузутпган соруглаларын колхозчу тараачын чон, интеллигенция-биле кады партияның удуртулгазы-биле чедишкиннииг шинтпирлеп турар бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызының ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXIII съездизи бедин-биле үнелээн. Улуг эчис соруглаже оруукка бистиң инитилелливистиң хөгжүлдези-биле чергелештир ажылчын аңгының чогаадыкчы ролю улам улгадып турар. Ам эртем-техниктиг революциянның үезинде болгаш экономика реформазын боттандырып турда, эртем-техниктиг шалыпкын дешпилгеге үндезилээш, бүдүрүлгени бүгү хемчеглер-биле улам чогумчалыг болдурары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери ооң ажыл-чорудулгазының ең чугула соруглазы болу берген.

Амгы үениң совет ажылчыны — чүүл-бүрү делгем билиглериг кижи, бедик идейлиг моозу бедик ажыл-шинчи мергежил ооң чедишкиннериниде тудуш холбаалыг. Патриоттуг сатыш-сеткилди, аңгы талазыбиле бедик медерелди удуртулга болдурган миллион-миллион совет ажылчыннар дидим чогаадыкчы ажыл-шинти кылып, боттарының күш-ажылының төөгүдүг ужур-дузалыын ханы биличин тодаргай көргүзүп турар. Олар продукция бүдүрүп үндүрериң калбартыры болгаш ооң шынарын бедидери, чаа күчүү-шыдалдарны шинтээдип алыры, камналгалыг болуру дээш шудургу демисежин турар.

Экономика — коммунизм дээш демиселдиң кол фронтузу. Совет ажылчыннар беш чыл планнарын күүседиргеге, чурттуң политиктиг, экономика болгаш камгалал күчүзүн улам быжыглаарынга бүгү күжүн бербишаан, делегей социализминиң, бүгү революсчу болгаш хостакчы шимчээшкиниинің эрге-ажыктары-биле ол база дүгжүр деп чүвеин эки медереп билип турар. Бодунуң интернационалчы хүзээлгезинге шынчы ажылчын аңгы делегей коммунистериниң Москвага болгаш шуулганынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында илергейлеттингеп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының туружун, тайбыңның, национал хамаарышпас чоруктуң, социал депшилгениң, демократия биле социализмниң хөрээнге төөгүдүг ужур-дузалыг ол Чөвүлел хуралдың документилерин бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле кады чаңгыс ап-сеткилдии-биле чүүдүг деп санап турар. Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселди ленинчи партияның удуртулгазы-биле туюлунга чедир тиилелгелиг доозар деп бистиң ажылчын аңгывыстың, бүгү улузувустуң ылап шинтпирлии бистиң чуртувуста улам хөй чаа-чаа чедишкиннииглиг болуп турар. Ол оруукка совет кижилерни Владимир Ильичиниң мынча дээн сөстери соруг киирип турар:

— Ажылчыннарның болгаш ажылчын хереглиг делегейге чайлаг чок тиилелгеринге бүзүрелди ажылчын, ажылчы масеанның шак ол бижиг бүзүреливинден бүгү коммунистер-биле бир дөмей ап турар мен.

Эш П. С. Босенкога Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалалының талазы-биле ачы-хавыяалыг болганы дээш медицина албаныының капитаны эш Пётр Сергеевич БОСЕНКОГА Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың июнь 23

Кызымак ажылы дээш шаңнал

Кадык камгалалының талазы-биле чедиг алган чедишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну ИХМ-ниң санитар албаныының медицина сестразы Мария Александровна ГОРЕВАНЫ, ИХМ-ниң санитар албаныының эмчизи Елизавета Лукьяновна СКАКУННУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Тарылганың түңнел медээзи

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын бүгү культурааларны 325 мун 491 гектарга чажып тараан, азы планны 101,7 хуу күүсеткен. Ол болза арткан чылдыынган 2814 га хөй болганы ол.

Ам районнар талазы-биле ап көрээлиннер (хуу-биле):

РАЙОННАР	БҮГҮ КУЛЬТУРАЛАР
Бай-Тайга	100,6
Барыын-Хемчик	102,2
Өвүр	97,9
Чөөн-Хемчик	98,5
Улуг-Хем	103,6
Таңды	102,2
Бии-Хем	101,4
Тожу	100,0
Каа-Хем	100,4
Тес-Хем	100,9
Эрзин	100,4
Кызыл хоорай Соведи	103,9
Республика	101,7

Ооң иштинде тус-тус культураларның тарылга планының күүседиргеин ап көөрге: тараа болгаш тараа бобы культураалары —101,9, кызыл-тас— 103,3, күкуруза— 102,2, картофель — 101,6, ногаалар —91,8 хуу күүсеттингеп.

КАРА-ХААКТА

«Кара-Хаак» совхозтуң төп кыртылда пунктузунда үжен хачылыг агрегат ажылдап, хол хачылыг звено база кыргып турар. Ол ышкаш бизекчилер, эдикчилер агрегаттың улуктел чок ажылын хаңдырып турар.

Иштинде 1520 ажыг хойну кыргып, баш бүрүзүнге онаалыр 3 кг дүктү алган. Кыргыттынган хойларның чуулазын удур чорудуп турар.

З. БУРУҢНЕП.

Бүдүн чартык норма

Сиген шөлүнден

Кышкы харның эрээн суу, май айда болгаш июньның эгезинде болгуланган чаашкыннар хөрзүнге сиинип, оът-сигеннің дүргеи үеринге таарымчалыг болган. Ындыгыя хөвүларның мыгыл, ий чоога черлериңде пырей болгаш өскө-даа оттар эки үнгеп. Оларны амдан шых турда, кезип алыр болза, малга хоолулуг болур болгай.

«Көк-Тей» совхозтуң тарылга шөлдериниң тарыттынмаан чоога, мыгыл, ий черлериңде чайгаар үнгеп оъп-сигеп бо чылын элбек. Совхозтуң дирекциязы мал чемининг ол кураанырын чогуур өйүнде ажаап алыр деп шын шинтпирлээн. Совхозта үш хөвү-трактор бригадаларының бирээзин амгы үеде мал чемиеги белеткээр, а өскелери дүжүт ажаап алымшкымнына белеткелдп чорудар кылдыр тургускан. Мал чемиери белеткээр № 2 бригада комбайнбиле хөвүнүң пырей оъдун июнь 18-те кезип кирген. Комбайн-биле тавычалай кескеи хөвү черинг сигенин оң дораан-на прессподборщик-биле болдурүп, прессеп шараан, совхозтуң сүт-барнан фермазынга экелп, чымп, саразттап турар.

Механизатор Петр Кочков дөрт хүн иштинде СК-3 комбайн-биле 138 га черинг сигенин кескеп, азы хүнде бүдүн чартыктан ажыг норманы күүседип келген. Хөвү черинг сигенин комбайн-биле кезеринг артык ажыктымын П. Кочков мынчаар тайылбырлады:

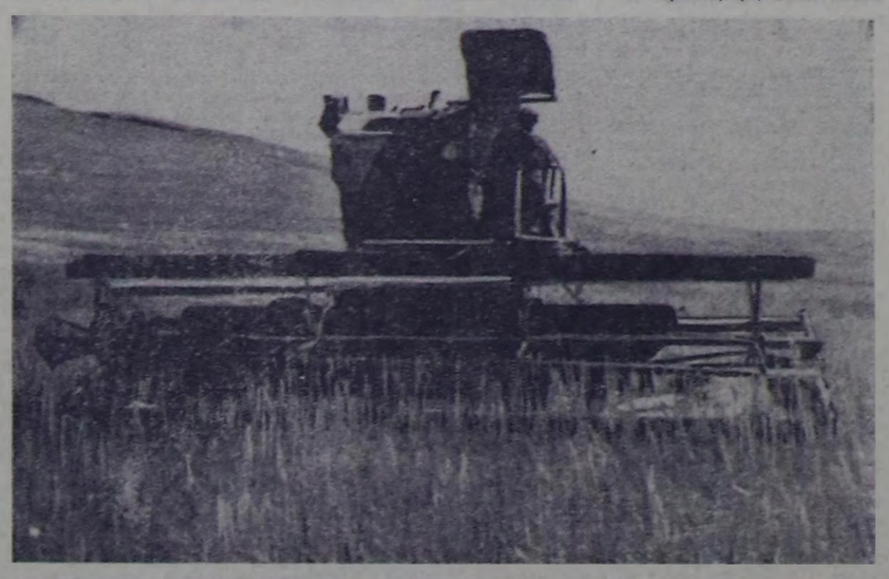
— Трактормуң сигеи кестирер машиназынга бодаарта, комбайн оранчок калбарты алыр болгаш сигенин тавычалай кезер, ол тавычаны болуп алыры эптиг, чидириг чок болур, а сиген кезер машина тавычалаанс, калбарты кезип каар болгай. Ынчаар кескеи тарамны сигенин болуп алыры берге, дең кезип черге чыдын калыр. Комбайн-биле хүнде 21 ганы кезер, а сиген кезер машина-биле болза хүнде 5—8 гадан эртпес болгай.

Сиген кезиндезинде амдымынында ийи комбайн ажылдап турар. Он шаа хомунта мындыг шинг каак хүннер турар болза, хөвү черинг сигенин совктедип када бээр, мындыг сиген малга хоолулуг эвес болур, кок шык турда кезип алырга эки. Ынчангаш эртен 8 шактан кежээ имир дүшкүже чедир ажылдап, нормаиы ажыр күүседип турарын Петр Александрович чугаалавышаан, ам-даа күштүг немээр дугайында совхозтуң директизязы дарый хемчег алыр болаа чогуур—деп демдеглеп кагды.

Совхоз бо чылын 500 га шык черинг сигенин, хөвүнүң 200 га пырей оъдун, чаңгыс чылдыт тарымал сигенин ажаап алыр планныг. Ам хөвү черинг пырей болгаш өскө-даа сигенин 200 эвес, 500 га чедир кезер деп шинтпирлээн.

Л. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: П. Кочковтуң комбайн-биле сиген кестирип турары.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозы.

Дүжүт ажаап алыр үе келген

Бойдустуң чамдык үелерде чедир бүдүрбейн барган иштерин чай четчелеп бере берген. Россия оргулаының оът-сигени өзүлеңиң чогуур деңнелиин чедип ап эгелээн. Ам тараа-быдаанның үнүп турар байдалы кандыгыл?

Күзүп чашкан тараанның өзүп үнүп турары чогуур деңнелиниге чоокшулай берген. Прибалтикада, Белоруссияда, кара хөрзүнүг эвес куржагның төп областарында кок-тараа баш тыртa берген. Ол деңгеезиринг мурнуу талазында күзүп чашкан тараа чаагай үнүп. Соңгу Кавказта кызыл-тас чемнели берген.

Бистиң Чөөн чүктө делгем тараалаң оранныыс — Барыын Сибирьде болгаш Казахстанның Соңгу талазында хөрзүнүң өл-шыгы тараанның чаагай өзүп үнериниге бүрүн четчир. Июньның чылыг хүннери тараанның өзүп үнерин улам дүргедеткен. Бо айның ортаа үезинде кур черинг хөй-хөй районнарынга болгаш Ортаа Уралга бошкак доңаттар болган-на харын. Ынчалзажок кызыл-таска олар хора чедирбээн, кырлыг-кара биле картофельге таарымча чок болган.

Бистиң чуртувустуң хөвуларынга июнь — чүүл-бүрү салдарлыг ай болган: сиген тарыпы дооступ, ооң тарылга шөлдерии ажаары түлүктеп турар, дүжүт ажаап алыры эгелей берген. Соңгу Кавказта күзүп тараан көк-тараа быжа бергеи. Ортаа Азияда, Закавказьеде, Крымда тараа кезилдеэи эгелээн. Дүжүт ажаап алыр ажыл чайын база түлүктеп турар.

(СЭТА).

Чайгы семиртилге

Бистиң республиканың байдалдарынга малды чайгы үеде озарладып семиртири колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннарының ең чугула херээ болур. Бо ажылга баш удур белеткенип, ону организастыг чорудар херек.

Бо чугула ажылды республиканың ажыл-агыйларында канчаар чорудуп турарын чамдык районнарның улусчу контролёрлары хынап көрген. Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхоз малдың чайгы семиртилгезин организастыг чоруткан. Ол колхоз күртнее 160 тонна эът сатар планныг. Ону күүседири-биле боттуг хемчегларии колхоз баштаар чери ажылдап кылган. Садар малдарны тус-тус кодаиларга ангылап үскеш, оларны семиртири-биле эки оъттуг чайлагларже үндүрген. Ам семиртилгеде 190 баш улуг бода мал, 503 баш хой, өшкү, 171 баш хавап болгаш 53 баш чылгы мал туруп турар.

Семиртилгеде турар малдарга чер оъдуидан ангыда, немелде чемни чайгы үеде база берип турар. Садар малды эки семиртири-биле эң-не дүржүлгалыг малчыннарга кадарткан. Олар кадазын тааршыттырып, хүнде үштеп эвээш эвес сүттарын турар.

Ол колхозтуң Шанына бода мал кадарчызы А. Воронов семиртилгени эки чорудуп турар. Ооң кадарган инектери чүгле майның дүргүзүнүп безин хүнде-ле 400 грамм деңзини немеп турган. Июньда ооңза бедип турар.

Ол ышкаш малдың чайгы семиртилгезин «Өөк», «Бурунгаар», «УТКА 25 чылы», «Тес-Хем» совхозтарда болгаш Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Таңдының «Революциянын чалбыжы», Өвүрнүң «Кызыл туң» колхозтарда эки чорудуп турар. Ында улусчу контролёрлар мал семиртилгезиниң талазы-биле хемчеглерии күүседезин доктаамал хынаидага алган. Илереттингеп четпестерни чайладырының хемчегларин дораан ап турар.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары бо чугула ажылга кичээнгей салбайн турарын демдеглээр херек. Соңгу үеде чоруткан хынаидадан илереэнии-биле алырга, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда мал семиртилгезин багай организастаан болуп турар. Ол колхоз 190 тонна эът дужаар планныг. Ынчаарга ону кандыг болдунар аргалар-биле күүседирии колхоз баштаар черинге чугаалажып көрбээн. Эът планынга дужаар малды түскай кодаинар кылдыр үспээн. Семиртир деп азырап турар хавапнарынга немелде чем безин бербейн турар.

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта мал семиртилгезинин байдалы бончут багай. Ол ажыл-агыйның курумеге дужары-биле кыштадыр тургузу аазыран келген 60 баш инектерии Самагалдайның мал хүзээп алыр черинге чоокта чаа өскээрге, шуптузу оруумакган куду деңгилелиг болганы-биле хүзээп албаан болгаш чедир семиртири-биле чедир чоруткан. Ол чүл дээрге, ук ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери малдың чайгы семиртилгезинге сагыш салбаанын айтып турарлыр. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес коруктуң түңнелинде, инектерге хөй чемни чарыгдап турза-даа, немелде деңзи алдынмаан, харын-даа ажык чок чарыгдап үнген.

Мал семиртилгези-биле байдал «Бүшажылдың хостуу», «Шекпээр» совхозтарда болгаш Өвүрнүң «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Бии-Хемниң «Хаынын» колхозтарында база-ла ындыг болуп турар.

Малды чайгы үеде мергежилдиг семиртир чорук эът бүдүрүлгезин көвүдиргинии үндезинии дээрзин ажыл-агыйларның удуртукчулары утпас херек.

А. СОТПА.

МОСКВАНЫҢ СТУДЕНТИЛЕРИ БИСТЕ

Улуг Төрээн чуртувустуң пайызылалы — Москваның дээди өөредилге черлериниң студентилериниң бистиң республикага чайын келп, улус ажыл-агыйлары, культура талазы-биле улуг тудугларга ажылдап турарын чаңчыл болу берген. Бо чылын беш институттуңнан Москваның улустар аразының харылзаалаарының, шөс-таавының, аъш-чем үлептүрүнүң талазы-биле технологтуг институттарының, авто-оруктуг болгаш ужар чүүл-техниктиг институттарының студентилери келген. Ленаның технологтуг институдунуң студентилери база келген. Бистиң республиканың тудугларынга иштиин-биле 1250 ажыг студентилер келп, ийи ай дургузунда ажылдаар.

Оларның хөй нуруузу «Тыва дагдуу», «Тываснабсыыт» комбинаттарының болгаш тудугнуң өске-даа черлериңе ажылдаарлар. Ылаңгыя Москваның авто-тудуг институдунуң студентилери 1967 болгаш 1968 чылдарда биске келп, Ак-Довурак — Абаза араазының тудугунга ажылдап тургаш, эки үлегерии көргүскеннер.

Дүүн Кызылдың чаңчыл болган чыскаалдар, митингилер болур төлүңе байырлалдыг шинчи турган. Индирде — республиканың партия, совет, комсомол организацияларының удуртукчулары, тудуг организациларының төлээлекчилери, шөлде — чон. Москваның авто-орук институдунуң Тываның тудугларынга ажылдаары-биле келген студентилерии үткаан митинг аңаа болган.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш Ооржак митингини ажыткаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчаңмаага сөс бергеи. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өөрүзээлеринден студентилерге иэнг биирии ол чедиргеш, кадык чаагай, күш-ажылга улуг чедишкиннииглиг болурун оларга күзээн. Тываның алдарлыг тудугжузу эш Самдан, кодээ ажыл-агыйның техникумунуң студентиэи эш Мичеймаа, «Тыва-тудуг» эртелелиниң код инженери эш Бодия болгаш өскелер-даа митингиге түве чугаалап, студентилериниң тудуг ажылынга күш-ажылчы тиилелгелиг болурун күзээннер.

Авто-орук институдунуң студентизи эш Куджоня сөс алгаш, чайгы үеде ам 7 удаа бистиң студентилеривис тудугларже мынчаар чорун келгеи, бо-даа чылын мурнуусуна турар хүзээлгевисти эрестиг күүседип, Совет Тываның 25 чыл ооңга эки белекти тутушкаш, В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга аддар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киирипгир төлептиг ажылдаар бис дээрзин митингиниң мирижикчилериңе бүзүреткеи.

— Москвада студентилериниң тудуг отрядчы ам 11 чыл дургузунда турун турар болгаш бо чылын тудугларже 30 мун ажыг кижилер ап чорудар чүве — деп, студентилериниң тудуг отрядының бистиң республикада штабының даргазы эш Опоненко бодунуң чугаазынга айыткан.

ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Бакулан авто-тудуг институдунуң тудуг отрядынга звеноолар аразынга шилчи чоруур ыамнелди тыыскан.

Митинг доозулган. Тудугжу-студентилер митингиден шуут чоруткаш, Кызылда аъы-дунма хөрүнге барып, чечектер салганнар.

Бистиң корр.

ЧУРУКТА: солагай талазын Москваның авто-орук институдунуң студентизи эш Куджоня болгаш Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу эш Мичеймаа оларнын түве чугаалап турарлы.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Кайгамчык уран мергежил

Тываның хөгжүм-шин театрының болгаш Москваның күүне циргииниң тыва бөлүүнүң артистериниң каттышкан улуг концертиниң дугайын «Социалистиг Якутия» солун «Кайгамчык уран мергежил» деп эгеннп адаанга беш хүн уламтыр чырыдып келген. Олла солуннуң корреспондентизи Л. Вехин бодунуң корреспонденциязында мынчаар бижээн: «Мунаун а т а к а — ы рлап турда кайгамчык-ла-дыр». Ырларның баштайгы купледи-биле артистериниң көрүкчүлериниң аразында быжыг харылзаа тургустуна бээр. Көрүкчүлер ырның созуи биибес-даа болза оны аажок сонуургап, тыва ырларның кончуг байлакшылдыын, анныг чаражың магадай бээр. Ынчангаш Мунзуктарның номер бүрүзүг-ле дыңмыттыг адыш часкаашкыны болдурупп турар.

Ёзулуг уран чүүлде национал азы дыл талазы-биле кижиге билдиннее дээр чүве турбас. Ёзулуг талант кижиниң чүрзонче кирер орукту дораан-на тып аптар, сеткил-сагыштыг хайныктырыптар. Тыва артистериниң Якутияда көргүзүп турар концерттери шакла ындыг.

Якут көрүкчүлер улустуң ыраажызы Николай Өлзей-оолдуң, талантылыг аныяк ыраажы Өшүү-Саар Таспаанчык олариың талантызын магадап турар. Тываның хөгжүм-шин театрының артизи Сергей Монгуштуң «Соолгу хам» деп танцыны күүсеткениниң үр-ле утпастар.

Концерттер жанр талазы-биле янзы-бүрү болгаш аянныг. Ырлар, танцылар, уран номчулга созуп цирк көргүзүүлерии-биле аралажып турар. Максим Даккайның сыгыды базада улуг сонуургалды болдурган.

Тыва артистериниң концерти композиция талазы-биле кончуг тавыштыр, чедишкиниинг тургустунган, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран чүүлдүң кайгамчык уран мергежилдиг көргүзүүлериниң онзагай хевирлери болу берген».

* * *

ЯКУТСК. (Телефон-биле). Тыва чогаалчылар Степан Сарыг-оол, Юрий Күнзегеш база даштан чонуп чогаадыр уран-шевер мастер Хертек Хуна олар Якут АССР-ниң Ленинск районун үш хүн кезип, чон-биле ужурашкан. Оларны Якутиянын Чогаалчылар эвилелиниң даргазы Семен Данилов үдеп чораан. Аалчылар үш совхозка барган, кодээ ажыл-агыйның ишчилерии оларны кайгамчык уткуп ап, солун ужуражымышкыннарны кылган.

Тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның чогаалчы Олег Сагаан-оолга удуртқан бир бүүлүн Суптар районнуң ажылчы чону кады төрээн акыларын ышкаш уткуп-хүлээп алган. Район төвүнге хөй кижи киржикчилиг митингиге чүве чугаалап, сес солушкан. Районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери аалчыларга концерт көргүскен.

Дүүн Тываның хөгжүм-шин театрының артистери Виктор Кок-оолдуң «Хаймраи-бот» деп шинаин көргүскен. Шинии чоп аажок сонуургаан, шин төнген соонда көрүкчүлер артистерге чечектерни тутуп, адыш часкаашкыны үр-ле дыңмирел турган.

«Чечек» ансамбль районнар кезиирии үргүлчүлевишаан.

Москваның күүне циргииниң тыва бөлүүнүң артистери бөгүн, июнь 26-да Якутиядан үзүп үнүп, төрээн Тывазынче чоруптар.

ЗОНА ААЙЫ-БИЛЕ КУРС

СЭКП-ныӊ Программазында коммунизмныӊ калбак тургузуушкунуӊ үезинде партияныӊ удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю улам-на бедик дээрии онзалап айтыкан. Ынчангаш партийжи кадрларны марксизм-ленинизминиӊ өөредии-биле чеӊеглеп, оларныӊ политиктиг биилии бедидип, практиктиг ажыл-чорудулгазын хүнүӊ чугула амыдыралы-биле холбаштырарын партия негеп турар. СЭКП-ниӊ XXIII съездизиниӊ бо талазы-биле шиитпирии амыдыралга боттандырары дээш зона аайы-биле крайкомнар, обкомнар чанында партия Советтериӊ удуртур ажылдакчыларыныӊ ай хуусаалыг курстарын организастаан.

Ындыг курстарыныӊ бирээзи СЭКП-ниӊ Иркутск обкомунуӊ чанында ажылдап турар. Курстуӊ дыӊнакчылары бир ай дургузунда 160 шактыг өөредилге программазын эртер. Өөредилге программазында СЭКП-ниӊ төөгүзү, политэкономия болгаш философия талазы-биле ӊ-не чугула шиититтиӊген айтырыглары киирген. Чоокта чаа ук курстуӊ он чедиги чылдазыныӊ дыӊнакчылары курсту эртикен.

Бо удаада Красноярск крайныӊ, Тыва, Бурят АССР-лериӊ, Чита, Иркутск областтарныӊ крайком болгаш обкомнарыныӊ инструкторлары, партия райкомнарыныӊ секретарлары, АССР-лериӊ болгаш облүүскомнарныӊ инструкторлары, хоорай болгаш райкүүскомнар даргалары киришкеннер. Курстуӊ дыӊнакчыларынга лекцияларны СЭКП обкомнарыныӊ секретарьлары, кандидос эргелекчилер, Иркутскиниӊ дээди өөредилге черлериниӊ башкылары номчуп, практиктиг семинарларны эрттиргилээн.

Амгы үениӊ негелдеэнинге дүүштүр ханы анализтиг, амыдыралга холбашкан, боскү чижектелиг, бедик идейлиг лекцияларны ораторлар биске номчуп турганнар. Ӊ ылаӊгыя СЭКП-ниӊ Иркутск обкомунуӊ секретары эш Е. Антипиниӊ «Амгы үениӊ негелдеэинге хамаарыштыр партияныӊ идеологтуг ажылыныӊ сорулгазы», СЭКП-ниӊ Буряд обкомунуӊ секретары эш Н. Бутухановтуӊ «Кадрларны шилиирде болгаш кижизидерде ленинчи принципти сагыары», Красноярск крайкүүскомунуӊ секретары эш М. Разлоиуӊ «Партия эге организацияларыныӊ ролюн бедидер дугайында хооркомунуӊ партийжи удуртулгазыныӊ стили», СЭКП-ниӊ Таӊды райкомунуӊ секретары эш Н. Коноховтуӊ «Хөй-ниитиг организацияларынга партийжи удуртулга», СЭКП-ниӊ Буряд обкомунуӊ оргкилдизиниӊ инструктору эш Ц. Цыбиковтуӊ «Партийжи кадрларны шилиири болгаш оларныӊ политиктиг өөредилгезин», Красноярск крайкомунуӊ оргкилдизиниӊ инструктору эш И. Барсутачёвтуӊ «Инструкторныӊ хууда планы болгаш ооӊ амыдыралга боттанышкыны», СЭКП-ниӊ Иркутск обкомунуӊ оргкилдизиниӊ инструктору эш Н. Трубачеевтиӊ «Обком бюрозунга айтырыгны белеткээринииӊ практиказы болгаш ооӊ күүселдээн» деп темага илеткелдерни кылганнар.

Семинар-практиктиг киизелдерге СЭКП Тыва обкомунуӊ инструктору эш А. Адыг, Тыва АССР-ниӊ Дээди Советиниӊ Президиумунуӊ оргкилдизиниӊ инструктору эш А. Намзын, СЭКП-ниӊ Таӊды, Бай-Тайга райкомнарыныӊ секретарьлары эштер Н. Ковохов В. Евтешин, Моӊгүн-Тайга райкүүскомунуӊ даргазы эш Х. Эрес-оол идеологтуг ажылдакчылардыӊ ӊ-не ангыда мында нефть-химия болбаазырадырыныӊ ӊ улуг комбинады ажылдап турар. Моон продукциязын Совет Эвилелиниӊ 160 улетпүрлериӊе дамчыдып берип турар.

Иркутск областтыӊ дуржулга станциязыныӊ ажылыбило база таныштывыс. Партком секретары эш А. Борисов организастыг ажылдарыны кайчаар чорудуп турарын, коммунистериӊ партийжи даалгаларны, устав негелдеерии күүседип турарыныӊ болгаш өске-дээ партийжи иштики ажылдарга хамаарышкан айтырыгларыны шиитпирлеп турарын биске чугаалап берген. Дуржулга станциязыныӊ эртем ажылдакчыларыныӊ кол сорулгазы мал, чер ажылын эртеминиӊ чаа түүдеринге үндезилээш, ооц продукциялыг болгаш дүжүттүүрүн бедидери болуп турар. Бистер үк станцияныӊ коммунистиг күш-ажылдыӊ коллективин деп бедик атты чедип алган сүт-бараан фермазынга барган бис. Ферма нагаан арга бүргээн кайгамчыктыг чараш черде туруп турар болду. Мында иитиин-биле 250 инектер бар. Инектериӊ туруп турар бажыӊныӊ ишти долузу-биле электри болгаш механизация-биле хандыртынган. Саалдары электри-биле чорудуп турар. Инектериӊ суттарары, чемгерери, оларныӊ едээн аптаарын шуптуузуп механизациялыг дузазы-биле кылып турар.

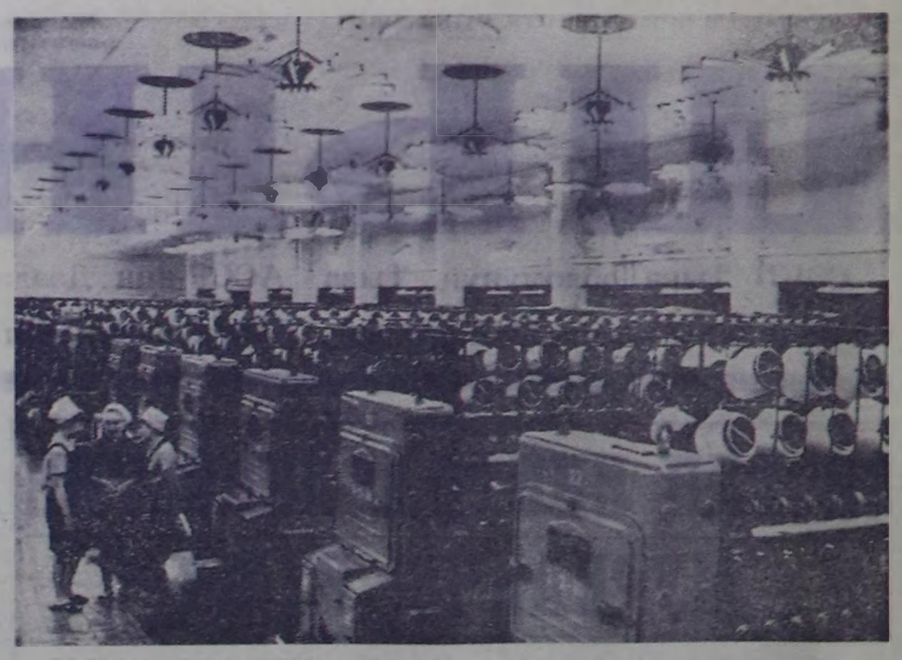
Ферманыӊ саанчылары ботботтарыныӊ арааныла чурумчутканы-биле ийи дыштаныр хүнү ажыглап, азы ийи саанчыныӊ бирээзи дыштанып турда, а өскези ажылдап турарын мында чурумчуткан. Ук ферманыӊ бир баш саар пиекке онаатыр чылда сагган суду 4000—4500 литр. А саанчыныӊ айда ортумак шалыӊы 170 рубль. Ферманыӊ турар бажыӊныӊ ишти, дашты көскү агитация-биле дыка эки хандыртынган болгаш механизациялыг фермида долузу-биле ажыглаанының уламындан саанчыларныӊ аар күш-ажылын дыка чиигеткен.

Өөредилге шагындан дашкаар үеде Иркутск областтыӊ төөгүге хамаарышкан черлеринче каш удаа экскурсияны организастаан. Совет эрге-чагыртаныӊ тиилелгези дээш демисежип чораан хоочун большевик, революсчулар Кировтуӊ, Калинининиӊ, Ярославскийниӊ, Куйбышевтиӊ 1918—1919 чылдарда Иркутск девискээринге чоруп турганы, солдаттар, ажылчыннар мурнунга митингиге чүве чугаалап турган мемориалдыг самбыра аскан бажыӊнарынга, ол ышкаш сураглыг демократ-социалист-революционер Чернышевскийни хаан чазактыӊ үеинде хорутпан турганы бажыӊынга, 1825 чылда хаан чазаакка удур Петербургта болган декабристериӊ тура-хаалыышкыныныӊ үндезилекчилери генерал-майор Волгонскийниӊ, полковник Трубоцкойниӊ Сибирь шөлүлгезиниӊ үезинде 12 чыл иштинде чурттап турганы бажыӊнарынга чоруп, ону улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

Өөредилгевистиӊ төнчүзүнде кайгамчык чараш Байкал холче экскурсияны кылдывыс. Байкалдыӊ эриинде үш кат бажыӊныӊ адаккы каъдында зоология музейиниӊ ажыттыкан. Ында ук холде бар диригамытнарныӊ, үнүштериниӊ, шупту дээжилериниӊ чыш көргүскен. Байкал боду 635 километр шөйлүп чоруткан, дооразы 85 километр, а дээскиидир 2000 ажыг километр.

Байкалда иитиин-биле 800 ажыг дириг амытаннар, ону долгандыр чыдып турар девискээрде 1000 ажыг янзыбүрү үнүш аймаа өзүп үнүп турарын музейиниӊ тайылбырлакчызындан билип алган бис. Ай дургузунда болуп эрткен өөредилгеии бүгү тала-биле таарымчалыг эки организастаан.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.
СЭКП Тыва обкомунуӊ инструктору, курстуӊ киржикчизи.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Химиктиг волокнонуӊ Клин комбинады чыл эгезиниден бээр чүс-чүс муӊ рубльдиӊ продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Коллектив күш-ажылдыӊ бүдүрүкчүзүүн бедидериниӊ беш чыл планын күүседипкен. Бүгү-эвиледдеӊ социалистиг чарыжынга комбинат ССРЭ-ниӊ Химия үлетпүр министерствозунуӊ бүдүрүлелериниӊ аразында биргн черни чеди квартал улаштыр эзелеп, ССРЭ-ниӊ Министрлер Чөвүлезиниӊ болгаш ВЦСПС-тиӊ шилчиир Кызыл тугун салбайн белеткен.

ЧУРУКТА: капрон бүдүрүлгезиниӊ эргиин пеги.

В. КУНОВТУӉ фотозу (СЭТА-ныӊ фотохрониказы).

КЕЖЭЭ КИЖИ ХҮНДҮЛЕДИР

Ортумак сынныг күдер-хүрең кижини совхоз конторазынга барганым хүн-не көрдүм. Зоотехниктер-биле чугаалажып, бир-ле чүвени демдеглеп бижип, катап-ла илаптап айтырып ап турду. Ажылынче далажып турары илден: бир өрээлден оскезинче киргеш, дүрген үнүп кээр, коридорга ужурашканы кижилер-биле чүгле хол тутчур. Совхозтуӊ хой бригадириниӊ ажылын чаа хүлээп алган Сагаан Сагаанович Чадаӊ-оол ол болду. «Ыаулуг бригадир ол-ла болгай...» деп, бир эштиӊ чугаазын ынчан дыӊнаан бис.

Соонда бир хүн ооӊ-биле база ужурашпатым.

— Хой ажылыныӊ бригадири болдум... — дээш, ук ажылыныӊ харыысалгазын бодап орэ уламчылады: — Чамдык кодан хойларны ам-даа хүлээп албаан мен.

Ооп мындыг айтырыг чайгаар-ла салдына берди:

— Хойжуларны хөлчок таныыр ыйнаан силер?

— Ыпдыг-ыпдыг, — дээш, Сагаан Сагаановнч оларныӊ дугайын, беш саазазы дег, эки биилери-биле чугаалап олурду.

— Бистиӊ «Бүрен» совхозтуӊ ӊ мурнакчы кижилериниӊ улуг чуруктарын даштын делгеп чыскаап каанын көргеп боор силер. Оларныӊ бирээзи — Чыртак Симлиӊмаа. Тергиин хойжуларывыстыӊ бирээзи Чыртак Доржуӊуӊ кадайы-дыр ийин... Ийе, Доржуӊуӊ-даа чуруун аскан болза домей-ле. Ол ийи кырганыӊ (пенсионер улус болгай) эрес-кежээзин кандыг дээрзээн!

Шынап-ла, олар хөй чылда хой малдап, эки түӊнелдерии чедип ап турган. Бо чылын төрээн 100 хойдан 105 хураганны камгалап алган. Хойдан-па 2,6 кг дук алыр планын 2,8 кг кылдыр күүсеткен. Чыртак ашак хонзга чыл бүрү сиген кээп, будук-бүрүнү белеткеп ап турар. «Сагыштыӊ бичеви эки» диижир болгай, Чыртак Доржу кымга-даа албадатпас — боду-ла бүдүрүп чоруур. А Симлиӊмаа дээрге ашаанын ишчи оруундан бичиндээ өскээр баспайн, «мал оруу — чаг» деп үлегер домакта дег, ажаагаи малын, малчын адын деп сагыжы аарып чоруур.

Чадаӊ-оол бодунуӊ бир хойжуун ол хире билир-дир. Ынчаарга «ёаулуг бригадир...» деп ону үгө үнелээпиил? Сагаан Сагаанович хойга 18 чыл бригадирлаан. Сөолгү ийи чылда хой кадаргаи. Бо чылып бодунуӊ коданында үүе тоттуу хой бүрүзүнден 98 хураган алганы совхозтуӊ хураган алыр планындаи ажып турар. Аът-даа, машина-дээ муӊгээш, аалдарга хойжу бо-ла чеде бээр, ажылга негелделиг, шиитпирлиг, амыдыралы—хой мал ажаар болган ол кижи — ам катап бригадир апарган. Ындыг бригадирлер биске херек.

Мурнакчыларыныӊ аразында хойжу Павел Балган-оолдуӊ чуруу база бар.

— Павел дээрге бистиӊ чоргаралывыс — ...деп, Чадаӊ-оол чугаалап орда, салбыр эргелекчизи эш Бекреев улажы берди: — Эки ажылы — ооц эрес-кежээзинде. Олут-чыдын биибес, соокту соок, изигни—маӊгдивес. Ооц-биле кады ажылдаар болза, шынап-ла, улуг школаны өөренип эрткени од болур.

Павел эрткен чылын төрүттүнгеп хураганнар малдап турар. Ооц бирээзиниӊ-не 2,5 кг дук алыр хүлээлгезин 2,8 кг кылдыр күүсеткен. Зооветеринарныг билигбиле ол эки чепсеглептеп. Билиг-мергежилии эш-өөрүнге чугаалап берип, илаигны кожазында хойжуларга үргүлчү баар.

Доржу, Балган-оол суглар ышкаш, ажыл-агыйныӊ мурнакчы малчыннары дыртип турар Аскан Бичө-оол. Доигу Ланзыны 100 хойдан-на 105-105 хураганны камгалап алганын база демдеглеп каалы. Моон алгаи көөрге, совхозтуӊ 100 хой бүрүзүидеи 95 хураган алыр дээи хүлээлгезин олар ажыр күүсеткен. Хой саныидаи 2,8 кг дук алыр дээни (кыргызда доо-ауздаан-даа болза) база чедип алдынар.

Мурнунда маӊаа колхоз турда-ла мындыг эки чаӊчыл турган: хойиу кыргаап, ооц соонда чутташ, хойиуӊ күш-дедгелиниӊ, аныяк-кыргаиныӊ аайы-биле чайлагаашкыиче үидурер. Бо чылгы 14 кодан хой Бүреи хеминӊ кылымида мээстерге, чазгай оттуг шөлдерге, алаактарга чайлаар. Чамдык коданнар чай, күс дургузунда одар солуп, каш удаа көжер. Чайлагаашкыи үезинде хойжуларга чугула ажыл — сиген белеткеп. Хойжу бүргү бодунуӊ күжү-биле 5—7 тоннадаи ажыг сигенни ажаап алыр хүлээлгелиг. Кымныӊ кайын сиген кээп алырын планнаан. Кыштагаар септээр тудугжуларга олар база дузалажыр.

• • •

«Бүреи» совхоз эртбен беш айларда сүт саар планыи 116 хуу күүсеткеп. Ам саанчыларныӊ хөй дуруузу чартык чыл планын чедип апкан. Саар ииек бүрүзүидеи чылда 1700 кг сүт саар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседирииге олар бүзүрелдиг.

— Совхозтуӊ мурнакчы саанчылары Мария Рязанова, Клавдия Неводина болгаш өскелер-даа, бызаа ажлакчылары Ирина Юркова, Анна Лазутина, ииек кадарчылары Акимовтар болгаш Шумихин — хөй-хөй эштер мал ажылын сайыралыр дээш чүткүдүг ажылдап турарын демдеглеп турар бис — деп, саар ииек бригадири Валентин Кустов чугаалап турар.

Кежээииӊ мурнунда — хүиду. Бүреичи малчыннар дугайын ынча деп чугаалаар херек.

А. НУГУУРАК.

Ажыл-иш-биле холбаалыгда

Бай-Тайга районнуӊ комсомол организацияларынга комсомол өөредилгезин аныяктарныӊ эртем-биликии, сонуургалын барымдаалап тургускан. ВЛКСМ Төп Комитединиӊ сүмелээнии ёаугаар, районнуӊ ажыл-агыйларынга, ортумак школаларга «Олимп», «Глобус» деп политклубтар, ленинчи комсомолдуӊ төөгүзүн өөренир, «Кругозор», «Прометей» деп политболгүмнерии тургузуп, пропагандистерии шилип, чогуур программалар-биле хандырган турган. Пропагандистериниӊ составында биилииниӊ аргадуржугазыныӊ талазы-биле ӊ шымырак, дуржугалыг кижилерни киирген. Оларныӊ чартык кезии коммунистер.

«Тээли» совхозтуӊ Ээр-Хавак сүт-бараан фермазынга В. И. Ленииниӊ допчу намдарын өөренир болгүм (пропагандизи С. Хертек), Шүй ортумак школага «Олимп», «Мурнакчы» колхозтуӊ аныяктар отрузунга «Глобус» деп политклубтар (пропагандистери М. Кудрукпай, К. Сарыг-Донгак) өөредилге чылын эки түӊнелдиг дооскан, түӊнел кичээлдерге дыӊнакчылар быжыг биилиглиин көргускеп.

Чер-черде партия, комсомол организациялары политөөредилгеже үргүлчү сагыш салып, боттуг дузаны чедирип, хынаддаларны доктаамал чорудуп турганындан бо өөредилге чылы мурнуку чылдардан эдээн организастыг болгаш бедик деӊелге эрткен. Партия райкомунуӊ консультантызары биле ВЛКСМ райкомунуӊ ажылдакчызары кичээлдерге олуржуп, пропагандистерге арга-сүмеии берип, дыӊнакчылар-биле беседаны кылып турган. Пропагандистериниӊ барык шуптуузу республика болгаш район семинарларынга киржип, удуртулга болуур чагыглариы алганнар.

Политкичээлдер үезинде программада тускай темадан аӊгыда, делегей байдалынга, районнуӊ, республиканыӊ ажыл-амыдыралынга холбашкан беседаларны арттырип турган. «Мурнакчы» колхозта аныяктарныӊ «Глобус» деп клубунуӊ дыӊнакчы бүргүзү кичээл санында 10—15 минута политинформацияны кылырын чаӊчыл болдурган.

«Тээли» совхозтуӊ Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында В. И. Ленииниӊ допчу намдарын өөренир болгүм ленинчи юбилейге уткуштур сазынчыларныӊ, ииек кадарчыларыныӊ ажыл-ишчи сорулгаларын база кичээл-биле холбаштырып турган. Фермаиыӊ коллективи эрткен беш айларда сүттүг бүдүрелиниӊ болгаш күргенее садарыныӊ планын ажыр күүсеткеш, харын чартык чыл планын хуусаа бетинде күүседир четкеи. Совхозта комсомол комитединиӊ секретары, аныяк коммунист Серекей Хертек фермада политөөредилгеге ийи чыл уламдыр пропагандистээн. Ооц кичээлдер эртиперии солуп, дыӊнакчылар-биле ажылагыйга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажы каапталарын кажан-даа утпас. Фермада комсомол бөлүү районда дээре ажылдыгларыӊ бирээзи. Шүй, Тээли ортумак школаларда «Олимп» деп политклубтар өөренирии күшчуларын культураже болгаш спортче хаара тударынга улуг дузалыг болган. Ыаӊгыя Тээли ортумак школазыныӊ күш-культура коллективи өөренирии күшчуларыӊ база улуг улустуӊ республика маргылдааларынга бээнге чедишкинниг киржип келген.

Ынчалза-даа комсомолдуӊ политиктиг өөредилгезиниӊ четпестер ам-даа бар болуп артпышаан. Чамдык политбелгүмнер өөредилге чылын организас чок эгелээш, эрелгейлеп дооскан. Ооц чижээнге Бай-Тал ортумак школаныӊ «Прометей» деп бөлгүмү хамаарыжыр. Бай-Тал суурнуӊ аныяктарыныӊ ортузунга политөөредилге ажылдавайн турда, партия, комсомол организацияларынга кандыг-даа хемчег албаан. Районнуӊ кижи эмнелгезинге ажылдап турган бөлгүм ара кагдыган. Эмнелгениӊ, районнуӊ харылзаа конторазыныӊ хөй санныг аныяктарны өөредилгеже хаара туттунмаан.

Партия чыӊдымышкыныныӊ политиктиг өөредилгезиниӊ четкизиниге аныяктарныӊ өөренир күзелдиин барымдаалаш, район төвүнде албан организацияга черлериниӊ аныяктарын олче хаара туткан турган. Ооц түӊнели база-ла чаӊчыл болган. Ыаӊгыя Тээли ортумак школазыныӊ күш-культураже болгаш спортче хаара тударынга улуг дузалыг болган. Ыаӊгыя Тээли ортумак школазыныӊ күш-культура коллективи өөренирии күшчуларыӊ база улуг улустуӊ республика маргылдааларынга бээнге чедишкинниг киржип келген.

Ынчалза-даа комсомолдуӊ политиктиг өөредилгезиниӊ четпестер ам-даа бар болуп артпышаан. Чамдык политбелгүмнер өөредилге чылын организас чок эгелээш, эрелгейлеп дооскан. Ооц чижээнге Бай-Тал ортумак школаныӊ «Прометей» деп бөлгүмү хамаарыжыр. Бай-Тал суурнуӊ аныяктарыныӊ ортузунга политөөредилге ажылдавайн турда, партия, комсомол организацияларынга кандыг-даа хемчег албаан. Районнуӊ кижи эмнелгезинге ажылдап турган бөлгүм ара кагдыган. Эмнелгениӊ, районнуӊ харылзаа конторазыныӊ хөй санныг аныяктарны өөредилгеже хаара туттунмаан.

Партия чыӊдымышкыныныӊ политиктиг өөредилгезиниӊ четкизиниге аныяктарныӊ өөренир күзелдиин барымдаалаш, район төвүнде албан организацияга черлериниӊ аныяктарын олче хаара туткан турган. Ооц түӊнели база-ла чаӊчыл

делегей бо хүннерде

Мурнакчы звено

Чалаанада № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада мурнакчы бригадалар, звеноолар хей. Олардың бирээзи эш А. Солаан-оолга удуртулган звеноонуң тудугжуларының Хайыракан суурда үш чурттарга бажының кыска хуусаала ажыглалга киргени.

Звеноонуң кежигүннери бо хүннерде дөртку бажының каназын доскаш, бешки бажының фундаментизин салып эгелээн. Сес кижи составтыг звеноонуң февраль айдан эгелеп кылган үүлези бо болган.

Тудугжуларның кылган ажылының эки шынарлыг болганын суурнуң чурттакчылары мактап чугаалажып турар. Хоочун тудугжулар эштер С. Саный-оол, М. Шоома, С. Үртүн олар ажылдың шынарын экижидер дээш бот-боттарының аразында сүмележип, аныяктарны тудугжунуң нарын мергежилинге өөредип турарлар.

Звеноонуң кежигүннери В. И. Ленинниң төрүттүгениниден бээр чүс чыл болур ооңга үткуштур социалистиг чарышты калбартпышаан, тудугжу хүнүнге чедир бешки бажының тудуун доозар деп хүлээлгени алган.

М. ДУВЕНДЕЙ.

Каа-Хемниң амыдырал хандырылга комбинадының даарачылга цегинге үр чылдарда ажылдаан, хоочун даараныкчы Людмила Капулова күш-ажылга чогаадыкчы өзүлдени чедип алган. Ол бригадазының кежигүннери-биле эр улус кедер даштыкы хептерни даарап турар. Даарап кылган хептер көрүштүг чараш болуп турарындан ол чагыкчыларның өөрүп, четтириишкиннерин ап турар. Бүдүрүлгениң бо бедик мергежилдиг ишчизи ам коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БУРУУ ШАПТЫРГАН

МЕЛЬБРУН. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы антиимпериалистиг күштерни улам сырый каттыштырарынга чаагай салдарлыг болур деп. Австралияның почта ажылдакчыларының профовилелиниң секретары Г. Слатер СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш медеглээн.

Г. Слатер Кыдаттың амгы удуртукчуларының политиказын буруу шашкан. Кыдаттың удуртукчулары кымнар-биле эвилелдежип турар-дыр, көрүнердең. Оон ооң хамык үжүру дораан билдине бээр-ле болгай деп, ол чугаалаан. Кыдатка чораш, «культура революциязы» деп чүл дээрзин караам-биле көрген кижи-дир мен. Ол революция эвес, харын тенек аярый бергеннерниң кылып турар үүлгедиглери чорбадыве. Маоистерниң ажылчы чоннар дугайында сагыш салып турар бис дээри — шуут авыластаашкын чорду. Олар профовилелдерни хоруп каашкан болганда, оларны чүүн дугайында сагыш салып турар дээр боор деп, Г. Слатер оон ынай чугаалаан.

Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң болүүнүң суртаалдап турар политика, тактиказында-даа ажылчын шимчээшкин-биле, империализмге удур демиселдиң соруглалары-биле ниити холбаалыг болгу дег чүве мынай чок деп, Виктория штаттың тудуг ажылчыннарының эвилелиниң президентизи Ж. Чандлер айытkан. Кыдаттың амгы удуртукчуларының политиказын чогуур ойүнде сойгалавас болза, ажылчы чоннарга кончуг айыылдыг деп, ол демдеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Компартиязының сураглыг ажылдакчызы Альсина де ла Пенья СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш, мынча дээн:

«Маоистерниң кыдат-совет кызыгаарга кемниг чөнгээлерни үргүлчү ыглып, Совет Эвилелинге калчаалыг кыжанып турары Мао Цзэ-дуннуң болгаш ооң бөлүүнүң дедир төрүттүгенниниң таан-даа чаржычыг апарганын херечилеп турар. Оларның марксизм-ленинизмге кара сагыштыг, дүржок болгаш шовинистиг үгламышкыны кедиланиде барып империализм-биле, делегей реакциязы-биле сүлчээлежиишкин болуп турар-дыр».

Альсина де ла Пенья ооң ынай мынча дээн: «Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар маоистерниң кемниг үүлгедиглери-биле моон соңгаар эптежип шыдавас. Ынчанмас болза, Кыдаттың удуртукчуларының хоралыг ажыл-чорудугазынга дуза өгүрген ол апаар. Олар империализмге удур, тайбың дээш улустарның демиселинге ажок улуг хора чедирер чөнгээлер кылырынга, чарыдырыкчы хоп нептередириңге ленинизм-биле социализминиң ыдыктыг принциптерин ажыглап турардырлар».

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы антиимпериалистиг бүгү күштерниң чаңгыс эптиг турарынга коңчуг улуг ужур-дузалыг деп, Альсина де ла Пенья демдеглээн.

Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязында

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей ассамблеязының киржикчилери тайбының ассамблеязының угуулгазын болгаш Вьетнам талазы-биле революцияны ажок улуг кодурлүшкүн-биле хүлээп алган.

«Чер бомбурээзиниң бүгү районнарында улус чон бүрүзүнге тайбың амыдыралды болгаш айыыл чок чорукту, кижиниң төлептиг чорууп, деп эргеге, бот шинтипирлеттинер болгаш национал тускай догуннаашкынны камгалаар эргеге үндезилээш, бодувустуң чуртунуска-даа база өскедаа бүгү улустарның чаагай чоруунга-даа социал дешпилгени хандырып бээри бистиң тодаргай соруглавыс ол» деп, угуулгада чугаалаан.

Ассамблеяның киржикчилери агрессияга болгаш дарлалга удур демиселжир деп, чаагай сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын тургустунганын онза чугула болуушкун кылдыр көрүп, Вьетнам талазы-биле революцияда байыр чедирген.

Вьетнам талазы-биле Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнүнден бээр 15 чыл 1968 чылдың июль 20-де болуру-биле капсырлаштыр ажыктыг янзы-бүрү хеделиишкиннерни боттандырарының аргазы-биле вьетнам улуска моральдың политиктиг болгаш материал талазы-биле деткимчени көргүзер деп, ассамблея кыйгырган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиргизе секретары Р. Чандраның ассамблеяны хаап тура демдеглээни болаа, тайбынга ынакшылдыг күштериниң эң хей төлөөлекчилиг бо шуулганынга биличиринниң болгаш найыралдың угаан-бодалы нептерээн. Чаңгыс эптиг удуртулга болдуруп, бистиң кады ажылдажылгавысты быжыглаар болзувусса, бистиң ходелиишкиннеривис улам ажыктыг болур деп, ол чугаалаан.

Суэц каналында байдал

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының девискээринде египет болгаш израиль шериглериниң аразынга буруңгу нежээ артиллериянның кадыг-дошкун боолажымышкыны мурнуу талада Суэц каналындан болгаш Порт-Тауфиктен соңгу талада Кабрит хоорайга чедир девискээрни дургаар болган. Үш шак дургузунда үргүлчүлеп келген боолажымышкынга египет шериглер дайзынның хей-хей боодалга черлерин баскан.

КАР-ның Чепсектиг күштериниң тускай отряды Суэц каналының чөөн талазынга кешкен болгаш эль-Шаттың соңгу талазында районга Израильдың быжыглаган таныкыл черинче халдаан. Халдаашкынның түнелиниде 22 израиль солдатты болгаш офицерни өлүрген, эжелекчилериниң ийи бронетранспортёрун узуткаан.

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының зоназынга египет шериглер-биле израиль шериглериниң аразынга артиллериянның кадыг-дошкун аткылажымышкыны база катап болган. Үш шакта үргүлчүлээн аткылажымышкының түнелиниде египет шериглер дайзынның хей-хей боодалга черлерин баскан.

КАР-ның Чепсектиг күштериниң тускай отряды Суэц каналының чөөн талазынга кешкен болгаш эль-Шаттың соңгу талазында районга Израильдың быжыглаган таныкыл черинче халдаан. Халдаашкынның түнелиниде 22 израиль солдатты болгаш офицерни өлүрген, эжелекчилериниң ийи тыртыы чок кылдырган.

МЙУР-нуң чаа чазаа

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Демен Улус Республиканың Национал фронтузунуң Дээди удуртулгазының шинтпирин ёзугаар республиканың чаа чазааның составын ында чарлаан. Мухаммед Али Хайсам премьер-министр болган. Камгалал министрниге Мухаммед Салех Аулакини, даштыкы хереқтер министрниге Али Салем аль-Бейдти, иштики хереқтер министрниге Мухаммед Салех Яфини томуйлаан.

Президентиниң хүлээлгелерин күүседир кылдыр тургускан президент чөвүлелиниң баштыңы Салем Али Рабиа болган.

Америк ядыыларның негелдези

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Миссисипи штатка ядыыларның ийи хүн дургузунда эрттирген походу доозулган. Анаа киришкеннер Гренада хоорайдан эгелээш, барык ийи чүс километр дурттуг оруктуу эрткеш, бурунгу хүн ол штаттың найысылалы Джэксон хоорайда чедип келген. Олар үк штаттың губернатору Уильямска «Негр улустуң угуулгазын» түтсүп бээр дээш келиргеге, губернатору «ол черде чок болган». Оон ол походтуң удуртукчузу, негрлерниң «Мурнуу талада христиан удуртулга конференциязы» организациязының төлөөлекчизи Ролэнд Беттс үк угуулгада тайылбырлаттынган негелделерни аңаа болган митингиге чарлап дыңнаткан. Ол негелделер ядыыларга ажыл тыпсып, ажыл төлевириниң магадылаттынган бетики чижек хемчээн доктаадып бээри, социал хандырылганың системазын экижидери, школаларга соок-язы ылгаар дорамчылалды үзуткаары, Миссисипи штатты аш-чут девискээри деп чарлаары болгаш ооң чурттакчыларынга федеральдыг чазактың дузаламчызын көргүзери болгаш.

Роберт Кларк—ол штаттың хообүлүүдулга хуралында кара чаңгыс негр, үк митингиге киришкеш, угуулганың утказын хообүлүүдулга хуралының бүгү кежигүннериниң дыңнадырын аазаан.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ УДУРТУЛГАДА

«Межегей» совхозтуң ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүгенин хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга төлептиг ужуражыры-биле бедиткен хүлээлгелерни алган. Ону чедиишкинниг күүседир дээш демиселге, коллективтиң кежигүннерни коммунистиг ёзугга кижизидиргге партия эге организацияларының ролю улгаткан. Совхозта партия активиниң саны көвүдээн, олар эге организацияның мурунда салдынган ажыл-агый болгаш политмассалыг ажылдарны чорударынга кол күш болуп турарлар.

Ленинчи юбилейге бүгү талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ынчангаш богун ону канчаар организастап, удуртуп турар дугайын кысказы-биле таныштырар бодадым.

Социалистиг чарыштың соруглагы болза совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының күш-ажылчы идепкейин бүдүрүлге планнарын күүседирнче углаар, чаа эгелелди нептередир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылган продукциянның шынарын экижидер, бот үнезин чигедир, мурнакчы дуржулганы нептередири болур.

Социалистиг чарышты организастап эгелээринде мурнунда совхозтуң бригадаларның, фермаларның алган хүлээлгелерин барымдаалап, тустус адырларның оңзагай байдалдарын, кандыг курлавырларны ажыглап турган ону күүседирин тодарадыр. Шак ынчалдыр тодаргай соруглалыг, күүседип чедип алыр санчыраайлыг болбас болза чарыш аваа-ла хоозун апаар. Чарышка чүү, кажан кылырының хуусаазын ажыл-ишчи бүрүзү мяап-ла билген турары албан. Ону чараштыр улус кылдыр бижээш, хамаарышкан болгаш өске-даа шаңналмакталдар хей болган.

Ажыл-ишчилер совхозтуң экономиказын улам быжыглап, кайгамчыктыг салышкынын киргеп. Бүдүрүлгениң ат-сураглыг мурнакчылары хей, чаа-чаа төлептиг ажылышчилер хүн келген тудум-на немежип турар. Оларның кылып бүдүрген ажылының түнелдери дараазында сан-чыраайларда тодаргайы-биле илеретпиген. 1968 чылда продукцияны бүдүргени дээш немелде төлевирге 19086 рубльди, 40 хураганны, социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар 9854 рубльди совхозтуң ажылчыннарынга төлеп берген. Бо болгаш оске-даа хемчеглер бүдүрүлгениң ажыл-херектерин чедиишкинниг шинтпирлээринге дузалап турары чугаажок.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин социалистиг чарыштың дээди чадазы болур. Совхозта бо шимчээшкин калбарган.Ында 10 коллективте 291 ажылчын киржип турар, олардың 62-зинге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Чарыштың чоруп турарының байдалы кандыг түнелдерни бергенин партия хуралдарынга чугаалажып келген. Четпестерни эдип алыр талазы-биле коммунистер тодаргай саналдарын киирип турар.

«Межегей» совхозтуң ажылчилери социалистиг чарышты калбартып турган, беш чыл планының дөртку чылында күрүнеге садар көдээ ажылагый продуктуларын хуусаа бетинде күүседип шыдаар долу аргалары бар.

Д. ДАРДАШ.
Таңды районнуң «Межегей» совхозта партком секретары.

РУМЫН СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКА. Крайова хоорайның бус-биле ажылдаар чаа электростанциязының эң эки ажылчыннары Л. Ион, Т. Александру.

М. Смарандаче. Олар шупту Румыниянның Национал улуг хуралының депутаттары.

Аджерпресс—СЭТА-ның фотозу.

Хыдыкчыларның үүлгедиглери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязы Португалияның Африкада эжелээн колония девискээрлеринде кижиниң эргелерин болгаш кол хосталгаларын каржызы-биле чарчуп үреп турар фактыларны шинтпирлиг буруу шаңнаан. Анголада, Мозамбикте болгаш Гвинеяда национал-хосталгалыг шимчээшкиннинг киржикчилеринге хамаарыштыр эң дерзин хинчектээшкиннерни португал хыдыкчыларның ажыглаан турарының дугайында хей санныг хереқтерниң өчүктерин экспертериниң тускай ажылдаар бөлүүнүң илеткелги комиссия чарлап дыңнаткан.

Португалияның колониязаторлары кем чок кырганнарны, хөрээженнерин болгаш урутларны туткаш, хоругдал лагерьлеринче чорудуп турар. Туттурганнарны дерзин эттеп-соккулаар, электри күжүнбиле хинчектээр, оон оларның кырынче доштуг сооқ суг саварар. Чамдык хоругдатканнарның өг-бүлезиниң хинчектеттирип турарын оларга көргүзер. Португал хыдыкчыларның ындыг аргаларын ук илетпелдиң авторлары «нацизм үезиниң хинчектээшкиннер кылыр аргалары-биле дөмей-дир» дээн.

Ындыг үүлгедиглер кижиниң эргелериниң дугайында бүгү-ниити декларацияны база чорчуп үреп турар.

Чүүлдүгзүнүп деткип тур мен

Көдээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставының чаа төлевилелинде көдээ ажыл-агыйны улам ындыг хогжүдеринге, колхоз экономиказын быжыглаарынга болгаш колхоз кежигүннериниң артель бүдүрүлгезинге бүрүн киржиринге таарымчалыг байдалды тургузары-биле, колхозчуларның хуу өг-бүлезинге турза чогуур дузалаар ажыл-агыйының хемчээлин түс черлериниң байдалынга хамаарыштыр эвээжеткени элээн ажыктыг деп саналр мен. Мооң мурнунда көдээ ажыл-агый артелиниң Уставынга көрүнгени ышкаш, колхозчу өг-бүлениң дузалаар ажыл-агыйынга саар ийи инек, ийи хар чедир бир аныяк мыйыстыг бода мал (бызаалары-биле катай), 20-25 баш чедир хой, өшкү турар кылдыр көргүскеин социалистиг улуг көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин деминг, чаңгыс аай коллективтиг хогжүдеринге көскүзү-биле шаптыктап, колхоз кежигүннери хуу ажыглалында хей баш инек, чылгы, хой, өшкүнү ажаап-тежээринге болгаш ооң эът, сүт база өске-даа продуктуларын ажылдап болбаазырадырынга дыка хей үени чарыгдап турган. Оон-биле кады хууда малдың кышкы ажаалгазынга херектиг янзы-бүрү мал чемнерин, кажаа-хораазын белеткээри дээш, өске-даа кадат-хавыдынга, колхозчу өг-бүлениң материалдыг, культурлуг сайзыралынга хей шактарны, а өг-бүлениң бюджединге хей чарыгдалларны чедирип турар.

Амгы үеде колхозчу өг-бүлелерниң хей нуруузу 5—8 баш чедир саар инек, 2—3 баш чедир аныяк инек (бызаалары-биле катай 10—15 баш), 2—3 чедир ажыл аът-тары, ооларын-биле катай 10 ажыг хаваннар, 30—40 баш чедир шээр мал тудуп тургулаар боор-хур. Ындыг хей малдыг кижилерниң колхоз бүдүрүлгезинге ажылдаары эвээжеп, хууда амыдыралынче албадаттыра бээри илден. А чамдыкта ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгыстачак амыдыралче шилчип, көдээ ажыл-агый артелиниң күрүне актыын ёзугаар алган одар-белчиринге, тарылга шөлүнге болгаш өске-даа девискээрниге тотчегленчи чоруктуг, ол хамаан чок ниитиниң өнчүзү — тараа болгаш өскеда көдээ ажыл-агый культураларын сала бастырып тотчеглээр таварылгалар хей.

Оон-биле кады ниитиниң малынга акы-дунма, төрелдоргүл, таныш, өнүк зайыбиле малын кадыг малдадыр, ниитиниң одарынга, мал чеминге чарыгдалды болдуруп турар болгаш колхоз малынга янзы-бүрү аарыглар халдадып, каражаны чедирип турар.

Колхозтуң (көдээ ажыл-агый артелиниң) чижек Уставының чаа төлевилелиниң оңгу пунктузунда доктаатынган нормадан ажыр мал тударын хоруур дээни кончуг чүүлдүг.

Ынчангаш көдээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставының төлевилелии чаартыр болгаш колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизин чыындырар дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын чүүлдүг деп санавышаан, деткип тур мен.

О. ШЫҢГЫР-ООЛ.
Чөөн-Хемчиктиң «Исира» колхозунуң колхозчузу.

Тиилелгениң хүну келир

Июнь 26—Мурнуу Африканың хосталга хүнү. Мурнуу-Африка Республиканың дарлаткан масселыг үндезин чону национал хосталга дээш тулчуушкуннарга амы-тынын бертен маадырларының тураскаалын ол хүн хүндүткеп демдеглээр.

1950 чылдың июнь 26-да Витватерсранд хоорайга май бирде болган тайбың ажыл соксадыышкынының киржинчилери африканнарны кыра боолап өлүргеп үүлгедиггө удурланганының илередии кылдыр политиктиг революсчу организациялар—Африк национал конгресс болгаш ооң эвилелчизи—Мурнуу-Африка Республиканың ниити национал конгреси ниити национал ажыл соксадыышкынны организастаан. Оон бээр 19 чыл эрткен. Оон эгелээш ол хүнүң Мурнуу-Африка Республиканың чону кажыдалдың болгаш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглээр апарган.

Мурнуу-Африка Республиканың ак кештиг, сөөк-язы ылгаар дорамчылакчыларының тоогүзү—күш ажыглап эрге-чагырга холгаарлаарының, дарлал биле массалыг хыдылганың тоогүзү. Витватерсрандыга африканнарны кырып каан үүлгедиг сөөк ылгаар дорамчылакчыларның кеминг хей үүлгедиглериниң чүүле чаңгызы болган. 1919 чылда эрттирилгелер системазын тургусканынга удурланган демисел кампаниязының үезинде африканнарны хыдып өлүргеп үүлгедиггө удурланганының илередии кылдыр политиктиг революсчу организациялар—Африк национал конгресс болгаш ооң эвилелчизи—Мурнуу-Африка Республиканың ниити национал конгреси ниити национал ажыл соксадыышкынны организастаан. Оон бээр 19 чыл эрткен. Оон эгелээш ол хүнүң Мурнуу-Африка Республиканың чону кажыдалдың болгаш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглээр апарган.

Мурнуу-Африка Республиканың ак кештиг, сөөк-язы ылгаар дорамчылакчыларының тоогүзү—күш ажыглап эрге-чагырга холгаарлаарының, дарлал биле массалыг хыдылганың тоогүзү. Витватерсрандыга африканнарны кырып каан үүлгедиг сөөк ылгаар дорамчылакчыларның кеминг хей үүлгедиглериниң чүүле чаңгызы болган. 1919 чылда эрттирилгелер системазын тургусканынга удурланган демисел кампаниязының үезинде африканнарны хыдып өлүргеп үүлгедиггө удурланганының илередии кылдыр политиктиг революсчу организациялар—Африк национал конгресс болгаш ооң эвилелчизи—Мурнуу-Африка Республиканың ниити национал конгреси ниити национал ажыл соксадыышкынны организастаан. Оон бээр 19 чыл эрткен. Оон эгелээш ол хүнүң Мурнуу-Африка Республиканың чону кажыдалдың болгаш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглээр апарган.

Сөөк-язы ылгакчыларының араатанзыг дериилелдеги демиселче бистиң тура-соруузусту боогдап шыдавас. Африканнар боттарының чуртунуң эелери болуксап турар болгаш болур-даа. Бистиң улузувустуң бот-медерели хүнүң-не улам улгадып турар. Ооң иүүгү, национал тук, национал гимн, национал ёзулал болгаш июнь 26 чижектиг, тураскаалдыг хүннер болу берген.

Ол хүн араатанзыг апартеид системазынга удур революсчу демиселдиң демдээ болур кончуг улуг одаглар Мурнуу-Африка Республиканың бүгү девискээринге кыпкан турар. Мурнуу-Африка Республиканың тергаазы 1950 чылдан эгелээш, ол хүн сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумга удур дарлаткан массаларның улуг демиселдиве-биле демдеглеттирер апарган.

1955 чылдың июнь 26-да полицияга истедип-сүрдүзе-даа, Мурнуу-Африка Республиканың бүгү булуңнарындан Кэптаунга ов-ов муң кижи келгеш, боттарының улусчу конгрезинге чыылган. Ол хүн оларның күзелдерин болгаш негелделерин хосталга дүтейинга угуулга кылдыр чаңгыс аай тодаргайлаан. Ол угуулга Мурнуу-Африка Республиканы тургузарының национал программазы болу берген.

Бо чылын июнь 26-ның хүнүн революсчу чепсектиг демиселде үткүп турар бис. Африканың национал конгрезинин болгаш оон-биле кожа Мурнуу Родезиянын дарлаткан чонунуң политиктиг партизаны — Зимбабвеннің африк улузунуң эвилелиниң каттышкан чепсектиг күштери Мурнуу-Африка Республиканда Форстерниң, Мурнуу Родезияда Смиттиң фашистиг ёзу-чурумнарынын полициязынга, шериг кезектеринге удур эң баштай тулчуп киришкенде, бистиң дайынчыларывыс дайзынга аар-берге хей-хей согуушкуннарны таварыштырган. Бистиң революсчу ол демиселивисти Африка турттарының калбак улус массаларын, делегейниң бүгү депшилгелиг күштерин база деткип турар.

Араатанзыг апартеид ёзу-чурумун дүжүрериниге түгле чепсектиг демисел шинтпирлиг фактор болур деп чүвени хей чыл дургузунда демиселивистиң дүржулгазындан билген бис. Чурттуң ниитинде чажыт организациявысты быжыглаарывыс, партиязын отрядтарывысты күштелдирип, өстүрериче бөгүн улуувустуң бүгү күжемишкиннерге углаган. Африканың национал конгреси ол соруглаларны барымдаалаашаш, бо чылдың апрельде Мурнуу-Африка Республиканың моон соңгааргы салым-чолун чугаалажырының консультативтиг конференциязын чыындырган. Ол конференция Мурнуу Африкала чепсектиг демиселдиң темпларын дүргедедир дээш хеделиишкиннериниң стратегия, тактика планнарын төлевиллээн.

Мурнуу Африканың национал конгреси Мурнуу Африканың революциязының туружунга чедир тиилээр хүнүн чоокшуладыр дээш, бистиң демиселивисти идепкейлиг деткиринче, мораль, политиктиг дузаламчы көргүзеринче бистиң Африкада, бүгү делегейдө өнүктеривисти кыйгырып тур.

Дж. МАТЛОУ.
Мурнуу-Африка Республиканың национал Африка конгрезинин секретариадының кежигүнү.

(СЭТА).

«Шынның» интервьюзу

ЧОГААДЫКЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

Сибирь зоназының талазы-биле «Социалистит Сибирь» деп аттыг чурула делгелеэнинг ажыттынарынга чедир үр эвес хуусаа арткан. Ана киирер ажылдарывыс шилиглеэн амгы уеде Сибирьвиң кайгамчык делгемнеринде турар чуруктулар организацияларынга чоруп турар. Шилип алынгыкшыны негелдеэн шынгыы болуп, керээ ёзугаар чардынган эң бедик ураа мергежил-биле кылдыгаан ажылдарны ында киирер.

«Социалистит Сибирь» деп делгелеэниң комиссиязы чоокта чаа Кызылга чорган, ол делгелеге киирер ажылдарны шилип алган. Тыва АССР-ниң чуруктулар эвилелиниң баштаар черинин даргазының оралакчызы, баштаар черниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культурязының алдарлыг ажылдакчызы Х. К. Тойбу-Хаага бистиң корреспондентивис айтыргаар салып, билдингир харыыны оон алган.

— Бо делгелеге бистиң улусчу ураа шевер мастерлеривистиң болгаш чуруктуларывыстың кандыг-кандыг ажылдары кииргенил, кымнар чеде макталдыг болганын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадыл көрүлеер, Хертек Коштаевич.

— РСФСР-ниң Чуруктулар эвилелиниң баштаар черинин кежигүнү, РСФСР-ниң ураа чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, «Социалистит Сибирь» дээр делгелеэниң комиссиязының даргазы Виталий Сергеевич Роголь баштаан комиссия кежигүнүлери чорду. Бистиң улусчу ураа шевер мастерлеривис болгаш чуруктуларывыс бо делгелеге киирер үзүрлүг ажылдарывыл керээниң моон мурнунда-ла чарын алган турган. Эвээн кижиден тургустунган, чаңырадлыг эң аныяк чогаадыкчы организациянның кежигүннери бистеринң кылган ажылдарывысты улуу-биле үнелеп, оске чуруктулар организациязындан эң-не хөй ажылдарны хүлээп алган, кылганы базала делгелеге киирер ажылдарның иегелеэнине дүгжүп турар болган. Ол чорук бистиң өөрүүл, үлам-на чогаадыкчы тывыынгыр ажылдарывысче хей-аът кааптынгы. Ылаңгы улусчу ураа шевелерлериң чонар-даштаан чогаатхан ажылдарын улуу-биле үнеледи. Аныяк мастерлер Тондук Тойбу-Хаа, Саян Когел, хоочун чазаныкчы мастерлер Хертек Мижит-Доржу, Монгуш Черзи оларның ажылдары бедик үнелелдэ алган. Самагалдайның Культуров бажыңының ажылдакчызы Бригад Дупчүр бодунуң чазаныкчы талантызы-биле бистиң кайгамчык делгемнеринде турар чуруктулар организацияларынга чоруп турар. Шилип алынгыкшыны негелдеэн шынгыы болуп, керээ ёзугаар чардынган эң бедик ураа мергежил-биле кылдыгаан ажылдарны ында киирер.

«Социалистит Сибирь» деп делгелеэниң комиссиязы чоокта чаа Кызылга чорган, ол делгелеге киирер ажылдарны шилип алган. Тыва АССР-ниң чуруктулар эвилелиниң баштаар черинин даргазының оралакчызы, баштаар черниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культурязының алдарлыг ажылдакчызы Х. К. Тойбу-Хаага бистиң корреспондентивис айтыргаар салып, билдингир харыыны оон алган.

— Бо делгелеге бистиң улусчу ураа шевер мастерлеривистиң болгаш чуруктуларывыстың кандыг-кандыг ажылдары кииргенил, кымнар чеде макталдыг болганын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадыл көрүлеер, Хертек Коштаевич.

— РСФСР-ниң Чуруктулар эвилелиниң баштаар черинин кежигүнү, РСФСР-ниң ураа чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, «Социалистит Сибирь» дээр делгелеэниң комиссиязының даргазы Виталий Сергеевич Роголь баштаан комиссия кежигүнүлери чорду. Бистиң улусчу ураа шевер мастерлеривис болгаш чуруктуларывыс бо делгелеге киирер үзүрлүг ажылдарывыл керээниң моон мурнунда-ла чарын алган турган. Эвээн кижиден тургустунган, чаңырадлыг эң аныяк чогаадыкчы организациянның кежигүннери бистеринң кылган ажылдарывысты улуу-биле үнелеп, оске чуруктулар организациязындан эң-не хөй ажылдарны хүлээп алган, кылганы базала делгелеге киирер ажылдарның иегелеэнине дүгжүп турар болган. Ол чорук бистиң өөрүүл, үлам-на чогаадыкчы тывыынгыр ажылдарывысче хей-аът кааптынгы. Ылаңгы улусчу ураа шевелерлериң чонар-даштаан чогаатхан ажылдарын улуу-биле үнеледи. Аныяк мастерлер Тондук Тойбу-Хаа, Саян Когел, хоочун чазаныкчы мастерлер Хертек Мижит-Доржу, Монгуш Черзи оларның ажылдары бедик үнелелдэ алган. Самагалдайның Культуров бажыңының ажылдакчызы Бригад Дупчүр бодунуң чазаныкчы талантызы-биле бистиң кайгамчык делгемнеринде турар чуруктулар организацияларынга чоруп турар. Шилип алынгыкшыны негелдеэн шынгыы болуп, керээ ёзугаар чардынган эң бедик ураа мергежил-биле кылдыгаан ажылдарны ында киирер.

Аныяк чазаныкчы мастерлериң ураа талантызының өөрүн турары черле мээлы-дыр. «Тоэлэ» совхозтуң чоланчылары оолдар Тондук Тойбу-Хаа биле Саян Когел олар аңнарының, мал-магаанның хевирлерин чонар-даштаан чыраап, көрүштүр-ле кылгылаан болду. Бо ийи оолдуң кайызының-даа ажылдарын аажок мактаан, үш-үш ажылдарны «Социалистит Сибирь» делгелеэге киирер кылдыр шилип алган. Хертек Хуннаң керээ ёзугаар кылгылаан чогаадыкчылары база-ла эки деп санаткан.

— Хертек Коштаевич силерниң бодуңарның чазаан кылыгларыңар кандыг болду?

— База-ла эки үнелелдэ ап, дөрт ажылды бо делгелеге киирер-биле шилип алган.

— Чуруктуларың чураан чуруктары кандыг болгалыл, Хертек Коштаевич?

— Саян Сарыг-оолдуң «Агитатор», «Кодээ хогжүмчү», Татьяна Левертовскаяның «Булчүңнүң портрет-чуруу», Григорий Суздальцевтиң эрги, чаа Кызылдың хевирин чураан чуруктары кончуг эки деп үнелеткем. Од ышкаш Гаврил Торлуктуң, Сергей Ланзының, Леонид Спрыгининиң, Иван Туренконуң, Михаил Петровтуң, Иван Салчактың чураан чуруктары, трафик кылыглары Сибирь аозаанының бо делгелеэзинге киирер кылдыр шилиттингем.

«Социалистит Сибирь» деп делгелеэге киржип, оон түңнелин үндүрген соонда, эң-не дээре дээнзеринден Москвага болуп «Совет Россия» деп делгелеэге киприштирери-биле шилип алган чорударын, бо делгелеэлер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаадтынган дээрээн Хертек Коштаевич корреспондент-биле беседазынга чүгээлээн.

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУҢ

Алдыгы кичээл

Эрткен кайгалгы бис оолдуң янзы-бүрүү шыкарларын көргеш болгай бис. Ам бодаларның үнеэн-биле таныжаалыкар.

Теве — үш оолга деп үнелеир. Ийи оолга тевени орнаары колдуунда-ла ажык чок болур. Теве — ыраашыл көжер бода болганда, каны-даа чире ыракка тургаш, удурлашкычыларның оолдарын дозуп, бурүүлаар эртирбейн барып шыдаар.

Диаграмма №3

Диаграмма №4

Мындыг турыштан салыш алыкар:

Ак тала—Крре1, Сf8 (ийи бода)

Кара тала — Крб5, а2, в3, с4 оолдар (дөрт бода).

Ак теве кара оолдарны дозуп, оларны эрттирбестээн. Оолдарны бурүүлаарадырыбле канчаар хөделеир ужурлугуд? А ак ноян бодунуң тевезинге канчаар дузалап болурууд?

Теве ыракка тургаш-ла удурлашкычызының ноянын матка олурткан болур. Ындыг турган бо-дур: ак тала — Крf7, Се2, кара тала —Крв8, h7-де оол. Кара ноянга мат.

Тевезинең үнелиг чүвеза — удурлашкычызының бодаларын диагональ хайы-биле базырып ап шыдаары болур. № 3 диаграмманың солагай талазында ак теве Са4 деп көшкеш, тергени базырып алыр. Терге чайлап шыдавас, чүге дээрге оон ыңдыында ноян. № 3 диаграмманың оң талазы кезинде ак теве мергезин базырып ап болур. Ол көшкү тывыңар.

№ 4 диаграммада (адакы талазы) ак теве болгаш оол чиртир дей берген. Ынчалза-даам, ак талазы 1. Сd3—е4+ кыдыр кожерге, кара ноян чайлаар ужурлуг, дараазында көшке ак тевеге тергени ксэп чиптер. Бо дээрге, ийи бодаже (ноян биле тергеже) хары угда халдаашкын-дыр. Бо таварылганы шыдыраачылар «ийи дакпыр согуг» деп адаар.

Мергежилге.

Мындыг турыштан салыш алыңар: **ак тала** — Крс3, Се8: кара тала — Крв3, d5, е5, h4, b2 оолдар. Ажтың көжү, кара оолдарны бурүүлаар эртирбейн барып болур бе?

Харын угда ийи бодаже халдаашкынны чүгле тевеге кылып шыдаар эвес болбайнаан. Оолдуң «тара идишкинин» көргеш бис, оң база-ла ийи дакпыр согуг болгай. № 4 диаграмманың үстүү талазында ажыттың ийи дакпыр «согуунуң чижээн көргүскен. Ажша чарлавышаан, тергеже база халдай берген. Ол — аътың чара салыышкыны-дыр.

Ажт. Ажт-биле тевениң шыкларлары көнгүс апты болзажок, бо бодаларның көжү барып дей. Тевеге чүгле чаагыс оруктаң көжер болгай, а ажт ак шөлден кошкенде кара шөлге, кара шөлден кошкенде ак шөлге барып хөнүп болур.

Мергежилгелер.

Ак тала — Крс1, Кf5, кара тала — Крв8, Ле2.

Ак тала — Крс1, Кт3, кара тала — Крh3, Ле2.

Ак тала — Крс5, Кс2, кара тала — Крd3, Лg2.

Бо мергежилгелериң шупту-зунда ак тала эгелеп көжер ужурлуг. Туруш бүрүзүн өөлчет ёзугаар шыдыраа көлүнге салбышаан, ажтың чара салыр кеттерин тыныңар. Моон адаанда мергежилгелерде база ак талазың көжү. Ажт-биле удурлашкычызының ноянын маттап болур көштерин тывыңар.

Ак тала — Крf8, Ке5, кара тала — Крв8, Лh7.

Ак тала — Крс1, Кf5, кара тала — Крв8, Фа7, Лв8, Са7.

Бешки мергежилгеде кара ноян, бодунуң-на бодаларын оон оруун дуглап турар болганындан ажт шазындап дезип шыдавас. **Ындыг маттыг хаалчак дээр.**

Колхоз мөгелери

Эрткен дыштаныр күнде Улуг-Хем районның «Х Улуг хурал» колхозунуң төвүнге 32 мөге хүрешкен. Ана колхозта спорт чавүдениинин даргазы Кыргыс Кызыл-оол шүүлген, трактор парыгынын ажылдакчызы Юрий Маны-Хал ужуурлешкен. Колхоз баштаар черн чүгле тиилээн мөгелерни эвес 3—4-күлерни база шаңнап, мактап тургаш.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ЖАБОТИНСКИЙ 600 КИЛОГРАММ КӨДҮРҮП ШЫДААР ИРГИ БЕ?

Ол айтырыгга харыыны ужуранн алдарлыг шыырак спортчудан мартылдаа болганда-ла маналп турар бис. Бистиң ол аспирантының дурт-сынының узуну — 189 см болгаш деңзиин черле кайгамчык — 165 кг. Ол жимге (чүгле ийи хол кужу-биле)—201,5 кг, рывокка (хенертен хей-биле көдүрериңге) — 176 кг, (ол делегей рекорду) болгаш толчокка (штангының баштай хөрекке салгаш, оон ийи хол дажыгга көдүрериңге)— 220 кг болуп турар. Леонид бичиңзиңден тура-ла бодунуң уечергелерииниң аразында мегеэн болгаш черле күш-шыдал талазы-биле шылгаран турган. Ынчалза-даа алдарлыг спортчу болгужеге чедир нарын болгаш берге орукту эрткен. Келир үениң чемпиону баштай чиик атлетикага хандыкшыдыг чораан. Харын-даа ядро идериниң талазы-биле болдуунуң республикаашкы командазының составынга киржип турган.

Оон соон дарый Харьков чурттуг тренер М. Светличный оңу аар атлетикага хандыкшыткан болгаш ынчаарда, он чыл мурнунда, ол үеним-биле алырга эки түңнел болур — 460 килограммны көдүрериң дүрген чедип алган. Оон кезек уеде штанг ону «мотаткан» чүве дег апарган болгаш мурнукузугдан хөй деңзиин көдүрериң спортчу үр уе дургузунда чедип ап шыдаваан. Харын-даа Леонид спортчуң ол бергө хевирин каапгар часкаан. Бирээзек када оон хөй дыкпышы хоккей апарган. Ынчан штангист Хабаровскиниң педагогика институтунуң командазының камгалакчызы болуп ойнап турган. Ынчаарта удурлашкычыларның шаан халдакчылары аар деңзилиг хоккейжиниң ол-бо талазының-дан эрте халыжка бээрин орадаажырлар турган.

Аар деңзиге делегейниң эккемпионы Алексей Медведев оон тренерн апарганда Леонид штанг-биле база катап найыралдажы бергеи. 1963 чылда украин атлет бодунуң башгайы делегей рекордун тургускан. Бир чыл болганда он Олимпиада чемпионунуң алдын медаль-биле Токиодан ээп келген. 1967 чылдың чайгыында Жаботинский штангының үш хевирге көдүрериңге амга чедир кымның-даа ажыш чадап каанын рекордту тургускан. Оон түңү —590 кг.

Мехико Олимпиадазынга күштүглериң күштүг ол дээрээн база катаң бадыткаан.

Чаңгыс сес-биле чүгээлаарга, Жаботинскийниң 600 кг деңзиин көдүрүп болурунуң түңнели «быжыкаа». Штангының үш хевирге көдүрериңге 600 килограммга чүгле ийи чартык килограмм четпес.

Бистиң үеним алдарлыг шыырак кижилериниң бирээзи Юрий Власов спортчуң ол хевириңден үнүп тура, чоокта чаа-ла хуулгаанын ышкаш сагындыраар турган ол деңзиин бир-ле дүгээрлиг көдүрүп шыдаар кижи шыналза Жаботинский дээн.

Леонид Жаботинскийниң шыдалдыг-шыырак бүгү талазын черле чүгээлаар апаар. Ам 31 харлыг, Украинада ол аспирантының дурт-сынының узуну — 189 см болгаш деңзиин черле кайгамчык — 165 кг. Ол жимге (чүгле ийи хол кужу-биле)—201,5 кг, рывокка (хенертен хей-биле көдүрериңге) — 176 кг, (ол делегей рекорду) болгаш толчокка (штангының баштай хөрекке салгаш, оон ийи хол дажыгга көдүрериңге)— 220 кг болуп турар. Леонид бичиңзиңден тура-ла бодунуң уечергелерииниң аразында мегеэн болгаш черле күш-шыдал талазы-биле шылгаран турган. Ынчалза-даа алдарлыг спортчу болгужеге чедир нарын болгаш берге орукту эрткен. Келир үениң чемпиону баштай чиик атлетикага хандыкшыдыг чораан. Харын-даа ядро идериниң талазы-биле болдуунуң республикаашкы командазының составынга киржип турган. Оон соон дарый Харьков чурттуг тренер М. Светличный оңу аар атлетикага хандыкшыткан болгаш ынчаарда, он чыл мурнунда, ол үеним-биле алырга эки түңнел болур — 460 килограммны көдүрериң дүрген чедип алган. Оон кезек уеде штанг ону «мотаткан» чүве дег апарган болгаш мурнукузугдан хөй деңзиин көдүрериң спортчу үр уе дургузунда чедип ап шыдаваан. Харын-даа Леонид спортчуң ол бергө хевирин каапгар часкаан. Бирээзек када оон хөй дыкпышы хоккей апарган. Ынчан штангист Хабаровскиниң педагогика институтунуң командазының камгалакчызы болуп ойнап турган. Ынчаарта удурлашкычыларның шаан халдакчылары аар деңзилиг хоккейжиниң ол-бо талазының-дан эрте халыжка бээрин орадаажырлар турган.

Ада-иелер, оң-не хөй ушкуларга «белектер» бээр чүүлдер кандыг дээр сизер? Оң дээрге чамдыкта чүгдүмаан кат-чимис, ногаа аймаа, оске-даа чүүлдер болгужаар. Чамдыкта аъш-чемин чаңгыс удаа чиптериден хөйүү бергилеп каар, тотпээн чемин уруглар шыгжап алыр болгай, а ол шыгжаан чем чайын дораанга үрезирер, чыдыыр, оортан ижип, шөйүдүг аарыгларны тыптып болур.

Уругну пионер лагеринче үдеп чоруудуп турганы, ачаар-бойдустуң оскерлиринге хамаарыштыр оон хептерен таарыштыр суп бергеи-дир сизер бе, ону база хынаңар. Чашкын чаап болур, сөөй-даа бээр болгай. Походтар кылырынга хен база бир янзы болур болгай. Адактын сөөлүнде, уруглар үүлдерин-ле кайы хире дыштанын алганын чүүй барымдаалап тодарғайлазарыз?

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

УРУГЛАРНЫ ПИОНЕР ЛАГЕРЬЛЕРИНГЕ ДЫШТАНДЫРАРЫ

Хөй уруглар чайын лагерьлерге дыштанып болгай. Ындыг лагерьларны организациялаарын күрүне боду, профэвилелдер, кадык камгалалының органнары эгелээр. Ада-иелер чүгле уруглары белеткээн чорудар ол-ла. Ынчаарга пионер лагерьлеринге чүгле кадык уруглар база чамдык хоочу аарыгзыглар баар дээрээн билдингир болгай. Уругнуң лагерьже чоруурунуң мырыңай-ла мурнуу чарында дазаш-биле эмчилер ону шинчээнде, ылаңгыя хоочу аарыг бар бе азы чок бе дээрээн тып алыры берге-даа болгулаар. Кол-ла чүве — ындыг аарыгның нарындай бергенинниң үезинде эргежок чүгүлээ хемчеглерни алыры база хоржок болгулаар.

Моон үжүрүнда уруглариың чайгы дыштанылгазының ырак мурнунда, харын-даа ай бурунгаар педиатр эмчиге уругларын шинчидер болза эки деп ада-иелерге сүмелеп турар. Бир эвес эмчи кандыг-бир хоочу аарыг барын тып аптаар болза, ону чайгадырыбле дораан эмнеп эгелээр. Ынчангаш ол хемчеглерни мнап алза эки. Сөөлүнде барын он-он хонукта эмчиге чыдарының орнунга, уруглар чайын эмчиге шинчидери-биле каш шак иштинде маңнаптар болза, харын оларның бөттарынга эки болгай.

Стоматолог эмчиге база барыңар. Аарыг диштер кадыктарынга аажок халдавырлыг болур болгаш уруг-дарыга ол ажжок халаалыг. А пионер лагеринге стоматолог эмчи кезээде турбас болгай.

Бир эвес уруу халдавырлыг аарыглыг кижиниң чанынга чоруп турган болза, ол дугайын эмчиге дораан дыңнадыр херек, ынчангаш уругну пионер лагеринге чоруудун болур бе азы дараазында сезонда чоруур кылдыр сонгаарладыр бе дээрээн эмчи шинтиргээр апаар.

Пионер лагеринин эмнелге ажылдакчыларынга уругнуң болуунун байдалын база чугаалагылап бээр, чижээлээрге, хүнге дөгеленирге кандыг уругуд суг дээн ышкаш. Чем чий азбас таварыла база турар. Уругнуң бажыңның мээзи шимчеп азы хол-будунга бертингилер-даа оон мурнунда болуп турган магатчок.

Турисчи походтар, оюнпар, спортчу маргылдаалар кылырына ол чүүлдерни база бырмдаалап көөр апаар. Бир эвес уруг хоочурап, кулаа шаашкатай берген болза, суггга эштириниң мурнунда хулаапче ховендеп суп ал аам резинка бөртүгештен кедип ал деп ада сагындырар апаар. Чамдыкта уруглар ажжок кылыктыг-даа болгулаар, чижээлээрге, дүне удуп чыда пиелептер болгулаар. Чамдык ада-иелер уругнуң пионер лагеринге бааржырга моондак болу бээр магатчок дээш, уруглариың ындыг чүүлдерини чажырыптар таварыла база турар, ону черле ынчан болбас. Уруглар бөттарыңның четпес чүүлдерининң дугайында ындыр, ону чугаалаптар база кижиниң кыжырыл бээр деп корган чүүлдер-даа турар, шыраарга ындыг корган чорук уругнуң дыжынга хоралыг болур. Ындыг төлээде, ынчан барган уруг дугайында перзопотолог эмчи-биле сүмележир ужурлуг. Бир эвес эмчиниң мурнунда хулаапче ховендеп суп ал аам резинка бөртүгештен кедип ал деп ада сагындырар апаар. Чамдыкта уруглар ажжок кылыктыг-даа болгулаар, чижээлээрге, дүне удуп чыда пиелептер болгулаар. Чамдык ада-иелер уругнуң пионер лагеринге баарын

ӨӨГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезавлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 27 ПЯТНИЦА № 149 (7295).

Өртээ 2 көп.

Беш чылдыын — 1970 чылдың октябрь 1-де

МОСКВА (СЭТА). Чаа-чаа күүлерни ажыглаага киирерия дүргедилир, бүдүрүлге черлерни техника-биле чаартып чепсеглээри, бүдүрүлге курлавырларын дилеп тыварары, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедилери — бо бүгү кол-кол айтырыгларны чүрттүн чиик үлеттүрүнүн ажыллакчыларының бүгү-эвилел Чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Чөвүлел хурал бодунун ажылын июнь 25-те доозган.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдургаш, беш чыл планның хуусаа бетинде күүседирия дээш чарын ук адырның бүдүрүлге черлеринде хүнүн-не үлам калбарып турар. Боттарының беш чыл планынга хамаарышкан оваалгаларын 30 мүн ажыг ажылдың күүсеткен. Москваның Фрунзе аттыг, хөөн-саазың пестер аргыыр фабриказының аргычызы М. С. Иконникова 1970 чылдың апрель 21-де болгаш 22-де кампан алган чиг-эди-биле ажылдаар деп, бодунун бүдүрүлге черинин коллективиниң шиитпирээнин дыннаткан. Чүрттүн чиик үлеттүрүнүн хөй-хөй бүдүрүлге черлери ынчан апрель 22-де кампан алган материалдары-биле продукция бүдүрүп үндүрер деп шиитпирээри.

Беш чыл планының даалгаларын 1970 чылдың октябрь 1-де күүседип болур боттуг аргалар бар деп чүвени Чөвүлел хуралдың киржиничилери боттарының чугааларынга демдеглээн. Бедиткен ыдыг хүлээлгелерин идик бүдүрериниң «Скороход» деп Ярослав каттыжыышкынының, Глуховонуң хөөн-саазың комбинадының, Львовтуң аргылыг хеп бүдүрер «Херел» фирмазының, Монпискиниң камволь комбиназының коллективтери баштай алган.

Чөвүлел хурал ол коллективтериниң эгелээшкинин күүлүг деп санаан.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1969 чылдың июнь 26-да СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болуп эрткен.

Пленум СЭКП ТК-ның Чингине Секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИН «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түннелдериниң дугайы» деп илеткелин дыннаан.

Илеткел талазы-биле санал берген эштер: П. Е. ШЕЛЕСТ — Украинаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, В. В. ГРИШИН — СЭКП-ниң Москва хооркомунун бирги секретары, Д. А. КУНАЕВ — Казахстанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары, П. Н. ФЕДОСЕЕВ — СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунун директору, Г. И. ЧИРЯЕВ — СЭКП-ниң Якут обкомунун бирги секретары, Л. А. КУЛИДЖАНОВ — ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары, А. А. ЕПИШЕВ — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунун Политиктиг кол эргелелиниң начальниги, В. С. Толстиков — СЭКП-ниң Ленинград обкомунун бирги секретары.

ТК-ның Пленуму эш Л. И. Брежневтиң «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түннелдериниң дугайы» деп илеткелиниң талазы-биле доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

ТАЙБЫҢНЫҢ КҮШТЕРИН сырый каттыштырары дээш

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнедерин чугаалажыр дээш чыылдырган митингилеринге болгаш хуралдарынга совет кижилер төөгүлүг ол шуулганның үндүрген документилерин бедип-биле үнелеп, оларны амыралга бөстандырарынга шалыпчы ажыл-иштиниг-биле дузалаар бис деп бүзүрелдиг сезүн берип турар.

К. М. ОНТАЕВА, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Казах ССР-ниң «Сырдарьинский» совхозунуң хөймузу: — Делегейниң коммунистери — амгы үениң ам мурнакчы шимчээшкинииниң төлээлекчилери. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага доозулган Чөвүлел хуралының документилери-биле таныжып турар ак сеткилдиг кижи бүгүзен оны билир. Ол документилер кижи төрелгетеннің ооллар, кыстарының чедип алыр дээш демисежип келген, чөптүг хөрээнин тиилеп үнериңе бистин бүзүреливисти үлам быжыглаан.

В. ИЛЬЕВ, Владивостоктуң «Дальзаводунуң» слесарьлар бригадири: — Империализмге үдур демиселге күжениишкиннерни каттыштырарынче чалбыыштыг быйгыры делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының шуулганының бедик индиринден дыңналып үнген болгай. Бистиң партиявыс болунуң зайынчы аргалының, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселди төөгүнүң онза байдалынга чорулуп билирин бүгү делегейге база каттап бүзүредип көргүскен. Аңаа чоргаарланыр бис. СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазын Москвага болган Чөвүлел хуралдың белиби-биле үнелеринге каттыжып тур бис.

А. АНУРОВА, Рязаньның кадза ажыл-агый машиналарының заводунуң токарь-эдиичизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры: — Чөвүлел хуралдың документилериниң одуруг бүрүү совет кижилериң эрге-ажыктарын илергейлеп турар-дыр. Тайбыңның болгаш депшиглениң күүлүг шивээзи — Совет Эвилели аске-даа чүрттарның болгаш улустарның антиимпериалистиг демиселинге, хосталганы болгаш национал хамаарышпас чоруктуг чаалап алыры дээш демиселинге дузалавышаан, бодунун интернационалчы хүлээлгезин моон соңгаар-даа ыдыктыы-биле күүселир. Оны биске улуг Ленин чагаан.

(СЭТА).

ХАНДЫР ӨӨРЕНИР, ТАЙЫЛБЫРЛААР

Улустуң угаан бодалынга, сагыш сеткилинге уттундурбазы-биле арттар онза чугула, төөгүлүг улуг болуушкуннар тургулаар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага чеорта чаа болуп эрткен делегей Чөвүлел хуралы чагум-на ыңдыг болуушкуннарның бирээзи болган.

Делегей коммунистерииң төлээлекчилериниң ол шуулганының ажылын бүгү депшиглелиг кижи төрелгетен болгаш совет улус бүрүн деткип, аңаа хүлээп алдынган төөгүлүг документилерни, Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине Секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң амыдыралынга база империализмге удур бүгү чүрттарның ажылчын массаларының демиселиниң төөгүзүнге, делегейге тайбыңны камгалаарының херээнге эң чугула салыышкын ыыдыр хүлээп көрүп турар. Ол ышкаш Чөвүлел хуралга «ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БӘЗР 100 ЧЫЛ ОЮНУҢ ДУГАЙЫНДА» Кыйгырыгны хүлээп алганы коммунистерни болгаш бүгү улусту сорук киирип турар.

Бо хүннерде бүгү чүрттаазы ышкаш, Тываның ажылчы чоннары — Кызылдың бүдүрүлгелериниң ажылчыннарыдаа, Ак-Довуракты болгаш Хову-Аксының тудугжуларыдаа, Таңдының, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң тараажыларыдаа, Өөрнүң, Эрзинниң, Бай-Тайганың малчыннары-даа, ыраакы Төмүнүң, Тере-Хөлдүң аңчы-иевижилери-даа, бистиң алдарлыг интеллигенциявыстың төлээлекчилери-даа, шеригниң Н иезээниң дайынчылары-даа Москва Чөвүлел хуралының документилерин улуг сонуургал-биле танышкаш, боттарының изиг чүүлдүгүнүүшкүнүн, чаагай сетиил хынаышкынын чаңгыс эп-сеткилдиг илергейлеп турар.

Оөң-биле кады ол Чөвүлел хуралга хүлээп алган документилерни ажылчы чоннар канчаар-даа аажок бедик сонуургал-биле өөренип, таныжарынче улуг ынчээнгейни салып турар. Чөөн-Хемчиктен башкы эш М. Даипай-оол мынчаар бижээн: «Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга хүлээп алган документилерни бирден-бирээ чокка номчуп, хандыкшылдыг өөренип тур мен. Бүгү делегей ужур-дузалыг ол улуг документилерни чаңгыс номчаваш шуптузун билип алыры берге, ынчангаш оларны хандыр өөренир апаар». Шак ындыг хевирлиг чагааларны «Тыва даг-дүгү» комбинатта арыглаар фабрикада эзлчег начальниги Т. Ховалыг, «Чыраа-Бажы» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хөйму М. Чола болгаш өөн-даа еске хөй-хөй эштер республиканың редакцияларынга бижип турар.

Чер-черде партия организациялары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының документилерин чонга калбаа-биле тайылбырлап таныштырар талазы-биле пропаганда ажылын күжениишкинниг калбартып эгелээн. Чижээ, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунун чорутканы 23 эң шыырак лекторлар Чөвүлел хуралдың документилерин 42 мезек черге 7 мүн ажыг кижиге таныштырганнар. Бо чугула ажыл-херек чүгле Чөөн-Хемчикте эвес, өске бүгү районнарда база үргүлчүлеживишаан.

Бүдүрүлгелерге, албан организацияларга болгаш колхозтарга, совхозтарга база чоннуң чүрттап турар черииң зайыбиле тайылбыр ажылын нүштелирер сорулга-биле СЭКП-ниң Кызыл хоорикому, Улуг-Хем, Эрзин райкомнары политинформаторларның, агитаторларның чөвүлел хуралдаорын эрттиргилээн. Оларга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының документилерин хандыр өөренип, таныжары-биле хөлбаштыр политиктиг ажылдың угланыышкынныарын тодаратказ, ону бүгү хемчеглер-биле калбартып турар.

Чон ортузунга политиктиг ажылды дээштиг, чедингир ыыдыр чорудуп болур күштер болгаш аргалар бисте бар. Амгы үеде республикада 7090 агитаторну, 1400 политинформаторну каттыштырып турар 400 ажыг агитколлектив ажылдап турар. Олар дээрге партийжи сорук киирикчи состу массага хүн бүрү чедирип турар, идеологтуг фронтунуң ёзулуг дайынчылары-дыр. Ынчаарга партия организацияларының талазындан агитколлективтериниң ажылынга удуртулганы күштелдирер, оларның ажылын улам идепкеймидёр ужурлуг.

Делегей ужур-дузалыг бо эң чугула документилерни чонга калбаа-биле таныштырып, тайылбырлаарынга партия, совет, комсомол активин болгаш шыырак билиглиг лекторларны, пропагандистерни калбаа-биле киириштирери эргежок чугула. СЭКП Тыва обкомунуң шиитпири-биле ай бүрүзүнүң соолгу четверигинде бүгү районнарга чоруттунуп турар лекторнуң болгаш илеткелчиниң хүнүн мақаа хөлбаштыр ажыктыг кылдыр ажыглаан турарын чедип алыр херек. Чоруттунар лекцияларның, беседаларның утка-шынарынче, идей-теоретиктиг деңнелин бедидеринче кол кичээнгейни салыр ужурлуг.

Чөвүлел хуралга хүлээп алдынган «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң сорулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, бүгү антиимпериалистиг күштерниң хөделимишкиннериниң чаңгыс эви» деп кол документини, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң дугайынга хөлбаштырган Кыйгырыгны болгаш чугаазын киижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап таныштырар дээш бүгү чүүлдерни кылыры—амгы үеде партия организацияларының бир эң чугула сорулгазы болур.

БИСТИҢ республикада

№ 463 мехколоннаның мурнакчылары

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, чазамыкчы Николай КАРТИН (адаамда) механизастаттынган кежүп чоруур колоннаның чазаныо цегииниң мурнакчыларының бирээзи.

Ук коллективке ажылдаа-ла үш чыл ажып турар. Чазанырынга байлак аргадуржулгалыг ажылчын аныяк чазанынчыларга эш-хуунуң арга-сүмезин дамчыдып бөрип, өөредип-даа турар.

Оөң ажылдап турары коммунистиг күш-ажыл бригадазы ай санында бүдүрүлге планын 130—135 хуудан кудулатпайн турар. Мурнакчы тудугжу чурттаалга бажыңнарының, кажаалларының эмнии, хаалга, соңгаларын эки шынарлыг кылып турар. Эш Картин май айның бүдүрүлге планын 138 хуу күүсеткен.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ сеэру болгаш фотолары.

КАРА-ЧАЖЫНДАН күш-ажылга ынак болганы-биле Кара-Монгуш Сонам аный назыны алаан дөгүй бергее-даа чонунуң мурнунга барааң болуп, ак сеткилдиг ажылдап чоруур. Мастерниң ааскаан ажыл-иштизин ынап-ла ой-шаанга бүзүлүүр-биле кылып каар.

Түдүгүн хөй ыыларда ажылдаан белеги деэш Совет эрге-чагырганы 50 чыл ооң таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Кара-Монгуш СОНАМНЫ (үстүнде) Хүндүлел бижик-биле шаңнаан. Бедик үнелелди сеткилиниң ханызындан хүлээп алган, улам-на соруктуг ажылдап турар.

— Меңээ ондааган ажылды шылаар шаам-биле күүседип, күрүшемниң ажылхөрээнге хүш-ажылчы үлүүмүн салырын хүлээшкен мен. В. И. Ленининиң төрүттүнгениңден бээр 100 чыл болурунга төлептиг үзүүлгелиры-биле ак сеткилдиг ажылдазы кижи бүрүзүнүң хүлээлгеап — деп ол чугаалап турар.

Көрей улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

Мурнуу Көрейден америк шериглерни үндүрери болгаш төрээн чуртун каттыштырары дээш көрей улустуң демиселиниң эп-сеткил каттыштырылгазының аймының эгелээнинге таварыштыр Москваның хөй-нинитизиниң хуралы Литераторларның топ башкыңына болган. Оөң киржиничилери КУДР-ниң Совет Эвилелинде элчини Тон Ду Хванга, көрей элчин черимиң дипломаттыг ажылдакчыларынга изиг байыр чедиргеп.

Чаңчылчаан ол айның хүннеринде бистиң чуртувустуң хөй-хөй хоорайларында хөй-нинитиниң хуралдары болгаш митингилери эртер. Совет кижилер көрей улус-биле найыралын болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар шиитпирлиин аңаа катап медеглээр деп, Азия, Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң даргазының оралакчызы А. В. Софронов илеткел кылгаш, дыңнаткан.

Аңы-дүңма көрей улус-биле сеткил-сагыжы изиг найыралдыг совет кижилер социалистиг тургуза у ш и у м н у м у ерүүнга КУДР-ниң чедип алган чедимишкиннеринге көрей улус-биле кады өөрүп турар. СЭКП, Совет чазак болгаш бистиң хөй миллион кижилиг бүгү улузувус бөлүүнүң төрээн чуртун демократтыг ёзу-биле каттыштырары дээш көрей улустуң чөптүг демиселин кеззээде деткип келген, деткип-даа турар деп, илеткелде демдеглээн.

Кемзээнин киржиничилеринге КУДР-ниң Совет Эвилелинде элчини Тон Ду Хван чүве чугаалаан. Көрей улустуң империалистерге болгаш оларның дузалаачыларынга удур демиселин ол чугаалаан, бодунуң чуртун каттыштырарын чедип алырынга өөң шиитпирлиин чугулалап демдеглээн.

КУДР-ниң девискээр талазы-биле будун турарынга болгаш бүрүн эргезинге удур АКШ-тың чөңгээлерин хуралдың киржиничилери чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алынган дактаалында бүрүү шапкаш, КУДР-ниң чазаанын чүртту каттыштырар талазы-биле чугула, тайбыңга ынак саналдарын детиээн. Олар америк империализминиң чимзенишкиннеринге удур КУДР-ниң, бүгү көрей улустуң демиселиниң идепкейлиг эп-сеткил каттыштырарынче делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының ыыдыгыр бүрүмү-биле чүүлдүг деп санаан.

(СЭТА).

Талантылыглар чурту

ССРЭ-ниң Улус ажылагыйының челимишкиннериниң делгелгезинге «Совет чогаалыга ажылының 50 чылы» деп делгелге ажыттынар. Аңаа хамаарыштыр июнь 25-те парлалга конференциязы болган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чогаадылталар болгаш ажыдыышкынар керектериниң комитединиң даргазы Ю. Е. Маскарев парлалга конференциязынга сөс алган. Ада-чурттуң артемденнериниң кайгамчыктыг ажыдыышкынарын чугаалаан. Оптиканың газ-биле ажылдаар квант генератору, турагайжы частотометр-хронометр, иштики кыпсыышкынының формамералыг карбиратор төлевилиичилии — совет артемденнериниң ол бүгү болгаш еске-даа хөй-хөй чогаадылгалары делегейге алдар-сүрээлыг болурун шынап-ла чазап алган. Ийидейжи делегелге доктем, техниканың чүүл-бүрү азырлалының челимишкиннерин көргүзер. Оларны 200 көргүзүг чүүлдериниң киирген деп, ол чугаалаан.

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилелиниятилелиниң Төп Чөвүделиниң даргазы Г. П. Сафонов парлалга конференциязынга сөс алган. Артем-техниктиг депшиглеге ук шиитпелдиң беш миллион ажыг кежигүнү идепкейлиг дузалап турар деп демдеглээн. Чогаадыкчылар, чаартыкчылар болгаш бүдүрүлге чаартыкчыларны чаа машиналарны, механизмнерни, технология аргаларын чогаадып турар. Чүрттүн чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үткүштүр улус ажыл-агыйынга тос миллиард рубльди хамнап алырын хүлээнген.

Тыва цирк артистери чедип келди

Дүүн, июнь 26. Кызыл аэропорту. База катап байырлыг уткуушкун. Самолёттуң келирин четтиксейн маңнай кижи бүрүү-ле бооргал чечектер түткүлээн.

Дөрт шакка каш-ла минута четпес. Аткан оң дег үжүгар кайгамчык хелге— «АН-24» Доге даанын кырындан аяс хүнге моңгүннелип көстүп келгеш, каш-ла секунда иштинде найысылал — Кыылдың кыры-биле эрткеш, Хербис даанын ыыдыы артынче кылыйтып чорупкан.

Ша-даа четпээнде күзүлүг моторун диңмирелгишаан аэродромга хонупкан.

Москваның күрүне цирагаанның артистериниң тыва бөлүүн уткуур дээш келген кижилер: республиканың парлалга, совет органнарының төлээлекчилери, культураның, уран чүүлдүң ажылдакчылары, журналистер, цирк артистериниң төрелдери самолёттан углапкан.

Ёзулуг «үскар-бажыңның» ажилиден РСФСР-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол үнүп келирге, уткуп алышкынга келгилээн кижилериниң хүлүмзүргүг болган арыпларының угланымышкыны ында барган. Ооң соонда тыва цирк артистери база-ла каступ үнүп келгилээн.

Делегейниң ээзээн хөй чурттарын, Совет Эвилелиниң бүгү-ле улус хоорайларын эртип—тыва уран чүүлдү бараалгадыр кааскан сүрээлиг артистер Төрээн Тываазының төрээн бажыңнарынга Ол-ла дораан ыңаыг хол тудуушкуннары улажып, оларга чечектерни тудускан.

Журналистер-биле беседазынга Владимир БАЗЫР-ООЛ-ОВИЧ ОСКАЛ-ООЛ мынча дээн:

— Бистер тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның Якут АССР-ге болган дежадазынга киржип чораап келгенивис бо. Соолгу олонувусту Якутскиге дүүн чаа ойнадывыс. Бистиң декадавыс кончуг-ла эки артып тур. Якут чон тыва өөңүктерни улуг өөрүшкү-биле хүлээп алыр улус боор чүве-дир. Дүүн «Хайыран-боттуң» баштайгы көргүзүү болду. Тываның хөгжүмшин театрының артистериниң концерти үргүлчүлевишаан, улуг соңгуралды болдуруп турар. «Чедеж» ансамбль радиопарны кезивишаан. Июнь 28-те Якутскиниң стадионунга түңнел улуг концерт болур. Ынчангаш тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның декадазы оон-биле доостур. Бистиң— цирк артистериниң Кыызына көргүзүү июль 4-те эгелээр кылдыр планнаттынган түве болгай.

Тыва АССР-ниң культура министрииң оралакчызы М. М. Попова тура:

— Белеткел удавас доостубоор хире-дир. ынчангаш июль 2-де-даа эгелеп болурунуң аргазы бар. Владимир Базыр-оолович — деп-дир.

Москваның күрүне цирагаанның артистериниң хөй кезии дүүн чежээ Кызылда тедип келген. Олар найыралдың улуг орүү-биле автобустарлыг чедилээн.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ

Кезип эгелээн

Бо чылдың чазы суггат чон кургаг ховуларга безин сигеннии эки өзүп үнеринге таарымчалыг болган. Тываның кадза ажыл-агыйының дуржулга станциязының шөлдеринде сигеннии үнгени эки.

Бо хүннерде станцияның бирги, ийити болгаш алдыгы бригадаларында сигеп кезилдези эгелээн. Ийити бригадада сигеп кезилдезин КДП-4,2 деп машиналар-биле трактористер Анатолий Рыженков, Федор Ощейков олар чорудуп турар. Сигенни белеринде болгаш сараатгарыында Борис Оюн, Александр Бурков, Николай Шлагин ажылдап турар.

Сигеннии дүжүдү чаагай. Суггаттыг черинiң гектарынлаа 15—20 центнер болгаш суггат чоң черлериң гектарынлаа 8—10 центнер дүжүттү ап турар.

Н. АФОНИН.

Тараан тарааны сагыш човангыр АЖААР

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде тараа, мал чеми культураларның, картофельдиң болгаш ногааларның үнүжү багай эвес болуп турар. Чай эгезинде болгулаан чаашкыннар кедээ ажыл-агый культураларының, ол мынаш бок үнүштерниң дүргеп өзүп үнериве идигни берген. Планнаттынган дүжүттү алыр төлээде, бок үнүштер-биле, үнүштерниң хоралакчылары болгаш аарыглары-биле демисежир дээш, тарааларның эки өзүп быжарынга таварычалыг байдалдарны тургузар дээш хой чүүлдерни кылыр ужурлуг. Республиканың дыка хой ажыл-агыйлары тарылганы дооскан дораан-на тараалар-ның чайгы ажаалдазынче киришкен. Чижээ, «Межегей», «Кок-Тей», «Тиилелгее», «УТКА 25 чылы» совхозтар кукурузаның, чиңге-тарааның болгаш картофельдиң хой шөлдерингe тарылга мурнунда болгаш соонда илиртээшкинни чоруткан. Илиртээшкинни бок үнүштерниң хой нуруузун үзүткээры билдингир болгай. Оон соонда одуруглар арала-ның сайзырадылгазын чорударга, ол агротехниктиг арга кукурузаның, картофельдиң болгаш еске-даа культураларның арыг, эки өзүп үнерин хандырар.

Одуруглар аразын сайзырадыр шөлге бок үнүштер-биле демисежирииң код негелдези болза, илиртээшкинни чогуур үезинде чорудары болур. Оны кылырын бир-ийи хонукта безин озалдаар чорук ажыдың дең кезиин ажык чок болдурар, а чамдыкта харын-даа хоралыг болур. Озалдап чоруткан илиртээшкин эгелеп үнүп олурган бок үнүштерни чүге шаарлаттыр кааp болгаш одуруглариың кыдыгларынга үзам өөрт апаар. Тараалар үнүп турда чорудар илиртээшкин эң-не харыысаалгалыг ажыл, инчангаш ол ылаштыг саналашкынны, мергежилдиг организа-таашкынны, бок үнүштерниң үнүп эгелээрин доктаамал хай-гаараарын негеп турар. Таңды, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарның тараажыларын илиртээшкинин чогуур ойүнде чорударының ужур-дузалыг эки билир, ында одуруглар аразының сайзырадылгазын чорударының мурнунда үнүштер кестүп үнериниң мурнунда илиртээшкинни ылап-да кылып турары чаңчыл апарган. Ол чорук чыл бүрүде эки үретүннелди бөрүп турар.

Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары тараа культураларының чайгы ажаалдазынче киришкен. Республикага ниитизи-биле 60 муң гектар планның орнунга, 49 муң гектарга бок үнүштерге удур гербицидтерни чаштырган. Авиахимиктиг ажылды Таңдыга 25,4 муң гектарга, Бии-Хемге 9,4 муң, Улуг-Хемге 7 муң, Каа-Хемге 4,5 муң гектарга чоруткан.

Ол ажылды «Тиилелгее» совхозта, «Революцияның чалбыжы» колхозта эки организастаан. Анаа гербицидтерни чогуур үезинде чедирип алган, шөлдерниң чайгы чемгерилгезин эки организастаан.

Ынчаарга «Найырал» совхозка, «Коммунизмче орук» болгаш «Ленинчи орук» колхозтарга авиахимиктиг ажылды чорудары үзүлген. Ол дээш буруу ук ажыл-агыйларның удуртукчуларынга онаажыр.

Амгы үеде химиктиг арга-биле бок үнүштер узуткаарында 5 самолёт ажылдап турар. Ол ажылды «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда, Чөөн-Хемчик болгаш Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында чорудуп турар. Ук ажылды дүргедедири эргежок чугула, үүле дээрге хуусаа эртип турар.

Бок үнүштерни узуткаары-биле чергелештир, суггатты чердерге тарааларның чайгы суггарылгавын чорудары улуг рольду ойнап турар. Ынчалза-даа республикага 33,6 муң гектар черге тарааларның чайгы суггарылгазын чорудар планныг турда, ам үүле 4,9 муң гектар черге суггарылганы чоруткан. Оон иштинде Бай-Тайгада 3900 гаданн 880 гаңы, Барыын-Хемчикте 9 муңдан 2171 гаңы, Улуг-Хемде 5 муң ажыг гаданн муң гаңы, Чөөн-Хемчикте 7 муң ажыг гадан 460-ны, Таңдыда 3350-деп 105 гаңы суг-гарган. Ынчаарга Бии-Хем, Эрзин болгаш Тес-Хем район-нарның ажыл-агыйлары ол чугула ажылче ам-даа кир-бээв.

Тарааларның бок үнүштери-биле демисеилди чогуур ойүн-де чорудар дээш, доктаамал комиссияларны болгаш ин-спекцияларны районнарда тургускан. Ынчалза-даа хим-дык райкүүскомнарда олар мырыңай ажылдавайн турар. «Бок үнүштер-биле демисеилди күштедирер дутайында» РСФСР-ниң Дээди Соведиииың Президиумунуң 1962 чылдың март 26-дагы доктаалы четпес күүсеттиинип турар. Оруктар, бугалар кыдыгларында, хову турлагларында бок үнүштерни кеспейн, шөлдериңиң кыдыгларын тарып, сайзыратпайн турар. Ол Чарлыкты хажыдып турарларны ыык-даа хемчет албайн келген.

«Колхозтарда болгаш совхозтарда тарааларны малга бастырганы дээш харыысаалга хүзээдир дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведиииың Президиумуиуң Чарлыкын база-ла багай күүседип турар. Дыка хой ажыл-агыйларда тараа-ларны пииглиииң болгаш хуунуң малы са базып турда-за, ажаа удур дээштиг хемчеглер алдынмайн турар. «Кара-Хаак», «Тиилелгее», «Барлык», «Дөң-Терезин», «Чыраа-Бажы» совхозтарда тарааларны хөйүбиле малга бастырып турар.

Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, районнарииң кедээ ажыл-агый бүдүүлге эргелеллери, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай ертемнигтери бүгү тараа культураларының сайзырадылгазының темпилерии күштелдиреринии, тарааны малга бастырар чоруктар-биле демисеилдиң эң-не дээштиг хемчеглерии ам алыр ужурлуг.

Тарааларның чайгы ажаалдазының күжелиишкинииг үезинде шөлдерни сайзырадыры-биле кана база кандыг хереклеалди ажыглаарын агропом бүрүү шын шиитпирлээри, бок үнүштерден, хоралакчылардан болгаш аарыглардан тарааларны камгалаарының хемчеглерии баш удур алыры эргежок чугула. Хову ажыл-дарын чорудуп турарын кичээнгейлиг хайгаарап, ол ажылдарның бедик шынарлыг болуруп чедип алыр херек. Тараа шөлдерии эки сайзырадыры, чемгерилгеии чогуур ойүнде чорудары, хоралакчылар болгаш аарыглар-биле демисежирии — республиканың бүгү тараа шөлдериидеи чаГай дүжүттү алырын хамчылар.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың кедээ ажыл-агый министриниң орааиакчызы.

Чүнүң-даа мурнунда — ШЫНАР —

Соңгу чылдарда бистиң республикавыста тудуг ажыл-дарының хемчээли канчаар-даа аажок калбарган. Тудуг-ларның, ылангыя кедээ ту-дуглариың хөй кезиин ыяш-тан кылып турар. Ыяштан ииазы-бүрү тудуг материалдарын хөйү-биле кылып турар-даа болза, оон шынарын эки-жидеринче чогуур кичээнгей салдынмайн турарын демдег-лээр херек.

Тудуг ыяжының белетке-лиин тускайжыттынган ажыл-агыйлар, районнарда амыды-рал хандырылга комбинаттары ыяш белеткээр участоктар дээш оон-даа өске организа-циялар чорудуп турар. Ын-чалажок ол организациялар-ның кайызында-даа шынар дугайында айтырыг бо хүн-верге чедир эки шиитпирлет-тинмээн. Харын-даа чамдык организациялар бруз, ииазы-бүрү хемчээлдиг маиызларны тез, блака, отход деп факту-ралап үндуруп турар. Тудуг материалының доктаатказ стандарт, хемчээлии шын эвес бижээнде оон шынарын, өртек-үнезин шын тывары берге апаар.

Туранның амыдырал хан-дырылга комбинадының ажылдап кылган тудуг ма-териалдарынга шынары багай дээш тудуг организациялары хөй хомудалды үнүтүрүп турар. Сорттаттынмаан, марка-латтынмаан тудуг материал-дарының өртек-үнезии са-гыш таап бижип турарындан оларның хөй кезии улуг өр-текке саарткыны турар.

Бо чылдың февраль 4, 7, 28-тиң хүннеринде № 62 кежүп чоруур механизастаттынган колонналаже чүдүрүп чоруткан тудуг материалы-ның өртээн 34 хуу бедиткен болган. Шын эвес сортаашкындан 552 рубльди артыкка төлеткен. Оны дедир эгиткен. Оон ады-да чамдык инженер-техниктиг ажылдакчылар тудуг материалының сортун, өртек-үнезин биле тура-ла ону бедидер фактылар база бар. Чижээлээрге үстүнде адаанывыс комбинаттың мастерлери эштер Ефименко, Мальцев олар ийиги сорттуң дилиг материалдарын каш удаа бирги сорттуу кылдыр бижээннер.

Хынаада организарының болгаш тудуг организацияла-рының талазындан каш удаа хемчег ап келгениниң түпне-лиинде комбинаттың удуртул-газы шынар дугайында ай-тырыгны холга алган. Ажыл-дап кылган тудуг материал-дарының үштарында, оон сортун будук-биле бижиирии чурумчуткан. Мастерлер, бри-гадирлер болгаш ажылчын-нарның тудуг материалдары-ның шынарын тыварының талазы-биле тускай өөредил-геэнн организастаан.

Ынчан комбинаттың бир ай дургузунда ажылдап кылган тудуг материалын шупту-зуп база катап сорттап сайгарган. Оон түнелии мын-дыг болган:

Бирги сорттуң материалда-рын 2,3 хуу кылдыр аңгылаан турган, а херек кырында катап сорттаашкындан илерээни 7 хуу болган, а дөртку сорттуң материалдары 8 хуу дээн болза, херек кы-рында 49 хуу болган. Моон алгаш көөрге, ыяштан кылган тудуг материалдарын комбинаттың мастерлери ам-даа шын эвес сорттап тура-ры илдең. Ындыг чорук ком-бинатка-даа, тудуг организа-цияларынга-даа аажыктыг эвес дээрии билдингир.

Тудуг материалыц шын эвес, сорттап ылгаар чорук еске-даа организацияларда бар. Маңаа холбыштыр тудуг организацияларының адре-зиниге чамдык чүүлдерни чу-гаалаар апаар. Тудуг ыяжы чедишпес дээштин-ие келген ыяш бүрүүн хүлээп алыр практика шын эвес. Тудуг организацияларының мастер-лери келген ыяштың сортун, өртек-үнезиин шын бижээнии тодарадыр хүлээлгелиг-аер, шын эвес сорттаттынган багай ыяштан кылган тудугнуң шынары багай, бот-үнези улуг болур. Тудуг материал-дарының шынарын экижидер дээш ажылчыннарның күжүн, энергиязын иштики кур-лавырларны дилеп тыварыиче мобилизастаар херек.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тудуг ажылдарын моон ыңай улам хөгжүдер талазы-биле чугула доктаалдарны хүлээп алган. Ылаңгыя чурттарга тудуун экижи-дер хемчеглериии дугайында доктаалда кедээ черлерде ыяштан кылып турар тудуг-ларның шынарын экижидер-ииче онаа кичээнгейии уг-ландырган.

Г. ГРЕШНЫХ,
стандарттар болгаш хем-чээр приборлар лаборато-риязының киздис началь-ииги.

Челябинскиниң металлургия заводунуң тудуунда кислород-конвертор цегии ажыглалга кииреринии өйү келген. Ам газ дамчыдар хоолайларны арыглаары дооступ, баштайгы ийи конверторну долгандырып ажылдадырын шенеп турар. Ол конверторларның бирээзи-ле дериглери-биле катай 850 тонна деңзилиг. Чаа конверторларга кылыр будуруге ажылын бүрүн механизастап, автоматчыткан турар.

ЧУРУКТА: Челябинскиниң металлургия заводунуң кислород-конвертор цеги.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ФЕРМАВЫСТА

Депутат чугаалап тур

Бисте кижи бүрү бот-боттарының сагыжынга киржир, найыралдыг чурттап, ажылдап чаңчыккан, улуг башкы В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының юбилейин төлептиг ажыл-хе-ректер-биле уткуур дээш, бистиң сүт-бараан фермавыс-тың ажыл-ишчилери социа-листиг чарышка хазаа тут-тунган.

Сүт будуреринии көвүдетпи-шаан, колхоз беш чылдың дөртку чылының бирги чар-тынында күрүнеге сүт садар планын күүселириниң кы-рында келген. Июнь 15-тиң медээзи-биле алырга, колхоз күрүнеге 852 центнер сүттү садып, планының 95 хуузун күүсеткен. Анаа бистиң үлүг-хуувус эвээш эвес кир-ген. Бистиң коллектив чар-тык чылда 50.670 кг сүт бү-дурер планын июнь 20-ге че-дир 47.772 кг кылдыр күү-сеткен.

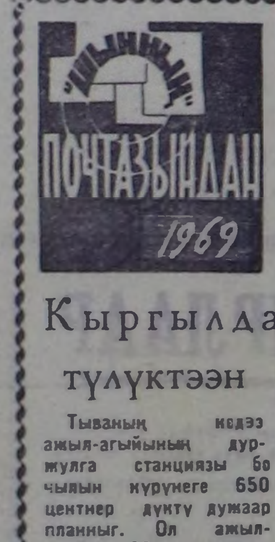
Сонгукчулар меңээ бедик идегелди көргүзүп, район Соведиииың депутадынга бо чылын соңгаан. Депутат —чоп-нуң айбычызы дээрзин би-лир мен. Ынчангаш сонгук-чулар-биле ажылды докта-маал чорудуп, оларның орту-зунга организастыг болгаш массалыг ажылды кылбы-шаан, сонгукчуларның чагыг-ларын боттандырарынга сана-лымны район Совединге кири-пип, оон сессиязының шиит-пирии таныштырган мен. Сонгукчулар-биле ажылдың багай эвес черуттүнүп турарындан бистиң ферма-да чамдык ажылдар кылынган. Сүт бү-дурерии көвүдедир дээш күжениишкиниг ажылдап тур-рар бис. Оон түнелиңде сүт саалдазы хүн бүрүде белип, июньиың бирги он хонуунда 7384 кг сүт, а ийиги он хо-нуунда 7689 кг сагдынган болгаш 305 кг көвүдээн. Май айда инек бүрүзү 5—6 кг сүттү хүнде берип турган, ам 8—9 кг чедир берип турар.

Мээң бодумнуң чыл оналаг-там 18 тонна сүттү саары бо-лур. Инектерим орай төрээн болзажок, июнь 20-ге чедир 7000 кг ажыг сүттү саап ал-дым, мээң инектерим хүнде-ле 8—12 чедир кг сүттү бе-рип турар.

Фермавыстың кыштаанда чамдык ажылдарны механи-застаан. Малды чыыг сүг-биле суггарарын, мандан ха-йындырып бээрин, кудуктан суг алырын, малдың өдөөн аштаарын механизастаан. «УДС-3» деп маркалыг сес туруштуг саалда аппаратын колхоз саткаш, чайлагда тур-гускан.

Коллективтиң күжү-биле ферманы ногаанчыдып, 100 ажыг дөс ыяшты олурткан бис. Кыштагласпкынга белет-кеп дугайын коллективтиң хуралынга чугаалашкаш, өлээн ажылдарны кылып ал-дывыс. Келир 1969—1970 чылдың кыжынының дургу-зунда ажыгаарынга барык 20 тонна кургаг өдек белдүнген. Бызаанын улуг кажаазын септээш, оон иштии штукатура-лап, малгаштаан. Инек ка-жаазын штукатуралаары доос-тур чыгаан. Кызыл-булуң бол-гаш 10 чурттала бажың-ының 5-и штукатуралаттын-ган. Ону саанчылар боттары кылып турар.

М. МОНГУШ,
Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунуң Кызыл-Хавак фермазының саанчызы.

Кыргылда түлүктээн

Тываның кедээ ажыл-агыйының дурмулга станциязы бо чылын күрүнеге 650 центнер дүктү думаар планныг. Ол ажыл-агыйда 23 муң ажыг баш хөйлар 21 коданда туруп турар. Ында бо хүннерде хөй кыргыл-дазы кидин түлүктеп эгелээн. Кыргылда пунк-тузун үлегерлиг ныл-дыр тудуп белетизээн. Пунктуга хүнде-ле 500-700 баш хөйларны кыргып үндүрүп турар, 70 ажыг электриллиг хачылар бар.

Хөй кыргылдазыңга вурмулгалыг кыргык-чылар Б. Васеняш, Б. Бабкина олар мурнакчы болуп, үлүг-нормазын ажыр күүседип турар. Олар хойну дүрген кыргыырының рес-публика конкурузунга каш удаа киржип чо-раан. Кыргыттынган хөйларга онаштыр алырга, бир баштан өртумаа-биле 3,9 кг чедир дүктү ап турар.

Н. АФОНИН.

Чурттуң парторганизацияларында

ӨӨРЕНИП ТУРАР

КОММУНИСТИГ болгаш ажылчын партияларының Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының материалда-рын ажылчы чонга тайылбырлаары» деп темалыг эл-чеглиг кичээлди Амурда — Комсомольск хоорайның № 6 тудуг трезиниң политинформаторлар школазынга эрттирген. Акы-дуңма партияларның Чөвүлел хуралының дугайында беседаны тудугжуларга канчаар чорудуп турарының дугайында чыылганнар чугаалаан-нар. Беш чылдың эгезинден бээр күш-ажылдың эртемге үндезилээн арталарын ажыглап турган, амгы үевиң үлетүүр бү-дурүлгезин тудуп болур хөреңгини камнап алган.

КЭО-нуң эгелекчизи — парткомнуң комиссиязы. Оон хуралынга КЭО-нуң ажылын чугаалажып көргеш, күш-ажыл-ды эртемге үндезилеп организастаарының методиктиг төөүи тургузуп, а кол пехтерге хөй-ниитиниң чөвүзелии болгаш методиктиг кабинеттерни тургускан. КЭО-нуң эгелекчилери чогаадыкчы бригадаларга каттышкан.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының те-мазын партбөлүк удуртукчуларының болгаш цех партия ор-ганизацияларының секретарьларының доктаамал семинары-ның өөредилге планынга партком киргеп.

Эртемге үндезилээн

ТАШКЕНТИНИҢ авиация заводунга будурүлгениң ко-мандирлери чыылган. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар дугайында Ильичиниң чагыгзары парт-ком секретары Г. В. Зотовтуң, заводтуң бир кылдазиниң удуртукчузу экономика эртемнериниң кандидады И. А. Бикбулатовтуң, инженер А. Г. Сайфуллаевтиң болгаш өске-лериниң илеткелдериниң темазы болган. Олар КЭО-нуң планнарының улуг ажыктыының дугайын чугаалааннар. Беш чылдың эгезинден бээр күш-ажылдың эртемге үндезилээн арталарын ажыглап турган, амгы үевиң үлетүүр бү-дурүлгезин тудуп болур хөреңгини камнап алган.

КЭО-нуң эгелекчизи — парткомнуң комиссиязы. Оон хуралынга КЭО-нуң ажылын чугаалажып көргеш, күш-ажыл-ды эртемге үндезилеп организастаарының методиктиг төөүи тургузуп, а кол пехтерге хөй-ниитиниң чөвүзелии болгаш методиктиг кабинеттерни тургускан. КЭО-нуң эгелекчилери чогаадыкчы бригадаларга каттышкан.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының те-мазын партбөлүк удуртукчуларының болгаш цех партия ор-ганизацияларының секретарьларының доктаамал семинары-ның өөредилге планынга партком киргеп.

ЧЕТЧЕЛЕГЛИ ШЫДАВААН

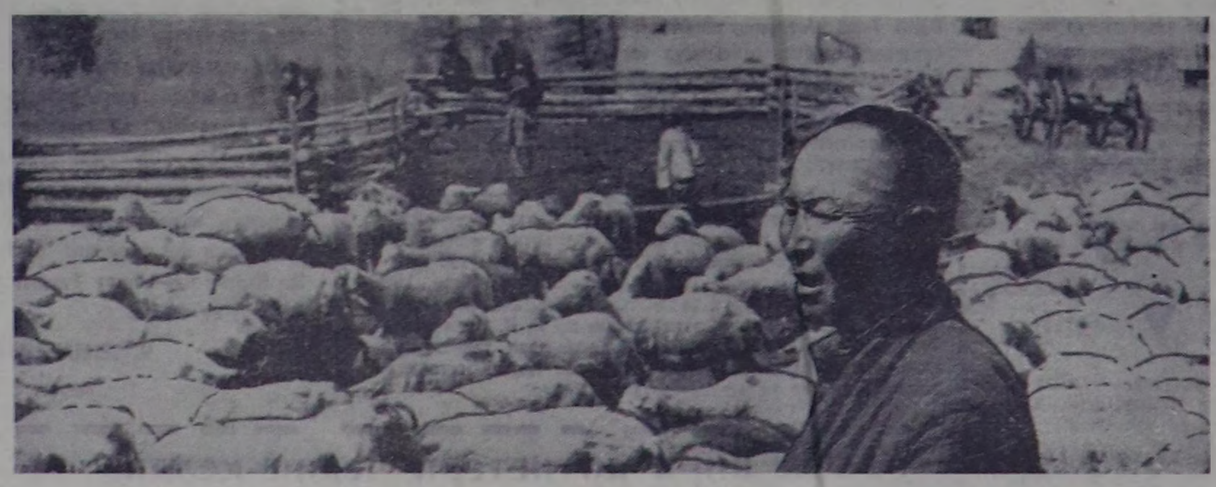
Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң чанында кедээ ажыл-агыйның эге звенозунуң удуртукчуларының болгаш колхозтарның, совхозтарның ажылдакчы-ларының билиин бедидериниң школазы 1968 чылда ажыттынган. Ынчан бригадирлерниң, салбырлар эргелекчилериниң өөредилгезиин бир удаа арттырган. Бо чылын ийиги өөредилге эгелээнден бээр бир ай чедип турар.

Мал болгаш үнүш ажылының талазы-биле янзы-бүрү темаларга өөредилгелер болуп турар. Бистер лекцияларны сонуургап дыңнап, билиивисти улам байлыг алыр дээш орадажып турар бис.

Оон-биле кады школаның организа-тыг байдалы кошкак. Бо чылын ийи ай хуусаалыг курска өөредилге изий 5-те эгелээр деп совхозтарның салбырлар эргелекчилерииге ыынаткан турган. Чыыданың организас чок болганындан өөредилге май 20-де үүле 8 дыңнакчылыг эгелээн. Шупту 30 кижиин келдиргеи болза, ам үүле 10 кижи өөренип турар бис. Ылаңгыя «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Саян», «Сукпак» совхозтарның удуртук-чулары бо үүгүла өөредилгеже чаңгыс-даа кижи чоруттааннар. Ажылдап турар кадр-ларының билиин бедидер талазы-биле оларның чүнү бодап турары билдинмес. Ийи ай хуусаалыг курска республиканың бүгү колхозтарындан, совхозтарындан 10-на кижи өөренип деп чүл? Башкыларның хөй-даа, эвээш-даа кижиге лекция номчуурү домей-ле, курсту эрттиреринге үндүрер чарыгдал база домей-ле, ынчаарга өөредилгениң түнелии ылгалдыг болур. Ол-ла шүүлеп-биле эвээш кижиниң орнунга хөй кижини өөредип алыры ажык-тыг болур.

Т. САНДАН,
курстуң дыңнакчызы.

Күш-ажылчы көргүзүг

ЧУРУКТА: Төмунуң «Тораа-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыны Дорму Дарыйгыевич Лопсаң. Оон күш-ажылчы көргүзүү бедик. Бо чылын төрээн 445 баш хөйдэн 471 баш хураганкы мөңги өстүрүп алган. Оон кодаиында хөй кыргылдазы дооз-улган. Бир меринос хөйдан-на 2 кг 300 грамм дүктү кыргып алган.

Чуруу республиканың хүндүлел самбыразында киргем мурнакчы хойму малдың чайгы семиртилге-зиниге бедик көргүзүглерни чедип аяыр дээш Ооран-Хөлде чайлаанга көжүп келген үезинде ону чурукка тыртыргаи.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ийи-Тал бригадазында

ЭРТЕҢГИНИҢ 8 шак. Ийи-Тал суурунуң чанында кыр-гылда пунктузунга чеде бе-рим. Пунктуда кыргыкчыларның хачыларының хылырааи дажы-ы, катқы-хөлүг ыыт-шимээн мээң кичээнгейимни чартыктыра бер-ди. Улуг-биче бүгү-де кижилер ажылдаар туруштарын эвелекеп, ажыл-иш-даа хаймышкыныыг. Дүк хүлээп алыкчызының чанында улуг эвес столда бригадир О. Күжүгет, хой ферма-зының эргелекчизи Б. Ондар, бри-гаданың зоотехниги М. Доржу деңзичи Г. Арандол олар бол-дүнүп алган, бир-ле чүве дугай-ында дугуржуп олурлар.

«В. И. Ленииниң төрүттүгене-ниидеи бээр 100 чыл оюнуң дуга-йында Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының кыйгырыының дугайында» беседаны дүштеки чем үезинде О. Күжүгет иомчуур, «агитхуудустуу» М. Доржу би-жиирии, кыргылда пунктузунуң бүгү-де чедер-четпес хереглел-дерии хандырарын. Барыймаа Ондар харыылаар боон, дугур-жуп алдылар.

Кирер ажиктиң даштында «Күрүнеге 36 тонна эки шынарлыг дүктү бераалиидер!» — деп лозуң, иштики ханаларда кыргыкчы-ларның хүн бүрүде кылган ажы-лының демдеглели, хойжуларның графиги, кадарчыларның арткен чыыгы көргүзүлери болгаш бо чылын хураган камгалап алыр хүлээлгези, камгалап алганы, дүк кыргыкчыларының хүлээл-гелерин бижээш аскылаан. Ииги-зии-биле көскү агитация багай эвес тургустунган.

Ажылдап турганнарыы чарт-ыктырбас дээш, деңзичиже чо-руттум. Оон ажылы кидин-түлүк. Ол кыргыкчылар-биле чу-гаалашкан тур:

— Каш хойнуң дүгүл Седий-пеновна?

— Ийи хойнуу тур.

— Деңзиии 5 кг 200 грамм-дыр. Дөрээлиида. Силер каштыр-гый кааптынар.

— Амдыызында үштүүн экел-дим.

—Деңзиге салыптынар. 7 кг 350 грамм-дыр.

Ол хоочун кыргыкчылар Се-рен-оол Анайбан, Кара-кыс Анайбан болгаш өскелериин-даа кыргаан дүгүи деңзиледип тур-ганы ол. Кыргып турар хойнуң кадарчызы Донгак Балган деңзичиниң чанынга чедип келгеш:

— Ам удавас доозар чеде бер-дилер, арткен чылын мээң кода-ымны бүдүн-чартык хүн кыр-чылар бүрүн ажылдап турар. Ол аразында деңзичи тайыл-быразы:

Оон ады-да 16 кижи хол-биле кыргып, ииитиин-биле кыргыл-дада 38 кижи ажылдап турар. Кыргыкчыларның хүн нормазы белен эвес. Ындыг болза-даа, бистиң хоочун-даа, аныяк-даа кыргыкчыларывыс адак чок ажылдап турлар. Чижээ, элек-трилиг хачы-биле кыргып турар Серен-оол Анайбан, Кара-кыс Анайбан олар хүнде 80 кг-ны кыргыыр турган, 91—122 кг-ны, а хол хачызында ажылдап турар Аракчаа Дүзенмаа, Даваа Бокыс, Барыймаа Таня олар 40 кг-ның орнунга 62—70 кг чедирип, хүн нормазын 100—150 хуу күү-сеткен турар.

Кыргылдада ажылдап турар өөренкчилер Сандый Света, Аракчаа Лена, Малбык-оол Олег, Сундуй Лена олар база-ла чыда калбайн турар. Кыргыкчылар чүгле 4 хүннерде безин 3000 кг хире дүктү кыргаан.

Ындыг болза-даа, кыргылдада чамдык четпестерииң барын ай-тыр херек. Бригадада бүгү 39 кодаи хойнуң 13 кодаиын Улуг-Хемниң ол чарыында Кара-Бу-луңнуң одар-суттады багай де-вискээриите тырып каан. Ын-чангаш хой кыргылдазынче орайтап киргеп. Күш-деңгели багай хойларның дүгү четче хөө-ревээниинден кыргылданың шы-нары кудулаи турар.

К. СТАЛ-ООЛ.

Найысылалдың студентилери бистиң республикада

СЭКП Тыва обкомунуң бажыңынга кире бээрге, бир өрээлдиң хаалгазының даштында: «Студентилерниң тудуг отрядтарының штабы» деп бижип каан. Аңаа кирип, штабтың даргазы В. П. ОКОПЕНКО-БИЛЕ бистиң корреспондентивис чугаалашкан.

— Тывага тудугларга киржири-биле четпилеп келген хой студентилер дугайында чүнү чугаалап болур силер, Вячеслав Петрович?

— Баштай мындыг чүүлдү чугаалап көрейн. Москвада студентилерниң тудуг отрядтарының штабы ам 10 ажыг чыл иштивде турар чүве, ында янзы-бүрү дээди өөредилге черлериниң студентилери киржип турар. Бо чылын тудуг черлериниче оортан 30 муң кижини чоруткулаан.

Ынчаарга Тыва АССР-ге хамаарыштыр алыр болза, иштиг-биле маңаа 1250 ажыг студентилер келир, оларның чамдыызы четпилеп келген, оскелери дарый келирлер. Найысылалда автоорук институдунуң студентилери келген. Оортан эрткен 1967 болгаш 1968 чылдарда Ак-Довурак — Абаза оруунуң тудуунга база иээп ажылдап тургулаан болгаш оларның аңаа кылган ажылдарын институттуң дирекциязы эки үнелеп көрген. Эрткен чылда оларның составынга америк империалистерге удур демисеижип турар Вьетнам өөнүктерден база студентилер турган дээрзин демдеглээри ооруңчүг. Бо институт автоорук черлериниг инженер-техниктиг, удуртукчу ажылдакчыларны белеткээр.

Оон ыңай, аъш-чем үлетпүрүнге тускай эртемниглерни белеткээр технологии институдундан, даштыкы чуртталар-биле дипломаттыг база ышыг болгаш есеө-даа холбаа тударының алырыг болгаш есеө-даа холбаа тударының алырыг болгаш есеө-даа холбаа тударының алырыг

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ ТУДУГ ОТРЯДТАРЫНЫҢ ШТАВЫНЫҢ ДАРГАЗЫ-БИЛЕ ИНТЕРВЬЮ

бай черлериниг дээди эртеминиг ажылдакчыларны белеткээр Улустар аразының харылзаазының институдундан, ужар чүүл техниказының институдундан болгаш Пенза хоорайның технологтуг институдундан студентилер келгилээн.

— Олар чогуң кандыг тудугларга ажылдаар ирги?

— Студентилерниң чамдык отрядтары «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунуң ийиги эзлүүнге, «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунга база баарлар. Өске бир чамдыктар мында № 585 механизастаттынган көжүп чоруур колоннаның шугумунга, оон өскелер — Таңды районга мал ажылынга хамаарышкан тудугларга турар болгаш Кызылдың үлетпүр тудуг черииниң объектилеринге, Тыва сеттелге-тудуг черииниң Кызылда, Туранда бүдүрүлге базаларынга, Чадаананың мелиорация-тудуг черлеринге барып ажылдаарлар. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даштa сүтгарылга системазында тудугга ажылдаарлар база бар.

Студентилерниң өске бир отрядтары Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозка, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның чамдык тудугларынга ажылдаарлар.

— Тудугжуларның амыдыраа-чурттаалгазының, ажылының талазы-биле байдал кандыг болурул?

— Оларның чурттаар, аъштаныр чемненир черлериниң талазы-биле бүгү чүүлдер дугурушкан, ам ажылдаар объектилерге тудуг материалдары-биле үзүктел чокка хандырар деп улуг айтырыг тудуг организациялариның мурнуңда туруп турар.

Мооң мурнунда янзы-бүрү черлерге студентилерниң тудугга чоруп тургулааның дуржулгазындан көөрге, ылаңгыя кыдыг черлерге тудугжулар аразынга Москваның дээди өөредилге черлериниң өөреникчилериниң болгаш ажылдакчыларының культуразын нептередириниг улуг рольду ойнап турган. Студентилер ажылдап турган чонунуң аразынга концерттерни көргүзерлер, спортчу маргылдааларга командалар болуп алгаш киржирлер. Оларның ажылын углаар кол инженери, комиссары, кадыын кадагалаар эмчилери база бар.

— Бир кол соруглавыс — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыкының негелдерин ёзугаар шудургу ажылдап тургаш, Совет Тываның 25 чыл оюнга өөрүшкүлүг белекти тударынга студентилер бижыт бүзүрелдиглер, оон-биле кады улуг баштынчының юбилейиниг толептиг ужуражыры — бистиң аныяктарның улуг күзелдиг соруглазы — деп, түңнелинде эш Окопенко чугаалаан.

(Бистиң корр.).

ЧУРУКТА: Тываның тудугларынга киржири-биле келген студентилерниң Кызылда акыдунма көөрүнге барып, аңаа чечек салып, ёзулап турганы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БҮГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ ·даштыкы информациялар·болуушкуннар

В. И. Ленинниң чогаалдары Вьетнамда

ХАНОЙ. (СЭТА). Улусчу Вьетнамда В. И. Ленинниң ажылдары калбаа-биле нептерээн. «Шы тхат» дээр ном үндүрер черниң директору Фам Тиен Тинь оң дугайын СЭТА-ның корреспондентивиге чугаалаан.

Чүгле 1946 чылдан 1968 чылга чедир үениң дургузунда бээнин «Шы тхат» дээр ном үндүрер чер вьетнам дылга очулдурган 167 ленинчи чогаалдарны парлап үндүрген деп, оң чугаалаан. В. И. Ленинниң хой чогаалдары Вьетнамга АКШ-тың чепсектиг интервенциязының чылдарында үнген. Чижээ, сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда Ханойга В. И. Ленинниң 40 чаа чогаалдарын парлап үндүрген. «Шы тхат» дээр ном үндүрер чер Ленинниң Чогаалдарының бүрүн чыылдазының 30-гы томун, пролетариат диктатуразының организастыг болгаш эргелеп башкарар хүзээлгезиниң дугайында ленинчи чүүлдериниң чыындызын парлаан. Ном үндүрер черниң типографизы «Бир базым бурунгаар, ийи базым аткаар» деп номнуң ийиги үндүрүлгезин эгелээн.

1970 юбилейлиг чылдың төнчүзүнге чедир Ленинниң Чогаалдарының бүрүн чыылдазын парлап үндүрерин доозар, а ол шыкаш Владимир Ильичиниң шилиндек чогаалдарының үшкү үндүрүлгезин дөрт томнуг кылдыр парлап үндүрер дээн бис деп, ном үндүрер черниң директору чугаалаан.

Бистиң чуртувуска марксизм-ленининиҢ чогаалдарын, В. И. Ленинниң чогаалдарын пропагандалаарын болгаш нептередирин революцияның үе-чада бүрүзүнде бистиң партиявыстың салып турар революстуг соруглаары-биле сыры холбаштырган деп, Фам Тиен Тинь чугаалаан. Ленинчи 100 чыл юбилейге белеткел талазы-биле бистиң ном үндүрер черивистиң чорудуп турар од ажылы бистиң улузувустуң тиилелгезин чедип алырынга чаа салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң парлалгазы ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң шиитпиринииң бүрүн текстизин төп солуннарга парлаан. ТК-ның Политбюрозу коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин бүрүн чүүлдүгзүнүп турарын шиитпиринге илергейлеп, оон бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын демдеглээн.

Солуннар республиканың хөй-нийтизиниң төлөөлекчилериниң чугааларын болгаш саналарын парлаарын үргүлчүлевишаан. Улустарниң антиимпериалистиг демиселин калбартырынга ажы-дүүмз партияларның Москвага шуулганының онза чугулазын хөй-нийтиниң төлөөлекчилери айтып турар.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГСЧП-ниң Берлин организациязының округ комитединиң бирги секретары П. Фернер «Октябрь 7-зи» машина тудуушкун комбинадының коллективиниң мурнунга чүве чугаалаан. Москва Чөвүлел хуралының түңнелдери империализмге, оон глобалдыг стратегизынга аар согуушкун болур. «Амгы үениң чугула айтырыгларын тайбыңнын, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга, империализмге чаа күштүг согуушкунну таварыштырарының эргеажыктарынга таарыштыр шиитпирлээрииниң бүгү боттуг аргалары бөгүн бар деп чүвени фактылар болгаш демисел-диң дуржулгазы херечилеп турар» дээрзин П. Фернер демдеглээн.

«Дер Морген» солун Либерал-демократтыг партиязының Төп баштаар черииниң Политиктиг комитединиң медеглелин парлап үндүрген. Бо партияның кежигүннери коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдериниг чүректиң ханызындан байыр чедирип турар деп, ол медеглелде чугаалаан.

24-ТҮҢ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 24-түң түскай комитеди Анголаның, Мозамбиктиң болгаш Гвинеяның (Бисауның) черлеринге Португалияның колониалисчи тергиндээшкинин дүрген үзүткаарынче углап-дырган резолюцияны 16 бадылаашкын-биле чүүлдүг деп санаан. Комитеттиң кежигүнү 11 күрүнелериниң төлевилелин киирген ол резолюция Африкада колониалисчи кеминг дайынны чорудуп турар Португалияга шериг деткимчезин доп-дораан соксадыр деп бүгү чурттарны, хамыктың мурнунда НАТО-ның кежигүнү чурттарны кыйгырган. Чаартылганың болгаш хөгжүдениң делегей банкызы, Делегейниң акша фондузу, а ол ышкаш КНО-ның түскайжыткан албан черлери Португалияның чазаанга санхөө, экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчыны көргүзериниг саадал чокка соксадырын эргежок чугула деп комитет санаан. Португали колонияларның улустарының национал-хозяйлыг демиселинге материалдыг дузаламчыны көргүзериниче углап-дырган хемчегларни саат чокка алырының эргежок чугулазынче КНО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлели кичээнгейни салза чогуур дээрзин комитет айыткан.

Португалияның чаа чазаа Африкага «чаа политиканы» чорудар дээр чүвениң дугайында португали пропаганданың медеглелдерни бодап турганы ышкаш, бадыткаттынмайн баргап деп, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи А. Ф. Шахов комитеттиң хуралынга чугаалаан. Салазарның изин истээн Каэтапунуң чазаа бүгү Мурнуу Африканы колониалисчи дарлалдың адаанга хевээр арттырып алыр дээр эргеажыктарын удуртулга болдурбушаан, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Родезияның расисчи ёзу-чуруминары-биле кады ажылдажылганы калбартпышаан, африка улустарга удур колониалисчи кемниг дайынын үргүлчүлеп турар дугайып фактылар чугаалап турар-дыр. Африка динкө колониализмниң дүрген үзүткаары-биле бүгү эргежок чугула хемчегларни алыры КНО-ның хүзээлгези болур дээрзин А. Ф. Шахов түңнелинде демдеглээн.

Резолюцияның төлевилелин бадылаар үезинде түгле АКШ-тың болгаш Англияның төлөөлери удурланган.

Франциядa ажыл чоктар көвүдеп турар

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияда ажыл чоктар көвүдеп турар. Чонның күш-ажыл болгаш ажыл-биле хандырар айтырыгларының талазы-биле министерствозунуң парлап үндүрген статистика медээлерин ёзугаар алырга, бо чылдың май төнчүзүнде чуртка ажыл чоктарның армиязы 360 муң кижи болган.

ПКАП ТК-ның пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның үшкү пленуму болуп эрткен. Пленум коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының дугайында ПКАП-ниң төлөөлериниң отчёдун дыңнаан. Чөвүлел хуралга төлөөлериниң баштыны ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка илеткел кылган.

Чөвүлел хуралга ПКАП-ниң төлөөлериниң чугаазын болгаш ажыл-чорудулгазын бүрүнүбиле үүлдүгүзүнген доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленум «Амгы үе-чадаза империализмге удур демиселдиң соруглагары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкинериниң чаңгыс эвин» деп Документини, Чөвүлел хуралдың өске-даа документилерин бүрүн деткээн.

Марксизм-ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң шылгаттынган принциптериниге үндезилээш, тайбың, улустарның хосталгазы болгаш социализмниң тиилелгезин дээш демиселге коммунистиг шимчээшкининиң, антиимпериалистиг бүгү күштериниң чүткүлүп болгаш чаңгыс эвин удуртулга болдурбушаан, идеологтуг болгаш политиктиг ажылды күштелирер деп, партияның бүгү звеноларын ТК-ның пленуму кыйгырган.

Кем-херек үүлгедии— Американың аарыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Хамаатыларның айыыл чок чоруун хандырары америк хоорайларынын шиитпирлээр ужурлуг бүгү айтырыгларының эң бергези болуп турарэ —деп, Каттышкан Штаттарның орлакчы президентиан чораан болгаш эрткен чылда болган соңгулдага президент болур деп семеп турган Губерт Хэмфри медеглээн.

АКШ-та кеминг херектер үүлгедир чорук чаггаан хар дег куттулуп турар. Федералдыг истелгелер бюрозунуң бөгүн чарлап үндүрген түңнелдерии ёзугаар алырга, бо чылдың баштайгы үш айының дургузунда чүгле «улугулуг» кем-херектер үүлгедири безинп ниитизи-биле 10 хуу көвүдээн. Бөлүглежии алгаш херектер үүлгедирп аажок көвүдээн (15 хуу), херээжеңнер күштээр херек (12 хуу), үнтелгелер (22 хуу) немешкеп. Бөо-чепсек ажыглаашп үнтелге кылырының саны дөрттүң бириндеи ажыг (27 хуу) көвүдээн.

Каттышкан Штаттарның хамаатылары кежээ бажыңындан үнериндеи коргар деп, америк чагырга чердериниң чугаалаар бадыткалдары эргижирей берген. Олар ам дашкаар үнериндеи хүндүс безин коргар, таныыпаы кижилер бажың ажии соктап келирге, оон база коргар апарган.

Демдеглеттинген кеминг херек үүлгедиглери — эмге-хаажок херек үүлгедир чоруктарның калбарганының ыракта-ла четче эвес плереттингени-дир деп, парлалга демдеглеп турар. Хой-хой американарның дерилелдерге таварышкаш, ырмазы аажок сынган, ынчангаш кеминг херек үүлгедир чоруктарның айыылынга боттары безин таварышкаш, ону полицияга дыңнадырындан олар коргар.

Боо-чепсек садып алыры белеп, ынчангаш кеминг херектер үүлгедир чоруктарның көвүдээрнге ол база догум болу берген. Ол-ла Хэмфриниң иишиип чугаалап турарын ёзугаар алырга, кеминг херек үүлгедир чоруктар—«ажыт-чажыт социал айтырыгларны билдиишп турар аян-шинчилээ апарган», бижектерии, хол-бооларын, ланчыыларны садып алырында шүүт-даа чок. «Америк ниитилелде хой-хой иштики, оон иштинде социал, экономикага, расаларга болгаш оон-даа өскелерге хамаарышкан чөрүдүүлөр тургустуган» деп, эртемденнер бир чыл дургузунда белеткеп келгеш киирген илеткелиивде айыткан.

Уругвайда онза байдал

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Уругвайда онза байдалды чарлаан. Эрге-чагыргаларның айтышкынын ёзугаар хураларны, чыскаалдарны, сөөлгү ийи неделяда бүгү чурттуу хаара туткан ажыл соксадышкынның демиселдиң дугайында кандыг-бир медээлерни парлаарын хораан. Полиция «чурум үрээн» дээш кымны-даа буруудадып, тудуп хорудаарының «дүрүм» ёзугаар үндезин барымдаазын алган. Барык ийи неделяда Уругвайда күрүнө албан черлерң, үлетпүр бүдүрүлгелер, транспорт, почта ажылдавайн көлгеп. Монтевидеода солуннар, журналдар үнмээн, кудумчуларда бок долган.

Ажыл төлевирии өстүрбес чорукка болгаш өртек-үнениң өзүлдезиниге удурланышкынның ниити национал шимчээшкинии Уругвайның ажылчы чонларының Национал конвентиан — чурттуң ең улуг профэвилел каттыжышкыны баштаан.

Дайын чорудулгалары

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияның Информация министерствозунуң парлап үндүрген медеглелинге чугаалааны болза, федералдыг ужар чүүл Нигер хемиин эриндее Атаиида Биафраның базазын бомбалаан.

Атаии Одиукуиуның ёзу-чурумунуң сепаратисчи күштериниң төлегиижи болуп турган, оортан олар Нигер хемиин кужунда эриндее турар федералдыг шериглерже халдаашкыннарны кылып келген.

Информация министерствозунуң медеглелии ёзугаар алырга, агаардан хандалышкынның түңнелиивде Атаии базазы чыскаалдан бүрүнү-биле үндүрген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң юбилейлиг сессиязы

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбыңны камгалаарының делегей шимчээшкининиң 20 чыл оюнга тураскаал болдурганы Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң юбилейлиг калбак сессиязы Берлиндеө ажыттынган. Тайбыңның Берлинге доозулган бүгү делегей ассамблеязынга олурушкан хөй санныг төлөөлер, делегейниң улуг болгаш национал организацияларының төлөөлекчилери сессияның ажылында киржип турар.

ГДР-ниң Тайбың чөвүлелиниң даргазы профессор Г. Дюфаль сессияның киржикчилеринге байыр чедирген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президент-координатору Изабелла Блюм «Бистиң президентивис болуп келген болгаш кезээде-даа болур кижиниң—Фредерик Жолио-Кюриниң» ачы-хавыязын демдеглээн. Оон саналын ёзугаар чыылганнар тайбың талалакчыларының бүгү-делегей шимчээшкининиң маадырлыг чыл демдеглелиниге аттары кирер бижиттинген кижилериниң тураскаалын минута иштинде ыыт чок туруп ёзулаан.

И. Блюм Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң эрткен 20 чыл оруун допчузу-биле чугаалаан.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели амгы үениң бо күүлүг шимчээшкининиң 20 чыл болган оюнга алдар кылдыр юбилейлиг медальды тургускан дээрзин Изабелла Блюм дыңнаткан. Бүгү 20 чылдарның дургузунда тайбың дээш демиселчилерниң бирги одургуларынга чоруп келген кижилерни бо медаль-биле шаңнаар.

Бо хүндүлүг шаңналды мөчээн соонда Фредерик Жолио-Кюрие бир дугаарында тыпсыр дээн. Дыңмиттиг адыш часкап турда Изабелла Блюм медальды бо сессияга Фредерик Жолио-Кюриниң өг-бүлезиниң төлөөлеп келген М. Лавжевеиге тудускан.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиргине секретары Ромеш Чандра Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының, планнарының болгаш организастыг айтырыгларының дугайында илеткелди кылган.

Оон дараазында тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Н. С. Тихонов сессияга чүве чугаалаан. Тайбыңның чоокта чаа доозулган бүгү-делегей ассамблеязының ужур-дузазын ол демдеглээн. Айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын дүрген чыылдырар дээш делегей кампаниязын калбартыры тайбың талалакчылар шимчээшкининиң база бир эң кол соруглазы болур дээрзин Н. С. Тихонов демдеглээн.

Ам делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чидигленген байдалдарында соруглга болза, империализмге удур, дайынны өөскүдер дээр оон политиказынга удур, чер кырынга быжыг тайбыңны тургузар дээш демиселдиң чаңгыс аай күүлүг агымынга бүгү күштерии каттыштырарында болур дээрзин Н. С. Тихонов чугаалаан.

Сессияның киржикчилерии эп-сеткил каттыштырылгазының чагаазын көрей улуска чоруткан.

К. Есперсенниң медеглели

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Москва Чөвүлел хуралынга коммунистер империализмге удур демиселдиң калбак делегей фронтузун тургускан деп, Данияның Коммунистиг партиязының Даргазы Кнуд Есперсен дани хой-нийтиниң хуралынга медеглээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыштырарынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының улуг ужур-дузазын демдеглээш, Есперсенниң чугаалаавы болза, Москва Чөвүлел хуралының документилерии национал хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселге тиилелгежө орукту дарлаттырган улустарга айыткан. Чөвүлел хуралдың шиитпирлерии дээрге, боттарының чурттарынга туспуе коммунистиг партияларның база ол ышкаш делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң империализмге удур моон соңгаарғы демиселиниң программазы-дыр.

Перунуң улузунуң эрге-ажыктарынга

ЛИМА. (СЭТА). Перу Республиканың чазаа чуртка аграр реформазын чорудар дугайында хоойлуну үндүргеп.

Мында холбаштыр Перунуң президентиан Хуан Веласко Альварадо чонга угуулганы үндүргеп.

Аграр реформазының дугайында хоойлуну ёзугаар чуртта национал болгаш даштыкы латифундияларны—улуг чер өнчүзүн болгаш улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерии хавырган, оларны кооператив эгелээшкиниң ёзугар ажыглаар деп, Веласко Альварадо демдеглээн. Бо хоойлуну бүгү чуртка кандыг-даа артык эргелер чокка боттандырар деп, президент медеглээн.

Аграр реформазының дугайында чаа хоойлу качыгдаанларга техниктиг болгаш экономиктиг дузаламчыны көргүзерии айыткан база чурттуң экономиктиг хөгжүдезиниң эрге-ажыктарын барымдаалаш, тараачыннарны мөлчүүр чорукту узуткаар ужурлуг деп, Веласко Альварадо демдеглээн.

Президент бодунуң чугаазын мынды сөстер-биле дооскан: «Тараачыннар, эзлериңер, силерии түредип тургаш, моон соңгаар байывас болур!».

КҮШ-АЖЫЛ БИЛЕ КАПИТАЛ

ИТАЛИЯ

РИМ. Итали типографияларның ажылчыннарының шудургу ажыл соксадыышкыныг демиселинин түңнелинде типография ээлери дүжүп бээринче баар үжүрга таварышкан. Парлалганын чаа техниказын ажыглаар чорук ажылчы чоннарны ажылдан үндүреринге чедирбес дугайында дуГуржулга чедип алынган. Чаа техникага ажылдаарын үргүлчүлээр төлээде, мергежилин бедидер арганы ажылчыннарга таварылга бүрүзүнде тыпсыр.

ВЕНЕСУЭЛА

КАРАКАС. Маракайбо хөлдүн 10 муң балыкчылары ажыл соксадыышкынын эгелээн болгаш ол ажыл соксадыышкыны хөлду хирлендиргенинге удурланыышкынның бүгү-ниити ажыл соксадыышкыны-биле доостур. Америк нефть компаниязының танкерлери хөлдүн сууп нефти-биле хирлендирген. Балыктар сууп, балык тывыжы амыдыралдың кара чаптыс үндезини болуп турар мун-мун ажылчы чоннар хоозурап турар.

КОСТА-РИКА

САН-ХОСЕ. Коста-Риканың 22 муң хире башкылары бүгү-ниити ажыл соксадыышкынын чарлаан. Олар үш айда төлевейн келген ажыл төлевирин төлеп бээрин негээн.

УРУГВАЙ

МОНТЕВИДЕО. Ажыл төлевирин өстүрбес дээр, чазактың политиказының чылдагаанындан ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Журналистернин профэвилелдери, парлакчылар болгаш солуннар садыгжылары хуусаа чок үеде ажыл соксадыышкының чорудар дугайында шиитпирнии хүлээп алган. Муниципалитеттерниң албан-хаакчылары болгаш ажылчыннары ажылдавастаан. Эът үлетпүрүнде бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкыны ийи ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Латин Америка чурттарының чиик төлевирлиг ажылчын күжүн ажыглаап, америк монополиялярның эмге-хаажок олчаажык ап турары америк капиталдың ол чурттарже ажыдыгаа чедир кестүп көрбээн калбак хемчээдии-биле шүргүп киреринге, ажылчы чоннарны дерзии мөлчүүрүнге дөгүм болуп турар.

(СОЛУНДАРДАН).

Америк чөнүк хөреңгитең: — Мен-даа чүгле кыдыг-ыыйыынга-ла кыстыныл көрейн.

Кубаның «Боэмиа» журналындан алган шоодуглуг чуруук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улусчу Польшаның 25 чыл оюнга

ЮБИЛЕЙЛИГ ДЕЛГЕЛГЕ

Польша болгаш совет улустар кайгамчык хүнүг— Польша Улус Республиканың 25 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп эртирер дээш белеткенип турар.

Эрткен 25 чыл дургузунда улусчу Польша бодунуң хөгжүдезинге аажок улут бамбымны кылгаш. Ам Польша Улус Республика — улут тудуг шөлү. Чүгле 1950—1965 чылдарның дургузунда бедик ажыг-даш, фабрикаларын болгаш комбинаттарын тудуп, ажыглалга киргизип чугаалаарга-ла четпир. Чаа Гутада В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады, Мазовецтан нефти-химия комбинады, Конинде алюминий заводу ышкаш, амгы үениң мыдыг бүдүүлгелерин тутткан.

ПУР-нуң хөмүр-даш тывыш үлетпүрүг делегейде бешки черни, а дашкаар үндүрер талазы-биле йөгни черни эзелеп турар факт ажы-дүнүмде польша улустуң чедишкиннериниң дүтайын бүүдүлдиг хереглеп турар. Немец эжелекчилерни сывырып үндүргөн соонда чуртка үлетпүрүнүң мырынай чаа адыры —судноолар тудуушкунуң тургускан, ам судноолар тудуушкуну делегейде тоску, а балыктаар судноолар тудуунуң талазы-биле бирги черни эзлеп турар.

Дайын мурнундагы 1938 чылдагы-биле деңнээрге, Польшаның үлетпүр продукциязының хемчээли 13 катап ажыг көвүдээн. Төөгү талазы-биле кыска хуусаада Польша Улус Республика мурнакчы, экономика талазы-биле сайзырангай индустрия-аграрлыг чурт болу берген.

ССРЭ биле ПУР-нуң арасында сырый, чаагай кожа-хелбээ харылзааларның тургустунганынга, оларның арасында экономиктиг кады ажылдажылганың бижигып, хөгжүп турарынга совет улус база чоргаарланып турар.

20 чылдың мурнунда Москвага баштайгы үлетпүр делгелгезинге улусчу Польшаның көргүскен чедишкиннериниң дугайын совет кижилер амдаа утпаан. Ынчаарда ол делгелгеге колдуунда-ла чиик үлетпүрүнүң продукциязын делгээн турган.

«Польша Улус Республиканың 25 чылы» деп үлетпүрүнүң юбилейлиг делгелгезинде көргүкчүлери польша улустуң амыдыралында кайгамчык чаартылгалар-биле таныжарлар. Ук делгелгени июнь 27-де ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинге ажыткан. Ам ол делгелгениң делгирлери чиик үлетпүрүүн эвес, а аар үлетпүрүүн продукциязы — амгы үениң дерии, машиналар, контрольно-хемчээкчи аппаратура делгирде кол черни эзлээн.

Июнь 24-те үлетпүрүүн юбилейлиг делгелгезинге парлалга конференциязы болган. Парлалга конференциязынга ПУР-нуң даштыкы садыг министри Я. Буракевич, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, Бүгү-эвилел садыг палатазының Президиумунуң даргазы М. В. Нестеров, Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы садыг организацияларының төлээкчилери киришкен.

Польша Улус Республиканың даштыкы садыг министри Я. Буракевич чыыл гаанарының мурнунга үүре чугаалаан.

Үлетпүрүнүң юбилейлиг делгелгезинин «Польша Улус Республиканың 25 чылы» деп адаа бээри делгирлерниң утка-шынарын болгаш инвилел-политиктиг байдалдарны тодарадып турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ол байдалдарның ачызында польша эртемденнериниң, инженерлериниң болгаш ажылчыннарының күш-ажыылының ол хире улуг чедишкиннери болдунар аргалыг болган. Бо болза гитлержи эжелекчилериниң дарлалындан хосталып, чаа күрүне тургузуунуң үндезинлерин тургускаш, социалистиг инвилелди тургузарының оруунче киргөн польша улустуң эрткен 25 чыл дургузунда чедип алган чедишкиннерин-дир.

Оон дараазында министр польша экономиканы хөгжүдүмнүг Совет Эвилелиниң көргүскен дузалаамчызының улут ужур-дузазының дугайын чугаалаан.

Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзаалар Польшаның улус ажыл-агыйын катап тургузарының, а оон дараазында ону улам ыдай хөгжүдүрүнүң чугула фактору болу бергөн дээрзин ол демдеглээн. 1944—1968 чылдарның үеэшинде дургузунда ССРЭ биле ПУР-нуң арасында бараан саарылгазының хемчээли 20 миллиард рубль түндө ашкан. Бүгү 25 чыл үеэшинде дургузунда Совет Эвилели-биле бараан солчулгазынга польша даштыкы садыгның ыяпты бараан саарылгазының 35 чыгаа хуузу болган Польшаның, социалистиг чурттарның барааннар-биле хандырыгының өртек-үнезинің чартык кезиндеги эвээш эвес болуп келген.

Бистиң харылзааларывыстың характерлиг шынары болза, ажы-дүнүмде кадыг ажылдажылганың болгаш билчиринүүн принцип болуп келген болгаш болуп, артып-даа турар, ол чорук деп эртенин болгаш найыында-даа ажыктыг болурунуң байдалдарынга бо харылзааларны көжүдерин хандырып турар деп, министр демдеглээн. Чогум-на харын оон ужурунда ийи чурттуң аразында бараан саарылгазының хөгжүдүнүнүң ээлдели бедик болуп турар. Чижээ, эрткен чылда барааннар-биле хандыржырының өртек-үнези 1,7 миллиард рубль болган, бо чылын 2 миллиард рубльден ажары чигзинниг чок.

Түннелинде Я. Буракевичиниң чугаалаары болза, польша-совет экономиктиг кадыг ажылдажылга моон сонгаардаа чедишкиннииг хөгжүп, польша улустуң экономиказын болгаш чаагай амыдыралын көдүреринге, бүгү социалистиг лагерьнын бижылаарынга болгаш үечектелиишкиннинге дузалаар.

Оон дараазында парлалга конференциязының организакчылары корреспондентилерниң салган айтырыгларынга харыылаан болгаш юбилейлиг делгелгениң делгирлерин оларга таныштырган.

(СЭТА).

Буряттарның улуг чогаалчызынга тураскаатkан

Бурят чечен чогаалдың үндезилекчизи болгаш классиги Хоца Намсараевтиң төрүттүнгөн хүнүнден бээр 80 чыл болганынга тураскаатkан эртем сессиязы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь-салбырының филиалы — Буряттың инвитилел эртемнериниң институдунга болуп эрткен.

Оон төрүттүнгөн, өскен черинге — Эдермек суурга болгаш Кижинги аймактың бүгү-ле чурттакчылыг черлеринге улуг байырлал болуп эрткен. Анаа белүк чогаалчылар, артистер, чурукчулар барып, кайгамчык чогаалчының чаңгыс чер чурттугларын-биле "кады оон юбилейин арттырышкен.

Хоца Намсараев — бурят литератураның тургустунарынга болгаш хөгжүдүрүнге кол үндезин болган. Хлаинын Россия үеэнде бурят улустуң салым-чаанныг оглуунуң чогаадыкчы талантызы нептеревейн, оон талантызының хөгжүдүрүнге шаптык ужураштырып турган доктар-моондактар-ла хөй тургулаан. Чүгле Октябрь революциязының тиилелгезинин соонда Хоца Намсараевтиң талантызының чечектелиринге делгем орук ажыттынган. 1925 чылда баштайгы шүүлүктери парлалгага поступ келгилээн.

«Эртенги дең хаяызында» деп романы 1950 чылда парлаттынган. Хоца Намсараевтиң «Цыремпил-дээр тоожуу база «Такшының ымчызы» деп улусчу драмазы чонның аймдыралын чогаалчы реализем байлакшылдыг талант-биле бижип билирин көргүскен. Бурят чогаалчының тоолчургу чугаадары болгаш шүүлүктери орус дылда очулдуртунган болгаш Москвага түнэй номнар кылдыр үнгүлээн, оон аңгыда авилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга база түскай парлаттынгылаан. Хоца Намсараевтың чогаадыкчы салдарын эдерип, амгы үениң чогаалчылары эвээш эвес номнарны бижээн.

Буряттың чогаалчылар авилелин тургузарынга база-ла улуг рольдуг болуп, элээн каш чыл дургузунда оон удурткучузу болуп келген. Амгы үеде он-он литераторлар, драматургтар республиканың чогаалчылар авилелинде сырый каттыжып, чогаадыкчы үре-түңнелдиг ажылдап, боттарының чогаалының эге үндезилекчизинің чаагай чанчылын адеринп, ону үргүлчүлеп турар. Юбилейлиг хүннерни таварлаштыр Буряттының наймыылалының бир кудумчузун Хоца Намсараевтиң ады-биле адаан, оон чурттап турган бажыңының даштыкы халазында бижимелдиг тураскаал самбыраны тургускан.

Ю. БУДАЕВ, СЭТА-ның корр.

Улан-Удэ хоорай.

Тыва АССР-ниң профэвилелдеринин IV чайгы спартакиадазы

КҮШТҮГЛЕРНИҢ, ДИДИМНЕРНИҢ ХҮРЭЭЛЕҢИ ӨЗҮП ТУРЗУН!

ВОЛЕЙБОЛ

Июнь 25-тиң хүнүнде эгелээн волейбол маргылдаазы ниитилелдерниң бирги черин илередиринден аңгыда профэвилелдерниң дөртку спартакиадазының программазынга киржип турар. Маргылдаага бирги черни эзлээн эр, хереэжен улустуң командалары боттарының ниитилелдериниң шилчип чоруур кубоктары; дипломнарындан аңгыда 200-200 рубльдан спорт-херекселиле шаннадыр. Ол ышкаш ойнакчы бүргүзү эртектиг белектер, хүндүлел бижиктер болгаш спартакиаданың чемпиону деп, хөрек демдээ-биле шаннадыр.

Баштайгы хүндеэ эгелээш командаларның аразынга спортчу демисел кадыгленнин эгелээн. Эр улустуң командалары 8-8, а хереженнерниң 7-7 кыллыр. Ийи белүктерге чарган. Белүк бүргүзүнге 1—2 черни эзлээн 4 команда шаңналдыг черлер дээш демиселди уламчылаарлар.

Бирги хүнүң болуп эрткен овнларның түннелинде Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, «Урожай» (кезээ ажыл-агый техникуму), «Спартак» командалары 2-2 командаларны уткулаан. Ылаңгыя Барыын-Хемчик биле Чөөн-Хемчик районнарның командалары маргылдаага белеткеле болгаш ойнаар арга-мергежили аскелериниидеп онзагай болуп турарындан удурланыкчыларын 2:0 санга уткулап алгылаан.

Бирги оюнда кожалар Тес-Хем биле Эрзиниң командалары ужураштэш дең күштүг болганындан ёзулуг чараш оюнну көргүскеннер. Кайы-даа командаларның типлелге дээш чүткүлдүүн көрүкчүйер улуг сонуургал-биле уткаан. Түнелинде каш чылдар улаштыр уттуруп келген эрзинчилер Тес-Хем командазын бирле дугаар 2:1 санга удуп алган.

Улуг-Хем районнуң шыырак составтыг командазы бирги оюнда Ак-Довурак хоорайның тыныш командазы-биле ужурашкаш удурланыкчыларының күжүн четче үнелевейн 15:5, 15:8 саинарга чиик ут турганнар. Ийиги оюнда Таңды командазын 2:0 санга удуп алганнар. Баштайгы хүнде болуп эрткен ийи ужуралдарның соолунде Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Өвүр районнарының командалары чаңгыс-даа сеп четпээн.

Уруглар командаларының ужуражылгаларында Хову-Аксы—бай-тайгажылганы 2:1-ге, эрзинчилер — Барыын-Хемчикти 2:0-га, Чөөн-Хемчик — Таңдыны 2:0-га, Ак-Довуракты командазы-биле ужуражыр шагында келбээн пединститудуң командазын уттурган деп санаавы чөптүг. Тес-Хемниң уруглары өвүрүлерни 2:0 санга уткан.

Бо маргылдаага киржип турар командаларның ойнакчыларының аразында хоочуннардан аңгыда хол бөмбүүр ойнаарынга салым-чаанныг аныяк ойнакчыларның тыштып келгенин демдеглээри дээрүүчүг. Оларга эрзинчилер В. Шельдяев, К. Маннай, Барымдан Сарыг-оол олар хамаарыжыр.

Ылаңгыя Маннай, Сарыг-оол оларның халдаашкынга болгаш камгалалга десин чараш ойнаарын көрүкчүлер үнелээн. «Урожай» ниитилелиниң удуртукчулары ол ойнакчыларны амдан эгелеп холга алган, арга-сүмезин берип, чыынды командага киргиштирип белеткендирер болза олардан ёзулуг-ла бүгү талалыг ойнакчылар үнер дээрзи чигзинниг чок.

Маргылдаа уламчылап турар.

С. КЫРГЫС,
маргылдаанын судьязы.

ФУТБОЛ

Июнь 24, 25 хүннеринде «Хүреш» стадионга Кызыл хоорайның бирги черн дээш бүт бөмбүүрге маргылдаалар үргүлчүлээн. Баштайгы хүн «Саян» биле «Армеец» ийи команда ужурашкан. Ол командаларның кайызы-даа сан ажыткы дег, аттчыр-даттчыр дең күштүг ойнап эгелээн. Оюнуң баштайгы чартыының ортан үеэнде «Армеец» удурланыкчыазының хаалгазынчо бир санны киргөн. Ынчалдыр оюнуң ийиги чартыының төнчүзүнге чедир сан өскерилбээн. «Армеец» 1:0-га «Саянны» уткан.

Июнь 25-те ол-ла стадионга «Динамо» биле «Енисей» ойнаан. Оюнуң эгезинден төнчүзүнге чедир «Динамо» шүүгредеп, удурланыкчызының хаалгазынче 8 санны киргөн. Түнелеп 8:3-ке «Динамоны» тиилелгези-биле доозулган. Бирги чер үзээ маргылдаа эгелээнден бээр динамочулар чаңгыс-даа аптырышкынга тавармышпаан.

М. ГАМИДОВ.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Айтырыг — кышка белеткел

Таңды районнуң Межегей кодээ Советиниң эдлетиг сессиязынга школа, медицина болгаш уруглар албан черлериниң кышка уткуштур белеткелиниң чорун турарының дугайында директорларын, эргелекчилериниң илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Межегей ортумак школага 1969—1970 өредилге чылында 200 тонна хөмүр-даш, 130 кубометр ыяш херек болза, 80 тонна хөмүр-даш дүжүрүлгөн, хереглээр ыяштан чаңгыс-даа кубометр белеткеттинмээн. белеткээр ыяштың өртээ бээри ыяш ажыл-агый черинче шилчиттинмээн. Межегей ортумак школаның 1968 чылда чаа тудуп эгелээн өредилге корпузунуң тудуу үргүлчүлеп турар, эрги школаны алгыдыр тудар ажыл чорун турар. Чаа тудуп турар школаның кол тудуу доозулваадаа одалга системазының монтаж ажылы чоруттунмайн турарын школаның директору С. Субраков илетиелиге чугаалаан.

Кара-Булуң 8 чыл школазының үүрмек септелгези доозулза-даа кылыр ажыл хөй, тудуг материалдарын Кызылдан амдыгаа чедир сөөртүп албаанын сессия айыткан. Кадаг, будуук, шил болгаш доозу дээш ышкаш эргежок чугула материалдар чок. Хөмүр-даш, оттулар ыяш дүжүртүнмээн. Совхозтуң Кара-Булуң салбырының удуртукчулары школага багай дузалажып турарын санал берген депутаттар шүүмүүлээн. Доора-Хадында эге школа (эргелекчизи И. Угдужепова) септелгени эки организастаанын сессия демдеглээн. Септелгете хереглээр бүгү материалды кыжын-на белеткеп алгаш, өредилге чыны доостуру билек септелгени эгелээн. Школаны чугайлаап, будуур херекселдерни будуп доозуп, Школаның септелгези колдуунда доозулза-даа оттулар түүл дүжүртүнмээн, келир өредилге чылында школага 12 тонна хөмүр-даш, 16 кубометр ыяш херек, ону дүргөн сөөртүрүп алырын Угдужеповага сессия сүмелээн, школага эргежок дузалаамчыны көргүзерин Доора-Хадын салбырының удуртукчуларындан негээн.

Алаак, Доора-Хадың болгаш Кара-Булуң суурларда медицина болгаш уруглар албан черлериниң кышка уткуштур белеткелиниң оожум темп-биле чоруттунуп турары эртелекчилериниң илеткелдеринден болгаш депутаттарның саналларындан илереэн. Эмнелге болгаш уруглар албан черлериниң эргелекчилерн совхозтуң дирекциязы, салбырлар эртелекчилери-биле үргүлчү харылзажып, көдээ Советтиң бүүскомунга айтырыгны туруулуп турган болза, кышка уткуштур белеткелдер бурунгаарлай бээр турганын сессия демдеглээн.

Школаларны, медицина болгаш уруглар албан черлерни кышка уткуштур белеткээр ажылдың темпизин дүргедириин директорлардан, эргелекчилерден болгаш совхозтуң дирекциязындан, салбырлар эртелекчилериниден сессия негээн.

Х. КУУЛАР.

Өөренип келиңер

КЫЗЫЛДЫҢ № 3 КӨДЭЭ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ ОРТУМАК ЭРТЕМНИГ МЕРГЕЖИЛДИГ АЖЫЛЧЫННАРНЫ БЕЛЕТКЕП ҮНДҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ҮШ ЧЫЛ ӨӨРЕНИР ХУУСААЛЫГ ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕ КЫЛДЫР БО ЧЫЛЫН ЧААРТЫ ОРГАНИЗАСТАТТЫНАР.

Училищени дооскан кижилерге мергежил талазы-биле разряд тывысканының болгаш ортумак эртемнин алганының дугайында аттестатты бээр. Училищенин доозукчулары механик болуп ажылдап шыдаар болгаш өредилгезин уламчылаары-биле институтка кирер эргелиг болур.

Училище 16 харлыг уруглары, 15 харлыг оолдарны хүлээп алыр. Өөреникчилерни аъш-чем-биле, стипендия-биле хандырар, өске черден келгеннер инвити чуртталга черинге турар.

Өредилгениң үшкү чылында колхозтарга, совхозтарга бүдүрүлге практиказын эрттирип турарының үезинде өөреникчилер шалының ажылдап турган черинден бүргүү-биле алыр, училищеге чөмененилгези хевээр артар.

Өөренип кирерлер училищенин хүлээп алышкын комиссинязынга дараазында документилерни киирери эргежок чугула:

1. Училищенин директорунуң адынга билдириишкин.
2. Учёттан үнгенин демдеглээн паспорт (өске черден келген, 16 хар четкен назылыглар), төрүттүнгөн дугайында херечилел.
3. Сес чыл школазын дооскан дугайында херечилел.
4. Совхозтуң азы колхозтуң чоруткан бижии.
5. Комсомол райкомунуң, хооркомунуң путёвказы.
6. 3×4 хемчээлдиг дерт фото-чурук.

Училищеге хүлээп алган кижилер спорт хевтиг (майка, трусы, тапочка) болуру эргежок чугула.

Өредилге сентябрь 1-деп эгелээр.

Училище эргежок чугула материал-техниктиг базалыг. Училищеде янзы-бүрү спорт секциялары, бот-тывыгныг ураа чүүл белгүмү ажылдап турар. Библиотека бар.

Адрези: Кызыл хоорай. Студенческая кудумчузу, 14 тел. 20-92

ДИРЕКЦИЯ.

Чарлалдар • Рекламалар •

Суг саартынары, шаптаныры

Чылдың кандыг-даа үезинде бажыңга сугну дадыгышмынга ажыглаан болур. Шаптаныр чорук органнамге дарый салдарлыг: маңы-боттуң чамдык кезектерин болгаш үүлүр бодуп-даа шаптаар. Агаарның температуразы 18-20 градустан, сугнуу — 30-32 градустан куду эвес турда, шаптаныышкынны эгелээр. Эвеген, чанагаш ийикче азы ырыктаашты кижи олбукчугаш кырынга туруп алыр. Чамынга сугнуг таазын салыр. Дүктегер аржымдаа азы өске-даа пестен кылган хол хаптарын өттүргеп, ону эки сы тудуп-тудуп алгаш холга кеткешкин, ага-бодун шалыпкынды-биле кургады чоттунар. Холдарны салда дайынче утландыр чоттунар, а хөректи болгаш ижинни бөөлдей чодар. Ооргазын болгаш мурлаан аржымдың үштарындан түткаш чоттунар. Ынчалдыр шаптаныр, чоттунар. Ынчалдыр шаптаныр, чоттунары 2—3 минута үргүлүлээр.

Шаптанган соонда кеш кызып, кижиге таарымчалыы кончуг кыдыр кежиктер бээр. Ынчалдыр хүнүң-не кылыр, эртенги зарядка сеңлүүде кылыр болза улам эки. Сугнуң температуразын чоорту чавыыдыр болгаш сугнуң аңаа-да температуразынга (15-12 градус) чедирер. Кызыны хар-биле шаптаныр кылдыр чаңгыгын алыр болза улам эки, чүгле хар кончут арыг болур үжүрлүг. Оон башка кешти хар-биле бичии шыйбактадыпкан черинерже халдавыр кире бээр чадавас.

Саартынар чорук организмге кончуг салдарлыг. Саартынар сугну баштай 32-33 градус чедир чылыдып алыр, чоорту оон температуразын 25-15 градус чедир кудуладып болур.

Эвеген чанагаш кижи чылыг суглуг ваннага азы тазка турун алгаш сугну-биле саартынар ийикче азы дүш адаавга туруптар. Оон соонда кургады чоттунар. Эът кызып, панчейин бээр кылдыр шалып-шалып дүрбүттүнер.

Хүнүң-не ынчалдыр кылыр. Ынчан кижи аңаа дижин аштаары, дыраныры, чүлүттүнери ышкаштыр чаңчыга бээр.

Бичө када соок сугну-биле шаптаныры организмге салдары кандыгыл?

Серии азы соок сугну-биле шаптаныры, саартынары хамыктың мурнунда кижиниң кежинге салдарлыг: оларның салдарындан кеш талаларының ханы иштики органнарже колдап баар: Ол чылыгны камгалаарынга арганы бээр. Бир эвес сооктуң салдары үргүлчүлээр болза хандыр органнардан чылыг хан кешке каар. Дамырларның тараазындан хан базымышкыны бедирер, судал кагары оожумнаар. Дамырлар бичө када тарлаанының соонда олар алгыр эгелээр. Оон уламыдаш кижи изиргинип, кеш кызып каар. Хан базымышкыны чавыыр. Соок элээп үр болгаш чидиг дээштиг болур болза чем продуктуларының дүргеп хайыганының болгаш будүмелдер солчуушкуннарының бедөөнинин уламыдаш органнамче чылыг ажылдарны күштелип эгелээр.

Ынчангаш хан дамырларны хөделиишкинге турар. Будүмелдер солчуушкуну экижир, шыгганнарның ажылы көвүдээр, нерви системазының оттуушкуну күштелир. Кижи сергелеп, шырай кирер, оон ажылгыр чоруу бедирер болгаш шаг-шиивек чок болуру чидер.

Дадыгышкынны чылдың чылыг үезинде эгелээр болза эки. Организм чоорту дадыкаш температуразының солчуушкуннарын, ыланғыя кускү дошкун айларда белеп варыгларга таварышпас.

Дадыгышкынны бичөзинден эгелээр болза эң ажыктыг.

Ыядыг дадыгышкынны кылып чораан боттарының кадыкшылыг үр чылдарда камгалап алган назыдай берген кижилерни хөйүү билир бис.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ

КИНО

ИЮНЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Константин Заслонов» 10, 12, 2, «Куда хүнүңде» (делгем экраныг) 4, 5.40, 7.20, «Африканың аяны», «Куда хүнүңде» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кызыгаар арыында дүн» 10, 12, 2, «Бистин таныштарывыс» 4, 6, 8, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алладиннің хуузагаазын лампазы» 3, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 5, 7, «Марс», «Бистин эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 9 шактарда.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың сентябрь 17-де үндүргөн № 722 доктаалынга үндезилээш, хамаатыларның аралыг бооцунуң бүрүткели 1969 чылдың июль 1-де доостур.

Аралыг бооңу катап бүрүткедирде Тыва АССР-ниң иштики херектер органнарынга дараазында документилерни дүжээр.

Билдириишкин.

3×4 см хемчээлдиг ийи фото-чурук.

Чурттап турар болгаш ажыдаан турар черинден шыналыга.

Аралыг бооларны чогуур хуусаазында бүрүткетпээн кижилер ону ажыглаан эдилээр эргезин казыдар.

Аралыг боо эдилээр чөптээрел чок хамаатылар чурттап турар черинин айы-биле иштики херектер органнарынга бооларын бүрүткедир хүсээлгелиг.

ТЫВА АССР-НИЙН ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ.

Тыванын ном үндүрер черинге дуржулгалыг секретарь-машинакчы херек.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 57.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет торгуузу кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 41-75, корректорларның 27-41. Солун кедбейи барганга 32-75 телефончө доктаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографизы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00569

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан тывазылеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 28 СУББОТА № 150 (7996).

Өртээ 2 көп.

ЧАА НИИТИЛЕЛ ТУРГУЗУУШКУНУНГА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ КАЙГАМЧЫК УЛУГ УЖУР-ДУЗАЗЫН БАРЫМДААЛААШ, СЭКП ТК КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУН УЛУГ ЧААГАЙ ПЛАННАРЫН БОТТАНДЫРАРЫ ДЭЭШ, БИСТИН ПАРТИЯВЫСТЫН БОЛГАШ СОВЕТ КҮРҮНЕНИН ҮНДЕЗИЛЕКЧИЗИ В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРУТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 100 ЧЫЛ БОЛУРУНГА ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫРЫ ДЭЭШ УЛАМ ЧҮТКҮЛДҮГ АЖЫЛДААРЫНЧЕ БҮГҮ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫН, БҮГҮ КОММУНИСТЕРНИ, БҮГҮ СОВЕТ УЛУСТУ КЫЙГЫРЫП ТУР.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларнын делегей Чөвүлел хуралының түннелдеринин дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунун 1969 чылдың июнь 26-да хүлээп алган доктаалындан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түннелдеринин дугайында

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң 1969 чылдың июнь 26-да хүлээп алган

ДОКТААЛЫ

«Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түннелдеринин дугайында» СЭКП ТК-ның Чыңгине Секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин чугаалаашып көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче угланган политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1969 чылдың июнь 5-тен 17-ге чедир Москвага болуп эртнен делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажылын СЭКП ТК-ның Пленуму бүрүмү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүг деп көрүп тур.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы коммунистиг, ажылчын болгаш бүгү хөстелгелдиг шимчээшкининиң улуг чедиишкини болган дээрзин СЭКП ТК-ның Пленуму санап тур. Делегейниң бүгү-ле демократтыг, депшилгелиг күштериниң эң-не калбак чаңгыс эвинге үндезилээш, империализмге удур демиседи улам ыңай калбартырынга улуг салдарны Чөвүлел хурал чедирер. Марксизм-ленинизминиң, пролетарлы интернационализминиң принциптеринге делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыштырарының оруунга Чөвүлел хурал чугула үе-чада болган.

Ынча хөй киржикчилиг Чөвүлел хуралды чыыдырган фактының бөду-ла инжи төрелгетенниң келир үезин хөлбашнан шимчээшкининиң салым-чолу дээш боттарының бедик харыысалгалыын коммунистиг болгаш ажылчын партияларның мегареп биле турарын бүзүредип-биле бадыткаан. Партия бүрүзүнүң эрге-амыы оорган хөөрулбас болуп турар шимчээшкининиң ниити херээ дээш коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сырый каттыжыышкынынче, чаңгыс эпче угланыышкынының күштелип турарын Чөвүлел хуралдың бүгү чорудулгазы көргүсинен. Ол угланыышкынны хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга Чөвүлел хуралды белеткеп болгаш чорудуп турганының аргалары идигни берген, ол аргалар Бояа айтырыгларны хостуг, демократтыг ёзуга чугаалажып көөру-биле, документилерни коллективтиг амылдап кылырыбиле, калбак ажыт-чажыт чөк чөрүк-биле, ёзулуг-ла эш-хүүзүнүң дөк эргелиг кады ажылдажылгазы-биле тодаргайлаттынып турган.

Чөвүлел хуралга хүлээп алдынган документилер делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы эчис соруулгаларынга болгаш херегледерингe, империализмге удур, улустарның национал болгаш социал хостелгазы дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиседи күштелдиреринин соруулгаларынга бүрүн таарыш турар.

Чөвүлел хуралдың документилеринде, өөң киржикчилеринiң чугааларында коммунистиг шимчээшкининиң улуг дурзулгазы тыныттынген, делегейниң амгы хөгжүлдезин ханызы-биле сайгарган, марксисчи-ленинчи теорияга чугула салыышкын оларда бар болуп турар.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алганы «Амгы үе-чадада империализмге удур демиседдиң соруулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериң чаңгыс эви» деп документ эң чугула ужур-дузазыг болуп турар. Делегей хөгжүлдезиниң кол шугумун амдаа революциинын болгаш социализминиң, тайбыңның болгаш национал-хостелгалыг шимчээшкининиң күштери тодарадып турар дээр маргыш чөк фактыны документиде демдеглээн. Империализмге удур бүгү демиседи чаа, улам бедик дөңнелге кодуреринiң оруктарын, бүгү делегейде калбак улус массаларның хөделиишкиннерiнiң чаңгыс эптиг болуурун практика ыыырынга организастаарының оруктарын ол документиде онзалап демдеглээн.

Делегей хөгжүлдезиниң, империализминиң агрессчи политиказының утка-шынарының болгаш болдунуп болгу дег уруштарының марксисчи-ленинчи анализинiң империализмге удур чаңгыс аай хөделиишкиннерiнiң тодаргай туружу-биле документиде сырый хөлбаштырган. Ол болза амгы үе-чаданың үш кол револючуу күштериниң—социализминiң делегей системазының, делегейниң ажылчын аңгызының, национал-хостелгалыг шимчээшкининiң сырый каттыжыышкынының дээш демиседи улам-на тодаргай соруулгалыг болдурар арганы берип турар.

Бүгү делегейниң антиимпериалистиг, революстуг шимчээшкининiң чөлөнгинии социалистиг система болур дээрзин Чөвүлел хурал база катап бадыткаан. Социалистиг системаның болгаш ооң сырый каттыжыышкынының улам ыңайгы чедиишкиннериндеn, чаа ниитилеп тургузуунда бар болуп турар бүгү аргаларны эрге-чагыргада турар партияларның канчаар ажыглаарындан эрги делегейге удур чаа делегейниң чедиишкининг демисели шиитпирлиг чергези-биле хамаарыжыр. Социализминiң делегей системазын быжыглаар дугайында сагыш салыышкын дээрге-ле ооң-биле кады делегейниң революсчу чорудулгазын хөгжүдер дугайында, империализмге удур баттуг демисеминiң дугайында сагыш салыр дээни ол-дур.

Социалистиг системаның сырый каттыжыышкынының хөрээнде кол угланыышкын болза, социалистиг интернационализминиң принциптерин чайгылыш чонна боттандырары, социалистиг күрүнелерниң национал болгаш интернационалчы соруулгаларын шын дууштурери, бот-бодунга ану-дуңма дузалажыны болгаш бот-бодунга деткимчени хөгжүдери болур деп, чүвени Чөвүлел хурал бадыткаан. Чөвүлел хурал социализмни намгалаары — коммунистиниң интернационалчы хүлээлгези болуурун онза чугулалап медеглээн.

Чөвүлел хурал революстуг демиседдиң амгы үе-чадазында-даа кол шимчедиичи болгаш мобилизакчы күш болур ажылчын ажгынның роюн онзалап демдеглээн. Капиталчын чурттарда күш-ажылчы тараачыннарның, зепшилгелиг интеллигенциянның, аныяктарның революсчу улуг аргаларын, демократтыг, антиимпериалистиг бүгү шимчээшкининiң ужур-дузазын, Азиянын, Африканың болгаш Латин Американың улустарының национал-хостелгалыг шимчээшкининiң делегейниң революстуг чорудулгазынга өзуп турар роюн Чөвүлел хурал демдеглээн.

Империализмге удур, тайбың дээш демисел коммунистиг болгаш ажылчын партияларга ажылчын ажгынның эчис соруулгалары дээш демиседдеn, социал система болур капитализмге удур, боттарының чурттарынга социализминiң болгаш коммунизминiң тиилелгези дээш демиседдеn чарыыбас тудуш болурун Чөвүлел хурал онзалап демдеглээн.

«В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөнүң дугайында» Чөвүлел хуралдың хүлээп алган Кыйгырыы принципиалдыг ужур-дузалыг болуп турар. Ленинизмге коммунистиниң өскерииш чөк шынчызын документида бадыткаан, ооң делегейге бүгү-ниити ужур-дузазын демдеглээн. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининiң чаңгыс эвиниң идеологтуг үндезинин допчу хевир-биле илергейлээн. Кыйгырыг ленинчи юбилейни ленинизминiң идеяларын калбаа-биле пропагандаларынга амыглаарынче, массаларга коммунистиниң идеологтуг ажылын нүштелдиреринче коммунистиг болгаш ажылчын партияларны угландырып турар.

Чөвүлел хуралдың өске-даа документилериниң эң чугулазын СЭКП ТК-ның Пленуму демдеглеп турар. Ооң хүлээп алганы «Вьетнамга хамаарышпас чорук, хостелга болгаш тайбың!» деп Кыйгырыы коммунистиниң дайынчы пролетарлы эп-сеткил каттыштырылгазын, вьетнам улусту деткиири-биле хөделиишкиннерни моон соңгаар-даа нады боттандырарынга оларның шиитпирлиин бүгү делегейге көргүзүп турар.

«Тайбыңны намгалаарының Угуулгазы» коммунистиг шимчээшкининiң антимилитаристиг дайынчы чаңчылын үргүлчүлеп турар. Амгы үениң кол айтырыгларының бирээзиниң талазы-биле делегейниң коммунистиг шимчээшкининiң ниити туружун, делегейниң термоядролуг дайынын болдурбас дээш демисеге демократтыг болгаш тайбыңга ынанышылдыг эң калбак нүштерни каттыштырарынче угландырган турушту ол документиде айытнан.

Социализминiң туруштарын быжыглаарынче, империализмге удур, боттарының социал болгаш национал хостелгазы дээш демисежип турар улустарны бүгү хемчег-биле деткииринче, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чөк чоруун хандырарынче база термоядролуг дайынны болдурбазынче, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың дегүннээшкининың принциптерин бадыткап тургузарынче СЭКП-ниң, Совет күрүнениң угландырган политиказын Чөвүлел хуралдың документилеринге-даа база ол ышкаш ооң киржикчилериниң чугааларынга-даа калбаа-биле детиээнин Пленум чаагай нүүлел ханыышкыны-биле демдеглеп тур.

Тургустунуп келген чөрүлдээлерни ажып эрттеринче, коммунистиг шимчээшкининiң чаңгыс эвин быжыглаарынче марксисчи-ленинчи партияларның шугумунуң шынныын Чөвүлел хурал бадытнаан. Олче өрүк — империализмге удур кады хөделиишкиннер, ажы-дуңма партияларның аразында харылзаааларны болгаш хөлбаааларны бүгү хемчег-биле калбартыры партияларның теоретиктиг ажылын түңнээ байыдары, марксисчи-ленинчи теорияны намгалаары болгаш чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдери болуур.

Марксизм-ленинизминиң арыг чөрүү дээш, ревизионизмге, догматизмге, национализмге удур чайгыыш чөк демисея компартияларның хүрээлекин быжыглаарының, коммунистиниң интернационалчы сырый каттыжыышкынының, революстуг бүгү шимчээшкинге аларың авангардтыг роюн бедидериниң эргежок чугула чүүлү болуур дугайында Чөвүлел хуралдың түңнелиниң улуг ужур-дузалыг болганын СЭКП ТК-ның Пленуму санап тур.

ККП-ниң амгы удуртулгазының даштыкы политиктиг угланыышкыны, ооң чарылдырыкчы политиказы ажы-дуңма партияларның хөй нуруузуунуң талазындан шиитпирлиг өйтүү шавыышкынга таварыжып турарын Чөвүлел хуралга калбаргаң санал-онаалдарның созчулгазы көргүскен дээрзин СЭКП ТК-ның Пленуму демдеглеп тур.

Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң төлээлериниң чугаазынга тодаргайлаан турушту Пленум чаңгыс эп-сеткил-биле бадытнап тур. Кыдаттың амгы удуртукчуларының антиленинчи идейлиг айтырыгларынга удур, оларның чарылдырыкчы политиказынга болгаш улуг күрүнезирек даштыкы политиктиг угланыышкынынга удур СЭКП эптеш чөк демиседи чөрүдар. Коммунизмни тургузуп турар совет улустуң эрге-амыктарын кандыг-даа халдаашкыннардан намгалаары-биле партия бүгү чүвени ыылып. СЭКП ооң-биле нады совет болгаш ыыдат улустарның үндезин эрге-амыктарынң дүгжүп турарын бәрымдаалап турар. Кыдат улуска хамаарыштыр совет улустуң, Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга хамаарыштыр кыдат улуста база-ла чигзинииг чөп туруп турар майырадчы сетиил-сагышты намгалаар болгаш деткиири-биле СЭКП ооң соңгаар-даа ораладжыр.

Совет Эвилелиниң коммунистери болгаш амылчы чоннары делегейниң коммунистиг шимчээшкини-биле интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп база бистиң партиявыстың политиказын бүрүн деткип турарын Пленум демдеглеп тур.

Коммунистиг шимчээшкин бодунуң хөгжүлдезинде чамдык бергелер турзамен, антиимпериалистиг бүгү күштериниң дайынчы авангарды, амгы үениң эң күүлүг политиктиг күжүү болуур деп чүвени коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралы база катап көргүснен.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаадыры болза:

1. Чөвүлел хуралдың хүлээп алганы: «Амгы үе-чадада империализмге удур демиседдиң соруулгалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, антиимпериалистиг бүгү күштериң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви»; «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөнүң дугайында» Кыйгырыы; «Вьетнамга хамаарышпас чорук, хостелга болгаш тайбың!» деп Кыйгырыгны; «Тайбыңны намгалаарының Угуулгазы» деп документилерни чүүлдүг деп санаар.

2. Чөвүлел хуралдың түңнелдеринге даянышаан, марксизм-ленинизминиң болгаш пролетарлы интернационализминиң принципиалдыг үндезинниге делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынынче СЭКП-ниң чайгылыш чөк шугумун үргүлчүлээр, коммунистиг партияларбиле бүгү шугумнарга харылзаааларны бүгү хемчег-биле хөгжүдер, буржуаз идеологияга удур, марксисчи-ленинчи өөредигиниң арыг чөрүү дээш, барыын болгаш «чөөн» ревизионизмге база национализмге удур демиседи чөрүдар.

3. СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг шугумун чүүлдүг деп санап тур. ССРЭ-ниң даштыкы политиказы антиимпериалистиг күштерниң ниити демиселинге, социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының күчүзүн болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга чугула роньду ойнап турар болгаш моон соңгаар-даа ойнап, империализминиң агрессчи планнарын үзе шаварының, тайбыңны намгалаарының болгаш янзы-бүрү ниитилеп тургузуглуг күрүнелерниң тайбың дегүннээшкининың принциптерин бадытнаарының, улустарның хостелгалыг демиселин детиээнин Пленум чаагай нүүлел ханыышкыны-биле демдеглеп тур.

4. Экономиктиг, эртем-техниктиг чедиишкиннер болгаш өран намгалаының быжыглыышкыны ССРЭ-де коммунизм тургузуушкунунга, антиимпериалистиг демисеге болгаш революстуг чорудулганы калбартырынга онза чугула ужур-дузалыг болуурун барымдаалаш, СЭКП ТК-ның Пленуму күрүне планнарын болгаш бөө чылдың онаалгаларын күүседирин хандырарынче, эртемниң, культураның болгаш ураң чүүлдүг талазынга чаа-чаа бедиктерни чаалап алырынче партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының онза ниитээнгейин угландырып тур. Будурулгенинг ажыктыг чорууң бедиреринче, эртем-техниктиг депшилгени дургедедиринче, күш-ажылдың будурулгенинг өстүреринче, будурулге күчүлеринi эң дүргем ажыглаал киирерinче болгаш эң эки ажыглаарынче, бар турар курлавырларны будурулгеге улуу-биле хаара тудуп киирерinче будурулге коллективтериниң, тудугларның, совхозтарның, колхозтарның күжениишкиннерин мөөкүзээн турар ужурлуг.

5. Делегей Чөвүлел хуралының түңнелдери-биле хөлбаштыр идеология ажылын нүштелдирери эң чугула соруулга болуур. Партия организациялары парлааганы, радиону, телевидениени, лекцияларны болгаш өске-даа хевирлерни калбаабиле ажыглап турган. Чөвүлел хуралдың түңнелдерин болгаш ооң хүлээп алган документилерин пропагандалаар талазы-биле идепкейлиг ажылды калбартыры эргежок чугула.

6. Совет патриетизмниң ёзузунга, социалистиг чурттарның улустары-биле, социал болгаш национал хостелгага дээш, демократия, тайбың болгаш социализм дээш демисежип турар бүгү улустар-биле найыралдың, ажы-дуңмалыышкы көрүктүм болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының ёзузунга бистиң улузувусту кижизидеринче угланган СЭКПниң шугумунуң өскерлиш чогун Пленум бадытнап тур. Бодунуң партиязы болгаш Төрээн чурту дээш чоргааралдың ёзузу, оларны чечентелдиреринге бүгү күжүн бээрде белеңи.

ССРЭ-де коммунизм тургузуушкунунуң интернационалчы ужур-дузазын ханызы-биле биилири—бо үениң байдалдарында совет хамаатының бө-ла бүгү шинчи-шынналары өнза чугула боөп турар.

7. Чөвүлел хуралдың түңнелдериндеn үнүп кээп турар чугула чүүлдериниң бирээзи болза бо үениң айтырыгларын, делегейниң революстуг шимчээшкининиң ниити дурум ёзугаар болуур болгаш онзагай чүүлдерин теория талазы-биле ханы ниитилештирип түңнээр, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң империализмге удур демиседдиң эң чугула теоретиктиг айтырыгларын амылдап кылыр талазы-биле эртем амылын бүгү хемчег-биле хөгжүдери болуур, ол соруулга-биле делегейниң теоретиктиг конференцияларын болгаш семинарларын чөрүдарын калбаа-биле практикалаары чугула.

8. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдерин партияның республиканың, край, область, округ, хоорай, район организацияларының актывиниң хуралдарынга, партия эге организацияларының хуралдарынга чугаалажыр. Чөвүлел хуралдың материалдарын коммунистерниң ханызы-биле өөренирин организастаавр.

Чаа ниитилеп тургузуушкунунга Совет Эвилелиниң чедиишкиннериниң кайгамчык улуг ужур-дузазын барымдаалаш, СЭКП ТК коммунистиг тургузуушкунунуң улуг чаагай планнарын боттандырарын дээш, бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыры дээш улам чүткүлдүг ажылдаарынче бүгү партия организацияларын, бүгү коммунистерни, бүгү совет улусту кыйгырып тур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Малга четчир чемнерни белеткээр

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал чемнерин ажаан алырынга белеткелдиң база чемнерни белеткеп турарында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көргеш, эртикен чылдарда хөй-хөй ажыл-агыйларга чемнер бүдүрериниң дериелө куду болган чорук ниитининң мал ажылын улам ыңай хөгжүдерин дыка шаптыктаан, малдың продуктулуун кудулаткан болгаш продукциининң бот-үнезин бедиткен деп, хураага демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, элээп хөй райкүүсөмнар болгаш районнарның көдээ ажыл-агый будурулге эргелелдери малдың чем-суурун быжыглаар талазы-биле колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга чогуур иелелде ам-даа салбайн, мал чемнери культураларның эң чаваас дүжүттерин алыр чорукбиле эптежип, сигеп кезер черлерини экижидер, хөй чылдыг үнүштер тараан культурлуг одарларны тургузар талазы-биле кошкак хемчеглер ап турар. Ооң түңнелинде мал чемнери белеткээрининг планы чыл бүрүде күүсеттинмейн келген, 1968 чылда колхозтар болгаш совхозтар сигеп кезер черлерини экижидерининг планын түгле 37,1 хуу күүсеткен, а бо чылда байдал база эвес.

1968—1969 чылдарның кыштаглаашкынының эезинде республиканың колхозтарын болгаш совхозтары бөдүүн чемнер-биле түгле 35,6 хуу (ооң иштинде сигеп 33,6 хуу), шыкыыг чемнер-биле 17,2 хуу, мал чемн тараа-биле 47,4 хуу хандыртынган турган. Оң болза ортумаа-биле чижекке алган бир баш малга түгле 4,9 центнер чемгериите единнираы болур, а хереглеп 16,5 центнер турган.

Шыналарны, сигеп шөлдерин, хөй болгаш чаңгыс чыдыг мал чемн культураларны барык суттарбайн турар. Ооң түңнелинде оларның продуктулуу эң чаваас болуп артышаан. Машина-мелиоративтиг станцияларда болгаш ажыл-агыйларда бар турар шыналар сайгарлыг техниканы ажыглап турары багай.

Сигеп кезер машиналарның, пресс-подборщиктерниң, силос комбайнарының болгаш өске-даа техниканың септелгези дыка ооцум чоруп, холдуун сигеп ажаан алыр чеңсек-херекселдерин белеткевейн турар. Июнь 15-те байдал-биле алырга, республикада тракторнуң сигеп кезер машиналарының септелгези 56 хуу, трактор дырбаштарының — 62 хуу, пресс-подборщиктерниң—55 хуу, сараат салыкчыларының—51 хуу күүсеттингеп. Шыналарны, сигеп шөлдерин, хөй болгаш чаңгыс чыдыг мал чемн культураларны барык суттарбайн турар. Ооң түңнелинде оларның продуктулуу эң чаваас болуп артышаан. Машина-мелиоративтиг станцияларда болгаш ажыл-агыйларда бар турар шыналар сайгарлыг техниканы ажыглап турары багай.

Сигеп кезер машиналарның, пресс-подборщиктерниң, силос комбайнарының болгаш өске-даа техниканың септелгези дыка ооцум чоруп, холдуун сигеп ажаан алыр чеңсек-херекселдерин белеткевейн турар. Июнь 15-те байдал-биле алырга, республикада тракторнуң сигеп кезер машиналарының септелгези 56 хуу, трактор дырбаштарының — 62 хуу, пресс-подборщиктерниң—55 хуу, сараат салыкчыларының—51 хуу күүсеттингеп. Шыналарны, сигеп шөлдерин, хөй болгаш чаңгыс чыдыг мал чемн культураларны барык суттарбайн турар. Ооң түңнелинде оларның продуктулуу эң чаваас болуп артышаан. Машина-мелиоративтиг станцияларда болгаш ажыл-агыйларда бар турар шыналар сайгарлыг техниканы ажыглап турары багай.

Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга бо бүгү четчестерни демдеглээш, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, райкүүсөмнарның, көдээ ажыл-агый будурулге эргелелдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның эң чугула ажыл-агый, политиктиг соруулгаларының бирээзи болза, 1969 чылда малдың бөдүүн, шыктыг болгаш концентрат чемнерин бүдүрүлгенинг белеткээрининг планнарын ажыл-агый бүрүзү чугаажок күүсеттир, ниитининг бүгү малын чемнер-биле бүрүн хандырарын болуур деп айытнаан.

Көдээ ажыл-агый министерствозунга, райкүүсөмнарга, «Сельхозтехниканың» салбырларының, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш өскедаа чергелерге хол кадырыларыбиле сигеп белеткевейн чорудар:

тракторлу ажыглаары-биле чергелештир аътты сигеп кезер машиналарын болгаш аът-биле сигеп белерин калбаа-биле ажыттаар. Сигеп шөлдерин камгалаарының хемчеглерин алыр, кезер сигеннерге мал одарларын канчаа-даа болдурбас;

колхоз, совхоз бүрүзүнге мал чемнериниң белеткелиниң чезинде четчир санныг механизастаттынган бригадаларны, звеноларны тургузаар, оларны кадрлар-биле четчеткээр, оларга техниканы, транспортту быжыглаар, мал чемнериниң белеткелиниң талазы-биле тодаргай онаалдаларны бээр, чемнер белеткээринiң планын долдур болгаш ажыр күүсеткенин хаан ооң шынарын барымдаалавышпаан, материал талазы-биле деткиир хемчеглерин тургузар;

малчыннарны, үстүүн классетарның оореникчилерин, хоорайларның, суурларның ажылчын, албан-хаанчыларын мал чемнериниң белеткелиниң калбаа-биле хаара тудар;

бо чылын мал чемнерин бүдүрериниң болгаш белеткен алырының планын эки шынарлыг күүсеткир дээш колхозтар даргаларының, совхозтар директорларының болгаш түскай эртемнигленiң ботхарыысалгаазын бедидер;

сигеп, силос белеткелиниң эң кыска хуусаларда бедик шынарлыг чорудар хээш, мал чемнерин белеткээр ажылдарын чорун турарын, техниканың ажыглалын хүн бүрүнүң контролюнга алыр. Сигеп ажаан алымшкымын чорудазары-биле кады бөдүүн чемнерин мал ажылының фермаларынче, кыштагларже сөөртүрүн организастаавр;

колхозтарда, совхозтарда белеткеттингеп бүгү чемнерин учётка ап, мал чемнерин кадагаларын харыылаар түскай кижилерге ой-шаанда, бүрүн дужаарынче, чемнерин бүрүн кадагалаар талазы-биле чогуур хемчеглерин алырынче онза киичээнгейин салыр.

Колхозтарны, совхозтарны июль 1-ге чедир артык кезектер-биле хандырарын, бо чылдың фондузун ёзугаар кирген сигеп кезер машиналарны, дырбаштарны болгаш өскедаа чепсек техниканы Министрстиң станцизазындан колхозтарга, совхозтарга четчирип бээрин «Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкынынынга (эш Абрамовка) зааскан.

Сигеп кезилдээринде ажылдап турар кижилерни аъштем-биле эки хандырарын, салым, медицина хандырылгазын эки-жидерин, социалистиг чарыштыг калбартырын болгаш өске-даа хемчеглерин алырын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытнан.

ЭШТЕР Д. Б. БУЗУР-ООЛГА, Г. Ф. МАНАНКОВКА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЧОГААДЫКЧЫЗЫ БОЛГАШ САЙЫЗЫРАҢГАЙЖЫДЫКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Будурулге сайзыраңгайжыдарынче угланган, чогаадыкчы сайзыраңгайжыдыкчы ажыл-норуулга талазы-биле ачы-хавыралыг болганы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш сайзыраңгайжыдыкчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

Доржу Базырович БУЗУР-ООЛГА — «Тывакобальт» комбинаттың будурулге-техниктиг кандизинiң начальнигге;

Григорий Фёдорович МАНАНКОВКА — «Тыва даг-дүгү» фабрикаңың кол инженерге.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың июнь 27.

ЧОГААДЫКЧЫ ИШЧИЛЕРГЕ БЕДИК ШАННАЛДАР

Будурулге сайзыраңгайжыдарынче угланган, идепкейлиг болгаш үре-түңнеддиг чогаадыкчы сайзыраңгайжыдылга ажылын хөй чылдар дургузунда чорудуп келгенин дээш республиканың будурулге чергелериниң сайзыраңгайжыдылга кызыыр болук чогаадыкчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Хүндүлел бижиктер-биле шаннаан. Оларның арааныже Тываның автосептелге заводунуң слесарь-шыткакчызы В. И. Барков, «Тывакобальт» комбинаттың бус-биле ажылдаар электротевүүнүң пех начальнигни Н. Н. Зверков, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арылаашкын цехиниң начальнигни А. С. Курлинов, 1 дугаар «Тыва автооруктарга» АТБ-ниң кол механигни А. С. Шарыпов болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг транспортунуң цехиниң электрослесарь О. М. Шелковенко олар бар.

Чадаананың амндырал хандырылга цеги ай планын чыл эгезинден бээр үргүлчү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: цехтиң мурнакчыларының бирээзи коммунист Д. Анчаа.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КОММУНИЗМ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНЫҢ

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болган Чөвүлел хуралының документилерин евреңип көргеш, чугаалашпышаан, ооң үре-түңнелдеринге сеткил ханганын илередип, бистиң Коммунистиг партиявыстың ол Чөвүлел хуралга тодаргай, чайгылыш чок туружун, ооң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткилдиг, чаябыштыы-биле түүлдүг деп санап турар. ССРЭ-ге коммунизм тургузарынче, бүгү делегейге тайбыңның, социализмниң херээн бымыглаарынче угланган ол партияның иштики, даштыкы политиказын бүгү улустуң бүрүнү-биле дэтиксни чурттуң бүгү булуңнарындан «Правданың» редакциязынга шуужуп келип турар чугааларда, резолюцияларда, телеграммаларда чайыннадыр илергейлеттинген.

СЭКП-ниң ленинчи политиказын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын делегейниң коммунистиг, ажылчын, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң миллион-миллион демисеячилериниң ханызы-биле билип, бодии-биле үнелеп турарынга чоргаарланыр эргелиг бис. Оны Чөвүлел хуралдың документилеринде, ооң киржикчилериниң чугааларында база илереткен.

Бистиң Коммунистиг партиявыс делегейге бедик алдар-хүндүлүг. Улус массазарының революшчу демиселиин болгаш тургузукчу күш-ажылын, оларның чогаадыкчы ажыл-ишин удуртурунга ооң чедип алган кайгамчык улуг дуржулгазы делегей коммунизминиң хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг. Ол дуржулга чаа ниитилелди тургузарынга, социализмниң төөгүлүг тиилелгелерин чаалап алырынга марксисчи-ленинчи партияның шиитпирлиг ролюн бүзүрелдиг норгүзүп турар. Чаа тургузугнуң берип турар кайгамчык улуг аргаларын ажыглаары удуртулганы эзлеп турар коммунистиг, ажылчын партиялардан, социалистиг хөгжүлдениң чугула айтырыгларын оларның марксисчи-ленинчи үзү-биле шиитпирлеп билиринден хамыкты шурнай хамааржыр деп, ол дуржулганы, социалистиг чурттарның ажы-дүңма еске-даа партияларының практиказын барымдаалааш, Чөвүлел хурал түңнел кылган.

Бистиң партиявыс бүгү социалистиг ниитилелдиң удуртукчу күчү, ооң түлчуушкуннарга шылгаттынган, маңнаттынган авангарды болуп турар. Бистиң партиявыс улустуң кызыгаар чок бүзүрелин эдилеп келген, чүге дээрге эң кайбак ажылчы массалар-биле чарылбас харылзаалыг, оларның амыдырал эрге-амыктарын илергейлеп турар, чүге дээрге бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга марксисчи-ленинчи улуг өөредилгеден даянып, совет кижилериниң бүгү тургузукчу ажылын чугула ужур-дузалыг деп үнелевишаан, ону бүзүрелдиг баштап турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң хевирээниң калбарганы болгаш сорулгаларының нарыыдаамы-биле чергелештир бистиң улузувустуң амыдыралынга медерелдиг, организакчы авангардтың ужур-дузазы улам улгадып турар. Делегей Чөвүлел хуралынга Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «партияның удуртукчу ролю улгадырга, чуртта болуп турар бүгү үүлдерге, Совет күрүнениң амгы болгаш келир үезинге ооң харыысалгазы күштелип турар».

Партия сөөлгү чылдарда улам бымыкан, ооң ажыл-чорудулгазының бүгү арга, хевирлери эжиижээн. Партия ажылын сайзырагаймыдары демократтыг централизмниң принцивин ылап сагыырындан, партия амыдыралының ленинчи чижек хевээлдерин хөгжүдери-биле чарылбас холбаалыг. Бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң аңаа хамаарыштыр ылаып турар болгаш кылган хөй ажылдары билдингир.

Партия бодунуң хүрээлеңин улам сырый каттыштырып, бымыглавышаан, бодунуң хүрээлеңинге ажылчы чоннарның мурнакчы төлээлекчилерин киирип ап турар. Ол ам барын 14 шилиён ажыг коммунистерни каттыштырып турар, оларның чартык мезиниидэн хөйү — ажылчыннар биле таваржыннар. Бистиң партиявыста коя чорни ооң аңгы мөзүзүнге, совет ниитилелдиң амыдыралынга ажылчын аңгының ролюнге болгаш эзээр туружунга, коммунизм дээш демисеилге бүрүн дүүштүр ажылчыннар эзлеп турар. Бистиң партиявыс ынчангаш иүштүг.

Партияның удуртулгазы — коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга, социалистиг ниитилел харылзаалардың хөгжүдүп, сайзыраңгаймыдарынга чаа-чаа чедишкиннерлиг болурунуң кол, шиитпирлиг үндезини. Бышкан, социалистиг ниитилелдиң аргаларын, артык күштерин — бистиң социал чаалап алышкынарывысты, кайгамчык улуг будурукчу күштеривисти, совет эртем, техниканың, культураның чедишкиннерин улуска амыктыг кылдыр улам четче ажыглаарын ол хандырар. Партияның программазында болгаш ооң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде төлевилеттинген оруунга, экономиканы модуреринии, эртем-техниктиг депшилгениг, ажылчы чоннарны улам чаагай амыдыралдыг болдурарының оруунга улуг

КОММУНИСТИҢ АДЫНГА ТӨЛЕПТИГ БОЛУР

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛДАН

Коммунист деп адын кезээде бедик кадагалап чоруурун партия кежигүннеринден В. И. Ленин доктаамал негеп чораан. Ленинчи ол чагыгны канчаар күүседип чоруур бис? СЭКП Таңды райкомунуң пленумунга ол дугайын чугаалажып, СЭКП-нин Уставының негелделерин күүседири дээш партия организацияның база коммунист бүрүзүнүң харыысалгазының дугайында айтырыгны сайгарып көрген.

СЭКП райкомунуң бирги секретары М. М. Сухачёвтуң илеткелинге болгаш санал бергеннериң чугааларынга чогум-на ол дугайын онзалап демделген турган. Районнуң коммунистериниң чартык кезии көдээ ажыл-агый бүдүүргезинде ажылдап турар. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле олар хөй түүлдерни кылган. Часкы хову ажылдарын арткан чылдан эки чорудуп, тараа культураларын чажып тарырының планын ажыр күүсеткен.

Күрүнеге эът болгаш сүт садарының чартык чыл планы хуусаа бетинде күүсеттинген. Дуржулга станциязының, «Межегей», «Элегес» совхозтарының, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң ажыл-ишчилери онза эки ажылданнар. Бо чеднишкиннер аңаа-ла бүде бербээн, партия организацияларының чүткүлдүг, дайынчы ажылы-биле чедип алдынган. Бир чижек: «Межегей» совхозта хөй фермазының ажылы өскелерге үлегерлиг. Ында Б. Белекмаа удурткан партия бөлүүнде беш коммунист бар, олар малчыннарның коллективинге ёзулуг авангардчылар. Ажылга боттары үлегерлиг болгаш ылангыя хөйжулар О. Төкел-оол, О. Сырат эки коргүзүттерни чыл-чылы-биле чедип ап турар. Бо чылын 100 хойдан-на 115 хураганны олар камгалап алган. Нинтиин-биле бригадада ол сан июньда 106 болган. Бригаданың амыдыралында кандыг-даа чугула болуушкун партия бөлүүнүң кичээнгейинде турар, аңаа айтырыгларны дүрген, ажыл-херекчи шиитпирлээр.

Районда хөй коммунистер СЭКП-нин Уставында негелделерни ылавыллалыг күүседип турар. Дуржулга станциязының сураглыг хөйжулары О. Норбу чүс хойга онаалтыр 118, а О. Кашпык-Кара — 117 хураганны алган. «Коммунизминиң херели» колхозтан хойжу О. Маа-Суу биле М. Алдай-оол, «Революцияның чалбыыжында» механизаторлар аштер Тадыыпан, Кудрявцев оларны база демделээр херек.

Районда партияның эге организациялары коммунистерниң устав негелделерин канчаар күүседип турарын улаа-дараа сонуургап турар, маңаа холбашкан ажыл «Межегей», «Элегес» совхозтарда, «Тыва кобальт» комбинат тудуунда идепкейлиг. Чижээ, «Межегейнин» Кара-Булун болгаш Доора-Хадын салбырларында парторганизациялар кыйган ажылдарының дугайында отчёттарны чоннуң мурнунга бо-ла кыла бээр, оларга эки сүмелерни, келир үеде ажылды канчаар улам эжиидерин тодарадып ап турарлар.

Бо айтырыглар СЭКП райкомунуң ажылдакчыларының болгаш ооң бюро кежигүннериниң кичээнгейиниң төвүнде. Бо бүгү хемчеглер коммунистерниң идепкейин кодурер. Оларның барык 90 хуузу докладта база түр партийжи онаалталарыглар, оларның хөй нуруузу берген даалгаларын ак сеткилдиг күүседип турар. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» колхозта коммунист М. Содоматов улуг хүндүткелдиг. Ол — районнуң партия организациязының ревизия комиссиязының кежигүнү, колхозта улуучу контроль болуүнүң даргазы. «Элегес» совхозта коммунист Э. Самбуу бергелериниң мурнунга торлуш дивес, берген даалга бүрүзүн күүседир чанчылдыг.

Советтерниң депутаттары коммунистер аштер Чанзан-оол (Хову-Аксы), Төкел-оол («Межегей» совхоз), Кононенко (Балгазын), Ширяев («Элегес» совхоз) болгаш өскелерде ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип, коммунистиг чаагай адын бедик тудуп, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш кызымак ажылдап турар дээрзин пленумга хөйүнде чугаалаан. Он-он коммунистер массаже биилиглерин илеткелдерни оларның ортузунга кылып, политчырыдышкынның четкизин удуртуп турарлар.

Коммунист бүрүзү ол адын бедик кадагалаар, сөс кырынга эвес, а ажыл-херекке массаның авангарды болур ролюн бедидер талазы-биле четпестер бар дээрзин пленумга демделээн. Сөөлгү бүдүн чартык чыл иштинде партийжи чуруумну үрээни дээш 21 коммуниске хамаарыштыр хемчег хүлээткен.

Чамдык коммунистер партия организациязының контролюндан үнүп, кара-туразында ажылай бергеш, ыңдыг байдалдарга таваржы бергилээр. Чижээ, «Элегес» совхозта И. Казанив партия кежигүнүнге кандидат кылдыр кирип алгаш, партия организациязының талазындан кичээнгейлиг сагыш салбаанындан, бодунуң амыдыралынга-даа ооң-биле холбаштыр улуг өскерлиишкин болганын сеткивейн баргаш, «чүнү-даа канчан чорзумза турам» кылдыр боданы берген. 10 ай болган соонда, мораль талазы-биле будулган дээш, партия организациязы ону партия кежигүнүнге кандидаттан үндүрер ужурга таварышкан. Дуржулга станциязында турган коммунист Дежнев харын-даа партийжи даалгалар күүседириниден шуут ойталаан, ажылын каггаш, партия үчёдүнден ушта бижидип албайн чоруй барган. Ында партийжи контрольдуң кошкаа илереп турар-дыр.

Чамдык удуртукчу коммунистерде-даа партия чурумун үрээр, даалгаларны четче күүсетпес үүлдер бар. «Межегей» совхозтуң кол агроному коммунист эш Бондаренко кезээ Советтиң депутады хиреэзинде-ле, ооң ажылынга киришпес. Депутат хүлээлгелеринге «Коммунизминиң херели» колхозтуң даргазы эш Благинин, «Революцияның чалбыыжының» даргазы эш Чихачев олар база ыңдыглар. «Тиилелге» совхозтуң парткому хөй арагалап, барык-ла ажыл кылбайн турган эш Сүдер-оолду ажылчын комитединиң даргазындан халаар ужурга таварышкан.

Ленинчи партияның ат-алдарын бүжартаып турарларга хамаарыштыр эътеш чок болуруп партияның Уставы негеп турар.

Ында турбуже, эштеринин кылган ышкындырыгларын «эскербес» оралажышкынар бар. Чижээ, «Межегей» совхозта коммунист эш Харченко үргүлчү арагалап, амыдыралга таарышпас үүлдер кылып турган, ынчаарга партия хуралынга коммунистерниң кайызы-даа партияның мурнунга ооң багай үүлгедиглерин шынгыы буруу шаппаан. Партияның сагылга-чурумун үрээр чорукту ынчаар көөр чорук уставчы негелделерни сагыырынга багай салларны чедирип турары чугаажок. Харын моон ужурунда чаңгыс олла кижи каш удаа-даа чурумну үрей бээр үүлдер тургулап келир.

Ажылчы чоннар коммунистерниң мөзү-шынарын оларның ажыл-херээнден, ажыл-чанындан көөрлер болгай. Моон ужурунда партийжи чурумнун нормаларындан бичиидээ бол хажыыр үүлдерни шиитпирлии-биле чайладыр ужурлуг, чүге дээрге бичии үүреден улуг кем-бүрүү үнүп болур. Чамдык партия организацияларының бо талазы-биле ажылында четпестер ам-даа бар. «Россия» совхозтуң кол мал эмчизи коммунист эш Меркушев база-ла үргүлчү арагалап турда, олче кым-даа сагыш салбаан. Түннелинде, ол бодунуң бажыңына өөрү-биле арагалаашкын организастаан, оларның аразынга аар кем-херек үүлгеткен кижи бар турган, а демги коммунист ону шуут эскербейн барган. Коллективтиң иштинге сагылга-чурумну сандарадып, малга когараар таварылганы болдуруп турган үүлдер ол ажылагыйга база турган.

Бодунуң коммунист бедик адын бужартаып турар ыңдыг кижилер партияның үрээлеминге турбас ужуруг дээрзин партияның XXII съездизинге негээн. Ында турбуже, партияның чамдык организациялары, ылангыя «Россия» совхозта партком (секретары эш Понкратов) ол негелделер талазы-биле шиитпирлиг эвес болуп турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгалары партия организацияларының мурнунга улам-на улуг негелделерни салып турар, ынчангаш коммунист бүрүзү албан дужаалы, кандыг ажылда турары хамаан чокка коллективтиң амыдыралынга бодунуң ролюн көзүрүп, каяа-даа, кажан-даа бүгү чүвеге үлегерлиг болур болза, чүгле ынчаарда чедишкиннинг болуп шыдаар.

Пленум районда политинформацияның чоруп турарының дугайында айтырыгны көргеш, ол талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган.

Х. ОЙДУП-ООЛ.

Кыргылда

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында хөй кыргылдаан түлүктээн. Салбырның тос коданда 2890 хою кыргыттынган, ооң 4,2 тонна дүктү кыргып алган. Үк ажылда 40 хире кижи хаара туттунган, оларның хөй кезии аныяктар. Хоочун кыргыкчы Бичии-Уруг Иргиттың мурнакчы арга-дүржулгазын өөренип, эки түнелди чедип ап турар аныяктар бар. Чижээ, Р. Улуг-Хаай, Л. Сарыг-оол, С. Кожуун-оол олар кыргылданың эгезинден бээр түс-түзүпде 122 чедир хойну кыргып, 160—185 кг дүктү алганнар.

Малчыннар Мөңге Салчак биле Сүгелдей Салчак бир хойга онаалтыр 1800—2100 грамм дүктү алган.

Салбырда партия, комсомол организациялары «Чымчак алдынны» чидириг чок ажаап адыр талазы-биле эзлээн ажылдарны кылган. Кыргылдага үзүктелишкинниң болдурбазы-биле кадарчыларның хоюн пункт чанынга чедирип кээриниң графигин тургускан. Кыргыкчылар аразында социалистиг чарышты калбартыр, политинформация болгаш еске-даа агитас-массалыг ажылдарны чорудуп турар. Дүктү чидириг чок алыр, күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидер сорулга-биле «Комсомолчу прожекторну» болгаш агитхуудусту ой-шаанда үндүрүп, чедер-четпестерни илередип турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
Бай-Тайга район.

—●—

Түлүктелде

«Элегес» совхоз күрүнеге эът, дүк дужаар планын чылдың-на ажыр күүседип келген. Бо чылын кыргылданы озалдап эгелезе-даа, ол ажыл шалыпкын, организастыг чоруп турар.

Совхозтуң топ пунктузунда белеткел эки, дуржулгалыг кыргыкчыларны, ажылчынарны хаара туткан. 19 чыл иштинде кыргылда пунктузун эргелекчилеп келген, ол талазы-биле хөй чыл ажыл дуржулгалыг М. Погавицын ажылды ак сеткилдиг боттандырып турар. Оң ышкаш механик А. Бухтуев, септекчи А. Кузнецов оларны база мактаар.

Совхоз 27 муң хойну кыргыыр. Кыргылда июнь 18-те эгелээн. 41 электри хачылыг агрегат, 10 ажыг хол хачыны ажылдап турар. Баштайгы хүнде Каък бригадазының хойжузу Т. Күржептиң 712 хоюн кыргаан, бир хойдан-на 2,8 кг дүктү ап турар.

Х. КҮҮЛАР.
Таңды район.

ХАЙНЫККАН АЖЫЛ

Мал ажылдыг «Кара-Хөл» колхозтуң кыргылда пунктузу Тапсы-Аксы суурда туруп турар. Аңаа хөй кыргыдаанын июнь 18-те эгелээн. Ында шупту 28 кижи электриглиг хачылар-биле хөй кыргып, доктаамал ажылдап турар. Оларның хөй кезии хоочун кыргыкчылар. Бо үүнге чедир аңаа 3576 баш хөй кыргыттынган болгаш ооң 3769 кг дүк алдынган.

Хойжулар Күжүгет Манчын-оол, Сергей Күжүгет, Хертек Кваадыр болгаш Күжүгет Шангыш-оол оларның кодан хойларынлап ап-не хөй дүк алдынган.

Электриглиг хачылар-биле чергелештир, хол хачының ажыг-заарын база организастаан. Хоочун кыргыкчылар И. Хертек, Х. Доклаң, И. Дарыймаа, К. Кара-кыс олар мурнакчы ажылдап, хөй кыргылдазынга улуг-нормазын хүн бүрү ажыр күүседип турарлар.

Хөй кыргыкчыларының хандырылгазын эки организастаан. Кыргыкчылар столоваядан чемненип турар. Хөй кыргылдазын кыска хуусаада доозар дээш чарыш кыргыкчыларның оргузунда калбарган. Колхоз ам бээнн күрүнеге дүк дужаарының чартык чыл планын күүседиижкен.

Б. БАРБА.

ЭЖИМ БИЛЕ СЕНЕКТЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте болгаш Эжимде хөй кыргыыр пунктуларда ажыл бо хүннерде хайныышкынныг чорун турар. Чүгле Сенектиң кыргылда пунктузунда бээнн ам 62 кижи бар. Оларның кыргынга база ол хире кижи немежир. Аңаа июнь 23-ке чедир 5 тонна ажыг дүктү савалаан. Чамдык хойжулар хойдан ортумаа-биле 3 кг дүктү ап турар.

Эжимде пунктуга эмдыызында 482 баш хөй кыргыттынган, ооң 1161 кг дүктү алган. Ында 27 кыргыкчы бар.

Чаңгыс Сенек пунктузунга хүнде 1200—1500 чедир хойларны кыргып турар. Ажылдың темпизи бедик. Кыргыкчылар ол чугула ажылды кыска хуусаада доозар сорулганы салып алган, аразында чарыштыг ажылдап турар.

О. ТАВАА.

ХОЙЖУ ДЕПУТАТТЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Э. Серин-оол Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозка чеди чыл улаштыр кадарчылап келген. Кызымак малчынның көргүзүттеги чыл бүрүде улам-на эжиижи турар. Ылангыя бо чыл аңаа онза өөрүнчүт болган. Берге кыштан хойларын мөңге ажыргаш, чүс хойга онаалтыр чүс хураганны мөңге доруктурган. Хөй бүрүзүнден 2,3 кг дүктү кыргып алган.

Мурнакчы малчынны чаңгыс чер чурттуглары район Советинин депутадынга соңгаан. Оң ам соңгукчуларының идегелии шынзыдып турар.

М. ТАРЫН-БАЗЫР.

ЫРАК ӨДҮГЕНДЕ

Бараан Хүреңович Балбырның өскен-төрээн чүрту бууруя Өдүген. Ол бежен чылдар дургузунда оон өскээр кайнаар-даа барбаан. Балбырның кол ажылы ийи азырап өстүрери. 1949 чылда Тожуга «Совет Тыва» колхоз организастаттынганда, Бараан Хүреңович 107 баш ивини кадарары-биле хүзээп алган. Оон бээр-ле ынак ажылындан чарызбаан. Чээрби чыл дургузунда оң ивилерни Балбыр 4 муң баш чедир өстүрген. Ам «Тоора-Хем» совхозтуң ивилерин Балбыр Өдүгенде кадарып турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Алдын дүргектер

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында төп кыргылда пунктузун көрүштүр шимеп хаастаан, ында ажыл хайнышкынныг улажып турар. Кыргылдага белеткел ажылын баш бурунгаар эки организастаан, планны чогаатказ, ону партбюрога активтиң киржилгеши-биле бадылаан. Ийи эзлчег-биле ажылдаар 72 кыргыкчы, оон ынай чапкычы, септекчи, дүктү шарыыр, хлааттаар, сорттаар кижилер шупту ажылдап турар. Пунктунуң эргелекчизи коммунист О. Хоовур-оол ажыл-херекти эки башнарып турар.

Салбыр ниитизи-биле 19090 хойну кыргыыр ажылдың графигин тургускан. Баштайгы эзлчегде О. Самбыл-Норбунуң хоюн кыргаан. Совхозтуң эртекен чылгы тиилекчи кыргыкчылары М. Чылбаадай, Т. Монгуш, М. Камбы олар бо чылын база эки ажылдап турар.

Хойну шын кыргыырының талазы-биле кыргыкчылар семинарын эрттирген. Партбюронуң болгаш көдээ Совет күүсөмомунуң кежигүннери кыргылда пунктузунга дежурныйлап, ажылды башкарып турар.

Кижилерниң ажылдаарынга тавармычаяр байдалды тургузган, ниити чемненилге чеже бар, поварлар амданныг чемни белеткеп турар. Кыргыкчы велерниң ургуларынга ясляни база организастаан.

1969 чылда салбыр күрүнеге 26 тонна дүк дужаар хүзээлелиг. Салбыр ол соруглазын чедишкиннинг күүседип шыдаар.

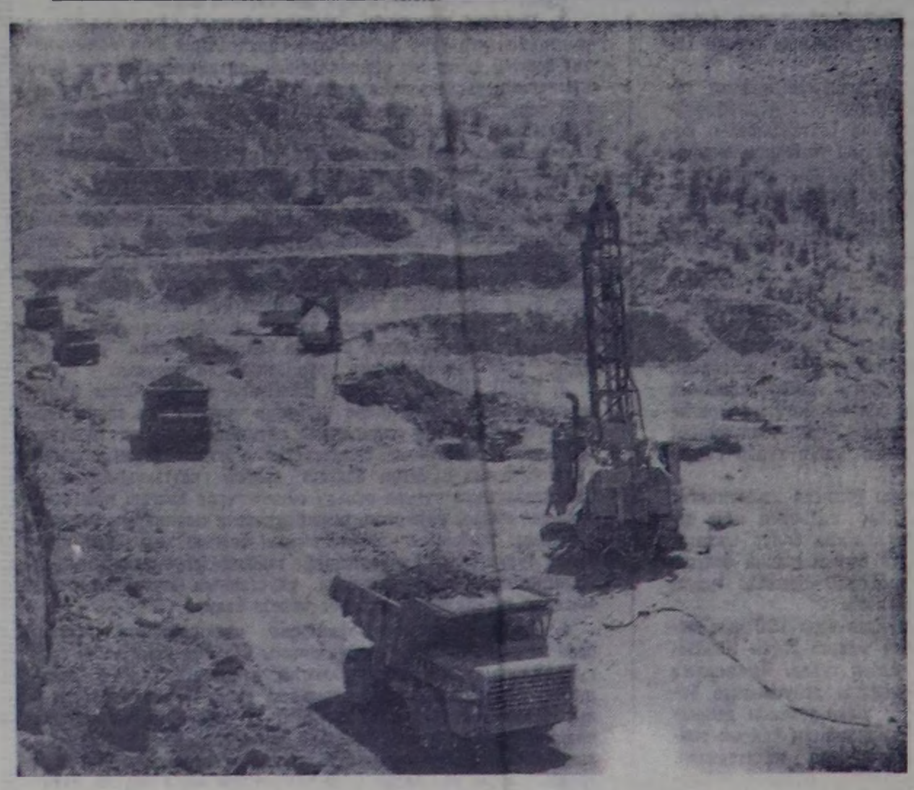
М. СҮНДУКАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

—⊙—

КЕЖЭЭ ХОЙЖУ

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң хойжузу С. Хайның 370 хураган кирер чаа кажаанны бо чазын бодунуң күжү-биле тудуп алган. Ол ам колхозтуң мурнакчы малчыны деп санадып турар. Чүс хойга онаалтыр 111 хураганны алган, бир хойдан-на 2,7 кг дүктү ам кыргып ап турар.

М. КОНГАР.

ГРУЗИН ССР. Мадноулин суурдан ыран эвесте Кзретула хөнниң машпалындан геологтар баритиң, коргулчуннуң, цинктиң, алдынның болгаш моңгуннуң байлакшыын черин тып алганнар. Ында ам руда болбаазырадыл г а з ы н ы ң улуг комбинады туттунуп турар. Ооң баштайгы эзлчээ ажылгалга 1972 чылда кирер.

Тудуг ажылдары ыңчылуг даг-транспорт дерилгези-биле хандыртынган. Ашык арга-биле чоруттунар амылдарның фронтузу улам-на кайбарып турар. Ол-ла үеде орунтар туттунуп, чурталганың хөй иэът бажыңнары өзүп үнүп турар. Улуг үр үе эртпээнде-ле Төрээн чурттуң картазынга база бир чаа хоорай тыптып келир.

ЧУРУКТА: Маднеулиниң байлактыг парьери.
В. МОРГУНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АВАНГАРДЫ

базын амгы беш чыл планы болган. Ам төлевилеттинип турар чаа беш чыл планы бистиң бурунгаарлаарывысты улам дүргедедир соруглалыг.

Социал-политика талазы-биле партия социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш Совет күрүнени быжыглаарының бирги чергениң ужур-дузазын үнелеп көрүп, улус массаларның чөгаадымчы идепкейжизин болгаш политиктиг медерелин бедидеп дугайында, совет патриотизмге, социалистиг интернационализмге болгаш чуртуның ёзулуг ээлери болур сагыш-сеткилге оларны кижизидер дугайында сагыш салыышкынын доктаамал салып турар.

Коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа тиилелгелерже ажылчы чоннарны мобилизаставышаан, ленинчи партия Совет Эвилелиниң улустарының мурнунга бодунуң бедик хүлээлгезин болгаш бүгү делегейниң ажылчын аңгызының мурнунга бодунуң интернационалчы хүлээлгезин төлептиг күүседип турар. Совет чурттуң күчүзү бистиң чедиишкиннеривистен хамааржып турар, социалистиг бүгү дем каттыштырыягазының база-ла биче эвес хире-чергезибиле хамааржып турар, делегейниң революстуг шимчээшкинин детиири, капиталдың чурттарында ажылчы чоннарга колониализмниң дарлалын ап сөгүпкөл дустарга чаа, социалистиг ниитилел туружугнуң үлегер-чижээнин күжү бистиң орга-дарывыстан база хамааржып турар деп чүвени партия барымдаалап турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, ооң башчы Төп Комитединиң пролетаржы интернационализмге бодунуң чайгыыш чөк шыңыызын бүгү күштүү-биле база катап бадыткаан.

Коммунистер болгаш бүгү совет кижилер бүзүреддик сетиил-сагыш-биле, төрүн кириишкин-биле Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин, ооң төөгүлүг документилерин хүлээп алган. Коммунизм тургузуучуларының хөй миллион массазы Ленинниң улуг партиязын долганда хүрээлеңин улам сырый каттыштырып, тайбың болгаш социал депшилге дээш, бүгү ниити төрелгетенниң келир чырыгыяыг үезин дээш демиселдиң ниити херээжие боттарының салыышкынын моон соңгаар-даа нөвүдедирин быжыг шиитпирлер-биле илергейлеп турарлар.

(«ПРАВДАНЫҢ» ИЮНЬ 26-ДА МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Кижи болгаш ооң ажыл-херээ

УРУГЛАРЫН САНАП ЧЕТПЕС

— Баштайгы ужуражылга үезинде-ле бодунуң чаагай, кижизиг шынарлары-биле чүгле иелерин эвес, а бичии чаштарны бодунче хаара туда бээр элдептиг эмчилер турар. Бистиң ужурашкан эмчивис шынап-ла ындыг кижи чорду. Бо бичии киживис эмчи көргенде ыглаар, таптыг шинчидер эвес. Бөгүн дыка-ла өкі шинчидип алды — деп, райондан уруун эмчиледип келген угбайның арай кежээликтей өөрүшкүлүг келгенин утпаан мен.

— Кандыг эмчи-дир, угбай?

— Чазык-чаагайы ажок, ийи-чаңгыс тывалаар, хар-назыны 40 чаа-ла ажа берген. Бичии чаш кижини эргелеп, алаактыргаш, ойнаарактар тудускаш, ол аразында-ла шинчип кааптар чорду. Чаныгга баш-даа кижи орду ийин он. Оларның демги эмчиниң хүндүлээри-даа ажок. Лидия Ивановна дээш бир-ле чүве айтырып, сүмележип турар. Сөс билир болза, чүнү айтырып, сүмележип турарын билип алгай эртик. Ол-даа уруглар эмнелгезинин улуг эмчизи боор. Даарта база келинер дээн чүве. Дунмаанны чедиржип бээр сен аа — деп, угбам уламчылады.

Эртенинде угбамның кызын тудуп алгаш, хоорайның уруглар консультациязынга кады бардым. Ийиги каттыг үнер чаданы өрү ак халаттыг кижи үнүп орда угбам хөлзей берээн:

— Дүүнгү улуг эмчивис бо тур, дунмам.

— Болар-даа шынап-ла улуг эмчи болур ийин. Республиканың Калык камгалал министерстводунуң кол педиатры Лидия Ивановна Кабышева деп кижи-дир. Россия Федерациязының алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты бо чылын анаа тывыскан.

— Хөөкүйну, ындыг буянныг кижиге алдарлыг ат тывыспайн кымга тыпсыр боор, шынап-ла. Хөй-ле уругларга буянныг ачызын чедирген кижи-дир. Мындыг эмчиге бир дугаар ужурашканым ол. Чанарымда база катап кады киирер бис. «Уруумну шинчип, эмнеп каанынарга четтирдим» деп дамчыдар сен — деп, угбам диледи.

Бичии кызының аарын эмнедип алган угбамның дилээн күүседип, буянныг мергежилдиң чурттарында ажылчы чоннарга колониализмниң дарлалын ап сөгүпкөл дустарга чаа, социалистиг ниитилел туружугнуң үлегер-чижээнин күжү бистиң орга-дарывыстан база хамааржып турар деп чүвени партия барымдаалап турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, ооң башчы Төп Комитединиң пролетаржы интернационализмге бодунуң чайгыыш чөк шыңыызын бүгү күштүү-биле база катап бадыткаан.

Коммунистер болгаш бүгү совет кижилер бүзүреддик сетиил-сагыш-биле, төрүн кириишкин-биле Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин, ооң төөгүлүг документилерин хүлээп алган. Коммунизм тургузуучуларының хөй миллион массазы Ленинниң улуг партиязын долганда хүрээлеңин улам сырый каттыштырып, тайбың болгаш социал депшилге дээш, бүгү ниити төрелгетенниң келир чырыгыяыг үезин дээш демиселдиң ниити херээжие боттарының салыышкынын моон соңгаар-даа нөвүдедирин быжыг шиитпирлер-биле илергейлеп турарлар.

(«ПРАВДАНЫҢ» ИЮНЬ 26-ДА МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

— Ынчангаш уруглар эмчилиниң ажылы берге, онза харыысалгалыг. Бичии кижиниң организмин, онагай байдалдарын аарыгларның дугайын каны билбес болза, уруглар эмчизинге ажылдазы берге. Аарыгны соора танаап, өске эм берипсе каназарыл? А энне кол чүве бичии чаштарга ынак, кандыг-даа уругга бодунуң уруу-биле бир дүмей ээлдек, сагыш човангыр болур ужурлуг — деп, Лидия Ивановна чугаалады.

Алдарлыг эмчиниң бөгүн Бызылга, даарта Тоора-Хемге, ооң соонда Эрзинге-даа көрүп болур. Каяа-даа даарга кылыр ажылы, сагыш човаар чүвези чаңгыс — бистиң уругларывыстың кадыы, азе-кежиктиг чуртталгазы дээш демиселол.

Ол барган черинге-ле аныяк эмчилерни өредип, оларга арга-сүмезин берген, бичиилерни эмнээн чорду.

Лидия Ивановна Кабышева бо хире харыысалгалыг хүлээлгеде хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржир үезиктиг база тыл турар. Ол Калык камгалал министерстводунда партия организациязының секретарынга үш удаа сонгуткан, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң штаттан даңгар инструктору.

— А бодуңнаның уруглырынар кажыл, Лидия Ивановна? — деп сонгургадым.

— Чаңгыс болдуг бис. Ол сес классты дескан. Ынчалзажок, иени чаңгыс уруглуг деп бодаваан, уруглырымны санап четпес мен. Кадыын камгалап, бүгү илинмин чуртталгамны баран болдуруп чоруурум бүгү чаштар — маңнып, бистиң шупту үетүү. Оларның кадыы, ансыын кежин дээш чүнү-даа харыңнамайн турар бис — деп, ол түңнелинде чугаалады.

Ч. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Лидия Ивановна Кабышева.

делегей бо хүннерде

Польшаның Москвада делгелгези

Москвада ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң девискээринге «Польша Улус Республиканың 25 чылы» деп юбилейлиг үлетпүр делгелгези байырлалдыг байдалга ажыттынган. Бо болза улусчу Польшаның бодунун чуртундан хашкаар организастап келген делгелгелериниң эң улуу болуп турар. 27 мун дөрбелчин метр хире девискээрде барык 500 польша бүдүрүлгелер машиналарны, херигни, калбак хереглелдин барааннарын көргүзүп турар.

Бүгү-эвилел садыг палатазының Президиумунуң даргазы М. В. Нестеров делгелгенин организакчыларынга байыр чедирген.

Делгелгенин ажыдыышкынынга польша чазак төлөөлелериниң баштыны, ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Ярошевич, СЭБП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров чүве чугаалаан.

(СЭТА).

Түрүштарның чаңгыс аайы

ВЦСПС-тиң төлөөлери моол профэвилелдерниң Төп чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар найыралдың аян-чоруун кылып, июнь 10-дан 20-ге чедир Моол Арат Республикага чоруп турган. Совет профэвилелдериниң төлөөлекчилери чурттун янзы-бүрү хоорайларынга, үлетпүр бүдүрүлгелерге болгаш күрээл-агыйларга барган, моол профэвилелдерниң удуртукчу ажылдакчылары-биле найыралчы беседаларны кылган.

Амгы делегей байдалының, делегейниң профэвилел болгаш ажылчын шимчээшкининиң өйү келген бүгү айтырыгларының талазы-биле ийи чурттун профэвилел төптериниң үзел-бодалдарының болгаш туруштарының бүрүн чаңгыс аайы беседалар болгаш ужуражышкыннар чоруп турда база катап бадыткаттынган.

Кадыы хүлээп алган дыңнадыынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүлел хуралының түңнелдериниң күзелиниң хаңганың илергейлеп, революстуг антиимпериалистиг демиселге амгы үениң депшилгелиг бүгү күштериниң чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаарынга ол үнелиг салыышкын болган дээрзин демделээн.

Ийи чурттун профэвилел төптериниң төлөөлекчилери Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязын моон соңгаар-даа быжыглаарынга боттарының профэвилелдериниң болгаш ажылчы чоннарының шимчээшкинин илергейлээн. Олар акы-дүңма вьетнам улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын демделеп, араб чурттарга улур израиль агрессияны буруу шапкан, ГФР-ниң неонацисчи болгаш өжээнзирек бөлүктериниң политиказына улур депшилгелиг болгаш демократтыг бүгү күштернин демиселин боттарының бүрүн деткип турар дугайын медеглээн.

Чоокку чылдарда совет болгаш моол профэвилелдерниң аразында кады ажылдажылганы хөгжүдериниң планнарын беседалар чоруп турда база чугаалажып көргөн.

(СЭТА).

Сенаттың чугула доктаалы

ВАШИНГТОНДАН июнь 26-да СЭТА-ның корреспондентизи А. МЕЛИКЯН мынчалдыр дамчыткан:

АКШ-тың конгрезиниң сенады дүүн «Национал хүлээлгелер дугайында» доктаал үндүргеш, ону бадылаашкыннарның хөй кезиниң шиитпирлээнин ёзугаар чүүлдүг деп санаан. Ол доктаал даштыкыга дайын чорудулгаларынга чурттуң хоойлужудулга органының чөпсүнүүшкүнү чокка кириштирбезинче болгаш чеп-сектиг күштер-биле дуза чедирер дугайында даштыкы канык-даа күрүненин чазалга аазаашкынынар бербезинче АКШ-тың президентизин кыйгырган.

Ол доктаалды сенат кежигүннериниң 16 бадылаашкынынга удур 70 бадылаашкыны чүүлдүг деп санаан. Ынчалыг турбуже чурттун президентизи ону ыяап-ла күүседир ужурлуг доктаал деп санавас, чүгле дээди хоойлужудулга органының кежигүннериниң сагыш-бодалын илереткенинин барымчазы ол болур. Чүгле Вьетнамда дайынны күштелдирип турар үүлгедилгени хөй-хөй сенат кежигүннериниң буруу шаап турары эвес, харын Вьетнамда дайын үүлгедилгени ышкаш өске-даа авантюраларга киржир ужурга АКШ база катап таварыжы бээрийже деп айыыпсынган сагыш-сираашкын ол доктаалда илергейлеттинген.

«Национал хүлээлгелер дугайында» доктаалды сенаттың даштыкы херектер комиссиязының даргазы Фульбрайт энир чылын-на төлевилеп киирген. Ук доктаалга хамаарыштыр шыңгыы чугаалажышкынынар болгаш ажыт-чажыт кажарлаашкынынар ол үенин бүгү дүргүзүнде болуп келген. Ол доктаал «маңа хөлдарымны хүлүп алганзыг кылдыр» менээ шаптык болур апаар деп сылдаглаан, сөөлүг парлалга конференциязы болуп турда, президент Никсон аңаа ажыы-биле удурланган. Республиканчыларның сенатта баштынары ол доктаалды шоолуг ужур-дузаа чок кылдыр көргүзер оралдажышкынынарны база кылган.

Сенатты даштыкы политиканы хамаарыштыр чазактың баш бүрүнгаар алган хемчегленинге чүүлдүг деп, таңма хап берип олурар орган болдуруп алган турар чорукка сагышсыраан болалдарны хөй-хөй сенат кежигүннери чугаалаан. Ылаңгыя АКШ-тың даштыкы политиказы «америк улустуң эрге-шөлээзинге болгаш тайбың турарынга» кыжаныышкыны болган турар кылдыр сөөлүг 20 чыл дүргүзүнде боттанып келген болгай деп, сенат кежигүнү чугаалаан.

Италияның күрүне албан-хаакчыларының бүгү-ниити ажыл соксадыышкыны

РИМ (СЭТА). Италияда улуг ажыл соксадыышкыны база катап кыптыгып үнген: 250.000 күрүне албан-хаакчылары 48 шакта ажыл соксадыышкынын эгелээн. Янзы-бүрү министерстволарның, статистиканың төп институдунуң, социал-страхование албан черлериниң, каайлы болган өске-даа черлериниң ажылдакчылары ажыл неделязын кызырар болгаш албан черлериниң профэвилел эргелерин хүлээп көөр дугайында негелделерин хандырарынаң эргечагыргаларның ойталаанының чылдагаанында ажыл соксадыышкынын чарлаан.

Күрүне албан-хаачыларының боттарының негелделерин деткинри-биле чыскаалдары болгаш митингилери Италияның хөй хоорайларында өтеглээн. Сан министерстводунуң болгаш акша-мөңгүн министерстводунуң мун-чүн ажылдакчылары «Кожайларның чаза чок болзун!», «Күрүне аппарадының демократтыг реформазы дээш!», «Чаңгыс эпке тиилелге!» деп лозуннарбиле италия байысылалга чыскаалче үнген. Чыскаал хоорайның төвүнге шимчээшкинин каш шактарда сандаратка-кан.

ИКП-ниң Политбюрозу болгаш коммунистерниң парламент бөлүктериниң удуртулгазы медеглелди парлап үндүрген. Ол медеглелде илангыя чугаалааны: «Чуртка демократтыг күрүне аппарадын боттандырарынаң ойталаан чазак политиказының түңнелинде кризистиң шыңгыы байдалы тургустунган. «ИКП-ниң Политбюрозу болгаш парламент бөлүктериниң удуртулгазы амгы байдалда күрүне албан-хаакчыларның байдалының дугайында айтырыгны парламентиге чугаалажып көөрү эргежок чугула деп санап турар, чүге дээрге бо айтырыг чурттун демократтыг хөгжүлдезининң эң чугула социал айтырыы болуп турар».

ТБЧ-ниң юбилейлиг сессиязында

БЕРЛИН. (СЭТА). Июнь 26-да Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң юбилейлиг сессиязының киржикчилери тайбыңны камгалаар делегей шимчээшкининиң 20 чыл оюнга холбаштыр декларациязыны хүлээп алган.

Хүлээп алган декларациязынга Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели тайбың дээш хөделеп турар хөй санныг чаа организацияларның, бөлүктериниң болгаш шимчээшкиннериниң сөөлгү чылдарның дургузунда тыптып келтенинге байыр чедирген. Ындыг болза-даа тайбың күштериниң чедиишкиннери турзажок, тайбыңны камгалаар, империализмниң шаап халдаашкынынга удур хөделиишкиннерни каттыштырарының эргежок чугулазы бистиң хүннеривистегизи ышкаш, кажандаа ол хире болуп келбээн деп, декларацияда демделээн.

Чүгле тайбың дээш демиселге каттышкан улустар империализм болгаш дайын күштеринiң агрессчи үүлгедиишкиннеринге төнчүнү салыш шыдаар деп, декларацияда чугаалаан. Ындыг чаңгыс эпти чургузарынче орук болза, тайбың дээш хөделеп турар өң янзы-бүрү организацияларның болгаш бөлүктериниң кады ажылдажылгазы болгаш хөделиишкиннерни каттыштырары болур. Күжениишкиннеривисти каттыштырып алгаш, тайбыңны камгалап шыдаар болгаш камгалап алырдаа ужурлуг бис!

—⊙—

ТРАНСКОНТИНЕНТАЛЬ ХАРЫЛЗАА

ТОКИО. (СЭТА). Бо чылын япон хоорай Наозцу (Ниигата префектура) биле совет хоорай Находканың аразынга Япов далайның дүвү-биле шейген 800 километр узун дүрттүг чаа телефон-телеграф кабелиң идегелдиг ажылдап турар.

Европа-биле харылзаага кабельдиң шепелдезин июнь 24-те база чоруткан. Ол шепелде чедиишкинниг болган.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Ок-чемзек, аъш-чем болгаш эм аймаа чүдүрген коъштар хостаганың Улусчу чепсектиг күштериниң незектеринче хову оруктарын, джунглиниң көкпаларын таваып хүн бүрүде шуужуп чоруп турар. Мурнуу Вьетнамның патриот бүргүү — тараачын, ус-дарган, студент, дама хамаан чокка бодуңун төрээн чуртун америк агрессорлардан болгаш оларның Сайгонда чалчаларындан хостап алырының херээнге салымышкынын кинрер дээш оралдажып турар.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Бедик үнелел

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Национал фронтуунуң Төп Комитединиң Президиумуу коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының эрткенининг болгаш түңнелдериниң дугайын чугаалажып көргеш, ооң киллаң түңнелдериниле бүрүн чоппээрежип турарын илергейлээн. Ында парлап үндүрген документилерниң ёзугаар, Президиум Чөвүлел хуралга хүлээп алган документилерни бедик-биле үнелээн, чүге дээрге, ол документилер амгы делегейниң кол айтырыгларынга харыыны берип турар.

ЧССР-ниң Национал фронтузу антиимпериалистиг күштерниң программазынга катгыжып, Москвага Чөвүлел хуралдың түңнелдерин боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурар, пролетаржы интернационализмниң болгаш делегей эп-сеткил каттыштырылгазының принципилерин хөгжүдерипге бүгү чүвени кылыр деп, бодунда бактаган бүгү организацияларып кыйгырган.

—⊙—

Шабан-Дельмастың чазак программазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын премьер-министри Шабан-Дельмас чазак программазын Национал хуралга киирип, чаа француз чазактың даштыкы болгаш иштики политиказының кол угланышкыннарын онда тайылбырлаан.

Шабан-Дельмастың чугаалааны болза, «Франциянын даштыкы харылзаалары бир талазында, салгал барымдаалап, өске талазында, үзел-бодалдарының калбаа-биле тодаруттынып турар. Мээң бодалым-биле болза, Франциянын кол сагыш салыышкыны чаңгыс аай чорукка, дүшкүүргүг чорукту чавырылдырарынга болгаш делегей планынга кады ажылдажылгага ажыктыг кылдыр бодуңун ролюн ойнаар төлээде, хөделиишкиннерниң тодаргай хостуун хевээр арттырарында болур».

Франция «Совет Эвилели болгаш Чөөн таланың чурттары-биле кады ажылдажылганың политиказын улуттулга болдурар, ол политика экономиктиг план талазы-биле бодуңун үре-түңнелдерин берип, херек кырында политиктиг кады ажылдажылганың шинары болуп эгелеп турар болгаш» деп, премьер-министр демделээн.

Болувустуң эвилелдериниве-ке, ылаңгыя Сонгу-атлантика эвилелге болгаш АКШ-биле найыралга шынчы болуп артар бис деп, Шабан-Дельмас база чугаалаан. «Ниити рынокка» чаа кежигүннерни, ылаңгыя Англияны хүлээп алырынга хамаарыштыр капгыыл дээе, бо айтырыг чугаалажылганың кол чүүлү болур болгаш ниитижилге талазы-биле Франциянын эвилелчилери-биле баштай дугуржур ужурлуг деп, премьер-министр чугаалаан.

Чаңгыс эпти улам быжыглаарының үндезини

БЕРЛИН, июнь 26. (СЭТА). Германияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозу делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының түңнелдеринге байыр чедирген. Чөвүлел хуралга хүлээп алдыган «Амгы үеде империализмге удур демиселдиң соруглалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннеринiң чаңгыс эвин» документиниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин улам быжыглаарының, кижи төрелгетенниң өлүмнүг дайзыны — империализмге удур делегейниң бүгү ажылчы чоннарының дайынчы эвилелдин эң улуг хемчээлдин-биле калбартырының үндезинин тургузуп берип турар» деп, ГКП ТК-ның Политбюрозу бодуңун медеглелинде демделээн. АДН агентилелдиң корреспондентизи Дюссельдорфтан ынчалдыр дыңнаткан.

Чөвүлел хуралдың түңнелдерин ГКП ТК-ның Политбюрозу бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг чедиишкин деп үнелээн болгаш ГКП-ниң төлөөлериниң ол Чөвүлел хуралга ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп санаан.

Патриоттарның согуушкуну

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары шаап халдаашкынның хемчегленин үргулчулевиттаан, дайзынга дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг когаралды тавары-ыштырып турар.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, июнь 18-че дүнеэнде мурнуу-вьетнам патриоттар артиллериянга деткидип алгаш, Духхоа хоорайның чоогунда Лонган можуда чалча армияның 25-ни дивизиязының туружукче болгаш Хаунга шериг секторунче халдаан. Диңим халдаашкынның түңнелинде рота чалча солдаттарны узуткаан болгаш 4 шериг судноузун сут ийдүүче киирген.

Июнь 21 болгаш 23-те Конгум можуга дайынчы чоруулгаларының үезинде Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары шаап халдаашкынның хемчегленин үргулчулевиттаан, дайзынга дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг когаралды тавары-ыштырып турар.

Вьетнам информас агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, июнь 18-че дүнеэнде мурнуу-вьетнам патриоттар артиллериянга деткидип алгаш, Духхоа хоорайның чоогунда Лонган можуда чалча армияның 25-ни дивизиязының туружукче болгаш Хаунга шериг секторунче халдаан. Диңим халдаашкынның түңнелинде рота чалча солдаттарны узуткаан болгаш 4 шериг судноузун сут ийдүүче киирген.

Июнь 21 болгаш 23-те Конгум можуга дайынчы чоруулгаларының үезинде Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары шаап халдаашкынның хемчегленин үргулчулевиттаан, дайзынга дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг когаралды тавары-ыштырып турар.

Политиктиг улуг болуушкун

ПАРИЖ, июнь 26. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болган Чөвүлел хуралы политиктиг ээн улуг ужур-дузалыг болуушкун болуп турар деп, ФКП ТК-ның кежигүнү Леон Фейкс неделя санында үнер «Франс нувельс» журналга бөгүн бижээн.

Амгы үеде делегей байдалын шын болгаш ханы аналиизээн «Амгы үе-чадада империализмге удур демиселдиң соруглалары база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның антиимпериалистиг бүгү күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин» деп хүлээп алдынган документиниң ужур-дузазын демделээш, ол түүлдүг автору Чөвүлел хуралды онза чугула үре-түңнелдиг ажылдаан деп үнелээн. Каттышкан күжениишкиннер-биле кылыр хөделиишкиннерниң ол документиде төлевилеттинген платформазы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның демиселиниң керегледери, аргалары-биле дүүшкен. Ында айыткан соруглалар империализмге удур демиселди хөгжүдерипге чүтпа чок чугула рольдуг болур. Документ партия бүргүзүнүң делегейге болгаш национал талазы-биле харыысалгалыынче кичээнгейни утландырып турар деп, Леон Фейкс демделээн.

Чөвүлел хуралды эң демократтыг ёзу-биле белеткээн болгаш эрттирген, ол ынчангаш чедиишкинниг болган. Кийинчиги улуг ол болуушкун кезип үеге база салдарлыг болур деп, Леон Фейкс түңнел кылдыр бижээн.

НК КРУПСКАЯ

Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

БРЕСТ ТАЙБЫҢЫ

БУРУНГААР ШИНЧЭЭШКИНГЕ моондак боот турган Тургузунчу хуралдың шантараалының чайлаткан, а оон-биле кады оон-даа артык берге сорулга — чуртуң өлүмче кирип бар чыгыны империалистиг дайынның тамызындан онгарлыш үнери туруп турган.

Ноябрь 8-те Советтериниң II съездининге тайбың дугайында декрет хүлээп алдынган. Совет арге-чагырганың тургустугунуң баштайгы хүннеринде шаап халдап турган Керенскийниң шериглери-биле, тура халаан юнкерлер-биле дайынныг демиселче кижилер чорупкан. ТК-ның аштында чөпшээрежиктиң чайгыымышкыннар-биле демиселче чорупкан. Ноябрь 20-де Улус Комиссарларының Чөвүлели дайын чорудулгаларын доктаадып соксадыр болган тайбың дугайында чугаалажышкынарны дөрттүң эвиделиниң чуттары-биле (Германия, Австрия, Турция, Болгария-биле) эгелээр дугайында дужаалды ээдип кол командылакчы генерал Духонинге берген. Ноябрь 22-де, генерал Духонин Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң дужаалын күүседиринден чөрчүп ойталап турар ёзаруи дөрт удазыл-биле чугаалажышкындан биледингир апарган үеде, ону халап дужургеп, ээдип кол командылакчы кылдыр эш Крыленкону томуйлаан. Ол-ла хүн Владимир Ильич бүтүү-ле полк, дивизия, корпус, армия болган еске-даа комитеттерге, революсчу армияның бүгү солдаттарынга, революсчу флоттуң матросталрынга радио-чагаа чоруткаш, керектиң ужурунче идепкейлиг холгаралап киринер деп, солдаттарны болгаш матросталрны кыйгырган. Ильич кол шнанныкын генералдарга эвес, харын солдаттарга салып турган.

НОЯБРЬ 21-ДЕ Совет чазак тайбың дугайында деңеттиң чугаалажыш ноор деп саналды Россия-биле эвиделчи чуттарының төлэлекчилериге киирген.

Ноябрь 23-те Ильич БТКК-га чүве чугаалаан. Тайбың ээдип демиселден эгелээн, ол демиселге берге болган кадыг-шудурту болуур ээдип дугайын Ильич чугаалаан, мынчаныже аңаа бистиң байдалывыс кончуг ажыктыг деп саналаан. Ол революстуг пайыралдажылга дугайын база чугаалаан, «Бис Париж-биле радиотелеграф дамчыштыр харылзажыр аргалыг бис, мынаарга тайбың кереэзи тургустугна берген үеде, бистер ол кереэге ат салып болуур, тайбыңны ийи-ле шак иштинде чарып аптары француза улустуң бодундан хамаарыжыр деп чүвеин француза улуска дыңнадыр аргалыг болур бис. Ынчан Клемансо түү дээр эвес, кере бээр бис» (В. И. Ленин. ЧДЧ. 277, 35 том, 86 арын. —Ред.). Ноябрь 23-те еске чуттарның чажыт кереэлерин парлалгага чарлап эгелээн, чазактар массаларны канчаар ыят чокка мегелеп, оларның бажын тооредип турганыл деп чүвеин ол кереэлер тодаргай көргүскен.

Ноябрь 23-те Совет чазак дайынга соңуургалдыг эвес нейтралдыг чуттарга Совет чазактың тайбың тугаалажышкынар чорударынга белеңнинің дугайын удур чавлажып турар чуттарның чазактарынга албан ёаттаар дыңнадырын санаалдаан.

Ноябрь 27-де, БТКК-ның хуралынга чүве чугаалап турган, Ильич мынча дээн:

«Тайбың түгле үстүүртеп чарып ап шыдаттынмас. Тайбынны алдыыртап чедип алыр ээдип оралдажыр керек. Бис немец генералитетке хенинг-даа бүзүревес бис, мынчанмыже немец улуска бүзүреэр бис. Солдаттарның идепкейлиг киржилеан чокка кол командылакчыларның чарып каан тайбыңы быжыг эвес болуур» (база нында. —88 арын. — Ред.)

Германияда байдал чиик эвес турган. Аъш-чем хандырылганының байдалы аар турган. Оон аңгыда, чон дайынга харыксырап турупкан. Ынчангаш Германия болза Россия-биле тайбыныы чарары Франция-биле демиселге оны күш киирип шыдаптар боор, а Парижти тиилеп анкап, Россияны база-да ажыш ап болуур болгай деп бодап турган.

Герман кол командылакчыдан харыы чедип келирге, Улус Комиссарлар Чөвүлели дөрттүң эвиделиниң күүселерин-биле тайбың чугаалажышкынарже декабрь 1-де киристеринге чөпшээрежир силер бе деп чүвеин эвиделчилерден (Франция, Англия, Италия, САКШ) дораан-на айтырган.

Эвиделчилер аңаа харыы бербээнивер, харын Совет чазактан оюп, дужаалындан шагда-да халашкан генерал Духонинче чаңгыс талалынчак тайбың чугаалажышкынарга удурланганын медегээнивер.

ДЕКАБРЬ 3-ТЕ тайбынчыдылга дугайында чугаалажышкынар эгелээн. Совет делегацил «аннексиялар болгаш контрибуциялар чок, национал бот баш миинир эртелии магадылаш турар тайбынны чедип алыры» чугаалажышкынарның алыс соруулгазы дээрзин чарлаан болгаш «чоруттуруп турер чугаалажышкынарга киржир дугайын» дайылдажып турар бүгү-ле еске чуттарга саналдаан декларациязын чарлаан. Декабрь 5-те дайын чорудулгазын чаңгыс неделя дургузунда доктаадып, түр соксадыр дугайында дугуржулгага ат салдынган. 7-де Даштыны херектериниң улус комиссары «тайбың чугаалажышкынарны боттарының канчаар көөрүн тодарадырын» эвиделчилериниң төлэлекчилериниң база катап сананалдаан. Ол сананга харыы база келбээн.

11-де бистиң делегацииямыс Брестке база катап чорупкан, аңаа эштер Покровский биле Вельдманны (Павловичтиин) кемнээн.

Декабрь 13-те тайбың чугаалажышкынар катап эгелээн болгаш түр тайбыкчыдылганы январь 14-ке чедир узадырын дугурушкан. Чугаалажышкынардан түү-даа бүтпээн.

Декабрь 25-те дөрт күрүнелериниң эвиделиниң мурнуудан неметтер, бир эвес тайбың дугайында кереэге бүгүле чаалажып турар чуттар каттыжар болза, түгле мынчан аннексия болгаш контрибуцияга чок тайбың чарарынга белеңии медегээн. Ол мынчаар бүтпес деп чүвеин олар билир турган, мынчала-да тайбынны улам-улаавының бүгү харыысалгаын дөрттүң эвиделиниң чуттары Антантаже чая каарын күзеп турганының утказы-биле олар ынчыт үүүлгээны кылганнар.

Декабрьның төөгүүзүнде чедир-ле чугаалажышкынар кургулайында агитацил-сурттаал шинчилиг чоруп турган, оон ажыктыг чоруу ол душтаа тайбынчыдылганың түр када чедип алдынганы болган. Бистин-даа, немец-даа шеригларинің оргуузунга тайбың ээдп сурттаал ажыды калбаа-биле пенгеран.

1918 ЧЫЛДЫҢ ЭГЕЗИНДЕН БЭЭР чугаалажышкынарның утка-шинчизи ескерли бертеп. Январьның эгезинде аннексионисчи, милитаристи политиканың талалынчылары Людендорф болган Гинденбург бир эвес Брест-Литовскиге шинчилиг аннексионисчи политиканы чорудар болган чугаалажышкынарны удургуруп шериг командылалынга шилчидер дугайында оларның негелдези бүүсеттинмес болза, халажып үнерин кыжанган ультиматуму II Вильгельмге чорутканнар. Тайбың дугайында чугаалажышкынарны удургуру генерал Гофманче шилчээн.

Январь 7-де бистиң делегациямыс, бо удаада Троцкиниң даргалдыы алган, Брестке база катап чорупкан, ынаа эштер Покровский биле Вельдманны (Павловичтиин) кемнээн. Январь 9-та катап эгелээн. Бо удаада немец делегацияның ультиматумнарын деген турар апарган. Чок-ла болза дайынны уламчылаан чорудар, чок-ла болза аннексионисчи тайбынны чарар, тодаргайларга «Германың задел алган черлерин бис оларга баар, германнар эзлеп алган черлерин боттарынга арттырып алыр болгаш биске контрибуцияны (дашты-биле алырга, туттурган шеригларин тежээп тутканының төлевирин кылдыр) элээн-наң чыл хуусаага 3 милиллиард рубль төмчээлиг кылдыр салыр ыяыг тайбың чарар дугайында» айтырыгны Германия тургузуп келген деп чүве январь 20 үезинде годараан.

1918 чылдың январьның ортан үезинде Венага аштын чидиглелгеен-биле, тайбынче чүткүл-биле болгаш топ күрүнелериниң Брест-Литовскиде аннексионисчы тактикалыгга ажылчыннарның тавараынмас чорүү-биле холбаштыр бүгүнинтиниң ажыл соксадыышкыны өөскүп үнген. Сталка барык бүгү чүрттү хаара алган, ажылчыннар депутаттарының Советтерин тургузарынга чедирип келген. Кашла хонгаже сталка Берлинге өөскүп калбаргаш, аңаа ёзаруи медээлери-биле алырга, аңаа 500 иун ажылчыннар ажыл соксаткан. Сталкалар еске хөөрейларга база болгулаан. Ажылчыннар депутаттарының Советтери тургустугулаан. Ажыл соксаткынар республиканы тургузарын, тайбыныы чарарын негеп турган. Ынчалза-да революциями өөскүүрүне чедеп ырак болган. Бүгү арге-аңаа бижыг күүсел-соруу турган, кандыг-даа үүлдерин сетиилдин алыс ханыыы-биле бодаар, эки-бакты деңзилеп, шын түүлдү чалданыш чокка хорту-биле көрүп билир турган.

МАРТТЫҢ ЭГЕЗИНДЕ партияның VII съезжининге Ильичиниң чугаалааны болза Октябрь революциязының соонда баштайгы неделяларда болган айларда бистер октябрь, ноябрь, декабрь айларда иштинки фронтуга, бистиң контрреволюциячыска удур, Совет арге-чагырганың дайынчыларынга удур бир тиилелгеден еске тиилелгеже улайлай шинчилиг турган бис. Ол чорук болза делегей империализмни ол үеде бистиң-биле демисежир чай чок турганының ужурундан болган. Бистиң революциязыс кижи дыңнаар корбээн хай-халаан миллионмиллион кижилерин узуткаарының хевирги-биле империалистиг чуттарның канчаардаа аажок хей вурузуунун кыриче те-чаа кагынган, дөрт дугаар чылда дайылдажып турар чуттар баш мүүгээ байдалга таварышкан, ажгадап барган, шак ыяыг байдалга четкеп үзустар оон ыяыг түлүүп шыдаар бе? деп айтырыг чайгаар боттуу-биле турустуунун келген турган ыяыг ейде тиилээп болган. Ол дээрге араатан маңгыстарның ийи аажок улут белүүгөрининиң чаңгызы безин кайыкайзыяыче деп-дораан шурай берип даа, биске удур бир баг кылдыр каттыжып-даа шыдавас ыяыг ле турган-дыр. Бреске чугаалажышкынарның баштайгы үезин Ильич VII съездиге мынаыг сөстербиле тодаргайзаан: «Азырап өөредип каан томаанаыг араатан ан пар-биле кожа чыдып алгаш, ону тайбың анексиял болгаш контрибуцияга чок болзуун деп бүзүредир даап сурган турган...» (В. И. Ленин. ЧДЧ. 36 том, арын 11—Ред.). Январьның ортаңдан соңгаар Бреске чугаалажышкынар еске шинчилиг апарган: маңгыс араатан — герман империализм бистиң боостаавыстан сегирип алган, аннексионистиг тайбыңче бавр бе, азы пайыага демей-ле чылча шантырып каарын баш бурунгаар биле тура, дайынны уламчылаар бе деп чүвеге соңгаардыг чокка доп-дораан харыылаар херектиг турган. Ленин бодуунуң бодалын адак соңгуже камгалап ап шыдаавакан, мынчала-да мырыңай бүдүүлүг ай дургузунда чоруп келген партийжи иштики демисел Ильичиге чижек чок-ла аар болган.

(Уланчыыы).

АЛЫШКЫЛАР БИС

Аттарывыс адап каанчаар,
Алышкылар —
солдар, кыстар — эдмежок бис.
Аяй-чашта,
чажырган чоор,
Арай четей чутталгалыг
доруккан бис.
Айлар, чылдар шуужун арти.
«Кижи ооер, кидис шойдур» —
бис-даа оскей.
Аңыдырал чаартыңды.
Кирер чер-даа,
сагыш ышкаш,
мунчок болган.
Куштаан оглу унамита
Күзүү кирип,
чалгынаангаш,
үнүп үнер.
Улгатпылаан,
бистер база
Ун түдүп,
төрээн өскен үңгүүвүс
Чуртталгавыс аяан хем дээ.
Шупшуувус-ла эртем-номчуг,
ыяыр ышпаг:
Чолаачы бар,
кадарчы бар,
Чогаалчы бар, инженер бар,
солдат-даа бар..
Аваамыстың адавас бис
(Алыс шаандан
улузувус чаңы ыяыг).
Аңаа бистер
ой тө каңдыг,
Аңдымаанда кайыыыс-даа үүне дирттээн.
Мактаттаан бис,
бактаттаан бис.
Маңаа-шагаан,
ажылдап-ла чорун тур бис.
Улуг улуг далашпас дээр,
Үгаап көөрге,
черле харын
ыяыг тур боор..
Кайыыыстың каңдыыыысты
Кажан ийик,
чүвә-даажок,
биске сөглээр
Аваамның мактаыыдан
Артын шаандаа
толу кижээ кайыы тыптыр

Салим СҮРҮН-ООЛ.

АҢЧЫНЫҢ УЖУРАЛДАРЫ

КОЗАГА

Ынчан аалыыыс Теректиг чавап турган чүве.

Ары сарыг хүнүү бадыр сыынар кезээш, ан-меңге-даа таварышпадым. Аштаан-суттаан кижи кежээликтей аалымче чаныш олурган мен. Кедээңде хонг кешке төктүп бадып чыдар, кезек дүк шеттер аразы-биле ол-бо харатчының каап, тап биле базып олур мен. Хеп-хенертен-не караам үүнге бир-ле чүве нуураш дээш ышкаш болду. Топтап, кезеңнин ыяым-чыяымна апарган көрүп тур мен. Канчаңгаш-ла көөрүмге, бистиң куу аңайывыс дег козага бо-ла хорум-даш кыры-биле халып ынай бооп чыдыр он. Олура дүшкеш, бооныу хөлдээш, шыгаап-ла эгеледим. Козага хараалта кирип кээр орта, мажыны баазар-баспас чораап, чүге-ле ийик, характарым шийишкеш, холдарым ала-чайтаар-ла салыына берди.

Айыыл чайлай бергенин билген чүве дег, аңайыыгаш амырап, ыырлаң хая кырында сеот-даа чок дешкилеп, саанаң ойнап тур.

Ону кайгаш, таваар таажыылап олур мен. Сетиилим чымчап, могап-шыяаан кижи, бодум, чиигеп, сергек апардым. «Чүү-даа үүнүнү чажы чаптанчыг, чараш болгаш кем чок боор чүве-дир ийин. Хөөкүйүү неэи кайда чоор? Азы араатанзыг аңчының огуудаң өлгеи ирги бе?» деп ынай-бээр көрдүүүп. Боданып олур мен.

Чиигө-чиигө даваннарлыг, дозур кара-кара характарлыг, шараазы кеңээп, ам-даа оътка кирбээн чаш аңайны канчаң түүүп алырыы? Чаш-даа болза, тайга-таңды аңы деэнт, чытчы, дыыжы болтай.

Боомну шет дораазына чөлеп каап, даштар аразы-биле хаап-шимээн чок таваар үнгеп чорүптүм. Мырыңай-ла кыры дүртү хире черге келгеш, тынар-тынмас апарган, козаганы көрүп чыдыр мен. Ол менги эскербээн, кезек аргаже кезеңнеп дыңнаалаан, херең алган кайтаа тур. Хая артындан келгеш, карак чивеш аразында, козаганың ийи будүүдан сегирип-ле алдым. Ол атпаш кыягаш, алгырышкаш, өрү шураап, холумдан үштө халый бер часты.

Чуңма аңайын аалыыга экелгеш, аңайлар аразына салып алгаш, азырап, чемгерип эгеледим. Баштайгы үдаада аңаа сүт-даа бээрге кара шору. Үш дүтаар хүнде сүттү эмискиктеп когжап, аңайларыы өөр тыртта бергеи.

Аң-даа төлү болза, азыралга өөрөнүр бээр чүве чоргаан. Удаваанда козагам биске патда чанчыга бергеи. Боду силиг, аңайлардан оранчок шыырак көстүр, чүгүрүк узун, шевергиң давааларлыг апаргаи.

Өшкү аразынче черде кирбес. Өдек кыдыында калбак даш кырынга кара чаасхаан оспаксыртай чыдар. Борбалчыңнаан дозур кара-кара характары үлүг, мунгаргай. Даазы-ла аалыыыстың үстүү талазында кара сынче мунгараан көрүп чыдар чүве.

Хоолаашта чайлаавыска көжүү чедип келгеи бис. Козагам ам-на амыр-дыш бербестээн. Ол өшкү баштаар, хаяжаш тевер, дезин демдээп.

Бир-ле хүн козаганы сыыртан тургаш, аңай боорда тудуп алгаш, аалыыыс үстүүле аң чыгыыр дүүреш-соруга чедип эккелдим. Оон ам оон мойнунга сарыг баамны мончарландыр баглаап, салып чорудуптум. Ол мээң холдарымдан үштө халаашт, саңныг сарыг хаялар мидыннче үглай маңнап чорупкан. Ол хенертен тура дүшкеш, хая көрүүп келди. Козага мээң-биле чарлыш байырлашкан чүве дег, кезек када көрүп туруп-туруп, сарыг сын ыяыдынче ажыттаны берди. Мен-даа бир-ле үнелиг эртинеин оскунупкан чүве дег, сагыш аарып көрүп туруп калдым. Оон бээр-ле мал-маганым-даа өлүп, мактал-шаңналдыг мазчыл-даа апарган мен ийин.

ҮҮЖЕЛИГ КУНДУС

Аңчы кижиге аддептиг ужуралдар таварышкыдаар чүведир ийин. Бир-ле кижиң Барлык бажыңга тургаш, аңмең ээп көөр дээш, аалыыыс адаанда аргаже чорупторум.

Аң-мең-даа ээп билдиртпес. Чүм харга кадалып, аймын куду аалы бадып орарымга, хар ада-биле бир-ле таптап каапкан ис чыдыр.

Топтап, ылавыстап көрдүм. Чиктиин аа. Мындыг аддептиг истелчеи оруктуу мынчага хээр-черле көрүп көрбээн кижи мен. Күскө бе дээрге, оон оранчок улуг истер.

Ону истеп чорүп каан мен. Топтыг-ла дөртеи ажыг базым черге чорумда, мурнумда терең хар дириг чүве дег шимчеп эгеледи. Эктимдеп боомну дужургеш, шимчеп чыткан харже углаап, мажымны базып-ла дужурдум. Тог-ла дээн. Эзим чаңгыланы берди. Оон соонда ыяжым-шыштың-на барган. Оваалаачак харын шимчевестээн. Чеде бергеш, будум-биле ол-бо талажө харны эже тепкеш, кайтап калган-дыр мен ийин. Хар иштинде семдер, соруглуг чаагай дүктүг сарыг кундус чыдыр. Оорганында топтыг-ла он беш балыкты кончуг топтыг дөңургаш чүктеп алган болду.

Бистиң бо оранда кундус чок-ла чүве болгай, та кайыыы үнген кайнаар бар чыткан амытаң чүве ийик, мынчап-ла кайгаш калган болгай мен.

Ч. СҮРҮН.

Удавас цирк көргүзүү

Сарлыктар, адыглар, агнарга гимнастыг ужудуушкынарны ыяып турар кижилер чураан чуруктут чарлалдар Кызылдың кудумчуларынга чоокта чаа кестүп келгилээн. Тыванның найысылалынга эгелээр солун, уран цирк көргүүглериниң удавас болурунуң дугаймда чарлалдар ол.

Москванын күрүне цирининиң артистериниң тыва болуунун Кызылда келгешиниң дугайын номчукчулар «Шынын» дүүнгү дугаарындан биляр. Бурунгу хүн кежээ 62 кижи автобустар-биле чедип келген. Кызылчылар оларны өөрүшкүүрүг, чылыг-чымчак сестер-биле, чечектер түкеун үтүүп алган. 62 кижи шүүтү цирк артистери. Ам-даа келир артистер бар. Ыланғыя тыва сарлыктарны цирк көргүүүнге алазы-биле кады өөреткен Виталий Тихонов Алма-Атадан кел чыдар сарлыктарын Абаканның демир-орун вокзалында маңаа турар.

Москва цирининиң Тывага цирк оюннарын көргүзер артистеринің ишти составы—80 кижи. Оон аңгыда цирктиң ажылчыннары, дириг амытаннарының ажаакчылары база бар.

Күрүне цирининиң улуг ергазы — шапито Улуг-Хемниин демир-бетон көвүрүүнүүн чанында, терекгер аразында шолүүгешке бедип үне бээр. Улуг өртээ турар шолду асфальдылап кылган.

Цирктиң солун, уран хевирлиг улуг көргүзүү июль айының баштайгы хүннеринден эгелээр.

Тыва АССР-нин профэвилелдериниң IV чайгы спартакиадазы

КҮШТҮГЛЕР, АВААНГЫРЛАР, КАПШАГАЙЛАР, ТУДУНГУРЛАР, ЧАЛЫЫЛАР

ВОЛЕЙБОЛ

Маргылдаанның ийиги хүнүнде хол бомбуунуң талазыбиле командалар база-ла ийиги ужуралдарны арттырган. Бөгүн Чөөн-Хемчик биле «Урожай» (кедээ ажыл-агый техникуму) командалары боттарының удурланыкчыларын чиик утказаап ийиги болукте аштырыышкын чок 8-8 саннарлыг түңнел ооңче кирип болуур байдалын улам быжыглаанвар. Оларны чаңгыс аштырыышкынныг Улуг-Хем командазы мырытар сүрүн орар. Ол болукте бо үш командаларның ужуражышкынары дараазында хүннерде болуп эртерге түңнел ооңче кайы командаларның кирери тодаратгынар. Олар ам-даа ужурашаанвар. Арткан 5 командалар шаңналдыг чер дээш демисежир аргазын оскунган.

Бирги болуктен Барыын-Хемчик районнуң командазы аштырыышкын чок 8 санныг. Ыяыт болза-даа Тожу районнуң командазы-биле оларның ооңу коичуг чидиг демиселге эртикеи. Бирги ооңда Тожу командазы удурланыкчыларын 15:11 санга утказ. Ийиги ооңда ол команда сан 13 четкиже дээр барыынчыларны мурнап чорун туразда, удуп ап ыыдаавааннар. Үшкү ооңнуң баштайгы чартыында байдал база өскерилбейн, инициатива тожучулардың талазында турган. Ынчала-да ол команданың күштүг халдакчызы Владимир Баржин могап, туруп келгениинден тиилелге чедип алдымайн барган. Оон уламыыдан барыын командазы күштүг удурланыкчызын 15:11-ге удуп алгаш, «тыныжы ажаан». Ынчала-да ол команданың ам ужуражыр удурланыкчылары — Тестин болгаш «Спартактың» ыяырак командалары. Оларның кайызыын-даа эрзинчилер утнаш, бодуунуң болуунге бирги черни алырынга бүзүредиг турушту эзлеп алган. Арткаларны база-ла 5-тен 16-ты чер дээш ультиматуму II Вильгельмге чорутканнар. Тайбың дугайында чугаалажышкынарны удургуру генерал Гофманче шилчээн.

Январь 7-де бистиң делегациямыс, бо удаада Троцкиниң даргалдыы алган, Брестке база катап чорупкан, ынаа эштер Покровский биле Вельдманны (Павловичтиин) кемнээн.

Декабрь 13-те тайбың чугаалажышкынар катап эгелээн болгаш түр тайбыкчыдылганы январь 14-ке чедир уздырын дугурушкан. Чугаалажышкынардан түү-даа бүтпээн.

Декабрь 25-те дөрт күрүнелериниң эвиделиниң мурнуудан неметтер, бир эвес тайбың дугайында кереэге бүгүле чаалажып турар чуттар каттыжар болза, түгле мынчан аннексия болгаш контрибуцияга чок тайбың чарарынга белеңии медегээн. Ол мынчаар бүтпес деп чүвеин олар билир турган, мынчала-да тайбынны улам-улаавының бүгү харыысалгаын дөрттүң эвиделиниң чуттары Антантаже чая каарын күзеп турганының утказы-биле олар ынчыт үүүлгээны кылганнар.

Декабрьның төөгүүзүнде чедир-ле чугаалажышкынар кургулайында агитацил-сурттаал шинчилиг төрүп турган, оон ажыктыг чоруу ол душтаа тайбынчыдылганың түр када чедип алдынганы болган. Бистин-даа, немец-даа шеригларинің оргуузунга тайбың ээдп сурттаал ажыды калбаа-биле пенгеран.

1918 ЧЫЛДЫҢ ЭГЕЗИНДЕН БЭЭР чугаалажышкынарның утка-шинчизи ескерли бертеп. Январьның эгезинде аннексионисчи, милитаристи политиканың талалынчылары Людендорф болгаш Гинденбург бир эвес Брест-Литовскиге шинчилиг аннексионисчи политиканы чорудар болгаш чугаалажышкынарны удургуруп шериг командылалынга шилчидер дугайында оларның негелдези бүүсеттинмес болза, халажып үнерин кыжанган ультиматуму II Вильгельмге чорутканнар. Тайбың дугайында чугаалажышкынарны удургуру генерал Гофманче шилчээн.

Январь 7-де бистиң делегациямыс, бо удаада Троцкиниң даргалдыы алган, Брестке база катап чорупкан, ынаа эштер Покровский биле Вельдманны (Павловичтиин) кемнээн. Январь 9-та катап эгелээн. Бо удаада немец делегацияның ультиматумнарын деген турар апарган. Чок-ла болза дайынны уламчылаан чорудар, чок-ла болза аннексионисчи тайбынны чарар, тодаргайларга «Германың задел алган черлерин бис оларга баар, германнар эзлеп алган черлерин боттарынга арттырып алыр болгаш биске контрибуцияны (дашты-биле алырга, туттурган шеригларин тежээп тутканының төлевирин кылдыр) элээн-наң чыл хуусаага 3 милиллиард рубль төмчээлиг кылдыр салыр ыяыг тайбың чарар дугайында» айтырыгны Германия тургузуп келген деп чүве январь 20 үезинде годараан.

1918 чылдың январьның ортан үезинде Венага аштын чидиглелгеен-биле, тайбынче чүткүл-биле болгаш топ күрүнелериниң Брест-Литовскиде аннексионисчы тактикалыгга ажылчыннарның тавараынмас чорүү-биле холбаштыр бүгүнинтиниң ажыл соксадыышкыны өөскүп үнген. Сталка барык бүгү чүрттү хаара алган, ажылчыннар депутаттарының Советтерин тургузарынга чедирип келген. Кашла хонгаже сталка Берлинге өөскүп калбаргаш, аңаа ёзаруи медээлери-биле алырга, аңаа 500 иун ажылчыннар ажыл соксаткан. Сталкалар еске хөөрейларга база болгулаан. Ажылчыннар депутаттарының Советтери тургустугулаан. Ажыл соксаткынар республиканы тургузарын, тайбыныы чарарын негеп турган. Ынчала-да революциями өөскүүрүне чедеп ырак болган. Бүгү арге-аңаа бижыг күүсел-соруу турган, кандыг-даа үүлдерин сетиилдин алыс ханыыы-биле бодаар, эки-бакты деңзилеп, шын түүлдү чалданыш чокка хорту-биле көрүп билир турган.

МАРТТЫҢ ЭГЕЗИНДЕ партияның VII съезжининге Ильичиниң чугаалааны болза Октябрь революциязының соонда баштайгы неделяларда болган айларда бистер октябрь, ноябрь, декабрь айларда иштинки фронтуга, бистиң контрреволюциячыска удур, Совет арге-чагырганың дайынчыларынга удур бир тиилелгеден еске тиилелгеже улайлай шинчилиг турган бис. Ол чорук болза делегей империализмни ол үеде бистиң-биле демисежир чай чок турганының ужурундан болган. Бистиң революциязыс кижи дыңнаар корбээн хай-халаан миллионмиллион кижилерин узуткаарының хевирги-биле империалистиг чуттарның канчаардаа аажок хей вурузуунун кыриче те-чаа кагынган, дөрт дугаар чылда дайылдажып турар чуттар баш мүүгээ байдалга таварышкан, ажгадап барган, шак ыяыг байдалга четкеп үзустар оон ыяыг түлүүп шыдаар бе? деп айтырыг чайгаар боттуу-биле турустуунун келген турган ыяыг ейде тиилээп болган. Ол дээрге араатан маңгыстарның ийи аажок улут белүүгөрининиң чаңгызы безин кайыкайзыяыче деп-дораан шурай берип даа, биске удур бир баг кылдыр каттыжып-даа шыдавас ыяыг ле турган-дыр. Бреске чугаалажышкынарның баштайгы үезин Ильич VII съездиге мынаыг сөстербиле тодаргайзаан: «Азырап өөредип каан томаанаыг араатан ан пар-биле кожа чыдып алгаш, ону тайбың анексиял болгаш контрибуцияга чок болзуун деп бүзүредир даап сурган турган...» (В. И. Ленин. ЧДЧ. 36 том, арын 11—Ред.). Январьның ортаңдан соңгаар Бреске чугаалажышкынар еске шинчилиг апарган: маңгыс араатан — герман империализм бистиң боостаавыстан сегирип алган, аннексионистиг тайбыңче бавр бе, азы пайыага демей-ле чылча шантырып каарын баш бурунгаар биле тура, дайынны уламчылаар бе деп чүвеге соңгаардыг чокка доп-дораан харыылаар херектиг турган. Ленин бодуунуң бодалын адак соңгуже камгалап ап шыдаавакан, мынчала-да мырыңай бүдүүлүг ай дургузунда чорун келген партийжи иштики демисел Ильичиге чижек чок-ла аар болган.

(Уланчыыы).

ХҮРЕШ

Бурунгу хүн дүүн соонда тыва болгаш бурят хүрештериниң киржиктилериниң аразында хей сан алган могелериниң аттары биллинге берген.

Тыва түүлүнүң 36 килограмм деңзилиг могелериндеи Юрий Монгуш («Урожай»), 64 килограммдан Кууда Анай-оол (Өвүр), оон ерү деңзиге Кууда Дан-оол (Өвүр), Седен Оюн-оол (Тандыы) болгаш оон-даа өскелер чаңгыс-даа аштырышкыны чок болган. Аар деңзиге хоочун мөге О. Сүүр-оол онаталарын чиик октаан.

Дүүн дүшке чедир болган маргылдаага улуг өскерилгелер болган. 56 кг-га аштырыг чок чорун орган Ю. Монгушту, Улуг-Хемден келген 17 харлыг мөге Борис Ховалыг, а 64 кг-дан мөгелерниге мурнай берген, Кууларг Анай-оолду Кызылдың мөгеан Бай-оол октаан. Бөлүк деңзилерге база-ла ыяыг өскерилгишкинер болган.

Дүшке чедир чамдык деңзилерниң шүглүр мөгелери тодаратгына берген. Аар деңзилиг мөгелерниң бирги одуруунга чорун орган О. Сүүр-оолда чаңгыс-даа аштырышкын чок.

Бурят хүрештиң мөгелериндеи Бичө-оол биле Найдан-оол олар деңзи аайы-биле бирги черни ап үнгеп.

Редактор К. Н. ДИПГА.

КИНО

ИЮНЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаза төпкен тамы» 10, 12, 2, «Куда хүүүлде» 4, 5.40, 7.20, «Африканың аяны», «Куда хүүүлде» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бриллиантыыт хол» 10, 12, 2, «Бистиң таныыптарывыс» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш чоон кижи» 3, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 5, 7, «Марс», «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 9 шактарда.

СЭКП-ниң Тожу райкомунуң кежигүү «Тоора-Хем» совхозта мал бригадазының бригадири, партия эге организациязының секретары

Андрей Мөңдүмеевич
БАЙГЫЫЖЫКТЫН

азал-ондакка таварышкаш, элекке мөчээнинге хөлбаштыр партиянын Тожу райкому, райүүсөвөт, «Тоора-Хем» совхозтуң парткому болгаш директциязы мөчээн кижиниин ег-бүлезининге, төрөдериниге хамы кажыыдалын илерей-леп тур.

КРАСНОЯРСКИНИҢ АВТООРУК ТЕХНИКУМУ

1969—1970 өөренилге чылында

СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Орук ажыл-агыйынга ажылдаар түскай ортумак эртемниглерни белеткеп турар. Онгу классты дооскан 30 харга чедир эр, херээжен тываларны хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы—2 чыл 6 ай. Чурттаар чер, стипендия-биле хандырар.

Техникумга кирир санаарынга орук ажылынга 2 чыл чедир стажтыг ийикпе шериг албанындан халашканнар чигелделиг негелде-биле кирер.

Кирерде дараазында экзаменнерни Кызылдың политехниктиг техникумунга июль 5-тен 10-га чедир дужаар: орус дыл болгаш литература (бижимел-биле), математика (ааас-биле)

Өөренирин күзээннер бо чылдың июль 5-ке чедир билдиришкиннерин директорнуң адынга бижээш, ынаа школа дооскан аттестадын (боду), биографиязын, эмчи шынылгазын (№ 286), үш фотокарточказын (3×4) кошкаш. Кызыл, Интернациональная, 60 деп адресче Тыва автоорук эргелелиниче чорудар.

ТЫВА АВТООРУК ЭРГЕЛЕЛИ.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң алакчызының болгаш пропаганда киллизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңы-сыры киллизининиң 22-54, культура киллизининиң 37-13, кедээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлегүр киллизининиң 22-64, чагаа база совет туругуу киллизининиң 21-27, информация киллизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-11. Солун неделяйи бергээш 22-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00571

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫЛЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенинге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Июнь 29 | ВОСКРЕСЕНЬЕ | № 151 (7997) | Өртээ 2 көп.

Бөгүн совет аныяктар хүнү

АНЫЯК ЧҮРЕКТЕРНИҢ ЭНЕРГИЯЗЫН — ТӨРЭЭН ЧУРТКА, ПАРТИЯГА, ЧОНГА

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЧАЛЫЫ ӨҢНҮКТЕР!

Бөгүн, Совет аныяктарның Хүнү. Бүгү совет улус, деп-шылгелиг кижи төрелгетен В. И. Ленинниң төрүттүнген дүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш белеткенип турар төөгүлүг үеде бо байырлал эрттип турар. Бо байырлалды доктаатканы Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың аныяк салгал дээш улуг сагыш салышкынының илерээшкини, коммунизм түргузуушкунунга олар-ның ажыл-херээн бедии-биле үнелээни деп бистиң аныяктарывыс санап турар.

«Партия, бүгү улус аныяктарның чогаадымчы күштеринге бүзүреп турар. Тодаргай болгаш бистиң Төрээн чуртувуска ажыктыг ажыл-херектери-биле аныяктарның амыдыралы хүн бүрү доддунган турарын күзээр бис. Совет оолдар база кыстар партияның болгаш чазактың бүгү кыйгырыгларынга ковчуг дыннангыры-биле харыылап турар» — деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев партияның XXIII съездиниге чугаалаан. Бедик идейлиг чорукка, коммунистиг ёзугга кижизиттинген совет аныяктар боттарының хоочун салгалының, Кузнецк, Магнитка, Днепрогэстиң база Амурда-Комсомольскиниң түргузукчуларының күш-ажыл-чы чаңчылын төлептив-биле уламчылап, партияның ындыг бедик үнелелии чаалап алган.

Оон тодаргай чижээн бистиң Совет Тыванның чалыы назы-ының ажыл-херектеринден көрүп болур. Оолдар болгаш кыстар ажылдавайн турар черлер бистиң республикада чок. Кайда-даа: үлетүрде, тудугда, транспортта, көдээ ажыл-агыйда, эртем шинчилелде, амыдырал хандырылга болгаш өске-даа адырларда бодунуң ажылынга бердинген аныяк кижилер хей. Ол дээрге улус ажыл-агыйының беш чыл плано-ның чедиишкинниг күүседир дээш туржуп турар аныяк ажылчыннар, колхозчулар, тускай эртемнигler-дир.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының, аңаа СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы бистиң аныяктарывыстың улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг кодурлуушкунуун хайныктырган. Республиканың комсомол организацияларында, аныяктар коллективтеринде, Чөвүлел хуралдың материалдарын таныжып, бистиң парти-вывыстың политиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазы сеткилиниң ханызындан түүлдүг деп деткип турар. Совет Тыванның аныяктары ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүүн улам бижыглаарынга боттарының төлептиг үлүүн киирип турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга база Совет Тыванның 25 чылынга аддар кылдыр Тыванның аныяктары күш-ажылчы ээлчегле туруп турарлар. Оларның күш-ажылчы чедиишкиннери болгаш чаа эгелээш-кинниң дүүн хереченилеп турар. Бир чижектеп ап көрээл. Кан-Хем районда «ВЛКСМ-ниң 50 чылы» аттыг Мерген сүт-бараан ферма-зында комсомолчу-аныяктарының коллективи Совет аныяктарының хүнүнүң бүдүүшүүлде социалистиг хү-лээлгени алган. Ынчаар саанчылар боттарының бир арга-ларын санап көргеш, пиек бүргүзүүден-не 15000 кг сүттү саап алыр база чыл планын ноябрь 7-де күүседир болгаш 850 центнер эттиг-ц орнунга 1000 центнерни бүдүрерин хү-лээнгеннер. Олар чайгы үеде малдың кышкы чем-суурун четчирип-биле белеткеп алырлар. Ленинчи юбилейни төлеп-тиг уткуур талазы-биле республиканың бүгү аныяктарынга кыйгырыгны мергенчилер үндүрген. ВЛКСМ обкомунуң бю-розу оны кыйгырыгны деткээн. Оларның эгелээшкинин еске ферма-ларда комсомолчу-аныяктар коллективтери деткип, белеткеп алган хүлээлгелерин база алган.

Юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседин турар аныяк оолдар, кыстар бисте хей. «Тыва кобальт тудуг» эргелеливишаан, СЭКП ТК-ның политиктиг шугуму, практиктиг ажыл-чорудулгазын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын бүргүү-биле үүлдүг деп санаан.

Чөвүлел хуралдың түнелдеринге бистиң чүртүвүстүң ажылчы тоннарының сеткилин ханаан, олар аңаа хүлээп алдынган документилерин чаңчыс эп-сеткилдин-биле үүлдүг деп санап турар. Ол документилерде, Чөвүлел хуралының киржикчилеринин чугаа-ларында коммунистиг шимчешкинниң улуг дуржулгалын ниитиг тайылбырлаан, марксизм-ленинчи ёзынга киирген чугаа-лар-хуу демдеглеттинген. Чөвүлел хуралга хүлээп алдынган документилерни улус-тарның империализмге удур, тапшовал болгаш социал хос-тал, тайбың демократия, социализм дээш демилеэнин күштелдиреринге дуза чедирер.

Коммунистиг болгаш ажыл-чын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түнелдерин Москванын, Москва об-ластың партия активинин июнь 27-де болган хуралынга чугаалашкан.

Кремльдин Хуралдар орду-ау... Аңаа Москваның болгаш Москва чоогунуң коммунистер-ги — бүдүргүлге черлериниң, чаа тудугларның, транспорт-туң мурнакчылары, ховуларын ажыл-шинчилери, партия-ның, эртем, культураның ажылдакчылары, бистиң ал-дарлыг аныяктарывыстың төлээлекчилери, Совет Армия-ның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары чыылган.

Хуралдың президиумунга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, И. В. Подгор-ный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. Б. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев оларны Москва хоорайның, област-тың партия организацияларының удуртукчулары, үлетпүр-үн, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, интеллигенцияның төлээлекчилери улуг кодурлуушкунуг, диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле соңгутткан.

Делегейниң Москвага бол-ган Чөвүлел хуралының түн-елдерин болгаш ол Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң төлээлери-ниң ажыл-чорудулгазын чаңчыс эп-сеткилдин-биле үнелээн. Олар коммунистерниң делегей шуулганының хүлээп алган документилерни сеткил ханыы чугаалаан. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң докладтаалын чазбыштыг дет-кээн. Партияның Фрунзе рай-комунуң бирги секретары Е. А. Пирогов, кылымал болган синтезтээн удаазыннар бу-дүрериниң Клин комбинадыны-ның партком секретары В. А. Пименов, Москва демир-оруу-ның машинизи П. И. Богда-нов, ССРЭ-ниң Эртемнер ака-демиязының оралакчы прези-дентизи А. М. Румянцев, «Тайбыңның болгаш социа-лизмниң айтырыглары» жур-налдың кол редактору К. Н. Зародов, Лихачёв аттыг авто-заводтуң партком секретары А. И. Вольский, ССРЭ-ниң чо-гаалчылар эвилелиниң баш-таар черинниң секретары В. М. Кожевников, Владимир Ильич аттыг колхозтуң ферма эргелекчизи С. А. Денисова олар хуралга чугааларын бараалгаткан.

Актив хуралының киржикчилерге кодурлуушкунуг, чаңчыс эп-сеткилдин-биле доктаал хүлээп алган, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түнелдерин, Со-вет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң бедии-биле үнелээнин ол доктаалда деткээн.

СЭКП-ниң ленинчи Төп Ко-митединиң долгандыр сырый каттышкан Москва хоорайның болгаш Москва областың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары партияның айтыышкынын, ооң XXIII съездиниң шиитпирлерин боттандырар дээш моон соңгаар-даа база могаг чок ажылдаар, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгеен хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуур, беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың но-ябрь 7-ге уткуштур күүседир бүгү чүүдерни кылыр бүзүрелдиг сөзүн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге Москва хоорайның болгаш Москва областың партия организа-цияларының активиниң хурал-лы берип тур деп, ол докта-алда демдеглээн.

Актив хуралы партиялар-гимн «Интернационалды» ыр-лажыры-биле доозулган.

(СЭТА).

Партийжи сөс-биле массаже

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУ айның сөөлгү четвергин бистиң республикага лекторларның болгаш илеткелчилерниң хүнү кылдыр доктаатканындан бээр ам 4 ай болуп турар. Ол бүгү республиканың колхоз, совхозтарының төптеринге, фермаларга, бригадаларга, чүрттакчылыг черлерге бүдүргүлге, албан черлеринге ажылчы чон лекциялары, бесе-даларны дыннап чаңчыга берген. Эрткен четвергте чер-черге болгулаан лекция, беседаларны темазының нургулайы-ла коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуп эрткен улуг шуулганының материалдарын таныштырарынче болгаш В. И. Ленинниң амыдырал-чүртталга, ажыл-чорудулгазынче кол угланып, түстүг ажыл-агыйларның, бүдүргүлгелерниң, районуун чарлык чыл планының күүсеттинип турарының байдалын анаа кайсырлаштыр чугаалап турган.

БИИ-ХЕМНИҢ партия рай-комунуң лекторлары болгаш илеткелчилери эртенги шахтарда-ла масса-оргуузда чеде бергеннер. № 62 кежуп чоруур механизастаттынган колоннаның, ыяш белеткелчилериниң база тудуг-жулзарның коллективтеринге райком ажылдакчызы Я. Глуханький коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хуралының шиитпирлерин таныштырган. Райкомнуң пропаганда кылдызының эргелекчизи В. Читарских орук ажыл-чыннарынга ССРЭ-ниң чазааның Кызат улус республикага чоруткан чедеглелиш, комсомол райкомунуң ажылдакчызы К. Хелин-оол «Кызыл тараачын» колхозтуң Тураа сүт-бараан фермазынга В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазын-ны, адыш часкаашкынынарны хей удаа үзе киргеп.

Илеткел доозулган. Хуралга киришкеннер СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын чүректең ханызындан түүлдүг деп сана-ның тура, диңмиттиг адыш часкаашкынынары-биле соңгутткан.

Кремльдин Хуралдар ордуу... Аңаа Москваның болгаш Москва чоогунуң коммунистери — бүдүргүлге черлериниң, чаа тудугларның, транспорттуң мурнакчылары, ховуларының ажыл-шинчилери, партияның, эртем, культураның ажылдакчылары, бистиң алдарлыг аныяктарывыстың төлээлекчилери, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары чыылган.

Хуралдың президиумунга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, И. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. Б. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев оларны Москва хоорайның, областың партия организацияларының удуртукчулары, үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, интеллигенцияның төлээлекчилери улуг кодурлуушкунуг, диңмиттиг адыш часкаашкынынары-биле соңгутткан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түнелдерининг дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев илеткел кылган. Ону чыылганнар түүлүүг адыш часкаш уткаан. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин хуралдың киржикчилерге улуг кичээнгейлиг дыннаан, адыш часкаашкынынары хей удаа үзе киргеп.

Илеткел доозулган. Хуралга киришкеннер СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын чүректең ханызындан түүлдүг деп санаанын тура, диңмиттиг адыш часкаашкынынары-биле соңгутткан.

Делегейниң Москвага болган Чөвүлел хуралының түнелдерин болгаш ол Чөвүлел хуралга СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын чаңчыс эп-сеткилдин-биле үнелээн. Олар коммунистерниң делегей шуулганының хүлээп алган документилерни сеткил ханыы чугаалаан. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң докладтаалын чазбыштыг деткээн. Партияның Фрунзе райкомунуң бирги секретары Е. А. Пирогов, кылымал болган синтезтээн удаазыннар будүрериниң Клин комбинадының партком секретары В. А. Пименов, Москва демир-оруунуң машинизи П. И. Богданов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи А. М. Румянцев, «Тайбыңның болгаш социализмниң айтырыглары» журналдың кол редактору К. Н. Зародов, Лихачёв аттыг автозаводтуң партком секретары А. И. Вольский, ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң секретары В. М. Кожевников, Владимир Ильич аттыг колхозтуң ферма эргелекчизи С. А. Денисова олар хуралга чугааларын бараалгаткан.

Актив хуралының киржикчилерге кодурлуушкунуг, чаңчыс эп-сеткилдин-биле доктаал хүлээп алган, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының түнелдерин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң бедии-биле үнелээнин ол доктаалда деткээн.

СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан Москва хоорайның болгаш Москва областың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары партияның айтыышкынын, ооң XXIII съездиниң шиитпирлерин боттандырар дээш моон соңгаар-даа база могаг чок ажылдаар, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүгеен хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткуур, беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың но-ябрь 7-ге уткуштур күүседир бүгү чүүдерни кылыр бүзүрелдиг сөзүн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге Москва хоорайның болгаш Москва областың партия организацияларының активиниң хурал-лы берип тур деп, ол докта-алда демдеглээн.

Актив хуралы партиялар-гимн «Интернационалды» ыр-лажыры-биле доозулган.

(СЭТА).

Ооң төрээн Чаа-Хөл суурларга болгаш Жданов аттыг, «Х Улуг хурал» колхозтарның төптеринге, бригадаларынга, фермаларынга тус черлерде партия, совет организа-цияларының ажылдакчылары лекция, беседаларны ажылчы чонга кылып берген.

УЛУГ-ХЕМНИҢ партия райкому бо хүнүң бир янзы ажылгаан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү Торгалыг суурнуң чүрттакчылары-биле районуун удуртур ажылдакчыларының ужуражыгазын кылган. Мынчыг ужуражылганы моон-биле үш дугаар чорудун турары ол. Анаа райкомнуң бирги секретары эш Буянды ол (делегей байдалынын дугайында лекция номчаан), райполан эш Торофеев, милиция начальнигы эш Отук-оол, социал хандырылга черинээн эш Кунгаа, районо эргелекчизи эш Бапый-оол болгаш өскелер-даа чораан. Торгалыгжылар сонуургаан айтырыгларын салып, негелде-хомудаларын, саналарын үстүнде эптерге кылып, чедиишкиниг тарыыларны алган.

ӨВҮР районда «Торгалыг» совхозтуң төвүнге. Чалаатты. Кара-Тал хөйжу бригадаларга СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Шулуу, «Кызыл тук» колхозтуң Сагды-Бажының комплексиниг бригадазынга болгаш Чараш-Дыт сүт-бараан фермазынга райкүүском даргазы С. Садин, «Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатай хөйжу бригадазынга районнуң кедиг ажылгый эргелелиниң начальнигы А. Семис-оол олар лекция, беседаларны кылганнар.

УЛУГ-ХЕМНИҢ партия райкому бо хүнүң бир янзы ажылгаан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү Торгалыг суурнуң чүрттакчылары-биле районуун удуртур ажылдакчыларының ужуражыгазын кылган. Мынчыг ужуражылганы моон-биле үш дугаар чорудун турары ол. Анаа райкомнуң бирги секретары эш Буянды ол (делегей байдалынын дугайында лекция номчаан), райполан эш Торофеев, милиция начальнигы эш Отук-оол, социал хандырылга черинээн эш Кунгаа, районо эргелекчизи эш Бапый-оол болгаш өскелер-даа чораан. Торгалыгжылар сонуургаан айтырыгларын салып, негелде-хомудаларын, саналарын үстүнде эптерге кылып, чедиишкиниг тарыыларны алган.

ӨВҮР районда «Торгалыг» совхозтуң төвүнге. Чалаатты. Кара-Тал хөйжу бригадаларга СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Шулуу, «Кызыл тук» колхозтуң Сагды-Бажының комплексиниг бригадазынга болгаш Чараш-Дыт сүт-бараан фермазынга райкүүском даргазы С. Садин, «Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатай хөйжу бригадазынга районнуң кедиг ажылгый эргелелиниң начальнигы А. Семис-оол олар лекция, беседаларны кылганнар.

Хайныккан иш

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырынга сиген незилдезиниг июнь 23-те эгелээн. Механизатор Семен Игнатьевич Маковкин бодунуң агрегадын бир дугаарында ажылдадып киргеп. Дараазында хүн сиген незилдезинге база бир агрегат немешкеп. Баштайгы хүннерде кестирикчилер хүн нормазын 130 хуу күүсеткилээн.

Ол салбыр бо чайын муң гектар сиген шөлүн кестирер. Шөллерде сигенниң үнүжү чаагай. Чамдык участоктарны харын-даа ийи катап кестирериниң болгунар аргазы бар.

Көк-Чыраа салбыры сиген незилдезинге бар техниканы ыяк белеткеп алган. Сигенчилериниң ортузунга агитас-массалыг ажылды калбартып чоруда берген.

О. ТАВАА.

Мурнакчы ажылчын

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң Торгалыг салбырында чылгычы комсомолчу Донгак Экер-оолду улус эрес, кежээ деп мактап турар. Ол бодунуң чылгычылаар ажылынга шынап-ла карак кызыл. Чылгы малдаарынга аныяк оол ийи чыл болуп турар. Оон көргүзүглери улам бедип турар. Эрткен чылын төрүүр чүс бээ онаштыр 85 кулунну менга доруктурган. А бо чылын 90 чедир кулунну алыр деп турар.

Ол чүгле чылгыны кадарып, хавырып турар эвес, харын эмдик малдарны чажыктыр өреткеш, ажыглаары-биле малчыннарга берип турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

ЫРАККЫ ӨДҮГЕН ТАЙГАДА

ИВП МАЛДЫГ ажыл-агыйлар бот-үнеэн чүвү. аки шынарлыг эътти, кештиап турар. Ийи малга чылыг кажаа тударыгсиген болгаш өске-даа чемнер белеткээри негеттинмес. Кыжын соок улуг болган тудум-ниинин амыдыралынга таарымчалыг болур. Ынчангаш ниинин ажаап тударынга хей чарыгдал үнмес. Чайлыг ниит үезинде меңгилиг, соок, серинп тайгаларга ию-таарыжыр.

Ийилерни болуп кадарарының эң берге үелери күзүн, чазын болур. Чүге дээрге, күзүн моогу тып чыыр дээш хемнер, сыннар келип маң-ажып тарай бээр. Кыжын хар чүге болганда чазын ниитик черлерге хар арбаш соонда, ыраккы тайгаларже хар эдерип чоруур дээш тыдын чок болу бээр. Оон-биле чергелештир ол үеде мынгыдар массалыг төрүй бээр. Ол үеде ниит малчыннарынга хүн-дүн чок ажылдаары, ынчангы кичээнгейлиг болуру негеттинмес.

Тожуунуң ийижилерниң-дыг негелделиг берге ажылды бо үеде багай авес көргүзүглер-биле ышдап эрттип турарлар. Ийижилер ам үеде ийилерин серинп тайгаларның чоогунда чедирген. «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының 3600 ажыг баш ийилерин 30 чыгам кадарчылар малдап чоруур.

В. И. Ленинниң 100 чыл юбилейинге болгаш Совет Тываның 25 чыл ошкаш төлептиг ужуражыры-биле ийижилер мынчыг хүлээлгелерни алганнар: төрүүр 100 мынчыга онаштыр 90 аңайны алыр, 80 тоннадан эвээш эвес эттив күрүнеге садар, орту мактан куду эвес күштүг семяртылгень чедип алыр, кыштагларже черлеринге беш бажыңчыгаштыг, бир чүнар-бажыңны тудар, дөртку квартала өлүк белеткелиниң планын күүседиринге кижи бүрүзү киржир.

Ийи фермазында төрүүр ийи 1200 баш хире. Июньның эгезинге чедир 947 аңай алдынган. Ийи ажылдынга дуржулгалыг малчыннар Ак Дулгур, Бараан Куку, Бараан Чамакай, Бараан Даш-Хуваа боттарынга быжыглаан мынчыг ажылдарының аңайларын чидириг чокка ап, оларны баглап чаажыктырып өредип турарлар.

Ийи фермазында партия эге организациязы (секретары эш Бараан Балбыр) ийижилерге партийның политикижаидилгелиг ажылын чорудуп, социалистиг чарышты калбартып, оон түңнелдерин үндүрүп турар. Коллективте ийи чыл хуусаалыг политшколаны организастаан. Ында В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип турар. Фермада кызыл-ог доктаамал ажылдап, номнар тарадылгазын, лекция номчулгазын болгаш беседаларны чорудуп турар. Кызыл-өгнүң ажылын эш Б. Балбыр боду харыылап турар. Ийижилерде 5 радиоприёмник ажылдап, олар тыва дылга дамчыдылгаларны хүн бүрү дыннап турарлар. Өреге бүрүзү 2—4 чедир чагылгалыг. Совхоз төвүнден 200 километр ажыг черде чүрттап турар ийи малчыннарынга почта чедирер ажылды ол-ла ажылга хей чылдарда ажылдап келген Бараан Содуна аки күүседип турар.

Моон-биле чергелештир чоокку үеде шиитпирлеге чогуур негелделиг кагдарлар база бар. Кино, концерт көргүзери, садыг чедирери үе үеле үзүктелип келген. Чамдык малчыннарның чүрттаар майгынары эргижирей бергенин-биле ол чаагыдан, хат-шуургандан идегелдиг камгалалыр аргажок апаргын. Ийижилерниң бо негелделерни ханзырар ой келген!

А. ДОРЖУ.

Ленин аттыг колхозтуң сигенчилери

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң сиген кезер черлеринде бо чайын оът-сиген эки үнген. Колхоз бо чайын 510 тонна сигенни белеткээр планныг. Сиген кезер 9 кезек бригадаларны тургускан. Кара-Дыт деп черниң чаагай үнген сигенни бир сиген кезер машина-биле болгаш он хол кадыры-биле июнь 22-де кезип киришкен.

Ам бо хүннерде ол чугула ажыл хайныышкынның чөрүп турар. Чоокку бүткен хүннерде бир трактор агрегады база сиген кезериче киргеп. Сиген кезиндезинге трактурист Иргит Бичиижик улуг-нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар.

Колхозтуң шогаа бригадаларында ажылдап турар 21 кижи коммунист Оюмаа Хорлуунуң удуртулгазы-биле ыяш бүргүзүнден мал чемин белеткээринче киришкен. Ол бригада он тонна мал чемин белеткээр деп турар.

Колхозтуң баштаар чери мал чемин белеткээринге эки ажылдакы кижилерни шаңнап-макпаарының хемчеглерни ажылдап кылган. Сигенчилерниң чарыжының түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар. Бирги черни алган сигенчи бригадага Кызыл тукту тывысныышаан бир пут-биле шаңнаар, ийиги черни алганынга 20 рубльдың шаңналын бээр. Тус-тус мурнакчыларга 10 рубль чедир шаңналды бээр.

Сиген кампаниязының үезинде агитас-массалыг ажылды колхозтуң партия организациязы улам күштелдирген. Тус-тус бригадаларда агитаторларны быжыглаан. Лозун, плакаттарны аскылаан. Сигенде ажылдап турар кижилерниң амыдырал хандырылгазынга колхоз баштаар черя улуг кичээнгейлиг салып турар.

О. АРАКЧАА.

Партия болза аныяктарны коммунизм дээш совет улустуң демиселинге тургузукчу, чогаадыкчы күш кылдыр көрүп турар.

(СЭКП-НИҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН).

АНЫЯК ЧҮРЕКТЕРНИҢ ЭНЕРГИЯЗЫН ТӨРЭЭН ЧУРТКА, ПАРТИЯГА, ЧОНГА ОККУР БАЗЫМНАР

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГНҮ КИИРЕРЛЕР

Пролетариаттың улуг башчызы В. И. Ленинниң төрүттүгениниден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле Бии-Хемниң комсомолчулары бедиткен хүлээлгелерин алгаш, ону күүседир дээш кодуралүшкүнүүт ажылдап турар. Районнуң экономиказының ол үнделиниң кедээ ажыл-агый. Ында 850 комсомолчулар хаара тутунган.

Районда комсомолчу-аныяктарның 5 сүт-бараан ферязы бар. Олардың аразында «Кызыл тараачын» колхозтуң Биилеш фермазы эң дээре коргүзүлгелиг болуп, социалистиг чарыштың мурнуку өлүрүүнде чоруп турар. Ферма беш айның дургузунда бир саар шеккө оналаштыр 646 кг. сүттү саап алган. Ында түгээ бүдүрүлге коргүзүлгелери бедээн эвес, аныяктар ортузунда кижиниңдиге ажылы мурнунда деңелиниден коскүзү-биле экижээн. Фермалың ажылдакчылары хостуг үезин чөп ажыглаш, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кирижип, политиктиг билиниң дээжин турар. Эрткен өөредилге чылында 15 комсомолчулар В. И. Ленинниң доңчу намдарын өөренип дооскан. Комсомолчу саанчылар Роля Багыт-оол, Зоя Байыр кежээки школаның 9-ку классын эки дооскан. Аныяктар боттарының күзүү-биле спорттуң бөдүүн шөлүн дериң тургускаш, хостуг үелеринде ажыл-бүрүң ыяшларны организастап эрттирип турар. Бо хүннерде фермаңың комсомолчулары удаазы болуур район фестивалынга белеткелди эгелээн.

Туранның аймыдыраал хандырылга комбинадының чаазылга цехиниң комсомолчулары (секретары эш С. Кочкин) бедиткен хүлээлгезин алган кыймак аныктан турар. Олар ажыл шугымдан дашкаар бир чем шинээн, 6 сандайны, 2 столду кылыр деп пландаптырлээн. Ону удаазы доозар. Бо ажылга комсомолчулар С. Кочкин, С. Жданов идепкейлиг кирижип турар.

«Саян» совхозта комсомолчу-аныяктарның № 1 трактороозу бригадазы (бригадири эш Ю. Федорченко) районда дээре ажыктыларның бирээн. Бригада часкы хоозу ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар ёзугаар дооскаш, амгы үеде чайгы чер аңдарылгазын чедиишкинниг чорудуп турар. ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү Владимир Сундуйга удуртқан «Өөк» совхозтуң № 1 хойжу бригадазы кыштаглаашкынны организастыг, эки эртиргеп түңнелинде төрүүр 100 хойга оналаштыр 87 хураганны камгалап алган. Амгы үеде хой кыргылдазын чорудуп турар.

Ленинчи комсомолдуң бедик адын ажыл-ишке, өөредилгеге, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кирижилгези-биле бадыткап турар комсомолчу шолбаннарның саны хүн бүрүде өөрүп орар. Оларга «Кызыл тараачын» колхозта Александр Саяан, Татьяна Доңгак, «Саян» совхозта Маады Кокужей, «Өөк» совхозта Чечек Дамчыт-оол, Володя Сенги, район ампелгезинде Людмила Верчаева болгаш өске-даа хөй-хөй эштер хамааржыр.

1968—1969 өөредилге чылында комсомолдуң 19 политболгүмү ажылдап турган. 17 болгүмнер түңнел кичээлдерин эртиргеп турар. Орта 672 дициачылар кирижип. «Туран школаларында «Келир үениң дайынчыларының университединде» деп клуб ийи чыл дургузунда чедиишкинниг ажылдап келген. Клуб кичээлдерикге Ленин ордени-биле шаңнаттырганнарны, дайын киржиничилерни чалап, солун ужуражылгаларны эртиргеп турар. В. И. Ленинниң «Аныяктар Эвилелиниң соругалары», «Улуг эгелээшкин» деп ажылдарын 247 комсомолчулар өөренип турган, олар кичээлдерге шөмүрак билгилиг коргүсевен. Районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары Бүгү-эвилелдиң ленинчи субботникке идепкейлиг кирижип, беш чылдың фонтузунга 2000 рубльди шылчыткеп.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга бүгү талазы-биле чедиишкинниг ужуражыры-биле ажылдар калбарган. Районнуң комсомол организациязының сан талазы-биле оскеп, шынары экижээн. Бо чылын ленинчи комсомолдуң хүрээлелгезинге эң-не төлептиг 301 аныяктарны хүлээп алган.

Комсомол организацияларының секретарьларының 78 хуузу дээш болгаш ортуман эртемниг, 9-ку аның коммунистер болуп турар.

Бии-Хемниң комсомолчулары болгаш аныяктары хоорай, суурлар чаагайкымдарынга улуг үүгүн киприттирип, 4 муң чаңдан ниитларны олуртқан. Аржаан суурнуң комсомолчулары школа чанында ленинчи аллеяны кылган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш районнуң комсомолчулары бодундан хамааржыр бүгү чүвени кылырлар. С. БАЯН.

ВЛКСМ-ниң Бии-Хем райкомунуң бирги секретары.

Секретарьлар чугаалап тур

Ленинчи кобинайго утказтур Тоңу районнуң комсомол организацияларының боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттадырып турар. Бистиң аныяктарывыстың арезында ажылынга кыймакаай, шудургу мурнакчыларның саны чыл келген түдүм-на көвүдеп орар. Тоора-Хем суурда түдүгүн Михаил Парчевскийниң ап кораан. Ол түдүгүларда комсомол организацияларының секретары, хөй-ниитичи, мурнакчы ажыл-ишчи. Амгы үеде олар улуг школа түдүүнде ажылдап, ол чырык улуг деалгем спорт залдыг чаа школазы өөреникчилерге келир чылын белек кылдыр дужаар деп соругалыг ажылдап турар. Ол ышкаш даараакчылар Мария Ширинги, Дарыя Коп, саанчы Шой-Сюрюң, хойжу Коп Чамый, башкы Ондар Хажыт болгаш оон-даа өске мурнакчыларны адап болур.

1968—1969 өөредилге чылында комсомолчу аныяктар кызы-бүрүң политболгүмнерге өөренгеннер. Ниитизи-биле өөредилгеге 342 кижи хаара туттунган. Ол болгүмнерге кичээлдерин чорудары-биле 11 пропагандист ажылдап турган. Оларның иштинде хөй чыл стажтуг коммунистер база бар. Чижээ, Екатерина Арсентьевна Дорофеева Тоора-Хем школазынга үр үениң иштинде «Бистиң ленинчи комсомолувус» деп болгүмнү удуртуп келген. Май айда политөөредилгениң түңнелин үндүрген бис. Эки ажылдыларга Ий школазында аныяк коммунист Былаган Кол удуртқан «Бистиң ленинчи комсомолувус», Тоора-Хемге организастаан «Партия дутайында беседалаар» (пропагандизи В. Прокопчук) өске-даа болгүмнерни адап болур. Оон аңгыда ВЛКСМ райкомунуң чанында 8 кижи составтыг лекторлар бөлүү тургустунган. Бо чылын Тоора-Хемниң Культура бажыңынга пультура университединде ажылдап турган. Кичээлдер четверг санында эртип келген.

Бистиң аныяктарывыс чүгле боттарының оналашкан ажылынга эвес, а хөй-ниитиниң ажылдарынга база идепкейлиг кирижип турарлар. Чоокта чаа бистиң районга эрткен ураа түүлдүң коргүдезинге аныяктар идепкейлиг кирижкеп. Олар орта боттарының талантыларын коргүзүп, коллективтериниң ат-алдарын оскуумас дээш кызымаккай белеткенгеннер. Шынап-за коргүзде бедик деңнелдиг эртикеп, ону В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга турескаткан. Аңаа Ырбанның, «Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбырының коллективтери эки түңнелдерин коргускеп.

Бисте 4 черде агитбригадалар ажылдап турар. Ылаңгыя Тоора-Хемниң Культура бажыңының агитбригадазы чон аразынга агитмассалыг ажылды күштелдирип, хөй удаа концертти коргускеп. Олар Куштут-Кежиг, Тоңбуя, Талым, Ырбан, Сыстыг-Хем, Хамсыраның ажыл-ишчилеринге чоранналар. Агитбригаданың составында чүгле боттарынгыр артистерден аңгыда, баш таарымыр кижи, хеп бижар мастер, садыгжы, эмчи, чуруи тыртыпрар кижи база бар. Оон идепкейлиг кирижкичилери Светлана Биздимаа, Светлана Байыр-оол, Чодураа Байыр-оол, Александр Орлов, Наташа Соколова оларны чон чылыы-биле хүлээп ап турар.

Сөөлүү үеде кедээ клубтарда болгаш Культура бажыңында дыштанылга, темалыг кежээлер солуп, шымарлыг эртип турар аларган. Чоокта чаа Тоора-Хемге мурнакчылар-биле ужуражыгланы эртиргеп. Ол-на кежээ «Оголёк» журналдың ажылдакчыларыбиле база ужуражкан.

Удаазы сиген кезилдеен түлүктөөр. Бо чылын совхозтуң ий салбырында ийи аныяктар бригадазын организастаан. Оон ында бүрүүдө бүдүрүлге бригадалары бар. Өөреникчилер ам практиказын эртиргери-биле фермалар, хөлдерже, кадарчыларже чорушкан.

Тоңуның комсомолчулары болгаш аныяктары районнуң ажыг-агый база культура тургузуушкунунга улуг салымышкыны киприп, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн төлептиг үткуурлар.

И. ОЧУР,

ВЛКСМ-ниң Тоңу райкомунуң бирги секретары.

ӨВҮР РАЙОННУҢ «Торгалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери хөй кыргылдазын шалыныкын дооскаш, малын чайлагладыры-биле чайгы одарларже үүлүпкен. Комсомолчу аныяктарны кыргылдага база хаара туткан. Совхозтуң кыргыза чогуур хою безин 32000 баш. Ынчангаш Чалаатыда, Мозурда, Чаа-Суурда кыргылда пунктуларын тургускаш, июнь айның 10-дан эгелеп кыргылдаже киприпкеп. Өске кыргылда пунктуларынга бодаарга, Чаа-Суур пунктузун совхозтуң эң-не кол, төп чери кылдыр тургускан. Аңаа кыргылда сезонунда 15.900 баш хойну кыргымары көрдүнгеп. Ынчангаш 60 электри, 60 ажыг хол хачылары, хачылар чаныыр ийи станок, дүк тырыыр машина-биле дерзөө. Чүгле кыргылда пунктузунда 130 кижи киржип, оон иштинде 90 ажыг комсомолчу-аныяктар доктаамал кыргыкчылаан ажылдап турар.

Бо хүнге чедир 13 кодан хойну кыргып дооскан. Комсомолчуларның иштинден Михаил Алдын-Херел, Светлана Дежен хүнде 40 баш хой кыргып, кыргыкчыларның мурнунда чоруп турар.

А Зоя Чысыңмаа кыргыкчыларның дужаап берген дүгүн алгаш, нарын болгаш чартык нарын дүктериниң аайы-биле ылгап сорттаан сөөлүнде, күүпе складымче чорудуптар. Оон сорттаан дүгүнүң талазыбиле хынаала сөөлүнде кандыг-даа карышкак чөрүдээ туруп корбээн.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнден куду) Миша АЛДЫН-ХЕРЕЛ, Зоя ЧЫСЫҢМАА олар.

В. ТАРТАК.

«Малчынның» малчыннары

«Малчын» колхозтуң кол ажылы мал. Артельдиң баштаар черн, партия, комсомол организацияларының мал ажылынга аныяктарны хаара тудар талазы-биле сөөлүү чылдарда алдын хемчегларын алган. 27 комсомолчуларны мал кадарчыладыр чорутқан. Оларның ортузунга политмассалыг, кижиндиге ажылдарын күштелдирген болгаш воовет-өөредилгени организастаан.

Аныяк малчыннарның иштинде ажыл-ишчиниң, кызымаккайы-биле оналашкан хөрээн кыска үеде шиңээдип ап мактадып турарлар элээш эвес.

Аныяк коммунист Бораргай Кандоолуң өг-бүлезинге ап көрээли. Олар 5 чыл бурунгаар хой кедарып эгелээн. Ынчан ол 21 харлыг, кадайы Иргит Өшкү-Саар 19 харлыг турган. Баштайгы үеде бергелер турганы кымга-даа билдингир. Дуржулгалыг аптерниң арга-сүмези, боттарының кыймаккайы бергелерни чиңги-биле шыдажып эртериңе дузаалаан. Үш чыл эрткенде аныяк хойжуларның коргүзүлгези дуржулгалыг малчыннарныңмындан дудак чон болган.

— Чайгы семиртиңгени эки чорутқаш, кыжын одарым шын таарыштырып, мал оолдаанкыныңың үезинде чаш хураганнарны ажаарынче кол кичээнгейни дүн-хүн чок углаидырганы биске түңнелди берген —деп, эш Бораргай чугаалаар.

Хойжу өг-бүле баштайгы чедиишкиннерин улам быжыглап, ам колхозта дээре ажылдыг малчын кылдыр санады бергеп. Бораргай Кандоолуң ажыл-ишке, амыдыралга болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, төлептиг чорууп барымдаалаан, колхозтуң коммунистери партия кежигүнүнге чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Иргит Өшкү-Саар хураганнарны дорукторуп өстүрериңе мергежээн. Бо чылын аныяк малчыннар төрээн 315 хойнуң төлүн меңги алган. Амгы үеде Бораргай чайгы семиртилгени организастыг чорудары-биле серии, ыя оттуг тайгада чеде бергеп. Кыштаглаашкынга белеткелди ол утпаан. Кыштаанда, чазаанда кажаалардың септеп, өдээн хоорун алган.

Комсомолчу Александр Серен ийи чыл мурнунда хойжулап киргеп. Ада-иези малчын улус чораан. Ынчангаш бичезинден тура-ла малга ынак, ону ханчаар кадарарын, ажаарын билир турган. Ол бүгү аныяк эшке дузаалаан. Эрткен чылын оон көргүзүлгелери ол черниң байдалы-биле эки болган. Төлептиг малчы кежигүнүнге чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Комсомолчу Александр Серен ийи чыл мурнунда хойжулап киргеп. Ада-иези малчын улус чораан. Ынчангаш бичезинден тура-ла малга ынак, ону ханчаар кадарарын, ажаарын билир турган. Ол бүгү аныяк эшке дузаалаан. Эрткен чылын оон көргүзүлгелери ол черниң байдалы-биле эки болган. Төлептиг малчы кежигүнүнге чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Иргит Өшкү-Саар хураганнарны дорукторуп өстүрериңе мергежээн. Бо чылын аныяк малчыннар төрээн 315 хойнуң төлүн меңги алган. Амгы үеде Бораргай чайгы семиртилгени организастыг чорудары-биле серии, ыя оттуг тайгада чеде бергеп. Кыштаглаашкынга белеткелди ол утпаан. Кыштаанда, чазаанда кажаалардың септеп, өдээн хоорун алган.

Комсомолчу Александр Серен ийи чыл мурнунда хойжулап киргеп. Ада-иези малчын улус чораан. Ынчангаш бичезинден тура-ла малга ынак, ону ханчаар кадарарын, ажаарын билир турган. Ол бүгү аныяк эшке дузаалаан. Эрткен чылын оон көргүзүлгелери ол черниң байдалы-биле эки болган. Төлептиг малчы кежигүнүнге чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Иргит Өшкү-Саар хураганнарны дорукторуп өстүрериңе мергежээн. Бо чылын аныяк малчыннар төрээн 315 хойнуң төлүн меңги алган. Амгы үеде Бораргай чайгы семиртилгени организастыг чорудары-биле серии, ыя оттуг тайгада чеде бергеп. Кыштаглаашкынга белеткелди ол утпаан. Кыштаанда, чазаанда кажаалардың септеп, өдээн хоорун алган.

Комсомолчу Александр Серен ийи чыл мурнунда хойжулап киргеп. Ада-иези малчын улус чораан. Ынчангаш бичезинден тура-ла малга ынак, ону ханчаар кадарарын, ажаарын билир турган. Ол бүгү аныяк эшке дузаалаан. Эрткен чылын оон көргүзүлгелери ол черниң байдалы-биле эки болган. Төлептиг

ЧАДААНАНЫҢ ДАГЖЫЛАРЫ

Чартык чылдың планын күүсеткен

Беш чыл планын хуусаа ...ниниң күүседир, улуг Де...ниниң төрүттүнген хүнүнден ...өр 100 чыл ыбилейинге то...птиг ужуражыр дээш ча... бистиң республиканың ...өр бүрүзүнде улам калбар... ...н.

Чаазаанаың хомур-даш раз...резиниң дагжылары 1969 ...лының планын декабрь 19-та ...үүседирип хүлээнген. Олар...ың соглээн сөзүү ажыл-херек...ие карышпайн турар. Хо...ур-даштың казып тывары...ың ...ртык чыл планын июнь 6-...күүседиптиген. Ол шыкаш ...ыр-ташка чедир чер каза...ының болгаш ону соорту...ы планы база ажыр күү...тингеп.

Дагжылардың эрес-шалып...ы, бедик иергежилдиг ажыл...аның түңнелинде эрткен ...рт айларда 196 муң рубль...ң арыг орулгазы алдынган. Бүш-ажылды эртемге үнделеп организастаар талазы...де чаңдык түүлдерни кыл...ы. 1969 чылдың эгезинден ...о түс-түс бригадаларның ...лын специализастаан. Чер ...р бригадага бир экскава...у, бир бульдозерни, дөрт машинаны быжыглаан. ...бизе кылыр ажылды бү... механизастаан. Ол бригада ...удуртукчузунга ком...ст чолаачы Н. Гутеште ...лаан соонда күш-ажыл...организастаашкынны эки...е. Чыдаагаан чок ажыл үзер, коруп-чуруп үрээр ...е узуттаттынган. Бригакоммунистиг күш-ажыл...коллективи деп хүндүлүг ...тывыскан.

Ол бригаданың кежигүнү эш Фроленко ында мергежилдиг чаартыкчы. «В-162» деп маркалыг станок моож муринунда дизель күзүү-биле ажылдап турган хөй артык кезектер чарыгдап турган. Эш Фроленко оз станокту электри күзүү-биле ажылдаар кылыр чаартқан.

Оон ында коммунист чолаачы И. Минеп «Краз-265» маркалыг автомашинага чаа чаартыкчы түүлдү кылган. Заводка кылып каан бензин ламчылар трубалар кыжын соок үеде үргүлчү үрелип турган. Эш Минеп ону резинабиле чаартып кылганының түңнелинде машиналарның ажылдаары экижээн.

Ол чаартылганың ачызында чернин хомур-дашка чедир казып аштаар ээлчегленип бирээзи-зе күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн барык ийи катап бедиткен. Мурнунда бир ээлчег 100 тонна хире сай-довуракты каспынаан, өскээр соорту турган болза, ам чамдыкта 200 тонна чедириптер апарган.

Чаазаанаың хомур-даш разрезинде үш ажылчын кижиниң бирээзи-зе чаартыкчы азы чогаадыкчы болу берген.

Чаартыкчыларның база чогаадыкчыларның ажылын кол электрик В. Шадриппев билдилиг-биле удуртуп, ажылчыннарны эртем-техниканың чаа түүлдериңе өөредип, оларның киприп санаалдарын ...ке-даа адырларынга эки шынарлыг хомур-дашты бээр дээш хемчегler алдынган. Бо талазы-биле тускай комиссияны тургускан. Эш Донуктуң удуртқан хомур-даш түдүрер звенозунуң ажылын комиссия кежигүнүнери эки деп санап келген.

Хомур-дашты автомашинага түдүргеш, денгилеңнери-биле экээрге хоорайның одалга черинниң толээзи хынап коор. Хомур-даштың шынары багай, довурак, даш хомужа берген болза, ону түдүрген звенозунга чедиргеш, эки шынарлыг продукциязыны оларга катап түдүртүп алырын чурумнуткан.

Разрезтиң девискээринде кескү агитшинны эки дерээн. Социалистиг чарыш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукциязының шынарын экижидеринге улуг идиглиг болуп турар. Ээлчегler, бригадалар болгаш түс-түс ажылчыннар аразында чарыштың негелделерин бижээн, кескү черлерде аскан. Разрезтиң удуртулгазы болгаш партия, профэвилел организациялары чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчи болган ээлчегте шилчимир кызыл вымпелди түс акшаның шаңналы-биле кадыптыскып турар.

Чарыштың мурнуку одуруунда амгы үеде Иван Григорьевич Минептиң удуртқан ээлчээ чорун турар. Ол ээлчег нормазын 150—200 хуудан кудулаттайн келген. Бүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,5 хуу бедиткен. Найыралдыг коллектив кежигүннери ажылды чангыс демниг кылып, боттоттарынга доктаамал дуза-лажып турар.

К. ХЕРТЕК.

Ниитиниң малынга чем-суур

● «ЧЫРАА-БАЖЫ» СОВХОЗТУҢ ажыл-ишчилери сиген кезилдезинге белеткел ажылын организастыг чорудуп турар. Аът-биле сиген кезер 24 машина, 18 трактор агрегады белен.

Баштайгы хүннерде Доңгак Седенниң бригадирээни хөй-жулар суггаттыг сиген шөлүнден бир трактор агрегаттыг, дөрт хол кадырлыг кезин киргеш, ийи сарватты тургускан.

М. ЧАШ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

● «РОССИЯ» СОВХОЗ бо чылын 1 700 тонна сигенни, 11600 тонна силосту мал чемниге белеткээр ужурлуг. Ону күүседиринниң болдунар аргазы бар. Түге дээрге, совхозтуң шөлдеринде сиген эки үнүп турар.

Совхозтуң механизаторлары сиген кезилдезинге техниканы бүрүн белеткеп алган. Трактор-биле сиген кестирер 7 агрегат, 9 дырбаан белеткеттингеп. Ол чугула кампаниягa 32 кижи ажылдаар. Мал чеми белеткээр тускай механизастаттынган бригададан аңгыда, түс-түс малчыннар база-ла кижеп белеткээринге киржип, кижи бүрүзү 5 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээрин хүлээнген.

Механизастаттынган бригадының бирги звеновзу Чагыта-чаның ховуларында 4 агрегаттыг ажылдап киришкеп. Ийиги болгаш үшкү звенолар Ак-Бара-Сугнуң база Балырганнығның сиген шөлдерин кестирип эгелээн.

С. СЮРЮН.

Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгелиг базымы

В. И. Ленинниң «Улуг эгелээшкин» деп ажылының 50 чыл болганынга

«Коммунистиг субботниктер-биле холбаштыр тыва ажылчыннарның маадырлыг чорууның дугайында В. И. Ленин «Улуг эгелээшкин» деп кайгамчыктыг ажылын бижип дооскан хүнүнден бээр дүүн 50 чыл болган. 1919 чылдың июльда күрүнеениң ном үндүрер черн Москвага бо ажылды тускай брошюра кылдыр парлап үндүргеп. Ол үеден бээр бо чогаалды бистиң чуртувуска 126 удаа үндүргеп болгаш ССРЭ-ниң улустарының 50 дылдарынга база дашткы чурттарга парлаан.

Хамаатты дайынның түлүк үезинде мурнундагы Москва-Казань демир-оруктуң ажылчыннары чуртка 1919 чылдың чазынында эң-не баштай чорутқан коммунистиг субботниктер оз ажылды бижиниргеге шуут чылдан болган. Ажылчын ангының социалистиг чогаадыкчы чорууның чаа хевирииниң ужур-дузаазын хандыр аналиэтеп көрбүшаан. Владимир Ильич ажылчы чоннарның боттарының инициативазы-биле ажыл шагындан дашкаар халас чорутқан субботниктерни «Улуг эгелээшкин» деп адаан. Ленин «коммунизмниң херек кырында эгелээнин», чаа чүвениң өзүмнерин... «буржуазиялыг дүжүргеннинге бодаарга, эң берге, эң боттуг, эң үнделиг, өң шинчирлиг эргилдениң эгелээнин» субботниктерден көргеп.

Ындыг болза-даа «Улуг эгелээшкин» деп ажылдың ужурдузазы чүгле субботниктерни үнелээнинде эвес. Чогаадыкчы марксизмниң бо шыгаргалгай ажылынга Ленин күш-ажылды социалистиг өөр-биле организастаарының сонгай түүлдерин аналиэтеп, чаа ниитилел тургузуунуң тиилеэринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринии чугулазын айтқан.

«Улуг эгелээшкинде» аңгыларның мөзүүн эртем бүүгаар эң баштай тодаргай таайылбырлаан. Ол тайылбыр ниитилел дугайында маркисчи эртемге, эртеминг коммунизмниң теория, практиказынга киргеп шыгаргалгай салымышкын болган.

Улуг эгелээшкинниң ленинчи эстафетазы социалистиг чарыш кылдыр чоорту хогжээн, беш чыл планнарының чылдарын өттүр Ада-чуруттуң Улуг дайынының кадыг-берге үезин эрткеш, ам-даа ажылчын ангының чөпсегелеги болбушаан.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының чогаадыкчы ажылының чаа дээди үе-чадазы болгаш баштынчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг үткуурү дээш бүгү улустуң калбарткан социалистиг чарыжы болу берген, анаа миллионмиллион кижилер киржип турар.

Ильичиниң «Улуг эгелээшкинге» чарлап үндүргеп идеяларының амыдыралга боттанмыр мөзүлүүнүң хереглиг эң баштайгы коммунистиг субботниктериниң бежен чыл ооның хүнүнде, 1969 чылдың апрель 12-де эрттиргеп, юбилейжи бүгү-эвилел субботникти болган СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС оон түңнелдерин үндүрбүшаан, мынчалдыр демдеглээн: «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел кылдыр эрткен юбилейжи бүгү-эвилел субботникте бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының революсчу чагаай чаңчылдырга чайгылыш чок шынчылыг, ниитилелге хамаарыштыр боттарының хүлээлгезинге бедик медерелдин-биле биларын, коммунистиг күш-ажылдың тиилелгелиг базымын коргускеп.

(СЭТА-ның корр).

педагогика арны

Шенелделиг бирги класска

ЗЫЛДЫҢ школаларының бирги классары 1-69 оөредилгге чылында программа-биле ажылдап ының билир бис. Ооң ишке Кызылдың № 2 школаның шенелделиг тыва бирласее-биле канчаар ажылтурганывдан мынды ерни чугаалаиселе мен. тябрь 1-де келген 38 ичиниң иштинден чугаацыже киижи слоттап помбилир, а беш уруг номышдавас-даа болза, азоон гнелдиг келген. Чаа проаже киреринң кандыртөзагай белеткели чок ын доорзи оон илдеп-дир. жик оөредилгенинин мурга белеткел үезин эртир. Белеткел үезин беш хохире үргүлүүлзоп. Дараа соруглаарының шинтөзэри ынчан чугула болгуруглардың. Домакты ерге, сестерни слоттарга, тарының үннерге чарарын дир. Үжүктериң элемендилер-биле база танышар. Белеткел үезининг дургузунда домак, сес, слог, үн, үжүк деп терминдерниң ылгавырын уруглаже билиндирер.

Уруглары хандыр билип алырыга белеткел үези үжүр-дүзалыг. Оларны коллективтиг ёзу-чурумга чаңчыктырып алыр. Уруглар номчуп азы бижип, чуруп билир бе, кандыг шугүктер, ырлар билирин тодарадып алыр. Оң ишкаш партага шын озугарын, карандаш, демиржүжүктү шын тударыга оөредир. Чугаа сайзырадырыгга яныз-бүрү чуруктарны ажыглаар, кыска шугүктерни чөзжиледир, уругларга таарышкан солуу тоолдарны, чечен чугааларны номчуп бээр. Экскурсияларны организастап, чүүү билгенин, көргенин чугаалаарын. Экскурсия үезинде чыып алган материалдарны кичөзүге ажыглаар.

Белеткел үезининг соон дарый үжүлгел үези өгелээр. Бижикке оөредириниң эң кол үези ол. Чаа программа ёзугаар тыва дыл шагы неделяда 11 турганыдан 8 чедир кызырылган. Уруглардың белеткели шоолуг эвес болгаш тыва дыл шагы кызырылган-даа болза, бижик оөредилгезин ноябрь 25-те төндүрген. Ооң түүнели багай эвес болган. Чырыдыышкын министерствоазунуң чоруткана хынажда диктантыга 38 өөренинчиниг иштинден 30 кижи 4—5 демдектер алган.

Үжүглөзүн төндүрген соонда, дораан-на, тыва дылдың грамматикалыынче шилчээн бис. Бирги класска өөренир тыва дыл программазы базала өскерилделиг. Чижээ: Тыва болгаш үлегерлеп алган сестерге я, е, ё, ю деп үннерни (йа, йэ, йо, йу деп үннерни каттыжмышкынарын илередир кыдыр) хереглээрин, хоорайлар болгаш черлер аттарынга улуг үжүктү хереглээрин киирген. Дефистеп бижилир эң хой хереглеттинер нарын сестер болгаш артынчылар:—дыр—дир,—дур, —дүр,—тыр,—тир,—тур,—түр; —ла—ле,—на,—не;-даа база киирген.

Сөс эгезинге 6-д.-ны бижиры, үлегерлеп алган сестерге ь, ф. ш, щ-ни бижирия, терел сестер болгаш ооң иннги кезээ, доман дугайында база-ла ча тема-лар киирингеп.

Хой чаа материалды эвээш үе-шактың иштинде үре-түнелдият кылдыр оөредири берге болууру чугаажок. Бергелерни аяшп өртер толээде чүүү кыпырыа? Башкы кижи перспективтиг ажылдарды чугула. Чижээ: Үнпер болгаш үжүктер деп темаже үжүглел үеөзинде улуг ничөзөлгө салыр болза, грамматиканы өөренип туре хой үе чарыгдавас. Ол шынаш улуг үжүктерни бижиирингге, улуг сек салыырынче үжүглел үезинде сагыш салыр болза, грамматиканже кире бергеңде үк темаларны уруглар чиниги-биле шинээдип алыр.

Чыл түүнелинде шын бижилгее болгаш грамматиктиг онаалгаларга берген хынажда ажылды класстың өөренинчилери багай эвес күүсеткеен. Чаа программа-биле ажылдап тура, бергелерге таварышпадым деп чүзаалап болбас. Тыва дыл шагы эвээш болганындан тускай бижимел кичөзөлдер чок. Ынчангаш үжүктериниң элементилерин бижиттпейн тура-ла, үжүктерни 1—2 одурутта бижидип, сестер, домактар бижип эгелээр. Уруглардың холунуң үжүү арай кошкак болган.

Орус дылга үжүк оөредилгеии октябрьда-ла эгелей берген. Тыва дылда чаа үжүк оөредип турда, орус дылга база оөредип турар. Ынчангаш уругларга элээп аар чүзе боон турар. Чаа өөренген үнериниң үжүктерни билиз алырына ол элээп берге.

Дефистеп бижилир артыкчыларының дүрүмүн чугаалап турза-даа, уруглар болганчок-ла тудуш бижип алыр. Бо тема бирги класска элээп аар, ону 2-ги класстың программазынче шилчеткее кандыгыы деп санаадыг мен. Неделяда тыва дыл шагын эрге хевээр арттырар болза черле кончуг эки.

Белеткел классгарынга хамаарыштыр мындыг санаадыг мен. Белеткел класзынга келир уруглариың чамдыкы белеткелдиг, ынчалза-даа колдуунда-ла белен эвес болур болгай. Оөредилгее салыныыр, өг-бүзелиие эки белеткенген уруглар база турар. Оларны белеткел класзынга моңгаштап тудуп турган хөрээ бар бе?

Белеткел класзынга 7 харлыг уруглары үлүзөп алыр. Олар бижик оөредилгезин бүдүн чыл дургузунда оөренип келир. Моөң мурнунда 7 харлыг уруглар база-ла бижик оөредилгезин 2 чартык ай иштинде чедиишкинниг доозуп турген. Бижик оөредилгезин холуп эрттир үр үе иштинде шөйүн кзөрге, ажык чок деп бодап турар мен. Оон аңгыда уруг бирги класска 8 харлыңдан эгелеп оөренип эгелээр бе?

Кайы-даа ажыл-агыйда келип-сад бар болгай. Кызыдың башкы үчилиеден кижизидикчи башкыларны оөредип, доозуруп турар болгай.

Белеткел класстарының санын кызырза кандыгыа деп санаадыг мен. Уруглар садтарынга хаара туттупмайн туларларны школага белеткээрин 1—2 ай иштинде чорудар. Ол үениг иштинде мээң үеттинде эрткенин үжүглел мурнуу чарыынын белеткел үезин оөретккеп, үжүглелче сентябрь 1-де-ле шилчип болур.

А. АЛДЫҢ-ООЛ,
Кызылдың № 2 школазының башкызы.

ҮЕ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАСКАН

Алдарлыг башкы

ЕНА КОНСТАНТИНОВНА СОКОЛОВАНЫҢ ады республиканың мурнакчы башкыларының одурүүнда киргин турар. Улуг Ленининң дыыы орус дылды оөредип келген. Таптыг-ла үзөрби алдыгы оөредилге ын доозында ол. Ынча чылдар дургузунда чежее уруг-башгайгы орус сестерни башкызындан ыынаан, оөренип үзөдип албаан дээр. Ленин, башкы, школа, авам, үчам сестерни олар чүгле адаарындан аңгыда, ону шын бижүжүр-үтказыын ыяк шиңгээдип алыр.

да-чуруттуң Үжүт дайзыны эгезээн соонза ийи чыл болуп школазы ол доозган. Өөрү кыстар-биле «Бухгалтер бо-бис» деп соругдан турганын Елена Константиновна ам ынынин сакгып олурар. Күзел күштүг-даа болза, ынаң неге-леден айтырыгны боду тургузуу келир. Ынчангаш оөредагы Тыва Арат Республиказа башкы кадрлар ян ыой ттинии турганын ным-даа билир. Өөрү-биле нады эзээн ын кижи башкылап ажылдаар болганнар.

н тос харлыг аныяк кыстың мурнукта кана барып ажылар деп айтырыг тургустуунуп келген. Шииип алыры-биле азыында суурларны ана санаадаан: Чаа-Хөл, Самагалдай, ур-Аксы. Чаа-Хөлге барып ажылдаар деп ол шиитпир. Ынчан аңаа каш-ла бажың өөренир кестур, чурттак-ары эвээш, ыланғыя орус эттер кончуг хөвар турганы ээктып олурар. Ынчаартдагы школаны амгы школа-биле ап деңгээр бөөр. Дериг-херексел, ном-дептер тывылбас ган. Ацгы-аңгы черлерден алган ном, солуп арыннадан материал чыып, уруглары орус дылга оөредир ерга таварышкан. Бергелер дээрге базым бүрүүнде ажыл-ижии аныяк башкыларга үлегер-чижек болур.

Б. ДИРЧИП.

ПРОГРАММА ДУГАЙЫ

ЧУРТТУҢ школаларында чаа программаларыбиле ажылдап эгелээнинге холбаштыр, республиканың чамдык районнарының школаларында белеткел класстарын бо оөредилге чылында ажыткан турган. Программаны чаа тургускан, класстарны база чаа организастаанындан башгайы үеле бергелер турганы чугаажок. Үжүглел-кыдыраашты кичөзөлдер планын колдуунда ийиги үлүүнү сөөлзүредир алган бис.

Эртип турар оөредилге чылының декабрьдан эгелеп, белеткел класзынга ажылдап турдум. Анаа ажылдаарывың чайгы курузун эрттирбээн кижиге ылаңгыя онзагай берге болур чораан. Программаны болгаш бирги классның чамдык оөредилге номнарын, ол ышкаш башкыга еске-даа материалларны ажылгап тургаш, бергелерни ажып эрткен мен.

Мээң класзымга 15 өөренинчи турган. Оларның хар-назыны аңгы, чугаа сайзыралы бир ай эвес, колдуунда уруглар садынга турбаан, малчыннар уруглары келген. Чыл төнчүзүнде байдал кандыгыл дээрге, өөренинчилерниң чартыынган хой кезии номчуп бирип, 40 хүүзу кыска сестерни, слогтарны номчуп турар. Артканийи өөренинчи үжүктерни билир-даа болза, хаалчак слогтарны номчуп шыдавайн турар. Оларның кол-ла чылдагааны — чугаа-домаанның кошкак сайзыралында деп бодаар мен.

Сангга болгаш орус дылга уруглар шаа-биле улуг-ла бергедеевейн турар. Ынчангаш белеткел класзының прогаммазы ниитизи-биле эки тургустунган деп дёмдеглээр апаар. Ынчалза-даа чамдык бодалдарны эш-өөр-биле солчуру чугула.

Орус дыл программазын, кичөзөл планын тургусканы эки. Кичөзөл санында-ла 4-6 чаа сестерни өөренирин киирген, чаа сестерни быжыглап, аңаа бөдүүн домактар тургузуп шыдавайн турда-ла дараазында кичөзөлге база чаа сестерни уламтыр өөредирге, берге болуур-дур.

Мээң саналым: орус дылга неделяда бир шактың немээр болгаш кичөзөл санында чаа сестер өөренмейн, харын өөренген сестерни быжыглап, ол сестер-биле кыска бөдүүн домактарны тургузуп, быжыглаар болза эки. Кандыг үжүктерни, каш шак өөренирин тодаргай айытса деп бодаар мен. Оон ынай чугаа сайзырадылгазынга хереглээр чуруктарны болгаш орус дылдың тускай номун үндүреги күзенчиг.

Сан өөренирининң программазын болгаш кичөзөлдер планын төнчүзүнге чедир тургусканы черле эки. Ынчалза-даа кичөзөл планында кичөзөлдиң темазын айытқан хирее-ле, кичөзөл чорудуунда темага хамаарыжыр түүл чок боор тавалыгалар бар. Чижээ, 114-115-ки кичөзөлдерде кичөзөл темазын айытса-да, темага хамаарыжыр түүлдер чок, аңаа-ла кадар, кызыр чижектер киирген. Бо талазы-биле санга чаа өөредилге ному үнери биллингир. Белеткел класзы программа ёзугаар бергедээшкин чок өөренип болур. Ынчангаш өөредилге төнчүзүнде ийиги оннарның аас, бижимел нумерациизын киирее кандыгыы деп бодаар мен. Кичөзөл планында киирген жоргузуг чуруктарны тускай плакат кылдыр парлаза кандыгыы? Кадар, кызыр таблицаларны парлап үндүрее кандыгыы?

Тыва дылдың прогаммазын тургусканы болгаш ооң өөренир шагын көвүдетпеии черее таарымчалыг. Программа ёзугаар алырга, үжүглел мурнуның үези элээп үзай берген хире.

Үжүглел-кыдыраашты, ону ажыглаларының методиктиг удурутулгазын үндүргени эки. Үннерни өөренирин башгай ажык үннерден эгелээр кылдыр тургусканы кончуг эки. Үжүглел мурнунда үеге ажыглаар чуруктарны болгаш үлегерлерни тургусканы таарымчалыг.

Тайылбыр домактарны бүдүн параллелограмм-биле демдеглээш, хевирлерии иштии орта айтыл кааргга, бодгүүндаа-дыр.

Чагырыкпан нарын домактары сайгарып турда, ооң сеставында киирген домактарның кол (чагырып турар) домаан кандыг-бир үжүк-биле демдеглээш, артқан (чагырып турар) домактарны чурагайлар-биле демдеглээр бе, азы шуптузун чурагайлар-биле демдеглээр бе деп айтыыр домак схемазы-биле сырый харылзаалыг.

Үжүглел-кыдыраашта чамдык бедүүн, тааржыыга чок түүлдер бар. Чижээ, 46-гы арында, «в» деп үнүү өөренмээн хирее «чагаа хавы» деп парлаан. 50-ги арында «салыр» деп сестү үстүнде домакка слогтаавын парлаан хирее, аданда домакта ол сестү слогтап парлаан.

Үжүглел сөөлүнде номчуглага хереглээр материалдарны эвээш киирген. Үжүглел мурнуиуи үезин кызырар болза эки деп бодаар мен. Үжүглел соонгагы үеде номчуур «Оптуг койгун» ышкаш үзүн тоолдуи орнунга, уруглларга таарымчалыг кыска рассказтарны киирип, номчуур түүлдерни элээп көвүдеир деп саналдыг мен. Түс-түзүнда ажыглаар, кезии кожар үжүктерния хемчээлии 3х4 сантиметр чедир бичии улгаттырза кандыгыл.

Бо түүлге хамаарыштыр башкыларның, методистерния санал-онаалын дыыиаары күзенчиг.

М. САЛЧАК,
Шүй школазының башкызы.
Бай-Тайга район.

ЫРЛАП ЧОР МЕН

Үе-чөвүүр, ыш-сыы, карыыш
Үюк болган тиво чөрме
Сеен ажыр тудумууруа,
Чалгай хостаа, чырыал шөлөөн —
Адаомустың Ленининиң
Аөвралын ырлап чор бис.

Амгы байлак чүрттелевөвүс,
Ак-пок Тывам чечектелиш,
Үелеп-өртеп депшилевеиш
Үрен тоолуур чедишпинии—
Өйдүр Ленин ачызы деп
Өөрүп, алгап, ырлап чор
бис.

Коммунизм бедиидивге
Хөстүү, зерге бавыйлыыс,
Айже болгаш сылдыстарже
Аъттаныптар чалгынныыс —
Ава Ленин комналының
Ачызы деп бөрээп чор бис.

Сетки-сеемиг серегдии кээр,
Чечен ырлар бөдүии боор,
Пёвеилдив баштыңчыны —
Ленинии партиязы
Ажыл-ишчии өөрүп-биле
Алдарлыдып ырлап чор бис.

Д. ДЫРТЫК,
чогаал белгүмүнүң удуртукчузу.

СИНТАКСИСТИГ САЙГАРЫЛГАЛАРГА ГРАФИКТИГ ДЕМДЕКТЕР

СИНТАКСИСТИГ сайгарылгалар үезинде сестерниң тургустунган кезектерии, домактарның кежигүнерии, бодгүүн-даа, чагырышкан, чагырышпаан-даа нарын домактарының аразында харылзааларын эки ынанғээдип алырыга графиктиг ышкыт-демдектериниң дузазын дыл башкызы ыын сиңбилир. Индыг ышкыглар кичөзөлдиң тайылбырын бодгүүнчүдүп турар көргүүзүг материалдарының бир үевиии болур. Озарыы ышк. бодгүн, чаңгыс зай чуурум ёзугаар ажылгаары дыл башкыларының ажылын чиңгедириие, үе-шакты кампан алырыга улуг үжүр-дүзалыг.

Ынчалза-даа бистиң бо хүннерге чедир синтаксистиг сайгарылгаларда ажылгаттынып турар графиктиг ышкыт-демдектерни чаңгыс ай чуруумчудуп, быжыктырып турар ажылдар орус-даа, тыва-даа дылдарниң методиктиг литератураларында, азы анаа өөредилге номнарында-даа мынрыдай эзоон ишкине, азы шуут чок. Ол дугайын бистиң республиканың школаларында, дыл эртеми-биле харылзашкан өөредилге черлеринде синтаксистиг сайгарылгалар үезинде графиктиг демдектерни чаңгыс ай система чок ажылгаи турары бадыткаан.

Синтаксистиг сайгарылга үезинде домактың кол сөөзүн чаңгыс дорт, соглекчиии ийи чергелешкек дорттар-биле, тодарадылганы дыйлагар шыыгларны шуут айытпаан, а өөмөдеге хамаарыштыр доора номөлдеи чаңгыс дорт, дөрт немелдеи ийи чергелеш шыыглар-биле шыйлар деп айытқан, немелдеии синтаксис-биле чогум канчаар шыйарын айытпаан.

Улуг-Хем районнуң Арыт-Бажы 8 чыл, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык ортумак школазының 5-ки класстарында, Чөөн-Хемчиктиң Хайырекан 8 чыл школазының 6-гы клазында домактың ийиги черге кежигүнү — байдалды дефис-точка-дефис-точка-биле шыйып турар. Ооң-биле кадыыол-ла Кызыл-Мажалык ортумак школазының 7—8. Хайыраканның (Чөөн-Хемчиик) 5-ки клазында байдалды үзүктелчек шыйыт-биле шыйып турар.

Бо дээрге чүгле чамдык барымдаалар-дыр. Моөн алгаш көөрге, республиканың бүгү школаларды хамаанчок, харыында чаңгыс ол-ла районнуң, чаңгыс ол-ла школазының класстарында графиктиг шыйыларны чаңгыс ай эвес ажылгап турары тодарагайдыр. Оон түрүжүк, чаңгыс ол-ла класста, бир эвес орус, тыва дылдар башкыларды аңгыланы болза, шыйыларны баштыкы бүрүзү бодунуу-биле ажылаар тавариылалар бээни бар болтаай.

Ам орус, тыва дылдарның методиктиг литератураларының, өөредилге номнарының авторлары, дыл башкыларыбо айтырыг талазы-биле чүү сүмелеп турарлары?

А. А. Пазьмбах, Л. Б. Чадамба, М. Д. Бичө-оол («Тыва дылдың өөредилге ному. II кезээ. синтаксис») домактың ийиги черге кежигүнүер тодарадылганы, байдалды, чагырышкан, чагырышпаан нарын домактарны демдеглеп көргүзер графиктиг шыйыгларны шуут айытпаан, а өөмөдеге хамаарыштыр доора номөлдеи чаңгыс дорт, дөрт немелдеи ийи чергелеш шыйыгларга-биле шыйарын сүмелеп, немелдеии синтаксис-биле чогум канчаар шыйарын айытпаан.

К. Х. Орүү («тыва дылды ортумак школазларга башкылаарының методиказы») немелдеии черлериниң домак кежигүнерии демдеглээринге ажыглавас: олар сүмелетингеи шыйыгларга бодаарга, самбырага дүрген-даа болза, кыыраашка шыйып турда хой үе чарыгдаттынар, будун дүжүүтүп-даа болур, тода, пын эвес салгылаан черлерге бижиктиг чамдык улуг сек, бичө сек, хой сек дээн ышкаш демдектер-биле демейлежип, салчажып болур.

Дараазында айтыыр — тайылбыр домактарның хевирлерии К. Х. Орүүнүң «Тыва дылды башкылаарының методиказында» ажыктаны ышкап, схемалар-биле эвес, оларны оон бөдүүчүктеп, домак кежигүнүер шыйарының бисте чанчыл болуп, иептерен бар чыдар, сүмелээнивс ииии системага үидезилээш, кол сестүң тайылбыр домаан параллелограмм оргузуунга чаңгыс шыйыт-биле, соглекчиии тайылбыр домаан—чергелекшек ийи дорттарлыг параллелограмм-биле, немелде, тодарадылга, байдалдыын база-ла чогуур шыйыглары-биле параллелограмм оргузуунга демдеглезе тааарымчалыг.

Тайылбыр домактарны бүдүн параллелограмм-биле демдеглээш, хевирлерии иштии орта айтыи кааргга, бодгүүндаа-дыр.

Чагырышкан нарын домактары сайгарып турда, ооң сеставында киирген домактарның кол (чагырып турар) домаан кандыг-бир үжүк-биле демдеглээш, артқан (чагырып турар) домактарны чурагайлар-биле демдеглээр бе, азы шуптузун чурагайлар-биле демдеглээр бе деп айтыыр домак схемазы-биле сырый харылзаалыг.

Ону боттандырып турары республиканың школаларында база чаңгыс ай эвес.

Кол домакты үжүк-биле демдеглээн барымдаа М. Д. Бичө-оол, А. Ч. Куиаанның «Тыва дылдың өөредилге номунда» (синтаксис) көргүзүнген. Ооң салдары школаларда тараанны чүгаажок.

Кол домакты чагыртқан домактардан онзалап ылгаарыгга бо арга дөгүм болбайнаан, ынчалза-даа өөренинчилер домак бүргүзүн аңгылап, харылзаазын тургузарда, оларны ол-ла дораан чурагайлар-биле дүгаарлап алыры чүгүлө. Оон ынай, кол домаи чүгле чаңгыс эвес, ийи, оон-даа хөй боон болууруи өөренип көрзе чогуур.

Тавармчалыг, дүрген, бедүүн болууруи барымдаалавышаан, чүгле чурагайларны ажыглаарын база сүмелеп-вис.

Анаа хамаарыштыр чагырышкан, чагырышпаан, бедүүн, чаңгыс аймак кежигүнерлиг, делгеренгей-даа домактарны сайгарып турда, домактарның дүтаарларын одургыың чүгле эгезинге салыр, азы чүгле сөөлүүге салыр, азы кайызында-даа салыры ылгал чок деп дүүшкүн турар болдаалар бар.

Домактың төнгеии эгезинден кажан-даа билдинмес, чүгле сөөлүүден билдинер. Сөөлгү сестү номчукаш, үзүктелиишкии кылып, номчуп турар кижи болдаиы бөөр. Төнгеи, үзүктелген болдалы, кыыдыыгы кажан-даа домактың сөөлгү сестериидеи дилээр бис. Домактың төнгеи черии чурагай-биле кыыгтаргалап кааргга, үк домаи мында төнгеи-дир эвеспе, оон ынай дараазында домак эгелээн-дир деп чүве илдеп алнар.

Кыыдыыгыиы нол өөргөвын кылыг сестери үзүктүүп турар деп барымдаалларга даянгаш, домактарның дүтаарларын чүгле сөөлүүге салыыр деп саиаи турар бис.

Амгы үеде дылдың синтаксис талазы-биле бүгү адырларында А. В. Текучёвтүң «Орус дылды ортумак школаларга башкылаарының методиказында» дүрүмчүиеии домак кежигүнериниң араазында холбаазын көргүзер гр фиктиг мындыг демдект бар: таажыыга (чергелекшек ийи дорт), башкарылга а га (чаңгыс дорт), каттыжыл (үзүктелчек шыйыг).

А бистиң республиканың тыва школаларда ажыглаттынып турар өөредилге номнарында домак кежигүнерииии холбаазының ышкары А. В. Текучёвтүү-биле уруг карышкан чок, чүгле каттыжыларны төчкалар-биле демдеглеп, үзүктелчек шыйыгны ажыглавайн турар. А тыва дылда хамаарыжыла холбаазыи дылдаар школаларда ышкыт-биле демдеглеп каанын кончуг эки. Каттыжылгаиы тыва школаларда үзүктелчек шыйыт-биле демдеглээрии дүрүмчүдүп быжыктырары эргежок чүгулда.

Домак схемаларының хевирлерии яиы-бүрү болгаи оларны тургузарының аргалары байлаи. Мында оларның чүгле чамдыкызын; домактарнын, оларның кежигүнериниң хырылзаа-холбаазыиын, адаан шыйарлыын, үзүктелгеи чуруумчударының синтаксистиг сайгарылгага хереглээр чамдык графиктиг демдектерии бистиң республиканың школаларыига чаңгыс ай системажыларын чыыттттывыс.

Бөрта башкыларын, өөредилге номнарының адаторарыиың розю улуг, ынчалза-даа олар масса.лы-биле ажыглаттынып турар, практиканга бадыткаттынган. ииитиан-биле чаңгыл болуп, системажыл бар чоруур графиктиг демдектерни өөренип көөр үжүрдүг.

Өөренинчилер Эвилелдин кайы-даа школаларынче шилчип, анда өөренир болгай, ынчангаш графиктиг демдектерии ажыглаарының кол үгланымыыкмыны, ииитиа хевирлерии бүгү совет школаларда колдуг ажыглап турарыы-биле, делгеренгей бүгү-эвилел ажылдузалыг литератураларда көргүзиеии-биле дүүштүреринче сагыш салыры—чаңгыс ай системажыларыдыр дээни олдур.

Х. МИЖИТ-ХУУРАК,
Кызыдың бынны институдуиуң дыл факультединиң студентизи.

ДАШТЫКЫДА

ЧАҢГЫС ЭП ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

☆ **БОНН.** (СЭТА). Герман коммунистиг партиязының (ГКП-нин) Президиумуу коммунистиг болган ажылчы партияларының Москвага делегей Чөвүлел хуралының түнелдерин болуунуң хуралынга чугаалажыш көргеш, ооң хүлээп алган шинчилирлеринге байыр чедиргеп. Президиумунуң хуралынга медеглелди хүлээп алган. «Москва Чөвүлел хуралы делегейниң коммунистиг шинчээшкининиң чаңгыс эвин бижиглээринең оруунга чүгүла базыны кылган. Чөвүлел хурал делегей ареназынга коммунистиг партияларның келир үеде эп-сеткил каттыштырылгалыг хөделиишкиннеринге янгы үндезинни — Маркстың, Энгельстиң болган Ленининиң идеяларынга даянган үндезинни бодуунуң документилерин-биле

☆ **БУДАПЕШТ.** (СЭТА). Москвага болган Чөвүлел хурал коммунистиг болган ажылчын шинчээшкининиң чаңгыс эвин бижиглээринең оруктарын тыппышаан, түгле ол шинчээшкининиң харыысалгазын, дадыканы эвес, харын түүүн база көргүскен.

Чөвүлел хуралды чыыдыр-дыр деп саналдаан болган ону белетиирине киришкен партиял боттарының күжениишкиннериниң үре-түнелдерине, кылган ниити улуг ажылынга шынап-ла хоргаарланыр эртелиг. Ол Чөвүлел хуралга антиимпериалистиг сыный каттыжышкынның идеязы, делегейниң коммунистиг болган ажылчын шинчээшкиниң тиилел үнген деп. Будапештиң «Эшти хирап» солуну бижээн.

☆ **СОФИЯ.** (СЭТА). Бүүү делегейниң кижилериниң — коммунизминиң талалакчыларының, дайзынларының-даа кичээнгейин делегейниң коммунистиг болган ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы, ооң үндүрген шинчилирлери дег күштүү-биле бодунче хаара туткан болуушкуи сеолгу чылдарның дургузунда болбаан. Хей сайныг компартияларның удуртукчуларының болган парлалга органнарының оны үнелеп турары кончуг шын: Чөвүлел хуралдың үндүрген документилеринде амгы үеде делегейниң политиктиг байдалын эртем ёзугаар аналитээн болган реакциязга, дайзынга удур, делегейниң тайбың ёзу-биле улам чыртыры, демократия, инитилел дешпилгеан дээш демиселге бүүү антиимпериалистиг күштерниң хөделиишкиннерининг дайзынчы программазын тодаргайлап айыткан деп. «Отечествен фронт» солун демделгээн.

☆ **БЕРЛИН.** (СЭТА). Коммунистиг болган ажылчын партияларның Москвага боз- Чөвүлел хуралының документилери ГДР-нин парлазының кол темазы болуу-

«Нойес Дойчланд» солун ын империализмге удур, тайбың Ноён улустарның демиселинит ол Чөвүлел хуралдың улуг ай- ыр-дузалыын демделевирган, мынчалыр бижээн: ла-ынга болган колониализмге ринүүр, империалистиг дарлал- кандыг-даа хевиринге р демиселчилериниң кал- ай фронтузун тургузары ергежок чугула. Ону улустарның амыдырал эрге-ажыктары иеген турар.

Делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы, Тайбыныңг Берлинге чап-чаа доозулгаа бүүү делегей шуулганы-даа империализмниң шынгыы болган артемге үндезилеттинген ёзу-биле буруу шашкан.

Москвага болган бүүү делегейге үжүр-дузалыг Чөвүлел хурал империализмге — Июнь 27-нин кежээзинде Чадаана хоорай байырлал шинчи киргеп. Районнуң Культура баазының көрүштүг ыыдыр «Шинеттинген В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооштаа чогаадыкчы чеднишкиннерлиг үжүражырыынче культураның ажыдакчыларын, бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилерин кыйгырган лозуннар ыракта-на көстүп тургулаан.

Район төвүнден ыракта турар суурларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери пятницаның кежээзинде чедип келгилээн. Оларның келгилээн машиналарының кузовтары база-ла лозунгар-биле шинеттингеп, «Уран чүүл чонуу болуур» дигеп бижиилдиг лозунгар кижилерни улам-на хей-аът киирип турган.

Дүүн, июнь 28-тин эртенинде Чадаана хоорайның чурттакчылары районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери фестивалы эгелээр черже солуп, уран концерттерни көөрү-биле далажып чоруп тургулаан.

Эртенгинниң 10 шак. Районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң район төвүнге фестивальдың байырлыг ажыдыышкыны болган. СЭКП райкомунуң пропаганда болган агитация килдизиниң эргелекчизи К. Д. Монгуш фестивальдың киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан. Ол ышкаш райбүүскомнуң даргазының оралакчызы М. А. Данилов байырлыг ажыдыышкынга база-ла сес алгаш, улусчуг уран талантылыгларга эки чеднишкиннерин күзээн.

Бот-тывынгыр уран чүүл фестивалын әртеп чыгы район фестивалының тиилелгезин «Большевик» хозяйствоның артистери боттарының концерти-биле эгелээн.

Дүүн солун ырлар, таңцылар, уран номчулгалар, хөгжүм чаңгыс-тывынып тура хүнээн. Ленин, партия, Төрээн чурт дугайында хөйүүн ырлары Чадаананың ырак делегелеринче ужуглуп чоруп турган.

Бөгүн «Сут-Хөл» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң эки чеднишкинниг болуур даазы сагыжы «зарын» турар.

Бо фестивальды В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаакчал.

УРАН ЧҮҮЛ ФЕСТИВАЛЫ

Районнуң уран чүүл фестивалында 10 коллектив киржип турар. Ажыл-агый бүрүзүнде боттарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң эки чеднишкинниг болуур даазы сагыжы «зарын» турар.

Бо фестивальды В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаакчал.

★ ★

Тыва АССР-ниң профэвилелдериниң IV чайгы спартакиадазы

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫН

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүүгенинден бээр 100 чылынын байырлалынга тураскаакчал Тыва АССР-ниң профэвилелдериниң IV чайгы спартакиадазының эгелээнин, ыланғыл спорттуң национал хевирлеринге болгаш хол бөмбүүнге «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги черинде дээш ар, хөрээжен 30 командаларның арасында демиселдиң чоруп келген байдалын «Шынның» мурнунда үнгүзээн номерлеринге чыыртыкан болгай. Июнь 28-те, субботада,